Anul III
nr. 130
7-13 iulie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

...APATIA...

„Se umple ţara de apatici şi de infatuaţi. Ce ne facem?”
IRINA NICOLAU

„Apatia corodează criteriile istorice morale şi psihologice ale vinovăţiei...”
C. M. IONESCU

„Apatia ca dezinteres social aliat cu energie individuală este adevărata noastră boală actuală.”
SORIN ALEXANDRESCU

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Un martor al realismului socialist (XVII)

Cele două articole din **Scînteia** - cel despre "Flacăra" semnat de Nestor Ignat şi "Notele şi comentariile", nesemnate - au marcat o cezură în dispoziţia psihică şi intelectuală cu care a fost receptată pînă atunci expoziţia de către membrii de partid aserviţi ideologiei sale. S-ar putea vorbi de un "înainte şi după" care prin şocul resimţit în coliziunea celor două momente a dinamizat de o manieră **sui generis** toate straturile de activişti, îndrumători şi critici implicate - la niveluri diferite - în procesul de revizuire care se profila pe fundalul situaţiei date. S-au produs noi "invitaţii la secţie", noi prelucrări, noi şedinţe, noi adunări generale - de astă dată cu un pronunţat caracter "autocritic" - o adevărată forfotă de oameni speriaţi, grăbiţi să se recunoască vinovaţi, adică imaturi ideologiceşte şi insuficient de vigilenţi, dar hotărîţi să-şi exprime "recunoştinţa" faţă de "critica principială" şi izbăvitoare a partidului.

Tonul tranşant al atacului la adresa lui Maxy şi a conducerilor vizate nu admitea nici o discuţie, în măsura în care totuşi acestea se produceau ele nu făceau decît să concureze la o întrecere de autoflagelări. Oamenii s-au supus, începînd să înţeleagă că aşa era piesa.

Nu era decît un prim act al ei... Acest prim act merită însă să fie examinat mai îndeaproape pentru că el oferă - ca dealtfel şi cele care i-au urmat, dar acestea la o scară "superioară", "avansată" - chei pentru fenomenul corupţiei intelectuale şi creative. Multă lume se întreabă astăzi, tinerii mai ales, "cum de a fost posibil?", "cum de au marşat atît de mulţi?" Ce puteau să caute în mijlocul artiştilor şi criticilor grupaţi în jurul partidului oameni ca Ressu, Steriadi, Zambaccian, Ciucurenco, Baba, Ţuculescu, Nutzi Acontz, Mariana Petraşcu şi încă alţii dintre care am lăsat la o parte pe simplii oportunişti, ca şi pe cei care frecventau încă demult mediile simpatizanţilor de extrema stîngă sau chiar comuniste de-a dreptul?

1948 a fost anul care a marcat adeziunea mea la realismul socialist, inaugurînd astfel perioada cea mai neagră a existenţei mele înlăuntrul sistemului comunist şi a oamenilor care l-au reprezentat, perioada de ascensiune şi decădere totodată, din motive pe care urmează să le expun, urmărit de dorinţa de a şti, cu luciditate, cine am fost de fapt, în epocă, eu însumi.

Dacă cineva (ceea ce e foarte puţin probabil) se va apleca vreodată asupra condiţiilor în care am debutat în scris şi am evoluat profesional, va constata că la baza formaţiei mele - deosebit de determinantele educative fireşti, de sorginte naţional-autohtonă - au stat în principal două filoane culturale: francez şi (într-o mai mică măsură) german, aşa cum mai toate citatele şi exemplificările mele de atunci şi le revendică. Va constata de asemenea, în cronicile şi articolele mele despre artă, tendinţa de a proceda analitic şi a fi clar şi substanţial. Această tendinţă se împletea strîns cu o alta, la fel de importantă: aceea de a cunoaşte şi ţine seama de specificitatea problematicii şi limbajului plastic, de a avea în vedere soluţiile eminamente picturale, sculpturale, grafice, la care înţelegea să recurgă artistul. Trăind printre artişti, frecventîndu-le atelierele, participînd împreună cu ei la şedinţe, avînd contacte aproape zilnice, cu unii chiar împrietenindu-mă mai îndeaproape, ajunsesem să învăţ cîte ceva din optica şi judecata atît de particulară cu care îşi cîntăreau rezultatele plastice. Deosebit, prin lectură de specialitate şi studiu aplicat la concret, căutam să pătrund în miezul fenomenului de creaţie, să nu-i rămîn exterior.

Străduinţa mea s-a manifestat în bună măsură şi sub semnul învăţăturii lui André Lhote. Decenii de-a rîndul Lhote - pictor şi critic de moderată orientare cubistă - a militat pentru ca literaţii care se ocupau de artă, cronicarii plastici îndeosebi, să nu-şi proiecteze atenţia aproape numai asupra subiectului, "anecdotei", reprezentate de o operă sau alta, ci în primul rînd asupra modalităţii lor specifice de exprimare formală, asupra concepţiei ideatice şi procedeelor practice, respectiv tehnice, menite s-o traducă. Respectarea acestui principiu mi-a uşurat comunicarea cu masa artiştilor, mi-a permis să-mi asigur o oarecare, modestă, luare în considerare, ceea ce, paradoxal, în pofida campaniei sale antiformaliste, convenea în momentul acela deopotrivă partidului, care spera ca astfel să-i poată influenţa - o dată mai mult, prin mijlocirea şi a mea - cu folos. Aşa se face că am devenit un fel de reporter critic al expoziţiei "Flacăra", desemnat să mă pronunţ asupra ei - printr-o succesiune de analize ample rezervate celor mai importanţi artişti cooperanţi cu partidul - nu numai în coloanele a trei numere consecutive din **Contemporanul**, dar şi (practică neobişnuită) în revista **Flacăra**, pe întinderea a mai bine de două pagini întregi.

Ceea ce rămîne astăzi interesant în a desprinde din expoziţie - care pe atunci încă nu era decît vag şi sporadic asociată cu realismul socialist[1], ca un fel de preludiu introductiv la obiectivele lui - sînt, cum am mai spus, zbaterile de conştiinţă ale artiştilor vrednici de acest nume, ale celor mai ales care şi-au înscris de o manieră sau alta prezenţa în istoria artelor plastice contemporane româneşti, marcîndu-i evoluţia. Că se numesc Lucian Grigorescu, Ciucurencu, Maxy e mai puţin important pentru că sînt, în momentul acela, autorii cutărui sau cutărui desen ori tablou, cît pentru că din imaginea respectivelor opere rezultă verdictul în devenire al unui proces care ne conduce la cunoaşterea şi înţelegerea unei pagini foarte complexe de istorie cultural-politică. Păstrînd proporţiile - căci nu poate fi tras un semn de egalitate între ponderea actului de creaţie plastică şi ponderea intervenţiei profesionale critice - consider totuşi că ceea ce am afirmat cu privire la artişti rămîne valabil şi pentru cronicarii plastici mai reprezentativi ai vremii, în măsura, firească, în care s-au manifestat.

Radu BOGDAN

---

1. Ziarul **Naţiunea** cu data de 16 aprilie 1948, specifică la pag. 2, în cuprinsul unei note nesemnate: "Grupul (plastic "Flacăra" - R.B.) a reuşit să îndrumeze o seamă de artişti care au prezentat compoziţii bine închegate şi pline de mişcare, cu tema muncii, apropiindu-se felul artei plastice de arta realismului socialist. Succesul acesta se datoreşte în mare parte muncii de lămurire ideologică dusă de U.S.A.S.Z., în rîndurile artiştilor şi schimbărilor fundamentale survenite în viaţa socială a ţării noastre".

Duşmanii noştri cei iubiţi

Noi impresii de călătorie

Cristinei, în amintirea unui buchet de flori

Ca în fiecare an, cînd se termină semestrul universitar de primăvară, hoinăresc prin România. Acum o săptămînă, ca să ajung de la Cluj la Iaşi, am luat-o prin Topliţa şi Borsec, traversînd Carpaţii orientali cu pantele lor acoperite de păduri maiestuoase de zadă şi cu păşunile lor în care am văzut cele mai frumoase flori sălbatice. Apoi, drumul coboară spre cîmpia moldavă cu gliile sale de culoarea lutului, mîloase şi prăfoase, unde cea mai slabă adiere de vînt învolburează aerul, ca şi cum pămîntul s-ar acoperi brusc cu o pudră galbenă.

De cealaltă parte a Ardealului, sau pe cealaltă coastă a Carpaţilor, scenele care se succed seamănă cu pozele din cartea de istorie a copilăriei mele, la capitolul despre secolul XIX, deşi se văd camioane, maşini şi antene parabolice de televiziune. Cînd mă opresc ca să le privesc mă gîndesc adeseori la tabloul **Angelus** al lui Millet. Peste tot, deşi căldura e grea ca în preajma furtunii, în mijlocul cîmpiei şi al pajiştilor, oamenii trudesc. Peste tot, pînă la marginea oraşului, munca manuală şi transportul animal reglează ritmul vieţii. Se văd pretutindeni zeci de spinări îndoite şi de braţe care manevrează sapele, furcile sau coasele. Aici se plivesţe porumbul, sfecla, cartofii, acolo se întoarce fînul, dincolo e încărcat într-o căruţă. Ah, căruţele astea care aglomerează şoselele româneşti şi smulg înjurăturile şoferilor străini; avansează în pasul lent al cailor obosiţi, în cel şi mai măsurat al boilor puternici sau al bivoliţelor mai fragile. Căruţele dispar sub grămada de fîn încă verde şi mirosind a flori, sau tîrăsc cîte un trunchi lung de copac răspîndind mireasma ameţitoare a răşinei; seara, pline de bărbaţi, femei şi copii, transportă această mică lume spre limanul salvator al casei. Peste tot, vacile, caii, berbecii, oile, porcii circulă liber pe marginea drumurilor. O dată ajuns în cîmpia moldavă sărăcia se percepe imediat: în sate sînt mai puţine animale domestice, mai prost îngrijite, sînt mai multe femei şi mai mulţi copii desculţi, antenele parabolice sînt mai rare, ca şi automobilele străine, restaurantele şi magazinele "mixte". Persistă ceva străvechi - dificil de prins într-un cuvînt sau într-o definiţie - o veşnicie inexprimabilă care se ofileşte lent şi inexorabil

La Iaşi, cu ocazia Salonului Cărţii, intelectualii s-au adunat ca să discute despre "Ideea europeană în România". Iarăşi, m-am simţit neputincios (arareori evit acest sentiment) în faţa unui discurs atît de naiv, care ignoră totul despre lumea mare, ca şi despre ţările vecine. Iarăşi, elitele, sau cei care le ţin locul, îşi arată orbirea, absolută absenţă a discernămîntului în privinţa modernităţii tardive şi a efectului ei asupra uniformizării lumii care îşi pune pecetea implacabilă marcînd sfîrşitul secolului. Aceste spirite se hrănesc cu nişte vise care se pot transforma repede în coşmaruri, deoarece ele nu sînt decît o versiune reconvertită în discurs democratic a "Zorilor care cîntă". Pe de o parte, în numele unei viziuni democratice absolut schematice doresc o integrare politică şi economică în Europa Occidentală, în timp ce, pe de altă parte, refuză integrarea culturală în numele originalităţii naţionale. Or, în ceea ce priveşte integrarea politică şi economică se ştie că ţinta e foarte îndepărtată şi nu va putea fi atinsă în timpul vieţii unui om, ea dînd naştere unor litigii chiar în sînul Comunităţii Europene între ţările cele mai bogate (Germania, Franţa, Benelux, Suedia) şi ţările mai puţin bogate, chiar sărace (Italia, Austria, Spania, Finlanda, Irlanda, Portugalia, Grecia). În ceea ce priveşte integrarea culturală, ea îşi urmează imperturbabil cursul nu doar în Europa, ci peste tot în lume. De fapt, şi aici e noutatea, chiar extraordinarul modernităţii tardive, nu e vorba de o integrare culturală în Europa, ci de occidentalizarea întregii planete care se desfăşoară, se întinde şi se împlineşte ca un destin historial, înglobînd din ce în ce mai multe grupuri umane, cîştigînd de partea ei (chiar prin conflicte reacţionale dintre cele mai devastatoare) societăţi care pînă acum se păstraseră, investind, pînă şi sub aspectul paşnic al turismului, în ungherele cele mai îndepărtate, cele mai arhaice ale planetei, creînd astfel metisajul cultural care este soarta noastră comună.

Nu trebuia să te duci prea departe ca să-ţi dai seama, era suficient să rămîi la Iaşi şi să asişti la sărbătoarea muzicii organizată de Centrul cultural francez împreună cu primăria oraşului. Nu la Salonul Cărţii putea fi întîlnit tineretul studios, ci în piaţa Mihai Eminescu, unde în noaptea de sîmbătă spre duminică grupurile de muzică pop, rock, rap, venite din toată ţara, s-au succedat pînă dimineaţa pe scena înălţată în faţa Casei de cultură a studenţilor. Afară, patru-cinci mii de studenţi şi liceeni au vibrat, oscilat, dansat, cîntat, strigat în sunetul ritmurilor revărsate de o sonorizare monstruoasă. Eveniment remarcabil, grupul care a obţinut succesul cel mai răsunător era alcătuit în majoritate din muzicieni şi cîntăreţi din Zair, vorbind foarte bine româneşte, un grup de studenţi din Bucureşti care, împreună cu colegii lor români, au emis notele languroase, lascive sau violente ale unui nou rock african, muzică metisată şi sincretică care timp de peste o oră a cufundat o mulţime de tineri şi tinere (m-am simţit foarte bătrîn atunci!) într-o stare cvasi-extatică, mişcîndu-se împreună, creînd un fel de val uman care oscila în ritmul tobelor africane, al fluierelor, al maracasurilor. Cine ar fi crezut, acum cincizeci de ani, că chiar în patria lui Mihai Eminescu tineretul se va lăsa fermecat de ritmurile sincopate venite din pădurile africane? Ce mai înseamnă pentru ei spaţiul mioritic?

Mi s-a părut că văd ceea ce desenează şi desemnează faţetele occidentalizării lumii prin sunetul şi imaginile revărsate de zecile de canale care inundă ţara. Găsesc mai multă luciditate sub pana unor studenţi, ca această observaţie, citită într-o temă:

"Te poţi răzvrăti împotriva televizorului care în circa 30 de ani a dus la o denaţionalizare a românilor cum n-au putut s-o facă ungurii timp de 1000 de ani?"

În termeni oarecum naţionalişti, este exprimat aici un adevăr la care ar putea medita cei care cred că mai pot proteja graniţele unui spaţiu cultural pur şi de neatins. În răstimpul a douăzeci de ani am văzut cum dispar obiceiurile din Maramureş, nu din cauza spectacolelor stupide organizate de activiştii de partid, ci pentru că încetul cu încetul televiziunea a pătruns în fiecare cămin.

Dacă mai există ceva în România care ţine de Europa, acestea sînt rămăşiţele tradiţiei care supravieţuiesc la ţară, în sate, în burguri şi suburbii. Ele exprimă încă o lume veche, unde, de la Vest la Est şi de la Nord la Sud, Europa, dincolo de variaţiile imediat perceptibile, oferea odinioară călătorului dovezile unei anumite unităţi şi ale unui contrast original cu celelalte culturi în curcubeul diferenţelor lor ireductibile. Spre asemenea gînduri ne conduce un fragment din Memoriile lui Eliade: "(...) creaţiile populare româneşti se articulau într-o perspectivă mult mai vastă, căci ele nu erau numai «româneşti»; mai precis, dimensiunile lor nu erau «provinciale», nu se limitau la frontiera neamului românesc. Un anumit tip de civilizaţie, adică un mod specific de a exista în lume, era ilustrat atît de cultura populară românească, cît şi de celelalte culturi din sud-estul Europei (...)" (Mircea Eliade, **Memorii I**, p.222. Bucureşti 1991)

Citind celebrul manual de folclor francez de Arnold Van Gennep, ca şi lucrările despre folclorul italian, spaniol, rus sau german, am aflat că acest mod de a fi în lume, ca şi variaţiile lui discrete, putea fi întîlnit în acel creştinism popular numit Europa.

Am întîlnit Europa în cărţile care povestesc vechile obiceiuri sau în satele în care se celebrează încă funeraliile lor.* În alte părţi n-am văzut decît occidentalizarea unei lumi care uneori se proiectează în formele cele mai frumoase, cele mai somptuoase, dar cel mai des îşi arăta faţa cea mai abjectă ascunsă în spatele unui umanism factice.

La întoarcere, obosit de stat la volan, m-am oprit în defileul care desparte Bucovina de Ardeal. E dominat de un hotel restaurant cu kitsch-ul său modernist care nu-şi depăşeşte urîţenia mediocră prin cine ştie ce nebunie arhitecturală. El copleşeşte peisajul sub numele de "Hotel Dracula", ca şi cum acest calificativ ar trimite la cine ştie ce arhaism de bună calitate. Mai sus, pe coasta muntelui, mica biserică a unei comunităţi monahale veghează între arborii înverziţi şi poienile înflorite, o femeie tînără, cu o înfăţişare foarte orăşenească, urca panta abruptă culegînd cîte o floare. Curios, am urmărit-o din depărtare. Ajunsă în tinda bisericii, avea deja un buchet de flori de cîmp în care margaretele mari cu corolele lor albe şi nasturii de aur strălucind în soare dominau clopoţei de un albastru intens şi orhideele de munte pale, violete şi mov. A intrat în biserică, a rămas acolo cîteva minute şi a ieşit cu mîinile goale. Am intrat şi eu şi am văzut că buchetul de flori era la picioarele icoanei Fecioarei... În acest gest de pietate solitară am întrevăzut mărturia unei memorări străbune, venite dintr-un timp astăzi uitat, şi care pe vremuri ne unea pe toţi, pe noi europenii.

Claude KARNOOUH

Cluj, 23 iunie 1995

* E vorba despre funeraliile obiceiurilor, nu despre obiceiurile de înmormîntare.

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **1789 – păcat, păcat de sîngele vărsat ?**
- **Anonim şi anonimat**
- **Ordine, dezordine, organizare**

Estetica raporturilor dintre oameni

Am ajuns să invocăm prea des "esteticul". Termenul s-a demonetizat prin abuz şi tinde să sucombe în fandoseală şi semidoctism: îl întîlnim frecvent ca pe un substitut mai "fin" al uzualului "frumos", căzut, s-ar zice, în desuetudine. Agentul de circulaţie face - la intersecţii - gesturi "estetice", sau ne amendează pentru aspectul "inestetic" al automobilului, sala unui nou restaurant ne e recomandată ca "foarte estetică", cutare bulevard îndeplineşte "înalte exigenţe estetice", cutare coafură, prea nonşalantă, e "inestetică" etc. Raporturile dintre oameni trebuie, iată, să fie şi ele "estetice", adică să se lase modelate prin "educaţie estetică". Înlocuirea lui "frumos" prin "estetic" se explică, probabil, prin aceea că "frumos" are aerul unui simplu epitet, în vreme ce "estetic" trimite cu gîndul la o disciplină autonomă şi complexă, la o **ştiinţă**: estetica.

Este limpede, pe de altă parte, că nici bunul-gust, nici buna-cuviinţă nu sînt concepte de ordin "ştiinţific", că ele nu se bizuie pe legi categorice şi nu pot fi obţinute, în chip mecanic, la capătul unei cuminţi inginerii pedagogice. În ce măsură virtutea se poate învăţa sau nu, aceasta este o veche dispută a filosofilor, dovedind, prin însăşi vechimea ei, relativitatea oricărei soluţii. Ceea ce, însă, pare sigur, este că nici doctrina virtuţii, nici aceea a frumosului, nici etica, nici estetica nu au sens ca domenii de sine stătătoare. Amîndouă sînt mai curînd ilustrări aplicative ale unei **opţiuni** mai înalte, ale unei "filosofii". Cu alte cuvinte, criteriile cu care operăm în plan etic sau în plan estetic se decid **în afara** planurilor cu pricina: nu există valabilitate etică în sine; există doar **coerenţă** între o anumită imagine a lumii şi o anumită normă de conduită. Şi atunci, problema raporturilor dintre oameni nu poate fi discutată ca o strictă problemă de **disciplină** (fie şi liber consimţită) faţă de un cod comportamental dat. Trebuie să ajungem a discuta **convingerile** oamenilor, componenta de **reflexivitate** a vieţii lor. Ne purtăm prost unii cu alţii, nu pentru că ignorăm sau călcăm nu ştiu ce reguli de bună purtare, ci pentru că nu ne mai gîndim unii la alţii, pentru că nu ne mai preocupă raporturile noastre cu ceilalţi, pentru că nu ne mai luăm răgazul de a medita asupra gesturilor noastre, asupra rostului nostru individual şi comunitar. Avem, firesc, tot soiul de circumstanţe atenuante: pripa veacului, urgenţele cotidiene, "ghimpele" acut al necesităţii. Viaţa imediată are un asemenea relief, o asemenea densitate, încît tot ce nu participă direct la fluxul ei pare inconsistent sau nesemnificativ. Dar tocmai această strălucire a imediatului îi atenuează transparenţa şi adîncimea. Imediatul e perceput corect cînd e perceput nu ca **luminos**, ca avînd **în sine** sursa existenţei sale, ci cînd e perceput ca **luminat**, ca primindu-şi justificarea din afară, de la nivelul unei instanţe superioare, dătătoare de sens. Imediatul **e lumină mediată**, efect de ecleraj, iar nu centru de iradiere luminoasă. A trăi **numai** în planul lui e a trăi unidimensional, insuficient, a trăi în oglindă. Ne purtăm prost unii cu alţii ori de cîte ori trăim în oglindă, nu ca **persoane**, ci ca siluete palide, ca **funcţii** statistice ale unui scenariu care ne manipulează. Cînd acceptăm să fim "funcţii", nu mai putem avea **comportament omenesc**, ci doar moduri de **funcţionare**. Cu alte cuvinte, sîntem **întrebuinţaţi** ca nişte dispozitive bine reglate: întrebuinţaţi de ambianţă, de conjuncturi, de propriile noastre instincte şi umori. Or, prima exigenţă a unei bune raportări la ceilalţi e să nu-i socotim drept un inform material "de întrebuinţat" şi să nu ne lăsăm întrebuinţaţi la rîndul nostru. Purtarea bună e posibilă numai cînd **dublăm** registrul lumii obişnuite cu un acompaniament meta-lumesc. Vieţii pe orizontală, pe un singur nivel, îi ia locul, atunci, o viaţă armonică, pe mai multe nivele, care se întrepătrund sărbătoresc. Motivaţiile fiecărui gest şi ale fiecărei decizii încetează să mai fie inerţiale, reflexe, pentru a deveni lucide şi ofensive. **Celălalt** e înregistrat în unicitatea lui, ca un destin specific, ca un miracol. Bunele raporturi între oameni nu sînt acelea care se stabilesc de la un "rol" la altul, de la o rutină la alta, ci acelea care se stabilesc de la miracol la miracol. Nu de "estetică" e vorba aici. Raporturile dintre oameni nu se reduc niciodată la o roză graţie decorativă. Ele pot fi de tipul unei laconice camaraderii, sau al unei asprimi virile; esenţială e evitarea complezenţei, a somnambulismului, a schematismelor mentale şi administrative. Toate acestea apar, de regulă, nu ca rezultate ale "calofiliei" de salon, ci, să zicem, ale unei mereu active "filocalii". În greceşte, ambele cuvinte par să însemne acelaşi lucru. Dar calofilia pune accentul pe frumos (în speţă pe idolatrizarea lui), pe cînd filocalia pune accentul pe îndrăgostire...

Andrei PLEŞU

P.S. Am scris textul acesta cîndva, înainte de decembrie 1989, pe o temă comandată: estetica raporturilor dintre oameni. Atunci, mi se păruse că trebuie să combat calofilia birocratică şi massificarea agresivă la care invita "etica şi echitatea socialistă". Ne purtam prost unii cu alţii pentru că eram depersonalizaţi, manipulaţi de teama de a nu fi pedepsiţi pentru neconformitate, timoraţi în impulsul de a fi autentici. Constat că, deşi vremurile s-au schimbat, ne purtăm încă şi mai prost unii cu alţii: tragem după noi toate efectele vieţii sub dictatură, la care se adaugă efectele tranziţiei: ne purtăm prost pentru că, după decenii de depersonalizare, trăim brusc inflamaţia propriei personalităţi; pentru că după decenii de conformism, avem, în sfîrşit, ocazia să ţopăim bacchic împotriva tuturor regulilor; şi pentru că după decenii de paloare statistică, facem (extatic) experienţa gîndirii pestriţe şi a comportamentului bălţat. În lumea rece a socialismului ştiinţific puteam pleda pentru îndrăgostire. Acum s-ar cere mai degrabă un efort de decongestionare...

P.S. 2: În numărul 128, **Dilema** a publicat la pag. 14 un text intitulat "Dreptul de a muri". Directorul publicaţiei îşi cere scuze, cu titlu personal, pentru a fi lăsat să-i scape, datorită unei cordialităţi iresponsabile şi a unui spirit de toleranţă rău înţeles, textul cu pricina, care e omeneşte deprimant, metafiziceşte inapt şi culturalmente trivial. Ca orice gazetă normală, am publicat, de-a lungul anilor, multe gogomănii. Aceasta e cea mai mare. Vom reveni. **(A.P.)**

Firescul ca excepţie (III)

Această voinţă de ordine, care însemna însă altceva decît o mediocră şi eficientă disciplină militărească, nu a trecut nici în epocă neobservată. Ofiţerul rus I.P. Lipandri, în 1821 şef al serviciului de informaţii şi contrainformaţii al unei divizii cu sediul la Chişinău, iar din 1828, venit în Principatele proaspăt ocupate, şef al poliţiei speciale secrete din Balcani, a redactat între 1829 şi 1831, la Bucureşti, cîteva texte despre evenimentele anului 1821.

Găsim, în unul din ele, această preţioasă mărturie - perfect credibilă, ţinîndu-se seama de competenţa profesională a celui care o face - despre contrastul dintre acţiunea lui Tudor Vladimirescu şi celelalte mişcări contemporane din Principatele prefăcute în scena unor tulburări fără precedent: "În acel timp, **Iaşi**, dar mai ales **Bucureştii** au devenit cuibul tuturor intrigilor şi şiretlicurilor. Orice mijloc, orice crimă părea permisă în ochii acelora, care erau dornici să-şi atingă ţinta. Pe de o parte, incapacitatea totală pentru o astfel de acţiune a acelora care conduceau ambele răscoale, ingeniozitatea şi intenţiile lacome ale unora dintre boierii din ambele principate, atitudinea trufaşă a altora, lăcomia, proprie în genere autorităţilor pămîntene şi altor autorităţi, fel de fel de vicii şi desfrîu total al înaltului cler, ca şi ignoranţa, în înţelesul deplin al cuvîntului, a clerului de jos, cele mai infernale tertipuri, perfidia, uneltirile şi viclenia **fanarioţilor**, de care erau totdeauna pline ambele Principate în timpul domnilor greci, josnicia slugarnică a **preoţilor** aflaţi aici, - iar pe de altă parte, nepăsarea totală şi mai tîrziu acţiunea prudentă a guvernului **turc**, influenţa nemijlocită şi secretă a unor persoane de la consulate, moravurile blînde ale ţăranilor timizi, neîncrederea reciprocă şi vrajba neîncetată dintre **căpitani** şi, în sfîrşit, violenţa neînfrînată a **arnăuţilor, bulgarilor, sîrbilor, grecilor** şi a altora, care constituiau atunci în mod exclusiv forţa Principatelor, şi care, părăsindu-şi brusc posturile, s-au alăturat unii sub steagurile **panduri**lor, alţii sub cele ale eteriştilor, iar unii au alcătuit, sub comanda diferiţilor căpitani, detaşamente independente faţă şi de unii şi de ceilalţi, comiţînd de asemenea jafuri, - toate acestea alcătuiau la un loc un amestec uimitor de diferite patimi, de diferite scopuri şi diferite planuri. O totală anarhie şi un haos în înţelesul deplin al acestui cuvînt domnea pretutindeni şi între toţi. Numai **Tudor** a mai păstrat, la început, o umbră de ordine."

Dar dacă n-a trecut neobservată, voinţa lui Tudor de a face altceva decît ceilalţi "rebelişti" şi decît făcuseră - şi făceau chiar şi acum - deţinătorii de diferite ranguri ai puterii nu a fost înţeleasă. Într-o însemnare autohtonă de epocă mişcarea lui este prezentată în acest fel caracteristic pentru mentalitatea unei lumi obişnuite să trăiască în cel mai deplin relativism etic şi să aşeze orice iniţiativă sub semnul zeflemelii neîncrezătoare şi compromiţătoare: "s-au sculat un Theodor Vladimirescu, Slugeriu fiind, în partea Oltului, şi **au strîns o seamă de nebuni, vrînd să scoată dreptatea în Ţara Românească**" (s.n.).

Scepticism dizolvant, obtuzitate vioaie, neputinţă de angajare deghizată în discreditare stupidă? Poate fi cîte ceva din toate acestea; dar pentru optica obişnuită, comună, era desigur o "nebunie" **să ceri dreptăţile** într-o lume coruptă şi dezbinată, într-o lume a bunului plac şi a intereselor de moment, într-o lume a eficienţei efemere, obţinute cu orice preţ, fără preocupare de viitor, într-o lume a tuturor compromisurilor, într-o lume în care deprinderile fiind mereu mai puternice decît principiile nu sînt totuşi niciodată expresia lor. După cum o "nebunie" era şi refuzul lui Tudor de a fi considerat şeful unor bande de jefuitori, de a fi considerat un "hoţ" cu putere mai mare decît alţii. Masa "rebelanţilor" nu era deloc omogenă; mulţi veniseră la **rebelie** duşi numai de gîndul răzbunării, alţii vedeau în răzvrătire un mijloc nou de a se îmbogăţi rapid, foarte puţini fiind cei care, înţelegîndu-i acţiunea, să stea cu adevărat alături de Tudor. "El - zice N. Iorga - ţinea ca ai lui să fie curaţi de învinuirea de jefuitori, care stîrnia ură împotriva Grecilor lui Ipsilanti. Era însă foarte greu a se împiedica de la prădăciuni şi alte neorînduieli o astfel de oştire a întîmplării, în care venise oricine cu apucăturile şi păcatele sale. Asprimea lui Tudor, care mergea pînă la osînda cu moartea, era socotită ca o nedreptate şi o dovadă de inimă rea. De la început chiar, el era mai mult temut decît iubit de ai săi, cari fuseseră mînaţi în tabăra lui de o suferinţă veche, ce nu se mai putea îndura, şi nu atît de farmecul pe care l-ar fi răspîndit în juru-i omul tăcut şi întunecat, cu aspra căutătură pătrunzătoare şi gura arareori descleştată."

Curajul de a răzvrăti "norodul" şi puternicul idealism moral atît de vădit în actele date de Tudor şi în diferitele momente ale desfăşurării revoluţiei imprimă acţiunii lui acel caracter excepţional prin care contrastează în totul cu lumea de atunci. Tudor însuşi va fi avut conştiinţa condiţiei lui deosebite, declarînd o dată a fi **făcut pentru altceva** decît oamenii obişnuiţi ("Eu nu sînt făcut nici pentru avere, nici pentru muiere! Sînt făcut pentru altceva!") şi rostind altă dată grozavele vorbe prin care îşi anticipa destinul - **"Înainte de a ridica steagul pentru dobîndirea dreptăţilor ţării, m-am îmbrăcat cu cămaşa morţii!"**

Contestînd o lume, nimic din revoluţia lui Tudor nu pare totuşi să aparţină acestei lumi, de la forţa angajată în acţiune şi mijloacele folosite, pînă la scopurile urmărite şi spiritul care o mobilizează: ca şi straniul om care o conduce, solitar, îngîndurat, retras într-o glacială severitate, încercînd să pună în faptă viziunea profetică a "binelui obştesc" şi a "chivernisirii dreptăţilor", această revoluţie are mai mult înfăţişarea unei **alte lumi**, a cărei existenţă neverosimilă ca o speranţă absurdă este brusc întrezărită în lumina de fulger a unei clipe istorice extraordinare.

Tudor muri, se spune că prin trădare, de fapt luat pur şi simplu dintre ai săi în plină zi şi fără să-l apere, fie cu vorba, măcar unul singur; cine e obişnuit cu nedreptatea şi abuzul consideră dreptatea un abuz şi aplicarea ei o nedreptate. Faptele revoluţiei lui Tudor arată o progresivă înaintare în utopic şi preţul îndepărtării de real n-a fost moartea conducătorului ei şi nici prăbuşirea subită a mişcării: a fost triumful materiei amorfe asupra ideii transformatoare.

Cît despre Tudor, el trăise de la începutul revoluţiei pe coordonatele unei năzuinţe ce nu putea fi decît străină lumii de atunci şi sfîrşitul lui nu a făcut decît să exprime, într-un chip violent, adînca nepotrivire ce-l despărţea de ea. Între spiritul revoluţiei lui Tudor şi spiritul acestei lumi există un dezacord profund; restabilirea stării normale prin introducerea unei instanţe etice ("dreptăţile") avea de învins lunga deprindere cu nefirescul şi cu absenţa oricărei moralităţi în viaţa publică. "Încercările lui Tudor de a despărţi pe unii de alţii, a întrebuinţa pe boierii rămaşi în Bucureşti pentru că n-apucaseră a fugi peste munţi sau pentru că nu voiau să se compromită în ochii Turcilor, de a căror întoarcere erau cu desăvîrşire siguri, silinţele lui de a clădi un regim nou pe o tovărăşie democratică, am zice, cu protipendada onestă şi patriotică, trebuiau să rămînă zădarnice, aducînd numai pieirea lui proprie, nelipsită. Căci asociaţia era aşa de veche, aşa de puternică, aşa de durabilă, atît de mult deveniseră instinctive mişcările convergente ale membrilor ei, născuţi şi crescuţi în acest sistem, încît adeziunile nu puteau fi decît aparente şi colaboraţiile decît ipocrite. O asemenea societate nu se regenerează decît prin opera înceată a culturii, lucrînd asupra unei generaţii noua, şi fiul ţăranilor din Vladimiri, plin de durerile seculare ale clasei sale, nu avea, fără îndoială, calităţile unui cărturar răbdător." (N. Iorga)

Dar desăvîrşita corupţie a acestei lumi nu era decît unul dintre simptomele bolii care de atîta vreme lucra înlăuntrul ei şi o deformase pînă la a-i da convingerea că o "îndreptare" este nu numai imposibilă, dar şi - în primul rînd - inutilă. Nu libertatea lipseşte acestei lumi, ci gustul şi deprinderea libertăţii îi sînt necunoscute.

(Va urma)

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

„Chestiunea zilei”

În curînd, postul independent **Tele 7abc** va împlini un an de activitate. Dacă nu l-a şi împlinit. Dar nu data exactă a intrării în emisie contează, ci momentul cînd programele postului (oricare ar fi el) încep să conteze cu adevărat pentru public, cînd încep să fie căutate de acesta. Or, din acest punct de vedere, se poate spune că data de naştere a postului **Tele 7abc** este toamna anului trecut. Pentru frageda istorie a audiovizualului din România, anul 1994 a fost hotărîtor. În acest interval calendaristic au apărut **Antena 1** şi **Tele 7abc**, iar **Canalul 31**, care pînă atunci nu făcuse decît să retransmită emisiunile CNN-ului şi diferite programe de sport, a început să producă programe proprii (sub sigla **Pro TV**), dintre care cel mai rapid s-au impus jurnalele (**Ştirile de la ora nouă** şi, respectiv, cele **de la miezul nopţii**).

Iată că, săptămîna aceasta, **Tele 7abc** a întors, cum se spune, o nouă filă în tînăra sa istorie. Emisiunea zilnică de dezbateri **Chestiunea zilei** a cedat locul emisiunii **Linia întâi** (respectăm grafia postului, pe care noi nu o practicăm). Evenimentul este de talie. Căci **Chestiunea zilei** a fost emisiunea-pilot, emisiunea-emblemă a postului **Tele 7abc**. Ea l-a introdus în casele noastre şi ea l-a făcut să rămînă acolo. Scăzînd **Chestiunea zilei**, ce rămîne, în retrospectivă, din grila **7abc**? N-aş spune că mai nimic. Aş spune că rămîne o instituţie, dar oarecum fără firmă: un post de calitate, dar mai mult sau mai puţin oarecare.

Lansat, cum spuneam, acum aproximativ un an, postul cu sediul în Piaţa Victoriei a fost rodul întîlnirii a trei factori decisivi: Marcel Avram, trustul **Expres** (Mihail Cîrciog) şi o importantă echipă de “transfugi” din TVR, profesionişti cu drag de profesiune, deci ambiţioşi, neîmpăcaţi cu perspectiva sigură a mediocrizării, singura pe care naţionala instituţie o poate (cel puţin deocamdată) asigura. În fruntea lor - mai mult ca simbol, desigur -, Mihai Tatulici, realizatorul emisiunii **Veniţi cu noi pe programul doi**. Lui, desigur, i se datorează impunerea emisiunii **Chestiunea zilei** şi, prin aceasta, a postului **Tele 7abc**. Lucrurile trebuie recunoscute simplu, fără emoţie inutilă. Înainte, însă, de a dispărea / de a se metamorfoza, **Chestiunea zilei** a mai suferit o “recalibrare”. Mihai Tatulici s-a retras, lăsînd locul - în beneficiul diversităţii - unui număr de jurnalişti invitaţi, provenind deopotrivă din afara postului şi din afara televiziunii. Odată cu diversitatea şi-a făcut, astfel, apariţia şi fireasca inegalitate. N-aş vrea să supăr pe nimeni, dar acum, cînd emisiunea pe care o discutăm a trecut, mai mult sau mai puţin glorios, în istorie (dacă nu în eternitate; dar la ce bun eternitatea? Istoria e paradisul!), am să-mi îngădui un scurt bilanţ personalizat. **Pro memoria**. Aşadar:

Cornel Nistorescu. Cu el începea, lunea seara, săptămîna telespectatorului pasionat şi credincios. Directorul dispărutului (cel puţin pentru moment) săptămînal **Expres** (să nu uităm: primul apărut după Revoluţie), ca şi al radioului **Total** îşi lua în primire publicul şi invitaţii cu cîteva rînduri sănătoase de **Sara bună**. A fost realizatorul cu invitaţii cei mai neaşteptaţi (amintiţi-vă de cloşarzii bucureşteni sau de chinezii aşijderea), care, în schimb, părea a intra în emisie cel mai puţin pregătit, astfel că a reuşit să rateze cel mai mare număr de subiecte pasionante (este cazul, printre altele, şi al ultimei emisiuni, cea despre tinerii legionari). A părut cel mai afectat, pînă la mutism, de suprimarea emisiunii.

Carmen Bendovski. Serioasă, harnică, profesională, a izbutit să se plaseze, la un moment dat, pe primul loc între realizatorii celei de-a doua serii a **Chestiunii zilei**. Ajutată, e drept, şi de evenimente - vezi afacerea “căpitanul Soare” -, pe care, insistentă, nu le-a lăsat să se fofileze aşa cum veniseră, încercînd să le disece şi, pedagogic, să le întipărească în memoria atît de neajutorată a actualităţii.

Horia Alexandrescu. Fostul cronicar dinamovist de fotbal şi actualul director al cotidianului “galben” - **Cronica română** - a fost, cum a mărturisit-o chiar el, un sacrificat: la ora cînd tot poporul urmărea, miercurea seara, cu sufletul la gură meciuri din cupele europene sau din preliminariile campionatului european, el trebuia să-şi dea silinţa cu diverşi invitaţi la **Chestiunea zilei**. Nebeneficiind propriu-zis de un stil, mai mult (spre lauda lui) înfrînîndu-se decît construind, a fost, pînă la urmă, o figură mai curînd simpatică - deşi cam întrerupea!

Bogdan Teodorescu. Poate singurul comentator politic de televiziune adevărat de la noi. Calităţi: coerenţă, expresivitate şi, mai ales, viteză. Dar, înainte de toate, punct de vedere personal, documentat şi articulat. Ar trebui să i se încredinţeze comentariile de politică propriu-zisă în cadrul unui telejurnal, comentarii pe care în orice televiziune din lume nu crainicul le susţine.

Gilda Lazăr. Încheia plăcut, liric, elegant, **donnant à rêver** săptămîna. Mai puţin incisivă decît în scris sau pe undele radio. Profitînd de organizarea, vineri, 30 iunie, a ultimei ediţii a **Chestiunii zilei**, a avut excelenta idee de a-şi invita colegii de un sezon, pe ceilalţi realizatori ai numitei emisiuni, la o emoţionantă ediţie de adio, pe care, dimpreună cu inspirata antologie, aş revedea-o oricînd cu plăcere.

Chestiunea zilei a murit, trăiască **Linia întâi**. A murit, însă, istorica emisiune de moarte naturală, sau, aşa cum şoptesc unele guri rele, a fost “ajutată”, interesat, să moară? Urma scapă turma: viitorul ne-o va arăta, iar în cazul de faţă viitorul e unul foarte apropiat: anul electoral 1996. O întrebare pe care nu voi înceta, în anul ce vine, să mi-o pun (cu ajutorul lui Dumnezeu!) în cadrul rubricii de faţă: vor fi infiltrate posturile independente de televiziune de actuala putere în încercarea ei de a cîştiga un nou

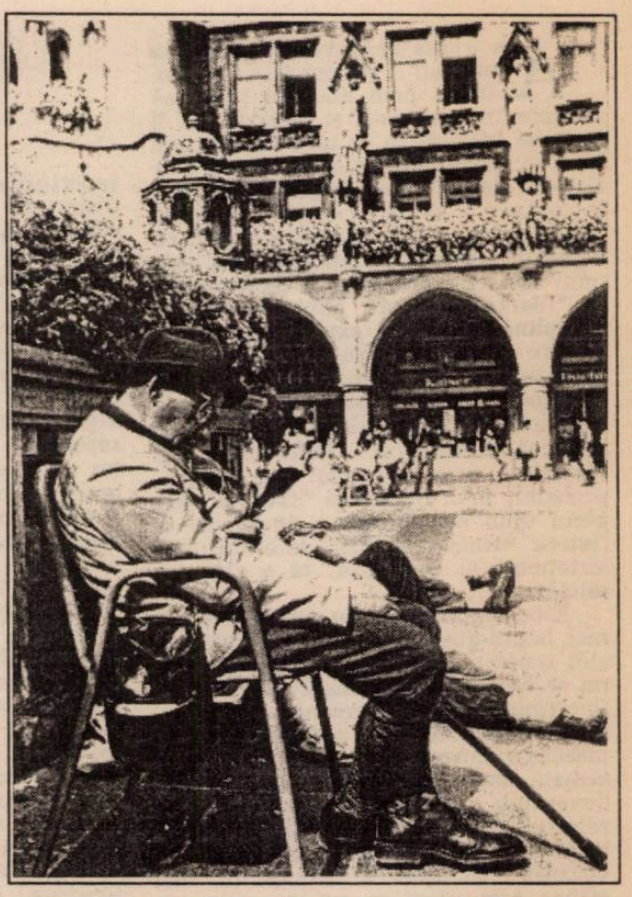

mandat? Vor intra (şi la noi) **interesele financiare** în combinaţie cu **interesele politice** (întrebuinţarea viitorului e pur retorică)? Oricum, prin transformarea **Chestiunii zilei** în **Linia întâi** (a cărei formulă nu am cum - e prematur - s-o discut), cred că postul **Tele 7abc** nu va avea prea mult de cîştigat. Cel mult de pierdut. Căci, spre deosebire de **22,30, 19,10** este o oră dificilă pentru un **talk-show**. În acest sens, s-ar putea spune că, după ce prin **Chestiunea zilei, Tele 7abc** a obişnuit atît pe actorii politici, cît şi publicul cu **discuţia**, făcînd, astfel, operă de pionierat în pedagogia socială, acum **pare** (repet: **pare**) a da cumva înapoi, cedînd presantei cereri de divertisment şi marginalizînd ceea ce-i făcuse gloria şi diferenţa specifică. Banalizare pe care, n-am ce face, nu pot decît s-o regret. Să avem răbdare, însă. E vară, şi pînă la toamnă mai e vreme. De-acum înainte, serile, vom fi mai singuri. Dar şi, cine ştie, mai liberi. Dacă vom vrea să mai aflăm cum devin discurs şi argument raţional cele ce ni se întîmplă, va trebui să ne grăbim să ajungem mai devreme, înaintea ştirilor care de obicei dau trezirea, în faţa televizoarelor. Eu, unul, promit c-o să mă străduiesc.

Bogdan GHIU

Economie

Marx a salvat capitalismul

Istoria a dovedit, prin jocurile ei repetate, că nu criticii sînt groparii unor sisteme, ci apologeţii. Dacă, de-a lungul timpului, apologiile n-au făcut altceva decît să moleşească societăţi, să moleşească oameni, pînă la distrugere, analizele critice au deschis ochi şi au reliefat adevăruri. Sigur, Marx nu şi-a propus să salveze capitalismul. Dar el a căzut fără să vrea în capcana istoriei. A fost cel mai înverşunat critic al capitalismului, dedicînd acestui demers munca lui de-o viaţă.

Asupra organismelor puternice, critica are un efect benefic. În Japonia anului 1979, aniversarea unui gigant al presei - ziarul “Asahi Shimbun”, cu un tiraj zilnic de 8 milioane de exemplare - s-a desfăşurat în modul cel mai simplu cu putinţă. Totul a fost redus la o... dezbatere. Cinci mari personalităţi mondiale, din domeniul ştiinţelor economice, au fost invitate să critice Japonia. Expunerile lor au umplut, cîteva zile la rînd, paginile cotidianului. J-J.S. Schreiber, în “Sfidarea mondială”, notează că “Japonia întreagă îi asculta pe cei cinci străini veniţi să stea de vorbă cu ea, şi Japonia întreagă discuta despre acest lucru, în fiecare oraş, în fiecare cămin, la ceas de seară sau în tren”.

Un an mai tîrziu, în America, Ronald Reagan cîştiga detaşat alegerile. Dincolo de ambiţiosul lui plan privind “Războiul stelelor”, bazat pe o concepţie futuristică, dar cu impact imediat, Reagan a lansat mai multe programe de importante schimbări economice. La un moment dat, a invitat în Statele Unite 3000 de economişti, dintre cei mai mari, din întreaga lume. I-a invitat pe cheltuiala Americii, ca să critice America. Tot ceea ce ei au spus s-a înregistrat, s-a analizat, s-a sintetizat, constituind o importantă resursă pentru programele de schimbare.

Drumul pînă la adevăr nu este însă nici uşor, nici drept. Mai sînt şi azi labirinturi. Au fost şi mai multe, în trecut. Capitaliştii s-au aflat departe de a fi oferit omenirii un spectacol de altruism, dispus să construiască doar opere de binefacere. Ei au impus, mai degrabă, imaginea unor argonauţi, căutînd lîna de aur, decişi să se reîntoarcă în “centralele” lor şi cu lîna, şi cu fiica regelui din Colchida. Economia este, însă, un sistem raţional, în care interferenţele sînt determinate de legi precise, iar întîmplările au un cadru limitat de desfăşurare. Una dintre legile supreme ale acestui sistem raţional este împărţirea profitului cu cei care contribuie la realizarea lui. Nimeni nu poate cîştiga de unul singur, oricît de mult şi-ar dori acest lucru. Capitaliştii au înţeles greu acest adevăr, a fost nevoie de cîteva secole de experienţe dureroase şi catastrofale, iar cînd au început să-l înţeleagă le-a fost greu să-l respecte.

Marx murea în secolul trecut, la Londra, convins că vremea capitalismului a trecut. El i-a prevăzut sfîrşitul, bazîndu-se tocmai pe această limită înrădăcinată în minţile capitaliştilor: că sînt predestinaţi să fie singuri în jurul mesei pline cu bucate, iar celorlalţi să le arunce resturile. Mesajul lui Marx era limpede: capitalismul a organizat foarte bine creşterea producţiei, dar se va prăbuşi repede, pentru că nu este capabil să organizeze consumul.

Marx avea dreptate. Dar capitalismul i-a luat în seamă avertismentul. A înţeles că “societatea de producţie”, în care producătorii sînt regi, ei hotărînd ce să producă şi cui să vîndă, şi-a epuizat resursele. Şi că finalul nu poate fi decît catastrofal. Din acest motiv s-a ajuns la un nou tip de societate - “societatea de consum” -, în care consumatorul e regele pieţei, în sensul că el decide şi ce să se producă, şi cît, şi cum. Drum lung pînă aici. Şi încă neterminat.

În zorii acestui veac, preşedintele american Roosevelt (altul decît cel ce avea să joace un rol esenţial în al doilea război mondial), se lupta cu marii capitalişti, pentru că refuzau să-i considere pe muncitori... partenerii lor. El le spunea de la obraz: “O să vă apăr împotriva socialiştilor şi-o să vă apăr de voi înşivă”. Pentru ca supracapitalizarea să nu ducă economia în colaps, preşedintele a iniţiat un sistem de “supraveghere”, a arbitrat direct conflicte de muncă sau a numit consilii de arbitraj. Şi a dezgropat legea antitrust, din 1890, pe care toţi o uitaseră. Uriaşe monopoluri, legate de nume celebre - Morgan, Rockefeller, Hariman şi altele - au fost obligate să se desfacă pentru o cauză majoră: **înviorarea pieţei de consum şi protejarea concurenţei**. E numai un caz, desigur notoriu, sînt şi altele, numeroase, ce au ilustrat războiul continuu al unor politicieni vizionari cu capitaliştii ce nu reuşeau să vadă nimic dincolo de propriul profit. Nu pentru a-i distruge, căci odată cu ei ar fi dispărut importante resurse financiare, fără a căror implicare omenirea ar fi fost mai tristă. Şi mai săracă. Dar pentru a-i “cuminţi” şi a-i determina să se supună legilor economice. De altfel, marii deţinători ai capitalurilor au acumulat forţă, au devenit conştienţi de forţa lor, au înţeles că pot numi guverne sau doborî guverne, chiar au şi făcut-o, dar că nu pot încălca legile economice fără să plătească scump. Treptat, au înţeles că însuşi volumul profitului este dependent de felul în care este repartizat. Au fost, deci, diversificate formele de împărţire a profitului, au apărut acţionariatele populare, managementul s-a despărţit de patronat, ajungîndu-se pînă la formele superioare din zilele noastre, dominate de contracte de parteneriat între patroni, manageri şi salariaţi. Toate sub constrîngerea temutelor legi economice, a căror încălcare, fie din necunoaştere, fie cu bună ştiinţă, este neiertătoare.

Marx a murit cu gîndul că prăbuşirea capitalismului este inevitabilă. Dar sistemul capitalist a forţat supravieţuirea, într-un uriaş efort de îndreptare tocmai a racilei sale cardinale: organizarea consumului. Un efort ce încă se izbeşte de mari obstacole.

Apologeţii socialismului au făcut o obsesie din prăbuşirea capitalismului. Dar nici teoreticienii, nici politicienii n-au suflat o vorbă despre argumentele lui Marx. Au spus că el a prevăzut sfîrşitul capitalismului, dar nu şi de ce gîndea el că se va ajunge aici. Istoria s-a răzbunat cumplit pentru această omisiune.

Adrian VASILESCU

Ieşirea din Europa

Cei obişnuiţi cu tot felul de raportări periodice şi cu sumeţiri pe bază de cifre şi cantităţi pot comenta senini "succesele" din ultima vreme ale politicii româneşti: ministrul nostru de externe a depus cererea oficială de primire în Uniunea Europeană, ministrul apărării a făcut o vizită în Statele Unite, unde a avut convorbiri la toate nivelurile structurilor militare (şi a semnat şi unele acorduri), s-au votat (în sfîrşit) cîteva legi importante pentru integrarea noastră europeană (cum ar fi legea învăţămîntului şi legea pentru accelerarea privatizării), s-a inaugurat bursa de valori etc. La prima vedere, perfect adevărat. Există însă şi reversul medaliei, scandalurile noastre cele de toate zilele: SRI-ul şi "filatorii" săi, Vadim şi "scrisoarea celor 300", tot Vadim şi atacurile la adresa preşedintelui, tot Vadim şi atacurile la adresa procurorului general etc. Aparent, între cele două serii de evenimente nu e o relaţie directă şi există mulţi înţelepţi de serviciu care spun: "ei, şi? scandalurile or să treacă, important e să ne vedem noi în Europa". Dar problema apare tocmai aici, pornind de la această înţelepciune de ocazie, cu iz de comportament tradiţional al politicianului român în faţa marilor opţiuni istorice.

Ceea ce se întîmplă la noi de cinci ani sub numele de-acum obsedant de tranziţie este, dintr-un anumit punct de vedere, o depărtare sistematică de Europa (spre care, altminteri, toţi declarăm că ne îndreptăm; unii sincer, alţii doar pentru că e la modă şi pentru că aşa au primit ordin). Pentru că, dincolo de declaraţii de intenţii şi chiar de unii paşi concreţi în direcţia integrării, incoerenţa politică şi comportamentul schizoid nu pot fi, în mod sigur, atuuri ale europenismului. Deşi n-am mai avut parte în ultima vreme nici de expediţii minereşti, nici de alte asemenea manifestări originale ale democraţiei dîmboviţene, continuăm să rămînem ciudăţenia Europei tocmai datorită indeciziei noastre şi datorită distanţei dintre vorbă şi faptă. Sigur, avem ceea ce se cheamă stabilitate politică; un guvern rezultat în urma alegerilor, care are şanse să dureze pînă cînd urnele vor da la iveală un altul. Dar sub acest guvern stabil nu s-a întîmplat nimic cu adevărat notabil în ordinea integrării europene, în afară de crearea a noi şi noi comitete şi comisii care să studieze atent problema. Executivul nostru e sprijinit de formaţiuni politice vădit antieuropene, care îi creează probleme chiar şi atunci cînd, neavînd încotro, mai dă cîte un semn de deschidere; de pildă, la cîteva zile după ce dl. Theodor Meleşcanu a depus cererea de integrare în Uniunea Europeană, şeful PUNR a cerut schimbarea domniei sale din funcţie. Ce să mai vorbim de celălalt mare bărbat al ţării, Corneliu Vadim Tudor, foarte curtat în ultima vreme de televiziunea naţională, care se precipită să-i ceară opinia despre orice şi oricine, de parcă busola moral-politică a publicului spectator n-ar putea funcţiona fără demagogicele şi impertinentele păreri ale tribunului de ocazie. Cu aceşti stîlpi ai patriotismului de berărie, cu aceste proptele ideologice, guvernul nostru spune că vrea să intre în Uniunea Europeană, întreţinînd în electorat iluzia că acest lucru nu e doar posibil, ci şi foarte apropiat. Dar această incoerenţă, această contradicţie flagrantă între bîlbîielile interne şi "poza" externă demonstrează că guvernanţii noştri nu vor reuşi niciodată să-şi însuşească o mentalitate cu adevărat europeană. Faptul că un Vadim Tudor îşi poate permite să calomnieze pe oricine fără nici un fel de consecinţă asupra sa este incompatibil cu Europa. Faptul că nişte agenţi ai serviciilor secrete sînt demascaţi în exerciţiul funcţiunii (şi încă ce exerciţiu) şi nu urmează nici o demisie importantă este, şi el, total ne-european. Pentru guvernanţii noştri, intrarea în Europa e o mică manevră demagogică, bună pentru a se împăuna la ocazii şi care, desigur, exercită o anume fascinaţie asupra mulţimii de foşti activişti promovaţi în structurile guvernamentale. În vreme ce afirmă cu toată pompa "opţiunea noastră euro-atlantică", puterea din România (cu sprijinul hotărît al unei opoziţii la fel de incoerente şi ineficiente) face paşi mari pentru ieşirea noastră din Europa. Preocupate să se acuze reciproc şi să-şi pună piedici cît mai dese, partidele democratice plus partea moderată din PDSR lasă largi culoare de manifestare extremiştilor, provocînd în electorat o dezamăgire după alta şi pregătind astfel, pentru alegerile viitoare, atît o slabă prezenţă la urne, cît şi un succes consistent al demagogiei naţionaliste şi nostalgice. Ţinînd sus stindardul spaimei faţă de învăţămîntul în limba maghiară, parlamentarii noştri au votat o lege a învăţămîntului în care preocuparea pentru cît de bună şi de eficientă va fi şcoala românească aproape că n-a existat: important e, nu-i aşa, nu să ne pregătim tinerii pentru a fi, mîine, competitivi în Europa în care pretindem că vrem să fim prezenţi, ci să ne ciorovăim, astăzi, cît mai mult cu ungurii, să dăm apă la moară tuturor extremismelor, pentru a ne justifica, apoi, prin discursuri inflamat-patriotice, scaunul şi leafa de parlamentar.

Oricît de mult şi de sincer ne-am dori să ieşim la limanul european, trebuie să recunoaştem că dacă, printr-un miracol, ne-am trezi mîine cetăţeni ai Uniunii Europene, cu toate păcatele şi cu toţi vadimii noştri, ar fi păcat de Europa.

Mircea VASILESCU

De jur împrejur...

Realismul cifrelor

Optimiştii arată că Uniunea Europeană (sub denumirile ei succesive) a realizat mai mult cu nouă membri, decît cu şase, mai mult cu doisprezece decît cu nouă, şi dacă programele de la Maastricht vor fi aplicate, cei cincisprezece vor face mai mult decît tot ce s-a înfăptuit anterior. Celor care susţin că prin sporirea numărului membrilor orice decizie devine imposibilă, optimiştii le răspund că după ce se încheie faza de spectacol a negocierilor, cînd fiecare bate cu pumnul în masă cu ochii la opinia publică din ţară, se degajă pînă la urmă două poziţii. Iar reticenţele britanice - de exemplu - se manifestă indiferent de numărul oponenţilor.

Din acest punct al demonstraţiei pesimiştii ridică vocea arătînd că Marea Britanie e departe de a fi singură, că Franţa ezită şi ea să-şi încredinţeze unele atribute ale suveranităţii organismelor europene. Ultimele reuniuni comune bat pasul pe loc: introducerea monedei unice se amînă, acordurile de la Schengen care prevăd practic desfiinţarea graniţelor interne nu sînt acceptate de toată lumea, nici măcar Europolul (poliţia comunitară) n-a putut fi reglementat. De unde se vede că delincvenţii îşi cunosc mult mai bine interesele: reţelele internaţionale ale crimei organizate s-au structurat cu mult înaintea celor care ar vrea să-i urmărească şi să-i pedepsească. Singura locomotivă a Uniunii Europene a rămas Germania cancelarului Kohl. Poate că structura ei federală o ajută să conceapă un echilibru mai puţin jignitor între puterea locală şi obiectivele comunitare. Pe de altă parte, din motive care ţin atît de trecutul ei, dar şi de puterea ei economică prezentă, Germania nu-şi poate realiza obiectivele externe de una singură, fără a provoca reticenţele vecinilor ei. Evoluţia pozitivă postbelică a Europei occidentale a fost în bună măsură determinată de înţelegerea franco-germană, de decizia celor două ţări de a acţiona împreună, de a colabora pe toate planurile începînd cu cel economic şi terminînd cu cel militar. Apropierea între Franţa şi Germania, care a fost o dominantă, indiferent de culoarea politică a celor care le-au condus, dovedeşte că nu există blesteme ale istoriei, că voinţa politică poate modifica mentalul colectiv, chiar cînd acesta e dominat de spaime întemeiate.

Preşedintele Chirac doreşte să fie continuatorul acestei tradiţii, dar în acelaşi timp se arată mai dispus decît predecesorii săi să examineze şi să se alăture reticenţelor britanice cu privire la organismele comunitare. Construcţia europeană impune desinsularizarea Angliei, ceea ce, avînd în vedere recentele evoluţii politice, nu pare a fi un obiectiv realizabil pe termen scurt.

La acordurile amînate, nefinalizate se adaugă şi diferenţele majore în politica de acordare a ajutorului pentru ţările ne-membre ale Uniunii. Un prim motiv ar fi că chiar între cei 12 membri există diferenţe în contribuţia la bugetul comun: unii dau mai mult decît iau (Germania, Franţa, Italia, Marea Britanie, Olanda), Belgia dă tot atît cît ia, iar ceilalţi (Spania, Grecia, Portugalia, Irlanda, Danemarca) primesc mai mult decît oferă. Mai solicită ajutoare din partea Uniunii Europene ţările din Europa fostă comunistă, Africa de Nord şi Orientul Mijlociu, Africa de Sud, fostele colonii britanice şi franceze din Africa, Pacific şi Caraibe.

Ţările care au aderat recent - Austria, Finlanda, Suedia - nu vor greva bugetul comunitar. Integrarea celor şase ţări din fostul lagăr comunist (Bulgaria, Ungaria, Polonia, România, Slovacia, Cehia) ar presupune, conform unor calcule, dublarea bugetului comunitar, în condiţiile în care ritmul de creştere a produsului naţional brut va fi constant de 6%. Cifrele contrazic priorităţile politice: Polonia, care pare în discursuri cea mai aproape de depăşirea sălii de aşteptare, ar consuma 10% din bugetul european, România - 7%, Bulgaria şi Ungaria - 2%, Slovacia şi Cehia - 1% (cf. **Le Monde**, 29 iunie 1995). Este adevărat că Rusia lipseşte din această schemă. Europa generalului de Gaulle „de la Atlantic la Ural", cea a domnului Demiau „de la Brest (Bretania) pînă la Brest (Litovsk)" nu-şi poate propune să se întindă pînă la Pacific. Dar de acţiunea Rusiei vor depinde multe din hotărîrile Uniunii Europene. Graniţa ei se va stabili, probabil, acolo unde cifrele şi opţiunile politice vor putea fundamenta optimismul ca doctrină comunitară.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Parlamentarii români la Strasbourg

Adevărul -
În privinţa României, actuala reuniune a Adunării Parlamentare se anunţă mai liniştită în comparaţie cu precedenta sesiune, marcată de zgomotoase dezbateri pe tema 1201. (Adrian Ursu - 26 iunie).

Adevărul -
Cu maţul plin după un chef în folosul imaginii lui A. Severin în Europa, şapte "parlamentari" români (?) au înghiţit fără o vorbă "R 1201". Cei 7 au tăcut mîlc în faţa şuvoiului de venin antiromânesc scuipat de Geza Jeszenski. N-ar fi rău ca atît conducerea legislativului, cît şi contribuabilul român să afle cît de eficient sînt cheltuiţi banii pentru deplasarea delegaţiei române la Strasbourg. (Adrian Ursu - 30 iunie).

Evenimentul zilei -
Patrioţii noştri sînt "lei în ţară", gură cască" în străinătate. (Andra Aurora-Manta - 30 iunie)

Cronica Română -
Întrebarea e însă, cît timp va mai dura acest turism pe banii contribuabilului şi pînă unde trebuie să se ajungă ca distinşii parlamentari "de Strasbourg" să-şi deconteze cheltuielile măcar prin îngăimarea cîtorva cuvinte în replică la toate cele puse cu sîrg în cîrca României. (Horia Alexandrescu - 30 iunie)

Adevărul -
Încercînd să-şi acopere incompetenţa, parlamentarii români de la Strasbourg dau din lac în puţ. Senatorul Păunescu a găsit cu cale să-l "combată" pe Jeszenski Geza spunînd că pentru acesta "Transilvania este o obsesie sexuală". (Adrian Ursu - 1 iulie)

Jurnalul Naţional -
În ciuda a ceea ce cred politicienii şi scriu ziariştii români, dl. Jeszenski, fost ministru de externe maghiar şi şef al comisiei de politică externă a Parlamentului ungar, n-a sărit peste nici un cal. Nu, domnia sa face acel lucru pe care parlamentarii români nu-l fac: se pune cu trup şi suflet în slujba ţării sale. (Constantin Gheorghe -1 iulie)

Înflorirea genului epistolar şi urmările sale

România liberă -
Acum, foştii tovarăşi de drum consideră că a venit momentul să nu mai ţină seama de autoritatea care i-a ocrotit, ameninţîndu-l deschis (pe Ion Iliescu, n.n.) cu cinism şi brutalitate că îl vor înlătura cu prima ocazie de la putere. Pînă atunci, terenul este pregătit cu grijă de către profesioniştii afectaţi operaţiunii, astfel încît răsturnarea (mazilirea, înlocuirea, suprimarea?) să apară ca rezultat al unei presupuse voinţe populare. (Bogdan Burileanu - 26 iunie)

Ziua -
Dacă este real că 300 de ofiţeri au semnat scrisoarea, atunci în centrul operaţiei nu se poate afla decît Corneliu Vadim Tudor. Acesta este un fel de Jirinovschi al României. Cu alte cuvinte, nu este deloc exclus ca în setea lui de putere să pună la cale un puci comunist. (Sorin Roşca Stănescu - 26 iunie)

Evenimentul zilei -
Reiese foarte clar din declaraţia şefului Statului Major General că "Scrisoarea celor 300" este o făcătură ordinară a lui Corneliu Vadim Tudor, cu două scopuri concrete: atacarea lui Ion Iliescu şi defăimarea Armatei şi a intenţiei acesteia de a se alinia la standardele NATO. Este de notorietate faptul că C.V. Tudor nu a atacat niciodată SRI, că această instituţie l-a sprijinit pe Gheorghe Funar în campania electorală pentru Preşedinţie din septembrie 1992. Sîntem în 1995 şi se pare că SRI şi-a schimbat alesul care să-l înfrunte pe Ion Iliescu. (Radu Tudor - 29 iunie)

Ziua -
Dacă Iliescu l-ar demite din funcţia de director al SRI, Măgureanu ar candida la preşedinţia României. (Dorina Băeşu - 1 iulie)

Statul de drept

Ziua -
Sub privirile îngăduitoare ale poliţiştilor şi gardienilor publici, primarul braşovean a fost bătut de revoluţionari. (Marius Petraşcu - 30 iunie)

Adevărul -
Primarul Constanţei - bătut de revoluţionari pentru că nu le-a dat tonete. (Carmen Chihaia - 1 iulie)

ARGUMENT (I)

(suferind de contaminare cu tema)

- Cetitori, spuse responsabilul de număr cu jumătate de gură, fără să se cîrnească din loc, trageţi mai bine tot înainte! Ce mai atîta grijă pentru ăst pustiu de argument!

ARGUMENT (II)

"Ceea ce ştiu ei este că trăiesc ca să muncească, să plătească, să sufere şi să tacă. Românii moştenesc, din tată în fiu, o resemnare mută care se schimbă în apatie, şi această apatie este susţinută încă de neştiinţa lor." - notează un călător francez într-o carte apărută cu puţin înainte de 1848, anul lui "Deşteaptă-te, române". Cam un secol şi jumătate mai tîrziu, face carieră sintagma "popor vegetal" şi se şopteşte cu amărăciune ceva despre o mămăligă care nu poate să explodeze, apoi se petrece o revoluţie, iar "Deşteaptă-te, române" ("melodie deplorabilă, lîncedă, nepotrivită cu textul" - opinase Titu Maiorescu) se adoptă ca imn naţional.

Noi mereu avem nevoie să ne deşteptăm. Din **ce**?

...Acesta ar fi **fundalul** (etnopsihologic) al numărului de faţă. El seamănă, ce-i drept, cu un decor de carton pictat sumar, căci astăzi vechea teorie a specificului naţional s-a rafinat în discursuri asupra identităţii culturale, discursuri rezultate din studii serioase, adeseori, interdisciplinare, adeseori în echipă şi nu ne mai putem permite să ne diagnosticăm naţia global şi tranşant.

Cu toate că există în "dosar" voci tentate să evoce respectivul **fundal** - resemnarea mioritică şi pe Blaga - numărul dedicat **apatiei** încearcă să vorbească despre **absenteism, indiferenţă, imobilism,** azi, aici, acum, şi despre raportul **apatie-vinovăţie** sau **apatie-normalitate**, acesta din urmă văzut în felurite dégradé-uri: de la gris-perle la negru. De doliu. Ca să nu lăcrimezi şi să demobilizezi, "avem" pentru tine, cititorule, un **Îndreptar apatic** şi, ca să nu te destrami, un **Descîntec de apatie**.

Aşadar, un număr dedicat refuzului participării. Nepăsării: "Nu i-aş spune nepăsare - m-a contrazis directoarea unei asociaţii menite să stimuleze participarea civică. (E vorba de Pro-Democraţia). Oamenilor pe care îi întîlnim noi **le pasă**. Însă ei nu cred deloc că implicarea lor ar avea vreun sens sau ar schimba ceva." (Desigur, recunosc refrenul: "Sîntem prea mici - Şi n-are rost"). Mă întristez auzind că mulţi inşi - chiar dintre voluntarii de la Pro-Democraţia - spun asta. Dar măcar ei ştiu, pînă una-alta, **cum** să participe. Se simt Sisifi mărunţi, dar opun Puterii un comportament activ conştient, bazat pe regulile democraţiei.

Dară noi, ceilalţi?

O ceată de flămînzi lăsaţi de mînă, prin lume, de capul nostru, de vechiul părinte - statul comunist. Neştiind **cum** să participăm, ne învîrtim între doi poli. Primul: refuzul participării, lipsa de interes, apatică. Al doilea: isteria (eventual violenţa) maimuţărind spiritul civic, patriotic, de "apărare a valorilor"... Popor blînd şi răbdător, da, dar şi cînd participăm la cîte-o mineriadă! - fie ea mare, mică (v. "Dilema" p.5, **Presa despre... Statul de drept**). Dar - asta e altă poveste... **(D.V.)**

Ilustraţia numărului: fotografii de N. Triculescu iar desenul de pe copertă e făcut de mîna unui pictor cu ochi „rău": Dan Dumitrescu.

Gestiunea apatiei

– fabulă –

În republicile bananiere, după un carnaval cu dibăcie regizat, în care anume atrocităţi au rostul de a provoca efecte de real, pentru a narcotiza vigilenţa celor imuni la fantasmagorie, mulţimea petrecăreţilor devine apatică. Efect al unui exces de spontaneitate în asumarea unor postúri de mult prescrise? Subversiune a luptei pe viaţă şi pe moarte cu simulacrele unei competiţii de competenţe, "agon" pervers în care "cine cîştigă, pierde"? Confuzie deliberată a "agonistului" între luptă, sport ucigaş şi divertisment asasin? Prestaţie de funambul cu refuzul cabotin al plasei de protecţie? Ignorarea fatală a evidenţei că în fiecare "agon" se află un "ilinx", că economia enigmatică a oricărei lupte şi logica ei obscură secretă un moment de vertij şi delir? Degringoladă inevitabilă în "agonie" a oricărui "agon" autentic? Eroare de strategie în distribuţia şi investiţia patosului? Cine ştie? Oricum, îndată după carnaval, iluziile s-au spulberat mai înainte chiar ca prestidigitatorii să-şi fi exhibat tehnicile, într-un ultim număr de virtuozitate în care uluirii blînde a iluziei îi urmează stupoarea glacială a evidenţei trucurilor. Cinism rafinat, secreţie a orgoliului disimulat al circarului, care captivează întotdeauna "masele".

Fiesta epuizează; în vidul creat de ea se instalează o apatie rentabilă, direct proporţională cu halucinaţia căreia îi succede. În minusul ei aparent, ea reprezintă plus-valoarea patosului, căci există, fără îndoială, o economie politică a iluziei şi, ca atare, un management al entuziasmului şi al disforiei.

În mod paradoxal, în indecidabilitatea ei funciară, în suspensia ei ninistă (et jamais je ne pleure et jamais je ne ris), apatia reprezintă un solvent universal. Ea neutralizează, în primul rînd, patosul justiţiar; nu pe acela al vendetei, la care îl reduc cei mai îndreptăţiţi să se teamă de irumpţia lui, ci pe cel secret şi cucernic al memoriei ce iartă pentru că nu trebuie să uite. Memoria este, în esenţă, propriul ei patos, singura avuţie de neînstrăinat a unui neam.

Ce strateg al **pharmakon**-ului va domina paradoxele acestui redutabil solvent? Cine va gestiona efectele acestei obscure energii, aptă să inducă amnezii fatale, să înstrăineze conştiinţele de adevărul lor vital? Nu vinovaţii, desigur, pentru simplul motiv că ei nu există, graţie dispozitivului pervers al inculpării generale (cine va cuteza să arunce primul piatra?). Apatia corodează criteriile istorice morale şi psihologice ale vinovăţiei, pe care o transpune, printr-o supremă mistificare, în plan metafizic, ca vină unanimă de a fi. Cu alte cuvinte, apatia secretă prezumţia de culpabilitate metafizică. Această regresie (din istoric în metafizic) maschează mecanismul inversiunii: cînd toţi sînt vinovaţi pentru că sînt, nimeni nu e vinovat. Dar în clipa inversării sensului unanimităţii, survine ceea ce denunţă paradoxala ei lipsă de omogenitate. În acea clipă, din masa unanimă a celor dezvinovăţiţi prin culpabilizare generală, se desprinde eşalonul inocenţilor, adică a celor "mai nevinovaţi" dintre cei la fel de nevinovaţi. Pentru că, nu-i aşa?, este nevoie de un tehnocrat al "metanoiei" pentru a disculpa vina contingentă, prizonieră în contextul ei "pragmatic", istoric şi moral, în numele fatalităţii de a fi; pentru a supraveghea buna funcţionare a mecanismului de conversiune descris; pentru a garanta, prin însăşi exigenţa lui, unanimitatea neomogenă a vinei, care induce organismului social cea mai traumatizantă schizmă: aceea între nevinovaţi şi inocenţi; în sfîrşit, pentru a împiedica transgresiunea unei limite atît de inefabile.

Mecanismul de regresie al culpei istorice în vina "inconvenientului (metafizic) de a fi", dezvinovăţirea unanimă prin culpabilizare generală şi scindarea unanimităţii în vinovaţi şi inocenţi, conţin un patos tulbure care dramatizează etosul, retorica şi gesticulaţia proaspeţilor inocenţi. Nevinovaţii sînt, în mod, inevitabil, apatici. Inocenţii sînt gestionarii harnici ai apatiei, administratorii narcozei, psihanaliştii puseurilor de patos (ale apaticilor) şi economiştii (politici) ai plus-valorii lui.

Cornel Mihai IONESCU

Un dégradé semantic

Apatie - cuvînt antipatic, spre deosebire de, să zicem, lene şi plictiseală (înnobilate de poeţi) cu care-şi împarte clarobscurul domeniu. Nu poţi decît să te miri descoperind distanţa dintre sensul dat de stoici (apatheia fiind pentru ei un semn de superioritate, o stare a serenităţii la care se ajunge prin extirparea impulsurilor excesive) şi sensul contemporan al cuvîntului: Dicţionarul românesc de sinonime desfăşoară un evantai de echivalente, de la delăsare, indiferenţă, indolenţă pînă la... tembelism! Francezii, mai frivoli, dau în **Larousse**-ul lor încă un echivalent, **choix** semnificativ: nonşalanţă.

Nonşalanţă - formă a apatiei, deci. Lipsă de interes **justificată** faţă de lucrurile neinteresante, o anume libertate de spirit, detaşare sub aparenţe obraznice, precum indolenţa. Într-un mediu meschin, mediocru, apatia (nonşalanţa, indiferenţa, pasivitatea) este o formă de apărare şi de **neaderare**, un fel de revoltă mută, o încremenire ostentativă, o pietrificare sană! Nu te arăţi plictisit din bun simţ, adică nu te apuci să te fandoseşti, să caşti şi, eventual, chiar să părăseşti locul, ci stai, cu stoicism, pe loc, din politeţe, te transformi voluntar într-un scut impermeabil, într-un sloi de gheaţă (apatia rece). Sau într-o victimă a toleranţei tale, o victimă zîmbind forţat, moale ca un jeleu, o legumă zîmbitoare (apatia caldă).

Am întîlnit prima dată cuvîntul în cauză, demult, în copilărie. Eram la o şedinţă mare, la un "forum pionieresc". Stătusem acolo cîteva ore într-o sală. Nu mă interesa nimic, nu înţelegeam nimic. A venit la sfîrşit un tovarăş responsabil cu pionierii şi-a început să facă glume pe seama mea. Nu-mi ardea de rîs şi am rămas la fel de încruntată ca înainte, în aceeaşi stare de torpoare dublată, din cauza personajului, de stupoare. "Ce copil apatic" - a spus unor profesoare. N-am înţeles atunci ce înseamnă asta, dar mi-am dat seama că e ceva de rău. Şi nici n-am întrebat pe nimeni ca să nu mă fac de ruşine. Cuvîntul mi-a rămas în minte şi, mai tîrziu, cînd am înţeles despre ce e vorba, mi-am dat seama că aşa făcusem întotdeauna: cum nu-mi plăcea ceva, mă transformam într-un copil apatic!

Stau lîngă o persoană care mă calcă pe nervi: apatică şi mută. Nu ştiu încă unde să plasez personajul: deficient, suficient, autist, orgolios? Îi spun ceva ca să mă aflu-n treabă: reacţie minimă. Trîntesc o chestie iritantă, o provocare bine chibzuită. Persoana se trezeşte, se metamorfozează. Va fi unul din prietenii mei cei mai buni. Trag concluzia că oamenii nu sînt apatici pentru că aşa sînt ei şi că trebuie să aibă doar prilej de **a fi**.

Adolescenţa nu cunoaşte apatia cu adevărat. E o vîrstă care se desfăşoară între entuziasm şi revoltă. Temeţi-vă de "apatia" adolescenţilor: ea este oglinda voastră! Aparent "debranşaţi", pozează în "losers": e felul lor de a-şi induce în eroare adversarul.

Mă întîlnesc uneori, volens-nolens, cu persoane sporovăitoare, înverşunate, agitate, insistente, pisăloage, exaltate, ironice şi sterile în ironia lor sau dimpotrivă, lipsite de umor şi patetice pînă la sufocare, cu un energetism pîrjolitor. Ropote de cuvinte fără idei îmi năruiesc creierul tot mai ameninţat. Obosesc cumplit. Devin apatică. O formă de a mă elibera de o mărunţă tiranie.

Atîtea motive de enervare zilnică, încît îl invidiez pe Appollinaire şi **apatheia** lui ("Et voici le spectacle / Et pour toujours je suis assis dans un fauteuil").

Să întoarcem foaia şi să ne apropiem de alte nuanţe ale "dégradé"-ului semantic al cuvîntului cu pricina: apatia pură şi simplă - privire împăienjănită, buimăceală, picoteală, moţăire, plumbuire, rarefiere şi împovărare în acelaşi timp, depersonalizare, capitulare, marasm, abrutizare. Un simptom clar: uitatul tîmp la televizor (un fel de justificare). Legată foarte mult de organic în cazul individului (corp greu, creier rece, faţă căzută etc.), devine o categorie abstractă la nivel macro şi, din cauza asta, e mai greu de înţeles, frizează absurdul: popor apatic, electorat apatic, tineret apatic etc.

Atunci cînd devine un mod de viaţă, apatia e maladivă, echivalent al nesimţirii, dovadă a prostiei şi răutăţii, în unele cazuri. Există o categorie de indivizi care sînt apatici şi mofluzi din neputinţă: neputinţă de a face răul de care ar fi în stare, la o adică. Apatia slinoasă, gelatinoasă a oamenilor-moluscă, formă de "abisalitate" involuntară a mediocrului.

Apatia poate fi, uneori, doar o degradare a plictisului sau a lenei. O diferenţă ar fi aceea că plictisul este un simptom al nevoii de schimbare, de autodepăşire, spre deosebire de apatie care e apteră, un fel de moarte vie. Apatia e neclintire, plictisul - vertij; în apatie îţi găseşti un refugiu, te odihneşti o vreme (odihnă asemenea celei a rumegătoarelor!), plictisul te destramă, e neliniştitor, se metamorfozează mereu, ca fumul unei ţigări arzînd. Limita între una şi alta e atît de fragilă încît îmi vine să mă contrazic chiar acum şi să spun că sînt, apatie şi plictis, unul şi acelaşi lucru, oglinzi în sala de oglinzi a pustiului (depinde de tine cît e fascinant-ameţitor şi cît decerebrare în tot jocul ăsta).

Lenea, în schimb, e dulce, e "cucoană mare" ("care cere de mîncare!"), e confortabilă, paradisiacă. Lenea şi plictisul sînt fertile, spre deosebire de apatie care e sterilă, blocînd simţuri şi creier. Nimic nu e legat atît de mult ca apatia de un anume sentiment al inexistenţei, de o mare intensitate negativă. Haos static, ea poate fi doar apatia de dinaintea furtunii...

Apatia celui lovit, umilit, distrus - o formă de disperare, prostraţie, stupoare, perplexitate în faţa a ceea ce poate face viaţa din tine. Apatia bătrînilor, placizi, inerţi, indiferenţi - un fel de resemnare, un soi de aşteptare. "Încununarea" vieţii!

Altceva: seamănă cu apatia, dar se numeşte contemplaţie. Un pescar pe malul lacului, un fumător cu privirea în gol, un ţăran bătrîn, ca o piatră pe o bancă: apatie sau contemplaţie?

Am în minte imaginea unei iguane superbe stînd dincolo de o vitrină, absolut imobilă, încordată toată, maiestuoasă. Mă uit la ea minute în şir. Nu schiţează nici o mişcare. Are capul ridicat, solemnă: apatie sau extaz?

Poetul: omul stărilor care nu mai sînt, pentru el, nici bune nici rele. În textele lui intră acumulările de vid, nimic, neant, plictiseală, apatie, oboseală, disperare. Pentru el nimic nu e lipsit de semnificaţie şi totul stă sub semnul unei fertile indeterminări. Lecţia discretă a poeziei: despre incapacitatea noastră, a tuturor, de a fi **atenţi**, despre apatia noastră cu faţă umană şi cu nume consolatoare!

Simona POPESCU

Între apatie, resemnare şi energetism

Apatia este, cum se ştie, o stare generală de indiferenţă pentru tot şi toate. E o stare de spirit, să adăugăm, comportamentală lesne detectabilă. Cu astfel de temperamente nu posace ci numai indiferent delăsătoare e greu, dacă nu chiar imposibil, de construit ceva. E probabil că nu există apatici în stare pură şi perfectă tot timpul fără istov. Însul acesta, ca model negativ egal şi continuu pe toate suprafeţele, nu poate fi obţinut, ca element genuin, decît în retortă. Altminteri, e probabil că stările de apatie alternează, la un ins cu astfel de aplecări, cu cele active, stabilind, să sperăm, un echilibru - necesar - în comportament. El, apaticul, meditează însă la inutilitatea atitudinii active de vreme ce, constată, oricum nu iese nimic bun. Efortul devine de prisos şi cînd cade robit acestei stări de spirit trăieşte în indiferenţă, vorba poetului, ca-n elementul lui. Nu-mi plac, mărturisesc, inşii robiţi unor astfel de stări comportamentale, delăsătoare în nelucrare, indiferenţi la toate, abulici prin temperament. Dar am cunoscut oameni, chiar din breasla mea scriitoricească, care ştiau, cînd şi cînd, să se smulgă din apatie, văzîndu-şi de rosturile artei lor, activi şi chivernisiţi. Apoi recădeau în letargia indiferenţei abulice. Dar, de ce n-aş spune-o?, stările apatice, neplăcute cum se prezintă, sînt oricînd de preferat inşilor perpetuu intreprizi, activi nevoie mare, care, pentru atingerea ţelului, totdeauna personal, sînt gata de orice blestemăţie. Nimic nu poate sta în calea întrepridului necontenit achizitiv. Măcar apaticii se mulţumesc, nevolnici, în indiferenţa oblomovistă a nelucrării, pe cînd activii pur sînge pustiesc totul în jur, dau din coate, călcînd şi peste cadavre. Mă întorc şi zic din nou că, adesea, sînt de preferat apaticii celor întreprizi şi achizitivi. Dar e probabil că natura stabileşte un fel de echilibru între cele două tipologii, dozînd firesc şi alternativ lucrurile.

Cum deopotrivă apatia şi energetismul sînt stări de spirit, ar trebui văzut dacă ele nu sînt expresii ale psihei colective. Sau, cu alte cuvinte, ale ethosului popular. Ar trebui examinată relaţia de vecinătate între apatie şi dimensiunea energetistă din acelaşi ethos. Se ştie că la noi majoritatea exegeţilor cu renume investesc încrederea toată în *Mioriţa*, socotind că în această baladă trebuie căutată dezlegarea formulei sufleteşti a românului, cu deosebire în comportarea baciului moldovean. Acesta, avertizat de mioara năzdrăvană că va fi asasinat de ceilalţi doi confraţi ("Că l-apus de soare / Vreau să mi te-omoare / Baciul ungurean / Şi cu cel vrîncean"), reacţionează blînd resemnat în faţa acestei decizii a sorţii. Fatalistul baci moldovean nu face decît s-o roage pe mioară ca aceasta să transmită ucigaşilor dorinţa de a fi îngropat "aici pe aproape / În strunga de oi / Să fiu tot cu voi / În dosul stînii / Să-mi aud cîinii / Asta să le spui, / Iar la cap să-mi pui / Fluieraş de fag, / Mult zice cu drag! / Fluieraş de soc, / Mult zice cu foc! / Vîntul cînd o bate / Prin ele-o răzbate / Şi oile s-or strînge / Pe mine m-or plînge / Cu lacrimi de sînge!" E tot ce doreşte şi tot ce înţelege să facă. Ba chiar o mai roagă să le spună mioarelor şi nemîngîiatei sale mame că el n-a fost ucis ci s-a însurat "c-o mîndră crăiasă / A lumei mireasă". Pe acest fatalism resemnat a nunţii cosmice, Blaga şi-a construit, în trilogia culturii, o întreagă filosofie exprimată în acea carte care se numeşte chiar *Spaţiul mioritic*. În *Mioriţa*, socotea filosoful, "moartea, precum se ştie, e echivalentă cu nunta. ... Nunta e aici nu numai un element vădit creştin, ci, mai precis, un element ortodox." Din semnificaţiile acestei extraordinare balade, Blaga deduce un întreg *Weltanschauung* coerent care ar avea drept caracteristică "acea specifică reacţiune românească de noncooperare cu istoria. E o mîngîiere dovada de vitalitate şi de instinct conservator acest mod de a reacţiona... Poporul românesc boicotînd istoria se retrage mocnind interior, într-o viaţă de tip organic". Nu altă opinie a împărtăşit, în fond, C.Noica, deşi considera opera filosofică a lui Blaga drept un tip de ratare ("monumentalitatea lui artificială"). Nu afirma Noica (vezi Gabriel Liiceanu, *Jurnal de la Păltiniş*, p.233) că "românul are vocaţie de a zăbovi pe malul istoriei pentru a vedea cum se înecă alţii" şi că sensul culturii este "retragerea din istorie"? Şi nu am citat decît opinia a două personalităţi filosofice de întîia mărime.

Ciudat cu totul e că, pentru determinarea ethosului românesc, au fost ocolite alte balade lirice poate tot atît de reprezentative. Cu *Meşterul Manole* s-a petrecut faptul straniu că a fost asociată, ca semnificaţie, tot *Mioriţei* deşi mitul zidirii sau al jertfei pentru validitatea creaţiei, lasă că are - s-a demonstrat - o circulaţie indoeuropeană extraordinar de frecventă (deci nu ne prea este specific), nu atestă deloc fatalitatea supuşeniei resemnate ca vocaţie a sufletului românesc. Sînt însă două balade fundamentale, *Toma Alimoş*, *Mihu Copilul*, care au fost aproape total ignorate. Probabil că tocmai datorită faptului că energetismul ethosului lor contrazicea fatalismul resemnat care ne-ar fi, pentru eternitate, caracteristic. Nu, le strigă Mihu adversarilor săi cu care se înfruntă victorios: "Nu, sînteţi ca noi/Oameni cu mîndrie / Buni de vitejie"? Dar *Toma Alimoş*, o creaţie a lirismului epic, de o rară frumuseţe, de ce nu ne-ar aduce elemente caracteristice pentru identificarea ethosului nostru. Mai ales că ea , asemenea *Mioriţei*, nu îşi semnalează prezenţa şi în alte ţări, fiindu-ne, aşadar, specifică. Iar vechimea ei este incontestabilă. Şi aici, ca şi în *Mioriţa* sau în *Mihu Copilul*, ne aflăm în faţa opţiunii dramatice a unor personaje simbolice în situaţii limită. În *Mioriţa* ştim care a fost reacţia fatalist-resemnatului baci moldovean la aflarea veştii despre uciderea sa. Mihu Copilul înţelege să lupte şi învinge. Toma Alimoş are de înfruntat un adversar perfid. Sînt amîndoi boieri de neam. Toma e din Ţara de jos a Moldovei ajuns (cu turma sau numai cu murgul?) tocmai pe şesul Nistrului , pe pămînturile lui Manea. Vrea să ospăteze. Dar nu-i place s-o facă în solitudine. E surprins de Manea, care e furios că Toma i-a călcat moşia. Toma n-a venit însă aici cu gînd rău şi apucător. De aceea e bucuros că are cu cine ospăta şi-l pofteşte pe Manea "ca să bem în giumătate" din plosca cu vin roşu. Manea, perfid, se preface că acceptă, cu stînga ia plosca iar cu mîna dreaptă scoate paloşul din sîn şi-l înfige în Toma, fugind, apoi, pe calul său. Toma nu a murit ci e numai greu rănit, fără scăpare. Dar e înciudat de comportarea mişelească a lui Manea. Îşi leagă rana cu brîul, se urcă, cu greutate, pe murg, cerîndu-i să-l poarte iute pe urmele vrăjmaşului, care trebuie pedepsit. Îl ajunge şi-i aruncă celebra apostrofă: "Tăiatu-m-ai tîlhăreşte, / Fugitu-mi-ai mişeleşte". Îl atacă. "Ş-aşa bine mi-l chitea, / Că din fugă mi-i tăia / Giumătatea trupului / Cu trei coaste-a negrului / Manea-n două, jos cădea". Apoi, sfîrşit de puteri, dar cu dreptatea săvîrşită, îl roagă pe murg să-i sape, cu copitele, o groapă, lîngă ulmii cei dragi, unde să-l înmormînteze. "Ulmii că s-or clătina, / Frunza că s-ar scutura, / Trupul că mi-a astupa". Energetimsul viteaz, bărbătesc şi justiţiar al lui Toma cred că e tot o ipostază caracteristică (deşi constant ignorată) a ethosului românesc.

Aşadar, resemnarea fatalistă - vecină cu apatia mai puţin filosofică, se îmbină bine cu activismul energetist, creînd un echilibru organic.

Z.ORNEA

Ce se întîmplă în „tranziţie"?

Dacă vremurile sînt agitate, judecăţile bieţilor oameni n-au cum să nu fie excesive. Cînd în jur e vînzoleală şi ne simţim presaţi de timp, gîndim scurt şi vorbim repede, mai degrabă impulsiv decît raţional, ne grăbim să ne dăm cu părerea şi trecem iute la fapte, sîntem pentru sau împotrivă înainte de a avea destule date pentru o opţiune bine cîntărită. Sîntem rapizi, sîntem dinamici şi nu prea mai avem cînd să ne dăm seama că devenim superficiali. Trăim la temperaturi înalte şi avem iluzia intensităţii, chiar dacă nu sîntem decît pasionaţi sau grăbiţi. Reacţiile noastre, pe care ni le imaginăm adecvate, se dovedesc la o privire mai atentă disproporţionate, distorsionate - pe scurt: incorecte. În asemenea perioade de tensiune, sîntem răi practicieni pentru că nu avem cum să fim buni diagnosticieni.

Dar după aceea?! Ce se întîmplă atunci cînd vremurile încep de bine de rău să se "aşeze"? Ce se întîmplă în "tranziţie"? Cu gîndul - fireşte - la ce ne e dat să trăim în România de astăzi, voi lua drept exemple cîteva imagini care circulă astăzi în societatea românească în legătură cu ideea-temă a acestei **Dileme**. Premisa mea este că multe diagnostice politice şi psihosociale pe care le formulează în primul rînd presa şi liderii de opinie, mare parte dintre politicieni şi zone întinse din lumea noastră intelectuală rămîn esenţialmente incorecte. Majoritatea erorilor se datorează apariţiei unui defazaj între inerţia percepţiilor excesive stimulate de vremurile agitate de după 1989 şi realităţile mult mai calme la care s-a ajuns pe un traseu a cărui regulă de evoluţie e liniştirea, decantarea, reaşezarea, nu menţinerea organismului social într-o stare de paroxism egală cu sine (o contradicţie în termeni, de altfel). Pentru cei la care mă refer, viaţa şi politica sînt tot o luptă, o revoluţie continuă. Într-o societate românească mult modificată faţă de ce era acum patru sau cinci ani, dominată de noi reflexe colective şi subîntinsă de mentalităţi care parcurg la rîndul lor transformări profunde, răii diagnosticieni, care cred că totul ar trebui să rămînă o fierbere neîntreruptă, resping evidenţa calmării generale, devin acuzatori teribili şi persevereză diabolic, înţelegînd - de fapt - tot mai puţin din ce se întîmplă în jurul lor. Urmarea e că aceia se arată deja de cîţiva ani buni dezamăgiţi de ceea ce lor li se pare "derută", "prostie", "dezinteres", "pasivitate" sau... "apatie". Nu se simt deloc ei anacronici, incapabili să meargă în pas cu vremurile şi cu societatea în mijlocul căreia trăiesc, ci le găsesc celorlalţi - "poporului" - vina de a nu fi rămas ţintuiţi într-o stare de spirit care, ieşind din actualitate, a devenit deja istorie.

Dacă aşa este, atunci judecăţile incorecte ale "tranziţiei" se combină cu o aroganţă nemotivată, cu un elitarism rău înţeles. De unde aprecieri mereu acuzatoare, focalizate într-un pesimism absolut. Bazate pe evaluări excesive, tot mai lipsite de realism, atari interpretări tind să devină nişte veritabile utopii negative.

Să le vedem pe cele legate de "apatia" în care - vezi Doamne! - s-ar fi scufundat societatea noastră. În primul rînd, diagnosticele pe care le am vedere constată - global şi nediferenţiat - **apatia populaţiei**. Spre deosebire de - să zicem - 1990, compatrioţii noştri par astăzi absorbiţi de preocupările lor zilnice, de viaţa lor şi a familiilor lor. Îi interesează tot mai puţin "politica". Nu se revoltă faţă de abuzurile şi matrapazlîcurile Puterii. Pe scurt: pare să le fi trecut cheful de "înc'-o revoluţie". Sînt - vasăzică - "apatici". Însă niciunde în lume populaţiile nu sînt nesmintit conectate la febra politică. Peste tot problemele oamenilor sînt cele cotidiene, iar perspicacitatea analiştilor şi a personalităţilor publice constă tocmai în capacitatea de a le identifica şi de a le răspunde pe înţelesul tuturor. În rest, viaţa e peste tot diversă, dinamică, plină de neprevăzut. Impresia de apatie generală ascunde o agitaţie existenţială policromă. Numai să ştim s-o vedem.

Ideea "apatiei populaţiei" o naşte şi pe aceea - mai precisă - a **apatiei electoratului**. Oamenii nu prea mai au chef de alegeri. Nu se mai prezintă cu mic, cu mare la vot. Îşi modifică greu opţiunile şi lasă deschise toate posibilităţile, inclusiv aceea ca guvernanţii actuali să se menţină la putere şi după scrutinul generalelor din 1996. Drept urmare, severii noştri diagnosticieni acuză obtuzitatea electoratului care nu vrea să voteze pentru schimbări politice radicale, cînd ar trebui - invers - să-i neliniştească propria lor incapacitate de a înţelege cum gîndesc oamenii şi - eventual - de a-i influenţa. Oricum, cetăţenii niciunei ţări din lume nu ard de nerăbdare să meargă la urne.

Apoi - **apatia tineretului**. Nici tinerii nu mai vor să facă "înc'-o revoluţie". Par mult mai interesaţi de distracţii, de filmele americane, de MTV şi Coca-Cola. Eventual şi de computere. Sau mai degrabă de computer games. Şi de călătorii prin INTERNET. O variantă a acestui diagnostic: **apatia studenţilor**. Ei nu mai umplu Piaţa Universităţii, nu se mai revoltă, nu mai sînt activi politic. Citesc, învaţă şi se relaxează cu filme, MTV etc. Însă marile mişcări de protest studenţeşti sau de tineret au fost întotdeauna explozive, deci punctuale. Universităţile nu stau pe picior de război cu anii. Psihologia tinerilor e mai complicată - după cîte se pare - decît cea a diagnosticienilor pe care-i dezamăgesc periodic.

Un ultim exemplu, dar - desigur - nu cel de pe urmă: **apatia intelectualilor**. Cu excepţia celor - în tot cazul, puţini - care combat pe la gazete ori prin parlament, restul refuză să iasă "în agora", să intre în politică sau în dialog social cu "masele". Între ei şi "popor" se cască o prăpastie. Însă conform cărei ideologii ar trebui ca toate categoriile socio-profesionale să se "înfrăţească"?! De fapt, problema nu e aceea a unei comunicări empatice între unii şi alţii, ci a înţelegerii reciproce şi a respectului reciproc. Altfel, ferească Dumnezeu de un "activism" general al intelectualilor! Iar cei care-i acuză de "apatie" să-i privească mai atent: aventurile spiritului nu-s chiar aşa de placide...

Ion Bogdan LEFTER

Anecdotică socioapatică

DESPRE STUDENŢI. 1994 - ajunul mitingului pentru Ilaşcu. Zeci de studenţi îmi mărturisesc senini că aud pentru prima oară acest nume... Facem împreună o socoteală: în '90, cînd mai multe facultăţi erau devastate de mineri, interlocutorii mei aveau 14-15 ani. Îi întreb dacă uriaşa lor indiferenţă politică şi civică nu se datorează cumva vreunui soi de exemplaritate funestă cu care au învestit evenimentele din iunie '90. "Nu ştiu. Nu cred." - mi se răspunde. "Şi? O să mergeţi la miting, mîine?" "Nu ştiu. Nu cred..." Mulţi dintre studenţii pe care îi cunosc sînt convinşi că gesturile publice sînt inutile. Dar ce vorbesc eu de gesturi publice? Am observat cît de greu se hotărăsc să depună la decanat sau secretariat cereri banale... Asta nu înseamnă că studenţii-activişti au dispărut cu totul. Dar înclin să cred că "tipurile" de studenţi identificate de sociologii americani încep să se deseneze limpede şi la noi: "activiştii" - atîţia cîţi sînt, în genere neinspiraţi şi prost văzuţi; "carieriştii" - destul de mulţi (cu atît mai bine ţării, şi lor!); "hippies" - pesimişti şi neimplicaţi; "colegienii" - puşi pe distracţii. Bine, veţi spune, dar scandalul pe care l-au făcut recent ca să nu dea sau ca să amîne licenţa? Tocmai aici e tristeţea: protestul acela aducea prea mult cu o grevă spontană declanşată de o mînă de muncitori exasperaţi şi prost organizaţi, în curtea cenuşiei lor uzine.

DESPRE MUNCITORI. Am fost, mai de mult, într-o fabrică de pe platforma industrială Dudeşti. Iarnă. Hala cea mare de la parter - cu geamurile sparte. Muncitorii îşi făceau de lucru pe lîngă maşini, vineţi de frig, în cojoace. "Păi rabdă că, de! Geamurile tot ei le-au spart, astă-vară, cînd mureau de căldură!" - explică inginerul-şef. Apoi îi bombăne pe proiectanţi şi pe constructori, care n-au înzestrat clădirea cu ferestre normale, ci cu enorme geamuri încastrate în zid. Altă fabrică - platforma 23 August. Cei 140 de angajaţi nu şi-au luat leafa de două luni. Aflu că de trei săptămîni au decis să înceteze lucrul în chip "spontan". Spontan azi, spontan mîine - degeaba! Directorul făcea pe ocupatul în cabinetul lui, bani - ioc! Pierderi? Nu contează, sîntem de stat. Lider sindical aveţi? Aveau, dar era doar cu numele, fiindcă tot amîna să-şi înregistreze sindicatul după lege şi să şi-l afilieze oareşicărei confederaţii. Plictisit de vociferările angajaţilor lui lipsiţi de personalitate juridică şi deci inapţi să declanşeze un conflict de muncă în regulă, directorul cheamă, într-un tîrziu, poliţia. Apar nişte reprezentanţi ai legii cam debusolaţi, încheie un proces-verbal şi pleacă. Urmează două gesturi oarecum mai eroice: un strungar dă să telefoneze la "Evenimentul zilei" iar directorul îi smulge la vreme aparatul din mîinile bătătorite de muncă şi, de trei săptămîni încoace, de jocul de table. Şi gata. Veni curînd al nu se mai ştie cîtelea credit de la bancă. Şi se plătiră lefurile şi se băură beri îmbelşugate din cele la kil la bufetul din colţ.

DESPRE ŞOMERI. Şomerii sînt de mai multe feluri. Unii sînt teribil de descurcăreţi, pe lîngă ajutorul de şomaj au diverse venituri. Dar cei mai mulţi sînt pe cale să devină şomeri "cronici". În România s-a instalat aşa-numitul şomaj de lungă durată. Adică: jumătate, dacă nu mai mult, din şomerii înregistraţi primesc nu ajutorul, ci alocaţia de sprijin, deci sînt de-un an, unii chiar de doi - în şomaj. Şi fără perspective. Şi-i paşte dezinserţia socială, e lucru ştiut.

DESPRE TRECĂTORI. Trecătorul indiferent se metamorfozează rar în persoană caritabilă sau responsabilă dacă, să zicem, e martorul unui accident. Doi poliţişti îmi povestesc că, din orice mulţime de gură-cască strînşi în jurul unui nefericit rănit pe stradă şi dezbătînd aprins ce-au văzut, cu greu conving pe cineva să semneze un proces-verbal. Iar din zece automobilişti care încetinesc să vadă ce şi cum, nouă refuză să transporte victima la spital pe motiv că le-ar murdări maşina de sînge.

DESPRE PARTICIPAREA CIVICĂ LA ROMÂNI. E stimulată cu bani din fondul PHARE.

Delia VERDEŞ

"L-am ales pe Isus"

Am întrebat vreo cincizeci de cetăţeni ai Bucureştiului dacă au fost la alegerile din 1992 şi dacă se vor duce să voteze în 1996. Cu doar trei excepţii, toţi au răspuns afirmativ. Nu se poate spune însă că şirul de da-uri a fost complet şi neinteresant. Unele au sunat cam aşa: "Daaa, cum să nu votăm" sau "Sigur, ca toată lumea" sau "Mergem cu toţii; trebuie să mergem, nu?" ori mai simplu "am votaaat". Fie-mi iertată remarca, dar cred că, fără a se greşi prea mult, acest gen poate fi încadrat la capitolul "spirit de turmă". Oameni care votează fiindcă aşa fac şi ceilalţi, fiindcă "aşa se cuvine" sau pentru că aşa au fost sfătuiţi la televizor. Nu mai pun la socoteală două răspunsuri din care rezulta credinţa intervievaţilor că absenţa de la vot ar atrage după sine cine ştie ce neplăceri. Am mai întîlnit o categorie destul de semnificativă de oameni care s-au mirat că sînt întrebaţi aşa ceva tocmai acum, cînd mai e un an pînă la alegeri. Mi s-a spus chiar că nefiind campanie electorală, ei nu sînt la curent cu politica. Or citi ziarele din patru în patru ani?

În timp ce-mi desfăşuram ancheta, pe lîngă mine a trecut un tînăr care trăgea încet după el o cruce enormă de lemn. Partea de sus a crucii stătea sprijinită pe umărul şi spinarea sa iar partea de jos, pe o mică roată. Am intrat în vorbă cu el. Îl cheamă Ion Stoica şi distribuie lumii fluturaşi cu învăţăturile Mîntuitorului. Străbate astfel oraşul, purtînd în spate crucea lui cu roată. Mi-a spus că e "un fel de ortodox". La chestiunea cu votul, mi-a răspuns că el l-a ales deja pe Isus Cristos, ceea ce îi sfătuieşte şi pe ceilalţi oameni să facă, iar că Iliescu, asemeni altor conducători de ţară, a fost pus acolo tot de Isus, chiar dacă prin mijlocirea noastră. Apoi, singur s-a încurcat în argumente, amintindu-şi că Iliescu se declară ateu. În sfîrşit, a tras concluzia că pînă la urmă şi asta tot de voinţa Domnului ţine. Din acelaşi raft al fatalismului face parte şi răspunsul unei studente: "N-am fost nici în '92 şi nu mă voi duce nici în '96, fiindcă nu mi se pare necesar. Oricum se ştie dinainte cine iese". Totul e scris în ceruri sau în protocoale secrete. Am întîlnit şi cîţiva dezamăgiţi de cei pe care i-au votat pînă acum. Se întrebau dacă nu cumva au greşit făcînd gestul de a se duce la urne. Nici unuia însă nu părea să-i treacă prin minte că ar fi putut să pună ştampila în altă parte. În privinţa prezentării la viitoarele alegeri, aceştia s-au arătat cu toţii nehotărîţi. Un muzicant rom, al cărui nume, din păcate, n-a fost consemnat de reportofonul meu, părea demult lămurit în chestiunea respectivă: "Păi ăia care absentează o fac pentru că nu mai vor să-l voteze pe actualul preşedinte. Ori Iliescu, ori nimic. Ei altceva nu ştiu". O altă femeie mi-a răspuns: "Eu l-am votat pe Halaicu, care acum se îngraşă pe banii tîmpiţilor de alegători. Ce să-i faci, dacă sîntem tîmpiţi. N-ar trebui să mai votăm nimic. Dacă sîntem tîmpiţi, mai bine să stăm acasă".

Dar iată şi calificativele sau opiniile votanţilor, faţă de absenteişti şi de cauzele absenteismului la vot: incultură politică; imaturitate politică; inconştienţă; nişte dezorientaţi;

nu ştiu cu cine să voteze; nu-i interesează ţara asta; nu au încredere în nici un om politic; chestiune de comoditate; sînt scîrbiţi de politicianism; e lipsă de civism şi chiar de bună cuviinţă socială; oameni fără idealuri; amărîţi care-şi merită mizeria în care trăiesc; oameni ce nu mai pot crede nici un fel de propagandă; tipi care nu ştiu ce vor; lipsurile economice le-au luat mintea de la politică.

Aşadar, absenteismul, apatia politică poate avea o mie şi una de explicaţii şi nu se confundă neapărat cu apatia, în sens temperamental. Ceea ce nu înseamnă că nu există şi asemenea cazuri. De pildă, Munteanu Doina (economistă) mi-a răspuns: "Nu mă voi duce nici de această dată, nu fiindcă ar fi greu de decis sau de ales, ci pentru că nu merită nici măcar efortul de a te deplasa la secţie. Poate greşesc, dar eu nu mă duc. De ce? Aşa. Nimeni şi nimic nu merită să fie votat". După o asemenea afirmaţie, rostită din vîrful buzelor, a venit o alta, sonoră, a Angelei Lungu, o femeie simplă, îmbrăcată ţărăneşte: "Dacă nu mergem la vot, cum o să afle vreodată cineva ce vrem noi".

Spuneam însă că doar trei oameni din 50 mi-au răspuns clar că nu votează. Unde să fie atunci marea masă a absenteiştilor, acel procent de aproximativ 20% din totalul electoratului? Probabil, se află ascunşi printre aceia care au refuzat să răspundă. Căci, lucru observat şi cu alte ocazii, cam 40% din cei abordaţi nu acceptă să se oprească şi să se lase chestionaţi de un ziarist. Chiar şi această cifră poate avea o oarecare relevanţă în ceea ce priveşte apatia şi lipsa de interes faţă de problemele cetăţii.

Andrei MANOLESCU

Căldură mare în presa „la cald"

Luni 3 iulie, pe frecvenţa Canalului 31 s-a desfăşurat ultima ediţie din acest sezon a emisiunii "Procesul etapei". Pe durata verii Ovidiu Ioaniţoaia şi colegii săi vor lua vacanţă. "Procesul etapei" este o emisiune în care se "judecă" fiecare etapă a campionatului naţional de fotbal. Reportajele de la fiecare meci, reluările fazelor litigioase, întrevederile, anchetele stradale, telefoanele în direct de la telespectatori, invitaţii în studio care-şi dau cu părerea şi răspund la întrebări - alcătuiesc împreună o emisiune de peste patru ore. Dar, odată cu vacanţa fotbaliştilor, realizatorii ei nu mai au "obiectul muncii". În timpul sezonului ziariştii îi pot critica pe fotbalişti, arbitri, antrenori, preşedinţi de cluburi (şi chiar îi critică). Pot face scandal că sînt prea multe aranjamente (şi chiar fac). Însă la venirea verii joaca se termină (fiindcă totul nu e decît o joacă: ziariştii scriu de aranjamente, preşedinţii de cluburi cer dovezi, ziariştii nu au dovezi şi toată lumea uită fiindcă izbucneşte imediat alt scandal). Sigur că în afară de fotbal mai există şi alte sporturi. De pildă, tenisul. Dar cine îşi poate imagina o emisiune de patru ore cu sute de telefoane despre Wimbledon, de exemplu? Astfel încît, pe durata verii, cronicarilor de fotbal nu le va rămîne decît să anunţe transferuri de jucători mai mult sau mai puţin spectaculoase, mai mult sau mai puţin adevărate.

Au intrat în vacanţă şi politicienii. Asta reduce numărul subiectelor pentru secţia de politică a unui ziar. Ca evenimente "oficiale" rămîn doar conferinţele de presă şi ordonanţele de guvern. Călin Hera, de la Departamentul politic al cotidianului "Ziua" crede însă că fiecare din colegii săi are deja pregătite cîteva subiecte pentru perioada de vară. Se va merge în general pe anchete şi interviuri. Pe de altă parte, comisiile parlamentare continuă să lucreze. "Ziua" aşteaptă anchetarea lui Virgil Măgureanu în legătură cu scandalul de la terasa "Anda". Se mai pot ivi declaraţii "simpatice" ale unor politicieni care încearcă să atragă atenţia. "În anii trecuţi - îşi aminteşte Călin Hera – mai era cîte o moţiune de cenzură şi mai puteai să tragi o săptămînă comentarii asupra ei". Anul acesta însă, aleşii naţiunii au fost loviţi de plictiseală şi nu s-au obosit să discute lucruri importante - cum ar fi afacerea "Apartamentul" care a fost amînată pentru sesiunea de toamnă. Cu toate acestea putem vorbi numai în aparenţă de o vară mai săracă decît celelalte. Este totuşi ultima vară înainte de alegeri! Din acest motiv Călin Hera crede că pot apărea tot felul de surprize (de pildă, dosare).

"În perioada vacanţei parlamentare, ziariştii care de obicei se ocupă de analiză politică sau de relatările politice din Parlament, Guvern sau Preşedinţie se orientează cu predilecţie pe anchete - chiar cu nuanţă politică - pe interviuri şi, în măsura în care continuă viaţa politică a partidelor, urmăresc în continuare desfăşurarea acesteia" - ne-a declarat Dan Preisz, şeful secţiei de politică internă a ziarului "România liberă". Ziariştii de la acest cotidian vor folosi perioada de vară pentru a realiza analize mai profunde ale activităţii diferitelor partide politice. În plus, o serie de probleme cu nuanţă politică vor rămîne în centrul atenţiei: legea caselor naţionalizate, scandalul de la terasa "Anda", statutul directorului SRI, afacerea "Apartamentul": în acest ultim caz, Dan Preisz crede că se vor exercita diverse presiuni din raţiuni politice. Oricum, pentru secţia de politică internă a "României libere" nu va fi o vară ca toate celelalte, fiindcă deja s-a declanşat o campanie electorală mascată sau nu iar politicienii nu se vor gîndi la o vacanţă politică în sensul clasic al cuvîntului. Şi nici ziariştii.

Singurul loc unde vara pare să nu fi sosit este agenţia naţională de ştiri Rompres. La secţia "ştiri centrale" tînăra pe care o întreb despre acalmia de vară este vizibil amuzată. Nu că aş fi spus ceva vesel, dar lucrează la Rompres din martie şi nu ştie ce fac ziariştii vara. Îmi arată doi domni la vreo 40 de ani care sînt corespondenţi parlamentari. Mă adresez unuia dintre ei care, purtînd costum şi cravată, sfidează căldura. Mi-ar răspunde cu plăcere dar trebuie să vorbesc întîi cu redactorul şef. Care se află într-o şedinţă importantă.

După zece minute apare un domn în vîrstă cu un aer preocupat. Bănuielile mi se confirmă. E vorba chiar de redactorul-şef. Dl. Oprea - căci aşa îl cheamă - îi expediază pe cei doi corespondenţi parlamentari la o întîlnire a lui Văcăroiu cu o delegaţie străină.

Mă ascultă politicos. Îi pare rău, dar este foarte ocupat şi nu are timp să-mi dea o declaraţie. După încă o serie de regrete sincere, îmi spune totuşi că nu e încă sigur că partidele politice îşi vor întrerupe activitatea pe timpul verii. "Anul trecut o serie de partide au continuat să-şi ţină conferinţele de presă ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat" - încheie domnia sa uşor iritat de această îndrăzneală.

Romulus Cătălin GEORGESCU

APATIA STRICĂ OMENIA

La al treilea cîntat al cocoşului, s-a trezit şi badea Ilie. Nu s-ar fi dat dus din casă. S-a uitat apatic pe fereastră. Altă zi... Ce-o fi cu badea Ilie, e bolnav? I-a murit nevasta, o vită, o rudă? Să fi băut ieri prea mult la nuntă? N-a băut că n-a fost. Atunci de ce n-are vlagă şi chef? A mai fost unul care şi-a pierdut minţile peste noapte. Acum a ieşit şi stă pe băncuţa din faţa casei. Am să-l iscodesc:

- Şezi, bade Ilie, dar eşti apatic...

- Ba, numai şed.

A răspuns cum răspunde el! Poate că n-are nimic. Mă miram şi eu, un ţăran apatic!? O fi numai obosit. Dar, cînd ţăranul începe să dea semne de oboseală, este bine să fie ţinut sub observaţie.

*

Cum s-a trezit, nea Toma s-a dus la baie. A pus mîna pe robinet. A constatat că apa nu curge. Ahaaa... a zis el. Şi-a tras hainele pe nespălate şi a luat sacoşa cu mînere răscusute să se ducă la piaţă. Trebuie să cumpere pîine şi cartofi, pentru ţuică nu-s bani. La ieşirea din lift s-a întîlnit cu trei vecini şi le-a zis că n-are chef.

*

În timpul din urmă, mulţi n-au chef. Alţii au. Aceştia din urmă trec voios în maşini noi peste trecerile de pietoni cînd este verde. Am impresia că oamenii din jurul meu s-au îmbolnăvit. Unora li se îndoaie spatele şi altora li se bombează pieptul. Se umple ţara de apatici şi de infatuaţi. Ce ne facem?

Revin la apatie. Apatic este un ins fără patos. Mă întreb cum au ajuns românii să-şi piardă patosul după cîte au pătimit. Ştiu de la mama că omul trebuie să fie om. Mi-a repetat-o şi o repet şi eu. Un om apatic este jumătate de om. Viaţa lui se desfăşoară alături.

- Nea Toma, dacă îţi cumpăr ţuică eşti voios?

- Pentru ce să fiu voios? Cumpără-mi!

Românii şi-au pierdut şi voioşia. Cine o găseşte, primeşte o recompensă de la mine. Cred că au păţit şi franţujii ceva, pentru că observ cum dispare din limba lor cuvîntul allégresse. Şi în acest caz rămîne valabilă recompensa, sper să o dea francezii. Dacă mă gîndesc bine, voioşia românilor se află demult în tratament. Omul este voios cînd îşi face voia. Să-ţi tai voia este, uneori, un sacrificiu, să ţi se taie voia poate fi o crimă. Timp de 45 de ani ni s-a tot spus că trăim într-o societate care aşează în centrul grijii sale **omul şi ne-voile lui**. Zis şi făcut. Aşa au ajuns o parte din români apatici. Eu nu. Mă revoltă prea multe, sînt prea supărată.

- Nea Toma, hai să te descînt de apatie, poate că îţi vine cheful înapoi:

A plecat Toma pe cale, pe cărare,
Voios, sănătos şi la pungă gros
Şi s-a întîlnit cu Apaticul,
singuraticul, subţiraticul
Care, cum l-a privit,
Carnea i-a smolit,
Faţa de la lume i-a sucit.
Şade Toma cu spatele întors către lume.
Nu grăieşte, nu munceşte, nimic nu mai voieşte.
Toarnă, Tomo, toarnă frate,
Că eu nu întorc fusu',
Întorc voia bună lui Toma.
Eu nu bat cuiu',
Bat lui Toma apatia,
Că a ajuns mai rău ca piftia.
Eu nu înţep cu acul,
Că îl înţep pe Dracul
Să-i ia lui Toma apatia şi
Să-l lase curat, luminat,
Ca argintul strecurat.
Descîntecul de la mine
Şi leacul de la Dumnezeu.

- Şi tot de la mine o litră de ţuică, nea Toma.

Irina NICOLAU

Fără frontiere

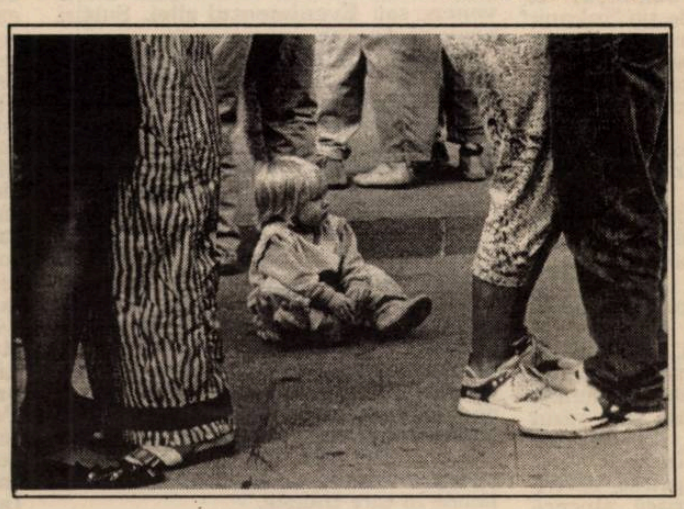

Numărul avorturilor a scăzut de la un milion – acum cîţiva ani, la 450 de mii – în 1994. Acest fapt este o victorie - crede ministrul sănătăţii. Victorie a cui? Scăderea numărului avorturilor nu înseamnă că a crescut şi numărul naşterilor sau că românii se raportează altfel la familie şi la naşteri - deci la îmbogăţirea populaţiei, ci doar că mult mai multe virtuale mame se protejează acum de natalitate, că îşi transferă reflexul maternităţii, specific substanţei vii, către sexualitate pură sau aiurea.

Linia vieţii se îngustează. Sporul natural negativ nu înseamnă doar că, în România, moartea cîştigă pariul mai des decît viaţa, dar şi că densitatea proximităţii noastre sociale, adică a copiilor, scade tot mai mult, scăzînd, totodată, şi speranţa de viaţă - fără a exista neaparat un raport între aceste două operaţiuni.

Românii au intrat într-o perioadă de pasivitate biologică. Viaţa curge inerţial către descompunere, fără ca în ea să mai acţioneze principiile regenerării. Pe de altă parte, speranţa la viaţă este ea însăşi, în România, dintre cele mai scăzute din Europa. Mai puţini oameni se strecoară în viaţă, şi tot mai tineri ies din ea. Dar chiar şi bătrînii aceştia mai tineri sînt într-o covîrşitoare proporţie bolnavi sau extrem de săraci. Viaţa lor este un calvar. Dacă pentru nou-născuţi sînt fatale bolile datorate în special neglijenţei, bătrînii se sting măcinaţi de boli cronice, purtate pe picioare uneori zeci de ani. Boli acute pentru copii, boli cronice pentru bătrîni. Stress şi boli psihice pentru adulţi. Aceasta este repartiţia morbidităţii pe cap de locuitor.

La întrebarea - nu vreţi să aveţi un copil? multe cupluri replică: **Acum nu e vreme de trăit.** Nu e de trăit, o spun şi cifrele - e vreme de murit. Şi ca o vegetaţie neîngrijită, copiii mor cu zecile la mia de nou născuţi, şi - dacă se nasc - sînt serioase riscuri să aibă deficienţe motorii sau psihice - de ca şi cum viaţa ar refuza să se mai materializeze şi nu o poate face dacă e forţată, decît în forme neîmplinite, neînchegate. Adulţii, neîngrijiţi, duc pe picioare inhibiţii transformate în ură instinctivă faţă de orice destin motivat, idiosincrazia uneori făţişă pentru tot ceea ce există şi rezistă într-o devenire încăpăţînată. Bătrînii, la rîndul lor, se ferecă în adăpostul lor multietajat, vegetînd ca simplu obiect dureros - în dreptul ferestrelor semiopace. Pînă la moarte. Trupul uman a intrat în apatie. Oamenii cresc, ca şi lucrurile, strîmbi, greu sau deloc. Dintr-o zgîrcenie biologică aproape iraţională, apar tot mai puţine corpuri umane să populeze această perioadă.

În urmă cu cîteva săptămîni, **Médecins sans frontières** au părăsit România. Medicii fără frontiere sînt organizaţi într-o trupă de asalt care, în vreme, a străbătut graniţele încinse ale liniilor de foc, a escaladat barierele ideologice, s-a stabilit în ţări neprietenoase, chiar ostile. Medicii au constituit, aşadar, un batalion de intervenţie care avea ca obiective prioritare palierul iniţial al vieţii - naşterea şi perioada copilăriei. Medicii fără frontiere au renunţat la misiunea lor în România. Nici un ecou. Oricum, pentru oficiali, această organizaţie aducea, în deserţiunea generală, un neplăcut gust al datoriei. Important este, însă, nu doar că medicii fără frontiere au abandonat frontiera românească, dar şi că au făcut-o datorită unor motive explicite. Raportul lor final, susţinut prin cîteva studii de caz, are o singură concluzie subliminală, aşadar neprecizată dar obsesivă - în România, viaţa refuză să se regenereze. Spre deosebire de alte apatii, mai mult sau mai puţin ataractice - şi deci filosofice - apatia românilor este activă. Ea limitează poarta de trecere către viaţă a substanţei şi coboară termenele de folosinţă ale corpului uman. Copiii, constată medicii fără frontiere (şi nu bătrînii) sînt în prima linie a mortalităţii. Copiii, ca şi bătrînii - deci frontierele vieţii - sînt abandonaţi, sufocaţi de nepăsarea generală. Copiii ca şi bătrînii au crize de personalitate şi trăiesc (dacă trăiesc) - din plin - complexul suicidului involuntar.

Căci, cum spuneam, viaţa lor refuză să se continue, îşi refuză orice dezvoltare epică - din diverse motive care trec graniţa din patologie în sociologie, din sociologie în pasiuni (adică în lipsa lor, în apatie) şi ajung într-un timpuriu final, în metafizic. Căci cum am putea înţelege altfel faptul că din categoriile de fiinţe muritoare, cele mai expuse sînt cele limitrofe şi, în special, copiii. Ei se întorc în descompunerea presexuală ca la o mamă.

Sorin ŞERB

Piaţa Unirii între entuziasmul gastronomic şi apatia sindicală

Odată cu trecerea anilor de la Revoluţie încoace a devenit un lucru de la sine înţeles că, pentru bucureşteni, au început să se stingă şi entuziasmele stradale. Demonstraţiile politice, naţionaliste, regaliste sau aniversative şi-au pierdut, treptat, din amploare. Cotind-o mai curînd spre economic, spre propriile stomacuri, oamenii muncii au optat, în ultimul timp, pentru mitingurile sindicale. Totuşi, **la maratonul sindical organizat de CNSRL "Frăţia", BNS şi Cartel ALFA" începând din 15 iunie** şi programat să dureze 14 zile, din suta de mii de participanţi presupuşi au venit 5000-7000 în carne şi oase (conform declaraţiilor **d-lui Romulus Niţă, vicepreşedinte "Cartel ALFA"**). Să fi intrat şi mişcarea sindicală în conul de apatie generală? ne întrebăm noi, outsiderii.

Dl. Romulus Niţă, **interlocutorul nostru**, consideră că nu apatia membrilor de sindicat stă la baza slabei participări la acţiune. Cauzele sînt multiple: oamenilor li s-a promis marea cu sarea înainte de miting, la întreprinderi; de asemenea, s-au făcut presiuni pentru a nu participa la acţiunile sindicale atît asupra unor lideri din Bucureşti, cît şi din ţară, de către reprezentanţi ai diverselor servicii de informaţii, afirmă tot **dl. Niţă**; o a treia cauză ar fi, în sfîrşit, trădările din cadrul mişcării: chiar cei de la CNSRL "Frăţia" au declarat că, în cadrul structurilor lor, au existat persoane care au boicotat acţiunea. De pildă, continuă dl. Niţă, dl. Mitrea a făcut presiuni asupra unor lideri ai structurilor locale din provincie pentru a nu se deplasa la Bucureşti.

Conform aceluiaşi vicepreşedinte, nu se poate vorbi de o apatie a mişcării sindicale comparativ cu marile demonstraţii din anii '90-'91: după părerea domniei sale, mişcările de atunci au fost mai mult acţiuni de masă decît strict sindicale. Oamenii s-au luptat să obţină nişte drepturi ce li s-ar fi cuvenit încă de pe vremea lui Ceauşescu. Acestea au fost obţinute, desigur, dar pe hîrtie. Abia acum, continuă vicepreşedintele "Cartel ALFA", membrii sindicatelor au înţeles că aceste drepturi trebuie cîştigate şi în practică. Mişcarea sindicală a intrat pe un făgaş normal, luptînd constant pentru creşterea nivelului de trai şi înlocuind, în general, mişcările stradale cu negocierile.

Apatia există la nivelul puterii, pentru care negocierile se menţin la nivelul de dezbateri paralele, ce nu riscă să se intersecteze vreodată; la nivelul anumitor lideri sindicali care ori sînt prea docili faţă de administraţie, ori cochetează cu puterea, ori îşi mint oamenii ca să-i liniştească, dezinformîndu-i. Liderii sindicali sînt foarte importanţi, pentru că membrii "de bază" ai sindicatelor nu sînt obişnuiţi să aibă iniţiativă: sînt învăţaţi ca alţii să se ocupe de ei, afirmă **dl. Niţă**. Aici e centrul apatiei, aici e nevoie de mari schimbări: în mentalitatea oamenilor care încă nu-şi asumă răspunderea.

Dar chiar să fi pierit entuziasmele?

Din fericire, un răspuns ni-l oferă tot Piaţa Unirii – locul iniţial de întîlnire al mitingului sindical din ziua de 16 iunie: la ora 6 dimineaţa aici s-a dat drumul **la primul McDonald's din România**, cei dintîi 100 de descurcăreţi beneficiind chiar de un meniu gratuit. La coada pentru primul hamburger original şi gratuit s-au canalizat energii şi entuziasme nebănuite, uitate.

Martori oculari afirmă că aspiranţii se postaseră în faţa localului încă de la ora 4,30 (înainte de răsăritul soarelui). La ora 6, primii fericiţi mîncăi s-au îmbulzit înăuntru chiuind şi sărind într-un picior. Aici, vorba vechii noastre cunoştinţe dl. Niţă, li s-a promis şi li s-a dat totul la faţa locului. Entuziasmul românului mîncător de ciorbe nu s-a oprit însă aici: din apatia meselor în familie cu multe legume şi puţină carne nu au ieşit numai cei sperînd gratuităţi. De-a lungul primei zile, şi în întreaga săptămînă inaugurativă, bucureştenii au continuat să stea la coadă în faţa chiftelei americane. Coada nu i-a supărat în vreun fel pe pro-Big Mac-i, după cum declară **o consumatoare femeie-de-afaceri: "A fost o coadă de adaptare, necesară ca să nu se aglomereze înăuntru".**

Să fie nostalgie? În orice caz, majoritatea celor ce au îndrăznit să păşească în sanctuarul hamburgerului simplu sau dublu au mărturisit că au făcut-o, de cele mai multe ori, din curiozitate. Curiozitatea se află pe locul I în topul motivaţiilor **ospătăriţei Adi, de 30 de ani, a unui cuplu de funcţionari de vîrstă medie din Braşov, a unei vânzătoare de 30 de ani.** Cu toţii sînt de acord că acest vis american devenit realitate i-a mai scos din blazarea zilnică. Din apatia meselor în familie, pe care noi, reporteri inocenţi, le credeam de neînlocuit, românii, chiar de vîrstă medie, se văd gata să iasă: **"Ar fi mai bine să mănînc în oraş, efortul ar fi mai mic. Din 3 mese pe zi, e ţimp să mănînci şi-n familie"** (tehnician, 56 de ani). Îndrăzneţii convertiţi la McDonald-ism sînt atraşi, după curiozitate, de atmosferă. Mulţimea angajaţilor celebrei firme ce roiesc continuu printre mese, curăţînd în stînga şi-n dreapta, sînt un spectacol şi pentru categoria celor care intră doar să se uite. **Un pensionar** ce a ieşit precum a intrat, adică flămînd, recunoaşte, totuşi, că **"Pentru cine se grăbeşte, McDonald's e o soluţie foarte bună".**

Dovada cea mai bătătoare la ochi că McDonald's i-a zguduit pe locuitorii Capitalei din inerţia cotidiană este reacţia vecinelor: **vînzătoarele de la Unirea**, firma concurentă (la ce?) de cealaltă parte a geamului. Pe **doamnele gablonţurilor**, de pildă, le nemulţumeşte orice: **"Toată ziua stă şi spală după jos, ţi-e şi scîrbă să te duci acolo. La Spring Time sînt mai bune. Copilul meu de la astea a făcut urticarie. Şi în primul rînd mă deranjează pe mine, care sînt vînzătoare" (gestionară, 40 de ani). "Mie nu-mi place aşa ceva să servesc. Ştiu ce-nseamnă, că 6 ani am fost în Grecia. Organele mele nu primeşte aşa ceva. Lumea vine, că e foarte amabilă şi curioasă cu treaba asta. Eu vînd sortimentul meu aicea de 19 ani şi nu s-a plîns nimeni. (vînzătoare de plăcinte, ecleruri etc., în culori stranii, 55 de ani).**

Iaromira POPOVICI

Apatie sau individualism?

De ce "ne enervează" apaticul, de ce este el un tip atît de "deviant" încît îi dedicăm chiar un număr de jurnal? Curios este faptul că termenul are rezonanţă negativă dar conţinutul lui poate intra, aproape neschimbat, şi în termeni consideraţi pozitiv. Apatic pare a fi cel ce nici nu participă în vreo acţiune nici nu suferă din pricina acţiunii altcuiva. Dar nu este aceeaşi atitudine la stoici o dovadă de înţelepciune, nu apreciem ataraxia în sensul de depăşire a dorinţei de acţiune şi de nepăsare faţă de acţiunea celorlalţi? Curios fapt: aceeaşi atitudine poate fi evaluată în sensuri exact opuse, criticată ori admirată, în funcţie de valoarea centrală din viziunea evaluatorului: angajarea ori dezangajarea în viaţă. Dar cine îl evaluează pe evaluator? Cine ne poate spune dacă angajarea este, sau nu, o atitudine **în sine** pozitivă or negativă? Nimic nu pare mai dependent de context decît angajarea. A te angaja pentru o idee, ori instituţie, produce adesea mai mult rău decît bine, în timp ce distanţarea, în sine blamabilă, e adesea o dovadă de înţelepciune. De fapt o decizie de principiu este aici, sau mai bine zis, a devenit pentru noi imposibilă, ca întotdeauna în cazul logicilor binare ce păreau de la sine înţelese în sisteme morale (dogmatice), dar care lasă locul acum unor logici polivalente, mai sensibile la nuanţe şi la situaţii "de la caz la caz".

Binarismul etic se datorează însă unei duble tradiţii. Norma socială favorizează în lumea occidentală angajarea, prudenţa, în sens aristotelic, pentru că în această lume acţiunea este valoarea centrală. În alte tradiţii, din lumea orientală dar şi din Grecia antică, era cultivată retragerea din acţiune sau chiar oroarea de iluziile pe care participarea la acţiune le putea naşte şi hrăni. Dispreţul de lume era cultivat de cinici: Diogene ar fi răspuns lui Alexandru cel Mare, care-i promisese să-i satisfacă orice dorinţă, "dă-te la o parte din soare" ("ôte-toi de mon soleil", în versiunea franceză a lui Diogène Laërce, **Vies, doctrines et sentences des philosophes illustres**). Acelaşi dispreţ, superior, caracteriza mai tîrziu anahoretul, ori monahul creştin şi devenea chiar "normal" în lumea ortodoxă, dar nu şi, fapt caracteristic, în cea catolică şi protestantă, civic şi politic "angajate". Louis Dumont considera chiar, în **Essai sur l'individualisme**, 1983, că retragerea din lume a vechilor filozofi şi a primilor creştini a dus la inventarea "persoanei" şi a individualismului, singurătatea favorizînd ceea ce vacarmul public interzicea. (Nu sună aceste cuvinte ciudat de actual? Nu se spune adesea la noi că vacarmul post-decembrist este mai dăunător, deşi comparabil, cu tăcerea de sub Ceauşescu?) De fapt atitudinea aceasta - retragere din lume - este prin excelenţă ambiguă şi Peter Sloterdijk diferenţiază pe bună dreptate în **Kritik der zynischen Vernunft**, 1983, "kunismul" de "cinism": primul înseamnă menţinere de sine, salvare în timp de criză (**Selbsterhaltung in krisenhaften Zeiten**), pe cînd cel de-al doilea nu este decît adaptarea la situaţia de fapt (**"schmutziges" Realismus**). Nu numai angajarea în societate poate fi deci ambiguă, ci şi dezangajarea. Apatia înseamnă însă mai mult decît dezangajare, ea cuprinde şi absenţă, ori pierdere a vitalităţii, dezinteres lipsit de motivaţie filozofică, nepăsare, indiferenţă, indolenţă, chiar un tonus fizic scăzut, abulie, melancolie, chiar nevroză. În funcţie de cît de departe merge acest proces de pierdere - termenul însuşi indică faptul că pentru noi "normală" este vitalitatea - putem vorbi de cazuri clinice, ori doar de devieri sociale, sau ciudăţenii personale. Cel mai interesant este desigur "apaticul social". Termenii folosiţi pînă acum - dezangajare, dispreţ, dezinteres, nepăsare, abulie etc. - nu sînt numai toţi negativi dar ei presupun toţi şi o stare "anterioară", în care individul în cauză se purta "normal": angajat, sociabil, interesat şi chiar grijuliu faţă de celălalt, plin de energie. **Ceva** s-a întîmplat deci între atitudinea anterioară şi cea prezentă, o cezură, un eveniment traumatic. Apatia, cu alte cuvinte, ne interesează nu (numai) în sine, ci (şi) în măsura în care, analizînd-o, dăm de trauma care a produs-o, fie psihică, fie socială. Problema reală este deci nu (atît) în ce constă apatia actuala din România - presupun că acesta este motivul pentru care scriem cu toţii la acest număr al **Dilemei** - cît (mai ales) **ce anume** a produs-o.

Este apatia "tradiţională" în lumea românească, aşa cum pare ea a fi la Ruşi, ori la unele popoare orientale (termen cam vag, recunosc, dar el mă interesează aici doar ca termen de contrast)? Acţiunea nu pare a fi în cultura română o valoare fundamentală, dimpotrivă, ea este aici negată, ignorată, ironizată şi oricum devalorizată. Este surprinzător să vezi cît de marginale sînt în ierarhia obişnuită de valori a secolului al 19-lea, cel puţin în literatura ei, categoriile de muncă, profesionalizare, eficienţă, chiar de scop clar al acţiunii. Munca, cu excepţia celei agrare, este suspectă, ea ascunde de-obicei un mobil ascuns şi rău: administratorul de moşie nu vrea, precum Tănase Scatiu, decît să-i ia locul proprietarului ei legitim, chiar dacă acesta nu se interesează de această moşie mai deloc; funcţionarul lui Caragiale e privit în "Petiţiune" ca o curiozitate cînd deschide ghişeul la ora oficială şi nu atunci cînd un chefliu i-o cere. Excepţia care întăreşte regula este ardeleanul, căpăţînosul de Slavici, care ne tot pisa pe noi regăţenii ba cu Popa Tanda, ba cu Mara or Budulea taichii. Care seriozitate, care exemple de muncă stimulatoare? Lasă că ştim noi. Tot ce este, sau ar fi putut deveni, etos al muncii, a fost, mai ales în "vechiul Regat", sistematic devalorizat: corectitudinea, respectul regulii în sine şi nu al celui care o aplica, disciplina. Lumea burgheză şi lumea protestantă, întemeiate pe acest etos, nu au "prins" într-o Românie a valorilor aristocratice, amestec bizar de **leisure** anglo-american, **dolce farniente** şi oblomovism. Nici muncă, în sens occidental, nici dispreţul ei "oriental", ci ironizarea ei de tip "balcanic" ne caracterizează: numai proştii muncesc, şi proştii sînt ţăranii, nu noi deştepţii de intelectuali, boieri, funcţionari, activişti de partid etc. Furia lui Eminescu contra proletarilor condeiului era poate justificată în raport cu exemplarele pe care le avea în faţă, dar era în sine absurdă: el însuşi, ca proletar al condeiului, îşi oferea un contra-exemplu flagrant de etos al muncii ce-şi găseşte răsplata doar în sine: puţine alte exemple de fanatism al muncii intelectuale, cantitativ şi calitativ, mai cunoaşte secolul al 19-lea.

Neîncrederea în muncă, neîncrederea în angajare sînt la noi poate izvoarele neîncrederii în genere: cine este numit, în Occident, un perfecţionist, este văzut la noi ca un biet maniac, uşor ţăcănit, perseverenţa este doar încăpăţînare, răzbătătorul este un cap pătrat, severitatea la examene provoacă sinceră uimire, refuzul pilelor este egal cu scrînteala, rigoarea este doar nemţească, pretenţia de a se aplica legea, ori regula, înseamnă doar că "ai uitat cum e la noi". **Apatia este produsul acestui complex de neîncredere**. Dacă ea este totuşi văzută (şi) ca un caz deviant, aceasta priveşte, cred, (mai curînd) sensul de absenţă a vitalităţii. Este neîndoielnic faptul că pentru Români vitalitatea este o valoare centrală, vitalitatea de tip "sudic", cea care este admirată la francezi şi la italieni şi a cărei reputată absenţă la nordici este luată în rîs: olandezul, englezul, suedezul sînt pentru Români limfatici, malai mare, "dorm pe ei", ignorîndu-se extraordinara rezervă de perseverenţă (ei da, perseverenţă) de sub această **aşa-zisă** apatie. Problema este însă, cred, că vitalitatea pentru noi pare a fi vitalitatea ineficientă, spectacolul în gol al energiei, "bătuta pe loc", acest simbol al unei lumi în permanentă agitaţie şi totuşi în perfectă nemişcare: nimic nu se schimbă (nici după o aşa-zisă revoluţie, lasă că ştim noi), totul se agită. Între activismul "occidental" şi dezangajarea "orientală" noi cultivăm **modelul energiei difuze**, al virilităţii de tip "flăcău de la ţară" ori "macho bucureştean", ori om de spirit, stîlp de cafenea, povestitor briliant, altădată de snoave, ieri de bancuri cu Bulă, azi de poante din Cameră (rare şi ele), ori din discursuri, ori din **Academia Caţavencu**, sau **Evenimentul zilei**. Subţiri, nimic de zis, dar... numai vorbe.

Energia difuză nu se traduce în fapte şi nu este perseverentă, nu duce la ultime concluzii în acţiune, cu orice risc (vezi nenumăratele greve pornite viforos şi sfîrşite în obscure înţelegeri de culise). Energia difuză este "înţeleaptă", în loc să fie radicală. Ea se refugiază în "kunismul" intelectualilor şi în "cinismul" altora (nu-i mai numesc, că-i ştim). Energia difuză se concentrează adesea în răscoale violente, cum a fost realmente în decembrie 1989, dar se şi poate retrage în apatie politică, în sensul de pierdere a interesului public, fără a deveni însă o apatie individuală. Energia difuză este în cîmp social energia lipsită de focalizare şi de scop comun, urmărit perseverent, chiar cu luare de riscuri comune. Ea este, în ultimă analiză, energia unui individ dezinteresat de lumea în care trăieşte.

Ce traumă a rupt individul de o lume pe care tot el, atît de solidar atunci cu ceilalţi, o crease în decembrie 1989? Este simplu să spunem că trauma a fost cauzată de mizerabila primă parte a lui 1990, de la luarea puterii de către FSN pînă la menţinerea ei prin invazia minerilor din iunie. Este simplu nu în sensul că nu ar fi adevărat, ci în sensul că nu explică cum de a fost posibil ca mii de oameni care nu fugiseră în faţa gloanţelor s-au lăsat înşelaţi de zîmbetul cîtorva abili politicieni. Adevărata problemă este deci uşurinţa cu care se recade în apatie, naivitatea cu care se crede că istoria se schimbă printr-o simplă explozie, fără a mai urmări consecinţele ei. Gravă este deci fragilitatea liantului social, uşurinţa cu care energia socială **redevine** difuză, simplitatea cu care un grup se dispersează într-un fel de atomism social originar. Adevărata problemă nu-mi mai apare acum a fi cea a apatiei, nici chiar, cum sugeram mai sus, a traumei care a cauzat-o **adevărata problemă este cea a individualismului românesc**. Nu ştiu să fi fost analizat în adîncime acest individualism. Ştiu numai că el este atitudinea fundamentală în care recade Românul, inclusiv intelectualul român, în orice situaţie de criză care nu este considerată a fi atins nivelul "cuţit os". Altfel decît Sloterdijk, care accentua diferenţa dintre "kunism" şi "cinism", eu aş accentua ascunsa şi, pentru mine, sordida solidaritate dintre aceşti doi termeni: cinismul deghizat, şi legitimat, prin kunism. Apatia ca dezinteres social aliat cu energie individuală este adevărata noastră boală actuală. Dar nu este o boală înnăscută, ci dobîndită. Multe s-ar putea spune despre aceste "lecţii ale istoriei" pe care Românii nu încetează de-a le trage din evenimente care, pentru alte popoare şi ţări, duc la concluzii foarte diferite. Renunţ să o fac aici. Vreau să închei referindu-mă numai la două experienţe similare pe care le-am avut în mai-iunie la Bucureşti, cu studenţii şi asistenţii de la Facultatea de Litere, şi, foarte curînd, în Olanda, cu proaspăt absolvenţii Institutului de Teatru, aflaţi în turneu. În ambele cazuri mi-a venit aproape să plîng de bucurie - din fericire, lecţia olandeză m-a împiedicat s-o fac - descoperind fantastica lor înzestrare umană şi profesională, brilianţa cunoştinţelor şi performanţelor lor. Şi în ambele cazuri m-a uimit timiditatea lor, lipsa încrederii în sine, a agresivităţii chiar a colegilor de generaţie din Occident.

Aş dori de-aceea să închei acest articol cu singurele cuvinte din cursul meu de la Bucureşti pe care i-am rugat pe studenţii mei de-acolo să le noteze. Aceste cuvinte nu erau ale mele; fuseseră scrise de Kant în primul paragraf din **Beantwordung der Frage: Was ist Aufklärung?**, 1783: "Aufklärung ist der Ausgang des Menschen aus seiner selbst verschuldeten Unmündigkeit... Selbstverschuldet ist diese Unmündigkeit wenn die Ursache derselben nicht am Mangel des Verstandes, sondern der Entschliessung und des Mutes liegt, sich seiner ohne Leitung eines andern zu bedienen. Sapere aude! Habe Mut, dich deines eigenen Verstanden zu bedienen!..." **Aufklärung** înseamnă Iluminism, dar şi desluşire, explicare, luminare, după cum **Unmündigkeit** înseamnă minorat, dar şi incapacitatea sau frica de-a vorbi. Iluminismul, domnia raţiunii, înseamnă aşadar, parafrazînd puţin, ieşirea omului dintr-o tăcere şi dintr-o vîrstă de minor, de care singur este vinovat, pentru că acestea nu se datorează absenţei la el a raţiunii, ci absenţei hotărîrii şi a curajului de-a se folosi de raţiune fără tutelă, fără conducerea altuia. **Habe Mut**, ai curajul de a te folosi tu însuţi de raţiunea ta!

Adevărata problemă a României nu este deci apatia, ci întrebarea dacă aceşti tineri vor avea curajul maturităţii, acela de a vorbi şi de a **acţiona** aşa cum gîndesc. Închinînd acest citat celor care l-au auzit la Bucureşti, nu fac altceva decît să-mi exprim încrederea că ei au acest curaj. Şi că-l vor păstra.

Sorin ALEXANDRESCU

APATHEIA

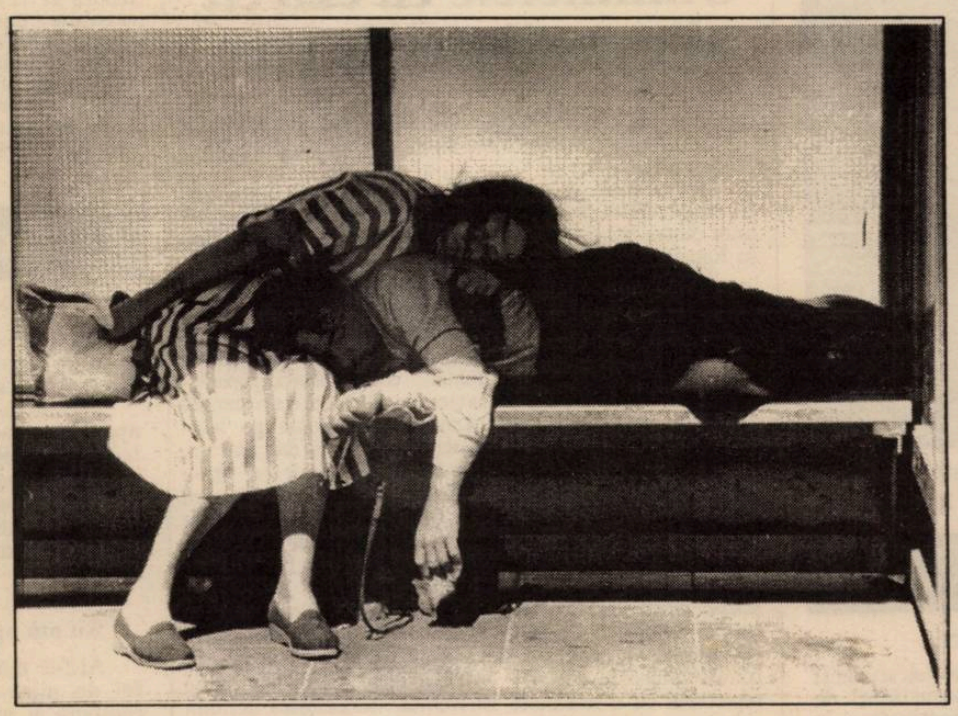

Răsturnarea cuvintelor

Anumite noţiuni cunosc un destin parabolic. Transformate lăuntric, ele suferă adesea o schimbare de sens care ne aminteşte de coincidenţa contrariilor, relativizînd totodată valoarea limbajelor noastre. Categoriile care alcătuiesc utilajul intelectual al unei societăţi fac mai mult decît să evolueze: există cazuri cînd, sub presiunea aculturaţiilor succesive sau prin introducerea altei ideologii dominante, aceşti operatori ai imaginarului colectiv îşi schimbă, pur şi simplu, semnul. Mă opresc la un singur exemplu: grecescul **he agonia**, a cărui semnificaţie originară («luptă», «exerciţiu gimnastic») şi-a destrămat treptat sugestia virilă, pentru a conota anxietatea şi implicit eşecul psihologic în faţa morţii. Miza singurei bătălii existenţiale pe care nici un compromis nu o poate evita a trecut astfel din sfera eroicului în aceea a tragicului. Dar nu despre agonii mi-am propus să scriu astăzi, ci despre ceea ce li se opune, poate, în chipul cel mai viguros. Mă refer la o valoare spirituală pe care numeroase tradiţii religioase şi filosofice au exaltat-o, dar căreia modernitatea i-a refuzat orice demnitate, trecînd-o sec în registrul stărilor negative: «apatia», sau, cum spuneau vechii călugări, «nepătimirea» (**hè apatheia**). Astăzi, cînd febrilitatea lucrativă are mai mulţi adepţi decît răgazul, într-o vreme care descifrează în răbdare mai degrabă lenea decît vocaţia contemplativă, e greu să vedem în apatie altceva decît o cauză pierdută. Fireşte că s-ar mai putea încă auzi cîteva glasuri levantine dispuse să laude virtuţile inactivităţii, savorile paraliziei voluntare, delăsarea calculată care însoţeşte atonia oblomoviană. Ar fi însă un asemenea discurs altceva decît un exemplu de retorică paradoxală? L-am consuma, gustîndu-i logosul reacţionar şi alura nonconformistă, dar ne-am întoarce negreşit la deja consolidatele noastre apucături pragmatice. Am rămîne convinşi că apatia este o tară comportamentală, un handicap social, o blestemăţie aducătoare de necazuri şi scîrbe. Se vede că un asemenea rechizitoriu oglindeşte împrejurările în care trăim. Nombrilismul ca lege nescrisă, individualismul ca măsură a tuturor lucrurilor, defecţiunea spiritului comunitar şi mai ales divorţul dintre inimă şi minte - iată pînza de fond pe care se înscrie insignifiantul nostru scor factologic. Sîntem iniţiatorii unor demersuri singuratice, sîntem campionii unor performanţe izolate. Am făcut din «omul de acţiune» mai mult decît un model, un idol. Am substituit Cuvîntului un absorbant cult al Faptei. Nu voi face aici procesul acestei substituţii care comportă, asemenea altor răsturnări ale ordinii creaturale, efecte seducătoare în formă şi perverse în fond. Îmi propun pentru moment o simplă incursiune în universul păgîn şi apoi patristic al «nepătimirii».

Păgînismul netulburat

Istoriceşte vorbind, creştinismul a «evanghelizat» - ca şi în alte cazuri - idealul antic al netulburării filosofice (**he ataraxia**). Înţeleptul care desfide rumorile lumeşti - iată o temă sapienţială, dacă nu cumva un poncif care depăşeşte cu mult orizontul Mediteranei. Tindeau spre o asemenea nobilă superioritate şi iniţiaţii culturilor orientale în sînul cărora separaţia dintre religie şi filosofie a apărut mai tîrziu decît în Europa sau nicicînd. Fapt este că, de la Democrit şi Aristotel pînă la Marcus Aurelius, păgînitatea luminată a făcut din liniştirea conştientă a sufletului un soi de monedă forte a exerciţiului filosofic. Pentru adepţii ei stoici şi epicureici, ataraxia presupunea decepţia faţă de lume, libertatea mizantropică şi jubilaţia disciplinei lăuntrice. Individul excepţional ştie în primul rînd să-şi domine «pasiunile» (**pathé**), ţinînd sub controlul unei voinţe suverane gălăgia degradantă a impulsurilor primare. Programul acesta viza o **imitatio deorum** chemată să aştearnă în sufletele ridicate deasupra tumultului o divină serenitate. Contradicţiile subzistau totuşi, căci între cultul eroilor şi umanizarea zeilor, între Euhemeros şi Lucian de Samosata, comerţul cu patimi mai mult sau mai puţin abjecte nu înceta, în fapt, nici o clipă. Cum să imiţi o linişte aşa-zis olimpiană cînd nemuritorii - deşi nevăzuţi - aduc în cetăţile omeneşti zgomotul şi furia atîtor pasiuni? Abia în elenismul tîrziu, dominat de «henoteismul» plotinian-gnostic, avea să fie depăşit scandalul cronic al mitologiei de tip homeric: pe acest fond, ataraxia devine «apatie», oferind Bisericii **in statu nascendi** un prim reper conceptual pentru ceea ce avea să fie, cu precădere, doctrina monahismului evagrian, dar şi unul dintre obiectivele ascetice ale Bisericii bizantine (Maxim Mărturisitorul, Nichita Stethatos, corifeii isihasmul athonit) sau siriene (Isaac din Ninive).

Pasiunea creştină a nepătimirii

Încreştinată, «apatia» a rămas la fel de puţin populară ca în păgînism. Iar dacă idealul nepătimirii nu a fost difuzat în masele creştine, faptul se explică prin variate raţiuni doctrinare şi circumstanţiale. Pe de o parte, termenul nu este biblic. Nici Mîntuitorul şi nici Apostolii Săi nu au propovăduit nepătimirea. Or, un concept care nu are origini revelate (fiind, cum spuneam, preluat din patrimoniul cultural al păgînismului) are de ce să fie suspectat. Pe de altă parte, raportul dintre «apatheia» şi conştiinţa păcatului se aseamănă cumva cu acela dintre «reducţia fenomenologică» şi apercepţia subiectului cunoscător: practicarea ei presupune o periculoasă «suspendare» a judecăţii morale, o indiferenţă faţă de memoria propriilor virtuţi, dar şi faţă de aceea a propriilor slăbiciuni. Fireşte că situarea într-un asemenea **no man's land** etic nu îi este dată oricui. În sfîrşit, rezervele pastorale ale Bisericii (văzute cu precădere în Apus) au fost pe deplin justificate de faptul că, în gîndirea Părinţilor, «apatheia» reprezenta, dacă nu un atribut exclusiv al lui Dumnezeu, măcar o facultate angelică (cf. Grigorie de Nyssa, **Hom. 4 in Cant.**, PG. 44, 857 A), paradisiacă (Vasile, **Reg. Fus. 55, 1,** PG 31, 1044D) sau eshatologică (Sf. Justin Martirul şi Filosoful, **Dial. Fus. 15, 4,** PG 6, 573 A). Pe acest versant al învăţăturii creştine, «nepătimirea» apare ca o calitate intemporală şi extra-mundană. Aşa au stat lucrurile de la Vasile cel Mare (**Adversus Eunomium** 2, 23, PG 29, 621 C) pînă la Sfîntul Ioan Scărarul (**ego eimi ho Théos kai hè apathéia, scala 29**, PG. 88, 1152 B). Nepătimirea absolută îi aparţine lui Dumnezeu. Omului îi revin alte forme de echidistanţă şi moderaţie, de felul acelei **métriopatheia** – «smerita continenţă» asupra căreia zăbovea adineaori citatul Părinte cappadocian.

Nu putem însă ignora celălalt versant. Că un Clement Alexandrinul - întîiul gentleman al pedagogiei creştine - preia noţiunea de «apatheia» de la stoici, nu ne poate mira. Un pic surprinzător pare mai degrabă faptul că Părinţii neptici - chemaţi să întrupeze **sfaturile** evanghelice - au recuperat şi ei, într-un context proto-isihast, modelul ascetic al apatiei. Să fi fost aceasta o replică la adresa nestorienilor care scoteau din nepătimirea divină principalul argument al ereticei lor hristologii? E posibil, mai ales că în pustia siro-palestiniană şi egipteană, viaţa îmbunătăţită nu excludea de fel dezbaterea teologică la zi. Părinţii au văzut în Patimile lui Hristos o sursă de impasibilitate pentru cei mai vrednici dintre urmaşii Săi: «Patima Lui este nepătimirea noastră» notează, spre exemplu, sf. Athanasie al Alexandriei în al său tratat **de incarnatione**, (P.G. 26, 992 A). În ceea ce îl priveşte, Evagrie Ponticul (345-399) a fost poate singurul care a asociat pomenitului model o reflecţie sistematică, asupra căreia merită să ne oprim aici.

Un teoretician al nepătimirii: Evagrie

Adoptînd antropologia tripartită a platonismului, Evagrie pleacă de la convingerea că nepătimirea e sinonimă cu sănătatea sufletească. Arhitectura lăuntrică a omului cuprinde o parte «raţională» (**logistikon**), o parte «irascibilă« (**thumikon**) şi o a treia, «concupiscentă» (**epithumetikon**). După cum o indică propria denumire, ultimele două secţiuni găzduiesc patimile - veritabile maladii spirituale - pe care numai «practica» ascetică va reuşi să le vindece. Echilibrul psihic obţinut prin despătimire permite apoi intelectului să-şi regăsească originara vocaţie «gnostică». Cu toate acestea, despătimirea nu presupune suprimarea celor trupeşti, întrucît corpul rămîne deopotrivă intrumentul cunoaşterii sensibile şi pavăza intelectului purificat împotriva atacurilor demonice. Se cuvine să reţinem că apatia nu este un scop în sine, ci numai un instrument: «Cel desăvîrşit nu practică abstinenţa, după cum nici cel nepătimitor nu practică perseverenţa (**ho apathès ouch hupoménei**)» scrie autorul nostru în **Tratatul practic, 68.** Nepătimirea - insistă Evagrie cel mai adesea - are o natură dialectică. Dobîndirea ei seamănă cu o «punere în condiţie»; aşa cum atletul nu poate neglija fără urmări antrenamentul fizic premergător performanţei, ascetul nu se poate lipsi de stimulanta equanimitate a nepătimirii. Intelectul monahului capătă astfel forţa de a «distruge (**aphanisai**) gîndurile demonului prin forţa gîndurilor omeneşti». Atîta vreme cît amintirea gîndurilor păcătoase persistă, subiectul are încă de-a face cu o «nepătimire incompletă" (**hè dè atelès apatheia,** cf. **Tratatul practic, 60**). Cînd însă procesul purificării de **logismoi** este aproape încheiat, monahul îşi poate certifica victoria cu ajutorul unor semne clare; «o dovadă a nepătimirii (**apatheias tekmérion**) atunci cînd intelectul a început să-şi vadă propria lumină (**noûs arxamenos to oikeîon pheggos horân**), atunci cînd rămîne paşnic în faţa viziunilor onirice (**pros tà kath' hupnon fasmata diaménon hesuchos**) şi atunci cînd priveşte lucrurile cu seninătate (**leîos blépon tà pragmata**», ibidem, 64). Pe treapta următoare a «practicii» evagriene, sufletul rămîne impasibil nu numai în faţa «obiectelor» ca atare, ci şi în raport cu «amintirile» acestora (**tàs mnémas**). Desăvîrşita nepătimire a sufletului (**hè mèn teleia tê psuchê apatheia**) presupune, după Evagrie, abolirea voluntară a tuturor reprezentărilor mentale. Această formă de iconoclasm cerebral - a cărui virulenţă împrumută ceva din proiectul negativ al des-pătimirii (cf. **a-patheia,** cu «alpha privativ») - a afectat posteritatea textelor evagriene, care au fost condamnate, dimpreună cu principalele teologumene origeniste, la sinodul ecumenic de la Calcedon, în 553. Deja Lactanţiu şi Fericitul Ieronim (contemporan cu Evagrie) criticaseră conceptul de «apatheia». Din perspectiva maximalismului penumatic propovăduit de autorul nostru, noţiunea a servit drept justificare unor curente eretice (de tip mesalian) sau unor figuri marginale, de felul «nebunilor pentru Hristos». Desigur, schema evagriană a supravieţuit, de vreme ce Petru Damaschin o reia tocmai în secolul XII, stăruind asupra faptului că monahul trebuie «să nu se lase abătut nici de vise rele, sau de aşa-zise bune, nici de vreun gînd rău sau bun, nici de întristare, sau de aşa-zisa bucurie, nici de părerea de sine, sau de deznădejde, nici de adînc, nici de înălţime, nici de părăsire, nici de vreo aşa-zisă împreună-lucrare şi tărie, nici de nepăsare, sau sporire, sau trîndăvie, sau de aşa-zisa rîvnă, sau de nepătimire părută, sau de multe împătimire» («Despre nepătimire», în Învăţături duhovniceşti, Filocalia, V, Bucureşti, E.I.B., 1976, p. 118, trad. Pr. D. Stăniloae). Dar, chiar dacă în viziunea lui Petru Damaschin, monahul rămîne neutru faţă de binomul «păcat-virtute» şi chiar dacă natura iluzorie a viselor sau «nepătimirea părută» vin direct de la Evagrie, duhul fragmentului citat este cu totul altul. În aproape un mileniu, Biserica a sfîrşit prin a prefera «nepătimirii» acea formă tipic răsăriteană de liniştire numită, pînă la noi, «isihia». Străin de ambiţia gnostică a misticii evagriene, «sihastrul» este acela care «şade în chilie, aşteptînd pe Învăţătorul său, ca prin vederea cea adevărată, adică prin cunoaşterea făpturilor Lui, să-l ridice duhovniceşte din patimă şi să-i dăruiască pacea...» Vertiginoasa ispită a Cunoaşterii devine astfel prudentă cunoaştere a Ispitei.

Teodor BACONSKY

Voce-off

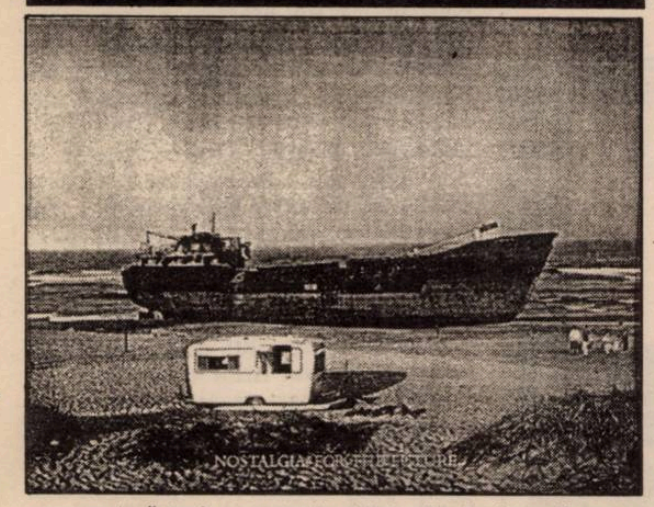

„Astăzi, cît se poate de vid, de alb, de singur."

RENÉ CREVEL

Post-restant

Pe rol, Facultatea de Litere

Unii îi spun de "dezalfabetizare". Cunosc doi studenţi care, prieteni buni şi de asemenea buni degustători de vinuri diverse, ajung, în clipe de nestăvilită beatitudine, la mirajul "dezalfabetizării", plictisiţi de atmosfera tandrelor prelegeri ce poartă izul confesiunilor capitale. Facultate lansată într-o cursă contracronometru cu micile idei universale despre marile cărţi ale culturii române, dintotdeauna şi de pretutindeni, auricul locuit de cîteva sute de studenţi ce bat în bătrînele inimi de profesor, mai vioaie însă ca niciodată...

Şi tot ca niciodată înainte de euforia de la '89, revelaţia se dezlănţuie şi pune în gura distinsului profesor (cel mai distins!) metafora de căpătîi a poeziei unuia dintre nepieritorii scriitori români, căci "pentru EL (s.n.), poezia era (puncte de suspensie) aşa cum reuşeşte cîinele să-şi ducă osul pe deasupra apei (sic!), atunci cînd trece rîul... Osul lui era poezia!", exclamă aruncîndu-şi braţele în lături venerabilul... Strigăte apodictice luminează conştiinţa, trezind în nadirul lăuntric artezienele limpedelui cuvînt... Un alt venerabil, mult drag regretatului profesor Piru, care îl plasa în celebra aserţiune cu care Heidegger îşi încheie la fel de celebra prelegere de introducere în metafizică, acea nedumerire dinaintea întîietăţii fiinţei asupra nimicului, rosteşte adesea, cu seninătatea-i binecunoscută, de pe acum fireasca admonestare către studenţii care "dorm asemeni discipolilor lui Iisus Hristos", iar dacă în locul îngăduitorului profesor ar fi marele Iorga, "cu furia lui înfricoşătoare", apăi cît de smirnă ar mai sta studenţii şi nu ar mai cere cu obrăznicie, într-una, pauză... Acelaşi "îndelung" profesor de litere româneşti opinează cu cea mai serioasă mină posibilă, în plenul amfiteatrului, că Blaga "a făcut teologia" ca să "scape de armată" (mot à mot), neomiţînd altădată să se lanseze întrebînd pur şi simplu care este **obiectul** (s.n.) iubirii lui Vasile Voiculescu din **Ultimele sonete închipuite**..., tot el sugerînd şi un posibil răspuns, care privea aplecările amoroase ale lui Shakespeare - ori poate că în chiar acest punct stă cheia **Călătoriei spre locul inimii** a marelui poet român!?...

Prin rigoare metafizică, truda studentului ales este încununată de păstrarea lui în comandamentul general de diriguire a materiei înspre antimateria senină cu care vine înzestrat novicele din provincie. Cunosc unul (dintre truditori, bineînţeles) care a "rămas"... Neîncăpătoare e haina care nu îl face pe om... Lista celebrităţilor cu care **trebuie** să recupereze ani de studiu încrîncenat este imensă, vietatea estetică din el, de un sobru apetit intelectual, izbutind harismatic să înfăţişeze corpul eteric al unei identităţi spirituale limpezi, limpezi, precum cristalul sămînţei de zeu păgîn... Prietenul preparatorului roşeşte atunci cînd strigătele alesului umplu holurile facultăţii, că ce s-a ales de el!...

O legendă mai veche circulă cu privire la truda altui fost neobosit student (asemeni imemorialelor fapte, şi faptele lui dau măsură hronicului), trudă cumulată, pe vremea cînd "literele" erau rupte de realitate, cu o importantă donaţie de carne din partea părintelui său (mare senior măcelar, zice-se), donaţie ce a pecetluit o dată pentru totdeauna rămînerea "neobositului" printre preparatori, asemeni unui veteran hîrşit...

"Buchetul" Facultăţii de Litere îl constituie însă studentele, fiinţe a căror puritate stă ca un zid de apărare împotriva ranchiunoşilor ca mine, care găsesc nod în papură lucrurilor aflate în plină vigoare. După ce ani de zile şi-a trăit cu frenezie tinereţea, trecînd peste necazurile negocierilor cu incoruptibilul secretariat şi fluturînd bezele dulci, o studentă plină de personalitate este văzută acum frecventînd cu asiduitate cursurile "masteratului" (sic!) şi suduind (dar suduind, nu aşa...) în gura mare cam tot ce-i stă în cale prin facultate, pe unde se plimbă ea. E zecistă acum. Mai zilele trecute, unul din venerabilii profesori amintiţi mai sus, nemulţumit de prestaţia referatului ei de cinci pagini, i-a cerut să **protesteze**, pentru a obţine nota maximă. Şi a obţinut-o...

Poate că motivaţia funcţionării fireşti a unei facultăţi rezidă în implicaţiile, în im(-)pactul pe care îl au investiţiile făcute în oamenii ce i se supun, dăruindu-i speranţele... implicaţii ce pot vindeca personaje...

Personaje multe, printre care, cu siguranţă, m-am numărat şi eu - şi care îmi aduc aminte, cu vioiciunea lor de nestăvilit, de celebrul iepure arogant din desenele animate americane, iepure care chinuie un omuleţ gălăgios şi foarte mustăcios punîndu-l să sape după o comoară imaginară în te miri ce locuri ciudate; farsa finală aduce pentru o clipă omuleţul în culmea fericirii, dîndu-i satisfacţia de a ţintui cu privirea o fabuloasă grămadă de aur ("I'm rich!" strigă el de cîteva ori), dar care se vădeşte a fi, sub sarcasmul necruţător al iepurelui, chiar tezaurul naţional... şi totuşi, tîrît de vigilenţii paznici, el strigă.

Stau acum şi răsuflu uşurat: dacă Facultatea de Litere ar fi trebuit să fie acreditată, cu siguranţă că Marele Iepure ar fi acreditat-o şi ar fi dat-o, fără îndoială, drept exemplu, cum şi este, de fapt. Exemplu al celei mai fistichii păreri despre cultură ce s-a produs vreodată în centrul Bucureştilor. Insulă străjuită de tristeţea lividelor chipuri din afară, care înţeleg remuşcarea ca pe un suprem act de cultură, iar cultura ca pe darul cel mai curat şi luminos lăsat aleşilor, spre a sădi nevăzute seminţe din care să răsară nevăzutele flori...

Claudiu SOARE, încă student

Din viaţa unui extremist de centru

Ghilimelele ca ezirciţ al conştiinţei de sine

...Şi în Norvegia, cum ar fi fost? Nu ştiu. Da' în Islanda? Da'n Bochum? N-am informaţii.

La noi însă, în sectorul 3, ştiu şi mi-e deajuns, atît cît ne-a relatat în "Evenimentul zilei" dl.Daniel Capatos, unul dintre cei mai norocoşi reporteri ai zilei de 27.06.1995 în România şi în lume:

Statul Major al Primăriei sectorului 3 a făcut un exerciţiu de alarmă publică, timp de juma' de oră, cel mai important "ezirciţ" din cîte au fost organizate în Capitală; la Fabrica de Medicamente şi Policolor au fost desfăşurate forţe de poliţie, pompieri, "femei , copii, soldaţi, popor" - cum se zice despre figuraţie în toate mizanscenele dramelor populare; s-a întrerupt circulaţia pe bdul Pallady, între Ozana şi Linia de centură, s-a dat alarma, la "Medicamente" s-a simulat un atac chimic în urma căruia, desigur, au apărut "răniţi"; răniţii, neapărat cu ghilimele, cu bandaje la cap, mîini şi picioare, au fost aduşi din fabrică, pe targă, cu multicarul şi depuşi pe trotuarul din faţa Policolorului, urmînd a fi luaţi cu Salvarea pînă la spitalul instalat în incinta Fabricii de sticlă. Erau vreo 15 asemenea "răniţi" ghilimetaţi, dar întinşi pe pături, "prăbuşiţi" pe trotuar, priviţi de colegii lor sănătoşi, scăpaţi teferi şi fără ghilimea din bombardamentul simulat. În acea clipă, după cum scrie reporterul cu o sobrietate binevenită: "seriozitatea acţiunii a fost grav afectată": s-a pornit băşcălia românească tipică mai ales în astfel de cazuri; îndemnuri de genul «Gogule, fă pe mortu'» sau «Bă, nea Costele, om cu părul alb, te trînteşti ca găina în praf» au perturbat desfăşurarea în bune condiţii a exerciţiului. Operatorul care filma din partea organizatorilor se ruga de cei întinşi pe jos să nu mai rîdă pentru a trage cîteva cadre cît de cît serioase".

Mizanscena a atins un vîrf la scena urcării în "Salvare" a femeilor "rănite"; dl.Capatos relatează sec, à la Malec, aşa cum trebuie: "Unele dintre ele se gîdilau cînd erau luate de pe targă şi preferau să intre singure, de-a buşilea, în Dacia Salvare". Finalul a fost demn de "lumea nebună" a lui Stanley Kramer, dacă nu şi mai bun: "Cînd sirenele au anunţat încheierea exerciţiului, "răniţii" s-au ridicat brusc de jos şi au plecat, bandajaţi cum erau , la locurile de muncă". Cinematografic - dacă tot exista un operator -, psihanalitic şi sociologic, totul stă pe acest adverb "brusc", cu care s-a realizat "scularea din apocalipsă", absolut spontană, aşa cum le-a venit acestor figuranţi dotaţi din plin pentru a juca orice, de la nenorocire la farsă, realist, dar obsedaţi de ghilimele, fără de care "mor", "dispera", "se plictisesc"; la noi, la Policolor, Ozana sau Boteanu, orice ezirciţ trebuie să aibă ghilimele care să-i dea şi să-i ia – nu ştiu cum, repede, brusc – seriozitatea. Titlul acesta admirabil, pe 4 coloane, "Răniţii au fost rugaţi să nu mai rîdă pentru a da un aer serios aplicaţiei" conţine, dealtfel, din prima sa secundă, tot ce e mai important: ghilimetarea răniţilor. Bandajaţi, prăbuşiţi, bombardaţi, ei sînt, înainte de toate, ghilimetaţi. E semnul grafic şi magic pentru a nu fi luaţi mot-à-mot, e legea de bază a circulaţiei ideilor, căruţelor şi a trăsurilor de unire, din Ozana pînă-n Tei: a nu fi luat mot-à-mot. Nici măcar dezastrul nu trebuie luat, în româneşte, mot-à-mot.

Ghilimeaua stă de veghe la această cerinţă obligatorie pentru a pricepe autenticitatea naţional-scenarismului. Acolo unde savanţii altor limbi au descoperit expresiile de mare succes mondial: "era simulărilor", "condiţia umană", "conştiinţa de sine" două simple ghilimele lîngă cuvintele cele mai mortale dau, în româneşte, şi "conştiinţa simulării" şi "conştiinţa de sine" şi ce mai vreţi... Nu s-a studiat "profund şi exhaustiv" în ce măsură - pînă la "întru" şi alte vorbe magice - "românul" are instinctul şi sentimentul ghilimelelor în tot ce scrie şi simte, în tot ce plînge şi rîde, durîndu-l cam în cot dacă seriozitatea e grav afectată în aceste condiţii ale ghilimelelor care-l exprimă plenar.

Spiritele destinse, scăpate de obsesia apocalipsei zilnice, se pot întreba dacă asta-i bine sau rău, găsind şi de unele şi de altele. Spiritele sumbre vor asimila ghilimeaua cu băşcălia clasică, odioasă şi vor apela la exemplul altora, care ştiu ce înseamnă un cuvînt, un exerciţiu de apărare pasivă, "un sentiment ca lumea": cum ar fi stat înţepeniţi, serioşi şi aplicaţi 15 berlinezi, cum s-ar fi prăbuşit fără glume şi ghilimele 15 japonezi sau 15 belgieni sau 15 islandezi. Nu văd nici o superioritate morală, nici de o parte, nici de alta. E alt film, altă radiografie, altă mizanscenă, fiecare cu valabilitatea ei. Ce s-a întîmplat la alarma chimică din sectorul 3 e radiografierea unui spirit al locului, aşa cum există radiografii de oase, sau de ficat, sau de splină. Radiografia nu face niciodată morală, nici chiar cînd descoperă maladii.

Se poate dispera, înţeleg, din acest "Gogule, fă pe mortu'..." - cînd operatorul cere un rănit serios. Se poate trăi din disperare, visa, crea, instala, parca... Se poate urla cu convingere: "nu vreau s-o pun între paranteze!" Foarte bine. Nici nu trebuie. Încercaţi – pînă la cianura de potasiu din finalul oricărui banc bun – cu ghilimelele. E un ezirciţ din care dacă nu se prăbuşeşte nimeni, ceva-ceva tot se consolidează.

Radu COSAŞU

Corespondenţă: Doina Cernica – Suceava. Aţi avut bunătatea să-mi trimiteţi basmul d-voastră „Vulpea argintie"; nu mi-aţi indicat o adresă personală la care să vă răspund şi să vă explic sentimentul extrem de straniu cu care citesc azi un basm.

Erată: Titlul corect al articolului din numărul trecut: „O coerenţă *care emană* irelevanţă".

Scrisori deschise

Dragi Doamne şi Domni,

(Mai că aş spune "Dragi prieteni", pentru că de aproape un an revista, articolele, gîndurile dumneavoastră îmi sînt printre cei mai apropiaţi prieteni).

Citind de curînd despre aniversarea celor 120 de apariţii, m-am gîndit să vă tri/transmit felicitările şi bucuriile mele pentru faptul că existaţi şi vă arătaţi aşa de frumoşi la minte.

Includ şi fragmente din scrisorile mele, pentru a fi "deschise" şi, eventual, publicate, dacă sînt considerate de interes.

Un cititor cuminte, Alina RUCAI
sept. 1994

Eu mă agit continuu şi nu totdeauna cu sens.

Altfel: mă mut săptămîna asta într-o garsonieră la fel de mică dar mai ieftină, mi-am luat un tv., o combină şi nişte CD-uri superbe, învăţ germana, care, culmea, merge!, am nişte prieteni minunaţi şi o viaţă care-mi place la nebunie!, muncesc mult, dar funcţionez, mă plimb pe malul rîului şi fac gimnastică, citesc săptămînal "Caţavencu" şi "Dilema", am discuţii şi întîlniri deştepte şi plăcute cu prietenii la o bere în cîrciumi studenţeşti în oraşelul ăsta delicat, aştept cu nerăbdare ca Monique (prietena din Copenhaga) să vină în Luxemburg, cînd pot îmi mai cumpăr cîte ceva haine şi cosmetice (care mi se par proaste, nu ştiu de ce), citesc reviste pentru doamne în germană (modă, cosmetice, interviuri, noutăţi, nimicuri), scriu continuu scrisori tuturor prietenilor noi din toată lumea, îi aştept pe "ai mei", plec în decembrie în Olanda, Crăciunul îl petrec la München într-o familie bogată şi plăcută, am fost un week-end în Luxemburg, altul în München, am fost 10 zile la Madrid (minunat!), m-a vizitat V., visez să stau o săptămînă la Paris, am încă 2500 DM datorii, dar viaţa e frumoasă!

●

"Not «posthuman», sper"

„Dragă V., dragă R.,

Iată-mă din nou la masa de lucru, din nou **La Lucru**. Oare să fie vorba de o fugă de realitate care ne permite să ne regăsim? Oare, se poate **fugi de realitate**? Eu am impresia că aici, în atelierul meu, la masa mea de lucru îmi găsesc Realitatea... Şi pot să **dau** ceva - o lună şi uite că de-abia acum pot să-ţi răspund. Am citit-o cu atenţie, m-a interesat mult ce mi-ai scris despre procesul tău de lucru la roman: «calapodul unui tip de gîndire», «renaşterea altuia» (ca o pasăre Phoenix) (Culoarea renaşterii se pare că este un bleu-verde deschis...) «puterea viziunii care-şi rîde de absurd», «neputinţa verbală» («pragul... oral?»). Găsesc fascinant paralelismul dintre procesul tău literar şi cel plastic (care de altfel, faţă de limbaj este de... plastic!). Gîndim prin limbaj, vorbim prin imagini - Mă gîndesc la «Ulysses» al lui James Joyce: Pentru a o scrie i-au luat şapte ani, departe de Dublinul natal, un irlandez impermeabil la şarmul parizian. «Cartea» porneşte de la o imagine, un spaţiu căruia i se dau dimensiuni mitologice, un labirint citadin în sfera căruia se petrece întreaga acţiune a cărţii. Harta acestui DUBLIN - adevărat spaţiu Homeric-Mediteraneean este imaginea, structura prin care călătorim pe parcursul cărţii. Acesta este **punctul** tău, unde Joyce colapsează întreg procesul său creativ... Am văzut la New York expoziţia retrospectivă De Kooning. Este o perioadă în voiajul lui artistic, 1975-1977 unde «Vehiculul» său de preferinţă - nudul feminin - (poate din cauza libidoului său dezvoltat) îl duce către «punct» cu viteza vîntului (fără eşuarea în psihologismul bîntuit de angst al anilor '50). De Kooning, pe culmile destinului său artistic, al anilor 75-77.

Un fotograf, Mappelthorpe, şi-a împlinit astfel «destinul său artistic»: a murit de Sida acum vreo cinci ani. L-am văzut la unul din ultimele sale vernisaje, în scaun de invalid... Sensualismul lui, pasiunea lui s-au manifestat în formele cele mai temerare, chiar vulgare, alteori a fotografiat flori cu o atît de mare sensibilitate că-ţi taie respiraţia...

Am văzut toamna trecută un film despre Artaud: Camera de spital psihiatric unde a trăit ultimii ani, interviuri cu prietenii lui sau cei ce l-au cunoscut, imagini inedite. Recita texte pe care le scria ca-n transă, ţipa-plîngea-rîdea-gemea-urla-tăcea. El a spus odată că: «Rămîne pentru artiştii viitorului misiunea de a găsi adevăratul chip al Omului, căci acesta nu a fost găsit încă»...

Mă bucur să aud că lucraţi de zor, că Rox. este «beyond purity», not «posthuman», sper. Îmi plac lucrările pe care mi le-ai trimis în poză, mai ales cea cu un soi de clopot galben, se regăsesc elemente din desenele tale... «făcînd o treabă». Mai scrie la roman că văd că-ţi prinde bine la pictură, cu drag, R."

De văzut

"Clubul cinefililor" de la Institutul Francez a programat în luna iulie două filme importante ale cinematografului de autor, după cum urmează:

• miercuri 12 iulie **Lola Montès** (1955) de Max Ophuls, cu Martine Carol, Peter Ustinov, Oskar Werner. Este ultimul film al marelui Ophuls, proiectat - **pentru prima oară în România - în versiunea în culori** (la Cinematecă a rulat o versiune în alb-negru).

• joi 13 iulie **Boy Meets Girl** (1983) de Leos Carax, cu Denis Lavant şi Mireille Perrier; **primul film**, în alb-negru, **al celui mai controversat tînăr cineast francez** al anilor '80 este totodată şi cel mai bun.

Ambele proiecţii au loc, ca de obicei, la orele 18,30.
O dată cu aceste două filme, "Clubul cinefililor" îşi ia o vacanţă de o lună, dînd întîlnire publicului său în luna septembrie.

Boy Meets Girl

Lola Montès

Trecerea prin reviste

Revista LIRE pe luna iunie stă sub semnul prieteniei. Alegerea unei astfel de teme a fost prilejuită de dublul centenar al naşterii lui Marcel Pagnol şi Albert Cohen, scriitori diferiţi ca factură, firi opuse în multe privinţe, dar prieteni perfecţi, nedespărţiţi sufleteşte practic niciodată. De-a lungul întregii vieţi, prin corespondenţă (pentru că unul locuia la Paris iar celălalt la Geneva), prin telefon sau prin viu grai, au reînnodat mereu firul unei conversaţii începute la vîrsta de nouă ani, pe băncile liceului din Marsilia. Uneori, chiar creaţiile lor au constituit replicile unui dialog autobiografic. - Marcel Pagnol a scris **La gloire de mon père** şi **Le château de ma mère**, iar Albert Cohen **Le livre de ma mère**./ În cadrul aceleiaşi teme, LIRE semnalează cîteva interesante apariţii editoriale; **Et qu'un seul soit l'ami** de Michel Delacomptée, apărută la Gallimard este o remarcabilă şi subtilă analiză a prieteniei dintre Montaigne şi La Boétie, prietenie al cărei mister Montaigne însuşi nu l-a putut explica decît prin memorabila formulă poetică "Parce que c'était lui, parce que c'était moi". Autobiografia lui Edith Warton, intitulată în traducerea franceză **Les chemins parcourus** (Flammarion) este dedicată "prietenilor care, în fiecare an, de sărbătoarea Tuturor Sfinţilor, vin seara să stea alături de mine în jurul focului", şi conţine un capitol întreg despre prietenia autoarei cu Henry James de care a legat-o în primul rînd, şi mai presus de literatură, simţul umorului, acelaşi gust pentru lucrurile nostime şi aceeaşi privire ironică asupra lumii. **Corespondenţa** dintre Blaise Cendrars şi Henry Miller (Denoël), neîntreruptă timp de douăzeci şi cinci de ani, după celebra lor întîlnire din Montmartre, în prăvălia unui negustor de vin, dezvăluie, dincolo de complicitate şi de o mare afecţiune un profund respect izvorît din preocupările literare, în cele din urmă, unicul veritabil subiect de discuţie dintre cei doi. Blaise Cendrars îşi semna întotdeauna scrisorile cu formula "Ma main amie". Pagina dedicată de LIRE opiniei cititorilor săi conţine de astă dată un punct de vedere care ne priveşte. Iată-l: "Sînt mama unui traducător, Jean-Louis Courriol, care de mai mulţi ani ne înlesneşte cunoaşterea şi aprecierea literaturii române. Or, LIRE nu găzduieşte suficient de des în coloanele sale autori români, deşi promovează, pe bună dreptate de altfel, numeroşi autori străini. (...) De ce să nu publice, de pildă, un fragment din traducerea cărţii lui Liviu Rebreanu **Gorila (La bête immonde)**, apărută în martie 1995 la editura Canevas în colaborare cu Fundaţia Culturală Română? Lectura acestei opere pare din mai multe puncte de vedere reflectarea aproape premonitorie a situaţiei politice actuale din Franţa" este de părere doamna Adrienne Courriol.

Prăjiturelele lui Cioran se intitulează omagiul lui Jacques Drillon adus filozofului român de curînd dispărut, în LE NOUVEL OBSERVATEUR din 22-28 iunie. Prezentăm fragmente din acest text scris în spirit cioranian: "Cioran avea plictisul drept tovarăş, ca şi Baudelaire (plictisul este un prieten care se cuibăreşte la cei mai buni dintre noi). Avea o pasiune pentru plictis. Am căzut victimă lipsei lui de precizie, spunea el. (...) Cînd te duceai în vizită la el, te primea cu prăjiturele, îţi povestea despre traficul de cărţi pe care-l organiza pentru România, te conducea apoi pe rue Monsieur-le-Prince ca să verse o lacrimă pe zidul casei lui Pascal (în doi se plînge mai bine) (...) Avea ochii arzători de pasiune, un accent imposibil, un scris care te poftea să-l citeşti din picioare, ca cel al lui Racine; avea şi obsesiile sintactice ale străinilor care iubesc franceza mai mult decît francezii: îşi şlefuia formulele precum Spinoza lentilele (...)

Dacă filozofii te fac să-ţi placă viaţa, atunci Cioran era cel mai mare dintre ei (...). Curios, cum gîndirea lui, cu totul întoarsă în sine şi chiar împotriva sa, avea prea puţin efect asupra cititorului îndrăgostit de limbajul frumos şi sedus de dragostea lui manifestă pentru lucrul scris. Trebuia ca disperarea să devină o virtute: Cioran reuşea s-o stabilească dintr-o dată. Lumea îl citea duminica după-masă şi nu se mai plictisea. La Cioran, talentul striveşte ideea". **(MaV.)**

Cronica literară de tranziţie

Cum a fost să fim (II)

Aşadar, D. Drăghicescu, deloc încrezător în **rasă** şi doar puţintel în **climă**, ne scotoceşte trecutul şi ne găseşte **moi**: **"prudenţa dincolo de margine (...) răbdarea, îngăduinţa şi modestia timidă (...) sunt însuşiri pe care împrejurările istorice le impuseră şi le dezvoltară la români pînă la o margine extremă care (...) se învecineşte cu laşitatea"** (p. 346). Ridicată mai la metafizic, această abulie mioritică devine **"tradiţionala noastră** nepăsare, **credinţa în fatalitate, în soartă, în noroc, cu desăvîrşită lipsă de încredere în noi înşine"** (p. 363).

Fiindcă n-a aparţinut niciodată unui stat puternic, stabil, bine închegat, şi individul - crede D.D. - a rămas cu ceva **flu**, cu o indeterminare ancestrală: **"corpul naţiunii noastre fiind neterminat** (1907, n. GP) **... tot aşa ne aflăm şi sufleteşte. Suntem neisprăviţi geograficeşte şi istoriceşte, suntem nevîrstnici din punct de vedere social"** (p.344). Nici azi, 1995, nu suntem isprăviţi geograficeşte (şi nădejdile-s plăpînde), deşi ţara e ceva mai rotundă decît la 1906. Nici istoriceşte nu sîntem isprăviţi, istoria (chiar şi cea medievală!) fiind de vreo 50 de ani, pe de o parte, sursă de manipulare politică, iar pe de alta, în veşnică, vertiginoasă, metamorfoză (să ne amintim doar avatarurile relatării - şi denumirii! - actului de la 23 aug. 1944), răsturnătoare de perspective (nu mai repet butada cu trecutul imprevizibil), efectul e că mentalul colectiv e bîntuit încă de imense pete albe şi confuzii. În fine, tot nevîrstnici am rămas şi socialmente, de n-om fi dat şi înapoi, după cei nouă lustri de infantilizare civică, de anulare a demnităţii cetăţeneşti, de tratare, în cel mai bun caz, paternalist-totalitară a mulţimii programatic gregarizate: înghesuirea a milioane de oameni în blocuri stereotipe şi în tot felul de organizaţii care au sfîrşit prin a cuprinde obligatoriu pe toată lumea, au servit scopului de depersonalizare a insului, de masificare a societăţii în detrimentul conştiinţei personale şi al realei solidarităţi civice.

Această stare de **"neisprăviţi"** ne face **"neprevăzători şi neglijenţi"** (p.383). Croim **"planuri vagi, ...ceţoase, nelămurite"** (p.372) dar **"chiar cînd săvîrşim ceva, niciodată nu desăvîrşim nimic"** (p.373; Un zid părăsit / Şi neisprăvit etc.). Parcă am clădit pe un teren care se clatină, în pripă, improvizat, de azi pe mîine (v.p. 379). **"Aproape toate fructele mintalităţii româneşti poartă pecetea inegalităţii, a incoerenţei, a lipsei de unitate şi metodă"** (p.383).

*

Fără să facă apel la **Mioriţa**, D. Drăghicescu constată că este specific românilor transferul resurselor protestatare de la act la discurs. Neridicîndu-se pînă la cota insurgenţei, revolta românească sublimează liric: **"Lipsa de energie şi de voinţă activă, pasivitatea defensivă şi resemnată în faptă a românului au lăsat însă loc la protestarea verbală, fie prin batjocură şi sarcasme, fie prin plîngeri şi critici adresate, în proză şi versuri, către şi în contra asupritorilor"** (p.350). Paralizia civică, reflexul de cedare în faţa puterii oficial instalate, spiritul de lasă-mă-să-te-las (p.348: **"ecoul a patru veacuri de viaţă istorică pasivă"**) au dăinuit pînă în zilele noastre; nu s-a spus de atîtea ori că dacă Ceauşescu ar fi "dat" mai multă căldură în calorifere şi carne în măcelării, ar fi continuat să domnească? Cît despre neobosita capacitate de a transforma în haz şi băşcălie tensiunile civice şi politice, stă mărturie o simplă antologie de amator (**10 ani de umor negru românesc, 1979-1989 - Jurnal de bancuri politice**, de Călin-Bogdan Ştefănescu, apărută în 1991 la Ed. Metropol-Paideia din Bucureşti, conţinînd 960 de "piese" autentice). Acestor defulări în derizoriu li s-a spus, elegant, "supape". Mie-mi zboară, sumbru, gîndul la adagiul lui Croce: Ogni vera storia é storia contemporanea (orice istorie adevărată e istorie contemporană).

*

Nu ştiu dacă Cioran l-a citit pe D. D. (Ralea l-a parcurs cu atenţie, îl mai şi citează masiv în studiul său, pe aproximativ aceeaşi temă, **Fenomenul românesc**, din 1927, în care se adaugă celor observate de D. D. cîteva trăsături: scepticismul radical; adaptabilitatea; „lipsa opiniei publice"; rezolvarea dificultăţilor prin "aranjament", pe cale individuală; "spiritul tranzacţional"). Cert e că, în **Schimbarea la faţă a României** el scrie că "soarta noastră a fost favorabilă tendinţelor negative ale psihologiei româneşti". Dar viziunea sa este antipodică celei istoriste a lui Drăghicescu: nu deficienţele noastre psihologice sînt produsul istoriei, geme Cioran, ci viceversa: istoria noastră e produsul deficienţelor noastre.

*

E locul să spun că sunt în frumoasa carte a lui Drăghicescu şi lucruri de care mă despart hotărît. Am pomenit în nr. trecut faptul că el exagerează peste poate (de vină fiind şi stadiul cunoştinţelor istorice la 1906) influenţa bulgară. Privind însă şi mai de sus lucrurile, băgăm de seamă că migălosul D. D. e dominat de un fel de retroactivă, blîndă xenofobie, în sensul că, una peste alta, reiese că pe fondul nostru primar, care ar fi fost perfect, străinii ne-au adus şi greşat numai rele. Cum se spune în limbajul belferesc: eram buni, dar anturajul ne-a stricat...

În fine, dacă sunt de acord cu unele tente de socialism auroral ale gîndirii lui D.D. (**"starea de anarhie... trebuie să înceteze... prin măsuri democratice în folosul celor slabi"**, p. 425), nu pot să nu reculez în faţa utopiilor sale sociale: visa o **"naţionalizare a solului patriei"** (p. 432) şi, anticipîndu-i inocent pe comunişti, cerea **"o măsură de stat trebuieşte grabnic luată pentru ca să forţeze** (sic; n. GP) **pe ţărani să-şi adune la un loc proprietăţile"** (p.426). Inutil să adaug politeţea că aceste detalii nu umbresc cartea care, în ansamblu, radiază ca Soarele Negru al lui Nerval.

George PRUTEANU

---

*) D. Drăghicescu, **Din psihologia poporului român - Introducere**, stud. introd. de Virgil Constantinescu-Galiceni, ed. îngr. şi note de Elisabeta Simion, Ed. Albatros, Buc., 1995, 482 p. 3500 lei.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Italia „laică" şi cea „religioasă"

Prezenţa sediului Bisericii Catolice în Italia a însemnat, întotdeauna, "o problemă" în plus. Nu numai în timpurile mai vechi, cînd principatele, ducatele ori regatele existente pe teritoriul italian erau adesea în conflict cu Statul Papal, dar şi în vremurile moderne. Relaţiile dintre Vatican şi Italia au fost reglementate printr-un Concordat semnat în 1929. La 18 februarie 1984, acest pact a fost actualizat printr-un acord şi un protocol adiţional, care ţin seamă de modificările intervenite între timp atît în dreptul canonic, cît şi în legislaţia "laică". Conform primului articol al acestui acord, "Republica italiană şi Sfîntul Scaun reafirmă că Statul şi Biserica Catolică sînt, fiecare după organizarea sa, independente şi suverane, angajîndu-se să respecte deplin acest principiu în raporturile dintre ele şi să colaboreze pentru promovarea omului şi a binelui ţării". Dincolo de aspectele strict juridice prevăzute în text, sintagma "binele ţării" lasă loc ideii că universala Biserică Catolică se îngrijeşte cu mai multă atenţie de teritoriul pe care îşi află sediul. Interpretarea ar putea părea excesivă, dar istoria postbelică a Italiei demonstrează că între instituţia ecleziastică şi treburile publice ale statului a existat mereu o legătură.

După război, primele alegeri libere au fost marcate tocmai de lupta dintre "laic" şi "religios": pentru a-i contracara pe comunişti, foarte puternici în Italia, Biserica s-a angajat din plin în campania electorală, rezultatul fiind victoria democraţiei-creştine. În toate guvernele din 1947 încoace, Partidul Democrat-Creştin - strîns legat de ierarhia bisericească şi sprijinit de aceasta - a avut rolul determinant. Astăzi acest partid s-a divizat, din el rezultînd mai multe formaţiuni; mai importante sînt Centrul Creştin-Democrat (aliat cu "polul" de dreapta) şi Partidul Popular, în care două facţiuni îşi dispută (inclusiv la tribunal) nu numai doctrina şi denumirea, dar şi sediul şi simbolul. Această "dezorientare" în sînul mişcării politice care a dominat Italia ultimelor cinci decenii este pusă de unii comentatori pe seama faptului că actualul papă, fiind polonez, e puţin interesat de politica italiană, astfel încît ceea ce era altădată "partidul papal" s-a scindat în funcţie de orientările din cadrul Conferinţei Episcopale şi de controversele dintre cardinali. Iar dacă amintim că Ioan Paul al II-lea este primul papă ne-italian din 1523 încoace, lucrurile capătă o altă greutate.

Dar dincolo de legăturile politice - "la vîrf" ori subterane, cum vor fi fiind - prezenţa Statului Papal în Italia se simte foarte puternic în viaţa cetăţeanului, fie el "laic" ori "religios". De la învăţarea religiei în şcoli şi pînă la stabilirea programului competiţiilor sportive ori al televiziunii (recent, papa a făcut un apel către forurile sportive pentru a muta desfăşurarea partidelor de fotbal sîmbăta, astfel încît duminica să fie rezervată exclusiv credinţei), omului simplu i se reaminteşte mereu, pe diverse căi, de importanţa pe care o are Sfîntul Scaun în societatea în care trăieşte.

Pentru a sugera implicaţiile "religiosului" pînă în cele mai profunde straturi ale unor activităţi care la prima vedere par cu totul "laice", ca şi modul în care discursul papal poate influenţa viaţa socială şi politică, am ales două texte recente: un fragment din ultima enciclică a lui Ioan Paul al II-lea şi un scurt articol apărut în cotidianul ***La Repubblica****. Enciclica papală face parte dintr-o campanie mai vastă lansată în ultima vreme de Sfîntul Scaun împotriva avortului, a fecundării artificiale, a euthanasiei şi în favoarea unei mai strînse determinări etice a noilor cuceriri ale medicinii. Articolul lui Antonio Polito se ocupă de cîteva măsuri avute în vedere de administraţia italiană: prelungirea programului funcţionarilor publici (pînă acum era de la 8 la 14), schimbarea orarului magazinelor (ceea ce înseamnă să se lucreze şi duminica şi să se renunţe la pauza de prînz), începerea şcolii la 1 septembrie. Deşi aceste prevederi nu au fost încă puse în practică, ele au stîrnit deja polemici aprinse, pentru că afectează obişnuinţele şi ritualurile casnice ale cetăţeanului mediu. Motivaţia că aceste schimbări (alături de multe altele) fac parte dintr-un program de adecvare la recomandările Uniunii Europene nu a folosit prea mult. Obişnuit şi încurajat de multă vreme să gîndească şi să acţioneze în funcţie de doi parametri - munca şi familia -, realizînd chiar, în acest fel, un "miracol economic", italianul renunţă greu la ritmurile sale. Este, probabil, compensarea în conservatorism a dinamismului şi fanteziei pe care le pune în tot ceea ce face.* ***(M.V.)***

Roma, 15 iunie 1995

Viitorul umanităţii şi familia

Realismul tenace al carităţii cere ca **Evanghelia vieţii** să fie slujită şi prin **forme de activitate socială şi de angajare politică**, apărînd şi propunînd valoarea vieţii în societăţile noastre din ce în ce mai complexe şi mai pluraliste. (...) O asemenea sarcină le revine în special celor **responsabili faţă de treburile publice**. Chemaţi să slujească omul şi binele comun, au datoria de a îndeplini opţiuni curajoase în favoarea vieţii, mai ales în domeniul **dispoziţiilor legislative**. Într-un regim democratic, în care legile şi deciziile se formează pe baza acceptării de către o majoritate, simţul responsabilităţii personale se poate diminua în conştiinţa indivizilor care sînt învestiţi cu autoritate. Dar nimeni nu poate abdica de la responsabilitatea personală, mai ales cînd are un mandat legislativ sau decizional care îl cheamă să răspundă în faţa lui Dumnezeu, în faţa propriei conştiinţe şi în faţa întregii societăţi pentru opţiuni care pot fi contrare adevăratului bine comun. Dacă legile nu sînt unicul instrument pentru a apăra viaţa umană, ele au totuşi un rol foarte important şi adesea determinant în a promova o mentalitate şi un comportament. Repet încă o dată că o normă care violează dreptul natural la viaţă al unui nevinovat e nedreaptă şi, ca atare, nu poate avea valoare de lege. De aceea reînnoiesc cu putere apelul meu către toţi politicienii de a nu promulga legi care, neluînd în considerare demnitatea persoanei, subminează chiar la rădăcină însăşi convieţuirea umană. (...)

Biserica ştie că, în contextul democraţiilor pluraliste, datorită prezenţei unor puternice curente culturale de diverse tipuri, e dificil de realizat o eficace apărare legală a vieţii. Determinată totuşi de certitudinea că adevărul moral nu poate să nu aibă un ecou în intimitatea fiecărei conştiinţe, ea îi încurajează pe politicieni, începînd cu cei creştini, să nu se resemneze şi să împlinească acele opţiuni care, ţinînd cont de posibilităţile concrete, pot duce la restabilirea unei ordini juste în afirmarea şi promovarea valorii vieţii. În această perspectivă, trebuie să arătăm că nu e suficient să eliminăm legile inechitabile. Trebuie înlăturate cauzele care favorizează atentatele la viaţă, înainte de toate asigurînd sprijinul datorat familiei şi maternităţii: **politica familială** trebuie să fie **pivotul şi motorul tuturor politicilor sociale**. Prin urmare, trebuie realizate iniţiative sociale şi legislative capabile să garanteze condiţii de autentică libertate în alegerea paternităţii şi maternităţii; în plus, e necesară o reaşezare a politicilor privind munca, urbanismul, locuinţele şi serviciile, ca să poată fi conciliat timpul de lucru cu cel dedicat familiei şi să poată deveni efectiv posibile îngrijirea copiilor şi bătrînilor. (...)

Familia e chemată în cauză pe întregul arc al existenţei membrilor săi, de la naştere la moarte. Ea este cu adevărat "sanctuarul vieţii, locul în care viaţa, dar al lui Dumnezeu, poate fi primită şi protejată în mod adecvat faţă de multiplele atacuri la care e expusă şi se poate dezvolta în funcţie de exigenţele unei autentice creşteri umane". De aceea, rolul familiei în a construi cultura vieţii e **determinant şi de neînlocuit**.

Ca **biserică a casei**, familia e chemată să vestească, să celebreze şi să slujească **Evanghelia vieţii**. Prin cuvînt şi prin exemplu, în relaţiile şi opţiunile de toate zilele şi prin intermediul gesturilor şi semnelor concrete, părinţii îşi iniţiază copiii în libertatea autentică, realizată prin sincera dăruire de sine, şi cultivă în ei respectul faţă de celălalt, simţul justiţiei, primirea cordială, dialogul, serviciul generos, solidaritatea şi orice altă valoare care ajută la trăirea vieţii ca dar. Opera educativă a părinţilor creştini trebuie să fie în slujba credinţei copiilor şi să fie ajutor dat acestora pentru a-şi împlini vocaţia primită de la Dumnezeu. Intră în misiunea educativă a părinţilor să-i înveţe şi să mărturisească fiilor adevăratul sens al suferinţei şi al morţii: o vor putea face dacă vor şti să fie atenţi la fiecare suferinţă pe care o află în jurul lor şi, mai ales, dacă vor şti să dezvolte atitudini de apropiere, asistenţă şi înţelegere faţă de bolnavi şi bătrîni în mediul familial. (...)

Dacă e adevărat că "viitorul umanităţii trece prin familie" trebuie să recunoaştem că, în viaţa de toate zilele, condiţiile sociale, economice şi culturale fac adesea mai dificilă şi mai complicată sarcina familiei de a sluji viaţa. Pentru a-şi putea realiza vocaţia sa de "sanctuar al vieţii", fiind celula unei societăţi care iubeşte şi protejează viaţa, e necesar şi urgent ca **însăşi familia să fie ajutată şi susţinută**. Societatea şi statele trebuie să-i asigure întregul sprijin, inclusiv economic, care e necesar pentru ca familiile să poată răspunde într-un mod mai uman la propriile lor probleme. Din partea sa, Biserica trebuie să promoveze fără odihnă o pastorală familială capabilă să stimuleze fiecare familie să redescopere şi să trăiască cu bucurie şi curaj misiunea sa faţă de **Evanghelia vieţii.**

Ioan Paul al II-lea

Fragmente din **Enciclica Evanghelium vitae**
(**L'Osservatore romano**, 7 aprilie 1995)

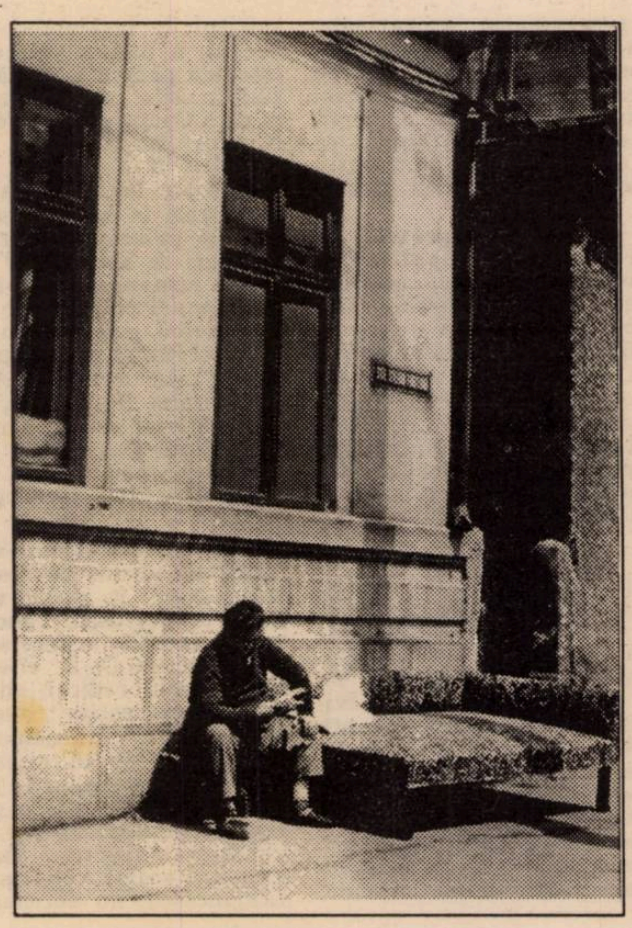

Adio, "Dolce vita"...

De la o zi la alta, vor să ne facă să devenim toţi luterani. Cum, copiii noştri trebuie să renunţe la acele splendide dimineţi de septembrie la mare pentru a merge la şcoală de la începutul lunii? Comercianţii noştri trebuie să se lipsească de sala de gimnastică la ora prînzului pentru a ţine magazinele deschise toată ziua, ca un oarecare tutungiu pakistanez din Londra? Mamele şi soţiile noastre, funcţionare la minister, trebuie să nu se mai ocupe de copii pentru a ţine birourile deschise şi după-amiaza?

Să punem alături toate aceste răsturnări intervenite în "la dolce vita" italiană şi vom obţine din ele o revoluţie a moravurilor şi a economiei faţă de care aceea provocată de "Mani pulite" e un joc de copii. Încă de atunci presa internaţională se întreba: odată măturată vechea clasă politică, vor reuşi italienii să mătură şi acele obişnuinţe seculare care îi fac să aibă o ţară atît de aparte? Atît de adorabilă pentru a-ţi petrece timpul liber şi atît de complicată pentru cine încearcă să muncească şi să producă în baza principiilor unei etici protestante a capitalismului?

Ar greşi însă observatorul neatent care ar confunda rezistenţa straturilor şi categoriilor sociale la aceste transformări cu o lene congenitală climatului mediteranean. Cultura materială a unei ţări are totdeauna rădăcini mai profunde decît arată. Şi, în cazul nostru, rădăcinile trebuie căutate în **familie**, adevărată celulă de bază a societăţii şi a economiei noastre, tenace şi benefică rezistenţă a unei civilizaţii ţărăneşti care s-a transformat în mod mult mai puţin traumatic decît altele în ţară industrială şi, acum, post-industrială.

Să luăm, de exemplu, economia domestică a unui funcţionar de stat. Să te întorci acasă la două după-amiază înseamnă nici mai mult nici mai puţin decît să economiseşti salariul unei menajere sau al unei baby sitter care să aibă grijă de copii după orele de şcoală. Unui mic comerciant italian îi e greu să ţină magazinul deschis de dimineaţa pînă seara şi duminica pentru că asta ar însemna să angajeze un vînzător. Să-ţi trimiţi copiii la şcoală la întîi septembrie înseamnă să dai peste cap vacanţele părinţilor, bunicilor şi nepoţilor.

În ţara noastră lipsa serviciilor publice (şcoli cu program prelungit, tabere de vară, parcuri publice, baze sportive, grădiniţe) a fost compensată de un transfer uriaş de resurse către **familie**. Sub formă de asistenţă, desigur (să ne gîndim la pensiile de invaliditate şi de urmaş, de exemplu), dar şi sub formă de timp liber, care să poată fi dedicat acelor griji domestice care altminteri ar comporta un efort financiar pentru nucleul familial. Şi dedicat eventual şi unui al doilea "serviciu", desfăşurat între pereţii casei. O funcţionară de stat cîştigă puţin şi nu se lamentează, pentru că are un program comod. Dacă cîştigă puţin şi programul devine incomod, veţi vedea că se înfurie. Şi chiar se înfurie.

Protejarea **familiei** a fost miezul pactului social "all'italiana" pe care timp de cincizeci de ani l-a administrat Democraţia Creştină, din motive de care nu sînt străine învăţătura şi doctrina socială ale Bisericii catolice. Cum am fi putut trăi în sud cu o rată a şomajului atît de înaltă printre tineri dacă nu garantînd o "şcoală-parcare" şi nu una selectivă, dacă nu vărsînd părţi din banii publici pentru **familie** şi permiţînd astfel copiilor şi nepoţilor să fie "menţinuţi" acasă pînă la o vîrstă foarte avansată?

Acest **familism**, fie el moral sau amoral, a fost marele salvator al unei societăţi proiectate în piaţa europeană fără să aibă încă dotările şi structurile necesare. A fost nucleul miracolului italian. A produs şi mari daune, desigur. Nu mi se pare excesiv să amintesc că însăşi structura culturală a mafiei siciliene şi a tuturor formelor lumii interlope italiene are o bază familială. Dar acest familism a ajuns la capătul liniei, din cauza epuizării resurselor publice cu care a fost finanţat.

Cea care aruncă în aer marele schimb între Stat şi familie este explozia datoriei publice. Pentru că asistenţa costă prea mult, iar un Stat lent şi ineficient costă, şi el, prea mult. Dar "la dolce vita" primeşte lovitura de graţie de la extinderea pieţei, cu logica ei şi cu exigenţele ei concurenţiale. Dacă supermagazinul de lîngă prăvălia mea e deschis şi duminica, cum pot rezista eu, mic comerciant care vreau să-mi salvez dreptul de a merge duminica la liturghie şi la meci? Dacă fiul meu continuă să frecventeze o şcoală de formă, cum va putea să învingă un francez sau un german, peste douăzeci de ani, cînd va trebui să lupte pentru un loc de muncă pe care naşul politic al ţării nu mai e în stare să i-l garanteze? Dacă poşta e închisă după-amiaza şi un "expres" merge cu viteza unui personal, ce speranţe de a atrage capitaluri străine putem avea?

Astăzi nu sîntem conştienţi de toate acestea, şi poate că nu vom fi nici anul viitor sau peste cinci ani. Încă sîntem împinşi de forţa de inerţie, iar revoluţiile, cele adevărate, au timpi lungi. Dar e bine să începem să ne pregătim pentru această nouă lume, făcută din indivizi aflaţi în luptă pe piaţă pentru supravieţuirea celui mai bine adaptat. Indivizi şi nu familii.

Altfel, desigur, se poate alege "la dolce vita", dacă sîntem cu toţii dispuşi să sacrificăm o parte din viitoarea noastră bunăstare pentru plăcerea tabietului de după prînz.

Antonio POLITO

La Repubblica, 9 iunie 1995

Pagină realizată de Mircea VASILESCU

TZVETAN TODOROV

De la cultul diferenţei la sacralizarea victimei

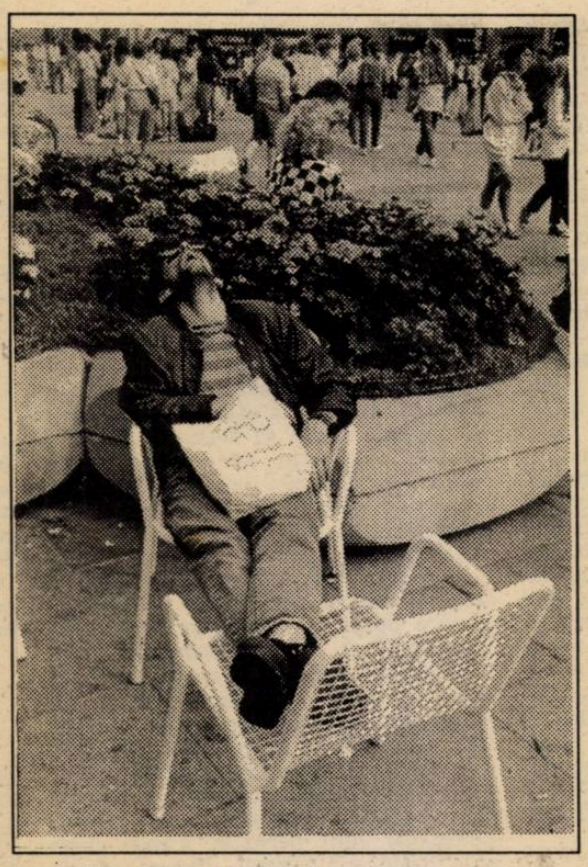

De mult, de vreo cinci ani, n-am stat un timp îndelungat în Statele Unite. Astfel că semestrul din primăvara lui 1994 petrecut la o Universitate de pe coasta de Est mi-a dat impresia că am descoperit trăsături noi în viaţa publică a acestei ţări. Impresia nu se referă decît la lumea *valorilor*. Limitele de timp, dar în special spaţiul social pe care l-am frecventat (o universitate bogată) nu mi-au permis o imagine semnificativă - fie ea şi superficială - *a realităţilor* sociale sau economice. Încerc s-o transcriu aici, ştiind că analizei acestor trăsături i-au fost dedicate lucrări întregi.

Dacă ar fi să-mi rezum impresia într-o formulă aceasta ar fi: retragerea valorilor democratice şi în special reculul valorii cardinale a autonomiei. Naşterea democraţiilor moderne este de fapt sincronă cu transformarea imaginii omului despre bine. În societăţile anterioare, de exemplu, în ceea ce se numea Franţa Vechiului Regim, individul era supus unor legi exterioare lui şi pe care nu le putea influenţa: ordinea naturală sau dreptul divin fundamentau puterea regală şi legile statului. Într-o democraţie, individul îşi reclamă dreptul de a fi răspunzător de propria lui soartă; el este condus de un guvern rezultat din alegerea sa şi a semenilor săi, de legi formulate de reprezentanţii săi şi îşi mai rezervă şi un teritoriu privat, pe care nici o putere nu are dreptul să-l încalce. Prin aceasta se deosebeşte un cetăţean dintr-o democraţie de supuşii regelui din Vechiul Regim. Această autonomie, această exigenţă de a nu se supune decît unor legi pe care fiecare şi le asumă, de a fi stăpîn al propriului destin sînt premise politice şi nu sociale: chiar dacă vreau să mă simt responsabil de actele mele, continuu să trăiesc într-un spaţiu alcătuit din alte prezenţe umane; mai mult, nu sînt decît un element din reţelele interumane.

Victimizarea

În toată lumea aspiraţia către autonomie rămîne un puternic motor al transformării societăţii. Dacă locuitorii ţărilor din Est au respins atît de unanim regimurile comuniste, motivul este că acestea le-au confiscat autonomia şi deci demnitatea: nu participau la decizie în problemele publice (alegerile erau o mascaradă) şi, mai grav, aparatul partidului-stat putea să se introducă în spaţiul lor privat, răpindu-le orice libertate personală. La fel, negrii din Africa de Sud nu au văzut în sufragiul universal la care au căpătat acces un import european, ci posibilitatea de a-şi afirma autonomia (de a-şi decide soarta) şi de a-şi regăsi demnitatea. Or, schimbările pe care le-am observat în valorile publice din Statele Unite merg în sens invers: se cere *mai puţină* şi nu *mai multă* autonomie. E adevărat că această exigenţă nu este formulată într-un mod direct, dar ea este subînţeleasă într-o întreagă serie de manifestări aparent independente.

Prima formă de renunţare la autonomie îi priveşte pe indivizii izolaţi; ea consistă în percepţia sistematică a ne-responsabilităţii faţă de propriul destin, adică în asumarea stării de victimă. Toţi vizitatorii europeni sînt şocaţi de această trăsătură a vieţii americane: aici poţi întotdeauna să-i găseşti responsabili pe ceilalţi de ceea ce nu-ţi reuşeşte în viaţă. Dacă băiatul meu cade pe stradă, de vină e primăria care nu a făcut trotuarele destul de netede; dacă mă tai la deget cînd îmi îngrijesc gazonul, de vină e fabricantul maşinii de tuns iarba. În procesele criminale, cea mai eficientă apărare se rezumă astfel: sînt o fostă victimă, am fost maltratat ani de-a rîndul de către părinţii mei, deci acum am dreptul să ucid (sau, variantă, să-i dau în judecată imputîndu-le tot răul pe care mi l-au făcut); am fost brutalizată de soţul meu şi astfel se explică de ce l-am castrat. Dacă nu sînt fericit astăzi, de vină au fost părinţii mei în trecut, iar acum vinovată e societatea; ei n-au făcut nimic pentru ca eu să mă afirm. În asemenea cazuri, e prezentă o singură ezitare: cui să te adresezi pentru a obţine reparaţii, avocatului sau psihoterapeutului; dar în ambele cazuri nu sînt decît o victimă şi responsabilitatea mea nu este angajată.

Nimeni nu vrea *să fie* o victimă, nu e nimic plăcut în această situaţie, dar toţi vor să *fi fost*, fără a mai fi; *statutul* de victimă e obiectul unei aspiraţii. În viaţa privată, scenariul e cunoscut de multă vreme: un membru al familiei îşi asumă rolul de victimă pentru că astfel el poate impune celor din jur un rol mult mai puţin avantajos, cel al vinovatului. Situaţia de victimă îţi dă dreptul de a te plînge, de a protesta, de a reclama; şi dacă nu vor să rupă orice legătură, ceilalţi sînt obligaţi să satisfacă aceste cereri. E mai avantajos să rămîi în rolul victimei decît să primeşti o reparaţie pentru ofensa suportată (dacă ofensa a fost reală): în locul unei satisfacţii de moment, se păstrează un privilegiu permanent, atenţia şi recunoaşterea celorlalţi este asigurată. Nou în zilele noastre este faptul că rolul victimei individuale este revendicat în spaţiul public.

Bineînţeles, nu toate ofensele sînt imaginare şi adevăratele victime merită reparaţii; trebuie procedat de la caz la caz. Dar ceea ce mă şochează este locul preeminent ocupat de aspiraţia la statutul de victimă în dezbaterea publică actuală. Or, noi nu sîntem niciodată în întregime determinaţi: sîntem toţi ghidaţi de forţe pe care nu le putem influenţa, dar putem acţiona ca subiecţi autonomi. Una din lecţiile morale ale lagărelor de concentrare este tocmai aceea că pînă în ultimul moment, fiinţa umană dispune de o alegere: ea poate să se supună sau să-şi păstreze o parcelă a demnităţii; să-şi asume egoismul sau să practice compasiunea. În condiţiile infinit mai puţin coercitive ale vieţii noastre cotidiene, determinismul şi libertatea se amestecă în proporţii mult mai echilibrate. Dacă mi se întîmplă să cad şi să-mi rup un picior e de vină şi providenţa şi eu. Dacă oblig primăria să-mi plătească daune înseamnă că eul meu a renunţat la orice autonomie, dar nu şi la cupiditate. A te percepe degajat de orice responsabilitate faţă de propriul destin, înseamnă a te considera un veşnic copil, jucărie a unor puteri infinit superioare. În relaţiile cu cei apropiaţi, nici unul dintre noi nu este exclusiv victimă: viaţa afectivă nu este unidimensională, acceptăm să fim victime aici, pentru a primi compensaţii dincolo. (...)

"Diferenţă" şi "identitate"

Reculul valorilor democratice consistă în primul rînd în renunţarea la responsabilitate faţă de propria viaţă şi asumarea rolului de victimă: rol avantajos, dar cu desăvîrşire pasiv. Apoi se renunţă la identitatea individuală şi nu se vede decît apartenenţa la grup, şi, lucru şi mai grav, la un grup la care aparţii ne-opţional: sex, rasă, etnie. Dar ambele reculuri se pot combina producînd figura cea mai caracteristică a abandonului democraţiei: victimizarea colectivă, fiecare se prezintă ca membru docil al unui grup care a dobîndit în societate statutul de victimă. Mecanismul care funcţionează aici este asemănător cu cel care funcţionează în cazul indivizilor. Dacă se stabileşte într-un mod convingător că un anume grup a fost incorect tratat în trecut, i se deschide acum o "linie de credit" inepuizabilă. De unde apare şi competiţia excesivă, nu ca între ţările care vor să obţină clauza naţiunii celei mai favorizate, ci pentru a o obţine pe cea a grupului celui mai defavorizat. Ce înseamnă şase milioane de evrei morţi, de altfel în afara Americii, exclamă Farrakhan: "Holocaustul poporului negru a fost de o sută de ori mai rău decît holocaustul evreilor". Concurenţă la statutul de victimă.

Fără îndoială, aici s-a produs modificarea cea mai fascinantă operată în aceşti ani în mentalitatea americană: înlocuirea idealului eroic cu cel al victimei. Înainte fiecare se lăuda că e cel mai tare; acum că e cel mai oprimat. Înainte se făcea elogiul celui care învinge; acum al celui care suportă. În nici o epocă, eroii n-au fost prea numeroşi; dar idealul eroic a avut un anumit prestigiu. De ce a fost pierdut? Problema rămîne deschisă, dar una din cauze este că poziţia de fostă victimă este mai profitabilă decît cea de fost erou. Dacă societatea a recunoscut că şi grupurile, nu doar indivizii, au drepturi, atunci să se profite; or, cu cît a fost mai gravă nedreptatea din trecut, cu atît sînt mai mari drepturile din prezent. În loc să se lupte pentru obţinerea unui privilegiu, el este obţinut din oficiu, prin simpla apartenenţă la un grup defavorizat pe vremuri.

Or, nu e prea evident că fosta victimă merită să fie tratată mai bine decît alţii. Istoria ne-a dovedit-o de multe ori: faptul de a fi fost victimă în trecut nu împiedică transformarea în călău. Pentru a justifica agresivitatea statului german, Hitler a insistat mereu asupra umilinţei impuse nemţilor după primul război mondial. Pentru a-şi fundamenta agresiunea din fosta Iugoslavie, sîrbii evocă mereu statutul lor de foste victime - ale turcilor, ale nemţilor, ale croaţilor etc. Oricine poate completa această listă cu exemplele istoriei recente. Pe de altă parte, atribuirea unui nou privilegiu fostei victime nu repară nedreptatea trecutului: se menţine structura ofensei, se schimbă doar actorii.

Declinul autonomiei

Autonomia indivizilor, valoare democratică fundamentală, cunoaşte astăzi un recul; şi e nevoie de multă naivitate sau de o demagogie extrem de abilă ca să considerăm acest atac împotriva democraţiei drept apărarea ei. Întîi şi întîi trebuie spus lucrurilor pe nume. Cum se explică acest recul? Au dreptate adversarii democraţiei care susţin că ea e potrivnică naturii umane sau este condamnată să producă contrariul a ceea ce proclamă? Nu cred. Aspiraţia spre autonomie nu este mai "naturală" decît nevoia de siguranţă, stinsă adesea prin renunţarea la autonomie. Există în noi o tentaţie de a "scăpa de libertate" pentru a-l cita pe Erich Fromm, asigurîndu-ne astfel liniştea şi confortul interior; dar există şi contrariul. Să privim în jurul nostru: în timp ce alte defecte proprii societăţii industriale pot fi găsite şi în Europa, reculul idealului de autonomie individuală este un fenomen specific american. La alt nivel, aceeaşi opoziţie se repetă în restul lumii: în timp ce în Africa de Sud autonomia sporeşte, ea se diminuează în Algeria. Cauza acestui recul din Statele Unite nu trebuie căutată în logica democratică însăşi, ci mai curînd în istoria specifică a Statelor Unite; las problema pe seama specialiştilor.

Cred totuşi că trebuie rezistat fărîmiţării actuale a valorilor democratice. Dar cum? Nu tebuie contat pe faptul că dezbaterea intelectuală va influenţa convingerile şi comportamentele părţilor, ale celor care beneficiază de noua situaţie. Toate argumentele pe care le înşir aici, precum şi multe altele, au fost formulate; dezbaterea teoretică s-a încheiat. Dar ea n-a influenţat practica. Deoarece convingerile noastre nu provin din raţionamente logice ci din nevoile existenţiale şi realitatea este întotdeauna suficient de complexă pentru a ilustra orice teză. Iar cei care au sarcina de a apăra interesul general, şi nu un oarece interes particular, trebuie să înţeleagă că anumite politici, iniţiate cu bune intenţii, perpetuează răul în loc să-l înlocuiască şi că aceste politici trebuie abandonate. Pentru că atacul contemporan împotriva valorilor democratice nu s-a născut spontan, de la bază; el vine mai curînd de sus, efect al unei politici guvernamentale. Cei care au instaurat această politică nu sînt şi cei care profită acum de ea, pentru că nu trebuie confundate instanţele administrative şi guvernamentale cu membrii minorităţilor pe vremuri defavorizate. Domneşte în spirite o confuzie netă între sfera politică şi cea socială: în timp ce egoismul şi uniformitatea o copleşesc pe prima, se renunţă în cea de a doua la ideile de autonomie şi de cetăţenie. Se încearcă repararea carenţelor societăţii prin simple măsuri administrative: dispar valorile comunitare, atunci să alegem deputaţi-reprezentanţi ai comunităţilor, individul se pierde în societatea de mase, atunci se va legaliza statutul de foste victime.

Dar o asemenea confuzie este nefastă; şi această politică voluntaristă poate fi schimbată. Individul nu poate fi oprit să se simtă mai bine între oameni care-i seamănă decît între străini; dar se poate pretinde ca această preferinţă să se limiteze la viaţa privată şi să nu capete un statut administrativ sau legal.

L'ESPRIT - iunie 1995

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

un radio actual

În fiecare zi, de luni până vineri, puteţi asculta la Radio Total, între orele 22,00-24,00
TALK-SHOW-uri LIVE

RADIO TOTAL 94.2 MH

637.37.90; 637.56.45

Luni: Portrete din gulagul românesc - Irina Corbu
Marţi: Câinele de pază - Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct şi virgulă - Carmen Bendovski
Joi: Fiţi întreprinzători - Bogdan Teodoriu
Vineri: Taxiul de noapte - N.C. Munteanu

ÎNDREPTAR APATIC

Scrisoare a lui Caragiale către P. Zarifopol

Stimate Domnule Doctor,

Am fost tare suferind - o maladie curioasă. Pe cât am putut lua seama - căci această afecţiune debilitează între altele şi puterea de observaţiune - iată simptomele şi fazele ei. O perdere mereu crescândă a tonicităţii muşchilor supuşi voinţei; treptat îi scad pacientului forţele picioarelor, braţelor şi cerbicei, încât ajunge să nu mai poată sta decât lungit, fără să se mai întoarcă pe altă parte, ceasuri întregi. Cufundat într'un fel de toropeală (assoupissement), care nu se poate numi somn, dar nici atâta stare de trezie, aşteaptă, calm, să dispară lumina zilei spre a putea gusta binefacerile somnului reparator. Somnul lui e profund; niciun vis frumos sau cauchemar. A doua zi, se deşteaptă foarte târziu; cască într'una, producând, prin mişcarea articulaţiunilor maxilare, un fel de sgomot ce seamănă mult cu acel produs de spargerea unei alune verzi. Să pună bucăţele de zahăr, să toarne în ceaşcă, să'nvârtească linguriţa - nu poate. Trebue altcineva să se ocupe de toate astea; astfel, dacă dispune de avere şi de libertate, îşi ia o soră de caritate sau mai multe, după mijloace; dacă nu, atunci se mulţumeşte, ca mine, cu ajutorul familiei. Toate obiectele îi par cu mult mai grele decât îi păreau în starea normală; papucii, de exemplu, i se par ca nişte ghiulele de forçat. Simte apoi că toate articulaţiunile i se'nmoaie, până i se desprind de tot; iar membrele, ca independente, nu mai vor să răspundă la palidele desiderate ale conştiinţei, care d'abia mai are curajul a face din când în când apel la concursul lor, şi asta numai în momente de nevoi absolut imperioase.

O alterare remarcabilă se face şi'n psichicul şi intelectul pacientului. El cade într'un fel de apatie, o completă lipsă de iritabilitate şi de iniţiativă faţă cu non-eul: nu se mai apără nici de muşte; apoi, cele mai grave chestiuni, politice, etice, estetice, etc. îl lasă indiferent; cele mai sguduitoare imprejurări ale vremii lui, ca, bunăoară, reabilitarea comandantului Dreyfus, disolvarea Dumei, succesul Expoziţiei jubiliare daco-române şi altele, nu-l mai pot mişca. Pare că nu mai e'n stare a fixa în focar normal obiectele. Ai crede, văzându-i privirea, că el, uitându-se de-a'ndăratele înnăuntru-i, caută ceva ascuns departe în magaziile memoriei, ori flanează prin grădinile imaginaţiei. Nu. Nu se uită nicăeri, nu caută nimic, nici înnăuntru ca nici în afară. Devine din ce în ce mai puţin exigent cu cei cari şi cu ceea ce-l încunjură. Incapabil de vreo pretenţiune, care ar trebui formulată măcar printr'un gest, renunţă la cerinţele strictului necesar, chiar la satisfacerea viţiilor sale; de exemplu, nu mai e'n stare să spună ce i-ar plăcea şi ce nu să mănânce - noţiunea de plăcere şi neplăcere este stinsă; nu mai poate cere un pahar de bere sau o ţigaretă, etc., deşi este un înveterat băutor, fumător, etc. - până şi imperiul viţiului este paralizat. În fine:

«Nu se vaită, gnişi tânjeaşke;

«Numa zaşe şi boleaşke!».

Iată ce am suferit. Familia, pe drept cuvânt alarmată, a trimis după d. Arzt al Bezirkului, care, venind îndată, m'a turmentat cu fel-de-fel de examinări, palpări şi auscultări. M'am lăsat să mă'ntoarcă (neputând-o face singur) cum i-a plăcut; mi-a pus fel-de-fel de întrebări absurde, între altele, dacă noaptea dorm bine, la care d'abia am putut răspunde: nu ştiu. Alte indicaţiuni i-a dat apoi Frau Director. Îi auzeam vorbind fortissimo, ca după obiceiu. Dintre acele indicaţiuni, cele mai multe erau cu totul false; una e destul să ţi-o spun, ca să judeci şi d-ta: auzi, că eu de regulă nu beau mai mult de două-trei pahare de bere pe zi. Poftim... Să nu fi fost suferind, aş fi sărit fireşte să le rectific, dacă nu chiar să le desmint categoric; dar, în starea de completă abdicare în care mă aflam, mai puteam eu deschide fălcile să articulez măcar o simplă negaţiune spre restabilirea adevărului? Dar ce-i mai pasă unui biet bolnav de adevăr? Şi, în fine, ce este adevărul? - Ba zău...

D. Arztul a spus că:

«... nu vede nimica grav. Este o maladie clasică. Hippocrates nu vorbeşte nimica despre ea; desigur din causa benignităţii ei, ilustrul părinte al Iatriei a socotit de prisos a o mai pomeni în vasta lui operă; e probabil însă că era cunoscută cu multe veacuri înaintea lui, încă dela clădirea Ninivei. Această urîtă maladie îşi atacă victima pe furiş. După primele simptome, pacientul cade la pat ori la canapea. Temperatura şi numărul pulsaţiilor sunt normale, uneori chiar scad puţin sub normal. Tocmai pentru asta, maladia presintă ceva cu totul particular, anume, subiectul nu simte, ca în genere la maladiile invasive, vreo durere; nu e cuprins de acea abatere sufletească numită angoisse; din contra, e foarte liniştit şi'ncrezător; simte chiar, dacă ne putem exprima astfel, un fel de bien-être indicibil. Despre jugularea maladiei, nici nu poate fi vorba; în această privinţă, ştiinţa, cel puţin până astăzi, se declară impotentă. Răul trebue lăsat să-şi facă evoluţiunea, care durează între 9 zile la subiecţii adulţi şi 9 săptămâni la cei în vârstă înaintată. Din norocire, lucrul nu e de loc primejdios; niciodată pân'acuma, nu s'a'nregistrat în analele savante vreun caz mortal. Maladia apare spontaneu la om (foarte rar la occidentali şi la nordici) şi la vitele bătrâne, mai cu seamă la bovine[1]; poate deveni chronică - cum, din nenorocire, este la mine. E cunoscută în ştiinţă sub numele de **Pigritia orientalis fetida**[2]. În anticitate (ca şi până astăzi la popoarele înapoiate, cari nu se bucură încă de avantajele regimului representativ), se tămăduia expeditiv, prin masajuri sistematice, cu un instrument lung şi flexibil, d'a lungul şi d'a curmezişul muşchilor lombari şi spinei dorsale. Astăzi, graţie principiilor de la 93, aceste masajuri sunt scoase din modă; metoadele moderne, în lipsă de specific, recomandă: odihnă şi somn şi iar odihnă. Tratamentul acesta, deşi mai îndelungat, e mult mai comod pentru pacient, şi fără greş dă resultate excelente».

Wilmersdorf/Berlin
Miercuri, 1/ VII 1906

---

1) De aci, poate, vine la Daco-Români obiceiul de a-şi stimula boii, când li se lasă pe tânjală cu: «Dii, boală!» - Recomand, fără nici o pretenţie ştiinţifică, atenţiunii dumitale de filolog şi linguist, această fugitivă ipoteză (n.a.).

2) Pe cât mi-aduc aminte, am auzit odată pe amicul nostru M.C. Rostogan zicând elevului său favorit, junelui Otopeanu, care se cam lăsa un moment pe tânjală: «Şcolerul să-şi plinească datorinţa numa!... Să nu fie putoare, mă rog!» (n.a.).

„Fiecare se resemnează cu viermuşul lui“

- dialog cu un producător de viermuş -

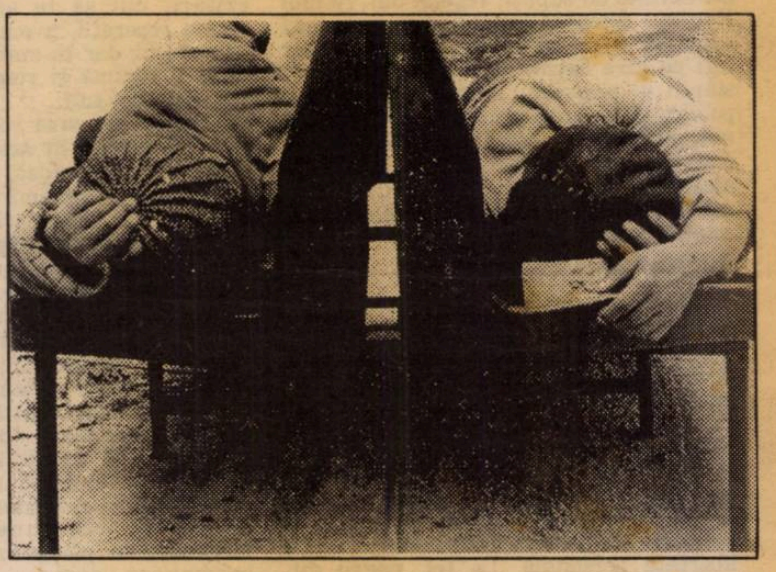

Reporter: Ca producător de viermuş, vă simţiţi general?

Anghel Verigă: Generalul nu-şi vede oamenii ce mor şi pe unde. Ce general e ăla? Viermuşii ăştia eu îi fac. Şi eu îi duc către soare. Pun carne la soare, vine musca, îşi depune ouăle şi se face viermuşul. Asta pot, asta fac, de ce să mă bag eu în lucrurile celor mari?

Rep: Musca e impasibilă la felul de carne ouat?

A.V.: Da' cum? Întîi a fost carnea şi apoi musca, nu ştiţi? Pun carne de porc, de pasăre, de pui; la 17 grade e căldură şi atunci e bine pentru ouăşoare, dacă stă la mai puţin de 6 grade nu se poate.

Rep.: Şi nu sînteţi sătul de aşteptare?

A.V.: Generalul poate să moară de supărare. Eu cum să aştept? Viermuşii se fac la termen exact: patru zile. Musca are miros dezvoltat, nu mă lasă să aştept prea mult. Rechinul cînd simte miros de sînge e ca musca.

Rep.: Visaţi să daţi la peşte în ocean?

A.V.: De ce? N-avem noi bălţile noastre? Unde să te duci ca să te mănînce universu'? Aici avem musca albastră care depune ouăşoarele mari şi se face viermuşu' mai rezistent. Garantezi mata că la ocean e musca asta?

Rep.: Nu îmi iau obligaţii, dar care-i viaţa asta degeaba a viermuşului?

A.V.: Dacă în astea patru zile cît trăieşte, nu intră în cîrlig, atunci se face o carne tare pe el şi se face, cum sînt viermii de mătase, la loc muscă.

Rep.: Acceptaţi faptul că sînteţi producător şi de viermuş, şi de muscă?

A.V.: Exclus. Nu-s, că musca vine la miros, vine ea singură. Şi apoi nu mă văd eu făcînd un lucru aşa mare. Viermuşu' e folositor, pe cînd musca bîzîie, n-are nimeni nevoie de ea.

Rep.: Viermuşu' e mai bun ca rîma?

A.V.: Viermuşu' e mai bun ca rîma, că pe fundu' lacului sînt libelule roşii, cu care se hrăneşte peştele şi cînd simte peştele că viermuşul mişcă în ac crede că-i libelulă. Arunci pe ăsta cu acul, n-ajunge să fugă la fund că şi trage peştele.

Rep.: Americanii au descoperit că-n viermuş zace gena longevităţii... Nu-i chiar nimic de învăţat de pe urma lui?

A.V.: Astea să le întrebaţi pe chineji că la ei tot ce zboară se mănîncă. Dacă ar fi să învăţ ceva ar fi de la muscă; unde-i muscă, e viaţă.

Rep.: Cînd se pune musca pe tine, ce înseamnă, că eşti indolent?

A.V.: Cînd se pune musca pe tine eşti mort, musca te ocoleşte de eşti viu. Mişti, faci ceva, ea te simte. Sînt nişte muşte pe gîrlă, te muşcă de te taie la inimă, îţi sug sîngele a dracu', de stai ţeapăn.

Rep.: E pescarul apatic?

A.V.: Da, sînt multe bălţi în care braconajul se face foarte mult, noi avem permis de luciul apei şi alţii au să tragă de la fund. Adică, noi plătim să ne uităm doar la gîrlă, iar ăilalţi se bagă la afund cu uneltele. Pe gîrlă musai să ţii cîteva reguli: balta să fie liniştită, să stai la adăpost, să nu te vadă peştele şi să fii tăcut.

Rep.: Ca peştele. Peştele înseamnă că s-a obişnuit cu propriile temeri, de e nepăsător la plimbare?

A.V.: N-aş intra în amănunte. Nu e placid, el vede la adîncime de juma' de metru de la mal. Poate aveţi o ţîră dreptate, dar e în peşte un dispozitiv care e încordat, pe cînd el e senin la faţă.

Şi acum să vă mai zic ceva. Pe noi nu ne tembeleşte apatia, noi sîntem nişte nebuni liniştiţi. Avem răbdare, ne gîndim acolo la peşte şi puţin la timp. Şi noi ştim, şi cînd ştii n-ai de ce să fii apatic, că plăcerea trupului nu mai contează şi e doar gîndul nostru. Adică, sînt şmecher că ştiu că rîma are sînge, viermuşul are gelatină. Le place peştilor cum îmi place şi mie un pui la cuptor. Aşa, mai gras.

Rep.: Apatia aduce somnia?

A.V.: Somnul mă trece şi pe mine şi vine şarpele printre picioare. E rece şi ne speriem reciproc.

Rep.: Apatia anulează prietenia?

A.V.: Prieteni nu prea am că dacă bei e căldură şi căldura dă gălăgie, inevitabil.

Rep.: Apatia viciază trupul?

A.V.: Depinde, dacă te plictiseşti pleci în alt loc.

Rep.: Există o zi a lehamitei?

A.V.: Sînt zilele în care nu prinzi nimic şi stai ca un caraghios. Eu n-am avut întîmplări nervoase că la peşte cu viermuş te duci la risc. Ori prinzi, ori nu prinzi.

Rep.: Apatia înseamnă toleranţă?

A.V.: Dacă dau viermuşi la oameni, ei nu se supără pe mine, dacă nu prind: omul cumpără, încearcă. Nu-mi dă nimeni viermuşu' înapoi. Se resemnează cu viermuşu' lui.

Eugen ISTODOR

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma),Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Delia VERDEŞ
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE : Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

● Anul III ● Nr. 130 ● 7-13 iulie 1995 ●

Anul III
nr.131
14-20 iulie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

1789... păcat, păcat de sîngele vărsat?

© C. Bumbuț

„Românilor le place să compare revoluţia lor cu cea franceză. Ar face mai bine să-şi amintească faptul că Revoluţia franceză s-a încheiat printr-o dictatură militară."

Samuel HUNTINGTON, *The Third Wave*

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

Acum par a exista prea puţine similitudini între căderea Bastiliei şi ceea ce s-a numit "revolta îngerilor" devenind apoi "revoluţie anticomunistă", pentru ca, trecînd prin faza neutră a "evenimentelor din decembrie", să ajungă în cele din urmă "deranjul din decembrie". Alăturînd una din lozincile revoluţiei române datei care a marcat anul zero al noii lumi bazate pe egalitate am încercat un inventar al opiniilor despre continuitatea unor idei, dar mai ales a unor imagini, a unor locuri comune care însoţesc o schimbare violentă de regim.

Pe termen scurt, prăpastia între bilanţ şi intenţii transformă orice revoluţie într-o explozie violentă care poartă în sine germenii terorii, ai represiunii, ai dictaturii. Pentru că în goana ei după legitimitate şi onorabilitate istoriografia de inspiraţie marxistă a susţinut că bolşevicii au strămoşi iacobini, iar iacobinii au avut anticipări comuniste, revoluţia franceză este contestată nu numai de dragul lumii vechi pe care a înlocuit-o, ci şi ca reacţie faţă de "lumea nouă" care s-a revendicat de la ea. E oarecum paradoxal că tocmai adversarii cei mai înverşunaţi ai regimurilor bolşevice i-au creditat cel mai mult propaganda.

Pe termen lung, se poate observa că în viaţa ideilor revoluţiei franceze au intervenit semnificativ şi raţiunea şi teroarea, şi elanul sincer şi complotul, şi ideea naţională şi utopia universală. Oricît de atrăgătoare ar fi simetria celor două praguri - 1789 şi 1989 - între ceea ce s-a petrecut acum 206 ani şi ceea ce s-a întîmplat acum şase ani sînt tot atîtea asemănări cîte între Danton şi Nica Leon. Deşi nu vom şti niciodată cum s-ar fi descurcat Danton la televiziune...

E întotdeauna păcat de sîngele vărsat, dar acest sentiment se suportă mult mai uşor după două secole, după cum o dovedeşte şi tonul calm şi ironic al colaboratorilor francezi ai acestui număr.

Întrebat într-un interviu ce părere are despre Revoluţia franceză, răposatul lider chinez Ciu En Lai a răspuns că două sute de ani i se par un termen prea scurt pentru a trage vreo concluzie. Ar fi putut colabora oricînd la *Dilema*.... (M.B.)

Opiniile viitorului despre tiranul trecutului

Str. Viitorului uneşte două bulevarde eroice, cel puţin, în aparenţă: Ştefan cel Mare şi Dacia. Axul ei temporal, în ambele posibile sensuri, este linia tramvaiului. Cînd acesta trece, orice discuţie din poartă de casă sau prag de butic trece în atemporalitate. În acest spaţiu intermediar am încercat noi, reporteri ai prezentului, să aflăm de la locuitorii Viitorului ce-şi mai amintesc nu de tiranii francezilor ci de tiranul trecutului nostru ruşinos, dar comun. La discuţie au participat: *o casnică din minoritatea romilor, de 61 de ani, cu fiu de 20, fără profesie; o fostă lucrătoare în rîndurile armatei române, de 75 de ani; un director general de butic de 42 de ani; un fost C.T.C-ist la Republica, de 68 de ani; un cor de doamne şi domnişoare din minoritatea romilor; un grup de 3 croitori particulari de 66 de ani*. Nu toţi interlocutorii au reuşit să răspundă la toate întrebările.

Rep: *Ce este acela un tiran?*

Casnică: Un tiran este un făcător de rele. Era şi Antonescu, care ne-a trimis la Transmisia (sic!), de-am murit acolo.

Fiu: O jigodie, o javră, nu ne dădea să mîncăm, ne ţinea aşa.

C.T.C.-ist: Eu n-am fost comunist, poate fetele astea să ştie...

Director general: Nero, Hitler, Stalin - ăştia au fost tirani.

Rep: *Dar de ce apare tirania aveţi idee?*

Casnică: De la hoţiile pe care le fac ei între ei acolo, că de lume nu mai au nevoie.

Ex-funcţionară în armată: Eu cred că apare din neajunsuri.

Director general: Nu e adevărat. Cultura, dom'le, cultura e de vină. Nu e neapărată nevoie să nu ştii cine a fost Sadoveanu ca să fii incult. În America, tirania nu se poate dezvolta: acolo, din 12 colonii engleze, armata lu' cum îl cheamă pe generalul ăla, cu "F", i-a gonit pe englezi după 6 ani.

Rep: *Despre tiranul nostru ce vă mai amintiţi?*

Casnică: Păi era un om bun, era mîncarea ieftină. Rea era ea. Ea-l învăţa pe el să nu ne mai dea de mîncare.

Corul: Pe vremea lui, era muncă, muncă, şi iar muncă, nu vagabonţie. Te lua de pe stradă 6 luni şi te băga la puşcărie. Acu' - foame multă, copii mulţi...

Ex-funcţionară în armată: A făcut numai rău, pe toţi oamenii intelectuali îi ducea la ocnă. Nu ştiţi ce-a făcut atunci, la Predeal? Începuse să dea ouă pe cartelă, şi construcţiile pe care le-a făcut au început să cadă la pămînt.

Casnică: Construcţiile care le-a făcut Ceauşescu nu le face Iliescu într-o mie de ani!

Croitori: Blocurile? Ce, le-a făcut Ceauşescu? Tot după munca noastră sînt.

Rep: *Dv., ca C.T.C.-ist , ce părere aveţi?*

C.T.C.-ist: Să ştiţi de la mine aşa: cele mai bune lucruri pe care le-a făcut, pentru că eu lucram la uzina la care el venea - Republica - era că lua omu' de pe stradă, bun sau rău, şi-i dădea de lucru. Venea omul din fundul ţării, din Moldova şi peste puţin timp, dacă se ţinea de treabă, lua căsuţă.

Director general: Mă scuzaţi că vă întrerup, tot sînt eu cam obosit acuma, dar de ce vorbiţi la trecut? Am avut noi aşa ceva? Dar el este. Ce, a dispărut cumva? Asta-i adjunctul lui.

Croitor 2: Iliescu nu e tiran, că nu mai are putere. Nu poate să mai ţie frîu-n mînă. Cum nici Regele nu era tiran.

Corul: Eu am 400 de copii (sic!) pe lună şi trebuie să mă duc să adun banii. Nici pe stradă să muncesc cu mătura nu mă lasă. Atunci un Kg de oase era 1 leu, 1,5o lei.

Rep: *Să fie vreo legătură între tiranie şi mîncare?*

Casnică: Păi sigur, tiranul vrea ca unul să mănînce mult şi altul puţin.

Fiu: Trebuia să stai atîta timp la rînd, că nu puteai face nici o şmecherie.

C.T.C.-ist: Eu, cu ochii mei, am văzut cum a căzut un bătrîn la coadă, şi l-au călcat în picioare. Era piaţa ieftină, da' nu era de-ajuns.

Croitor 3: Ne supunea de la orice, şi de la mîncare, şi de la libertatea vorbei.

Corul: Azi, 1 Kg de oase e 1.000 de lei.

Rep: *Un proverb spune că e "Ferice de tiranul ce moare în casa lui de moarte bună". Sînteţi de aceeaşi părere?*

Casnică: Dacă nu era lovitură de stat, murea în patul lui, că era om cumsecade. Acu' eu am 32.000 lei pensie de urmaş, şi 1.000 lei e numai ţigările, că am astm.

Corul: L-a luat Dumnezeu, că a dărîmat bisericile, nu era om bun.

Ex-funcţionară în armată: Nu trebuia să-l omoare. El a făcut şi bine, şi rău. Ea a fost rea.

Director general: Credeţi că i-au împuşcat? Poate trăiesc şi acum. Păi ce, la noi a fost revoluţie, ca la francezi? Acolo Marie Antoinette a terminat sub ghilotină. Aici o să fie revoluţie cînd s-or tăia toate capetele la comunişti. La francezi, sîngele era pînă la genunchi în Piaţa Grève. La noi a fost un 1907: ăia au ieşit cu coasa, şi ăştia au adus armata - Panc, Panc, Panc.

Croitor 1: La Revoluţia franceză eram prea mic, nu mai ţin minte.

Rep: *Cum credeţi că se poate pune capăt tiraniei?*

Aproape toţi: Prin altă tiranie.

Au tiranizat
Iaromira POPOVICI
Eugen ISTODOR

Gînduri răzleţe despre „revoluţii"

Orice reflecţie pasageră asupra "revoluţiei" (concept) sau "revoluţiilor" (din inventarul istoric) incită curiozitatea naturală a indivizilor. Nu este nevoie neapărat de o circumstanţă specifică pentru a gîndi în referenţialul revoluţiei, adică în termenii schimbării bruşte şi profunde a contextului. I-am auzit pe unii pomenind de "revoluţii casnice", consumate gălăgios în bucătării sau dormitoare. Cuvîntul ca atare a ajuns atît de des invocat, încît şi-a pierdut - sau este pe cale să-şi piardă - personalitatea semantică. Între asemenea graniţe vagi - pentru că "revoluţiei" îi poţi propti alături aproape toate adjectivele socialmente posibile ("economică", "politică", "a moravurilor", "sexuală" ş.a.m.d.) - singura soluţie pentru a o face inteligibilă şi explicabilă se revendică de la chiar rădăcinile vii, active, "musculare" ale fenomenului. Curiozitatea naturală a indivizilor, de care pomeneam mai înainte, se cere satisfăcută cu un discurs asupra conflictului, gen al comportamentului social care include specia "revoluţie".

Bilanţul oricărei confruntări îi împarte pe combatanţi în "învingători" şi "învinşi". Primii jubilează şi, dacă sînt înţelepţi, îşi fac planul cum să reziste şi să consolideze victoria. Ultimii deplîng finalul, se lamentează, scrîşnesc din dinţi. De fapt, aceştia alcătuiesc categoria largă a dezamăgiţilor, care mai cuprinde şi spectatorii pătimaşi, interesaţi de pariuri (în revoluţii, pariurile le combină analiştii politici), şi, în cîteva cazuri, arbitrii. **În mod fatal** vor exista dezamăgiţi, iar dezamăgirea, ca stare de spirit, depinde exclusiv de proporţia statistică a nemulţumiţilor în masă.

Aici se impune să facem o distincţie terminologică: între "dezamăgiţi" şi "frustraţi". Frustrarea reprezintă dezamăgirea în cheie activă. Dezamăgirea este strict personală, fără implicaţii, necritică, cumva banală prin repetiţia ei indistinctă şi palidă în numărul indivizilor afectaţi. La limită, devine impersonală. Cînd nemulţumitul pune mîna pe piatră sau îşi strigă oful însoţindu-l de ocări sau, conştient, de efectul scriiturii, îşi lichefiază supărările odată cu cerneala pe foaia de hîrtie, mîzgălind proteste sau replici (fie şi reproducînd fidel ceea ce n-ar dori să ţipe în piaţă), asistăm la transformarea nemulţumirii în frustrare. Frustrarea "se arată", "se demonstrează", este determinabilă social, este publică, exhibatorie. Frustraţi sînt, după sau în timpul revoluţiilor, intelectualii, singurii care au exerciţiul adresării **urbi et orbi** şi a căror impertinenţă se socoteşte printre virtuţi. Intelectualul este convocat în for să exprime nemulţumirile, adică să le valideze ca frustrări. Gestul lor, pe calea concretizării lui în frondă sau revoluţie (a doua, a treia etc.), constituie produsul natural şi obligatoriu al revoluţiei. Istoria, **recte** istoriografia, îi răsfaţă pînă într-atît încît din întreaga desfăşurare a revoluţiei doar ei contează, sub speţa importanţei analitice. Mulţumiţii, deveniţi - spre binele lor - personaje pasive sau inexistente, nu mai încap în panorama tulburată a momentului. Istoriografia recuperează doar **instituţiile,** care aparent sînt create în timpul revoluţiei de izbucnirile spontane ale plebei, dar care aparţin întotdeauna proiectului pacificator al mulţumiţilor. În majoritatea cazurilor, structurile instituţionale răsărite peste noapte, dincolo de faptul că sînt suspecte de ilegitimitate (falaciozitate logică: revoluţia distruge legitimităţi şi construieşte nonsensuri, viitoare aşezăminte ale noii legitimităţi!) îşi justifică existenţa mai întîi prin controlarea strictă şi, eventual, suprimarea nemulţumirii. Aici se încheie prima etapă de viaţă a dezamăgirii. Succesul instituţiilor cu rol temperant se poate lesne recunoaşte în pierderea calităţii sociale, a "bazei de masă" a dezamăgirii. De acum înainte, nemulţumirea va fi caracteristic grupală, endemică, nostalgică, limitată şi - paradoxal - va stîrni primele comentarii. Ne regăsim, nu?

Cu toate că, pe măsură ce ne îndepărtăm de punctul de fierbere, falia dintre privilegiaţi (adică "mulţumiţii" la vîrstă adultă) şi dezmoşteniţi ("dezamăgiţii" în plină pasă nevrotică) se adînceşte, făcînd imposibilă sau improbabilă comunicarea între cele două categorii, şi primii, şi ultimii se străduiesc să refacă, din cîrpeli şi mistificări, parcursul recent al revoluţiei. Aşa cum, privită de la distanţă, o avalanşă este maiestuoasă şi dă măsura furiei divine revărsate peste natura neînsufleţită, aşa şi "revoluţiile" imploră desprinderea din realul uman, mirosind a sînge şi carne arsă, şi situarea în ambianţa, lipsită de responsabilităţi individuale, a graţiei cereşti. Aceasta reprezintă "distanţa" de la care revoluţia, scrutată cu atenţie sau trecută cu vederea, nu mai este ce a fost, ci doar ceea ce ar fi trebuit să fie pentru a căpăta sens şi valoare: un semn transcendental. "Revoluţia" ca memorie- colectivă sau narată de istoriografi- este necesarmente **fatală.** Iată motivul pentru care **nu** există personaje revoluţionare, ci numai oameni **inspiraţi**, charismatici, "meniţi" să conducă lupta. Istoria îi reţine tocmai pentru a sublinia citiţi atent proclamaţiile! - determinarea divină, amestecul impudent al Celui de Sus.

Căderea capului unui "rege", prin definiţie reprezentant şi locotenent (în sens etimologic) al lui Dumnezeu (sau al Ideii, sau al Principiului, sau al Dogmei), nu înseamnă altceva decît reflexul aceleiaşi reacţii simple. Chiar dacă pe moment a fost un act sangvinar, pripit, istoricii revoluţiei îi vor găsi măcar două justificări: 1) "**revoluţia trebuia** să triumfe" (de două ori impersonalizare, i.e. de două ori aluzie la fatalitate!) şi 2) "era vinovat" (judecat fiind după noncodul unei lumi în convulsie, adică după soarta-i rezervată, planificată în ceruri). Şi într-un caz, şi în celălalt, istoricii "regalişti" ai "revoluţiei" vor afirma că **faut l'homme** ideea de regalitate s-a conservat, iar istoricii "republicani" vor pleda pentru gest ca esenţial în constituirea unei noi forme de autoritate: "monarhia" Poporului.

Remodelarea trăsăturilor unei mişcări de amploare obligă la relectura gesturilor publice, extreme sau normale, comune tuturor participanţilor, pasivi sau activi. Lozinci, cîntece, catrene, strigături devin, din acte spontane, atitudini premeditate care asigură succesul revoltei: aproape invocaţii, aproape rugăciuni, rareori imprecaţii. Ele, în totalitate sau prin citare defectuoasă, se transformă în principii, însă abia după ce tumultul s-a potolit. "Egalitate, libertate, fraternitate" nu are sens logic din punctul de vedere al valabilităţii principiale. "Fraternitatea" este imposibilă pentru că revoluţia (1789, 1848... 1989) statorniceşte noi inegalităţi, iar fraternitatea între lupi şi oi aparţine timpului apocaliptic. "Libertatea" este cîştigată din primul moment în care un gest de împotrivire, sancţionabil în Vechiul Regim, devine legal datorită proliferării. Mai rămîne "egalitatea", care nu funcţionează ca principiu social şi se plasează în postura dezideratului utopic. Însă formula, în varianta integrală sau prescurtat-valahă ("Dreptate, libertate!", "Dreptate, frăţie!"), motivează **à rebours** explozia revoluţionară şi, prin abuz de repetiţie, îşi arogă poziţia cauzei. În plus, este atît de "conceptuală", încît cu greu se poate concede că are ascendenţă în intenţia umană; este clar pentru toţi, un precept biblic!

Revoluţia franceză semnează partiturile a trei mii de cîntece, evident "revoluţionare", intonate cu aplomb şi de către coruri imense, abia după ce lumea a fost sigură de ireversibilitatea procesului revoluţionar. Dar observaţia din urmă este caducă, nu contează! Absolut **tot** din fenomenologia revoluţiei poate fi reinterpretat pentru a da cîştig de cauză puterii "privilegiaţilor" sau aspiraţiilor subversive ale "dezmoşteniţilor". Şi atunci nu foloseşte nimănui – nu socotesc aici spiritele cinice descîlcirea mitologiei esenţiale revoluţiei. Oricum ea rezistă anilor şi "revizioniştilor" pentru că se bazează pe utopia fatalităţii, care absolvă de responsabilitate actorii şi-i înalţă moral ca instrumente divine. Prin preajmă se găseşte şi sursa derizoriului.

Caraghioslîcul finalului de revoluţie provine din asemănarea evenimentului fatal cu farsa. "Mulţumiţii" şi "dezamăgiţii", uneori la fel de conştienţi, mint nerusinat pînă ajung să creadă ei înşişi fantasmagoriile, se întîlnesc în acelaşi laborator unde se pune la cale recondiţionarea revoltei. Acolo se (re)produc principii - de unii "încălcate", de alţii "respectate" - calităţi umane (în seturi de "adevăraţi revoluţionari", "participanţi", "copii de revoluţionari" etc.), norme de acţiune ("noua revoluţie" şi pandantul ei, "reforma"), imagini-cheie ("zîmbete", "ciocuri", "papioane" etc.). Treptat, produsele iau drumul pieţei şi de-acolo ajung în cărţi de profil. Paginile scrise vor stîrni alte comentarii şi alte întrebări, înecînd fenomenul într-o grămadă informă de pseudo-explicaţii, de pe urma cărora nu se culege decît neantul maximei relativizări. Din "revoluţia" originală nu mai răzbate la noi decît huietul. De la distanţă (vezi **supra**!), sună ca un grotesc hohot de rîs.

Mihai-Răzvan UNGUREANU

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Anonim şi anonimat**
- **Ordine, dezordine, organizare**
- **Viitorul**

Dragă domnule Paleologu

S-ar zice că bîntuie iarăşi printre noi duhul **Epistolarului**. Dar e numai o aparenţă. E suficient să comparăm tonul, stilul şi problematica scrisorilor noastre din 1984 cu cele de-acum pentru a avea imaginea clară (şi uşor deprimantă) a unei "rupturi de nivel" pe care, cu zece ani în urmă, nu ne-am fi putut-o imagina. Atunci ne despărţeam şi ne regăseam pe axa Noica-Goethe-gnosticism-Hegel. Acum ne hărţuim pe axa Iliescu-Coposu. Atunci aveaţi unele dubii (benigne) cu privire la Liiceanu. Acum aveţi certitudini cu privire la Marian Munteanu. Atunci propuneaţi o deviză care m-a urmărit multă vreme prin graţia îndrăznelii ei: "Credinţă în Dumnezeu şi-n rest relativism total!" Acum identificaţi la tot pasul cazuri în care "nu e loc pentru relativism" (şi asta tocmai unde absolutul e mai stingher: în politică!), distribuiţi viguros anateme, şi folosiţi cu o frecvenţă psihanalizabilă formule de tipul "evident", "just", "injust", "orice-ai spune" etc. Atunci reuşeaţi să mă stupefiaţi declarînd că aţi ieşit din închisoare cu o gîndire oarecum socialistă şi că, după cupele de şampanie băute dimineaţa, la moşie, la capătul unor exerciţii de echitaţie, arestarea vi s-a părut o consecinţă... echitabilă. Acum stînga vi se pare "stupidă", iar eu un ins deviat spre stînga (cum spuneaţi deunăzi, într-un interviu din **România liberă**).

... Dar să lăsăm nostalgiile şi să cădem "sub vremi". M-a mirat (deşi nu foarte, cunoscîndu-vă "iritările" curente) - m-a mirat, zic, să văd ce "pasional" vă trăiţi idiosincrasiile acumulate în ultimii ani. Căci ce altceva decît pasionalitatea vă poate "manipula" într-atît încît - cititor de meserie cum sînteţi - să mă citiţi cu o neglijenţă de începător. Eu spun: între adulatorii lui Iliescu şi adulatorii lui Coposu există un punct comun: partizanatul febril, ireductibil, trans-raţional. Iar dumneavoastră mă certaţi că fac comparaţii "ilicite", "imorale", "injuste", între cei doi. Va să zică dacă eu spun: cei care iubesc pisicile seamănă, în amorul lor, cu cei care iubesc cîinii, dumneavoastră înţelegeţi că eu nu deosebesc între pisici şi cîini. Ce poate scuza sofismul unei asemenea "lecturi" decît faptul că sînteţi "îndrăgostit", "pornit", împuţinat de o opţiune devenită "pre-opţiune", adică patimă? Pe urmă, îmi reproşaţi "apelul la neutralitate". Să mergem la text: "ne-ar prinde bine - ziceam - cîteva mici exerciţii de neutralitate binevoitoare". Vedeţi? E vorba de un efort - cred, legitim - de a exersa calmul reflexivităţii într-o lume expusă prea des exaltărilor decerebrate. Dar de la "mici exerciţii" la "ethosul neutralităţii" e o distanţă enormă. Dumneavoastră o acoperiţi prea repede, pentru că ştiţi, ca toată lumea, că Pleşu e ăla cu dilemele, cu echidistanţa perversă, cu compromisurile. Trebuie oare să vă explic că **dilema** nu e o formă de neutralitate, ci, dimpotrivă, o stare de **extremă tensiune mentală**, o asumare **integrală** şi **lucidă** a tuturor alternativelor? A propos de neutralitate: mă amuză să vă reamintesc un pasaj din **Epistolar** care vă priveşte (p.316): "...toată deosebirea între noi - vă scria dl. Noica în 1981 - stă în neutralitatea (sic!) şi «obiectivitatea» ta de bun simţist (man muss alles gelten lassen) şi partinitatea, deşucherea aparentă, orientarea (...) gîndului meu filosofic". Nu încape nici o îndoială, sînteţi, astăzi, altcineva: un adept al partinităţii, al orientării (nu în plan filosofic însă) care se răfuieşte cu relativiştii, cu neutrii, cu "obiectivii". Şi, în definitiv, de ce nu v-aţi schimba? Noica însuşi constata, într-o altă scrisoare, că Paleologu nu mai era totuna cu Ion Crăiăleanu. De ce n-ar apărea acum un personaj care să nu mai fie totuna cu Paleologu?

Să revenim la text: îmi atrageţi atenţia că e "nerealist" să pretindem evacuarea pasionalităţii din viaţa publică. Dar cine a vorbit de evacuare? Eu vreau doar încetarea **supremaţiei** de care se bucură acum, în politica românească, pasionalitatea. E aşa de "imoral" să ceri, dincolo de exasperări şi febre, un orizont de gîndire articulată, de analiză estimativă, de inteligenţă?

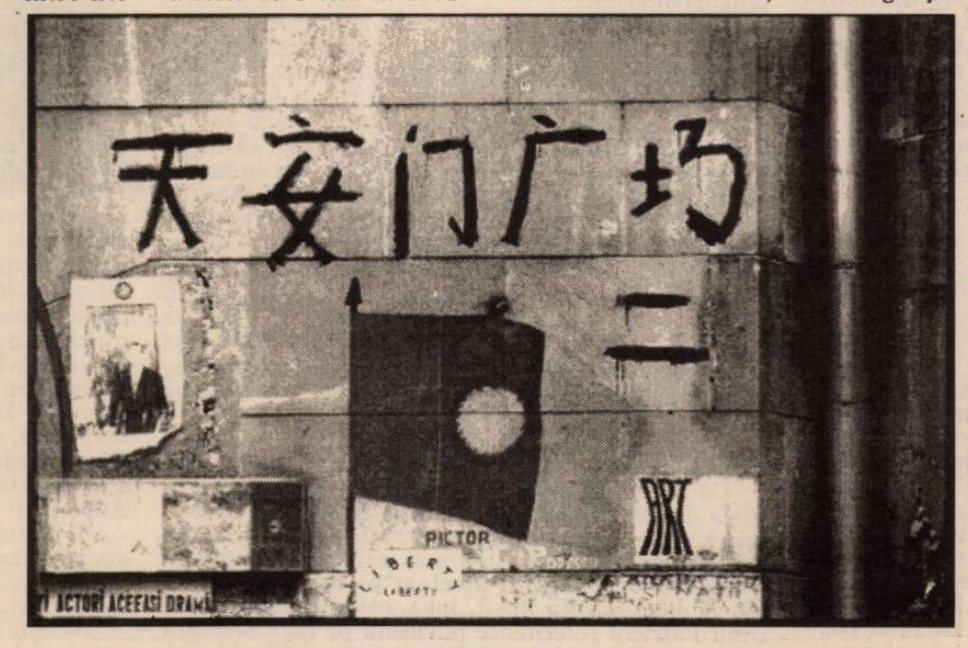

Fără "pasionalitate" (precizez, totuşi, că eu nu de excese pasionale **în genere** vorbeam, ci de pasiunea - rău investită - a iubirii; altfel, există şi o pasiune a lucidităţii, a construcţiei raţionale etc.), fără pasionalitate - spuneţi dvs. - n-am fi avut decembrie 1989. Să înţeleg că sînteţi un teoretician al "revoluţiei permanente"? Că viaţa politică trebuie să aibă aspectul unei insurgenţe perpetue? Aţi fi cel dintîi monarhist din lume cu ideologie anarhistă. Pe de altă parte, în chestia pasionalităţii, spuneţi tot soiul de lucruri pe care nu le pricep. Căci, după ce stabiliţi că fără pasionalitate nu se poate, adăugaţi că ea este "inadmisibilă" la guvernare şi acuzaţi de pasionalitate ilicită guvernările "liberale" şi pe cea iliescistă (e rîndul dvs. să faceţi echivalenţe pripite). Rezultă că guvernările **bune**, nepasionale, sînt cele "neliberale" de tip Carol al II-lea sau Antonescu. Mai rezultă că ceea ce e ilicit la guvernare e admirabil în opoziţie. În fine, vorba dvs., **j'en passe...**

Rămîn de discutat încă două din temele scrisorii dvs.: creditul "pe viaţă" acordat cuiva care a marcat, la un moment dat, "un punct maxim al curajului, demnităţii şi sacrificiului" şi chestiunea Pieţei Universităţii, faţă de care eu m-am aflat "în dilemă". Le las pentru data viitoare. Pînă atunci, un cuvînt despre demoni şi despre Denis de Rougemont. Fireşte că am citit **La part du diable**. Dar, dacă îmi amintesc bine, una din scamatoriile diavoleşti pe care cartea cu pricina le incriminează este tendinţa noastră de a-l identifica **prea uşor** pe Adversar, acolo unde nu există decît aparenţa lui. Karl Barth, citat de Rougemont, refuză pînă şi lui Hitler prestigiul unui Antihrist. Ar trebui, poate, să fim şi noi mai precauţi cînd semnalăm coarne la tot pasul. Demonii nu sînt niciodată acolo unde pare **evident** că sînt. Dacă ar fi atît de simplu să separăm duhurile, "războiul nevăzut" n-ar fi decît o simplă operaţiune de deratizare...

(Urmarea în numărul viitor)

Andrei PLEŞU

Firescul ca excepţie (IV)

Tudor apare în toate manifestările lui de şef al revoluţiei ca un om liber faţă de sistem: de aceea şi vrea să-l corecteze, nu să-l înlăture cu totul, de aceea vrea o schimbare în cadrul puterii, nu o schimbare de putere. Nu era o revoltă împotriva formelor; era o acţiune îndreptată împotriva spiritului acelei lumi. Cînd Tudor moare, moartea nu îl proiectează în legendar şi mitologic: *îi consacră* condiţia legendară şi de erou al mitologiei naţionale. Luptător pentru libertate, el fusese pentru că era un om liber, neaservit sistemului lumii căreia îi aparţinea doar fizic. "L-au judecat? El nu era om să răspundă. L-au osîndit? Ce preţ putea să aibă osînda de la astfel de judecătorii! A fost omorît noaptea în marginea oraşului, supt geana dealului de pe care priveghează mănăstirea Dealului, cu rămăşiţele pămînteşti ale lui Mihai-Viteazul. Călăi i-au fost trei «ostaşi», cari nu stătuseră niciodată în faţa duşmanului, «patrioţii» greci din Rusia: Orfano, Cavaleropulo şi Garnovschi*. Îl ciocîrtiră cu iataganele la ceasurile de noapte, cînd fac isprăvi tîlharii, înspre ziua de 27 mai 1821, în marginea Tîrgovişteі. Aceşti creştini cari luptau pentru libertatea celor ce cred în Hristos, zvîrliră într-o fîntînă trupul spintecat, care nu s-a învrednicit niciodată de îngropare. Ţăranul acesta făcuse într-adevăr un mare păcat: voise ca în ţara lui să aibă parte de fericire şi putere săracii neamului românesc." Autorul acestei cutremurătoare pagini - N. Iorga - avea să fie ucis şi el, după aproape douăsprezece decenii de la asasinarea lui Tudor, tot noaptea, "cînd fac isprăvi tîlharii"; ucis, şi el, de alţi "creştini" şi "patrioţi".

Rămasă fără conducătorul ei, rămasă fără cel care o însufleţise, revoluţia sfîrşi prin risipire.

Lumea redeveni aceeaşi.

Tudor fu uitat.

"Numai tîrziu de tot, cînd revoluţionarii de la 1848 fură aduşi să-şi caute părinţii, o altă concepţie prinde a străbate. (...) După Unirea Principatelor numai - ceea ce însemna victoria deplină a generaţiei aceleia - Tudor îşi face intrarea cu cinste în expunerea istorică a neamului său" (N. Iorga).

Dar o lume poate fi contestată şi altfel decît prin acţiune: poate fi contestată prin cuvînt. Dacă istoria şi destinul hărăziseră lui Tudor Vladimirescu *fapta, cuvîntul* fusese altcuiva sortit.

Unui om care, la fel ca Tudor (erau dealtfel şi cam de aceeaşi vîrstă), vrea *să îndrepte lumea*, să o vindece, să o readucă la normalitate. Unui om care, şi el, îşi dezvăluie tîrziu, abia la anii deplinei maturităţi, nu atît vocaţia contestaţiei (epoca este una de absolutism; lumea se împarte în opozanţi şi conformişti, dar atît protestul cît şi supunerea nu sînt decît forme ale adaptării şi în tipica duplicitate generală trecerea de la o atitudine la alta e în firea lucrurilor), cît caracterul şi sensul unei contestaţii neobişnuite: totală, consecventă şi vizînd întreg sistemul. Unui om care, la fel ca Tudor, păruse că aparţine în totul lumii în care trăia pentru a se vădi, dintr-odată, străin cu totul de ea. Unui om care, şi el, avea să fie, după o moarte oarecum neaşteptată, uitat o vreme (uitat pînă şi de propria-i familie), apoi redescoperit, e drept că mult mai tîrziu, şi văzut de asemenea ca un erou: al "celei mai puternice crize de conştiinţă pe care o prezintă cultura românească în timpurile ei moderne." (D. Popovici)

Lui Constantin (Dinicu) Golescu.

A scrie despre el înseamnă a scrie despre un om care a încercat să reformeze prin cuvînt structurile lumii în care se născuse, în care trăia; şi în care avea să moară, cine mai poate şti astăzi în ce anume chip. Fără să fi fost un simplu figurant, dar nefiind, ca Tudor, un erou al istoriei, Constantin Golescu iese rareori în prim-planul evenimentelor epocii.

Nu apare în scenă decît parcă spre a-şi vesti prezenţa; părînd a fi amestecat în toate, rămîne mereu în umbră. Dar este *acolo*: chiar nevăzut, abia ghicit, doar presupus.

Încă de pe la 1814 se menţionează, spune Iorga, *partidul lui Golescu*, grupare ostilă Domnului, şi "încep a se răspîndi usturătoare pamflete a căror origine duce la acest partid şi la şefii recunoscuţi ai lui, la Iordachi sau Dinicu". Ştim însă că prin fanariotizare boierii valahi fuseseră prefăcuţi din militari în curteni şi viaţa de curtean ar fi nefirească fără intrigi, fără coterii, fără "partide", fără gesturi de insubordonare; dealtfel, domnitorul de atunci, vestitul Caragea al ciumii, încearcă să cumpere "această familie neliniştită", dînd lui Radu Golescu, tatăl celor doi, mănoasa slujbă de Mare Vistier. Atît de marea deosebire dintre revoluţia lui Tudor şi acţiunile protestatare ale boierilor provine, poate, şi din împrejurarea că slugerul era oştean, şeful sigurei forţe militare româneşti a epocii, rectitudinea lui morală sprijinindu-se probabil şi pe această îndeletnicire pe care majoritatea compatrioţilor săi fuseseră constrînşi să o uite. În schimb, Constantin Golescu, mare boier, născut şi trăit într-o lume a manevrelor şi aranjamentelor de culise, lucrează învăluit, cu fereală.

Are totuşi reputaţie de instigator şi poziţia lui nu pare să fi fost necunoscută. Cînd, în 1820, arhimandritul Ilarion - viitorul grămătic şi consilier al conducătorului revoluţiei - este ales episcop al Argeşului, un pamflet anonim îl denunţă pe bravul cleric drept "un cunoscut ateu", iar ca sprijinitori ai lui sînt arătaţi şi cei doi "infami fraţi Goleşti". Ceva mai tîrziu, o însemnare de epocă afirmă că printre *propaganţii revoluţiunii* s-ar fi aflat episcopul Ilarion şi "Golescu Dinicu". Ideea unei asociaţii secrete de uneltitori era curentă şi un martor ocular al evenimentelor o menţionează pitoresc (" să vede că ca un chip de farmazonie fiind izvodirea aceştii turburări").

Mircea IORGULESCU

---

* Există mai multe versiuni ale omorîrii lui Tudor, iar numele şi numărul ucigaşilor lui nu concordă întotdeauna. O prezentare a celor mai importante se află în cartea citată a lui Mircea T. Radu, p. 472-476. Dintre ele atrage atenţia cea dată de I.P. Liprandi, după care asasinul lui Tudor ar fi fost "cunoscutul criminal Caravia". Acest Vasile Caravia, aflat în slujba lui Mihai Şuţu, ultimul domn fanariot din Moldova, şi-a început cariera de "revoluţionar" la Galaţi, la izbucnirea mişcării eteriste: prinzînd nişte negustori turci în timp ce dormeau, i-a dus cu familiile lor pe malul Dunării şi aici femeile şi copii s-au urcat, la ordinul lui Caravia, în două bărci cărora li se scosese în prealabil fundul, înecîndu-se sub ochii soţilor şi părinţilor lor. Bărbaţii au fost apoi măcelăriţi şi aruncaţi în apă. În urma acestei glorioase fapte de arme, Caravia a fost numit de Al. Ipsilanti general şi comandant şef al artileriei eteriste. El ucide bestial pe Tudor, după ce-l torturase; în lupta eteriştilor cu turcii, de la Drăgăşani, artileria al cărei şef era nu poate interveni fiindcă, nepriceput, Caravia lăsase muniţia undeva mult în urma tunurilor. Pe la 1828, bravul palicar ţinea o cafenea în Moreea şi, probabil, îşi povestea isprăvile.

MIHAI BOTEZ

A dispărut, prea repede, un om inteligent şi curajos, discret dar ferm în opinii, un prieten pe care l-am cunoscut la nevoie. Savant, diplomat, scriitor, MIHAI BOTEZ a fost alături de noi în începuturile şi împlinirile noastre şi dreapta lui judecată şi măsură ne-au fost un sprijin.

Acum o săptămînă cînd discutam despre colaborarea lui la un apropiat număr dedicat viitorului, specialistul în studii prospective n-a avut deloc intuiţia prea scurtului răgaz. Ne-ar plăcea să ne fi oprit la discuţia de atunci.

Dumnezeu să-l odihnească.

TV (totul de vînzare)

Ş.a.m.d.

Ca şi critica literară, această specie ultra-minoră (dacă nu de-a dreptul inutilă) a jurnalisticii care este critica de televiziune a evoluat şi ea. Dincotro încotro? Dinspre cronica de impresii, care are în vedere preponderent **conţinuturile** emisiunilor emanînd din rama (ieri de lemn, astăzi de plastic) a micului ecran înspre o încercare de surprindere a specificului **formal** propriu televiziunii. Căci şi televiziunea, la rîndul ei, e evoluat în această direcţie, deplasîndu-se dinspre rolul de simplă **reflectare pasivă** (cît poate fi) înspre acela de **creatoare** (mai mult sau mai puţin) de realitate. Evoluţie binecunoscută din domeniul artelor şi purtînd (printre altele) denumirea de **auto-centrare.** Încet-încet, televiziunea devine "ea însăşi", se autonomizează şi, firesţe, începe să devină periculoasă...

MTV

Postul de muzică cu cea mai mare audienţă mondială s-a săturat de popularitate. S-a codat. Astfel încît, pentru fanii lui din Est (cel puţin), deocamdată s-a făcut nevăzut. Era (este) un adevărat post de avangardă, prin intermediul căruia, graţie metadiscursului său, "esenţa" televiziunii se întrevedea cel mai bine. Căci totul este comerţ în ceea ce-l priveşte. Pe curînd!

TVR

1. Postul naţional iar a devenit agasant. Ne somează din nou - "a venit timpul!"... (într-adevăr, dar pentru schimbări) - să ne plătim abonamentele. Ca şi cum ar fi la latitudinea noastră să facem sau nu acest lucru. Ca şi cum taxa nu ar fi **prelevată** fără întrebări.

2. Şi ca şi cum nu ne-ar agresa tot timpul cu reclame. În cazul celor la iremediabil intimele produse femeieşti purtînd răpitoarele denumiri **Tampax, O.B. Allways** etc. chiar de agresiune - să-i spunem fiziologică - este vorba. Ciclicele - deci banalele - inconveniente naturale ale jumătăţilor noastre au devenit probleme de interes naţional, e drept, nu înainte de a fi devenit de interes internaţional. Căci şi posturile străine aruncă cu aceste produse, dar parcă mai... delicat. Există două direcţii: cea franceză - lirică, arătîndu-ne luna etc. - şi cea germană - seacă, utilitară. Noi am ales-o pe cea de-a doua, prima presupunînd ceva mai multă inventivitate, ceea ce, de, e mai greu... Nici o reclamă, în schimb, la prezervative. Anul trecut, francezii au lansat un concurs de clipuri publicitare la **condoms**: unele erau adevărate capodopere de umor şi sugestie. Agenţiile de publicitate de la noi ar trebui, în sfîrşit, să apeleze la tineri regizori români, care şi aşa, bieţii, în marea lor majoritate şomează, în lumea autohtonă a filmului (cîtă e) leii fiind aceia care îşi împart prada. Cît despre reclama la automobilul **Cielo**, înlocuitorul naţionalei **Dacia** (monopolizînd piaţa românească se ştie în ce condiţii), cred că ar fi cazul ca o asociaţie de protecţie a animalelor să reacţioneze: dacă este un automobil atît de tare pe cît pretinde, de ce se ia la întrecere cu bietul, mîndrul animal şi nu cu suratele pe patru roţi? Simplu: pentru că nu are concurenţă şi pentru că cei care au favorizat introducerea lui pe piaţa românească nutresc, din cîte se pare, în continuare visul marxist al "înfrîngerii naturii"...

3. Deşi comenta finala **masculină** a turneului de tenis de la Wimbledon, Cristian Ţopescu a părut mai preocupat de "poziţia de start" (aplecat, adică) a unei arbitre de linie şi de "impenetrabilitatea" (sic!) iubitei lui Pete Sampras...

4. Excelente - ca operă de televiziune - emisiunile **Fragil**. Felicitări lui Mihai Godoroja.

5. **Idem** emisiunea **De luni pînă luni.** Parcă n-ar fi vorba de aceeaşi televiziune (TVR). Păcat de ora greu practicabilă. Dar poate că nu este întîmplătoare corelaţia dintre **calitate** şi **ora de programare.** La TVR, cele două coordonate par a merge în sensuri diferite...

6. Sîmbătă seară, în toiul emoţionantului medalion dedicat memoriei lui Ştefan Bănică, prin faţa ochilor a strălucit din nou (omagial, desigur, dar vai, pentru cine?) fulgerul negru al foarfecilor cenzurii. Şi, iarăşi, deloc întîmplător, pe cînd vorbea Lucian Pintilie, cunoscut pentru faptul că nu-şi caută prea mult cuvintele cînd e vorba de spunerea adevărului. Deci: de ce a murit Ştefan Bănică mîhnit? De ce fusese retrogradat şi trecut la categoria a doua? Fraza lui Lucian Pintilie a rămas suspendată, s-a schimbat cadrul, iar marele regizor ne-a indicat să ne informăm pe cont propriu. E vorba, oricum - atîta am aflat -, de conducerea teatrului "L.S. Bulandra", aceeaşi care l-a pus la uşă şi pe regizorul Alexandru Tocilescu. "De ce trag clopotele, Mitică? - De frînghie, monşer". Totul e să nu murim proşti...

ProTV

Cu o lună în urmă, **Canalul 31** a programat, în zilele de 13, 14 şi 15 iunie, după **Ştirile de la ora nouă**, cîte o retrospectivă a "istoricelor" zile de acum cinci ani. Inutil să mai adaug: impecabile. După o zi de pauză, le-a reluat pe toate trei la un loc. A doua oară a lipsit, însă, ceva: declaraţia lui Dinu Patriciu referitoare la caseta pe care fuseseră înregistrate convorbirile poliţieneşti despre incendierea autobuzelor din Piaţa Universităţii de către forţele de ordine. Am urmărit cu atenţie: a fost singura secvenţă sustrasă. De ce? Ce s-a întîmplat? Întrebarea nu e retorică.

Tele 7abc

Nu noua emisiune **Linia întîi** este, aşa cum au

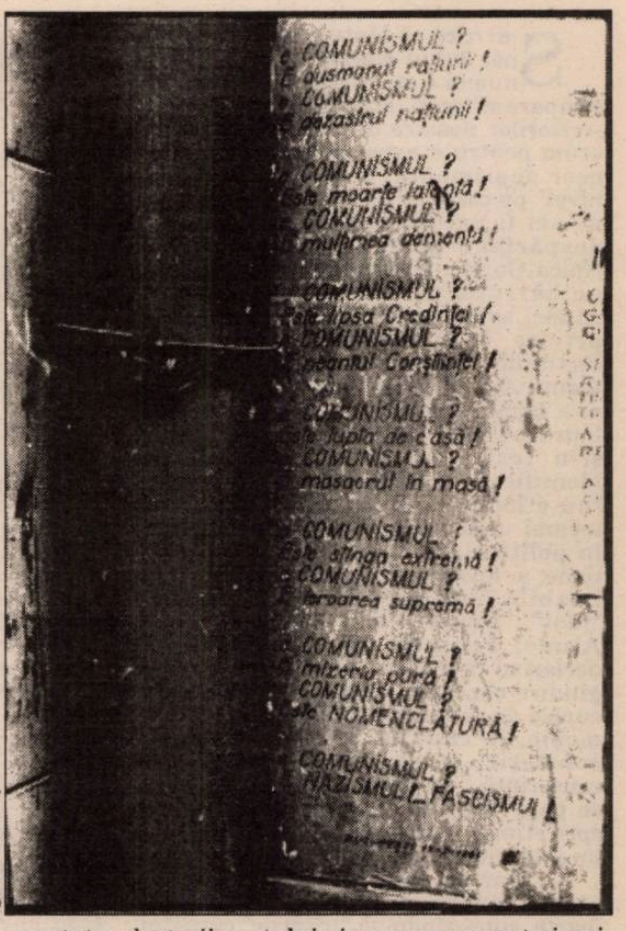

© C. Bumbut

anunţat redactorii postului şi cum am crezut şi noi, adevărata înlocuitoare şi continuatoare a defunctei **Chestiunea zilei**. Din fericire. Plasată la o oră dificilă, **Linia întîi** va trebui să lupte din răsputeri ca să se poată impune. În locul **Chestiunii zilei** am putut, însă, urmări, marţi seară, emisiunea intitulată **Nodul gordian**, promiţător realizată de un moderator care îşi refuză comoda poziţie aşezat. Numele lui este Valentin Boeru. Lăudabilă, inspirată, de asemenea, promovarea tot în spaţiul **Chestiunii zilei** a excelentei emisiuni - o recomand din toată inima - **Reporter Tele 7.**

Antena 1

"24 de ore din 24"?... Oarece necazuri sau pur şi simplu gîndul cel bun?

TVR

Acum, cînd scriu rîndurile de faţă, este luni seară şi pe programul unu al postului naţional se zbate un serial pe care televiziunile străine îl programează în cel mai bun caz la ora prînzului. Un fel de concediu la domiciliu. Ca să nu uităm că marea există, chiar şi fără noi pe ţărmul ei...

Bogdan GHIU

Economie

„Marea privatizare" a început, important acum este să ieşim din zona confuziilor

Bună sau rea, noua strategie de privatizare în masă deja se aplică. Important, în momentul de faţă, este să ieşim din zona confuziilor. Pentru că ne poticnim, încă, de neclarităţi, de înţelegeri anapoda.

În sfîrşit, statul îşi împarte "comorile" cu supuşii săi. Două legi veghează procesul. Una veche, în care sînt stipulate procedurile de bază; alta nouă, prin care se aduc cîteva amendamente vechilor norme şi se prevăd termene stricte pentru încheierea **fazei populare** a privatizării în România. După expirarea valabilităţii cupoanelor şi certificatelor, la 1 aprilie '96, orice vînzare de active sau de societăţi întregi se va face numai pe bani adevăraţi.

De altfel, banii adevăraţi vor intra în joc şi în actuala etapă, pe care am putea s-o numim **de desăvîrşire a acţionariatului popular.** Pentru că, în fiecare dintre cele 2500 sau 3000 de societăţi comerciale, ce se vor afla pe lista guvernului, schimbul de cupoane şi certificate pe acţiuni se va putea face pînă la o anumită limită: maximum 60% din capitalul social. Diferenţa pînă la 100% se va vinde celor care se vor dovedi interesaţi, dar numai contra numerar. Este limpede că succesul privatizării depinde în mod decisiv de această parte a jocului: **vînzarea pe bani gheaţă a cotei de 40% din pachetul de acţiuni.**

Cumulînd prevederile celor două legi ale privatizării, reiese că patrimoniul societăţilor comerciale se împarte între stat şi cetăţenii care vor împlini 18 ani pînă la 31 decembrie 1995. Statului îi revin 70 de procente, cetăţenilor - 30. Un fel de împroprietărire. Mai departe, prin combinaţii compensatorii între FPS, ca reprezentant al statului, şi cele cinci FPP-uri, ce ne reprezintă pe noi, cei **17,3 milioane de împroprietăriţi,** se va ajunge ca pachetul nostru de acţiuni, în întreprinderile de pe lista guvernului, să urce pînă la 60%. Dar să vedem ce dăm şi ce primim.

Dăm un fel de "fise", cuponul de 975.000 de lei şi carnetul de 25.000 de lei, în total 1 milion, pe care ni le-a încredinţat statul. Valoarea lor reală este una singură: cea electorală. Pentru că în rest sumele sînt convenţionale, iar schimbul se va face ca în jocurile de cărţi ale pensionarilor săraci: noi vom pune pe masă cele două "fise", iar întreprinderea pe care ne va căşuna nouă s-o fericim, cu hîrtiile noastre, se va preface că primeşte titluri financiare în valoare de un milion. Deşi, în realitate, va primi hîrtii fără nici un fel de valoare.

Numai că, în acest moment, jocul de pensionari se va încheia, pentru că întreprinderea este obligată de lege să ne returneze în schimb titluri de valoare adevărate. Noi vom primi acţiuni, care ne vor face stăpîni pe o parte din capitalul ei social. Şi care îi vor impune să împartă cu noi, sub formă de dividende, o parte din profitul ei anual.

Este clar că noi, viitorii acţionari, nu vom avea nici un rol (nici consultativ) în mersul întreprinderilor ce se vor prinde în această mare horă a privatizării în masă. Vom deveni un fel de rentieri, ce vom aştepta, an de an, să ne primim **partea noastră** din profit. Şi care vom mîrîi atunci cînd profitul va fi prea mic. Sau nu va fi deloc.

Pînă atunci, vor mai trece cîteva luni bune. Şi sînt, încă, destule fire încurcate de descurcat, începînd de la vechile **carnete de proprietate,** unele vîndute sau consumate în privatizările anterioare, altele în păstrare la posesorii lor de drept, şi isprăvind cu multaşteptatele **cupoane nominative.** Unele dintre aceste fire nu au fost încă descurcate nici măcar de către managerii programului de privatizare în masă. Secretariatul Naţional, abia constituit, îşi bate capul cu decalajul dintre totalul certificatelor folosite şi lista celor care au schimbat aceste documente, dobîndind acţiuni. Faptul are o importanţă deosebită, pentru că persoanele care au căpătat deja acţiuni, consumîndu-şi în întregime carnetul de proprietate, cu toate cele cinci certificate, nu mai au dreptul la cuponul de 975.000 lei. Dificilă este şi problema carnetelor rămase de la cei care au decedat după primirea acestor documente. Organizatorii au găsit o soluţie relativ simplă: cuponul va fi dat persoanei care prezintă la ghişeu dovada de moştenitor. Dincolo de ghişeu, însă, în familiile celor dispăruţi (potrivit unor informaţii, în jur de un milion) se vor desăşura obişnuitele lupte pentru dreptul legal de succesiune. Multe cazuri vor fi desluşite abia în instanţele de judecată.

Acum se tipăresc cupoanele. Ele vor fi distribuite pînă la 30 septembrie. Iar începînd de la 1 octombrie, pînă la 31 decembrie, va fi marele asalt. Fiecare titular de cupon va opta pentru o întreprindere, dintre cele de pe lista ce va fi alcătuită de guvern, împreună cu FPS: între 2500 şi 3000 de societăţi comerciale. Cuponul va putea fi prezentat singular ori însoţit de unul sau oricîte certificate de proprietate.

Sigur, acceptînd convenţia la care am făcut referire mai înainte, putem considera cupoanele şi certificatele un fel de bancnote. Două particularităţi le deosebesc însă de banii adevăraţi: cei care deţin aceste bancnote, nu pot cumpăra cu ele decît acţiuni la întreprinderile ce vor figura pe lista de privatizare a guvernului: totodată, valabilitatea lor este limitată în timp. Excepţiile nu lipsesc. Schimbarea cupoanelor şi certificatelor cu acţiuni va putea fi făcută şi la societăţi comerciale din afara listei guvernamentale, dar numai acolo unde este implicat capitalul de stat. Şi numai de către salariaţii acestor societăţi sau de către persoane care au avut în cadrul lor ultimul loc de muncă, înainte de pensionare sau de intrarea în şomaj. Este prevăzută o excepţie şi cu privire la timpul de folosire a acestor bancnote. La 31 decembrie '95 se va încheia cumpărarea de acţiuni la întreprinderi. Dar cei care nu şi-au folosit certificatele sau cupoanele mai au o şansă: pot să devină acţionari ai actualelor FPP-uri, care se vor transforma în societăţi de investiţii. Opţiunile se pot face pînă la 31 martie '96. De la 1 aprilie, bancnotele în cauză îşi încetează valabilitatea.

Toate aceste **bancnote**, în schimbul cărora vom primi acţiuni, nu le vor fi însă întreprinderilor de nici un folos. Ca să obţină profit vor avea nevoie de bani. Şi de oameni cu iniţiativă, cu răspundere şi cu spirit de organizare. Toate acestea sînt dependente de cumpărătorii celei de-a doua cote, de 40%. Dacă ei nu vor exista, acţionar strategic va rămîne... statul, cu poverile, cu limitele şi cu neputinţele lui.

Adrian VASILESCU

Învăţământul, românii şi maghiarii

În vreme ce parlamentarii îşi iau binemeritata vacanţă, scutindu-ne măcar pe timpul verii de zgomotoasa şi puţin eficienta dumnealor prezenţă, partea executivă a politicii româneşti are de rezolvat o problemă fundamentală, care stă să devină "un caz european": tratatul de bază româno-maghiar. În afară de mai vechile diferende, în jurul lui se coagulează cîteva întîmplări recente, care pot complica o situaţie oricum dificilă.

În primul rînd, Legea învăţămîntului a stîrnit noi controverse în legătură cu statutul minorităţii maghiare. UDMR, după cum se ştie, a considerat că este "o lege antimaghiară", care va împiedica supravieţuirea culturală a minorităţii maghiare. Preşedintele ţării a primit o delegaţie a UDMR şi s-a străduit să demonstreze că legea e chiar peste standardele internaţionale în materie de drepturi ale minorităţilor. Mai mult, dl. Iliescu şi-a manifestat iritarea faţă de termenii folosiţi de UDMR ("genocid cultural", "lege antimaghiară" etc.), ca şi faţă de îndemnurile la nesupunere civică. S-a spus că toate aceste proteste au, de fapt, substrat electoral (UMDR fiind, totuşi, în primul rînd o formaţiune politică). Extremismele (român şi maghiar) şi-au dat reciproc apă la moară încă o dată, astfel că PUNR a sărit şi el ca ars, declarînd că legea e prea "generoasă" cu minoritatea maghiară, căreia i se acordă prea multe drepturi; dar, una peste alta, legea e votată şi aşteaptă să fie promulgată. La întîlnirea cu delegaţia UDMR, preşedintele Iliescu a declarat că nu există motivaţia necesară pentru a nu promulga legea; aşa încît numai Curtea Constituţională mai poate, eventual, "încurca" traseul legii către punerea ei în practică.

Între timp însă mult aşteptata şi necesara noastră lege a devenit - şi ea - caz internaţional. Ministrul de externe maghiar a declarat că "noua lege a învăţămîntului, ca şi manifestările extremiste antimaghiare din ultima perioadă nu creează premise bune pentru încheierea Tratatului de bază româno-maghiar". Nu e exclus, deci, ca adoptarea legii în forma ei actuală să creeze obstacole suplimentare în drumul spre semnarea tratatului; probabil că ne vom da seama mai bine cum stau lucrurile după 19 iulie, cînd şeful diplomaţiei maghiare va face o vizită la Bucureşti. Oricum, atît ministrul de externe cît şi primul ministru maghiar au "avertizat" că Tratatul dintre Ungaria şi România nu va putea prevedea mai puţin decît ceea ce este cuprins în Tratatul ungaro-slovac.

Această interminabilă partidă româno-maghiară a ajuns, se pare, într-un punct mort: fiecare dintre părţi a spus deja prea multe pentru a se mai putea preface că "cedează" uşor şi nobil, oricît de importantă ar fi arta compromisului în diplomaţie. În orice caz, Ungaria are mai puţin de pierdut din întîrzierea semnării documentului decît România. Zgmotoşii noştri politicieni sînt oricînd gata să expună pe larg şi cu energie "problema maghiară"; discursurile lor înflăcărat-patriotice ţin loc şi de acţiune politică, şi de inteligenţă, iar vorba proastă şi grobiană este "înnobilată" sub denumirea de pamflet. Politicianul rrromân e, dacă-i vorba de unguri, vigilent peste poate şi "cu arma la picior", cum a auzit el că ar fi recomandat un ilustru înaintaş pe care nu l-a citit, dar îl "respectă". Aşa încît orice răsuflare de dincolo de Tisa îi dă politicianului rrromân ocazia să protesteze vehement şi să-şi arate bărbăţia. O face aici, în cartierul său, în ziarul de mic tiraj X, în revistuţa agramată Y, în Parlament ori în emisiuni televizate - deci în faţa "întregului popor". Pentru o bună parte din politicienii şi diplomaţii noştri "chestiunea maghiară" este veşnic-prezentul subiect de conversaţie şi alibiul perfect pentru lene şi incompetenţă: aşteptînd să se rezolve "problema maghiară", ei nu mai fac nimic altceva, iar dacă le atragi atenţia că nu fac nimic, îţi răspund demn: "nu vezi, domne, ce fac ungurii? păi de asta-mi arde mie acum?".

Ceea ce n-a priceput politicianul rrromân este că dacă ar fi fost capabil să-şi facă simpla datorie de slujbaş, cu mai puţine indignări patriotice şi cu mai multă sîrguinţă, ar fi contribuit poate mai mult la rezolvarea "problemei maghiare". Majoritatea parlamentară ar fi trebuit să se gîndească la adoptarea Legii învăţămîntului de mai multă vreme, pentru patrioticul motiv că tinerii acestei ţări au nevoie de un nou sistem educaţional şi de noi reglementări în domeniu, iar viitorul ţării depinde nu de "ce fac ungurii", ci de nivelul de instrucţie al tinerilor noştri. Dacă legea învăţămîntului ar fi fost votată mai de mult (adică dacă patriotismul majoritarilor noştri ar fi îmbrăcat forme mai puţin "sublime" şi războinice, dar mai concrete şi mai folositoare), diplomaţia maghiară n-ar mai fi avut acum încă un pretext pentru a tergiversa semnarea tratatului, iar reforma în România ar fi fost cu un pas mai înainte. Pentru că, dincolo de orice, aceasta este marea diferenţă: Ungaria este cu mult înaintea noastră atît în ceea ce priveşte reforma, cît şi (mai ales) credibilitatea sa în lume. Desigur, aici se pot găsi explicaţii şi justificări (că Ungaria a început înaintea noastră, că ei au lobby şi noi nu etc.), dar asta nu schimbă cu nimic realitatea. Iar realitatea e că, în mediocritatea ei, lumea politică românească a făcut şi din relaţiile româno-maghiare (ca şi din alte teme) o afacere aproape exclusiv electorală, care îi poate ajuta pe unii să rămînă la putere sau să-şi justifice existenţa de partid şi de stat.

Mircea VASILESCU

© C. Bumbuţ

De jur împrejur...

Nostalgia certitudinii

Marina franceză a intervenit în forţă, folosind şi gazele lacrimogene împotriva militanţilor ecologişti de pe nava "Rainbow Warrior" care se deplasa spre atolul Mururoa pentru a încerca să împiedice pregătirea experienţelor nucleare anunţate recent de preşedintele Chirac. Acum zece ani, în împrejurări asemănătoare, un alt vapor ecologist a fost scufundat de membrii poliţiei secrete franceze. A fost o pată care a întunecat primul septenat al socialistului Mitterrand prin procedeul folosit şi apoi prin minciunile cu care s-a încercat acoperirea violenţei statale în faţa opiniei publice. Cu un an înainte de a-şi părăsi funcţia, Mitterrand a declarat că Franţa nu va mai face nici un fel de experienţe nucleare: "Franţa nu doreşte să greşească în faţa lumii relansînd cursa înarmării nucleare. Am încredere în succesorii mei. Ei nu vor acţiona altfel." Ba da, acţionează altfel! După o lună de la preluarea învestiturii, Jacques Chirac a anunţat că va face opt experienţe nucleare în Mururoa, atol din Polinezia franceză. Experienţele vor începe în septembrie şi se vor încheia probabil în mai 1996. Apoi, în toamna anului viitor, Franţa va semna la Geneva Tratatul de interzicere a experienţelor nucleare. În sprijinul deciziei sale, Chirac îi convoacă pe specialişti: experienţele sînt indispensabile pentru a verifica eficienţa forţei de descurajare franceze şi pentru a pune la punct tehnologia simulării pe computer care va elimina necesitatea continuării lor. Şi Statele Unite şi Marea Britanie s-au oferit să dea Franţei codurile necesare simulării pe computer. Au fost refuzate - umbra generalului de Gaulle veghează.

Aproape toţi analiştii sînt de acord că bomba atomică a asigurat echilibrul terorii şi în cele din urmă pacea între cele două sisteme (dacă nu se pun la socoteală conflictele regionale, sîngeroase fireşte, dar nu sinucigaşe). Prezenţa arsenalelor atomice aproximativ egale ca putere de distrugere a determinat rezolvarea prin negocieri a majorităţii crizelor postbelice. Iar în momentul cînd acest echilibru ameninţa să se strice prin iniţiativa de apărare strategică a preşedintelui Reagan, blocul comunist a fost nevoit sub etichetele "perestroika" şi "glasnosti" să declanşeze procesul de autodistrugere. În locul păcii îndelung visate conflictele armate au început să prolifereze: în Iugoslavia şi în spaţiul post-sovietic, dar şi în regiuni care nu purtau în mod evident stigmatul concurenţei între cele două sisteme. Somalia, Ruanda, Haiti, tot atîtea locuri în care arme primitive au încercat să rivalizeze în distrugere cu cele moderne. Şi în bună măsură au reuşit. Trăgătorii izolaţi din Sarajevo şi mînuitorii de machete din Kigali n-au nevoie de simulări pe computer pentru a-şi ucide adversarii. Fundamentalismul islamic ameninţă zona Mediteranei (Algeria, Egipt) prin grupuri înarmate care fac din atentatele teroriste un loc comun al cotidianului. Irakul şi Iranul, dar şi Coreea de Nord au propriile lor programe de înarmare nucleară iar organismele de control internaţional împreună cu echipele de negociatori sînt practic neputincioase în încercarea de a le stopa. Acordurile de neproliferare nu sînt considerate un angajament ferm de către Rusia, de exemplu, care e mai interesată de preţuri decît de principii. China îşi continuă şi ea programul nuclear, în murmurul protestelor de rutină.

În absenţa unor soluţii adecvate realităţii de azi, se poate observa nostalgia certitudinilor prin revenirea la soluţiile de ieri. Reacţiile internaţionale oficiale la declaraţiile preşedintelui Chirac au fost moderate, cu excepţia ţărilor din zona unde se vor produce exploziile. În sprijinul lor militanţii ecologişti şi-au reluat spectaculoasele gesturi de protest, pedepsite cu sabordări şi gaze lacrimogene de marina militară franceză. Este evident că, la fel ca şi acum zece ani, autorităţile nu vor da înapoi să folosească orice mijloc pentru a-i îndepărta pe sîcîitorii contestatari. Franţa vrea să-şi afirme independenţa politicii militare şi eventuala capacitate de a apăra Europa sau o parte a ei. Nu partea în care se găseşte Bosnia.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Aliaţele din „arcul guvernamental"

ADEVĂRUL:

"A trecut de mult vremea cînd şantajul pe faţă al liderului **României Mari**, al socialiştilor lui Ilie Verdeţ sau belicoasele declaraţii ale lui Gh. Funar puteau fi socotite ca semne clare ale desfacerii patrulaterului. Tot tămbălăul oratoric se potolea subit după cîteva runde de negocieri convocate de PDSR la ceas de seară, în vila lui Ceauşescu, pe malurile Snagovului sau prin alte vile cu faimă. Ameninţările se pierdeau în noapte în faţa promisiunilor lansate de colegii mai mari din PDSR: «tu o să mai primeşti un post de secretar de stat, ţie îţi dăm cîteva prefecturi, o să analizăm nemulţumirile voastre ş.a.m.d.». În general, tîrguiala pe posturi dădea rezultate. PDSR reuşea să-şi convingă tovarăşii de drum să mai meargă un timp în urma căruţei." (Adrian Ursu, **PDSR cu sacii în căruţă**, 6 iulie).

CRONICA ROMÂNĂ:

"Nu în ultimul rînd, scumpirile vor genera imediat reacţii tăioase ale partidelor de stînga, care vor critica vehement situaţia disperată a populaţiei sărace, lipsa protecţiei sociale ş.a.m.d. Ce mă întreb eu este dacă nu cumva PDSR-ul asta a şi vrut, adică să fie atacat la baionetă de aliaţii săi?" (Horia Alexandrescu, **Tactica ne omoară**, 7 iulie).

CURIERUL NAŢIONAL:

"În acest moment, cei doi parteneri nu au nici un obiectiv comun, ci numai interese separate. Din acest motiv, alianţa şchioapătă, PUNR forţînd tot mai mult mîna PDSR. Or, încetarea alianţei n-ar aduce PDSR decît beneficii. Distanţarea de extremismul şi naţionalismul unor lideri PUNR ar reface, cel puţin în parte, imaginea externă a PDSR. În al doilea rînd, PDSR n-ar mai fi obligat să cauţioneze anumite acţiuni şi manifestări ale PUNR cu efecte asupra relaţiilor internaţionale ale României. În al treilea rînd, ar scăpa de o sursă de imixtiune în treburile sale interne, ştiut fiind că, uneori, în luptele interne din PDSR se apelează şi la PUNR. În al patrulea rînd, ar da dovadă de consecvenţă şi de demnitate". (Ralu Filip, **PUNR, o povară din ce în ce mai grea pentru PDSR**?, 8 iulie).

EVENIMENTUL ZILEI:

"România vrea să intre în structurile nord-atlantice. Într-o publicaţie condusă de liderul PRM, Corneliu Vadim Tudor, a apărut o aşa-zisă scrisoare a 300 de cadre militare prin care integrarea în structurile nord-atlantice e considerată trădare de ţară. Cum să-l conving eu pe un occidental că noi vrem să intrăm în NATO, în condiţiile în care el a citit în presa internaţională că un grup de ofiţeri români, vorbind în numele a numeroase cadre militare, consideră orientarea spre vest a României drept o acţiune criminală? Pot eu să-i spun că scrisoarea este produsul minţii unui iresponsabil? Occidentalul îmi va răspunde imediat că acest iresponsabil e liderul unui partid care face parte din arcul guvernamental." (Ion Cristoiu, **Handicapul numit iresponsabilitatea politicienilor români**, 8-9 iulie).

ZIUA:

"Ruptura din coaliţia majoritară n-ar putea veni decît dinspre Cotroceni via PDSR. Este exclus ca ifosele PUNR, PRM şi PSM să meargă pînă acolo încît dezmembrarea să vină dinspre ele. A pleca de la guvernare cu doar cîteva luni înaintea alegerilor înseamnă un risc imens. Înseamnă pierderea tuturor posturilor din administraţia locală şi centrală. Organizarea alegerilor ar rămîne exclusiv pe seama PDSR, care e sigur că nu va uita afrontul adus. Conducerea PD simte asta pe propria-i piele, din 1991 încoace." (Adrian Pătruşcă, **Văcăroiu un om în faţa căruia reforma îngheaţă de la sine**, 10 iulie).

DE 14 IULIE

O vorbă atribuită pe vremuri postului de radio Erevan: partidul cunoaşte viitorul, ceea ce nici el nu poate să prevadă este trecutul. Sinistru detaliu orwellian din **1984**: toate numerele vechilor ziare se retipăresc potrivit comandamentelor de ultimă oră. Teoria receptării: istoria îşi rècolorează antecedentele, ea este circulară şi nu lineară, nu doar "urcă" ci şi "coboară", în presiuni şi articulări reciproce.

Anecdota, diagnosticul grav şi ştiinţa sobră indică filtrarea trecutului prin prezent. Am retrăit în două reprize opuse povestea cu "ce puţini am fost şi ce mulţi am rămas". Acum foştii disidenţi se înmulţesc vertiginos. Ciudată nu e adeziunea zgomotoasă la ultima noastră revoluţie, ci concomitenta hulire a tuturor revoluţiilor anterioare. Mulţi ignoră revoluţiile olandeză, engleză, americană, iar pe cea franceză o refuză violent şi global. De la bicentenarul din 1989 chiar şi în Franţa se poartă demontarea lui 1789. Între timp ziua naţională a rămas 14 iulie, iar "Cîntecul de război pentru armata Rinului", al ofiţerului Rouget de Lisle - imnul "la Marseillaise", în ciuda faptului că un publicist de-al nostru i-a denunţat recent versurile ca pentru el oripilante...

Schimbările la faţă se succed. Paşoptismul a trecut în antipaşoptism, conservator dar şi liberal. Apoi conservatori şi liberali s-au înfrăţit într-un evoluţionism anglo-saxon la antipodul succesivelor revoluţii franceze. Conservatorismul lui Disraeli şi liberalismul lui Gladstone au beneficiat însă, în timpul reginei Victoria, de hegemonia mondială şi bunăstarea imperiului colonial. "Ideologia engleză" din secolul trecut a avut solide temeiuri economice. Atît de solide încît a putut fi uitat Cromwell, care doar l-a decapitat pe Carol I cu mult înainte de a fi fost Ludovic al XVI-lea ghilotinat; şi au putut fi receptate edulcorat poemele răzvrătitului adept al puritanului lord-protector, inclusiv revolta incifrată în **Paradisul pierdut**, sau cea din scrierile urmaşilor lui Milton, dintre romantici. În schimb au fost readuşi în memorie criticii revoluţiei franceze, de la Edmund Burke.

La Fayette a participat la războiul american de independenţă, înainte de a fi încercat să concilieze adversităţile din patria sa, în 1789 şi în 1830. Hervé de Tocqueville a scăpat de ghilotină, dar fiul său Alexis, vlăstarul unei vechi familii de nobili normanzi, nu s-a mulţumit cu Restauraţia dinastiei de Bourbon sau cu instalarea lui Ludovic-Filip ca rege, ci a scris celebra sa carte despre democraţia americană - oare în afara oricărei influenţe republicane franceze?! Cîţi analizează astăzi în paralel evenimentele nord-americane cu cele franceze, abolirea sclaviei cu Declaraţia drepturilor omului şi cetăţeanului?!

Şi mai bine ilustrate îmi par acordurile-dezacordurile dintre cugetarea germană şi revoluţia franceză. Kant ieşea la marginea Königsbergului pentru a afla cu un ceas mai devreme ştirile pariziene aduse de poştalion. Hegel, Hölderlin, Schelling au plantat - se spune - într-o duminică din primăvara anului 1791, în apropiere de Tübingen, un "arbore al libertăţii", în jurul căruia au dansat şi au intonat cîntece revoluţionare; ar fi alcătuit chiar o asociaţie secretă, la reuniunile căreia au citit scrieri franceze interzise în Germania. Dictatura din 1793 i-a dezamăgit. Dar au urmat căi diferite. Hölderlin a rămas ataşat iacobinismului, Hegel chiar şi în timpul conformismului său prusac a menţinut stima faţă de idealurile revoluţiei franceze, singur Schelling avea să se dezică hotărît de ele. Toată filosofia, poezia, muzica germană au dialogat pătimaş cu revoluţia, pro şi contra, iar apoi pentru şi împotriva lui Napoleon, garantul "ordinii revoluţionare". Heine îi va asocia percutant pe Kant cu Robespierre, pe Fichte cu Napoleon, pe Schelling cu Restauraţia lui Ludovic al XVIII-lea: germanii ar fi transpus, compensator, în teorie ceea ce francezii săvîrşiseră în plan practic! Într-adevăr, putem oare să nu resimţim urme franceze în imperativele morale kantiene, în libertatea fichteană a Eu-lui, în viclenia hegeliană a istoriei?! Şi putem oare să nu surprindem acelaşi complicat - şi uneori polemic - transfer în Grecia hölderliniană, în schileriana "educaţie estetică", în "napoleonismul" goethean şi "antinapoleonismul" beethovenian?!

Revoluţia franceză şi antinomica ei prelungire napoleoniană inaugurează o istorie nouă, cu adevărat modernă, precum şi luarea ei în posesiune de către omul înzestrat cu conştiinţă-de-sine. Desigur, istoria îşi mai şi transferă centrele gravitaţionale, în Anglia veacului trecut şi în America secolului nostru. Dar Franţa a dominat-o multă vreme... cu Luminile şi umbrele ei. E prea comodă reducţia Epocii Luminilor la un facil optimism progresist; e prea simplă reproiectarea umbrei ghilotinei asupra cuceririi Bastiliei şi a Tuileriilor, asupra Adunării constituante şi a celei legislative, asupra abolirii monarhiei şi instaurării spiritului republican. Revoluţia şi-a devorat treptat copiii, dar chemarea la libertate, egalitate, fraternitate a răspîndit-o peste tot. Iar în Franţa nici o restauraţie n-o mai putea nesocoti. În afara ei ar fi izbîndit "dreyfusarzii" lui Zola asupra militariştilor naţionalişti? În absenţa ei ar fi optat generalul de Gaulle pentru Malraux ca ministru al culturii?!

Emigranţii revoluţiei franceze au trecut Canalul Mînecii sau şi-au depănat convingerile antirevoluţionare la Sankt-Petersburg. "Seratele" lui Joseph de Maistre trebuie citite. Dar pot fi citite şi textele lui Saint-Just, urmaşul lui Montesquieu, cel pătrunzător comentat de Camus ca "om revoltat" al "religiei virtuţii". A înţelege nu înseamnă a şi accepta. Dar fără cunoaştere ajungem la gesticulaţii facile. Poţi fi, precum Anatole France, adeptul revoluţiei şi vrăjmaşul exceselor ei. Precum Camil Petrescu, poţi disocia iacobinismul lui Danton de ultraiacobinismul ucigaşilor săi. Poţi încerca să pricepi chiar şi logica sinucigaşă a acestora din urmă. Dreptul la opţiune trece prin cumpănire.

Din timpul revoluţiei, deputaţii conservatori se aşază în dreapta, iar cei progresişti în stînga parlamentului francez. Polarizarea n-ar mai fi actuală, ni se tot spune. Într-adevăr, la noi ea a funcţionat defectuos, iar apoi a fost multă vreme demagogic distorsionată. Unele ţări au depăşit "dreapta-stînga", altele nu. În Franţa ea e vie, în buna tradiţie a revoluţiei, desigur. Recent ne-au convins de asta alegerile prezidenţiale.

La noi se tot laudă dialogul dintre opiniile diverse-inverse. Dar e mai practic... să nu-l practici. Idiosincraziile acumulate sînt invocate ca subterfugiu. E nevoie, cică, de timp pentru echilibru. Ce să facă unul aflat în criză de timp? Pur şi simplu să renunţe la opţiunile sale? Ar fi o purificare mult prea simplă. Mai bine să-şi reverifice, atent, punctele de vedere.

14 iulie e un bun prilej de meditaţie. Nu pentru un radicalism invers - şi nu pentru nevertebrare. Zgomotul şi furia nu priesc întotdeauna gîndirii. Iar dilemele nu sînt alibiuri.

Ion IANOŞI

„O ţară de nebuni"

— Interviu cu revoluţionarul NICA LEON —

R. - Acum, la mai mult de 5 ani după decembrie '89, o parte dintre revoluţionari spun că au fost folosiţi drept carne de tun; alţii susţin că nici un sacrificiu nu e, în cele din urmă, inutil; există şi o categorie de oameni care regretă chiar gestul de a fi ieşit în stradă. Dumneavoastră, domnule Nica Leon, cum vedeţi lucrurile astăzi?

N.L. - În primul rînd, trebuie să clarificăm statutul de revoluţionar, fiindcă astăzi, chiar şi cei care conduc ţara se laudă că ar fi emanaţii revoluţiei. Au şi certificate. Dar asta nu înseamnă că sînt revoluţionari. Sînt cei care făceau parte din aceeaşi castă şi care, cunoscîndu-se între ei şi fiind mai organizaţi, au declanşat contrarevoluţia. Iar cei tineri cu certificate nu sînt nici ei revoluţionari, îmi pare rău. Sînt nişte participanţi la ceva despre care n-au ştiut ce e. Ce a fost acolo ştiau numai aceia care au declanşat şi condus lucrurile. N-am văzut în Franţa statui ridicate nu ştiu cărui soldat al lui Napoleon. A..., lui Napoleon însuşi, da. Dar la noi toţi sunt eroi. Aia care s-au trezit acolo şi au acţionat după ureche, de a ieşit ce a ieşit pînă la urmă. Ei îşi dau şi astăzi cu presupusul, încercînd să creeze o opinie publică.

R. - Credeţi că revoluţia putea avea alt curs, putea ieşi mai bine decît a ieşit?

N.L. - Da, dacă ar fi existat revoluţionari mai mulţi, astăzi am fi triumfat şi n-ar mai fi fost atîţia nemulţumiţi. Dar şi nemulţumirea asta a poporului ar trebui analizată, fiindcă eu ţin minte că mulţi au fost fericiţi să se lase păcăliţi de către tovarăşii care se află azi la putere. A triumfat egoismul bătrînilor şi uite că tot ei sînt acum nemulţumiţi. Îşi merită soarta cu prisosinţă. Oare cîţi dintre aceia care se bat cu cărămida în piept că sînt intelectuali au înţeles vorbele lui Jirinovski? Ăla a avut mare dreptate. Orice popor sănătos îşi pune în frunte crema. Or noi, ce-am pus în frunte? Ia să verificaţi originea etnică a celor care ne conduc?

R. - Părerea dumneavoastră e că revoluţia a eşuat total, că n-a avut nici un rezultat?

N.L. - Ba, revoluţia a triumfat, a reuşit. L-am răsturnat pe Ceauşescu şi am citit în dimineaţa zilei de 22 decembrie un program de reforme politice, economice şi sociale. Revoluţia are deja un contur. Numai că toţi ceilalţi "stîlpi morali ai naţiunii", care acum sînt nemulţumiţi, Blandiana, Dinescu, Paler, Manolescu, Constantinescu, toţi tovarăşii cu pretenţii de mari democraţi au acceptat să intre acolo şi au stricat tot. Dacă eu aş fi avut 15 oameni, noi am fi fost astăzi la putere. Pentru că n-am avut 15 oameni curajoşi şi curaţi, n-am reuşit.

R. - Susţineţi aşadar, că soarta revoluţiei ar fi depins de numai 15 oameni, pe care nu i-aţi găsit?

N.L. - Da, de atîta era nevoie. N-am avut oamenii aceştia curajoşi şi interesaţi ca poporul român să-şi recapete demnitatea şi au cîştigat ceilalţi, care au fost mai mulţi. Ei m-au arestat pe mine, nu eu pe ei. Am încercat să îndrept această nefericită situaţie, candidînd la alegerile prezidenţiale. Dar n-am găsit o sută de mii de români normali, care să înţeleagă şi să-şi amintească de zicătorile înaintaşilor noştri. Una dintre ele spunea aşa: omul se alege în fruntea neamului după faptele lui şi pomul, după roadele lui. Iar noi am pus în fruntea ţării, după o revoluţie anticomunistă în care tinerii au fost împuşcaţi din ordinul comuniştilor, unul din aceeaşi tagmă. Şi ceilalţi doi contracandidaţi au fost tot de-ai lor: Raţiu şi Câmpeanu. N-am avut opoziţie, fiindcă ceea ce e acum s-a făcut la ordin. Şi ăsta e rezultatul. Eu am vorbit cu Coposu înainte de alegeri, atunci cînd voia să-l susţină pe Raţiu. N-a vrut să mă sprijine pe mine, deşi i-am garantat că eu voi cîştiga. Într-o confruntare televizată, l-aş fi făcut ţăndări pe Iliescu, ar fi fugit din studio. Şi atunci, pe cine ar fi votat poporul român? Pe unul care s-a sacrificat cu 10 ani înainte, scriind scrisori lui Ceauşescu, pentru binele tuturor, nu pentru pielea lui. (Scrisori care nu se citeau niciodată la "Europa liberă" ca ale Doinei Cornea. Asta pentru că se uitau să vadă ce origine etnică am eu. Ia uite bă, au zis, ăsta e chiar român, îşi dă şi numărul de buletin, şi semnează ce scrie. Nu-i facem ăstuia campanie, că e periculos. Ăsta o să facă bine alor lui). Poporul ar fi votat cum spuneam pe unul care a demonstrat, prin fapte, că-i capabil şi care a spălat ruşinea neamului românesc, pe unul care în timpul revoluţiei a fost arestat pentru chestia cu staţia aia. Lumea m-a întrebat, dar nimeni nu ştie ce şi cum. Cum acea staţie a împiedicat armata să se bată cu securitatea şi cu poporul şi, totodată, a împiedicat intrarea ruşilor în ţară. Şi fiindcă noi aveam şi un program foarte potrivit intereselor românilor, probabil puteam cîştiga alegerile.

R. - Nu credeţi că o revoluţie îşi poate arăta roadele şi într-un timp mai îndelungat, că uneori e nevoie de o perioadă de coacere şi de răspîndire a ideilor şi principiilor ei?

N.L. - Da, dar la noi ar trebui foarte mult timp, pentru că generaţia actuală e bolnavă de comunism şi de frică. Pe deasupra, membrii ei se tem de muncă şi aşteaptă totdeauna să gîndească alţii în locul lor. Sînt un fel de roboţi, oameni de tip nou. De abia după ce vor muri ei şi copiii lor, care sînt educaţi după chipul şi asemănarea celor care i-au zămislit, va urma, poate, o generaţie mai normală. Deci la a treia sau a patra generaţie. Dacă le va mai rămîne posibilitatea să mai aibă ceva din ţara asta.

R. - Să mergem mai la subiect. Ştiţi că, la vremea respectivă, revoluţia noastră a fost comparată cu cea franceză. Dv. puteţi face vreo paralelă, v-aţi gîndit vreodată la asta?

N.L. - Astea-s comparaţii de oameni proşti. Noi nu sîntem nici francezi, nici polonezi, nici spanioli. Nu ne putem compara cu alţii. Dacă ştim cine sîntem şi unde vrem să ajungem trebuie să găsim căile, metodele şi, mai ales, să susţinem oamenii care să ne ducă acolo. Competenţa lor se demonstrează prin fapte. Iar referitor la revoluţie, vedeţi că foarte mulţi sînt contemporani cu ea, dar nu ştiu ce s-a întîmplat acolo. Nici comisia parlamentară, după atîţia ani, n-a descoperit nimic.

R. - Ştiţi pe cineva care ştie?

N.L. - Cei care erau deja organizaţi în sediul CC-ului. Doar cîţiva dintre cei intraţi acolo, fiindcă majoritatea veniseră să fure şi să caşte gura. Unii se împingeau chiar să ia puterea, deşi nici limba română n-o ştiau ca lumea. Dar apoi, vechii comunişti, care se cunoşteau între ei, au preluat puterea strecurîndu-se prin toată debandada aceea. Cum e posibil ca un civil de pe stradă să vină şi să-l schimbe, în situaţia aceea în care se afla ţara, pe ministrul apărării naţionale. Sîntem o ţară de oameni nebuni. Şi mă întreb unde sînt tinerii. Ei să se înfigă, să încerce să schimbe ceva, să o ducă mai bine dacă sînt nemulţumiţi. Nici nu există, vă spun eu. Nu ştiu ca pe vremea lui Ştefan cel Mare, cînd veneau turcii, tinerii să se fi înghesuit la graniţă să fugă. Dar, mai nou, în istoria noastră, ne-am învăţat aşa. Păi dacă tot am dat Basarabia cadou, că noi eram ocupaţi să ne plimbăm pe bulevard, ce să ne mai pierdem timpul? De ce să mai ţinem la ţara asta, să ne îngrijim de ceea ce lăsăm copiilor? Avem vreo obligaţie faţă de ei? Ce, pisica nu face pui şi-i calcă apoi troleibuzul?

R. - Care-s planurile dv. de aici înainte?

N.L. - Planul nostru e foarte dificil de realizat. Vrem să găsim în lume o societate specializată în producţia de echipament optic, care să fie capabilă să producă o lupă cu care să găsim cetăţeanul român. Deocamdată, cu ochiul liber şi cu toate eforturile noastre, n-am reuşit să-l găsim.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Revoluţia e tot ceea ce poate fi mai rău

Puţină lume mai ştie astăzi că **revoluţie** e un termen pe care l-au folosit mai întîi geometrii şi astronomii pentru a descrie o mişcare cu totul specială, cea în urma căreia un corp se întoarce în punctul din care a plecat. **Revoluţie** înseamnă însă, pe de altă parte, o schimbare ieşită din comun, petrecută nu în sferele celeste, ci în orizontul românesc, mult mai puţin regulat decît cel supralumesc. Introdus în discursul politic, primul sens al **revoluţiei** aruncă în joc o miză paseistă: «a face revoluţie» înseamnă a reveni «aux vieux bons temps», la o stare calmă în care autenticitatea umană nu fusese coruptă încă de civilizaţie (Rousseau), sau, într-o accepţie derivată, mai slabă, a reveni la o ordine stabilă, concretizată în forme politice tradiţionale. Cel de-al doilea sens al **revoluţiei** - cel care s-a impus în mentalităţile cotidiene - trimite la cu totul altceva, căci acum «imprevizibilul ia locul previzibilului, dezordinea ordinii, extraordinarul ordinarului» (M. Ozouf), astfel încît **revoluţie** înseamnă schimbare brutală, bulversare completă, distrugere a legalităţii existente în vederea unei înnoiri radicale. Nu se ştie cum de au apărut două sensuri atît de diferite: s-ar putea ca opoziţia dintre excepţionalitatea momentului în care se produce revenirea în punctul de plecare şi banalitatea parcursului să fi sugerat cel de-al doilea sens. Altfel zis, atunci cînd crezi că **ţinta** rămîne mai importantă decît **parcursul** pînă la ea, ai toate şansele să devii revoluţionar în cel de-al doilea sens, să speri adică în înnoirea radicală: aceasta e doar o ipoteză, pe care o speculează cu îndemînare şi imprecizie foarte mulţi, fără să îşi dea seama ce anume implică ea. Ceea ce e cert e faptul că ambele sensuri ale **revoluţiei** evocate mai sus existau deja înainte de 1789, fiind aplicate, de pildă, în interpretările consacrate revoluţiei engleze şi celei americane (o sinteză se găseşte la un discipol al lui Rousseau, abatele de Mably; pentru cazul francez, vezi comentarii la M. Ozouf, K.M. Baker, J.M. Goulemot, F. Furet, H. Arendt). Pe de altă parte, merită reţinută opoziţia dintre fatalismul implicit primului sens al revoluţiei («totul se va petrece ca şi în sferele celeste, revenirea însăşi urmînd să confirme imutabilitatea formelor politice») şi libertinismul subsecvent celui de-al doilea sens («noutatea va fi radicală, căci va fi modelată de atotputernica voinţă umană»).

Actele revoluţiei franceze s-au revendicat de la ambele sensuri. Cei marcaţi de lectura lui Rousseau vizau **revoluţia** în primul sens atunci cînd încercau recuperarea autenticităţii omeneşti pierdute ori atunci cînd cedau tentaţiei formelor vechi în confruntarea lor cu radicalii. În schimb, evenimente precum instituirea Constituţiei civile a clerului, adoptarea calendarului republican sau Teroarea trimit cu certitudine la o «voinţă înnoitoare», inspirată deci de cel de-al doilea sens descris mai sus. Aceeaşi dualitate poate fi remarcată şi în Revoluţia bolşevică: în primii ani, dacă Lenin era actorul noutăţii radicale, iar Troţki, poate chiar mai consecvent decît Lenin, propovăduia «revoluţia neîntreruptă», Buharin e, în schimb, după marea foamete pricinuită de socialismul pur (din 1918-1921) susţinătorul principal al NEP-ului, adică al revenirii la piaţă şi monedă (aceasta era în epocă miza dezbaterilor în jurul instalării comunismului). Pentru Troţki, revoluţia permanentă înseamnă transgresarea cotidiană a ordinii legale; el e, aşa cum au remarcat-o şi istoricii comunişti ai revoluţiei, un Robespierre într-o lume slavă. Pentru Buharin, revoluţia avea în schimb nevoie, vorba unui preşedinte cu studii la Moscova, de reformă. Asta i-a şi adus lui Buharin reabilitarea, în 1988, din partea lui Gorbaciov, un alt «revoluţionar reformist».

În general, *revoluţiile sînt greu de oprit*. În 1789, francezii au crezut, de pildă, că-l pot păstra pe monarh în fruntea statului, încercînd o conciliere inspirată de... revoluţia engleză. (Mirabeau a fost atunci principalul mediator dintre Curte şi Adunarea legislativă). Constituţia din septembrie 1791 făcea astfel din Franţa o monarhie ereditară, dar la mai puţin de un an, în august 1792, regalitatea e doborîtă de comuna insurecţională, iar în ianuarie 1793, Ludovic al XVI-lea e ghilotinat. Concilierea dintre puterea masselor şi o formă veche, cea a monarhiei constituţionale, s-a dovedit imposibilă. Tot atît de iluzorie va fi însă şi reuşită Terorii, care viza răsturnarea completă a ordinii lucrurilor, contrazicerea absolută a legalităţii. Robespierre şi Saint-Just, actorii principali ai Terorii vor muri şi ei ghilotinaţi, pentru ca mai tîrziu să piară la fel şi unii din asasinii lor. Primul care a remarcat caracterul devorator al revoluţiei a fost Joseph de Maistre. El propunea de aceea o contrarevoluţie, «nu o revoluţie de sens contrar, ci contrariul revoluţiei», invocînd în mod explicit exemplul... revoluţiei/restauraţiei engleze. (Paranteză specială pentru dl. Alexandru Paleologu, cu referire la interviul domniei sale din 22 mai, din **România liberă**, în care o dorită contrarevoluţie română e legată de scularea masselor, de revolta pasională a străzii: Joseph de Maistre nu lega contrarevoluţia de masse, ba chiar spunea explicit că «aşa cum nu ele au făcut revoluţia, nu ele vor aduce un rege pe tron». Maistre se gîndea în schimb la un complot, iar profeţiile sale, după cum bine se ştie, s-au împlinit, chiar dacă pentru scurt timp, după aproape 20 de ani). Lanţul crimelor revoluţionare vor continua multă vreme în republica franceză, iar spiritul revoluţionar va inspira mişcarea socialistă de aici, aceasta fiind o contrazicere flagrantă a tezei marxiste potrivit căreia ideologia proletară se naşte «reflectînd» condiţiile materiale ale clasei muncitoare! Cînd François Furet scria în 1978 că «revoluţia franceză s-a terminat», o altă revoluţie, cea bolşevică, îşi consuma ultimele energii, atît la «centru» cît şi în periferiile născute după cel de-al doilea război mondial. Ca şi cea franceză, revoluţia rusă şi-a devorat actorii: atît fizic (e vorba, de pildă, de Troţki, ucis de agenţii lui Stalin tocmai în Mexic, sau de Buharin, executat în 1938, ca şi de toţi cei omorîţi în urma «proceselor» politice), cît şi simbolic (Stalin, denunţat de Hruşciov, la Congresul XXII e cazul clasic al crimei simbolice). Pe de altă parte, aşa cum a arătat-o A. Besançon, evenimentele din URSS au reprezentat o alternare a comunismului de război (a revoluţiei ca răsturnare radicală a ordinii) şi a politicii de tip NEP (care, instituind un retur limitat la piaţa şi mecanismele ei, conţinea nostalgia formelor celor vechi, îngăduind în acelaşi timp o oarecare marjă de libertate cetăţenilor). Asta înseamnă însă că *nici una din variantele revoluţiei nu a reuşit*. Pe de altă parte, ceea ce a fost făcut în numele «revoluţiei înnoitoare» a avut drept rezultat întoarcerea la o stare mult mai proastă decît cea anterioară, adică la tribalism, sărăcie şi ură, tîmpenie guvernamentală şi mai cu seamă dezastre individuale.

În general, *revoluţionarii sfîrşesc prost*: aşa cum s-a văzut, ghilotina sau plutonul de execuţie îi aşteaptă întotdeauna. Pe de altă parte, *nu există revoluţionar moderat*: căci pînă şi thermidorienii, cei care au pus capăt Terorii Comitetului de Salvare Publică au ucis, urmîndu-şi pasiunile ce le fuseseră cenzurate înainte de venirea la putere. În revoluţia bolşevică, calmarea Terorii a însemnat renunţarea la asasinatul politic: acestuia i-a luat însă locul o dominaţie cuprinzătoare, supravegherea disidenţilor şi izolarea - în închisori - a opozanţilor devenind metodele care trebuia să creeze «omul nou».

Bilanţul crimelor comise în numele revoluţiei în ultimele două secole e impresionant, căci Revoluţia nu îşi ucide doar căpeteniile, ci mai ales supuşii. *Revoluţia e rea pentru toată lumea*. Astfel, dacă Teroarea franceză a ucis circa 17 mii de «cetăţeni», aruncînd în închisori peste 500 de mii (Tilard), revoluţia bolşevică a avut doar în Rusia 60 de milioane de victime (Volkoff). Aceste cifre ar trebui să îl facă mai circumspect pe cel care visează la revoluţie. Din păcate, dărîmarea regimurilor revoluţionare comuniste la sfîrşitul lui '89 a fost pusă tot în seama revoluţiei (Furet). Paralela cu evenimentele petrecute cu două secole înainte, deşi cu totul imprecisă, a instalat durabil acest termen în vocabularul contemporanilor. Dahrendorf e unul dintre cei care s-au servit de această confuzie pentru a comenta sensul

În 1989, în România, s-a ieşit în stradă pentru anularea efectelor revoluţiei comuniste: aşadar a fost o contrarevoluţie.

evenimentelor din 1989 într-o manieră total imprecisă. Explicaţia acestei curioase deturnări de sens nu e prea greu de găsit. Căci, sub influenţa propagandei de stînga, *lumea secolului XX s-a obişnuit să asocieze oricărui act politic bun caracterul revoluţionar*. Cum în România, răsturnarea regimului comunist s-a datorat ieşirii în stradă şi jertfei umane, întîlnite atît de des în revoluţii, apelaţiunea cu pricina a părut cu atît mai justificată. Nimic mai eronat. Căci aşa cum remarca dl. Paleologu în interviul citat mai sus, cei ieşiţi în stradă în decembrie 1989 urmăreau nu o nouă revoluţie, ci anularea efectelor revoluţiei comuniste. Vărsarea de sînge urma să fie ceea ce ea nu a fost niciodată pînă acum, şi anume suportul unei contrarevoluţii, pentru a institui returul la legitimitatea anulată prin revoluţia bolşevică. Singurii revoluţionari din decembrie 1989 sînt deci pînă la urmă cei care s-au opus acestei voinţe contrarevoluţionare. Apărători ai vechiului Regim sau actori ai instalării celui nou, ei s-au făcut nevăzuţi după cîteva zile. Aceşti «revoluţionari» nu sînt singurii rămaşi nepedepsiţi pentru crimă. De fapt, evenimentele din decembrie 1989 nu sînt o revoluţie în primul rînd pentru că nimeni nu şi-a asumat rolul de învingător. Cu excepţia asasinării cuplului Ceauşescu, noii deţinători ai puterii au refuzat cu obstinaţie această postură de învingător, adică de judecători ai crimelor din regimul căruia i-au succedat. Nu cred că asta sa întîmplat dintr-un exces de civilizaţie sau datorită unei sensibilităţi democratice: sînt mai degrabă înclinat să dau dreptate unora din opozanţii postdecembrişti care sugerează că apartenenţa multor lideri la structurile vechiului regim a fost motivaţia principală a refuzului de a judeca pînă la capăt revoluţia comunistă. Că nu e vorba de sensibilitate democratică în cazul falşilor învingători o dovedeşte de fapt şi situaţia ulterioară anului 1989: căci regimul actual nu e doar o formă de autoritarism susţinută de un monopol socialist în economie (Patapievici), ci şi o guvernare profund înrudită cu cele revoluţionare. Încălcarea legalităţii instituite este principala sursă a acestui revoluţionarism, care îşi arogă pe nedrept inspiraţia democratică.

Să-i lăsăm deci pe revoluţionari să-şi clameze condiţia: dar să adăugăm că asta e tot ceea ce poate fi mai rău!

Cristian PREDA

La Europa Liberă. cînd cu „loviluţia“

În noiembrie 1989, după o vară împuţită, fusesem ameninţaţi cu moartea şi eu şi Emil Hurezeanu; îmi oblojeam sufletul şi psihicul cît mai departe de Europa şi de Europa Liberă. Mă aflam undeva pe o plajă, tocmai unde şi-a înţărcat dracul copiii. Pe insula Paradisului, din arhipelagul Bahamas, ca să fiu mai precis şi să mă dau puţin şi mare. Nici că-mi păsa de micii satrapi din ţările comuniste care cădeau unul după altul, ca popicele. Dădu Gorbaciov cu bila în ei, perestroika, glasnosti, mă rog, tot tacîmul. Şi cînd eram eu mai departe de lumea dezlănţuită, nişte americani îmi spun că a căzut şi Todor Jivkov. Nu se poate, am zis ca un apucat, nu se poate! Ba da, ba da, au repetat americanii, a căzut. De unde să înţeleagă nişte americani, care abia dacă ştiau cam pe unde vine Europa, că altele erau în inima mea. Eu mă sufocam de indignare. Cum de şi-au permis nişte bulgăroi cu ceafa groasă să-l dărîme pe al lor? Înaintea noastră! Ce, noi, românii, sîntem coada Europei, Albania nu mai conta! Cît pe-aci să mor de indignare. Şi de ruşine. Pînă şi bulgarii, iar noi, nimic. Mămăliga nu explodează!

M-am întors, a venit 17 decembrie, am aflat de Timişoara. Am început în noaptea de 17 spre 18, iar din seara de 18 am început cu adevărat. În afară de tradiţionala **Actualitate românească**, de la ora 19 şi 10, împreună cu Emil Hurezeanu, am mai făcut o emisiune în direct de 40 de minute, la miezul nopţii. Singuri, fără nici un fel de şefi, fără nici un fel de vize. Însă cuvîntul de ordine era responsabilitate, deontologie profesională maximă. Ştirile, alarmante şi confuze, majoritatea venite prin Budapesta şi Belgrad, au început să se aglomereze. Toţi emigranţii telefonau în ţară, la Timişoara şi prin împrejurimi. Veştile erau îngrozitoare. Morţi cu zecile, cu sutele, cu miile. Noi am rămas vreo două zile cu un mort sau doi, aşa ziceau agenţiile de presă cele mai serioase. Deontologie profesională înainte de toate. Vreo două zile am stat la îndoială dacă să difuzăm ceea ce se strigase pe străzile oraşului de pe Bega. Azi în Timişoara, mîine în toată ţara! Dacă o difuzam nu suna a incitare? Suna. N-o difuzăm! Ori sîntem, ori nu sîntem responsabili!

Între timp însă s-au deschis linii noi de telefon, cu casetofoane ataşate. Într-o singură noapte, între sutele de apeluri, s-au înregistrat două mărturii de la faţa locului, două adevărate reportaje cu ştreangul de gît, autentice, emoţionante, cu detalii impotante de geografie a locului. Le difuzăm şi, odată cu ele, şi "Azi în Timişoara, mîine-n toată ţara". Din România, un sîrb ne aduce o casetă tocmai la München. O ascultăm, un basm imprimat de Electrecord. "Făt Frumos din lacrimă"! Mai ascultăm ce mai ascultăm şi, minune!, la mijloc mesajul unui cetăţean din Caransebeş, adresat securităţii. Omul are doi copii, va ieşi pe stradă să ia lumină şi dacă au chef şi curaj n-au decît să vină să-l împuşte la adresa cutare, el nu mai poate îndura. S-au pornit românii!

Dar mămăliga încă n-a explodat. La Bucureşti, CPEx şi oamenii muncii condamnă huliganii de la Timişoara. Mai mult, cel mai bun fiu al poporului pleacă în Iran, omul joacă tare; e limpede, controlează situaţia - ne spunem noi, analişti fini, călăuziţi de cel mai înalt spirit de deontologie profesională. Între timp, de la Timişoara ajung primele imagini, cele de la Cimitirul Săracilor, orori şi iar orori săvîrşite de Securitate. Sosesc şi cele 50 de secunde cu ţipete, înjurături, zgomote, împuşcături, huruit de tancuri. Plîngem, nu ne putem abţine, şi primim acordul să difuzăm istoricul document. De mai multe ori. Impresie mare. În ţară mai ales.

Transmitem deja 24 de ore din 24 şi stăm tot timpul cu urechea lipită de radio Bucureşti. A dat Dumnezeu şi i-a luat de tot minţile lui Ceauşescu. Miting mare, promisiuni. Ţipete, confuzie, întrerupere bruscă. Scurtă pauză şi marşuri patriotice. A urmat noaptea pe care o ştiţi mai bine decît noi, pentru că noi nu ştiam ce se întîmpla la Inter, la Dalles, în Piaţa Universităţii. Şi apoi nu prea mare lucru, aproape nimic pînă la plecarea elicopterului de pe Comitetul Central şi apariţia lui Mircea Dinescu la Televiziune cu "fraţilor, Dumnezeu şi-a întors faţa către români".

Mămăliga explodase, în fine. Ne-am îmbrăţişat, am plîns, am cîntat "Deşeaptă-te române", s-au deschis telefoanele cu România, au început să curgă apelurile, mesajele, corespondenţele, protestele, chiar şi adeziunile. Apoi armata e cu noi, securitatea era, oricum, cu noi, împuşcături, terorişti. În sfîrşit, revoluţie. O colegă de la secţia bulgară, drăguţă foc, nici măcar cu ceafa groasă, a venit plîngînd să ne felicite pe noi, românii. Ştia ea că numai noi, românii, o să înecăm comunismul în sînge, aşa se face o revoluţie adevărată, cine a mai auzit de revoluţie fără sînge, bravo vouă, românilor! Cît pe ce să-mi sară inima din piept de mîndrie. În sfîrşit, eram iarăşi mai grozavi ca bulgarii. Făcusem o revoluţie adevărată. Noi, Românii.

Se sparie gîndul cînd te uiţi într-un dicţionar la cuvîntul revoluţie şi la cîte feluri de revoluţie există. Nici una nu seamănă cu a noastră. Numai a noastră a fost unică, românească. S-ar părea că a fost o "loviluţie", cum bine zicea un domn care tocmai o cercetează. Şi încă nu s-a terminat. Nici cercetarea şi nici revoluţia.

N.C. MUNTEANU

Un eveniment prea apropiat

Cu cîteva decenii înainte de izbucnirea revoluţiei franceze, Friedrich cel Mare îi scria lui Voltaire că prevede mari dezordini în Franţa în cazul cînd curtea regală nu va iniţia ceea ce astăzi se cheamă un buget de austeritate. Reformele aşteptate au întîrziat să vină. Cînd încercările de reformare s-au produs - era prea tîrziu. Revoluţia s-a deslănţuit şi ordinea feudală a troznit din încheieturi în toată Europa.

Stînga vorbeşte în mod tradiţional despre măreţia revoluţiei, dreapta despre ororile ei.

Unii istorici ajung azi la concluzia că revoluţia din 1789 putea fi evitată: Franţa ar fi ajuns oricum la ordinea burgheză, mergînd domol pe drumul mare al dezvoltării economice normale, fără să mai apuce pieptiş pe scurtătura revoluţiei. Acelaşi considerent - în treacăt fie spus - este adus şi cu privire la revoluţia rusă din 1917: capitalismul se dezvolta acolo impetuos, acţiunea modernizatoare n-avea de ce să recurgă la teroare pentru ca Rusia să ajungă o mare putere modernă.

Asemenea judecăţi contrafactuale sînt mai mult decît o simplă părere, dar mai puţin decît o cunoaştere pozitivă dătătoare de certitudini. Ceea ce ştim însă în mod cert este că Ţările de Jos, Anglia, Statele Unite şi Franţa şi-au făcut la timpul potrivit revoluţiile lor politice care au fost tot atîtea pietre de hotar în dezvoltarea democraţiei moderne. În cazul ţărilor occidentale, asemenea revoluţii s-au dovedit a fi într-adevăr, după reţetarul marxist, «locomotivele istoriei».

O revoluţie politică se dovedeşte a fi «bună» atunci cînd deschide un drum larg pentru reforme ulterioare oricît de temerare şi previne astfel explozii sociale şi revoluţii proaste. Cum s-ar părea, germanii, ruşii şi nu numai ei au avut parte în secolul nostru de revoluţii proaste tocmai pentru că la momentul potrivit n-au avut parte de o revoluţie bună, ori de un şir de reforme încă şi mai bune.

Discuţiile în jurul revoluţiei tind în genere să simplifice lucrurile, atunci cînd ele caută o esenţă simplă, neproblematică, exprimată în evenimente emblematice. Pentru unii, esenţa revoluţiei franceze a constat în Teroare, robespierranismul fiind o anticipare a terorii staliniste, un **summum** al ororii, al absurdităţii. (S-a ajuns pînă la aserţiunea că ideologia iacobină este un preludiu al ideologiei staliniste şi o consecinţă a filozofiei iluministe). Pentru alţii, esenţa revoluţiei se rezumă la "Libertate, Egalitate, Fraternitate". Războaiele napoleoniene şi codul lui Napoleon ar fi, iarăşi, pentru unii, nu numai epilogul, ci chiar sensul final al revoluţiei. Pare dificil să găsim o formulă unică în măsură să rezume esenţa şi să redea sensul neechivoc al evenimentelor iniţiate în 1789. Politica îşi spune şi aici cuvîntul. Un liberal şi un conservator, ori un "legitimist" şi un "republican", nici nu vorbesc despre aceeaşi revoluţie, pentru că ei nu trăiesc în aceeaşi lume. La cafenea sau în universitate, în discursul popular sau în cel academic, revoluţia va fi privită inevitabil prin optici diferite. Altfel nu se poate. La 1789 a început barbaria lumii moderne - spun unii; iar alţii, în schimb, fac apologia valorilor care au prezidat la înlocuirea ordinii feudale.

Dacă Ciu En Lai a spus că este prematur a vorbi despre semnificaţia revoluţiei franceze evenimentul fiind prea apropiat de noi, cuminte ar fi atunci să ne abţinem de la emiterea unei păreri pripite, aşteptînd să ajungem la o vîrstă venerabilă ca să ne putem pronunţa (superbă motivaţie pentru încăpăţînarea de a trăi dincolo de termenul de garanţie!). Numai că este greu să nu-ţi exprimi părerile, atunci cînd **nu** eşti om politic, după cum este greu să nu ai păreri, cînd nu eşti un înţelept. Iar părerile tale sînt impersonale, fiindcă sînt **împrumutate**, de la lume adunate, şi fiindcă nu le poţi nuanţa în contexte de referinţă noi, fiindcă le exprimi din topor, fiindcă nu le poţi restitui - şi iarăşi la lume date - cu vreun adaos (le poţi numai deforma sau dilua).

Bune sau rele, comentariile mele merg într-o anumită direcţie. Înclin să văd, şcolăreşte şi convenţional, amploarea evenimentului şi o anume grandoare a lui, scăldată nu într-o lumină sumbră, sinistră, ci mai curînd într-un clarobscur eroic.

După ce în privinţa aceasta s-au rostit Goethe, Hegel şi Beethoven, nu este greu să accepţi că revoluţia a fost un eveniment măreţ, că Declaraţia drepturilor omului şi cetăţeanului are o retorică exaltantă, că armatele franceze desculţe şi prost echipate care au pus pe fugă la Valmy oştile austriece erau însufleţite de un spirit înălţător.

Adevărul revoluţiei se adresează nu doar intelectului, ci mai întîi sufletului. Există un **Animus** al revoluţiei care se exprimă în discursul politic şi în analiza istorică, dar există şi o **Anima** a ei care vorbeşte în "Eroica" şi în Marseilleza.

Dar nu despre măreţia revoluţiei se discută astăzi, ci despre preţul ei, despre sîngele atunci vărsat. Revoluţia - o oroare? Desigur! Dar cei ce rezumă revoluţia la un distih istoric cu două rime - oroare şi eroare - ar face bine să consulte o **istorie a ororii**, dacă nu şi una a **erorii**. Nu ştiu dacă s-a scris o asemenea istorie concentrată a ororilor care fac istoria modernă (prietenul Slavomir Popovici, cineast şi scriitor, imaginase cîndva un asemenea proiect) - dar atunci ar trebui să ne-o reprezentăm. Am vedea cu acest prilej cît de incredibil de lung este şirul ororilor, cîte scenarii ale crimei, intoleranţei, fanatismului şi turpitudinii s-au scris şi s-au realizat, punct cu punct, în lumea modernă. Dacă Revoluţia este o simplă dezlănţuire de patimi criminale, atunci să aruncăm o privire asupra faptelor curente, cotidiene, de dinainte şi de după 1789. De ce moraliştii care se indignează de ororile revoluţiei nu reacţionează la fel şi la ororile războiului? De ce nu urmează modelul Tolstoi? Să renunţăm la a mai spune că Napoleon se face vinovat de mult mai multe asasinate decît Saint-Just, deşi ultimul era un fanatic, în timp ce Napoleon era un mare şi pragmatic om de stat? Dacă privim lucrurile din punct de vedere etic şi religios, Tolstoi avea dreptate atunci cînd vorbea cu dispreţ şi mînie despre Napoleon ca despre un om mărunt. Singura întrebare în discuţie este dacă acest unghi de abordare a istoriei este cel mai potrivit. Ca şi gîndirea filozofică, reflexia etică şi religioasă aplicată asupra istoriei ajunge la un punct unde se blochează. Este drept că **spectaculosul** terorii iacobine şi modificările pe care ea le provoacă în psihicul colectiv frizează demenţa - dar trebuie să spunem totuşi că delirul naţionalist colectiv al milioanelor de europeni care porneau în 1914 la luptă, pentru ca să se extermine reciproc, ar trebui să constituie obiectul unei repudieri similare, pe care n-o constat. Primul război mondial a stat la originea unui lanţ de crime, de absurdităţi, a unei întregi involuţii morale, de la care trebuie derivate mai curînd toată demenţele care au urmat şi la care masele au consimţit. În comparaţie cu acest delir deloc iacobin al maselor, produs la 125 de ani de la Marea Revoluţie Franceză, setea de sînge a precupeţelor pariziene purtînd boneta frigiană este un exerciţiu minor; iar calculata şi mediocra diplomaţie europeană, calculaţii şi mediocrii împăraţi, trei la număr, din 1914 împărtăşesc o responsabilitate difuză, dar nu mai puţin reală, pentru mult mai multe crime comise faţă de popoarele lor şi faţă de umanitate în ansamblu decît poartă toţi iacobinii revoluţiei franceze la un loc. Numai că nu îndrăznim să articulăm clar această judecată, fiindcă ni se pare - ni se pare numai! - că nimic edificator nu rezultă de aici; ne închipuim, dimpotrivă, că iacobinismul ar fi modelul totalitarismelor secolului nostru. Caracterul difuz al stupidităţii de care este împregnată de la un cap la altul acea gîndire politică a secolului noastru care a contribuit decisiv la declanşarea primului război mondial, natura difuză a ororilor vieţii în societatea modernă, par să obnubileze responsabilităţi mai apropiate; responsabilitatea pentru ororile acestui veac ar reveni, ni se spune, modelului arhetipal iacobin precum şi ideologilor, ideologiilor sub semnul cărora s-au instaurat dictaturile ce se revendică parţial de la iacobinismul francez sau de la alte radicalisme.

Cei ce moralizează intens pe tema terorii iacobine ar face bine să reflecteze din cînd în cînd şi la războaiele mondiale şi la cauzele lor. Cei ce îi vituperează pe Robespierre şi pe Saint-Just - nişte monştri, într-adevăr! - ar face bine să reflecteze din cînd în cînd şi asupra ororilor gîndirii politice în genere. Cei ce se dezlănţuie împotriva lui Voltaire şi Rousseau ar trebui să afle în sfîrşit că şefii celor trei mari imperii, oameni (mai mult sau mai puţin) credincioşi, cu teamă de Dumnezeu, care nu erau iluminişti şi revoluţionari, nu erau ideologi, - că ei, tocmai ei, luminaţii despoţi, au pavat drumul terorismului de stat şi au contribuit remarcabil la colecţia de orori care umple istoria Europei în secolul nostru. (Ceea ce, fireşte, nu-i absolvă pe ceilalţi mari, încă şi mai mari, responsabili ai ororilor ce-au urmat). Acţiunea - uneori şi inacţiunea - politică mută pietricele, deslănţuind astfel avalanşe.

Păcat, păcat de sîngele vărsat - în revoluţii, din cauza revoluţiilor, adică din cauza promotorilor şi adversarilor revoluţiilor; păcat de ororile dinainte de revoluţii şi aducătoare de revoluţii; păcat de ororile şi turpitudinile de după revoluţii. Dinainte, din timpul şi de după revoluţii, oricare ar fi ele.

... Şi să ne păzească piaza bună nu numai de fanaticii revoluţiei, ci tot atît de mult şi de proasta administrare a finanţelor statului, de inflaţia explozivă, să ne păzească de speculaţii prea riscante şi de crize financiare mondiale, fără a mai vorbi de războaie, ori de decalaje prea flagrante, de contraste sociale prea scandaloase, de prea marea prostie şi obtuzitate a politicienilor, de **cunctatorii** care tărăgănează reformele indispensabile, netezind astfel drumul pentru diferitele forme de delir colectiv. Să ne păzească piaza bună a istoriei de atîtea şi atîtea alte posibile verigi din lanţul **Karmei** lumii de azi.

Fiindcă, întrebarea neliniştitoare care se pune astăzi este: cu cît mai uşor decît asupra revoluţiei din 1789 ne putem pronunţa asupra revoluţiilor care i-au urmat cu exact două sute de ani mai tîrziu?

Sorin VIERU

Artistul şi Revoluţia

Marat ucis - acest tablou ieşit din penelul lui Jacques-Louis David în 1793 - a fost considerat o Pietà a Revoluţiei franceze. O Pietà secularizată, în care locul Madonei îndurerate e liber. Liber, întrucît Marat e fiul Revoluţiei, iar Revoluţia este Poporul. Un popor mult prea flămînd şi mult prea mînios pentru a zăbovi contemplîndu-şi rănile. În timp ce Marat - acest **Christus novus** - zace asasinat în cada de baie într-o copleşitoare singurătate, pe care doar o epocă ce a închis bisericile şi a declarat catedrala Nôtre-Dame un templu al raţiunii a putut să o imagineze, poporul continuă Revoluţia. Marat, în schimb, i-a pus punct. Braţul său inert, atîrnînd peste marginea căzii, ţine în vîrful degetelor o pană, ce s-a oprit perpendicular pe podea, marcînd ortografic sfîrşitul. Cealaltă mînă ţine scrisoarea ucigaşei: Charlotte Corday. Victima şi călăul adînciţi într-un dialog dincolo de timp; picăturile de sînge amestecate cu picăturile de cerneală; pumnalul ucigaş şi pana vizionară; paginile lui Marat, utopiile sale purtînd germenii unei vieţi noi, şi paginile Charlottei Corday - cuvinte aducînd cu ele veşnicia morţii. Antiteze al căror echilibru David l-a atins într-o operă plastică revoluţionară atît în ceea ce priveşte subiectul cît şi în ceea ce priveşte maniera sa de tratare: **Marat ucis** încheie epoca rococoului senin şi optimist, deschizînd (precum Revoluţia însăşi) era clasicismului, a acelui veac în care istoria încetează a mai fi plan dumnezeiesc de mîntuire, în care istoria înseamnă acţiune umană, sortită nu rareori erorii tragice. Poate că zguduitoarele crime din septembrie 1792, cărora le-au căzut victime peste 1400 de regalişti şi de preoţi, şi al căror autor moral a fost, alături de Danton, pe atunci ministru al justiţiei, Jean-Paul Marat, iacobinul, cordelierul, montaniardul, au reprezentat astfel de tragică eroare. Şi poate că şi lichidarea girondinilor din iunie 1793, al căror sînge s-a vărsat din ordinul aceluiaşi Jean-Paul Marat, a constituit tot o tragică eroare. Dar artistul Jacques-Louis David nu pronunţă sentinţe istorice. El nici nu condamnă şi nici nu iartă. El surprinde doar clipa, devenită istorie prin acţiunea unui om, clipa devenită veşnicie prin acţiunea altuia. David stie că într-o lume ce şi-a pierdut transcendenţa şi prin aceasta unitatea de măsură morală a tot ceea ce înfăptuieşte, graniţele dintre victimă şi călău sînt permeabile. Marat e martir în măsura în care plăteşte cu viaţa pentru crezul său. Marat e victimă a istoriei, în măsura în care toţi cei ce se implică în schimbarea cursului ei îi cad în cele din urmă victimă. Dar Marat e totodată călăul tuturor celor ce se împotrivesc schimbării cursului istoriei, aşa cum înţelege el, Marat, să o facă. **Marat ucis** - un tablou despre o dublă crimă, în urma căreia rămîne doar un cadavru; un tablou despre moartea victimei şi a călăului în una şi aceeaşi persoană. Un tablou care ar fi fost poate mult mai patetic şi mai spectaculos, dacă ar fi surprins momentul uciderii. David, iacobinul, e însă conştient de ambiguitatea statutului istoric al eroului său, ambiguitate pe care o menţine cu bunăştiinţă şi pe care i-ar fi fost uşor să o risipească, pictînd-o alături de cordelierul Marat pe aristocrata Charlotte Corday. Dar aceasta e la rîndu-i călău şi victimă; Charlotte urmărea prin fapta ei, aidoma unei biblice Iudith, înlăturarea tiranului şi oprirea vărsării de sînge girondin. La rîndu-i Charlotte se implică în istorie, al cărei curs doreşte să-l schimbe. Va sfîrşi sub ghilotină - pedepsită pentru fapta ei, considerată de unii crimă, de alţii - eliberare de despotism, deci împlinirea tocmai a idealurilor Revoluţiei. Şi de această dialectică a relaţiei victimă-călău nu sînt străine nici revoluţiile petrecute la 200 de ani de la căderea Bastiliei în răsăritul Europei.

Pentru un artist ca Jacques-Louis David, aflat la cumpăna dintre două sisteme social-politice antagonice, Revoluţia este un moment unic, inepuizabil în potenţele sale transformatoare. Din perspectiva erei napoleoniene, ea apare însă doar ca o confirmare a eşecului căruia îi este sortită orice mişcare social-politică pusă în slujba idealurilor libertăţii. Aceasta este perspectiva din care Georg Büchner, de pildă, poet şi revoluţionar, abordează în **Moartea lui Danton** (1835) universul Revoluţiei franceze. Care sînt limitele, care sînt posibilităţile revoluţiei? Ce anume determină transformarea revoluţiei în contrariul ei, în dictatură? Cum se poate transfera în planul cotidianului, al "normalităţii", starea excepţională pe care o reprezintă revoluţia şi cuceririle ei? Cu alte cuvinte: cînd trebuie să înceteze revoluţia şi să înceapă republica? Nici aceste întrebări nu ne sînt - mutatis mutandis - străine. Danton şi Robespierre - în piesa lui Büchner, dar şi în istorie - întruchipări ilustre ale dialecticii victimă-călău. Transformarea victimei în călău şi a călăului în victimă e un spectacol atît de fascinant, atît de tragic şi de comic în acelaşi timp, încît nu ne rămîne altceva de făcut decît să-l estetizăm şi să-l consumăm ca pe o operă de artă. Este ceea ce a făcut Peter Weiss în 1964, scriind celebra sa piesă **Persecuţia şi uciderea lui Jean-Paul Marat prezentată de o trupă de actori ai ospiciului din Charenton sub îndrumarea domnului de Sade.** Pacienţii ospiciului din Charenton se joacă de-a revoluţia, autorul şi regizorul piesei nu e altul decît Marchizul de Sade. Spectacolul are loc în plină eră napoleoniană, şi desigur că directorul ospiciului e cuprins de disperare ori de cîte ori actorii (un paranoic în rolul lui Marat şi o somnambulă în rolul Charlottei Corday) îşi uită rolurile, atacînd cu seninătatea bolnavului mintal irresponsabil prezentul dictatorial - caricatură a idealurilor pentru care a fost luată cu asalt Bastilia. Peter Weiss nu uită că iacobinul David a devenit între timp pictor de curte al lui Napoleon, a cărui încoronare a pictat-o în ton apoteotic, eroic, departe de simplitatea existenţială a pînzelor sale revoluţionare. Marat cel din piesa din Peter Weiss e un activist imobilizat de boală într-o cadă de baie, străin de realitatea revoluţiei, pe care o continuă de unul singur, pe hîrtie, în viziuni grotesc-utopice. Partenerul său de (imaginar) dialog - Marchizul de Sade, autorul întregii pantomime şi mascarade de bîlci, are nihilismul istoric al lui Danton, aşa cum l-a conceput Büchner, după cum Marat însuşi aminteşte în activismul lui de Robespierre, aşa cum l-a înfăţişat acelaşi autor. Se pun întrebări hamletiene: a fi sau a nu fi revoluţionar, a face sau a nu face revoluţie. Se dau răspunsuri în spiritul lui Nietzsche: "Cunoaşterea ucide acţiunea, pentru a acţiona e nevoie să fii învăluit de iluzie." Spectacolul are succes, publicul aplaudă, e încîntat, satisfăcut în epicurismul său estetic. Nici noi nu am fost străini de acest sentiment cînd s-a transmis spectacolul Revoluţiei pe postul naţional de televiziune. Dar bucuria estetică a trecut şi au rămas întrebările: cine a semnat regia acestui spectacol? Ce rafinat şi subtil autor? Dar, mai cu seamă (parafrazîndu-l pe Büchner, care la rîndu-i apelează la surse istorice autentice): cînd trebuie să înceteze revoluţia şi să înceapă democraţia?

Ioana CRĂCIUN

ALEXANDRU PALEOLOGU

Despre cîteva „tradiţii“ iacobine şi republicane

Despre Revoluţia franceză începe să se vorbească, acum, destul de liber şi în afara clişeelor devenite tradiţionale de vreo două secole încoace. Este permisă în sfîrşit şi inteligenţa. Recent, am întocmit o prefaţă la cartea lui Soljeniţîn, **Chestiunea rusă** (Ed. Anastasia, 1995; n. red.), şi am spus acolo despre Ludovic al XVI-lea - o persoană care îmi este foarte simpatică, pe care o admir foarte mult, cunoscîndu-i anumite documente (ce-a spus la proces, testamentul, care a fost publicat abia cu doi ani în urmă etc.) - că este şi el un revoluţionar şi, mai mult decît atît, singurul inteligent, singurul cult, singurul generos. Acest "singurul" era, evident, o formă hiperbolică de exprimare, pentru că nu a fost singurul: a fost **cel mai** şi, în primul rînd, el era **regele**, deci principala victimă, dar, firește, nu şi singura. Au fost şi alţii inteligenţi, cultivaţi şi simpatici. În plus faţă de ceilalţi, Ludovic al XVI-lea avea o anumită calitate sufletească, o anumită distincţie, o anumită nobleţe: era un om lipsit de aroganţă, de moşturi, uman şi comunicativ, însă distins şi avînd instinctul bunei purtări. În Revoluţia franceză au existat şi alţi oameni asemănători, revoluţionari şi ei, care s-au înscris în această mişcare nenorocită pentru că nu aveau cum să prevadă ceea ce, dacă ar fi ştiut (felul în care a fost pusă la cale conspiraţia), nu ar fi acceptat.

Căci prin Revoluţia franceză s-a dorit în mod sincer şi inteligent **ceva**. Dar pînă la urmă a ieşit triumfător spiritul lui Caliban, **plebea** ignobilă numită "popor". Cînd zici "popor" trebuie să ştii bine la ce te referi. Poporul este o realitate simpatică şi profundă, dar cînd te referi la "popor" ca la un concept aprioric şi abstract şi ai nerușinarea de a vorbi în numele lui este o crimă care ar trebui sancţionată cu pedeapsa capitală, după părerea mea, care sînt împotriva acesteia. A vorbi în numele poporului este o nerușinare şi o sfidare, o escrocherie sinistră şi, de fapt, o trădare.

Acei revoluţionari vedeau, aşadar, necesitatea unor schimbări şi, în felul acesta, simţind cam ce ar trebui să se întîmple, comiteau o eroare. Pentru că se substituiau Providenţei. Or, oricît ai fi de lucid, de bine intenţionat şi de informat, Providenţa, raţiunile ei misterioase şi infailibile îţi scapă. Aşa s-a şi întîmplat în cazul Revoluţiei franceze, despre care Joseph de Maistre a spus că este un eveniment decis de Providenţă nu atît ca să pedepsească o ţară (care nu merită, niciodată, să fie nici iertată, nici pedepsită), ci din pricina existenţei anumitor mari decrete ale Divinităţii ale căror raţiuni profunde ne scapă. Dacă marile calamităţi, naturale şi istorice, nu s-ar produce, anumite echilibre misterioase nu s-ar putea menţine. Astfel încît, din această perspectivă, revoluţionarii de la început, adică acei oameni care voiau să introducă anumite reforme în societatea franceză nu sînt vinovaţi că nu au prevăzut consecinţele catastrofale ale acelei dialectici - deşi termenul nu-mi place - fatale care a exacerbat imbecilitatea, răutatea, cruzimea şi sălbăticia.

Dar în ceea ce priveşte legitimitatea iniţială a acelui **ethos** care a dus la declanşarea Revoluţiei ar mai fi de adăugat un lucru. Revoluţia franceză a fost salutată ca un eveniment salvator de minţi strălucite, dar s-au găsit, din nefericire, şi autori, foarte talentaţi, care au zugrăvit-o. Jules Michelet, genial ca scriitor şi prost ca minte omenească, a creat o **mitologie revoluţionară** de neuitat, care s-a întipărit în conştiinţa europeanului instruit cu o putere a valorilor de necontestat, ajungînd, astfel, să formeze anumite **clişee eroice**. Această mitologie revoluţionară - iacobină, republicană - s-a menţinut pînă în zilele noastre. Mai constituie încă o adevărată obligaţie pentru un om cult să vorbească de achiziţiile Revoluţiei franceze, de instituţiile create de ea, de codul civil etc. - toate create fie **înainte**, fie **după** Revoluţia franceză. Pe la începutul secolului acesta, un tînăr istoric, Augustin Cochin a avut ideea să confrunte între ele aşa-numitele caiete de doleanţe, şi a putut constata că erau identice. Ceea ce dovedeşte fără putinţă de tăgadă existenţa unei **conspiraţii centrale**, deci a unei conspiraţii **criminale**. Pusă la cale şi dusă la bun sfîrşit, adică, de acel tip de demoni care apare în Dostoievski şi care a făcut, mai tîrziu, toate revoluţiile secolului XX. O **conspiraţie de demoni**, aşadar. Ce sînt aceşti demoni? Ce sînt demonii? Nişte făpturi care urăsc şi doresc să distrugă **ceea ce este, viaţa**: tradiţiile, trecutul. Nu există viaţă care să-şi aibă modelul în viitor. Aceasta este marea imbecilitate. Trecutul este singurul care ontologic există, are formă, te poţi raporta la el. Acest refuz al trecutului şi proiectarea într-un viitor care întotdeauna este criminal dacă vrei să-l iei ca model (vacuumul demonic ce cariază realitatea) este tocmai conspiraţia criminală a demonilor care au dus Revoluţia franceză pînă la capătul ei, adică pînă la ceea ce putem observa în zilele noastre.

Efectele Revoluţiei franceze pot fi surprinse pînă în ziua de azi. Dreapta franceză, cu care simpatizez, este, în fond, tot de stînga, pentru că are inoculată tradiţia iacobină şi republicană. Eu mă cutremur cînd aud vorbindu-se de "tradiţii republicane". Aşa ceva nu are cum să existe, căci republica este prin însăşi natura ei **anti-tradiţională**. Republicanismul iacobin are la bază răutatea mîrlanului. Nu a mitocanului, a mahalagiului, care sînt onorabili, ci a **mîrlanului**. Mîrlanul este o specie umană care, în Franţa, a purtat numele de **sans-culottes**, şi care a fost - şi continuă să fie - foarte adulată.

Problema Revoluţiei franceze trebuie înţeleasă mai larg decît analiza crimelor ei, care sînt copleşitoare şi de o atrocitate aproape incredibilă dacă n-am şti că s-au petrecut aievea. Ca să nu mai vorbim de genocidul din Vandeea, denunţat de Soljeniţîn în octombrie 1993, atrăgîndu-şi, în felul acesta, o replică intolerantă din partea francezilor: cum îşi permite un rus să-i înveţe pe ei istoria Franţei? Păi dacă ei n-o ştiu! Adică o ştiu, dar în mod viciat! De fapt, noi, ăştia din Estul Europei, putem să-i învăţăm pe francezi istoria lor. Noi cunoaştem foarte bine istoria Franţei, pentru că ea este modelul, în general, al istoriei pentru o ţară europeană. Iar o ţară mică, din Răsărit, dacă nu are o cunoaştere perfectă, exhaustivă a istoriei marilor popoare, şi în principal a istoriei Franţei, căci ea rămîne, orice s-ar spune, modelul principal, nu are drept de cetate. Aşa că noi cunoaştem foarte bine istoria Franţei şi cultura ei. Există şi francezi care o cunosc, dar sînt puţini şi nu sînt la putere. Cine mai citeşte astăzi o carte precum cea a lui Taine despre Revoluţia franceză, în zece volume? După ştiinţa mea, această carte nu a fost nici măcar reeditată. Francezii, în loc să se laude cu cele opt-nouă secole de glorie istorică a regalităţii, se mîndresc cu marele cadou oferit lumii prin Revoluţia lor, care este o calamitate şi o prostie, penibilă şi sărmană, dar care se bucură de un prestigiu, de o autoritate şi de o forţă nemaipomenite. E socotit o impietate, o blasfemie să spui ceva împotriva ei. Dar lucrul a început să se facă. Începem să putem vorbi ceva mai liber. Francezii au abolit pedeapsa cu moartea, adică ghilotinarea secretă, dar nu se simt încă dezgustaţi de spectacolul cotidian şi public al ghilotinării din timpul Revoluţiei franceze. Ca să poţi să faci dintr-o asemenea dezlănţuire de aproximativ doi ani (1791-1793), dintr-o asemenea cruzime colectivă rece o tradiţie care îşi spune "umanistă", mamă a democraţiei, a codului civil, a drepturilor omului, trebuie să dai dovadă de multă orbire.

Ideea drepturilor omului este, într-adevăr, o mare cucerire, şi este bine că ele constituie criteriul de admitere în rîndul ţărilor civilizate. Nu pot fi, însă, de acord că, în general, drepturile omului ar fi încălcate mai mult în ţări guvernate de regimuri de dreapta sau de extrema dreaptă decît în ţări guvernate de regimuri de stînga sau de extrema stîngă. Genocidul nu este apanajul unei singure seminţii. Dacă susţii aşa ceva, şi nu recunoşti deopotrivă genocidurile comise de Stalin sau de Pol Pot, înseamnă să contrazici însuşi principiul de la care te revendici.

Şi mai este ceva legat de drepturile omului. În societatea actuală domină o mentalitate care s-a instaurat tot ca urmare a Revoluţiei franceze: **dreptul la fericire personală**. De acord: fericirea personală este mare lucru. Poţi să ai agremente de unul singur, poţi să-ţi satisfaci nişte vicii de unul singur, poţi să fii avar de unul singur, poţi să fii luxurios de unul singur. Luxuriosul şi Don Juan-ul nu iubesc, ci se masturbează prin mijlocirea unei femei. Iubirea este altceva. Pentru mine, a iubi înseamnă a îmbătrîni împreună, a te emoţiona de ridurile care se strîng pe chipul consortului tău. Pe de altă parte, aşa-zisa fericire personală calcă peste o mulţime de cadavre: peste cadavrele copiilor nenăscuţi. Deci "fericirea personală", pe lîngă faptul că este o utopie, este şi o formă dezgustătoare de egoism. Problema iubirii nu mi se pare străină de problema Revoluţiei franceze. Bismarck, pe cînd nu era decît ambasador la Petersburg, i-a răspuns soţiei sale, rămase acasă, şi care se temea că soţul ei o va da uitării: "Eu te-am luat de nevastă **ca să** te iubesc". Aici este diferenţa dintre "fericirea personală" şi fericirea pur şi simplu: prima e **pentru că**, a doua e **pentru ca să** iubeşti. Abia această fericire se înscrie în ordinea lui Dumnezeu.

Dar văd că intelectualii se cam jenează să vorbească de Dumnezeu. De aceea am o mare suspiciune - şi cuvîntul e blînd - faţă de intelectuali în general, şi îmi declin această calitate atunci cînd îmi este acordată. Nu sînt mîndru de ea. Pentru că intelectualul pare a fi, nu ştiu de ce, mai degrabă de stînga. În Occident, un intelectual care nu este de stînga nu are statut de intelectual. Aceasta este o altă moştenire a Revoluţiei franceze. Apoi, intelectualul este de o nemaipomenită suficienţă. L-am auzit odată pe Anton Dumitriu, care era un filosof autentic, spunînd că crede în Dumnezeu şi în Iisus Hristos ca un intelectual, nu ca Baba Rada. La care mi-am permis să-i răspund că eu, unul, sînt de partea Babei Rada. **Pentru că nu se crede ca un intelectual, se crede ca Baba Rada**! Iar dacă intelectualul nu este capabil să facă abstracţie de acest statut al lui de care este atît de fudul, înseamnă că nu este cu adevărat inteligent. Or, ce-i mai bine să fii: **intelectual** sau **inteligent**? Toate acestea ţin de Revoluţia franceză mai direct decît s-ar putea crede.

A consemnat
Bogdan GHIU

Fascinaţia contrarevoluţiei

Cum ar fi arătat lumea fără 1789? Cum ar fi fost lumea fără Revoluţia franceză? Fiindcă a avut loc înseamnă că, într-adevăr, trebuia să aibă loc. Nu încape îndoială. **Dar legea nu exclude melancolia.** A melancoliza pe marginea acelei istorii din care ar fi lipsit iulie 1789 înseamnă a te ridica deasupra legii.

Moraliştii francezi pînă la Cioran au privit cu multă neîncredere ideea de revoluţie. De la Joseph de Maistre la Maurras ei au văzut în revoluţie ceea ce revoluţia niciodată nu ar fi vrut să arate. Cu alte cuvinte, au demascat-o. **Dar a înota împotriva curentului este extrem de primejdios.** Sfidarea pe care gîndirea şi sensibilitatea reacţionare o aduc timpului şi istoriei reprezintă de fapt un asemenea gest al împotrivirii şi al urcării spre izvoare cînd totul se îndepărtează de izvoare. Refuzînd revoluţia franceză refuzăm însăşi lumea în care trăim şi nimic nu mi se pare mai nobil decît a nu intra în corul progresiştilor. Se pune totuşi întrebarea: ce e de preferat? O societate letargică, decadentă, sau o societate dinamică, viguroasă? Cei care pun o asemenea întrebare nu înţeleg însă că decadenţa, din punct de vedere spiritual, este superioară oricărui fel de dinamism. Fiindcă decadenţa nu înseamnă ceea ce crede majoritatea, adică diminuare, distrofie, detracare, decadenţa înseamnă lipsă de protecţie. Aristocraţii decadenţi mînaţi spre eşafod de gloata voioasă sînt nişte fiinţe pe care spiritul vremii a încetat să-i mai apere. Ei nu au fost inferiori părinţilor şi bunicilor lor. Lodovic al XVI-lea nu a fost mai "decadent" decît Ludovic al XV-lea. El, însă, nu a mai fost apărat de propria sa investitură regal-tradiţională. Tradiţia şi anti-tradiţia sînt în echilibru în vremuri de relativă stabilitate. Căderea pe versantul antitradiţiei determină un lanţ de evenimente cu consecinţe imprevizibile sau previzibile din perspectiva Apocalipsului. Deviza **liberté-egalité-fraternité** nu conţine nimic etic-uman, dimpotrivă, ea anticipează nivelarea ce va caracteriza o umanitate pregătită pentru distrugere. Dacă un aristocrat, prin prezenţa sa, este o imagine limpede a principiilor nevăzute ce guvernează lumea, un revoluţionar este un cifru încîlcit, al sfîrşitului. Pînă la urmă a demasca revoluţia înseamnă a-i face un mare bine. Înseamnă a o deconspira împingînd absurdul ce o caracterizează spre metafizic. **Înseamnă a-i descoperi sensul în non-sens.** Dar nici unui revoluţionar înrăit şi îndărătnic nu-i convine să-i arăţi adevărata identitate. Masca revoluţiei franceze este exact moştenirea pe care ne-a lăsat-o pentru a ne pierde în idealuri profane şi materialiste. De aici a pornit tot răul, în primul rînd teza războiului popular, a războiului terorist, de partizani. Nobilitatea cavalerilor a fost înlocuită de isteria aşa-zisului patriotism. Democraţia în domeniul folosirii armelor a transformat Europa într-un măcel. Un măcel întru Apocalips, fiindcă nu numai oamenii s-au tăiat între ei cu mai mare uşurinţă, dar şi timpul accelerîndu-se a prins să se fărîmiţeze în bucăţi din ce în ce mai mici. **Revoluţia, în esenţa ei, reprezintă, aşadar, accelerarea timpului.** Contrarevoluţia ar trebui să însemne frînarea sa. Dar cum acest lucru este imposibil la nivel planetar nu mai rămîne decît revanşa celor puţini neînarmaţi, neînregimentaţi, neîndoctrinaţi ca, prin privirea lor încărcată de melancolie, să "iasă din cursă". **Adevărata contrarevoluţie este o asemenea ieşire, un abandon providenţial.** Decadenţii ştiau că în refuzul lor de-a fi "dinamici" este conţinut ultimul sîmbure de har anterior pustiirii. Fascinaţia contrarevoluţiei constă în discreţia ei prin exprimarea caracterului intelectual. Fiindcă altfel contrarevoluţionarii organizaţi, îndoctrinaţi par mai ridicoli decît revoluţionarii! Oare nu voia Ţarul Alexandru după ce intrase în Sfînta Alianţă să trimită trupe ruseşti care să lupte în America de Sud pentru refacerea imperiului hispanic? De aceea, cum ar fi arătat lumea fără revoluţia franceză? N-ar fi arătat... Dar melancolicii de acum ar fi fost îngeri...

Dan STANCA

Revoluţia franceză şi revoluţia paşoptistă

Ştiu că e la modă, acum, să se vorbească de rău, ca de o catastrofă efectivă, despre revoluţia franceză. Pentru mine însă această revoluţie a Franţei este, mai întîi, o expresie - o consecinţă - a iluminismului francez, cu Voltaire, Diderot şi toate celelalte personalităţi paradigmatice. La urma urmei, iluminismul francez a militat, cu strălucire, pentru dezideratele burgheziei luminate, ridicîndu-se împotriva nobilimii, pentru dobîndirea unei libertăţi şi egalităţi justiţiare în societate. A fost, acest militantism, un credo al emancipării de sub tutela nobilimii atotstăpînitoare. Revoluţia franceză n-a fost decît actul care a răsturnat vechile valori şi aşezăminte, instalînd - sau străduindu-se să instaleze - altele. Că a produs un imens carnagiu, înlocuind nedreptăţi cu altele, cine n-o ştie? Şi apoi nu e aceasta în firea oricărei revoluţii, inclusiv anihilarea făuritorilor ei? Dar idealul acelei formule, mult îndrăgite, cu flamura libertăţii, egalităţii şi fraternităţii (care este şi o formulă masonică), a fost, atunci, unanim îndrăgit. A şi rămas astfel în conştiinţa multora. Şi de revoluţia franceză, să nu se uite, e legată celebra Declaraţie a drepturilor omului care, prin consecinţă, a sancţionat dreptul naţiunilor la existenţa de sine stătătoare. Toată pledoaria de astăzi în jurul ideii drepturilor omului, a naţiunilor şi a minorităţilor naţionale, atît de frecvent circulată azi, îşi are sorgintea, indiscutabil, în revoluţia franceză, acum hulită. Mi se poate obiecta că la aceste rezultate sociale şi cetăţeneşti se putea ajunge pe cale evolutivă (exemple, mereu la îndemînă, sînt S.U.A. şi, poate, Anglia), nefiind deloc nevoie de o revoluţie atît de sîngeroasă. E posibil. Dar istoria nu operează cu dubitaţiuni şi e rizibil să procedăm, în exegeza istoriografică, cu ideea "ce ar fi fost dacă nu se întîmpla astfel". Ideea hegeliană cu raţionalitatea realului e mai curînd operatorie în aceste aprecieri asupra trecutului. Dar, nu uit să adaug, contestarea revoluţiei franceze nu e deloc o inovaţie de dată recentă. O regăsim la întreg curentul conservator romantic, cu mare circulaţie în întreg secolul al XIX-lea şi în secolul nostru. N.Iorga a anatemizat revoluţia franceză în lucrarea sa din 1928 (la origine un curs universitar) *Evoluţia ideii de libertate*: "Oricare ar fi fost intenţiile Revoluţiei Franceze, a amestecat şi a brutalizat, în toate domeniile, întreaga societate... Nu Revoluţia Franceză a liberat spiritul uman, ci Revoluţia franceză a introdus, prin această rupere a tuturor stăvilarelor, prin înlăturarea oricărei supravegheri şi oricărei responsabilităţi, ce este mai condamnabil în libertatea de a-şi exprima oricine părerea... Nu raţionalismul secolului al XVIII-lea a servit libertatea. Raţionalismul acesta, simplificînd cugetarea politică omenească, a dus de-a dreptul la oarba tiranie a lui Robespierre". Întregul curent conservator romantic, şi Iorga a fost o personalitate reprezentativă pentru această orientare, a văzut în raţionaliştii enciclopedismului iluminist al secolului al XVIII-lea o cugetare abstractă absolută, ruptă de real, neînţelegînd şi neştiind istorie. Aşa cum au fost aceşti cugetători iluminişti ai secolului al XVIII-lea , cu abstractismul lor absolut, au încercat să restabilească o egalitate a valorilor, să diminueze (ei credeau că o înlătură chiar) inegalitatea socială, instalînd un climat justiţiar. Şi, oricît aş fi somat, nu pot decît să întreţin vechea mea admiraţie şi ataşamentul pentru iluminismul secolului al XVIII-lea. Chiar dacă - sau tocmai pentru că - din nervurile cugetării sale s-a născut revoluţia franceză.

Dacă ne păstrăm consecvenţi în gîndire odată ce se neagă, ca o inutilă catastrofă, revoluţia franceză, trebuie să se dezavueze şi mişcarea revoluţionară de la 1848. Adepţii romantismului conservator au şi negat-o. În ecuaţie intră, instantaneu, revoluţia paşoptistă din Ţările româneşti. A fost aceasta necesară şi justificată istoric? Cred indubitabil că a fost un act necesar, care, deşi înfrînt, exprimă necesităţile schimbării rînduielilor feudale existente şi ale sincronizării organismului românesc cu realităţile sociopolitice, economice şi instituţionale ale Europei de Apus. În cartea sa capitală, *Burghezia română* (1925), Ştefan Zeletin observa cu dreptate: "Cînd revoluţionarii români au transplantat la noi aşezămintele europene, au fost întîmpinaţi cu scepticism şi zeflemele: aceasta părea o rupere cu trecutul, violentarea continuităţii evoluţiei. De însemnat este însă amănuntul că reacţiunea şi-a menţinut critica ei numai la partea cea mai de sus a vieţii sociale: la cultură şi politică; ea n-a atins revoluţia economică, care înseamnă tot o rupere a continuităţii, dar pe care nimenea nu a băgat-o în seamă". Aşadar, revoluţia paşoptistă românească n-a fost un împrumut arbitrar al unor înstrăinaţi bonjurişti, ci expresia, sociologic necesară, a unor relaţii economice care, de la 1829, începuseră a fi practicate cu ţări ale Europei de Apus. Nu altceva a susţinut E.Lovinescu, în cartea sa tot fundamentală, *Istoria civilizaţiei române moderne (1924-1926)*: "Revoluţia, scria Lovinescu, nu ni s-a impus prin preferinţă, ci prin necesitatea interdependenţei morale şi materiale a veacului nostru. Înţelegînd sensul istoric al momentului şi fără a mai face zadarnice încercări tradiţionaliste, paşoptiştii au purces, deci, la clădirea statului român pe singura cale cu putinţă: a revoluţiei". La urma urmei, liberalii munteni, după 1859 sau 1866, au fost legatarii paşoptismului. Şi cu această stare de spirit, încă înainte de 1875 cînd s-a constituit Partidul Liberal, au purces, hotărît, la înnoirea ţării şi racordarea ei la realităţile economico-politice ale Europei de Apus. Lunga guvernare liberală dintre 1876-1888, în frunte cu fostul paşoptist I.C.Brătianu, a pus, în fapt, fundamentele României moderne care, de atunci, a evoluat pe această cale. Iar ceea ce a făcut Ionel Brătianu după război (cu deosebire în guvernarea sa din 1922-1926) nu a adîncit, necesar, evoluţia ţării pe calea spre care s-a angajat părintele său, fostul revoluţionar paşoptist?

Îmi produce o mare mirare opţiunea unor exponenţi străluciţi de azi ai liberalismului (ca dl.Dan Amedeu Lăzărescu) care, apărînd tradiţia liberalismului românesc, care a înfăptuit, totuşi, la noi o revoluţie, neagă, cu asprime, revoluţia franceză şi chiar ideea de revoluţie. Să înţeleg că acceptă revoluţia paşoptistă făptuită de întemeietorii liberalismului românesc şi neagă numai revoluţia franceză? Se instalează, dacă e aşa, într-o nefericită contradicţie. Pentru că, obligatoriu, toţi cei ce au negat revoluţia franceză au negat şi revoluţia paşoptistă. Întreg curentul tradiţionalist, antiliberal pe toate dimensiunile, a negat revoluţia paşoptistă, văzînd în aceasta o inutilă violentare a unor rînduieli specifice. E suficient să foiletăm bibliografia orientărilor tradiţionaliste de la N.Iorga la Nichifor Crainic şi Nae Ionescu, pentru a ne documenta punctul de vedere, relevînd - prin chiar aceasta - imposibila antinomie în care se află aceşti adepţi de azi ai liberalismului românesc. Pentru că, ridicîndu-se împotriva revoluţiei franceze şi, deci, implicit, a celei paşoptiste româneşti, se alătură, în fapt, tradiţionalismului visceral antiliberal. Un liberal criticînd, alături de tradiţionaliştii conservatori, pe făuritorii liberalismului românesc, iată o situaţie greu de conciliat. Şi, totuşi, ea se realizează, împotriva oricărei logici şi chiar a simţului istoric.

Z.ORNEA

O catastrofă şi beneficiarii ei

Ceea ce obişnuit se numeşte Revoluţia Franceză a fost un fenomen de o importanţă considerabilă, cu efecte imediate în mai multe ţări ale lumii, dar şi cu ecouri semnificative pînă în ziua de azi. În afara enunţării unor "principii", ea a dat expresie "revoluţionarismului", un fenomen predominant în viaţa socială şi naţională, mai întîi în Europa, apoi în multe alte ţări ale lumii. Spre deosebire de Revoluţia americană, care a avut loc cu puţin timp înainte şi a formulat nişte principii universale, dar fără să le fructifice într-o acţiune generală, cea franceză tocmai asta a făcut, mai ales în dauna propriei sale ţări de baştină. Revoluţia Franceză a răsturnat situaţia politică şi socială în întreaga Europă, silind la reforme democratice aproape toate guvernele din ţările continentului nostru.

Aceasta a derivat dintr-una dintre cele mai nefaste acţiuni ale guvernului revoluţionar: declanşarea unui război împotriva întregii Europe (inclusiv a Angliei) contrazicînd politica pacifistă a regelui Ludovic al XVI-lea, ceea ce avea să ducă, prin intermediul aventurii napoleoniene, la o gravă sleire a puterilor Franţei, la catastrofa naţională din 1814. Guvernul revoluţionar avea nevoie de inamici, de o atmosferă de conflictualism, pentru a-şi justifica politica lăuntrică de forţă şi a izbutit să şi-i găsească în toate ţările, chiar şi în cele care-i erau tradiţional aliate.

Efectele benefice pentru Franţa şi Europa s-au făcut simţite abia după terminarea convulsiilor revoluţionare; în timpul Restauraţiei s-a procedat la o liberalizare treptată şi controlată în spiritul "revoluţiei Regelui" din vara lui 1789. Toată Europa a urmat aceeaşi mişcare, chiar şi Rusia sau mai "înaintata" Anglie au avut ceva de învăţat: un fenomen cu urmări imediate, dar şi profunde, a fost compromiterea gravă, ridicînd semne de întrebare asupra legitimităţii lor a imperiilor absolutiste, de cele mai multe ori multinaţionale, întemeiate pe principiul dreptului divin, cu proeminenţa uneia dintre naţiunile componente. S-a văzut că Franţa care se definea acum, în spirit iacobin, ca un stat-naţiune, era mult mai aptă să se mobilizeze, să ducă războaie, să-şi concentreze forţele în acţiuni decisive. După momentul napoleonian, o serie întreagă de naţiuni, mai ales cele asuprite şi proletare, au început să spere şi să ridice capul: polonezii, italienii, ungurii, grecii, românii, evreii. Revoluţia franceză a creat naţionalismul modern. (Dar toată această mişcare ce va zgudui Europa timp de un veac şi jumătate, şi-i va da altă configuraţie, a fost precedată de o vastă acţiune în acelaşi sens: insurecţia unor popoare din colonii, din Haiti, apoi din întreaga Americă hispanică.)

Revoluţia pur socială a francezilor a avut ca efect declanşarea în lume a unei multitudini de revoluţii naţionale, fapt mai vădit la 1848 (cu acel intermezzo care a fost la 1830 revoluţia poloneză). Mişcările popoarelor la 1848 au fost mai ales naţionale, de eliberare de sub imperiul unor despoţii străine, începînd cu Belgia şi ajungînd prin Ungaria, Italia pînă la Principatele dunărene (să nu se uite că pînă şi în Franţa la 1848 schimbarea dinastiei s-a făcut sub lozinca naţională a "trădării" pe care Bourbonii o comiseseră acceptînd să fie readuşi pe tron de aliaţii biruitori în ultima coaliţie anti-napoleoniană). Francezii nu acceptau decît cu greu ideea revoluţiei "orizontale", cum o numesc eu; ei se consideră modelul suprem prin revoluţia lor, care a fost într-adevăr pe "verticală" şi sînt dispuşi s-o coreleze cu cea bolşevică şi aceasta una de tip precumpănitor vertical. Dar acum se vede că forma lor de revoluţionarism n-a fost tipică.

Căci la noi (în Europa şi mai tîrziu în lume), prevalente au fost revoluţiile naţionale şi acesta a fost cazul şi la noi la 1821 şi la 1848 (ca şi mai tîrziu în ţările coloniale, în lumea a treia, în Vietnam, Cuba, Algeria, Africa neagră). Este astăzi acceptată ideea că Revoluţia Franceză a generat naţionalismul şi lecţia aceasta a fost repede învăţată de toţi adversarii imediaţi ai francezilor, mai ales de cei din lumea germanică, dar şi de observatorii mai îndepărtaţi ai evenimentelor. Astfel că Franţa s-a prăbuşit în vara lui 1940, după ce sărbătorise cu mare fast 150 de ani de la marea ei Revoluţie, strivită de cele două forţe pe care aceasta le generase: subversiunea comunistă lăuntrică şi atacul din exterior al nazismului, expresia hiperbolică a naţionalismului.

Francezii nu vor să recunoască în ruptul capului această interpretare şi mai ales că pentru ei Revoluţia de la 1789 a fost o catastrofă naţională, comparabilă doar cu ceea ce a fost pentru lumea germanică Reforma: a scindat această lume în două, Nordul protestant şi Sudul catolic, după un război pustiitor, care a durat 30 de ani. Războiul francezilor, ca şi cel care a distrus Germania, a avut o anvergură internaţională şi a durat numai 25 de ani; s-a terminat cu o catastrofă la Waterloo, după care Franţa s-a ridicat cu greu, a pierdut hegemonia în Europa, a dispărut din politica acestui continent cîteva decenii.

De experienţa ei nefericită au profitat direct belgienii, elveţienii, dar indirect mai multe popoare, în ultimul rînd, dar cu efecte extraordinare, noi, românii. Noi sîntem roadele cele mai spectaculoase în Europa ale Revoluţiei Franceze şi de aceea atitudinea ţîfnoasă a vechilor conservatori e nelalocul ei, iar blamarea categorică (pronunţată de toţi reacţionarii români, N.Iorga, C.R.Motru, Nae Ionescu) o fraudă istorică. Aceştia au adoptat osîndirea Revoluţiei franceze făcută de politologia conservatoare germană, fără să ţină seama de "profitul" de pe urma unor revoluţii.: să ne gîndim la Rusia şi la revoluţia ei, al doilea mare eveniment cu urmări ample internaţionale; deşi ruşii n-au făcut greşeala de a declara deschis război lumii, ba au făcut şi concesii oportuniste, afişînd un pacifism contrariu imperialismului lor de fond, şi pentru ei revoluţia a fost o catastrofă, imperiul s-a prăbuşit (ceea ce nu înseamnă că nu se fac şi acum încercări disperate de a-l reconstitui), revoluţia a dus ţara la militarism, la imperialism, la înapoiere, ca şi Franţa la 1814.

...Şi tot pentru că vorbim de profit, s-ar putea ca de revoluţia rusă, chiar şi cu deviaţia ei bolşevică, să fi beneficiat mai puţin ţara care a generat-o şi mai mult ţările coloniale afro-asiatice şi poate în grad suprem, China.

Alexandru GEORGE

Revoluţia primită de-a gata

REVOLUŢIE - Nu figurează ca "termen-vedetă" în *Dicţionarul ideilor primite de-a gata*. Flaubert (pe care Revoluţia îl irită "şi dacă e vorbită de bine şi dacă e vorbită de rău...") nu-i ataşează nici un clişeu imbecil-savuros. Dar nici n-o ignoră. Supremă "răutate": el hiperclişeizează Revoluţia, tratînd-o, în *Dicţionar*, ca *material* din care au ajuns să fie confecţionate clişeele. Aşa încît Revoluţia apare în textura altor "articole". Şi iată cum:

DECUPATĂ, redusă la etape sau actanţi: "*Directorat* - Ani de ruşine. « În acea vreme doar militarii mai ştiau ce e onoarea ». Femeile se plimbau goale-puşcă pe străzile Parisului."/ "*Danton* - «E nevoie de îndrăzneală, de cît mai multă îndrăzneală!»" / "*Girondini* - Trebuie mai curînd deplînşi decît osîndiţi".

CIRCUMSTANŢĂ TEMPORALĂ comic-macabră: "*Foburguri* - Necruţătoare în timp de revoluţie." / "*Grote cu stalactite* - ... În timpul Revoluţiei, slujbele religioase se oficiau în grote." / "*Măcelari* - Sînt înfricoşători pe timp de revoluţie." / "*Saturnalii* - Sărbătoare în timpul Directoratului."

CA EFECT (a trei cauze mari şi late): "*Francmasonerie* - Încă una din cauzele Revoluţiei! Probele de iniţiere sînt înspăimîntătoaţe. (...) în ce constă oare secretul ei?" / "*Iezuiţi* - Îşi vîră coada în toate revoluţiile..." / "*Philippe d'Orléans-Égalité* - Trebuie să tuni şi să fulgeri împotriva lui. Iată încă una din cauzele Revoluţiei. A săvîrşit toate faptele nelegiuite în această epocă nefastă."

CA ALUZIE (din nou comic-macabră): "*Concesii* - Nu trebuie să faci niciodată. L-au dus la pierzanie pe Ludovic al XVI-lea" / " *Gras* - Oamenii graşi ştiu să înoate fără să înveţe. Nu-s pe placul călăilor: li se taie greu gîtul. Ex.: doamna Du Barry" / "*Muzică* - Te face să te gîndeşti la o mulţime de lucruri. Îmblînzeşte moravurile. Ex.: *Marsilieza*."

În fine, potrivit *Dicţionarului*, revoluţiile, în general, ar fi de două feluri:

IMPOSIBILE (materialmente): "*Macadam* - A suprimat revoluţiile: nu se mai pot înălţa baricade. Este totuşi foarte incomod."

INEVITABILE: "*Era (revoluţiilor)* - Perpetuă, totdeauna deschisă, de vreme ce fiecare nou guvern făgăduieşte că după el nu vor mai fi revoluţii."

După ediţia critică a Irinei Mavrodin, a copiat, cu gîndul la copiştii Bouvard şi Pécuchet,

Delia VERDEŞ

GHILOTINA ŞI HARUL

Experienţele acumulate în bicentenarul ciclu al ateismului ca ideologie de Stat ne permit, în sfîrşit, să judecăm fenomenele revoluţionare cu suficientă obiectivitate. Ştim astăzi că, departe de a fi fost nişte simple comoţii sociale, Revoluţiile moderne au aplicat un program de demolare a creştinismului din care nimeni - călău sau victimă - nu a ieşit teafăr. Ştim de asemenea că Ideea creştină a supravieţuit o dată mai mult, cîştigînd în profunzime. JOSEPH DE MAISTRE, din ale cărui **Ecrits sur la Révolution** am mai tradus un extras chiar în paginile "Dilemei" are, în această privinţă, privirea cea mai limpede. Textul de mai jos (**Considérations sur la France, C, V**) a fost preluat din ediţia apărută la P.U.F. 1889, pp. 132-140.

© C. Bumbuţ

Despre Revoluţia franceză înţeleasă prin caracterul ei antireligios. Digresiune asupra creştinismului

Revoluţia franceză are un caracter **satanic** prin care se deosebeşte de tot ce am văzut pînă aici şi, probabil, de tot ce vom mai vedea. Amintiţi-vă marile şedinţe (ale Adunării constituante)! Discursul lui Robespierre împotriva sacerdoţiului, apostazia solemnă a preoţilor, profanarea obiectelor de cult, introducerea zeiţei Raţiune şi acea mulţime de scene nemaivăzute prin care provinciile încercau să depăşească Parisul; toate acestea ies din cercul obişnuit al crimelor şi par să aparţină unei alte lumi.

Chiar acum, cînd Revoluţia a dat mult înapoi şi marile excese au dispărut, principiile sale subzistă. Nu au rostit **legislatorii** (pentru a folosi chiar termenii lor) acest cuvînt nemaivăzut în istorie: «**Naţiunea nu va salariza nici un cult**»? Mi s-a părut că anumiţi oameni din epoca în care trăim au ajuns pînă la ura faţă de Divinitate. Şi nici nu avem nevoie de o asemenea oribilă performanţă pentru a zădărnici cele mai de seamă eforturi constituante: simpla uitare a Fiinţei supreme (nu mai vorbesc de dispreţuirea Ei) aruncă o anatemă irevocabilă asupra lucrărilor omeneşti pe care le sluţeşte. Pentru a nu se risipi, toate instituţiile imaginabile se întemeiază pe o idee religioasă. Ele sînt puternice şi durabile în măsura în care sînt - dacă putem spune astfel - **divinizate**. Nu numai că raţiunea umană sau **filosofia** (pe care o numim fără să ştim ce spunem) nu pot înlocui acele temeiuri pe care, tot fără habar, le numim **superstiţioase**, dar filosofia reprezintă, dimpotrivă, o forţă prin esenţă dezorganizatoare. Într-un cuvînt, omul nu îl poate reprezenta pe Creator fără să se pună în relaţie cu El. Smintiţi ce sîntem! Dacă dorim ca imaginea soarelui să se răsfrîngă într-o oglindă, o întoarcem cu faţa către pămînt?

Aceste reflecţii se adresează deopotrivă celui credincios şi celui sceptic, întrucît plecăm de la un fapt, iar nu de la o teză. Nu are importanţă dacă batjocorim ideile religioase sau dacă le venerăm: adevărate sau false, ele formează singura temelie a oricăror instituţii durabile. (...)

Cînd ne gîndim la faptele atestate de întreaga istorie; cînd ne amintim că în suita aşezămintelor omeneşti, de la marile instituţii care marchează epoci ale lumii pînă la cea mai măruntă organizaţie socială, de la Imperiu pînă la Confrerie, toate au o temelie divină şi că, ori de cîte ori s-a izolat, puterea umană nu a conferit lucrărilor sale decît o existenţă falsă şi trecătoare - ce mai putem spune despre noul edificiu francez şi despre puterea care l-a produs? În ce mă priveşte, nu am să cred niciodată în fecunditatea neantului.

Ar fi interesant să cercetăm pe rînd instituţiile noastre europene pentru a vedea cum au fost ele în întregime **creştinate**; şi cum religia, implicîndu-se în toate, le insufleţeşte şi le susţine. E drept că patimile omeneşti au mînjit sau chiar au denaturat creaţiile originare, dar e suficient ca principiul lor să fie dumnezeiesc pentru ca ele să se bucure de o prodigioasă longevitate (...). Ori de cîte ori un om se pune, după puterile sale, în legătură cu Făcătorul, realizînd un oarecare aşezămînt în numele Divinităţii; oricare ar fi, pe de altă parte, slăbiciunea sa proprie, ignoranţa, sărăcia, modestia originilor sale, pe scurt, totala nimicnicie a mijloacelor sale omeneşti, el participă oarecum la atotputernicia al cărei instrument a devenit, dînd astfel naştere unor opere a căror putere şi durată vor uimi raţiunea. Îl rog pe oricare cititor atent să binevoiască a privi în jurul său pentru a descoperi în cele mai mici amănunte justeţea acestor adevăruri de seamă. Nu e nevoie să ne întoarcem pînă la **fiul lui Ismael**, pînă la Lycurg, Numa sau Moise - ale căror legislaţii au fost religioase: observatorul se poate mulţumi şi cu o sărbătoare populară sau cu un dans ţărănesc. El va vedea în cîteva ţări protestante anumite bucurii populare care nu mai au cauze aparente şi care ţin de unele obiceiuri catolice absolut uitate. Aceste tipuri de sărbători nu au în ele însele nimic moral sau respectabil: nu contează; ele transmit, chiar dacă de departe, nişte idei religioase şi asta le ajunge pentru a se perpetua. Trei secole (de la Reformă, n.tr.) nu au reuşit să le facă uitate.

Dar voi, stăpîni ai pămîntului! Prinţi, Regi, Împăraţi, puternice Majestăţi, neînvinşi Cuceritori! - încercaţi numai să aduceţi poporul într-o anumită zi din an **pentru a-l pune să danseze**. Vă cer nimica toată, dar îndrăznesc să vă provoc în chip solemn spre a reuşi o asemenea chestie, în vreme ce misionarul cel mai umil va izbuti, făcîndu-se ascultat şi după două milenii de la moartea sa. În fiecare an, în numele **Sfîntului** Ioan, al **Sfîntului** Martin, al **Sfîntului** Bernard, poporul se reuneşte în jurul unui lăcaş rustic, la care ajunge însufleţit de o veselie zgomotoasă şi totuşi inocentă. Religia sfinţeşte bucuria, iar bucuria înfrumuseţează religia: omul îşi uită astfel necazurile, şi se gîndeşte, întorcîndu-se, la plăcerea pe care o va resimţi la anul, în această zi care îi pare memorabilă.

Puneţi alături de acest tablou pe acela al stăpînilor Franţei, pe care o revoluţie nemaivăzută i-a împodobit cu toate puterile şi care nu pot organiza o simplă sărbătoare. Ei risipesc aurul, cheamă în ajutor toate artele, iar cetăţeanul rămîne acasă, sau răspunde apelului doar pentru a rîde de cei ce l-au chemat. Ascultaţi amărăciunea neputinţei! Ascultaţi cuvintele de neuitat ale unuia dintre aceşti **deputaţi ai poporului** vorbind **corpului legislativ** într-o şedinţă din luna ianuarie 1796: «Cum! - răcnea acela - aceşti inşi străini de moravurile şi obiceiurile noastre (sc. preoţii, n. tr.) vor fi reuşit să stabilească nişte sărbători ridicole pe seama unor fapte obscure în cinstea unor oameni a căror existenţă e problematică? Cum? Ei au reuşit să obţină folosinţa unor fonduri uriaşe pentru a repeta zilnic, cu o tristă monotonie, ceremoniile lor insignifiante şi adesea absurde, iar oamenii care au răsturnat Bastilia şi Tronul, oamenii care au învins Europa nu vor izbuti defel să pătreze, cu ajutorul sărbătorilor naţionale, amintirea evenimentelor măreţe care imortalizează Revoluţia noastră?»

O, delir! O, hău al slăbiciunii omeneşti! Legislatori, meditaţi la această grozavă mărturisire care vă arată cine sînteţi şi cîte vă stau în putinţă. Ce ne trebuie mai mult pentru a judeca sistemul francez? Dacă nulitatea lui nu e limpede, înseamnă că nu există nimic sigur pe lumea aceasta. Sînt atît de convins de adevărurile pe care le susţin, încît atunci cînd ţin seama de slăbirea generală a principiilor morale, de divergenţa opiniilor, de prăbuşirea suveranităţior nefondate, de imensitatea nevoilor noastre şi de precaritatea mijloacelor disponibile, mi se pare că orice filosof adevărat e nevoit să aleagă între aceste două ipoteze: ori să se formeze o nouă religie, ori creştinismul se va regenera în chip minunat. (...)

Generaţia actuală este martora unuia dintre cele mai grandioase spectacole care s-au înfăţişat vreodată ochiului omenesc: este vorba despre lupta violentă dintre creştinism şi «filosofism». Arena e deschisă, cei doi duşmani se încleştează, iar universul priveşte. (...) Pentru omul avizat, a cărui inimă a ştiut să-i convingă mintea, evenimentele nu demonstrează nimic: întrucît acesta înclină irevocabil către «da» sau «nu», observaţia şi raţionamentul sînt deopotrivă inutile. Dar pe voi toţi, oameni de bună credinţă care negaţi sau vă îndoiţi, poate că această mare răscruce din istoria creştinismului vă va ajuta să vă depăşiţi nehotărîrile. De 18 secole, el (creştinismul) domneşte peste o mare parte a lumii şi mai ales peste partea cea mai luminată a globului. Religia aceasta nu se opreşte nici măcar în epoca antică: odată ajunşi la Acela care a întemeiat-o, ea se leagă de o altă ordine a lucrurilor, adică de religia care a precedat-o. Una nu poate fi adevărată fără cealaltă; ceea ce una se mulţumeşte să promită, cealaltă se mîndreşte să împlinească; aşa se face că ultima urcă, printr-o vizibilă continuitate, pînă la facerea lumii.

Nici un alt exemplu nu ilustrează o asemenea durată; şi pentru a rămîne la creştinism, nici o altă instituţie din univers nu îi poate fi opusă. El e comparat cu alte religii doar pentru a fi şicanat, însă mai multe caracteristici frapante exclud orice comparaţie; nu e locul să le detaliem aici: e suficient să spunem un singur cuvînt. Să ni se arate vreo altă religie bazată pe fapte miraculoase şi sprijinită pe dogme de neînţeles care a fost crezută, timp de 18 secole, de o mare parte a genului uman şi a fost apărată de cei mai buni bărbaţi, din veac în veac, de la Origen pînă la Pascal, în ciuda ultimelor căzneli ale unei secte care nu a încetat să ragă de la Celsus pînă la Condorcet. Admirabil lucru! Cînd reflectăm la această instituţie, cea mai firească presupunere - cea pe care toate aparenţele o susţin - este aceea că avem de-a face cu un aşezămînt dumnezeiesc. Dacă lucrarea aceasta e omenească, nu-i mai putem explica succesul: excluzînd minunea, nu facem decît să o întărim. (...) Prin faptul că a fost propovăduit de nişte ignoranţi şi creditat de cei învăţaţi, creştinismul nu seamănă cu nimic din cele cunoscute. Mai mult, el a ieşit cu bine din toate încercările. Se spune că persecuţia este un vînt care înteţeşte şi întinde focul fanatismului. Fie: Diocleţian a favorizat creştinismul, dar, potrivit acestui calcul, Constantin ar fi trebuit să-l stingă, ceea ce nu s-a întîmplat. El a rezistat la orice, fie pace, război, eşafoduri, victorii, pumnale, delicii, orgoliu, umilinţă, sărăcie, opulenţă, noapte a Evului Mediu sau la lumina zilei din vremea lui Leon al X-lea şi a lui Ludovic al XIV-lea. Odinioară, un cezar atotputernic (Julian Apostatul, n. tr.) - stăpîn peste cea mai mare parte din lumea cunoscută - şi-a epuizat, pentru a-l combate, toate resursele geniului său; el nu a neglijat nimic pentru a înzdrăveni vechile dogme (păgîne, n. tr.), pe care le-a asociat în chip abil cu ideile platonice aflate pe atunci la modă. Ascunzîndu-şi furia de care era cuprins sub masca unei toleranţe strict exterioare, el a folosit împotriva cultului advers armele cărora nici o lucrare omenească nu le-a putut rezista: l-a luat în derîdere; a sărăcit preoţia pentru a o face demnă de dispreţ; l-a lipsit de tot sprijinul pe care cineva îl poate aduce propriilor acţiuni prin defăimări, cabale, nedreptate, oprimare, ridiculizare, forţă şi precizie. Totul a fost zadarnic: **Galileanul** (sc. Iisus Hristos, n. tr.) l-a învins pe Julian, **Filosoful**.

Astăzi, experienţa se repetă, în fine, graţie unor împrejurări încă mai favorabile; nu lipseşte nimic din ce ar putea să facă din ea ceva hotărîtor. Fiţi deci foarte atenţi voi, cei pe care istoria nu i-a învăţat nimic. Spuneaţi că sceptrul sprijinea tiara; ei bine, în marea arenă nu mai există sceptru: a fost sfărîmat, bucăţile fiind tăvălite prin noroi. (...) Nu mai există preoţi; au fost izgoniţi, ucişi, denigraţi; au fost despuiaţi, iar cei care au scăpat de ghilotină, de ruguri, de pumnale, de împuşcare, de înec, de deportare, primesc astăzi pomana pe care o dăruiau odinioară. Vă temeaţi de puterea obişnuinţei, de ascendentul autorităţii, de iluziile imaginaţiei: nu mai există nimic din toate acestea; nu mai există obicei; nu mai există stăpîn; spiritul fiecărui om îi aparţine. După ce filosofia (Luminilor, n. tr.) a ros liantul care îi unea pe oameni, nu mai există nici o agregare morală. Autoritatea civilă, care încurajează cu toate puterile răsturnarea vechiului sistem, oferă duşmanilor Crucii întregul sprijin pe care îl acorda odinioară creştinismului; spiritul omenesc primeşte toate formele imaginabile pentru a combate vechea religie naţională. Aceste eforturi sînt aplaudate şi plătite, iar eforturile contrare sînt tratate ca nişte crime. Nu mai aveţi a vă teme de vrăjirea ochilor, care sînt întotdeauna primii înşelaţi. Pomposul aparat al ceremoniilor inutile nu li se mai impune acestor oameni care sînt batjocoriţi de şapte ani. Lăcaşurile sînt închise, sau nu mai sînt deschise decît pentru deliberările zgomotoase şi pentru petrecerile unui vulg dezlănţuit. Altarele sînt răsturnate: pe străzi au fost plimbate animale împuţite îmbrăcate cu hainele pontifilor; sfintele potire au slujit unor îngrozitoare orgii, iar pe altarele pe care vechea credinţă le înconjura cu heruvimi strălucitori, au fost cocoţate prostituate goale. Filosofismul nu mai are deci motive să se plîngă: toate şansele umane îi sînt favorabile; se face totul pentru el şi împotriva celui ce îi este rival. Dacă iese învingător, nu va putea spune, precum Cezar: «**Am venit, am văzut, am învins**», dar, oricum, va fi fost învingător. El poate să bată din palme şi să se tolănească plin de mîndrie peste Crucea răsturnată. Dar dacă creştinismul iese din această cumplită încercare mai curat şi mai viguros, dacă Hercule creştin, înarmat cu propria sa forţă, îl va ridica pe **fiul pămîntului** şi îl va sugruma în braţele sale, **patuit Deus**. Francezi! Faceţi loc Regelui preacreştin: duceţi-l voi înşivă spre vechiul său tron; ridicaţi-i stindardul şi fie ca aurul, străbătînd întinderea de la un pol la altul, să poarte pretutindeni triumfala deviză:

CHRISTUS REGNAT, VINCIT, IMPERAT!

Prezentare şi traducere de
Teodor BACONSKY

Voce-off

„Consider că rolul meu ca individ este să mă opun oricărei constrîngeri în interesul binelui social"
Jean DUBUFFET

Scrisori deschise

Deci, cum e Parisul?

Greu de dat un răspuns clar, sau cel puţin unidimensional. Este complex şi viu, urît şi frumos în acelaşi timp, epatant, fascinant, înfricoşător şi obositor.

Este mare, aglomerat, murdar, colorat şi (i)luminat. Este populat de toate rasele acestei lumi, invadat de mitocani de toate culorile şi de zeci de mii de turişti de toate naţiile.

Mă întreb de unde să încep o descriere coerentă. Să încep cu metroul? Sau cu cafenelele? Sau, mai nimerit, cu muzeele? Musteşte de viaţă şi de sete de cultură. Poţi întîlni, ca nicăieri altundeva, zeci de muzee de calitate, de expoziţii temporare, de teatre, de cinematografe. Şi, ceea ce este într-adevăr impresionant, este setea parizienilor de cultură şi de a fi la curent cu tot ceea ce se întîmplă în jurul lor. Şi se întîmplă!

Micul dejun parizian, celebru, constînd într-o cafea - minunată! - cu lapte şi un croissant, luat într-o cafenea ca atîtea mii altele în Paris. Un cliché? Probabil. Dar, de asemenea, o tradiţie, un farmec special, căutat şi gustat de toţi turiştii. Cafenelele au o arhitectură specifică, cu un fel de "antré" din sticlă, ticsit cu măsuţe înguste, ce oferă pe timp rece iluzia unei cafele luate pe terasă. Evident, există şi o terasă veritabilă - în general minusculă - şi, evident, există şi un interior normal, de cafenea. Multe din cafenele sînt celebre datorită celor care le-au frecventat sau le frecventează. Şi, repet, cafeaua la Paris este delicioasă! N-am mai băut nicăieri în alte capitale europene aşa o cafea bună! Este absolut reconfortant şi în concordanţă cu imaginea românească despre Paris, să stai într-o cafenea în Cartierul Latin şi să deguşti cafeaua şi croissantul!

Apoi, ieşi în stradă şi descoperi Parisul cel cu multe feţe! Parisul cu mistere, cu oameni săraci, fără locuinţe, Parisul cerşetorilor - nu puţini veniţi din Est! -, Parisul mirosurilor insalubre, Parisul străzilor înguste, vechi, cu multe case răpciugoase, nerenovate, cu mitocanii parizieni sau de aiurea, cu fetele ce vînd plăceri pe Rue de Saint Denis - Dumnezeu ştie ce fel de plăceri, că sînt atît de urîte, de grase şi de vulgare!, Parisul drogaţilor, Parisul bolnavilor de SIDA (Franţa, în general, are o rată foarte mare a îmbolnăvirilor de SIDA), Parisul oamenilor ocupaţi, grăbiţi, îmbrăcaţi lejer, comod. Unde se face oare moda? Cu uşile închise? Nu ştiu. Cert este, însă, că nu pe stradă. La Paris, lumea MUNCEŞTE, SE CULTIVĂ ŞI ATÎT! Şi pentru muncă, trebuie să fie îmbrăcaţi cît mai comod, clasic sau sport. N-am văzut nici o fantezie, nici o nebunie. Să fie oare francezii cam "plaţi", după cum zice Dana?

Despre muzee, despre carnetul cutural parizian ar fi mult de povestit. Mă voi rezuma doar la ceea ce am reuşit eu să văd: călător grăbit şi frustrat, obligat la superficialitate. Am avut norocul şi bucuria să văd o expoziţie temporară BRÂNCUŞI!!! la Centre Pompidou. Am fost atît de impresionată de o asemenea coincidenţă! Sau, cine ştie? Cum spun mulţi, nu există coincidenţe, există numai "făcături" (d-na Liiceanu). Am descoperit un Brâncuşi puternic, bogat, diversificat. Am realizat cît de puţin ştiam despre arta şi viaţa lui din România, spre ruşinea mea. Expoziţia a fost complexă, imensă, cuprinzînd majoritatea lucrărilor sale, aflate, în mod normal, în diverse muzee din lume. De exemplu, n-am ştiut că Brâncuşi a acordat o importanţă aparte soclului sculpturilor sale, realizînd pure opere de artă menite a susţine alte minuni artistice.

Cea de a doua expoziţie temporară vizitată a fost cea de la Muzeul de Artă Modernă, cu lucrările lui Marc Chagall din perioada petrecută în Rusia. Plină de forţă, de bucuria de a trăi, de culoare nebună! Simţeam cum mă invadează bucuria, cum acumulam energie doar privind frumuseţile minţii sale libere şi îndrăzneţe! Oameni zburători, sau vaci albastre, verzi şi roşii, mujicul (evident rus), sau nuduri vineţii pe fonduri întunecate!

Şi, evident, am vizitat Louvre. Sau am alergat puţin prin Louvre, să fiu mai precisă. După ce am aşteptat mai bine de o oră să intru în muzeu, deja obosită, mi-am pornit periplul de la o aripă la alta, încercînd să văd ceea ce este celebru sau ieşit din comun. Şi, deşi mi-e jenă s-o recunosc, exact asta am şi făcut. Cele patru ore şi jumătate petrecute în Louvre n-au reuşit decît să-mi ofere o foarte vagă senzaţie de familiaritate cu acest părinte al muzeelor lumii. Că sfîrşită de oboseală şi înfometată mă tîram prin coridoarele luxuriante şi aglomerate ale muzeului, nerenunţînd, nevrînd să renunţ la a mai vedea încă puţin, încă puţin... e normal. Totul este normal la Paris, mai ales nebunia!

Să amintesc metroul parizian, întortocheat, jegos, urît mirositor, super aglomerat, cu cerşetori, turişti, drogaţi şi... ceva parizieni normali! (...)

Ca tot românul curios, m-am cocoţat şi în Tour Eiffel, pînă la 320 de metri. Ce prostie! Nu mi s-a părut nici deosebit, nici interesant şi, în plus, am stat două ore la cozi, pentru cinci minute de stat la vîrf!

Celebra Champs Élysées? Celebra, larga, scumpa, aglomerata, luxoasa, cu restaurante, cafenele, cinematografe, cu un trafic îmbîcsit, merită parcursă, admirată, cucerită (?) - de cine poate!

Şi, trebuie să amintesc şi nebunia traficului parizian: nu există decît o singură regulă: automobiliştii nu trec pe roşu. În rest, Dumnezeu să-i păzească pe toţi, că fiecare face ce-l taie şi cum îl taie capul! Cînd ajungi acasă, răsufli uşurat şi-ţi spui: am mai scăpat şi astăzi!

Prea mult celebrul Cartier Latin este, în opinia mea, şi cel mai atrăgător. Are un aer mai modest, mai curat, mai intelectual. Are La Sorbonne, anticariate şi librării, biserici, cafenele micuţe. Acolo, într-adevăr mi-ar plăcea să trăiesc. Lucrurile ar avea un sens (şi) pentru mine.

Librăria şi centrul de muzică FNAC, în care cred că am stat mai mult de o oră, sugerează un muzeu modern, hi-technologizat, practic. Incredibil de mare, de bine dotată, de plăcută. Deja alesesem două cărţi nou apărute, dar preţul acestora depăşea cu mult posibilităţile mele, aşa încît am rămas doar visînd la a le poseda!

Şi Centre Pompidou - ce nebunie tehnologizată şi atrăgătoare - şi Les Halles, o imensitate subterană, cu magazine diverse, cu FNAC, loc de plasare a drogurilor, acoperită de grădini clasice cu trandafiraşi inocenţi!

Şi esplanada La Défense! Doamne, cît este de impresionantă! Amuţisem privind zgîrie norii în forme şi culori ciudate, clădirile rotunde sau pătraţoase, ameţitoare, imensul L'Arche, totul sugerînd o lume de mîine (...)

Să spun că Parisul este frumos? Să găsesc o asemenea banală categorie pentru el, l-ar subestima. Este mult şi multe şi în multe feluri! Este Paris.

Pupici circumspecţi, A.

Din viaţa unui extremist de centru

Ziua aceea...

...ce făceam în ziua de 30 Mai 1948?
30 Mai 1948.
Un belotist vine să-mi spună că ieri,
mergînd pe stradă, o bătrînă nenorocită,
nu chiar o cerşetoare, l-a întrebat:
"Ce zi e azi?", şi el i-a zis: "vineri",
găsind cu cale să adauge: "vineri, 5 Mai 1995..."
la care ea, dincolo de orice Cioran,
i-a răspuns: "nu, că nu mă interesează
mai mult"..., dar ce făceam pe 30 Mai 1948?
Cine era ministrul Justiţiei?
Nu mai era Pătrăşcanu. Nu.
Mă pregăteam pentru bacalaureat?
Mă despărţeam de pian?
De o iubită?
Parcă. Exact. Da, bacalaureatul!
La "Sfîntul Sava":

o sesiune specială pentru noi, cîţiva activişti ai Uniunii Asociaţiilor de Eroi din România (UAER), ieşeam din "producţie", adică nu mai învăţam la "Matei Basarab", scriam la "Revista Elevilor" condusă de un fost redactor şef al "Studentului Român", sancţionat pentru intelectualism (care va muri la Santa Barbara ca unul dintre specialiştii în opera lui Stroheim),

mă întorsesem dintr-un reportaj despre gazetele de perete ale elevilor din Rîmnicu-Sărat,

mă pusesem cu burta pe carte să nu pierd bacalaureatul ("cum să-l piardă un progresist?"),

lăsasem mitingurile pentru Reforma Învăţămîntului a lui Vasilichi care avea să lichideze analfabetismul,

nu vroiam să iau bacalaureatul pe privilegii de activist,

uram orice fel de privilegii,

ţineam la vorba de aur: "activistul trebuie să fie primul în suferinţe, ultimul la privilegii,"

nu se rupsese încă echilibrul celular al societăţii (vezi Arthur Koestler, "Mitul sovietic") prin salarizarea activiştilor,

lucram pe gratis la reviste, tumoarea nu apăruse, asta mă făcea şi mai orgolios cu bacalaureatul,

începusem să mă blochez în antifascism (vezi François Furet, "Trecutul unei iluzii"),

alesesem secţiunea umanistă, eram nul la fizică, matematică şi în dubii, singura mea îndoială era dacă să-mi smulg toate rădăcinile mic-burgheze sau să mai las una-două, care? tandreţea?, îngăduinţa? oribile!, cele mai periculoase!,

30 Mai 1948 cînd a căzut?, într-o duminică?,

nu caut, nu-mi pun cenuşă în cap, ascult de legea suveranilor englezi la fel de valabilă şi pentru orice utopist:

"nu da explicaţii, nu te plînge!"

combinată cu porunca lui Faulkner: "nu te căi prea mult, e suficient să ştii unde ai greşit o dată!;

nici una nu ţine, nici una n-are importanţă (am avut la teză "Chipul intelectualului inadaptabil în literatura română"), toamna am intrat la "Litere" trăgînd la oral biletul cu subiectul "Poezia putrefacţiei sau putrefacţia poeziei", am răspuns bine, începea frumos inadaptarea! -

rezultatul este acelaşi, într-o notă de subsol, la pag. 71 a volumului 1/2 din 1994 al Arhivelor Institutului pentru Studiul Totalitarismului:

"la 30 Mai 1948, o echipă de deţinuţi de la Penitenciarul Aiud din categoria criminalilor de război şi legionari, au jucat în faţa publicului piesa "O scrisoare pierdută" de I.L.Caragiale, sub regia criminalului de război Romulus Dianu. În deschiderea spectacolului, la care au participat şi invitaţi din oraşul Aiud, deţinuţii au cîntat "Internaţionala". Col. Gh. Crăciun, la acea dată inspector de Siguranţă în cadrul Inspectoratului Regional de Siguranţă Sibiu, cerea prin adresa nr. 8207 din 15 iunie 1948 "să nu mai aibă loc asemenea serbări". Să nu mai aibă loc... dar a avut, o singură oară, e suficient, n-o să începem acum numărătorile sinistre pe degetele dreptei şi stîngii...

(Oprire, cum cere psalmistul)
Şi ce ai fi făcut dacă o ştiai chiar atunci?
Nu te manipula tembel sau generos!
Ai fi cîntat altfel "Internaţionala"?
Ai fi cîntat altfel "Scrisoarea pierdută?
Cum te ai fi justificat, inadaptabilule?
Nu-ţi invoca bunele intenţii, umanistule!
Nu-ţi discuta vîrsta, caraghiosule!
(Oprire, cum cere psalmistul)
N-ai mai fi dat bacalaureatul, stîngistule? Las' să se urle la dreapta, las' să se urle la stînga

Eu cred că "omul de stînga" - cel care, precum Camus, ştie că "împotriva ei, împotriva mea, voi muri la stînga"... - poate cere oprire în mersul istoriei, clişeelor şi al utopiilor sale, cînd află de o asemenea atrocitate operată asupra celor doi lobi cervicali, făcînd din "Scrisoarea pierdută" jucată într-un penitenciar un eveniment decisiv pentru criptoviaţa

şi criptomoartea sa, precum Hamlet
jucat în lanţuri, de ocnaşii din
"Casa Morţilor". Fiecare cu Shakespearul
său, niciodată de dreapta, niciodată
de stînga!

Cînd "dreapta" nu se va mai adapta închisorilor ei, cînd "stînga" nu-şi va mai justifica închisorile ei, se vor putea număra, în linişte, cele 71 de locuri unde psalmistul cere "oprire" în rugile sale.

Radu COSAŞU

retro CINEMA scop

Restul e oximoron

Prilej de bifare a virtuţilor - decorate şi decorative - americane şi a clasicei densităţi de prostie - maximă - pe cap (umeri!) de militar, incursiunea regizoarei Penny Marshall în perimetrul cazon e mult mai puţin subversivă decît ar fi putut să fie. Prin urmare, cea mai consistentă şi totodată reuşită parte a filmului **Renaissance Man** e desprinsă parcă din **Dead Poets Society** al lui Peter Weir: Dany de Vito nu e Robin Williams, desigur; însă, în rolul profului de engleză - iniţial ironizat, ulterior adulat - însărcinat să le redea cîtorva "dubludobitoci" (din nou!) clasica încredere în sine, Bill (de Vito) reuşeşte să ţină în spate peste două ore de "comelo" (comedie cu accente melo). Cît despre celălalt Bill (Shakespeare), deja răsucit în mormînt graţie **Hamlet**-ului lui Zefirelli, viziunea rap de acum - oricum mai simpatică - asupra aceluiaşi **Hamlet** nu mai are cum să-i dăuneze. Nici cinefililor, imitaţia de **Raging Bull**, strecurată parodic în **Profu' de engleză**; şi asta, într-un context cinematografic în care sintagma "film bun" riscă să ajungă... un oximoron!

„A fi sau a nu fi... dubludobitoc." (*Profu' de engleză*)

short Short Cuts

Noaptea în care nu ne-am întîlnit - deşi ar fi trebuit - e un fel de **Short Cuts** altmanian la scară mică (atît temporală cît şi valorică), în care din cînd în cînd se mai şi întîmplă ceva. Deşi **a priori** promitea să bată cîmpii noştri vizuali pe acea unică noapte în care NU, pentru ca-n următoarele DA, filmul îşi lasă în urmă rubedeniile întru "comedie romantică " şi arsenalele lor de tip (!) 2 milioane de dolari ori scîndurele ouija. Warren Leigh - debutant în regie de film - ignoră chiar, în propriul său trio cameral, "posibilitatea" spectaculoasă pe care **Threesome** o fructifica (nu din plin), şi porneşte la drum cu cîteva simple încurcături de situaţii, cu **Breakfast**-ul şi **Apartamentul** vîndute, cu ceva muzică de cabaret şi cu o mînă de actori practic necunoscuţi. Iar rezultatul e, în mod plăcut, surprinzător: un film tandru, în care eroii (nu neapărat frumoşi) apar în toată neglijenţa lor tinerească netrucată, unica frumuseţe care taie ecranul - însă şi aceea discutabilă - fiind Naomi Campbell. (**Mihai CHIRILOV**)

Trecerea prin reviste

În nr. 26 al revistei **22**, Mihai Şora publică un foarte emoţionant "Rămas-bun" lui Cioran, intitulat "Emil Cioran sau deschiderea către Celălalt" - text citit şi la Radio "Europa liberă" a doua zi după moartea acestuia; povestind o întîmplare reală ai cărei protagonişti au fost Cioran, filozoful Gabriel Marcel şi M.Ş., acesta din urmă scrie: "... am avut dintr-o dată revelaţia adevăratului Cioran: a unui Cioran «de adîncime», a unui fel de **bunătate activă** de o infinită discreţie, pe care scăpările inteligenţei lui paradoxale au obnubilat-o mereu, pentru a nu-i fi rănită pudoarea." Mărturisirea lui M. Şora ar trebui citită de toţi aceia care şi-au format o imagine de-gata despre Cioran, confundînd eul auctorial cu eul profund. ● LUNGILE ECLIPSE. Din nr. dublu (24-25) al **Românieі literare** am reţinut, în primul rînd, cîteva foarte bune interviuri cu participanţii la întîlnirea scriitorilor de la Neptun (cel cu Victor Ivanovici şi Dumitru Radu Popa, cel cu Sorin Alexandrescu, cel cu Ioana Crăciunescu...), dar mai ales cel cu Alexandru Vona, enigmaticul autor al "Ferestrelor zidite", care, printre altele, spune: "... am întîlnit de multe ori oameni pe care i-am simţit la fel de străini ca mine faţă de cei care-i socoteau drept reprezentanţi ai lor. Mă refer de pildă la Cioran sau la Ionesco, nu şi la Eliade, care era plin de românitatea lui. Dar ceilalţi doi sînt de o românitate cu... eclipse. Şi cîteodată eclipsele sînt lungi... (...) Nu mi-l pot închipui pe Eliade trăind tot timpul la Bucureşti. Încă mai puţin pot concepe un Cioran care ar fi trăit, să zicem, în satul lui sau la Sibiu (...) Am impresia că accidentul istoric nu este cel care i-a împins neapărat în afară, ci ei au profitat de acesta ca să plece (...) Erau oameni «născuţi afară». Şi mă întreb dacă asemenea oameni nu sînt cu mult mai mulţi..." spune Vona, înainte de a mărturisi: "Cred că eu m-am simţit întotdeauna **în afară**. Chiar faţă de părinţii mei." ● CORSETUL CANONIC. Un eseu excelent în cuprinsul aceleiaşi reviste este cel al lui Ion Manolescu, purtînd titlul "Literatura contemporană în corsetul canonic". I.M. a găsit tonul cel mai potrivit pentru a interveni într-o dispută ce ameninţa să devină iresponsabilă, datorită poziţiilor extreme ale celor implicaţi; intervenţia lui I.M. este nu doar salutară, ci şi absolut seducătoare prin argumentele aduse dintr-o zonă puţin "vizitată" de ceilalţi, şi care este susceptibilă să ridice nivelul dezbaterii de pe teritoriul deciziilor umorale camuflate în principii estetice... ● "HIROŞIMA ŞI CHIŞINĂU". Astfel se intitulează un alt excelent articol din **R.I.**, semnat de astă dată de Alex. Ştefănescu; acesta nu face altceva decît să relateze o călătorie recentă la Chişinău. Iar rezultatul este coşmaresc, cu atît mai mult cu cît Al. Şt. pune chiar o "surdină retorică" descrierii celor văzute... Nimic nu este exagerat, pentru că realitatea însăşi este - în acest caz - deja prea mult! "Spre deosebire de Hiroşima - scrie Al. Şt. -, Chişinăul n-are parte de compătimire. Occidentalii îl vizitează cu obişnuita lor voioşie turistică. Iar cetăţenii din Europa de Est, marcaţi de operaţia pe creier pe care le-au făcut-o şi lor ocupanţii sovietici, nu sesizează tragedia trăită de vechiul oraş românesc, **nu văd** grotescul vieţii de aici." ● PINTILIE TRANSCRIS PE MACULATOR. **R.I.** a mai avut buna idee de a transcrie discursul rostit de Lucian Pintilie la Ambasada Franţei cu ocazia primirii titlului de "Cavaler al Ordinului Artelor şi Literelor"; din păcate, intenţia e una, iar ce a apărut în pagină e alta: Pintilie pare transcris de "pe curat" pe maculator, într-atît numele - celebre, totuşi! - ale celor pe care-i pomeneşte sînt schimonosite! "Leonore" Fini, Michel "Picolli", Alain "Robe"-Grillet, Antoine "Vittez", "Emanuelle" Riva, "George" Wilson, Maria "Casares" - totul culminînd cu inconturnabilul - şi inexistentul, în această formă! - "Jacques" Lang... Păcat că filmul lui Bergman, "Cris et chuchotements", a rămas în rigida ortografie franceză; ne gîndim că şi aici se mai putea inova. ● O SALATĂ PERIFERICĂ. Şi, pentru că în natură nimic nu se pierde, "è"-ul grav de la Maria "Casares" a migrat în pagina alăturată, unde o ziaristă - de care n-am auzit pînă acum, Miruna Runcan pe nume - scrie despre un festival de teatru de la Sfîntu Gheorghe şi despre trupa franceză "La vache cruèlle" (sic) care s-a produs aici... Mai amuzantă însă decît vaca atît de crudelă (pardon: crudèlă!) este o sintagmă folosită de amintita ziaristă în legătură cu "cel mai prost spectacol: **Jacques sau Supunerea**": "o salată periferică!" C'est du Dada, n'est-ce pas? ● CLEMENŢA ÎN

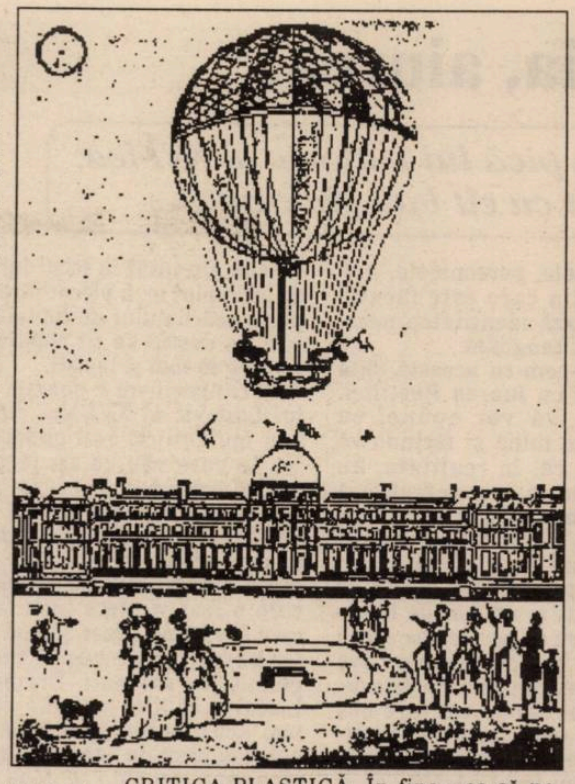

CRITICA PLASTICĂ. În fine - ca să ne menţinem în sfera inovaţiilor -, să mai amintesc că, în nr. unu/1995 al revistei sibiene **Euphorion** (un număr foarte bun de altfel, în care semnează D. Ţepeneag, I. Stratan, Ştefan Borbély, Cristian Moraru, Amelia Pavel, Liviana Dan, Erwin Kessler), Magda Cârneci este prezentă printr-un articol polemic intitulat "Criza criticii de artă", cu observaţii pertinente în prima parte şi cu o **coda** perplexantă, din care aflăm că "avem jurnalişti de artă ori ideologi, dar nu avem analişti, exegeţi aplicaţi ai fenomenului plastic. (- **nu este chiar M.C. unul din aceştia?!, n.m.**). Proliferează un comentariu plastic diletant ori complezent (TVR-Actualităţi, cotidiene, unele reviste literare), contracarat la cealaltă extremă (aş zice inevitabil) de un comentariu radical ori inclement (revista "22", "Dilema")..." Cum bănuiesc că atributul de "radical" este destinat, "în ordinea citării publicaţiilor", lui E. Kessler, nu-mi rămîne decît să mă mulţumesc cu cel de "inclement". Dar totuşi, mi-e greu să pricep: după ce a fost pacientă (o, cît!) şi sapientă (vai, şi-ncă cum!), ar trebui oare critica de artă să devină şi "clementă" acum!? Pentru clemenţă, există biserici doar!... **(a.l.ş.)**

Bon de lectură

Cod de trecere pe "lumea cealaltă"

Povestea fără sfîrşit a lui Michael Ende reuşeşte să se impună precum cartea absolută, idealul oricărui cititor adevărat de ficţiune. Cuvîntul "adevărat" îmi place să-l înţeleg în sensul de implicat, înghiţit chiar de lectura sa. **Povestea fără sfîrşit** poate fi numită "carte absolută" în măsura în care este capabilă să atribuie, din intimitatea scriiturii, roluri egale eroului şi cititorului. E drept că formula e veche şi că cititorul (aici, grăsuţul Bastian) se transformă şi el în erou: dar povestea devine fără de sfîrşit tocmai pentru că oricare dintre noi poate trece liniştit în locul lui Bastian. Că băieţelul singuratic şi complexat îşi găseşte refugiul şi împlinirea în lumea fanteziei e, desigur, un loc comun. Dar deşi regatul fanteziei plăsmuit de Michael Ende se constituie după schema naratologică şi caracteriologică a basmului, personajele o rup cu orice convenţie prin particularităţile fiecăruia dintre ele: Făt-Frumos este o "piele-verde", vînător de bivoli purpurii; solul nu este o zînă, ci un bătrîn şi obosit centaur negru; tradiţionalul talisman care, în basme, te face imun la orice primejdie, aici impune doar altora respect şi ţie responsabilităţi; Ileana Cosînzeana e Crăiasa Copilă, fără vîrstă şi fără nume; în sfîrşit, Zmeul cel rău este Nimicul, Neantul atotdistrugător. Multe personaje reprezintă alegorii, proiecţii originale ale diverselor stări sufleteşti. Afectivităţile sînt, în general, canalizate pe două direcţii explicite: implicarea şi indiferenţa. Cea dintîi se suprapune deseori cu voinţa: a dori un lucru e sinonim cu a-l face. Cea de-a doua devine, pe alocuri, similară cu uitarea, care atrage după sine purificarea prin schimbarea identităţii.

Semnificaţiile spirituale ale personajelor sînt subliniate de puternicul impact vizual al descrierii acestora, datorat ineditului cromatic. În postfaţa volumului, Iordan Chimet vorbeşte de influenţa lui Bosch, Goya sau Dali. Din aceeaşi postfaţă aflăm că scriitorul însuşi şi-a dorit romanul un "ţesut de aluzii culturale", în care îi putem "simţi" pe Novalis, Borges, Tolkien, Rabelais sau Swift.

De altfel, scriitorul este şi el prezent ca personaj în **Povestea fără sfîrşit**, un personaj la care se recurge doar în ultimă instanţă:prin scrisul său, cei din lumea oamenilor pot fi chemaţi în Fantăzia. Puterea nu-i aparţine, însă, decît în mică măsură autorului: numai voinţa cititorului este capabilă să schimbe mersul lucrurilor, numai totala lui implicare într-ale imaginaţiei. Odată trăită, cartea însăşi se "topeşte", nu mai are existenţă materială; ea reprezintă doar instrumentul necesar trecerilor fără de sfîrşit din lumea reală în cea fantastică şi invers.

Iaromira POPOVICI

Michael Ende, **Povestea fără sfîrşit,** Traducere de Yvette Davidescu, Editura Univers, Bucureşti, 1995.

Cronica literară de tranziţie

Catilinarul ciufut

Va să zică:

N. CARANDINO: **"scrie de zor la Amintirile sale comandate de Securitate - ei, da, N. Carandino"** (p. 17);

C. NOICA: **"prin fapte şi cuvinte - scrise negru pe alb - îl justifică pe Ceauşescu... le explică tinerilor... că Ceauşescu este «omul providenţial», «salvatorul românismului» şi alte baliverne care dezorientează şi otrăvesc"** (p. 161; v. şi p. 279);

A. BUZURA: **"un foarte bun scriitor, dar un căcăcios monumental, ar fi în stare să renunţe la publicarea în franceză** (în 1983, n.GP) **numai ca să nu se spună că are legături cu Goma"** (p. 232); **"Gusti, «curajosul», după ce l-a pupat în cur pe Gogu Rădulescu, a trecut, fără pauză la al lui Iliescu. Ce ruşine, ce tristeţe..."** (p. 483); **"scriitorul-cu-limba A. Buzura"** (p. 572);

O. PALER: **"cel mai feroce utemist din Ţara Făgăraşului"** (p. 362);

ŞT. A. DOINAŞ: **"conştient sau de nevoie l-a băgat în puşcărie pe prietenul meu Omescu - e bine?"** (p. 363);

GELU IONESCU: **"un cîrnat ca Gelu Ionescu..."** (p. 406);

N. BREBAN: **"se dovedeşte a fi** (1991; n.GP) **un vrăjitor al sfertului de adevăr avansat în deschizător de pîrtie pentru şapte mîncîuni grase (lăptoase şi-aducînd foloase), şarmeur rostitor de neadevăruri flagrante"** (p. 487);

N. MANOLESCU: **"analfabet politic... şi castrat moral"** (p. 523), **"nesimţit"** (528), **"s-a repezit să-l spele de sînge pe Iliescu, să le ardă copite Monicăi Lovinescu, lui V. Ierunca, lui I. Negoiţescu"** (530); **"«deci: bine în viaţă este să fii porc de cîine ca Manolescu», aceasta va fi concluzia, altfel veselă, a românilor în căutare de modele"** (530);

G. LIICEANU: **"obişnuit a manipula cuvintele nu în scopul de a dezvălui, ci în acela de a învălui, de a ascunde, de a înveli în cîrpe adevărul"** (p. 549), **"el mi-a distrus mie o carte"** (550);

A. BLANDIANA: **"glasu-i de arpagică-naţională..."** (p. 559);

M. IORGULESCU: **"harnic sămănător de banalităţi şi de neadevăruri la microfonul Europei dilemice"** (p. 562);

A. PLEŞU: **"porcăriile făcute de Pleşu..."** (p. 535); **"strivind pe toată lumea cu Dilema lui Iliescu"** (537); **"Pleşu: un oarecare românaş-şmecher, mini-moralnic..., mai plin pe dinafară decît pe dinăuntru"** (543);

A. MARINO: **"navetistul"** (p. 388); **"deplasabilul"** (555);

G. PRUTEANU: **"«cronica» lui Pruteanu, în care era băşcălizată moartea Ecaterinei Bălăcioiu, soţia lui E. Lovinescu"** (p. 554).

Unele din caracterizările de mai sus par scoase din revista **România Mare** sau pregătite pentru ea - şi totuşi, sunt din cu totul altă parte: din recentul volum de scrisori*), trimise de Paul Goma între 1973 şi 1994 la diferiţi destinatari, de la sine însuşi la Ion Iliescu, incluzîndu-i şi pe N. Ceauşescu, Noel Bernard, I.P. Culianu, G. Focke, Vlad Georgescu, Dorin Tudoran, I. Negoiţescu, Gabriela Adameşteanu ş.a.

Mă grăbesc să spun - şi nu de teamă că P.G. mă va califica drept securist, ci pentru că această cronică, deşi de tranziţie, e şi literară - că, pe plan artistic, cartea lui P.G. nu e rea. Cu excepţia unui cuantum suportabil (sub un sfert din text) de prolixităţi, redundanţe şi excese de stil chisnovat, contorsionat-oralisticoid, indignările lui Goma fac o proză nervoasă, incitantă, hăcuitoare, aşezîndu-se, cu multe momente de brio, în spaţiul triunghiular definit de pamfletul ideologic, bestiariu şi catilinara ciufută. (Pe ansamblu, sunt un admirator al acelei părţi din opera lui P.G. care e memorialistică, "subiectivă", direct confesivă - prototip **Culorile curcubeului**).

Dar şi mai abitir mă precipit să spun că a trata strict esteticeşte această carte ar fi o perversă diversiune. Încărcătura ei, dinamita ei, trinitrotoluenul ei, cocktailul ei Molotov nu sunt literare, ci ţin - cu o severitate paroxistică - de morala scrisului şi a scriitorului. Nu sunt adeptul cocoloşelilor gen Eug. Simion, că, vai, de ce să ştirbim noi prestigiul marilor condeieri, dezvăluindu-le slăbiciunile omeneşti etc. Sunt pentru adevărul complet, fără menajamente - dar adevăr, nu "înfierare", nu "porcăială". Eu însumi am scris (şi înainte de '89), e.g., despre laşităţile şi oportunismele lui G. Călinescu în anii '50, dar asta nu mă împiedică să elogiez **Istoria**... lui, **Bietul Ioanide** şi, în genere, aportul său benefic, înviorător, în sinistra publicistică a epocii. Să uit că acele cronici ale optimistului care NU minţeau (adică vreo 75%) erau ca o gură de aer cultural într-o cloacă proletcultistă? Goga a girat un guvern fascist; poftă de mărire; prostie politică; tară caracterială; dar poemele au rămas poeme. Ş.a.m.d. (Arghezi, Baudelaire, Céline, Hamsun, Heidegger). Planurile trebuie net despărţite. Pînă la proba contrarie, rămîn cu trista convingere că pot produce mari valori spirituale şi oameni care, etic, nu-s deloc cum se cade.

Şi mai e ceva: dozajul. Îmi pare rău s-o spun, dar P.G. cade adesea într-un maniheism inchizitorial. Ca o maşinărie rigidă şi binară, el pare să nu cunoască intervale între zero şi infinit, între puritate şi maculare. Or, pentru bunul simţ elementar, e limpede că în comunism au existat cel puţin patru tipuri de atitudini morale faţă de colaboraţionism şi compromitere:

1. entuziasmul neprecupeţit şi talentat (gen Petru Dumitriu, Beniuc, Păunescu, Barbu);

2. entuziasmul, zelul servil, dar fără talent (toată liota de a.toma, crînguleni, dragoşi, violetazamfireşti etc.);

3. concesia scrîşnită, smulsă, rară (Călinescu, Vianu, Doinaş, Buzura, Matei Călinescu, Blandiana, N. Manolescu);

4. refuzul total (Voiculescu, M. Ivănescu ş.a.).

E oare moral să nu vedem că o poezie conformistă a Anei Blandiana (din două sau trei în toată viaţa) a fost trasă cu cleştele, în timp ce Păunescu producea ode zi de zi, ceas de ceas, în proporţie de masă, şi le trîmbiţa fericit peste tot? Că de la un Buzura se obţinea cu greu, o dată la cîţiva ani, un articol mai smerit, în timp ce E. Barbu îl înjura copios, şi făcea cu rîvnă, profit şi asupră de măsură jocul Ceauşeştilor?

Iată de ce, citindu-l pe Goma şi apreciindu-i, încă o dată, tăria de caracter, exemplară, din anii '70-'80, violenţa vituperantă şi verva sardonică a multor texte (scrisoarea către N. Ceauşescu, de pildă, piesă de antologie), am totuşi senzaţia unei recurente anormalităţi, chiar şi morale. Pentru că sunt flagrante aberaţii să nu vezi decît: în Manolescu, un "nesimţit" şi "un porc de cîine", în Pleşu un "românaş-şmecher" făcător de "porcării", în A. Marino, un "navetist", în Buzura, un lingău "căcăcios", în Liiceanu, un Dulea. Singur împotriva tuturor, Paul Goma a pierdut măsura.

George PRUTEANU

P.S. În ceea ce mă priveşte (vezi citatul): n-am scris în viaţa mea un cuvînt ireverenţios la adresa soţiei lui E. Lovinescu; dimpotrivă: am relatat şi deplîns asasinarea ei de către comunişti şi i-am elogiat cu veneraţie comportamentul demn, de-a dreptul eroic. Dacă peste tot Goma procedează la fel... (Detalii, în **Expres Magazin**, nr. 28/'95).

---

*) Paul Goma, **Scrisori întredeschise - Singur împotriva lor**, ed. îngr. de Laszlo Alexandru, Ed. Multiprint, Oradea, 1995, 604 p., 4692 lei.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Bastilia, aiurea!

Francezii nu-i poartă pică lui Ludovic al XVI-lea, cu atît mai mult cu cît l-au ghilotinat.

Revoluţia din 1789 ne este într-o asemenea măsură consubstanţială, nouă, francezilor, încît ne este greu să ne imaginăm că ar putea exista popoare fără revoluţie. Oricum, sîntem atît de convinşi că revoluţia noastră le-a provocat pe celelalte, că a reprezentat un model inconturnabil şi mai ales că este un punct central al istoriei lumii, încît pretindem un fel de brevet din partea Istoriei. Aşa cum au existat primul om, preistoria, marile imperii ale antichităţii, Evul Mediu, monarhiile, există şi o istorie modernă care începe cu revoluţia noastră, la o dată anume, 14 iulie 1789, şi într-un loc anume, la Paris, în Piaţa Bastiliei. Sărbătoarea noastră naţională este o sărbătoare universală.

Revoluţia franceză este prea puţin o problemă a istoricilor: bineînţeles că au şi ei ceva de spus, dar nu au decît o percepţie destul de limitată şi mai ales foarte difuză şi îndepărtată asupra a ceea ce reprezintă înainte de toate un element al conştiinţei naţionale, al conştiinţei noastre de cetăţeni, oameni de bine francezi, bărbaţi şi femei. Noi ne recunoaştem în revoluţie, ea este oarecum rezumatul calităţilor şi defectelor noastre şi ne reprezintă mai bine decît oricare altă perioadă din istorie. Cred că ne referim neîncetat la această faimoasă revoluţie, în mod conştient sau inconştient, în toate dezbaterile noastre, fie că au loc în jurul unui grătar la iarbă verde, la birou, la bar, sau eventual la Adunarea Naţională. Într-un anume fel, ea este cea care, prin evenimentele, personajele, marile idei din care este făcută, condiţionează identitatea noastră cea mai tangibilă.

Să începem cu această dată de bază şi cu luarea Bastiliei. Francezii vă vor spune, cu furculiţa în mînă şi făcîndu-vă cu ochiul, că, în realitate, nu mai era nimeni în acea faimoasă Bastilie. Poate doar cîţiva tineri de familie bună, datori vînduţi de pe urma jocului de cărţi, două-trei prostituate pocite de boli lumeşti şi un hoţ de buzunare, pentru că pe vremea aceea erau mulţi hoţi de buzunare. Nu poate fi deci considerată Istorie, istoria unui eveniment care nici măcar nu este un eveniment. Toate astea ne arată că francezii nu s-au lăsat păcăliţi, că ei nu pot fi traşi pe sfoară şi că ştiu mai multă istorie decît istoricii care încearcă să le spună verzi şi uscate. Ceea ce nu-i împiedică să sărbătorească 14 iulie, pentru că un simbol e un simbol!

Şi episodul de la Varennes! Toţi francezii cunosc episodul de la Varennes ca şi cum ar fi fost acolo. De aici avem mai multe lucruri de învăţat, primul fiind că nu trebuie să avem încredere în hangii şi în urmaşii lor patroni de restaurante şi hoteluri. Aşa cum vă trag pe sfoară la notă, la fel de bine vă pot şi trăda. Şi pe urmă, vedeţi dumneavoastră, gloria, bogăţia, puterea, măreţia, toate acestea nu reprezintă neapărat un avantaj de invidiat: dacă Ludovic al XVI-lea nu ar fi avut chipul pe monezi nu l-ar fi recunoscut nimeni. De altfel, acest Ludovic al XVI-lea era în fond prea cinstit: fugea, era într-o situaţie dificilă, un altul în locul lui (eu, de exemplu) ar fi plecat fără să-i plătească hoţului de hangiu. În viaţă e destul să fii cinstit, nu trebuie să mai şi insişti.

Francezii nu-i poartă pică lui Ludovic al XVI-lea, cu atît mai mult cu cît l-au ghilotinat. Nu le pare rău că au făcut-o, deşi îl considerau un tip cumsecade. Spre deosebire de afirmaţiile istoricilor, care nu se pricep deloc, era un rege mai puţin dezagreabil decît alţii, dar care a fost victima unei femei care îl sfătuia prost şi mai ales îşi bătea joc de popor făcînd glumiţe cu cozonaci. Drama lui Ludovic al XVI-lea este că nu mai aparţinea timpului său, că a fost depăşit de istorie. El repara ceasuri, în timp ce noua rasă de oameni politici îşi pregătea intrarea în scenă. Cei asemenea lui Mirabeau, Robespierre, Danton, Fouquier-Tinville, Bonaparte, Marat, strămoşii celor ca Arlette Laguiller, Séguin, Jospin, Emmanuelli, Rocard, Le Pen şi compania hotărîseră să ocupe terenul aşa că au trecut peste cadavrul lui Ludovic al XVI-lea. Pe vremea aceea, lucrurile se rezolvau cu ghilotina. Şi să nu-mi spuneţi că, dacă astăzi ar putea să se trimită liniştiţi unii pe alţii la ghilotină, n-ar face-o!

© C. Bumbuţ

Este adevărat că această revoluţie a fost violentă, prea violentă, după gustul francezilor care nu prea numără persoanele ghilotinate sau înecate în Sena. La urma urmelor, fiecare weekend provoacă numeroase victime pe şosele fără ca asta să împingă Istoria înainte. Şi apoi lucrurile s-au petrecut în ambele sensuri. Uitaţi-vă de exemplu la Marat. Făcea liniştit baie şi a fost înjunghiat de o regalistă. O femeie la urma urmelor curajoasă şi frumoasă. De fapt, ce părere aveţi de acest Marat care se îmbăia ca aristocraţii şi primea doamne în vizită, gol, în cadă? Credeţi-mă, corupţia nu datează de ieri.

Cît despre voi, Românii, aţi avut şi voi revoluţia voastră. Oh, şi încă una rapidă, nu-i aşa? În epoca telefonului şi a televiziunii, revoluţiile nu mai sînt ca înainte. În cîteva zile, fuga la Varennes, execuţia, guvernul provizoriu, lucrurile au mers repede.

Apropo, şi Ceauşescu cum era?

Norbert DODILLE

Ce s-a ales din Revoluţia franceză?

Allons enfants de la Patrie, le jour de gloire est arrivé...

Cei care-şi mai aduc aminte cum se serba 14 iulie în anii 1930, 1940* sau 1950, ar fi sau chiar sînt surprinşi să observe cum de pe la începutul anilor '60 sărbătoarea naţională franceză şi-a pierdut prestigiul şi caracterul popular. Nu mai există aproape deloc balurile de cartier din faţa bistroului de la colţ, aşa cum le-a ilustrat minunat Marcel Carné în *Hotel du Nord***. Atunci oraşele şi orăşelele erau acoperite de drapele tricolore, albastru, alb, roşu, arborate la ferestrele fiecărui apartament, fluturînd de-asupra porţilor şi acoperişurilor vilelor cochete şi ale fermelor. Acum steagurile împodobesc doar faţadele clădirilor oficiale, şi sărbătoarea naţională se rezumă de fapt la un ritual etatizat aseptic, parada militară şi balurile uriaşe organizate de primării, sau pur şi simplu de profesionişti ai spectacolului, care atrag în marile oraşe, dar în special la Paris pe turişti şi pe locuitorii cartierelor mărginaşe. Cînd nu e plecat în vacanţe în străinătate (în staţiunile balneare din Franţa aceste festivităţi sînt o seară de distracţii printre altele) poporul nu mai participă, el contemplă spectacolul.

Cînd eram copil la sfîrşitul anilor '40, 14 iulie însemna sfîrşitul anului şcolar într-un învăţămînt încă impregnat de ideologia republicană militantă, aşa încît 14 iulie putea fi interpretat ca un fel de comuniune colectivă a naţiunii între amintirea (mitologizată de istoricii oficiali) unui eveniment inaugural care a modificat profund nu doar organizarea politică a Franţei, ci şi pe cea a Europei, chiar şi a lumii, dacă ne gîndim la efectele acestei revoluţii asupra ţărilor din America Latină. Mitificare şi mistificare a Revoluţiei, fără îndoială, dar la 14 iulie se exprima o anume manieră de a trăi împreună, împărtăşită de toate grupările politice, de la dreapta la stînga, cu excepţia regaliştilor, dintotdeauna minoritari. 14 iulie unea în aceeaşi credinţă poporul şi armata sa, pe burghezi şi pe muncitori, statul şi întreprinderile private în cultul laic şi sacru al unei transcendenţe politice garante, dincolo de Republica unică şi indivizibilă, a acelei Franţe eterne, reprezentate de generalul de Gaulle, ultimul care i-a celebrat perenitatea. Desigur, o iluzie care masca violentele lupte sociale, dar timp de 24 de ore se încarna o comunitate de destin, amintind o unitate ideală regăsită, cea a *Patriei în pericol* cu armata sa de calici mobilizată în grabă şi comandată de tineri generali - nobili liberali care luptaseră alături de revoluţionarii americani sau plebei ieşiţi din rîndurile subofiţerilor, învingînd la Valmy cea mai celebră armată profesionistă şi monarhică a epocii - armata prusacă. Întîi Goethe, apoi Hegel şi Clausewitz au meditat îndelung asupra naşterii acestei lumi noi, cea a războiului făcut de popor, de cetăţean, războiul Patriei şi al statului căruia i se oferă viaţa ca ofrandă supremă: pe scurt, istoria ca împlinire a Spiritului anunţîndu-se ca un adevăr al timpurilor noi.

Cum arată astăzi 14 iulie?

În Franţa a mai rămas o sărbătoare care mobilizează şi uneşte ansamblul populaţiei - sărbătoarea muzicii, combinaţie de Carnaval şi de concerte gratuite. Pe de o parte, oricine are dreptul să se instaleze la colţul străzii şi să cînte; pe de altă parte artişti celebri oferă unor spectatori foarte diferiţi muzică şi cîntece din diferite epoci, în toate stilurile, din toate continentele într-o mişcare de simultaneitate a spaţiilor, transformînd oraşul într-un imens mozaic de sunete, melodii, acorduri şi ritmuri care adună istoria culturilor din lume.

Sărbătoarea muzicii îi adună pe toţi, pe cei tineri şi pe cei mai în vîrstă, sub egida unui hedonism specific modern, cel al timpului liber în care vacanţele şi consumul obiectului cultural se contopesc. Dar, această sărbătoare, dincolo de locul său în ciclul christic, Saint Jean, nu poate fi confundată cu vechiul rit care marca solstiţiul: rit al schimbării lunii şi al venirii verii, rit al fertilităţii dedicat viitoarei recolte, reliefînd virilitatea bărbaţilor tineri, care sfidau focul. În această nouă festivitate este semnul sfîrşitului lumii arhaice, marcînd totodată decesul sacralizării politicii, a cărui emblemă era pe vremuri 14 iulie. Un 14 iulie vestejit, care nu este altceva decît autocelebrarea unui stat care se oferă veseliei turiştilor; substituirea printr-o sărbătoare a muzicii care mobilizează zeci de mii de oameni, ilustrează postmodernismul în destinalitatea sa tehnico-financiară mai bine decît orice discurs savant, fie că-şi arată chipul hedonist, cel al timpului liber, al distracţiei, al spectacolelor gratuite, al libertăţii fiecăruia de a-şi exprima eul "artistic", ca şi cum lumea s-ar învîrti în această sferă efemeră şi anonimă plină de vanitate. Cinci minute pe ecranul televizorului, aşa definea Andy Warhol capitalul de speranţă al omului contemporan! Sărbătoarea muzicii le permite tuturor nătăfleţilor să spere că vor izbuti exact în momentul în care fiecare este copleşit de o mulţime solitară atomizată în individualismul clipei, determinată de o satisfacţie onanistă detaşată de orice copartaj. Nu mai există nici un semn (doar semnificatul vid) al unui veritabil laolaltă, trăit ca destin al unei colectivităţi umane. Rămîne uitarea lui *no future*, realitatea lumii, şomajul şi excluderea, violenţa şi indiferenţa, absenţa milei şi compasiunii.

Substituirea sărbătorii populare de 14 iulie cu sărbătoarea muzicii, aşa cum se întîmplă în Franţa (succesul ei fiind perceptibil în toată Europa), nu este decît încă unul din simptomele care marchează destinul democraţiei de masă în modernitatea tardivă, adică sfîrşitul politicii şi mobilizarea tineretului prin *show-biz*, altă formă a dominaţiei economice.

În Franţa, persistă dezbaterile demodate, cum ar fi cea extrem de ridicolă care, la ora tehnologiilor de vîrf, îi opune pe partizanii unei armate de profesionişti celor ai unei armate populare de recruţi. După cîţiva ani, dezbaterea se va epuiza în propriul ei non-sens. Atunci, în Europa unită, "Marseieza" nu va apărea decît ca unul dintre cele mai crunte cîntece războinice, compus cîndva chiar de cetăţeanul care aplaudase Declaraţia universală a drepturilor omului...

Vin alte timpuri...

Claude KARNOOUH

Cluj, 1 iulie 1995

---

* Cu excepţia anilor de ocupaţie germană

** Cu Louis Jouvet şi cu unica Arletty

FRANÇOIS FURET

„Comunismul – o paranteză în istoria democraţiei"

Reprezentant important al istoriografiei din Franţa. În studiile sale, François Furet a privilegiat şi reabilitat istoria politică. Domeniul său de predilecţie şi de competenţă este Revoluţia franceză, căreia i-a dedicat mai multe cărţi. Citez cîteva titluri: **Penser la Révolution française**/A gîndi Revoluţia franceză; **Dictionnaire critique de la Révolution française**, 1988, în colaborare cu Mona Ozouf. Este profesor la **Ecole des hautes études en sciences sociales**, al cărei director a fost între anii 1977-1985. Recent, a publicat la Editura Laffont studiul **Le Passé d'une illusion. Essai sur l'idée communiste au XX-ème siècle**/Trecutul unei iluzii. Eseu asupra ideii de comunism în secolul XX.

Domnule François Furet, în ultima dumneavoastră carte, *Trecutul unei iluzii. Eseu asupra ideii de comunism în secolul XX*, situaţi rădăcinile comunismului şi ale fascismului în acelaşi sol: primul război mondial. Ceea ce ar situa istoria secolului nostru într-o perfectă simetrie cu aceea a secolului trecut faţă de un alt reper, Revoluţia franceză. Este aceasta teza cărţii dumneavoastră?

F.F. Istoria celor două secole este simetrică, dar nu este deloc identică. Eu afirm că în istoria secolului al XX-lea, primul război mondial a jucat un rol la fel de important ca acela al Revoluţiei franceze pentru secolul al XIX-lea. Ceea ce nu vrea să spună că între primul război mondial şi Revoluţia franceză ar exista asemănări. Doar că rolul celor două evenimente în cele două secole respective este comparabil ca importanţă. Cît priveşte secolul nostru, acest interminabil conflict, oribil de sîngeros, a rupt Europa de tradiţiile ei istorice. Ceva misterios s-a întîmplat în acest război care are drept efect separarea Europei de rădăcinile ei, de propria ei istorie, şi care o lansează către realităţi politice inedite. Ceea ce este frapant în secolul al XX-lea este că regimurile spectaculare care au apărut pe parcursul acestui secol nu au precedente în istorie. Ele reprezintă realităţi de o noutate radicală, dacă ne referim la tipologia tradiţională a regimurilor politice, luînd ca referinţă pe Aristotel, Montesquieu sau Max Weber.

Între cele două forme de totalitarism pe care le analizaţi în cartea dumneavoastră – comunismul şi fascismul – există, spuneţi dumneavoastră, raporturi de imitaţie şi de ostilitate. Vreţi să dezvoltaţi această idee?

F.F. Comunismul a apărut ca urmare a revoluţiei din octombrie 1917, şi fascismul, instalat în Italia, odată cu venirea la putere a lui Mussolini, în 1922, şi la început se va dezvolta ca o mişcare internaţională. Dacă vom lua în consideraţie aceste două regimuri, vom regăsi tensiunile clasice ale democraţiei moderne, între universal şi particular, altfel spus, între orizontul universalist al emancipării umane şi ideea că naţiunea este forma esenţială a existenţei comunităţilor. Comunismul şi fascismul sînt, în fond, două produse ale liberalismului modern şi, în acelaşi timp, două forme de critică a liberalismului modern; pe de o parte, o critică în numele naţiunii, şi chiar al rasei, la Hitler, şi pe de altă parte, o critică în numele universalismului la comunişti. Cele două ideologii, ivite din acelaşi sol, sînt contradictorii şi într-o stare de beligeranţă, dar ajung să fie comparabile. Şi fascismul, şi bolşevismul dispreţuiesc dreptul, au gustul violenţei, cultul partidului ca nouă divinitate a istoriei - fapt inedit în istoria politică a Europei.

Afirmaţi în studiul dvs. că nu se poate explica o formă de totalitarism prin alta. S-a spus că fascismul a

Comunismul şi fascismul – în beligeranţă, dar comparabile.

apărut ca o reacţie la bolşevism. Iar mulţi intelectuali care au aderat la comunism în anii '30 au făcut-o deoarece comunismul era singura alternativă structurată împotriva fascismului. Ceea ce poate fi adevărat ca raţionament subiectiv. Care este punctul de vedere al istoricului?

F.F. Efectiv, se poate demonstra că cele două forme de critică a liberalismului burghez se hrănesc din starea lor de beligeranţă. Dar, după părerea mea, această realitate nu explică totul. Pentru că fascismul nu poate fi explicat integral ca o reacţie la comunism. În ochii mei, ceea ce-l caracterizează este însuşirea ideii de revoluţie în profitul dreptei. Dacă vom considera cu atenţie istoria doctrinelor de dreapta din secolul al XIX-lea, vom constata că ele sînt contrarevoluţionare. Ele reactualizează o stare de lucruri anterioară revoluţiei, ceea ce este aproape echivalent cu o întoarcere în istorie, cu un recul. Marea lor slăbiciune este chiar aceasta: reacţionarismul în sensul propriu al cuvîntului, revendicarea unei realităţi anterioare revoluţiei. Însuşindu-şi ideea de revoluţie, dreapta fascistă permite imaginarea unui viitor nou, de asemenea de dreapta. Altfel spus, o regîndire a viitorului comunităţii umane din punctul de vedere al dreptei. Şi aceasta după părerea mea nu este o reacţie, ci pur şi simplu un produs al culturii politice europene consecutive primului război mondial. Comunismul trebuie considerat în acelaşi fel. Comunismul are fundamente anterioare fascismului şi el nu are nevoie de motivaţia fascistă ca să existe. Dealtfel, în octombrie 1917, cînd ajunge la putere, el nu este o reacţie împotriva fascismului, din simplul motiv că acesta nu exista încă. Este adevărat că antifascismul a conferit o atracţie suplimentară comunismului. Dealtfel, marea vitrină a comunismului internaţional din anii '30 era antifascismul şi opoziţia faţă de Hitler.

Domnule François Furet, există, aşa cum arătaţi dumneavoastră, o ambiguitate a cuvîntului socialism, care a trecut succesiv de la dreapta la stînga şi de la stînga la dreapta. Nu credeţi că reînnoirea ideilor politice şi sociale trece obligatoriu printr-o reînnoire a limbajului?

F.F. Este evident că acest cuvînt - **socialism** - este folosit abuziv, "în toate sosurile". Mai întîi a fost folosit de dreapta, de către fascism, pentru a exprima ideea unei comunităţi post-burgheze. A unei adevărate comunităţi, eliberate de alienarea burgheză. Este, de altfel, această idee locul de întîlnire dintre fascism şi comunism: ambele mişcări aveau ambiţia de a fabrica o comunitate fraternalistă, în opoziţie cu solitudinea şi alienarea lumii burgheze. Dar, chiar independent de reutilizarea cuvîntului "socialism" de către fascism (cunoscut şi sub denumirea de naţional-socialism), în interiorul chiar al filiaţiei socialiste există o ruptură. Pentru că bolşevismul se revendică de la socialism, social-democraţia se revendică de la socialism, Kautsky, care este unul dintre cei mai exigenţi critici ai bolşevismului, se pretinde mai socialist decît bolşevicii. În consecinţă, se poate cu adevărat spune că acest cuvînt, **socialism**, s-a uzat de prea multă întrebuinţare. Sigur că da, la acest sfîrşit de secol XX este o nevoie fundamentală de a regîndi nu numai cuvintele, dar şi realităţile, conceptele. O nevoie fundamentală, de asemenea, de a reimagina diviziunea politică. Este de reflectat prin ce anume se vor diferenţia democraţiile moderne, care sînt confruntările care ne aşteaptă, vreau să spun altele decît cele mitologice. Pentru că ar fi trist ca după tot ce s-a întîmplat în secolul XX, să reinventăm diviziuni mitologice la fel de tragice.

Dumneavoastră spuneţi, citez, "o mare parte a socialismului european din secolul al XIX-lea a dispreţuit democraţia şi a exaltat naţiunea". Nu aveţi impresia că istoria se repetă? Vedem cum reapare această idee, în zilele noastre, în unele ţări europene. Această idee este la baza multor conflicte, unele latente, altele deja explozive.

F.F. Opinia mea vine din constatarea situaţiei actuale - mai ales din ţările foste comuniste. În aceste ţări, ambiţia socialistă este "dezonorată" prin comunism, prin experienţa regimului de tip sovietic; tradiţia liberală nu a avut niciodată rădăcini profunde în aceste ţări, unde comunismul s-a grefat pe regimuri care nu erau liberale, ci dictaturi de dreapta, aşa încît **singura pasiune politică care subzistă sau care renaşte este pasiunea naţională**. Care se împleteşte bineînţeles cu pasiunea bunăstării, a îmbogăţirii materiale. Şi cum aceasta din urmă nu poate fi satisfăcută, avînd în vedere starea economiilor acestor ţări, pasiunea-naţională este aceea care se impune. Dar trebuie spus că ea se impune în forme extrem de diverse, pentru că, de exemplu, lucrurile se petrec mai curînd bine în fosta Cehoslovacie sau între Ungaria şi România - spun mai curînd bine, pentru că, se ştie, problemele naţionale există, dar ele nu dau loc unor confruntări tragice. În timp ce cazul iugoslav, cel gruzin, sau cecen se află în situaţia inversă. Un lucru pe care nu reuşesc să mi-l explic în mod clar este următorul: de ce reacţiile post-comuniste sînt atît de inegale? De ce în unele ţări căderea comunismului s-a produs relativ fără vărsare de sînge, şi de ce, totuşi, în ţări ca fosta Iugoslavie situaţia este atît de dramatică?

Domnule Furet, acordaţi vreun rol iraţionalului în istorie?

F.F. Bineînţeles, pînă la "noi ordine", actorii Istoriei sînt determinaţi de propriile lor pasiuni în mai mare măsură decît de raţiune. Pasiunile pot fi înţelese pe cale raţională, dar sînt imposibil de controlat. Actorii Istoriei nu sînt raţionali. Raţionalismul este apanajul actorului economic din timpul liberalismului clasic; această ipoteză poate servi la înţelegerea anumitor lucruri din funcţionarea pieţei, dar nu şi la înţelegerea marelor drame istorice. Aşa de exemplu pasiunea naţională de care tocmai vorbeam nu este o pasiune raţională. Este o pasiune a apartenenţei, a identităţii, a comunităţii etc. Aş spune chiar că **secolul XX este o manifestare prodigioasă de iraţional**. În secolul XX, s-a impus această idee complet falsă că omenirea trebuie să treacă printr-un fel de purgatoriu terestru pentru a se mîntui.

Într-o epocă în care masele apar în istorie - imediat după primul război mondial - cum se explică extraordinarul impact al cîtorva protagonişti? E vorba de Lenin, Mussolini, Stalin, Hitler.

F.F. Nu există nici o explicaţie. Apariţia unui individ în istorie nu are altă explicaţie decît hazardul. Istoricul constată existenţa lui, dar nu poate opera nici o reducţie la elemente mai profunde. S-a întîmplat că în istoria europeană, pe parcursul a treizeci de ani - din nenorocire, dacă putem spune astfel - au existat cîteva personalităţi extraordinar de puternice care au reuşit să capteze această irupţie antidemocratică a pasiunilor, a fanatismelor. Numele lor sînt cunoscute: Lenin şi Stalin, Hitler şi, într-o mai mică măsură, Mussolini. Nenorocirile din acest secol sînt legate, chiar dacă numai în parte, de aceste personalităţi. Dacă Lenin n-ar fi existat, n-ar fi existat nici Octombrie 1917, el este cel care a impus cuvîntul de ordine revoluţionar partidului bolşevic. După cum fără Stalin, regimul nu

Marxism-leninismul a avut o extensiune geografică mai mare decît creştinismul.

ar fi fost atît de durabil. Putem presupune astăzi că Stalin era singurul capabil să asigure o durată acestei **"realităţi improbabile"** care era regimul bolşevic, la moartea lui Lenin. La fel, în ce-l priveşte pe Hitler. Dacă n-ar fi existat Hitler în istoria germană, poate că nimeni altcineva, nici măcar Goering, n-ar fi înfăptuit ceea ce s-a întîmplat în 1933. De aceea spuneam că lucrurile s-au petrecut cum nu se poate mai rău în acest secol, pentru că nu era nicăieri înscris, ca o fatalitate, că nazismul german va avea cîştig de cauză şi că bolşevismul va supravieţui după înfrîngerea revoluţiei germane din 1923. Voinţa unor indivizi, a fost mai puternică decît democraţia occidentală, şi istoria a luat acest curs negativ.

Şi ceea ce este ciudat este că aceşti protagonişti de care vorbim au "născut" alţi mici tirani cam peste tot în Europa, întru totul asemănători modelelor.

F.F. Absolut. Nu numai că i-au "născut", dar le-au oferit găzduire, i-au hrănit, în vederea reproducerii regimurilor lor, care erau regimuri impregnate de ideologie. De aceea sîntem cu atît mai frapaţi să constatăm că o ideologie ca marxism-leninismul a cunoscut o extensiune geografică mai vastă decît creştinismul. Este extraordinar acest contrast între caracterul efemer al acestei ideologii - 70 de ani nu înseamnă nimic la scara istoriei - şi formidabila întindere geografică. Aceasta este enigma secolului. Unul din obiectivele cărţii mele este să dau o explicaţie acestui fenomen: ce s-a întîmplat? Cum a fost posibil ca ideea comunistă să fie aproape co-extensibilă universului, în ciuda caracterului ei tragic de inoperant. Încerc să explorez acest paradox.

Domnule François Furet, sînteţi cred de acord că avem deja un nou reper istoric: anul 1989, căderea Zidului Berlinului, sfîrşitul ideologiei comuniste. Este acesta, după dumneavoastră, punctul de plecare al unui nou ciclu istoric?

F.F. Nu, eu cred că este reîntoarcerea la ciclul democratic, început în Occident şi în America (dar America este o fiică a Occidentului), în secolele XVII, XVIII. În Anglia, ca urmare a revoluţiei din 1648, în Franţa, în 1789. Astăzi putem considera fostele regimuri comuniste o paranteză a democraţiei. O paranteză care nu a durat mult - fascismul a durat încă şi mai puţin. Se încheie probabil **lumea culturii revoluţionare**. Este sfîrşitul ideii care pretinde că, în urma unor mari evenimente politice, se poate trece la "elaborarea omului nou", a unei noi comunităţi umane eliberate de "blestemul" democraţiei pluraliste, al democraţiei liberale. Sfîrşitul culturii revoluţionare redeschide calea democraţiei, a valorilor democraţiei: libertate, egalitate, guvernare reprezentativă, libertatea schimburilor de piaţă, proprietatea privată etc. Un inventar de norme şi reguli de funcţionare a democraţiei.

Pentru că aţi amintit de Revoluţia franceză, ca un reper constant în demersul dumneavoastră, mă gîndesc la următoarea coincidenţă: 1789-1989, credeţi în ideea de simetrie în istorie?

F.F. Nu. Nu, absolut deloc. O divinitate malitioasă a făcut să coincidă bicentenarul Revoluţiei franceze cu sfîrşitul comunismului. O divinitate care m-a amuzat foarte

1789-1989 o divinitate malitioasă amatoare de coincidenţe.

mult la acea vreme. Cum eu criticasem o viziune care considera Revoluţia franceză o anticipare a revoluţiei ruse, mi s-a părut bizar şi amuzant să constat căderea comunismului exact la două sute de ani de la Revoluţia franceză. Dar nu este decît o coincidenţă. Nu trebuie să vedem aici mîna Providenţei.

Domnule François Furet, o întrebare de acelaşi ordin: cunoaşterea istoriei, a mecanismelor istoriei sau a "Marelui Mecanism", dacă aşa ceva există, poate conduce la ideea de fatalism, de mistică sau la o metafizică a istoriei?

F.F. Nu, în ceea ce mă priveşte. Eu sînt un istoric empiric, eu încerc să dau un sens evenimentelor aşa cum reuşesc eu să le reconstitui, dar nu văd în mod obligatoriu un sens în istorie. Cred că de altfel catastrofele secolului al XX-lea ar fi putut fi evitate, pentru că înţeleg foarte bine ce anume le-a favorizat. Istoricul trebuie să fie atent să nu considere trecutul pe care îl reconstituie ca singurul trecut posibil. Ar fi fost posibile alte variante ale secolului nostru. Şi concluzia mea la sfîrşitul cercetărilor istorice întreprinse este că omul este absolut liber în istorie, el este de asemenea absolut responsabil. El se angajează în istorie ca într-un tunel, omul nu ştie niciodată cum arată istoria pe care o face. Şi asta îi contrazice pe oamenii secolului XX, care au crezut că există o ştiinţă a istoriei. Nu există o ştiinţă a istoriei. Nu ştim care pot fi consecinţele actelor noastre, ştim dimpotrivă că virtutea cea mai importantă a omului de acţiune este moderaţia. Moderaţia şi înţelepciunea.

Fragment din interviul realizat de
Petre RĂILEANU
şi difuzat la 25 ianuarie, la Radio France Internationale

un radio actual

În fiecare zi, de luni până vineri, puteţi asculta la Radio Total, între orele 22,00-24,00
TALK-SHOW-uri LIVE
FM 94.2 MHz
RADIO TOTAL
637.37.90; 637.56.45

Luni: Portrete din gulagul românesc - Irina Corbu
Marţi: Câinele de pază - Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct şi virgulă - Carmen Bendovski
Joi: Fiţi întreprinzători - Bogdan Teodoriu
Vineri: Taxiul de noapte - N.C. Munteanu

GEST ŞI OGLINZI

– de vorbă cu preotul SANDI MEHEDINŢU, parohul bisericii Colţea –

Cînd cerem adevărul despre ea sau cînd reclamăm că a fost confiscată, Revoluţiei din decembrie îi spunem revoluţie. Altminteri, parcă speriaţi de solemn, am trecut-o foarte devreme în registrul perifrazei, al ironiei trudite sau al comparaţiilor peiorative. Am aflat astfel, înaintea (sau în locul adevărului) că în '89 n-a prea fost ce-am crezut, am văzut sau am suferit în acel moment, ci, de fapt, am trăit nişte "evenimente", o "aşa-zisă revoluţie", mai ales o "loviluţie", un "deranj", o "aglomeraţie", o "înghesuială", ba chiar "pleaşca din decembrie" ş.a.m.d. Rămîne un adevăr: nişte oameni au murit, alţii au fost răniţi, iar unora dintre participanţii la acele zile înfrigurate li s-a recunoscut calitatea de luptători, cu drepturile aferente. Poate tocmai temîndu-se că lucrurile vor fi contestate sau uitate prea repede, în primele luni din 1990, presa publica sugestia unui cititor care propunea să nu cumva să se reconstruiască sau să se repare clădirile ciuruite de gloanţe, ci să fie lăsate cum sînt ca să se constituie "într-o veşnică mărturie"... Am fi rămas oare mai aproape de adevărul acelor zile dacă am fi trăit şi azi printre ruine şi ziduri înnegrite de explozii ori de fumul lumînărilor? Ar însemna că avem neapărat nevoie de un peisaj devastat sau de o stare exaltată pentru a recunoaşte că la noi a fost o revoluţie. Totuşi ce rămîne *după*, cînd existenţa încearcă să-şi găsească matca şi zilele eroice să dea naştere zilelor posibile, viitorului?

Stăm de vorbă cu preotul Sandi Mehedinţu, paroh al bisericii Colţea, participant la revoluţie, membru al Asociaţiei "21 Decembrie".

Trei imagini sintetice

Părinte Sandi Mehedinţu, cum aţi cuprinde într-o imagine sintetică zilele revoluţiei trăite de dvs.?

Preot Sandi Mehedinţu: Greu; şi nu una, trei imagini aş alege. Prima e dimineaţa de 21 decembrie. Ies pe balcon, mă uit în bulevard, de la mine se vede Piaţa Universităţii ca-n palmă: mulţime de lume, cu portrete şi lozinci pornită în drum spre C.C., la miting. Totdeauna cînd erau manifestaţii, coloanele se opreau pe bulevard, înainte de Piaţă, pînă intrau în sensul dirijat. De obicei animaţie, voci, rîsete - măcar atîta se bucurau şi oamenii că-i scotea de la lucru. În 21 dec. - nu. Nici semne de salut între coloane, nici vorbe, nici măcar rîsete ascuţite de femei, cum se auzeau îndeobşte. Sprijinite de gardul Muzeului de istorie, lozinci cu PCR, ori portrete cunoscute, dar fără grijă fie cum o fi; multe cu capul în jos. Unde se mai pomenea înainte aşa ceva? Oamenii aveau altă expresie a feţei decît altădată. Sumbri, necomunicativi, friguroşi. Ştiau de Timişoara, văzuseră seara apariţia lui Ceauşescu, abia întors din Iran, la T.V. Lozincile şi portretele alea brambura arătau a lume răsturnată. M-am strecurat printre coloane să mă duc la parohie, la biserica Sfîntul Ştefan, unde ţineam slujba din '86, de cînd Colţea fusese închisă, aveam de mers cu icoana prin case, ca-n preajma sărbătorilor. Într-o casă am prins televizorul deschis şi-l arăta pe Ceauşescu dînd din mîini, în balconul gol, şi nu se-auzea nimic. Pe urmă a fost o întrerupere de transmisie. Se lega cu ce văzusem din casă de la mine: începutul sfîrşitului, se răsturna lumea. A doua imagine, - dar nu cu mine, adică nu mă văd eu, văd mulţimea repliată după fuga din faţa CC-ului, în Piaţa Universităţii. Ajunsesem acasă, fusesem în Piaţă şi aflasem ce s-a-ntîmplat de s-a spart mitingul. Pe la trei, mă hotărîsem: am început să bat clopotul bisericii Colţea şi imediat au venit tineri din Piaţă care se ofereau să ajute.

Nu tîrziu m-a chemat la telefon părintele protopop, speriat că i se spusese că bate clopotul la Colţea: "măi frate, ce te-ai apucat să faci, acolo (el locuia-n Berceni), baţi clopotul?" "Da, părinte protopop, bat, c-a tăcut trei ani şi-acuma recuperează." Era un dialog dumnezeiesc între cei din Piaţă şi sunetele de clopot: cînd răsunau bătăile îngenunchiau şi strigau "Dumnezeu este cu noi" şi "Doamne-ajută". Se mai rupea cablul, că nu toţi care se ofereau ştiau să-l manevreze, şi atunci mă rugam de băieţii de la-ntreţinere de la spital, mă ştiau toţi, le dădeam de-o ţuică ori de-o bere, să urce şi să repare cablul. Am auzit că doi tineri au fost răniţi chiar cînd trăgeau clopotul, că n-auzeau ce se-ntîmplă-n jur, nu ştiu cine erau; mi s-a spus c-au fost luaţi şi duşi la spital de către prieteni de-ai lor, băgaţi pe ferestre, aşa i-a primit personalul. (Mult timp, pe pervazuri se vedeau, din loc în loc, dîre de sînge închegat). Abia a treia imagine, din 22 decembrie, şi chiar din 23, e cu mine, mă văd separat de mulţimea cu care pînă atunci mă confundasem. Nu ştiu cum (se rătăcise de-ai lui, primise ordin să stea acolo?), un miliţian a fost prins de mulţimea din Piaţă şi era gata-gata să fie terminat. Mai ales era unul care avea un băţ de steag şi striga: "ţineţi-l, mă, să-i bag băţul asta pe gît că nu i-a plăcut munca". M-au chemat oamenii să-l salvez. Aia violenţii m-au văzut îmbrăcat preot şi m-au ascultat: "staţi, că nu-şi face dreptate fiecare, o să fie luaţi ei în parte, judecaţi unul cîte unul şi atunci dacă ăsta va fi găsit vinovat, va plăti". L-am scos dintre ei, l-am ascuns într-o scară de bloc pe Ion Ghica şi cînd s-a-mprăştiat mulţimea furioasă l-am băgat în biserică. Era un băiat tînăr, de la ţară, avea şi doi copii, fusese adus de curînd în Bucureşti. I-a dat cineva nişte haine, s-a dezbrăcat în biserică şi-a cerut hîrtie să împacheteze echipamentul de miliţian. "Părinte, trebuie să le predau". (Ce era atunci în mintea lui? Decisese să iasă din miliţie chiar în momentul ăla?) Stătea departe, în spatele Gării de Est. Am oprit o maşină cu nişte oameni mai spălaţi, mai cuminţi, am explicat situaţia, şi-au acceptat să-l ducă acasă. Dar miliţianul nu m-a lăsat, voia să merg cu el, că numai cu mine-i în siguranţă; m-am dus. A doua zi a venit la biserică, civil, cu o căciulă mare, de iepure, de-aia tip rusesc, şi mi-a jurat că va veni cu toţi ai lui la Colţea, duminică de duminică, el vede în faptul că i-a salvat viaţa un preot un semn şi-un îndemn. Din miliţie spunea c-o să iasă. Habar n-am ce-a făcut. Nu l-am mai văzut, pe la biserică n-a mai dat de-atunci. Rămăsese viu, Miliţia-l adusese de la ţară, îi dăduse casă la bloc, înţeleg, era temător, poate, de consecinţe. Dar nici nu-l obligasem să vină să spună ce-a spus a doua zi după ce-a văzut moartea cu ochii. Revoluţia nu ne-a scăpat de frică pe toţi. Şi dacă nici atunci...

În 1989, comunismul s-a prăbuşit în toate ţările estice: fenomenul ar fi fost inevitabil şi la noi. De ce credeţi, totuşi, că Revoluţia română a fost comparată cu un miracol?

În Piaţa Universităţii, la Dalles, la bariera de la Inter, la Romană, a fost atunci ceva orbitor, la care nu puteai să rezişti, ceva molipsitor, unic, care ţine de miracol, fiindcă depăşea instinctul de conservare şi frica. Şi tot un miracol era solidaritatea oamenilor, bunătatea faţă de cei de alături, necunoscuţi, parcă nu tot ei fuseseră pînă în ajun cei care se călcau în picioare în autobuze sau la coadă la lapte.

Cum aţi participat dvs. la revoluţie?

Îmbărbătînd pe cei vii, făcînd slujba de îngropăciune morţilor. Nici asta nu era uşor atunci, că se mai trăgea pe străzi. M-am dus cu tinerii din Piaţă, cu metroul, pînă la Big-Berceni, că era un băiat omorît, la care n-avea cine să-i citească "stîlpii", după datină. La blocul "Pescarul" - tocmai în 22, mi se pare, murise un bătrîn şi nu se-ncumeta nimeni să vie în zonă. M-am dus şi-acolo, deşi se trăgea la ora aia. La morga de la Colţea, am ţinut slujba de îngropăciune pentru cîţiva tineri seceraţi de gloanţe, am şi filmat, ţin caseta ca pe un document de durere solidară. Cîte flori s-au găsit prin saloane, la bolnavi ori primite de doctori sau de surori, toate s-au adunat şi s-au pus pe pieptul tinerilor. Nu mai vorbesc cîte lumînări au ars zilele alea, mai multe pe stradă decît în biserică. Ştiţi că o lumînare era atunci cîţiva bani. Din 22 - în 25 Decembrie la Colţea, s-au vîndut lumînări de 12.000 lei!

Negat în consens

Incriminarea dvs. recentă ca "informator al securităţii" s-a dovedit a fi pînă la urmă doar o bombă de presă, ca multe altele, cu care cititorii încep să se obişnuiască. Acuzaţia provenea, din cîte s-a spus, chiar de la Asociaţia 21 Decembrie. Cum v-aţi simţit, negat în consens, atît de unii cu care fuseseţi alături în zilele Revoluţiei, cît şi de cei care vă porecliseră "Popa Ţeavă" şi vă acuzau că sînteţi legionar-monarhist?

Monarhist sînt, într-adevăr, şi n-o ascund deloc. Despre restul... ce să vă spun? Cînd am aflat de ce sînt bănuit era să fac un infarct. Noroc că soţia mea, doctoriţă, şi-a dat seama la timp ce-i cu mine, altminteri puteam să fac una nefăcută, cum se spune. Trebuia să fiu anihilat, fiindcă într-o şedinţă am vorbit despre corupţie şi fraudele de milioane în care erau implicaţi unii membri marcanţi din Asociaţia noastră. Ce m-a durut mai mult e că Petre Mihai Băcanu care, atunci cînd era nevoie de o acţiune în Piaţa Universităţii, mă suna la orice oră, tocmai cînd a apărut mîrşăvia cu "documentul" care chipurile mă "demasca" (pretinsa "notă informativă" dinainte de '89, scrisă cu ortografia elaborată abia în '93!), tocmai de data aia nu mi-a dat telefon să mă-ntrebe ce-i cu treaba asta. Omul care mă cunoştea n-a fost oare deloc surprins că sînt acuzat de ce eram acuzat? Extremiştii din presa de scandal e normal să mă calomnieze, asta-i misiunea lor. Dar *ai mei*? Şi pe ce "bază"? Ce să mai vorbim de felul cum m-am simţit cînd, spre deosebire de alte publicaţii, care au dat curs "documentului" aşa cum s-a transmis el pe fax, *România liberă* s-a lansat şi-ntr-un comentariu tendenţios, care m-a umplut de amărăciune. Înseamnă că-i un risc să pui în discuţie morala postrevoluţionară a unor revoluţionari. E bine dacă lupţi cu neocomunismul, dar cînd te-atingi de interese meschine, egoism şi ciolăneală - gata, ţi se inventează tot felul de mizerii, tocmai de cei cu care te credeai în aceeaşi barcă.

În dec. 89 a ieşit în stradă o lume exasperată nu una perfectă: cum putem şti noi ce reprezentare a binelui a avut fiecare?

După cum a ales. După mine, în '89 a fost mai mult o revoltă spontană decît o revoluţie, de care a doua zi au profitat în primul rînd cei care aveau pregătită o lovitură de stat şi şi-au zis să intre şi ei în eveniment, în frunte. Tot acolo au rămas pînă azi, dar asta nu-nseamnă să ne-mpăcăm cu situaţia.

Ar fi păcat şi ruşine ca din jertfa, sîngele celor morţi să iasă numai buticuri pentru cei vii. Mie nu-mi pare normal ca revoluţionari cinstiţi şi săraci s-ajungă angajaţi la "patronii revoluţionari" - îmbogăţiţi - ; preşedintele asociaţiei a primit pămînt, ca luptător în decembrie, şi l-a vîndut pe valută, de pildă. Cum am arătat ceva treburi de-astea, cum am devenit "secu"; şi dacă se tot insista cu hîrtii false şi cu minciuna, puteam fi exclus din cler pentru denunţarea tainei spovedaniei şi... se făcea un loc liber la o biserică vestită. Cam aşa venea.

Cine v-a apărat sau v-a sprijinit în acele momente de cumpănă?

Adevărul şi credincioşii, toţi oamenii care mi-au telefonat şi m-au încurajat atunci - astea m-au apărat cel mai mult. Şi profesionalismul unor ziarişti, care, la urma urmei, tot de la adevăr se reclamă: nu putea vedea şi P.M.Băcanu boacăna cu diferenţa de ortografie descoperită de tinerii de la Antena 1 şi de la Tele 7abc, care mă disculpa? S-a văzut că nu putea. Între toţi cei care m-au sprijinit n-aş putea număra nici un preot, unul nu mi-a dat măcar un telefon atunci. Frica e încă mare, poate şi unde ierarhia în biserică a rămas aceeaşi, protopopul care mă-ntreba de ce-am intrat în toiul revoltei în 21, tot acela e unul dintre mai marii mei şi astăzi.

Ce se poate confisca şi ce nu

Prin caracterul ei antitiranic, revoluţia din Decembrie se poate revendica de la cea franceză?

N-aş spune. La noi revolta a fost, din pornire, împotriva celor doi Ceauşeşti, două persoane care concentraseră toate motivele de ură şi exasperare publică. Amintiţi-vă strigătele: întîi a fost *Jos Ceauşescu*, *Jos asasinul*, după ce-a căzut el s-a auzit, ca lozincă a tuturora, *Jos comunismul*. Obiectivele diferite s-au clarificat şi exprimat după fuga lui. Pe cînd Revoluţia franceză a avut un program pregătit, obiective limpezi, dezbătute de scriitorii şi de gînditorii unei îndelungate perioade istorice.

De ce au trebuit să ardă împreună, în 12 ian. 1990, lumînări şi carnete de partid; era un simbol?

Era o diversiune. Simbolul pentru care ardeau lumînările era unul, arderea carnetelor în focul lumînărilor a fost o impostură. Faci omul să creadă că-i vorba de altceva- purificare, remuşcare, regret - dar tu îţi atingi scopul, fiindcă asta tot specialiştii în diversiune au propus-o. Adică, vezi Doamne, s-a terminat cu comunismul, gata, chiar şi comuniştii şi-au primenit sufletul dacă şi-au ars adeziunile aşa de spectaculos. 12 ianuarie a fost ziua în care eu, văzînd toată mascarada din jur, cu pomenirea eroilor şi căţărările pe tanc, am intrat în opoziţie. Mi-au luat atunci un interviu pentru TV, m-au şi dat seara pe post, dar mut, nici o silabă de-a mea nu ajungea la urechea telespectatorilor: cum să vadă şi să audă vreo babă de la ţară că un popă contestă pe primii bărbaţi ai ţării? Nu se făcea...

Părinte, în ce măsură consideraţi că v-a fost confiscată revoluţia din decembrie?

Într-un fel a fost confiscată, fiindcă primii care s-au bucurat de libertatea adusă de ea erau chiar foştii comunişti. Dacă e de imaginat: se dezlănţuie revolta, mor oameni, fuge Ceauşescu şi primul "guvern revoluţionar" este cel al lui Ilie Verdeţ, fost prim-ministru sub dictator! N-a durat nici jumătate de oră, dar înseamnă că lor nu le-a fost frică în fond. De asta cred că s-a bucurat de sprijin şi dl Iliescu, chiar de la început, părerea mea. Dar pe de altă parte, revoluţia nu poate fi confiscată decît celor pasivi, cărora le-a fost *dată*. Cine simte că într-adevăr a *făcut-o* e mai greu s-o cedeze: chiar faptul că mulţi dintre noi am intrat în opoziţie încă din primele luni nu arată resemnare. Contestaţi, chiar batjocoriţi, etichetaţi în tot felul, n-avem cum uita vreodată că am participat la un miracol îngăduit de Dumnezeu. Am auzit nu tîrziu după decembrie '89 un miliţian care afirma senin: "păi şi eu sînt participant la Revoluţie, şi eu am luptat". "Cum să nu - cu arma aţintită asupra noastră... Da' n-aţi ieşit spontan: v-a scos în cadrul serviciului, că asta vă era misiunea, să ne opriţi. Tot pe strada aia am fost, dar nu împreună".

Pagină realizată de

Tita CHIPER

Urme

Într-o firidă de pe peretele drept al bisericii Colţea, se află mormîntul familiei Racoviţă, înrudite cu alte neamuri domnitoare şi boiereşti - Şuţu, Ipsilanti, Văcărescu. Cele mai vechi nume înscrise pe placa de marmură albă cu coroană aurită: Dimitrie Racoviţă, repauzat la 1823, şi soţia sa, născută Văcărescu, moartă în 1850. La izbucnirea revoluţiei franceze, în 1789, erau oameni tineri, ea de 19, el de 34 de ani. Ce ecou va fi avut în viaţa lor evenimentul?

Pe peretele dimpotrivă, în stînga, se află o mică raclă de sticlă, deasupra căreia pe o bucată de tablă neagră stă scris cu alb: "Sîngele martirilor români ai revoluţiei din dec. 1989, închegat pe monezile depuse de creştini în balta înroşită unde zăceau trupurile celor ucişi de comunişti". Piese de 1 leu (fisă de metrou în 1989), de 25 de bani (telefon), de 5 lei (preţul piinii); obol dat de oameni săraci.

Printr-un efect curios, mica raclă pare mult mai veche decît cavoul de marmură; poate fiindcă monedele cu pete maronii, bine delimitate, altfel decît rugina ce se întinde capricios, seamănă cu cele dezgropate din mormintele întemeietorilor de ţară, ale căror nume se pierd în nişte timpi foarte îndepărtaţi. **(T.C.)**

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Radu COSAŞU, Magdalena BOIANGIU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

Anul III
nr. 132
21-27 iulie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

ANONIMI ȘI ANONIMAT

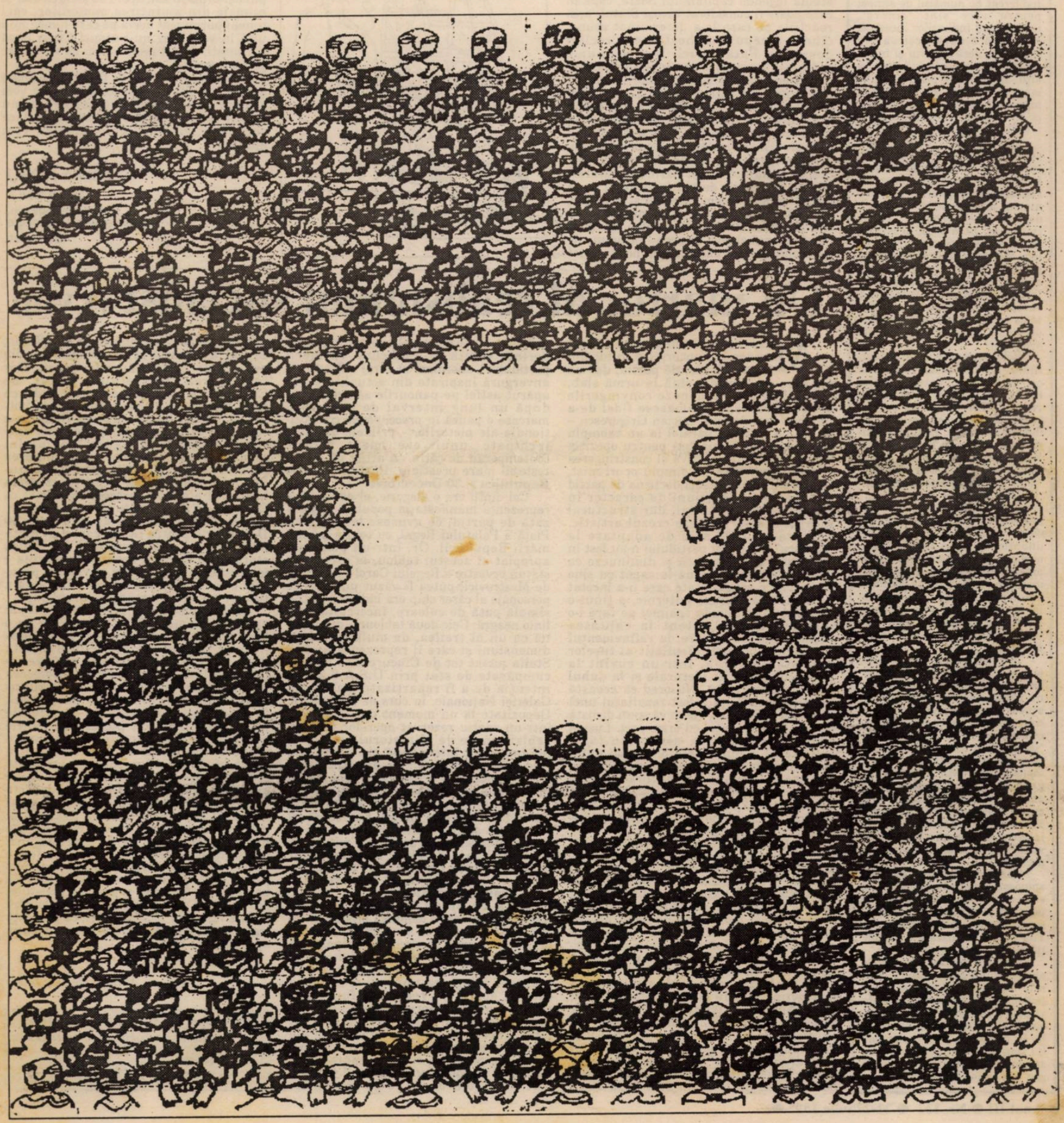

© D. Perjovschi

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

Motivaţiile alegerii unei teme precum "Anonimi-anonimat" sînt, la prima vedere, locuri comune: ori pe linia universal-patetică a afirmaţiilor de genul "cu toţii sîntem nişte anonimi", ori pe cea a "tragicei" asumări personale de tipul "sînt un nimeni". Dincolo de lamentările sentenţioase şi gălăgioase, anonimatul, împreună cu încercările fiecăruia dintre noi fie de a şi-l asuma, fie de a ieşi din el, rămîne o chestiune cu multe feţe.

Un punct de vedere psihologic (Aurora Liiceanu) e capabil să analizeze în ce măsură sus-menţionatele "feţe" ale anonimatului influenţează "fericirea personală": într-o epocă a motivaţiei mai degrabă extrinseci decît intrinseci, dorinţa de succes, de celebritate începe să se generalizeze ca opţiune existenţială. Indiferent de numărul de semeni pentru care sînt "cineva", majoritatea indivizilor încearcă, cel puţin o dată, ieşirea din anonimat, dacă nu prin ei înşişi, măcar contaminîndu-se de la alţii: aşa face, de pildă un antic marochiner ce se consideră important pentru că l-a cunoscut pe dl. Iftime din Olteniţa, unchiul actualului preşedinte.

Dacă unii aleargă după celebritate, alţii o au gata consacrată: "Protagonişti ai vieţii publice", editată de Rompres, reprezintă biografia "marilor nimeni ai vremurilor noastre"; despre ea vorbeşte Tudor Octavian. Strămoşii acestora, marii nimeni ai vremurilor de ieri, sînt de-alde Brînzovenescu şi Farfuridi ai lui Caragiale: după cum afirmă Liviu Papadima, "eroii caragialieni întreţin o vocaţie a anonimatului"; identitatea pe care şi-o asumă este deci una «"de rol", de situaţie, de moment».

Rolul cetăţeanului turmentat, tipicul anonim caragialesc, este cel de votant. Votul anonim rămîne, şi astăzi, cu viciile şi virtuţile lui, "premisa schimbării", afirmă Eugen Vasiliu. Căci individul modern, făptură anonimă, poate fi interesant pentru filosofi precum Hobbes, Adam Smith sau Lenin mai ales prin "felul în care îşi înalţă cetatea" (Cristian Preda).

Omul tradiţional, printre altele autor al creaţiei folclorice, este, însă, mult mai puţin anonim: deşi nu întotdeauna explicită, paternitatea operelor de artă ţărăneşti este, într-un fel, mai bine marcată (Irina Nicolau). Tot în mediul tradiţional numele îşi mai păstrează cîte ceva din semnificaţiile iniţiale, fără a se topi cu totul în arbitrar (Ioana Popescu).

În paraliteratură, în general, şi în special în "literatura oracolelor", numele există ca atare, dar nu personalizează: dimpotrivă, ajută la uniformizarea întru colectivitate (Cezar Paul Bădescu). În presa eufemistic spus "polemică" a momentului, iscălitura poate dispărea cu totul, topindu-se în vreun misterios "un grup de". Dacă Rodica Zafiu analizează semnătura prin "nume fals sau non-nume", Oana Murăruş inventariază cîteva ipostaze ale "anonimatului lingvistic", cu referire, în special, la pronume.

Odată cu problema concret-spinoasă a semnăturii, ajungem şi la sensul de bază, frecvent şi populist al cuvîntului "anonim": savuroasele scrisori anonime. Tita Chiper analizează o înclinaţie cetăţenească veşnic actuală.

Fără a fi epuizat toate feţele anonimatului exploatate în paginile revistei, ţin să mai menţionez un singur lucru: prezenţa vizuală a diverselor ipostaze relevante ale anonimului, surprins fie în mulţimea "Acumulărilor" lui Dan Perjovski (titlul recentei sale expoziţii), cît şi în "scenele de gen" ale lui Ion Barbu. **(I.P.)**

Aduse cu poşta

Între teama şi dorinţa de anonimat

Există o teamă de anonimat, de a trăi neştiut şi nebăgat în seamă (deşi tu te simţi extrem de inteligent) şi există, în acelaşi timp, o dorinţă de a fi anonim, care se traduce de multe ori în aspiraţia spre un trai liniştit şi comod, în care să nu produci greutaţi altora şi nici alţii să nu-ţi producă greutăţi. Un caz aparte a celei de-a doua atitudini este cel al relaţiilor individului cu Statul. Statul (întodeauna cu s mare) este acel lucru nebulos care – încă – mai produce reacţii de groază atunci cînd îşi opreşte privirea asupra ta, ca individ. Atunci cînd Statul hotărăşte să te extragă din dulcele tău anonimat şi să te ia la întrebări, prima reacţie nu poate fi decît teama şi, apoi, să te întrebi şi să-l întrebi: "Da' ce-am făcut ?!". În acest caz se poate studia legenda căpitanului Soare, căpitan care poate fi considerat însuşi Statul, prin reacţiile pe care le-a determinat atunci cînd a început să chestioneze vecinii domnului Patapievici. Dar ce anume determină o asemenea înclinaţie către anonimat cînd e vorba despre Stat? O explicaţie ar putea fi cea a reminiscenţelor. Sîntem încă sub influenţa acelui Stat care a murit în fapt, dar trăieşte în noi. Percepem Statul ca fiind acel supraEu care pluteşte necruţător deasupra noastră, a tuturor, pedepsindu-ne cînd o meritäm. Statul comunist a fost părintele tuturor, fiindcă avea grijă de toţi: ne spunea ce să facem, cum să facem, ce e rău şi ce e bine, cum să ne îmbrăcăm, ce să mîncăm etc. Era şi bun ca un părinte, pentru că - şi să îndrăznească cineva să nege - ne aduna de pe drumuri şi ne dădea să muncim. Şi tot aşa, ca un părinte, ne mai atingea puţin din cînd în cînd (cam dur, ce-i drept, dar ce importanţă are la scara unei naţiuni şi la aşa un măreţ ideal de atins). Cum să nu dorim să fim anonimi, dacă noi nu sîntem decît nişte copii ai unui părinte capricios.

Dacă este adevărată ideea infantilizării unui popor prin comunism (D. M. Zamfirescu, 1994), atunci nu trebuie să ne mai mirăm de reacţiile iraţionale ale acestui popor, pentru că, se ştie, şi copilăria are o doză de iraţional. Cît despre cei care vor să iasă din anonimatul Istoriei, care suferă din cauza nimicniciei lor, aceştia nu prea ţin cont de Stat, ba uneori chiar intră în conflict cu el, numai pentru a scăpa de anonimat. Frica de anonimat, care se află la antipodul fricii de Statul-Părinte, este şi ea generatoare de iraţionalitate. Şi pot fi găsite exemple nenumărate de indivizi care au încercat să ucidă personaje celebre, care să le garanteze propria celebritate. Dorinţa de a te face cunoscut merge uneori pînă la sacrificarea propriei vieţi (este şi cazul unor "eroi" de altfel). Într-o anumită măsură, teama de anonimat se identifică cu teama de neant, mai ales în faţa neantului viitor. O asemenea teamă poate fi şi senină, aşa cum o dovedeşte şi unul din personajele romanului "Adolescentul" al lui Dostoievski : "Şi atunci pe mormîntul lui din cimitir cresc buruieni, crucea de la căpătîi i se fărîmă şi toată lumea îl uită, pînă şi urmaşii săi, apoi i se şterge chiar şi numele din amintirea oamenilor, căci numai puţini sînt aceia pe care lumea nu-i uită în veci. Dar nu-i nimic! Chiar dacă mă uitaţi, dragii mei, eu am să vă iubesc şi din mormînt."

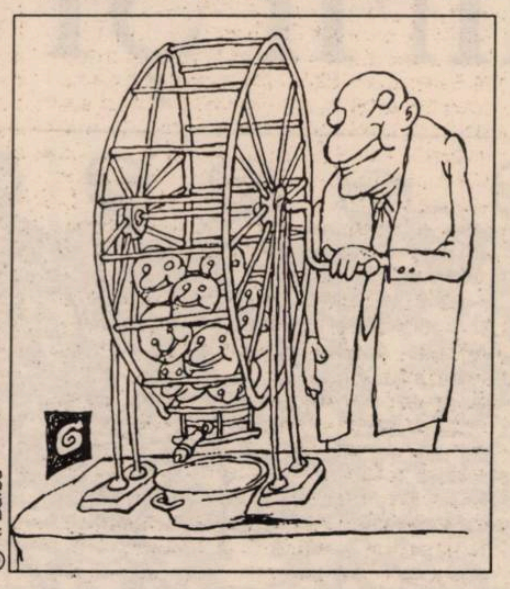

Pentru o încheiere de fabulist, se poate spune : nu fiţi anonimi cu totul, căci vom ajunge la un anonimat perfect, şi nu plătiţi chiar orice preţ pentru a vă face cunoscuţi, căci tot nişte anonimi vom ajunge.

Florin ROŞU
student anul V
Fac. de Psihologie,
Sociologie şi Pedagogie
Bucureşti

Un martor al realismului socialist (XVIII)

Maxy era un comunist convins care credea cu sinceritate în idealul social afirmat de partid, dar un om care s-a dovedit pînă la urmă slab, capabil să-şi abandoneze convingerile artistice cărora le rămăsese fidel de-a lungul a trei decenii. Lucian Grigorescu – ca să mă refer în paralel la un exemplu altfel dătător de măsură pentru opoziţia dintre conştiinţa creativă şi constrîngerea din exterior – era un simplu oportunist, impropriu în a-şi însuşi doctrina de partid şi cu notorii slăbiciuni de caracter în comportamentul social, dar structural incapabil să-şi trădeze crezul artistic. Toate eforturile sale de adaptare la "estetica" ideologiei partidului n-au fost în stare să-l pervertească şi diminueze ca pictor. Consecvent pînă la capăt cu sine însuşi, de o sensibilitate care n-a încetat niciodată să vibreze puternic, a ţinut-o una şi bună în ciuda spaimei pe care i-o insufla partidul, atent la calitatea raporturilor de culoare, la rafinamentul nuanţelor, la jocul însufleţit al tuşelor aplicate cu vervă, într-un cuvînt la farmecul materiei picturale şi la duhul care îi dădea viaţă. Nu cred că această îndîrjită constanţă a fost rezultatul unei atitudini deliberate, vreau să spun dirijată de voinţa rezistenţei cu orice preţ. Lucian Grigorescu nu avea nimic din tăria sufletească a unui luptător şi mai puţin încă a unui martir. Pur şi simplu nu putea concepe şi face altfel; structura lui creativă se impregnase ireversibil, pînă la a deveni cu maximă autenticitate o a doua natură, de comandamentele artei superioare; era şi rămăsese pictor!

O bună bucată de vreme nici Ciucurenco nu avea să-şi violenteze conştiinţa. Raporturile lui cu realismul socialist – condiţionate de un statut etnic şi biografic mult diferit de al lui Maxy sau Lucian Grigorescu, ca să nu mai vorbesc de ceea ce îl despărţea de ei în planul concepţiei picturale – vor cunoaşte o evoluţie cu "accidente" discrete, dar, într-un fel, mai ameninţător supusă injoncţiunii morale; evoluţie care ca şi în cazul lui Maxy - dar altfel, mai intim, cu mai puţină răzbire la suprafaţă dar şi cu mai puţină lovire făţişă (pictorul nu a fost niciodată criticat dur şi umilit public) - îi va afecta la un moment dat caracterul şi arta. Acum însă, cu prilejul expoziţiei grupului "Flacăra", se puteau constata eforturile sale de a nu ceda nimic din ceea ce conferea picturii un statut de bună calitate, cu toate că ele se conjugau cu dorinţa vădită de a da curs "chemării partidului", abordînd cu curaj subiecte de anvergură inspirate din actualitate. Au apărut astfel pe panourile sălii Dalles - după un lung interval de timp care marcase o pauză în preocupările compoziţionale ale pictorilor - primele tablouri închinate unui eveniment istoric contemporan de către un artist de incontestabil mare prestigiu. Purtau titlurile **Republica** şi **30 Decembrie.**

Cel dintîi era o alegorie, al doilea însă reprezenta manifestaţia populară organizată de partid, ce avusese loc în fosta Piaţă a Palatului Regal, cu ocazia proclamării Republicii. Or, într-un plan mai apropiat al acestui tablou, la picioarele statuii ecvestre a Regelui Carol I realizată de Mestrovici, putea fi văzut un grup de personaje al căror chip era indicat printr-o simplă pată de culoare, încercuită de o linie neagră. Cele două tablouri - dimpreună cu un al treilea, de mult mai mari dimensiuni şi care îl reprezenta pe I.V. Stalin pictat tot de Ciucurenco - au fost cumpărate de stat prin U.S.A.S.Z., cu intenţia de a fi repartizate mai tîrziu Galeriei Naţionale, în curs de înjghebare. Depozitate la un moment dat la subsol, într-un spaţiu rezervat operelor plastice achiziţionate de Ministerul artelor şi informaţiilor, într-o bună zi - nu se ştie cînd şi nu se ştie cum... au dispărut. Totul s-a petrecut cu o discreţie absolută, nimeni din minister sau de la partid nu s-a sesizat, nimeni nu a căutat să afle ce se întîmplase cu aceste lucrări. Eu însumi nu mi-am dat seama decît după cîţiva ani că de fapt fuseseră distruse (n-am putut afla însă niciodată de cine) în urma unor dispoziţii primite "de sus" şi rămase secrete. Vom vedea că au mai existat şi alte situaţii asemănătoare.

Ceea ce vreau să subliniez este impostura pe care o demască procedeul. El demonstrează că arta avea trecere în ochii partidului numai ca agent de propagandă politică şi că toată vorbăria privitoare la "metoda" realismului socialist nu viza în realitate atingerea unui nivel calitativ estetic; opera era redusă la funcţia ei strict ideologică. Servea sau nu servea; atît! Valoarea artistică era un concept total ignorat de forurile superioare ale partidului şi asta nu inconştient, ci deliberat. Ceea ce nu se cuvenea mărturisit, pentru că în conştiinţa publică îi feştelea partidului obrazul. De ce au fost sortite pomenitele tablouri nimicirii? I.V. Stalin, se ştie, a dispărut la un moment dat din actualitate, cultul său a fost oprit. Dar înlăturarea portretului pictat de Ciucurenco a avut loc mai devreme, din cu totul alte motive: fusese considerat "formalist"! Fiind totuşi vorba de Stalin, s-a socotit că ar fi nepotrivită asocierea unei erezii artistice cu figura "genialului conducător al popoarelor" şi denunţarea păcatului în public. Cît priveşte **Republica**, imagine plină de avînt, partidul era împotriva alegoriei, procedeu apreciat ca făcînd parte din recuzita esteticii idealiste. Cel mai inconvenabil apărea însă **30 Decembrie** pentru că sub raportul "conţinutului" se putea recunoaşte în tablou statuia lui Carol I, ceea ce constituia o inadvertenţă politică, iar ca viziune picturală o contrazicere mult prea flagrantă a tuturor preceptelor realismului socialist.

Într-o compoziţie ca **30 Decembrie** expresia elementului senzorial la care făcea apel Ciucurenco aproape că se putea lipsi de prezenţa celui cerebral, acesta fiind limitat la intervenţia caracteristicelor linii de contur amintite, asemenea unor cearcăne negre, cu care pictorul îşi delimita figurile. El nu avea nevoie decît în foarte mică măsură de o astfel de intervenţie, întrucît pictura de istorie rămînea pentru el un pretext de bucurii vizuale, nu **oferit** de evenimentul în cauză, ci **dedicat** lui. Intenţia artistului era de a aduce istoriei un omagiu, de a-i exprima o adeziune, nu de a descrie evenimentul respectiv în cadrul unui reportaj care ar fi folosit desenul şi culoarea în locul cuvintelor. Tabloul său nu era şi nu ţintea să fie expresia unei picturi de idei literare şi ilustrative. Într-o astfel de pictură sacrificarea chipului uman, oricît de departe ar fi fost ea împinsă, nu însemna evaziunea artistului din realitate cîtă vreme acest sacrificiu nu angaja figura în totalitatea ei, ca prezenţă logică şi vizuală, ci afecta numai convenţia **aparenţelor** sale.

Radu BOGDAN

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:
- **Ordine, dezordine, organizare**
- **Viitorul**
- **Hyde-Park**

Dragă domnule Paleologu

Prima parte a scrisorii mele s-a încheiat, săptămîna trecută, cu un scurt comentariu despre diavol. Mă gîndesc, acum, că, potrivit teoriilor dumneavoastră, diavolul trebuie tratat cu un respect statornic. Dumneavoastră spuneţi negru pe alb că cine a fost, o dată în viaţă, la înălţime trebuie privit cu eternă consideraţiune, "oricît ar putea dezamăgi ulterior." Or, demonul ilustrează perfect tocmai un traseu ca acesta. E un înger (şi încă unul din ierarhiile superioare ale îngerilor), dar un înger căzut. S-ar zice aşadar că trebuie să-l respectăm "indiferent de lunecările lui", dacă nu vrem să păcătuim prin mojicie. Veţi răspunde că o asemenea extrapolare e excesivă. În regulă. Să coborîm pe pămînt. Pentru dumneavoastră, oricine a fost, la un moment dat, eroul unei isprăvi memorabile, capătă un credit nelimitat; rămîne - pe viaţă - un obiect de cult neuzurpabil. Dacă vă veţi duce gîndul pînă la capăt, va trebui să admiteţi şi reversul acestui principiu: cine a greşit o dată grav rămîne pururea pătat de greşeala sa, indiferent de redresările lui ulterioare. Stranie, necreştinească doctrină! Păcatul originar e de nerăscumpărat, întruparea lui Iisus e inutilă. Rezultă o imagine a lumii încremenită într-un maniheism "de lemn". Unii - mereu buni, fiindcă au fost buni o dată, alţii mereu răi, fiindcă au fost răi o dată. Cei dintîi nu se pot pierde orice ar face, ceilalţi, orice ar face, nu pot fi iertaţi. Lumea dumneavoastră e o lume populată de indivizi ai unui singur gest. E o lume săracă, neadevărată şi nedreaptă. În lumea adevărată e mai mult loc pentru surpriză: sfinţii cad şi tîlharii se mîntuie. Cel care e aproape de desăvîrşire trebuie să facă faţă unei exigenţe mereu reînnoite, iar cel care s-a rătăcit trebuie să aibă parte de o mereu reînnoită şansă de salvare. Iată de ce îi pot acorda lui Paul Goma toată admiraţia mea pentru curajul rar pe care l-a avut în 1977, dar nu sînt dispus să trec cu vederea trivialitatea morbidă de care s-a lăsat confiscat în ultimii ani, datorită uriaşului său orgoliu contrariat. Şi tot aşa în celelalte cazuri pe care le invocaţi. Va fi fost Marian Munteanu "omul clipei" în primăvara lui 1990, dar asta nu-i dă dreptul să bată cîmpii tot restul vieţii şi nici nu mă poate opri să constat mediocritatea personajului şi semi-doctismul lui (l-am auzit maimuţărind ridicol stilul apodictic al lui Ţuţea, fără să aibă hazul, lecturile şi autoritatea maestrului. Dacă dumneavoastră - cunoscîndu-l mai bine - îl percepeţi ca pe un fin intelectual, mă închin; nu văd însă de ce, avînd altă părere, mă fac vinovat de "ineleganţă"). Mă tem, de altfel, că amorul dumneavoastră pentru campionii cîte unui mare gest vă poate juca feste dintre cele mai picante. Aşa şi Ceauşescu a avut, în 1968, momentul lui de glorie, consemnat ca atare de mulţi "oameni bine" în preajma congresului al IX-lea! De ce să ne supărăm atît pe "lunecările" lui ulterioare?

Să trecem, în sfîrşit, la Piaţa Universităţii, care, în iconografia dumneavoastră, stă pe acelaşi plan cu Ierusalimul din Duminica Floriilor. Ce să spun? Cu dragostea nu-i de glumit! Îngăduiţi-mi, totuşi, să observ că, pentru dumneavoastră, Piaţa Universităţii a fost o experienţă... pariziană. Cu alte cuvinte, n-aţi putut lua cunoştiinţă decît de imaginea mediată, interpretată, sublimată a fenomenului. Asta explică uşurinţa cu care faceţi analogii festive, de critic literar. Fenomenul în sine era mai complicat decît credeţi. Şi mai interesant. Un exemplu: dumneavoastră vă imaginaţi că partea "problematică" a Pieţei era "pegra", "lumea interlopă", "promiscuitatea" mulţimii ("sanctifiantă" totuşi ca şi cea din Ierusalim. În paranteză fie spus, comiteţi o supra-interpretare; mulţimea care înalţă osanale Mîntuitorului e aceeaşi care îl livrează Calvarului, preferîndu-l pe Baraba). Dar nu "pegra" a fost - pentru mine cel puţin - "piatra de poticnire" a Pieţei Universităţii. Ci dimpotrivă: "lumea bună" de-acolo: de-alde Sorin Ulea care - ştiţi bine cu cîtă legitimitate - înfiera - de la balcon - comunismul subsemnatului, de-alde Manuela Cernat care îşi reamenaja abil "dosarul" umblînd cu sufertaşul printre revoluţionari, de-alde... dar ce să mai lungim vorba - o sumedenie de amici de-ai noştri care, precauţi şi acomodanţi înainte de 1989, descopereau acum, în ceasul al treisprezecelea, frisonul solidarităţii, al civismului (fără riscuri), al dizidenţei de cenaclu. Faţă de acest chip al Pieţei aveam toate motivele să rămîn "dilematic". Dar aşa dilematic cum am fost, am încercat, împreună cu Dinescu, Hăulică şi Caramitru, să obţin un dialog între preşedinţie şi demonstranţi şi am finanţat, din fondurile Ministerului Culturii, producţia singurului film-document existent pînă azi cu privire la acele fierbinţi împrejurări.

Cu riscul de a vă întrista, aş îndrăzni să spun că adevăratul "dilematic" al momentului aţi fost dumneavoastră. Căci aţi încercat să fiţi simultan "ambasadorul golanilor" şi şeful misiunii noastre oficiale în Franţa. A lua salariu de la guvern, declarîndu-te reprezentantul unei mişcări anti-guvernamentale - iată, într-adevăr, o dilemă de toată frumuseţea. N-aţi fi putut ieşi din ea decît prin demisie. Dar aţi preferat să rămîneţi "dilematic" pînă cînd aţi fost pur şi simplu destituit. E, veţi recunoaşte, un episod destul de confuz din cariera dumneavoastră. Şi nu cred că-l veţi limpezi declarînd, la nesfîrşit, că nu eraţi ambasadorul lui Iliescu, ci al poporului martir şi suveran.

*

Recitesc ce-am scris şi am o senzaţie proastă. Ne-am urîţit, domnule Paleologu. Am lăsat conjuncturi accesorii să întunece o relaţie care era, cred, esenţială. Aş fi preferat să nu aveţi o reacţie atît de promptă la invocarea, frugală, a numelui dumneavoastră în articolul meu despre virtuţile prost plasate. Aş fi preferat să beneficiez, în ochii dumneavoastră, măcar de imunitatea pe care i-aţi conferit-o public lui Adrian Păunescu (pentru un gest cu care v-a îndatorat cîndva, pe termen nelimitat). Aş fi preferat să mă citiţi cu aceeaşi nepăsare cu care ascultaţi dezbaterile parlamentare, simţindu-vă dispensat de a intra în arenă. Şi, în sfîrşit, aş fi preferat ca eu însumi să nu reacţionez la reacţia dumneavoastră, să mă resemnez, aşadar, a face parte din "rarele excepţii" dinaintea cărora nu vă puteţi reprima iritarea. Cu toate acestea, ceva, o toxină a tranziţiei, o sminteală epidemică devenită **hobby** naţional ne îndeamnă, iată, să ieşim pe scenă, să ne comportăm nevricos, ca şi cînd ne-am cunoscut ieri şi ca şi cînd n-am fi fost niciodată pe aceeaşi galeră. Cinci ani de viaţă post-totalitară ne-au urîţit mai mult decît cîteva decenii de dictatură.

Şi mie mi-e dor de dumneavoastră. Dar, luat repede, n-aş şti să spun de care Paleologu îmi este dor de fapt. Oricum, pentru a vă îmbrăţişa, ar trebui să vă dau întîlnire în trecut, în acel trecut din care mă tem că facem deja parte amîndoi.

Cu drag,
Andrei

Firescul ca excepţie (V)

Raporturile directe dintre Tudor şi Constantin Golescu sînt neclare. Se cunoşteau, probabil, încă înainte de izbucnirea revoluţiei; dacă împrejurarea că la 1814 Vladimirescu fusese "orînduit" vătaf de plai la Cloşani de "către dumnealui biv-vel ban Radu Golescu" poate fi doar o întîmplare, în vremea zaverei între cei doi se pare că au existat legături trainice. După bine informatul I.P. Liprandi, Tudor a fost întîmpinat la Ciorogîrla, la 17-18 martie, înainte de a intra cu Adunarea norodului în Bucureşti, de Constatin Golescu... deghizat în arnăut. Era purtător de cuvînt al Divanului; îi urează lui Tudor bun-venit şi îi cere "să ocupe cît mai repede Capitala", desigur că pentru a o pune la adăpost de turbulenţa eteriştilor, aflaţi şi ei în marş către Bucureşti. Îi aduce lui Tudor şi un act, semnat de 77 de boieri care "împuterniceau pe Tudor să acţioneze, găseau că toate intenţiile lui erau curate şi spre folosul ţării etc.". Afirmaţiile bunului spion (contestatar şi el: Liprandi fusese decembrist) par să se confirme prin alte ştiri. Dintre cei 77 de boieri unii se găseau la Braşov, unde fugiseră de frica agitaţiilor, aşa cum făceau de obicei în împrejurări tulburi. Poşta din Ploieşti dăduse, la 7 martie, 8 cai "dumnealui logofăt Constandin Golescu, la Cîmpina", aşadar către Braşov. Să fi fost viitorul autor al *Însemnării...* cel care obţinuse de la boierii refugiaţi la Braşov semnături în favoarea lui Tudor? Aşa susţine un participant la evenimentele epocii, Dimitrie Macedonschi, într-o declaraţie dată mai tîrziu ("... au recunoscut, fără cea mai mică constrîngere, pe Vladimirescu. Aceasta au făcut-o chiar şi boierii care se aflau în Austria, la care, pentru semnare, a mers boierul de rangul I, Dinicu Golescu, şi ei au semnat de bunăvoie"). Se ştie apoi că în aprilie Tudor trimite aceloraşi boieri din Braşov o scrisoare prin care le cere să se solidarizeze între ei şi cu el pentru apărarea intereselor ţării – "... vă rog să fiţi binevoitori şi să vă uniţi spre a lucra împreună pentru binele obştesc, cu atît mai mult cu cît acum dumneavoastră n-aveţi pe nimeni care să facă asupra dumneavoastră vreo silă sau să se opuie dumneavoastră în privinţa bunei stări a sărmanului popor, pentru care aveţi a da socoteală înaintea lui Dumnezeu, dacă îl veţi lăsa şi acum în aceleaşi suferinţe, pe care le-a îndurat pînă acum". Tot din actele poştei din Ploieşti aflăm însă că şi la 2 aprilie se dăduseră de aici 16 cai "dumnealui logofăt Constantin Golescu, la Cîmpina". În aceeaşi lună, la 24, Tudor însuşi dădea un înscris "către dumnealui vătafu plaiului Cîmpinii", prin care se arăta că "Dumnealui biv-vel logofăt Constantin Golescu, vrînd, întru trebuinţa casii dumisale, a trece la Braşov douăzeci şi opt de oi şi patru boi, ca un lucru ce nu este negoţ, are voie". Nu e improbabil ca transportul de animale să fi fost un pretext. Între Bucureşti şi Braşov va fi fost o comunicaţie continuă şi în ambele sensuri, din moment ce la 14 aprilie Divanul Ţării Româneşti protestează într-o scrisoare către Al. Ipsilanti împotriva eretiştilor care "ocupă drumurile, împiedică corespondenţa noastră cu compatrioţii noştri din Braşov". Nu e cu neputinţă ca într-un incident de acest fel, prin care corespondenţa era "împiedicată", să fi fost angajat chiar Constantin Golescu. Iordache, fratele lui, trecuse în Austria la 12 aprilie, dar la Sibiu. Lucru curios, cu el erau şi copiii lui Constantin, înregistraţi într-un tabel (obicei nemţesc) de refugiaţi ca fiind însoţiţi de un profesor şi trei servitori ("Stephan, Nikulaj, Aleco, und Radu Golesko, Schwester Anika, 1 Lehrer u. 3 Dienstboten"). Ulterior, într-o însemnare despre evenimentele anului 1821, Iordache susţine că fratele său a fost prins de eterişti pe cînd se întorcea de la Braşov spre Bucureşti şi jefuit, luîndu-i-se tot, "şi arme şi haine şi bani", ba chiar cerîndu-i-se să li se alăture, "împotriva pămîntenilor". Probabil că Iordache foloseşte aici tehnica adevărului parţial: Constantin va fi fost prins de eterişti, dar nu era deloc un oarecare călător paşnic. În sfîrşit, Constantin Golescu figurează atît pe lista boierilor refugiaţi la Braşov cît şi pe cea a boierilor rămaşi în Bucureşti, ba mai mult, se spune că "la 27 Maiu, Bucureştii părăsiţi aşteptau cu groază pe Turci, boierii, Dinicu Golescu în frunte, fiind gata să-i întîmpine cu genunchile plecate", aici istoricul făcînd mai degrabă o confuzie cu alt Golescu, anume Nae (Nicolae), frate cu Iordache şi Constantin.

Toate aceste informaţii nu au însă altă importanţă decît aceea de a sugera un spirit opoziţionist, neliniştit şi agitat, foarte activ şi netemător de pericole, atras de acţiuni umbroase şi piezişe, plăcîndu-i a lucra pe dedesubt, abil în subversiuni. Viaţa lui Constantin Golescu nu poate fi reconstituită faptic, deocamdată, decît sumar, cu goluri ce solicită o imaginaţie de romancier; datele ştiute sînt sărace, nesigure unele, contradictorii altele. Biografia spirituală nu i se poate desluşi decît prin supoziţii; învăţătura şi deprinderile căpătate de la lumea în care se născuse nu par totuşi hotărîtoare pentru ceea ce avea să devină, un rol decisiv pentru evoluţia lui avînd mai degrabă acumularea tot mai precipitată de experienţe trăite, care îl conduc spre o ruptură totală de lumea lui. În postumitate, va fi privit astfel "ca un disident"; un *disident* fusese şi fostul funcţionar al regimului fanariot care se transformă din "slugerul Teodor", vătaf de plai la Cloşani, în "Domnul Tudor", conducătorul unei mişcări ce face să tresară pe românii de pretutindeni, în Transilvania de pildă, unde amintirea lui Horea era încă vie, auzindu-se că "un nou crăişor s-a ridicat dinspre răsărit şi numele lui e Todoraş".

Dacă însă pe Constantin Golescu ştirile îl arată mai mult ca pe un boier ostil fanarioţilor, dar obişnuit cu viaţa de curte şi trăind în spiritul ei, chiar dacă e în opoziţie (intrigile, pamfletele, instigaţiile, formarea de grupări conspirative intră, cum s-a văzut, în normele acestei lumi, în codul complicităţii şi al duplicităţii), ca dizident îl reprezintă abia textele care ne-au rămas de la el şi care sînt ulterioare revoluţiei lui Tudor, în primul rînd *Însemnarea călătoriii...*

Aşadar, dacă pentru el scrisul era, ca şi revoluţia pentru Tudor, un instrument, soluţia unei necesităţi lăuntrice devenită imperioasă şi manifestată eruptiv, totuşi nu se poate spune că resimte cu adevărat nevoia de a scrie. O face constrîns din neputinţa găsirii unei alte forme de exprimare; acţiunea îi era nu numai interzisă exilatului de bună-voie care este după 1821 Constantin Golescu, dar şi nepotrivită cu soluţia de îndreptare întrevăzută de el. Scrie, de fapt, fiindcă nu poate şi nu mai poate acţiona; dar nu ca o compensaţie, ci cu convingerea masivă că altă soluţie nu există; iată de ce în scris el exprimă o credinţă şi expune un program, dar totodată se exprimă. Nu era scriitor, şi o ştia. O spune singur, în prefaţa cărţii intitulate *ADUNARE. De pilde bisericeşti şi filosofeşti. De întîmplări vrednice de mirare, de bune gîndiri şi bune neravuri. De fapte istoriceşti şi anecdote. Tălmăcite de Constantin din Goleşti:* **"Aceste toate date în tipariu ca să le aduc dar celor de un neam cu mine, nu pentru a-m arăta puterea condeiului, căci îmi cunosc uşurimea, ci ca să nu lipsească cu totul o carte atît de folositoare"** (s.n.). Nu-l putem bănui de cochetărie; era prima carte scoasă de el, avea un scop imediat şi astfel de precauţii nu aveau nici un rost ascuns. Fiindcă spre deosebire de acţiunile în care fusese angajat, în scris Constantin Golescu nu se ascunde, nu e prudent, abil, echivoc: abia aici contestaţia e făţişă, completă, radicală.

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Poveşti adevărate

Vară. Căldură mare. Cînd spui, ca român (nu e oare şi aceasta o marcă de recunoaştere, un reper, cultural, evident, de autoidentificare, un semnal - luminos, văratec - în ceaţa uitării de sine?), **căldură mare**, ce vezi? Un oraş toropit, lichefiat, de fapt două străzi, două nume (auguste) de străzi, decor în care totul (vorbirea, acţiunea) a devenit deosebit de **dificil**, şi totuşi nici o spaimă, nici o angoasă nu traversează scena. Oricît de pierduţi am fi, **aici** sîntem acasă. Nu te poţi pierde acasă! Acasă: un oraş, bărbaţi proprietari. Cum să se simtă unii ca aceştia pierduţi? Locul, chiar pradă stihiei, e sigur. Pustiul e doar aparent, chiar dacă este greu de traversat.

Şi acum e vară. Şi acum e căldură mare. Oraşul, însă, nu mai este pustiu. Demult. A devenit un furnicar. Căci deşi durata concediului legal s-a prelungit şi cu toate că dez-ocuparea bîntuie, oamenii sînt prizonierii oraşului. Puţini îşi mai pot permite vacanţe - la munte, la mare. Aşa că stau pe loc. Ziua, forfotesc. Iar seara... Seara se uită la televizor. Consumul de televiziune, în România, este foarte ridicat. Consecinţă a dez-ocupării profunde (oamenii, de fapt, şomează şi cînd au de lucru) şi a incapacităţii de evadare fizică, efectivă, reală. Accesibilă nu rămîne, în aceste condiţii, decît evadarea artificială, pe loc, în primul rînd prin intermediul televiziunii. Se îngrijeşte, însă, televiziunea de reveriile de vacanţă (**vacance**, loc gol, neocupat) ale privitorilor ei? Sau, aşa cum mă bate bănuiala, **orice** e bun pentru a ieşi din tine, nu contează **ce** vezi, în astfel de treburi **nevoia** hrănindu-se singură, neavînd nevoie decît de suporturi infime, de stimuli abia schiţaţi?

Cum arată, aşadar, emisiunile de divertisment ale televiziunii, şi mai cu seamă ale celei naţionale? O precizare, însă: pentru amatorul împătimit de televiziune, pentru cel care o consumă din nevoie, adică din lipsă de altceva, **totul** este divertisment cînd e vorba de televiziune (dacă nu de-a dreptul de viaţă). **Televiziune=divertisment.** Curiozitatea pusă pe distracţie, pe distragere este regimul curent de "lectură" a televiziunii. Să revin, însă, la întrebare: cum arată emisiunile **propriu-zis** de divertisment? Sincer? Sincer. Sînt plictisitoare. Cu cît mai elaborate, cu atît mai nereuşite. Chiar aşa? Aproape. Sîmbăta trecută, totuşi, ca în nu foarte rare dăţi, TVR s-a străduit să-şi iasă din matcă. Şi, cel puţin într-un moment în care chiar am rîs, dat fiind că a spus, sec, adevărul despre ea însăşi, a reuşit. Căci a avut ideea (de fapt, realizatorii emisiunii - Ovidiu Dumitru, Dan Banu, Sergiu Ionescu - au avut-o) de a se pune în scenă şi de a se lua în rîs. Am descoperit, cu această ocazie, un tînăr cîntăreţ de muzică uşoară talentat ca actor de revistă TV: Adrian Enache. Imitator cu mai mult umor, oricum, decît un Doru Octavian Dumitru, de pildă. Momentul cu pricina l-a constituit Ion Dolănescu fredonîndu-şi refrenele pe ritmuri de rock, dar, mai ales, faptul că a acceptat să apară în emisiune, deşi textul acesteia îl punea într-o postură puţin flatantă: aceea de marfă pentru "contribuabili". Autoironie? Marfă preţioasă. Cu atît mai mult cu cît emisiunea cu pricina a fost implacabil urmată de una de nemuritoare "cîntece de voie bună": exact produsele pentru "contribuabili" care fuseseră ironizate mai înainte.

Am mai văzut, apoi, săptămîna trecută, pe ProTV însă (et pour cause!) două "poveşti adevărate" extraordinare. Mai precis, două reportaje demne de orice televiziune care se respectă din lume. Pe care, cu alte cuvinte, dacă nu-i vine ideea să le producă ea însăşi, televiziunea naţională ar trebui să le achiziţioneze fără falsă ruşine. Au fost două revelaţii (cam mult, e drept, pentru o singură săptămînă, nu-i aşa?). Prima, colectivă, despre extraordinarele ritualuri, împănate cu păgînism, de comunicare cu morţii, care - cine s-ar fi aşteptat? - mai persistă încă undeva, în sudul ţării, la cîmpie oricum, nu la munte, unde, se ştie, rezistenţa la vicisitudinile istoriei a fost mai mare. Nu mi-a venit să cred. Acolo, pentru acei oameni, morţii sînt prezenţi. Istoria? Poate cel mult murdăria pe care bătrînele o spală, la răscrucea satului, de pe picioarele viilor pentru a-şi îmbăia morţii.

Cea de-a doua "poveste adevărată" a prilejuit o revelaţie individuală. A fost vorba de cazul unui bărbat, lipsit de mîini şi de picioare, care nu doar trăieşte - singur, acum -, hrănindu-se şi muncind, dar a reuşit să aibă, la un moment dat, şi o familie. Într-o lume de năpăstuiţi dinainte de naştere şi de plîngăcioşi cronici, dîrzenia, **naturaleţea** unui astfel de om ar trebui să dea de gîndit. Dacă tot ne simţim ofensaţi că am devenit o ţară de handicapaţi şi de asistaţi, dar nu facem nimic ca să ne contrazicem, am putea lua aminte la adevăraţii handicapaţi pentru care, însă, handicapul (fizic, nu psihologic, mental) nu este dat decît pentru a fi depăşit.

La **Tele 7 abc**, Horia Alexandrescu - singurul din vechea gardă a Chestiunii zilei care a rezistat (mister!) în noua grilă de programe - a reuşit o emisiune foarte serioasă. Intitulată, generic, **Foc încrucişat**, ea i-a avut ca invitaţi pe "bancherul" Dan Pascariu şi pe colonelul de poliţie Costică Voicu. Un fel de ante-proces penal. În care Dan Pascariu (fost director al Băncii Române pentru Dezvoltare - post în care s-ar fi făcut vinovat, printre altele, de "gestionare frauduloasă" - şi actual director al Băncii Bucureşti), degajat, s-a apărat mai mult cu armele formale ale teoriei, în vreme ce omul de poliţie (de!), deşi părînd a avea, în fond, dreptate, a încălcat, totuşi, **litera** rolului cu diverse acuzaţii generale. Ambele poziţii au fost simptomatice, ele definind, cum am spus deja, nişte **roluri** deficitar jucate în societatea noastră. Problema fiind una gravă, poate cea mai gravă în momentul de faţă: **banul public**. Am putut vedea, pe viu, cum adevărul este deservit şi, deci, făcut inofensiv din cauza (nu **datorită**, cum aud spunîndu-se tot mai des!) faptului că este folosit pentru a argumenta neadevărul. De exemplu: Dan Pascariu avea dreptate cînd afirma că sumele cele mai fantastice se pierd prin finanţarea falimentarilor mamuţi industriali, ceea ce

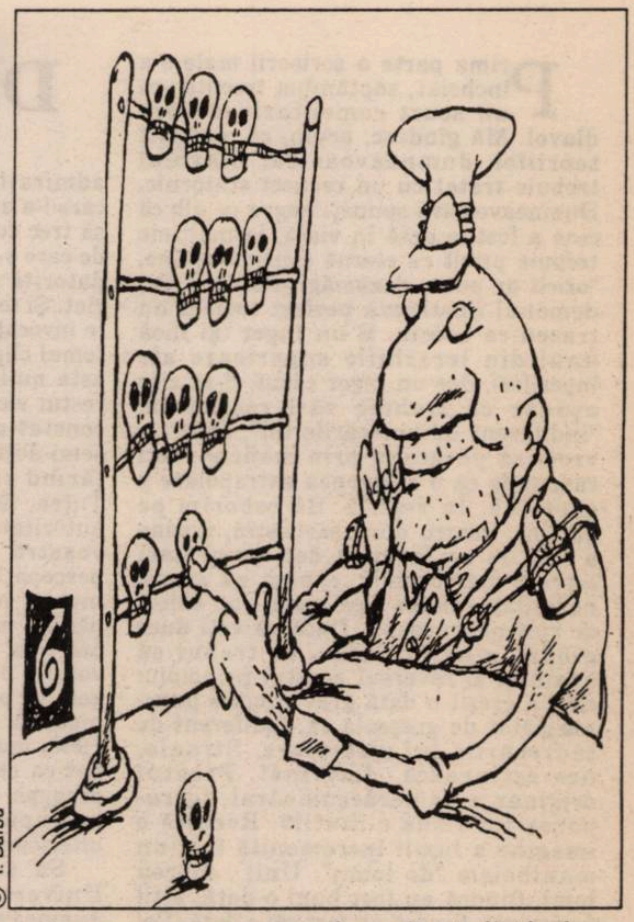
© I. Barbu

nu înseamnă că se pot acorda credite individuale în mod preferenţial şi neglijent. Ambele fenomene sînt **egal** de grave. Sau: colonelul Voicu ar fi, să zicem, perfect îndreptăţit să afirme că, în cazul în speţă, Dan Pascariu acordase preferenţial şi neglijent o sumă foarte mare de bani unei persoane particulare nesigure, ceea ce nu înseamnă - pînă la proba contrarie - că în toate băncile din România se petrec în mod curent astfel de lucruri. Lucrurile trebuie mai întîi cercetate cu mijloace specifice. Nu este tocmai aceasta misiunea domnului colonel de poliţie? Numai aparent paradoxal, non-prezumţia de vinovăţie, altfel spus **certitudinea de vinovăţie**, generalizînd şi dezindividualizînd, paralizează din start ancheta, făcînd-o imposibilă. Căci nu poţi cerceta, în bloc, o ţară. Sau, dacă îţi propui să o faci, de ce să nu te apuci de procesul comunismului? Cu atît mai mult cu cît, structural, ceea ce a purtat numele de comunism se cheamă astăzi corupţie. Şi aceasta în vreme ce concepţia pur instrumentală despre adevărurile teoretice munceşte din greu pentru acoperirea neregularităţilor celor mai frecvente, a acelora care au loc cu cea mai mare şi dezarmantă... regularitate.

Bogdan GHIU

Economie

Boala căreia-i spunem inflaţie

În Germania, în '23, preţul pîinii atinsese cote catastrofale. Ceva de ordinul cîtorva miliarde de mărci. O cumplită **superinflaţie** lovise ţara, producînd haos şi anunţînd schimbări de direcţie în viaţa politică. Pe la jumătatea secolului nostru, a fost încercată de superinflaţie China. Prin anii '70 - Chile. La începutul anilor '90 - fosta Iugoslavie. Bineînţeles, lista e lungă. Simptomele bolii sînt şi ele numeroase. Analiştii, încercînd să descifreze indiciile acestei stări de anormalitate, s-au oprit adeseori asupra unei imagini şocante: "cumpărătorii se duc la băcănie cu banii în valize".

În România, toate guvernele tranziţiei şi-au trecut în bilanţ un fapt pe care îl consideră meritoriu: **am fost feriţi de superinflaţie**. Este un adevăr. Cărţile numesc superinflaţie (sau hiperinflaţie) o desfăşurare violentă a spiralei creşterii preţurilor, cu o rată lunară mai mare de 50 la sută. La noi, de la 1 noiembrie 1990 şi pînă în prezent, deci în aproape cinci ani de inflaţie, niciodată valorile lunare nu au sărit peste rata de 30 la sută. De la începutul acestui an, guvernul actual ne bombardează auzul şi privirea cu informaţii legate de un nou succes: **stabilitatea relativă a inflaţiei**. În traducere, înseamnă o rată lunară a creşterii preţurilor oscilînd între 1 şi 2 la sută. Dacă ne uităm în diagramele întocmite de Comisia Naţională de Statistică, nu putem decît să notăm că şi această informaţie este adevărată.

Inflaţia este însă un fenomen complex. Analiza lui nu poate fi redusă la cîteva scheme. Recent, într-o dezbatere televizată, dl. Emil Constantinescu sublinia că dacă va veni la putere Convenţia Democratică, se va termina cu referirile la moştenirea trecutului. Pe plan politic, un astfel de obiectiv poate juca un rol benefic. Pe plan economic, însă, cred că sînt necesare unele nuanţări. Întoarcerea în istorie, fără patimi, bazată numai şi numai pe o judecată rece, lucidă şi obiectivă, este mai mult decît necesară. Avem nevoie de repere din trecut, în absenţa cărora ne-ar fi imposibil să măsurăm de la ce s-a pornit şi la ce s-a ajuns.

Regimul trecut subminase bazele acţiunii legii cererii şi ofertei. Aveam să ne convingem că nu-i deloc uşor să fie restabilite. Şi încă nu au fost restabilite. Apoi, centralizarea excesivă, combinată cu paternalismul statal exprimat îndeosebi prin mîna care-i buzunăreşte pe cei harnici şi le ia o bună parte din agoniseală, pentru a-i subvenţiona pe cei leneşi, nu numai că a fost principala cauză a declinului economic, dar continuă să întîrzie mult aşteptata relansare. Şi încă ceva: acest fals paternalism a creat reflexe greu de schimbat. Ne-am convins deja, în aceşti ani de tranziţie, cît de complicat este să fie stopate risipa, proasta administrare, gestiunea frauduloasă; cît de greu este să fie întronate motivaţiile muncii, ale competiţiei.

Guvernul ne dăduse asigurări că inflaţia a ajuns în faza **stabilităţii relative**. S-a văzut că mai corect ar fi fost să se vorbească despre **instabilitate relativă**. O inflaţie mică, dar care poate să fie în cele din urmă ca "una mică" pentru un alcoolic. Va cere încă "una mică", apoi încă una. Şi tot aşa, după ce în aprilie s-a scumpit benzina, în mai transporturile, în iunie energia electrică şi termică, timp în care dl. Gheorghe Oană, secretar de stat la Ministerul Finanţelor, ne asigura că nu-i decît "una mică", deci "preţurile vor creşte cu exact unu la sută", ne-am trezit în iulie cu o nouă desfăşurare de anvergură a spiralei inflaţioniste. Sigur, nu-i superinflaţie. Şi nu-i vorba despre un proces de lungă durată, cum ne asigură comunicatele oficiale. E doar un puseu inflaţionist trecător. Numai că va lăsa urme pentru multă vreme. S-au scumpit alimentele de bază, îndeosebi pîinea, carnea şi laptele, care au antrenat, prin mecanismul numit "simpatia preţurilor", un întreg lanţ de scumpiri. Guvernul a răspuns cu indexările de rigoare, dar saltul inflaţionist nu va fi decît parţial acoperit. De altfel, obiectivul guvernamental pentru acest an este un salariu real de 65 la sută faţă de nivelul din 1990.

Sîntem în al cincilea an de inflaţie. Preţurile au urcat fără să-şi regăsească echilibrul cu valoarea mărfurilor. La nivelul întregii societăţi s-au produs puternice seisme, cel mai grav fiind creşterea tot mai greu de suportat a costului vieţii. Vîntul inflaţiei s-a abătut nu numai peste economie, ci a lovit întreaga societate, manifestîndu-se ca o forţă oarbă. L-au resimţit din plin sănătatea, învăţămîntul, cultura, administraţia publică. Inflaţia a zdruncinat moneda naţională, a blocat eficienţa şi libera iniţiativă, a încurajat corupţia, un adevărat uragan peste ţară, ce a înjumătăţit resursele de creştere economică.

Resimţim în continuare inflaţia ca pe o boală gravă, deşi temperatura ei nu este tot atît de ridicată ca în 1993. Dar starea febrilă se menţine. Populaţia este îngrijorată, managerii sînt timoraţi. Iar întreprinzătorii privaţi trăiesc un coşmar. Numai guvernul nu dă semne de nelinişte.

Sigur, inflaţia a jucat şi un rol... pozitiv. În lipsa unor mecanisme de stimulare a pieţei, inflaţia şi-a asumat misiuni dinamizatoare. A schimbat continuu realitatea de pe piaţă, i-a alertat pe cei care stocau bani. Mai întîi, oamenii au alergat cu banii în magazine, imediat ce i-au căpătat. Apoi, după ce băncile au introdus dobînzi atractive, au început să-şi depoziteze economiile.

Inflaţia a fost într-adevăr dură cu deţinătorii de bani, pe care i-a obligat să-i scoată de sub saltele şi să-i introducă în circuitul economic. Dar, acţionînd într-un climat dominat de vechi reflexe, a dezorganizat piaţa mărfurilor. Pentru că a încurajat somnolenţa multor întreprinderi de stat, care au înţeles că pot să fabrice mai puţine produse şi să obţină profit din urcarea preţurilor. În cinci ani de inflaţie, preţurile au crescut de 100 de ori.

Boala nu mai poate fi însă lungită. Subvenţionarea întreprinderilor de către populaţie, prin inflaţie, începe să se întoarcă împotriva întreprinderilor. Nepregătite să facă faţă competiţiei, ele cer acum protecţie din partea statului. Se vor singure pe piaţa internă, scăpate de concurenţa mărfurilor de import.

Adrian VASILESCU

Urma alege

Prin mai toate încăperile în care se desfăşoară conferinţele de presă ale partidelor bate un vînt electoral, deşi, dacă nimic neprevăzut nu se întîmplă, alegerile locale vor avea loc peste o jumătate de an, iar cele parlamentare şi prezidenţiale peste mai bine de un an. E, în glasurile liderilor politici care anunţă "începerea campaniei electorale", o anume plăcere a gîndului că poporul îi va alege din nou, dar şi o grijă pentru ziua de mîine în cazul în care poporul va alege pe alţii. Campania electorală propriu-zisă se va desfăşura, conform legii, cu un anumit număr de zile înaintea alegerilor; dar marile jocuri se fac acum şi e interesant de observat cum pregătirile pentru viitoarea legislatură se suprapun peste neîmplinirile şi amînările celei care a debutat în 1992.

Cei care deţin puterea (PDSR, PUNR, PRM, PSM) au dat de curînd un nou spectacol cu certuri şi împăcări. E greu de ştiut ce se întîmplă în spatele uşilor închise, în şedinţele de "negocieri" dintre aliaţi; din ceea ce se vede la suprafaţă însă, ne putem face o imagine jalnică despre partidele din arcul majoritar: se şantajează, îşi vînd şi îşi cumpără posturi contra voturi (sau invers), perfectează înaintări în grad şi promovări în funcţie contra ridicării de mînă în comisii şi în plen ş.a.m.d. Orice alianţă politică se bazează, desigur, pe asemenea schimburi: pentru a-l avea alături, un partid mai mare trebuie să-i dea unui partid mai mic posturi în guvern sau în administraţia locală, răsplătindu-l astfel pentru că l-a ajutat să aplice un program de guvernare. Numai că la noi alianţa nu e făcută pe bază de programe şi de idei, ci pe vechi cumetrii politico-ideologice şi pe noi aventuri capitalist-private. Apoi, negocierea la gurile Dunării nu trebuie să aibă eficienţă şi discreţie, ci să i se ducă buhul, că doar d'aia avem puterea, să ne-o exercităm, şi **să se ştie.** Aşa încît bărbaţii politici din "arcul guvernamental" se obrăznicesc şi se şantajează reciproc, se ameninţă şi se insultă, pentru a se împăca apoi zîmbind, după o nouă reîmpărţire a feliuţelor puterii. O asemenea relaţie nu mai e de fapt o alianţă, ci un regim clientelar destul de depărtat de ideea de democraţie, chiar dacă, formal, majoritatea parlamentară actuală e rezultatul unor alegeri. Liderii acestei majorităţi au însă mentalitatea dobîndită pe vremea lui Ceauşescu, cînd puterea părea "definitivă" (pentru şefii cei mari) sau pentru "cît va voi şefu" (pentru şefuleţii cei mici şi ascultători). Activiştii şi micii funcţionari care au devenit oameni politici nu pot gîndi în cicluri electorale; sau dacă o fac, au în vedere doar folosul personal (pe ideea, "acum, cît se poate, că la alegerile viitoare...").

Dar cum formele fără fond ale democraţiei noastre încep să-şi arate efectele, iată că partidele şi liderii lor dau semne de nerăbdare electorală. Este evident să alegerile viitoare nu vor mai semăna cu cele trecute. Nu numai pentru că s-au adăugat noi dezamăgiri şi noi eşecuri. Dar şi pentru că scena politică nu s-a limpezit cu nimic: confuzia e încă mare, deci şi riscul absenteismului e substanţial. Mai mult decît în 1992, cetăţeanul trebuie mai întîi convins să vină la vot. Pentru a-l convinge, e nevoie de mai multe lucruri, dar în primul rînd de mijloace de comunicare. Reprezentanţii PDSR au afirmat în mai multe rînduri că trebuie să rămînă la putere încă două legislaturi, pentru a-şi desăvîrşi "opera". Liderii opoziţiei au declarat şi ei că sînt pregătiţi să preia puterea şi că trebuie neapărat să cîştige alegerile viitoare. Ceea ce n-au spus însă nici unii nici ceilalţi este "pe ce se bazează": ce mijloace materiale au la dispoziţie, cîte posturi de radio şi televiziune "prietene" sînt dispuse să le sprijine, pe cîte ziare pot conta, ce forţe umane (specialişti în marketing electoral, în sondaje etc.) au în spate. Alegerile viitoare vor depinde în mare măsură de acest tip de **mijloace**, mai ales că, în linii mari, candidaţii vor fi cam aceiaşi (ştiuţi şi răsştiuţi), iar de programe şi idei (tot) nu se interesează nimeni. Altfel, degeaba declară profesorul Emil Constantinescu că "e pregătit" pentru funcţia de preşedinte; pregătirile încep de aici, de la inventarul mijloacelor şi de la capacitatea de a realiza un sistem coerent de construire şi menţinere a imaginii publice - atît pentru partide, cît şi pentru candidaţi. E drept că lucrurile par dinainte oarecum "tranşate" în favoarea actualei majorităţi, care are de partea sa televiziunea naţională. Dar la o privire mai atentă lucrurile nu stau chiar aşa: televiziunile noi sînt în plină expansiune şi pot, la o adică, să contribuie esenţial la obţinerea cîtorva procente în plus. Iar cîteva procente în plus sînt esenţiale pentru a realiza o alianţă, un nou "arc guvernamental", care nu se poate şti din cine va fi compus. Aşa încît bătălia va fi pe viaţă şi pe moarte: majoritarii de acum sînt speriaţi că dacă vine opoziţia şi le ia la control cele făcute şi nefăcute într-o legislatură întreagă, nu le va fi bine. Opoziţia, care nu mai e unită, se gîndeşte la potenţiale formule majoritar-valabile (cine cu cine, în ce condiţii, la ce preţ), avînd în vedere că nici un partid nu va obţine prea multe voturi. Iar în spatele tuturor - majoritari şi minoritari - stau oamenii cu bani, destul de mulţi şi de influenţi, pe care îi interesează în ce regim şi la ce preţ li se va da voie în continuare să-şi facă afacerile. Din combinarea tuturor acestor elemente ne vom da seama (eventual...) cine va conduce România şi cum.

În rest, privirea spre viitor e o veche obişnuinţă a poporului român şi a conducătorilor săi, aplicabilă în orice împrejurări. Ce mai contează că Tratatul cu Ungaria nu s-a semnat, că sîntem la fel de prizăriţi în Europa ca şi în '92 şi că bietele certificate de proprietate tipărite pe vremea lui Severin şi Stolojan (o, tempora...) sînt tot în sertar, lîngă poza bunicii, aşteptînd cuminţi venirea "cuponului nominativ", după trei ani de legislatură? Acestea sînt, desigur, "dificultăţi obiective". Urma alege.

Mircea VASILESCU

De jur împrejur...

Înfrîngerea

Victoria militară a sîrbilor la Srebrenica nu a fost înfrîngerea armatei guvernamentale, ci a tuturor organizaţiilor internaţionale care într-un fel sau altul s-au amestecat în acest conflict. Declarată zonă sigură, la Srebrenica - spre deosebire de celelalte cinci enclave - armata bosniacă dăduse armele şi Căştile albastre erau în întregime responsabile pentru protecţia militară a oraşului. Dar acolo, într-un spaţiu extrem de restrîns, trăiau - în sensul că respirau - locuitorii şi refugiaţii fără hrană, depinzînd în întregime de convoaiele umanitare care ajungeau acolo cînd şi cum doreau asediatorii. Atacul împotriva Srebrenicei n-a avut nici o însemnătate militară, capturarea soldaţilor olandezi din forţele ONU şi apoi eliberarea lor după intervenţia emisarului rus a demonstrat că mandatul internaţional este inoperant. Bătrînii, femeile şi copiii - cu zecile de mii - au luat drumul refugiului spre nicăieri: cîteva mii s-au adăpostit pe aeroportul din Tuzla, unde se află o bază militară, nepregătită pentru a face faţă unor asemenea solicitări. Bărbaţii au fost transportaţi spre o destinaţie necunoscută, şi de atunci nimeni n-a mai auzit de ei. Aşa cum a declarat liderul de la Pale, Radovan Karadzici, sîrbii bosniaci sînt decişi să lichideze toate enclavele de pe teritoriul a ceea ce va fi în viitor Marea Serbie, locuită în exclusivitate de sîrbi. Spre deosebire de adversarii săi, Karadzici nu vorbeşte pentru a face impresie, cuvintele şi faptele stau în acelaşi loc. Aşa că strategii mondiali s-au împăcat cu pierderea enclavei Zepa şi se întreabă dacă pot face ceva pentru celelalte. Forţa de reacţie rapidă e departe de a fi o forţă, şi nu prea e rapidă. Pentru a putea străbate sutele de kilometri care o despart de Gorajde - o altă enclavă ameninţată - ar avea nevoie de sprijinul a 200 de elicoptere americane. Or, de patru ani Washingtonul nu face altceva decît să accepte orice soluţie, în afara implicării directe, iar acum cînd eventualele iniţiative ale preşedintelui Clinton sînt sever cenzurate de un Congres cu o mentalitate mai curînd izolaţionistă este puţin probabil că cea mai mare putere militară a lumii se va amesteca într-un conflict din care n-are nimic de cîştigat, dar nici de pierdut.

Puterile europene sînt mai sensibile la implicaţiile prezente şi viitoare ale retragerii ONU şi NATO, dacă situaţia va evolua spre Marea Serbie şi Croaţia Mare, în condiţiile ridicării embargoului pentru Bosnia. Preşedintele Franţei, Jacques Chirac îşi someză partenerii britanici să intervină. Aceştia nu-şi dau acordul, dar anunţă că nu se vor retrage. Este totuşi greu de presupus că trupele de pe teritoriul Bosniei vor reuşi să evite, pe viitor, situaţiile penibile din trecut. Prezenţa unor militari înarmaţi de formă, cărora li s-a interzis să se lupte, nu şi-a atins nici unul din obiective: nici nu i-a descurajat pe combatanţi, nici n-a reuşit să asigure un minimum de securitate populaţiei civile.

Marile puteri nu se simt decît în mod superficial responsabile pentru pacea din teritoriile care nu le interesează. Oricît de importantă ar fi disproporţia dintre forţele multinaţionale şi armata lui Karadzici, victoria acestuia din urmă este alimentată de faptul că soldaţii săi vor să moară pentru Srebrenica, în timp ce olandezii (ca şi ceilalţi militari din forţele de pace) nu; autorităţile americane sînt mult mai preocupate de valul de căldură de la Chicago decît de bolnavii din Zepa. Şi e firesc să fie aşa, chiar dacă nu e întru totul conform principiilor. E un adevăr pe care fugarii de pe drumurile Bosniei îl înţeleg mai bine decît toţi miniştrii de externe la un loc.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Consiliul Naţional al PDSR şi „tactica salamului"

CRONICA ROMÂNĂ

"Dezbaterile au scos în evidenţă intenţia PDSR de a-şi intensifica activitatea mai ales în teritoriu pentru cîştigarea de capital electoral în viitoarea campanie. Preşedintele PDSR, dl. Oliviu Gherman, a apreciat în finalul Consiliului că: "Şedinţa a fost deosebit de fructuoasă dovedind, încă o dată, maturitatea partidului de guvernămînt şi capacitatea sa de a se identifica pe deplin cu problemele fundamentale ale ţării". Datorită prelungirii timpului afectat discuţiilor, anunţata conferinţă de presă nu a mai avut loc. Dl. Adrian Năstase, preşedintele executiv, a declarat totuşi ziariştilor: "Această reuniune a constituit un moment important în viaţa PDSR, scopul principal fiind captarea interesului electoratului în evaluarea situaţiei economice şi politice a ţării". (**Post-scriptum la Consiliul Naţional al PDSR**).

ROMÂNIA LIBERĂ

"Mesagerul principal (şi unic, în termeni oficiali) ce şi-a făcut simţită prezenţa la lucrările Consiliului Naţional al PDSR a fost, desigur, preşedintele Ion Iliescu. (...) Mesajul prezidenţial se arată foarte preocupat de funcţionarea corectă a canalelor de informare a societăţii (bineînţeles, prin prisma intereselor şi obiectivităţii puterii). Element strategic crucial, în viziunea prezidenţială, pentru a cîştiga suportul cetăţeanului pentru diverse măsuri şi orientări", ce urmează a fi adoptate în continuare. Esenţa acestei strategii este sintetizată în Mesaj de formula, cu vădită rezonanţă electorală, "cu faţa la cetăţeni". (Corneliu Antim, **Cu faţa la cetăţean?**)

CURIERUL NAŢIONAL

"În mod normal intenţiile de schimbare anunţate de Adrian Năstase şi opoziţia manifestată în discursul lui Ion Solcanu ar fi trebuit să dea naştere la reacţii ale vorbitorilor ce s-au succedat la microfon pe parcursul a cinci ore". (...)

"Fie existenţa a două "aripi" în PDSR este un simplu zvon, fie (şi este mai probabil aşa) cele două tabere nu au fost suficient pregătite pentru a puncta la acest consiliu naţional. Sau nu sunt suficient de puternice. Bătălia decisivă se va da poate la conferinţa naţională, unde programul politic va fi prezentat de Adrian Năstase iar politicile sectoriale de Ion Solcanu". (Irinel Rădulescu, **Un moment de suspans în PDSR**).

ZIUA

"Cei care s-au aşteptat - unii chiar au sperat - ca protocolul cvadripartit să fie dinamitat în ceasul al doisprezecelea, înainte cu o zi de Consiliul Naţional al PDSR, s-au înşelat din nou. (...) Eu unul cred că această alianţă nu se va destrăma nici în preajma alegerilor şi nici chiar în toiul lor, pentru că foştii şi actualii tovarăşi de drum sunt singurii care ştiu perfect adevărul defunctului slogan al Convenţiei Democratice: "Nu putem reuşi decît împreună!". E o ironie a sorţii la care orgolioşii şi tot mai numeroşii lideri ai Opoziţiei ar putea medita vara aceasta, că altceva tot nu văd ce ar putea face". (Ion Grosan, **Alianţa viscerală**).

ADEVĂRUL

"Cu glasul vibrînd de emoţie, liderii PDSR au anunţat joi, în cadrul Consiliului lor Naţional, că **"tranziţia s-a încheiat"**. Anunţul ne aminteşte cunoscuta butadă despre încheierea, la Radio, a recoltării păioaselor, după care urma să se încheie şi la Televiziune şi abia mai apoi pe cîmp. Dar realitatea de pe cîmp nu mai avea nici o importanţă. Aşa şi cu tranziţia. Dacă domnii din partidul de guvernămînt spun că, în linii mari, au rezolvat problema, înseamnă că ştiu ei ce ştiu. E vorba, în primul rînd, de **tranziţia lor.** Ei au tranzitat rapid şi într-o voioşie de la condiţia de slujbaşi oarecare la cea de mari oameni de afaceri, stăpîni - direct sau prin intermediul membrilor de familie şi prietenilor - peste importante unităţi din patrimoniul statului, pe care le-au privatizat peste noapte, în vreme ce mulţimea mai aşteaptă cu naivitate "cuponul Văcăroiu". (Dumitru Tinu, **Tranziţia lor s-a încheiat**).

JURNALUL NAŢIONAL

"Amînat de mai multe ori, Consiliul Naţional al PDSR a deschis oficial campania electorală a partidului de guvernămînt în vederea alegerilor locale şi generale de anul viitor. O deschidere marcată de mesajul mai mult decît acuzator al preşedintelui Iliescu. Mesajul dă glas, pe un ton amar şi mustrător, nemulţumirii şi deziluziei prezidenţiale faţă de neîmplinirile şi atitudinile profund provocatoare ale multora dintre liderii partidului în problema corupţiei". (Constantin Gheorghe, **De ce ar vota tinerii PDSR-ul?**)

EVENIMENTUL ZILEI

"Atît zburlirile aliaţilor, cît şi replica dată de PDSR au fost sincere. Că aşa stau lucrurile ne-o dovedeşte noutatea survenită în felul în care s-au desfăşurat recentele negocieri. Spre deosebire de alte gîlcevi, aceasta n-a mai fost rezolvată prin aşezarea la aceeaşi masă a tuturor partidelor din majoritatea parlamentară. Aplicînd ceea ce Stalin numea **tactica salamului**, adică a tăierii şi înghiţirii adversarului în felii una după alta, PDSR s-a întîlnit separat cu fiecare dintre aliaţii săi. La finele şirului de negocieri, PDSR, PUNR, PRM şi PSM au anunţat, trompetizînd voioase, păstrarea actualei coaliţii guvernamentale". (Ion Cristoiu, **De astă dată cearta a fost sinceră**).

HOMO HOMINI LUPUS,

mîna invizibilă şi proletarii înarmaţi

Contractul, piaţa şi revoluţia sînt cele trei mari modele ale politicii moderne. De la Grotius la Rousseau, trecînd prin Hobbes şi Locke, de la Mandeville şi Smith la Ricardo şi economiştii austrieci, de la Marx şi Sorel la Lenin şi Mao, contractul, piaţa şi respectiv revoluţia îşi dispută justificările, într-o înfruntare la fel de pasionantă ca şi lupta politică propriu-zisă. Căci fiecare dintre ele este în mod explicit sau implicit o teorie despre om, despre individ şi relaţiile sale cu comunitatea.

Cele trei paradigme polemizează, pe de altă parte, cu o teză fundamentală a filosofiei politice clasice, care, în formularea sa aristotelică, afirma naturalitatea alcătuirii comunităţii politice. Pentru Stagirit, omul era **în mod natural** un animal politic, desăvîrşindu-şi existenţa nu în familie sau în relaţiile sale cu sclavii, ci în Cetate, între cei asemenea lui. Negînd naturalitatea politicului, contractul, piaţa şi revoluţia se propuneau, dimpotrivă, ca modele ale unei **Cetăţi construite**. Filosofiile moderne ale politicii sînt, aşadar, teorii despre felul în care omul îşi înalţă Cetatea. Acest om modern nu are însă un nume. În cel mai fericit caz, lui i se spune «individ». Iată cum apare această făptură anonimă la Hobbes, Adam Smith şi Lenin, autori ce ne îngăduie să sesizăm, în stare «pură», miza teoretică a contractului, a pieţei şi a revoluţiei.

Ideea contractului social e în acelaşi timp banală şi incredibilă. Ea e banală pentru că substituie optimismului aristotelic pesimismul simţului comun: mai precis, Hobbes nu accepta ideea că inşii se reunesc în mod spontan într-o comunitate (**Leviathan**, 1651). Dimpotrivă, pentru ca o Cetate să se nască e nevoie - zicea Hobbes - de o pasiune foarte puternică: e vorba de teama încercată în faţa unei morţi violente. Teoria hobbesiană e, pe de altă parte, incredibilă: căci, pentru a justifica eficacitatea acestei pasiuni, autorul o atribuie unei stări distincte a umanităţii, aşa-numitei stări de război, care defineşte condiţia umană primă. Natura omului nu e deci predispusă către reunirea comunitară, ci către o luptă pe viaţă şi pe moarte. În această stare naturală, pre-politică, omul nu are un nume, fiind - mai mult decît atît - **lup pentru om**. Pentru a ieşi din starea de război (în care «viaţa omului e solitară, plină de nevoi, grea, cvasi-animală şi scurtă»), Hobbes ne propune să apelăm la raţiune. Ea trebuie să descopere legile vieţii în comun, legi care ar putea fi rezumate, în opinia lui Hobbes, la îndemnul biblic «ce ţie nu-ţi place altuia nu-i face». A subscrie acestor reguli comunitare înseamnă a accepta termenii contractului social. Nici după «semnarea» acestui contract, individul nu capătă o identitate distinctă: el e pur şi simplu un supus. (Grotius fusese mai subtil, distingînd între contractul de asociere şi contractul de supunere, pe care Hobbes le reduce la unul singur). Imaginea pe care o foloseşte autorul englez pentru a explica în ce fel se constituie corpul politic este, la rîndul lui, mai mult decît semnificativă pentru anonimatul individului. Suveranul, zice Hobbes, e o «persoană fictivă», un «actor», o «aparenţă exterioară», o «mască» zămislită de mulţimea de «autori» individuali. Autorii, indivizii dispuşi să iasă din starea de război, îşi semnează însă lucrarea cu un singur nume, unul «de împrumut»: Leviathan. De fapt, critica cea mai necruţătoare la adresa teoriei contractului nu a scăpat acest motiv. Lysander Spooner, părintele anarhismului american «de dreapta», îşi rezuma obiecţiile anticontractualiste în felul următor: nimeni nu a semnat efectiv contractul social, iar urmaşii presupuşilor fondatori sînt cu atît mai puţin angajaţi în respectarea clauzelor sale, de vreme ce nici unul dintre ei nu e chestionat la naştere în legătură cu limitele în care se supune fiecare (**The Constitution of No Authority**, 1870).

Adam Smith raţiona cu totul diferit, chiar dacă «interesul» pe care îl invoca autorul scoţian e, urmare a unei sinuoase evoluţii intelectuale, tot o pasiune: e vorba de «dragostea de arginţi», adică de o pornire calmă şi, mai ales, de una avantajoasă pentru toată lumea (Albert Hirschmann, **The Passions and the Interests**, 1980). Dispozitivul intelectual pus în joc de către Smith aducea însă o spectaculoasă răsturnare. Într-adevăr, Hobbes construise starea naturală atribuindu-i pur şi simplu ceea ce, pentru un Machiavelli, de pildă, reprezenta starea de fapt a politicii europene, istoria ei reală: în acest fel războiul principiilor devenea războiul natural al tuturor împotriva tuturor. (Acesta e unul din mijloacele prin care Machiavelli era «îmblînzit» va zice Leo Strauss în **Natural Right and History**, 1959). În contrast, Adam Smith reaşeza conflictul pe un tărîm real, întrucît concurenţa economică se substituia războiului din ipotetica stare pre-politică hobbesiană. Pe de altă parte, dacă Hobbes opunea naturalităţii aristotelice a raportului politic artificialismul contractului, Smith revenea la natură, dar pentru a descrie nu relaţiile politice, ci pe cele economice (**Avuţia naţiunilor**, 1776). «Mîna invizibilă» ce pune de acord interesele individuale e substitutul naturii aristotelice care îi dirija pe greci către reunirea în Cetate. Mecanismul mîinii invizibile păstrează însă, aşa cum se întîmpla şi cu contractul lui Hobbes, o referinţă fundamentală la anonimat: «nu de la bunăvoinţa măcelarului, a fabricantului de bere şi a brutarului ne aşteptăm noi prînzul, ci de la grija pe care ei o poartă propriului interes». Spre deosebire de «bunăvoinţă», acest «interes propriu» se poate însă încarna în orice individ, şi nu doar în cei din imediata noastră proximitate (în cei care au, deci, un nume pentru fiecare dintre noi). Aşa devine, de fapt, posibilă gîndirea societăţii deschise, nume folosit întîia dată chiar de către Adam Smith: individul anonim va fi integrat în comunitatea «invizibilă» a celor care cooperează într-un fel sau altul, a celor care schimbă ceva fără să se întîlnească vreodată. Reinterpretată în teoriile care fixau sursa valorii nu în muncă, ci în preferinţele subiective ale indivizilor (aşa-numitele teorii economice subiectiviste sau marginaliste), fraza lui Smith va deveni unul din principalele argumente în favoarea libertăţii: anonimatul actorilor economici e preferabil, datorită eficienţei sale, oricărei forme personalizate, politice sau economice, de cooperare umană. Teoria marginalistă, enunţată pe la începutul anilor 1870, de către Menger, Jevons şi Walras, era de fapt o critică devastatoare a marxismului (Hayek, **The Fatal Conceit**, 1988). Autorul **Capitalului** (1867) acceptase entuziast teoria valorii-muncă, adăugîndu-i, spre

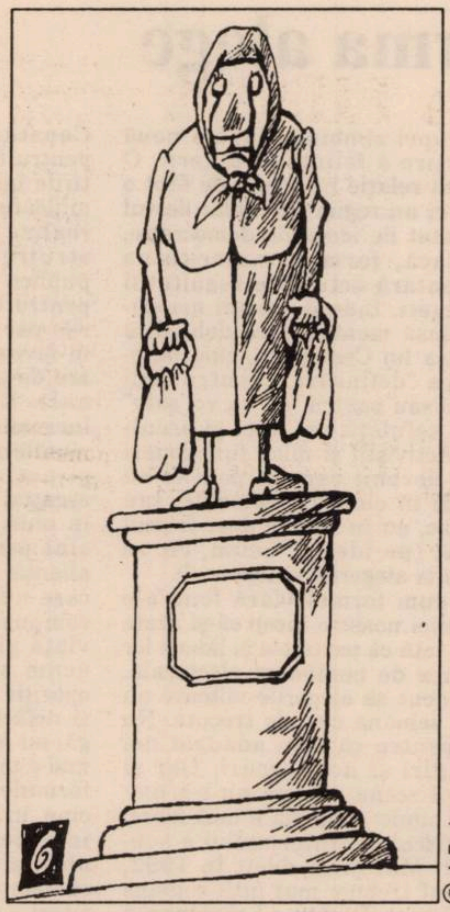

© I. Barbu

deosebire de Smith sau Ricardo, o mefienţă radicală faţă de anonimatul actorilor economici. Teoria marxistă a înstrăinării traduce de fapt o nevoie căreia azi i se zice «comunitaristă». Pentru fondatorul celei dintîi Internaţionale comuniste, anonimatul «economic» al individului trebuia compensat politiceşte şi spiritualiceşte. Revoluţia urma să aducă aceste compensaţii. Astfel încît, în vreme ce Smith cerea limitarea autorităţii politice (care era, prin esenţa sa, personalizată, deci contrară mecanismelor anonime ale pieţei), Marx solicita sporirea puterii, absolut necesară pentru distrugerea schimbului liber. Puterea va atinge apogeul ororii sale în lupta civilă. Dictatura revoluţionară a proletariatului trebuia să ia locul, de data aceasta în fapt, paşnicei concurenţe economice.

Lenin a urmat conştiincios acest program. Cine citeşte astăzi **Statul şi revoluţia** (1917) nu poate să nu remarce, pe lîngă incultura economică a autorului şi stilul său agresiv, felul în care el justifică înarmarea proletarilor. Scopul acesteia e crearea unei societăţi fără stat, căci, zicea Lenin, «atîta timp cît există stat, nu există libertate». Iar statul va dispărea «în măsura în care nu vor mai exista capitalişti, nu vor mai exista clase şi, prin urmare, nu va mai putea fi reprimată nici o clasă». Pentru Lenin, anonimatul actorilor economici e o iluzie, o manipulare născocită de ideologi pentru a justifica dominaţia. Iată de ce el va prefera depersonalizării liberale a instituţiilor suprimarea persoanelor aparţinînd «clasei dominante». Locul concurenţei e luat deci, într-un prim moment, cel al creării noii societăţi, de crimă. Într-o a doua etapă, cea a societăţii comuniste, crimei ar fi trebuit să i se substituie principiul «de la fiecare după capacităţi, fiecăruia după nevoi». Noua repartiţie se voia deci un ultim asalt împotriva anonimatului: căci cunoaşterea «capacităţilor» şi a «nevoilor» presupune tocmai destrămarea completă a acestuia. Nesfîrşitele liste cu persoane întocmite de birocraţia comunistă au fost, pînă la urmă, unicul produs al acestei voinţe care revendica revenirea la «omul concret». În locul libertăţii, revolta împotriva anonimatului a adus astfel servitutea.

Cristian PREDA

VOTUL -

operă anonimă cu rezultat cunoscut

Deşi tendinţa primordială a fiinţei umane este aceea de a revendica un drept fundamental la identitate, deci la **nume**, totuşi dreptul la **anonimat** este şi el un drept fundamental.

Constituţia României prevede dreptul la anonimat pentru situaţia cea mai importantă, adică situaţia în care exercitarea acestui drept produce efecte ireparabile: VOTUL.

Amuzant este faptul că, într-un document atît de important cum este Constituţia, printr-o neglijenţă de limbaj votul este caracterizat ca **secret**, de parcă autorul fiecărui vot este identificat şi trebuie ţinut în mare taină. În realitate dreptul cetăţeanului este acela **de a exprima un vot perfect anonim**, ceea ce reprezintă mult mai mult, pe diverse planuri.

La urma-urmelor, chiar dacă această gafă de limbaj o datorăm grabei entuziaste a Revoluţiei franceze şi o tîrîm prin constituţiile europene de vreo două sute de ani, nu este singura cucerire revoluţionară la care putem renunţa fără nici o remuşcare.

Înlocuind însă formula consacrată de **vot secret** cu aceea de **vot anonim**, nu vom renunţa fireşte la dreptul cîştigat, avînd în vedere că virtuţile anonimatului, publice sau private, sînt cu totul speciale în acest caz.

Am cîştigat prin **anonimat** faptul că votul devine astfel cu adevărat **egal**, fiind imposibil de alcătuit ierarhii ale importanţei persoanelor care l-au acordat.

Pericolul corelativ este acela că într-o lume în care Dumnezeu i-a creat pe oameni inegali, ideea de a le da un vot egal poate duce la rezultate care să-l suprindă chiar şi pe Creator. În fond, ori de cîte ori oamenii au uitat că există o inegalitate naturală, dincolo de cea socială, au avut tendinţa de a vota un Soft care să distrugă Hard-ul.

Am mai cîştigat prin **anonimat** şi faptul că votul poate fi astfel **liber exprimat**, deci persoana fizică este ocrotită de orice presiuni, anterioare sau ulterioare.

În plan moral însă, acest adăpost al anonimatului deresponsabilizează şi poate conduce la adevărate catastrofe. Satisfacţia de a putea sprijini, fără să-ţi asumi public, gînduri şi sentimente odioase, pur şi simplu votînd anonim pentru cel care a îndrăznit să le propună, este o formă de perversitate cetăţenească şi poate degenera în sinucidere colectivă.

La virtuţile publice ale **votului anonim** putem adăuga şi una privată: posibilitatea de a te indigna pe faţă de rezultat şi de a te bucura în secret de el, sau invers. Aşadar, faţă de condiţiile oferite de orice dictatură, votul anonim oferit de democraţie dă un sens constructiv dedublării personale, căci încurajarea pe faţă a unei tendinţe şi contracararea ei prin vot este un exerciţiu individual de participare efectivă la modelarea evenimentelor.

Trebuie să încheiem însă cu constatarea că lucrul cel mai important pe care **anonimatul** îl dă votului este forţa REZULTATULUI.

Numai votul anonim conferă rezultatului legitimitate absolută.

Într-adevăr, dacă am şti întotdeauna cine şi ce a votat, am căuta şi am găsi mereu justificări pentru rezultatul apărut.

Votul anonim anulează însă orice comentariu, sacralizează rezultatul unui scrutin şi îl înscrie direct în categoria **vox populi**, alături de celelalte creaţii anonime şi colective care alcătuiesc folclorul.

Iată de ce, dînd o imagine despre nivelul cultural al alegătorilor la un moment dat, rezultatul unui scrutin naţional trebuie inclus în patrimoniul cultural naţional, ca operă protejată.

Şi dacă principala menire a **votului anonim**, demonstrată convingător în democraţiile europene ambientale, este aceea de a fi premisa SCHIMBĂRII, nu ne rămîne decît să încercăm la noi ceea ce a reuşit la ei.

VOTATIS VOTANDIS, care va să zică.

Eugen VASILIU

NUME CONTRA FIINŢĂ

Scena cunoscută: Farfuridi şi Brînzovenescu intraţi în alertă. Umblă zvonuri prin tîrg care miros a trădare. "Nu rîde, stimabile, nu rîde; a început să se vorbească...". Ce face cetăţeanul integru - şi lezat - pus în faţa unui oneros "secret public în tot oraşul"? Înştiinţează. Bate depeşă. Avertizează. Explică. Implică. "Să stăm cu mîinile în sîn?... peste poate!...". Modul predilect de acţiune a eroilor caragialieni e punerea în relaţie. Farfuridi alege calea cea mai temerară: apelul la Centru. "Batem o depeşă la Bucureşti, la Comitetul central, la minister, la gazete, scurt şi cuprinzător". Farfuridi e un om pe potriva evenimentelor. Trădarea pune în joc cauza partidului, de la care "atîrnă binele ţării şi de la binele ţării atîrnă binele nostru...". Asta spune Trahanache. Farfuridi consimte. Ambii cred în "prinţip": "cînd e vorba de prinţipuri, stimabile, (...) sunt mai catolic decît Papa..."; "o soţietate fără prinţipuri, va să zică că nu le are". Totuşi nu se înţeleg deloc. Unul invocă etica, celălalt disciplina de partid. E nevoie de o instanţă de arbitraj. "Daţi-mi un punct fix...". Farfuridi ia iniţiativa. Brînzovenescu, mai timorat, obiectează: "Te joci cu puterea?" Farfuridi contracarează: "Trebuie să ai curaj ca mine! Trebuie s-o iscăleşti: o dăm anonimă!"

Soluţia Farfuridi a rămas celebră ca mostră de nonsens (vezi şi mai departe, de data aceasta Brînzovenescu: "Da' dacă ne cunoaşte slova la telegraf?"). Nonsensul e mai degrabă aparent, improprietate de exprimare (după cum şi replica lui Brînzovenescu devine logică, dacă el se va fi gîndit la staţia de telegraf din urbea "capitală a unui judeţ de munte" unde se desfăşoară acţiunea). În ambele cazuri sînt implicate simultan şi echivoc două planuri distincte: a avea şi a-şi asuma o identitate, într-unul; marginea şi centrul, în celălalt.

"În imensa majoritate a cazurilor scrisorile anonime sunt iscălite" spune ziaristul Caragiale într-un foileton de **Notiţe critice**, apărut în "Universul" la 1900. A semna o anonimă înseamnă să-ţi asumi o identitate: "un amic", "un om care ţine la d-ta", "un binevoitor", "o veche cunoştinţă", "un tată de familie", "un cetăţean mîhnit de cîte vede", "un sincer liberal", "un nestrămutat conservator", "un român neaoş" şcl., şcl. Sau, în altă parte, într-o **Antologie...** publicată în "Universul" în 1909 şi reprodusă în volumul **Schiţe nouă**: "un fanatic partizan al dv., alegător col. I de Cameră şi Senat", "un om de bine", "un creştin enoriaş", "mai mulţi vecini curioşi", "mai mulţi cari au asistat", "cîteva dame cărora le-ai fost odinioară simpatic".

Ne naştem anonimi. Căpătăm apoi un nume: o identitate, un har, un destin. Dacă soarta ni se arată potrivnică putem fi trecuţi printr-o fereastră, schimbîndu-ni-se numele: destinul nu ne mai găseşte, nu ne mai recunoaşte. Identitatea e o investitură. Numele, emblema ei. "Să nu-ţi faci numele de ruşine...". Eroii caragialieni întreţin, în schimb, o vocaţie a anonimatului. Adesea îi întîlnim în criză de identitate. "Eu stau într-un local ieftin de consumaţiune, într-o berărie populară, pierdut în mulţime, şi mă gîndesc: eu nu sunt un cine, eu sunt un ce; în masa omenirii eu sunt un număr trecut la statistica populaţiei, şi poate chiar acolo trecut cu vederea, fiindcă, la ultimul recensămînt al populaţiei Capitalei, mai la toţi din mahalaua noastră au mers agenţii cu catastifele, la mine n-au venit" (**Amicul X...**). La ospătăria Enache, patru tineri discută încins. "Cine sunt aceşti tineri?" - se şi ne întreabă povestitorul, pentru a răspunde, de bună seamă, tot el: "Asta puţin importă. Să zicem că-i cheamă A, B, C şi D". Şi mai departe: "Ce sunt aceşti tineri? Asta importă mai mult, şi asta o s-o înţelegem, dacă vom urma cu atenţie călduroasa lor dispută" (**Boris Sarafoff!...**)

Lumea caragialiană e plină de Mache, Lache, Sache sau Pache, Mitică sau Costică, Popeşti, Ioneşti sau Georgeşti, Niţă Ghiţescu sau Ghiţă Niţescu, Diaconescu, Preotescu sau Protopopescu, Stasache sau Mandache, Mandică, Tincuţa, Acriviţa, Tarsiţa, Lucsiţa sau Miţa ("mamiţa" nu e nume!), madam Piscupescu, Sachelărescu sau Iconomescu ş.a.m.d. Onomastica umanităţii caragialiene merita cu prisosinţă un studiu precum cel al lui Ibrăileanu. Dar în uriaşa anonimizare stă un tîlc mai presus de reflexul "ridicării noroadelor" la viaţa publică, politică şi civilă, aşa cum întrezărea criticul sociolog de la Iaşi. Trecută prin filtrul existenţialist şi al literaturii absurdului, umanitatea -eştilor, a -icilor şi a -achilor a devenit un sistem de sufixare ontologică. Onomastica vidului dă nume contra fiinţă. Nu e un schimb reciproc avantajos, şi eroii caragialieni reacţionează. "Dom' Mitică?... nu-l cunoşti pe dom' Mitică?" - ripostează uimit Prevenitul în faţa Judelui de ocol. "(**Rîzînd ironic**) Al dracului dom' Mitică!"

În reversul medaliei stă, prin urmare, întrebarea: Cine are dreptul să ne confere identitate? Hyperion merge la Demiurg: "De greul negrei veşnicii/ Părinte, mă dezleagă". Demiurgul însuşi pare să se recuze: "Nu cere semne şi minuni/ Care n-au chip şi nume". Lumea caragialiană e văduvită de transcendenţă - e, între altele, o lume orfană de tată; n-are rost să psihanalizăm. Ea are dreptul să se sustragă arbitrarului individualităţii, cultivînd, împreună cu poltroneria, laşitatea, lichelismul, făţărnicia ş.a.m.d. instinctul libertăţii fără frîne - desfrînate!

Ascunderea sub paravanul anonimităţii - mai corect, al pseudonimului generic - se varsă în beneficiul devenirii. Eroii caragialieni, s-a spus, suferă de vid existenţial. Şi dacă nu le place **să fie**? Dacă ei înclină, mai curînd, spre exercitarea deplină şi iresponsabilă - fără putinţă de răspuns - a liberului arbitru? În loc **să aibă** o identitate, ei preferă să şi-o construiască perpetuu: o identitate "de rol", de situaţie, de moment, gravitînd de pe o orbită pe alta - a Puterii, a Opiniei, a Prestanţei, a Orgoliului, a Principiului ş.a.m.d. - într-un univers cu circumferinţa pretutindeni şi centrul nicăieri.

Între discuţia cuplului Farfuridi-Brînzovenescu cu Tipătescu şi cea a aceloraşi cu Trahanache îşi face aparţia în scenă Cetăţeanul. Zoe şi Tipătescu sînt extrem de agitaţi. Apariţia îi irită. Prefectul încearcă să-şi păstreze bunăvoinţa oficială. "Ce poftești d-ta?". "Eu?... (**sughite**) Eu sunt alegător...". Tipătescu revine cu o nouă întrebare: "Cum te cheamă?" Intrusul răspunde: "Cum mă cheamă? Ce trebuie să spui cum mă cheamă... vorba e, sunt alegător?"

Anonimatul personajului, subliniat prin acest schimb de replici, a fost interpretat ca o valoare simbolică: Cetăţeanul reprezintă masa "turmentată" a electoratului. În dubla sa calitate de "singur personaj pozitiv..." şi exponent colectiv, Cetăţeanul ar marca falia dintre politicieni, oameni ai intereselor, pe de o parte, şi alegători, masă de manevră, pe de cealaltă. Interpretarea e întru totul plauzibilă. Rămîne în plus să ne întrebăm, odată cu Cetăţeanul: la ce bun să spună cum îl cheamă?

"Cîte majorităţi parlamentare slăbite, cîte cariere publice zdruncinate, cîte prieteşuguri sfărîmate, cîte logodne stricate din cauza minunatei scrisori anonime! O! neînţeleasă şi nelimitată putere! cum stăpîneşti tu minţile noastre!" - I.L. Caragiale.

Liviu PAPADIMA

© I. Bartu

BIOGRAFIA ROMANŢATĂ A MARELUI NIMENI

O statistică UNESCO spune că, în lume, apar lunar circa zece mii de romane. Pe un scriitor de romane, vestea poate să-l descurajeze. Nu-i tocmai stimulator să afli că ai scris al zece mii-unulea roman. În aceeaşi statistică, există o observaţie consolatoare: nouă mii de romane sunt proaste şi foarte proaste. Dacă se tipăresc, totuşi, nouă mii de romane proaste şi foarte proaste e pentru că au cititori. Şi au cititori deoarece numai romanele proaste dau convingeri. Cele bune hrănesc doar îndoieli. Cea mai populară convingere, la cititorii de romane proaste, e că şi viaţa lor e un roman. Duioşia supraturată, care e marca celor nouă mii de romane cu mulţi cititori, produce în aceştia o mare duioşie faţă de evenimentele vieţii lor. Ce evenimente se petrec în viaţa cititorilor capabili să se înduioşeze de propria existenţă? Se nasc, duc un trai modest, fac copii, sunt chinuiţi de stăpîni şi mor încredinţaţi că meritau ceva mai bun. Mulţi cetăţeni născuţi în zodia încîntării de sine îşi istorisesc banalitatea, cu aerul că înfăţişează epopei.

O culegere de epopei duioase publică Agenţia Naţională de Presă-Rompres. Ea se cheamă "Protagonişti ai vieţii publice" şi adună, în ordine alfabetică, vieţile a sute de anonimi scrise, pe formulare tip, de ei înşişi. Dacă, întocmai ca pe piaţa romanului, o zecime din cei inventariaţi ca protagonişti sunt persoane cunoscute şi, uneori, chiar personalităţi, celelalte nouă zecimi sunt marii nimeni ai vremurilor noastre. În toate dicţionarele, cuvîntul protagonist înseamnă interpret principal într-un spectacol, promotor, fruntaş al unei mişcări, om de seamă într-un domeniu. Autorii dicţionarului i-au făcut protagonişti pe toţi oameniilistă ai Parlamentului, pe funcţionarii de rangul doi ai ministerelor, pe o mulţime de neisprăviţi din CPUN. Pentru scriitorii de fişe, protagonişti ai vieţii publice din România nu sînt nici marii savanţi, marii interpreţi, marii cărturari. Aceasta e cea mai duioasă carte citită vreodată de mine, iar dacă e s-o raportez, ca emoţie, la ceva, n-o pot apropia decît de filmele indiene ale adolescenţei.

În şcoală, am avut un coleg bîlbîit. Bîlbîiala se evidenţiază ca necaz doar dacă vorbeşti. Ori, mai bine zis, dacă ţii neapărat să te manifeşti între profesionişti ai vorbitului. În sens filozofic, bîlbîiala e chiar un noroc. Ea te obligă la un control foarte aspru al spusei şi, în final, la o expresie mai strînsă. Pe acest coleg l-am regăsit, prin '91-'92, ca deputat majoritar. Parlamentul e locul unde oamenii vin să parleze. Un parlamentar-bîlbîit e ca ornitorincul, o fiinţă care n-are cum să existe. Parlamentul nostru e plin de ornitorinci. De jumătate şi mai bine din "protagoniştii vieţii publice" n-a auzit nimeni. Ei alcătuiesc partida Marelui Mut. Opera vieţii lor de oameni publici e ridicarea mîinii la vot. Cînd sunt în situaţia de a completa un formular, din care să reiasă romanul existenţei Marelui Nimeni, stau permanent pe linia dintre derizoriu şi ridicol. Dacă citeşti ce pasiuni cultivă "protagoniştii", ai senzaţia că ai pătruns, pe un drum mai scurt, în universul lui Ilf şi Petrov. Oamenii importanţi se deosebesc de ceilalţi oameni prin aceea că spun, scriu şi fac lucruri importante. "Protagoniştii" vieţii noastre politice - care, oricum ai întoarce formula, e altceva decît "viaţa publică" - au ca pasiuni pescuitul, săpatul grădinii, plimbatul pe jos, fotbalul, maşinile. Un om din Guvern declară că prima sa pasiune e fumatul. Directorul cotidianului Guvernului zice că pasiunea lui e nepoţelul. Logic, te gîndeşti la toate acele pasiuni de protagonist de partid care le motivează pe primele: mititeii, ciorba de burtă, pokerul, amantele. E destul să observ că cele trei tomuri debutează cu viaţa romanţată a Afrăsinei Viorica, absolventă a Facultăţii ieşene de Construcţii hidrotehnice şi deputată de Iaşi. Cine-o fi această Afrăsinei? A auzit careva de ea? S-a produs cu o idee importantă în viaţa noastră publică? A simţit cineva că e reprezentat în Camere de Viorica, hidrotehniciana care, după răscoala patriotică din '90, a fost o vrednică inspectoare a mediului în Botoşani? Un deputat de Vaslui declară, cu o inocenţă care ni-l face simpatic, că opera lui e un volum de "epigrame, parodii şi pamflete inspirate şi create în timpul lucrărilor parlamentului". Foarte mulţi din aceşti protagonişti ai clipei - poate funcţionari stimabili acolo de unde au plecat, poate oameni de merit în profesie - găsesc că e potrivit să-şi mărturisească crezul moral. Unul e "adversar al dialogurilor fără finalitate", altul, ca să arate pe ce linie a înţelepciunii merge, spune că "Cui îi place munca, i-o scoate Dumnezeu în cale". Un amărît de poet cu multe cărţi fără cititori înşiră toate "Who's Who"- urile în care s-a băgat plătind taxa de 50 de dolari. Vanităţi, măsluiri, dizidenţe de mîna a şaptea, succese în plan raional şi judeţean. Cine pune cap la cap mulţimea de funcţii, distincţii şi realizări, obţine portretul robot al vanitosului. Dar cel mai mult supără în cele trei cărţi minciuna golănoasă, triumfătoare. Un fost cenzor la CC al publicaţiilor literare declară cu seninătate că a fost "lector la Comitetul pentru presă".

Tudor OCTAVIAN

Anonimatul necesar

"Literatura oracolelor" (şi cînd spun "oracole" nu mă refer la antichitate, ci la caietele de amintiri din lumea şcolară) este o formă de manifestare culturală aflată între folclor şi paraliteratură: se manifestă ca un fapt de folclor, dar existenţa îi e condiţionată de aria culturii triviale. Acest mariaj între cele două zone culturale determină, în cazul literaturii oracolelor, o mulţime de aspecte hibride specifice.

În privinţa "caracterului anonim", se pare, folclorul şi paraliteratura se întîlnesc, şi aceasta nu întîmplător: în ambele situaţii avem de-a face cu miste manifestări de masă. În general, colectivitatea se dezinteresează de autor şi nu-l înregistrează în conştiinţa ei. Paraliteratura tinde să se comporte ca o literatură anonimă, chiar dacă autorul este cunoscut. (De cele mai multe ori, marca individualităţii este dată în cazul acesta de eroii operei literare şi nu de cel care a scris-o. În conştiinţa colectivităţii, locul autorului este luat adesea de către personaje, mai ales cînd acestea din urmă sînt puternic individualizate - cîţi au auzit, de exemplu, de cei care i-au creat pe James Bond sau pe Superman?)

În cazul literaturii oracolelor, la prima vedere, anonimitatea seamănă mai mult cu cea a paraliteraturii, decît cu cea a folclorului: performerii (cei ce complectează în **Oracol**) îşi semnează de fiecare dată contribuţia.

Ajuns în acest punct, consider că este necesar să deschid o mică paranteză în care să le explic pe scurt celor mai puţin cunoscători structura şi modul de funcţionare al **Oracolului. Oracolul** e un caiet pe care o elevă - numită de ceilalţi şi "stăpîna oracolului" - îl transformă cu minimum de mijloace într-un obiect interactiv sau, altfel spus, într-un instrument al comunicării. caietul de amintiri este împărţit în general, în două secţiuni; prima parte cuprinde întrebările ("Ce este viaţa?", "Ce este dragostea?", "Pe cine iubiţi?" etc), a doua "amintirile". ("Amintiri" reprezintă un alt termen specific Oracolului şi desemnează catrenele pe care cei ce complectează le scriu la secţiunea cu acelaşi nume). Eleva care întocmeşte un astfel de caiet scrie pe copertă Oracol, face cîteva floricele sau lipeşte două-trei poze, scrie (în cadrul primei părţi) cîte o întrebare la începutul fiecărei pagini, marchează a doua parte printr-o filă pe care caligrafiază

Amintiri, amintiri... şi dă albumul prietenilor şi colegilor la complectat. Aceştia vor umple caietul cu hărmicie: vor răspunde la întrebări, vor scrie cîteva "amintiri", vor lipi poze cu actori, copii sau animale, vor desena şi ei floricele sau pisicuţe etc... Şi, nu în ultimul rînd, se vor semna de nenumărate ori.

Ne întoarcem, iată, la problema caracterului anonim. Spuneam că acesta pare mai apropiat de cel al paraliteraturii. Este şi nu este. Se manifestă ca în cazul paraliteraturii, dar se datorează, într-o mare parte a lui, unui mod de funcţionare asemănător folclorului. "Amintirile" circulă şi pot fi întîlnite, repetate de cele mai multe ori identic, pe tot cuprinsul ţării, de cel puţin un secol încoace. Modul de transmitere al lor nu mai este, ca în cazul folclorului, prin "viu grai", ci prin scris: acţiunea fundamentală prin care se perpetuează existenţa **Oracolului** este copierea. Tot copierea e, totodată, răspunzătoare şi de anularea oricărui puseu de originalitate. Orice poezioară "inedită" dacă întruneşte adeziunea celorlalţi, dacă este, deci viabilă, e imediat preluată şi redusă, prin multiplicare, la anonimat.

Anonimizarea poate fi întîlnită pe tot parcursul **Oracolului** (prin urmare şi la **Întrebări**) şi a o privi doar ca o consecinţă a circulaţiei de tip folcloric înseamnă a rămîne la un nivel destul de superficial. Adevărata cauză a anonimizării este, în realitate, spiritul gregar ce caracterizează mediul cultural în care **Oracolul** îşi duce existenţa. Atunci cînd nu ai o personalitate puternică (sau nu o ai formată, cum e cazul tinerilor noştri) este de preferat să te topeşti în colectivitate, căci aceasta te pune la adăpost întotdeauna. **A fi ca celălalt** atrage după sine **a fi cu celălalt**. Tinerii vor să fie la fel, pentru că aceasta îi uneşte, aceasta îi desemnează ca făcînd parte din aceeaşi grupare şi, în fond, din acelaşi spaţiu cultural. În zona culturii triviale, "sentimentul de castă" este foarte puternic (şi iată un sfat categoric ce poate fi întîlnit în **Oracol**: "Deschide ochii mari spre viaţă/ La numai ce ţi se cuvine/ Întinde mîna numai celor/ Ce crezi că sunt la fel ca tine.")

Colectivitatea îşi cere, la rîndul ei, drepturile şi totul în cadrul caietelor de amintiri este pus la comun. Semnăturile, de fapt, nu mai revendică paternitatea textelor (chiar dacă uneori, formal, o fac), ci au un simplu rol mnemotehnic, de inventariere; "stăpîna oracolului" va trebui, teoretic, "peste ani şi ani", să citească şi să-şi amintească de foştii ei colegi de şcoală. Acest din urmă aspect determină o mişcare contrarie faţă de cea descrisă pînă acum: o luptă încrîncenată pentru ieşirea din anonimat. Amintirea trebuie să aibă ceva precis de care să se agaţe - un individ, un nume - şi nu o masă informă din care să nu selecteze nimic. Anonimatul înseamnă uitare, iar uitarea este inamicul principal al protagoniştilor **Oracolului**. În consecinţă, fiecare face tot ce-i stă în putinţă să iasă în evidenţă. Numai că, după cum spuneam, orice inovaţie va fi imediat copiată şi de ceilalţi şi, astfel, anihilată. O dată făcut un pact cu anonimatul, acesta îşi va cere tributul pînă la capăt

Cezar Paul-BĂDESCU

CARAGIALE: VREAU SĂ FIU CINEVA, MAI CINEVA CA ORICINE ALTCINEVA

Despre anonimat se poate vorbi din multe perspective. Putem pune anonimatul în relaţie inversă cu celebritatea, putem gîndi dorinţa de faimă ca o mare ambiţie, dar putem tot atît de bine distinge între felurite forme de anonimat, începînd cu cel asumat şi cel resimţit ca o neşansă biografică. Într-un anume mod putem compara un epitaf cinic întîlnit la cimitirul vesel din Săpînţa - "Aici zace şi se face/ Mitu Pîrvu praf" - cu cel care, descoperit întîmplător în drumuri de vacanţă reuşeşte să ne strice, măcar pentru o clipă proiectele existenţiale şi dispoziţia de moment - "Trecătorule, te opreşte/ Şi la mine te gîndeşte/ Că şi eu am fost ca tine/ Şi tu vei fi ca mine". Nu însă la marele anonimat vrem să ne referim aici, ci la existenţa anonimă ca opţiune de stil de viaţă. Psihologii fac o distincţie clară între motivaţia extrinsecă - dorinţa de glorie, celebritate, putere şi/sau bani - şi motivaţia intrinsecă - plăcerea în sine de a face ceva, fără a gîndi ceea ce îţi iese din întreprinderea respectivă. Deşi ambele motivaţii coexistă, una dintre forme predomină şi exprimă orientarea faţă de viaţă, atitudinea faţă de valorile lumii. Se pare că nevoia de afirmare, de succes, de a fi cineva şi deci de a fi cunoscut/recunoscut a căpătat o mai mare importanţă în structura motivaţiei sociale. Relaţia între eu şi supra-eu ia astfel o formă specială. Poate că nu mai sunt vremurile în care creaţia rămînea o bucurie de uz intern, nealterată de intervenţia criticilor şi a jocurilor lor, cînd succesul nu era orchestrat şi nu apăruseră încă tehnologiile de "marketing yourself". Poate acele vremuri s-au dus, odată cu marii neanonimi şi umilinţa lor în faţa vieţii. La moartea lui Vivaldi s-au găsit în sertarele chiliei lui minunate compoziţii, create întru iubirea de Dumnezeu şi din dorinţa fierbinte de a exprima această iubire, fără critici, fără interfaţă, fără nevoia de recunoaştere socială şi dorinţa de celebritate, fără Oscar-uri şi alte instanţe fondatoare de faimă, fără VIP-uri. A duce o existenţă anonimă, deci a nu ieşi din anonimatul iniţial, înseamnă a considera raportul între privat şi public. Un personaj public îşi poate pierde identitatea personală, rătăcindu-se de sine. Ortega y Gasset spunea că o celebritate vie este un monument public; la el oricine are acces, oamenii simţind faţă de el trăiri "turistice". Se poate crea o vedetă, se poate naşte un preşedinte, se poate construi o imagine publică prin tehnologii identitare. Masa este pusă să adore, să iubească, să-ţi întoarcă spatele, să te ridice sau coboare. Între fani şi vedetă se ajunge la un raport pervers.

Această valorizare exterioară intrată în definiţia propriei valorizări caracterizează, pînă la urmă, chiar fericirea personală. Puţini oameni nu doresc să fie celebri, mulţi probabil nu-şi pun această problemă. Ei trăiesc pur şi simplu. Mulţi doresc să fie celebri, puţini ajung să şi fie dintre aceştia, puţini îşi gîndesc celebritatea dincolo de festivitatea ei. Psihologic, se poate admite că există indivizi pentru care viaţa trăită în anonimat - acea viaţă despre care Ortega y Gasset spunea că domină planeta - nu merită trăită. Obsesia celebrităţii poate fi atît de mare încît "a fi cineva" devine orientarea majoră, tema prioritară a destinului propriu, în jurul căreia se organizează toate motivele şi energiile şi în a cărei absenţă totul piere ca valoare existenţială. Iată cazul Ceciliei Cuţescu-Storck pentru care construcţia identitară s-a contopit cu această ieşire din anonimat sau cu refuzul de a rămîne în el. A "distruge obstacolele anonimităţii" - spunea ea, a deveni celebră "cu orice preţ", iată adevăratul sens al vieţii. Ea nu s-a vrut o călugăriţă oarecare, nutrind profund, total şi secret iubirea pentru Dumnezeu, ci a dorit nebunește ca iubirea ei pentru artă, Dumnezeul ei, să fie celebrată public. Este greu de spus dacă nu cumva iubirea de faimă şi-a găsit în artă o formă de expresie şi dacă oriunde, în orice ar fi făcut, nu s-ar fi manifestat la fel de acut această dorinţă. Hrănită domol, de-a lungul adolescenţei, obsesia recunoaşterii sociale, a urmei pe care o lasă destinul individual în marea umanitate, o făcea probabil să doarmă cu portretul lui Michelangelo şi Rafael, decupate din Larousse, sub pernă şi să-şi jure la culcare să ajungă ca ei. O invincibilă pulsiune de a deveni cineva a orientat întreaga ei viaţă, structurînd o politică a eu-lui, foarte apropiată de ceea ce numim orchestrarea succesului. Dorinţa de a fi cineva, de a te afirma faţă de ceilalţi este, din perspectiva unei biografii normative, a unei psihologii a normalităţii, o aspiraţie juvenilă care însoţeşte nevoia de construcţie identitară, de definire a propriului eu în raport cu alţii. Ea este uneori şi o consecinţă a unei frustrări puternice care mobilizează eul pentru o imagine de sine pozitivă. Anularea acestei nevoi de afirmare, de diferenţă, poate măcar parţial justifică faptul că adolescenţii din ţările postcomuniste au valorizat semnificativ mai mult "a deveni celebru" decît cei din ţările europene vestice, aşa cum a arătat o cercetare interculturală asupra adolescenţei în Europa. Refuzul anonimităţii este mai acut la adolescenţii din acele ţări în care particularităţile individuale, elitismul erau şterse prin însăşi apartenenţa la colectivitate. Poate că, printre alte explicaţii cultul personalităţii, ştim cu toţii al cui, a făcut să nască în adolescenţii români cea mai mare valorizare a celebrităţii în comparaţie cu toţi adolescenţii vestici, dar şi cu cei din ţările postcomuniste.

Refuzul publicităţii eu-lui şi deci asumarea (conştientă) a anonimatului poate fi însă dictat de o opţiune făcînd parte din filosofia vieţii. Am putea spune că un mare anonimat se exprimă prin opţiunea monahală. Intrarea în anonimat este pentru vedete o formă de protecţie, de a trăi în autenticitate, acea autenticitate care este cenzurată în apariţiile publice, unde predomină sinele nostru social. Pentru oricine, anonimatul este confortabil. Pentru omul obişnuit, el este uşor de realizat; pentru vedete, dificultatea de a intra în anonimat este cu atît mai mare cu cît este mai mare distanţa depărtării de el.

Pentru o mare vedetă este dificil a identifica în ce măsură graniţa între eul real şi cel social, atît de vulnerabilă, se păstrează. Există soluţii extreme - Greta Garbo şi Michael Jackson -; viaţa ne demonstrează adesea că anonimatul este preferabil celebrităţii.

Aurora LIICEANU

Între istorie şi geografie

O statistică, desigur parţială, apărută într-un raport de activitate al Direcţiei Generale a Securităţii Statului, oferă cîteva motive de meditaţie asupra societăţii româneşti aşa cum arăta ea la mijloc de veac XX: "În 1951 au fost interceptate 300 de scrisori anonime cu conţinut duşmănos, dintre care la 2 (sic!) au fost depistate sursele". Ce-ar fi putut cuprinde ele, pentru a fi considerate astfel? Probabil observaţii asupra climatului de teroare politică, păreri despre exploatarea sovietică (Sovromurile) despre brutalităţile colectivizării (arestări, deportări) ori despre promovarea nonvalorilor pe criterii politice, exclusiv de origine sănătoasă etc.

Privirea onestă şi expresia critică aveau nevoie atunci să fie mascate de anonimat, fiindcă altminteri adevărul risca să umble cu capul spart, chiar la propriu, de persoane special antrenate în acest scop. Faptul că numai în două cazuri din 300 se dăduse de urma celor care scriseseră anonimele "duşmănoase", putea să arate fie că numărul informatorilor era relativ redus pe acea vreme, fie că, deşi cadrele securităţii crescuseră într-un singur an de la 7.252 la 15.288 de salariaţi, profesionalismul lor era în faza de ucenicie, antrenîndu-le mai mult braţele decît mintea, astfel că lectura corespondenţei interceptate (al cărei secret era, dealtfel, garantat de Constituţie) se făcea pesemne cu dificultăţi. Denunţînd "anonimele duşmănoase", instituţia în chestiune lăsa să se înţeleagă, în compensaţie, că există probabil şi anonime cu conţinut prietenos, specie din care nu era exclusă, desigur, "nota confidenţială", despre care raportul citat nu dă amănunte.

De aceea, urmărind tema numărului, am încercat să aflăm mai multe despre un alt tip de anonimă, să-i spunem accesibilă, cea trimisă la ziare. Ne-am bucurat de sprijinul unui gazetar care a lucrat timp de 25 de ani în redacţia unui mare cotidian central.

Ca număr - pînă în 1989, dintr-o cantitate de circa 145.000 de scrisori sosite anual, cam 15% erau anonime. După revoluţie, din cele 150-200 de scrisori care vin pe zi la gazetă, anonime sînt doar 2-3. (Nu este exclus ca foştii amatori să se îndrepte acum spre presa de scandal mult mai accesibilă lor). Statul se arată puţin interesat de corespondenţa fără expeditor sau cu nume fictiv: cei mai numeroşi autori de asemenea texte provin din oraşe, subiectele abordate privind neregulile din întreprinderi, de la instituţiile (primării, şcoli, poliţie) cu care au de-a face, rareori au în vedere probleme generale; prin forţa lucrurilor, anonima se nutreşte din concretul funcţionînd anormal (sau bănuit astfel). Pe vremea lui Ceauşescu abuzurile semnalate în anonime implicau, deseori, activiştii de partid de la judeţ sau de la municipiu, şi în cazuri excepţionale (şi riscante!) nu ocoleau miniştri, primii secretari sau chiar membri a C.C.-ului. Datorită unei severe selecţii scrisorile nesemnate care se refereau la El sau la Ea nu ajungeau niciodată la ziare, deşi nu e nici o îndoială că existau. După 1989, criticarea şefului statului, a primului ministru sau a preşedinţilor celor două Camere a devenit subiectul predilect al multor corespondenţi care nu se mai ascund sub nume de împrumut sau iscălituri indescifrabile: îşi dau adresa pînă la scară şi apartament. Anonimele privesc acum abuzurile directorilor, prestaţia liderilor sindicali ori corupţia organelor de ordine dar cei care le scriu cer de la început scuze redacţiei pentru faptul că nu vor să-şi pericliteze bucata de pîine semnînd corespondenţa trimisă. Numai foarte rar, înainte de '89, vreo scrisoare de acest fel punea în discuţie sistemul, vizînd nu doar două persoane vinovate de ceea ce nu mergea în societate (totul!). Cu mult mai multă dezinvoltură personalităţile zilei de azi sînt "scărmănate" în anonime, care abundă de detalii biografice greu controlabile, ori de contestaţii uneori hilare: "am fost coleg de şcoală generală cu el, ştiu eu ce-i poate pielea"; în asemenea cazuri expeditorul este informat despre 7-10 persoane din domenii de activitate diferite, ceea ce pune sub semnul întrebării corectitudinea amănuntelor date ca sigure. Dedus din "operă" autorul de anonime este în general un bărbat în jurul vîrstei de 35-45 de ani, avînd, de regulă, studii medii, uneori chiar calificare superioară. Grafia sa este îngrijită, dar nu lipsesc greşelile de construcţie, de logică, nu făcute intenţionat însă, spre a mări confuzia. (Bătrînii sau cei cu afecţiuni psihice, care persevează în trimiterea misivelor sînt uşor de depistat datorită scrisului strîmb şi chinuit.) Femeile, chiar dacă aleg un stil sau un pseudonim masculin se deconspiră uşor, datorită figurilor poetice scăpate, din întîmplare, de sub condei şi mulţimii de amănunte parazitare. Dacă foştii soţi sau amanţii despărţiţi n-au jenă a se reclama anonim (atribuind partenerului o groază de insanităţi) nici un părinte nu foloseşte anonima pentru a se răzbuna pe copii chiar dacă recurge la ziar să-şi plîngă soarta, pînă şi cele mai grave reproşuri se fac sub semnătură. Foarte rar, în ultima vreme, se trimit presei proiecte generale de ameliorare a vieţii politice sau social-economice, ba chiar de împărţire administrativ teritorială; anonima se vrea "pac la Războiul" pe chestiuni ce ţin de imediat. Totuşi, am aflat că un încrezător în forţele sale paranormale bombardează, în ultimul an, ziarul cu viziunile sale despre organizarea armatei şi a religiei pe principiile parapsihologiei şi ale energiilor ascunse pe care el le poate declanşa binefăcător pentru Naţiune. Aşteaptă doar un semn de la redacţii, spre a se da pe faţă. Deşi timpurile s-au schimbat, locurile din care provine acest tip de scrisori au rămas, în ultimii 25 de ani, cam aceleaşi. Ca arie geografică, foarte multe sosesc din Oltenia, pe locul doi, (dar uneori şi la egalitate), se află Moldova. Ardealul contribuie destul de puţin la acest fel de corespondenţă. Sudul Munteniei a început să prindă gust de puţină vreme. (Uneori, prin precizia datelor transmise sau datorită seriozităţii cu care este prezentat cîte un caz, scrisorile nesemnate constituie un preţios punct de pornire pentru anchete sociale sau articole de analiză economică întocmite de ziarişti. Oricum, toate se înregistrează.)

O dorinţă irepresibilă de comunicare face adesea ca în plicurile anonime să fie trimise poezii; nu catrene acide, epigrame cu adresă, parodii sau cronici rimate vizînd persoane concrete sau necazuri curente, nu, ci pasteluri senine, peisaje cu lună, elegii de amor, ode pentru mama sau iubita nenumită, unele din ele nu lipsite de har sau meşteşug. De ce nu vor să le semneze autorii? Misterele anonimatului nu ţin totdeauna de răutate, invidie sau calomnie. Dar totdeauna de acele impulsuri care agită spirite de calibre variate, - de la Brînzovenescu la Brejnev - se nasc semnături colective "mai mulţi membri ai partidului", reprezentînd fie o farsă, ca în "Scrisoarea pierdută", fie un pretext de intervenţie brutală, ca intrarea tancurilor sovietice în Praga (100 de semnături anonime erau pe atunci de ajuns!).

Autorii acestor mesaje preferă să lase a se înţelege că numărul ticăloşilor potenţiali este mult mai mare decît cel existent în realitate.

Tita CHIPER

Trebuie să ai curaj: anonimă!

Există ocupaţii pe lumea asta dintre cele mai utile pentru societate şi dintre cele mai onorabile, în care anonimatul e de rigoare, dacă nu va fi şi virtutea cea mai recomandabilă: e vorba, zic eu, de cei care se decid să se facă spioni, sufleuri sau călăi, nişte meserii foarte necesare dar care conferă ilustratorilor ei orice altceva decît titlul, mult rîvnit de unii, de vedetă; nu ştiu dacă anonimatul nu e de recomandat şi în cazul eroilor; aceia mai ales care au norocul să-şi dea şi viaţa odată cu devotamentul pentru o cauză, în mod perfect contradictoriu, devin modele şi încetează de a mai fi necunoscuţi.

Există un domeniu în care anonimatul este din capul locului exclus, acela al duelului public sub toate formele, al polemicii, al disputei în presă. Şi totuşi, în toate ziarele, revistele, chiar publicaţiile noastre cu pretenţii, vedem cultivată o adevărată infamie: atacul anonim, notiţa acidă, uneori chiar injurioasă, fără un autor determinat, afimaţia fără semnătură. Mă bucur de prilejul de a semnala toate acestea în singura revistă (după ştiinţa mea) care nu le practică. Încolo, vezi pretutindeni atacul de subsol, rubrici de insulte şi aprecieri înjositoare, care nu ştii, n-ai cui să le atribui, mai ales că în editoriale predomină stilul academic, politeţea şi vagul, plus recomandarea totdeauna de a ne ridica cu toţii peste mizeriile omeneşti în cel mai eterat azur.

Iată de pildă ce citesc recent într-o publicaţie care se recomandă prin aerul ei distins, neutral, academic (e condusă de trei academicieni, plus un foarte onorabil aghiotant) aparţinînd cu toţii celui de al "treilea pol", adică unei zone spirituale recent omologate de numeroşi idealişti şi descoperitori: "De fiecare dată cînd auzim că a părăsit domiciliul (mai bine zis balamucul) cîte un neajutorat ce prezintă tulburări mintale, gîndul ne tresare şi un nume de guşter se încheagă în fund de rîpă mocirloasă: I. Cristoiu. Iscat pe lume din greşală, nenorocita lege care interzicea avorturile, orfan de amîndoi părinţii încă din stadiul de foetus, s-a rostogolit din drojdie de doage lepădate, bine îndopat cu lături comuniste la o şcoală de lăutărie politică, - minunatul zombi a reuşit să se tîrască prin viaţă spre Bucureşti. Complexat şi bubos pe creier, dar slugă dinamică, ţiganul cu alba-neagra a îmbăloşat viaţa multor oameni de ispravă pe lîngă care s-a gudurat porceşte." (**Ne supra crepidam!**, în **Literatorul**, nr. 21, 1995, p. 2). Ţin să precizez: nu discut violenţa şi trivialitatea tonului, ci faptul că acest articol de ample caracterizări este semnat anonim, după vorba celebră a lui Farfuride. Şi nu e, cum spuneam, decît prea banal în presa noastră: ca să folosesc alt exemplu, de la celălalt pol (din cei trei) cititorul să ia **România literară**, o gazetă condusă nu de un academician ci de un scriitor, care înseamnă ceva mai mult şi care practică acelaşi sistem, deşi fără "zoaiele pupăturii la loc ascuns", fără "avorton la minte" fără "bibiloi plin de complexe" şi atîtea altele. Procedeul anonimatului este descalificant pentru oricine.

Şi, din păcate, s-a practicat şi în trecut, de multe ori astfel compromiţîndu-se intelectuali de marcă ai ţării. Să notez că în **Viaţa românească**, (totuşi una dintre cele mai bune reviste din trecutul nostru cultural) ani de zile G. Ibrăileanu a dus "campanii", cum le zicea chiar el, împotriva multor adversari sub rubrica anonimă **Miscellanea**, în timp ce în articolele iscălite păstra totuşi un ton decent şi o anumită ţinută intelectuală. Astăzi, editorii lui îşi bat mult capul să-i identifice contribuţiile la subsolul revistei, nevenindu-le să creadă că pana unui spirit atît de "delicat" a putut să se amestece cu aceea a lui Topârceanu, de pildă, şi să coboare la asemenea nivel jos.

Tot un mare delicat şi un cărturar dintre cei mai distinşi a fost O. Densusianu, care nu a ezitat totuşi să publice notiţe anonime în revista sa **Viaţa nouă**, la rubrica **Pliviri** (fără nici o ironie îi semnalez titlul) în care a lăsat rînduri ireproductibile, motiv pentru care singura reeditare postumă a operelor sale nu i le trece în cont.

Dar faptele rămîn şi modelul negativ, de mare gravitate. Împotriva acestora se ridicase E. Lovinescu încă de la începutul veacului, deoarece el a fost încă de atunci "victima" unui atac perpetrat de un tînăr foarte curajos anonim, care a semnat în împrejurare **A**; e vorba de tînărul (încă student în 1912) Nae Ionescu, un personaj aşadar de care a fost mult vorba în paginile revistei de faţă. La somaţia lui Lovinescu de a se deconspira, dacă vrea să polemizeze cu el sau să articuleze critice, viitorul Nae Ionescu i-a dat o replică lungă şi încolăcită şi abia la urmă a lăsat următoarea podoabă de răspuns: "Domnul meu, liniştește-te. Nu e vorba de nici o nenorocire /în cazul anonimatului/. Sunt anonim din două motive. Presupune că sunt un tînăr care aştept ceva de la mine. Îngăduie-mi în acest caz să refuz a debuta în public /?!/ ocupîndu-mă de fleacuri: recenzînd... operele d-tale. În al doilea rînd, am şi eu scrupulele mele: mi-e ruşine să mă ştie lumea că te cetesc pe d-ta." (**Noua Revistă Română**, XI, 1, 12 ianuarie 1912, p. 207). E probabil debutul (totuşi în public) al lui Nae Ionescu, un publicist care a folosit, de ce oare? o puzderie de pseudonime, probabil cu unicul scop al disimulării şi care se vede din "răspunsul" său că poseda încă de pe la 20 de ani marca sofistică.

Dimpotrivă, Lovinescu reprezintă un caz rarissim de scriitor care n-a folosit pseudonime; în aceeaşi situaţie fiind dintre cei mari un Maiorescu, un Şerban Cioculescu. N. Iorga, un personaj care nici dacă ar fi vrut nu s-ar fi putut ascunde, a folosit totuşi o singură dată, după ştiinţa mea, masca anonimatului, în 1931, cînd ajuns prim-ministru, a publicat în propria-i gazetă, **Neamul românesc**, iscălind M. Vlad. Exemplele negative îmi stau însă mult mai la îndemînă...

Nu e desigur unicul procedeu infamant care compromite pe autor într-o publicaţie. (Unul, întru totul similar, este acela de a-ţi pune ciracii să-ţi atace adversarii, tu însuţi păstrîndu-te la "distanţă". (Îl rog pe cititor să identifice singur asemenea situaţii, eu abţinîndumă, ca să nu se creadă că am ceva cu **România literară**.) Lăsînd-o pe aceasta în pace, şi întorcîndu-ne la **Literatorul**, aşadar făcînd cîţiva paşi mai în jos, să notez ca unul ce m-am ocupat cu identificările şi clarificările unor împrejurări din trecut, că viitorimea va sta mult în cumpănă în faţa articolului din care am citat şi care se încheie astfel: "A auzit careva dintre voi de Apelles? Dacă da, transmite-ţi acelui galoş gînditor că marele pictor i-ar fi putut striga înjumătăţitului cu forcepsul doar atîta: nu mai sus de tîrtiţa găinii şi de fusta florăreselor din Matache!"

De cine o fi? Brelanul de academicieni este oricum răspunzător de apariţia lui mai mult decît anexele din caseta redacţională. Şi, întrucît nemuritorilor de acest tip li se asigură o imortalitate doar provizorie, ar fi poate bine să-şi decline, cu tot curajul, paternitatea acum. Deşi nici în acest caz nu li se poate asigura impunitatea.

- E tare, e prea tare, eu nu o iscălesc! zicea Brânzovenescu. Dacă totuşi o faci, e neonest să nu-ţi asumi răspunderea lucrului făcut. Că mai e şi o prostie, e altceva...

P.S. Să înscriu aici şi o morală: cam după un sfert de veac după ce debutase practicînd curajos anonimatul, Nae Ionescu s-a trezit şi el în faţa unui adversar anonim, pe care în bună logică, l-a somat să iasă de sub masca unui **Ig** misterios. Şi, pe bună dreptate, deoarece regula sofistică nu te obligă să aperi neapărat cauze pierdute.

... Şi ceva care poate să pară amuzant, eventual rămînînd doar sugestiv: între cele două războaie a existat un poet de care mulţi făceau caz, George Gregorian, un om care-şi stabilise în mod cert o oarecare reputaţie. Împins de nevoi materiale, prin 1929, anul Marii Crize, a compus texte pentru o revistă muzicală distractivă şi a iscălit mai tare decît Farfuridi: G. Anonimu. (Nu de frică, deoarece, înainte de a-şi descoperi vocaţia artistică, fusese atlet de circ.)

Alexandru GEORGE

Numele proştilor pe toate gardurile

Sculat din somn şi întrebat cum este folclorul, un elev premiant îţi răspunde: oral, anonim, colectiv, sincretic şi adoarme la loc. Despre ţăran şi ţărănie nu ştie să spună nimic. Eventual, în cursul dimineţii, poate să-ţi redacteze o compunere despre ţăranul lui Neculce, Creangă, Slavici, Sadoveanu, Rebreanu, Preda... Pe scurt, ce se învaţă în clasă despre ţăran şi sat este prost şi insuficient. Mai grav mi se pare faptul că o neghiobie învăţată în şcoală rezistă perfect la coroziunea timpului. Neghiobie inox! Omul trăieşte cu ea toată viaţa în cap şi moare fără să bănuiască, de pildă, că folclorul nu numai că nu este anonim, dar nici nu poate să fie. În societăţile tradiţionale anonimatul este imposibil. Societăţile tradiţionale nu ştiu să opereze cu inşi şi obiecte nenumite. Ardeleanul care vede pentru prima oară o girafă explică fiului său, no, fecior, asta o fi oarece care merje oareunde şi, dacă ar veni girafa să stea cu ei în sat, ar găsi pentru ea imediat un nume.

În sat totul e ca-n palmă, la vedere, îi vezi pe toţi şi eşti văzut. Un străin este reperat imediat. Satul nu cunoaşte discreţia. S-a ivit străinul, s-a ivit şi porecla. Străinul poreclit încetează a mai fi anonim şi devine străinul satului, uneori pentru o viaţă. S-ar înşela cine şi-ar închipui că satul este tolerant. În sat găseşti îngăduinţă. Omul îngăduitor îngăduie dintr-un fel de iubire, cel tolerant este numai politicos. Dacă mă gîndesc, îmi vine să cred că românul a rămas destul de ţăran, o dovadă este indispoziţia pe care i-a provocat-o numărul de cod, nou introdus în buletine. Aşteptînd la rînd să-l capăt pe al meu, am constatat felul în care reacţionau oamenii faţă de ideea că sînt reduşi la o cifră. Unul bombănea repetînd, domnule, eu nu sînt mason... Avem, cred, o rezervă spontană faţă de anonim şi anonimat.

Numai toleranţa oraşului îţi admite să fii şi, în acelaşi timp, să nu fii. Aici poţi să te ascunzi. Oraşul are buzunare multe. La oraş s-a născut minciuna pseudonimului. Oraşul preţuieşte anonimatul, în cazul facerilor de bine, şi se foloseşte de el, în cazul facerilor de rău. Dacă ar fi după mine, aş lipi toate scrisorile anonime pe locurile unde se afişau numele spînzuraţilor, să le citească toţi. Aştept să se publice o colecţie de scrisori anonime din arhiva Securităţii. Nerăbdarea mea este motivată, în parte, profesional. Există, cred, între rîndurile lor mult folclor.

Elevul premiant simt cum mă pîndeşte. I-am tulburat liniştea şi nu i-am dat o explicaţie. Pentru ce nu este folclorul anonim? Este el semnat? Se ştie cine este autorul? Doar anonim echivalează cu autor necunoscut! Ca să-i tulbur certitudinile îl invit să reflecteze la sumedenia de obiecte de artă nesemnate care nu au nimic a face cu folclorul. Aşa-i că sînt multe? Spunem anonim veneţian dar nu spunem: covor Buhara anonim, mobilă spaniolă anonimă, piesă anonimă de gamelan, statuie a lui Buda anonimă... Apoi, rochiile Casei Dior sînt semnate, cojoacele din Mărginimea Sibiului, în secolul XIX, erau semnate, dar veşmintele împăraţilor bizantini şi ale regilor nu erau semnate. Semnătura apare în anumite epoci, în anumite culturi şi pentru anumite categorii de obiecte. De cînd a învăţat să scrie, ţăranul s-a iscălit mult. L-au influenţat saşii, ungurii şi oraşul. Un lucru merită să fie menţionat, omul care nu voia să ajungă de rîsul lumii nu se iscălea oriunde şi pe orice. Deconcertant pare să fie faptul că semnăturile ţărăneşti indică uneori numele creatorilor şi alteori pe cel al posesorilor. Fenomenul nu este specific satului şi nici întîmplător. Identitatea pe care o conferă obiectului relaţia cu creatorul nu este unică, există una pe care o furnizează relaţia cu posesorul.

Lucrurile par să se complice dar impasul nu este mare dacă decidem că anonime pot fi numai scrieri şi obiecte realizate în epoci şi culturi care protejează paternitatea creatorului asupra anumitor categorii de obiecte. Mai exact, anonime sînt cele care fac excepţie de la regula care impune păstrarea relaţiei dintre creaţie şi autori. O dată acceptată această perspectivă, apare evident că în nici o epocă satul nu a avut categorii de creaţii pe care să le supună unui control mecanic în ce priveşte relaţia cu creatorii. Conştiinţa paternităţii există dar este silită să se exprime în condiţii speciale. Afirmam că în sat toţi ştiu tot. Ion face într-un sat porţile cele mai bune. Unde vezi o poartă bună, ştii că a fost făcută de Ion. De altfel, poate că ai trecut pe lîngă el cînd o lucra. La ce bun să o mai semneze? După ce moare, o vreme oamenii îşi amintesc că a existat unul, Ion, care făcea porţi bune. Amintirea se stinge la un moment dat. Nu după mult timp, putrezeşte şi poarta. Rezultă de aici două dintre condiţiile speciale în care acţionează, în sat, protecţia paternităţii. Prima este o consecinţă a vieţii consumate în direct, n-are rost să repeţi ce ştie toată lumea. E redundant. Un tip se întoarce din vacanţă şi zice unui prieten, am fost la Baden-Baden. Răspunsul prietenului este, de ce îmi repeţi, crezi că sînt surd? Să scrii Ion pe o poartă pe care toată lumea ştie cine a făcut-o este un fel de Baden-Baden. De vreo două secole, moda îl face pe ţăran să fie redundant. A doua condiţie specială cu care se confruntă paternitatea în sat este efemeritatea creaţiei. Ea se face din lemn, din lînă, din borangic, din cuvinte nescrise. Să-ţi coşi numele pe o maramă este ca şi cînd ai fi vînt şi te-ai iscăli pe dunele de nisip. Este suficient să cercetezi ce lasă moştenire o generaţie alteia ca să descoperi că aproape fiecare dintre ele o ia de la început. Mă întreba un străin dacă la noi fetele moştenesc dantelele şi bijuteriile mamei sau ale bunicii. Nu, i-am răspuns. Aproape că nu m-a crezut. La noi, i-am mai spus, fiecare fată şi le face sau plăteşte să i se facă. Paternitatea depăşeşte cu puţin acel **acum** care este o viaţă de om. În plus, satul nu este nostalgic. El trebuie să rămînă o structură simplă şi motivată funcţional. Nu-şi poate permite să ducă la remorcă multe lucruri care nu folosesc. Cînd ţăranii dădeau, la preţuri de nimic, orăşenilor icoanele lor pe sticlă era pentru că se obişnuiseră să se roage la noile imagini de hîrtie şi lumea satului nu se leagă de un ciob. Obiectul nefolositor este dezafectat sau reincorporat. Un respect foarte mare pentru paternitate exclude introducerea piesei într-un nou circuit. La Muzeul Ţăranului Român, în sala unde este expusă partea care a supravieţuit a unei biserici de lemn, se poate vedea libertatea pe care o dă reciclarea. O parte a inconostasului a fost cîrpită utilizînd un fragment de pictură cu sfinţi a cărui provenienţă îmi vine greu s-o determin. Ion repară iconostasul şi are nevoie de o scîndură şi zice celui cu care lucrează, dă-mi un lemn. Acela taie o bucată din ceva care, repet, nu ştiu ce a fost şi i-o dă. La noi lucrurile trec şi se petrec dar rămîne drum de întoarcere.

Cînd eşti folclorist, auzi frecvent, ăsta-i cîntecul lui cutare. Un cîntec aparţine unui om atunci cînd i-a compus cuvintele sau îl cîntă des. Legitimarea paternităţii se face în baza următorului raţionament: acest cîntec există în sat prin omul care îl cîntă, deci este al lui. Dacă nu îţi spune că este al lui poate să-ţi zică numele celui de la care l-a învăţat. Cîntecele nu cad din cer, se dau prin oameni. Există o paternitate dată de interpretare. Şi nu numai cîntecele ci şi poveştile şi obiectele sînt puse în relaţie cu un tată creator sau adoptiv. Cînd îţi spune că a învăţat cîntecul de la radio, tatăl adoptiv este radioul.

Rezum afirmînd că oamenii satului sînt strîns legaţi de creaţiile lor. Ce diferă este calitatea relaţiilor care sînt circumstanţiale şi mai libere. Aşa că, premiantul meu drag, cînd te mai scoală din somn cineva ca să te întrebe cum este folclorul, renunţă să mai spui **anonim**, rezumă-te la celelalte trei, pînă se va găsi cineva să-ţi tulbure încrederea în ele.

Irina NICOLAU

Anonimatul agresiv şi fertil

Face încă mare vogă (şi cam de multişor) că scrisul şi, apoi, publicatul, salvează de spaima anonimatului. Situaţia copleşitor de ingrată ar fi cea a anonimatului. De aceea trebuie căutat mijlocul cel mai eficient de izbăvire. Prin scris, se crede, evadarea, în plutonul "elitist", e asigurată. Mai întîi masa anonimilor asaltează redacţiile cu producţiile lor. În imensa lor majoritate, aceste producţii sînt născute moarte şi nu au şansa trecerii pragului. Dar să admitem ipoteza (de lucru) că unii, puţini, trec de acest prag. Şi de cele mai multe ori chiar îl trec pentru că în epoca modernă publicaţiile au nevoie de materie cu care să umple paginile. După apariţia în revistă urmează asaltul spre volum. Volumul, se crede, conferă demnitate şi un fel de siguranţă a ieşirii din anonimat. E o iluzie ca atîtea altele, omeneşte demnă de înţeles. Apoi urmează ofensiva pentru dobîndirea unei cronici sau a mai multora, fireşte laudative, şi, dacă se poate, din partea unor condeie critice autorizate. Nu mă refer aici la valori, pe care harul le impune cîteodată instantaneu, cîteodată cu greutate. Dar le impune. Mă ocup, aici, de masa nisipului mişcător, pentru care, de fapt, răzbaterea în volum (chiar comentat) nu le scoate, vai, în ciuda atîtor speranţe, din lumea cenuşie a anonimilor.

Nu trebuie osîndită strădania acestor oameni pentru a trece dincolo de anonimat. Şi nici nu e de condamnat condiţia semianonimatului a celor care tot publică. Ele, aceste mediocrităţi, de tot cenuşii, sînt nutrimentul vieţii literar-artistice, sînt solul din plasma căreia pot apărea valorile. Ele, cu larma şi agitaţia lor niciodată potolite, întreţin un spirit al emulaţiei, fără raportarea la ele nu s-ar detaşa valorile. Deopotrivă cele ale momentului şi cele ale eternităţii. Un curent literar, o ambianţă literară, un cenaclu care rămîne în istorie nu se constituie niciodată numai din înalte valori. Acestea sînt cele menite dăinuirii. Dar osatura interioară o creează mediocrităţile vioaie, nemulţumite, care aleargă neobosit, dau interviuri şi scriu notiţe prin gazete, uneori ocupă posturi administrative însemnate. Ele, aceste mediocrităţi hărăzite neantului, sînt cele care întreţin, orice s-ar spune, un curent literar, o orientare, un cenaclu, o revistă. Sînt necesare aproape la fel de mult ca valorile. Şi, repet, fără zbuciumul lor mereu agresiv viaţa literar-artistică ar fi de neconceput. Citiţi revistele simboliste din ultimele decenii ale secolului trecut şi primele ale veacului nostru. Sînt pline de poeţi care compuneau pe temele obsesive ale simbolismului. Şi cît de mulţi au fost! Cîţi dintre ei au trecut

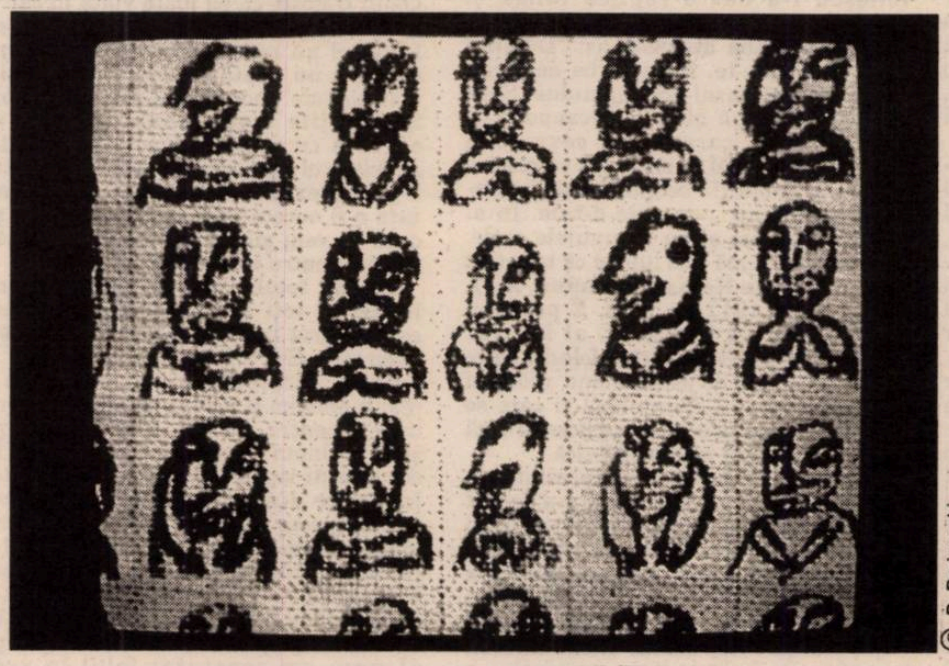

© D. Perjovschi

dincolo de o menţiune într-un capitol de istorie literară? Au trăit din plin sentimentul că sînt realizaţi, că reprezintă ceva. Apoi, repede, negura i-a înghiţit. Nu numai în posteritate dar şi în timpul vieţii, trăită, spre sfîrşitul ei, în acreală şi iritarea că sînt nedreptăţiţi. (Să te ferească Dumnezeu de iritarea acestor "nedreptăţiţi", oricînd gata să mozolească tot!)

Din toată cohorta simboliştilor n-au rămas decît, la începuturi, Macedonski şi, apoi, patru poeţi: Anghel, Petică, Minulescu şi Bacovia. Dintre aceşti ultimi patru, a rămas, ca o valoare excepţională, Bacovia. Dar cît de greu s-a impus cel ce a debutat, în 1916, cu placheta **Plumb**, volum peste valoarea căruia, prin tot - puţin - ceea ce a mai publicat, n-a adăugat, pînă în 1957, aproape nimic. Lovinescu l-a considerat, şi în 1937, un poet minor. Călinescu a intuit ceva din valoarea acestei poezii, dar nici în **Istorie** nu i-a acordat ceea ce i se cuvenea. A fost meritul remarcabil al criticilor din anii şaizeci care l-au aşezat - cu inteligenţă, gust şi strădanie concentrată - pe cel mai înalt podium al lirismului românesc. Dar asta s-a petrecut după moartea poetului care, în timpul vieţii, a fost tratat ca un abia tolerat (nu spun, totuşi, o mediocritate sau un anonim), murind - ce imensă tristeţe! - fără a şti sau fără a i se clama că este chiar Bacovia. Şi dacă asta i s-a putut întîmpla lui Bacovia, ce să mai notăm despre alţii! Ca istoric literar ştiu că posteritatea nu repară, decît rareori, nedreptăţi şi nu consacră opere care în epocă n-au fost recunoscute. Bacovia e un caz singular, care confirmă regula. De obicei, cei ce se anonimizează, deşi publicaţi, încă în timpul vieţii, aşa rămîn şi în posteritate. Istoria literară e adesea un cimitir suprapopulat cu anonimi pe fondul căruia se ridică, semeţe şi venerate, marile valori. Sigur că mai există şi valorile mediane, cu o vorbă a lui Perpessicius, de raftul doi. Acestea, har Domnului, au trecut, negreşit, dincolo mult de anonimat, oferind, oricînd, lectură agreabilă şi demnă de tot interesul. Ele fac parte din sfera valorilor, chiar dacă de rang median. Dar, şi în acest caz, de acest statut au avut parte în timpul vieţii. Cu el au intrat şi în istoria literaturii, adică în posteritate.

Destinul e nu o dată viclean şi jucăuş. Ridicolul e realizat abia după decenii de la petrecerea evenimentului. Se întîmplă, uneori sau adesea, ca meniţii anonimizării în neantul uitării să aibă parte, în viaţă, de onorurile cuvenite valorilor. E vorba, adică, de onorurile criticii literare. La începutul veacului, în revista **Sămănătorul** (şi în publicaţiile afiliate) se bucura de interes scriitorul de mai nimeni azi ştiut, Vasile Pop. În 1905 chiar N.Iorga, directorul **Sămănătorului**, a publicat o cronichetă despre doi povestitori, Vasile Pop şi Mihail Sadoveanu. N-aş spune că Iorga n-a intuit valoarea lui Sadoveanu chiar de la debut. Dar strategia de conducător al revistei şi al curentului literar care împrumutase numele ei îl obliga să aşeze alături două volume, ca valoare, aflate, şi atunci, la distanţe astrale. Vasile Pop, sortit să fie nimeni, s-a aflat, deci, nu numai pentru o clipă, alături de Sadoveanu. Sumeţia anonimatului zgomotos a izbîndit la vremea lui, pentru a se risipi apoi în praful tuturor uitărilor. Dar, o vreme, s-a bucurat că "stă în faţă", instalat chiar de autorităţile critice ale momentului. Şi, vai, cît de mulţi (gîndiţi-vă la deceniile realismului socialist şi cele ale anilor lumină!) sînt cei, ajunşi pe creastă pentru o vreme, asemenea lui Vasile Pop! Apoi sita cerne neîndurător, balanţa începe să funcţioneze şi valorile se aşează. Ridicolul de altădată e anihilat, pentru ca altul să-i ia locul. Anonimatul agresiv e o stare permanentă.

Z.ORNEA

Identităţi de breaslă

În reportajul de faţă vom folosi cuvîntul "anonim" nicidecum într-un sens peiorativ, ci pur şi simplu ca însemnînd "mai puţin cunoscut" sau "cunoscut de un număr mai mic de oameni". Dacă o persoană publică, fie ea actor sau politician, are şansa de a fi des mediatizată, **un plăpumar, un colector de deşeuri, un redistribuitor de mobile vechi sau un administrator de bloc** sînt, în general, "eroi" doar în cerc restrîns. Mica lor comunitate, alcătuită din clienţi, cunoştinţe, prieteni, familie îi remarcă şi respectă la intensităţi şi durate diverse. Stînd de vorbă cu reprezentanţi ai susamintitelor profesii, pe care cei mai mulţi dintre noi tindem să le considerăm neimportante, sau anonime, am descoperit identităţi nebănuite în spatele etichetelor aparente.

Întrebat prin ce-l scoate din anonimat meseria sa de **plăpumar, dl. Ion Minciu, de 26 de ani,** a răspuns că prin răbdarea pe care o solicită: pregătitul unei viitoare plăpumi ţine cam 2 h, iar cusutul propriu-zis încă 5 h, deci, în total, e vorba de-o operaţiune de 7 h. Pe deasupra, meseria în cauză , în ciuda aparenţelor create de modelele plăpumeşti cu inimioare, romburi, şi latine, nu este una feminină: în Bucureşti sînt numai plăpumari - bărbaţi. **Dl. Cornel Ionescu, un vîrstnic reparator de genţi cu sau fără fermoar**, consideră că meseria lui iese din comun prin... scumpete. Marochineria adevărată, cea de dinainte de război, lucra cu piele veritabilă de crocodil sau şopîrlă; pe atunci se făceau genţi cu totul, acum nu se mai fac decît anonime reparaţii. Pentru **dl. Petre Cardaş, de-o viaţă preşedinte de bloc**, "economiile" sînt cele ce îl sufocă în anonimat: "Nu mă pot considera un om deosebit - atunci cînd cheltui un leu, mă gîndesc că-l scot din buzunarul meu", afirmă el. Noi adăugăm că dl.Cardaş a ieşit de mult din rîndul firesc al lumii: el nu este preşedintele oricărui bloc, ci al imobilului la parterul căruia au refulat "cuburi de 4,5,6, cm., ca la maşina de tocat" (conform aceluiaşi domn Cardaş), de chinezi veniţi în România. **Domnul Constantin Constantin, recuperator de materiale refolosibile** (e vorba de cărţi) recunoaşte că actuala lui meserie se remarcă prin aceea că e cu totul necalificată, pe de o parte, şi că ajută să se taie mai puţini din copacii ţării, pe de alta. El, la vremea lui, a lucrat mai bine, la un serviciu de export. La fel şi un bonom şi **voit anonim domn, ce se ocupă cu valorificarea mobilelor vechi ale bătrînilor evrei internaţi în aziluri** - o slujbă în interesul comunităţii. A acceptat de bună voie acest tip de anonimat, deşi la viaţa lui a fost directorul adjunct al unei mari întreprinderi bucureştene.

A fi un anonim nu e sinonim cu a fi un nimeni. Pentru **plăpumar**, care este adventist şi încearcă să urmeze calea divină, a fi în rîndul lumii înseamnă să fii de folos celor din jur şi să nu te înalţi mai mult decît ei. Pentru **recuperatorul Constantin Constantin** a te conforma standardului social e echivalent cu a fi calm şi a asculta şi părerea altuia. Pentru dl. Cardaş a fi în rîndul lumii e totuna cu "a fi în rîndul celorlalţi colocatari, aşa cum cunosc eu la 160 de familii, greutăţile lor, s-au îmbătrînit, posibilităţile lor s-au împuţinat" (sic!)

Toţi interlocutorii mei au avut momente de evaziune din alinierea lumească. Acestea pot fi adevărate perioade de timp, ca în cazul **strîngătorului de deşeuri**, care consideră că a ieşit cel mai tare în evidenţă între anii 1980-1990: "Ce bine am făcut, nu mai mi-aduc aminte, dar am făcut numai bine; am moştenit de la părinţi." **Vînzătorul de mobilă**, fost director adjunct declară că: "nu am avut acest morb (n.a.:de a fi cu tot dinadinsul remarcat); orice om îşi cunoaşte propriile limite. Consideram orice om, indiferent pe ce scară a vieţii se găsea, un om bun." **Marochinerul** nu-şi mai aduce aminte dacă vreodată a rupt rîndurile lumii. **Plăpumarul** simte că a făcut un pas înainte atunci cînd, după ce a stat lîngă el în timp ce lucra, un client şi-a schimbat exclamaţia din "Asta o face şi mamaia!" în "Şi asta este o meserie". **Administratorul** are, însă, o situaţie privilegiată: s-a întîmplat că în blocul său de pe Bd.Dimitrie Cantemir, "o cetăţeancă de la parter", întîmplător chiar soacra domnului Bujoreanu, primar al sectorului patru, s-a plîns că îi refulează W.C.-ul. Intuiţia, asociată cu lecturile sale din **Dracula, Poliţia Capitalei, Criminal** (?), spre care dl. Cardaş are "o manieră", l-au făcut pe cîndva anonimul preşedinte de bloc să-şi dea seama că: "era o carne care nu semăna de animal în felul cum era tăiată şi pregătită!" După ce a văzut şi "un păr de culoare neagră, cu pieliţă care nu era de găină pe el", **administratorul** şi-a dat seama că era vorba de o crimă. Dl. Cardaş nu s-a scîrbit, pentru că nu i se face rău "în domeniul acesta", deşi era prima "crimă cu tactică" ce-i cădea sub nas. Singura lui eroare a fost "o bănuială fugitivo-greşită" în identificarea criminalului: nu s-a gîndit că cel care tocmai ieşise din anonimat fusese un chinez, ci un rom.

Dacă blocul domnului Cardaş îşi datorează celebritatea atît prezenţei soacrei primarului, cît şi a chinezilor, ceilalţi interlocutori îşi împrumută şi ei ieşirea din anonimat de la o personalitate sau alta. Actualul **distribuitor de mobile antice şi fostul director adjunct** l-a cunoscut, personal, pe Ceauşescu. El consideră că dacă ex-ul "n-ar fi fost atît de însetat de putere şi lipsit de scrupule, ar fi rămas un anonim. A fost un tip complexat, un tip foarte invidios, foarte fricos, foarte plin de el. A ajuns ce-a ajuns datorită unor oameni care au crezut că în spatele lui pot face ce vor". Aceştia au rămas anonimi, dar nu şi **marochinerul-reparator**, care "se trage" din Olteniţa, unde l-a cunoscut pe unchiul, de astă dată, al actualului preşedinte, pe nume Iftime: "eu eram mic şi el era prieten cu fratele meu; eu, pe lîngă ei; n-am bănuit că ăla era unchi şi ăsta nepot". Doar tînărul plăpumar a ales calea ferită de meschinăriile umane: "celebritatea" pe care o recunoaşte el este Dumnezeu.

Anonimi sau nu, într-un sens sau altul, partenerii noştri de discuţie vor, cu toţii, să lase ceva în urma lor. **Plăpumarul** crede că va "rămîne în istorie" prin "interiorul tău spiritual"; **colectorul de deşeuri** nu-şi pune problema; **vînzătorul de mobilă** nu crede că va rămîne; **marochinerul** ştie că se va perpetua prin fiul său, căruia o să-i lase tot ce are. Numai **preşedintele de bloc** e liniştit; la nivelul comunităţii lui locative, a intrat deja în anale: taximetriştii iau imobilul cu chinezii de pe Dimitrie Cantemir drept punct de reper în zonă.

Iaromira POPOVICI
Eugen ISTODOR

Jocuri stilistice

Structural, limbajul este legat intim de "subiectivitatea" locutorului, reflectată, în primul rînd, (deşi nu exclusiv) în categoria gramaticală a "persoanei". Ideea a fost pe larg dezvoltată de Emil Benveniste, pentru care imaginea unui "ego" care enunţă şi se enunţă, implantat în centrul actului comunicaţional, este esenţială în înţelegerea modului cum se construiesc reperele spaţio-temporale prin raportare la această axă de simetrie. Sistemul timpurilor gramaticale, pronumele şi adverbele demonstrative ş.a. gravitează în jurul instanţei enunţiative, configurînd o dimensiune fundamentală a limbii - "subiectivitatea deictică". Concepţia lui Benveniste a înrîurît considerabil întreaga teorie "enunţiativă" a şcolii franceze din deceniile VI-VIII (cf. lucrarea de sinteză a Catherinei Kerbrat-Orecchioni - "L'énonciation de la subjectivité dans le langage", Armand Colin, 1980), deşi nu vor lipsi nici voci contestatare venind dinspre semiotică şi poststructuralism care resping "iluzia caracterului subiectiv al vorbirii", propunînd un subiect descentrat, divizat, dedublat, eterogen din punct de vedere enunţiativ.

Cert este că, indiferent de statutul sau ponderea pe care le acordăm subiectului vorbitor, limbile naturale dispun de forme şi strategii variate de exprimare - gradual diferită - a "identităţii" acestuia. Astfel, locutorul are posibilitatea de a-şi exhiba prezenţa, lăsînd pe suprafaţa vorbirii "amprentele" unei subiectivităţi ordonatoare, sau dimpotrivă, de a "şterge" urmele acestei prezenţe, de a trece voluntar în "anonimatul lingvistic".

Cu atît mai relevant este acest joc stilistic pentru persoana I, "persoana subiectivă" prin excelenţă, care este totdeauna "transcendentă în raport cu **tu**" (E. Benveniste), în virtutea rolului ei de instanţă discursivă. Anonimatul lingvistic este, în acest caz, sinonim cu neutralitatea stilistică, cu "mascarea" celui care vorbeşte prin alunecarea de la o persoană gramaticală la alta (să nu uităm că **persoana** provine din latinescul **persona** "mască", legîndu-se totodată de grecescul "rol", "personaj dramatic"). Dacă trecerea de la **eu** la **tu** în cadrul monologului interior (frecvent mai ales în germană şi rusă) este o modalitate de dedublare dramatizată şi de reliefare a "eului", în schimb glisarea mai neobişnuită de la **eu** la **el, ea**, ca formă de autoreferinţă, prezentă în limba română vorbită, "obiectivizează" perspective, înfăţişînd "eul" ca pe o alteritate, ca în următorul citat din Creangă: "Ştiu eu, să nu crezi că **doarme Smaranda,** dormire-ai somnul cel de veci să dormi!"

"Eul" se poate estompa şi prin topirea într-o identitate globală şi difuză, aceea a lui **noi**, cu două variante referenţiale - una exclusivă (**eu** + el, ea/ei, ele), care reliefează persoana subiectivă şi alta inclusivă (eu + **tu/voi**), care accentuează a doua componentă. În **noi** "eul" devine anonim, solidar cu matricea colectivităţii. Aşa se explică canonizarea stilistică a acestei forme pronominale atunci cînd ţine loc de singular: există un "plural al modestiei" ("Sîntem şi **noi** un ţăran din Cocorăşti"), un "plural al solidalizării", intens solicitat în retorica discursului şi a sloganului politic, destinat să creeze iluzia contopirii vorbitorului cu mentalitatea, speranţele, idealurile auditoriului ("Am pornit împreună, continuăm împreună"), în sfîrşit, un "plural auctorial", al discursului ştiinţific şi didactic, în care "eul" individual se suprimă în favoarea unei instanţe suprapersonale.

Proiectarea în "anonimat" a partenerului de dialog se face prin ruperea brutală a contractului comunicaţional. În locul adresării directe prin **tu**, vorbitorul, sub presiunea unei stări de spirit negative, foloseşte cu ostentaţie sau iritare mărcile "nonpersoanei" (el, ea), efectul fiind includerea forţată a interlocutorului în categoria neutră a referenţilor universului de discurs. ("Poftim, eu îi vorbesc şi **el** se gîndeşte în altă parte!").

Cu totul alta este situaţia reprezentării lingvistice a "persoanei despre care se vorbeşte". Pentru indicarea terţului anonim fiecare sistem lingvistic dispune de un inventar de pronume nehotărîte. O particularitate a limbii române o constituie faptul că, în interiorul clasei de pronume, nehotărîtele deţin cel mai bogat şi mai variat număr de forme. Ca şi alte limbi romanice, româna a moştenit cîteva pronume nehotărîte direct din latină (unde acestea erau destul de bine reprezentate) - **unul, altul, tot, mult** - dar şi-a creat numeroase altele prin compunere cu elemente exclusiv latineşti: **cineva, oare/oricine, fiecine, cutare, atît, neştine** (învechit), **vreunul, altcineva** ş.a. În română nehotărîtele cunosc multiple specializări referenţiale şi semantice. Astfel, **unul** este "anonimul" singularizat, privit uneori depreciativ ("**unul**, Popescu"), **altul** este "străinul", "celălalt", nedefinit şi totuşi diferenţiat în raport cu alţi referenţi. **Cineva, oare/oricine, vreunul** se leagă etimologic de latinescul **volet**, indicînd pe "cine vrei", adică identitatea nedefinită, extinsă pînă la limitele bunului plac. **Fiecine** conţine conjunctivul prezent al verbului "a fi", punînd identitatea nedefinită a celuilalt ca ipoteză. În sfîrşit, o variantă nehotărîtă forte este mai vechiul **neştine** derivînd din latinescul **nescio quene** "nu ştiu cine", care, ca şi locuţiunile pronominale nehotărîte **nu ştiu cine, cine ştie cine, te miri cine** etc., implică o atitudine a vorbitorului în raport cu persoana a III-a - ezitare, mirare, neştiinţă.

Cum se exprimă însă subiectivul colectiv nedefinit, "opinia publică"? În majoritatea limbilor europene există în acest sens forme gramaticalizate de persoana a III-a singular (franc. **on** dit, germ. **man** sagt, eng. **it** says) sau plural (lat. dicunt, engl. **they** say). Limba română exprimă subiectul nedefinit fie prin verbul la persoana a III-a singular ("**Zice** la radio că..."), fie prin specializarea pronumelui reflexiv ca marcă a diatezei impersonale ("**Se** zice că..."), construcţie în care se regăsesc atît valoarea suprapersonală a englezescului "it says", cît şi cea mai personalizată, dar generalizatoare a formei "they say".

Nu putem să nu semnalăm şi conotaţia mai specială pe care o are în limba română vorbită demonstrativul **ăştia**. Familiar, uşor depreciativ, demonstrativul **ăştia** încetează practic, în anumite formulări, să fie un deictic pur, legat de uzul gestual şi indicial al vorbirii ("cei de lîngă interlocutori, cunoscuţi") şi trimite la o suprastructură politică, administrativă, poliţienească etc. nedefinită, obscură ("**Ăştia** sînt corupţi", "**Ăştia** au înnebunit cu preţurile" etc.). **Ăştia** este, pentru orice vorbitor al limbii române actuale, un substitut al "nomenclaturii", al "autorităţii publice", resimţite ca acţiune nefastă. Demonstrativul de apropiere cu nuanţă peiorativă migrează astfel spre clasa pronumelor nehotărîte, a lui "oarecare", "fieştecine", "niscaiva" ori "te miri cine".

Oana CHELARU-MURĂRUŞ

Un grup de...

Autorul unui mesaj poate să omită pur şi simplu semnătura, dar pare să prefere substituirea ei printr-un mijloc convenţional: nume fals sau nonnume. Numele fals e uneori credibil (şi atunci posibilitatea de a-l repera e doar extralingvistică), alteori ostentativ artificial (pseudonim exotic), cîteodată ambiguu (numele "prototipic": Ion Popescu, Maria Ionescu...). Non-numele e o perifrază nedefinită - prin care textul se prezintă explicit ca anonim. Scrisorile sau apelurile telefonice anonime publicate de ziarele noastre - fie că sînt reale, fie că sînt compuse în redacţie - respectă aceleaşi modele şi reflectă aceleaşi tendinţe. Substitutele de nume nu sînt foarte inventive; spre deosebire de tehnica parodică circulînd între autori şi cititori în **Academia Caţavencu**, revistă care face din pseudonim şi perifrază anonimă un joc autonom, tiparele prin care nonnumele e folosit cu seriozitate şi pragmatism sînt puţine şi dependente de moda şi politica momentului. Unul din modelele cele mai răspîndite presupune folosirea pluralului nedefinit. În vremea lui Caragiale, formulele tipice de plural în anonime par să fi fost **mai mulţi**... sau **cîţiva**: cuprinse în diverse variante în **Antologie**... - "mai mulţi vecini curioşi", "mai multe mame îngrijate", "mai mulţi cari au asistat"; "cîţiva admiratori de odinioară", "cîteva dame cărora le-ai fost odată simpatic". De altfel, chiar celebra anonimă politică a lui Farfuridi şi Brînzovenescu e "iscălită" de "mai mulţi membri ai partidului". Echivalentul contemporan este **un grup de**... - formulă care face un pas decisiv în direcţia organizării. E interesant de văzut cine ar trebui presupus că se strînge în grupuri pentru a scrie o scrisoare sau a da un telefon: persoane deja cuprinse într-o structură oficială - "un grup de ofiţeri din garnizoana Bucureşti"; "un grup de cadre didactice"; "un grup de locatari"; "un grup de copii de la Orfelinatul..."; "un grup de femei de la Tînăra Gardă". Coeziunea grupului poate fi însă şi rezultatul relaţiei cu destinatarul: ziarului îi scrie "un grup de cititori". Anonimii preferă, oricum, să se raporteze la o organizare preexistentă - suprapunîndu-i o timidă asociere. Calitatea de grup oferă o justificare, bazată pe o autoritate exterioară; grupul e o instanţă a opiniei publice - şi idealul anonimei e să îi fie recunoscut statutul de mesaj impersonal şi aproape oficial. Formula-semnătură oscilează însă, dramatic, între două riscuri: de a depăşi limitele verosimilului - sau de a se simţi nereprezentativă pentru subiectul tratat. Convenţia de credibilitate e, de pildă, brusc spulberată de trecerea la forma definită: "Grupul transilvănenilor stabiliţi în Bucureşti". Altă dată, teama că ideea de simplu "grup" e nedemnă de amploarea temei tratate e corectată prin încadrarea grupului într-o structură superioară - în care, se presupune, se gîndeşte la fel; nu e deci vorba numai de un **grup**, ci de un grup **reprezentativ** pentru o mulţime: **"un grup din zecile de mii de participanţi la sărbătoarea Unirii"**. Singularul nedefinit e adesea suficient determinat etnic şi patriotic: "un român", "o româncă", "un român îndurerat din Baia Mare", "un patriot"; putem însă întîlni şi "un cetăţean", "un salariat de la...". E oricum semnificativă calitatea pe care anonimul şi-o alege - în funcţie de subiectul mesajului, desigur (formula-semnătură are întotdeauna rol argumentativ) dar şi în funcţie de valorile vehiculate de locul comun. Conform propriilor formule de desemnare, anonimul-tip e astăzi un ins "încadrat", "grupat" şi patriot.

Rodica ZAFIU

Ieşirea din anonimat

Nu e greu de descoperit cum s-a degradat treptat, de-a lungul timpului, atît **anonimatul**, cît şi **ieşirea din anonimat**. A dispărut interferenţa cu "miracolul"; felul în care mîndria victoriei te obligă să te gîndeşti şi la cealaltă faţă a medaliei... Sentimentul răspunderii în raport cu ceilalţi; stima celorlalţi pentru virtuţile unor reale personalităţi. Se mai aude cîteodată, programatic, îndemnul de a "stăpîni" soarta, dacă vrei să ajungi cineva. Cum soarta se presupune însă a fi femeie (aşa încît Machiavelli propunea să fie tratată cu violenţă), slabă speranţă.

Dar tot o femeie ne-a oferit cîndva imaginea "pură", exemplară, a ieşirii din anonimat. O anume Maria, fecioară din Nazaret, la care vine într-o bună zi un înger şi o anunţă că e "cea mai binecuvîntată dintre femei."

Scena ajunge populară şi datorită nenumăratelor picturi pe tema **Bunei Vestiri**, dintre care unele au fost analizate de către profesorul V.I. Stoichiţă iconografic, iconologic şi mai ales naratologic, într-o interesantă comunicare publicată recent în **Suplimentul cultural** al ziarului **Cotidianul**.

În dialogul îngerului cu Fecioara, s-au detectat, aflăm, cinci momente de bază: **conturbatio,** tulburarea; **cogitatio**, reflecţia; **interrogatio**, interogarea, autochestionarea; **humiliatio**, umilirea şi **meritum**, meritul. S-au mai găsit însă şi alte nuanţe pentru şocul schimbării capitale de situaţie, a **ieşirii din anonimat**, cum l-am denumit, ale cărui urmări sînt din cele mai imprevizibile.

Pe măsură ce se acutizează conştiinţa propriei personalităţi, devine normal în lumea modernă ca celebrităţile, de pildă, să nu-şi mai recunoască prietenii sau preşedinţii noi aleşi foştii alegători şi aliaţi, total absorbiţi de euforia afirmării.

Nu s-ar zice că Maria, Fecioara din Nazaret, evaluînd situaţia, s-ar fi gîndit la privilegiile şi la posibilele omagii cuvenite pentru că Fiul ei va fi "mare" şi va domni "în etern". **Bucură-te**! o îndeamnă îngerul, însă nici el cu aerul că aduce pe prim plan partea profitabilă a lucrurilor, ci consecinţele grave ale ieşirii din anonimat. Priviţi **Buna Vestire** a lui Fra Angelico, dacă nu pe cea, atît de expresivă, a lui Boticelli.

Adevărul e că pentru privitorul modern, polul de atracţie rămîne îngerul. Nu din fascinaţie pentru "limbajul lui Dumnezeu", din simplă abordare mecanică a imaginii.

Al doilea punct de interes l-ar putea eventual constitui... pictorul. Mai ales dacă e celebru, dacă se ştie că a făcut carieră.

Aşa revenim la ideea de reuşită, de performanţă socială spectaculară, asupra căreia se întîrzie uneori, pe gînduri... Nu mai atrage real atenţia momentul covîrşitor al ieşirii **esenţiale** din anonimat, suprema diferenţiere. Taina rămîne de partea miracolului irecognoscibil, la urma urmei ca perfectă revelaţie divină, cum ar spune Eliade.

De fapt, de-abia de acum încolo poţi degusta în voie, ca tot omul, spectacolul ieşirii din anonimat; ori perplex, ori înveselit la culme, cu buna dispoziţie a celui totdeauna avantajat cînd priveşte din afară, ca la teatru sau ca la cinema, **scălîmbăielile** altora. Mare distracţie, dom'le... mare distracţie.

Doina CIUREA

Voce off

„Se va alege praful, aşa cred eu - şi pînă acuma am cam ghicit. Părerea mea e că e rău, rău, rău şi o să fie şi mai rău... A zis în Biblie că vine sfîrşitul lumii în anul 2000? Eh, nu mai avem mult de aşteptat!" **(una din Doamnele din Praporgescu,** *care au "vizitat" redacţia noastră periodic - la nr. 1, 25 şi 81; aici, în primul număr al "Dilemei". R.I.P.)*

Post-restant

Sechele

Întreb o drăguţă fetiţă din clasa a XI-a: "Unde înveţi?" răspunde: "La şcoala nr. 19". "Ce e asta 19?" "Şcoala mea! Lîngă Grădina Icoanei... Zoia..." Este vorba de Şcoala Centrală de fete, cu faţada străjuită de patru nume de Doamne din istoria ţării, şcoală cu mare faimă într-un trecut nu prea îndepărtat. Aceeaşi întrebare o pun unui delicios băieţaş de clasa a VIII-a. Răspuns: "La şcoala nr. 50". De data asta era vorba de şcoala Clemaneţa.

Comentînd aceste răspunsuri cu o persoană matură, îmi spune la rîndul ei: "Asta nu e nimic! Eu am învăţat la şcoala doi-zece-treişpe!" "Cum adică? Asta ce mai e?" "Asta, corect ăsta, e un cuvînt compus din trei cifre: 2, 10 şi 13 reprezentînd trei şcoli care au fuzionat în tricifra de mai sus!" De astă dată era vorba, iarăşi, de faimosul liceu Gheorghe Lazăr.

Întorcîndu-mă depărtişor în urmă, ajung la vremea mea. Fiinţau în Bucureşti, de pildă, liceele Dimitrie Cantemir, Spiru Haret, Mihai Viteazul, Gheorghe Lazăr, Matei Basarab, Sfîntul Sava. Ce mîndri eram fiecare de şcoala lui, de istoria ei! Bentiţa roşie, albastră, galbenă de pe şepcile noastre ne distingeau, dar nu ne despărţeau. Dimpotrivă. Ne uneau. Ne confruntam doar în competiţii şi concursuri. Dar a fost necesară trecerea în anonimat a tuturor acestor instituţii de cultură, care s-au aliniat în urma farmaciilor, de asemeni unu, treişpe, douăşopt şi altele asemenea. După 1989, s-a revenit, în parte, dar sechelele au rămas.

Marcat de cele de mai sus, am întrebat pe stradă un copilaş însoţit de bunica lui: "Unde înveţi tu, mînzule?" "Sînt în clasa a doua la Şcoala Centrală". Senzaţional răspuns. "Dar ai văzut tu la intrare scrise cu litere mari nume de doamne?" Răspuns: "Am văzut: Doamna Elena, Doamna Chiajna, doamna..." S-a oprit. "Bravo!" am zis eu.

Poate că sechelele se estompează cu generaţiile următoare. Depinde mult de fiecare dintre noi.

Mă mut cu întrebările mele, parcă aş fi Dl. Gaiţă. Şi totuşi...

Mă adresez administratorului imobilului în care locuieşte, în parcul Primăverii, unul dintre cei mai iluştri parlamentari ai noştri şi-l întreb: "A cui a fost casa?" Răspuns: "A lui Pană!" (fostul primar, fostul demnitar comunist, secretar etc.) Fireşte, nu asta voiam eu să ştiu. Am aflat răspunsul ulterior: casa a fost a profesorului Dimitrie Gusti. Aceeaşi întrebare am pus-o la Iaşi şoferului care intra cu maşina în curtea unui impunător imobil de pe strada Lascăr Catargiu, ocupată actualmente de Radio Televiziunea Iaşi. Răspuns: "A fost casa Partidului". Am fost astfel trimis la cu cinci ani în urmă şi eu doream situaţia, statutul imobilului în anii dinainte de 1947. Am fost lămurit de unul dintre universitarii ieşeni: casa fusese a lui beizadea Mitiţă Sturdza, respectiv a descendenţilor lui. Deci, iarăşi sechele.

Citesc mai zilele trecute în presă că sînt necesare unui investitor străin, pentru a încheia un contract în ţara noastră, 16 semnături şi tot atîtea ştampile!! Tot din ziare aflu că la consfătuirea dintre preşedintele ţării şi guvern, pe de o parte, şi reprezentanţii a numeroase sindicate pe de alta, s-a căutat ajungerea la un **modus vivendi** în vederea concilierii revendicărilor cu posibilităţile de a le satisface. Conciliabulul a durat peste cinci ore, fără a se ajunge la vreun rezultat satisfăcător pentru ambele părţi.

Şi mi-am amintit cum, în tinereţea mea, am fost dus la Berlin de către un austriac luminat şi prezentat preşedintelui unui mare trust industrial. În contextul de atunci austriacul i-a transmis dorinţa exprimată de mareşalul Antonescu potrivit căreia soldatul român ar fi trebuit să aibă pe pîine margarină, asemeni celui german. Preşedintele a ridicat telefonul şi a cerut Oslo. Fiind după puţine minute rechemat, el l-a întrebat pe interlocutorul său din Norvegia dacă i-a

→

Din vieaţa unui extremist de centru

Accese de taxicoman

Taxicoman irecuperabil şi melancolog priceput, mi-a fost suficient, aici, la două ore şi jumătate de Bucureşti, pe tărmul Mediteranei, să dau un strigăt sănătos, în plină amiază, sub un soare nemilos:

- Taxi!

şi şoferul de pe cealaltă parte a bulevardului să se sperie, să întoarcă şi să se aşeze la picioarele unei mătuşi care se deplasează tot mai greu. În acea clipă victorioasă, toţi şoferii mei din Capitala României, cei cu care ştiu a intra în vorbă de cum mă instalez lîngă ei, m-au înconjurat cu o rapiditate ce mă plasa în desenele lui Dan Perjovschi, replicile lor provocînd acel "embouteillage" voios şi binefăcător ca însăşi confuzia în care trăim şi din care, de mult, tot mulţumită lor, am extras singura generalizare în care cred: românii sînt din ce în ce mai diferiţi.

Într-o viziune post-chagalliană zburau, claxonau, frînau şi accelerau făr' de apatie, făr' de plictis, cu ochii în patru şi mintea în opt:

bătrînul monarhist care undeva, prin Pajura, îmi spusese brusc, la trecerea peste o groapă atroce, că "dacă ar veni Regele Mihai nu am mai avea asemenea drumuri", eu întrebîndu-l, la fel de tandru, "dar n-ar avea nevoie şi de un aparat?", "ce fel de aparat?", "un aparat de securitate în care s-ar putea infiltra atîţia foşti securişti?", "ah, pricepu the old man, aceia ar fi securiştii noştri!",

tinerelul care mi se jura prin faţa Casei Vernescu că n-are de ce ţine cu Ceauşescu, "dă-l dracu'", dar "nea Ceaşcă, v-o spun eu, era mult mai modest decît ăştia noi, mergea cu un Renault şi trei Dacii după el, ce mare rahat e azi un Renault?";

obsedatul cam sexual cu care am făcut - ce bizar, ce coincidenţă! - vreo patru curse în vara trecută cînd mă băteau toate angoasele şi-mi tremurau balamalele, omul trezindu-mă la cîte un stop mai lung cu aceeaşi observaţie: "ia uitaţi-vă la fetele astea - eu cînd le văd cum se mişcă, zic bine că a căzut Ceauşescu!";

filosoful cu care am discutat din Piaţa Victoriei pînă la fostul C.C. despre bolidul care venea peste Terra şi la coborîre m-a încredinţat: "cu cît îmbătrînim, domnule, ne simţim oasele cum pîrîie şi cerem să ne pupe toţi în fund, de parcă asta ne-ar da sănătate";

gaullistul posedînd profilul generalului, nu numai ideea clasică de la Colombey-les-deux - Églises: "ce tot batem capul ca guvernele să spună adevărul?, nu se conduce nimic cu adevărul, doar cu ambiţia!", "de unde ştiţi?", "de la bunicul meu de după mamă", m-a ironizat admirabil;

iliescianul - de la spitalul Colentina pînă în Boteanu - care mi-a povestit exasperat, de trei ori, dialogul cu clientul precedent care "auzi, dom'le, auzi cu ce idee urcă un om în maşină, că de ce nu se găseşte unul care să-l omoare pe preşedinte...?, eu îl întreb: "de ce n-o faci dumneata?" şi auzi răspuns: "Eu sufăr de inimă!" - în loc să-l duc la 9, l-am dus la Colentina!":

antieuropeanul nu prea matur, dar "sătul de toţi ăştia care vin de afară şi ştiu perfect ce e de făcut aici, în schimb habar n-au cum se trage apa, iertaţi-mă, la noi în bloc";

şi invers, europeanul euforic după ce a condus - de la gară la Inter - un român londonez care venea de la Kiev şi se întinsese pe banchetă mărturisindu-i: "Mă simt la Bucureşti, acum, ca în Elveţia!";

fostul inginer căruia ieri îi murise nevasta şi azi era în trafic, la capătul acestor intimităţi, decretînd memorabil, la Romană, după ce făcusem şi un tur prin istoria zilei: "părerea mea - nu poate fi mîndru un popor care înjură alte popoare";

vizionarul care m-a dus de la Universitate pînă la ambasada ţării unde urlasem: "taxi!", foarte aproape, dar avînd timp să-mi descrie vremea cînd lupta pentru putere se va da la noi între domnii Patriciu, Băcanu, Manolescu şi Vadim, "noi urmînd să-i căutăm cu lupa pe Bombonel şi Emilucă";

în sfîrşit, ca în dansurile din finalurile lui Fellini, cel mai corect şi mai delicat din p.d.v. politic, om între două vîrste, bine îmbrăcat, cel care m-a îmbarcat într-o noapte de bridge greu, cu patru şlemuri ratate, şi mi-a propus, la stopul infernal de lung de la Hotelul Dorobanţi, făurirea unui partid care să aibă ca program: "un salariu decent pe măsura unui final agreabil"; cînd am coborît acasă, mi-a urat, elegant, "unire în presing şi simţiri".

S-ar cuveni să mai explic de ce trebuie să mă coste atîţia bani cunoaşterea acestei lumi slobode, dar deloc decisive pentru urbea noastră: în primul rînd, nu-i doar cunoaştere ci şi un cert interes; apoi, drumurile mele sînt scurte şi nu-s chiar zilnice; şi, bref, nu mă costă "atîţia bani". Nu mă costă mai mult decît dacă mi s-ar fura toţi banii îngrămădindu-mă într-un "300" unde hoţii impun o frică de nu poţi să-i prinzi nici dacă-i vezi. De ce să circul cu frică? Nu-i de ajuns angoasa existenţială... Şi de unde s-a scos că şoferii nu-s decisivi pentru urbea noastră?

Radu COSAŞU

parvenit fabrica de margarină ce-i fusese dirijată. Răspunsul a fost cu siguranţă pozitiv pentru că a urmat această dispoziţie clar şi răspicat exprimată: "Recartaţi-o! Trimiteţi-o la Bucureşti la următoarea adresă", şi a trecut telefonul austriacului care a dictat-o: "Fabrica de uleiuri Phoenix, strada Spătarul Preda nr. 9". O problemă nu chiar simplă, şi nu de două-trei parale, rezolvată de un singur om în cîteva minute!

Trebuie negreşit şi urgent să ne batem ca să ne învingem aceste sechele; să ne desprăfuim memoria, să luăm aminte că istoria noastră nu începe în 1947.

Manole FILITTI

P.S. Citesc că au devenit campioni şcolari de basketball: la băieţi Şcoala 21 Sibiu şi la fete 54 CSB! Sună frumos, nu?

Citit/auzit

"Ivanina. Cât sunt de fericit să văd însfârşit pe cineva care nu admiră în Mosjoukine numai omul! La dreptul vorbind pare-mi-se că talentul e ceva mai mare decât figura, nu credeţi? Nădăjduesc să aveţi ocazia de a vedea iarna aceasta reedităiuni după succesele «Albatrosului», probabil la «Appollo»; cât despre venirea în Bucureşti, nu vă faceţi iluzii, e criză de numerar şi valuta scăzută. Ce-mi daţi să vă ofer un autograf al idolului d-voastră?" *(în revista "Cinema" din anul 1925)*

Costineşti '95

Organizat de Centrul Naţional al Cinematografiei, **Festivalul Filmului de la Costineşti** s-a desfăşurat anul acesta sub genericul "Debutul generaţiilor". Iată Programul Ediţiei a XVIII-a (17-22 iulie):

Luni - 17.07 : **Şapte arte** - R: Ion Popescu Gopo; **Lanterna cu amintiri** - R: Jean Georgescu; **La mere** - R: Manole Marcus şi Iulian Mihu; **Anotimpuri (ep.I)** - R: Savel Stiopul; **Doi vecini** - R: Geo Saizescu; **Anotimpul mireselor** - R: Alecu Croitoru. În afara programului: **Joc de culise** - R: Robert Altman.

Marţi - 18.07 : **Năică şi peştele** - R: Elisabeta Bostan; **Ora H** - R: Andrei Blaier; **Dictatorul şi supusul său** - R: Ada Pistiner; **Memoria trandafirului** - R: Sergiu Nicolescu; **Cercul** - R: Mircea Veroiu; **Vânătoarea** - R: Timotei Ursu; **Viaţa în roz** - R: Dan Piţa; **Dus-întors** - R: Mircea Daneliuc; **Ceremonia albastră** - R: Constantin Vaeni. În afara programului: **Indochina** - R: Regis Wargnier;

Miercuri - 19.07: **Zile albe** - R: Ionuţ Teianu; **Jocul oamenilor mari** - R: Mircea Moldovan; **Cadenţe** - R: Radu Gabrea; **Lucrurile** - R: Nicolae Mărgineanu; **Nuca** - R: Florin Mihăilescu; **Trecerea** - R: Călin Ghibu; **Tema 13 - Bătrâneţe** - R: Cornel Diaconu; **Febra** - R: Vasile Vivi Drăgan; **Grindul** - R: Vlad Păunescu. În afara programului: **Necruţătorul** - R: Clint Eastwood.

Joi - 20.07: **Moartea lui Pătru** - R: Petru Maier; **Scriitorii paşoptişti** - R: Cristina Nichituş; **A fost odată un moş şi o babă** - R: Doina Maximilian; **Cântă cucul şi pe ploaie** - R: Ion Cărmăzan; **Arta apărării individuale** - R: Ovidiu Bose Paştina; **Ciné-vérité** - R: Laurenţiu Damian; **Solo pentru sax** - R: Relu Moraru şi Radu Nicoară; **Înainte de moarte** - R: Şerban Marinescu; **Insomnia** - R: Nae Caranfil. În afara programului: **Bugsy** - R: Barry Levinson.

Vineri - 21.07: **Vineri, 35 martie** - R: Anita Gârbea; **Memoria desprinderii** - R: Marius Şopterean; **Ca oricare altul** - R: Sanda Foamete; **Auto-interviu** - R: Tudor Potra; **La bunici** - R: Sorin Drăgoi; **Ema** - R: Bogdan Cristian Drăgan; **Singur(ă) pe lume** - R: Tudor Giurgiu; **În fiecare zi e noapte** - R: Alexandru Maftei; **America, venim** - R: Andrei Moroşanu; **Schimbarea la faţă** - R: Gheorghe Preda; **Menuet** - R: Ştefan Şcărlătescu; **Sărbătorita** - R: Iulian Foişor; **Închisoarea** - R: Mirona Tatu. În afara programului: **Mrs.Doubtfire** - R: Chris Columbus.

Sîmbătă 22.07: **Agenţia matrimonială** - R: Dan Raţiu; **Ultimul Charlot** - R: Dumitru Cristian; **Sara** - R: Napoleon Helmis; **Eternul masculin** - R: Mihai Vişinescu (Univ.Ecol.); **Ce ne făcuşi, Mişule?** - R: Mihai Angelescu (Univ.Ecol.); **Calhas** - R: Petru Năstase (Univ.Ecol.); **Cu clasa muncitoare** - R: Florin Tepan; **Spune ceva** - R: Radu Vaida; **Secretul** - R: Cătălin Gabor; **Acoperişul** - R: Adrian Conerth (Univ. Hyperion); **Răzbunat de 1441 de ori** - R: Ştefan Somogyi (Univ. Hyperion); **Jocul** - R: Codruţ Gîdinceanu (Univ. Hyperion). În afara programului: **Forrest Gump** - R: Robert Zemeckis.

În cadrul Festivalului au mai avut loc: Colocviul **"Televiziunea şi cinematograful"** (moderatori: Cristina Corciovescu, Silvia Kerim, Octavian Sava), o lansare de carte - Ioan Lazăr: **"Comedia literaturii şi comedia cinematografică"** şi un alt colocviu, cu tema **"De la debut la lansare"**. (moderator: Laurenţiu Damian)

Time-out

"- Cunoşti musicalul **Hair**? l-am întrebat.
- Da, zise el.
- Îţi place?
- Nu.
- Înţeleg... Dar, vrei să joci în el, nu-i aşa?
- Nu.
- Atunci, de ce ai venit?
- Mi-a zis agentul să vin, spuse tipul, dînd din umeri.
- OK, dar acum că tot eşti aici, n-ai vrea să faci ceva pentru mine?
- Nu.

Ne-am luat la revedere. Numele lui era Bruce Springsteen."

***Milos Forman** (din **Turnaround, a memoir**, 1994)*

La Institutul Goethe

Graţian cel dizgraţios şi documentarul său de aur

Recent, Institutul Goethe a oferit publicului, într-o unică proiecţie, filmul **Graţian**, realizat de Thomas Ciulei şi prezentat la începutul lunii mai anul acesta la Festivalul internaţional de film documentar de la München. "Graţian" este un ţăran bătrîn (71 de ani) care trăieşte izolat de comunitate în satul Izbuc, din judeţul Bihor, bănuit că ar fi un **Werwolf**, ceea ce în varianta românească a dat amuzanta sintagmă "priculici de lup"; caz de licantropie sau nu, spectaculoasa viaţă a lui Graţian Florea filmată de Thomas Ciulei este unul din cele mai inteligente şi mai emoţionante documentare făcute la noi în ţară din cîte cunosc.

Căutînd, în spatele aparenţelor mereu înşelătoare, adevărul profund al acestui bizar însingurat, Thomas Ciulei ne-a restituit un poem despre marginalizare: Graţian este ipostaza modernă a unui **pharmakon**, conştient de crucea pe care trebuie să o poarte şi care totuşi - acest "totuşi" este foarte important! - reuşeşte, cu acea isteţime paradoxală îndeobşte asociată minţii ţărăneşti, să tragă în avantajul său trista-i condiţie.

Graţian e convins că trebuie să sufere blestemul părinţilor săi, "care erau oameni răi"; circumstanţele pitoresc-sinistre ale naşterii sale, curentă legendă locală, îl însoţesc; el se va transforma aşadar în "priculici de lup", nu neapărat la modul concret (filmul se opreşte, cu exemplară pudoare, în faţa acestui mister nereprezentabil), cît la modul simbolic, încrustîndu-se în imaginarul sătesc superstiţios şi primitiv. Această izolare, însă, poate fi un privilegiu: este ceea ce va fi înţeles Graţian (numele este încă o ironie!), devenind un soi de cerşetor imperativ, **pretinzînd** mai mult decît cerşind mila neasemănătorilor săi semeni... Aceştia, chemaţi să "explice" în cuvintele lor ceea ce, oricum, nu **ei** ar putea explica (toţi sătenii sînt filmaţi în alb-negru, ca un rapel cinéverist al şălii de judecată), sînt inenarabili; cît despre preotul satului, mai întîi de un ridicol burlesc în scena sfinţirii colibei, apoi de-a dreptul odios în propria-i "depoziţie", acesta nu face altceva decît să întrupeze la modul minor, deşi absolut, toată mizeria şi toată ipocrizia unei Biserici (nici nu contează care) ce şi-a făcut din sofismul pios o inexpugnabilă perdea de fum. Ce spune preotul nici nu are nevoie de comentarii: Graţian trebuie să sufere, este un dat, iar pentru comunitate suferinţa lui este un (alt) fel de dar ceresc, căci îi întreţine acesteia simţul samaritean!

Rămîne, desigur, enigma care este Graţian însuşi; auzindu-l cum îşi afirmă "superioritatea morală faţă de Dumnezeu", apoi cum înşiră delirantele-i socoteli cu infinitul, citîndu-i în treacăt pe Einstein sau Galilei, rîsul iniţial, care a însoţit majoritatea "depoziţiilor" săteşti şi o parte din propriile-i "meditaţii", se transformă în stupoare: dacă trebuie să suferi izolarea de ceilalţi pentru a ajunge la o asemenea neasemănare, atunci poate că, într-adevăr, preţul trebuie plătit. Însă nu pentru a fi "pildă" Bisericii, ci pentru a te

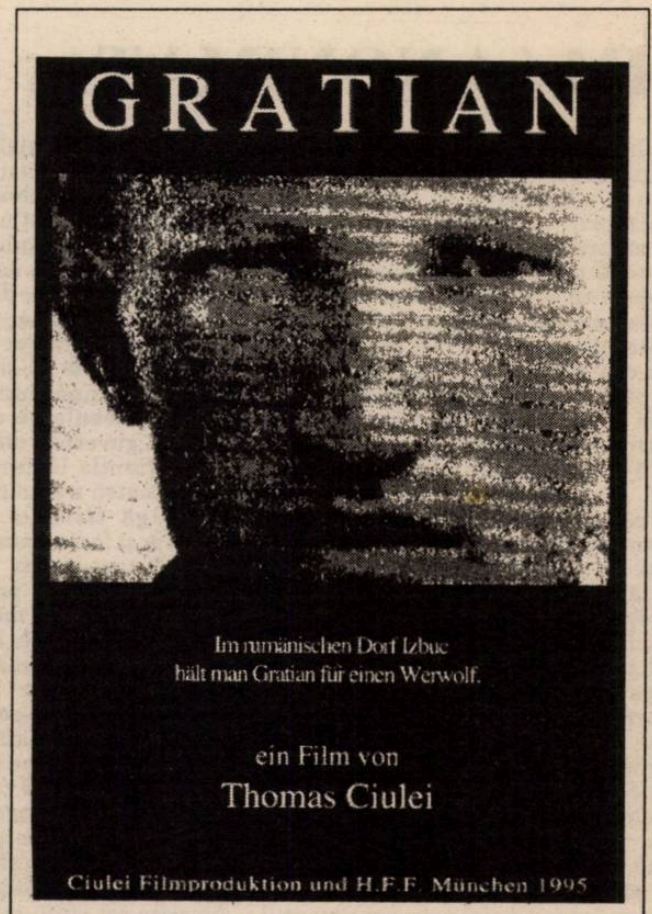

diferi de cei atît de meschin păstoriţi! În "irealitatea" sa incredibilă, Graţian este rege.

Thomas Ciulei a reuşit, spuneam, un film uluitor, în care temeritatea subiectului este impecabil susţinută dramatic şi plastic. Cîteva scene sînt de-a dreptul extraordinare: aceea, antologică, a lui Graţian învelindu-se înainte de culcare cu nu-se-ştie-cîte pături, haine etc, în timp ce recită cotidiana sa "rugăciune" mînioasă către Dumnezeu; sau, la fel de tulburătoare, cea în care vitele pasc posace printre stive de cauciucuri incinerate: imagine de apocalips absurd! Este cu atît mai dezonorant refuzul Televiziunii Române de a prezenta acest documentar (de numai 45 min.) pe micul ecran naţional - invadat, e drept, de tot felul de "meditaţii" scîncite cu pretenţii de artă şi de obişnuitul ştift sclipitor; pe de altă parte, consecvenţa cu care presa "mainstream" ocoleşte manifestările cu adevărat importante este la fel de remarcabilă. Amîndouă sînt, de fapt, emisferele aceleiaşi calviţii imaginare. **(a.l.ş.)**

Identitatea e o suprafaţă

Aceasta ar fi concluzia ce s-ar putea desprinde din expoziţia de fotografii intitulată **Junge Leute** ("Tineri"), aparţinînd tînărului fotograf Thomas Ruff şi găzduită de acelaşi Institut Goethe. "Nu există nimic în spatele lumii şi a reprezentărilor sale", spunea deja Warhol, dezobişnuind ochii noştri de a căuta ceea ce nu mai e - **i.e.** transcendenţa. Însă instinctul aflării unui **dincolo** este la fel de tenace: el este parte a eternei comedii pe care Cultura o joacă Naturii umane. Ea spune: Nu puteţi trăi în afara sentimentului acestui "dincolo". Şi tot ea răspunde: Însă acest "dincolo" este, firește, iluzoriu...

Thomas Ruff, care este tînăr, deşi nu **foarte** tînăr (n. 1958), merge poate chiar mai departe decît Warhol, în sensul în care acesta serigrafia "idoli" unanim adulaţi şi imediat recognoscibili: Marilyn, Elvis etc. Ruff fotografiază - cu o aceeaşi aplicaţie "serială" - anonimi, tineri "obişnuiţi" din Germania de acum. Cine sînt ei? Ce secret ascunde fiece chip? - iată lucruri pe care nu le vom afla niciodată. Suprafaţa hîrtiei, care ni-i face posibili, este totodată şi cea care ni-i aneantizează. Desigur, putem avea, culturalmente, intuiţii: cutare e student, celălalt - eventual - **drug-dealer**, fata aceea seamănă a institutoare... Am pierdut, însă, definitiv se pare, **vibraţia adîncimii**: flerul nostru e un flaps, privim aceste feţe anonime ca pe un raft de detergenţi Ariel. Ele nu "arată" decît ceea ce semnalizează, ba chiar şi mai puţin (orice aventurare în psihosocial nu e, cum am văzut, lipsită de riscuri); iar în această ambiguitate, aparent paradoxal, singura certitudine rămîne **identitatea**!

Thomas Ruff "arde" o întreagă genealogie, nobilă, a fotografiei-portret pentru a ajunge la un adevăr simplu, însă profund subversiv: figura fotografiată este, esenţial şi iremediabil, o identitate. Este însă o identitate **tocmai pentru că nu are adîncime**, pentru că nu are decît consistenţa documentară a unei "poze tip buletin". Orice adaos imaginar, orice "aluviune" psihografică ar nărui această consistenţă de hîrtie. În suprem-laconica lor impozanţă, "Tinerii" lui Ruff vehiculează vechea bănuială de dincolo de modernitate că sensul ultim al reprezentării figurii umane este **urma** - adică, o suprafaţă pe o altă suprafaţă. Cîţiva sîntem de acord că numai acest lucru, frivol şi mistic în cel mai înalt grad, este important... **(a.l.ş.)**

Cronica literară de tranziţie

Exerciţiu de stil ne-etşeghieş

Stimabile cititor, omul e sub vremi. În zilele în care trebuia să redactez această cronică la o carte serioasă, am cedat ispitei de a participa la un colocviu organizat de PNŢCD şi Fundaţia Hans Seidel, pe tema "Relaţia dintre partidele politice şi mass-media". Vei găsi mai jos, îngroşate parodic, patru variante de prezentare a ceea ce s-a spus acolo în prima zi.

În genul "Evenimentul zilei": *La Venus /Ţărăniştii merg / Româneşte*

Aşa cum ziarul nostru a anticipat încă de acum o săptămînă, în ziua de 14 iulie a început în staţiunea Venus colocviul "Partidele politice şi mass-media". Vă putem relata desfăşurarea evenimentelor direct de la faţa locului, întrucît reporterii noştri s-au aflat acolo cu mult timp înainte, chiar înaintea poliţiei. După cum prevăzuserăm în numărul nostru de alaltăieri, la lucrările moderate de deputatul **Remus Opriş** a luat parte şi senatorul **Radu Vasile**, care a anunţat cu această ocazie că "PNŢCD merge la guvernare" sau "nu merge la guvernare", n-am reţinut exact deoarece era întuneric. Cum spuneam, "Ev. z." a avut din nou dreptate, în sensul că distinsul nostru coleg dl. **G. Pruteanu**, aproape în tot cursul zilei de 14, a tăcut din gură într-un mod subtil şi profund. (**În fotografie**: dl. senator **Radu Vasile**, luîndu-i pe unguri la întrebări şi purtînd cuvîntul de la stînga la dreapta).

În genul ziarului "Dreptatea": *O nouă izbîndă*

Continuînd strălucita tradiţie instituită de marele fruntaş **Ion Mihalache**, partidul nostru şi Fundaţia Seidel au organizat la Venus un excepţional colocviu cu participare internaţională, pe o temă care obsedează opinia publică. Oaspeţi din numeroase ţări şi judeţe au dezbătut timp de trei zile (şi, am putea spune, şi aproape trei nopţi, discuţiile prelungindu-se cu mult după încetarea lucrărilor, deoarece, cum spunea marele **Iuliu Maniu**, "nu-i conzult să nu-l laşi pe om să mîntuie tot ce are în cap"), la un înalt nivel ştiinţific şi ideatic, aspectele temei Partide-mass-media. Introdusă cu mult meşteşug de către dep. **R. Opriş**, comunicarea d-lui sen. **Radu Vasile**, referitoare la problema ungurească, s-a bucurat de o deosebită audienţă, fiind în numeroase rînduri subliniată cu aplauze subînţelese. De un interes aparte a beneficiat şi expunerea plină de învăţăminte americane şi româneşti a dep. **C. D. Ionescu**. Prin tema abordată de parlamentarul nostru, tema naţională este definitiv smulsă din labele agitatorilor naţional-comunişti din PRM sau PUNR şi trecută, din nou, ca o sfîntă moştenire de spiritualitate şi doctrină din mereu viguroasele tradiţii ale partidului nostru, în mîinile curate şi vînjoase ale generaţiei care continuă azi gîndul şi fapte **"Sfinxului de la Bădăcin"**. În continuare, cunoscutul jurnalist **S. Paliga** a prezentat o comunicare deosebit de valoroasă. Fără putinţă de tăgadă, putem trage încheierea că lucrările primei zile a Colocviului au reprezentat încă un strălucit succes al partidului nostru.

În genul "România Mare": PNŢ se dă la fund

Partidul ăla de puşcăriaşi, foşti şi viitori, condus de ayatolahul pe care-l caută moartea pe-acasă, dar el s-ascunde într-un sicriu bavarez, iar a pus la cale, împreună cu nişte nemţălăi de-ai lui **Şpeidel** sau **Şneibăr** sau **Foraibăr**, dracu să-i pieptene, că nî se încurcă limba-n gură, o trăncăneală antipatriotică, şi unde era s-o trîntească ei? undeva, în inima Ţării? unde asudă bietul român? la Lehliu? sau la Dor Mărunt? ţi-ai găsit! Au aranjat-o chiar pe muntele lui Venus, într-o tavernă în care s-au beţivănit de-i adunai cu lopata. Bairamul l-a deschis un teuton, zis şi **Kojak** sau aşa ceva, care s-a uitat de sus la noi şi ne-a bătut pe umăr "Bravo, mă!" I-am zice noi una, dar nu ştim cum se traduce. După aia a venit la microfon nebunul ăla de **Radu Vasile** cu mustaţa albă şi chica neagră sau viceversa (că le schimbă după cum bate vîntul) care, ăsta, nu e **Vasile Lupu**, ăla e alt diliu, care a zis că **I. Iliescu** trebuie băgat la Doftana sau la Sing-Sing şi pus cu coastele-n sulă şi nasu-n rahatu' tranziţiei, dar ălălant, **R. Vasile**, a zis că vine prea mult partid, vine căcălău de partid la conferinţele de presă, adică vrea să fie el singur, să strălucească fix ca un bec Philips de 500 de w-aţi-alese-lea, şi după aia a zis că ziarele de partid nu-s eficiente, ba pe-a mă-tii, băi ţărăniştule, uite, revista noastră are un tiraj de 4000 de ex., dar fiecare ex. trece din mînă în mînă şi e citit de 1000 de persoane, deci avem un public de 4.000.000 de cetăţeni, başca soţii, fraţi şi cumnaţi, cu care ies vreo 16 milioane. După aia, alba-neagra a ajuns la vorba noastră, că în Ardeal ungurii au organizat în pieţele publice nişte cazane mari în care fierb copii români de vii şi-i mănîncă jucînd cseardasz, în timp ce bieţii bebeluşi se zbat disperaţi scîncind "Deşteaptă-te române!", dar degeaba. Bine-nţeles că chiolhanul s-a terminat aşa cum anticipam noi de mult: după lăsarea nopţii, cînd românul îşi vede de treaba sau de femeia lui, tot Colocviul cu partid cu tot s-a dus (la piscină) şi a intrat la apă.

În genul unui ziar al UDMR: *Etşeghieş*

Noi dam o inalt aprecier ke PNŢCD se ocupe de probleme noastre, dar ne-am dezamăgit ke loveşte la noi în spate. Noi avem pretenţia cele mai mic care se pote, am spus de mie ori che vrem se dea la noi auto-guvernaţie, care extremişti de la Putere zice că nu inţeleg, dar auto-guvernaţie este concept forte simplu. Dl. **Radu Vasile** a spus se dăm la el dikţionar, dar noi explicăm la gură: concept de auto-guvernaţie este care să aplice la Popor Ungur de la România, adică co-popor, un sistem care se realizeze un guvernaţie care se auto-guverneze la ungur şi gata. Si daca dl. **Vasile** ne-a văzut pe noi cu harta de Ungaria Mare care merge pină la Oltenitz şi Slobozy, noi spunem la preteni noştri români ke n-avem contra se facem la ei un Regiune mica şi se spunem la ea Regiunea Autonomă Română, unde se faca român ce trece la el prin cap. Dar inima la noi doare cînd vedem ca preteni ţărănişti vrea sa mănince la ungur fript şi sa zdrobeşte etnia nostru. Inseamna ke noi musai sa concluzem că s-a inflitrat PUNR la dl. **Coposu** în partid, aşa ke acum toţi partide beleşte la noi la modul **etszegyesz**, adică omogen şi unitar. Noi nu vrem decît se avem steguleţ nostru, constituţ nostru, imnuleţ nostru, plăcuţ bilingv în maghyară şi ungară, instituţ nostru, adică se facem un stătuletz cu auto-guvernăşag care să fie **etşeghieş** cu Budapest. Aşa ke noi ne delimitam şi avem să facem un propunăşag, ca partidul de la dl. Coposu se nu se mai cheme Partid Naţional Terenesc, ci Partid Co-Naţional Terenesc. Servus.

George PRUTEANU

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

ANONIM / ANONIMAT

Cu posibila excepţie a modelelor culturale asiatice, dar din raţiuni istorice şi cu efecte pe plan social total diferite, starea de anonimat nu pare a fi nicăieri în lume mai comună şi mai difuză ca în Statele Unite. Dar, dacă într-o ţară precum China, de pildă, a rămîne anonim este, în anumite privinţe, o adevărată ştiinţă sau virtute care "se predă", se învaţă cu trudă şi se însuşeşte în familie şi societate, iar anonimatul este înţeles şi acceptat ca un soi de lăudabilă "aurea mediocritas" în sensul de atitudine "judicioasă", "moderată" pe care încerca să o inoculeze poetul latin contemporanilor săi pentru a-i face să trăiască cu înţelepciune şi cumpătare, în schimb, într-o ţară cu dimensiunile şi multiplicitatea culturală specifice Statelor Unite - fondate înainte de toate pe principiile derivate din Habeat corpus şi unicitatea irepetabilă a valorii individului - viaţa în anonimat, greu de suportat, este rezultatul istoric cu efecte uneori de-a dreptul dezastruoase asupra conceptului tradiţional de "personalitate umană", efecte derivate dintr-o serie de spectaculoase şi rapide evoluţii care au avut loc pe plan economic, tehnologic şi social mai ales în perioada aşa-numitului "Al treilea val" al revoluţiei industriale teoretizat în celebra carte cu acelaşi nume a nu mai puţin celebrului autor al "Şocului viitorului", Alvin Toffler. Poate "mai încet", dar la fel de sigur, aceste radicale mutaţii au afectat şi continuă să afecteze azi în ritm tot mai accelerat toate ţările europene mai mult sau mai puţin avansate din punct de vedere industrial (un curs istoric de altfel anticipat de marile spirite literare şi artistice ale "Lumii Vechi" prin teoriile lor asupra "fragmentării", "pulverizării" sau "atomizării" personajului socio-literar: vezi Dostoievski, Proust, Kafka, Thomas Mann sau Aldous Huxley); dar, în Statele Unite, acest paradox pare şi mai greu de înţeles sau explicat, în măsura în care se credea că vigoarea indiscutabil mai tînără a individualismului optimist de sorginte tipic colonial-americană depăşea cumva forţa resorturilor interne mai "tocite", mai "obosite" care decurg, în Europa, din idealurile mai vechi ale clasicismului grec sau ale universalităţii renascentiste. Pe scurt, nemiloasa tiranie a hai să-i zicem "computerocraţiei", a super-birocratizării şi a tendinţei de "uniformizare socială prin prosperitate economică" pare să prevaleze asupra acelui tip de structură psihică tradiţională ce face îndeobşte ca un "om anonim" să fie un simplu, decent "om normal" care nu doreşte nicidecum să iasă în evidenţă, adică din starea de anonimat. Aşa se face că mentalitatea cvasidostoievskiană a "individului de subsol" pare să fi transhumat, să facă priză şi să se înrădăcineze tot mai adînc pe terenul fertil al conştiinţei unei societăţi americane cu un grad tot mai accentuat de "anonimizare" a fiinţei umane - reduse în multe cazuri doar la funcţia socială de consumatoare înregistrată doar în statistici a unei producţii de masă la fel de anonime. Pentru individul transformat, în multe circumstanţe importante sau mai puţin importante ale vieţii, doar într-un număr de matricolă (aşa-numitul Social Security Number - "SSN" - sau ultimele patru cifre ale numărului de telefon sînt azi cele mai utilizate forme de identificare şi individualizare a persoanei umane care, parcă doar accidental, mai pare să aibă un Nume şi Prenume!!) următorul pas "logic" este sentimentul de însingurare şi înstrăinare într-o lume care i se pare total indiferentă la simţămintele, gîndurile şi aspiraţiile sale. De aici, dorinţa de a ieşi, de a ieşi cu orice preţ din "anonimatul" la care societatea consumistă pare să-l fi condamnat, chiar dacă uneori acest preţ ni se pare nouă, anonimilor autentici, excesiv de mare: alcoolismul (în cel mai puţin grav caz), dependenţa de stupefiante, actele de violenţă în familie sau de terorism politic... Aşa par să gîndească sau să simtă cel puţin unii, ca celebrul "Unibomber" (teroristul sau grupul de teroriştI??) care înspăimîntă deocamdată nestingherit de mai bine de un deceniu, cu predilecţie, lumea ştiinţifică cu bombele lui prin poştă, care explodează în momentul deschiderii coletelor expediate pe adresa unora din cei mai binecunoscuţi reprezentanţi ai informaticii, de pildă, care s-ar face vinovaţi - cum susţinea "dinamitardul de universitari" într-o scrisoare deschisă pe care "The New York Times" a fost recent silit să o publice în prima pagină - de mai toate relele morale şi sociale din America de azi. Sau acei obscuri, necunoscuţi membri ai grupurior paramilitare, care susţin că efectivele lor ar număra sute de mii, ba chiar milioane de oameni perfect instruiţi în mai multe state ale Uniunii, dotaţi cu "cele patru B" (Bible=Biblia, Bullets=Gloanţe, Bandages=Bandaje şi Beans=Fasole în conserve), gata să-şi dea viaţa pentru a ieşi din "anonimatul" la care i-ar fi redus o nebuloasă conspiraţie pusă la cale de guvernul american în coliziune cu Naţiunile Unite, ruşii şi bancherii evrei pentru a supune America şi lumea întreagă tiraniei unui bineînţeles ilegitim şi fantomatic "guvern mondial".

...Discuţia s-ar putea întinde, din păcate, pe multe, prea multe pagini pe care nimeni nu ar mai avea azi răbdarea să le citească. Dar, înainte de a încheia am vrea să semnalăm, doar în cîteva cuvinte, un alt aspect la fel de contradictoriu al problematicii pe care o evocă tema abordată în acest număr al "Dilemei", şi anume acela al "anonimilor excelenţi", temă la care ar putea medita eventual unii oameni politici. "Cel mai puternic om de pe pămînt" care a fost între 1980-1988 şi unul din cei mai populari preşedinţi pe care i-a avut America cel puţin în ultima jumătate de secol, Ronald Reagan, n-a mai ieşit cu adevărat din starea de anonimat în care a intrat curînd după ce a părăsit arena "războiului rece" şi luminile rampei care se cheamă Casa Albă decît acum cîteva luni, cînd a anunţat printr-o mişcătoare scrisoare opinia publică americană că suferă de acea teribilă maladie Alzheimer... În timp ce succesorul său, fostul preşedinte Bush, nu a mai "stîrnit valuri" decît acum cîteva săptămîni cînd, în urma atentatului de la Oklahoma şi a scandalului declanşat de provocatoarele declaraţii ale Asociaţiei Naţionale a purtătorilor de arme, şi-a dat demisia din această organizaţie prin scrisoarea publicată în prima pagină a mai tuturor marilor cotidiane. Dar... numai atît... Historia docet... De atunci încoace au re-intrat, şi Reagan şi Bush... în cel mai perfect anonimat...

Ilie TECUŢĂ

Washington, Iunie 1995

ÎNTRE FIINŢĂ ŞI NEFIINŢĂ

Pe patul de suferinţă, mama a scris un testament pe jumătate tragic, pe jumătate grotesc, pe care o să-l public cîndva. Una din obsesiile ei era să fie îngropată pe o alee centrală, cît mai aproape de biserică. Mi-a şi explicat raţiunea acestei exigenţe; în afară de cîteva rude apropiate, nu te vizitează nimeni la cimitir, după ce ai fost îngropat. Nu-ţi pune nimeni o floare la picioare, nu aprinde nimeni o lumînare la cap. Toată lumea te uită. Treci pe neştiute dintr-un anonimat în altul. Dacă, în schimb, eşti îngropat pe o alee centrală, care duce la biserică, trecătorul se opreşte, fie şi din întîmplare, la crucea ta. Dacă te-a cunoscut cîndva, îşi aduce aminte de tine şi zăboveşte o clipă lîngă mormîntul tău. Viaţa ta, scurtă cît este, se mai prelungeşte un număr de ani în memoria celor care te-au cunoscut. Mai pîlpîie, ca o flacără de candelă, ori de cîte ori amintirea cuiva îţi resuscită imaginea. Ca să ne putem explica spaima pe care o provoacă anonimatul îl voi cita pe Cioran: "Nici-o diferenţă între fiinţă şi nefiinţă, dacă ţi le apropii cu o egală intensitate". Cioran vorbeşte din piscul celebrităţii lui, iar egalitatea pe care o pune între fiinţă şi nefiinţă nu are nici o legătură cu notorietatea numelui propriu. El îşi apropie cu egală intensitate fiinţa şi nefiinţa pentru că ştie cu cîtă îndoială s-a sprijinit pe propria identitate. Pe cît de greu i-a fost să creadă că trăieşte, pe atît de greu îi e să-şi apropie nefiinţa. Nici n-a apucat bine să înveţe a trăi, că şi-a dat seama că trebuie să se apuce să înveţe a muri. Celebritatea nu l-a ajutat în nici o împrejurare, nici să trăiască, nici să moară. Între marele anonim şi marea celebritate nu e, de fapt, nici o deosebire. În sinea ta, te întorci la marea îndoială, formulată înlăuntrul unui sistem de gîndire, ori trăită dramatic, într-un colţ de mahala: "Nici-o diferenţă între fiinţă şi nefiinţă".

Nu mai duc citatul pînă la capăt, pentru a-l putea citi în răspăr. Cioran îşi poate permite să pună un semn de egalitate între fiinţă şi nefiinţă şi să se mute înlăuntrul întrebării. Un anonim oarecare priveşte întrebarea din afară sau şi din afară; un nimeni va fi nimeni, fiinţa şi nefiinţa îl ameninţă cu o egală intensitate. Dacă Cioran şi-ar fi ales drept motto: "Vom fi ceea ce-am fost, ba chiar mai mult decît atît" am fi înţeles cu toţii că Cioran se simte anonim în pielea operei sale, că aspiră la o universalitate pe care nu a zgîriat-o decît cu unghia. Cînd acelaşi lucru îl scrie "România mare" pe frontispiciul ei, ne dăm seama că sub numele unui anonim clocoteşte un vulcan noroios, care nu va erupe niciodată, ci va bolborosi la marginea culturii cuvinte de neînţeles.

Anonimatul poate naşte fiinţe îmbălsămate în idealism, precum mama, căreia îi mai păsa de viaţa de apoi, de parcă din sicriu ar mai fi putut comunica cu trecătorii întîmplători prin cimitir, dar şi monştri otrăviţi de insignifianţa lor. Ei proiectează şi asupra noastră umbra neîmplinirii lor, agită steaguri otrăvite peste o mulţime care vrea un ideal. Din cele două forme de anonimat se poate naşte o fiinţă colectivă înspăimîntată de viitorul în care o aşteaptă moartea, înfricoşată de prezentul în care nu-şi regăseşte identitatea, refugiată într-un trecut egalitar, fără speranţe pentru nimeni. Agresiunea anonimatului taie în două fraza lui Cioran şi dintr-un aforism sceptic nu rămîne decît prima parte - "Nici-o diferenţă între fiinţă şi nefiinţă" - care justifică orice barbarie egalitară, şi ne instalează într-o eră păgînă fără precedent. La orizont străluceşte un ideal cutremurător - **era anonimilor**, mai pustiitoare decît era ticăloşilor. Ticăloşia are **un nume**, poate fi trasă la răspundere, cineva **şi-o asumă**. Cine, însă, va "semna" în numele "anonimilor" de pretutindeni? Cine va şterge de pe tăbliţa de lut a operei lui Cioran ultimele cuvinte din aforismul citat: "... dacă ţi le apropii cu o egală intensitate"? (Nici o diferenţă între fiinţă şi nefiinţă). Va mai dori cineva să-şi apropie fiinţa? Doar acela va mai avea nevoie să-şi apropie şi nefiinţa. **Era anonimilor** ar putea desăvîrşi o operă la care umanitatea lucrează neîntrerupt de cîteva mii de ani.

Val CONDURACHE

AI NUME, AI LUME

Cînd te cheamă Popescu, eşti silit să adaugi tot felul de "şi mai cum", "şi mai care", "şi mai de unde".

Ieri am telefonat unui medic veterinar, cu care n-am mai vorbit de vreo 12 ani. Îi spun că mă cheamă Popescu, că locuiesc în aceeaşi casă în care obişnuia să ne viziteze (sîntem vecini) şi îl întreb dacă-şi mai aminteşte de noi. "Doamnă, nu vă supăraţi, la vîrsta mea e greu să-ţi aminteşti toţi Popeştii..."

Are dreptate: într-o lume alcătuită în majoritate din strănepoţii unui popă sau ai unui Ion, te întrebi dacă Popescu sau Ionescu mai pot însemna cu adevărat un nume. Orice şi oricine, odată deveniţi **oarecare**, intră în zona anonimatului.

Continuu conversaţia, încăpăţînîndu-mă să capăt contur în memoria lui: "Aveam un boxer alb, îl chema Roco..." "A, sigur, mi-aduc aminte, ce mai faceţi, ce mai fac copiii?"

În sfîrşit! Port eticheta Roco şi pentru medic, de abia acum, am început să exist. Nu am simţit pînă ieri atît de direct legătura dintre a purta un nume şi A FI.

Există un timp anonim, zile lipsite de evenimente, de sărbători, de fapte sau gînduri memorabile, zile cînd te trezeşti întrebînd pe ceilalţi ce dată sau ce zi a săptămînii este. Zile care trec fără să existe. În lumea ţărănească aşa ceva nu se întîmpla. Pentru că era luni, era bine să **începi** o muncă; marţi, păzeai cele trei ceasuri rele; miercuri, posteai; joi, ziua dragostei, era bine să te speli şi să primeneşti casa; vineri, te rugai la Sfînta Vineri pentru însănătoşirea bolnavului din casă; sîmbătă, nu plecai la drum, stăteai în sat şi-ţi pomeneai morţii; duminică, te duceai la liturghie. Dacă era Sîntilie, nu arai, că te trăzneşte, de Sînpetru, plecau oile la munte, de Sîntămărie, zi de tîrg mare, sau zi de hram. Şi tot aşa, zile pline de noimă, zile **numite** şi respectate, un timp consistent.

Lumea satului ştia să spună lucrurilor pe nume. Pentru că era puternic, numele se folosea cu grijă. La supărare, ţăranul se adresa cu "măi femeie", "măi copile" sau "omule". Ce să mai vorbim de Nenumitul, Ucigă-l toaca, Ducă-se pe pustii sau Nefîrtate; răul nenumit încetează a mai fi rău.

Mă întreb cîţi ştiu că venirea şi plecarea omului din lume erau considerate atît de cumplite încît impuneau anonimatul. Niciodată înainte de botez nou-născutului nu trebuia să i se spună pe nume. Era numit Poroboc, Turculeţ, sau în funcţie de ziua naşterii - Lunilă, Marin, Mercurel, Joian, Verilă, Sîmbotin, Duman. După botez, o vreme nu se pronunţa numele copilului în timpul nopţii, ca să nu poată fi descoperit de duhurile întunericului. Numele este o parte din făptura omului şi duhurile îl pot apuca de nume.

Însăşi alegerea numelui de către naş nu se făcea oricum. Nu era folosit numele copiilor morţi din neam. Dacă era bolnăvicios, sau în pericol de moarte, copilului i se schimba numele cu unul înfricoşător, Ursu, Lupu, Grozavu, Toader (pentru că duhurile sînt laşe şi nu au curajul să-l mai ia). Oricum, se căutau "nume bune", de sfinţi mari şi îndurători - Ana, Ion, Maria, sau ale sfinţilor care au patronat ziua naşterii.

La moarte, omul îşi pierdea numele, el devenea "Dalbul de pribeag/cu roua pe faţă/cu ceaţa pe braţă". Re-ieşea din anonimat abia mai tîrziu, cînd se transforma în strămoş şi devenea parte din pomelnicul familiei, a neamului "de dincolo". Un copil mort nebotezat însemna cu păcat de moarte şapte case vecine timp de şapte generaţii. Ca să devii "dalb de pribeag", era obligatoriu să laşi un nume pe lumea asta!

Despre numele copiilor luaţi din drum, botezaţi pe mormînt, furaţi sau vînduţi, despre al bolnavilor, al fermecaţilor şi descîntaţilor, despre numele duhurilor, ţăranii mai pot povesti şi astăzi o mulţime de lucruri.

Important mi se pare însă că numele se năştea şi murea odată cu omul; nu oricum şi nu uşor.

În oraşul de azi, poate mai greu sesizabil, numele continuă să însemne ceva. Numele impune mituri ("Me Tarzan, you Jane"), prefigurează biografii (e o mare diferenţă între a te naşte Maria şi a te naşte Loredana), sau pur şi simplu te face nevăzut (căpitanul Soare).

Nu sîntem răspunzători de numele pe care-l primim, dar lăsăm în lume numele pe care ni-l facem.

Ioana POPESCU

MIHAI BOTEZ

L-au durut până la disperare suferinţele acestui spaţiu al nostru, rănile datorate nu numai dușmanilor permanenţi, ci şi diletantismului şi neobrăzării atâtor politicieni cu ziua.

Acad. Augustin BUZURA

Acad. NICOLAE CAJAL

„A încetat din viaţă ambasadorul României în SUA“

Iată o ştire care ar mai putea fi formulată şi altfel: A încetat din viaţă gînditorul, profesorul, savantul, diplomatul MIHAI BOTEZ. Norocoşii care i-au fost prieteni, care i-au fost studenţi sau colegi au rămas săraci de o importantă prezenţă din existenţa lor. Aceştia şi nu numai ei vor spune cu valoare de jurămînt intelectual propoziţia uzuală: "Nu te vom uita niciodată".

Dar oare ce a însemnat MIHAI BOTEZ pentru România?

Eu l-aş defini ca un ambasador al gîndirii româneşti, al culturii, un autentic luptător pentru promovarea acestor valori în uimitorul univers cultural american - o punte nobilă şi respectată între Carpaţi şi Statuia Libertăţii. Am avut privilegiul de a fi adesea lîngă dînsul la ceremonii oficiale sau amicale şi m-am bucurat de prietenia şi spiritul lui. Nu pot deci accepta că el nu mai este.

M-am gîndit atunci că acest om ar fi trebuit dăruit cu darul zeilor - viaţă veşnică, pentru a putea să-şi îndeplinească misiunea: să slujească omenirea.

Acum cînd trebuie să accept obiectiv că el nu mai este, încerc să-mi spun că faptele lui, rezultatele activităţii lui intelectuale vor face ca el să fie veşnic alături de noi. Gîndul acesta mă ajută să suport durerea despărţirii.

MIRCEA IORGULESCU

Un om liber

Mihai Botez a avut de înfruntat, rînd pe rînd, teroarea instituţionalizată a regimului totalitar şi teroarea stihinică a orfanilor acelui regim; şi nu se poate şti cînd îi va fi fost mai greu.

Cert este, totuşi, că de fiecare dată fiind o ţintă, un vînat pîndit, poate şi la propriu, cu degetul pe trăgaci, în primul caz alesese el, iar în cel de al doilea a fost ales, desemnat, condamnat. Confruntarea cu regimul totalitar era expresia şi deopotrivă rezultatul unei opţiuni; cealaltă confruntare, nedorită şi, probabil, nici anticipată de un specialist, totuşi, în aproximarea viitorului, a decurs dintr-o fatalitate. Căci prăbuşirea regimului totalitar nu a antrenat şi dispariţia deprinderilor, a reflexelor, a mentalităţii totalitare; dimpotrivă, le-a eliberat şi le-a oferit şansa revitalizării printr-o cură de barbarie.

Mihai Botez nu a vrut ori nu a putut, cine ar putea spune?, să se conformeze acestei fatalităţi. Fusese un om liber, a rămas un om liber. Specie tot mai rară, jenantă, chiar insuportabilă. Fusese un pionier, devenise anacronic: riscul consecvenţei cu sine însuşi. Riscul refuzului de a confunda libertatea cu înregimentarea liberă.

Va fi, probabil, redescoperit. Dar, de acum, prea tîrziu pentru el.

CARMEN FIRAN

Despre singurătate şi blîndeţe

Fiecare dintre noi sîntem atraşi de o anume calitate sau virtute umană, curaj, nobleţe, inteligenţă, modestie, spirit enciclopedic, diplomaţie, onestitate, verticalitate, înţelepciune... Există în jurul nostru, încă - e adevărat, într-un cerc tot mai strîns - oameni la care le recunoaştem şi le iubim. Poate că şi Mihai Botez a avut cîte ceva din toate acestea. A fost regretat, plîns pentru toate acestea. Dar mai mult şi mai mult a avut bunătate, blîndeţe şi generozitate.

Cei care nu l-au cunoscut personal întreabă, unii curioşi, alţii maliţioşi - cum se întîmplă în lumea noastră întoarsă pe dos - cum era, de fapt, Mihai Botez. Şi, invariabil, nu pot să am decît un singur răspuns. Era bun. Blînd şi generos. Îngrozitor să fii privilegiat de a te bucura de prietenia unui om bun şi să-l pierzi.

S-au scris cuvinte frumoase despre Mihai Botez. A fost deopotrivă nedreptăţit de gîndurile şi faptele multora. A fost venerat ori ignorat. Respectat ori minimalizat. Nu vreau să dau un ton polemic acestor rînduri. Nimeni nu-şi poate depăşi propria înălţime, nimeni nu poate înţelege lucruri pentru care nu are organ de înţelegere. Pentru mine, o fericită că l-am cunoscut, fie şi doar în aceşti ultimi ani - pentru Mihai, la fel de grei ca cei de dinainte - el rămîne un om fundamental bun. De generozitatea lui s-au bucurat mulţi prieteni şi pretinşi apropiaţi care n-au ezitat mai apoi să-l renege, să-l atace sau pur şi simplu să-l uite. Mihai i-a iertat şi a înţeles că înainte de '89 frica şi laşitatea îi împiedicau să-i răspundă ori să-l urmeze, că după '89 ambiţiile politice, micimea, oportunismul, biografiile fabricate, teama de a nu se compromite - cît despre compromis! - i-a împiedicat din nou să fie alături de el, chiar şi numai pe ultimul drum. Îl văd pe Mihai zîmbind blînd: **Dragilor, numai pentru atîta lucru să ne întristăm?**

Uneori oscilez între mîndrie şi ciudă. Mîndria egoistă că am fost printre cei care l-au cunoscut aşa cum era şi ciuda că nu a fost cunoscut aşa cum era în realitate de mult mai mulţi. Plin de umor, cu ştiinţa trăirii, un gînditor şi un analist natural, înnăscut, cu o putere de sinteză şi de pătrundere a fenomenelor care îi permiteau, să afirme că viitorul nu e previzibil şi că oricum prezentul e mai complicat decît se străduiau mulţi să ni-l desluşească impunînd etichete.

Dacă înainte de '89 cei curajoşi puteau fi număraţi fără efort, cei care cu adevărat au riscat şi s-au opus pe faţă nopţii totalitare erau extrem de puţini, cunoscuţi în ţară şi străinătate, după căderea cortinei de fier au apărut nenumăraţi luptători împotriva comunismului. Paradoxal lupta s-a ascuţit. Au apărut brusc eroi de cafenele, gazetăraşi revoltaţi, modele morale fabricate gata cu 1989 trecut drept anul naşterii, voci şi simboluri naţionale, judecători absoluţi, neatinşi de îndoială şi nuanţe. Mihai nu mai avea loc în lumea selectată pe criterii de puritate. Nepătaţii şi necompromişii au îngroşat rîndurile, slujbaşii ceauşişti s-au trezit cu puteri de decizie, impostorii dau certificate de dizidenţă, ziariştii care proslăveau comunismul îi pun acum la îndoială pe adevăraţii eroi. Mihai Botez era din nou singur, aşa cum singur a suportat hărţuielile securităţii. Doar că şi-a respectat singurătatea. A trăit-o cu seninătate şi blîndeţe. Nu iubea partizanatul. Nici chiar cu ideile sale. Nu a acceptat să aibă adepţi, susţinători, semnatari de scrisori de adeziune la protestele lui . Singur şi-a trăit dizidenţa, a luptat pe cont propriu cu organele represive din ţară, cu preţul sănătăţii de atunci şi de mai tîrziu. A plecat într-o ţară străină unde singur a reuşit încă o dată, în doar cîţiva ani, ceea ce mulţi nu vor reuşi la sfîrşitul vieţii sau al carierei. I-a ajutat pe foarte mulţi dintre dizidenţii de dinainte, dintre democraţii de azi, cu discreţie şi bucuria că poate fi de folos celor pe care-i credea valoroşi, prietenilor, ţării... Pentru că, deşi bolnav, Mihai şi-a oferit ultimii ani, conştient, ţării sale. Mai ştiu că tot mai puţini pun preţ pe dragostea de ţară, într-o lume schimonisită în care patriotismul este doar de vînzare în două-trei gazete de gang iar democraţia monedă de schimb pentru neputinţa unor lideri goi şi strîmbi măcinaţi de egoism, răzbunare şi urîţiţi de ură. Mihai, ca orice spirit cu adevărat înalt, a intrat în blestemul acestei naţii care nu şi-a preţuit la timp valorile, obligată să le recunoască abia după ce în străinătate au fost cinstite şi adoptate. Şi poate nici atunci. Şi cîte socluri false se ridică zilnic! Îl văd pe Mihai încruntîndu-se blînd la aceste rînduri. Modest şi discret, a trăit cu sfiiciune. Dar a ştiut să trăiască. S-a respectat şi şi-a respectat deopotrivă prietenii, spiritele valoroase ale acestei naţii, tristă şi ea prin neputinţa de a se primeni moral. Mihai privea dincolo de toate acestea, fără patimă, fără ranchiună, senin şi blînd şi bun şi singur, cu speranţa încăpăţînată în binele acestei ţări.

Cu două zile înaintea despărţirii, de noi, cei de aici, Mihai ne promitea că va scrie în numerele următoare ale "Dilemei". Am insistat pentru două teme, "Viitorul" şi "Bancurile", care îl prindeau atît de bine. Şi Mihai a zîmbit pentru noi pentru ultima oară: **Doar să nu le faceţi în numere separate. Viitorul şi Bancurile merg întotdeauna împreună.**

Unul dintre prietenii lui Mihai, un om de afaceri din California, aflat la Bucureşti în zilele de mare doliu pentru cei care l-au iubit, ne spunea că dacă mulţi îl vor regreta pe savantul, omul de cultură, diplomatul, el îl va plînge mereu pe umoristul extraordinar Mihai Botez, omul care toată viaţa l-a făcut să rîdă. Să-l păstrăm aşa, cu zîmbetul său blînd şi trist, dojenindu-ne **Dragilor, n-aş fi vrut să vă fac una ca asta.**

PAUL DIMITRIU

Ca într-un basm

Împlinind o funcţie oraculară în cetatea modernă, cercetarea viitorului - funcţie care ne-a reunit un număr de ani - Mihai Botez a trecut graniţa dintre ceea ce numim "existenţă", şi lumea umbrelor, mult mai curînd decît aprecierile noastre prospective ne îndreptăţeau a crede, la ultima noastră întîlnire şi într-o altă ordine decît cea "logică".

Întîlnirea noastră, în anul Domnului 1970, a fost ca într-un basm, cu totul neaşteptat, fiindcă se situa dincolo de realităţile pe care ţara noastră le trăia. Apropierea sufletească şi în ordinea intelectului, aproape instantanee, ne-a condus către o prietenie totală, cum rar se înfiripă şi care a dăinuit "peste mode şi timp". Cînd orizonturile s-au întunecat şi destinul ne-a separat, legătura dintre noi a continuat; pe alte căi, ferite de ochii publici, pînă la stabilirea sa în Statele Unite. Apoi ne-am urmărit reciproc, de la distanţa ce Oceanul o stabilise fizic între noi.

Ne-am revăzut după ce cariera sa fusese restabilită în viaţa publică românească şi primul ministru adunase la Paris cîţiva ambasadori români din diferite posturi. Era în luna decembrie a anului trecut. Bucuria reîntîlnirii s-a prelungit pînă tîrziu după miezul-nopţii, la o masă la care s-au alăturat Sergiu Celac şi doamna Elena Zamfirescu, din Ministerul Afacerilor Externe. Mihai era plin de vioiciune şi spirit, ca de obicei. Avea proiecte de viitor. Reflectînd asupra unei vechi idei pe care i-o sugerasem cu ani în urmă cu privire la "diplomaţia preventivă" şi pe care o uitase, mi-a spus că avea intenţia să organizeze un institut de cercetări cu obiectivul ce mergea şi mai departe de vechea mea idee, al unei "diplomaţii anticipative", propunîndu-mi să fiu secretar general al acestei instituţii. I-am răspuns că vom mai avea prilejul să discutăm despre acest proiect care cere o analiză mai serioasă şi diurnă, nu în acea noapte a regăsirii, cu o încărcătură emotivă, în care fiecare evocam întîmplări hazlii din anii colaborării noastre.

Prilejul nu s-a mai ivit, fiindcă în după-amiaza de 11 iulie am primit din Bucureşti apelul telefonic care mi-a îngheţat inima, anunţîndu-mă plecarea timpurie dintre noi a lui Mihai Botez, prietenul absolut pe care îl iubeam, fratele meu întru multe, sfătuitorul înţelept şi generos pe care îl regăsisem, cu cîteva luni în urmă, neschimbat.

Într-o încercare a spiritului de a-l readuce la viaţă, m-am trezit a doua zi răsfoind lucrările pe care le-am scris împreună, ce le am în biblioteca mea de la Paris, singurele mărturii palpabile ale legăturii noastre.

Paris, 15 iulie 1995

MIHAI OROVEANU

O opţiune existenţială

L-am cunoscut pe Mihai Botez cu peste 20 de ani în urmă. Îl întîlneam cînd şi cînd pe Bulevardul Dacia, în perioada cînd poziţia sa disidentă devenise notorie, şi îl salutam înclinîndu-mă cu respect. Sper acum că înţelegea acest salut ca pe un omagiu adus curajului său. Relaţia noastră s-a limitat mult timp la acest salut, la o strîngere de mînă, la un schimb cordial de priviri. Admiram aerul său franc, direct, discreţia şi lipsa de emfază cu care practica o opţiune existenţială pe care prea puţini au îndrăznit-o şi pe care destui, acum, se grăbesc s-o minimalizeze.

După 1990 am reuşit să schimb cu el mai multe vorbe şi am fost cîştigat de înţelepciunea lui calmă, de luciditatea senină, de modul realist şi nepătimaş cu care cîntărea lucrurile. Mi-a plăcut felul în care a evitat clanurile şi claunii, coteriile, complicaţiile care sînt adeseori un substitut pentru autentica implicare. Şi-a ales responsabilităţi grave şi a consimţit să se pună în posturi delicate, avînd un dezvoltat simţ al datoriei, fără exaltări inutile, dar şi fără resemnare.

Am regretat foarte mult că n-am reuşit să-l întîlnesc la ultima mea vizită în S.U.A., în urmă cu cîteva luni; ne-am revăzut la Bucureşti cînd m-a surprins şi mişcat arătîndu-mi că îmi cunoştea reacţiile şi îmi împărtăşea amărăciunea şi insatisfacţia faţă de cît de puţin am reuşit să facem pentru a fi prezenţi în S.U.A. I-am promis un set de fotografii triste ale unui centru cultural care a refuzat pînă acum şansa de a deveni cu adevărat un punct de iradiere credibil al culturii şi artei româneşti. Am convenit că trebuie pornit de la eliminarea zăbrelelor de pe vitrine, că trebuie continuat cu legături moderne prin calculator, cu o logistică simplă, dar eficace şi penetrantă, un efort concertat îndreptat către stabilirea unor contacte durabile şi complexe cu mediile universitare americane. Ne-am despăţit cu gîndul la o întîlnire proximă care să precizeze toate acestea, într-o dispoziţie constructivă şi încrezătoare în posibilităţile de a urni ceva, chiar şi în condiţii precare, marcate de o indigenţă materială (şi nu numai) aproape umilitoare.

Imensul regret faţă de dispariţia omului este adîncit de conştiinţa tot mai acută a faptului că se împuţinează astfel dramatic personajele care pot constitui cu adevărat referinţe morale. Cred că modul cel mai adecvat de a-i cinsti memoria este de a-i continua obstinatul efort cu aceeaşi demnitate şi discretă nobleţe.

Dumnezeu să-l odihnească şi să-l numere printre cei drepţi.

Bucureşti, 18 iulie 1995

Fundaţia Culturală Română ia parte, cu nesfîrşită durere, la doliul familiei şi al ţării întregi, pricinuit de dispariţia neaşteptată a profesorului, sciitorului şi savantului **MIHAI BOTEZ**, ambasadorul României la Washington; prezenţa sa în rîndul diplomaţilor români a contribuit esenţial la obţinerea unor succese importante, deşi încă puţin cunoscute, în plan internaţional.

Colaborator, de la primul număr, al revistei **Dilema** şi membru în colegiul său director, colaborator al publicaţiilor Fundaţiei şi al Editurii acesteia, unde au apărut două dintre cărţile sale (**Intelectualii din Europa de Est** şi **Dilemele speranţei**), prieten apropiat şi susţinător al Fundaţiei, **MIHAI BOTEZ** a fost una dintre cele mai strălucitoare personalităţi care au sprijinit cultura românească şi răspîndirea ei în lume. Pierderea sa este ireparabilă.

LUCIAN PINTILIE

TRAVELLING LATERAL

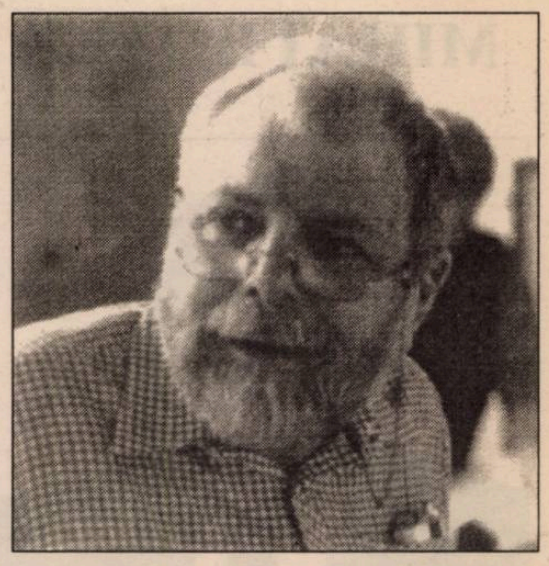

Fără îndoială că unul din motivele care au frînat spre sfîrşit **căutarea îndîrjită a Credinţei la Eugen Ionescu**, a fost mai mult decît însuşi scandalul morţii, cel al **degradării fizice.**

Această degradare - concept abstract şi imprevizibil - cu neputinţă de prevăzut nici măcar de un adolescent genial, condamnat la luciditate, înzestrat cu un nefericit har al intuirii Răului, metafizic, politic, social, sfîşiat de angoasa morţii - această scandaloasă degradare a fost ultima şi cea mai acută perplexitate a lui Ionescu.

Răul depăşea puterea lui vizionară, din metafizic se insinua perfid în corp.

Pentru ca destinul lui să fie **în toate privinţele** exemplar, **suferinţa fizică** l-a agresat, din toate unghiurile, nemiloasă şi inventivă ("De ce nu vă mai săturaţi de carnea mea?" ar fi putut spune Ionesco, ca Iov).

Dar tot în **mod exemplar** această agresiune a eşuat în mod lamentabil.

În mod ciudat, şi aici se poate vorbi liniştit şi senin despre miracol, nu a existat nici un transfer al suferinţei şi degradării pe chipul lui.

Nimic pe chipul lui din acea desfigurare, pocire blestematã, neînţeleasă caricaturizare a chipului dumnezeiesc! Suferinţa fizică reuşise doar să-l şlefuiască ca pe un diamant.

Nu am văzut niciodată în viaţa mea un bătrîn de o asemenea frumuseţe!

Ceea ce era absolut miraculos e că suferinţa reînsufleţea în acest om al nesupunerii perpetue nu furia, nu spaima, nu scîrba imanentă, nu binecunoscuta sa mască de clown tragic - **ci chipul lui de adolescent de odinioară**. Ce semn mai dumnezeiesc pentru acest disperat căutător de semne dumnezeieşti (risipite) prin nisipurile lumii?

Erau în acelaşi timp suprapuse - dacă aşa ceva se poate imagina - chipul unui adolescent genial înainte de-a pune întrebările-cheie şi chipul unui bătrîn care-a primit răspunsurile şi **care, spre surpriza lui** - au fost cele pe care le-a prevăzut.

Care era chipul peste care se pictase cu tuşe uşoare, transparente, portretul bătrînului Ionesco!

Era chipul - pentru mine era indubitabil - lui Jacques din **Jacques ou la soumission**, chip în care-l regăseam pe Ionesco, anarhistul, cînd umbla prin Bucureşti, cu bomba sub braţ, cu fitilul aprins, fluierînd ca un simplu golan ce era - înainte de-a deveni golan academician.

Inutil să mai reamintesc că 1) inscripţia anarhistă de pe bombă era **Nu**, că 2) din explozia acelei bombe, noi, Românii, nu ne-am trezit nici astăzi cînd încercăm să-i găsim lui Ionesco, cu delicateţea mitocanului, tot felul de alibiuri care să-i justifice, chipurile, eroarea şi că în sfîrşit 3) acel **Nu** - formidabil **Nu** - urlat cu durere **dar şi voluptate** nu a fost decît celula inaugurală a unei nesfîrşite serii de **Nu**-uri, care au clătinat ciclic prostia lumii - solidarizată şi organizată atît instinctual (ca într-un furnicar) în jurul unor prejudecăţi şi mituri de neatins. (Sartre "prostul proştilor" - cum ne reaminteşte recent Pleşu - poate cel mai curajos dintre denunţurile ionesciene, pentru că, intrus insolent, ataca Franţa marilor valori).

Toată existenţa lui Ionesco e organizată pe axa vitală, constructivă a acestor **Nu**-uri. Toată căutarea negativă a lui Ionesco e mistică, constructivă.

"Problema nu este doar, prin urmare, cum se poate concilia existenţa lui Dumnezeu cu aceea a Răului, ci şi cum se poate concilia splendoarea lumii cu lipsa de Dumnezeu" - spunea Pleşu într-o tulburătoare scrisoare pe care i-a adresat-o. Nu cred că prietenul meu are dreptate. Cred chiar mai mult, că Andrei, propunîndu-şi o viziune fragmentată, se constituie mai degrabă, iertaţi-mi facilitatea, în avocat al diavolului decît al lui Dumnezeu.

Păi ce, diavolul neagă existenţa lui Dumnezeu şi nu o identifică el deplin cu splendoarea lumii?! Problema reală e o problemă de autonomie teritorială. Este Răul un domeniu al diavolului? Încalcă Dumnezeu vreun pact violînd frontierele? Care este originea Răului?

Regresiune - abandon divin - sau încercare, terbilă încercare? Încercare, spun eu, aşa cum mi se pare de cîte ori recitesc Iov.

Ionescu testează, firește, fabricînd-o în laboratorul său, **idioţenia lumii**, pentru a desluşi ce se poate citi, dacă se poate citi ceva, în transparenţa ei.

Mai precis, Ionescu - exact ca Jacques - îl caută pe Dumnezeu prin smîrcuri, bălţi şi peşteri umide, în spaţii infernale, nu în spaţii privilegiate, scăldate în lumina Binelui. Acolo nu îl caută - îl găseşte, dealtfel imobil, constant.

Căutarea - ionesciană - a lui Dumnezeu nu e o căutare paralelă cu opera, ci imanentă operei - o căutare care se identifică, după umila mea părere laică, cu lupta sa disperată de-a pricepe dacă viaţa e altceva decît ce spune Macbeth: "une histoire, pleine de bruit et de fureur, qui ne signifie rien, une histoire dite par un idiot. (Told by an idiot)".

"Le monde est à la fois merveilleux et atroce, un miracle et l'enfer, et ces deux sentiments contradictoires, ces deux verités evidentes constituent la toile de fond de mon existence personelle et de mon oeuvre littéraire" - ne-o spune el însuşi în "Journal en miettes" - apoi brusc ne taie respiraţia punînd întrebarea fundamentală: "Pourquoi le mal s'insère-t-il dans le miracle existentiel"? Şi îndrăznesc eu să adaug: "A partir de quel moment? A partir de quelle cellule cachée se déclenche la terrible transformation a Binelui în Rău, a miracolului în infern"? În ce clipă a existenţei lui se naşte primul **Nu** sfîşietor, se topeşte, se îndepărtează paradisul, se declanşează furia negativă şi constructivă a lui Ionesco? Există mărturii precise de la adolescentul Ionesco şi de la dublul său, proiecţia sa imaginară, Jacques, Jacques pe care-l evoc tot timpul pentru că ultima imagine de adolescent a lui Ionesco pe care-o port

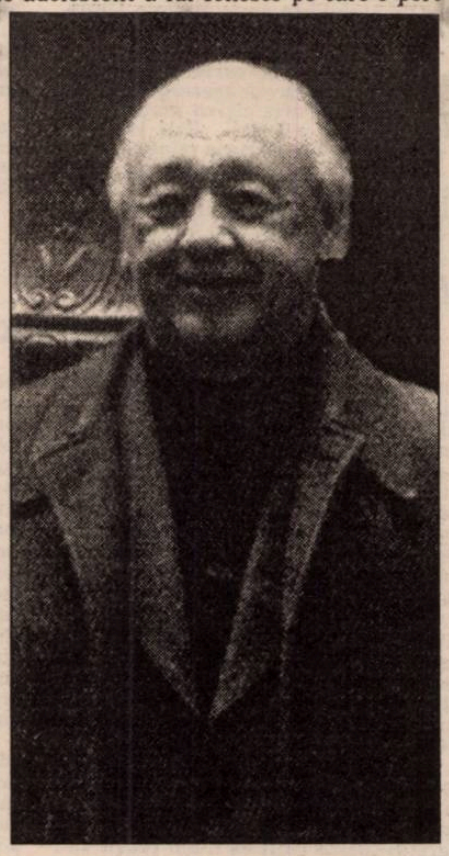

în mine - iertaţi-mă, ca un medalion (Ionesco îl iubea pe Dumas) - e de fapt o imagine suprapusă a amîndurora. Prima lor trăsătură comună e că-şi prelungesc abuziv şederea în paradisul maeterlinkean, că refuză să se nască şi, în consecinţă, mai tîrziu, că refuză să moară, că pur şi simplu nu vor să părăsească acest paradis, că trişează şi sfidează înregistrarea oficială.

Jacques, de altfel, o şi spune: "Lorsque je suis né, je n'avais pas loin de quatorze ans".

Şi ce, Ionesco, dacă ne gîndim la acea înduioşătoare mistificare a datei sale de naştere, 1909-1912, nu poate şi el spune, cu conştiinţa împăcată, ca Jacques:

"Lorsque je suis né, je n'avais pas loin de trois ans"? Iar "Elegii pentru cei mici" e o carte scrisă pentru minusculii săi colegi de paradis - adică o carte scrisă înaintea naşterii - de aceea criticii îşi freacă capetele şi nu ştiu unde să o încadreze.

Dar ce este acest paradis? Un paradis este în primul rînd - ca să vorbim în termeni cinematografici - **un cadru fix** - poate o fereastră de tren abandonat, înlănţuit de iarbă, măcinat de rugină, în spatele căruia micul contemplator nu mişcă, pentru că cel care mişcă este caruselul de bîlci al realităţii, nori desfăşuraţi pe pînze care se înfăşoară pe suluri. Lumea mişcă - un lung travelling lateral - micul contemplator e imobil, face pe surdul, nu răspunde - la strigările oficiale care se înteţesc şi care-i reamintesc obligativitatea înregistrării, **la soumission en vue de l'insertion**, în sfîrşit monstruoasa normalitate.

Brusc, scriind acestea, sunt fulgerat de imaginea lui în căruciorul rulant. Un fel de cadru fix - imobilitate impusă, dar şi privilegiu regăsit (fotoliul lui Jacques) - şi dintr-o dată înţeleg mai bine fascinaţia lui pentru proiectul lui Salacrou şi pe care Andrei îl considera monstruos. "Să te naşti bătrîn, muribund metastazic - şi apoi să trăieşti à rebours, să-ţi recuperezi treptat maturitatea şi să sfîrşeşti quasi inconştient, ca un sugar în pragul unei reabsorbţii uterine".

Dar să ne întoarcem la Paradisul nostru, adică la acel loc al Ne-Creatului, Ne-Făcutului, Ne-Născutului.

Ascultaţi-l pe Ionesco cum descrie contemplarea într-un timp suspendat:

"Tout était joie et tout était présence. Les saisons semblaient, se deployer dans l'espace. Le monde était un décor, avec ses couleurs, tantôt sombres, tantôt claires, avec ses fleurs et son herbe qui apparaissait, disparaissait, **venant vers nous, s'eloignant de nous, se déroulant sous nos yeux, tandis que nous-mêmes restions à la même place, regardant passer le temps, nous-mêmes restant en dehors.**"

Ce face Jacques în timpul ăsta (Jacques care, nu-i aşa, e mai mare - s-a născut doar la paisprezece ani)?

Jacques e şiret. El a trăit în necreat pînă aproape de vîrsta armatei. Refuzul său metafizic conţine şi un procent de şmecherie.

S-a maturizat înainte de-a se naşte. De altfel o şi spune: "Je n'avais pas loin de quatorze ans. Voilà pourquoi j'ai pu me rendre compte plus facilement que la plupart de quoi il s'agissait. Oui, j'ai vite compris".

Dacă se află încă în paradis pentru că nu a abandonat **încă** niciodată fotoliul lui - cadrul lui fix de unde contemplă - ca pe un spectacol de circ, - spectacolul său - idioţenia familiei, istoria, viaţa, adică o poveste spusă de un idiot.

Tace, nu comentează, nu răspunde la provocări, face pe idiotul pentru a nu intra în mecanismul devorator, sexual, social, istoric. Şi atunci i se relevă monstruosul adevăr: "Voici et tâche de te souvenir: Tu es chronométrable!" "Chrono - mé - trable" - repetă el - şi spaima metafizică îi înhaţă gîtlejul - şi primul **Nu** ţîşneşte sub forma unui cri d'angoisse. Apoi "il se lève, marche fièvreusement d'un bout à l'autre de la scène". Cadrul fix - fotoliul imuabil ca centru al Universului - este abandonat.

Şi cu adolescentul Ionesco ce se întîmplă în acest timp? "Puis, tout d'un coup, il y eut comme un renversement; c'est comme si une force centrifuge m'avait projeté hors de mon immobilité, parmi les choses qui vont et viennent et qui s'en vont. Pire, c'est moi qui tout d'un coup eus le sentiment que les choses restaient et que je m'en éloignais. A quinze ans, **c'était fini**, j'étais dans le temps, dans la fuite et dans le fini: le présent avait disparu, il n'y eut plus pour moi qu'un passé et qu'un demain, un demain senti déjà comme un passé".

Adolescentul Ionesco descoperă, şi el "sa chronométrabilité".

Trenul ruginit se pune în mişcare, s-a declanşat travellingul care înaintează spre moarte. Peisagiile, norii, întîmplările, ca nişte siluete imobile de carton, acum rămîn pe loc.

Din cînd în cînd fulgere care denunţă mecanismul teatral al iluziei. Adolescentul zgîlţîie bara metalică de la fereastra trenului, bate cu pumnul în geam, trage semnalul de alarmă. Inutil.

La chute dans le temps a început.

Aceasta e secunda precisă, căci timpul abstract a devenit cronometrabil, secunda precisă a primului **Nu** sfîşietor, care le declanşează pe toate celelate, **Nu**, izgonirii din Paradis (fără culpă), **Nu**, încorporării în Real (fără consimţire), **Nu**, chiar miracolelor compensatorii, **Nu**, literaturii, principal miracol compensatoriu, pentru incompetenţa ei metafizică, **Nu**, marginalităţii noastre literare româneşti, s-o spunem aşa cum a spus-o el, cu infinită durere, cine nu resimte această durere este un dobitoc, **Nu**, pentru simpla voluptate de-a spune **Nu**, **Nu**, adaugă Jacques, vreau una cu trei nasuri, **Nu**, nu e destul de urîtă zice el, cînd i se aduce "trînăsoasa", **Nu**, devorării erotice, devine mai grav Jacques cînd lucrurile se agravează, adică **Da** paradisului erotic continuă el bîlbîit, adică **Nu** retractează el, căci a zărit monştrii **randamentului** "benoclîndu-se" spre paradisul erotic, cu cronometrele în mînă, măsurînd eternitatea plăcerii, aşteptînd produsele paradisului, haida, haida, ce faceţi, le grand père est mort, de la production, **Non**, à la production, **Non** à la reproduction, **Nu** randamentului, **Nu** continuităţii, adică **Da** continuităţii, **Nu** continuităţii, **Da, Non,** que tout meurt, **Non** que tout reste, **Non** que tout meurt, que tout reste, que tout meurt, que tout reste, que tu meurs. Şi cadenţa textului din "Le Roi se meurt" se suprapune ritmului roţilor, drog, cadenţă de legănare întru liniştirea spaimelor, revoltei.

*Text rostit în cadrul **Colocviului Ionesco** de la Institutul Francez*

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma),Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE : Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

● Anul III ● Nr. 132 ● 21-27 iulie 1995 ●

Anul III
nr. 133
28 iulie - 3 august 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

HAI SĂ NE ORGANIZĂM!

© S. Ghetie

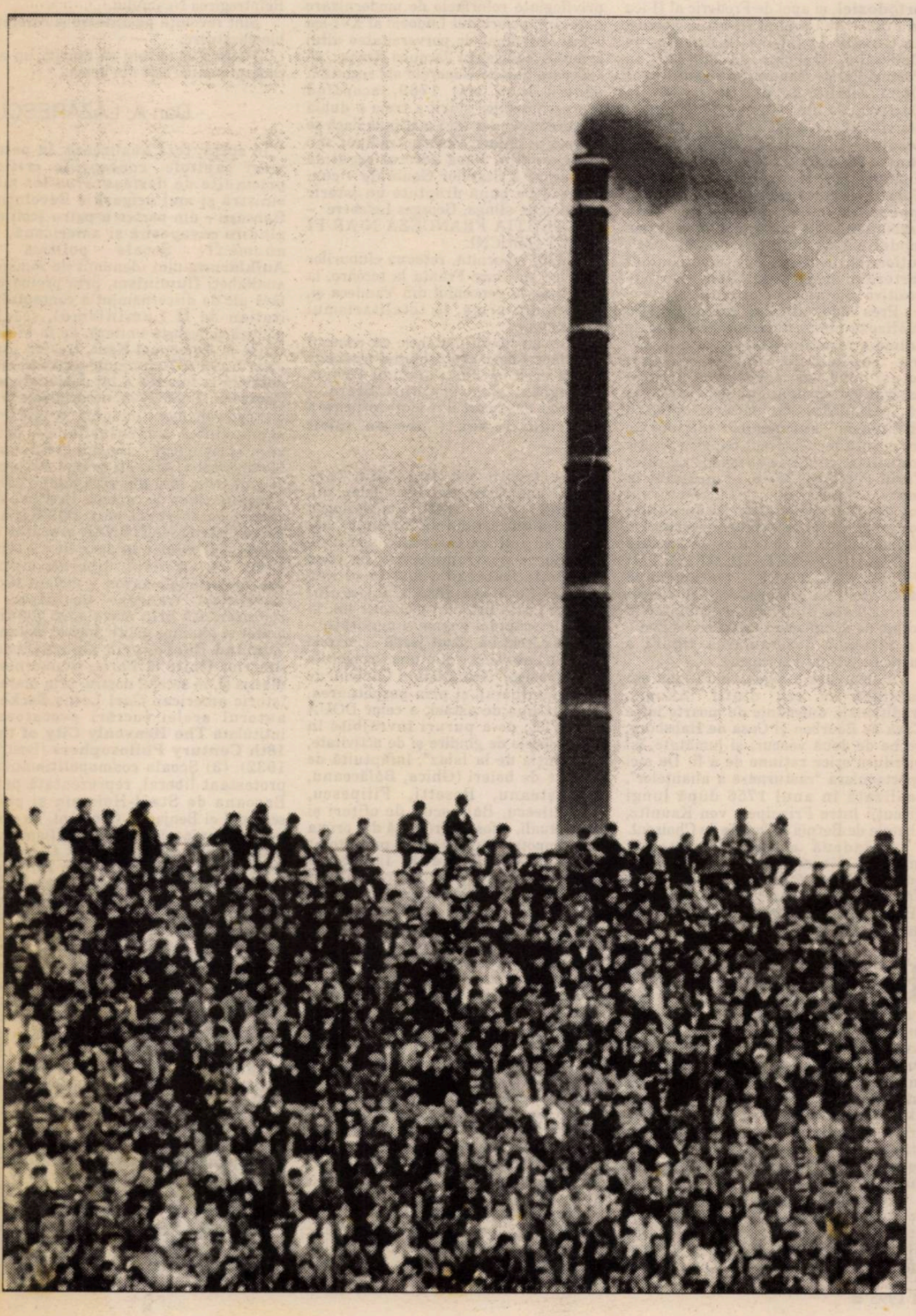

CU

Cristian Preda
Sorin Şerb
(pag.6)

Varujan Vosganian
Val Condurache
(pag.7)

Nicolae Ţăran
N.C. Munteanu
(pag.8)

Z. Ornea
Vasile Ionescu
(pag. 10)

Marius Oprea
(pag.11)

şi alţii...

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Efectul de ecou

REVOLUŢIA FRANCEZĂ ŞI REVOLUŢIA ROMÂNĂ

Dintr-o pură întîmplare mi-a căzut sub ochi nr. 131 al revistei DILEMA consacrată Revoluţiei franceze, într-o vreme cînd ne apropiem de bicentenarul lichidării sinistrei CONVENŢII şi de instaurarea constituţională a DIRECTORATULUI, bastion al regicizilor îndărătnici şi al pungaşilor beneficiari ai "sfintei" Revoluţii din 1789.

Mi se pare cel puţin ciudat că domnul Andrei Pleşu, cel mai apreciat elev al prietenului meu de o jumătate de veac, Dinu Noica, n-a crezut nimerit să facă apel la mine, care, de la data redactării migăloase, sub conducerea neuitatului meu profesor şi coleg de proces şi de temniţă, dr. Gheorghe Strat, a tezei mele de doctorat consacrate celor patru curente anti-revoluţionare care s-au manifestat în Europa şi în America între anii 1789-1799*, n-am încetat să cercetez toate lucrările vechi şi noi apărute în toate limbile în privinţa acestei Revoluţii, care a reorientat într-un sens eminamente discutabil întreaga istorie a planetei noastre.

Îl rog deci să acorde ospitalitate acestor rînduri, fie şi numai ca un fel de "drept la ripostă", faţă de o apreciere singulară strecurată la adresa mea în articolul domnului Zigu Ornea.

Într-adevăr, domnul Zigu Ornea, comparînd într-un articol "Revoluţia franceză cu Revoluţia paşoptistă", afectează să se lase cuprins "de o mare mirare" /pentru/ opţiunea unor "exponenţi străluciţi de azi ai liberalismului (ca dl. Dan Amedeu Lăzărescu) care, apărînd tradiţia liberalismului românesc – care a înfăptuit, totuşi, la noi, o revoluţie – neagă, cu asprime, revoluţia franceză şi chiar ideea de revoluţie".

Să-mi îngăduie domnul Zigu Ornea să nu mă consider, cum mă situează domnia-sa, "într-o nefericită contradicţie".

Domnul Zigu Ornea porneşte de la un postulat pe care îmi îngădui să-l contest. Anume, că **"obligatoriu**, toţi cei care au negat revoluţia franceză au negat şi revoluţia paşoptistă". Ar fi vorba de "curentul tradiţionalist, antiliberal pe toate dimensiunile" din care ar face parte Nicolae Iorga, Nichifor Crainic şi Nae Ionescu.

De ce nu-i citează domnul Zigu Ornea în tagma curentului tradiţionalist şi pe corifeii **Junimii**, P.P. Carp, Titu Maiorescu şi Mihail Eminescu, este o problemă între domnia-sa şi propria domniei-sale conştiinţă. Dar să-mi dea voie domnul Zigu Ornea să ies din "nefericita contradicţie" în care are deosebita amabilitate şi inteligenţă să mă înghesuie.

Concluzia la care am ajuns, după peste o jumătate de veac de cercetări şi de meditaţii – precumpănitor pe baza unor lucrări de specialitate anglo-saxone, infinit mai obiective decît cele produse de exponenţii învrăjbiţi ai CELOR DOUĂ FRANŢE, consecinţă monstruoasă a Revoluţiei franceze, este că aceasta din urmă s-a produs ca un fel de accident absolut fortuit, prin explozia unor materiale inflamabile pregătite de cel puţin un secol de miopia politică a regilor Franţei. În speţă, de revocarea intempestivă a Edictului de la Nantes de către Regele-Soare în anul 1685. Această revocare a pricinuit acea "Crise de la conscience européenne" evocată atît de admirabil de marele critic comparatist francez Paul Hazard. Şi a determinat în cultura europeană un întreg curent de gîndire care, în politică, şi-a luat drept model statul făurit de elitele politice şi eclesiastice ale Marii Britanii în urma "Glorioasei Revoluţii" în care nu s-a vărsat o picătură măcar de sînge, în 1688. Un model de stat raţional, monarhic, parlamentar, avînd ca suport social capilaritatea socială absolută spre modelul de **gentleman** şi libertatea absolută a gîndirii şi a răspîndirii produselor ei pe orice cale, fără existenţa cenzurii.

În Europa continentală, mult întîrziată pe toate planurile – precumpănitor pe cel social şi economic – faţă de Marea Britanie, promotoarea Revoluţiei industriale, modelul britanic s-a îmbinat cu sentinţele platoniciene din **Republica** şi s-a ajuns la un compromis pe tema **filosofilor-regi** şi anume la despotismul luminat (**Aufgeklärtes Absolutismus**), experimentat prima oară, probabil instinctiv, de către Ţarul Petru cel Mare în Rusia, **împotriva ortodoxiei**, şi apoi de Frederic al II-lea în Prusia, de Carol al III-lea în Spania, de Gustav al III-lea în Suedia, de Carvalho, Marchiz de Pombal, în Portugalia, de Tanucci în regatul celor Două Sicilii, de dr. Struensee în Danemarca etc. Numai două puteri continentale n-au experimentat în secolul Luminilor **despotismul luminat**: Serenissima Republică a Veneţiei, care a preferat, ca odinioară Sparta, să putrezească în picioare, şi monarhia florilor de crin, prea orgolioasă să se înjosească să imite un model politic de modernizare instituţională, în spiritul raţionalismului cartezian; model care dădea rezultate pozitive pretutindeni pe continent.

Prea indolent ca să conceapă şi să realizeze modernizarea societăţii de ordine a regatului său, Ludovic al XV-lea, "regele mult-iubit", a conceput totuşi două idei pozitive în politica externă europeană: anume, conştiinţa că primejdia de moarte pentru civilizaţia europeană elitistă o reprezintă monstruosul imperiu asiatic cosmetizat cu clişee europene de către Ţarul Petru cel Mare, şi menţinut în toate domeniile cu concursul consilierilor, generalilor şi amiralilor recrutaţi din mica nobilime germană a ţărilor baltice. Şi că realizarea treptată a celebrului TESTAMENT AL LUI PETRU CEL MARE – testament al cărui text i l-a procurat regelui francez iscusitul său diplomat înveşmîntat în rochie de domnişoară, cavalerul d'Eon – va însemna destrămarea sigură a întregii civilizaţii europene.

A doua idee a regelui mult-iubit era corelată cu cea dintîi. Anume, tradiţionala duşmănie de moarte între Casa de Bourbon şi Casa de Habsburg, veche de două veacuri şi jumătate, îşi pierduse orice raţiune de a fi. De aici spectaculara "răsturnare a alianţelor", realizată în anul 1756 după lungi discuţii între Principele von Kaunitz, abatele de Bernis şi Ducele de Choiseul.

Amîndouă aceste idei au fost preluate şi susţinute de toţi oamenii politici clarvăzători ai Franţei, de la Talleyrand la Guizot şi la Drouyn de l'Huys, realizarea lor parţială ducînd la războiul mîntuitor al Crimeei.

Revoluţia franceză, consecinţa nemijlocită a incapacităţii păturii conducătoare franceze, în frunte cu "tronul eclipsat în mijlocul luminilor", după răzbunătoarea metaforă a lui Rivarol, a fost pregătită cu grijă de o serie de societăţi secrete, în frunte cu **Marele Orient** şi cu **Intelligence Service,** care, la porunca atot-puternicului prim-ministru britanic, William Pitt Jr., urmărea cu stăruinţă revanşa pentru pierderea coloniilor americane cu concursul marinei franceze.

Ideologia **Luminilor** – observ că şi domnul Zigu Ornea foloseşte termenul absolut incongruent de ILUMINISM (iluminismul este credinţa mistică a unei comunicări nemijlocite cu puterile divine, de la Meister Eckart şi San Juan de la Cruz pînă la Swedenborg şi la confratele domnului Ornea, Adam Weisshaupt) – axată iniţial pe înalta idee politică şi liberală de TOLERANŢĂ, s-a colorat pe parcurs cu o viziune ultra-raţionalistă absolut lipsită de concursul unor ştiinţe sociale încă inexistente şi, mai cu seamă prin semidoctul calvinist Jean-Jacques Rousseau, s-a împotmolit în dogma absurdă a egalităţii, adică tot ceea ce poate fi mai antinomic adevăratei doctrine liberale. Este ceea ce observase admirabil Emile Faguet.

Cu tezaurul public secătuit de uriaşele cheltuieli necesitate pentru a sili Anglia să recunoască independenţa Statelor-Unite ale Americei; lipsit de voinţa de a impune ordinelor privilegiate reformele de modernizare necesare, nefericitul Ludovic al XVI-lea a fost îndemnat de perversitatea altui genevez, bancherul Jacques Necker, să convoace Statele Generale ale regatului pentru luna mai 1789, acordînd reprezentanţilor stării a treia o dublă reprezentare; dar fără a stipula dacă se va vota pe ordine, conform tradiţiei, sau în ansamblu. Fără edictul regal de convocare a Statelor Generale – cum observă pe bună dreptate un istoric oficial şi de stînga, Georges Lefebvre – REVOLUŢIA FRANCEZĂ N-AR FI PUTUT IZBUCNI.

Odată izbucnită, reţeaua cluburilor jacobine vor duce Franţa la teroare, la ghilotină, la genocidul din Vandeea şi, în cele din urmă, la totalitarismul napoleonian.

Nici un liberal autentic nu poate fi un adept sincer al Revoluţiei franceze. Şi nu cred că domnul Zigu Ornea, apologetul democratului Stere – singurul democrat din viaţa politică a poporului român – are un spirit liberal...

Cît despre "revoluţia" din Ţara Românească, cea de la Islaz, din 9/21 iunie 1848, amfibologia forţată a conceptului de "revoluţie" are darul să inducă în eroare spiritele semidocte postcomuniste. Pe cînd Revoluţia franceză a fost în ultimă analiză "o sinucidere a poporului francez", prin lichidarea elitelor lui, în numele stupidei dogme a egalităţii – dogmă căreia i-a căzut jertfă şi marele chimist Lavoisier – şi a unor exagerate teorii "rasiste" (**francismul** Contelui de Boulainvilliers), şi prin perpetuarea, pînă în ziua de astăzi, a celor DOUĂ FRANŢE, de-a pururi învrăjbite în toate sferele de gîndire şi de activitate, "Revoluţia de la Islaz", înfăptuită de odrasle de boieri (Ghica, Bălăceanu, Grădişteanu, Rosetti, Filipescu, Kretzulescu, Bălcescu), de ofiţeri şi intelectuali, a fost îndreptată din prima clipă împotriva umilitorului protectorat al Ţarului Nicolae I, împotriva Regulamentului Organic, constituţie hărăzită de consilierii Ţarului pentru a atrage de partea lui boierimea antinaţională; şi împotriva uneltelor Ţarului pe tronurile româneşti: Mihalache Vodă Sturdza în Moldova şi Gheorghe Dimitrie Bibescu în Ţara Românească, singurul domn ales de o adunare electivă, din instigaţia consulului-general al Ţarului; şi care, la slujba de la Mitropolie, purta ostentativ cuşma lui Mihai Viteazu şi mantia lui albă, azvîrlită peste uniforma de general de brigadă al Ţarului.

Nu se poate pune la îndoială că printre corifeii Revoluţiei de la Islaz s-au aflat şi spirite idealiste şi utopice, interpreţi români ai concepţiilor lui Giuseppe Mazzini, el însuşi de altfel un liberal de stînga. Dar, sub imboldul realităţilor naţionale, după mîntuitorul război al Crimeii şi providenţiala testare a Principiului Naţionalităţilor în Principatele Române de către Napoleon al III-lea – Napoléon le Grand –, cum îl numeşte pe bună dreptate ultimul său biograf, domnul ministru Philippe Séguin – şi mai ales după proclamarea binefăcătorului "principe străin" în persoana providenţială a lui Carol I, a urmat o inteligentă **decantare a valorilor politice şi sociale,** revoluţionarii radicali şi mazzinieni de tipul lui C.A. Rosetti, Eugeniu Carada sau Dimitrie Gianni lăsînd locul fostului revoluţionar Ion C. Brătianu să modernizeze societatea românească şi instituţiile României, cu sufragiu cenzitar, sub controlul blînd dar riguros al marelui Rege Carol I. Iar fiul lui, Ion I.C. Brătianu, în numele liberalismului, a realizat marile reforme de structură socială şi economică şi în cele din urmă Reîntregirea Neamului.

Sînt revoluţii pustiitoare şi revoluţii binefăcătoare.

Poate s-ar cuveni să făurim un alt concept pentru cele din urmă...

Dan A. LĂZĂRESCU

* În speţă, teza analizează, în patru mari capitole, concepţiile critice pricinuite de desfăşurarea tot mai sinistră şi mai ucigaşă a Revoluţiei franceze – din partea a patru şcoli de gîndire europeană şi americană, şi anume:(1) Şcoala politică a **Aufklärung**-ului (denumit de românii analfabeţi **Iluminism**, prin preluarea fără pic de discernămînt a conceptului italian de **Il Luminismo**), şcoală politică îndeobşte unitară, de la Pierre Bayle la Immanuel Kant, trecînd prin John Locke şi Montesquieu, cu excepţia notabilă şi funestă a lui Jean-Jacques Rousseau. După 1798, această şcoală a criticat vehement punerea în practică samavolnică a idealurilor ei, prin supravieţuitori abatele Raynal, Marmontel şi mai cu seamă Rivarol, primul critic încă din vara anului 1789 – înainte chiar de căderea Bastiliei, de vreme ce celebrul său **JOURNAL POLITIQUE NATIONAL** a apărut în primul lui număr la data de 12 iulie 1789. (2) Şcoala liberalismului pragmatic anglo-saxon – violent ostil Revoluţiei franceze abstracte – reprezentată prin marele om politic, orator şi gînditor politic liberal britanic Edmund Burke, prin ambasadorul Statelor-Unite la Paris, Gouverneur Morris şi, în secolul nostru, prin marele istoric american Carl Lotus Becker, autorul acelei lucrări evocatoare intitulată **The Heavenly City of the 18th Century Philosophers** (Boston 1932). (3) Şcoala cosmopolitismului protestant liberal, reprezentată prin Baroana de Staël-Holstein şi prin scumpul ei Benjamin Constant, de care s-au apropiat corifeii liberalismului francez ai secolului trecut: Cabanis, Destutt de Tracy, Maine de Biran şi Royer Collard. În sfîrşit, (4) şcoala politică a catolicismului intransigent, reprezentată de Contele Joseph de Maistre (fost, nu întîmplător, francmason în tinereţe) şi de Vicontele de Bonald. Şcoală care, mai presus de catolicism şi reţinînd în esenţă ideile-forţă ale unităţii şi continuităţii tradiţionale, au devenit doctrina propovăduită vreme de o jumătate de veac la **ACTION FRANÇAISE** de către Charles Maurras, Léon Daudet, Jacques Bainville, Charles Benoist şi Marie de Roux.

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Viitorul**
- **Hyde-Park**
- **Bancurile**

Un personaj atipic: MIHAI BOTEZ

Dacă n-ar fi fost discret pînă la suavitate, Mihai Botez ar fi avut motive să ocupe scena, în ultimii ani, cu un aplomb neconcurabil. Căci era, în toate privinţele, *o figură atipică*, greu de clasat pe fundalul ultimelor două decenii de istorie românească.

A fost, mai întîi, înainte de 1989, un dizident atipic: a adoptat atitudini radicale, de un curaj exemplar, fără să renunţe nici o clipă la expresia calmă şi la complicitatea umorului. Spunea lucruri teribile, cu ecvanimitatea constatativă a celui care nu vorbeşte constrîns de umori neptuniene, ci de simple evidenţe. A inventat, ca să zicem aşa, dizidenţa "ştiinţifică", rece, construită pe rigoare analitică mai mult decît pe furie. Avea aerul că nu provoacă la luptă, ci invită la raţiune. De aceea, discursul său critic, livrat cu afabilitate, fără scrîşnirea dinţilor, fără gesturi şi formulări excesive, dădea o senzaţie de *firesc*, de bună-credinţă subînţeleasă, care va fi creat mari probleme tactice organelor de represiune.

Nu epitetul contondent era specialitatea lui Mihai Botez, ci mai degrabă metoda reducerii la absurd. E faimoasă opoziţia publică pe care a făcut-o, într-o şedinţă de partid, la ideea realegerii lui Ceauşescu în funcţia de preşedinte al ţării. Dinaintea unui "prezidiu" amuţit şi a unei asistenţe paralizate, el a vorbit despre incapacitatea "marelui erou", despre mentalitatea lui vetustă, despre "necesitatea rotirii cadrelor". Şi pentru a încununa totul, a formulat, "constructiv", o alternativă: Elena Ceauşescu, savant modern, de renume, infinit mai aproape de condiţia unui conducător eficace. Un excelent exerciţiu de retorică, mi-am spus, cînd am auzit istoria aceasta, care făcea turul Bucureştilor. Conducătorul suprem era demolat sever, într-o "principială" ambianţă de partid, iar nevasta conducătorului era ridiculizată, în aceeaşi ambianţă, printr-un perfid omagiu. Îmi imaginam, cu delicii, zîzania concurenţială născută, inevitabil, în familia Ceauşescu, de îndată ce li s-a raportat incidentul. În plus, autorul incidentului îşi asigurase, abil, impunitatea: cum să te atingi de cineva care, deşi a spus lucruri necugetate despre preşedinte, are cuvinte atît de calde despre inefabila lui consoartă?

Asta despre umorul lui Mihai Botez. Un umor care n-avea nimic histrionic şi care se împăca perfect cu o masculină, nesentimentală, gravitate. Cînd, mai tîrziu, în plin conflict cu autorităţile, a fost lovit, ca din întîmplare, de un camion, a avut, de asemenea "umorul" de a nu se lamenta peste măsură. Nu-i plăcea postura de victimă şi încerca să asimileze episodul cu liniştea matură pe care şi-o pierduseră agresorii. Şi-a asumat întotdeauna convingerile pînă la capăt, indiferent de riscuri şi calcule circumstanţiale. Şi, ceea ce e într-adevăr atipic, nu i-a culpabilizat niciodată pe cei care aveau alte convingeri decît el. Îmi amintesc de o cină, în casa unei prietene comune, şi de discuţia în contradictoriu pe care am angajat-o cu el pe tema acţiunii dizidente. Era de faţă şi Gabriel Liiceanu. Amîndoi, în bună tradiţie nicasiană, ne străduiam să-i demonstrăm (încercînd mai curînd să ne justificăm pe noi înşine) că lupta deschisă e fără şanse şi deci fără sens. Că datoria noastră e să facem cultură, să întreţinem raţia de oxigen într-o lume organizată spre a sufoca. Ar fi putut, de la înălţimea temerităţii lui, să ne dispreţuiască. Ar fi putut să pledeze, legitim şi patetic, pentru soluţia *lui*. Dar n-a făcut-o, iar rezerva lui nu era nici ipocrită, nici condescendentă: înţelegea să-şi trăiască adevărul propriu, fără să diminueze adevărul celuilalt; ne-a ascultat răbdător, ne-a dat toată dreptatea pe care putea să ne-o dea şi ne-a lăsat cu sentimentul că trebuie să ne vedem, în continuare, de treabă. La rîndul lui, şi-a văzut şi el de treabă, de pariul lui cu sine, de miza - pe muche de cuţit - a angajării sale.

După 1989, Mihai Botez a rămas un personaj atipic: n-a luat poza "eroului nerecunoscut", n-a ţinut să se impună ca răzvrătit profesionist, nu s-a acrit. N-a aşteptat invitaţii solemne, n-a cerut compensaţii retroactive. A rămas atent, disponibil, încercînd să înţeleagă nepărtinitor ceea ce se întîmplă şi, dacă e nevoie, să ajute. A acceptat, în cele din urmă, un post incomod, luînd asupră-şi imaginea, destul de uzată, a României. Şi e sigur că acolo unde el era prezent, România nu se făcea de rîs.

Decizia lui Mihai Botez de *a face* ceva, de a se înscrie *pragmatic* în labirintul tranziţiei l-a costat timp, sănătate şi cîteva prietenii. Oameni care îl cunoşteau de mult l-au taxat dintr-odată de "colaborator". Iar acum, pe mormîntul lui încă neaşezat, se găsesc destui nesimţiţi, destui nemernici care să agite calomnii de duzină: că a fost securist, comunist, ceauşist ş.a.m.d. Publicişti spălăciţi din exil, informatori de mîna a treia din ţară, foşti dizidenţi frustraţi, netrebnici de toate calibrele, care, pe vremea cînd Mihai Botez stătea singur în prima linie, îşi oblojeau, grijulii, poltroneria s-au trezit acum să-l judece, să-l declare suspect în numele principiilor lor de carton.

De data aceasta, avem de a face cu un sindrom *tipic* al locului: celui mai bun trebuie să-i dai la cap; trebuie să-l îneci în invidie, în prostie, în băşcălie de maidan. Trebuie să te plîngi mereu că lucrurile merg prost, dar să nu-ţi rişti obrazul în efortul de a le face să meargă bine. Trebuie să te plîngi că diplomaţii români sînt nereprezentativi, dar să interzici, în acelaşi timp, unor figuri reprezentative să intre în joc, sub pedeapsa discreditării politice şi morale. Trebuie, în sfîrşit, să-i socoteşti onorabili pe numeroşii parlamentari, de toate culorile, care, de cinci ani, nu fac decît să clămpăne demn sau să tacă boiereşte în şedinţe interminabile, şi să acoperi de oprobriu pe cel care consimte să asude, întrucît socoteşte că ţara nu e un subiect de frumoase compuneri patriotice, ci o slujbă grea, o nerăsplătitoare corvoadă.

Cu cîteva săptămîni în urmă a făcut o vizită în România Bronislaw Geremek. Mi-am dat seama, după două întîlniri, că el reprezintă un tip de intelectual şi de politician care la noi nu s-a născut încă: echilibrat, nepripit, plin de amenitate, format în respectul dialogului, al reflexiei limpezi, al etichetei fără ştaif. Nu ridică vocea, nu e tenebros sau euforic, nu dă, mocăneşte, cu căciula de pămînt. Şi, mai ales, nu se ia în serios peste măsură, cînd se mişcă printre realităţi promiscue şi trecătoare. La noi, dimpotrivă, se cultivă tirada stridentă, ieremiada sumbră, gesticulaţia, istericalele. În acest peisaj, de o monotonă împestriţare, o singură excepţie: Mihai Botez. O figură atipică, într-adevăr; numai cineva ca el ar putea să ne reprezinte cuviincios într-o adunare croită după modelul Geremek. De aceea nici nu-l preţuim cu adevărat: căci el e partea noastră *bună*, în care *nu* vrem să ne recunoaştem, de teamă să nu ne pierdem farmecul picant, "latin", "arhaic", "tracic" devenit, de la o vreme, un *ersatz* de identitate.

Mi se spune că, în presa poloneză, a apărut de curînd, în tabăra antiprezidenţială, tema: "Lech Walesa - fost agent al securităţii". Mihai Botez este, aşadar, într-o bună companie. Nu putea să scape de o asemenea etichetă într-o ţară ca a noastră, în care toţi sînt securişti, în afară de cei care chiar sînt.

Andrei PLEŞU

Firescul ca excepţie (VI)

Cînd, către sfîrşitul anului 1826, marele logofăt Constantin Golescu revenea în patrie după un exil de aproape şase ani, el ar fi trebuit să apară cunoscuţilor mult schimbat, un "om nou", altul, oricum, decît cel pe care îl ştiau: un om care, sufleteşte şi spiritual, se transformase într-un chip spectaculos.

Aceasta e, cel puţin reprezentarea curentă în istoria noastră literară. "Pînă către cincizeci de ani Dinicu Golescu arată a fi fost un boier ca toţi boierii, smerit în faţa mărimilor şi luînd bani de la cei nevoiaşi, precum mărturiseşte, trăind o viaţă trîndavă care pînă la sfîrşit îl face căutător de tihne şi văităreţ la oboseli. (...) Cînd în 1824 începe să treacă graniţa spre a-şi aşeza copiii la şcoli străine, Golescu, mai cu judecată acum şi într-o epocă de repezi prefaceri, rămîne zguduit" (G. Călinescu); "contactul cu moravurile şi administraţia Apusului avea să-l zguduie cu violenţă şi să-l lămurească asupra întunericului şi racilelor din ţară" (Perpessicius). Se vorbeşte, de asemenea, despre "metamorfoza sa completă, rapidă şi definitivă" (Pompiliu Eliade), ca şi despre o "adîncă metamorfoză psihologică". Pentru a se întări imaginea unei bruşte schimbări se fac uneori asociaţii cu împrejurări mitologice. Pentru N. Iorga situaţia lui Constantin Golescu e astfel analogă aceleia "cînd unul din acei păgîni cari se uită la cer numai de vreme bună ori rea se trezeşte, prin voia lui Dumnezeu care l-a pornit pe drumul Damascului şi l-a fulgerat cu mila sa, *astfel*, cînd el, cel aspru şi crud, tăgăduitorul şi batjocoritorul, cînd el ridică mîinile lui încă pline de sînge spre înălţimile unde nu ajunge omul şi pleacă genunchii lui dîrji de luptător şi se roagă avînd în glas nevinovăţia copilului", în vreme ce lui Perpessicius marele logofăt îi apare ca "unul din cei mai patetici convertiţi ai noului Damasc politic şi social, ce-şi trimitea luminile din Apus" ori, încă mai limpede îndatorat formulării lui N. Iorga, ca "un alt Pavel fulgerat pe drumul Damascului".

Documentul probînd această radicală prefacere, de nimeni pusă la îndoială, se consideră a fi cunoscuta *Însemnare a călătoriii mele. Constantin Radovici din Goleşti. Făcută în anul 1824, 1825, 1826*, tipărită "la Buda" în 1826, scriere despre care s-a spus că aduce "vibrarea celor mai puternice coarde morale din cultura română" (D. Popovici).

Se pare totuşi că în epoçă felul de a gîndi şi acţiunile autorului *Însemnării...* nu erau socotite chiar extraordinare, din moment ce, de pildă, la 7 august 1830, *Curierul Românesc* reamintea "necontenitele şi obicinuitele osteneli ale D.M. Logofăt C. Golescu asupra întinderii cunoştinţelor între compatrioţii săi...", pentru a vesti apariţia unui nou "product al ostenelelor sale". Obişnuita neputinţă de apreciere a contemporanilor? De bună seamă; dar şi obişnuita confuzie dintre ceea ce este mediu, general, curent, comun, ordinar, standardizat şi ceea ce este firesc, normal. Nu e nimic "anormal" ca un mare boier din Valahia începutului de secol al XIX-lea, călătorind în Occident, să observe, prin comparaţie, în ce stare de înapoiere, sub toate aspectele vieţii, se găsea ţara lui şi să dorească, fie şi pentru o clipă, o schimbare: cu adevărat anormal ar fi fost să vadă ori, văzînd, să rămînă indiferent, apatic, orb.

Contrastul, aşa de puternic pentru posteritate, dintre ideile, faptele şi sentimentele lui Constantin Golescu şi ideile, faptele şi sentimentele curente în epoca şi în lumea lui poate fi considerat un contrast între normal şi obişnuit, în virtutea căruia firescul apare ca excepţie.

Acceptînd afirmaţia, deloc paradoxală, după care "culmea normalităţii e geniul", se poate spune despre marele logofăt, ca şi, în alt plan, despre Tudor Vladimirescu, că a fost un reprezentant al normalităţii într-o vreme cînd anormalitatea instituită devenise normă curentă a vieţii.

Venit dintr-o lume aberantă, cum era aceea din Principatele fanariotizate, Constantin Golescu descoperă, călătorind în Occident, o lume firească; în care spiritul său, deloc amorţit nici pînă atunci şi sigur nedeformat, se trezeşte şi i se integrează într-un chip cît se poate de normal.

Cu adevărat uimit se arată a fi marele logofăt nu de ceea ce vede în voiajul său, ci de ceea ce îşi aminteşte despre ţara lui. "Europa trebuia să fie aşa cum şi-o închipuise, aşa cum trăia, ca experienţă livrescă şi mit în gîndul tuturor oamenilor din Principate; nou cu adevărat pentru Golescu va fi fost ricoşeul, proiecţia celor văzute pe ecranul lăuntric, aprecierea pe care de-aici înainte avea să şi-o dea sieşi şi ţării" (Paul Cornea). Vor mai fi fost totuşi, chiar dacă puţini, călători din Principate prin Europa; niciunuia contactul cu o lume interzisă, cum era Occidentul pentru locuitorii Valahiei şi ai Moldovei, nu-i provoacă o asemenea reacţie.

Permanenta comparaţie pe care Golescu o face de-a lungul *Însemnării...* între "cele bune ce am văzut" şi "cele ce *rău să urma în patriia noastră*" situează în extraordinar, sub raport afectiv, trecutul amintirii, nu prezentul călătoriei: "Fericirea oamenilor celor proşti, aceştea mă silesc să arăt pricinile pentru care *birnicul Ţării Româneşti, care lăcuieşte într-acel bogat şi frumos pămînt, este într-o sărăcie şi întru o ticăloşie atît de mare încît un strein este peste putinţă să crează această proastă stare (...) O! Să cutremură mintea omului cînd îş aduce aminte* că făptura dumnezeirii, omenirea, fraţii noştri, au fost cîte 10 aşternuţi pe pămînt cu ochii în soare, şi o bîrnă mare şi grea pusă pe pîntecile lor, ca muşcîndu-i muştele şi ţînţarii, nici să poată a să feri" (s.n.). În realitate, aşadar, Constantin Golescu a fost poate *zguduit* nu *de* întîlnirea cu Occidentul, ci *prin* întîlnirea cu Occidentul. Abia acum, cînd are un termen de comparaţie, descoperă vechiul opoziţionist anomalia generalizată a lumii din care venea, caracterul ei absurd, teribil, inuman. Călător în Apus, marele logofăt îşi descoperea de fapt ţara lui.

Unde se petrec lucruri de neînchipuit: "Aceste nedrepte urmări şi *nepomenite peste tot pămîntul* (s.n.) i-au adus pe ticăloşii lăcuitori întru aşa stare, încît intrînd cinevaş într-acele locuri unde să numesc sate nu va vedea nici biserică, nici casă, nici gard împrejurul casii, nici car, nici bou, nici vacă, nici oaie, nici pasăre, nici pătul cu sămănăturile omului pentru hrana familiii lui, şi în scurt: nimică, ci numai nişte odăi în pămînt, ce le zic bordeie, unde intrînd cinevaş nu are a vedea alt decît o gaură numai în pămînt, încît poate încăpea cu nevasta şi cu copiii împrejurul vetrii, şi un coş de nuiele scos afară în faţa pămîntului şi lipit cu balegă. Şi după sobă, încă o altă gaură, prin care trebuie el să scape fugînd cum va simţi că au venit cinevaş la uşă-i; căci ştie că nu poate fi alt decît un trimis spre împlinire de bani. Şi el neavînd să dea, ori o să-l bată, ori o să-l lege şi o să-l ducă să-l vînză, pentru un an, doi şi mai mulţi, sau la un boerenaş sau la un arendaş, sau la oricine se va găsi, ca el să-i slujească acei ani, şi banii ce să dau pentru slujba acelor ani să să ia pentru birul lui (iarăş zic că, adevărat, milostivul Dumnezeu este foarte răbdător). Ce era dator această făptură dumnezeiască, să şi robească ca să dea ce nu are domnului?".

Un adăpost mizerabil şi o ieşire secretă, prin care să se poată fugi oricînd la nevoie: sărăcie şi mefienţă – problema eternă a vieţii ţăranului român, constrîns "să şi robească ca să dea şi ce nu are domnului", mereu altul şi mereu acelaşi "domn" necruţător, despotic, străin sau înstrăinat de "norod"; iar această problemă transpare cu un memorabil relief în tabloul de o halucinantă exactitate descris de Golescu fără nimic "artistic", fără lamentaţii de prisos, doar cu o uimire vag "filosofică", abstrasă în planul superior al unei presimţite meditaţii despre condiţia umană ("Ce era dator această făptură...?").

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Carte poştală

Rîndurile de săptămîna aceasta am să le las să fie lirice şi introspective. Mai mult ca de obicei; cum, de fapt, ar fi ele să fie (de felul lor) dacă nu le-aş obliga să se deschidă cînt mai mult spre realitate, să se expună realităţii. Spun realitate şi, aşa cum zice Nabokov, îmi dau seama că acest cuvînt (nu e singurul!) nu are sens fără ghilimele. Căci de ce realitate poate fi vorba în cazul televiziunii? De una, evident, infinit mediată. Prin televiziune, realitatea, cînd nu e, vai, manipulată (dar cînd, cît de puţin, nu este?...), este **redată.** Acest cuvînt spune mai mult (şi mai precis decît pare. Televiziunea constituie un **ocol tehnic** prin care realitatea este captată, prelucrată şi, în fine, re-făcută să fie "realitate": este **redată** realităţii. Prin televiziune, realitatea **devine** ceea ce e/trebuie să fie. Se poate spune că televiziunea constituie esenţa excentrică a realităţii, esenţă (ghilimelele, iar!) de natură pur tehnică. Televiziunea scoate în evidenţă **tehnicitatea** realităţii, "artificialitatea" ei constitutivă, caracterul ei factice. Dar, asemenea **mitului** (şi naraţiunii, în general), televiziunea **introduce sens**. Tehnica este împărăţia teleologică prin excelenţă. Nu se poate vorbi de gratuitatea vreunei unelte. Asemenea "realităţii", televiziunea constituie un continuum. Alcătuit din **cadre prelevate** din realitate. Ipoteză de lucru: epicul (=sensul) este o realitate de ordin textual, verbal, nonfigurativ. Numai graţie textului subiacent, chiar dacă nescris (dar ce se face în televiziune fără scenarii?...), numai graţie textualităţii inerente o suită oarecare de imagini este posibilă. Căci esenţa imaginii este cadrul. Figurativitatea este epifanie, apariţie, arătare. Văzul fixează, ţintuieşte (de fapt, fură). Îşi spune altfel "povestea". Interioritatea noastră mai mult sau mai puţin ţinută sub control, "depozitul" nostru se compune, pe de o parte, dintr-o bolboroseală nesfîrşită, dintr-un discurs automat şi al nimănuia (al tuturor) şi, pe de altă parte, din suite mai mult sau mai puţin "aberante" de "cadre" ele însele fixe. Text ce se scrie clipă de clipă şi filme ce se compun (**montează**) neîncetat. Ca să revin la televiziune, să repet: **cadre fixe.**

Televiziunea şi memoria, aşadar. Sînt izomorfe. Ambele decupează, prelevează şi recompun. Psihicul nostru imaginal este o adevărată televiziune. Sau - de ce nu? - invers. De aici, imensul succes al televiziunii şi, în cadrul acesteia, al filmelor, care nu fac decît să reduplice procesul. De aici, dependenţa de televiziune a miliarde de oameni. Video-dependenţa! Tele-dependenţa! Televiziunea ne face să plătim în noi înşine. Şi, de multe ori, ajunge să ni se substituie. Nu poţi fi propriu-zis spectator al unui program de televiziune. Te afli spaţializat şi, ca spectator, poţi încerca cel mult să te identifici cu instanţa ta critică internă. Să devii, autonom, faţă de "realitate", ceea ce reuşeşti mai mult sau mai puţin (mai mult nu) faţă de tine însuţi: **conştiinţă.** Este poate singurul exerciţiu benefic pe care-l prilejuieşte televiziunea: să ieşi din bolboroseala interioară şi, deopotrivă, din Babelul minor care e societatea (istoria, lumea...) şi să trăieşti distinct ceea ce de obicei exista în fuziune. Numai aşa comunitatea psihică (*inavouable*, cum o califică Blanchot) poate deveni **societate,** iar oamenii, din agenţi (de influenţă...) ai propriilor impulsuri (vai, atît de generale!), **persoane.** Etc.

© C. Bumbut

Fiecare vară, fiecare vacanţă trimite (în istorie) cărţi poştale: **cadre** memorabile. Pe care, adică, memoria noastră afectivă abia aşteaptă să le înmagazineze, să le rumineze (vorace, canibală de multe ori, fiinţa noastră cere, nesăţioasă, "evenimente"). În majoritatea cazurilor, aceste cadre sînt din actualitatea "simplă". De multe ori, ele pătrund - semn de consacrare - în genericele jurnalelor de actualităţi sau ale altor emisiuni. Un post de televiziune cu vocaţie continentală (**Euro News**) programează zilnic astfel de "antologii" de imagini (sub titlul **No comment**). Astfel, istoria este arhivată imaginal din mers. Din nou, televiziunea şi memoria comunică perfect. Căci şi noi procedăm, inconştient, în felul acesta. Vara, însă, este anotimpul predilect al **sărbătorilor**, al marilor ritualuri sportive, în care taurul mitic al corridelor a devenit omul însuşi. Şi omul se depăşeşte sau este învins - de el însuşi. Vara lui 1994 a fost vara campionatului mondial de fotbal, cu albumul lui de imagini, deja familiar. Vara lui 1995 a fost (va fi) anotimpul turului ciclist al Franţei. Căci a cui memorie ar putea fi atît de de-naturată încît să nu fi reţinut suita celor trei zile care au alcătuit un scenariu uman exemplar, dintre cele care se cer reamintite măcar în vacanţe (cînd, adică, mintea nu ne este ocupată cu amănuntele umflate purtate de cursul zilnic al timpului)? Ziua întîi: accidentul mortal al unui ciclist italian din pluton, care nu a împiedicat desfăşurarea scenariului obişnuit al turului: actual acţiunii eroice (victoria de etapă) şi actul triumfului şi al recunoaşterii (festivitatea de premiere, sponsorii - maşinile roşii, Fiat, cu cocardă "Crédit Lyonnais", care apăreau din neant înainte de linia de sosire, cutia de Coca-Cola pe care premiantul trebuia s-o reamintească mulţimii -, majoretele etc.). Ziua a doua, de doliu: plutonul rămas pe tot parcursul etapei compact, boicotînd solemn cursa, caraghioşii de crainici sportivi ai canalului **France 2** care nu înţelegeau nimic şi-şi tot cereau scuze faţă de public, intervenţia finală a directorului general al celor două canale de stat (**France 2 şi France 3**), Jean-Pierre Elkabach, spunînd că audienţa nu contează în astfel de împrejurări, şi victoria "făcută", în semn de omagiu pentru cel dispărut, a echipei din care acesta făcuse parte. Ziua a treia: victoria, într-o cursă redevenită normală, a unuia dintre colegii defunctului, victorie **pentru** acesta, închinată lui, şi oarecum, **în locul** lui. Indivizii, iată, îşi pot ţine, simbolic, locul. Există speranţa că existenţa îţi poate fi, o zi, măcar, după ce-ai dispărut, continuată, preluată. Cine, repet, va putea uita unele ca acestea? Atunci cînd ne ajută să putem trăi ceea ce, de unii singuri, nu avem ocazia, "uităm" - de fapt, nu vrem, ne lipseşte voinţa – să trăim, cînd ne sileşte să ne vedem cum (NU) sîntem, televiziunea îşi justifică aura. Dar aşa ceva se întîmplă rar, rar de tot. În vacanţe. Cînd politicienii şi celelalte primadone ce vîntură spaţiul public îşi văd, şi ei, de vacanţele lor meschin-aurite, eliberînd ringul pentru eroi mai autentici, dintre aceia care nu au uitat să lupte cinstit, de-adevăratelea. Sacrificiul, sublimul s-au retras de multă vreme în sport. Istoria e (în) vacanţă. Iar restul e economie, avariţie, lipsă de imaginaţie, adică de sens.

Bogdan GHIU

Economie

Ne reîntoarcem pe piaţa mondială a grîului?

Ministrul Agriculturii crede că România ar putea redresa balanţa mondială a grîului, care s-a dezechilibrat. A şi lansat, de altfel, un semnal în acest sens către piaţa internaţională.

De o jumătate de secol încoace, nici un demnitar român nu a mai avut ocazia să facă o astfel de declaraţie. Grîul românesc, bine cotat cîndva la bursele europene, a ieşit din competiţie după cel de-al doilea război mondial. Timp de 44 de ani (din '45 pînă în '89) nu am mai constituit o forţă pe piaţa externă. Cît priveşte piaţa internă... în România s-a stat la coadă la pîine. Exporturile de grîu, atîtea cîte s-au făcut, au adus ceva dolari. Dar nu atît de mulţi încît să fie acoperit preţul imens pe care l-a plătit populaţia ţării: raţionalizarea consumului intern.

Acum, avem grîu din belşug. Ziarele, asemenea cronicarilor de altădată, se minunează de roadele bogate ale acestei veri. Numai că ţara nu pare a fi pregătită "să suporte" o recoltă de grîu de 7 milioane de tone.

Durerile de cap au început în momentul în care s-a impus depozitarea acestei recolte. S-a văzut că silozurile sînt neîncăpătoare. La fel şi hambarele din gospodăriile ţărăneşti. În faţa centrelor de achiziţii s-au format cozi imense.

În acelaşi timp, piaţa internă resimte tensiunea preţurilor ce nu vor fi capabile să răsplătească munca adunată în bobul de grîu. Ţăranul constată că e strîns în corsetul **preţurilor fixe**, stabilite de stat. Făcîndu-şi socotelile, scăzînd deci din ce ia pe grîu ce a plătit pentru lucrările agricole, inclusiv pentru seminţe şi îngrăşăminte, îşi dă seama că profitul lui e neînsemnat.

Nici preţul pîinii nu acoperă costurile de fabricaţie. Mai exact, nu le acoperea. Pentru că a intervenit guvernul şi a stabilit noi preţuri, în avantajul producătorilor de stat. De la 1 iulie, pîinea s-a scumpit. Pe piaţa internă a grîului a mai apărut o problemă: noul preţ al pîinii a descurajat consumul. Deja a început efectul în lanţ al restrîngerii cererii: pîine – făină – grîu.

În economie, însă, lucrurile nu se judecă niciodată numai în cadrul îngust al pieţei interne. Pentru că, iată, avem şansa unor exporturi masive. În conjunctura creată în această vară, pe piaţa internaţională, este posibil să fie vîndut pe dolari întregul nostru surplus de grîu. Şi chiar, aşa cum spune ministrul Agriculturii, să contribuim la redresarea balanţei mondiale, într-un moment în care cererea creşte, iar oferta este în scădere.

"Grîul înseamnă aur", a afirmat recent un agent londonez de bursă. Adevăr sesizat şi de ministrul român de Finanţe. În dublu sens: dolari mai mulţi în visterie, din exportul de grîu; şi, totodată, posibilitatea de a împleti pentru Guvern o cunună de lauri din recolta de grîu din această vară. Invitat la o dezbatere televizată, dl. ministru n-a scăpat ocazia să spună că dacă s-a făcut atîta grîu... meritul este al Guvernului. Poate că are şi Guvernul partea lui de merit. În sensul că, în acest an, a deschis mai multe porţi pentru creditarea agriculturii. E vorba, desigur, despre creditele ieftine, cu dobîndă bonificată. Numai că dl. Florin Georgescu simplifică lucrurile şi trece totul în contul cabinetului din care face parte.

Supraproducţia de grîu, din această vară, are mai multe explicaţii. Nu ne vom referi la ceea ce nu depinde de noi, pămîntenii: ploile venite de la Dumnezeu. Fără să omitem, deci, sprijinul financiar al Guvernului, vom vedea că mai sînt cîteva adunări de făcut. Şi cîteva scăderi.

După 1990, producţia agricolă a ţării noastre a căzut. România a importat grîu, pentru a reface balanţa naţională. În aceste condiţii, cei care mai credeau că renunţarea la agricultura socialistă a fost o eroare, motivînd că numai "unite" pămînturile pot fi productive, erau convinşi că s-a terminat cu recoltele-record. Deşi acestea, pînă în '89, de cele mai multe ori nu rezultau din ce se aduna în silozuri, ci din închipuiri statistice. S-a spus răspicat: fragmentarea pămîntului în milioane de mici proprietăţi, ca urmare a aplicării Legii 18/1991, înseamnă sacrificarea acestei bogăţii naţionale, care este agricultura, de dragul privatizării. Cît neadevăr a fost cuprins în aceste vorbe s-a văzut încă de anul trecut. Pentru că, în 1994, producţia de cereale s-a apropiat de cele mai bune rezultate de dinainte de 1989. Şi iată că, în această vară, s-au depăşit toate aşteptările.

De ce a căzut agricultura după trecerea la reforma agrară? Ar fi de notat, în primul rînd, o cauză de ordin obiectiv: masivele transferuri de proprietate au dezorganizat munca. O altă cauză este de ordin subiectiv: a fost nevoie de timp pînă cînd ţăranul român a început să se acomodeze cu o condiţie pe care nu o mai spera şi în care nu mai credea: aceea de proprietar. După ce s-a dezmeticit, cu toate şicanele pe care le suportă din cauza acestei noi condiţii, fiind nevoit să apeleze adeseori la justiţie pentru a i se face dreptate şi să aştepte cu proverbiala lui răbdare titlul de proprietar, a arătat ce poate.

Toate cărţile de economie scriu că la eficienţă nu se ajunge fără management performant. Ei bine, ţăranul român a făcut dovada că nu priceperea managerială îi lipsea, pe care el o stăpîneşte pe baza cunoştinţelor adunate timp de zece mii de ani. Îi lipsea motivaţia pe care numai stăpînirea pămîntului o poate aduce.

Ce-i mai trebuie? Peste tot, în ţările în care agricultura "merge bine", fermierii nu sînt preocupaţi de valorificarea muncii lor. Rostul lor este să producă. În rest, de colectări, de vînzări se ocupă societăţile de servicii agricole. Cum ar spune primul ministru: speculanţii. Aceşti speculanţi (corect: intermediari) au un rol important. Ei au apărut ca urmare a unei cerinţe obiective, pe o anumită treaptă a dezvoltării societăţii, cînd istoria isprăvise deja cu marile diviziuni şi s-a simţit nevoia de subdiviziuni. Şi de sub-subdiviziuni. Ţăranul are nevoie, acum, de aceşti intermediari, care să preia serviciile şi să-l lase să producă.

Adrian VASILESCU

Temporizări româno-maghiare

Vizita ministrului maghiar de Externe, aşteptată ca "un nou pas spre semnarea Tratatului româno-maghiar", a trecut ca şi cum n-ar fi fost, iar efectele ei - ca şi în cazul altor întîlniri diplomatice de acest fel - se măsoară în luări de poziţii, comentarii, presupuneri şi noi pronosticuri. "Problema maghiară" a dat din nou subiecte de prima pagină ziarelor româneşti, după cum suratele lor budapestane s-au ocupat pe larg de "problema românească". Ca întotdeauna în asemenea situaţii, adevărul îl ştiu numai cei care s-au aflat în spatele uşilor închise. Dar, cu puţină atenţie, putem descifra printre rîndurile seci ale comunicatelor şi declaraţiilor o oarecare stare de mulţumire a ambelor părţi: nu pentru că lucrurile sînt aşa cum sînt, ci pentru că nu sînt mai rele şi, oricum, din ele se poate scoate un ce profit. E o situaţie oarecum paradoxală: deşi au amîndouă nevoie de semnarea cît mai grabnică a Tratatului, România şi Ungaria sînt dispuse să împingă acest moment cît mai departe, pînă cînd vor epuiza posibilităţile de a stoarce un profit politic pe termen scurt din situaţia dată - nici cu totul inamice, dar nici cu acordul semnat.

Ce s-ar fi întîmplat dacă, după întîlnirile din 19-20 iulie, cei doi miniştri de Externe ar fi anunţaţi că Tratatul e gata, într-o formă absolut convenabilă ambelor părţi, şi că va fi semnat în scurt timp? Fără a ne lansa în scenarii inutile, putem imagina cîteva reacţii mai mult ca sigure. În primul rînd, Funar şi Vadim ar fi acuzat, în torente de comunicate, "noul act de trădare naţională", lansînd declaraţii belicoase din tranşeele conferinţelor de presă săptămînale. Extremiştii de la Budapesta ar fi făcut, în mod sigur, la fel, acuzînd guvernul socialist al lui Gyula Horn că a lăsat Transilvania în ghearele naţionaliştilor români, uitînd de "ruşinea de la Trianon". Ca orice furtună de hîrtie, aceste proteste s-ar fi potolit, cu timpul, iar extremiştii de ambele naţii şi-ar fi căutat alte subiecte. Între timp, birocraţii europeni de la Bruxelles şi Strasbourg ar fi bifat, în dreptul României şi Ungariei, îndeplinirea unei condiţii pentru primirea în Uniunea Europeană, fără să uite însă de celelalte condiţii, încă neîndeplinite. Cele două guverne şi-ar fi continuat politica proprie, fiecare pe drumul său; iar cele două popoare - vecine şi prietene - şi-ar fi văzut de treburile zilnice, aflînd unul despre celălalt numai ceea ce pot şi vor să-i spună mijloacele de informare din propria ţară. În mod sigur nu s-ar mai fi agitat, de o parte şi de alta, pericolul "celuilalt" ca ameninţare a propriei fiinţe. În România s-ar fi tăcut, o vreme, asupra dorinţei maghiarilor de a anexa Transilvania (pentru că Budapesta ar fi recunoscut, în tratat inviolabilitatea graniţelor actuale), iar în Ungaria n-ar mai fi fost, un timp, atîta jale pentru "genocidul cultural" şi pentru "deznaţionalizarea" maghiarilor din România (pentru că Bucureştiul ar fi dat, în acelaşi tratat, garanţii suficiente privind statutul minorităţii maghiare). Cum între principiile înscrise într-un document şi capacitatea (şi voinţa) de a le pune în practică e, în general, o cale destul de lungă, după o perioadă de timp (suficientă pentru ca Tratatul să fie ratificat de cele două Parlamente), anumite probleme şi controverse ar fi reapărut, anumite polemici s-ar fi reluat, pentru că un asemenea act, **în sine**, nu garantează mai nimic, oricîte idei bune şi frumoase s-ar afla în el.

Semnarea Tratatului este importantă în context european şi, mai ales, în legătură cu dorinţa ambelor ţări de a intra în elita Europei. Privit în acest context, Tratatul are altă rezonanţă. Aparent, prin faptul că au, fiecare, cîte un acord de asociere cu UE, România şi Ungaria vorbesc de pe poziţii de egalitate. În realitate, nu e aşa. Pentru a fi acceptate în UE, ţările din Est trebuie: 1) să îndeplinească anumite criterii de performanţă economică şi financiară; 2) să-şi pună de acord sistemul legislativ cu cel comunitar şi 3) să aibă acceptul membrilor UE (deci o bună imagine în lumea politică a "celor 15"). La toate cele trei puncte, Ungaria stă, în linii mari, mai bine decît România. Cum semnarea de tratate cu vecinii e doar o cerinţă de pe lunga listă de probe pentru admiterea în UE, Ungaria îşi poate permite o amînare a ei, bifîndu-le între timp pe celelalte. România n-are decît s-o amîne şi ea, că oricum stă prost cu mai toată lista. Între timp, la noi cine are puterea o poate menţine (şi) folosind "pericolul maghiar" ca temă electorală, împărţind frăţeşte pîinea şi cuţitul cu partide declarat antioccidentale, dar afişîndu-se în haine europeneşti şi făcîndu-şi iluzia că trucurile de odinioară (care i-au construit lui Ceauşescu imaginea de pro-occidental şi "independent" faţă de Moscova) mai merg şi acum. Numai că asemenea instrumente precare de propagandă nu ţin loc nici de politică nici de diplomaţie, iar lipsa unei adevărate strategii de integrare europeană se vede cu ochiul liber (oricîtă umbră ar face nenumăratele comitete şi comisii care au sarcina să ne europenizeze).

De fapt, mai toată semnificaţia Tratatului şi a nesemnării lui stă în contextul în care se plasează (sau care **i se construieşte**). Întîmplător sau nu, în preajma întîlnirii dintre miniştrii de Externe român şi maghiar Parlamentul de la Strasbourg a adoptat celebra, de-acum, Rezoluţie cu privire la "încălcările drepturilor omului" în România. În plus, lumea a mai putut afla, în aceleaşi zile, despre Ungaria, că va restitui averile evreilor şi că s-ar putea să introducă vize pentru vecinii ei din est. Toate acestea (şi încă altele, mai vechi sau mai noi) sună foarte bine în urechile Europei şi îi creează Ungariei o mare credibilitate externă. La toate acestea, România "răspunde" fie prin scrisori şi comunicate care n-au absolut nici un impact (cum sînt cele către Parlamentul Europei), fie prin spectacolul jalnic al ciorovăielilor dintre "patrioţii" din arcul guvernamental. Se ratează astfel cea mai bună metodă de a rezolva "chestiunea maghiară": avînd o politică de integrare europeană mai coerentă şi mai eficientă decît a Budapestei. Altminteri, graniţa pe care o vrem atît de mult recunoscută ca inviolabilă va deveni atît de puternică, încît Europa nu va mai ajunge dincoace de ea.

Asta, evident, dacă pornim de la premisa că guvernanţii noştri vor să ne ducă în Europa. Dar oare chiar vor?

Mircea VASILESCU

De jur împrejur...

Crime de pace

Marţi, 25 iulie, era data limită pentru încheierea acordurilor israeliano-palestiniene prin care urma să se reglementeze principalele probleme ale viitoarei convieţuiri: retragerea trupelor israeliene de pe malul de Vest, organizarea alegerilor pe teritoriile eliberate şi a exploatării resurselor de apă. Oricum, era evident că termenul nu ar fi fost respectat, negocierile nu apropiaseră suficient punctele de vedere. Atentatul de pe 24 iulie, explozia unui autobuz dintr-o suburbie a Tel-Avivului în care au murit 5 oameni şi au fost răniţi 33 îndepărtează pentru optimişti şi anulează pentru pesimişti termenul de încheiere a păcii, dacă nu chiar pacea însăşi. Primul ministru Rabin a declarat că tratativele vor fi reluate imediat după funeraliile victimelor. Preşedintele Israelului, Ezer Weizmann a afirmat că autorităţile nu se vor putea preface că nu s-a întîmplat nimic şi că vor trebui să-şi reconsidere atitudinea. Acesta a fost şi scopul celor care au ordonat acţiunea ucigaşului-sinucigaş. O crimă colectivă în inima Israelului pune sub semnul întrebării orice aranjament de securitate în teritoriile din care armata ar urma să se retragă. Organizaţia Hamas nu doreşte pacea cu Israelul ci distrugerea Israelului. Logicii ei îi răspunde o parte a militanţilor - politici dar nu numai - israelieni, care consideră pacea o eroare tragică.

Manifestanţii, din ce în ce mai numeroşi, cer demisia guvernului Rabin acuzîndu-l de "crime de pace". Formularea nu face decît să exprime dificultăţile şi contradicţiile procesului care se desfăşoară în Orientul Mijlociu: dacă în timp de război se poate realiza consensul cu privire la aliaţi, dar în special cu privire la adversari, odată cu începerea tratativelor imaginea duşmanului se tulbură şi dorinţa de pace devine prin ea însăşi o crimă. E o convingere pe care o împărtăşesc organizaţiile teroriste palestiniene cu extremiştii israelieni. Autorii atentatului de luni ştiu că războiul nu se cîştigă în staţiile de autobuz, dar acolo se pierde pacea.Un grup influent de rabini a declarat - încă înainte de atentat - că soldaţii israelieni trebuie să fie în primul rînd loiali autorităţii divine şi apoi superiorilor lor militari. Or, "Dumnezeu interzice dezrădăcinarea aşezărilor evreeşti din Ţara Sfîntă şi nu permite instaurarea ordinii unei naţiuni străine" - spune unul dintre cei 15 rabini care au semnat directiva religioasă. În armata israeliană mulţi soldaţi pioşi sînt sensibili la aceste directive, ceea ce în perspectiva retragerii devine o problemă majoră. Dacă toţi sau o parte dintre cei 120.000 de coloni din Cisiordania vor declanşa o campanie de nesupunere civică şi vor refuza să părăsească aşezările, iar armata - sau o parte a ei - nu e dispusă să impună legea formulată de autorităţile alese pe pămînt, acordurile atît de trudnic elaborate rămîn un simplu episod diplomatic. Altfel spus, militarii activi ar putea refuza să se supună deciziilor guvernului din care, în treacăt fie spus, fac parte patru foşti generali. Likudul - partidul dreptei israeliene care consideră negocierile un act de trădare - denunţă declaraţiile grupului de rabini. Într-o ţară democratică, o formaţiune politică serioasă - care ţinteşte puterea - nu se poate alătura unei campanii de nesupunere civică: e o armă care va putea fi folosită şi împotriva măsurilor pe care le va lua cînd va fi la guvernare. A accepta chemarea la neascultarea ordinului în armată este de asemeni un precedent periculos: desigur, Dumnezeu nu se poate înşela, dar interpreţilor voinţei lui li s-a mai întîmplat să greşească. Dar chiar şi această iniţiativă dovedeşte că de fapt rabinii cei mai radicali au integrat ideea de pace: nimeni n-ar risca o chemare la neascultarea superiorilor în vreme de război.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Europa ca o mamă vitregă

Adevărul

"Cînd am pornit la drum acum cinci ani, Europa în care visam să ne integrăm era o Europă a raţiunii şi frumuseţii, a dreptului şi dreptăţii, a firescului şi omenescului. Şi ceea ce descoperim acum, la vârful structurilor europene, sunt ignorarea sfidătoare a realităţii, propaganda hidoasă, manipularea politică pe faţă, dispreţul faţă de poporul român. Mulţumim din inimă Strasbourgului. Am fi avut parte de toate acestea şi dacă putrezeam sub comunişti". (Cristian Tudor Popescu - **Minciuni comuniste, minciuni comunitare. Gherila politică împotriva României** - 18 iulie)

Cronica Română

"Prin ceea ce face, Parlamentul European demonstrează din nou că vrea să ne forţeze mâna, ducând pe culmi nebănuite ceea ce a început prin Recomandarea 1201, pe care a ridicat-o la rang de obligaţie. Mai sunt şi alte obligaţii asemănătoare? (Horia Alexandrescu - **O grosolănie europeană** - 18 iulie 1995)

Ziua

"Rezoluţia adoptată de Parlamentul Uniunii Europei atenţionează, pe bună dreptate, România, în privinţa legii Învăţământului. Această lege a Învăţământului nu încalcă drepturi ale comunităţii etnice recunoscute de toate celelalte ţări europene? Această lege nu vine, oare, în contradicţie cu Constituţia şi cu tratatele şi convenţiile internaţionale pe care România le-a semnat? Nu cumva tocmai din acest motiv a fost sesizată Curtea Constituţională? Ni se atrage atenţia că forţele de securitate încalcă drepturile omului. Şi nu este aşa? Dezvăluirile privind acţiunile de poliţie politică ale unor servicii secrete din România sunt de ordinul zecilor. Ultimul caz de acest gen tocmai a avut loc şi se numeşte scandalul "Terasa Anda". (Sorin Roşca Stănescu - **O lovitură de măciucă îl buimăceşte pe Văcăroiu** - 19 iulie 1995)

Jurnalul Naţional

"Recenta Rezoluţie a Parlamentului European - o însăilare grosolană de injurii şi falsuri cu privire la România - arată că aceste relaţii sunt dominate adesea de resentimente făţişe, de primitivism politic, de o aroganţă de tip colonial, care contravin idealurilor de uniune continentală şi ne îndepărtează de însăşi esenţa integrării europene. Reacţia cercurilor politice româneşti este aproape unanimă, dacă facem abstracţie de o singură excepţie. Este vorba, fireşte, de UDMR..." (Sorin Holban - **România în străinătate** - 21 iulie)

România liberă

"Ne plîngem împreună cu guvernanţii, că o asemenea Rezoluţie - care acuză România de persecuţii sistematice la adresa minorităţilor etnice - este rezultatul lobby-ului maghiar. Ar fi, însă, cazul ca, mai întîi, să observăm că lobby-ul românesc, ca pe vremea lui Ceauşescu, se limitează la confecţionarea imaginii regimului politic, pentru care cheltuieşte sume imense pe seama sărăcirii populaţiei, în loc să facă cunoscută, în lume, adevărata istorie a ţării noastre." (Roxana Iordache - **Cui foloseşte rezoluţia habsburgică?** - 22 iulie 1995)

Evenimentul zilei

"... Aberaţii în genul Rezoluţiei formulate de Parlamentul european sînt posibile pe fondul unei idei preconcepute despre români. Aceste idei s-au format în opinia publică europeană şi mondială nu prin discursurile unor politicieni, ci prin neadevărurile prezente în zeci, sute de cărţi consacrate nu neapărat României, ci Estului, Europei în general. De asemenea aceste idei s-au adîncit prin ceea ce am putea numi practica picăturii chinezeşti aplicată de duşmanii României." (Ion Cristoiu - **Picătura chinezească** - 22 iulie 1995)

Argument

S-ar putea spune că absenţa organizării şi a ordinii e resimţită tot mai acut de cetăţenii ţării. Auzim destul de des clamarea acestei lipse. Numai că, nu toată lumea înţelege termenii respectivi în acelaşi fel. Trecînd peste faptul că ei nu sînt tocmai sinonimi, organizarea fiind mai degrabă ceva de ordin funcţional, mecanic, artificial iar ordinea avînd o sferă de înţelesuri mai profundă, ţinînd de firescul lucrurilor (vorbim de ordinea universală, nu de organizarea universală), invocarea lor se face ori prin raportare la Occident ori, dimpotrivă, dînd curs nostalgiilor totalitare. (Ştim bine că nu e singurul caz în care sensul unui cuvînt e denaturat pînă la a-l face să însemne contrariul). În acest număr ne-a preocupat mai mult problema organizării, mai concretă şi mai uşor de limitat decît aceea a ordinii, a cărei amploare putea crea un mic haos.

Iar în fond, care e menirea aşa-numitului proces de tranziţie, dacă nu să înlocuiască nişte forme de organizare cu altele. De modul în care se face această reorganizare şi restructurare, depinde reuşita lui. De bună seamă însă, această înlocuire e o cauză a babiloniei pe care o trăim. În virtutea inerţiei, structurile vechi, deşi depăşite, tind să se conserve, dar din lipsa unor motivaţii şi perspective clare, ele devin adevărate surse de dezordine. Aici pînă şi tehnica nouă poate fi adaptată stilului vechi şi folosită "în mod original". Se mai adaugă şi faptul că unii manageri şi organizatori de astăzi ai noilor structuri sînt de fapt "organe". Acelea a căror incultură şi falsă personalitate era indispensabilă organizării totalitarismului. Şi aşa ajung analiştii să descopere nu numai faptul că structuri ca întreprinderile de stat sînt în realitate nişte pseudo-organizaţii dar şi că, puţinele organizaţii noi, informale, de tip occidental, nu funcţionează cum trebuie. Mentalităţi vechi ale "noilor" organizatori duc şi la apariţia unor manifestări găunoase sau a unor asociaţii la fel de găunoase. Căci dacă organizare nu e, organizări şi organizaţii sînt cu duiumul. La asta sîntem specialişti. Însă, chiar dacă scopul pentru care unii oameni se lasă organizaţi e pus pe afiş, el e aproape totdeauna diferit de cel al organizatorilor. Iar ţelul acesta din urmă e cel atins aproape fără excepţie şi, de obicei, în dauna membrilor de rînd. La orice organizaţie se plăteşte, nu-i aşa, măcar o cotizaţie. Omul, odată organizat, începe să aştepte rezultatul. Uneori mai îndeplineşte cîte o sarcină. Păcăleala se produce la o scară incredibilă. Dacă pînă şi ţiganii au luat plasa asta, cu regatul şi împărăţia lor! Dar să ne aducem aminte de acel "fă-te că lucrezi" prin care s-au pus bazele programului organizatoric al noului nostru stat democratic. **(A.M.)**

SOCIETATE ŞI STAT

Limbajul politic cotidian e impregnat de filosofie. De la charisma liderului la voinţa populară, de la adevăr la morală şi libertate, de la comunitate la naţiune şi de la dictatură la democraţie, întreaga realitate politică e transcrisă în limbajul filosofiei. Omul democratic a învăţat de fapt limbajul mai multor secte filosofice, şi nu doar al uneia. Termenii «ordine» şi «organizaţie» nu fac excepţie: ei sînt suficient de vagi pentru a desemna entităţi complet diferite, tocmai pentru că sînt împrumutaţi din filosofii diverse.

Aşa, de pildă, «ordinea» sau «ordinea socială» sînt, în literatura liberală contemporană, nume date chiar societăţii, pentru a o distinge pe aceasta de stat. Societatea e considerată a fi un rezultat al acţiunilor individuale şi nimic mai mult. Statul e văzut ca o «organizaţie», cea mai puternică dintre toate, dar singura neutră. În doctrinele autoritariste, «ordinea» e, dimpotrivă, atribuită statului, iar acesta nu e distins de societate tocmai pentru că el trebuie să o modeleze, să o «organizeze» integral: statul nu poate fi de aceea neutru. În ciuda aparenţelor, deosebirile sînt enorme: ordinea liberală e înţeleasă ca o sumă de reguli, în primul rînd morale, în vreme ce modelarea socialistă a comportamentelor e cuprinsă într-o sumă de porunci, de comenzi venite «de sus».

Pe de altă parte, pentru liberali, ordinea e născută în mod spontan, fiind, de aceea, imprevizibilă. Un socialist va afirma exact contrariul, întrucît pentru el ordinea e decretată şi, ca atare, complet previzibilă. Disciplina e, într-un caz, tacită, asumată fără gesticulaţii inutile; în celălalt, ea seamănă cu disciplina de cazarmă.

Statul e, în primul caz, minimal, adică funcţiile sale nu sînt multiplicate inutil, fiind restrînse la protecţia regulilor bune dezvoltate spontan. Cu totul altfel stau lucrurile în varianta socialistă, căci aici statul trebuie extins la maximum, pentru a supraveghea orice acţiune. Şefii sînt, pentru un spirit liberal, miniştri, adică supuşi şi garanţi ai ordinii crescute în mod natural; în cel de-al doilea caz, ei sînt un fel de caporali iluminaţi între şedinţele de instrucţie, adică între alegeri, dacă regimul e democratic. Indivizii autonomi şi activi din imaginarul liberal sînt înlocuiţi astfel, în discursul socialist, de o adunare de soldaţi necesarmente ascultători.

Comparaţia s-ar putea întinde pe zeci de pagini. Dar ar fi o iluzie să credem că o clarificare suplimentară a termenilor săi ar destrăma altceva în afara unor confuzii terminologice. Cu alte cuvinte, **servitutea voluntară pe care o speculează socialiştii rămîne la fel de reală ca şi sentimentul autonomiei pe care îl încearcă liberalii.** Dar cît anume contează fiecare dintre cele două în lumea în care ne mişcăm? Ce s-a întîmplat în România din '89 încoace? Ce ordine există? Cine a creat-o?

Logica socialistă va impune nu unul, ci două discursuri, deosebite numai de umorile optimiste şi respectiv pesimiste ale locutorilor. Socialistul optimist va decreta că ordinea cea bună a fost deja instituită de puterea instalată: stat de drept şi economie de piaţă sînt creaţii certe, căci e suficient să îţi arunci ochii în Constituţie pentru a vedea că România e un asemenea stat şi că tot ea are o asemenea economie. **Societatea românească e nouă pentru că statul e unul nou.** Regăsiţi aici narcisismul puterii actuale. Faptul că în rîndurile ei se găsesc inşi care reclamă, din cînd în cînd, în acest frumos peisaj, militarizarea ţării nu e deloc contradictoriu: căci diferenţa de natură dintre militarizare şi orgia legiuitoare a unui Parlament e nesemnificativă. Ambele mizează pe decrete şi ordonanţe, confirmînd încă o dată filiaţia profundă a fascismului şi a socialismului constructivist. (Pentru o analiză a acestei filiaţii, opera lui Hayek e o sursă inestimabilă.) Adversarii cei mai gălăgioşi ai acestui punct de vedere sînt la fel de nehotărîţi: democraţi mărturisiţi la ocazii festive, dar şi adepţi ai unui regim de mînă forte modelat după chipul micilor dictatori balcanici, urmaşi, aşadar, ai unei combinaţii insolite între Maniu şi Antonescu, socialiştii din această tabără se deosebesc de adversarii lor doar pentru că se află în opoziţie. Iată de ce ei sînt pe moment pesimişti, afirmînd că **societatea va fi nouă atunci cînd statul va fi nou.** Cum tehnica politică imaginată de cei doi fraţi socialişti inamici e unică, singurele chestiuni rămase în dispută sînt detaliile electorale: problema care frămîntă clasa politică românească e, într-adevăr, aceasta: «cine va conduce cazarma numită stat de drept şi economie de piaţă»?

Discursul liberal nu se poate impune uşor. Exilat de-a lungul întregului secol în cercuri restrînse, mai degrabă academice, el se află încă într-o stare de minorat. Întrebările pe care şi le pune un spirit liberal, funciarmente sceptic, sînt însă cu totul diferite de cele ale socialiştilor. E societatea într-adevăr una nouă? Dacă ea e nouă, atunci ce reguli diferite de cele asumate sub vechiul regim sînt acceptate azi în mod tacit de semenii noştri? De pildă, principiile economiei de piaţă – proprietatea privată, respectarea clauzelor contractuale, onestitatea părţilor – sînt oare urmate? Dincolo de ficţiunea reglementărilor guvernamentale, funcţionează ele în relaţiile dintre actorii economici? Dacă nu, atunci poate că doar statul e unul nou? Altfel zis, principiile constituţionale – caracterul abstract şi general al legii, certitudinea acesteia, egalitatea în faţa legii a fiecărui cetăţean, separarea puterii înţeleasă ca limitare a puterilor administrative discreţionare – au oare trecere în acţiunile exercitate în numele instituţiilor? Nici una dintre aceste întrebări nu poate primi un răspuns afirmativ. Economia e reglată în continuare de monopol şi de fraudă: funcţionînd în absenţa proprietăţii plurale, ea e dominată în schimb de relaţiile dintre Guvern şi grupurile de interes organizate (sindicate sau adunări de amici politici). Clientelismul şi şantajul guvernamental au astfel resurse nebănuite. Tot aşa, statul funcţionează în dispreţul propriilor reglementări constituţionale: legea nu e generală, fiind în cvasi-totalitatea cazurilor, o sumă de ordonanţe speciale; certitudinea ei e făcută imposibilă tocmai de avîntul legislativ, aşa cum egalitatea în faţa legii e discreditată de preeminenţa relaţiilor clientelare; separarea puterilor e concepută ca o colaborare în vederea impunerii voinţei discreţionare a administraţiei. **Societatea cea nouă nu există. Dar nu pentru că statul nu a modelat-o încă, ci tocmai pentru că el vrea să o organizeze.**

Chestiunea ordinii şi a organizării e, în fapt, foarte simplă: ordinea cu adevărat eficace e cea interioară, născută fără constrîngere, din convenţiile tacite adoptate de către indivizi. Nici o maşinărie guvernamentală nu are forţa necesară pentru a substitui acestei ordini imprevizibile o organizare completă. Statul poate favoriza în schimb creşterea naturală a acestei ordini, abţinîndu-se de la reglementări speciale, devenind previzibil şi neutru în limite foarte largi: cele constituţionale sînt suficiente. Acesta e sensul expresiei «cea mai bună guvernare e cea care acţionează cel mai puţin». Şi doar în acest fel cazarma socialiştilor va fi înlocuită cu un peisaj ceva mai atrăgător.

Cristian PREDA

Pe linia dus-întors a telefoniei

În 20 iulie reţeaua telefonică internaţională a căzut. La ora 11,30 fix... Convorbirile despre cotaţia dolarului, preţul ţiţeiului, lotul de maşini, imprimantele laser, construcţiile din Arabia, nutreţul american sau software-ul IBM s-au întrerupt la virgulă sau nu au putut începe. E drept că nu de cotaţia dolarului la Tokyo sau de software avem nevoie noi şi că, prin urmare, pentru 90 la sută din populaţie, căderea sistemului informaţional nu a contat. Carnea de porc cu os se poate cumpăra şi fără telefon internaţional. În schimb, băncile, presa şi afacerile internaţionale au înţepenit. Cum se poate întîmpla aşa ceva fără să se semneze o demisie? Fără o justificare publică? Fără plata daunelor? Fără procese pentru prejudicii?

România a fost o ţară fără comunicaţii internaţionale, deşi ministrul telecomunicaţiilor, şi fostul, şi actualul, au demonstrat din cuţite şi pahare fiabilitatea sistemelor informaţionale româneşti. Într-un fax din 21 iulie, directorul Romtelecom, fostul ministru al comunicaţiilor care promitea (în '91) comunicaţii prin satelit (în '96), îşi cerea scuze. Centrala de comunicaţii telefonice cu străinătatea s-a stricat. Nu e greu să ne imaginăm ce s-a întîmplat, de fapt. Această centrală strînge în cutia sa neagră toate cele cîteva sute de mii de cabluri care comunică peste graniţe. Plăteşti bani grei să te agăţi de centrala dlui Chirică. Un singur dulap cu tranzistori pentru o ţară. Un singur buton peste care este director dl. Andrei Chirică. În ziua de 20 iulie, vărsînd cafeaua peste butonul hipercentral, deci peste firicelul care uneşte sute de mii de voci de aici cu vocile de dincolo, s-au ars sîrmuliţele. Eterul conţinut în dulapul telecomunicaţional a luat foc şi, din pricina unei nenorocite de cafeluţe timp de cîteva zile, sistemul de comunicaţii a căzut. În rest, organizarea este perfectă.

Aşa trebuie c-a fost.

Sorin ŞERB

© C. Bumbut

Sistemul instituţional românesc

Vorbind despre organizare la nivel macrosocial este necesar să pomenim despre sistemul instituţional. Şi anume despre alcătuirea, eficienţa şi percepţia acestui sistem. Cum modul de percepere a instituţiilor cade în sarcina sondajelor de opinie, mă voi mărgini la cîteva comentarii privind primele două componente ale analizei.

Analiza structurii instituţionale a societăţii româneşti este indispensabilă înţelegerii perioadei de tranziţie. Dacă decembrie 1989 a însemnat sau nu revoluţie politică şi socială e de discutat. Dar că a fost momentul ce a declanşat revoluţia instituţională, este mai presus de îndoială. Harta instituţională a României s-a modificat substanţial şi, dacă ar fi să urmăm textul constituţional, urmează să se modifice încă.

Deslusim două categorii de instituţii: formale şi informale. Distincţia constă în modalitatea de funcţionare. Instituţiile formale necesită o structură birocratică pe care cele informale nu o presupun. Răspunderile lor sînt mai clare şi percepţia mai simplă. Instituţiile informale - avînd, la rîndul lor, nevoie de legi de înfiinţare şi viziuni de aplicare - ţin mai puţin de sistemul de administrare cît de mecanismul de funcţionare al societăţii.

1. **Instituţiile formale**. Consfinţirea revoluţiei instituţionale se regăseşte în textul Constituţiei. Iată, potrivit legii fundamentale, care sînt instituţiile publice care veghează asupra drepturilor, libertăţilor şi îndatoririlor fundamentale ale cetăţenilor: Parlamentul, Preşedintele României (şi nu Preşedinţia, instituţie care nu figurează în textul constituţional), Guvernul, Avocatul Poporului (instituţie care nu a fost încă transpusă în lege ordinară), Consiliul Suprem de Apărare a Ţării, Consiliul judeţean şi Prefectul, Ministerul Public, Consiliul Superior al Magistraturii, Curtea de Conturi, Curtea Constituţională. La acestea se adaugă numeroase alte instituţii, create de obicei prin legi organice dar şi prin legi ordinare: Curtea Supremă de Justiţie, Consiliul Naţional al Audiovizualului, Comisia Naţioanlă a Valorilor Mobiliare, Fondul Proprietăţii de Stat şi Fondurile Proprietăţii Private. Am avut în vedere instituţiile ale căror conduceri sînt stabilite de Parlament şi nu altele, de tipul Agenţiei Naţionale de Privatizare, Agenţiei de Restructurare, Agenţiei Române de Dezvoltare etc. care sînt organisme guvernamentale. Sistemul instituţional formal nu este definitivat ci este în curs de formare. Legile în procedură prevăd instituţii noi cum ar fi Oficiul Naţional al Cadastrului, Consiliul Concurenţei sau Agenţia Naţională pentru Amenajare Rurală. Apariţia Registrului Comerţului precum şi, în perspectivă, posibilitatea privatizării profesiunii de notar, de avocat, de medic, apariţia învăţămîntului privat, a sectorului privat în economie modifică, e drept, permanent harta instituţională dar, spre deosebire, instituţiile pe care le-am amintit pînă acum, cu excepţia Fondurilor Proprietăţii Private, sînt publice şi ele alcătuiesc nucleul structurii instituţionale.

Este sistemul instituţional formal eficient? Depinde din ce parte priveşti lucrurile. Pornind de la premisa - care unora li se pare falsă - că în decembrie 1989 nu a avut loc o reală schimbare politică şi că, în continuare, statul este prelungirea unei clase politice, putem spune că acest sistem instituţional este eficient. Căci, cu excepţia cîtorva erezii, şi acelea fără consecinţe politice importante, ale Curţii Constituţionale, toate instituţiile publice de care am amintit au deservit interesele clasei politice conducătoare. În plus au organizat un aparat birocratic costisitor şi, deci, eficient în a irosi resursele societăţii civile şi posibilităţile ei de a se structura. Acum, dacă privim dinspre cetăţean, lucrurile stau diferit. Pentru omul simplu, statul este în continuare un adversar. Statul ia impozite fără să dea prea mult în schimb, statul nu pierde niciodată, statul are întotdeauna dreptate, statul e altceva decît cetăţenii care îi aparţin. El e, în continuare, opresor iar sistemul instituţional slujeşte această cauză imorală.

2. **Instituţiile informale**. Cea mai bună înţelegere a caracterului informal al acestor instituţii se realizează prin exemplificare. Iată, aşadar, cîteva dintre instituţiile informale mai importante: instituţia proprietăţii, instituţia concurenţei, instituţia bursei (sau, mai complet, a alocărilor eficiente de resurse) instituţia arendei, instituţia managementului etc.

Am considerat important să amintesc acest tip de instituţii pentru că abia menţionarea lor ne poate conduce la următoarea concluzie: structura instituţională românească este, în prezent, incompatibilă integrării europene. În ce priveşte sistemul instituţional formal, cu cîteva excepţii - de pildă Fondul Proprietăţii de Stat - nu apar incompatibilităţi flagrante. În ce priveşte sistemul informal, însă, diferenţele sînt mari. Ele se reflectă în diferenţele calitative dintre mecanismele de funcţionare ale tipului de economie europeană şi ale celui de economie românească. Modul de organizare al acesteia din urmă fiind în continuare centralizat şi etatizat.

Varujan VOSGANIAN

NE TREBUIE O DICTATURĂ CA-N RUSIA!

De ce zicea personajul lui Caragiale din schiţa "Atmosferă încărcată": "Ştiţi de ce avem noi nevoie? De-o dictatură ca-n Rusia!"? Probabil că din nevoia de ordine. Fire dezordonată, românului i s-a părut că democraţia se face vinovată de dezordinea publică. Dacă-l laşi pe fiecare să acţioneze după cum îl taie capul, nimeni nu mai ascultă pe nimeni. Avem însă, în faţă o perfectă definiţie a anarhiei, care **ne** caracterizează şi astăzi şi care-i împinge pe mulţi dintre noi să viseze cu nostalgie la un sistem autoritar.

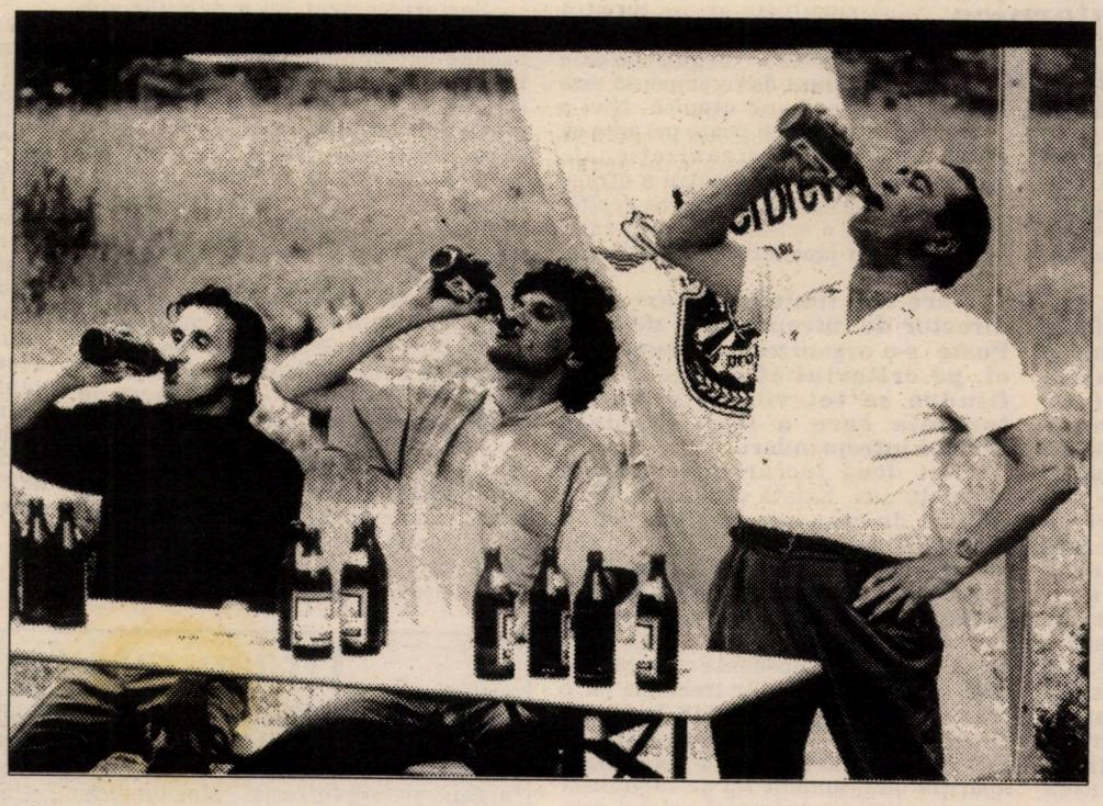

© S. Ghelie

Ce-i lipseşte, de fapt, democraţiei române pentru a nu tolera dezordinea şi pentru a nu se întoarce la "o dictatură ca-n Rusia?" Ce anume organizează societatea de o aşa manieră încît aceasta să nu fie ameninţată de anarhie, dar în acelaşi timp să se bucure de o deplină posibilitate de exprimare? Ce o poate salva de dictatură fără a o priva de libertate? Întrebările sînt atît de grave, încît aproape că mă intimidează şi chiar m-ar intimida, dacă răspunsul n-ar fi la mintea cocoşului: respectul legii. Acolo unde legea e respectată este loc şi pentru autoritate şi pentru libertate. Ordinea nu o poate face sau impune statul prin organismele lui represive, ci numai legea, prin prevederile ei minimale, deloc inumane. Ea este concepută, în general, de o asemenea natură, cît să încapă în ea şi măruntele păcate omeneşti şi compromisurile fără de care ne-am sfîşia între noi şi pedepsele cuvenite, atunci cînd întrecem măsura.

Într-o societate democratică aşezată, cetăţeanul, de la vlădică la opincă, respectă legea. El nu are a se teme de puterea de stat, de organismele executive ori de poliţie: legea care îl poate înfunda îl şi apără. Dacă este victima unui abuz, cetăţeanul de rînd se poate adresa justiţiei şi, culmea!, zicem noi, dintr-un capăt de lume totalitară, poate cîştiga.

Nu sînt un nostalgic al dictaturii comuniste, dar vreau să vă spun că am cunoscut destule cazuri în care un individ mărunt a cîştigat procese intentate statului şi a redobîndit nişte drepturi pe care le pierduse prin abuz. Acum, în democraţie, redobîndirea aceloraşi drepturi pare mai greu de înfăptuit. Explicaţia este destul de simplă: în comunism era mai uşor puterii să recunoască o greşeală atribuită unei birocraţii anonime. Individul repus în drepturi era un oarecare pe care statul atotputernic l-a strivit din eroare în marşul triumfal. Îl iei de guler pe acel oarecare, îl scuturi bine şi-l pui în drepturile lui. Oricum nu-l apără nimeni, l-ai putea mătura din calea ta cu un bobîrnac! Democraţia complică lucrurile: bietul nimeni nu mai este lăsat **de capul lui**, este luat în braţe de opoziţie, se face din el un **cap de pod**. Şi de unde **înainte,** fără să aibă o pilă la "partid", bietul nimeni se descurca de unul singur, **acum** constată că nu-i sînt de ajutor nici măcar prietenii politici. Cauza lui devine litigiu parlamentar, iar judecătorii sînt mai intimidaţi decît cu zece ani în urmă. Majoritarii nu se mai bat cu un ins bicisnic, căruia îi poţi şi da dreptate la urma urmelor, dacă este din cale-afară de încăpăţînat, ci cu adversarii lor politici, în faţa cărora n-ar ceda nici un centimetru din "teritoriile ocupate". Iar cînd ai puterea, e o prostie să laşi justiţia din mînă!

Nostalgiile autoritare nu se nasc pe fondul unei anarhii ancestrale, de necontrolat. Nici un popor nu se naşte anarhic. Dezordinea, atunci cînd începe să definească un spaţiu public, e stimulată din umbră de alte forţe. Cînd guvernarea nu respectă legea, nici instituţiile destinate s-o slujească, apare nevoia unei alte autorităţi, capabilă să ţină în frîu o mulţime dezlănţuită. Iar această autoritate nu este căutată într-o putere separată **de drept** de puterea executivă, ci este injectată în chiar acea putere executivă care se trezeşte, subit, **singură** în faţa unei mulţimi pe care nu mai poate s-o stăpînească decît prin forţă. Şi nu numai puterea, dar şi massa, în marea ei nesiguranţă, se cutremură de instabilitatea democraţiei şi susură: "Ne trebuie o dictatură ca-n Rusia!".

Ordinea nu există ca un dat al naturii şi nu dezordinea i se opune, ci dictatura. Ordinea de edifică, dictatura se instaurează. Ordinea este un efort de-a stăpîni expansiunea dictaturii, de a contracara efectul terorii. Ori de cîte ori este la noi dezordine, socială, politică sau economică, nimeni nu face apelul democratic la ordine. Puterea ameninţată de anarhie şi cetăţeanul anarhic vor dictatură. Un parlamentar PDSR mi-a şi spus-o, dezvăluindu-mi o nostalgie a partidului său: greşeala a fost că, după decembrie 1989, nu s-a instalat la noi o dictatură militară şi s-a trecut direct la pluripartidism. Ce ordine ar fi fost în tranziţia spre economia de piaţă!

Val CONDURACHE

NICOLAE ŢĂRAN
„Intreprinderile de stat: pseudo-organizaţii“

Mulţi oameni şi chiar politicieni au nostalgia organizărilor ierarhice, rigide, iar cînd pronunţă cuvinte ca ordine şi organizare nu au în minte decît aşa ceva. Par a nu şti că mai există şi altfel de structuri care pot fi foarte eficiente. Dumneavoastră, ca specialist în management ne puteţi da cîteva exemple.

Din punct de vedere formal, structurile organizatorice sînt infinite. Dar există cîteva tipologii fundamentale, printre care şi cele puternic ierarhizate. Însă fondul problemei este aici scopul. O structură trebuie să servească un scop şi să derive din el. Din păcate, structurile ierarhizate nu pot fi utilizate decît în situaţii limită, pentru că scopul acestor structuri este obţinerea unui randament maxim în situaţii de criză, obţinerea cu orice preţ a unor obiective. Nu mai contează costurile şi eficienţa ci doar rezultatul. Aş da două exemple. Există două metode importante în ceea ce priveşte organizarea unor grupuri umane pentru a obţine rezultate. Una ţine de managementul şi cultura americană şi se bazează pe următoarea succesiune logică. În primul rînd se desenează structura, pornindu-se evident de la un scop. Structura, odată operaţionalizată, determină relaţii. Iar tot ceea ce se leagă de relaţiile interumane determină o cultură. Al doilea model fundamental este cel al japonezilor. Pentru ei nu e importantă structura în sine, ci cultura. Ei pornesc în primul rînd de la o

O organizaţie puternică îşi poate permite salarii mari

cultură a organizaţiei. În teoria managementului, cultură înseamnă coduri, norme de comportament, cutume şi, în general, reguli care implică o anumită etică a organizaţiei. Adică, ce-şi propune ea, ce responsabilităţi îşi asumă şi cum vrea să le transpună în realitate (mă refer la economie, dar lucrurile pot fi mutate şi în alte domenii). Deci o morală a organizaţiei în raport cu mediul. De fapt, o organizaţie trebuie să motiveze cel puţin trei subiecţi: clienţii, angajaţii şi acţionarii (proprietarii). Motivaţiile lor sînt de cele mai multe ori divergente. Există chiar stări de adversitate în raport cu aceste motivaţii. Pe de altă parte, o organizaţie trebuie să reziste unor puternice presiuni exercitate de furnizori, de distribuitori şi de mediu (guverne, comunităţi, culturi). De exemplu, e foarte greu să desfaci anumite produse în anumite ţări care le refuză cultural. Deci există cam 6-7 categorii de restricţii de susţinut concomitent. De aici greutatea realizării unor structuri eficiente.

Există cazuri în care, să spunem, în mod paradoxal, o organizare birocratică poate fi folositoare? Birocraţia poate avea vreo scuză în economie?

Nu. O structură eficientă, competitivă adică, comportă realizarea simultană a două exigenţe majore: una este să faci ceea ce trebuie să faci în raport cu cerinţele consumatorilor, să vii în întîmpinarea exigenţelor lor (pentru că de multe ori chiar consumatorii nu-şi cunosc dorinţele); a doua este să o faci într-un mod specific. Acesta e un lucru fundamental în economia de piaţă şi în societăţile democratice. Specific, adică să nu poţi fi imitat uşor. Viteza de imitare e foarte mare în mediile concurenţiale. Există chiar un talent extraordinar al unor firme şi al unor oameni de a imita genial. Trebuie să contracarezi acest mimetism al celorlalţi care poate fi fatal. Cum se poate face asta? E simplu, dar răspunsul meu e de ordin general. O structură e competitivă atunci cînd motivează. Iar motivaţia ţine de dorinţă. Cum poţi face ceva ca să trezeşti dorinţa unor oameni pentru ca ei să realizeze un anumit scop. Există evident motivaţii intrinseci, de ordin salarial (cele mai importante) şi factori de motivaţie extrinseci, care sînt de natură subiectivă: calitatea relaţiilor umane din organizaţia respectivă sau cîştigurile pe care ţi le conferă calitatea de a fi membru al unei anumite organizaţii (apropiere faţă de casă, întîlnirea cu alţi oameni, prestigiul social etc.). În Occident există un termen foarte uzual: nivel organizaţional de recompensă. Organizaţiile care se respectă şi care vor să atragă subiecţi competitivi au un nivel organizaţional de recompensă foarte ridicat. Pornesc de la ideea că trebuie oferite salarii medii foarte ridicate care să diferenţieze organizaţia respectivă faţă de retribuţia medie înregistrată în raport cu cererea şi oferta de pe piaţă. O organizaţie puternică îşi poate permite acest lucru. Dar limita acestui prag e foarte greu de stabilit, ea putînd deveni la un moment dat prohibitivă. Nu pot fi plătite salarii chiar oricît de mari. Iar această atracţie pe care o prezintă nivelul organizaţional ridicat de recompensă trebuie dublată de o etică a recompensei. Din punct de vedere managerial, etica recompensei e lucrul cel mai greu de realizat: să dai salarii potrivite şi care să nu poată fi contestate, salarii care să motiveze. În România situaţia e dramatică, pentru că, pe de-o parte există o mentalitate colectivistă şi oamenii nu acceptă diferenţieri ale recompensei în funcţie de efort şi de rezultate şi, pe de altă parte, pentru că nivelul acesta organizatoric ridicat de recompensă este o noţiune utopică. Nici o firmă nu-şi poate permite să folosească nivele organizaţionale ridicate de recompensă pentru a atrage subiecţii performanţi. Depăşirea acestei etape implică o schimbare culturală, aşa cum spun japonezii, o îndoctrinare pozitivă.

Care sînt limitele impuse unui director de intreprindere de stat? Poate s-o organizeze aşa cum vrea el, pe criteriul eficienţei? Asta fiindcă se tot vorbeşte de autonomia care a fost acordată acestor întreprinderi.

Sînt două lucruri care trebuie lămurite aici. Există evident în lume capital de stat care acţionează în condiţiile dreptului privat (nu e nici discriminat, nici avantajat). Acest lucru se întîlneşte în special în Franţa sau în Suedia şi nu s-a dovedit neviabil în ţări cu o autentică economie de piaţă. Aici, repet, există şi componenta culturală pe care mereu o uităm. (Ar trebui să fac o trimitere la Max Weber în lucrările căruia se arată clar că pattern-ul cultural specific Europei a determinat apariţia unui anumit tip de capitalism care s-a dovedit universal valabil prin normele lui culturale şi mai puţin prin cele tehnice). Revenind la ce m-aţi întrebat, e limpede că în România nu a existat un asemenea capitalism de stat de tip Renault sau Volvo. Aici a fost un pseudo-management, iar întreprinderile române de stat sînt nişte pseudo-organizaţii, nişte aşa-zise firme. În concepţia occidentală ele nu sînt firme. Sînt nişte grupări umane care în general nu prea au obiective, singurul lor scop fiind supravieţuirea, şi pe care nici nu le putem analiza, folosind concepte occidentale.

Nu se potriveşte nici o metodă de analiză.

Da, exact. Totuşi, cîteva concluzii se pot spune. Există o firmă americană FIMAN care împreună cu cîţiva experţi români a încercat să inventarieze părţile tari şi slabe ale managementului şi firmelor româneşti. Punctele tari nu prea sînt, în schimb cele slabe sînt nenumărate şi ţin mai ales de această mentalitate a celor care conduc şi a celor conduşi în cadrul firmelor româneşti. Evident, nici legislaţia actuală, dar nici cultura, după părerea mea, nu poate determina apariţia unor întreprinderi performante. Pentru asta e nevoie de restructurare. Cînd spun restructurare mă gîndesc la apariţia unor structuri care să producă valoare economică pozitivă. Deocamdată structura economică românească

În domeniul organizatoric există erori şi gafe: primele sînt scuzabile pînă la un punct, celelalte sînt inacceptabile.

produce pierderi. Rezolvarea e şi la nivel micro şi la nivel macro-economic. Ar trebui create reguli de joc care să permită o competiţie leală, iar la nivel micro-economic e necesară crearea unei culturi a firmelor care să permită depăşirea marasmului actual. În acest context nu se mai poate spune altceva decît că firmele româneşti de stat ar trebui să dispară cît mai repede. Mă refer la mentalitatea şi la maniera lor de funcţionare. Să nu se înţeleagă aici că fac vreun reproş cuiva. Mă includ şi pe mine în această structură, dar asta e realitatea.

Trecînd acum la sectorul particular, întîlnim de multe ori cazuri de patroni care, depăşiţi de dezvoltarea propriei afaceri, nu vor, nu găsesc sau nu ştiu să apeleze la nişte manageri care să le organizeze firma. De ce se întîmplă aşa?

Sectorul privat nu a debutat sub cele mai bune auspicii. Există nişte pseudo-patroni care nu au cultura şi mentalitatea unui patron adevărat, nu se gîndesc la context, fiind interesaţi de cîştigarea unor bani. Acesta e un obiectiv trivial în economie. De exemplu, trebuie să fii foarte îngrijorat în momentul în care cîştigi foarte mult şi nu investeşti deloc. Un patron în adevăratul sens al cuvîntului are două categorii de probleme. Una este excesul de lichiditate, cînd lucrurile merg prost, şi alta e inversă, adică incapacitatea de plată. Între aceste limite oscilează sau evoluează o firmă. Totul e să găseşti un drum care să o facă competitivă pe termen cît mai lung posibil. În România nu prea există deocamdată aşa ceva. Dar, conducînd anul acesta 15 lucrări de diplomă, am avut posibilitatea să cunosc foarte precis lucrurile. Am rugat absolvenţii Facultăţii de Ştiinţe Economice din Timişoara să-i chestioneze pe conducătorii unor firme timişorene pentru a vedea în ce măsură sînt preocupaţi de managementul strategic. Şi am găsit o relaţie directă evidentă între această preocupare şi competitivitatea firmelor respective. Unde există o asemenea strategie pe termen lung, lucrurile merg mult mai bine decît acolo unde ele se desfăşoară la întîmplare.

Dar aş vrea să mai spun ceva. Citîndu-l pe colegul meu Costea Munteanu, spun că, în acest domeniu al eficienţei organizaţionale, există erori şi există gafe. Erorile sînt scuzabile pînă la un punct, dar gafele sînt inacceptabile. Iar la nivel macro, erorile ar fi, să spunem, politica financiară (supra-impozitarea de exemplu), în vreme ce fixarea unor taxe vamale incredibil de mari pentru componente electronice, calculatoare sau alimente sînt gafe de neiertat, chiar criminale aş spune. Adică privezi o ţară întreagă de tehnologie de informaţie ş.a.m.d. În economie, eroarea înseamnă a nu şti precis că mergi spre eşec, adică mai ai o şansă de a-l evita, dar gafa e aplicarea unei politici despre care se ştie că determină automat un eşec. Închiderea economiei româneşti prin astfel de taxe vamale e o gafă pe care nici o ţară din lume n-o mai repetă, pentru că, după o serie de asemenea experienţe, s-a ajuns la un fel de consens, că aşa ceva nu trebuie făcut.

Cum se explică atunci această gafă de la noi?

Să nu se supere nimeni, dar cred că, literalmente, problema e de ordin mental. Echipa guvernamentală nu a citit destulă literatură economică. E o ignoranţă care poate că are rădăcini şi în mentalitate.

Nu poate fi vorba şi de anumite interese?

Pot exista şi interese, dar sînt meschine. Evident că acest gen de gafe au repercusiuni pozitive asupra unor oameni. E foarte uşor în asemenea condiţii să mituieşti vameşii şi să obţii un avantaj concurenţial. Aş spune mai mult: din punct de vedere economic, aceste preocupări de a eluda taxele vamale devin chiar politici raţionale. Într-o economie condusă după asemenea reguli, e raţional să încerci să eludezi vama. Nu spun că e o conduită morală, dar raţiunea economică nu e aceeaşi cu raţiunea lui Kant.

A consemnat
Andrei Manolescu

Organizatorii dezordinii

Se sparie gîndul de ce scrie într-un dicţionar de dinainte de 1989, aflat în circulaţie şi astăzi, între cuvintele "organ" şi "organizaţie". Mai bine de patruzeci de ani viaţa noastră a fost organizată de fel de fel de organe, de organizatori, de organizaţii.

Convocarea în faţa "organizaţiei de bază" era de cele mai multe ori semn prevestitor de rele, simpla invocare a cuvîntului "organ" te făcea să tremuri, iar dacă "organele" se interesau de tine nu era deloc a bine.

"Organizarea întreprinderii", "organizarea muncii", "organizarea producţiei", "organizaţia obştească", "organizaţie de masă" şi cîte altele. "Organizatorii" erau cîtă frunză, cîtă iarbă. Organizatorii nu munceau, activau. Aceste sintagme mai au astăzi vreo importanţă pentru noi? Nu, nu mai au. Dar ar trebui să aibă în aceeaşi măsură şi pentru aceleaşi motive pentru care au intrat în neant şi vrem cu disperare să le facem uitate. Fără să reuşim.

Organizatorii de ieri, cei care organizau dezordinea, jalonau haosul, au devenit managerii de azi. Şi fac exact ceea ce au făcut şi ieri, prefăcîndu-se că organizează reforma, implementează economia de piaţă şi democraţia originală.

Pentru a organiza, organizatorii aveau nevoie de o maximă dezordine. Asta le-a reuşit din plin. De fapt, e singurul lucru care le-a reuşit. Nu puteau ridica, edifica, construi fără să facă tabula rasa din tot ce i-a precedat. Şi asta le-a reuşit. Au făcut tabula rasa, cu metode de import, adaptate la realităţile şi la oamenii locului, din clase sociale, cultură, istorie, indivizi, oraşe, case, biserici, cîmpii, munţi, păduri, rîuri, lacuri. Ce-au pus în loc, dacă au mai pus, n-a fost decît expresia dezordinii lor mintale. Oraşe mizerabile, străzi murdare, case sufocante, clădiri urîte şi oameni ca vai de capul lor.

Aveau nevoie şi de un om nou. Au făcut din om - neom, după chipul şi asemănarea lor. Organizat. Metodic. Şi ni l-au lăsat moştenire. E aicea, cu noi, printre noi, în noi. E marea şi unica lor victorie, obţinută, în fine, cînd n-au mai putut să se bucure de ea cu adevărat. De care beneficiază din plin moştenitorii şi continuatorii.

N.C. MUNTEANU

La un car de nebunie, un dram de normalitate

Presa românească post-revoluţionară, ştim cu toţii, a ţişnit în entuziasmul haotic al frustrărilor acumulate în anii negri. Filologi sau ingineri, mulţi dintre noi ne-am trezit încadraţi într-o categorie cu răsunet pompos şi iz de celebritate: cea de ziarist. Amintindu-ne de introducerea, cuprinsul şi încheierea compunerilor din şcoală, ne-am apucat, în virtutea sus-numitei etichete, să ne dăm exclamativ cu părerea despre toţi şi toate din jurul nostru. Timpul trecînd şi corul nostru devenind tot mai mult o mulţime de solişti afoni, s-a simţit nevoia unei oarecari organizări.

Aşa se face că ziariştii români s-au grupat în două grandioase organizaţii, apropiate în denumiri, dar, se pare, profund diferite-n mentalităţi: Societatea ziariştilor români (S.Z.R.) şi Asociaţia ziariştilor români (A.Z.R.). Fiind căldură mare afară şi vacanţă pentru tot românul, a face un reportaj sistematic despre organizarea ziariştilor noştri s-a dovedit o nebunie.

Societatea ziariştilor români este, şi se declară, în vacanţă: deşi cineva se găseşte la sediu, afirmă, de la faţa locului doamna Valeria Filimon, vice-preşedinte, ei de fapt nu sînt acolo şi nu pot oferi informaţii. Statutul? Ai dreptul să-ţi bagi nasul în el doar dacă eşti membru.

Aşa stînd lucrurile, ne îndreptăm (pluralul des folosit nu este al maiestăţii ci al umilinţei) către gruparea rivală - căci cam aşa se autoproclamă - A.Z.R.-ul. Aici, procedura e mai democratică iar secretele de organizare mult mai transparente. Una din cele două doamne ce lucrează ca secretare în sediul de pe Calea Victoriei se arată dornică să ne dezvăluie orice... numai că nu prea are ce. Ce organizează A.Z.R.-ul? Din cînd în cînd, conferinţe de presă. Colocvii. Seminarii. Ce oferă ziariştilor? Legitimaţii, contra dese cotizaţii semestriale. Partea lor bună e că sînt valabile şi în străinătate, pentru accesul gratuit la muzee. Altfel, paşapoarte de servici şi vize de la diverse ambasade. Un alt lucru bun, şi util şi, pe deasupra, motivul ce-i aduce pe ziarişti cel mai des la sediul în cauză (o cămăruţă).

Tot A.Z.R.-ul este cel ce s-a străduit să obţină reduceri substanţiale la hoteluri pentru membrii săi, pe baza unei legitimaţii vizate şi a unei delegaţii. Din păcate, cam atît. După părerea uneia dintre cele două secretare, modestia mijloacelor acestei organizaţii apărute după '89 se datorează S.Z.R.-ului. Aceasta reprezintă, de fapt, varianta de tranziţie a fostului Sindicat al ziariştilor comunişti, ne informează aceeaşi secretară. De aceea dispune de fostele fonduri. Pe cînd A.Z.R.-ul, care nu e sindicat, ci doar asociaţie, nu dispune de nimic. Nici măcar de locuri, cu preţ redus, de vacanţă pentru membrii săi. Dispune doar de trei preşedinţi prin rotaţie, cam (observaţi exactitatea) la 6 luni o dată: Petre Mihai Băcanu, Vartan Arachelian şi Cornel Nistorescu. Şi, pare-se, de un consiliu (sau comitet?) director, Statut există, în sertarul spre care se îndreaptă mîna doamnei, dar nu e actualizat. Mai bine să nu-l vedeţi aşa. Aha.

Acum ar trebui să punem punct şi să ne retragem, organizat, din faţa organizării şi organizaţiilor ziariştilor români. Noroc, însă, că mai există şi jurnalişti străini.

Fundaţia pentru Jurnalism Independent este, într-adevăr,o organizaţie, ale cărei baze au fost puse de celebre (la ei) personalităţi ale presei americane, printre care: Jim Greenfield, membru al Comitetului Editorial al New York Times, Ed. Baumeister, editor la The Times din Trenton, New Jersey. Ca orice fundaţie occidentală care se respectă, cea pentru jurnalism independent are un scop şi nişte obiective clar precizate. Scopul ei este promovarea mediilor independente în Europa răsăriteană; de aceea ea operează în centre locale de training din Republica Cehă, Slovacia, Polonia, Ungaria, şi, din 14 noiembrie 1994, în România: varianta ei românească o constituie Centrul pentru Jurnalism Independent, situat în clădirea Academiei de Teatru şi Film din Bucureşti, condus de Iolanda Stăniloiu, în calitate de director, de Constanţa Chirilescu, director de programe - din partea română, precum şi de Sam Teaford, fost jurnalist la Los Angeles Times, din partea americană, centrul bucureştean străduindu-se să ordoneze cumva haosul presei româneşti.

Pentru ca media din România să treacă de la amatorism la profesionalism, este nevoie, mai întîi, de ordine în mentalitate: jurnaliştii americani sau vest-europeni, neimplicaţi politic, ce operează ca instructori în aceste centre, încearcă să imprime şi confraţilor lor estici o "conştiinţă jurnalistică". Pentru ei, ea se bazează pe "onestitate, verificare amănunţită a informaţiei, echidistanţă". Pentru noi, blazaţii români, toate acestea ne apar ca locuri comune, cuvinte umflate de care sîntem sătui. "N-avem nevoie de un nou limbaj de lemn", e o primă reacţie previzibilă a cinicului jurnalist român.

Numai că diferenţa între vechea noastră limbă noduroasă şi lozincile occidentale este că în spatele celor din urmă se ascunde ceva, o parte practică: în presa lor chiar se scrie profesionist. Pe aceeaşi latură concretă, aplicată, sînt axate şi cursurile găzduite de Centrul pentru Jurnalism Independent: ele sînt predate numai de persoane care au lucrat şi s-au specializat într-un domeniu sau altul. Cursul de Public Relations, de pildă, început în aprilie, o are drept instructor pe Cassidy Şerbănescu, care a lucrat în domeniu ani de zile. Dacă, la un moment dat, prelegerea sa se intersectează cu un alt domeniu înrudit, instructorul nu se hazardează să abordeze el însuşi tema în cauză: cheamă un alt specialist.

"Sigur că îngustarea domeniilor poate, uneori, duce la un nivel teoretic scăzut. Dar important este că centrul se ghidează după anumite principii, precum cel al specializării şi al experienţei concrete. Numai o oarecare rigoare, chiar şi schematică, poate pune ordine într-un haos. Modul occidental de a "pune ordine" este, iarăşi, unul cu totul nou: cursanţii, de pildă, sînt "organizaţi" pe nesimţite, într-o manieră destinsă, prietenească. O latură a "educaţiei" Centrului este şi aceea de a ne învăţa cum să facem treabă cu zîmbetul pe buze şi nu cu sudoarea şiroindu-ne pe faţă.

În sfîrşit, pentru românul mult timp frustrat de butoane şi fire, baza tehnică a centrului poate fi o atracţie: sala de curs este prevăzută cu computere; biblioteca Freedom Forum, coordonată de Tiberiu Cazacioc, dispune de arhivele unor publicaţii precum USA Today, New York Times, Washington Post, la care poţi avea acces, împreună cu Reuter's News File, cu ajutorul a două calculatoare cu imprimantă; aceeaşi bibliotecă cuprinde cam 300 de volume de referinţă, printre care o serie de enciclopedii noi; de asemenea, urmează să aibă acces la Compuserve, Internet şi la alte 600 de bănci de date din SUA şi din lume. Ziariştii români vor putea, astfel, beneficia de o informaţie de la Casa Albă, de pildă, în decurs de cîteva ore. Mulţi dintre participanţii la programele de training pentru jurnaliştii profesionişti, ţinute de Sam Teaford, au declarat, de altfel, că unul dintre principalele motive ale frecventării cursului este... calculatorul. Accesul civilizat şi internaţional la informaţie.

Deşi, aşa cum am mai precizat, Centrul pentru Jurnalism Independent nu este o organizaţie a ziariştilor români ci un "cadou" dinafară, cu atît mai mult merită a fi pomenit la o temă precum organizarea. Cu principiile lui superficiale, poate pentru noi, dar, în orice caz, existente, el a reuşit să grupeze măcar o parte a ziariştilor noştri la colocvii şi seminarii pe teme oscilînd de la "Participarea femeilor la dezvoltare", la "5 ani de la Revoluţie", la "Evenimentul local reflectat în Mass Media" sau la "Libertatea presei şi condiţia jurnalistului român în tranziţie". Făcîndu-i măcar să se cunoască şi, poate, să împărtăşească experienţe, Centrul va avea, sperăm, meritul, de a-i împinge pe aceştia spre modalităţi proprii de organizare mai eficiente şi mai responsabile.

Iaromira POPOVICI

Haosul de la Costineşti

În octombrie 1993. Consiliul Europei hotăra lansarea în 1995, a Campaniei Europene de Tineret împotriva Rasismului, Antisemitismului, Xenofobiei şi Intoleranţei.

Declanşarea campaniei a atras după sine un val de acţiuni în întreaga Europă: concerte rock sau rap, festivaluri interculturale, piese de teatru, emisiuni TV, concursuri de poezie, demonstraţii stradale, schimburi de tineret etc.

Ideea campaniei, ca orice idee venită din Occident, a fost acceptată cu bucurie de România. Astfel, cînd Grupul European de Coordonare a solicitat înfiinţarea unor structuri naţionale ale campaniei, România a fost una din primele ţări europene care au îndeplinit această cerere.

Momentul de vîrf al campaniei din România l-a constituit "Săptămîna Toleranţei, Adevărului şi Speranţei - Tineri în marea Europă - STAS '95" desfăşurată la Costineşti în perioada 9-16 iulie.

Manifestarea a fost pregătită de fundaţia organizată în acest scop, împreună cu organizaţiile de tineret ale PD şi PDSR şi cu o serie de ligi şi fundaţii apropiate acestora.La STAS '95 urmau să participe 2000 de reprezentanţi ai tuturor structurilor de tineret politice şi apolitice din România. Pentru ei era pregătit un program generos care abunda de seminarii, cafenele politice, mese rotunde, workshopuri susţinute de personalităţi ale vieţii politice şi culturale româneşti.

Scopul manifestării? L-a făcut public chiar Consiliul de Coordonare al STAS '95: "Prin duplexul pe care îl vom realiza cu marea manifestare de la Strasbourg, ne vom situa în rîndul ţărilor europene pentru care firescul apartenenţei la acest statut nu mai are nevoie de demonstraţie".

România îşi propunea dealtfel, să fie singura ţară din Europa care organizează o manifestare în paralel cu cea de la Strasbourg.

Prima surpriză neplăcută a apărut cu cîteva zile înainte de 9 iulie. Ministerul Tineretului şi Sportului a redus drastic fondurile destinate STAS '95. Potrivit unuia dintre membrii staffului manifestării, Cornel Zugravu, dl. Mironov ar fi declarat că nu oferă fonduri pentru ca nişte huligani şi derbedei să se adune la Costineşti şi să strige lozinci antiprezidenţiale.

Temerile dl. ministru s-au dovedit a fi nejustificate. Majoritatea covîrşitoare a celor 1600 de invitaţi făceau parte din partide sau asociaţii apropiate puterii sau erau chiar angajaţi ai MTS-ului.

Reducerea fondurilor dar şi incompetenţa organizatorilor au generat un adevărat haos la Costineşti. Delegaţii au aşteptat ore în şir pentru a fi cazaţi şi asta în cazurile fericite. Cei mai năpăstuiţi au fost cazaţi doar după 24 de ore, calitatea cazării a fost direct proporţională cu apropierea politică sau sufletească faţă de organizatori.

În aceste condiţii, deschiderea oficială s-a transformat într-o festivitate destul de bizară. D-na Dana Violeta Gheorghe (secretar de stat în MTS) s-a referit la scopurile STAS '95. Semnale pozitive, respectarea principiilor democratice, toleranţă, integrare europeană, pericolul intoleranţei. O cuvîntare reuşită. La 3-4 metri în spatele secretarei de stat cîţiva tineri se chinuiau să reaprindă "Flacăra speranţei" (adusă de la Bucureşti după modelul olimpiadelor). Cei din sală erau vizibil îngrijoraţi. Perspectiva de a dormi o noapte sub cerul liber li se părea mai apropiată decît pericolul unei Europe intolerante.

Zilele care au urmat nu au fost mai fericite. Numeroasele personalităţi anunţate iniţial au lipsit (aproape) cu desăvîrşire. Tinerii care se aşteptau să dialogheze cu Varujan Vosganian, Laurenţiu Ulici, Ion Cristoiu, Nicolae Ulieru, Petre Roman etc. au fost nevoiţi să se mulţumească (tot) cu organizatorii. În special cu nelipsiţii Cornel Zugravu (fundaţia CRED) şi Andra Râşnoveanu (PD).

Singurii politicieni (mai) cunoscuţi care au participat au fost Ştefan Cazimir, Victor Surdu şi Cornel Nica.

Dl. Victor Surdu a fost invitatul cafenelei politice avînd ca temă "Statutul omului politic". Preşedintele PDAR a propus celor prezenţi să se înscrie în partidul său. În acest caz, d-sa le va oferi locuri eligibile pe liste. Pentru a-şi dovedi buna credinţă dl Surdu a oferit participanţilor cîte o bere pe gratis.

Brusc, şi fără nici o legătură cu subiectul în discuţie, un ziarist de la "Dimineaţa" l-a acuzat pe dl. Surdu că a fost secretar de partid la Iaşi. Dl. Surdu a recunoscut. Dar s-a ocupat doar cu problemele agriculturii. De altfel, în acea perioadă Iaşiul a avut cea mai mare producţie de grîu la hectar. Şi asta pentru că dl. Surdu alerga după ţărani pe cîmp ca să-i pună la treabă.

Dl. Cornel Nica (vicepreşedinte PDSR) a fost invitatul cafenelei "Toleranţa în politică"; D-sa consideră că Puterea instalată în decembrie '89 a dat dovadă de o toleranţă exagerată. Ca argument dl. Nica a invocat blîndeţea cu care conducerea ţării a tratat manifestaţiile şi grevele (mai ales în prima jumătate a anului 1990).

În această atmosferă, atraşi şi de un soare generos, 90% din tineri au preferat plaja.

Din cei 150-200 de participanţi la lucrări maximum 30 au luat cuvîntul. Majoritatea erau tineri de la PDSR, PD, dar şi de la PRM, PS sau PAC. Restul organizaţiilor prezente au tăcut adînc.

Ca la orice manifestare serioasă, nu au lipsit spectacolele cultural artistice. Cei care le-au realizat merită sincere felicitări. Cu greu se putea imagina o îmbinare mai reuşită între spectacolele UTC-iste şi kitsch-ul perioadei de tranziţie. Cluul uneia dintre seri l-a constituit concursul "Miss STAS '95".

Douăzeci de june stîngace au defilat speriate în faţa unui public extaziat. Juriul concursului a făcut greşeala de a o elimina prematur din competiţie pe reprezentanta PD-ului. Decizia a declanşat huiduielile numeroasei galerii a trandafirului. Farmecul situaţiei a fost sporit de prezentatorii concursului care au încurcat sistematic între ele kilogramele, anii şi centimetrii.

Întoarcerea la Bucureşti n-a fost mai puţin apoteotică. Imaginaţi-vă peste 2000 de tineri aşteptînd un tren de zece vagoane. În ciuda evidenţelor, organizatorii au cerut fiecărei delegaţii să călătorească în acelaşi vagon cu care a venit. În acest fel urmînd să aibă loc toată lumea. Zis şi făcut. În vagonul 7 , de pildă, susţineau că au venit atît PDSR şi PD cît şi cîteva organizaţii mai mici, ceea ce a dus la o luptă crîncenă pentru fiecare milimetru pătrat. Apelul la civilizaţie s-a dovedit inutil. Răspunsul era invariabil acelaşi: Săptămîna Toleranţei s-a încheiat.

În final participanţii au avut şi ei o satisfacţie. Au putut intra cu biletele oferite de organizatori, la Rockmania.

Rezultatul manifestării? Oficialităţile şi organizatorii se vor putea mîndri că am fost singura ţară din Europa care a organizat o manifestare în paralel cu cea de la Strasbourg. Pe plan intern, membrii staffului îi vor muştrului părinteşte pe liderii organizaţiilor participante că au trimis tineri neserioşi. În final, toată lumea va răsufla uşurată, bifînd încă un seminar (sau, mă rog, manifestare).

Romulus Cătălin GEORGESCU

RROMII - ÎNTRE ŢIGANITUDINE ŞI ŢIGANOSTROIKĂ

Mic îndreptar de (dez)organizare individuală şi colectivă

După 1989, odată cu accederea la proprie identitate a minorităţii rromilor/ţiganilor din România, elita, "dublu socializată", a purces la edificarea unei etnopedagogii de depăşire a istoricei crize identitare. Pe de o parte "tradiţionaliştii"/"tombaterele"/"autohtoniştii" ("regele", "împăratul", deputatul şi cei 60 de preşedinţi "legitimaţi"), în mare parte promotori ai unui totalitarism etnic agresiv, resentimentar, stagnant, eminamente analfabet, similar "românismului", de cealaltă parte "bonjuriştii-bovarici", "intelectualii", "occidentalizanţii" (Nicolae Gheorghe, Mădălin Voicu, Nicolae Păun) adepţii unei emergenţe istorice, ai unei "schimbări la faţă" utopice. Primii, în consonanţă cu aşteptarea normativă a grupului hegemonic (autorităţi publice şi locale), perpetuînd o alteritate anticipată ("aşa sîntem noi, ţiganii", "nu sînt probleme", "şi noi sîntem români") şi strategiei de supravieţuire anistorice; ultimii, teoreticieni "paşoptişti" ai regularizării unor mutaţii structurale, amorsării dinamicilor şi logicilor interne ale dezvoltării ("sîntem rromi, nu ţigani", "şi noi sîntem cetăţeni"), pînă la construcţia/ coagularea unor ierarhii şi sensuri colective. Clivajul ideologic ţine mai puţin de lupta pentru legitimitate şi hegemonie a uneia din direcţii, cît mai mult de estomparea stigmatului etnic şi excluderii, depăşirii identităţii sociale virtuale (este Cioabă rege?) şi impunerii unei autoimagini efective (sînt rromii o "minoritate infracţională"?).

© S. Ghetie

Dezorganizarea socio-culturală a rromilor/ţiganilor, contraproducţie a conflictului dintre cultura (mediul anticipativ, reflectat) şi natura (structura reactivă, nereflectată) acestui grup cu statut (auto) marginal, este o consecinţă a absenţei legăturilor individuale cu instituţiile socio-culturale şi a lipsei modelelor formativ instituţionale care să fixeze valorile şi normele personalizante (trinomul cultură - personalitate - societate).

Contradicţia dintre idealurile sociale şi cele individuale, dintre modelul lumii şi cel autoreferenţial (Fane Spoitoru sau Nicolae Gheorghe?), necorelarea motivaţiilor şi scopurilor subiective cu cele obiectiv-normative predispun la clivaje atitudinale colective (inadaptare, stări discomportamentale etc.), devin factor ontologic de autodistrugere, ca eşec al personalităţii individuale/colective. Rezultanta vizibilă - o dilematică opţiune a populaţiei de rromi/ţigani: desolidarizarea etnic/culturală (efect al depersonalizării provocate de neglijarea, subestimarea şi rejetul valorilor tradiţionale) sau modernizarea culturii (schimbarea stilului de viaţă), (re)constituirea unui profil etnic unitar prin "coagularea" diferenţelor subgrupurilor/breslelor de rromi/ţigani etc.). Derapajului existenţei enunţat i se adaugă o indiferenţă afectivă, anomică, mergînd pînă la respingerea normelor impuse de instituţiile socio-culturale, receptate ca fiind asimilaţionist, faţă de care în mod inerent şi necesar sînt de prevăzut alternative responsabile.

Acestor prejudicii li se adaugă inerţiile dominante de aberaţii pasionale (pseudomituri şi stereotipuri), care întreţin o preeminenţă a etnicului, dauna drepturilor cetăţeneşti şi alimentează un disconfort socio-comunitar progresiv, deseori violent.

Mobilizarea reţelelor de influenţă, efortul conjugat în rezolvarea "problemei rromilor" este de domeniul viitorului. Un viitor comun, totuşi.

Vasile IONESCU
consilier pentru problemele rromilor
în Ministerul Culturii

Dezorganizarea democraţiei şi ordinea totalitară

Dezordinea leneşă, anapoda şi vidată de criterii, e specific orientală. Cînd organismul românesc s-a îndreptat, încă de la 1829, spre relaţii cu Apusul şi, apoi, paşoptiştii au început strădania sincronizării cu civilizaţia occidentală, voci stridente au condamnat actul ca un atentat la specificitate şi rînduielile autohtone. Specificitatea autohtonistă însemna menţinerea, obstinată, în dezordinea orientală a - se spunea - trecutului secular. Ostilitatea împotriva noului tip de civilizaţie, ordonată, organizată modern a fost reluată între războaie cu o înverşunare şi mai îndîrjită. Asta tocmai pentru că reîntregirea ţării, deci augmentarea ei teritorială cu încă două treimi, şi sporirea potenţialului ei productiv creau condiţii favorabile trecerii, în ritm mai activ, spre o civilizaţie de tip industrial. Orientările tradiţionaliste s-au împotrivit. Se spunea că efortul organizat al muncii industriale ar fi inadecvat spiritualităţii naţionale. În 1922 un articol din Ideea europeană releva "imposibilitatea pentru Orient, acest leagăn al idealurilor morale, de a primi maşinismul european". Nichifor Crainic afirma, în 1923, că "o cultură specific naţională, de la care singure se exclud minorităţile industriale, aplecate spre industrialism, trebuie să-şi soarbă posibilităţile agricole". Statul european era abhorat fără menajamente, în acesta văzîndu-se o intruziune periculoasă a unui factor ordonator modern. Nae Ionescu vehicula, în 1926, ideea "incapacităţii noastre congenitale de a intra în anumite tipare fabricate pe alte realităţi, cu alte cuvinte şi în vitalitatea greu de înfrînt a formelor noastre specifice de viaţă". Într-un interviu, acordat în iunie 1925, Nichifor Crainic observa: "De doi ani se discută şi la noi chestiunea orientalism-occidentalism, adică încotro ne vom orienta în viitoarea noastră dezvoltare culturală. Idealişti sau materialişti, occidentaliştii noştri se declară adepţii unei legi a interdependenţei care, aplicată nouă, n-ar fi pe numele ei adevărat decît un determinism european implacabil exercitat asupra vieţii noastre. După această lege ar trebui să ne declarăm aprioric înfrînţi, fără nici o posibilitate de salvare. Europa ar exercita, ca să zic aşa, un fel de dictatură asupra forţelor noastre de creaţie. Determinismul acesta nu e decît anularea personalităţii etnice". Evident, pretenţia aceasta a menţinerii în cadrele şleampete ale Orientului implica şi organizarea structurală a statului modern, prin democraţie şi pluripartidism. Au fost şi cugetători, mulţi, care au salutat necesitatea intrării în sistemul ordonat al Occidentului, cu democratismul inerent al civilizaţiei sale, militînd pentru aceasta şi ironizînd lamentaţiile pierderii specificităţii autohtoniste. Ralea scria cu umor polemic, în 1924, în eseul Iluziile grandomaniei: "Ni s-a spus s-o rupem cu Occidentul, să ne închidem în ziduri chinezeşti, căci ne putem satisface de minune noi înşine. N-avem decît să apelăm la tradiţie, recte să învăţăm greceşte, slavoneşte ori turceşte, să ne îmbrăcăm cu işlic, să mîncăm numai sarmale şi să cîntăm doine. Mentalitatea de după război a devenit şi mai intolerabilă. O vanitate oarbă întunecă peste tot bunul-simţ". Şi cerea "să primim cu modestie şi cuminţenie experienţa bună şi pilda venită de aiurea". Se cerea, aşadar, aşezarea organizată, ordonată modern a structurilor româneşti. Ceea ce, de fapt, s-a şi înfăptuit, cu deosebire în guvernarea liberală, din 1922-1926, condusă magistral de Ion I.C.Brătianu. Atunci, în 1923, s-au adoptat noua Constituţie şi toate legiuirile necesare fortificării şi organizării economice a României Mari, postbelice.

Deloc ciudat e faptul că unii dintre apărătorii orientalismului nostru neştirbit au postulat, pe plan politic, pînă la exces, ideea de ordine, înţeleasă ca o modalitate de organizare totalitară a statului. Să spun, mai întîi, că aceşti partizani neînduplecaţi ai specificităţii integrale au preluat, totuşi, modele de organizare statală de aiurea, cu deosebire cele experimentate în ţările totalitare (Germania, Italia, chiar Rusia). Un naţionalism încrîncenat - s-a observat în epocă - care procedează prin a împrumuta idei din altă parte, iată nu numai un paradox dar o antinomie născătoare de scîntei. Şi, totuşi, faptul s-a petrecut. Se cerea, cu glasuri răstite, renunţarea la dezorganizata, haotica democraţie cu pluralismul inerent. Politica democratică a pluripartidismului era redusă la politicianism putrid, corupt şi venal, extaziindu-se forţele politice de ordine ale "vremurilor noi". Deopotrivă, şi extremismul de dreapta şi cel de stînga propuneau renunţarea la "bîlciul" democraţiei pluraliste şi adoptarea partidului unic, creator de ordine prin organizarea disciplinată a dictaturii. Dictatura de clasă sau cea de rasă era recomandată ca singura soluţie salvatoare. Haosul şi fatala dezorganizare a vieţii publice datorate viciilor funciare ale democraţiei nu puteau fi asanate - se spunea - decît prin ordinea severă a dictaturii. Vorba mai veche a lui Caragiale, care a fixat moral aspiraţia lui Mitică, "ne trebuie o tiranie ca în Rusia", a găsit, între războaie, o neaşteptată audienţă. Grupări politice anume şi ideologi propuneau, de zor, această formulă de organizare statală, care ne-ar fi scos din toate dificultăţile. În februarie 1933 Nichifor Crainic scria: "Popoarele dezgustate de vasta escrocherie parlamentară revin la simplitatea onestă şi organizată, întemeiată pe forţele creatoare ale naţiunii, aşa cum indică bunul simţ în sfîrşit deşteptat. În amurgul democraţiilor occidentale se ridică lumina nouă a orientării vieţii pe temeiuri morale şi pe ierarhia valorilor insultate un veac de agresiva incompetenţă a talmeş-balmeşului democratic... Moartea democraţiei române va veni sigur, categoric şi fatal, de la curentele sănătoase, creştine şi naţionaliste în necontenită creştere azi". Partidele politice erau considerate organisme perimate sau, cu o sintagmă utilizată în acea vreme, partidele nu mai au dreptul să facă rău. Mihail Manoilescu a publicat în 1937, în limba franceză , cartea Partidul unic (tradusă, în 1942, în româneşte) în care afirma: "Puţini înţeleg că dictatura nu mai poate fi astăzi o instituţie patriarhală şi primitivă, ci numai un sistem complex de funcţiuni care să răspundă exigenţelor infinite ale vieţii popoarelor moderne... Partidul unic este o instituţie contemporană care e caracterizată printr-o aceeaşi concepţiune de stat... În toate aceste regimuri statul ia asupră-şi misiunea de a întruchipa un ideal politic şi social şi de a conduce naţiunea... Conducerea, ierarhia, disciplina sunt totdeodată diferite de ceea ce sunt ele în partidele politice ale regimului liberal. Prima originalitate a partidului unic e şeful său. Conducătorul şi partidul sunt două realităţi complimentare. Marele conducător de tipul Kemal, al lui Mussolini, Salazar, al lui Hitler e un fenomen al secolului... Conducătorul este acela care are, mai mult decît toţi ceilalţi revoluţionari, viziunea anticipativă a noului stat, conducătorul este acela care pregăteşte revoluţia care dirijează luarea în posesiune a statului şi dă linia generală a transformărilor de impus statului; conducătorul e acela care realizează fuziunea dintre partid şi stat, adesea prin mijlocul unei numiri personale".

Unde a dus partidul unic, personalizat prin conducătorul său "inspirat" autoproclamat şef al statului totalitar, azi o ştim prea bine. Cu excepţia ţărilor din estul european, după război - şi mai înainte - a triumfat democraţia pluralistă. O fi avînd această democraţie parlamentară erorile şi defecţiunile ei. Dar, vorba lui Churchill, omenirea n-a inventat un regim politic mai bun decît democraţia. Aici ordinea şi organizarea se păstrează prin autoreglarea mecanismului interior al democraţiei. "Dezordinea" democraţiei parlamentare este o pură invenţie a aspiranţilor spre dictatura regimurilor forte, tiranice.

Z.ORNEA

Zeii de lut ai Securităţii române

"Tovarăşi! Principalul nostru duşman este lipsurile noastre!"

Aşa îşi începea cuvîntarea la 1 martie 1950 generalul Pintilie Gheorghe, fost agent NKVD cu misiune în România sub numele de Pantelei Bodnarenko şi ajuns şef al Direcţiei Generale a Securităţii Poporului. El se adresa întregului activ din posturile de comandă ale Securităţii, adunat la Ministerul Afacerilor Interne (astăzi, sediul Senatului). Astfel de întîlniri de analiză şi bilanţ se făceau atunci cel puţin o dată pe an şi erau precedate de un program de inspecţii la Direcţiile regionale de Securitate. Documentele timpului care consemnează aceste evenimente fac posibilă reconstituirea unui portret robot al securistul anilor '50.

Prima grijă a celor care se ocupau de recrutare era cercetarea originii sociale a viitoarelor cadre. La începutul anului 1949, 78% dintre lucrătorii Securităţii proveneau din familii muncitoreşti sau de ţărani săraci, iar restul din ţăranii mijlocaşi sau mic burghezi. La rîndul lor, înainte de a deveni securişti, 54% dintre cei încadraţi la Securitatea poporului fuseseră muncitori cu diverse calificări, 28% funcţionari, 14% muncitori necalificaţi sau ţărani săraci şi 2% intelectuali. În mare, aceştia au fost cei care s-au ocupat de instrumentarea anchetelor, a loturilor de deţinuţi care cuprindeau miniştri, academicieni, personalităţi politice şi militare, clerici, studenţi şi cadre universitare - practic tot ceea ce constituise suprastructura culturii, politicii şi administraţiei din vechea Românie. Mulţi dintre cei angajaţi la Securitate în acei ani abia ştiau să scrie şi toţi aceştia au trebuit să-şi completeze în perioade de şcolarizare intensivă de cîte 2 luni studiile medii. Această stare de lucruri s-a perpetuat în timp. În 1955, spre exemplu, aflat într-o inspecţie în judeţul Cluj, lui Alexandru Drăghici, ministrul de interne, i se raportau următoarele: "Tovarăşe ministru, în cadrul Raionului Dej au lucrat efectiv un număr de 6 tovarăşi. Eforturile pe care trebuie să le depunem în muncă nu sînt suficiente: 2 tovarăşi sînt lipsă în cadrul schemei. Alţi doi tovarăşi care cu toată dragostea lor de muncă sînt încadraţi de 1 an şi jumătate, totuşi nu îi ajută cunoştinţele şi pe deasupra mai sînt şi bolnăvicioşi. Eu am raportat de mai multe ori, susţinea căpitanul Lupu, şeful Securităţii din Dej, să se ia în considerare situaţia acestora, pentru că îi ducem la ruină". De ce îi duceţi la ruină? - a vrut să afle ministrul Drăghici. "Tovarăşe ministru, continuă căpitanul, unul e bolnav de ulcer. Sînt şi oameni care au fost sancţionaţi pentru că nu au muncit, iar anumiţi tovarăşi plîng atunci cînd le arăţi lipsurile. Apoi, am constatat că din lucrătorii noştri, puţini au un nivel cultural pentru a sta de vorbă cu informatorii" - am citat din Stenograma şedinţei cu comandanţii din regiunea Cluj care s-a desfăşurat în 21 aprilie 1955. Crasa ignoranţă nu era doar un apanaj al gradelor inferioare din aparatul de Securitate. La 8 mai 1949, ministrul de interne Teohari Georgescu, ministrul adjunct Marin Jianu şi şeful Securităţii Pintilie Gheorghe au participat la vizionarea unui spectacol al ansamblului artistic al Ministerului Afacerilor Interne. Cele mai numeroase sugestii le-a avut apoi Pintilie Gheorghe, şeful Securităţii: "Ordon ca artiştii să nu mai fie posomoriţi! Artistul e artist şi indiferent de starea psihică, să nu uite că e pe scenă! Apoi, de ce orchestra simfonică e jos şi corul pe scenă? Orchestra să urce imediat pe scenă, pentru că ea şi corul formează un ansamblu şi trebuie să se sprijine reciproc. Şi să se completeze orchestra simfonică imediat cu acordeoane, pentru a putea intona marşuri vioaie şi mobilizatoare". În vremea în care se derula această secvenţă, peste 100.000 de oameni intraseră în anchetele securităţii şi erau exterminaţi cu încetul în închisorile regimului, în vreme ce prin birourile temutei instituţii o armată de ignoranţi alcătuia lungile liste negre, datorită cărora războiul comuniştilor împotriva poporului român avea să mai facă alte sute de mii de victime. Acum, imaginea securistului de ieri ne apare schimbată de spusele securistului de azi în cea a unui vajnic şi competent ofiţer de informaţii. Iar dacă s-au comis abuzuri şi crime, fostele cadre de Securitate susţin în prezent că de ele nu este vinovat securistul patriot, românul care şi-a apărat cu osîrdie fruntariile în calea agenturilor. Vinovaţi sînt ceilalţi, nu românii din Securitate. Vinovaţi sînt făcuţi ruşii, evreii, ungurii care au fost preponderenţi în comanda şi structura Securităţii în anii '50, cînd aceste abuzuri s-au comis. Adevărul istoric este altul. La începutul anului 1949, an în care Securitatea era în plin război împotriva poporului român, la ordinele comuniştilor şi ale Moscovei, structura sa etnică era următoare: 83% români, şi abia restul de 17% alte naţionalităţi. Această statistică poartă data de 19 ianuarie 1949. Dar care sînt astăzi dilemele celor care au fost odinioară ofiţeri ai Securităţii? Dar acum, cînd realitatea le pune la îndoială chiar raţiunea unei existenţe închinate luptei de clasă, au ei vreo dilemă?

© C. Burnbut

Începusem schiţarea portretului robot al securistului anilor '50 cu un citat din Pintilie Gheorghe, cel care s-a aflat vreme de un deceniu la comanda Securităţii. Temuta poliţie politică din România comunistă a fost - dincolo de cruzimea represiunii pe care a practicat-o - şi un fel de templu al rigorii. Ordinea şi disciplina de fier au impregnat puternic aparatul de securitate, constituit pe o structură hiper-centralizată. Această armată a partidului aflată "în avangarda luptei de clasă" avea ceva din fanatismul vechilor ordine militare medievale. Selectaţi doar pe criteriul fidelităţii faţă de Cauză, respectîndu-se şi "originea socială sănătoasă", tinerii muncitori şi ţărani aveau şi greutăţi de adaptare în sistem. Acestea, de regulă, nu durau foarte mult, iar la 2-3 săptămîni de la îmbrăcarea uniformei de securitate, personalitatea fiecăruia suferea o metamorfoză cumplită: deveneau mici dumnezei, stăpîni peste viaţa semenilor lor. Deseori, elanurile le trebuiau temperate. Iată ce spunea la şedinţa din 1 martie 1950 cu comandanţii de securitate generalul Pintilie Gheorghe: "Avem nevoie de membri de partid cinstiţi, devotaţi, cu atitudine partinică, ca să putem îndeplini sarcinile, altfel nu se poate. Cu indisciplina stăm foarte prost. Din care cauză stăm prost? Pentru că noi ne socotim buricul pămîntului!" Tocmai din pricina acestui sentiment de superioritate trebuiau uneori calmate excesele de zel ale securiştilor. Pintilie Gheorghe accentua în faţa comandanţilor că în Securitate bătaia se foloseşte numai cu acordul şi la indicaţia superiorilor. Ordinul era necesar datorită numărului mare al celor care mureau în prima fază a anchetei. Nemulţumirile faţă de asemenea evenimente erau pricinuite celor din fruntea Securităţii doar de regretul că "banditul" a dus cu el în mormînt secretele "trădării" sale. Cu alte cuvinte, moartea unui arestat în anchetă datorită bătăii primite era resimţită de securişti drept o evadare, iar cel care se făcuse vinovat de crimă lua cîteva zile de arest tocmai pentru acest motiv. Pentru ofiţerii securităţii nu vieţile oamenilor contau, ci declaraţiile lor. Informaţia era zeul suprem căruia i se închinau toţi. Uneori cu prea mare osîrdie. Să-l ascultăm din nou pe Pintilie Gheorghe: "Tovarăşi, fiecare meseriaş, fiecare doctor, orice om are o sculă şi de scula lui se îngrijeşte. La Securitate, care este scula noastră? Şi noi avem sculă. Dacă frizerul are brici, dacă strungarul are strung, am spus că scula noastră sînt informatorii noştri. Să ştim cum să muncim, să vedem cu cine avem de-a face. Aşa cum muncitorul are grijă de scula lui, aşa trebuie să avem şi noi grijă de informatori. Dacă frizerul are ca sculă a lui briciul, noi avem omul, şi omul viu! Asta înseamnă că trebuie să-i dăm multă atenţie. Să le dăm indicaţii, să le trasăm linii, dar nu aşa, gata, îl iei şi-l faci negru la spate! Dacă un strungar distruge scula lui, ce mănîncă el mîine? Aşa ne învaţă Partidul nostru?" Sfînta indignare a lui Pintilie Gheorghe era perfect explicabilă. Declaraţiile care umplu mii de pagini de prin arhivele Securităţii sînt, multe, pline de cele mai fantastice scenarii care la o sumară verificare îşi dovedeau lipsa de veridicitate. Bătaia fiind singurul argument al securistului, fiecare om odată intrat în "anchetă" trebuia să-şi găsească, cumva, vreo vină pe placul anchetatorului. Zelul acestuia era greu de astîmpărat. Bineînţeles, au existat şi excepţii sau nuanţe - după cum şi firile oamenilor sînt diferite. Cu toate acestea, ele confirmă regula de comportament a securistului, sintetizată la 1 martie 1950 de o propoziţie a lui Pintilie Gheorghe: "La noi n-au ce căuta tovarăşii care cred în Dumnezeu".

Marius OPREA

Aduse cu poşta

Nebunul, acest inamic al ordinii

Numit în 1793 medic la ospiciul Bicêtre, Philippe Pinel ia hotărîrea de a-i scoate pe nebuni din lanţuri. Comandamentele revoluţiei cer, iată, şi eliberarea bolnavului psihic, dezalienarea. Actul său are însă nevoie de încuviinţarea lui Georges Couthon, care la acea dată împreună cu Robespierre şi Saint-Just asigura triumviratul Convenţiei. Într-o primă fază, surprins de temeritatea proiectului, reprezentantul puterii îl ameninţă se pare astfel pe întemeietorul psihiatriei moderne: "Voi merge, cetăţene, mîine la Bicêtre în vizită, dar nenorocire ţie dacă înşeli şi dai drumul prin smintelile tale duşmanilor poporului!" Departe deci de realitatea tragică a ospiciului, puterea, cea nouă reacţionînd aproape identic cu cea substituită, îl identifică pe alienat cu un inamic public. Acolo unde predecesorii vedeau un "posedat", un "demonizat", pe nebunul al cărui delir scapă ordinii teologice a lumii, Couthon vede un duşman al unei noi ordini pe care Raţiunea, "emblema" Revoluţiei, o instaurează. Aşa se naşte aventura modernă a iraţionalului.

Respins atît de ordinea mistică cît şi de cea carteziană, nebunul rămîne eternul exilat. El este acelaşi generator de dezordine genuină, fără tendinţă, de grad zero, scăpînd oricărei ordonări istorice. Pus în faţa realităţii crude a ospiciului, Couthon va exclama: "Cetăţene, eşti nebun de vrei să dau drumul la aceste animale?" "Cetăţene, îi răspunde Pinel, sînt convins că aceştia sînt aşa de agitaţi deoarece sînt legaţi!" "Fă ce vrei cu ei, îi abandonez!"

Un tablou de epocă îl surprinde pe Pinel în momentul scoaterii alienaţilor din lanţuri. În mîna stîngă ţine bastonul (caduceul?). O femeie cu bonetă albă îi sărută mîna dreaptă. Înconjurat de curioşi, supraveghează cum unei tinere îmbrăcate în alb i se rup lanţurile. În plan mai îndepărtat, o isterică contorsionată. În partea dreaptă personaje în diferite ipostaze mimînd nebunia. Această fărîmare simbolică a lanţurilor suprimă violenţa simptomului, lăsîndu-l însă pe arierat pradă destinului său, eliberîndu-l, puterea se fereşte însă de a elibera nebunia. Specialistul e lăsat să organizeze acest nucleu al dezordinii. Instituţia nu îşi va pierde prin nimic caracterul carceral, abandonată în mîna medicului. Îi recunoaşte oare astfel puterea psihiatrului statutul profesional ori mai degrabă nu e decît o derogare de responsabilitate? Deoarece între zidurile ospiciului cetăţeanul Couthon resimte atavic ameninţarea simbolică pe care nebunul o poartă în destinul său, ameninţare la adresa ordinii sociale. Iraţionalul ia locul demonizatului, blîndeţea substituie exorcizarea în limitele aceluiaşi spaţiu carceral.

Lăsîndu-i pe nebuni pe mîna psihiatrului, Revoluţia îl abandonează şi pe acesta în mijlocul arieraţilor săi. El este integrat efortului organizatoric al noii puteri, ca un supraveghetor al dezordinii. Sub-ordonat stăpînirii temporale, medicul răspunde în faţa acesteia de soarta acestora. Puterea, garant al ordinii sociale, îl învesteşte pe psihiatru cu titlul de garant al minimei dezordini umane. Şi aceasta deoarece Raţiunea, acest totem al modernităţii, îl coboară pe alienat din corabie pentru a-l prezenta subordonaţilor: "Iată, aceasta este nebunia, antiteza ordinii!", nebunie pe care ei îndrăzniseră să o organizeze.

Cosmin CHIŢA

Voce off

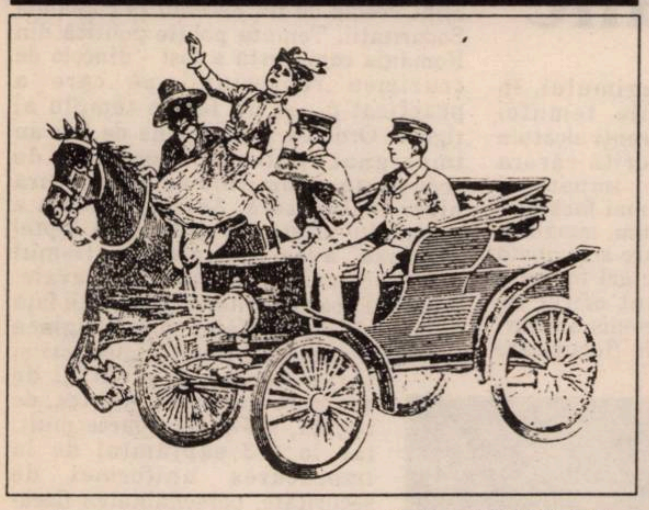

„Doar nihilismul este constructiv" - Jean DUBUFFET

Capricii

Why Not la plus 30⁰

... Numiţi-o frivolitate, futilitate sau pur şi simplu curiozitate, şi eu am fost la discoteca "Why Not?" în seara de 21 s-o văd pe Amanda Lear!

În caz că nu ştiţi unde se află această faimoasă (se pare) discotecă: ea este undeva între blocuri în construcţie, mai jos de Mag. Unirea în sensul opus Casei Poporului, în zona ce s-a numit cîndva Turturele... Mergeam acolo pentru prima dată, vă jur; mai mult ca sigur, şi ultima.

Cu o invitaţie pe care scria "invitat de elită" (banc prost: aveam să-mi dau seama că *toată lumea* era "invitată de elită"!) am coborît încrezător din taxi, abordînd poarta de care se ţineau disperaţi cu ochii cîţiva cetăţeni, probabil de prin partea locului, şi pe care o ţineau cu braţe tatuate alţi cetăţeni. A fost primul moment în care am realizat că, cu invitaţia mea "de elită", puteam să-mi fac cel mult vînt... Cu legitimaţia de ziarist, am reuşit totuşi să pătrund în curte; în clădire, ceva mai tîrziu. Cît despre locuri - la revedere: acestea erau, *toate*, "rezervate"! De cine? De alţi, invitaţi, "*mai de elită*"... (Pînă la urmă, un loc într-un colţ, dreapta sus, s-a dovedit chiar mai fericit: măcar am putut vedea, bine, şi am putut sta, jos!)

Spectacolul (care mai cuprindea concursul "The Look of the Year", două prezentări de modă şi trei recitaluri, din care cel al Amandei L.) trebuia să înceapă la opt. A început la opt jumate, comme si de rien n'était... Şi, oricît de sexy este Mihaela Rădulescu şi oricît de bătut în cuie textul citit, cred că un "scuzaţi pentru întîrziere" era o minimă politeţe. Dar de ce politeţe mai poate fi vorba după buluceala de la intrare şi "zăpăceala" cu locurile?! Acolo unde m-am aşezat, la "elitele de sus", existau mame cu copii (!) şi doamne indignate că, din cauza TVR, nu pot vedea nimic. Începutul "show"-ului a fost punctat de chiţăieli patetice gen "Domnul cu camera, daţi-vă la o parte!" Spre jumătatea lui, tineri vînjoşi îşi urcaseră partenerele pe mese - însă asta numai *în partea dreaptă*, repet; în rest, oamenii şedeau blînd privind echipele de televiziune (presupun că se uitau în monitoare). Iar cînd a sosit şi "pauza de cinci minute", cei de jos s-au ridicat şi au rămas aşa, în picioare... preţ de vreo douăzeci de minute, cît a ţinut pauza: a părăsi locul pe care te-ai aşezat era riscant, dar mai ales era imposibil. Astfel i-am putut observa mai bine pe Dinescu, Nae Caranfil, Mircea Toma *e tutti quanti* - unii cu locuri, alţii fără; se făceau că le place, şi cum să nu le placă? era o combinaţie perfectă de saună îmbrăcată cu maxiautobuz supraîncărcat la orele de vîrf.

... Cînd am ieşit din discotecă, spre miezul nopţii, blocurile în construcţie mi s-au părut de o răcoroasă distincţie. Blocuri "de elită", se-nţelege; cum tot de elită a fost şi taxiul care era să mă ducă-n Piaţa Rahovei în loc de Lahovary... Căldura dă năluciri.

P.S. - Amanda Lear a cîntat patru cîntece. În playback, of course. (**a.l.ş.**)

Bustul Thaliei

... În principiu, totul trebuia să fie "exquis" în acest **Supeu** de la Odeon (montarea aparţine tinerei Florentina Enache): o piesă-dinamită (scrisă de Jean-Claude Brisville), doi mari actori în rolurile principale (Radu Beligan şi Ion Lucian), "la qualité française" şi secolul XVIII în turnura frazelor asasine (căci saloanele, să nu uităm, erau veritabile cîmpuri de luptă iar la sfîrşitul conversaţiilor trupurile se tîrau ca după nişte măceluri!)... **Supeul** e un text "gătit" în aşa fel încît să te lase "răpus" la final: cei care au văzut filmul lui Molinaro, cu cei doi Claude (Rich şi Brasseur) în chip de Talleyrand şi Fouché, ştiu!

Despre ce e vorba?

Faţă în faţă în acest *huis-clos*, "Viciul" şi "Crima" - în cuvintele lui Chateaubriand -, acasă la "Viciu" (i.e. Talleyrand), pentru un conciliabul de taină după înfrîngerea lui Napoleon la Waterloo. Parisul e un butoi de pulbere. Iar pe acest butoi doi oameni - Talleyrand şi Fouché - se joacă "de-a viitorul Franţei": nu un popa prostu', ci o partidă de bridge, în cursul căreia cele două tabere - Franţa aristocrată, scăpată de la ghilotină, şi cea plebee, care a ridicat ghilotina - îşi vor întinde capcane nenumărate, avînd fiecare, în mînecă, un as... Dincolo de intriga strînsă, ţesută mărunt-mărunt, ceea ce e superb în piesă ţine de această confruntare pe faţă - chit că dovezile pe care cei doi şi le aruncă privindu-se drept în ochi şi cu sîmbetul pe buze sînt dovezi obţinute pe ascuns. Ceea ce contează e pur şi simplu "regalul" de a-i vedea, unul lîngă altul la masă, pe Talleyrand-prostituata politică şi pe Fouché-satirul poliţiilor... Or, la acest "Supeu", Talleyrand e, Fouché - mai puţin.

Problema, cred, nu este "inabilitatea" lui Ion Lucian de a-l juca pe Fouché* (actorul se achită de rol, cum se spune, onorabil), ci lipsa unei viziuni din partea regizoarei asupra personajului; iar dacă această viziune există, atunci ea este falsă! Disponibilitatea "simpatică" din jocul lui Lucian, accentele gaga, aerul nătăfleţ adesea - toate sînt nelalocul lor în caracterizarea lui Fouché, o brută sangvinică şi, nu mai puţin, cinică. De acord - Fouché era "omul din popor", însă acest lucru nu înseamnă neapărat bonom. Această eroare de apreciere a personajului dezechilibrează "duelul" cu Talleyrand. Şi-apoi, chiar dacă replicile sînt la fel de formidabile ca în original (cu o rezervă: vezi nota!) iar perfidia lui Talleyrand la fel de "pufoasă" - lipsesc scînteierea, panaşul, verva... **Supeul** lui Brisville e pentru români, de o deconcertantă actualitate; cel al Florentinei Enache e mai mult o masă de cantină, în care Talleyrand a nimerit din greşeală alături de "obişnuiţii locului".

În concluzie: intenţia Teatrului Odeon de a monta această piesă este, repet, binevenită. Poate la fel de binevenită, şansa acordată unei regizoare tinere, aflată la debut. Însă această şansă trebuia susţinută de un efort riguros de documentare şi de un "de ce?" coerent în privinţa textului. Aşa cum arată, **Supeul** dă impresia unui exerciţiu inutil şi neterminat de digitaţie - ca şi cum regizoarea şi-ar "face mîna" pe un text despre mîncare, ei nefiindu-i deloc foame... Ceea ce, fiind vorba de bucătăria franţuzească, este poate cel mai mare păcat! (**a.l.ş.**)

Notă: O singură scăpare mi s-a părut a detecta în textul piesei, altminteri binişor tradus: Talleyrand vorbeşte în două rînduri despre Ludovic al XVIII-lea şi "înaintaşul" său Ludovic al XVI-lea... Cuvîntul francez trebuie să fi fost "*aîné*", or, în acest caz, sensul este de "frate mai mare" ("primul născut" etc.).

Din vieaţa unui extremist de centru

Povestiri din pădurea alsaciană

Cică ar exista, lîngă Strasbourg, o pădure în care de ani şi ani de zile, cresc - sub observaţia psihofiziologilor - două specii de maimuţe: macacul rhesus şi macacul de Tonkean. Macacul din Tonkean provine din Celebes (lung de vreo 60 cm, fără a socoti coada) şi e mult mai puţin cunoscut decît macacul rhesus; deşi aparţin aceleiaşi specii şi "tehnic" s-ar putea încrucişa şi fecunda, ei nu se pot suferi şi puşi să trăiască laolaltă sînt gata să se omoare.

Povestea n-ar mai avea de ce să dureze, dacă cercetătorii Centrului de Primatologie de la Strasbourg n-ar fi observat că macacul de Tonkean are un comportament neobişnuit, foarte puţin caracteristic altor specii de primate (toţi sîntem mai mult sau mai puţin primate, chiar şi la Strasbourg). Ei l-au numit comportament pacificator.

Cum se manifestă.

Să zicem că în doi macaci de Tonkean - din cei vreo 30 născuţi chiar acolo, în preajma Parlamentului european! - intră dracii şi încep să se ia la bătaie, stîrnind scandal, cum se spune în orice parc, pădure sau cartier; de obicei, în mai toate societăţile animaliere - inclusiv în cele ale animalului care se vrea ciudat şi-şi zice om - cei care intervin într-un asemenea conflict iau partea unuia dintre adversari, aleg adică, urmînd să-l apere pe unul şi să-l lovească pe celălalt. La macacul de Tonkean această opţiune, angajament, implicare etc. nu are loc sau şi mai frumos spus de către Bernard Thierry (de la Universitatea "Louis Pasteur" tot din Strasbourg, că mai există şi aşa ceva pe acolo): "la macacul de Tonkean, individul scapă unei asemenea alternative".

Şi atunci: cînd bătăuşii riscă s-o facă lată, din adîncul pădurii şi al clanului, dintre copaci şi printre ramurile lor bogate, apare cîte un bătrîn macac care se interpune între cei doi nebuni;

fără a lua partea unuia sau a altuia, fără a se teme că ar putea fi linşat ca neutru, laş, apolitic, naiv, căcăcios, străin, împăciuitorist, lichea, gelatinos, defetist, ridicol, stupid, umanitarist, pacifist şi cîte şi mai cîte adjective pot trece prin capul unei primate mai mult sau mai puţin evoluate,

el începe să le facă fel de fel de "mutre" hotărît simpatice, grimase liniştitoare, bezele fără echivoc amicale,

ba chiar să-şi dezvăluie dinţii într-o mişcare ce ţine întru totul de ceea ce orgoliul maimuţelor superioare consideră a fi cea mai intimă definiţie a diferenţei lor faţă de macacii ordinari şi toate celelalte vieţuitoare: surîsul.

Cică după această intervenţie a pacificatorului, cei doi apucaţi (în două cazuri din trei) se liniştesc şi ca un semn sigur, la ei, de reconciliere, trec la a-şi face unul altuia toaleta, "un ritual foarte important pentru menţinerea relaţiilor sociale", după cum explică domnul primatolog de la "Louis Pasteur"; asta înseamnă că cei doi împăcaţi se caută de purici şi păduchi, deşi în pădurea alsaciană aceşti paraziţi nu există, avînd în vedere condiţiile excelente de higienă în care cresc macacii buni şi răi. Cică aşa le-a rămas obiceiul toaletajului amical, după sutele de mii de ani petrecuţi pe insulele acelea din Celebes, într-o deplină izolare. Cică numai la ei există acest individ care aduce pacea şi prietenia între doi zmintiţi, fără a se duşmăni cu vreunul sau altul, ambii recunoscîndu-i dreptul şi autoritatea de a-i despărţi şi supunîndu-se mesajului său foarte clar: "fără violenţă!"

Mai mult: cică nu orice macac de Tonkean poate fi o forţă de intervenţie rapidă şi pacificatoare; doar cei bătrîni sînt investiţi cu onorabilitatea care permite autoritatea unei înţelepciuni. Ar exista oare şi la ei ascultarea celui mai în vîrstă, o ierarhie în dreptul de a transmite mesajul non violent care interzice a-i rupe gura semenului său? Ar exista o - doamne iartă-ne vorba proastă şi fereşte-ne de prea mult antropomorfism! - inteligenţă a macacului de Tonkean?

Echipa de cercetători din pădurea aceea profund europeană se fereşte a folosi acest termen, căci "noţiunea de inteligenţă e indefinizabilă", dar, ca în orice poveste, ceva cică e sigur, fiindcă altfel nu ar exista vestea-povestea şi al ei mister: "comportamentul pacificator presupune facultăţi cognitive pe care nu le deţin toate primatele". De unde le-ar veni tonkeaniştilor şi rhesuşilor, nu? (Deşi s-a observat că şi pe la ei apare rar un asemenea fenomen, foarte rar, de neluat în seamă, rhesuşii fiind categoric răi, puşi pe bătaie, violenţă, ce mai, proşti în toată regula încremenirii în proiect...)

Cică ăştia din Tonkean - îşi dau cu presupusul primatologii - deşi nu sînt decît maimuţe sînt totuşi altfel, nu ştiu cum, fiindcă ar fi avut pe insula lor (iar ajungem la "Insula pinguinilor"?), timp de sute de mii de ani, condiţii climaterice extrem de confortabile, dulci, modelîndu-le energia, buna dispoziţie, lenea: bananele creşteau din abundenţă, n-aveai ce să te omori culegîndu-le şi înghiţindu-le, această imprejurare fericită eliberîndu-i de angoasele existenţiale prea crispante, adică tocmai acelea care impun rigidităţile, violenţele, dominaţiile, structurile (poţi povesti azi fără vorbele astea?) care împiedică apropierea convivială, spontaneităţile prea "democratice", acel "lasă-mă să te las" fără de care civilizaţiile nu s-ar fi înălţat, romanele nu s-ar fi scris şi poveştile ar fi murit odată cu parlamentarii...

E o explicaţie prea darwinistă? Prea marxistă? Prea deterministă? N-are "meta", n-are "trans"?

Aceasta e altă poveste şi foarte curînd - după cum se comportă unele primate mai primate decît altele - îi vom afla sfîrşitul amuzant, odată cu încheierea tuturor celorlalte maimuţăreli.

Radu COSAŞU

retro CINEMA scop

Aceşti negri împreunaţi şi aparatul de filmat

Nu vă fugă gîndul la împreunări "deviante". (Mai aşteptaţi puţin.) E vorba aici de clasicul cuplu de poliţişti (în fapt doi negri clar (!) obscuri, aflaţi la primul rol mai consistent) în care sarcinile sunt "corect" împărţite - familistul şi burlacul - şi, din raţiuni comic-scenaristice, ulterior inversate. Ici dispare o heroină, colo apare o eroină, dar în loc să cadă în păcat familistul pe post de burlac, cade - şi-ncă liber - filmul însuşi. Înecat de o coloană sonoră excesivă, **Băieţii răi** se transformă într-o diaree videoclip(ociz)ată (şi parcă înţelegem abundenţa de microfonaşe la tot pasul, pardon, cadrul), iar ultimele minute - din cele peste 120 devenite obligatorii - aduc poate una din cele mai flagrante dovezi de narcisism din partea unui... aparat de filmat: prezent pînă atunci din umbră, el participă cu umbră şi suflet la triumful final. Al eroilor şi nu al filmului.

Bunul meu vaccin Sam

Dacă omul alb n-ar fi intrat cu drujba în pomul verde african, nici Dumnezeu nu s-ar fi mîniat, creînd acest virus şi nici Petersen n-ar fi avut substanţă pentru "thrillerul viral" **Outbreak**. De unde însă atîta mînie pe ăl de sus încît să răpună - într-un timp record, ce-i drept, şi pe o cale atît de "accesibilă" precum cea a aerului - vieţile unor oameni nevinovaţi, creaţi după chipul şi asemănarea sa nu ştim. Ştim doar că, în condiţiile (iniţiale) date, Donald Sutherland are perfectă dreptate cînd doreşte dinamitarea deliberată a virusaţilor - răspîndaci numindu-i (post-mortem) victime de război (biologic, fireşte!). Pînă în punctul în care americanizarea lui Petersen îşi spune cuvîntul: vaccinul exista iar eroina nu trebuia să moară! Unicul personaj mai de "doamne-ajută" care mai rămîne din acest clasic film catastrofic, nu şi catastrofal, este bunul Sam (Dustin Hoffman).

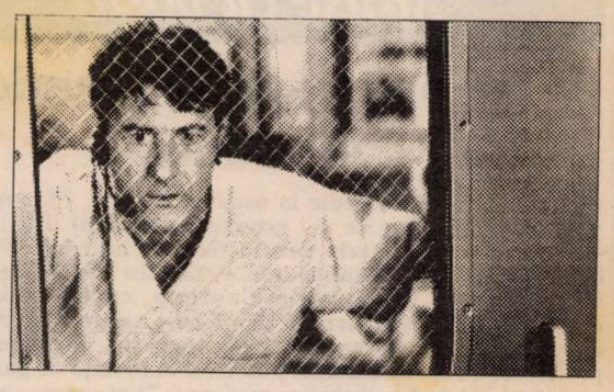

Aviz ascoriştilor!

E de presupus că printre preferinţele cinefile apriorice ale ascoriştilor nu se află nume precum Pasolini, Waters ori Jarman. Filmul **Verdict sub ameninţare** este pe cît de "negru", pe atît de cumplit. William Hurt face aici un rol dureros de prost, iar Joanne Whalley-Kilmer pare că s-a specializat în postura de asistentă socială: mamă pe marginea prăpastiei în **Mother's Boys** , (din nou) mamă pe buza lui Assante, în **Trial by Jury**. Cu toate acestea, filmul conţine un mic episod plin de pilde şi semnificaţii. Ce nu face un homosexual cînd este... tată şi mai are pe deasupra şi un băiat student la... teologie: se face frate cu dracul (în persoana justiţiei americane) şi depune o mărturie oarecum edificatoare în această peliculă-proces(ată) în trena celor **12 oameni furioşi**, pentru a nu dăuna carierei preoţeşti a fiului său. Aţi fi crezut? (**Mihai Chirilov**)

Trecerea prin reviste

MINIMUM 100. Revista scoasă de Al. Mirodan la Tel Aviv a ajuns la numărul 100; editorialul primului număr suna cam aşa: "Vrem să scoatem o revistă bună. Asta-i tot." Mirodan are dreptate să spună acum, ajuns centenar, "rămîne aşa cum ne-am înţeles!" - *Minimum este* o revistă bună, plină de haz, de vioiciune, o revistă inventivă, care "muşcă" atunci cînd trebuie şi nu se culcă niciodată pe lauri, chit că cei care au lăudat-o, de-a lungul celor o sută de apariţii, sînt nume "grele" precum Geo Bogza, Edgar Reichmann, Mircea Săucan, Al. Şafran, Radu Beligan ş.a.m.d. În numărul aniversar, ne-au reţinut atenţia paginile de la rubrica "Punctul pe i" (30 de zile), cu "gafa" de la Cotroceni cînd cu vizita scriitorilor, proza tînărului Martin Marcus intitulată "Urmele", controversa în jurul "cazului Grünberg" excelent dezamorsată în secţiunea de corespondenţe (una din cele mai vii, de altfel) şi - nici nu se putea altminteri! - nenumăratele bancuri presărate prin tot cuprinsul revistei. Sigur că o revistă ca aceasta, cu "de toate pentru toţi", nu poate să mulţumească pe toată lumea de la un capăt la altul: în ce ne priveşte, lucrurile care nu prea ne-au încîntat sînt "Cronica mondenă" a lui Adrian Zahareanu şi paginile de "Film" semnate Renée David-Costin. În rest, o revistă faţă de care, cum spune şi Radu Cosaşu în urarea lui de la mulţi ani, "ţi-e greu să te ţii la distanţă"... Fiind "revista oamenilor inteligenţi", sîntem convinşi că *Minimum* va"creşte"!

DIALOGUL SUB ANCHETĂ. Din ce în ce mai bună şi revista *Contrafort* a tinerilor scriitori basarabeni (director: Vasile Gârneţ; redactor-şef: Vitalie Ciobanu). În ultimul număr (8/iunie '95) aflăm un interviu cu prof. Sorin Alexandrescu, un eseu de Andrei Ţurcanu: "Supliciul absenţei", ancheta "Literatura din Basarabia - sub semnul balanţei" (la care răspund Valeriu Matei, Vasile Galaicu, Mihai Stefan şi Victor Prohin), episodul al doilea din "Amintirile despre o lume de ieri şi de-alaltăieri" ale Irinei Eliade şi un interviu cu Umberto Eco "despre suferinţa romanescă" (tradus de Florin Sicoie); o "dare de seamă" despre Festivalul de poezie de la Sighişoara de la sfîrşitul lui mai a.c. (tot numărul este de altfel ilustrat cu imagini din acest burg transilvan), două poeme de Virgil Mihaiu, texte de Nichita Danilov, Ioan Mânăscurtă, Grigore Chiper şi Ghenadie Nicu, cronici la cărţi de Octavian Paler ("Rugaţi-vă să nu vă crească aripi"), Jacques Le Goff ("Negustorii şi bancherii în Evul Mediu"), Mariana Codruţ ("Existenţă acută") şi Ştefan Melancu ("Elegii întîmplătoare") completează acest nou număr al *Contrafortului*, al cărui editorial (semnat de Vitalie Ciobanu) se intitulează "Scriitorii sub anchetă" şi este remarcabil prin luciditatea analizei: "În cultură necesitatea integrării organice în spaţiul spiritualităţii româneşti de mult a luat locul gesticulaţiilor ritualice: al plăcilor comemorative şi al lupoaicelor cu funcţie simbolică. E momentul profesionalismului. Să nu ne iluzionăm. Vrem sau nu vrem, literatura din Basarabia a început să fie supusă anume *acestui tip de judecată critică*, singurul care asigură consacrarea, iar circumstanţele de ordin istoric, politic, social etc. rămîn oricum extra-literare. Este un examen dificil dar obligatoriu dacă ţinem să ieşim din retardare cronică şi provincialism cultural. (...) Unionismul în literatură (termenul sună totuşi niţel barbar în această sferă a lucrurilor de la sine înţelese), eficienţa sentimentului patriotic... nu mai reclamă astăzi doar o emisie continuă de blesteme cu verbul pus la sfîrşitul propoziţiei sau epifanii mistico-lirice cu Burebista şi Ştefan cel Mare, ci, mai ales, gîndire liberă, spirit critic, supleţe stilistică, densitate ideatică, abordări neconvenţionale, deschidere spre cultura europeană şi universală. Şi nu în ultimul rînd: toleranţă faţă de colegul ce împărtăşeşte o altă părere, dar cu care e firesc să dialoghezi, pentru că nu-l poţi suspecta de trădare."

"NEIERTATUL CIORAN" este titlul textului de rămas-bun pe care Dan C. Mihăilescu îl publică, nu în LAI, nici în *22*, ci în *Românul Liber* - "ziarul Uniunii Mondiale a românilor liberi"; şi este păcat că îl publică acolo (nu ştim ce arie de difuzare are ziarul, dar, credem, nu prea mare...), căci textul este, ca orice scrie DMC-ul, extraordinar. În cazul de faţă, intimitatea cu verbul cioranian îi dă "cioranologului de serviciu" (*honni soit qui mal y pense!*) acel amestec de tandreţe ulcerată şi glacialitate oraculară din fraze, deloc de circumstanţă şi aproape-definitive: "... la urma urmei, de nimeni iertatul Cioran sfidează orice tip de iertare. Dialogul lui nu s-a purtat decît cu Dumnezeu şi cu diavolul. Şi nu în numele lor, nici în numele nostru, ci exclusiv în numele lui: eu pantocratic, Cioran a ştiut bine că Demiurgul e rău, iar diavolul e un îndoielnic perpetuu. De lăsat, ne-a lăsat aşa cum ne-a găsit: la mijloc de bine şi rău, întru blestemul lui «n-a fost să fie» şi mîntuirea întru «la ce bun?». Nu ne-a iertat nici o clipă, drept care nici nu-i cerem iertare şi nici nu-l iertăm." ● Din acelaşi număr, am mai semnala articolul polemic al lui Augustin Ioan "La mahalaua arhitecturii" şi, *pour la bonne bouche*, cronica Taniei Radu la **Dama cu camelii**: "Spectacolul lui Răzvan Mazilu..., programat în ultimele zile ale acestei stagiuni pe scena sălii Atelier de la Naţionalul bucureştean, a fost, fără îndoială, o revelaţie şi va fi, probabil, un reper pentru stagiunea următoare. (...) **Dama cu camelii** de la Naţional e un spectacol cizelat ca un angrenaj de maşină infernală. O viziune care te urmăreşte şi care «spune» fără cuvinte." (**a.l.ş.**)

Cu o copertă semnată de Done Stan şi cu ilustraţii de Chirnoagă, Val Munteanu, Gabriela Melinescu, Julio Gonzales, Masson, Kundera, Pollock, Lucio Fontana, Magnelli, Dubuffet..., ediţia română a prestigioasei reviste internaţionale (nr. 14) va fi în curînd şi în librării. Din sumar: Castoriadis, Baudrillard (într-un dialog cu François Ewald), Susan Sontag, Garton Ash, Brodsky, Nadine Gordimer, Vercors, Danilo Kis, Alain Bosquet, Salman Rushdie, Maurice Nadeau, William Boyd, Vargas Llosa, Ivan Klima etc. Plus românii Iordan Chimet, Zoe Petre, Monica Gheţ, Gabriel Dimisianu şi Mircea Iorgulescu.

Vom reveni cu o prezentare mai amplă.

Cronica literară de tranziţie

Cronici nescrise

Evipie, oraşul dă în clocot şi e pe jumătate gol, aerul pute a eşapament, a năduşeală şi a şmecherie, te cuprinde o mare senzaţie de zădărnicie, îţi spui că inşii cu scaun la cap sunt acum pe creste de munţi sau de valuri, nu stau să scrie cronici literare pe care cine le citeşte? Cine, în afara autorilor vizaţi? Iată o întrebare serioasă, pentru care va trebui făcut un sondaj. Dar ţie, nu-i aşa?, nu-ţi pasă, tu, *so wie der Vogel singt*, cum cîntă toantele de păsărele, cum face Bombyx Mori mătase, cum latră foxterierii sau demagogii, cum votează majoritarii - îţi secretezi comentariile şi le arunci în deşertul tranziţiei. De ce? Fiindcă pentru tine (thank you, Edmund Hillary şi Ciomolungmei tale) cărţile există şi (mersi, G. Călinescu) compania lor e mai plăcută decît a multor semeni. Îmi încep ziua între cărţi şi mi-o sfîrşesc între ele (ar trebui şi pentru fraza asta să fac o temenea, chiorului de Sartre, dar *je m'en fiche*. Iau ce-mi trebuie de unde găsesc. Totul s-a spus dar totul s-a uitat. Sfidez ca un vicios impenitent). Într-o lume tulbure, *in durftiger Zeit*, ele sunt ceva miezos şi ferm. Paranteze de certitudine. Oaze de raţiune. Intermezzo-uri de sens coagulat. Toate? Oh, nu. Dar e mai greu ca "înainte". Apar mult, de zece ori, mai multe cărţi bune, cartea demnă, decentă, inteligentă, nu se mai **detaşează** net, gazelă între oi, ca acum 6 ani. Şi te întuneci cînd vezi cîte rămîn necomentate. Articolul de faţă va fi un fel de lungă litotă. Voi enumera cărţi pe care (cu sau fără tristeţe) nu le voi comenta pe larg.

Iată încă un adevărat roman de sertar: **Lupul şi catedrala**, al lui I.D. Sîrbu (Ed. Casa Şcoalelor, Buc., 1995, ed. îngr. de Maria Graciov). L-am "parcurs" repede, în diagonală, lectură de tatonare şi adulmecare. Poate păţesc ca Gide cu Proust (l-a respins, în calitate de consilier literar la Gallimard). Am fost şi sunt entuziasmat mai întîi de *epistolierul* "Gary" Sîrbu ("genial": fantezie nebună, facondă rabelaisiană, francheţe liminară, tupeu stilistic - v. **Traversarea cortinei**) şi, mai apoi, de jurnalierul cu acelaşi nume (**Jurnalul unui jurnalist fără jurnal**). **Adio Europa,** pe care Monica Lovinescu îl consideră cel mai important roman apărut după 1989, nu a reuşit să mă "prindă". La fel, **Lupul şi catedrala**, deşi se petrece într-o epocă de care sînt "obsedat": 1956. Dar, mea culpa, am o fixaţie: vreau realism, nu mai suport parabola şi esopismul. Vreau să pipăi în text anii aceia şi să urlu: Sunt! Aşa au fost! Există destui aproximativi "Borges"-i ai comunismului - aştept un "Tolstoi".

Leon Volovici (**Ideologia naţionalistă şi "problema evreiască" în România anilor '30**, Humanitas, 1995) a avut "ghinionul" de a veni după cartea mai amplă a lui Z. Ornea, **Anii treizeci - Extrema dreaptă românească**, cea căreia i-am consacrat o dublă cronică. Cercetător scrupulos şi rece, lapidar şi precis, L. Volovici are multe nuanţe şi detalii diferite ori suplimentare, chiar dacă tema şi accentul principal sunt aceleaşi. "Cazurile" Brătescu-Voineşti sau Panait Istrati sunt mai bine focalizate la el, ca şi liderii transilvăneni ai naţionalismului şi ai antisemitismului (Aurel C. Popovici, G. Bogdan-Duică, Oct. Goga).

N-am scris nici despre opusculul Ioanei Măgură Bernard, **Directorul Postului nostru de Radio** (Ed. Retromond, Buc., 1995), o evocare - evitînd graţios despletirile "văduvelor abuzive" - a lui Noel Bernard, compusă, jumătate, din amintiri personale (nu toate convenţionale) şi, jumătate, din textele (mai profunde, mai protocolare) ale unor oameni care l-au apreciat (S. Cunea, P. Goma, V. Ierunca, V. Krasnosselski, M. Lovinescu, Marin Constantin, Vlad Mugur, Ş. Orăscu, Al. Paleologu, M. Shafir, L. Tofan, Dorin Tudoran - un text foarte interesant, C. Topescu, R. Walter). O carte, una peste alta, emoţionantă.

N-am găsit timpul şi locul să scriu despre o carte care, multă vreme, a fost una fundamentală (şi, în cîteva puncte, e şi azi): **Comunismul în România**, de Ghiţă Ionescu (Ed. Litera, Buc., 1994, trad. Ion Stanciu). Pentru perioada 1917-1964 (şi, mai ales, '44-'64), cele 400 de pagini ale istoricului din Manchester sunt inevitabile. Informaţia economică extrem de bogată, stilul academic impecabil ("sans accent"), varietatea unghiurilor de vedere, pendularea iscusită între mulţimea de detalii şi vederea din avion - nu fac decît să amplifice regretul că o asemenea lucrare, născută "clasică", nu oglindeşte decît, fatalmente (a fost elaborată în 1960-63) jumătate din durata fenomenului care ne-a întors istoria pe dos.

N-am suflat o vorbă despre trei delicioase scrieri de erotologie, una fantastă, frondeură şi chiar funambulescă pe alocuri (**Noua dezordine amoroasă**, de Pascal Bruckner şi Alain Finkielkraut, Ed. Nemira, 1995, trad. Luminiţa Brăileanu, model de tratare dezinhibată, libertin-fenomenologică, a unor subiecte - "tabu"), alta, neo-filozofală în spaţiul literarului, transformînd pagini de roman în holograme ale sentimentului (**Înţelepciunea dragostei**, de Alain Finkielkraut, trad. Margareta Gyurcsik, Ed. de Vest, Timişoara, 1994), cea de-a treia (José Ortega y Gasset, **Studii despre iubire**, trad. S. Mărculescu, Humanitas, 1995), gravă, radicală, anti- sau, cel puţin, trans-stendhaliană (dragostea nu e doar "minciuna" cristalizării), scrisă cu o fascinantă ardoare ideologică bine placată pe existenţialul direct.

N-am găsit ocazia să consemnez aici volumul alcătuit de Dan Damaschin din scrierile de critică literară ale lui Ion Negoiţescu, difuzate pe undele BBC, E.L. sau Deutsche Welle (**Scriitori contemporani**, Dacia, 1994), un supliment quasi-exhaustiv al **Istoriei literaturii** a aceluiaşi, o carte masivă de 500 de pagini, cu multe lucruri esenţiale despre literatura română a ultimelor decenii, în formulări de o comprehensivitate şi o eleganţă fără egal.

Dixi et salvavi animam meam.

George PRUTEANU

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Dușmanii noștri cei iubiți

Cîteva observaţii impertinente despre reforma universitară

În localul Bibliotecii naţionale se va înfiinţa o şcoală publică, destinată studiului limbilor orientale vii de o utilitate recunoscută pentru politică şi comerţ.

Preambulul decretului din 10 germinal, anul II al Republicii franceze, unică şi indivizibilă, întemeind Şcoala naţională de limbi orientale.

De cînd s-a prăbuşit regimul comunist şi ţara s-a deschis spre toate vînturile Occidentale, universităţile româneşti par cuprinse de ameţeala reformelor şcolii superioare. Schimbări iniţiate atît de meandrele unei voinţe interne, cît şi de comanditari, adică de instanţele internaţionale care reprezintă de fapt cele mai puternice state din lume. Această filantropie nu este inocentă şi nu vizează doar dezvoltarea dezinteresată a cunoştinţelor, ci - şi experienţa istorică occidentală ne oferă destule dovezi - ea trebuie raportată la întemeierea a ceea ce se numeşte "Noua ordine mondială". Or, această ordine implică de asemeni transformarea sistemelor de învăţămînt predominante în blocul ex-sovietic, deoarece a instrui înseamnă să formezi diversele elite* menite să conducă, să gestioneze o ţară şi să se reproducă în diversele domenii ale culturii, administraţiei, finanţelor, ştiinţei şi tehnicii. Totuşi, de la primele formulări greceşti pînă la vastele programe avansate de idealismul german, de la noile instituţii de învăţămînt superior înfiinţate de Prima republică franceză pînă la şirul neîntrerupt de reforme care caracterizează modernitatea, unii ştiau că un sistem de învăţămînt exprimă ideologia unui *Bildung* mult mai larg, în care miza este legitimitatea puterilor politice.

În 1948, comuniştii tocmai asta au făcut, o mutaţie de acest tip în folosul lor. Ei au transformat vechile programe, au modificat conţinutul manualelor de limbi străine, de istorie, de geografie etc., au deplasat ponderea diverselor discipline, suprimînd unele dintre ele şi extinzînd altele. Totuşi e uşor de observat, cum de-a lungul a patru decenii, anumite convergenţe unifică evoluţia sistemelor din Est şi din Vest. Şi aici, şi acolo se vede cum se diminuează inexorabil importanţa învăţămîntului întemeiat pe umanităţile clasice în folosul disciplinelor ştiinţifice şi tehnice; şi aici şi acolo latina şi greaca devin materii facultative sau sînt pur şi simplu suprimate; şi aici şi acolo atenţia se concentrează asupra istoriei contemporane în detrimentul marilor civilizaţii antice etc. Desigur, diferenţele apar pe două planuri. Primul este cel al relativei modestii a mijloacelor puse la dispoziţie de statul comunist român pentru dezvoltarea ştiinţei şi tehnicii, care solicită de fapt investiţii gigantice de care sînt în stare marile puteri planetare; a doua se referă la ştiinţele zise "umaniste" supradezvoltate în Occident, iar în Est fiind reduse, în prima perioadă, la simpla lectură marxist-leninistă - "epoca materialismului dialectic" - apoi, într-o fază ulterioară, reformulate în lectura marxisto-ceauşistă naţională.

Mi se pare evident că pentru un observator lucid şi lipsit de resentimente, starea Universităţii române este proastă. Este de asemeni o banalitate enunţul necesităţii reformei. Dar trebuie lămurită natura acestei reforme. Ar trebui, de exemplu, schimbat doar conţinutul studiilor, sau ar fi necesar să se revadă integral statutul corpului didactic care e departe de a garanta libertatea neceară pentru dezvoltarea unui învăţămînt neîngrădit de vreo constrîngere birocratică. Ar trebui oare impuse noi reguli de gestiune care să garanteze mai multă democraţie şi o mai mare transparenţă, în special în privinţa deciziilor financiare, atribuirea creditelor şi a burselor? Despre asta nu se vorbeşte. Se poate spera la o reînnoire reală, nu doar formală de la birocraţii care au slujit fidel (fie că au fost sinceri, fie că nu) vechiul regim? Problema merită să fie pusă, chiar dacă instanţele internaţionale vor s-o ignore. Trebuie acceptate, ca remedii general valabile, soluţiile propuse de aceste instanţe, impuse cu ajutorul a milioane de dolari (ai Băncii Mondiale de exemplu) fără a fi examinate mai atent? Sînt ele adaptate situaţiei din ţară şi istoriei ei sociale contemporane? N-ar trebui oare, înainte de toate, să se refacă sau să se reamenajeze infrastructura universitară (clădirile, amenajările interioare, căminele, bibliotecile, dotările tehnice etc.) şi apoi să se propună noi cursuri care pretind condiţii de spaţiu şi

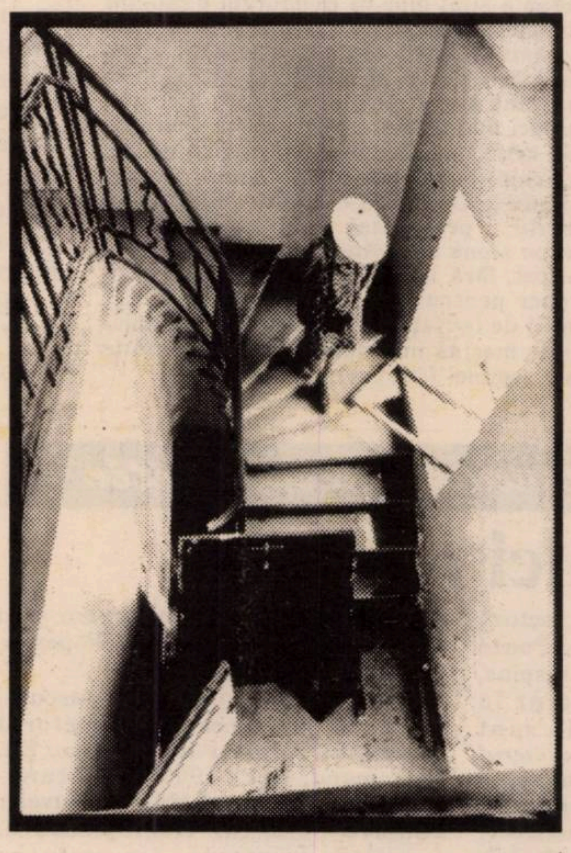

© C. Bumbuț

instrumente de lucru acum inexistente? Şi, în sfîrşit, cum să se proiecteze reforma învăţămîntului superior fără modificarea radicală a celui secundar unde se formează cu adevărat deprinderile de studiu şi se dezvoltă un mod liber de a gîndi? Este suficient să observi cum în majoritatea lor, studenţii nu sînt capabili să scrie o lucrare conform criteriilor clasice ale introducerii, dezvoltării şi concluziei, pentru a realiza că liceul nu-i învaţă decît să repete ca papagalii cuvintele profesorului. Noua reformă nu începe sub o zodie bună: se va schimba discursul, dar spiritul rămîne acelaşi.

De fapt reforma se referă în principal la introducerea masivă a ştiinţelor umane şi sociale în locul "socialismului ştiinţific" şi, corelativ, suprimarea filosofiei ca şi cum în Occident proliferarea ştiinţelor umane şi sociale ar fi asigurat cumva o mai bună gestiune a crizelor sociale, ca şi cum aşa ar fi putut fi influenţată evoluţia şomajului, marginalizarea şi excluderea din societate a unui număr din ce în ce mai mare de cetăţeni; ca şi cum sociologia, etnologia, psihologia, pedagogia, ştiinţele zise politice ar fi adus o cît de mică detensionare în conflictele sociale care caracterizează megalopolisurile occidentale. Se ştie, înmulţirea acestor pseudo-cunoştinţe (aici este o judecată axiologică) permite amînarea intrării pe piaţa muncii a milioane de tineri şi de tinere slab calificaţi. Prin înfiinţarea unor noi facultăţi de ştiinţe politice sau de jurnalism (fără cadre pedagogice bune) nu se vor produce politicieni mai buni, administratori şi gazetari cinstiţi, care să respecte valorile civice; aceste virtuţi trebuie să se verifice în aplicarea reală a legilor şi în practicile cotidiene. De exemplu, în Franţa şcolile de jurnalism nu produc gazetari buni ci lumpen-gazetari care numără cîinii morţi şi produc bîrfe mondene. Gazetarii de valoare, cînd există, vin în majoritate de la Şcoala normală superioară, cu un titlu de *agrégé* de filosofie, istorie sau litere.

Cum pune în pericol această reformă filosofia? Desigur, studiul ei trebuie modificat, trebuie scos din retorica metafizică sau naţională, găunoasă şi vanitoasă din care orice conţinut e eludat fiind astfel aptă să se confrunte cu şcolile critice contemporane, americane, franceze, italiene sau germane, pentru a învăţa să se ferească de modele frivole şi efemere. Există temeiuri pornind de la care se poate reconstrui cu răbdare nu o şcoală monolitică impunînd prin forţa autorităţii birocratice o nouă *doxa*, ci opţiunile diverse (interpretările diverse) care ar putea oferi studenţilor să aleagă în cunoştinţă de cauză şi să participe plenar la dezbaterile importante ale epocii existenţei, ale declinului modernităţii tardive. Acum vreo douăzeci de ani tinerii filosofi francezi, grupaţi în jurul lui Jacques Derrida au publicat o lucrare cu un titlu sugestiv **Cui îi e frică de filosofie?** Aceasta şi este întrebarea, cui îi poate fi frică de filosofie? Tuturor celor care, cu abilitate sau fără, ştiu să se încadreze în tendinţa dominantă; ei numesc aceasta gîndire "centrală"; nefiind vorba de fapt decît de afirmarea puterilor politice şi economice, machiate sau disimulate de vocabularul filosofic. Pentru aceştia, gîndirea critică ţine de zonele vagabondajului marginal. Ca şi cum marile mutaţii care au determinat gîndirea filosofică - Socrate, Descartes, Nietzsche - nu ar fi fost produsul unor gînditori marginali, tocmai pentru că se găseau în centrul inaugurării unei reînnoiri. În ceea ce-l priveşte, Hobbes era sub raport instituţional "central": el teoretiza monarhia absolută căreia îi oferea instrumentele guvernării totalitare. De aceea toţi cei care au preconizat eliminarea filosofiei nu şi-au schimbat decît biserica, nu modul de gîndire. Lor le este frică de filosofie pentru că ei ştiu că atunci cînd izbuteşte să capteze vibraţiile secrete ale epocii, ea dezvoltă acea inflexibilă aptitudine umană de a pune în discuţie, iarăşi şi mereu, prezentul pentru a înlătura gîndirea prefabricată a simţului comun şi a vanităţii sale, chiar dacă acesta are la dispoziţie mijloacele de propagandă mediatică prin care se prezintă drept versiunea eternă (şi prin aceasta şi mai efemeră) a Frumosului, Binelui şi Adevărului.

O să mi se obiecteze că sînt paseist şi că refuz "aducerea la nivel european" a Universităţii româneşti. E o nerozie. "Aducerea la nivel" a Universităţii presupune în prealabil refuzul tuturor ornamentelor transferate din Occident. Universităţile occidentale (doar în Paris sînt XIII) nu sînt toate la un nivel foarte ridicat, unele sînt chiar foarte slabe. Din miile de universităţi din Statele Unite vreo treizeci pot fi considerate mari universităţi. Reforma universităţilor româneşti ar trebui să fie contrariul unui tratament de şoc, care i-ar dezorienta pe studenţi şi ar da naştere unei false concurenţe, în care demagogia va fi stăpînă (în special la note), în care vechii-noii specialişti vor încerca prin toate mijloacele să dobîndească un număr cît mai mare de studenţi în detrimentul disciplinelor tradiţionale. A reforma universitatea înseamnă în primul rînd a da studenţilor mijloacele materiale ca să poată munci. Se poate trăi cu o bursă de 65.000 de lei pe lună? Să susţină oricare dintre colegii mei această teză în faţa unui amfiteatru de studenţi. Ar fi nevoie ca mai întîi studenţii să fie scutiţi de promiscuitatea şi mizeria căminelor studenţeşti care provoacă deviaţii etice şi o cursă pentru diplome în care individualităţi strălucite, dar fără mijloace financiare, fac pe bani lucrările altora, pentru a supravieţui. Iată la ce treabă ar trebui să se înhame cei care doresc să democratizeze societatea. Colegul şi prietenul meu Michael Safir de la Centrul de cercetări pentru ştiinţe politice al Universităţii europene de la Praga, afirma într-o conferinţă ţinută la Bucureşti în faţa studenţilor Facultăţii de istorie că democraţia începe cu curăţenia toaletelor. Nu pot decît să fiu de acord cu acest enunţ. E suficient să intri în cele ale Universităţii din Bucureşti, Cluj sau Iaşi pentru a realiza că democraţia e încă departe. Cît priveşte pe cele ale bibliotecilor sau ale căminelor studenţeşti, cred că e preferabilă ocolirea unui asemenea subiect dezgustător. Iată de ce trebuie accentuat că democraţia nu este o utopie. Democraţia se verifică în fiecare zi în cele mai concrete detalii ale vieţii publice cotidiene. Şi e de datoria celor mai în vîrstă să arate celor mai tineri calea, dacă pretind apoi din partea acestora eforturi morale şi intelectuale individuale care să garanteze existenţa unei civilităţi colective. Desigur, drumul nu e uşor, el e lung şi dureros, dar pentru a fi străbătut nu e necesară uciderea filosofiei, deoarece nimic nu ne garantează că machierea "sexy" a "noilor ştiinţe umane" va avea în imanenţa obiectului său forţele etice ale unui *Bildung* apt să impună subiecţilor civilitatea necesară reconstrucţiei unei alte societăţi.

Acum vreo treizeci de ani, fiind pentru un semestru la Oxford, eram încîntat de calitatea excepţională a gazonului din jurul lui **All Souls College**. Împărtăşind unuia dintre condiscipolii mei admiraţia mea, el mi-a răspuns cu o cinică detaşare anglo-saxonă:

- Se merge pe el de cinci sute de ani. La fel e şi cu reforma universităţii.

Claude KARNOOUH

Cluj, 26 iunie 1995

---

* Aici termenul elită nu trimite la un sistem de referinţe analogice, ci la o constatare sociologică. Faptul că, pe o scală întemeiată pe axiologia culturii, aceste elite sînt de fapt pseudo-elite nu modifică realitatea acţiunii lor în calitate de elite, recunoaşterea lor ca atare de instanţele internaţionale care tratează cu ele.

Un martor al realismului socialist (XIX)

Evident, în 1948 drumul lui Ciucurenco spre realismul socialist nu trecea prin ţinutul sterp dar amăgitor al partidului, artistul nu ceda imposturii care tindea să facă dintr-un pictor, sub acoperămîntul liniilor şi culorilor, trîmbiţaşul unui paradis iluzoriu care violenta istoria manipulînd-o. Şi asta nu pentru că ar fi fost un clarvăzător, un ins perspicace care scruta lucid viitorul în virtutea experienţelor maturităţii, ci pentru că, întocmai ca în cazul lui Lucian Grigorescu, dar poate cu mai puţină obstinaţie dacă judec după momentul fatal de eclipsă a rezistenţei morale care la un moment dat avea să-l supună, exigenţele artei autentice deveniseră pentru el o a doua natură. Ce conta – părea că încă mai îndrăznea Ciucurenco să-şi spună – că un chip omenesc fusese redus la o pată de culoare şi trupul respectiv la gestica unei atitudini sumare, fără adresă precisă, exprimată prin numai cîteva linii, dacă acel chip şi acel trup marcau simbolic o prezenţă semnificativă? Dar, procedînd la acest limbaj abreviat, eminamente modern, care se mulţumea cu metafora şi sugestia, Ciucurenco făcea exact ceea ce nu vroia partidul: lăsa cîmp deschis unei polisemii a formelor şi culorilor, invitînd totodată desenul la o discreţie a reprezentării, spre a da prioritate semnului plastic.

Au trecut cîteva bune decenii de cînd mi-am dat seama că pseudo-arta spre care împingea partidul se simţea astfel, prin exemplul lui Ciucurenco, ameninţată în chiar impostura ei. Atunci însă, în primăvara 1948, sub impresia exigenţelor de partid pe care eram înclinat să le interpretez ca ducînd la o resuscitare a marii picturi compoziţionale cu subiect istoric, în sinea mea am ezitat, cucerit pe de o parte de calităţile picturale ale lui Ciucurenco şi conştient pe de alta de contradicţiile aparente ale soluţiilor adoptate de el. Spun "aparente", pentru că ele se înscriau de fapt într-o concepţie modernă a artei, concepţie care îşi avea aşa zicînd licenţele ei poetice, codul propriu, care nu mai putea fi în nici un fel cel al Renaşterii sau Barocului. Mă aflam pe un teren nesigur şi-mi căutam un sprijin care să vină în ajutorul a ceea ce era deja o convingere, totuşi nu o convingere îndeajuns de fermă.

Şi iată că, printr-o coincidenţă, printr-o înşelătoare potrivire intenţională dar în realitate un *malentendu*, nişte rînduri din pomenita carte a lui Bernard Champigneulle, **Neliniştea în arta de azi**, îmi apăreau parcă scrise anume pentru a-l admonesta pe autorul lui **30 Decembrie**, ca şi pe alţii încă dintre participanţii la "Flacăra", şi să spulbere dramul de îndoială care, în ce mă privea, ar fi putut persista referitor la justeţea cauzei estetice a partidului şi a raţiunii mele critice, încă debitoare educaţiei artistice primite sub vechiul regim. "Majoritatea capodoperelor picturii vechi sunt portrete – observa Champigneulle – sau compoziţii în care figura umană domină şi străluceşte peste ansamblul tabloului. Pictorul se aşeza în faţa modelului pentru a-i reproduce trăsăturile cu sinceritate, cu onestitate, cu tot talentul de care era capabil şi cu geniu dacă avea. (...) Pe atunci nu era vorba, ca astăzi, de a exprima *à propos de modelul dinaintea ta* propria-ţi personalitate. Portretiştii moderni sunt preocupaţi în a dovedi propria lor manieră de a picta. Cei mai răi nu încearcă decît realizarea unui efect; cei mai buni, descrierea propriei lor stări de spirt, ilustrarea sistemelor lor personale, astfel încît, rezultat al climatului în care trăiesc, ei lasă să transpară odată cu neliniştea lor un întreg mănunchi de aspiraţii orgolioase şi prost definite" (subl. în original.– R.B.). Şi acelaşi critic recunoaştea: "În faţa omului artistul modern se fistîceşte, fuge de expresie, de sensul unui surîs, de mărturisirea unei priviri; el ocoleşte chipul, a cărui carnaţie îl reţine mai puţin decît hariolajul unui tapet, al cărui vid este mai puţin semnificativ decît cuta unui veşmînt. I s-a reproşat lui Cézanne că a pictat figura aşa cum ar fi pictat un măr. Ceea ce este nedrept, în sensul că Cézanne punea atîta fervoare în pictura sa, încît ajungea să exprime, fără să caute cu dinadinsul, viaţa interioară a modelului; dar metodele sale rămîn pînă la urmă nefaste, căci astăzi se vrea să se picteze figura aşa cum se pictează un măr; se omite numai că pentru asta este nevoie de o altfel de credinţă. Reproşez maeştrilor tinerii picturi moderne de a nu înţelege – sau de a se face că nu înţeleg – demnitatea chipului uman. (...) Orice noţiune de demnitate odată dispărută, un anumit număr de pictori contemporani nu se mai străduiesc decît să descopere în chipul omenesc trăsături de josnicie şi obscenitate. (...) Pictura modernă nu mai poartă urmele respectului pentru om".

Expoziţia "Flacăra" a fost o manifestare artistică inegală, dar în linii mari o afirmare de calitate. Ea nu a dus nici pe departe la o limpezire a tuturor componentelor majore ale realismului socialist; a făcut însă să se înţeleagă că partidul dorea în primul rînd o tematică dominată de prezenţa umană, nu de o prezenţă umană vagă şi pretextuală, ci una bine definită în rosturile ei de implicaţia fără echivoc a expresiei psihologice. Vroia oare altceva partidul decît părea să fi vrut Champigneulle?

"Punctul de plecare al tuturor artiştilor - scriam eu în **Contemporanul** – l-a constituit omul, privit ca element pozitiv de redresare morală şi socială, ca element regenerator, constructiv. De aici şi o orientare precisă spre compoziţie şi portret, cu necesitatea implicită de a abandona speculaţiile de ordin pur estetic, jocurile cromatice strict senzuale, de suprafaţă, de a încerca o descindere în psihicul uman, de a sesiza viaţa în aspectele ei profunde, semnificative, capabile să comunice spectatorului nou din zilele noastre un sens şi o interpretare la rîndul lor noi".

Aveam să-mi dau seama destul de curînd că în ciuda bunei mele credinţe şi a frumoaselor mele intenţii, împingeam fără voie creaţia plastică într-o direcţie nefastă. Champigneulle o ştiuse, el nu voise ce voia partidul şi o spusese răspicat. Numai că eu nu am priceput ce spunea, nu aveam nici o reprezentare*, nu eram pregătit să pricep.

Radu BOGDAN

* În 1948 circulaţia imaginilor realist socialiste (opere reale în muzee şi expoziţii, reproduceri volante sau în periodice, cărţi, broşuri, mape, albume) era încă foarte restrînsă, abia dacă aveai posibilitatea să-ţi faci o idee de cum arătau produsele "artistice" respective. Literatura ilustrativă sovietică de specialitate a devenit un articol la îndemînă şi cît de cît răspîndit, începînd cu anii '50.

Puncte de vedere

Lecturi simplificatoare - excluderi incorecte

Experienţa de analist literar, mai presus de cea strictă de estetician şi critic, m-a învăţat că traseul coerenţei interioare în lumea scrisului ţine adesea de miracol. Mai fiecare dintre noi s-a văzut - cel puţin o dată în viaţă - parazitat de accidental. De accidentalul biografic, în sensul distanţei derutante de anumite evenimente, de propriile puncte de susţinere în raport cu punerea lor în ecuaţie. Imaginea prea convenită consemnează în atari situaţii scheme nescontate, ingrat de abrupte, minate de neconsonanţe cu factori istorici, politici ş.a. de la care nu putem abdica dacă dorim înţelegerea cazuisticii aduse în discuţie.

Nimic nou în toate astea ori de cîte ori vine admirabila siguranţă de sine să îşi ofere serviciile. Dar, din păcate, intervine pe fir şi o prejudecată: anume că operele pot fi imperfecte, chiar contradictorii, autorii lor nu. Ei trebuie să fie *uniliniari*, să apară în încercări supreme în stare să îşi regizeze destinul, nu împinşi spre neaşteptate rătăciri de rămăşagul cu destinul incontrolabil.

Iau, cu acestea zise, în dezbatere o lucrare apărută la jumătatea anului 1993 la Sibiu, sub titlul "Reeducare şi prigoană", mai mult citată oral decît comentată în scris, probabil din exact motivele invocate mai sus, dificultatea formulei alese. Autoarea, Ana Selejan, mi-este încă necunoscută. Foarte recent, în paginile "Literatorului", domnul Eugen Simion, aminteşte că i-a fost doctorandă imediat după evenimentele din decembrie '89. Cert, Ana Selejan a mers slobodă spre un subiect de mare dificultate, lucru ce merită salutat şi lăudat. Dar un atare subiect presupune instrumente de orientare şi experienţă acumulată care să vină în ajutorul cercetătorului. În lanţul cauzal al investigaţiilor necesare, al nuanţărilor indispensabile, Anei Selejan îi lipseşte, deocamdată, nu spiritul de înregistrare ci acela de corelare a faptelor între graniţe care să le definească şi să nu le eticheteze inoportunitatea. Altfel nu am explicaţii la unele discrepanţe între premizele existente şi soluţiile abominate, nici la descurajantele rezerve cu al căror concurs încearcă să rectifice, să extragă din întreg partea sensibilă, să revizuiască tabloul unei întregi epoci. În numele dorinţei de a găsi ţapi ispăşitori, specios şi trunchiat în sensul operaţiei catartice presupuse în filigran.

Dacă procesul comunismului implică scoateri din context a unor nume de scriitor prestigioşi, confuzia între aceştia şi agitatori de profesie nu e deloc inocentă. Mă îndoiesc de efectele benefice ale culpabilizării pentru colaboraţionism acolo unde dreapta judecată mărturiseşte altceva: accepţia pe care literarul o deschide, poate doar fragmentar, răsucit şi precaut, spre încrîncenare, umilire, răsfrîngere dureroasă a ce a fost rău în traiul nostru de zi cu zi.

În ce constă, aşadar, dubletul "Reeducare şi prigoană"? Într-un lung şir de citate din articole apărute în presa culturală a anilor '46-56 care fac... reeducarea, adică smulgerea măştilor comportamentale, extrag moştenirea burgheză din făgaşul ei ca duşmănoasă noului proletar şi prigonesc pe cei ce nu se lasă traşi la calapod.

Operaţia are merite indiscutabile, stimulează întrebări despre dramele generaţiei antebelice a cărei spiritualitate s-a văzut reprimată şi întemniţată. Deasemenea trimite la generaţia războiului adusă la eroare de ideologia unică, cum gravitează în jurul cenzurii intratabile, a unui întreg mecanism al terorii. *Alarma morală indusă din funcţionarea acestuia nu e însă dublată de examenul totalitarismului.*

Fără acest examen indispensabil lucrarea pierde din actualitate, semnalează o criză gravă ignorîndu-i fibra definitorie sau asimilînd-o cu insatisfacţii şi repulsii colaterale. Hotărnicirea fenomenului ne cere să conspectăm textele de referinţă pentru perioada citată, cu o rigoare la care cartea Anei Selejan apelează doar parţial. Îmi îngădui să cred că două sînt cauzele: prima îşi datorează eşecul confuziei între scriitori adevăraţi şi propagandiştii partinici, a doua aducerii la acelaşi numitor a luărilor de poziţie semnate de Marin Preda, Petru Dumitriu, G. Călinescu, Camil Petrescu, Mihail Sadoveanu cu intervenţiile aceloraşi, comandate presant şi provocator, în care demersul legitimează complezenţă, combativitate mimată, compromisul jalnic, contrastante, de la un punct încolo, cu stalinismul feroce al lui Mihai Beniuc, Nicolae Moraru, Aurel Mihale sau A.G. Vaida. Corigenţele primilor transcriu atîtea anomalii de judecată, atîtea nemărturisite pătimiri încît e greu să fie luate în serios de demnatarii înşişi. Lectura lor, în chiar fragmentele reproduse de Ana Selejan, are darul să convertească epitetele acesteia într-o formă tardivă de bulversare a raţiunii, de efect-antiestetic obsedant. Şi chiar accentuat flagelatoare faţă de memoria unui deceniu în care liniile de acţiune, conforme cu vocaţia în luptă cu oportunismul, suprapun efortul eroic de autoapărare peste cel, la fel de important, de război cu spiritul primar.

Praxisul comunist a dimensionat, în replică, o ontologie a refuzului explicit; e locul să îi citäm pe Mircea Vulcänescu, Vasile Voiculescu, Ion Caraion. Nu văd, pe de altă parte de ce nu am arăta respect eului tragic, profund fratern prin interindividualitate, a unui Tudor Vianu cu primii amintiţi mai sus. Legături subterane au existat între Tudor Vianu şi Ion Petrovici, suprapuse peste un trecut de afinităţi comune, cum vor fi existat între aceştia şi numiţii Nicolae Bagdazar, filozoful, Petru Comarnescu eseistul, Oskar Walter Cizek, Ion Frunzetti, Al. Rosetti ş.a.

Edificarea unui front democratic subteran e, poate o afirmaţie excesivă, nu totuşi o enormitate din categoria figuraţiei cvasi-inexistente. Curios şi derutant poate fi faptul că Ana Selejan nici nu încearcă să se întrebe dacă, după întreruperi, dar şi insolite împletiri ale firelor de destin, dispreţuita de ea intelectualitate românească a deceniilor 5-6 (vezi cartea ei "Trădarea intelectualilor"), torturată în diverse forme insidioase, nu a vrut să îşi regăsească, justificat, firul întrerupt, Tudor Vianu mi-a povestit că propusese lui Şerban Cioculescu şi lui Vladimir Streinu să reia, împreună, volumul al doilea al "Istoriei literaturii române moderne" cu special accent pe caracterul de unicitate al nevoii maioresciene de *spirit critic*. Asta se petrecea în anul 1962, după ce suferise un prim infarct şi i se recomandase de către medici să se cruţe, să abandoneze şantierul proiectelor ambiţioase, consumatoare de energii.

Cu tot felul de contorsiuni la care fusese supus, Ion Frunzetti, apropiatul de Tudor Vianu, mi-a citit, după dispariţia ilustrului cărturar, cîteva pagini memorialistice (păcat că abandonate mai încolo) relative la ideea lui Vianu de a se sinucide în 1948, după ce se legiferase reforma învăţămîntului, despre care Vianu, cel curînd suspendat de la catedră pentru două trimestre, cum va mai fi şi pe parcursul anului universitar următor 1949-1950, spunea că e "o crimă inextricabilă". Una ce vizează ca prin restriştе spirituală să ajungem la o catastrofă educaţională a generaţiilor ce vin.

Comunismul i-a minţit pe toţi aceşti oameni de bună credinţă. Lucrul mi-a fost confirmat mie şi de acad. Andrei Oţetea cu prilejul unei vizite comune la Ion Petrovici, după întoarcerea lui din domiciliul forţat din Bărăgan. Oţetea spunea că pune o surdină majorităţii temelor de cercetare impuse silnic de partid. A fi atunci "pe linie" a însemnat să vezi că eşti minţit şi să minţi la rîndul tău. Nu trebuia decît să iei parte la acest enorm, monstruos fals intelectual. Şi nu numai. Partea bună e că, servindu-se de impostură, aşa-zişii intransigenţi s-au demascat relativ repede; necazul e că s-au "reabilitat" faţă de partid la fel de repede. În răstimpul dintre două năpîrliri, posibilităţile lor de reuşită slăbeau, astfel că am avut, intermitent, manifestări cu adevărat constructive, de nuanţată exegeză în disciplinele umaniste, în lărgirea treptată, după 1964, a orizontului informaţional şi cultural fără oscilaţiile dogmatice anterioare.

Nu voi trece mai departe înainte să consemnez cum a rezolvat ceasul marilor frămîntări Petru Dumitriu. Acesta îi ia apărarea colegului de generaţie Marin Preda într-o amplă analiză publicată în vara anului 1948 în proaspăt reapăruta "Viaţă Românească". Petru Dumitriu are o foarte interesantă observaţie preliminară: "Cartea dlui Marin Preda începe prin ceea ce se numeşte *tur de forţă*. Exploziv, invectiva ţărănească izbucneşte din primele cuvinte, aspră, concretă, carnală, mirosind a pămînt, plină de patimă directă care e atît de firească în apropierea pămîntului (...). Din mijlocul înşiruirii haotice de imagini verbale se desprinde rotunjită, întreagă, echilibrată, constructivă, o intrigă (...). Un farmec epic".

Ana Selejan mă va mustra, poate, că nu l-am citit pînă la capăt pe Petru Dumitriu, cel din anii 1948-1952. L-am citit, o asigur. Mă tulbură cîte concesii conţin reflecţiile lui din coloanele revistei "Flacăra" a acelor ani, cu deosebire expuse în articole precum "Eroul în teatrul burghez contemporan", "Cuvintele şi realitatea în cultura burgheză", "Formalismul, expresie a elementului social duşman", "Pe baricada luptei de clasă" etc. Însumîndu-le, văd cu ce dibăcie îndoielnică distribuie semnatarul lor păreri de tip asertoric în propoziţii anodine, cum evită problemele insolubile, cu deosebire citarea negativă de conaţionali. Pe-atunci singurii criticaţi vehement sînt Joyce şi Sartre. Autorul "Cronicii de familie" pare că ia cu o mînă ce dă cu cealaltă, temător să nu lase impresia că desfide partidul prin exces de bunăvoinţă la adresa unui debutant deloc debitor locului comun, teoriei luptei de clasă, absenţei elementului particular, singurul - de fapt - în măsură să prefigureze esteticul.

Revanşa lui Petru Dumitriu, izbitoare, va veni cu "Bijuterii de familie", regăsită în "Cronică de familie" din paginile căreia ne întîmpină după 1953 un om schimbat. O personalitate ce şi-a învins frica, prin creaţie şi în avantajul ei. Care a ştiut să încarce de concret teritoriul narativităţii pentru ca, finalmente, să dinamiteze ideea falsă că putem spera de la viitor cu condiţia ca timpul proxim să nesocotească timpul imaginar. Dimpotrivă, el a intuit că determinantă în definirea originalităţii e regăsirea de sine. În care timpul imaginar nu depinde de politic, de previziuni politicastre ci doar de limpeziri ale radicalităţii estetice.

Cum am văzut, lucrarea Anei Selejan pune numeroase întrebări pe care, cu intermitenţe, amînă să le clarifice. O semnalăm ca o formă de devoţiune încă dificilă de asumat. Nu e mai puţin adevărat că este atributul oricărei naturi interogative să se îndrepte spre rădăcina lucrurilor. Subiectul, neîndoios, invită la reveniri. Am sentimentul că şi ăsta e unul din motivele prezentului demers.

Henri ZALIS

Nivelele unui cuvînt

- de vorbă cu MIRCEA BĂLĂNESCU, fost ambasador -

Dar dacă, de fapt, limbajul de lemn n-a fost atît de sărac şi inert pe cît s-a crezut? Care altul ar fi putut exprima mai potrivit stilul şi calitatea realităţii trăite de noi într-o anumită perioadă istorică? Să ne amintim numai cariera pe care a făcut-o timp de o jumătate de secol cuvîntul *organizare* (un pseudonim al planificării de sus) căruia nimic nu i se putea sustrage, de la tona de oţel pe cap de locuitor pînă la numărul de copii obligatoriu în fiecare familie. În diferitele "etape" şi "momente" prin care am trecut, numai noţiunea de *campanie* a cunoscut o glorie comparabilă cu a sa.

Despre nivelele de înţelegere a acestui cuvînt într-o activitate specifică (şi totdeauna sensibilă) - promovarea imaginii ţării în lume - am purtat un dialog cu dl. Mircea Bălănescu, fost, vreme de 18 ani, ambasadorul României în Franţa, Grecia şi Finlanda.

Schema şi iniţiativa

Stimate domnule Mircea Bălănescu, aţi putea defini organizarea într-o formulă proprie?

Mircea Bălănescu: Aş putea s-o numesc un echilibru între supunerea la proiect - care nu e totdeauna unul al tău - şi iniţiativa personală. Specificul muncii de ambasador necesită o organizare riguroasă, dar dacă m-aş fi limitat numai la aspectul formal, n-aş fi realizat nimic: ea trebuie să meargă mînă în mînă cu un pic de inteligenţă, cu un pic de cultură, cu un pic de umor, cu un minimum de cunoştinţe necesare - limbi de circulaţie internaţională, informaţii "la zi", dar şi din domeniul istoric despre ţara unde eşti acreditat etc. Fără organizarea înţeleasă tradiţional, toate cele enumerate rămîn calităţi ce nu se fructifică, dimpotrivă se risipesc, şi transformă diplomatul într-un turist pe termen lung, plătit pe banii ţării, mai interesat de fastul recepţiilor, ori de varietatea bufetelor decît de scopul misiunii sale. Dar fără suflet şi inimă, repet, organizarea ajunge un fetiş, o noţiune ce se exercită în sine.

Dezordinea pe care o trăim acum nu este tocmai reacţia previzibilă la acest tip de înţelegere a organizării?

Fac aici o observaţie: sigur, avem nevoie de organizare, orice societate n-are cum funcţiona altfel, - democratic nu înseamnă în nici un caz haotic - dar depinde în ce mod se realizează. Raportat la asta, cred că noi moştenim un complex care ne face foarte receptivi la organizarea venită din exterior. Una din componentele sale obligatorii - intriga în străinătate (succesivele Inalte Porţi, cum s-a mai spus). Citim de pildă în **România liberă** (în treacăt fie zis, eu şi George Macovescu am înfiinţat în 1943 acest ziar, care văd că nu şi-a schimbat numele, ca altele, după dec. 1989), citim şi aflăm, mereu, nu numai de-acolo, ci din diverse surse că aici nu se face nimic, că tot comunismul e la putere, cripto, neo, sau mai ştiu eu cum. De aceea totul trebuie reclamat în afară: asta a făcut-o şi opoziţia, o face tot timpul şi UDMR. Ai ceva de spus, spune în ţară, convinge aici că ai dreptate. Pe timpul comunismului nu puteai să faci asta, c-o păţeai. Fă-o acum! Ai toată libertatea să-ţi exprimi opinia. Dar nu-ţi lua libertatea de a mobiliza străinătatea împotriva intereselor ţării. Asta e o acţiune care ar trebui sancţionată chiar prin lege. Fiindcă - de ce să n-o spunem? - credeţi că altfel străinătatea n-ar şti ce se întîmplă în ţara noastră? Există vreo ambasadă care să n-aibă un serviciu calificat de informaţii/spionaj? Nu există: nici la ei, nici la noi. Chiar pe vremea lui Ceauşescu, acei care voiau să ştie ce se întîmplă în România, erau informaţi foarte bine. Numai că depindea dacă asta convenea intereselor sau obiectivelor lor, dintr-un moment istoric sau altul. Aş zice că Nicolae Ceauşescu nu era greu de descifrat, mai ales de la un anumit timp încolo, anii '80: era clar că doreşte independenţa faţă de politica rusească pentru el în primul rînd, nu pentru ţară (politica internă era un indiciu). Cum a făcut şi anterior cu mişcările protestatare din R.D.G., Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, care dădeau lovituri sistemului sovietic, occidentul l-a încurajat. Dar ce efect (secundar, de interdependenţă) a avut asta? Cînd se vedea că e bine primit la Buckingham Palace, la Paris sau la Casa Albă, lumea din ţară putea să-şi pună problema: nu cumva politica lui, chiar dacă greu de suportat, merită a fi respectată şi mai puţin criticată? Să ne întrebăm dacă asta ţinea de cald în casele îngheţate ar fi un exerciţiu retoric. Dar cînd occidentalii înşişi erau afectaţi se schimba treaba... Îmi aduc aminte că prin 1948, lucram atunci ca director la Direcţia a 3-a din Ministerul de Externe, au venit într-o zi la mine cîţiva miniştri plenipotenţiari (era timpul cînd la Bucureşti erau mai mult legaţii decît ambasade) să reclame că au fost arestaţi funcţionarii locali, români, care lucrau la unele legaţii occidentale (marea majoritate foşti aristocraţi, persoane din "lumea bună", slujind ca translatori, referenţi de presă, telefonişti şi, mai mult ca sigur, procurînd şi informaţii din realitatea din jur). Legaţiile nu mai puteau lucra. Securitatea declanşase un val de arestări, nu fără acord din sferele înalte, presupun, şi era, probabil, mulţumită de acest "mod de organizare" a treburile sale.

Numai că, la vreo două luni de la protest, miniştrii plenipotenţiari au formulat un fel de ultimatum: "dle director, să fie clar dacă nu daţi drumul funcţionarilor locali care lucrează pentru noi, nici un vas românesc nu mai poate ancora într-un port occidental". Am făcut atunci nişte "note de audienţă" - procedeu curent - care au ajuns, probabil, pînă la Gheorghiu-Dej (singurul care avea cuvîntul hotărîtor) fiindcă în trei zile funcţionarii au fost eliberaţi. De la acel nivel organizarea se vedea ca un fenomen cu conexiuni mai generale, nu lipsite de riscuri.

De Gaulle, Martha Bibescu, Brâncuşi

Cum v-aţi adaptat primului post în Vest, la Paris, venind dintr-o lume în care organizarea echivala cu "indicaţia strictă" venită din sfera superioară a puterii?

Niciodată nu mi s-a spus, asta să faci, asta să nu faci. Cei care m-au numit s-au bazat pe capul meu, bănuind că am atîta fler cît să observ condiţiile locale, condiţiile României şi graniţa care le desparte; mi-au spus: "ştii de unde vii, ştii unde eşti, vezi ce faci, orientează-te". Sosisem la Paris în 1956, anul Congresului XX în URSS, cu începutul destalinizării, dar şi al evenimentelor din Ungaria, în care a intervenit Armata Sovietică... Tocmai în acel an a avut loc şi primul turneu al Teatrului Naţional din Bucureşti cu "O scrisoare pierdută", adevărat eveniment. Cu Legaţia română începuseră să aibă bune relaţii personalităţi de marcă din emigraţie - Elvira Popescu, Alice Cocea, Tristan Tzara, Claude Sernet, Jean Yonel, Mihalovici, dar şi oameni de prim plan din societatea franceză, fizicianul Louis de Broglie, ziarista Geneviève Tabuis, Aragon, Vercors, directorii de la "Le Monde", "L'Express", "Libération", rectorul Sorbonei, Nadia Boulanger, Serge Lifar sau directorul Şcolii normale de muzică din Paris - acolo s-a şi depus un bust al lui Enescu, festivitate la care a asistat şi Alfred Cortot - ş.a. Ar fi fost cazul să mă simt mulţumit, dar problema era că trebuie să-mi fac relaţii şi în societatea politică franceză, fiindcă pe atunci România nu prea avea. Era nevoie de legături cu oameni politici de anvergură, cu şefi de partide, cu figuri importante. După ce am stabilit numeroase relaţii în aceste medii, mi-am propus să iau legătura şi cu generalul de Gaulle care atunci era destul de contestat în Franţa. Nefiind de acord cu anumite atitudini ale partidelor politice franceze, demisionase din postul de prim-ministru şi înfiinţase propria lui organizaţie politică "Rassemblemment du peuple français". Atunci comuniştii francezi, care îl sprijiniseră, dealtfel, în lupta din timpul ocupaţiei germane, l-au declarat... fascist. Ai noştri au preluat şi ei această acuzaţie. Mă gîndeam: ce fac? Cer aprobarea din ţară? N-o să mi-o dea. Aflasem însă că ambasadorul sovietic se vede cu el fără probleme, evocînd faptul că în al doilea război mondial URSS şi Franţa fuseseră aliate. Cînd am ajuns la el, de Gaulle m-a primit bine, i-am spus că 23 august este o zi istorică atît pentru România cît şi pentru Franţa (eliberarea Parisului) şi, în general, am purtat un dialog care i-a lăsat o impresie plăcută, din cîte s-a văzut mai tîrziu. Dar ai idee ce-am păţit eu după aia în ţară? N-ai idee. Am fost chemat urgent şi săpunit zdravăn: ne faci de rîs, tocmai la fascistul ăla ai ajuns să te duci? Măi fraţilor, România nu trebuie să aibă relaţii numai la stînga, e nevoie să fim cunoscuţi şi să avem prieteni în medii diferite. De Gaulle o fi de dreapta, treaba lui, partidul n-are decît să nu aibă relaţii cu el, dar *ţara*? El este eliberatorul Franţei, e o figură legendară, chiar ambasadorul rus îl vede, România de ce să stea deoparte? M-am întors, totuşi, la Paris, n-am fost schimbat. Nu trece mult şi de Gaulle devine prim-ministru, şi, nu tîrziu după asta, preşedintele Franţei. De cîte ori mă întîlnea - şi ce eram eu? ministru plenipotenţiar, nu ambasador - îmi dădea mîna, stăteam de vorbă (de două ori pe an, îmi trimitea şi vînat, ca un dar),în fine, îmi dădea o atenţie ce-i intriga pe ceilalţi diplomaţi din ţările socialiste, care după aia mă înconjurau curioşi: ce-a sugerat, ce-ai dedus, ce se întrevede etc... Chiar şi în ţară s-a conchis "mda, în fond,n-ai procedat chiar rău cu de Gaulle..."

Relaţii de toate felurile

Dar cu cît timp înainte stabilisem vizita de principiu, asta nu s-a mai spus. "D-ale organizării". Trebuie să mai observ ceva în legătură cu activitatea din străinătate. În general, emigraţia plecată înainte de război nutrea faţă de ţară sentimente fireşti, o atitudine mai degrabă nostalgică. Cei care veniseră *după*, majoritatea, nu toţi, în mod explicabil arătau mult spirit critic faţă de ţara părăsită, dar şi suficientă răutate, bîrfă şi dezbinare. Bineînţeles, nici asta nu e o regulă fixă, după care te poţi orienta ca să-ţi organizezi relaţiile. Odată am aflat că prinţesa Martha Bibescu voia să-l vadă pe ministrul României la Paris, dar nu mă invitase la ea şi nici la Legaţie cred că n-ar fi vrut să vină. Atunci, un domn respectabil, preşedintele Asociaţiei de prietenie franco-română, a organizat întîlnirea pe teren neutru. Ea mi-a spus cu această ocazie că ştia ce s-a făcut la Mogoşoaia (casă de creaţie pentru scriitori şi artişti) şi că este de acord. "Vă rog să comunicaţi asta dlui Gheorghiu-Dej"; am comunicat. Puţin înainte de moartea lui (1957) l-am întîlnit şi pe Brâncuşi, adus în atelierul său de o franţuzoaică, femeie civilizată care se bucura că-mi poate facilita o discuţie cu celebrul compatriot (bănuiesc că şi el fusese de acord cu asta). Ştiţi cum m-a primit? "Sînteţi nişte bandiţi, aţi distrus România!". Era bătrîn, bolnav, trăia într-o atmosferă de delăsare. După jumătate de oră în care n-a fost chip să se lege un dialog am plecat. S-a spus în anii din urmă că Brâncuşi ar fi lăsat prin testament atelierul său din Paris statului român - dar că forurile culturale din Bucureşti, "încuiate", i-au refuzat moştenirea. De unde... N-a lăsat nimic! Nici familiei nu i s-a dat măcar un obiect simbolic , de amintire, din atelier; o nepoată a sa din ţară, o chimistă, a venit atunci la Paris, dar executorii testamentari (familia Istrati) nici n-au vrut să stea de vorbă. A propos de multiplele aspecte pe care le presupune organizarea în munca unui ambasador, aş putea să vă spun cum am reuşit să împiedic profanarea rămăşiţelor pămînteşti ale Elenei Văcărescu de către nişte extremişti care voiau s-o sancţioneze "post mortem" pentru colaborarea cu Titulescu şi pentru ajutorul dat delegaţiei noastre la Conferinţa de pace de la Paris, din 1947. După multe peripeţii, sicriul cu osemintele sale a fost trimis la Bucureşti, Elena Văcărescu odihnindu-se acum în pămîntul ţării, aşa cum şi-a dorit. Dar îmi spuneţi mereu că n-aveţi spaţiu.

Ceauşescu - de la "organizatoric" la organizator

Ca şi Stalin, Nicolae Ceauşescu fusese secretar cu probleme organizatorice, deci, la moartea lui Gheorghiu Dej, chiar dacă n-ar fi fost ales, oricum era cel mai puternic în partid, avînd oameni promovaţi de el peste tot în aparat. Credeţi că l-a avut ca model pe "marele conducător sovietic", mai ales cînd a ajuns pe culmile puterii?

N-aş putea spune precis, dar el a venit şi pe un teren pregătit de diferite conjuncturi istorice în afara cărora nu putem judeca tot ceea ce am trăit. Un model mintal trebuie să fi avut pentru organizarea societăţii noastre. Mania la care ajunsese în ultima vreme, proiectul unei lumi din ce în ce mai închingate, viza exclusiv puterea personală, şi faptul că nu voia să-i scape nimic din mînă, de la faşă la barbă albă (număr fix de naşteri, "şoimii patriei", organizaţii FDUS, ODUS, colective de pensionari etc.) toată viaţa trebuia politizată şi condusă strict cu ajutorul secretomaniei. Necesară în condiţii de clandestinitate, păstrarea secretului cu orice preţ nu mai putea fi privită cu aceeaşi îndreptăţire cînd partidul ajunsese la putere şi număra cca 3.800.000 de membri, cît un popor mic. Supradimensionarea tainei, indiferent de condiţiile istorice, i-a întărit şi ea lui Ceauşescu viziunea paranoică, sentimentul de a se considera un "ales", singurul care putea înţelege realitatea (pe drept, atîta vreme cît o stabilise după propria concepţie). În acest caz, tendinţa de a impune o singură opinie s-a folosit de organizare ca de o forţă materială, acţionînd mai mult ca restricţie decît ca necesitate raţională.

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma),Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE : Corina MÎŢĂ, Laura TIBĂR
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

● Anul III ● Nr. 133 ● 28 iulie - 3 august 1995 ●

Anul III
nr. 134
4-10 august 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

MAI AVEM VIITOR?

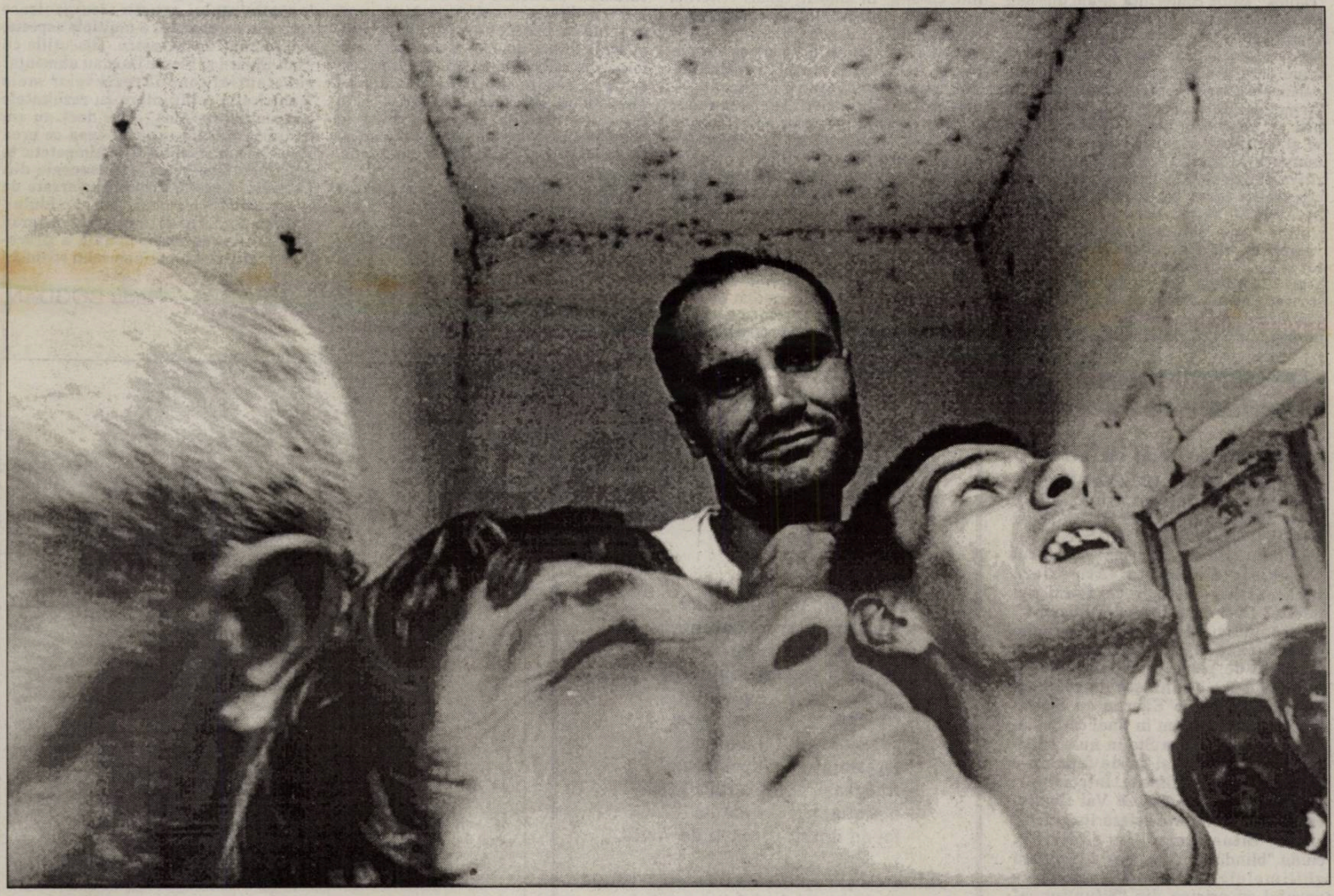

© C. Bumbuț

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Se pronunţă (dacă da sau nu, cu ce condiţii, în ce sens)
Solomon MARCUS (p. 6), Pavel CÂMPEANU (p. 7),
Cristian PREDA şi Val CONDURACHE (p.8), Z. ORNEA
şi Irina NICOLAU (p. 10), Teodor BACONSKY (p. 11).
Cîte ceva (printre altele) despre planning-ul familial, ghicit,
astrologie, doctrina libertariană
şi tehnologiile viitorului în paginile 10, 14, 15 şi 16.

Un martor al realismului socialist (XX)

Am arătat într-un capitol precedent rolul pe care l-au jucat în adeziunea mea la realismul socialist opiniile unor oameni de artă din Occident, anticomuniști. Ar fi nedrept și împotriva unei pătrunderi psihologice mai adînci, dacă nu aș arăta aici și rolul contrar, benefic, pe care, deși cu un efect mai tardiv, l-a jucat în evoluția gîndirii mele critice un comunist de înalta calitate spirituală a lui Paul Eluard. Marele poet mort în 1952 a dispărut prea devreme ca să-și fi dat seama de eroarea opțiunii lui politice. Sînt sigur că dacă ar fi trăit pînă în anii '70, ar fi devenit conștient de ea și și-ar fi dezavuat unele atitudini grav reprobabile. Totuși Eluard n-a coborît niciodată atît de jos încît să împingă zelul supunerii față de partid pînă la a trăda arta și teoretiza în detrimentul ei. Poezia și textele sale despre artă sînt o dovadă. Voi aduce la rîndu-mi o mărturie.

În 1948, la începutul lui noiembrie, Paul Eluard a petrecut ca oaspete cîteva zile în București, unde, într-o după-amiază, a ținut și o conferință, la "Dalles". După conferință m-am dus să-l întîlnesc în mica antecameră din vecinătatea imediată a scenei și, dat fiind că locuiam aproape, l-am invitat la mine pentru discutarea unor probleme culturale foarte controversate și de o stringentă actualitate. Din nefericire, nici nu apucasem bine să-l abordez, că se și strînsese în jurul nostru un grup numeros de admiratori. Cînd am plecat, cîțiva dintre aceștia, prieteni sau simpli cunoscuți (erau cu totul vreo zece - printre ei Nina Cassian, Vladimir Colin, Petre Solomon, Mihail Petroveanu, Ewald Ruprecht Korn cu soția lui și încă alții de care nu-mi amintesc) s-au luat după noi și, fără să fi fost invitați, ne-au urmat pînă în casă. Nu mai era atmosfera intimă pe care mi-o dorisem inițial... Bineînțeles, fiecare s-a repezit să-i pună lui Paul Eluard întrebări. La un moment dat poetul - tronînd într-un fotoliu înalt de lemn, cu spetează cioplită, care lăsa să se reverse ghirlande brune de flori în basorelief - a observat pe masa mea de lucru volumul său de versuri închinate lui Picasso. S-a încins o discuție despre pictor care, încă din noiembrie 1944, aderase la comunism. Eluard s-a referit în principal la virtuțile lui de desenator. Pe vremea aceea, în plină pregătire febrilă a primei Expoziții anuale de stat, cea care avea să proclame intruzia solemnă a realismului socialist, fenomenul Picasso mă intriga profund; eram în căutarea unor chei să-l dezleg. În mintea mea - încă sub influența anilor trăiți în mijlocul avangărzii, dar în același timp modelată puternic de formația mea ulterioară dominată de valorile stabile ale tradiției - a "desena bine" se traducea printr-o imagine care continua să graviteze în orbita "mimesis"-ului. Desenul putea fi spontan, liber și deschis; sau putea, dimpotrivă, apela la contur, la forme închise, controlate de rațiune și împlinite cu sîrg. În ambele cazuri criteriile de bază le constituiau armonia proporțiilor, ascuțișul sensibilității, forța imaginativă, transfigurarea și asemănarea, fie și îndepărtată, cu realitatea. Dar Picasso era ceea ce francezul numește "un outrancier", un busculator pînă la exces al normelor acceptate, un "outsider" blasfemator în raport cu ideologia estetică a partidului. Speriat întrucîtva de libertatea discuției și în același timp dornic să pătrund mai adînc sensul spuselor lui Eluard, am adus vorba despre ceea ce era apreciat de partid ca ilustrînd un desen exemplar, referindu-se la opera "Peredvijnicilor" (gruparea pictorilor ambulanți ruși, din secolul al XIX-lea, cu toții de formație academică și care militau pentru cauza emancipării poporului).

Paul Eluard a sărit ca ars: "Aș, de unde, nu Peredvijnicii sînt buni desenatori, ci Picasso!" Discuția lua o turnură foarte puțin "ortodoxă"; a început să-mi crească teama: dacă se afla ceva? Însuși faptul că-l invitasem pe Paul Eluard la mine, fără a fi înștiințat partidul, necum să-i fi cerut voie, însemna o încălcare a instrucțiunilor, darmite să se mai și discute în casa mea într-un spirit "antipartinic". Totuși nu m-am putut abține să pretind argumente și am scos de pe rafturile bibliotecii un album Picasso cu reproduceri bune în culori, după tablouri care reprezentau trupuri și capete feminine - **Femeia șezînd la malul mării, Femei la scăldat, Femeia care plînge, Femeia cu cocoșul** - pictate în 1937-1938 și considerate de publicul larg figurări extravagante "cu două nasuri și trei ochi", menite să-și rîdă de privitor. Paul Eluard nu a rostit decît cîteva fraze, care mi s-au întipărit bine în memorie: "Totul e desenat impecabil! Privește, așa contorsionate și bizare cum ți se par, așa de puternic deformate, formele sînt totuși prinse în caracter! Un desen bun nu este cel ce imită realitatea, ci cel care e în stare să exprime caracterul formelor din natură, inclusiv forma umană. Există aici vreo formă pe care să n-o poți identifica, să n-o poți recunoaște? Eu consider că dimpotrivă, sînt foarte expresive și în felul lor atît de original chiar și asemănătoare cu modelul! Pe cînd la «Peredvijnici» totul e banal, anecdotic, imitativ..."

Nu am îndrăznit să împing discuția mai departe, nu mă simțeam din multe puncte de vedere la largul meu și am lăsat pe musafiri să abată convorbirea spre alte subiecte. Dar de atunci am meditat intens la sintagma "caracter al formei". Puțini ani mai tîrziu - mai exact în vara 1951 - aflîndu-mă cu Pierre Daix cîteva zile de-a rîndul pe plaja de la Eforie și știind că acesta avea ușă deschisă la Picasso, i-am pomenit de discuția purtată cu Eluard. Luptător în Rezistență, fost deținut în lagărul de la Mathausen, redactor-șef al săptămînalului **Les Lettres Françaises**, colaborator apropiat al lui Aragon, Daix este cel care, începînd din 1963, l-a prefațat și l-a popularizat primul pe Soljenițîn în Franța. Unsprezece ani mai tîrziu părăsea cu luciditate și indignare Partidul comunist francez, consacrîndu-se în principal, de acum înainte, scrierilor despre artă și devenind unul dintre exegeții importanți ai lui Picasso, îndeosebi după moartea artistului. Daix nu era, desigur, o personalitate de anvergura lui Eluard și nu-și putea îngădui nonconformismul ideologic al acestuia. Dar pînă și disciplinatul Daix - înfruntînd rigorile oficiale ale partidului - îmi vorbea despre Picasso cu venerație, insistînd pe seriozitatea creației sale proteice și contribuind la apropierea mea fără prejudecăți de șocanta lui viziune.

Toate acestea se petreceau la numai un an de cînd începusem să cunosc efectele pedagogice ale reorganizării învățămîntului artistic, reorganizare care, din perspectiva a multiple aspecte, a însemnat un dezastru. Discuțiile cu Paul Eluard și Pierre Daix au alimentat substanțial fondul rezervelor mele lăuntrice în confruntare cu rezultatele realismului socialist, chiar dacă nu am subscris întotdeauna la ceea ce crea Picasso. Am receptat însă simpatetic și admirativ **Guernica** și **Masacrele din Coreea**, opere foarte controversate de responsabilii ideologici ai partidului, convins definitiv de caracterul lor grav și de valoarea excepțională a procedeelor stilistice proprii marelui spaniol.

Radu BOGDAN

S-a observat

„Temă și variațiuni"

În Dilema nr. 133, Val Condurache exclamă, într-un titlu cu litere de-o șchioapă: "NE TREBUIE O DICTATURĂ CA-N RUSIA!", și continuă: "De ce zicea personajul lui Caragiale din schița «Atmosferă încărcată»: «Știți de ce avem noi nevoie? De-o dictatură ca-n Rusia!»?". Nu răspunsul lui Val Condurache interesează aici, deși e un bun exemplu de perfectă lapalissadă, ci altceva, care amintește de celebrul banc de la Radio Everan cu Șostakovici, în care aflăm în final că Șostakovici primise de la Stalin nu o mașină ci o bicicletă, și că de fapt nu o primise ci i se confiscase. Într-adevăr, replica pe care o citează Val Condurache nu e din "Atmosferă încărcată" ci din "Situațiunea", iar citatul, în ciuda "blindajului" pe care i-l conferă ghilimelele, nu e citat, deoarece pasajul cu pricina din "Situațiunea" sună astfel:

"- Știi ce-ar trebui la noi? zice Nae.
- Ce?
- O tiranie ca în Rusia... Nu mai merge, mă-nțelegi, constituția, care aceea ce vezi că se petrece, nu poți pentru ca..."

Dar, la urma urmelor, **tiranie, dictatură**, ce ți-e Tanda, ce ți-e Manda. Să luăm aminte, mai curînd, la spusele bătăiosului cetățean care, în "Atmosferă încărcată", ni se adresează mustrător: "ești un om, care vasăzică, mai instruit, și ai datoria, mă-nțelegi; fiindcă, dacă unul ca dumneata stă indiferent și nu se interesează, atunci să-mi dai voie să-ți spui..."

Al. CĂLINESCU

Departamentul Creație & DTP al Companiei EXPRESIV pune la dispoziție următoarele servicii:

- tehnoredactare computerizată (ziare, reviste, cărți);
- creație grafică;
- prelucrări imagine;
- scanări alb-negru și color (reflective și transparente);
- descompunere culori.

În cadrul departamentului se pot realiza:

- afișe;	- pliante;
- tipizate;	- etichete;
- calendare;	- agende;
- legitimații;	- postere;
- fluturași;	- autocolante;
- ambalaje;	- mape;
- foi cu antet;	- cărți de vizită.

Calitatea și rapiditatea execuției sunt garantate de echipamente Macintosh PowerPC, Pentium, Umax Power Look, QMS, Epson.
Relații la telefon: 650.56.73; 650.25.92; 659.75.91; Fax: 312.43.16, sau la sediul firmei EXPRESIV S.R.L.
Bdul Al.I. Cuza 22, sector 1, București.

Erată și completare

Din articolul „Travelling lateral" din numărul 132 lipsea finalul:

Travelling. Foarte lung travelling.

Plan detaliu: mîna pe semnalul de alarmă a îmbătrînit.

Prim plan. Dar chipul celui care privește pe fereastră este foarte tînăr, enigmatic de tînăr.

Lucian Pintilie

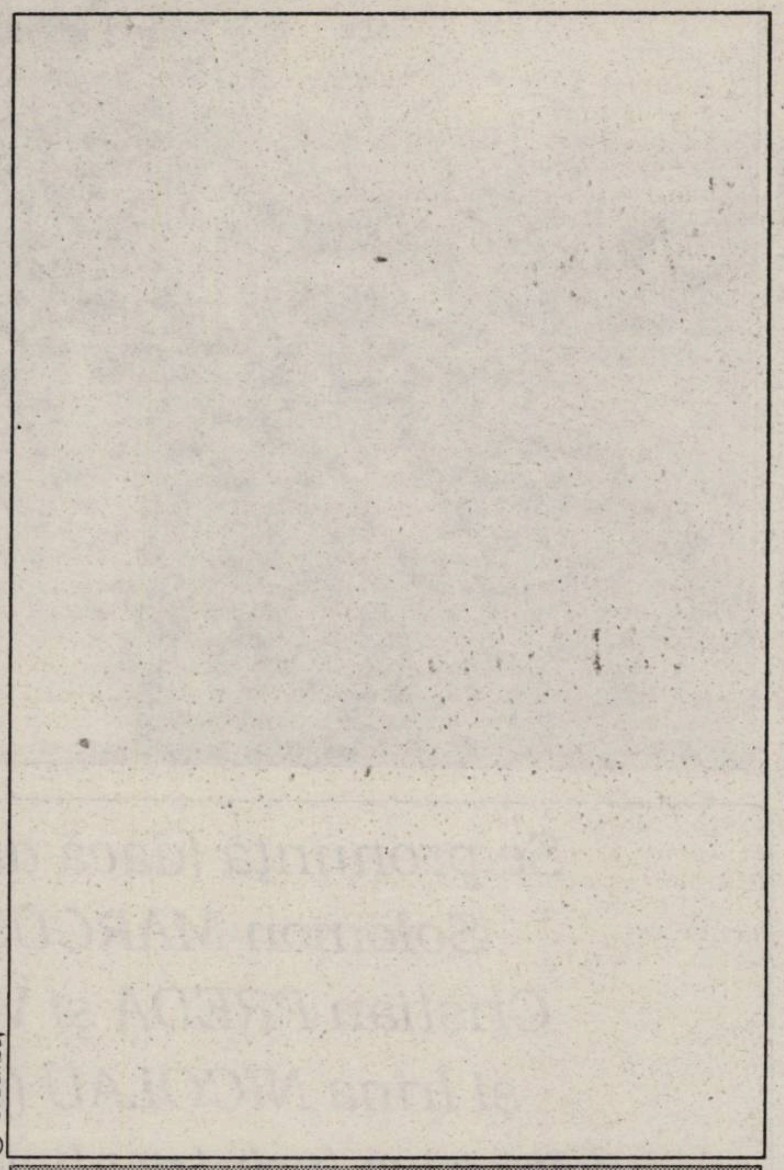

© C. Bumbuț

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:
✦ Hyde-Park ✦ Bancurile
✦ Bișniță, negustorie, comerț

Exerciţii de optimism

Din cînd în cînd - din raţiuni igienice, dacă nu "din motive obiective" - trebuie să faci un minim efort de înveselire. E greu. E foarte greu. Mai întîi pentru că e teribil de cald şi ţi-e lehamite să te opui toropelii zilnice. Apoi, pentru că te uiţi la televizor şi citeşti ziare: una peste alta, o enormă producţie de plictiseală şi de prost-gust. Guvernul moare dar nu se predă, opoziţia se predă, dar nu moare. Presa de scandal încearcă să se reanimeze mărind doza de vulgaritate pînă la a pîngări morminte, metafizicieni de a două mînă scriu articole pletorice împotriva liberalismului; pentru a ne preveni că alunecăm pe nesimţite de la Fiara comunistă la Tîrfa capitalistă, diletantismul e, în toate domeniile, tot mai autoritar. Preţurile cresc, apa se strică. Ungurii luptă pentru dreptul de a nu învăţa româneşte, românii luptă pentru redobîndirea Ardealului încă nepierdut. Numărul partidelor creşte în loc să scadă, ca şi numărul candidaţilor la preşedinţie. Puţine lucruri au, într-adevăr, darul de a ne înveseli. Iar cînd ne înveselesc, ne strecoară în ţesuturi, odată cu hazul, şi un incomod gramaj de amărăciune. Ca emisiunile domnului Gaiţă de pildă, cele din ciclul **Mitică**. Priveşti şi înţelegi cum poate fi românul simultan ignar şi competent, şmecher şi cumsecade, sărac şi darnic (deunăzi, un "simplu cetăţean" întrebat ce ar face dacă ar dispune de o mai bună erecţie, a răspuns că ar folosi o parte pentru sine şi ar pune restul la dispoziţia celor necăjiţi. Omul credea, sincer, că termenul "erecţie" desemnează creşterea... nivelului de trai). E de rîs, fireşte, dar nu din cale-afară. Pentru a ne înveseli cu adevărat, avem nevoie de metode mai sigure.

In ce mă priveşte, am recurs, luna trecută, la o metodă aproape mecanică: m-am urcat în maşină şi am pornit pentru o săptămînă, spre sud, de-a lungul Bulgariei şi Turciei. M-am întors obosit, dar mai tonic decît fusesem la plecare. Recomand, prin urmare, dezamăgiţilor, scepticilor, disperaţilor, un drum prin Balcani pînă pe coasta egeană. Se vor întoarce remontaţi, cu vestea cea bună că există şi ţinuturi mai triste. Vorba lui Ion Codru Drăguşanu, la 1836: "Nici dracul nu e aşa drac, cît negru. Nici Ţara Românească aşa rea, cum o vede ochiul în nefericire!" In Bulgaria, cu excepţia litoralului, oarecum înviorat de exigenţele turismului sezonier, totul pare degradat şi pustiu. Traversezi un teritoriu amorţit, cu oameni puţini şi perplecşi, binevoitori, dar rareori capabili să comunice în vreo limbă convenabilă cu cel care, dezorientat de lipsa marcajelor minimale, caută drumul. Şoselele, mai ales cele ale Bulgariei centrale (între Şumen şi Iambal de pildă) sînt catastrofale. Economia de piaţă nu are - la vedere - manifestări convingătoare, de natură să mijlocească o evidenţă a schimbării. Nu simţi, privind în dreapta şi în stînga, că, după 1989, s-a întîmplat ceva decisiv, fie şi numai la suprafaţă. După o promiţătoare "relansare" politică (victoria în alegeri a opoziţiei), n-a mai urmat nimic. Vrei să întîlneşti semne de dinamism comercial - fie şi dughene, sau semne de efervescenţă comunitară - fie şi haotică. Nu e cazul. Ce mai încoace şi-ncolo, stăm bine! Ne putem lăfăi în *Schadenfreude*, în satisfacţia de a contempla paguba vecinului, capra lui muribundă. Nu ştiu alţii cum sînt, dar eu, cînd am reintrat în ţară prin Călăraşi, pe şoseaua naţională care, traversînd uriaşa incintă a unui complex siderurgic negru, lăbărţat, puturos, te duce spre Lehliu, printre bălţi şi cîrciumi animate, mi-am zis: Uite domnule! Viaţă! Agitaţiune! Simţi la tot pasul descurcăreala, frauda constructivă, aranjamentul, cheful, "ce-am avut şi ce-am pierdut!". Un pieton, pe care îl întreb pe unde s-o iau spre Bucureşti, îmi răspunde că tocmai îl citeşte pe Petre Ţuţea. Şi dacă nu toţi citesc, fiecare învîrte cîte ceva, cară o roată, o ladă, o damigeană. Sau discută, mă-nţelegi, cu un preopinent. Fiecare e Machele unui Lache, sau Lachele unui Mache. Progresăm, ne mişcăm! Prin noi înşine!

Că le-am luat-o înainte bulgarilor, mai treacă-meargă. Dar, în ciuda a ceea ce s-ar putea crede, ne putem măsura avantajos şi cu turcii. Deşi turcii sînt mai avansaţi decît bulgarii. N-au avut comunism, au profitat de însemnate ajutoare europene şi americane. E cu atît mai curios că după cincizeci de ani de relativă normalitate, ei par a fi încă " în tranziţie", neaşezaţi, neomogeni, inerţial asiatici şi impropriu occidentalizaţi, aşa încît te vezi fără încetare înconjurat de o mahala hipertrofică, pitorească, picantă, dar tulbure. Nu vorbesc de Istanbul şi, mai ales, de Ankara, vorbesc de oraşele secunde, de tîrguri şi sate, aflate, economic şi cultural, sub nivelul echivalentelor lor de la noi. Chioşcurile din Otopeni au o ofertă mai diversă şi mai puţin suspectă decît cele din Güzelyali, Braşovul e mai asortat decît Edirne (fostul Adrianopol), minus mărfurile specifice, de bazar. După pustiul bulgăresc, Turcia te istoveşte cu aglomeraţiile. Se întrevede, în adînc, incapacitatea nomadului de *a locui*. El nu se distribuie raţional în spaţiu, ci *aglutinează*, trăieşte prin îngrămădire, după modelul bulucului, toptanului şi calabalîcului. Accentul cade pe adăpost nu pe deambulaţie: strada e ceea ce rezultă întîmplător din gruparea arbitrară a caselor. De aici, incomodităţi, îngustimi şi miasme, care trebuie compensate prin parfumuri dulcege, înecăcioase, exasperante în efectul lor de o căldură necruţătoare. Între 2 şi 8 după-amiază, nu se poate face nimic. Toţi zac la umbră, cu un ochi închis, pentru a filtra, măcar în parte, soarele radical. In cafenelele tradiţionale, cu pereţi îmbibaţi de tabac, cîţiva bărbaţi afanisiţi, *numai* bărbaţi, joacă table pe scaune de lemn, citesc ziarul, sau beau, abstraşi, pahărele de ceai. Iată fundalul pe care Bucureştiul capătă profilul rafinat, aseptic, utopic, al "micului Paris"! Iată contrastul de care avem nevoie pentru a ne simţi europeni. Aşadar, încă o dată: dacă vreţi să vă recăpătaţi încrederea în viitor, să vă binedispuneţi atît cît trebuie pentru a supravieţui, faceţi aşa încît să regăsiţi România venind din sud. Invers, dacă sînteţi euforici, cuprinşi de speranţe obscene, de beţia "realizărilor" şi "victoriilor" autohtone, porniţi spre nord! Veţi înţelege repede că occidentalul care vine la noi pe ruta München-Viena-Budapesta are cam aceleaşi "trăiri" pe care le avem noi cînd ne aventurăm pe ruta Călăraşi-Şumen-Harmanli-Izmir. În rest, putem fi liniştiţi: stăm bine!

Andrei PLEŞU

Firescul ca excepţie (VII)

Este aproape sigur că redactîndu-şi **Insemnarea**... Constantin Golescu nu a avut nici intenţia de a face literatură, nici conştiinţa faptului artistic. Spre deosebire de Iordache, cărturar, înclinat spre sedentarism, marele logofăt nu părea făcut pentru condei, era un spirit activ, slujindu-se de scris mai mult decît slujind scrisul, răbdător, tenace, insistent, avînd o mare vocaţie a devotamentului faţă de orice întreprindere. Este un luptător; urmăreşte totdeauna un rezultat. Nu renunţă şi pune în orice acţiune o convingere care însufleţeşte şi dă încredere; este capabil să se consacre unei idei care ajunge să-i determine şi să-i organizeze întreaga existenţă. Deşi, prin forţa împrejurărilor, puţin cunoscută, viaţa lui pare construită cu mînă sigură şi condusă către o ţintă înaltă. Pe ecranul epocii, personalitatea lui se detaşează cu adevărat abia în ultimii cinci ani de viaţă: după întoarcerea din emigraţie, şi mai ales, după ce îşi tipărise memorialul de călătorie. De aceea, probabil, s-a dat vojajului său în Europa, înfăţişat în **Insemnare**... importanţa unui eveniment capital, modificator şi **opera** lui nu o reprezintă doar cărţile pe care le-a tipărit, una după alta, cu o precipitare mesianică; se grăbea, cine ştie de ce, **să facă**: mult, cît mai mult posibil, într-o încordare a energiilor care se poate întîlni la toate marile personalităţi ale culturii române. Ceea ce spune Lucian Blaga despre cărturarii Şcolii Ardelene se poate spune şi despre Constantin Golescu, şi despre Heliade, şi despre Hasdeu, şi despre Iorga: "Cărţile erau pentru ei cărămizi pentru zidirea lumii". Şi: "erau frămîntaţi de cugetul foarte lucid că trebuiau în răstimpul unei vieţi să ridice la înălţimea unui «veac prealuminat» un popor rămas cu secole în urmă. Ei se simt chemaţi să împlinească năvalnic ceea ce istoria neglijase vreme de o mie de ani. Ei aveau conştiinţa că pun pîrghia ca să înalţe la nivelul de lumină al secolului un masiv de munţi scufundat în tenebre. O întreagă lume a spiritului trebuia clădită, la repezeală, ca să se răscumpere istoria pierdută. «Cartea» şi «învăţătura» erau pentru ei mijloacele unui salt istoric, ce trebuia grăbit şi stimulat pe toate căile. E vorba de un adevărat mesianism al cărţii." Nu este însă vorba de un mesianism pur cultural, **învăţătura şi cartea**, într-un cuvînt, **luminarea** reprezintă pentru Constantin Golescu un mijloc de îndreptare a lumii, un instrument al schimbării, o forţă de revenire la normalitate, unica soluţie a normalizării. Opera culturală a lui Constantin Golescu este o formă de contestare a lumii în care se născuse şi în care trăia.

S-a spus, despre **Insemnare**..., că ar conţine întreg programul activităţii de "luminare" culturală şi de trezire a conştiinţei naţionale pe care a susţinut-o, din 1826 pînă la moarte (1830), Constantin Golescu; mai exact este însă a se spune că atît scrierea cît şi tipărirea acestei cărţi se integrează într-un program, într-un "plan" mai cuprinzător. **Insemnarea**... încă nu apăruse în primăvara anului 1826, cînd însă ieşea o "Înştiinţare pentru şcoala din satul Goleşti, ce să află în judeţul Muşcelului, către părinţii cei ce vor voi să înveţe copiii dumnealor limba românească, nemţească, grecească, latinească şi italienească: şi mai vîrtos să înveţe cel dintîi temei al omului, - pentru care învăţătură să şi tipăresc cărţile cele trebuincioase"; şi cînd se anunţa că "fieşcare părinte de orice treaptă va fi, sau neguţătoriu, sau boiariu, sau birnic, sau măcar şi rob, poate a-şi trimite copiii la această şcoală, spre învăţături, fără de nici o plată, la leat 1826, mai întîi". Acest program nu este mai puţin revoluţionar decît **Insemnarea**...; dacă se ştie că în general învăţămîntul din Principate în epoca fanariotă se afla într-o stare proastă, există totuşi, foarte răspîndită, opinia după care Academiile domneşti din Bucureşti şi Iaşi, precum şi şcolile greceşti începătoare existente în multe oraşe ar fi fost factori de progres.

In realitate, aceste instituţii au reprezentat o forţă de frînare şi deformare a spiritualităţii româneşti. Nu se învăţa carte românească, ci grecească; dintr-o necesitate, în primul rînd, fiindcă nu se putea ocupa nici o funcţiune fără cunoaşterea limbii celor care erau trimişi de Impărăţie să guverneze Principatele. Are loc un proces de deznaţionalizare şi de dezeuropenizare; se creează o pătură de ştiutori de carte rupţi de poporul căruia îi aparţineau şi totodată încorporaţi spiritualităţii orientale: "manualele de şcoală erau aproape aceleaşi, atît în Academia de Bucureşti, cît şi în aceea din Iaşi, ba şi în şcoalele din Turcia şi din tot Orientul" (C. Erbiceanu). Dacă se primea cultură europeană, se primea prin intermediar grecesc şi nu direct. Nu erau, apoi, admişi la învăţătură decît cei care puteau fi folosiţi de acest instrument al absolutismului otoman care era regimul fanariot. Un hrisov al lui Al. Ipsilanti din 1776, prin care se reglementa învăţămîntul, arată cît se poate de limpede **baza naţională** potrivnică dezvoltării culturale româneşti a şcolilor înfiinţate de fanarioţi: "Elevii cei ce voesc să între şi să locuească în şcoală, să nu aibă o etate mai mică de şeapte ani şi nici iarăşi mai înaintată, sau tîmp la minte şi leneş, încît să slăbească aplicaţiunea la studiu al celorlalţi; iar **aceşti copii să fie de ai bunilor patrioţi, de ai boerilor ce trăiesc în lipsă, sau urmaşi de ai boerilor ce se numesc mazîliţi, sau şi streini săraci, dar nicidecum de ai plugarilor şi ţăranilor, cărora li este dată agricultura şi păstoria şi ocupaţiunea obligatoare pentru lucrarea pămîntului şi creşterea vitelor** (s.n.). Iar copiii comercianţilor sau a breslaşilor, dacă unii dintre ei au aplicare la ceva, învăţînd numai gramatica, apoi eliberîndu-se din şcoală să se ducă fiecare la meseriile la care i-ar socoti părinţii lor, lăsînd pe fiecare la aplicaţiunea firească".

Numai prin raportare la acest context se înţelege caracterul programului din Inştiinţarea lui Constantin Golescu - **fieşcare părinte, de orice treaptă va fi, sau neguţătoriu, sau boiariu, sau birnic, sau măcar şi rob, poate a-şi trimite copii la această şcoală, spre aceste învăţături, fără de nici o plată.**

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Ambasadori şi învăţători

Săptămîna trecută a fost o săptămînă devastată: de festivalul de muzică uşoară de la Mamaia, care nu a cruţat nimic, deşi au existat cîteva **monumente** pe care a fost nevoit, din voinţa „programatorilor" din Calea Dorobanţilor (binecunoscuţi pentru momentele dese de inspiraţie), să le ocolească, făcîndu-se nevăzut în plină transmisie **live**. De exemplu, implacabilul, sacrosanctul, imutabilul ş.a.m.d. serial **Dr. Quinn**, care, fie ploaie, fie vînt, stă împlîntat pînă la prăsele în programele Televiziunii Române, unde a reuşit performanţa de a învinge chiar meciuri internaţionale.

Dar nu despre el şi nici despre festivalul estival vreau să scriu. Ar fi prea simplu, banal, obositor. Are cine o face. Diviziunea muncii, în presa românească postrevoluţionară, a avut, din fericire, loc. (Deşi, deşi, spre marea mea mirare, mi-a fost dat să surprind, în redacţia **Dilemei**, discuţii destul de aprinse despre Monica Anghel şi Loredana. La urma urmei, de ce nu?...)

Rămînînd, aşadar, mofluz, literalmente **interzis** o săptămînă încheiată, am zis să-mi încerc norocul **luni**. Ce-ar fi să mă uit la emisiunea lui Vartan Arachelian de pe programul doi al TVR! Zis şi făcut. Îmi propusesem de mai multă vreme să realizez acest lucru, incitat de unele ecouri contradictorii, dar mai presus de orice — lesne de bănuit — din, ca să zic aşa, conştiinţa datoriei neîmplinite. Există o emisiune de dezbateri, de dialog, de controversă pe unul din programele Televiziunii Române, şi eu o evit sistematic. Nu se poate!

Aşadar, emisiunea lui Vartan Arachelian de lunea aceasta a avut ca invitaţi trei ambasadori români şi ca temă „lumea şi noi". Adică ce fac reprezentanţii diplomatici ai ţării noastre (sau ai statului? ar fi de discutat) pentru promovarea imaginii României în lume şi pentru crearea acelor „relaţii" utile ţării noastre în momentul de faţă. Ajung aici la un aspect delicat, pe care de multă vreme îl ocolesc, încercînd să-i găsesc nu atît formulări cît mai convenabile (asta nu-i niciodată prea greu), cît mai cu seamă o dreaptă articulare şi contextualizare. Este vorba de felul cum arată **fizic** oamenii publici români, în special politicienii şi înalţii funcţionari: **aparatul**. Altfel spus, **reprezentanţii**. Luînd cuvîntul **au pied de la lettre**, reprezentanţii sînt **semne**, mai precis **simboluri**. Cel mai convenabil ar fi să-i tratăm ca **indici**, conform definiţiei (să-l citez pe Peirce?) „nu iese fum fără foc". Reprezentanţii noştri oficiali (dar, vai, nu numai ei: aici separaţie aproape că nu există, cel mult excepţii de la regulă) sînt **elemente de limbaj**. Ne exprimă. Şi, trebuie să recunosc, ne exprimă corect, adecvat. Adică nu ne trădează. Ca în visul platonicului Cratylos, aici cel puţin, semnul e motivat. Aspectul exterior (dar chiar atît de exterior să fie?...) este, desigur, dat, natural. Dar el poate fi contrazis sau cultivat. Din acest punct de vedere, se poate spune, într-o formulare, recunosc, facil paradoxală, că noi ne cultivăm natura. (Nu sîntem, evident, singurii.) Dar cînd una dintre primele constatări — absolut benigne — ale unui vizitator străin — cît se poate de bine intenţionat — este, de pildă, aceea că a văzut pe stradă foarte mulţi

© S. Gheţie

oamenii **„avec de gros ventres"**, ceva merită, poate, adus — delicat — în discuţie. Ce să mai spui atunci de un ambasador cu inel pe degetul mic? Ce?

Închei — mai bine zis: las în suspensie — paranteza, şi revin la ambasadorii noştri. Emisiunea lui Vartan Arachelian a demarat greu, dar nu a fost, pînă la urmă, neinteresantă. Cu cîteva excepţii, discursurile nu au fost (aşa cum, recunosc, mă aşteptasem) de lemn. S-a vorbit destul de concret şi de instructiv. Ambasadorii noştri nu par atît de înnebuniţi de „imaginea României în lume" cum sînt politicienii noştri de interior. Ba chiar unul dintre invitaţi a avut ideea de a-l interpela pe moderator, somîndu-l să rezume „imaginea României în România", pentru o comparaţie.

„Zappînd", am reuşit, însă, să lărgesc masa rotundă de pe programul doi al Televiziunii Române şi să realizez un fel de întîlnire care nu a avut — şi nu are, cel puţin deocamdată — loc. Pe **Tele 7abc**, la **Linia întîi** (emisiune, am mai spus-o, total defavorizată de ora de programare, cînd cetăţenii nu s-au trezit încă din beţia muncii — sau a năucelii — de peste zi), revista **22**, reprezentată de Andrei Cornea, şi invitatul ei, H.-R. Patapievici. Despre „noroc şi nenoroc la români", tema unui recent articol din amintita revistă al autorului **Zborului în bătaia săgeţii**. Autorul H.-R. Patapievici s-a impus fulgerător în conştiinţa publică românească. A fost mai întîi „caz", devenind imediat „fenomen". El **răspunde**, cert, unei aşteptări. Căci poporul român are, în politică şi cultură, un comportament religios, dacă nu de-a dreptul mistic. (Nu ştiu dacă se comportă la fel şi în credinţă.) Mesianic oricum. El are nevoie de **răspunsuri**, mai precis de personalităţi care să-i pronunţe cît mai răspicat şi mai articulat **întrebările** ce-l muncesc. În acest caz, **răspunsul** este, desigur, **ecou**. Ecou amplificat. Şi se pare că **aşteptarea** (centenară, dacă nu milenară), a poporului român (mai precis: a păturii sale culte, cu auz educat, capabilă să se asculte) şi-a deplasat, în momentul de faţă, centrul de interes din zona **politicii** în aceea a **culturii**. (Oricum, dinspre cultură se mai poate auzi, distinge ceva. Pe cînd din direcţia politicii...) Şi iată, în sfîrşit, un glas care, plin de răbdare, articulează răspunsuri, o personalitate dotată cu marele dar de a se lua — pe sine însuşi şi pe noi toţi, lumea — **în serios**. Patapievici are răspunsuri, aduce răspunsuri, răspunde: ferm şi deopotrivă nuanţat, căutîndu-şi argumentele la mare distanţă şi aducîndu-le aici, făcîndu-le să vină către noi, făcîndu-ne să ne simţim ceea ce, fiecare, şi sîntem: centrul universului. Închizîndu-ne între **lentilele** universalului, să creştem, mediat, indirect în proprii noştri ochi. Este un **învăţător**. Va şti poporul român să-i pună adevăratele, cuvenitele întrebări? Oricum, el pare dispus să răspundă la toate. Şi, de altfel, cel mai bine ar fi să fie (fim) lăsat (lăsaţi) să şi (ni) le pună (punem) el (noi) însuşi (înşine). Cu Dumnezeu înainte!

Pe cînd o întîlnire între ambasadori şi învăţători? Cu alte cuvinte: pe cînd **Tele 7abc** pe programul doi?

Bogdan GHIU

Economie

Leul cade către valoarea lui reală

Zilnic, la bursa valutară interbancară, dolarul se scumpeşte cel puţin cu 1 leu. Un nou prag psihologic al cursului de schimb a fost atins către sfîrşitul lunii iulie: 1 dolar = 2000 de lei. Căderea monedei naţionale continuă. De la înălţimea acestui prag este necesară o privire înapoi. O scurtă istorie a cursului valutar.

Dolarul costa cîndva 180 de lei. De la acest nivel, fixat în noiembrie 1991, s-a luat startul în cursa leu - dolar. De atunci se aleargă într-un singur sens: acela al neîncetatei deprecieri a leului.

De ce am ales ca reper dolarul de 180 de lei şi nu pe cel de 4 lei? Se ştie că, pînă în decembrie 1989, în România se folosea pentru schimburile valutare un sistem de cursuri multiple. Un curs era stabilit oficial şi se comunica: 1 dolar = 4,47 lei. Un altul era folosit în operaţiuni necomerciale: 1 dolar = 9 lei. Al treilea curs constituia o medie a schimburilor efectuate în operaţiuni comerciale: 1 dolar = 15 lei. Ar fi însă nerelevantă raportarea la aceste cursuri, pentru că toate trei au fost impuse prin decizii administrative. Nici unul nu exprima paritatea reală între leu şi dolar.

De la 1 februarie 1990, motorului valutar i s-a stabilit o singură viteză: 1 dolar = 21 de lei. N-a rezistat însă prea multă vreme acest curs. Dintre numeroasele probleme existente, atunci, la nivelul schimburilor valutare, se rezolvase numai una: o paritate unică, folosită atît la export, cît şi la import. Noul curs nu era însă nici el real. Avea un singur punct de sprijin: preţurile (deformate şi ele) din economia românească, moştenite de la vechiul regim.

Marea iluzie - că 1 dolar ar putea să coste numai 21 de lei! - a produs multe încurcături de-a lungul anului 1990. Măsurile politice şi cele economice nu se legau. Reluarea importurilor, după atîţia ani de austeritate, a fost o decizie firească din punct de vedere politic. Pe plan economic, însă, s-a dovedit catastrofală. Statul a fost nevoit să-şi cheltuiască toată rezerva valutară pentru a subvenţiona o minciună: dolarul de... 21 de lei! Ceauşescu suprimase importurile ca să nu le subvenţioneze. El ştia că foloseşte parităţi fără acoperire economică şi că orice marfă cumpărată din străinătate, cu dolari de 15 lei, nu numai că nu aducea profit, dar provoca mari pagube. Nici dolarul de 21 de lei, nici cel de 35 de lei, de după devalorizarea de la 1 noiembrie 1990, nu exprimau parităţi reale. Şi nici cel de 60 de lei, impus prin devalorizarea de la 1 aprilie 1991.

La 18 februarie 1991, motorului valutar i s-a mai adăugat o viteză. S-a deschis, la Bucureşti, bursa interbancară. O premieră în România.

Primele cursuri, stabilite pe piaţa interbancară, au oscilat în jurul parităţii de 1 dolar = 200 de lei. Nici acest curs nu exprima o realitate: era prea mare. Exagerarea îşi avea cauza principală în modul de formare a raportului cerere - ofertă. Cine cumpăra valută? De regulă, operatorii economici cu capital privat.

Cine vindea? Îndeosebi întreprinderile de stat care aveau nevoie de lei ca să-şi plătească salariaţii sau furnizorii. Ele au forţat continuu urcarea nivelului cursului.

În vara anului 1991, preţul dolarului ajunsese deja la 300 de lei. Întreprinderile de stat veneau la bursă cu dolarii obţinuţi din exporturi, pe care îi vindeau cu 200 şi apoi cu 300 de lei. Pe urmă cumpărau dolari la cursul oficial, cu 60 de lei, pentru a-şi asigura importurile. Aşa au început subvenţionările mascate. Leul devenise o monedă cu două viteze: una flotantă - stabilită zilnic pe piaţă; alta fixă - stabilită oficial.

Era o aberaţie. Firmele de stat trăiau cu iluzia că 1 dolar este echivalent cu 60 de lei. Societatea, în general, se complăcea în această ficţiune. Resursele energetice, cumpărate din străinătate cu dolari de 60 de lei, trimiteau semnale false în economie. La fel materiile prime importate. Operaţiunea **adevărul preţurilor** întîrzia. Deşi, de la 1 noiembrie 1990, preţurile erau... libere. Noul sistem înainta însă cu frîna de mînă trasă.

La 11 noiembrie 1991, cele două cursuri au fost unificate. S-a trecut la un curs unic, flotant, ce urma să fie stabilit zilnic la bursa interbancară.

Bursa nu era însă... chiar bursă. Şi primul sistem de stabilire a cursului, fixing-ul interbancar, şi cel de-al doilea, licitaţia, care a funcţionat din iunie '92 pînă la 31 iulie 1994, au îmbinat practicile pieţei libere cu decizia administrativă a Băncii Naţionale. De multe ori cursul a fost "dirijat", fie că acest lucru a fost ori nu recunoscut. Cert este că intervenţiile administrative au continuat să deformeze cursul.

Cursul unic de pornire, la 11 noiembrie 1991, a fost 1 dolar = 180 de lei. România avea, în sfîrşit, un curs de schimb ce nu se mai impunea a fi subvenţionat. Calculele făcute atunci indicau un curs de revenire (real) de 130-150 de lei la 1 dolar. Guvernul Stolojan şi-a asigurat o marjă şi a dat startul la 180 de lei. De aici a început înfruntarea între cele două monede.

Cursa leu - dolar a fost un continuu motiv de scandaluri. Ieşirea din ficţiunea dolarului de 60 de lei i-a derutat pe mulţi. Nu numai o parte a clasei politice, dar şi o parte a lumii economiştilor acuzau Banca Naţională că inflaţia a fost grăbită de urcarea vertiginoasă a cursului. Banca s-a apărat, prezentînd dovezi. Specialiştii de la B.N.R. susţin că niciodată cursul n-a fost în avanpost, ci numai în trena inflaţiei. Şi că a acţionat ca o ancoră pentru preţurile interne.

De ce a urcat, totuşi, cursul? Din noiembrie 1990 şi pînă în prezent, preţurile de consum în România au crescut de o sută de ori. Cursul de schimb, care este preţul-preţurilor, nu putea să rămînă pe loc. Sau ar fi putut, prin menţinerea vechiului sistem, al cursului fix, neadevărat, ce a dus - atît înainte de 1989, cît şi în anii 1990-1991 - la prăbuşirea pieţei interne de consum. Producţia de mărfuri şi de servicii a fost într-atît de descurajată, încît în vara anului 1990 se ajunsese ca la 1 leu, aflat în circulaţie, să existe mărfuri de numai... 9 bani.

Pe termen scurt, deprecierea leului nu a fost în favoarea pieţei interne de consum, pentru că i-a descurajat pe importatori şi a favorizat exporturile. Impunînd însă o dreaptă măsură a lucrurilor, cursul a contribuit la o uşoară ameliorare a economiei interne.

De la 1 august '94, s-a trecut la deplina liberalizare a cursului. Leul cade, dar cade către valoarea lui reală.

Adrian VASILESCU

„Învăţaţi, învăţaţi, învăţaţi...”

Cu puţin timp în urmă, preşedintele ţării a promulgat Legea învăţămîntului. S-a pus astfel capăt, deocamdată, discuţiilor despre învăţămîntul în limbile minorităţilor, îndelung alimentate - în primul rînd din motive electorale - de UDMR, dar “sprijinite” (aproape) în egală măsură de inabilitatea partidului de guvernămînt în negocierea unor teme delicate ca aceasta. S-a cheltuit multă energie, atît din partea maghiară cît şi din cea română, pentru a **impune** anumite prevederi ale legii şi, apoi, pentru a **construi** o anumită imagine a ei. De ambele părţi s-a făcut uz mai mult de retorică decît de raţiune: liderii UDMR au vorbit de “genocid cultural” şi de nerespectarea drepturilor omului, ministrul învăţămîntului a afirmat că legea noastră e superioară standardelor europene în materie de învăţămînt pentru minorităţi. Surprinde oarecum prezenţa timidă a celorlalte minorităţi la dezbateri: sufocaţi între cei doi “poli” (român şi maghiar), reprezentanţii acestora de-abia au mai apucat să expedieze, grăbiţi, către ziare, scurte comunicate conţinînd punctele lor de vedere. E un semn că relaţia între majoritate şi minorităţi e încă, în societatea noastră, prost înţeleasă (uneori de minorităţile înseşi): democraţia ne obligă să nu clasificăm minorităţile după “mărime”. Nu există o “superminoritate” maghiară şi alte minorităţi “ de rînd”: între o etnie cu două milioane de suflete şi una cu două mii, dacă vrem să fim democraţi pînă la capăt, nu trebuie să existe vreo diferenţă de tratament. Aşa încît liderii UDMR, dacă chiar vor să lupte pentru drepturile minorităţilor, ar fi trebuit să se arate îngrijoraţi, în comunicatele şi memoriile lor (măcar din cavalerism ori din motive tactice, dacă nu din consecvenţă faţă de nişte principii) şi pentru “genocidul cultural” al armenilor, lipovenilor, turcilor, sîrbilor etc., mult mai “periclitaţi”, la o adică, de o lege nedreaptă. Cum însă liderii UDMR sînt mai preocupaţi de soarta lor electorală decît de cîtă carte vor şti, realmente, copiii alegătorilor lor, au folosit la maximum această ultimă mare ocazie de a-şi reface capitalul politic: ei ştiu foarte bine că, odată pusă în aplicare, legea nu se va dovedi deloc “criminală”, iar supravieţuirea culturală şi lingvistică a etniei lor (care a fost posibilă şi în vremuri mai grele) depinde de multe alte lucruri, nu doar de un biet articol de lege.

Pe de altă parte, partidele din “arcul guvernamental” n-au pierdut nici ele ocazia de a lupta din răsputeri pentru a-şi mai drege imaginea patriotică, şifonată de atîtea scandaluri: corupţia şi furtişagurile s-au mai dosit, încă o dată, pentru a face loc temei “pericolului maghiar”.

Cu tot respectul pentru un subiect important precum interesul naţional şi cu toată atenţia şi responsabilitatea ce se cuvin în abordarea problemei minorităţilor, trebuie să spunem deschis că toată această polemică ajunsă pînă la isterie a pus între paranteze aspectul fundamental: **calitatea învăţămîntului.** Dacă intrarea în Uniunea Europeană nu va rămîne doar o dorinţă, atunci peste cîţiva ani tinerii noştri vor fi la concurenţă deschisă cu tinerii francezi, germani, englezi, iar şcolile şi universităţile noastre vor trebui să fie la nivelul suratelor lor europene, atît prin calitatea profesorilor şi a programelor, cît şi prin organizare şi metode de lucru. Citind textul legii, observi cu amărăciune că această idee simplă n-a prea bîntuit minţile parlamentarilor noştri. Într-o vreme cînd ţări cu mari tradiţii în materie de şcoli şi universităţi, precum Franţa şi Italia, caută cu febrilitate soluţii pentru a-şi adapta sistemele de învăţămînt la era comunicaţiilor multimedia şi la noile modificări de pe piaţa muncii, într-o vreme cînd Europa e în plină mişcare şi e greu de prevăzut cum va arăta în viitorul apropiat, nouă ni se dă o lege profund marcată de birocratism şi prejudecăţi. Pe baza ei se vor forma oameni care vor trebui să menţină România în Europa peste 10 ori 15 ani, ştiut fiind că eventuala primire în UE nu va fi (dacă va fi) un premiu de bună purtare, nici un scop în sine, ci intrarea într-un mecanism nemilos, bazat pe performanţă şi competiţie. Nimic din toate acestea nu pare să fi mobilizat energiile patriotice ale legislatorilor noştri ori “vocaţia europeană” a UDMR. Nu contează dacă vom fi semidocţi, par a spune ambele tabere, importantă e limba în care ne vom exprima incultura.

Foarte multe articole ale legii trădează, la o lectură atentă, teama de schimbare şi incapacitatea de a ieşi din canoanele centralismului birocratic. Pentru a ne opri doar la cazul cel mai evident, să observăm că articolul 92, referitor la autonomia universitară, este un lung discurs în limbaj de lemn despre domeniile de manifestare a acesteia, dar legea nu prevede în mod explicit chestiunea esenţială: cum se formează bugetul universităţii, cîtă libertate are ea şi în ce măsură intervine Ministerul în gestionarea lui, care e relaţia între facultate şi universitate în administrarea fondurilor. Apoi, în foarte multe probleme, Ministerul îşi păstrează ultimul cuvînt - de pildă în avizarea planurilor de învăţămînt, în stabilirea criteriilor pentru examenele de admitere şi de absolvire etc. Există, de asemenea, în articolele privitoare la organizarea şi conducerea învăţămîntului superior destule pasaje confuze care, în interpretarea vechilor funcţionari şi a bătrînilor contabili şefi înrăiţi în raportări de cifre false, vor crea mari dificultăţi cui va dori să propună cursuri noi, să realizeze teme ori colective de cercetare “neprevăzute” ori să obţină fonduri pentru o călătorie de documentare. Se mai vorbeşte în lege şi despre un Statut al personalului didactic, încă inexistent, şi care nu ne îndoim (cunoscînd ritmurile bravilor noştri legislatori) că va mai avea mult de aşteptat pînă să devină realitate. În sfîrşit, “cifra de şcolarizare în învăţămîntul universitar de stat se stabileşte anual prin hotărîre de Guvern”, ceea ce înseamnă că sistemul bazat pe **numerus clausus,** desfiinţat în foarte multe ţări europene, va mai dăinui multă vreme pe meleagurile noastre, spre disperarea candidaţilor, aflaţi în permanentă luptă cu sutimea fatală, care te trece “sub linie”, şi spre propăşirea industriei de meditaţii particulare.

Ar mai fi multe de spus despre noua Lege a învăţămîntului. Între altele, faptul că s-a născut greu, după mai multe proiecte abandonate, lăsînd şcoala românească să se degradeze timp de cinci ani. Politizînd excesiv chestiunea învăţămîntului în limbile minorităţilor, autorii legii au uitat de adevărata ei importanţă politică: legea învăţămîntului trebuie să garanteze, în articulaţiile sale esenţiale, viitorul României, capacitatea concretă şi nemijlocită de integrare europeană a cetăţenilor săi de mîine. Dar parlamentarii noştri nu gîndesc aşa departe. Iar mulţi dintre ei, după felul cum vorbesc şi după cum se comportă, se pare că n-au fost niciodată în relaţii prea bune cu Şcoala.

Mircea VASILESCU

Presa despre...

Mitingul de la Debreţin

CURIERUL NAŢIONAL

Cu doar trei ore înaintea începerii «marii manifestaţii» organizate de către Uniunea Mondială a Ungurilor (UMU), în sprijinul maghiarimii din România şi Slovacia, împrejurimile catedralei din Debreţin, ce urma să adăpostească evenimentul, erau aproape pustii. Locuitorii oraşului păreau să ignore cu desăvîrşire mitingul convocat, potrivit organizatorilor, pentru a sensibiliza opinia publică ungară şi internaţională în faţa... “genocidului etnic” la care sunt supuşi maghiarii din România şi Slovacia. Un graffiti pe unul din zidurile din apropierea catedralei îndeamnă: «Fii realist! Cere imposibilul!». Prin organizarea manifestării de la Debreţin, UMU a încercat să-şi îmbunătăţească, în faţa opiniei publice ungare, imaginea pătată. Indiferenţa locuitorilor pare însă să spună mult despre «realismul» celor care visează «imposibilul»... (**Preludiu la un fiasco. Debreţinul, impasibil la “marele miting” în sprijinul maghiarimii din România şi Slovacia** - 28 iulie 1995)

CRONICA ROMÂNĂ

Ieri, în «capitala protestantismului maghiar sau Roma reformaţilor», cum i se mai spune oraşului Debreţin din Ungaria, s-a desfăşurat mitingul de protest organizat de Uniunea Mondială a Maghiarilor (UMU) de pretutindeni. Încă de dimineaţă, în faţa catedralei reformate din centru, aproximativ zece mii de etnici maghiari din Slovacia şi România aşteptau cu nerăbdare debutul acţiunilor, devansînd numeric cei două sute de locuitori ai Debreţinului. Mitingul, programat pentru ora 16,00 - ora locală, ora 17,00 - ora României - a fost prefaţat de o întrunire a tineretului maghiar din cele trei ţări. Tema acestei întruniri a constituit-o, desigur, învăţămîntul. Sub denumirea de «război al limbilor», participanţii au atras atenţia asupra riscurilor pe care le impun atitudinile prea radicale sau şoviniste, preşedintele Alianţei Rákoczi din Ungaria reliefînd importanţa «unei comunicări oneste şi clare, prin care să se ajungă la o rezolvare a tuturor problemelor. (Ingrid Şuşu, **Lozincă de la Debreţin: «Fii realist, cere imposibilul!»**, 28 iulie 1995)

EVENIMENTUL ZILEI

Nici un afiş nu anunţa evenimentul. Dintr-un sondaj de opinie fulger, realizat de reporterii «Evenimentului zilei», pe străzile Debrecenului, a reieşit faptul că majoritatea localnicilor habar n-aveau de această întrunire. În schimb, aceştia erau preocupaţi de viaţa cotidiană şi chiar motivul acestei manifestări, acela de a apăra şcolile maghiare de peste graniţă şi drepturile minorităţilor maghiare, li s-a părut neinteresant. În faţa Bisericii Mari, un vînzător ambulant de ochelari de soare ne-a explicat că, în zilele în care au loc adunări populare în locul respectiv, acestea sînt anunţate din timp prin intermediul ziarelor, iar poliţia ia măsuri pentru oprirea circulaţiei în zonă. Cele 33° C afişate de un termometru electronic din apropiere îi făceau pe mulţi trecători să se îndrepte către cişmelele de apă aflate pe marginea trotuarelor şi să-şi bage capul sub jetul de apă pentru a se răcori. (Doru Dragomir, Daniel Capatos, **Manifestaţia de la Debrecen nu a avut amploarea dorită de organizatori** - 28 iulie 1995)

ZIUA

Înaintea manifestaţiei organizate de UMU la Debreţin, traficul de frontieră la vama Borş nu a depăşit limitele normale. Conform vameşilor români, doar cinci autocare româneşti au părăsit ţara. Vameşii maghiari au declarat însă că începînd de miercuri dimineaţă zeci de autocare Ikarus, foarte mulţi preoţi şi oficiali au tranzitat frontiera (...). A mirat atmosfera extrem de calmă din oraş, locuitorii Debreţinului părînd să nu ştie că în urbea lor s-au adunat maghiarii de pretutindeni. Lîngă Biserica Mare Reformată din Debreţin, un participant vindea contra a 120 de forinţi hărţi cu Ungaria Mare. (**Marea Adunare de la Debreţin a fost mică şi paşnică**, grupaj realizat de Anca Alexandrescu, Călina Berceanu, Anca Hriban - 28 iulie 1995)

ADEVĂRUL

Ieri, Brigăzii 2 tancuri din Tg.Mureş i-a fost înmînat noul drapel de luptă. Prezent la solemnitate, ministrul apărării naţionale, Gheorghe Tinca, a rostit o alocuţiune în care a replicat sever celor ce nu văd cu ochi buni modernizarea oştirii române şi strînsele raporturi pe care aceasta le întreţine cu armata ungară. Deşi nu i-a numit, e limpede că cei vizaţi au fost cîţiva dintre oratorii de la recentul miting antiromânesc de la Debreţin şi în primul rînd episcopul Tökes László, care declarase textual cu acel prilej: «Putem vorbi de o excelentă colaborare militară româno-maghiară atunci cînd în zonele şi localităţile rămase cu o majoritate maghiară se desfăşoară o adevărată ocupaţie militară şi de autoritate publică?». (**Adevărul** - 31 iulie 1995)

De jur împrejur...

Hiroşima

Cînd pe 12 aprilie 1945, Harry Truman a devenit cel de al 33-lea preşedinte al Statelor Unite, după F.D. Roosevelt, el nu prea se simţea la înălţimea situaţiei: “Nu sînt destul de mare. Nu sînt destul de mare pentru funcţia asta” - i-a spus el unui prieten, senatorul George Aiken din Vermont. După patru luni, în timp ce aviaţia Statelor Unite bombarda şi distrugea metodic oraşele Japoniei, pe 6 august 1945, Preşedintele a ordonat bombardarea atomică a oraşelor Hiroşima şi Nagasaki. A urmat capitularea necondiţionată a Japoniei, sfîrşitul celui de al doilea război mondial şi formularea datelor războiului rece. Preşedintele Truman devenise destul de mare ca să poată ocupa biroul în care intrase atît de minat de îndoieli.

Începutul erei atomice se leagă astfel de complexele unui biet om, dar desigur e nevoie de mult mai mult pentru a o explica şi actualele criterii (militare sau morale) sînt de prea puţină utilitate pentru a înţelege procesul decizional de atunci. Războiul din Pacific provoca pierderi grele, luptele erau lungi şi costisitoare în oameni şi material de război, o eventuală debarcare americană în Japonia anticipa circa 20.000 de morţi şi 75.000 de răniţi. Documentele apărute în ultimii ani par însă a dovedi că Japonia era oricum gata de capitulare, cu singura condiţie a menţinerii împăratului pe tron. (Condiţie acceptată în cele din urmă). Dar documentele care se cunosc astăzi erau secrete în 1945 şi e departe de a fi sigur că “în timp real” ar fi prevalat decizia de a face pace şi nu aceea exprimată în propaganda oficială de a continua rezistenţa pînă la ultimul om.

Pe de altă parte, bombardarea celor două oraşe japoneze a avut o puternică influenţă asupra comportamentului sovietic. Reuşita experienţei din New Mexico i s-a comunicat lui Truman chiar în timpul conferinţei de la Potsdam şi preşedintele american s-a simţit mult mai puternic în dialogul cu Stalin: “Simţeam şi eu că am dinamită în buzunar”, a scris el atunci în jurnalul său intim. Şi într-adevăr, exploziile de la Hiroşima şi Nagasaki au pus capăt războiului şi intervenţiei ulterioare a trupelor sovietice (care apucaseră doar să ocupe Manciuria).

Astăzi, istoricii şi politologii se miră de puţinătatea ezitărilor, a dezbaterilor morale care au însoţit (de fapt n-au însoţit) această decizie. În 1995 orice poate fi subiect de uimire, dar în 1945 memoria atacului japonez de la Pearl Harbor era încă proaspătă, iar poza unui prizonier american îngenuncheat şi legat la ochi pe care un soldat japonez se pregătea să-l decapiteze a ţinut locul oricărei justificări. “Am făcut ceea ce trebuia făcut”, a declarat în 1945 preşedintele Truman şi a rămas credincios acestei opţiuni pînă la sfîrşitul vieţii, deşi în 1963 efectele sinistre de moment, dar şi de durată ale armei atomice deveniseră evidente. Nu sînt puţini nici cei care afirmă că bombele atomice au fost lansate la insistenţa conducerii militare a “Proiectului Manhattan”, speriată de imensele sume cheltuite, doritoare să demonstreze că n-au fost irosite. Pe de altă parte, după bombardamentul atomic, Japonia a fost mai puţin o ţară învinsă, cît o victimă, şi multe din evoluţiile ei politice actuale se explică prin această ambiguitate.

A fost o decizie imorală, care a ales - în funcţie de ceea ce se ştia atunci - un rău mai mic decît răul absolut: continuarea războiului.

Comparată cu fotografiile de la Groznîi sau de la Srebreniţa, poza soldatului american îngenuncheat are ceva teatral în ea, iar Hiroşima pare un peisaj lunar, în timp ce Sarajevo e – vai – atît de pămîntean. Vocile înţelepte susţin că trebuie satisfăcute cerinţele preşedintelui Miloşevici pentru a se obţine pace în Balcani, fără a sacrifica vieţile soldaţilor care n-au interese de apărat pe acest teritoriu. Miloşevici, dar şi Tudjman sînt foarte aproape de a-şi fi realizat obiectivele pe care le-au ţintit în 1991, cînd au declanşat conflictul. În 1945, Truman, un om mic pe un fotoliu mare, a luat o hotărîre discutabilă care a terminat războiul. Acum oamenii foarte înalţi, care ocupă aceleaşi fotolii, sînt incapabili sau neinteresaţi să ia vreo decizie. Nu se pune, desigur, ipoteza unui atac nuclear, deşi e greu de prezis cum ar acţiona liderii din fosta Iugoslavie dacă ar avea la îndemînă mijloacele tehnice necesare.

Atîta timp cît viaţa căpitanului Scott O'Grady (pilotul doborît de sîrbi şi salvat de elicopterele americane; de altfel, un bărbat foarte simpatic) va fi mult mai importantă şi mai preţioasă decît cea a sutelor de mii de sîrbi, croaţi, bosnieci, japonezi, ruandezi, somalezi ş.a.m.d., barbaria se va răspîndi nestînjenită de calculele geopolitice, de echipele de negociatori şi de protestele morale.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Mă obsedează de mai multă vreme problema viitorului **acum**. Dacă, din punct de vedere, să-i zic, teoretic, viitorul este o realitate greu de analizat şi de conceptualizat, din punct de vedere imediat, empiric uman, el constituie o realitate incontestabilă, naturală. Căci — nu spun o noutate —, omul trăieşte (dintotdeauna) mai mult în trecut şi în viitor decît în prezent. Prezentul e cel mai greu de atins, de realizat, de înfăptuit. Noi ne visăm prezentul. Sau îl sperăm. Sau ni-l amintim. Dar nu îl simţim decît rareori, în clipe de adevărat extaz: prezentul autentic este un dar. Şi, astfel, cădem neîncetat pradă complicităţii dintre viitor şi trecut, urzelilor lor.

Dar mai au, oare, românii viitor? Nu obiectiv: pusă astfel, întrebarea ar fi o prostie. Nu. Ci subiectiv: ne mai gîndim la viitor, mai avem **simţul, sentimentul viitorului**? Sau ni le-am pierdut şi, odată cu ele, şi viitorul „obiectiv"? Căci cine nu-şi pune problema viitorului (propriu: ca eu singular, familial, comunitar etc.) nu poate avea, „obiectiv", viitor. Atunci, acesta se retrage în visuri şi, pînă la urmă, trece pragul şi nu-l mai întîlnim decît (cel mult) în stările de repaus, de ne-ocupare a fiinţei: în somn, ca vis nocturn. Dezamăgiţi de fostul viitor devenit — cine-ar fi crezut? — prezent, ne abandonăm supravieţuirii, şi nici măcar: vieţuirii pur şi simplu. **Ne pierdem viitorul.** Nu plănuim, nu (ne) planificăm, vrem, însă, **să ştim, să aflăm**: ceea ce „ne aşteaptă", ceea ce „ne e dat". Ca şi cum actualul prezent — fostul trecut — nu ne-ar dezamăgi tocmai din cauza calităţii lui intrinseci, aceea de **vis** şi nu de **plan**. Viitorul trebuie **conjurat**. Ca să nu „plănuiască" împreună cu trecutul, trebuie să fim noi aceia care îl plănuim. Întreb: se poate trăi — individual, familial, colectiv, metafizic chiar — fără planuri de viitor? Noi, **acum**, cum trăim? Măcar sentimentul — atît de păgubos, de vag — al aşteptării a mai supravieţuit în noi? Moartea utopiilor şi a marilor aşteptări, a sublimelor iminenţe a afectat fiinţa umană la toate nivelele şi scările ei de magnitudine, livrînd-o unui „gol istoric" convulsiv, trăit cu angoasă. În prag mai mult de sfîrşit decît de început de mileniu, absenţa proiectelor şi discreditarea însăşi a ideii de proiect ne scurtează vieţile. Să fi devenit existenţa, intimă şi planetară, a omului exclusiv calendaristică?

(B.G.)

VIITORUL – UN CONCEPT ÎN DIFICULTATE

Distincţia **trecut-prezent-viitor,** în ciuda puternicului ei suport intuitiv, îşi croieşte cu dificultate drumul spre un statut clar şi general acceptat. Succesiunea în timp a evenimentelor este asimilată de copil cu o relativă întîrziere. Cuvîntul **azi** e învăţat aproximativ la vîrsta de doi ani, **mîine** pe la doi ani şi jumătate, iar **ieri** abia în jurul vîrstei de trei ani. Se poate deci presupune că pînă la vîrsta de doi ani copilul trăieşte într-un prezent continuu. Acelaşi prezent continuu poate fi observat în universul cuantic, în cel al miturilor şi în cel al artei. Einstein era preocupat de ideea de a reduce fizica la o pură geometrie (intrînd în polemică, pe această chestiune, cu Bergson) şi se exprimă în modul următor: "...distincţia dintre trecut, prezent şi viitor nu este decît o iluzie, chiar dacă această iluzie este tenace".

De-a lungul istoriei, s-au cristalizat două orientări în materie de temporalitate. Una vine de la Parmenide şi de la Arhimede, trece prin Newton şi se regăseşte în atitudinea menţionată mai sus, a lui Einstein; conform acestei tradiţii, care este de fapt a întregii ştiinţe moderne, realitatea este atemporală sau, mai precis, timpul nu este abordabil în mod direct, ci numai prin intermediul unui substitut spaţializat al său. Recunoaştem aici faimosul parametru **t**, variabil pe axa reală, de la minus la plus infinit.

Cealaltă orientare relativă la temporalitate porneşte de la Heraclit şi de la Aristot şi consideră că unităţile primitive ale temporalităţii sînt evenimentele (nereductibile la aspecte spaţiale). Bucurîndu-se de o deosebită atenţie în filosofie şi în artă, această linie de gîndire nu a devenit (încă) operantă în ştiinţă.

Un mijloc important de marginalizare a timpului este aducerea în prim-plan a invarianţilor şi constantelor absolute. Spaţiul-timp al lui Minkowski, folosit în teoria relativităţii, există ca o varietate încremenită, în afara timpului. Chiar dacă legile enunţate se referă la timp, descrierea evoluţiei temporale este atemporală (nu se ia în considerare momentul iniţial al evoluţiei). Abia în secolul XX situaţia s-a schimbat, se ştie acum că universul are o istorie, iar cosmologia şi fizica particulelor elementare au devenit ştiinţe istorice, adică ale evoluţiei, ca şi geologia şi biologia.

Mai toate consideraţiile relative la asimetria şi ireversibilitatea timpului (consideraţii asociate cu o intuiţie fundamentală, care şi-a găsit expresia în dictonul latin **Fugit irreparabile tempus**) apar într-un context în care timpul este asimilat în mod metaforic cu un curs de apă (timpul **curge**), deci cu ceva care se mişcă într-o anumită direcţie. Dar o metaforă nu vine niciodată singură; dacă acceptăm că "timpul curge", trebuie să acceptăm şi problema vitezei acestei curgeri, iar operaţia de măsurare a vitezei s-ar desfăşura într-un metatimp care, la rîndul său, ar fi susceptibil de o viteză ş.a.m.d. O altă întrebare firească se referă la sensul curgerii timpului: dinspre trecut spre viitor sau invers? Într-o viziune care pune accentul pe acţiunea umană, este valabilă prima variantă; dacă însă accentul cade pe soartă şi pe "ce ţi-e dat", atunci timpul curge mai degrabă dinspre viitor spre trecut.

Un mod mai riguros de a pune problema distincţiei dintre trecut şi viitor apare în secolul XIX, în legătură cu rezultatele termodinamicii şi mecanicii statistice. Pentru Boltzmann, ideea intuitivă de **direcţie** a timpului este reductibilă la consideraţii de ordine şi dezordine, subordonate noţiunii generale de entropie. Hans Reichenbach a elaborat teoria entropică a ordinii temporale, viitorul fiind identificat cu direcţia entropiei crescînde. Este distincţia trecut-viitor de acelaşi tip cu distincţiile jos-sus sau stînga-dreapta? O analiză întreprinsă de Max Black în urmă cu vreo treizeci de ani a arătat că analogia dintre direcţia temporală şi distincţia jos-sus (teoria gravitaţională a acestei disctincţii) conduce la un rezultat opus celui obţinut din analogia cu distincţia stînga-dreapta.

În legătură cu problema de mai sus, a apărut o polemică importantă între cei care consideră ireversibilitatea timpului o simplă iluzie statistică şi cei care, ca Prigogine, văd în ea o realitate incontestabilă. O situaţie delicată o prezintă disctincţia reversibil-ireversibil în domeniul cuantic, unde, în momentul efectuării unei măsuri, hazardul alege între diferite viitoruri posibile. Tot în domeniul cuantic se poate vorbi, într-un anume sens, de multiplicitatea trecuturilor posibile. O înţelegere coerentă a acestor probleme şi care să cuprindă toate domeniile universului fizic rămîne încă un deziderat.

Unii consideră ireversibilitatea timpului o simplă iluzie statistică, alţii văd în ea o realitate incontestabilă

Ştiinţa clasică, galileo-newtoniană, s-a definit prin capacitatea ei predictivă. Succesele dobîndite în mecanică, astronomie şi în alte cîteva capitole ale ştiinţelor naturii, unde fenomenele investigate au putut fi exprimate prin ecuaţii diferenţiale relativ simple, au dat impresia că ştiinţa îşi poate extinde nelimitat itinerarul clasic observaţie-ipoteză-experiment-inducţie-generalizare-teorie-legi şi, pe baza acestora din urmă, poate prevedea evoluţia fenomenelor. Anumite reuşite ale determinismului clasic au condus la ideea că simpla cunoaştere a prezentului ne permite reconstituirea trecutului şi anticiparea viitorului (a se vedea succesul în precizarea datelor eclipselor de soare trecute sau viitoare). **"Savoir c'est prévoir"**, iată sloganul care a marcat pozitivismul clasic.

Încetul cu încetul însă, itinerarul tradiţional al ştiinţei, amintit mai sus, a intrat în criză. Observaţia şi experimentul nu s-au mai putut desfăşura, distincţia subiect-obiect nu a mai funcţionat, relaţiile de tip cauză-efect nu au mai fost stabilite, iar procesele de inducţie au devenit mai degrabă circulare decît unidirecţionale. Sursele acestor dificultăţi sînt de natură foarte variată şi nu le putem analiza aici, dar în mod generic putem spune că ele provin în primul rînd din faptul că obiectul investigaţiei s-a deplasat dincolo de raza directă de acţiune a simţurilor noastre (chiar suplimentate cu diverse prelungiri) şi de posibilităţile noastre de măsură. Drept rezultat, a fost din ce în ce mai mult adoptat un alt itinerar, în care primatul funcţiei predictive a fost înlocuit cu primatul funcţiei explicative. În locul legilor şi teoriilor, sînt elaborate aici modele cognitive cu statut de ipoteză şi care aproximează fenomenul investigat, dar uneori acest fenomen este generat chiar de modelul propus.

Nu putem formula întrebări relative la timp decît din interiorul timpului

Faţă de această modificare istorică de amploare în metodologia generală a ştiinţei, poate să pară bizară dezvoltarea, în a doua jumătate a secolului XX, a noului domeniu al cercetărilor prospective (în engleză: **future studies**), avînd ca obiect cu precădere evoluţia problemelor globale ale omenirii. Într-adevăr, după marginalizarea funcţiei predictive în ştiinţele naturii, pare cu totul nerezonabilă încercarea de a o plasa în centrul atenţiei în domenii de complexitate în general mai ridicată, cum sînt ştiinţele socio-umane. Numai că prospectiva socială, în formele ei inteligente, are în vedere nu atît elaborarea unor predicţii, cît construirea unor scenarii alternative, de natură ipotetic-explicativă, privind diferite dezvoltări sociale posibile. Rapoartele către Clubul de la Roma şi congresele Federaţiei Mondiale de Studiere a Viitorului, mai puţin la început, mai accentuat ulterior, s-au orientat şi ele spre această strategie.

Faţă de prognoza eclipselor solare sau lunare, unde subiectul care elaborează prognoza nu poate influenţa în nici un fel fenomenul prognozat, prognoza socială prezintă o situaţie radical diferită, deoarece studiul dezvoltării sociale poate modifica chiar această dezvoltare. Circularitatea devine inevitabilă iar escaladarea acestei conexiuni inverse tinde să anuleze distincţia subiect-obiect. O situaţie tipică este aceea a economistului care elaborează o prognoză privind evenimente a căror realizare depinde esenţial de factorii de decizie, în timp ce decizia ca atare urmează să se bazeze tocmai pe rezultatul prognozei.

Ceea ce am constatat mai sus este efectul unui fenomen mai general, conform căruia autoreferinţa, uneori ostentativă, alteori ascunsă, devine inevitabilă în orice reprezentare a viitorului şi, mai mult, în orice reprezentare temporală. Nu putem formula întrebări relative la timp decît din interiorul timpului. Nici măcar timpul cronologic (adică cel care rezultă din măsura efectuată cu ajutorul ceasurilor), aparent cel mai obiectiv, nu scapă autoreferinţei, deoarece cele mai bune ceasuri, cele atomice, dau seama despre propriul lor timp (în sensul teoriei relativităţii).

Pentru a înţelege mai bine gradul înalt de nedeterminare existînd în univers şi, implicit, în viitorul posibil, ne vom referi la două concepte de mare actualitate ştiinţifică: aleatorul şi haoticul. Modelele matematice care aproximează comportamentul aleator conduc la concluzia stranie conform căreia aproape toate succesiunile posibile de evenimente sînt aleatorii, deci, în particular, total imprevizibile în desfăşurarea lor (cuvintele **aproape toate** au aici un înţeles precis). O situaţie similară o prezintă haoticul, ca formă de comportament a anumitor sisteme dinamice: s-a putut arăta că aproape toate sistemele dinamice sînt haotice.

Instituţiile nu ar putea funcţiona fără referire la timpul cronologic şi, în general, viaţa socială nu ar fi posibilă fără consensul membrilor ei de a se referi la un acelaşi tip de ceasuri cronologice. Timpul cronologic este esenţial şi în cercetarea ştiinţifică, deoarece aceasta este organizată în etape riguros ordonate, fiecare etapă bazîndu-se pe etapele anterioare. Această rigoare în ordonare nu se poate obţine decît cu ajutorul timpului cronologic, deoarece ea implică un număr relativ mare de persoane, formînd comunitatea ştiinţifică a unui anumit domeniu. Bibliografia problemei studiate, structura internă a lucrării, ecourile ei ulterioare se ordonează cronologic şi, în funcţie de cronologiile de acest fel, se stabilesc priorităţile şi filiaţiile. Orice lucrare ştiinţifică are un trecut cronologic (pe care-l putem urmări în revistele internaţionale de referate) şi un viitor cronologic (care poate fi urmărit în Science Citation Index).

Altfel se petrec lucrurile în domeniul artei. Chiar dacă şi aici o anumită cronologie nu poate fi ignorată, nu ea este aspectul cel mai ostentativ şi mai esenţial. Pe primul plan se află aici nu factorii cronologici, ci cei ai timpului subiectiv, caracterizat prin amintiri şi prin aşteptări, prin amintirile unor aşteptări şi aşteptările unor amintiri ş.a.m.d. Această interferenţă de amintiri şi de aşteptări tinde să atenueze distincţia trecut-viitor şi din nou ajungem la fenomenele de atemporalitate şi de prezent continuu, atît de importante în artă.

Am putea discuta în acelaşi spirit timpul istoriei şi alte timpuri sociale importante, dar complexitatea lor mai ridicată nu ne permite s-o facem aici.

Solomon MARCUS

© S. Gheţie

Nimic despre tranziţie

Confesiune

Atunci cînd legile decad, convenţiile înfloresc. O astfel de convenţie instituită de revoluţie vrea ca, despre orice am discuta, să alunecăm în nebuloasa temă a tranziţiei. Un subiect ca viitorul va stimula această convenţie cu o forţă maximă, pentru noi tranziţia şi viitorul fiind inseparabile. Consubstanţialitatea lor e de ordin euristic: ştim la fel de puţin ce va fi viitorul şi ce este tranziţia. Cel dintîi ne poate ajuta să o definim pe cea din urmă: tranziţia este trecerea dinspre trecut spre viitor – o definiţie pe cît de incontestabilă, pe atît de irelevantă. Convenţia fiind mai puternică decît ispita de a-i rezista, în cele ce urmează va fi evitat termenul de tranziţie, dar nu şi ideea înceţoşată de acest termen. Printr-o derogare de la confortul foneticii, acolo unde stă scris "viitor" se poate, cu inima uşoară, citi "tranziţie".

Aşadar, totul despre viitor şi nimic despre tranziţie. Sau mai nimic.

Viitorul ca alternativă deschisă

Viitorul este un interval temporal care nu există. Acest handicap nu îl împiedică să posede trei versiuni mai mult sau mai puţin omologate: viitorul I, viitorul II şi viitorul 0, consacrat prin expresia populară "nu are nici un viitor". Cele trei versiuni se deosebesc prin substanţa lor: viitorul 0 este un verdict, viitorul I o himeră, viitorul II o extravaganţă a gramaticii.

Ca vehicul al comunicării, în pofida naturii lui himerice, viitorul I este de departe cel mai solicitat. Frecvenţa ridicată a utilizării lui mărturiseşte predilecţia limbajului curent pentru ambiguităţi. Căci aşa cum există în reprezentările noastre – singurul lui mod de existenţă –, viitorul I este ros de o contradicţie lăuntrică insurmontabilă, care opune certitudinea asupra faptului că va veni incertitudinii asupra a ceea ce va aduce.

Refractari cum sîntem la incertitudini şi hămesiţi de certitudini, am răspuns acestei contradicţii încropind cu timpul o veritabilă cultură a temporalităţii, înverşunată mai cu seamă să descifreze viitorul I. Cristalizată astfel în jurul unui ax inexistent, ea ar fi meritat denumirea de cultură inexistenţială dacă nu şi-ar fi edificat o structură a cărei existenţă este mai presus de orice îndoieli, diferenţiată pe ramuri, profesii şi instituţii, dezvoltînd o tehnologie şi o metodologie care îi sînt proprii. Profeţii biblici sînt, în acest nomenclator profesional, înaintemergătorii futurologilor contemporani, şi unii şi alţii abordînd viitorul I în globalitatea lui. Diferenţierea pe ramuri a adus cu sine diferenţierea pe profesii, prognoze meteorologice, economice, electorale, medicale,hipice etc., autori de doctrine sociale, de strategii politice şi militare, fără a mai vorbi despre brockeri, despre profeţii moderni sau despre prezicătorii profesionişti. Sistemul instituţional al iscodirii viitorului I a evoluat de la şamanii societăţilor arhaice pînă la CSP-urile societăţilor zise socialiste sau la cazinourile şi firmele de consultanţă ale celor nesocialiste. La rîndul său, tehnologia formează un vast inventar prolix în care obiectelor-simbol ale străvechilor ritualuri vrăjitoreşti li se alătură ceşcuţa de cafea, cărţile de dat pasienţe, globurile de cristal, palma subiectului, celălalt fel de cărţi (de vise), datul în bobi, pînă la computerele din cea mai recentă generaţie. Alături de formele profesionalizate s-a desfăşurat o neobosită activitate populară alcătuită din presimţiri, premoniţii, temeri, speranţe şi preziceri pe picior, care copleşesc comunicarea socială şi care imprimă vieţii noastre cotidiene un bizar, dar puţin băgat în seamă colorit futurist.

Încă de la naştere, cultura cu pricina părea să ascundă o anume duplicitate: ea nu urmărea numai să prevadă viitorul, ci să-l şi determine. Cu timpul, acest ultim ţel a devenit din ascuns manifest şi din subsidiar prioritar. Această schimbare de finalitate a respectivei culturi a schimbat şi rolul protagoniştilor ei: investigatorii viitorului I s-au transformat în producători ai unui viitor nenumerotat.

Astfel s-a petrecut o schimbare de registru cu profunde implicaţii, o deplasare dinspre epistemologic către ontologic. Problema nu mai constă în a lua cunoştinţă de viitor, ci în a-l lua în stăpînire. Fascinaţia pe care o exercită această tentaţie pare să ţină de însăşi natura umană. Mărturia cea mai la îndemînă este practica universală a urărilor, un procedeu inocent prin care se manifestă aspiraţia legitimă de a ne controla biografia. Aspiraţia la rîndul său legitimă de a controla istoria s-a manifestat sub forme mai puţin inocente, fie că s-au numit "Reichul milenar", fie mai familiarul pentru noi "vis de aur al omenirii". Dar chiar şi numai aceste puţine exemple dovedesc că menţionata schimbare de registru schimbă viitorul în structura lui. Ipostazele lui se multiplică fără limită. Numărul de viitoruri nu mai este de trei, ci "n". Viitorul a devenit multiplu. Pluralismul se strecoară din politică în istorie, creînd aceleaşi dileme: alegerea unui anumit viitor se sprijină pe temeiuri la fel de puţin raţionale ca şi alegerea unui anumit partid.

În planul strict al reprezentărilor, viitorul a devenit obiect al unor alternative deschise. Cît de puţin accesibile sînt aceste viitoruri alternative relevă sceptica zicală "Om trăi şi om vedea", cu atît de elocventul său dublu condiţional.

Viitorul ca scop al trecutului

Autorii tentativelor de a controla viitorul au descoperit că în acest scop trebuie să controleze şi trecutul. La noi această revelaţie a fost consemnată într-un vers care, prin popularitate, a căpătat şi el valenţele unei zicale: "La trecutu-ţi mare, mare viitor!"

Cu tot laconismul lui, versul-aforism este încărcat de semnificaţii. Una dintre semnificaţiile lui cele mai evidente este prevalenţa continuităţii asupra discontinuităţii. Regăsirea trecutului în viitor sugerează o viziune în care marile rupturi nu sînt nici atît de mari, nici atît de rupturi încît să obtureze această articulaţie. Altă semnificaţie: articulaţia nu conectează două tipuri succesive. Legînd direct viitorul de trecut, viziunea în cauză omite acel interval temporal numit prezent. Ea pare să trateze prezenturile cu un soi de stînjeneală ingrată, ca pe o rudă săracă. Nu putem şti în ce măsură acest tratament este generat de ingratitudinea reprezentării sau de cea a unei istorii de-a lungul căreia prezentul nu a fost adesea decît ruda săracă strecurată între un trecut cu tot dinadinsul grandios şi un viitor invariabil mirobolant. Se înţelege că un astfel de prezent nu poate participa la continuitatea dintre un asemenea trecut şi un asemenea viitor – el nu o poate decît perturba. Reprezentarea apologetică a trecutului şi a viitorul nu se rezumă să semnaleze bicisnicia prezentului, dar o şi accentuează prin contrast. Cu deosebiri de ordin îndeosebi stilistic, această discriminare s-a regăsit în subtextul tuturor ideologiilor, inclusiv în al celei care, încercînd zadarnic să reabiliteze prezentul, îl botezase mai întîi "anii lumină" şi apoi "epoca de aur". Convertit în trecut, acel fost prezent poartă numele de **tiranie**.

Cea mai sugestivă semnificaţie a reprezentării discutate este însă una cu implicaţii cauzale: viitorul va fi mare pentru că trecutul a fost mare. Continuitatea celor doi timpi în realitate discontinui este văzută ca simetrie, ca reproducere şi ca determinare. De-abia această semnificaţie dă la iveală logica debarasării de prezent. Potrivit acestei logici se poate înţelege felul cum un trecut mare se transformă în viitor mare, dar nu şi felul cum un prezent bicisnic se poate transforma în trecutul mare generator al unui mare viitor. Încurcătura provine din faptul că simetria se poate stabili între termeni de orice dimensiune. Cînd trecutul e mare şi viitorul va fi mare, dar cum va fi viitorul dacă trecutul nu va fi fost decît măricel, sau mijlociu, sau chiar mititel?

Trecutul sub şocul viitorului

Apar astfel pericole a căror prevenire duce, în cele din urmă, la răsturnarea raportului dintre trecut şi viitor: nu măreţia trecutului condiţionează viitorul, ci imperativul viitorului măreţ impune confecţionarea unui trecut adecvat. Prezicerea viitorului este practic înlocuită de fabricarea trecutului. În imaginara societate orwelliană de la Marea Mînecii, această îndeletnicire revenea unui minister specializat; în societatea orwelliană reală de la Pontul Euxin, ea era asumată de întregul sistem ideologic. Torentului de "probe ştiinţifice" furnizate de Institutul de Istorie a PCR (şi nu numai), folclorul îi replica prin parabole ale predicţiei de genul:

Întrebare: Ce s-a întîmplat în anul 1821?

Răspuns: S-au sărbătorit 100 de ani pînă la crearea PCR.

Adaptarea trecutului consumat la particularităţile unui viitor nonalternativ introduce ordine în neorînduiala istoriei, în sensul descris de Furet: "Orice istorie evenimenţială este o istorie teleologică; numai «scopul» istoriei permite alegerea şi înţelegerea evenimentelor din care ea este ţesută" (François Furet, **L'atelier de l'histoire**, Flammarion, 1982, p. 75). În această logică, cu care Furet se războieşte, istoria nu poate dobîndi sens decît definindu-şi finalitatea. Iar atingerea finalităţii, adică a viitorului, justifică şi reclamă construirea unor trecuturi alternative, cu variantele: de ce să construim un trecut cînd putem pur şi simplu să ne întoarcem la cel care a avut loc (inter-belic sau post-belic)?

Viitorul ca tranziţie

Mai sus-pomenita cultură a temporalităţii suferă de la o vreme de o maladie care s-ar putea numi monotonie conceptuală. Tot mai multe dintre construcţiile ei teoretice de bază sînt conceptualizate prin formule care îşi integrează temporalitatea în acelaşi chip. Jargonul ei este invadat de expresii ca post-structuralism, post-modernism, societăţi post-industriale, societăţi post-comuniste etc. Abundenţa lui "post" este dublată de absenţa lui "ante". Formula nu îşi integrează un timp abstract, ci timpul viitor. Ca şi în poezie, acesta este un viitor conectat la trecut, determinat prin succesiune, suficient de obscur pentru a nu se defini prin propria lui esenţă, ci prin cea a fenomenului din care descinde. Acest viitor rămîne astfel dependent de trecutul căruia îi succede.

De unde şi întrebarea: nu cumva viitorul tranziţiei va fi post-tranziţia?

Pavel CÂMPEANU

Prezicători şi analişti

Aflarea, prezicerea sau chiar dominarea viitorului sînt acţiuni dintre cele mai vechi. Motivele pentru care oamenii îşi încercau abilităţile în acest domeniu nu sînt întotdeauna foarte clare. De la exerciţiul oracular "rutinier", practicat mai mult pentru liniştirea conştiinţei, şi pînă la enigmele existenţiale (vezi ghicitoarea Sfinxului), aflarea viitorului se dezvăluie într-un spectru enorm.

Nu e lipsit de interes să ne amintim că **mantika** (arta ghicirii viitorului la vechii greci) era adeseori apropiată de **mania** (nebunie). Posedaţii, nebunii, cei cu un comportament "anormal" erau de cele mai multe ori suspectaţi de aptitudini prospectuale în timp. Întotdeauna au existat, în toate societăţile şi la toate nivelele, "personaje desemnate", indivizi al căror unic rol era acela de a prezice viitorul.

În vremurile în care mitul era singurul principiu organizator al societăţii, aceşti prezicători erau organizaţi în confrerii (preotesele din Delfi) şi se bucurau de un prestigiu enorm. Activitatea lor era considerată vitală pentru bunul mers al lucrurilor. Chiar şi în spaţiul românesc există dovezi că o comunitate, altfel nu foarte apreciată, dobîndea un prestigiu contextual foarte puternic atunci cînd era nevoie de abilităţile ei în modificarea cursului timpului (paradudele puteau modifica viitorul - chiar dacă numai la nivel meteorologic).

Ce s-a întîmplat însă în ultimele secole, cele ale pozitivismului şi umanismului, cu arta prezicerii viitorului? De la Descartes încoace, învăţăm să ştim totul despre cauză şi efect, am aflat că timpul este ireversibil şi că o prospecţie în timp poate fi cel mult apreciată doar ca un exerciţiu colectiv de relaxare. Revoluţia tehnologică a creat chiar un domeniu "nou": literatura de anticipaţie, care nu iese din limitele divertismentului. Aflînd în sfîrşit ceea ce se întîmplă, omul pare a se fi resemnat. Miturile iniţiale au fost încet, încet sufocate de reprezentări mult mai coerente şi, mai ales, mult prea "verificabile" ale realităţii.

Oare chiar aşa să stea lucrurile? Oare nu cumva personajele desemnate ale societăţilor anterioare supravieţuiesc sub o formă nouă şi îndeplinesc aceleaşi funcţii ca şi cele din vechime? Oare nu cumva, în ciuda a tot mai multe cunoştinţe despre univers (sau poate chiar din cauza lor, ca o reacţie de evadare faţă de un univers geometrizat, închis), omul se reîntoarce în locul din care putea contempla trecerea timpului nestingherit, şi îşi întoarce faţa de la savant spre prezicător, învestit brusc cu aceeaşi autoritate pe care o avea, de pildă, şamanul?

Dacă am acorda ceva mai multă atenţie acelor lucruri care ni se par la început fireşti, am observa că, într-adevăr, prezicătorii nu au dispărut cu totul. Vorbim aici despre personaje învestite cu autoritate şi care îndeplinesc un rol esenţial în viaţa comunităţii, şi nu despre micile escrocherii care au existat dintotdeauna, şi care probabil vor continua să existe întotdeauna. Aceste personaje şi-au schimbat însă numele şi locuinţa. Nu se mai cheamă prezicători şi nu mai locuiesc demult în temple. Îi numim, de cele mai multe ori analişti şi aproape întotdeauna ei locuiesc într-un univers ambiguu, la graniţa dintre politic şi economic. Templul lor şi-a modificat liniile şi a dispărut în cele din urmă cu totul, lăsîndu-i să se adăpostească în diverse sălaşuri: comisii de politică externă, universităţi etc. Dar prestigiul lor a rămas acelaşi: ei fac şi desfac alianţe şi au rol hotărîtor asupra dezvoltării societăţii. La nivel funcţional nu există nici o diferenţă între Nostradamus şi Alvin Toffler, iar prezicerile lui Paracelsus nu sînt departe - repetăm, la nivel funcţional - de cartea lui Francis Fukuyama, **Sfîrşitul istoriei şi ultimul om**.

În fond, atît prezicătorii, cît şi analiştii nu vor dispărea niciodată, chiar dacă peste cîteva secole ei îşi vor schimba din nou numele şi locuinţa. Meseria prezicerii viitorului nu este şi nu va fi niciodată determinată istoric, este o parte a fiinţei umane. Iar dacă miturile şi eroii civilizatori au dispărut, oamenii îşi îndreaptă speranţa către locurile din care pot afla ceva despre "ce va fi". În acest moment, aceste locuri sînt locuite de analiştii politici, care, din cînd în cînd, lasă să scape din mecanismul extrem de bine pus la punct al politicului fărîmituri pe care le devorăm cu nerăbdare.

Dar ceea ce este într-adevăr grav este că, dacă prezicătorii antici, şamanii sau preoţii oraculari erau convinşi că sînt în slujba sacrului, iar predicţiile lor urmau întotdeauna un model divin, analiştii de astăzi ştiu foarte bine că se află în slujba unui sistem de pîrghii extrem de complex, în care tehnologia, expansiunea teritorială şi controlul asupra informaţiei se supun unui model meschin, cel al banilor.

Dragoş ROUĂ

Democraţia între optimism şi pesimism

Articolul **Ciocnirea civilizaţiilor**, scris de către Samuel Huntington în vara lui 1993, a stîrnit reacţii cu totul disproporţionate în raport cu valoarea sa ştiinţifică. Nu e primul caz de acest fel. În 1989, un alt american, Francis Fukuyama, a dobîndit un succes de public la fel de impresionant, scriind **Sfîrşitul istoriei şi ultimul om**. În mod neaşteptat, comunitatea ştiinţifică internaţională a căzut pradă caracterului de senzaţie al celor două texte. Titlurile articolelor, ca şi calitatea autorilor (primul, funcţionar la Departamentul de Stat al SUA la vremea publicării textului, cel de-al doilea, un autor consacrat în lumea ştiinţelor politice) au făcut din tema «sfîrşitului istoriei» şi respectiv din cea a «ciocnirii civilizaţiilor» două subiecte evocate, în Occident, mai des decît orice altă chestiune de teorie politică. E chiar curios să constaţi că discursuri mult mai solid argumentate şi mult mai subtile decît textele celor doi drăguţi de americani au fost lăsate în umbră de febra comentariilor în marginea articolelor citate mai sus. (Mă gîndesc, de pildă, la neglijarea excelentelor studii ale lui John Gray, în America, ale unui Pierre Manent, în Franţa, sau ale

Profeţia e un joc gratuit

venerabilului Isaiah Berlin, în Anglia.) În orice caz, replicile date lui Fukuyama şi Huntington au fost atît de violente încît numele celor doi riscă să devină echivalenţe ale superficialităţii. Cazul lor merită totuşi atenţia noastră cel puţin dintr-un punct de vedere. Căci nu doar erorile teoretice ale celor doi americani au fost discreditate, ci, prin ele, şi două temperamente net distincte: mai precis, **optimismul** fără margini al lui Fukuyama a fost pus la zid cu aceeaşi nonşalanţă cu care, patru ani mai tîrziu, a fost demolat **pesimismul** lui Huntington. Poţi însă trăi dacă nu eşti nici optimist, nici pesimist?

Într-adevăr, «sfîrşitul istoriei» era pentru Fukuyama formula care exprima izbînda incontestabilă a democraţiei liberale în faţa oricărei alternative politice. Nu a fost prea greu ca acestui strigăt de bucurie (pe care anul 1989 nu a avut cum să-l evite) să îi fie contrapuse constatări mult mai prozaice, cu nume de altfel cunoscute în istorie, aşa cum sînt pulsiunile naţionaliste sau sărăcia, sesizabile cu ochiul liber în orice societate totalitară (sau post-totalitară, cum se zice astăzi). Huntington a văzut, în schimb, în «ciocnirea civilizaţiilor» forma viitoarelor conflicte umane sîngeroase: pentru el, după **principii, naţiuni** şi respectiv **ideologii,** vor intra în arenă **civilizaţiile.** Cum autorul american şi-a mascat cu greu îngrijorarea în legătură cu derularea unor conflicte reale (în special cu cel din fosta Iugoslavie), la doar patru ani de la «sfîrşitul istoriei», politologii au căutat pe harta lumii argumente destinate să contrabalanseze pesimismul unei «ciocniri generalizate între civilizaţii». Şi, slavă Domnului, zonele paşnice sînt mai numeroase decît cele în care se poartă războaie!

Optimismul lui Fukuyama s-a hrănit, după unii comentatori, dintr-o credinţă istoricistă, Hegel fiind, în acest caz, sursa de inspiraţie eminentă. Pesimismul lui Huntington a fost, în schimb, asimilat obsesiilor unui Spengler sau ale unui Toynbee. În ambele cazuri e, însă, vorba de o lume cu totul diferită de cea a lui Hegel sau de cea spengleriană. Sfîrşitul comunismului şi falimentul public al civilizaţiei sovietice alcătuiesc de fapt peisajul celor două interpretări. În fond, textul lui Fukuyama, subţiat de balastul filosofiei hegeliene (înţelese, de fapt, cu ajutorul grilei interpretative a lui Kojève), ca şi textul lui Huntington, separat de impreciziile sale conceptuale, reprezintă două profeţii simetrice legate de soarta comunităţii umane în epoca post-sovietică. Prima anunţa triumful liberalismului democratic într-o lume în care nu mai există socialişti, cea de-a doua afirma că lumii bipolare de pînă mai ieri i se substituie o pluralitate de conflicte. Într-un caz, democraţia era anunţată ca **sfîrşitul cel bun** al căutărilor omenirii: fiecare comunitate politică o va adopta ca formă desăvîrşită a ordonării relaţiilor dintre indivizi. În cel de-al doilea caz, «democratizarea» relaţiilor internaţionale era văzută mai curînd ca **sfîrşitul cel rău** al omenirii: trecerea de la doi poli de putere la şase sau opt (în funcţie de numărul de civilizaţii distinse) va aduce mai multe conflicte ca în orice altă perioadă a istoriei.

În legătură cu toate acestea, se pot formula două chestiuni. Prima ţine de metodă şi sună cam aşa: **ce sens au, de fapt, profeţiile istorico-politice?** Şi, mai cu seamă, ce sens au ele, atunci cînd se referă la starea ce succede agoniei unui regim care găsise în profeţie resurse ale menţinerii sale? Căci, să nu uităm, sursa ideologică a regimurilor totalitare era tocmai profeţia istorică: în cazul totalitarismului brun era anunţată victoria unei rase, în cazul totalitarismului roşu, izbînda unei clase, în ambele variante susţinîndu-se că acestea sînt legi ineluctabile ale societăţii. De fapt, din eşecul profeţiilor totalitare se pot trage două concluzii: şi anume, fie că există alte legi ineluctabile ale evoluţiei societăţii, care ar trebui puse în evidenţă pentru a deveni suportul unor profeţii; fie că asemenea legi nu există, şi deci că profeţia nu are sens. În opinia mea, societăţile umane nu urmează în evoluţia lor nici un fel de lege. Mai precis, singura lege socială este **evoluţia**. Însă caracterul indeterminat, neorientat al acesteia interzice orice profeţie (Popper, Lorenz). Regulile care ordonează societatea se schimbă neîncetat, pentru că individualitatea umană e în mod esenţial legată de schimbare. Cercetarea societăţilor e, de aceea, cel mult o descriere a regulilor locale şi provizorii, urmate de indivizi, şi în nici un caz o dez-văluire a legilor imanente sau transcendente ale oricărei societăţi. Profeţia e, de aceea, un joc gratuit.

Cea de-a doua chestiune e mai dificilă, căci ea vizează sensul dat «democraţiei». Într-adevăr, atît Fukuyama, cît şi Huntington cred că lumea în care trăim e una democratică (democratic-liberală prin moravuri şi prin ideologie, şi tot democratică prin multiplicarea «vocilor» în arena internaţională). Democraţia are însă, la cei doi autori, sensuri bizare: într-un caz, la Fukuyama, ea e imobilitatea însăşi a umanităţii, forma definitivă a corpului social. În celălalt caz, la Huntington, ea e sursa viitoarelor conflicte; în ultima vreme circulă chiar, prin revistele de ştiinţe politice, tot felul de texte sofistice inspirate de mitologia conflictului şi care afirmă că democraţia e predispusă la război, pentru că ea, şi nicidecum regimurile autoritare, creează cu adevărat solidarităţi eficace, valorificabile pe cîmpul de bătaie!

În ambele cazuri, avem de-a face, cred eu, cu nişte confuzii grosolane

Nici o tradiţie nu există în afara indivizilor care o asumă

create în jurul termenului de «democraţie». Pentru a le disipa, trebuie, mai întîi, să distingem între democraţie ca **regim politic** (ca mod de organizare a autorităţii, ca sumă de reguli explicite ce fixează accederea şi exercitarea puterii) şi democraţie ca **stare socială** (ca mod de cooperare umană, în care diferenţele de statut şi de rang dintre indivizi tind să se atenueze). Vom observa apoi că, înţeleasă în cel de-al doilea sens, democraţia e unica stare socială care exclude imobilitatea. Toate societăţile anterioare au celebrat imobilismul; singură democraţia face din progresul neîntrerupt al egalităţii un ideal. În schimb, credinţa că democraţia e ireversibilă e pur speculativă, chiar dacă un spirit atît de fin precum cel al lui Tocqueville s-a hrănit cu această iluzie. Dar chiar dacă ea ar fi ireversibilă, forma pe care o ia viaţa democratică într-un moment sau altul nu e deloc previzibilă. De altfel, egalitatea nu aduce în mod automat o viaţă bună. Finalmente, o proastă gestionare individuală a egalităţii poate însemna o viaţă comunitară dezagreabilă. Cum nemulţumirea e la fel de uşor întreţinută de egalitate ca şi de inegalitate, starea democratică nu poate fi definitivă.

Pe de altă parte, ca regim politic, democraţia se opune în mod principial violenţei: aceasta pare a fi chiar singura notă care o distinge de tirania de toate culorile. Opţiunea pentru democraţie, în acest sens, are în vedere tocmai posibilitatea de a evita violenţa în schimbarea guvernanţilor şi în luarea deciziilor referitoare la comunitate. Profund asimilat în mentalităţile politice occidentale, refuzul violenţei este mult mai greu aplicabil în relaţiile internaţionale. De pildă, ezitarea occidentalilor în faţa unei intervenţii în Iugoslavia nu poate fi înţeleasă dacă nu se ţine seama de acest refuz al soluţiilor sîngeroase. Pe de altă parte, declanşarea conflictelor incumbă unor persoane. Degeaba se invocă, de pildă, tradiţiile religioase sau cele politice ca surse ale conflictului iugoslav! Căci nici o tradiţie nu există în afara indivizilor care o asumă. Eu cred că insul agresiv, şi nu tradiţia (multiformă) a unei comunităţi declanşează înfruntările. În relaţiile internaţionale, mecanismul politic principal al regimului democratic, şi anume decizia majoritară, funcţionează în toate instanţele destinate să tranşeze, în mod neutru, soluţiile date conflictelor. Deşi sînt unica soluţie rezonabilă, uneori tribunalele internaţionale eşuează. Sînt convins că europenii vor găsi resurse pentru a le fortifica. Căci eşuarea punctuală a unei soluţii bune nu oferă temeiuri pentru abandonarea ei radicală. Şi cu atît mai puţin pentru transferarea responsabilităţilor de la persoane la civilizaţii sau la religii.

Cristian PREDA

Angoasele viitorului

Motivul pentru care Sartre s-a apropiat de comunism cu simpatie poate fi condamnabil: un om de inteligenţa şi de cultura lui nu avea voie să se lase păcălit, în libertatea interioară pe care o trăia, de cîteva sloganuri, trase ca nişte storuri peste Gulag-ul rusesc şi est-european. Închis în propria filosofie ca într-o colivie, Sartre a ajuns să creadă într-o ficţiune: **omul este proiect**. El este, deja, ceea ce îşi propune **să fie**, nu numai ceea ce îşi propune **să facă**. Elanul care-l împinge spre ziua de mîine e o construcţie de sine, în care trecutul e un impas regretabil, prezentul - un refuz decent, iar viitorul - capătul fericit al tuturor proiectelor eşuate sau pe cale de-a eşua. Este singurul spaţiu imaculat, în care trăitul n-a apucat să distrugă imaginea a ceea ce am vrea să fim. Salvarea sufletelor noastre nu poate veni dinspre trecut (încerc să-l rezum pe Sartre, pe care l-am citit cu sufletul la gură la 18 ani), din mîlul compromisurilor şi-al abdicărilor, nici din prezentul înecat în propria confuzie. Acel altceva spre care tindem mereu nu poate fi decît viitorul, capătul speranţei, minciuna ultimă pe care-o girăm minţindu-i pe alţii şi amăgindu-ne pe noi. Între prezentul în care construim proiectul şi viitorul care ni-l surpă rămîne un interval salvator. El ne ţine în viaţă şi ne încredinţează că nu s-au epuizat toate şansele noastre de-a fi ceea ce ne propunem să fim: acolo este înghesuită speranţa.

Constatările de mai sus par să nu aibă nici o legătură cu ideologia de stînga. Ce au în comun Sartre şi Stalin, Sartre şi Mao, Sartre şi Ceauşescu? De ce oare intelectualitatea dreptei contemporane îl pune pe Sartre la zid? Nu era el în dreptul lui să afirme că omul este proiect? Şi nu este adevărat că omul, în fibra lui durabilă, încredinţează viitorului toate aspiraţiile fără nume, toate neîmplinirile şi promisiunile ratate? Ei bine, cu riscul de a scandaliza minţile luminate ale timpului nostru, voi afirma că ideologia de stînga se înscrie mereu în proiect, realitatea îi alunecă printre degete, i se refuză. Ea nu-şi trăieşte prezentul, ci-l ocoleşte, îl amînă, îl transformă în ficţiune din teama de a nu da faţa cu el. În mod ciclic, socialiştii îşi şterg trecutul, distrug urmele lui, rad de pe faţa pămîntului emblemele ruşinii, fără să taie şi rădăcina răului ce le-a produs. Ei cultivă doar sentimentul trecutului: a existat cîndva un paradis din care am fost alungaţi în prezent, dar nici o imagine n-a persistat din paradisul acela. A rămas doar golul din sufletul nostru, gaura din steag, lipsa care ne neîmplineşte, nu ne dă pace. Iar ca prezentul să nu ne terorizeze cu lipsa lui de sens, ne proiectăm în viitor.

© C. Bumbuţ

E limpede acum: omul-proiect este visul venit dinspre stînga. Ne putem întoarce pînă la clasicismul francez, de unde-a încolţit ideea revoluţiei franceze: Corneille prezintă omul aşa cum este, Racine - aşa cum ar trebui să fie. Sartre este racinian, voltairian, sîngele lui a curs pe zidurile Bastiliei. Pare aiuritor să-l comparăm cu Stalin, cu Troţki sau Mao, darămite cu Ceauşescu, şi totuşi, în relaţia lui cu prezentul, Sartre nu diferă prin nimic de dictatorii comunişti, iar ideologia lui priveşte viitorul cu aceeaşi încredere oarbă: omul nou este şi el un proiect.

De partea cealaltă stau liberalii, închişi în prezent ca într-o colivie. Istoria lor pare un soi de prezent continuu, făcut din mai multe segmente care nu se lipsesc unele de altele. Ei nu au nostalgii sau regrete, trecutul e un prezent consumat. N-au nici proiecţii constructive: viitorul e doar un prezent pe cale de-a veni. Închis în clipă, liberalul nu întoarce spatele trecutului, pentru că stă din profil. Nu se încredinţează viitorului, pentru că e prea ocupat de prezent. Liberalul este corneillian: el ia omul aşa cum este şi nu-i cere mai mult decît poate să fie, dar nici mai puţin.

I-am admirat pe americani de cînd mă ştiu: ei au înţeles că nici istoria nu se poate scrie, nici viitorul nu se poate oferi unei colectivităţi dacă prezentul e suspendat în durata omenească. Americanii sînt singurii care-au scăpat de cele două spaime care ne mutilează în lipsa unei spaime mai mari: povara trecutului şi ameninţarea viitorului. Ei s-au instalat în prezent, unde starea de confort îi scuteşte de toate angoasele ideologiei de stînga.

Val CONDURACHE

Planificarea familială

- de vorbă cu dr. Daniela Iancu -

– Care a fost evoluţia cabinetelor de planificare familială după '89?

– Primele cabinete au fost cele ale Societăţii de Educaţie Contraceptivă şi Sexuală (SECS), care au format o reţea non-guvernamentală, o reprezentanţă naţională a Federaţiei internaţionale de planning familial care are sediul la Londra. Acestea au apărut încă din februarie sau martie '90. Ulterior, Ministerul Sănătăţii a hotărît înfiinţarea unei reţele de cabinete, cumva sub influenţa Băncii Mondiale care le şi finanţează. Înfiinţarea lor s-a impus bineînţeles şi datorită numărului mare de avorturi (aproape un milion de cazuri declarate în 1990). În principiu, asemenea cabinete sînt acum în toată ţara. Există măcar la nivel de policlinică sau spital judeţean. În Bucureşti sînt deja vreo 22. Dar problema este că lumea nu e bine informată. Ori n-au auzit de aceste cabinete, ori, dacă au auzit, nu ştiu cu ce se ocupă.

– Poate explicaţi exact ce înseamnă planificare familială.

– În esenţă, este vorba de oferirea unui sprijin pentru un cuplu, în aşa fel încît acesta să aibă numărul de copii doriţi, atunci cînd şi-i doreşte. E vorba de sfaturi şi metode care să ajute cuplurile să-şi planifice structura familiei. Asta implică metodele contraceptive, adică prevenirea sarcinilor nedorite, combaterea, dacă este cazul, a infertilităţii şi menţinerea sănătăţii reproducerii (prevenirea şi tratarea bolilor cu transmisie sexuală, a infecţiilor genitale, depistarea cancerului genito-mamar, terapie sexuală).

– Ce fel de oameni vin la dv.?

– Deşi avem pacienţi de toate vîrstele şi categoriile sociale, tinerii au o preponderenţă netă. Marea majoritate sînt eleve şi studente, probabil pentru că sînt mai în cunoştinţă de cauză în legătură cu aceste cabinete. De multe ori vin şi băieţi, chiar şi numai pentru informaţii. Pe lîngă lipsa de informaţii, o altă problemă cu care ne confruntăm este inexistenţa la noi în ţară a unei educaţii sexuale. Cred că ar fi binevenit un program la nivel naţional. O educaţie sexuală corectă şi completă se începe din copilărie, chiar de la grădiniţă. Unui copil de 5 ani i se pot deja imprima unele atitudini care vor avea o oarecare reflectare în comportamentul său viitor.

– A avea sau a nu avea copii. Cum vedeţi problema asta dintr-un punct de vedere statistic? Cîţi dintre pacienţii dv. îşi doresc copii?

– Chiar în condiţiile socio-materiale pe care le trăim şi le cunoaştem cu toţii, în general oamenii îşi doresc copii. Sînt destul de puţini aceia care sînt hotărîţi să nu aibă niciodată copii. Şi, oricum, această hotărîre mai poate fi infuenţată în cursul vieţii. De obicei, numărul de copii dorit este de unul sau doi. De fapt, şi pe plan internaţional, familia ideală aşa este văzută, cu un copil sau doi. De la trei în sus încep greutăţi materiale foarte mari şi mai apare şi procesul de dezinserţie socială a mamei, care trebuie să-i crească. La congresele internaţionale problema se pune şi în termenii resurselor existente, în raport cu numărul locuitorilor. De fapt, planificarea familială se ocupă cu sprijinirea cuplurilor pentru a rămîne la numărul de copii dorit, de aici decurgînd şi avantaje sociale: copiii sînt mai bine îngrijiţi, se reduce numărul celor abandonaţi, iar mamele mai pot să aibă şi o activitate profesională.

– Aveţi cazuri de femei care să nu-şi dorească copii din cauza fricii de naştere?

– N-am întîlnit aşa ceva de cînd lucrez. Dacă femeia este bine pregătită în timpul sarcinii, n-ar trebui să fie probleme de acest fel. Ideal ar fi să se reintroducă aşa-numita şcoală a mamei care se făcea şi în Romînia pe vremuri. În Occident s-a ajuns la un nivel foarte ridicat. În Anglia, de exemplu, ambii părinţi sînt instruiţi. Naşterea se face în prezenţa tatălui şi poate fi făcută chiar şi la domiciliu.

– Cum se împacă activitatea contraceptivă cu preceptele religioase?

– Noi încercăm să oferim o gamă cît mai largă de metode contraceptive, astfel încît fiecare persoană să poată alege soluţia şi în funcţie de preceptele religioase. De exemplu, bisericile catolică şi ortodoxă acceptă numai metode naturale de contracepţie, bazate pe fertilitatea limitată a femeii, pe abstinenţa periodică. Nu se foloseşte nimic străin organismului. Noi îi putem învăţa pe cei care vin să folosească această metodă cît mai corect. Martorii lui Iehova, ca să dau un exemplu, acceptă metodele de contracepţie în măsura în care ovulul nu vine în contact cu celulele masculine. Ei pot folosi anticoncepţionale dar nu pot folosi steriletul. Lucrurile acestea ţin însă mai mult de modul de raportare al indivizilor la religia de care aparţin. Noi avem de-a face cu oameni, cu indivizi, şi ne adaptăm în funcţie de convingerile lor. Dar este de remarcat că, în general, toate religiile combat avortul. S-au şi lansat tot felul de campanii pe această temă, în Polonia, în Irlanda. Pînă la un anumit punct, mie mi se pare corectă această atitudine. Noi, în planningul familial, acceptăm şi avortul la cerere, dar în situaţii deosebite, eventual în cazul unui eşec al folosirji uneia din metodele contraceptive. În definitiv, ceea ce ni se cere nouă este reducerea numărului de avorturi. Din păcate, printre colegii noştri care lucrează în acest domeniu există un val de pesimism. Provocat, pe de-o parte, de lipsa de informare a populaţiei (la început nu prea venea nimeni la aceste cabinete), iar pe de altă parte, e vorba şi de atitudinea negativă venită din partea medicilor ginecologi. Unii dintre ei văd în planningul familial un soi de concurenţă, ceea ce nu e adevărat. Spre deosebire de ei, noi facem medicină preventivă, nu curativă. În orice caz, în ultimele luni, audienţa la cabinetele de planning a crescut simţitor. Mulţi dintre cei care vin la noi ştiu că pot primi sfaturi utile şi că pot discuta cu cineva. Încercăm să umanizăm relaţia dintre medic şi pacient, lucru care a cam lipsit în ultimii ani.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

„Nu p-o lună, nu pă două, ci pă toată viaţa"

- de vorbă cu Sedra, vrăjitoare din Ploieşti -

Într-o sîmbătă de vară, nici prea-prea, nici foarte-foarte, mi-am luat bărbatul şi ne-am dus la Ploieşti, la ghicitoare. La vrăjitoare. N-am avut nimic de-acasă, nici măcar puţină sare. Totuşi, ne-a ghicit. Mai bine-zis, bărbatului meu. Eu am stat alături, şi m-am temut. M-am temut de puterea unui prezent ce se poate oricînd întinde-n viitor, şi a unui viitor ce poate fi făcut prezent. Prin farmece, prin descîntece. Dacă veniţi "la mine, la Sedra, şi la ucenicii mei" - patru statuete din lemn, printre care un Iisus pe cruce, "de la moaşa noastră, de pe rug", plus un pitic de ceramică avînd capul pe covor, lîngă trup.

Dar să revenim la cărţi, "care sînt, de fapt, zodii"; restul ni-l va descifra Sedra însăşi, ce "a furat" darul de la mama ei, care l-a luat, la rîndu-i, de la bunica. În familia lor, "daru-i de cînd pămîntul, dar abia acum (n.a.: în vremuri libere) m-am depistat".

"Tu o gelozeşti pe ea, aşa e, răspunde-mi" spun Sedra şi cărţile bărbatului meu. "O gîndeşte un bărbat, cu bani, aşa e? Şi aţi fost despărţiţi un timp, răspunde-mi? Adică ai fost plecat?" (limbajul ei e altfel, mai adevărat. Nu ne-a lăsat să înregistrăm lucrurile noastre personale). "Cineva în familie te cicăleşte, aşa e?" Eu rîd, ştiu cine. "Vă certaţi, vă dezbinaţi, dar rămîneţi împreună pînă la moarte".

Am intrat pînă-n gît în viitor. La viitorul mare, la scară naţională, revoluţii şi chestii de-astea, Sedra nu se bagă. Sînt de-ajuns micile destine, "listele" de oameni care vor să-şi schimbe prezentul şchiop într-un viitor firesc.

Dar s-o lăsăm pe ea, pe Sedra, să vorbească. Arată ca o vrăjitoare, are talismane la gît, din aur, dar nu e ostentativă. Are 7 copii şi construieşte-n curte. Ştie economie de piaţă, şi, *promotion*, şi *public relations*; zice: "astea ar trebui filmate" - ierburile şi talismanele ei, pe care nu se teme să ni le arate: "Aista-i curetin, dragonul pămîntului, floarea plecătoarea, adus noaptea". "Şi asta muma pădurii". De unde sînt aduse ierburile, e secret.

Pe dulap sînt talismanele, "moştenirea noastră, de la bunica mea, care ne izbîndeşte - dacă sîntem plecate în Franţa, sau în America, noi depunem un talisman în apă şi trecem la vamă". Unul din talismane e de "bărbat care se-mpreunează pentru căsătorie"; altul "dacă-i bolnav, are argint viu sau căzătură, îl pui pe el, îl afumi şi-ajută"; Iisus pe cruce, cel de pe rug - "cînd ceva nu e-n regulă cu acea persoană, îl pune pe om şi iese tot răul din el". Piticul cu capul alături face dezlegări de dragoste: "Dacă un bărbat de cîte 45 - 50 de ani lasă femeie cu 5-6 copii, şi cu avere, pentru, să mă scuzaţi, puştane de 19, 20, 22 de ani - dacă lucrează la talismanul acesta, imediat se-ntoarce înapoi. Mi-aduce un semn de la persoana respectivă şi în această mursumană (n.a.: piticul fără cap) pun două lumînări de cununie şi le dau foc cu curu-n sus (sic!) şi le fac de 9 ori. După aia le dau la persoana respectivă şi stropeşte casa, patul. Cînd cazul e foarte grav, le-mpreunăm aşa înapoi (n.a.: capul şi trupul)".

Sînt şi alte dezlegări de dragostea rea: "Dacă-i un bărbat plecat de la soţia lui şi nu mai se-mpacă - se ia un litru de apă la 12 noaptea, nu vorbeşte cu nimenea, şi-l pune sub pat, sau sub fotol şi vine singur la lucrare. Apa-ncheagă, apa dezleagă. El vine cu litrul de apă la mine şi pun 39 de plante - dacă are vechime de despărţire; dacă nu, pun mai puţine. O fierbe pe aragaz, pînă rămîne o jumătate. Cu ea se spală la 12 noaptea, pe tot corpul, cu un săpun-parfum ne-nceput, care spală şi mortul, şi răul, şi viul".

Pentru bărbatul care "e legat de femeie, care nu mai poate să doarmă cu ea, se ia păianjenii din 4 locuri de la pivniţă, un litru de ţuică, unul de ulei, unul de zahăr şi unul de făină. Acestea toate sînt frămîntate şi descîntate pe tot corpul - cum se frămîntă grîul şi mălaiul şi uleiul de uns slobod să se tragă, să se fie dat drumul, de ospătat, de curăţat nu p-o lună, nu pă două, pă toată viaţa".

"Dacă femeia are «argintul viu», care nu se poate să se scoată şi fuge boala şi nu stă pe loc, degeaba zice doctorul că are reumatism sau cancer, să împrumute un lacăt de la cineva; ia lacătu' cela, ia o jumătate de litru de apă şi-l pune la cotetu' de unde a prăşit pasărea păsări; şi-l ţine acolo 3 zile şi 3 nopţi, a patra îl aduce la mine, la Sedra, care-i spun: «Cum prăşeşte cloşca de-a scos puii, să-i scoată argintul; cum nu rabdă copil fără mă-sa, să nu rabde dragostea şi-mpreunarea, nu p-o lună, nu pă două, ci p-o veşnicie»".

Cînd bărbatul stă "cam distanţat de soţie, ori are pe alta, vine la mine şi îi pun această miere de albine - numai de salcîm, că salcîmul e înalt, e curăţat - pe burtă, pe piept, peste tot, şi-i pun această iconiţă pe burtă, pe picior, pe mînă, în cruciş. Atuncea este tot timpul aproape de dînsa".

Tot Sedra mai dezleagă copiii de "căzătură" (de epilepsie), "boală diavolească", sau bărbaţii de beţie - dacă aceasta are termen sub 10 ani, şi n-a crescut prea tare "bozul" în el. Sînt şi oameni care vor răul altora, dar mai rar: "Diavolul, dacă vrei să-l termini pe unul, se face ca o muscă, ca o pisică, şi se duce unde-l trimit eu. Dar şi pe Dumnezeu îl simt, la 12 noaptea, cînd mi se face ca o pară şi spune: ăsta-i hotarul şi asta-i lista. Atunci am o energie şi trag tot răul din ei (n.a.: oamenii de pe listă)".

Oamenii care-şi cer explicit viitorul vor , în general, "dezlegare de cununie". "Îi dau în cărţi şi-i spun cu cine îi pică soarta. Dacă nu se poate încerc cu talismanele astea, le descînt, le arunc în drum, şi am puteri să le-mpreun cu sigur". Sedra descîntă cu miere de albine sau cu coadă de peşte uscată: "Cum se bate peştele să se bată dragostea, şi sporul şi banii, şi talismanul".

"Cum se lipeşte mierea de mînă să se lipească dragostea, şi sporul, şi îndulcirea".

Şi altfel: "40 de case, tot eu le-am picat, tot eu le-am depărtat, din inimă, din cap, din splină, Marea Neagră am depărtat-o. Cum nu rabdă copil fără mă-sa, să nu mai rabde reuşita, dragostea, nu p-o lună, nu pă două, ci pă toată viaţa".

Şi nouă ne-a promis un talisman, din făină, să-l ţinem sub pat, "să scoată uritul". Noi am crezut-o.

Iaromira POPOVICI

"Planurile de viitor n-au nici un rost"

Am întrebat mai mulţi bucureşteni dacă, în perioada actuală, îşi (mai) fac planuri de viitor. Pe lîngă numeroasele răspunsuri negative primite, ancheta mi-a permis să trag o serie de concluzii cu privire la starea de spirit a concitadinilor noştri. Am constatat că oamenilor le cam lipseşte entuziasmul de a discuta un astfel de subiect. De fapt, le lipseşte entuziasmul de a discuta orice subiect, mai ales cu un ziarist. Doar aşa se poate explica de ce nu mai puţin de paisprezece inşi din patruzeci au refuzat să asculte măcar întrebarea.

Dintre cei douăzeci şi şase care au răspuns, majoritatea (adică şaptesprezece) nu îşi (mai) fac planuri de viitor. Unii fiindcă sînt prea bătrîni: **"Maică, eu am şaizeci şi trei de ani. Ce planuri de viitor să-mi mai fac? Întreabă-i pe ăştia tinerii"** (Elena Cristescu, pensionară).

Alţii din cauza propriei "filozofii" de viaţă. Aşa cum e cazul lui Adrian Popescu (21 de ani, student la Politehnică): **"Planurile de viitor n-au nici un rost. Pe mine mă interesează să trăiesc din plin momentul actual fiindcă ăsta e sigur. Un prieten de-al meu, care era grav bolnav, a murit la nici douăzeci de ani. I-au folosit la ceva planurile de viitor? Să presupunem că eu plănuiesc acum să termin facultatea, să-mi iau serviciu, să mă însor etc. Mi-ar folosi la ceva planurile astea?"**.

Majoritatea interlocutorilor însă acuză incertitudinile şi greutăţile perioadei de tranziţie:

"Cînd a fost revoluţia mi-am făcut multe planuri. Mi-am închipuit că vor veni şi pentru noi vremuri mai bune. Acum au trecut cinci ani şi praful s-a ales de ele. L-au împuşcat pe Ceauşescu, dar în rest nimic nu s-a schimbat. Viaţa noastră se degradează pe zi ce trece. Ar fi ridicol să-mi fac planuri"(Cristina Ardeleanu, 45 de ani, profesoară).

"Ce planuri să-mi mai fac? Nu vedeţi ce nebunie e în jur?" (I.D. - 47 de ani, inginer).

"Nu îmi mai fac nici un fel de planuri de viitor. N-ar avea rost. Înainte îmi făceam, că erau alte vremuri. Acum nu mai sînt..." (Marian 28 de ani, somer).

De altfel, majoritatea celor care au răspuns "NU" au avut perioade în care îşi făceau planuri. Înainte de decembrie '89 (în cele mai multe cazuri), în timpul evenimentelor din decembrie sau în prima parte a perioadei post-decembriste.

Pentru unii dintre ei ideea că nu mai are rost să-ţi faci planuri e deja o axiomă. Aceştia răspund scurt şi nervos. **"Nu îmi fac nici un fel de planuri"** sau şi mai simplu **"Nu"**. Dacă îi întrebi de ce? te privesc miraţi de parcă ai fi picat din altă lume. În cel mai bun caz murmură ceva de genul: **"E, parcă nu e clar de ce"**.

Firesc că există şi excepţii. Unele dintre ele chiar notabile: **"Mi-am făcut întotdeauna planuri de viitor. Şi majoritatea s-au realizat. Îmi fac şi acum, şi am încredere că voi reuşi"** (Mihai Pascu, 30 de ani, patron).

De remarcat că nu toţi cei care îşi (mai) fac planuri de viitor au o situaţie la fel de prosperă.

"Ne facem, cum să nu ne facem", răspunde în numele său şi al soţiei Sandu, 55 de ani, strungar. **"Şi cu ajutorul lui Dumnezeu sperăm că se vor realiza"**.

Mihai Popescu are 27 de ani şi în prezent este şomer. Are planuri de viitor, încă mai are. E convins că va reuşi să devină scriitor. Semn că, cel puţin pentru o mică parte a bucureştenilor, speranţa moare ultima.

Romulus Cătălin GEORGESCU

Minciuna viitorului şi a futurologilor

Viitorul mă apasă de cînd mă ştiu. Părea a fi o speranţă plasată mult dincolo de orizontul visat. Şi nu a fost. Copil fiind, mi se spunea că sfîrşitul războiului va aduce nu numai izbăvirea dar şi împlinirea tuturor deziderateloг. Şi n-a adus. Apoi, după 1948, viitorul devenise coordonata singură mîngîiată. Prezentul era, se spune deschis, insuficient, încă tarat şi mizer. Dar dincolo de el se întrevede acel "Futuro luminoso" care va instala dreptatea aproape paradisiacă. Şi n-a instalat. Această pururea trăire nu în prezent ci în proiecţia viitorului a saturat pînă la silă obsesivă generaţia mea care e acum bine sexagenară. Iar, acum, după decembrie 1989, ni se proiectează, din nou, dimensiunea viitorului care ea, cîndva, nu se ştie cînd şi cum, ne va implanta ţara în structurile europene (de care fuseserăm decuplaţi) şi totul va fi bine şi - nu-i aşa? - luminos. Am obosit să tot aştept acel nebulos viitor şi cred sincer că generaţia mea se va prăpădi înainte cu mult de a vedea, fie şi în zare, capătul culoarului. Sîntem o generaţie înşelată de timpuri şi oameni şi mă mîngîi cu ideea că măcar, unii dintre noi, am apucat să facem cîte ceva, scriind, în condiţii potrivnice, cărţi (şi altele) care vor rămîne. De altfel, privesc (să n-am dreptate?) cu mefienţă la acea ştiinţă care se numeşte futurologie, pe care pudibondul Ceauşescu o botezase, la noi, viitorologie. O fi desenat Clubul de la Roma cîteva linii prospective valabile, or fi demne de interes cărţile lui Toffler. Cred însă că judecata asupra futurologiei în sensul ei general o oferă catastrofalul eşec al legiunilor de kremlinologi apuseni (în primul rînd cei americani) care, după studii adîncite în mulţi ani, n-au reuşit, nici unul, să pronosticheze răsturnarea din 1989 în ţările din Estul Europei, evenimentele lăsîndu-i perplecşi. Încît, cînd e vorba de futurologie, mă gîndesc la butada amară din vremea comunismului: limpede şi clar e viitorul, mai greu de prevăzut este trecutul. Iar ca istoric literar, ştiu bine cît de controversabil este acest trecut, aburit de vremuri, şi cît de grea este reconstituirea lui, cît de aprige dispute se dau pentru fiecare segment al timpurilor apuse. Asistăm, de pildă, năuciţi dar revoltaţi la eforturile care se depun azi, inclusiv de către unii istorici, pentru reabilitarea mişcării legionare care n-ar fi fost prototalitară şi teroristă ci democratică şi inocentă. I se prevede chiar, de aceea, un viitor posibil (să fie, oare, tot luminos?) şi tineri nepreveniţi sînt atraşi, prin slogane măsluite, spre această funestă mişcare, acum renăscută. Trecutul e controversat şi cosmetizat, prezentul e mizer iar viitorul înşelător. Unde ne îndreptăm? Eu, unul, o ştiu. Spre Biblioteca Academiei, unde lectura adîncită mă scoate din toate arcanele. Ştiu, e o soluţie bună pentru mine. Dar pentru alţii? Nu ştiu pentru că, ocupîndu-mă de trecut, nu sînt futurolog. Pot spune doar că exegeza trecutului, oricît de controversabilă ar fi (şi trebuie să fie!), e infinit mai sigură decît aceea a imprevizibilului viitor.

* * *

Nu-mi pot reprima nevoia de a nota preocuparea mult îngrijorată de viitorul profesiunii mele, aceea de istoriografie literară. Perspectivele sînt, în acest domeniu, cu totul întunecate. Să spun mai întîi că, cu rare excepţii, exegeţii în ale istoriografiei literare sînt cam de vîrsta mea şi dau vădite semne de oboseală sau de abandon. Iar tinerii nu se prea îndeamnă să ne ia torţa din mînă. Comentatorii au dispărut efectiv şi cu greu găseşti pe cineva gata să se "sacrifice" pentru a scrie nu o monografie sau să alcătuiască o ediţie, ci chiar o prefaţă sau un studiu avizat. Sînt editor de patruzeci de ani. Decenii de-a rîndul ne-am războit cu cenzura să obţinem dreptul de a publica, în ediţii chiar critice, textul integral al unor opere. Adesea am izbîndit. Dar au fost şi eşecuri catastrofale. Ne puneam mari nădejdi, după 1989, în viitorul acestei vaste operaţii de restituire a Textului în ediţii foarte bune. Ne-am înşelat încă o dată. A venit, aiuritoare, cenzura economică, au dat bir cu fugiţii editorii şi azi, o spun cu durere, avem nostalgia ediţiilor de altădată, începute temerar în 1956 şi continuate, apoi, în condiţii de război de tranşee. Acelaşi lucru se întîmplă şi cu studiile de exegeză privind opera şi viaţa scriitorilor noştri fundamentali (sau de raftul doi). Rar, în timpul unui an, putem consemna apariţia a cîtorva titluri de acest fel. Sper mult să fie o criză a instituţiilor de cultură care se va eradica odată (cînd?), cîndva.

Dar reîntorcîndu-mă la imponderabila chestiune a viitorului, mă întreb, debusolat, cum va arăta istoriografia literară de mîine. Să admit că, prin funcţiunea binefăcătoare a calculatorului, bibliografiile vor deveni instrumente precise şi lesnicioase. Dar cine le va utiliza? Probabil, cîţiva universitari prăfuiţi care le vor recomanda studenţilor obligaţi, pentru perioada studiilor, să le consulte, utilizîndu-le pentru referate de seminar sau lucrări de licenţă. Va înlocui calculatorul ediţia, fie ea şi critică, de vreme ce futurologii ne blagoslovesc cu perspectiva că, nu prea tîrziu, cartea va dispărea cu totul, locul luîndu-i un **compact disc** sau imprimanta pe calculator? Civilizaţia lecturii sau, cum i s-a spus, a lui Guttenberg va fi curînd, în primul secol al mileniului al treilea, înlocuită de cea a vizualului. Omul viitorului, ni se tot spune, nu va mai citi ci va viziona. Bibliotecile vor deveni vestigii ale trecutului, frecventate de nostalgici şi inadaptabili. Vor mai scrie cărţi - firește pe calculator - o cîtime infinitesimală din acest segment de nostalgici şi inadaptabili? Şi dacă, aşa cum ne tot prevestesc futurologii, cartea, în general, va dispărea (ca şi cititorii ei posibili), într-adevăr ce rost mai poate avea istoria literară, şi azi o disciplină legată de praful trecutului? Probabil nici unul. Sumbru, trist viitor ni se prevede. Şi de va fi aşa mai bine că generaţia mea nu-l va apuca, continuînd, cît îi e dat să mai trăiască, să se ocupe de moştenirea literară şi culturală a înaintaşilor. Dar dacă futurologii au, în aceste prospecţiuni, cam tot atîta prevedere cîtă au avut în studiile lor megalomane despre Europa de est înainte de 1989? Dacă un nou eşec îi aşteaptă pe aceşti analişti ai viitorului bolnavi iremediabil de cecitate şi surditate? Să sperăm, totuşi, că şi omul de mîine va citi, va cumpăra cărţi, va frecventa biblioteci, că se vor scrie cărţi care, forţamente, vor fi evaluate şi ierarhizate valoric şi, apoi, istoriile literare le vor desena harta cu toate ale ei reliefuri. Neîncrezător în viitor şi în futurologie, mă încăpăţînez să sper că şi de data asta se vor înşela. Poate că în spaţiul culturii trecutul îşi va prelungi liniile în viitor. Pentru că omul de mîine va fi - nu pot crede altfel - tot om, cu aspiraţii spre lumina izbăvitoare a culturii şi a artei. Dar vorba Ecleziastului: "Viitorul e deşertăciune".

Z. ORNEA

Timp sec

Cîndva am văzut un film în care protagonistul fura ceasuri. La ieşirea din sală, cineva de lîngă mine a spus cuiva de lîngă el, ai înţeles, fura timp, ce frumos! Persoana nu înţelesese şi a spus cu admiraţie, ooo! Iar eu am rămas cu întrebarea, chiar fura timp? Dacă s-ar găsi cineva să fure rulete, centimetre, rigle şi compasuri am putea socoti că fură spaţiu? Nici pomeneală! Nu poţi să furi nici timp, nici spaţiu, poţi numai să le iroseşti, să le spurci.

In altă ordine de idei, mă întreb dacă timpul suferă cînd este măsurat. Pentru că îmi închipui că există un păcat al măsurării. Ciobanul crede că lupul fură din oile numărate, iar olteanul, întrebat cîţi copii are, răspunde "vreo opt". Au existat societăţi care măsurau timpul cu blîndeţe; îl cîntăreau în clepsidre iar în zilele cu soare îl căutau în jurul unui băţ. Noi îl înţepăm cu acele ceasornicelor, îl obligăm să palpite, afişat pe cadrane, purtăm instrumentele cu care îl mărunţim la gît, pe mîini, le aşezăm pe mese şi noptiere, le spînzurăm pe pereţi, le proţăpim în piepte... Dacă ruşii care furau ceasuri, în drumul lor victorios spre Berlin, ar fi nimerit peste o lume plină de ceasuri ca a noastră, pur şi simplu ar fi înnebunit. Şi, împovăraţi de pradă, ar fi rămas fiecare în locul unde i s-a umplut sacul, ceea ce ne-ar fi scăpat de comunism. Admit că sîntem siliţi să ne înconjurăm de ceasuri. Fără ele, trenurile s-ar ciocni, oamenii nu ar mai putea să înceapă munca în acelaşi timp, n-ar mai fi punctuali, nu s-ar mai întîlni. Ceasurile ne ajută să funcţionăm şi ne fac stăpîni peste un timp ticăit, mărunt, fără mare valoare. Nu poţi avea numai avantaje!

Privesc cadranul unui ceas pe care l-am potrivit la 6, fix. Prezentul mi se înfăţişează ca un punct; la stînga, trecutul; la dreaptă, viitorul. Dar prezentul nu este întotdeauna numai un punct. Acum cinci ani, după ce helicopterul i-a luat pe soţii Ceauşescu, prezentul s-a prăbuşit peste noi. Începînd din amiaza lui 22 decembrie, pentru cîteva zile, toată România a dus-o într-un prezent - un prezent perfect, un prezent mai mult ca perfect, un prezent absolut.

Cei care s-au trezit primii din prezent şi au privit la dreapta s-au căpătuit. Care, cum se scula şi se uita la dreapta, zicea, ia să-mi văd eu de viitor, cum mi-l aştern, aşa o să-l am. Cei care priveau la stînga s-au procopsit, sau nu s-au procopsit, după modul în care s-au raportat la trecut. Rentabil este să perpetuezi trecutul ultimei jumătăţi de secol, nu să-l denunţi; după cum, invers, este rentabil să denunţi prima jumătate de secol, nu s-o exalţi.

Mă număr printre cei care s-au trezit tîrziu. Luni în şir am dormit surîzînd în somn şi strigînd, din cînd în cînd, măi, ce mai victorie! Cînd ne-am dezmeticit, jocurile erau făcute. Bine, am zis, dar ole, ole...? Lasă acum ole, ole şi treci în pas de tranziţie!

De o vreme, pe douăzeci şi ceva de canale, românul cablat vede zi şi noapte războaie, samavolnicii, copii arşi, trenuri deraiate, japonezi care se sufocă. Cum să te mai gîndeşti la viitorul tău fără să pari meschin? Şi auzi tot mai des pe cineva care spune, nu mai putem face nimic, de acum, fiecare trebuie să-şi facă treaba bine şi nimic altceva. Şi, dacă vor face toţi aşa, înseamnă că avem viitorul asigurat. Ce înseamnă viitor asigurat? Ce înseamnă un om fără viitor? O ţărancă din Tohanu i-a zis lui Ernest Bernea, odată, "Viitorul există! Nu se poate fără el. Ce, sîntem astupaţi, s-au s-a sfîrşit lumea?"

Aşadar, din dreapta vine peste noi viitorul. Va fi uşor? Va fi greu? Mai degrabă greu. Dar nu-mi este frică de un viitor greu, teamă mi-e de anii care trec degeaba, groază mi-e de viitorul fără rod.

Lui Dumnezeu nu poţi să-i ceri orice şi, cînd îi ceri, nu poţi s-o faci oricum. M-am străduit să formulez o rugăminte cît mai simplă: "Fereşte-ne, Doamne, de timp sec şi dezleagă-ne drumul spre viitor!".

Irina NICOLAU

Aduse cu poşta

Viitorul tinerilor – ales de bătrîni

"Prăbuşirea comunismului" a fost determinată atît de pierderea competiţiei economice cu Occidentul, cît şi de circulaţia de necontrolat a informaţiei prin mijloacele moderne de comunicare în masă, cum bine sublinia şi Alvin Toffler în ultimele sale apariţii editoriale. Exista posibilitatea ca, prin controlul deplin asupra mass-media de către puterea comunistă, marea majoritate a est-europenilor să nu cunoască dezvoltarea reală a "lagărului capitalist", şi în absenţa unui termen de comparaţie să chiar creadă că ne îndreptam spre "viitorul de aur al omenirii".

Se cunoaşte "bruiajul" posturilor americane de către Fidel Castro, tocmai din aceste motive. Din fericire, tineretul (cel puţin la început tinerii "inconştienţi" au fost majoritari în 21 spre 22 Decembrie 1989) a optat pentru schimbarea sistemului. Dar imediat puterea a fost "preluată" de cei maturi, "cu experienţă", care "ştiu" cum ar trebui să arate **viitorul**.

La orice orizont de timp ne-am referi, previziunile asupra viitorului implică un grad de incertitudine, cu atît mai mare cu cît orizontul este mai îndepărtat. Dar, în acelaşi timp, implică şi un factor conştient, voliţional. Deci este necesară o opţiune. Iar această opţiune este determinată, mai mult sau mai puţin, de factorul politic, de deciziile acestuia. Dacă în primii ani după revoluţie tineretul era vîrful de lance al schimbării (poate şi datorită faptului că o conştiinţă "nepervertită" este mai deschisă spre informaţie, spre nou), cum se arăta şi într-un recent număr al DILEMEI: APATIA, el s-a descurajat, obosind să mai încerce să-şi convingă părinţii că altul este viitorul ce şi-l doresc. Mai mult decît atît, noile generaţii, care în 1989 aveau sub 18 ani, se lasă tot mai mult "convertite" de percepţiile "bătrînilor" asupra trecutului apropiat, şi implicit asupra viitorului. Afirmaţii ca "era mai bine înainte", auzite din gura unor tineri, mă duc la concluzia că aceştia nu-şi aduc aminte din vremea copilăriei decît de părţile frumoase, părinţii "uitînd" să le povestească şi de "ilogismul" valorilor sistemului eticii şi echităţii socialiste. In cel mai bun caz, unii dintre tineri percep că viitorul lor în România este destul de sumbru (căci prezentul aşa şi este), şi optează pentru soluţia emigrării (tot mai greu realizabilă).

Conflictul milenar între generaţii este accentuat azi de ritmul rapid al schimbării. Dacă în urmă cu 20 de ani o generaţie care se întindea pe 7-8 ani avea aceleaşi valori, aceleaşi comportamente, azi o diferenţă de 2-3 ani implică mari deosebiri. Chiar în cadrul aceleiaşi "generaţii" există mai multe "subculturi" (nu în sens peiorativ): un mod de viaţă au studenţii, altul tinerii şomeri, altul tinerii de la sate. Diversitatea este o caracteristică a societăţii contemporane. De aici provine şi diversitatea "viitoarelor" potenţiale. Sau un viitor ce va cuprinde mai multe sub-stări, stări caracteristice fiecărui grup.

A lăsa însă decizia alegerii unor scenarii pentru viitor de către generaţii care nu vor mai participa la acel viitor, mi se pare imoral. Acest lucru s-a întîmplat la alegerile din 1992 cînd marea majoritate a tinerilor nu a participat la vot. Societatea civilă, în măsura în care o putem considera responsabilă, trebuie să "facă totul" pentru ca cei ce vor trăi în viitor să-şi spună părerea asupra a ceea ce doresc. Riscăm altfel ca solidaritatea generaţiilor (atît cît ar fi posibilă) să fie compromisă, ducînd chiar la puternice convulsii sociale.

ec. Horia IRIMIA
Universitatea Efitimie Murgu, Reşiţa

Cele dintîi şi cele de pe urmă

Misterul trinitar, tridimensionalitatea spaţiului, tripartiţia duratei, trihotomia facultăţilor sufleteşti: constituţia noastră creaturală, orizontul nostru fizic şi metafizic, dar şi logica noastră firească - toate acestea sînt, se vede, alcătuiri ternare. Las pe seama hegelienilor grija de a descîlci aceste ritmuri subtile de care înainte-vreme se ocupaseră, ne amintim, aproape toţi exponenţii «onto-teologiei». Îmi propun să glosez aici pe marginea timpului virtual, altfel spus, asupra **viitorului** ca receptacol al unor posibilităţi religioase deopotrivă presante şi inactuale. Îmi propun de asemenea să insist un pic asupra **hierografiei**, mai precis asupra contextului intelectual care a prilejuit cîndva primele exerciţii creştine de filosofie a istoriei.

© C. Bumbuț

Mi se pare important să deosebim, din capul locului, **simţul anticipaţiei** (localizat în lobii frontali ai cortexului cerebral) de **percepţiile individuale şi colective asupra viitorului**. Capacitatea de a anticipa este proiecţia analogică a situaţiilor trecute asupra unor probabilităţi iminente; inteligenţa reţine un set de împrejurări tipice, socotite a fi reproductibile: selecţia primeşte ca atare o funcţie strategică şi în acest sens putem spune că jocul defensiv al anticipaţiei reprezintă întrucîtva versiunea benignă a ceea ce psihanaliştii numesc «nevroza de destin». În ceea ce le priveşte, percepţiile individuale sau colective asupra viitorului sînt condiţionate cultural şi nu se confundă cu activitatea predictivă la care omul recurge pentru a supravieţui. Între propoziţia «dacă norii se adună, va ploua» şi propoziţia: «în anul 2000 va fi sfîrşitul lumii» intervine tocmai distanţa dintre satisfacerea «cauzală» a unor nevoi primare şi nevoia superioară de a conferi istoriei un sens. Într-o parte sîntem încă pe terenul culturii, lăsîndu-ne cuprinşi de empiria unor experienţe standardizate; în cealaltă, atingem deja domeniul spiritualităţii, adîncindu-ne în imaginarul hiliast al unei societăţi creştine.

Viitorul acesta spiritual, dacă nu profetic, viitorul ca geografie a imaginarului pare a fi dimensiunea ocultă a totalităţii spaţio-temporale sub apăsarea căreia trăim. Unii îi aproximează relieful în intervalul dintre «prea tîrziu» şi «nu încă». Alţii fac din el sursa unor hermeneutici retroactive: înţelegem Istoria abia atunci cînd nu mai e nimic de făcut; nu putem descifra decît ireparabilul! Comprehensiunea la care rîvnim se dovedeşte a fi direct proporţională cu transformarea viitorului într-un trecut desigur transparent, dar nu mai puţin ireversibil. Există, în sfîrşit, opinia tradiţională potrivit căreia viitorul are doi poli: **tà esomena (futura necessaria)** şi **tà méllonta (futura contingentia)**. Prima categorie se referă la viitorul ineluctabil, adică la toate evenimentele care se vor consuma, vrînd nevrînd, fie prin grija Providenţei, fie sub capricioasa presiune a Necesităţii. Categoria secundă înglobează toate faptele gîndite la timpul viitor: cele ce vor fi au făcut iniţial obiectul unei operaţiuni anticipative de ordin gramatical (**to méllon**). Acest abstract colectiv (**tà méllonta** - «cele ce vor surveni») se trage dintr-un verb grecesc - **méllo** - asupra căruia merită cred să zăbovim oarecît, chestionînd dicţionarele.

Olimp şi Tabor

Păgînătatea lega conjugarea pomenitului verb (cu obscură etimologie) de intervenţia zeilor sau, cel puţin, de configuraţia unui anume **fatum**. El focaliza iminenţa, lucrul ce stă să fie, proiectul personal, dar şi parcursul destinal, soarta fiecăruia. Adesea, viitorul părea să fie un soi de rest decisiv, rămăşiţă neconsumată care explică însă forma prezentului. De aici, uneori, echivalarea expresiilor «în viitor» (**eis to méllon**) şi «în rest» (**eis to loipon**). Finalismul acesta avea să se accentueze - textele ne-o arată - în preajma Întrupării. Semnificativ mi se pare a fi, pentru noi, un pasaj din **Romani, 8, 18 sq.**, în care Sfîntul Apostol Pavel socoteşte că «pătimirile vremii de acum nu sînt vrednice de slava ce ne va fi dezvăluită (**tèn méllousan doxan apokaluphthênai eis hemâs**)» întrucît «făptura aşteaptă cu nerăbdare descoperirea fiilor lui Dumnezeu». La rîndul său, Sfîntul Apostol Petru se prezintă drept «părtaş al slavei celei ce va să se descopere» (**ho kai tês mellouses apokaluptesthai doxes koinonos**, I Petru 5, 1). În secolul dintîi al erei creştine, conştiinţa religioasă a viitorului se articula aşadar într-un vast scenariu soteriologic: aşteptare mesianică, «plinire a vremii», relansare a timpului în cheie parusială - iată, dacă vrem, momentele tari ale acelui veac înnoit, care întruchipează, de atunci încoace, **aion**-ul nostru cel de toate zilele.

Dacă epistolele pauline trimit gîndul spre cele de pe urmă, Evangheliile sînt, cu atît mai vîrtos, pline de sentimentul unei iminenţe semnificative. Sfîntul Ioan Botezătorul îi interpelează cu severitate pe farisei, întrebîndu-i: «cine v-a arătat să fugiţi de mînia ce va să fie (**apo tês mellouses orgês**)?» (Matei 3, 7). La fel, iconomia Domnului Iisus Hristos se manifestă sub semnul unui viitor apropiat, gata să explodeze în sinea cuprinsă de har a ucenicilor. Acum, în imediatul unor fapte încă nepătrunse, confuzia e firească omenească. Dar atunci, peste cîteva zile sau clipe, ochii se vor deschide şi minţile vor pricepe, căci «fie cele de faţă, fie cele viitoare» (**eite enestôta eite méllonta**), toate aparţin urmaşilor lui Hristos (I Corinteni 3, 22). Multe susţineri cristice sînt ca atare făcute în perspectiva unei revelaţii depline, adică a acelei perioade care va activa «puterile veacului viitor» (**dunameis te méllontos aiônos.**, Evrei 6, 5). «Fiul Omului va pătimi» - anunţă, de pildă, Hristos, (Matei 17, 12), făcîndu-i pe ai săi să-L întrebe: «Spune-ne nouă cînd vor fi acestea? Şi care va fi semnul cînd va fi să se împlinească toate acestea (**hotan méllê taûta sunteleîsthai panta**)? (Marcu 13, 4).

Exista, cred, în Biserica paleocreştină, o foame de viitor, inconfundabilă cu prea omeneasca foame de timp. Se dorea desigur - textele precum **Martiriul Sfîntului Polycarp** o atestă - suprimarea duratei, dar aceasta nu printr-o instantanee ieşire din istorie, ci prin precipitarea salutară a unui viitor sortit să desăvîrşească Revelaţia. Un atare sentiment îţi lasă lectura lucanicei **Praxeis Apostolôn** - scriere care, în plus, fixează diferenţele specifice dintre istoriografia creştină şi tradiţia istoriografică a păgînismului. Trei asemenea diferenţe de ordin mental se impun cu precădere atenţiei.

Istoria ca trecut continuu

1. O dată cu Faptele Apostolilor, analogia tradiţională dintre *natură* şi *istorie* încetează. Pe linia providenţialismului teocratic moştenit din universul ebraic, Noul Testament propune prima filosofie (coerentă) a istoriei. Fortuna, Nemesis, Tyché, Heimarmené, Parcele şi toate celelalte reprezentări mitologice ale ideii de «soartă« aşa cum apăruseră ele de la tragicii greci pînă la Apuleius, vor cunoaşte de acum concurenţa decisivă a Revelaţiei, care postulează **à rebours** raţiunea eshatologică a devenirii istorice.

2. Sfîntul Luca stabileşte cronologia mesianică într-o osatură fermă, demnă de rigoarea unui Tucydides. Credinţa presupune un **realism istoric maxim** care asimilează, prin însăşi logica sa doctrinară, istoria poporului ales. Istoricizînd religia şi sacralizînd istoria, creştinismul situează validitatea oricărui eveniment în perspectiva mîntuirii. Acest nou criteriu praxiologic, această manieră insolită de a explica raportul dintre individ şi acţiunile sale în contextul existenţei colective apasă pe ideea că, în «partitura» unei vieţi, singurele fapte «memorabile» sînt cele care marchează calea personală spre izbăvire.

3. Responsabilitatea gesturilor individuale care preludează iminenţa acestei **finis mundi** avea nevoie de o normă indefectibilă pentru a converti aparentul pesimism al Kerygmei într-o mobilizatoare evidenţă universală. Amintita normă este reflexul imediat al Întrupării, eveniment crucial şi temei recapitulativ al Noului Timp inaugurat de Mîntuitorul Iisus Hristos: un timp care înalţă istoriografia la demnitatea de cronică pioasă a iconomiei dumnezeieşti. O veritabilă **renovatio mentis** patronează prin urmare posesiunea Adevărului personalizat în Hristos, spre radicală deosebire de adevărul «personificat» anterior în tradiţiile mitologice şi alegoriile morale ale politeismului. Gesticulaţia eroică sau politică a personajului istoric pre-creştin este înlocuită prin gestualitatea exemplară a unui sacrificiu fondator care aboleşte timpul girator al anticilor, instalînd în conştiinţe viziunea unei durate ascendente. Şi pentru că **parousia** înseamnă în primul rînd **prezenţă**, adevărul istoricităţii lui Hristos converteşte în eternitate prezentul continuu al realităţii Sale euharistice, mutînd activitatea istoriografică în sfera credinţei şi a contemplaţiei.

Iată de ce un Eusebiu de Cezareea (care era prea citit pentru a-şi ignora predecesorii păgîni) susţinea totuşi că păşeşte, cu a lui Istorie bisericească, «pe un drum pustiu şi nebătătorit» (Hist. Eccl. I, 1, 2). Dacă prin intenţiile sale «politice», discursul clasicilor tindea către actualitate şi actualizare, textul eusebian este străbătut de un spirit regresiv. Tonul ditirambic la adresa dinastiei constantiniene, celebrarea triumfului creştin din cartea a X-a, ca şi modul aproape romantic în care produsele prezentului pălesc în faţa gloriilor de odinioară ilustrează paseismul funciar al paradigmei eusebiene. S-ar putea chiar spune că acest mod de a scrie istoria «cu privirile întoarse spre trecut» a depăşit graniţa cronicii medievale, perpetuîndu-se pînă în secolul al XVIII-lea sau, dacă e să-l evoc aici pe Chateaubriand, pînă după 1848, cînd influenţa unui Jules Michelet se face simţită printre elitele secularizate ale Occidentului.

De două milenii, creştinismul şi-a dovedit inapetenţa pentru construcţia utopică, ostilitatea faţă de autonomia lucrativă şi repulsia faţă de fetişizarea proiectelor profane. Din această sfîntă reticenţă se va alimenta probabil, pînă la sfîrşitul veacurilor, una dintre singularităţile acestei religii care modelează istoria, neglijîndu-şi, cu suverană smerenie, propriul viitor. Înainte de a ne arăta scandalizaţi de o asemenea particularitate, ar trebui, cred, să ne amintim cuvintele lui Hristos, care spunea: «Nu vă îngrijiţi de ziua de mîine, căci ziua de mîine se va îngriji de ale sale. Ajunge zilei răutatea ei.» (Matei 6, 34).

Teodor BACONSKY

Voce off

"Korf se întîlneşte deseori cu amici îngrijoraţi de aşa-zisele conflicte între popoare. El îi sfătuieşte: «Citiţi ziarele de poimîine. Cînd se ciondănesc diplomaţii primăvara, iei pur şi simplu un ziar de la toamnă şi te informezi cum s-au desfăşurat lucrurile. Bineînţeles că lucrurile astea se fac de obicei invers, pentru că altfel ce ne-am mai face cu prezentul! Dar de fapt asta e doar o chestiune de uzanţă»"

CHRISTIAN MORGENSTERN
(*Despre cititul ziarelor*)

Citit/auzit

"*Grigore Gh.Tănase*. 1) Să ai puţin talent şi mult noroc Fotonogia e mai secundară. 2) Sunt unii artişti cari nu fac sport mai de loc. Nu e ceva indispensabil. Bine înţeles că asta depinde de genul în care vrei să te lansezi, şi atunci nu strică să practici cât mai multe. 3) Hollywood, Culver City, Universal City, Montreuil şi Parisul cu împrejurimi, Viena şi Berlinul sunt centrele mai importante de industrie cinematografică. Alege şi anunţă-ne şi pe la noi încotro pleci. Succes!"

"Căpătat Otrava omenirei publicul nu înghite."

(din revista "Cinema"; anul 1925)

Bustul Thaliei

"Azi la Sighişoara / Mîine-n toată ţara"

- Festivalul de Artă Medievală pentru Tineret -

Spre bucuria unui număr tot mai mare de oameni (publicul, veţi vedea imediat al cui, fiind estimat la cîteva mii de persoane pe noapte), **Festivalul de Artă Medievală pentru Tineret** de la Sighişoara a ajuns, cu bine, la a treia ediţie. Ba chiar cu mai bine decît în anii trecuţi, atît conform organizatorilor (dintre care îi menţionăm pe doamna Cătălina Buzoianu, director artistic, şi pe Vasile Nedelcu, regizorul festivalului), cît şi însuşi primarului renumitului burg: dl. Constantin Ştefănescu, vizibil în mulţimea pestriţă, datorită mustăţii şi simpatiilor P.U.N.R.-iste, recunoaşte că un prim scop al ghiduşiilor medievale este de a atrage atenţia asupra apropiatei prăbuşiri a monumentelor sighişorene. Investitori s-ar găsi - evident, din afară (Fundaţia germană Messerschmitt) - dar Ministerul Culturii pune, cum îi stă în obicei, bete în roate: ţine cu dinţii de faimoasa Casă cu cerb, refuzînd s-o concesioneze drept sediu fundaţiei în paranteză menţionate. Şi ca să punem un capăt optimist capitolului Monumente, să trecem scurt de la antichităţi la modernisme: din jobenul Primăriei stă gata turnat să apară un bust academic al lui... Vlad Ţepeş. Nu contează că cel ce se pare că a vizitat Cetatea vreo **patru** ani, pe la 1430, a fost tatăl lui, Vlad Dracul... Şi nici că Sighişoara a fost burg săsesc - a fost, pentru că la ora actuală se pare că au mai rămas cam doar 600 de saşi, şi cu toţii venerabili.

Cel puţin aşa declară cei cîţiva temerari reprezentanţi ai lor ce au participat la festival. Eforturile stil Ev Mediu i-au distrat şi pe ei, bătrînii, care, împreună cu scaunele şi croşetele aduse de-acasă, se asortau deja cu puştimea semi-hippiotă, grosul publicului festivalului. In "lojile" de dale presărate cu paie îşi dădeau coate să vadă mai bine o fericită combinaţie de rockeri şi menestreli: alternînd rochii dantelate şi lălii, indiferente la epocă, cu blugi peticiţi şi bocanci, ei alcătuiau acea comunitate pestriţă a unui public de tîrg. Care, cum bine spunea pantomimul Dan Puric "mînca un cîrnat şi se uita la Hamlet".

Acest tip de atmosferă, întregită, pe alocuri, de tenta hieratică a concertelor, a fost cu succes creată de majoritatea spectacolelor în festival. Cele două reprezentaţii, **Pantomimia** şi **La Belle Epoque**, ale trupei lui Dan Puric, au exprimat cel mai elocvent

→

Din vieaţa unui extremist de centru

Un mapamond flaubertian

Te uită şi tu la mapamondul ce vine pe satelit; eu îl ştiu pe dinafară, de mă trezeşti şi noaptea.

Bangladesh (e) inundaţii.

India (merge cu) incendieri de temple, holeră, ciumă sau.

Filipine - vulcani care se trezesc.

Taivan - bătăi în parlament.

Irlanda - explozii în baruri şi la colţuri de stradă.

Irak - americani în control la portretul lui Saddam.

Grecia - cutremure, păduri în flăcări.

China - cutremure, congrese, bătrîni generali, Piaţa Tien An Men.

(Mongolia - nimic, cu anii)

Italia - mafia, fotbal, Papa, tribunale, boxe din sticlă incasabilă.

Statele Unite - inundaţii, incendii, ger, căldură, Casa Albă, parcul verde, Clinton şi congresmani.

Germania - Kohl, nazişti, sinagogi devastate, incendii la case cu turci.

Canada - balene şi foci.

Belgia - sesiune NATO

Franţa - alegeri şi modă.

Israel - arabi dînd cu pietre, soldaţi fugind şi trăgînd după ei, atentate.

Spania - călduri, basci, explozii.

Olanda - rar, inundaţii în ordine şi curăţenie.

Australia - incendii pe suprafeţe întinse.

Austria - extremişti de dreapta.

Anglia - Downing Street 10, Major, Camera Comunelor, Diana şi Charles.

Islanda - cîndva Rejkjavik, o dată nu mai ştiu ce.

Rusia - Elţîn, Duma, bancheri şi ziarişti morţi, comunişti în Piaţa Roşie, Cecenia.

Japonia - cutremure, secte, alegeri, gaze.

Serbia - Miloşevici tratînd cu unii şi cu alţii pe banchete înflorate.

Croaţia - alarme aeriene

Bosnia - Sarajevo, morţi peste morţi, munţi, oameni traversînd strada ocrotiţi de tancuri.

Slovenia - nimic, pace.

Slovacia - Parlament.

Cecenia - ruşi bombardînd la Groznîi, capete bandajate, hore în monom, eroi.

Cehia - Havel, poduri şi ceasuri la Praga, nimic urît.

Brazilia - Carnaval, corupţi "la vîrf", Romario.

Columbia - Medelin, dîre de sînge, droguri.

Peru - dacă e război cu Ecuadorul.

Ecuador - dacă e război cu Peru.

(Venezuela - ... unde e Venezuela?)

Ucraina - Cernobîl.

Cuba - refugiaţi pe mare şi la ambasade, Fidel, biciclete, penurie.

Vietnam - pieţe, biciclete.

Nicaragua - cîndva, împuşcături şi asalturi.

Cambodgia - ostateci.

Thailanda - din cînd în cînd generali.

(Paraguay - nimic.)

Argentina - Maradona, Menem, parcă şi inflaţie.

Algeria - asasinate, străzi, sub un soare greu.

Iran - imami, ayatolahi, mulţimi nebărbierite şi cernite.

Kuweit - pustiuri cu sonde.

Siria - Assad, într-un fotoliu, discutînd.

Liban - peisaje la graniţa cu Israelul.

Bulgaria - mitinguri cu socialişti şi antisocialişti.

Arabia Saudită - piatra mare de la Mecca.

Rwanda - măcel, schelete, tăcere.

Sudan, Nigeria, Uganda, Burundi, Camerun, Coasta de Fildeş, Kenya, Congo - în caz de lovitură de stat.

Coreea de Nord - linia de armistiţiu de la 1953 încoace, o dată funeraliile lui Kim Ir Sen.

Coreea de Sud - studenţi bătuţi crîncen de soldaţi, soldaţi bătuţi de studenţi, explozii, dărîmături.

Norvegia - dacă e Olimpiadă.

Finlanda - alegeri.

Elveţia - firme de bănci.

Polonia - Walesa, Auschwitz, Chopin.

Danemarca - dacă spune "Nu!", Europei.

Suedia - dacă spune "Da!", Europei.

Ungaria - Horn Gyula cu şi fără aparat la gît şi cap.

România - ei, România...!?

Voi deplînge în veci că notre oncle Gustave n-a avut norocul să posede televizor, dîndu-ne doar un dicţionar al ideilor venite de-a gata.

Radu COSAŞU

→

"arta improvizaţiei dinainte gîndite": dacă un spectacol trebuie să aibă cîteva puncte fixe spre care actorii se pot retrage în cazul opacităţii publicului, tot restul nu depinde decît de imaginaţia lor. "Inainte", ne spune Dan Puric, "un actor de Commedia dell'arte se forma în 13-14 ani". Nici trupa lui nu s-a constituit cu una, cu două, ci dintre "cei cu energii cu totul speciale". In acest tip de teatru comportamental ce solicită o "realfabetizare" corporală, dar şi mentală, nu toţi protagoniştii sînt actori profesionişti. Mircea Cristescu de pildă, a lucrat şi continuă să lucreze, în paralel, la un magazin de sicrie de protocol; conform propriei declaraţii, "a avut dezamăgirea" să-i îngroape, printre alţii, pe Cotescu, Amza Pellea, Fory Eterle, Lica Gheorghiu şi chiar pe membri ai familiei Ceauşescu.

Dacă noul tip de pantomimă à la Dan Puric are o filozofie proprie, la fel aveau şi numerele de jonglerie din Piaţa Cetăţii. Desigur, ideea de circ se asortează cu pestriţul medieval. Interesant este că aici circarii erau copii ai străzii, unii dintre ei cu handicapuri; adunaţi din orfelinatele din ţară şi puşi la terapie prin joc de către francezul Miloud şi englezul Richard, specialişti în materie, ei au reuşit să îmbine amatorismul firesc cu un început de profesionalism într-ale clowneriilor.

Pe linia medieval-profesionistă trebuia să se înscrie şi reprezentaţiile teatrelor de păpuşi din Cluj şi Constanţa. Doar spectacolul **Regele Cerb** după Carlo Gozzi, în regia lui Cristian Pepino, i-a atras, însă, pe tîrgoveţii privitori: clasicul montajului era pigmentat cu măsură de cîte o tuşă de inedit: scena povestitoare, de pildă, sau perdelele-mîini.

Studenţii A.T.F.-ului bucureştean sau ai altor academii particulare nu s-au ridicat, din păcate, la nivelul celorlalte producţii. Muzica a salvat, însă, în mod fericit, situaţia. Concertele medievale ale **Lyceum Consort**, din Bucureşti, sau **Kajoni Consort** din Baraolt, ambele de amatori, au umplut Biserica Mănăstirii şi au înlemnit un auditoriu de pletoşi. Fie cîntată pe scările Cetăţii, de cîte un flautist singuratic cu pălăria de epocă în mînă, fie la "discoteca" special amenajată pentru festival de o formaţie austriacă din Krems, muzica i-a solidarizat pe participanţi. La polcile austriecilor bătrînii cetăţii au dat tonul cu pas sigur. In menuetele dirijate de trupa de dans **Amaryllis** din Cluj, s-au prins, mai stîngaci, şi spilcuiţii bucureşteni.

Comunitatea sighişoreană ce s-a creat astfel depăşea limitele preferinţelor estetice comune. Că nimeni n-ar fi îndrăznit să defileze prin cetate cu un tricou purtînd inscripţia "I love Michael Jackson" e un lucru de la sine înţeles. Dar că o oarecare cunoştinţă ce-ţi ieşea în cale pe neaşteptate îţi putea deveni instantaneu prieten, fiind gata să-ţi împartă cu ea (el) camera şi banii - e lucru dovedit. In contextul non-conformisto-fratern ce s-a creat, n-au mai contat nici hibele de organizare, nici cozile la pizzerii şi la toalete (pentru la anul preconizîndu-se una itinerantă, tip rulotă, sponsorizată de nemţi). Public şi artişti (mulţi veniţi pe gratis, de plăcere) s-au pierdut fericit într-o masă pestriţă de tîrgoveţi pe termen scurt.

Iaromira POPOVICI

retro CINEMA scop

Să ascultăm acum părerea doamnei MacGregor din ***Rob Roy***: "Mi-aduc aminte că în 1693 m-am luat cu bărbatu-meu Rob şi la scurt timp el a devenit un vajnic păzitor de vite. Cîteodată mă amuz la ideea că Rob mă păzeşte şi pe mine. Dar eu îl iubesc foarte tare. Şi deşi peste noi au trecut multe rele - eu fiind chiar violată la un moment dat, soţul în repetate rînduri întemniţat şi kiltul pe care i-l făcusem cadou la a cincea aniversare a nunţii noastre sfîşiat (ce-i drept, aici am şi eu partea mea de (o)vină) -, nu mai stăm să le punem la suflet. (...) Eu, ca o scoţiancă ce sînt, nu utilizez nici vată, nici Tampax, nici Libresse şi nici chiar Allways; cu toate astea mă simt în permanenţă curată şi uscată, iar copiii mei debordează de sănătate. Tot secretul e să ai o căsuţă lîngă apă. Am citit undeva despre circuitul apei în natură. Nu tu dureri de cap, nu tu viruşi, nu tu inamicii igienei. Nu tu grija de a merge la oraş după Anitra ori Dero bioactiv; şi dealtfel, de fiecare dată cînd am încercat ceva nou - eu personal -, n-am simţit atîta satisfacţie ca atunci cînd folosesc pinta (sau chiar malu' apei) şi piatra de rîu. (...) Dacă am auzit de Frances Farmer? Nu, băieţică. Nu-i de la noi din sat." (**Mihai CHIRILOV**)

„Doamna MacGregor tocmai spăla rufele la rîu"
(Jessica Lange în *Rob Roy*)

Trecerea prin reviste

WOW! "Am 37 de ani - spune Sharon Stone - şi nici o iluzie." Nici noi, după o sută de ani de cinema, nu mai aveam vreo iluzie că o revistă frumoasă precum **ProCinema** mai poate apărea; la noi, nu la "ei" - unde publicaţii de calitatea acesteia fac regula... Lansată săptămîna trecută la Costineşti, la Festivalul de film, **ProCinema** a făcut senzaţie. Şi pe bună dreptate: e ca şi cum cinematograful ar fi descoperit, brusc şi în acelaşi timp, şarful, culoarea şi cinemascopul!

ProCinema nu şi-a propus cu orice preţ să fie o alternativă la **Noul cinema** - revista - "veterană" a criticii de film de la noi, eficient şi eroic condusă de Adina Darian. Alternativa este însă implicită şi - aş spune, odată cu apariţia **ProCinema**-ului - absolut necesară, căci ea aduce în prim-planul amatorilor celei de-a şaptea arte latura **glamour** pe care Cinematograful a cultivat-o întotdeauna, căci fără ea - să recunoaştem -, totul ar fi simplu "job"... **nine to five** gri într-o lume, oricum, cenuşie ca fumul de uzină... Dincolo de geniul monştrilor sacri, de operele-monument fără de care nici un "Motor!" n-ar mai avea sens, Cinema-ul trăieşte prin toate acele mici nimicuri şi mari frivolităţi, scandaluri, cancanuri - din a căror stofă sînt făcute festivalurile: în **ProCinema**, o secţiune "roşie" - de la covor la rochia lui Sophie Marceau, însărcinată! - este consacrată în acest prim număr Festivalului de la Cannes (de unde a trimis o corespondenţă Mirela Panait). O alta pune "şarful" pe lanţul "restaurantelor de celebrităţi", în mare vogă în America, sau pe "costumul de baie" al vedetelor (chit că unele nu s-au sfiit să-l lase în afara camerei la o dublă!...), sau - în fine - pe "bursa valorilor" la Hollywood, pe cine a ajuns "up", sus, şi pe cine nu se va mai ridica, se pare, de jos - "down, down, down"... Însă, la această categorie, punctul-forte al numărului îl constituie interviul (în exclusivitate!) cu Sharon Stone, pe care o citam la-nceput: frumoasă la corp, la faţă, pe dinăuntru, actriţa dezumflă balonul "blondei tîmpite" cu un simţ al replicii care face, invariabil, poc! Un interviu vesel-cinic precum şampania.

"Ghici cine vine la piscină" este titlul altei secţiuni, semnată de Aura Puran, care ne aminteşte că, dacă Cinema-ul nu e altceva decît confruntarea dintre Eros şi Thanatos, piscinele sînt locul predilect unde această confruntare "pluteşte" la suprafaţă (vezi **Marele Gatsby** sau **Sunset Boulevard**). Sergiu Selian scrie un articol serios despre **Senatorul melcilor** - sau despre cum francezii, "ca să înţeleagă ceva", i-au schimbat titlul în... "Melcii senatorului"! -, în timp ce Laurenţiu Damian închină fraţilor Mihalkov (Nikita şi Andrei, zis şi Koncealovski) un omagiu bine simţit. Bujor T. Râpeanu e prezent cu un foarte util "**remember** Un secol de cinema". Un reportaj în imagini de pe platoul unde Mircea Veroiu a turnat **Craii de Curtea-Veche** şi un dialog-autoportret Dorel Vişan (consemnat de Cristina Corciovescu, **sufletul** acestei noi reviste şi totodată intransigentul ei "ochi critic"!) completează partea mai consistentă a **ProCinema**-ului - care mai cuprinde obişnuitele cronici de film, păreri pro şi contra, bîrfe binecuvîntate datorate unor nume precum Adina Brădeanu, Magda Mihăilescu, Igor Bergler... Cei care asigură grafica excelentissimă a **ProCinema**-ului se numesc Nedi Gavriliu şi Luca Bulacu. Şi încă o precizare, foarte importantă: toate "drepturile de autor pentru articole şi fotografii" au fost achiziţionate de revistă! ● MEIC LAV END DAI. "Delicatul domn" care sînt (cel puţin, aşa mă caracterizează juna revistă **Litere nouă** în numărul său din iunie...) s-a amuzat copios citind "poşta retro" semnată de "micul anonim" (alias T.O. Bobe?). "Decadenţa, morbidul şi cosmopolitismul merg mînă în mînă" - iată un adevăr cu valoare de axiomă pe care nici ditamai Fundaţia Anastasia nu l-ar putea nega, darmite ironiza! -, singura "adăugire" pe care mi-aş permite s-o fac, din perspectiva unuia uns cu toate cele trei alifii, fiind că ele merg, **întotdeauna**, cu **aceeaşi** mînă în **aceeaşi** mînă (cealaltă, cum bine bănuiţi, e mereu ocupată...). Din numărul ce cu o mînă îl ţinem, ne-au mai reţinut atenţia "Introducerea în budologie", descripţia şedinţelor de cenaclu, unde aflarăm că se îmbulziră (iarăşi!?) "Protopopeasca, Georgeasca, Constantineasca, Ogretinencile"... şi dublul flash-back flash-back... semnat Mihai Ignat, cu ale sale cronici subtile la **Vînătoarea de fluturi** de Iosseliani şi **Regina Margot** de Chéreau. Însă nu putem încheia fără a o cita şi pe Miss Litere Nouă 1994: "Frumuseţea e o formă de rezonanţă cu unele din cele mai rafinate zone ale Macrocosmosului şi de aceea e poezie." Vorba "micului anonim": "Metafizica nu este prea departe." ● NEW OBSERVATIONS este numele unei reviste elegante care apare la New York - chiar pe Broadway: publicaţie care "îi lasă pe artişti să vorbească în numele lor", cum sună "avertismentul" de pe coperta 2. Ultimul număr (106 fiind el de fapt, acoperind perioada mai-iunie '95) îl are ca "editor invitat" pe Valery Oişteanu, binecunoscutul poet suprarealisto-cyberpunk, figură pitorească a scenei artistice new-yorkeze. V.O. a avut ideea de a dedica un număr întreg aşa-ziselor **bookworks** - numite la noi "cărţi-obiect", sau **cARTe** - după titlul expoziţiei din '91 de la Muzeul Colecţiilor (recenzată, de altfel, în revistă). Şi, de la coperta semnată de graficianul Daniel Ionescu la multele ilustraţii ale numărului, totul este foc de artificii de hîrtie în lumea miraculoasă a "pictoliteraturii"...! Imagini preluate din expoziţia de la MOMA (Museum of Modern Art), din ianuarie '95 - ce a cuprins 140 de cărţi de artist -, o pagină tradusă în engleză (de V.O. însuşi) din **Avantajul vertebrelor** (1942), poemul-colaj al lui Gellu Naum - care a împlinit la începutul acestei luni 80 de ani! - o "mărturisire" făcută de legendarul Ira Cohen în legătură cu aventura sa editorială din anii 1972-77 (cînd a manufacturat cărţi pe hîrtie de orez), un text "despre coincidenţă, colaborare, fenomene paranormale, Brian Buczak, Ray Johnson, Fluxus, cărţi de artist, viaţă şi moarte", un altul aparţinînd celebrului Richard Kostelanetz (despre propria-i "arta cărţilor"), recenzia de care aminteam la început (semnată A. Oişteanu), un text despre "jurnalele neo-dada" ca şi o "trecere prin cărţi" asupra "pictopoeziei postmoderne a lui V. Oişteanu" - iată cîteva din piesele de rezistenţă ale "liber-pirotehniei" explodate în paginile transoceanice ale **New Observations**... **(a.l.ş.)**

Gellu Naum – Avantajul vertebrelor, 1942

Cronica literară de tranziţie

O kakanghelie

Cartea lui Dan Pavel*' este o kakanghelie, o Vestire a Răului: "Trăim într-un secol dominat de religia răului (...) **Etica lui Adam** este antireligioasă şi anticlericală. Cartea este un manifest antipacifist, un manual de război (...), este o declaraţie de război. Prin urmare, la luptă!" (p. 226).

E firesc ca tonul, pe cît de sumbru, pe atît de mobilizator, al enunţurilor de mai sus să-l intrige pe cititorul toropit, blazat, lehămetit al acestui august, al acestui lustru, al acestui veac. Despre ce e vorba? Ieşit la liman din explorarea unei luxuriante jungle bibliografice, Dan Pavel constată că, de cîteva veacuri, **răul s-a banalizat**; mai mult decît atît: obişnuinţa oamenilor cu răul (p. 139) a dus la o indistincţie între rău şi bine. Se trăieşte în kalokakie (p. 267). Nici chiar extrema, "răul radical", nu a fost (nu este) identificată, în mod curent, ca atare. "Infernul - anunţă Dan Pavel - s-a mutat între noi" (p. 244). Pe firul principal al argumentaţiei sale, eseistul îşi propune să arunce o lumină neîndulcită asupra cîtorva manifestări ale mega-răului.

Una dintre acestea a fost Holocaustul, căruia îi este afectat un capitol compact: "Jocul de a fi sau a nu fi Holocaustul". După ce îl defineşte ca "soluţie genială pe scară malefică" (p. 108) de rezolvare a "problemei evreieşti", Dan Pavel ajunge la punctul delicat şi polemic al chestiunii: participarea românească la Holocaust. Agasat, în mod vădit, de tendinţele fie de mistificare patriotardă, fie de automistificare tranchilizantă, eseistul - care va proclama că orice revizuire a istoriei atrage şi un revizionism etic - pune cîteva puncte pe i: "nici statul naţional-legionar, nici statul succesor acestuia nu anulează vreuna din legile rasiale emise înaintea sa" (p. 117); este descris cu amănuntul decretul rasial 2650/1940 al guvernului Goga, "prin care evreii sînt lipsiţi de drepturi pozitive şi drepturi negative (...) pentru a fi pînă la urmă lipsiţi de Drepturile Omului" (p. 119); sunt enumerate măsurile antievreieşti ale lui Antonescu, pogromurile din 1 iulie 1940, 21 ian. 1941, 29 iunie 1941, precum şi alte acţiuni româneşti de exterminare în masă ("masacrul de la Odessa" ş.a., v.p. 123). Autorul discută motivaţiile invocate de Antonescu, pe care le găseşte inadmisibile: "principiul invocat de mareşalul Antonescu este **legea talionului**. Chiar aceasta din urmă este aplicată însă într-un sens extrem de larg, pentru că este pedepsită o întreagă comunitate pentru crime comise de presupuşi vinovaţi individuali" (p. 125). Verdictul lui Dan Pavel este inconcesiv: "Concluzia este extrem de acuzatoare, pentru că aici nu încap nici un fel de circumstanţe atenuante: avem de-a face cu infinit mai mult decît o complicitate la Holocaust...; e vorba despre o participare plenară" (p. 127). Deceniile s-au scurs, lucrurile au intrat în istorie - dar în ce fel? Spre jena celor lucizi, în virtutea unui "excepţionalism românesc", există o adevărată **conspiraţie naţională a tăcerii** în jurul avalanşei de dovezi pe plan internaţional care atestă participarea trupelor române la Holocaust, la "crima organizată împotriva propriului popor" (p. 151). Există "un consens al tăgăduirii..., singurii făcuţi vinovaţi sînt legionarii**' (p. 145). La acest capitol, Dan Pavel e aspru chiar cu un "intelectual critic şi apărător al valorilor democraţiei" cum e Ion Cristoiu, a cărui poziţie faţă de participarea preşedintelui Ion Iliescu la inaugurarea Muzeului Holocaustului din Washington e sever amendată. Socot însă că identificarea acestei poziţii cu cea a "Gazetei de Vest" sau cu cea a unui I.C. Drăgan este o monstruoasă exagerare. Explicaţiile lui Dan Pavel pentru atare atitudini constau: a) într-o eronată "concepţie cu privire la demnitatea naţională şi onoare" (p. 149) şi b) într-un "blocaj colectiv în faţa problemelor morale" (p. 153).

O altă manifestare a răului total, luată în discuţie în paginile lui Dan Pavel, este "genocidul comunist". Şi aici, tonul autorului este amar-sardonic: "Iată de ce n-ar trebui să ne mire toleranţa de masă, «tradiţionalul» bun-simţ cu privire la genocidul comunist din România (...). Faptul că nimeni, nici măcar în mod simbolic, nu a fost judecat şi condamnat (**Al. Drăghici, de ex., a fost lăsat să fugă, n. GP**) pentru genocidul comunist spune totul" (p. 145). Se fac şi numeroase referiri la fapte concrete ("în 1958, numai într-o singură noapte, în România au fost arestaţi 40.000 de oameni", p. 210), cu trimiteri la indiferentismul actual, datorat instinctului de conservare sau atrofierii simţului moral colectiv ("Autorităţile actuale nu au interesul de a afla mare lucru. Ar trebui ca politicieni precum Iliescu sau Verdeţ să înceapă a spune adevărul privind rolul lor şi al celorlalţi în instrumentarea exmatriculării şi arestării studenţilor", p. 211).

Am efleurat aici doar două din subiectele cărţii lui Dan Pavel, poate cele mai direct şi mai angajant polemice. Mai sînt şi altele în care opiniile eseistului, cu ambiţii doctrinare, au relevanţă şi vigoare. Din nefericire, pe unele ample porţiuni, autorul doctului eseu **Bibliopolis** (Cartea Românească, 1990) se lasă dominat de masiva bibliografie şi citează fastidios sau speculează neguros. Dan Pavel idei are, carte ştie. Nu i-ar strica, după cum cerea Goethe ("immer simpler") mai multă directeţe, simplitate. Oricum, el are un loc de merit, alături de Alina Mungiu sau H.-R. Patapievici, în noua generaţie a eseului moral-politic-filozofic.

George PRUTEANU

---

*) **Etica lui Adam**, cu o "În loc de postfaţă" de Doina Uricariu, Ed. Du Style, Buc., 1995, 320 p., 4000 lei

**) Faţă de această afirmaţie, în carte se strecoară o anume contradicţie, de vreme ce la p. 151 se susţine că încă nu s-a "scos la iveală nici un vinovat" şi, la fel, la p. 152, că "vinovaţii nu au fost condamnaţi juridic".

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Insule în reţea

Falansterele au constituit un eşec. Retroactiv, au fost încadrate în categoria utopiilor. Kibbutz-urile însă reprezintă un experiment social reuşit. Diferenţa dintre falanstere şi kibbutz-uri nu este una de fond, structurală: kibbutz-ul a avut sorţi de izbîndă numai pentru că a avut acceptul statului, adică al autorităţii.

Ce se întîmplă cînd indivizii care vor să creeze o comunitate autonomă nu sînt sprijiniţi de autorităţi? Probabil că drumul blînd al mutualismului ar eşua din nou în lipsa unui incubator social. Numai că cei care predică acum despre atomizarea societăţii nu au nevoie de incubatoare sociale. Ei sînt primii care le solicită propriilor aderenţi o concurenţă acerbă, chiar în interiorul grupului - o concurenţă protejată doar prin clauze de contract.

Atitudinea cinică făţişă le-a atras deja blamul anarhiştilor şi al cooperatiştilor, cu care împărtăşesc o ideologie comună pînă la un punct: *respingerea administraţiei*. Concomitent, curentele politice clasice par să nu-i ia în considerare pe noii veniţi.

Discutăm despre *libertarieni*.

1. Dezvoltarea INTERNET-ului, oarecum sincronă cu încheierea războiului rece, i-a readus pe libertarieni în actualitate. Mulţi dintre cei care au aderat la curent nici nu ştiau că ceea ce predică are un nume şi că au precursori: D. Winstanley, W. Goodwin, L. Perry, I. Horowitz...

Nu-i citiseră, dar pentru toţi era clar că "votul diluează individul", că "puterea corupe", că "majoritatea constituie o tiranie". Administraţia este inutilă, ba chiar face rău, iar "guvernul se pricepe să facă doar două lucruri: să colecteze impozite şi să declare război" (Peter Drucker).

Bucureşti, New York, Moscova, Londra, Beijing, Sidney... Peste tot locuiesc *indivizi* care au un loc geometric comun: viaţa zilnică.

Traseul de zi cu zi al individului standard este acelaşi, indiferent de oraş. Se trezeşte. Se spală. Ia micul dejun. Se duce la serviciu. Lucrează. În drum spre casă, face cumpărături. Seara, se uită la televizor sau citeşte un ziar. Apoi, se culcă.

Cînd individul-standard se spală, serviciul de distribuţie a apei îi livrează apa contra plată. Acelaşi individ-standard cumpără alimente cu banii cîştigaţi la serviciu în schimbul muncii prestate. Transportul îi scoate alţi bani din buzunar - pentru bilete, sau pentru benzină + piese de schimb + întreţinere auto -, cu care plăteşte societatea de transport sau mecanicul.

Vrea să citească sau să se uite la televizor? Va consuma curent electric pe care trebuie să-l plătească...

O zi standard parcursă de un ins obişnuit reprezintă pentru libertarieni premisa unei ideologii structurate în jurul binomului *individ-firme*. În interiorul binomului se schimbă bani, informaţii, servicii, obiecte. Punctul de vedere libertarian este că un ins intră nemijlocit în legătură *numai* cu firme cărora le oferă şi de la care primeşte bani, informaţii, servicii şi obiecte.

Ce rol mai îndeplinesc primăriile şi guvernele în aceste schimburi? Niciunul, răspund libertarienii. Birocraţii contraatacă însă imediat: cine strînge gunoiul? (birocraţii au totdeauna tendinţa de a face curăţenie...) Cine face planificarea urbană? Cine se ocupă de transportul în comun? Cine se ocupă de educaţie?

Firmele private, răspund libertarienii. Secretul este să închei contractele cu cine trebuie şi cînd trebuie.

2. Doctrina libertariană impune individului doar două restricţii: 1) nu fura, şi 2) nu ucide. În rest, toate relaţiile sînt susceptibile de a fi epuizate prin contracte, în condiţiile în care nimeni nu trebuie să-şi mai bată capul cu protecţia socială şi cu politica pensiilor, în contextul în care acestea sînt excluse din sistemele de plăţi predicate de libertarieni.

Societatea se reglează prin cerere şi ofertă neîngrădite. Sînt prea mulţi medici într-un areal în care sînt doar cîţiva măturători? Înseamnă că medicii îşi asumă riscul de a fi plătiţi mai puţin decît măturătorii dacă rămîn pe loc. Este o simplă problemă de opţiune personală.

Ce fac bătrînii lipsiţi de pensie? Banii sînt făcuţi pentru a fi investiţi sau depuşi. E o problemă de opţiune personală, pe care individul trebuie să şi-o rezolve singur... Îl priveşte dacă rămîne fără bani la bătrîneţe, spun libertarienii.

3. Discutăm despre o ideologie agresivă, care deplasează aproape în totalitate centrul de greutate al binomului de mai sus asupra *individului*. Acestuia i se oferă un maximum de mobilitate şi de opţiuni, dar întreaga responsabilitate apasă asupra lui: nu există nici o structură care să-l ia în antrepriză în caz de eşec al alegerii...

Este o ideologie agresivă, dar libertarienii răspund imediat acestei acuze. "Nu există nici un tip de organizare socială în care să fie înlăturate corupţia sau favoritismul...", explică Lewis Perry. Legile sînt eludate, de regulă, de cei care pot. Cei care nu pot trece pe lîngă legi sînt defavorizaţi, suportînd pe deasupra şi cheltuielile de întreţinere ale corpului birocratic.

Proud'hon şi Saint Simon plecau de la premisa că omul are o tendinţă naturală către cooperare şi ajutor reciproc. Libertarienii nu găsesc în istorie exemple care să justifice acest punct de vedere. Pretenţia lor este că *individul* pune lucrurile în mişcare prin mobilitatea sa, societatea fiind o simplă proteză, din ce în ce mai apăsătoare şi mai complexă din pricina dezvoltării birocraţiei. Patriotismul? Moralitatea? Simple "valori statice".

Dreapta sau stînga? O formulare greşită, spun libertarienii. Adevărata problemă este: globalizare sau pulverizare socială?

Ei aleg pulverizarea, în condiţiile respectării dreptului fundamental la proprietate, ale dispariţiei impozitelor (*faute d'administration...*) şi ale liberei circulaţii a informaţiilor.

În 1990, în SUA existau 11.000.000 de cămine conectate la INTERNET şi 250.000.000 de computere răspîndite pe întreg teritoriul. Odată intrat în INTERNET, îţi alegi un pseudonim (peste 85% dintre abonaţi o fac) şi începi să cauţi fişierele care te interesează. Conversezi cu indivizi pe care nu-i vei cunoaşte niciodată, citeşti o carte sau un text politic, faci schimb de reţete sau ceri planurile unui cocktail Molotov artizanal.

Sau poţi accesa în bănci de date mai speciale, respectînd una dintre dogmele libertariene: libera circulaţie a informaţiilor. Birocraţii vor fi acolo însă, încercînd să te blocheze cu parole şi coduri. Dar pentru asta există *hackerii*. "Datoria" lor este, înainte de toate, să treacă de coduri şi parole.

Au făcut-o de nenumărate ori. Acum şase luni, fotografii pornografice de înaltă rezoluţie au fost introduse printre fişierele cu date referitoare la rachetele balistice intercontinentale ale Pentagonului. Diagnosticul specialiştilor militari a fost ferm: fotografiile fuseseră introduse în reţea din exterior. "O simplă joacă...", a comentat reporterul CNN, făcînd aluzie la intrări mai spectaculoase în reţeaua Pentagonului.

În finalul discuţiei, specialiştii în uniformă au ridicat din umeri. Computerele şi INTERNET-ul nu pot fi închise. Dacă prin absurd ar cădea reţeaua de computere a Băncii Angliei, operaţiunile bancare ar necesita angajarea întregii populaţii a Marii Britanii pentru suplinirea calculatoarelor... Cu alte cuvinte, birocraţii nu se mai pot dispensa de computere.

Cine sînt însă *ceilalţi*, cei care accesează în băncile de date, cei dintre care se recrutează *hackerii*, cei care vorbesc despre libertarianism?

Provin din toate păturile sociale. Sînt *Generaţia X*, prea puţin reprezentată în România, încă. S-au născut în case în care telecomanda şi zapping-ul între zeci de programe TV se făcea curent. Lipsa de interes a unei emisiuni era imediat amendată prin comutarea pe un alt canal.

Generaţia X a învăţat să aleagă şi să dea la o parte ceea ce nu-i convine dinainte să pună piciorul în şcoală. Apoi, a intrat în sistemul social concurenţial. Peste acest amestec exploziv s-a grefat contactul cu computerul.

SUA şi Germania ridică deja problema impactului sociologic al *cyberspace*-ului. Copii şi adulţi petrec ore în şir în faţa monitoarelor ce anulează lumea exterioară. "Mă duc la şcoală doar pentru că, altfel, părinţii nu mă mai lasă să folosesc computerul", explică un copil intervievat. Pentru adulţii dependenţi de lumea virtuală, scopul fiecărei zile este să termine programul ca să se poată duce acasă şi să deschidă computerul.

Căci ce poate fi mai minunat decît să găseşti oricînd indivizi cu care să poţi comunica, fără inhibiţii, la adăpostul unui pseudonim?

4. Falansterele au eşuat din cauza opoziţiei autorităţilor. Acum, însă, acceptul sau opoziţia autorităţilor nu mai interesează pe cei ce se declară libertarieni. Se poate trece peste viza lor.

Insulele în reţea (traducerea liberă a titlului unui roman de Bruce Sterling în care este descrisă o societate libertariană) sînt comunităţile fluide în care "informaţia circulă nestînjenit". Pentru insulele reţelei nu este nevoie de incubatorul asigurat de Israel kibbutz-urilor, ci doar de un computer şi de taxa de accesare la o "autostradă informaţională".

În stadiul actual, este cert că nici "insulele în reţea" nu pot deveni funcţionale dacă pe lîngă informaţie nu au şi putere financiară. De aici, un nou tip de contradicţie: informaţie-capital.

Alvin Toffler susţine că există metode noi de a cîştiga capital, metode care transformă Corporaţiile în uriaşi cu picioare de lut, suferinzi de "artrită birocratică". *Generaţia X* are capacitatea de adaptare necesară noilor metode de cîştig. Pentru neîncrezători, propunem o simplă plimbare cu autobuzul la orele în care elevii *ies* din licee şi să tragă puţin cu urechea la discuţiile lor.

Repet, în România nu există decît un embrion al ***Generaţiei X,*** dar individualismul şi pragmatismul adolescenţilor din mediul urban indică suficient de clar că ei nu aşteaptă decît INTERNET-ul pentru a ne lua prin surprindere.

În fine, pentru cei care cred că interesul publicului nu poate fi stîrnit de ideologii care pun în discuţie actuala structură (în semantica fundamentală a cuvîntului *structură*) socială, propunem o întrebare: cum se explică scăderea continuă a interesului electoratului pentru alegeri, indiferent de ţară?

Aşteptăm răspunsul. Cît despre cei care vor lua în discuţie opţiunile cinice ale libertarianismului, îl vom cita pe Ambrose Bierce: "Sciţii consideră că cinismul este un defect de vedere care te face să vezi lucrurile aşa cum sînt. De aceea, sciţii au hotărît să scoată ochii cinicilor."

Sebastian A. CORN

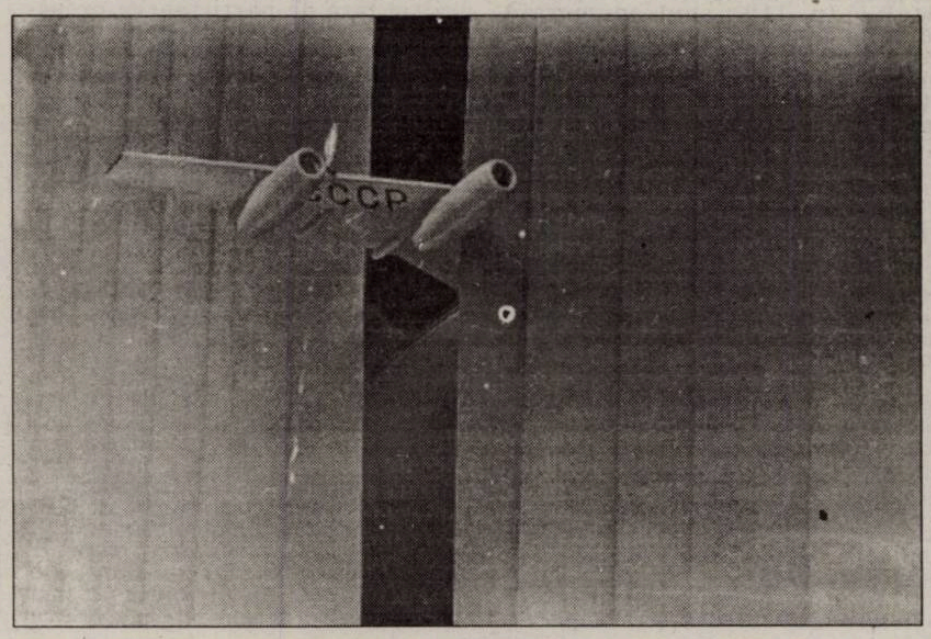

© C. Bumbuț

Davidienii din Waco, Templul Solar din Elveţia, secta Aum din Japonia anunţau - la date diferite - apropiatul sfîrşit al lumii. Un istoric american, Froom, a scris o carte în care a arătat că aproape în fiecare an, începînd din 172 încoace, cineva sau cîţiva au prevestit sfîrşitul lumii. S-ar părea, deci, că viitorul este mai curînd o ameninţare decît o perspectivă îmbucurătoare şi fiecare generaţie nutreşte convingerea că este ultima căreia îi e dat să trăiască pe pămînt. Şi cu toate acestea oamenii fac copii, se străduiesc prin toate mijloacele - atît cele plăcute lui Dumnezeu, cît şi prin cele care vin direct de la Diavol - să se îmbogăţească şi să le asigure un viitor urmaşilor. Aşteptarea sfîrşitului şi proiectarea viitorului coexistă într-un mod atît de intim, încît se dispensează de orice logică. Tehnocraţii care au aderat la secta Aum şi-au folosit cunoştinţele ştiinţifice pentru a ajuta divinitatea să declanşeze apocalipsa, şi oribilul atentat din metroul din Tokyo cu numeroasele sale victime întîmplătoare trebuia să fie prologul unei conlucrări armonioase între ştiinţă şi voinţa de a pedepsi omenirea.

In Statele Unite, specialiştii în tehnica transmiterii informaţiilor nu vorbesc despre sfîrşitul lumii, ci despre fuziunile între marile companii, vînzări şi cumpărări, de pe urma cărora instrumentul de modificare al lumii - informaţia - se democratizează dar se şi centralizează, iar urmările acestui proces vor avea efecte imprevizibile nu doar în economie, ci şi în sfera politică şi a socialului, a educaţiei şi a vieţii erotice. Infrastructura informaţională creează o linie de despărţire, alta decît cele anterioare, sociale sau rasiale. Perspectivele se modifică: prin ***Internet*** *alegătorii se pot uni şi îşi pot exprima dezacordul faţă de una sau alta dintre deciziile administraţiei, dar* ***Internetul*** *poate deveni şi un vehicol eficient pentru discursul profeţilor apocalipsei.*

Ca întotdeauna din anul 172 încoace, viitorul există în prezent . Unora li se pare că este chiar prezentul.

Democraţie şi tehnologie

Modalităţile de comunicare sînt mai ieftine şi mai facile. Se schimbă astfel uzanţele politice în ţările democratice. Nu toate schimbările sînt spre bine.

Chiar dacă democraţia devine forma standard de guvernare în toată lumea, rămîn încă foarte mulţi oameni nemulţumiţi. Colectivităţile lîncezesc; alegătorii părăsesc partidele politice şi se adresează grupurilor de influenţă; extremismul prosperă. Unii susţin că asemenea revolte reflectă sentimentele electoratului: oamenii realizează că vocile lor nu sînt ascultate. Cetăţeanul obişnuit votează o dată la cîţiva ani şi influenţa lui asupra rezultatului electoral este neînsemnată. Dacă se doreşte menţinerea entuziasmului pentru democraţie, trebuie găsite mijloace pentru ca indivizii să se simtă mai implicaţi.

In orice democraţie, politica pare a deveni, într-o măsură din ce în ce mai mare, o problemă de comunicare. Oamenii cu idei vor sprijinul alegătorilor; alegătorii vor să fie auziţi de politicieni; politicienii doresc adeseori să discute cu ambele tabere. Acum tehnologia comunicării produce schimbări revoluţionare. *Internet*, reţeaua de computere prin care oricine are un computer şi un modem se poate adresa aproape pe gratis celor 30 de milioane de posesori ai aceloraşi aparate, deschide noi posibilităţi. In timp, telefonul şi cablul vor oferi torente de fapte şi de idei. Aceste schimbări vor afecta inevitabil natura dezbaterii politice. Se va putea astfel îmbunătăţi, sau măcar, salva democraţia?

Problema a fost îndelung discutată în special în Statele Unite. Acolo, entuziaşti ca Alvin şi Heidi Toffler sînt categorici cu privire la ceea ce ei numesc "democraţia semidirectă". In cea mai recentă lucrare a lor, **Crearea unei noi civilizaţii**, ei pledează pentru ca alegătorilor să li se permită să ia mai multe decizii politice; ei sînt de mult prieteni la toartă cu Newt Gingrich, preşedintele Camerei Reprezentanţilor, liderul noii drepte republicane şi un entuziast al noilor tehnologii.

Credinţa că tehnologia poate da oamenilor obişnuiţi o mai mare pondere politică corespunde suspiciunilor majorităţii americanilor cu privire la "mafia" de la Washington D.C. Ea este împărtăşită şi de unii membrii ai stîngii moderate care doresc ca alegătorii să fie mai profund interesaţi de politică. Anul trecut, la Buenos Aires, Al Gore vorbea despre "întemeierea unei noi epoci a democraţiei ateniene". In Marea Britanie, *Demos*, un grup de centru-stînga care are o influenţă considerabilă asupra lui Tony Blair, liderul Partidului Laburist, a analizat aceste idei în două studii publicate anul trecut.

Alţii sînt mai pesimişti. Jonathan Rauch argumentează într-o carte intitulată **Demosclerosis** că grupurile de interese sînt o ameninţare care primejduieşte buna guvernare. Activităţile de lobby sînt facilitate de telefon, de fax şi de bazele de date computerizate. In revista **Time** se scria recent că politicienii americani sînt prea "conectaţi" la grupurile de lobby.

Eliberare sau corupţie? Problema nu face decît să prelungească vechea întrebare la care nu a răspuns sufragiul universal: se poate avea încredere că alegătorii vor lua decizii corecte, sau sînt ei prea maleabili şi miopi? Şi o problemă nouă: cine profită mai mult de pe urma noilor tehnologii, alegătorii sau grupurile de interese?

Să ne educăm patronii

Cei care evidenţiază creşterea puterii de comunicare sînt deosebit de preocupaţi de găsirea unor modalităţi prin care *Internetul* poate fi folosit de putere pentru a discuta cu electoratul şi viceversa. *Internetul* pare a fi special conceput pentru constituirea unui depozit de informaţii publice. Administraţia americană a transmis prin Internet peste 100.000 de documente, spune Michael Nelson, responsabilul Casei Albe cu tehnologia informaţiei. Probabil că înainte de *Internet*, aceste materiale ar fi fost pur şi simplu tipărite. Dar acum a devenit mult mai simplu pentru ecologiştii americani, de exemplu, să consulte documentele Inventarului de emisii toxice (lista uzinelor chimice poluante) şi să găsească adresa celei mai apropiate.

Din păcate, guvernele - în majoritatea lor - nu sînt prea amatoare să emită informaţia în spaţiul cibernetic, tot aşa cum nu doreau nici să o publice. Şi deşi acum sînt mai mulţi acei care pot citi informaţiile produse de Comisia Europeană, - asta nu înseamnă nici că ele sînt mai utile, sau mai clare - doar pentru că apar pe *Internet*.

Politicienilor, *Internetul* le dă posibilitatea să discute direct cu alegătorii. Nu există limite: 10.000 de cuvinte costă cam cît o sută. Accesul este deschis. Kim Alexander, de la California Voter Foundation, a elaborat un serviciu *Internet* destinat alegerilor pentru Congres din 1994, alegătorii avînd acces la 300 de documente electronice elaborate de candidaţi. "Presa se ocupă de candidaţi doar cînd unul spune ceva rău despre altul", observă dna Alexander. In campania electorală, aceste documente au fost consultate de 14.000 de ori. Pentru alegerile din 1996, ea elaborează un pachet mai bogat: biografiile candidaţilor, citate din presă, declaraţii de sprijin. Ea consideră că alegătorul este un patron care examinează candidaţii pentru o viitoare angajare.

California, unde sînt mai multe computere şi modeme decît în oricare altă parte a lumii, este un teritoriu perfect pentru testarea unor asemenea proiecte. Dar chiar şi în California, consumatorul de informaţii pe *Internet* este - de obicei - un bărbat alb, cu studii superioare, înstărit, cam de 29 de ani; nu foarte diferit de minoritatea californiană care modelează rezultatul alegerilor. Dacă se doreşte ca noile tehnici să difuzeze cunoştinţe politice e nevoie ca ele să aibă o răspîndire mai largă. De asemeni, pentru a menţine interesul alegătorilor, ar fi necesare tehnici speciale: cum bine se cunoaşte din presă, curiozitatea e întreţinută de o bună redactare care să conţină şi ceva ingrediente.

Unii politicieni afirmă că sînt mulţumiţi de modul în care poşta electronică le dă posibilitatea să intre în contact cu alegătorii. Preşedintele Clinton primeşte mai multe mesaje decît toţi predecesorii săi: 20.000 pe zi; George Bush primea 8.000. Dintre acestea 1-2.000 sînt electronice, Clinton fiind cel mai "bogat" receptor de poştă electronică.

Dar faptul că un mesaj vine pe această cale nu determină examinarea lui mai atentă decît cea a unuia obişnuit. Casa Albă răspunde torentului de poştă electronică prin "poşta-melcului". De fapt, familiaritatea poate da naştere la dispreţ. (...)

Pericolul plebiscitului

Cînd opinia publică poate fi chestionată atît de frecvent şi atît de uşor, apare o altă problemă: ce nevoie mai este de reprezentanţi aleşi? Dacă fiecare alegător poate pune întrebări şi să-şi spună opinia, democraţia reprezentativă poate fi considerată o tehnologie inventată acum 200 de ani, o trăsătură de unire între votul direct din Grecia antică şi votul electronic din California de astăzi?

Intr-un anume sens, o asemenea tranziţie e în curs de desfăşurare. Frecvenţa referendumurilor naţionale aproape s-a dublat din 1970 încoace (David Butler - Nuffield College, Oxford). Circa jumătate din statele americane permit referendumuri pe baza unor propuneri sau iniţiative ale electoratului. Frecvenţa lor a crescut odată cu elanul activiştilor politici.

In viitorul apropiat se poate imagina o fuziune între noua tehnologie şi iniţiativele alegătorilor. Trebuie să li se acorde emigranţilor ilegali asistenţă medicală şi învăţămînt gratuit? Trebuie să rămînă Marea Britanie în Uniunea Europeană? E necesară pedeapsa cu moartea? Distanţa dintre sondaj şi referendum se micşorează.

Mai multe referendumuri pot deveni un antidot pentru lobby-uri. E mai dificil să convingi un întreg electorat, decît să influenţezi un congres alcătuit din politicieni. Dar unii alegători nu sînt siguri că au atîta încredere în concetăţenii lor încît să le încredinţeze o asemenea putere. S-ar putea ca alegătorii să nu fie toleranţi cu minorităţile, ei pot oscila. Anul trecut, sprijinirea participării Marii Britanii la Uniunea Europeană a fost în sondaje între 10% şi 60%, în funcţie de modul în care a fost formulată întrebarea. (...)

Partizanii votului la distanţă susţin că entuziasmul popular va spori - şi va putea fi susţinut - dacă mecanismul ar fi recunoscut formal în constituţie. Se va întîmpla aşa? Nu e sigur. Participarea la referendumuri - care poate servi drept criteriu - e de obicei mai slabă, decît cea la alegerile generale - uneori cu mult mai slabă. Chiar în Elveţia, unde s-au desfăşurat jumătate din referendumurile moderne - prezenţa la vot, începînd din 1960, n-a depăşit 45% (deşi a urcat ceva în 1980). In California, scrutinurile pentru iniţiative atrag o participare mai mică decît cele pentru candidaţi: e evident, electoratul favorizează încă aspectele reprezentative ale democraţiei.

Democraţia reprezentativă are avantaje faţă de cea directă. Un vot - da sau nu - face mai dificilă cedarea în faţa unui compromis. Alegătorii par să prefere delegarea conducerii ţării specialiştilor, aşa cum deleagă altora educaţia copiilor lor. Dar chiar dacă alegătorii nu doresc să participe direct la luarea deciziilor, activitatea politică se va deplasa înspre latura informală a constituţiei. Informarea alegătorilor şi cercetarea opiniilor lor va deveni din ce în ce mai sofisticată. La fel şi încercarea de a-i influenţa. Şi pe măsură ce puterea politică se deplasează de la politicieni spre populaţie, grupurile de interese vor acţiona asupra poporului, mai curînd decît asupra reprezentanţilor lor.

The Economist.
17 iunie 1995

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Negocieri cu inevitabilul

- convorbire cu Ileana Toma, astronom, şi Eugen Toma, fizician -

Ştim (şi sperăm) că viitorul este inevitabil. Dar cînd ne gîndim la el, îl imaginăm mai degrabă ca pe o perpetuă surpriză. Poate din acest motiv, credem adesea că aproape totul din jur pare să ştie mai mult decît noi despre necunoscutul care ne aşteaptă mîine. Prevestit de semne ce vin dinspre îndepărtate astre sau din zaţul ceştii de cafea, de la cărţile de joc sau de la calculatorul sofisticat, viitorul nostru are de făcut faţă apropiatului an 2000, cel cu aură fatidică după unele opinii, care va pune punct oricăror preziceri şi reprezentări posibile ale timpilor următori. Ca să prevedem şi să ne înţelegem destinul - mult, puţin, atîta cît va mai dura el - ne predăm astrologului sau savantului viitorolog? Dialogul purtat cu doi oameni de ştiinţă, ***Ileana Toma****, astronom, şi* ***Eugen Toma****, fizician, a încercat să răspundă nu puţinelor întrebări care se ridică atunci cînd e vorba de sensibila temă a viitorului.*

Favoarea de a depinde de stele

Stimată dnă Ileana Toma, într-o discuţie anterioară mi-aţi spus că în profesia dvs de astronom aţi studiat cîteva mii de stele. V-aţi închipuit măcar o dată, contemplînd universul lor misterios, că unele vă sînt favorabile şi altele nu?

Ileana Toma: Cît de bine m-aş fi simţit dac-aş fi crezut, fie şi o singură dată, că soarta mea e înscrisă în stele... Ar fi însemnat că mă consider luată în seamă la un nivel dincolo de comun. Drept vorbind, toţi sîntem complexaţi. Micimea şi lipsa de importanţă în lume le resimt majoritatea oamenilor. În orice stat, clasa politică tratează oamenii ca număr, cu atît mai evident a făcut-o comunismul, în tendinţa lui egalizatoare. Fiecare dintre noi e o oaie pierdută - în sensul de care vorbea Christos - dar sîntem trataţi ca o turmă. Nimeni n-are grijă de noi – simţim asta –, nici nu ne lasă să fim personalităţi, numai unii au voie să fie, asta cam în orice societate. Şi-atunci cînd vine cineva să-ţi facă horoscopul te simţi bine, "ales", scos din serie, ocrotit de univers, altfel decît ceilalţi. Naturilor paranoice le convine foarte mult. Hitler, de exemplu, avea un astrolog şi, interpretînd ceea ce i s-a "citit în stele", în loc să declare războiul din est în ziua echinocţiului de primăvară, ca să aibă în faţă o vară întreagă, l-a început în ziua solstiţiului de vară şi n-a mai dispus decît de trei luni pînă la întîlnirea cu teribila iarnă rusească. Brejnev avea şi el în anturaj tot felul de paranormali, Djuna şi alţii, care nu cred că i-au ajutat nicicum. Orice ştiinţă (dacă ipotetic acordăm acest credit astrologiei, dar nu merită!) e obligată să-şi discute etica, e obligată să-l discute pe omul care o aplică. Dacă admitem că astrologul e unul care poate să cunoască soarta, de ce nu şi-o ştie în primul rînd pe a sa? De ce se supune şi el condiţiei mizerabile a fiecăruia - decrepitudinea bătrîneţii, amnezia, senilitatea, degradarea?

Eugen Toma: Dacă vă mai amintiţi, în 1994, ziarele făceau mare caz de o profeţie a lui Nostradamus, care anunţase un mare cutremur în România, în luna mai. N-a fost, cum s-a văzut. În aprecierea unei predicţii nu putem ignora tocmai rezultatul. Şi ne putem întreba: care sînt rezultatele astrologiei? Ştiinţa, de pildă, poate fi judecată şi etic şi în sine însăşi: dacă un savant greşeşte, nu peste mult vine altul şi arată eroarea. Ca un adevăr să se poată numi ştiinţific, este obligatoriu să poată fi contestat, amendat, chiar negat. (Vezi raportul Newton-Einstein.) În astrologie cum poţi nega o afirmaţie făcută, cînd niciodată nu afli dacă chiar a fost adevărată sau nu; nimeni nu cere scuze pentru greşeală, nu se dau dezminţiri etc.? N-am văzut nicăieri şi niciodată un astrolog care să spună c-a greşit un horoscop: şi atunci unde este controlul faptelor şi controlul etic?

Ileana Toma: Exista o poveste splendidă în Talmud, privitoare la felul în care se stabileşte dacă o lună are 29 sau 30 de zile. O *lunaţie*, adică perioada dintre luna plină şi pînă cînd va fi lună plină din nou pe cer, cuprinde **29** de zile şi un număr de ore. Ei bine, dacă nimeni nu văzuse luna nouă pe cer a doua zi după încheierea respectivei perioade, i se spunea zilei care urma **30**. Numai dacă veneau doi martori de încredere să afirme că au văzut luna nouă pe cer, putea să i se spună zilei aceleia **Întîi (1)**. Cum evreii aveau luni cu 29 şi altele cu 30 de zile, evident că toată lumea urmărea evoluţia lunii pe cer cu mare atenţie. Şi dacă cerul hotăra lunile şi anotimpurile (noi acum cunoaştem şi motivele pentru care se petrece acest lucru), iar dacă, la un moment dat, constelaţia hotăra ploile şi seceta, cum să nu crezi că ea determină şi soarta omului? (Bineînţeles că soarta omului era determinată de ploi, hotărîte categoric de faptul că soarele intra în constelaţia Berbecului.) A omului ca umanitate, luată colectiv, nu a unei persoane anume; - soarta omului legată de astre e o interpretare ţinînd de psihologie, - şi se putea face atunci, într-o perioadă foarte îndepărtată în timp, în condiţiile în care populaţia era mult mai rară şi foarte polarizată.

Dar de ce au succes prezicerile de astrologie sau horoscoapele şi printre tinerii care nu scot nasul toată ziua din calculator, din ţările foarte dezvoltate chiar?

Ileana Toma: E foarte nostim să ţi se spună ce-o să ţi se întîmple chiar dacă apoi lucrurile nu se petrec deloc aşa. Constaţi că aî devenit un *subiect*, cineva de care se ocupă un calculator. De-aia cred eu că sînt interesaţi: din amuzament.

Eugen Toma: Cine ne garantează că tinerii aceia care nu-şi scot nasul din calculator au o educaţie armonioasă în alt plan? Un astfel de individ pasionat egal de calculator şi horoscoape poate foarte bine să n-aibă, de fapt, o credinţă. Ea ce exprimă? Un nivel de educaţie metafizică a individului, evident precară în cazul tinerilor despre care a venit vorba. Pe de altă parte, ca fiinţă proiectată în viitor, omul are tendinţa firească de a-l cunoaşte; uneori asta ia forme irepresibile, iraţionale, se combină cu frica de capcanele ce le cuprinde ... mă rog, această stare de anxietate de care poate fi bîntuit cineva nu prea are legătură cu cît de dezvoltată e societatea, din păcate...

Mistica numerelor şi a formulelor gratuite

Proiectele de viitor, dar şi astrologia, cu toate că vor să configureze neîntîmplatul posibil, se referă la ceea ce se va petrece ca la ceva finit, şi-l îngheaţă datorită detaliilor, termenelor fatidice, imaginaţiei limitate. De ce credeţi că se leagă atîtea previziuni sumbre de anul 2000?

Eugen Toma: Astfel interpretată mistica numerelor e complet gratuită. Anul 2000 socotit de cînd? Şi biserica noastră şi-cea de apus au recunoscut că, într-adevăr, calculele făcute de acel călugăr care a pus naşterea lui Isus Christos în anul 1 au fost greşite, de fapt El s-a născut în anul - 6. Dacă sfîrşitul lumii ar fi trebuit să fie la 2000 de ani de la naşterea lui Christos, faptul s-ar fi petrecut în 1994. Nu s-a petrecut, precum se vede. Atracţia spre mister, spre sensuri incifrate, a făcut ca anul sfîrşitului de mileniu să pară prin însuşi numărul 2000, unul tenebros şi ameninţător.

Ileana Toma: Dacă am fi avut numai cîte trei degete la fiecare mînă, am fi numărat din 6 în 6, nu din 10 în 10, ca acum, şi misterele ar fi fost atribuite altor cifre. Invocarea anului 2000 ca sfîrşit al lumii, capăt al oricărui viitor imaginabil, e o combinaţie de prost gust între apocalipsă, astrologie şi magia numerelor.

Orice proiect nu mai are sens, orice se poate justifica în materie de demobilizare şi aberaţie fiindcă - nu-i aşa? - tot vine anul 2000, de ce să ne mai batem capul căutînd o soluţie sau alta... Misterul, miracolul - fiindcă ele există - sînt reprezentate de întreaga creaţie, nu numai de cea a omului, de aşa manieră concepută, atît de dialectic, încît nu se supune unui model previzibil şi limitativ.

Eugen Toma: Dar în acelaşi timp omul are nevoie de mici modele în care să creadă; înţelept ar fi să nu se abandoneze total lor şi să le vadă şi efemeritatea. Nici ştiinţa şi nici religia, privită în imediat, nu-l ajută direct. Ştiinţa e rece, face afirmaţii generale, docte, nu se ocupă explicit de viaţa omului concret. Între ştiinţă şi astrologie este preferată ultima fiindcă acordă atenţie în amănunt unei persoane anume.

Religia creştină i-a dat nişte directive, nişte comandamente omului dar mesajul sub care trăim de două milenii îi spune să caute Împărăţia Cerurilor. Dar omul de pe stradă vrea să ştie dacă mîine îi reuşeşte cutare afacere aici, pe pămînt, unde are necazuri, interese şi îndoieli. Şi-atunci se duce la ghicitor în stare să-i comunice, pe înţelesul lui, o soluţie la ceea ce-l frămîntă într-un caz dat. Ar mai fi sugestiile / soluţiile pe care le dă viitorologia, constituită ca ştiinţă, care procură diverse modele: de progres, de dezvoltare, de organizare etc., dar nu pentru un individ oarecare ci pentru societăţi umane şi, în ultima vreme, chiar pentru lumi.

Alternative şi limite

Cum s-ar explica faptul că la un moment dat cercetările de viitorologie de la noi şi-au redus aria şi interesul - deşi eram o societate care-şi planifica, teoretic, viitorul pînă mult dincolo de pragul mileniului 2?

Eugen Toma: L-am cunoscut pe regretatul Mihai Botez în perioada cînd luase foarte în serios posibilitatea afirmării viitorologiei la noi şi credea că se poate face o schimbare de mentalitate, măcar la cîţiva din cei de sus, dacă li se prezintă obiectivele şi urgenţele de neevitat. Era atunci în vogă teoria "limitelor creşterii", a Clubului de la Roma, circulau, chiar dacă netraduse, cărţile lui Toffler, un titlu ca **Şocul viitorului** spunea destul, chiar dacă unele din opiniile lansate de el au fost infirmate ulterior (mai ales prin dezvoltarea aşa numiţilor **dragoni** din Extremul Orient). Din tot ce se spunea atunci, şi recent s-a reluat, devenea limpede că prin 2030 omenirea o s-o cam "încurce". O să se adune şi o să se suprapună nişte efecte de poluare, de creşteri demografice ieşite de sub control, de lipsă de recolte etc., aşa ar fi reieşit din date, deşi, ca în orice fenomen, şi-aici putea interveni ceva neprevăzut care să schimbe această predicţie. Mihai Botez şi alţi viitorologi entuziaşti s-au dus la guvern decişi să elaboreze un model economic potrivit şi necesar pentru România. "Daţi-ne resursele ţării (adică informaţii despre producţie, zăcăminte, prospecţiuni), să le băgăm pe calculator şi să facem o prognoză macro-economică aşa cum trebuie". Manea Mănescu, şeful guvernului şi economist pe deasupra, le-a temperat elanul cu o întrebare-reproş: "La asta ne stă nouă capul în momentul de faţă?!" (Mereu le stătea capul cine ştie la ce, totdeauna mai important decît realitatea pe care, de cele mai multe ori, o ignorau.)

Ileana Toma: El era prim-ministrul unei societăţi care ne vorbea toată ziua de viitor şi de planificare, de abordare ştiinţifică a problemelor etc. etc.; un fel de magie a cuvîntului care funcţionează în locul realului şi e preferabil acestuia din urmă, mereu în mişcare şi deci incomod. S-ar părea că asta este o fatalitate a locului care ne urmăreşte şi acum. Polarizarea societăţii, cu bogaţi puţini şi săraci mulţi, se petrece sub ochii indiferenţi sau de-a dreptul cinici ai actualei clase politice, care nu mai termină a predica economia de piaţă. Afirmaţia golită de adevăr fascinează într-atît pe puternicii zilei că nici n-au timp să observe că dispare încet încet piaţa internă: despre ce economie de piaţă se va mai putea vorbi în curînd?

Vă amintiţi cumva dacă vreun model asupra viitorului, publicat cu un sfert de secol în urmă să zicem, conta pe vreun factor imprevizibil, cum ar fi SIDA, de pildă? Firește, nu e vorba numai de maladie (cancerul o întrece în răspîndire), ci şi de modificările pe care le operează în mentalităţi, habitudini, în solidaritatea socială?

Eugen Toma: Nu-mi aduc aminte, chiar nu. Bineînţeles că ipoteza verosimilă (sau aproximaţia, să-i spunem) pe care o propune viitorologul trebuie să ţină seama şi de om şi de morală şi de tendinţele societăţii în acest domeniu delicat. Altfel, ştiinţa viitorului ar sugera doar direcţiile practice de dezvoltare ale societăţii, indiferentă la conexiuni posibile şi la distorsiuni care pot să apară neprevăzut. Limitîndu-se la "cifre globale" şi la statistici, un viitorolog american, Hermann Kahn putea să scrie netulburat acum vreo două decenii, următoarele: "Perioada dintre 1953-1965 a fost o vreme de relativă pace, prosperitate şi creştere economică pe plan mondial. Anii aceştia ar putea fi caracterizaţi drept cea de a doua **belle époque**" (s.n.). Un miliard de oameni trăia atunci sub teroare, în mizerie şi lipsă de speranţă într-un spaţiu uriaş, din China pînă în Cuba, dar omul de ştiinţă, înarmat cu diagrame şi formule, şi foarte sigur pe metodele sale, elabora în linişte o viziune despre lume, la fel cum ar fi ghicit viitorul cuiva sub stele indiferente.

De aceea mă gîndesc că savantul de azi trebuie să fie smerit (preluînd un termen din limbajul creştin) faţă de realitate, să n-o forţeze, s-o asculte, dar mai ales s-o contemple şi s-o studieze aşa cum e. Cînd îl fixăm, prea convinşi de viziunea noastră - fatal limitată şi temporară -, viitorul încetează să mai existe şi deraiază într-un paradis imediat şi mereu contestabil în imaginea pe care ne-o propune.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Bogdan GHIU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

● Anul III ● Nr. 134 ● 4-10 august 1995 ●

Anul III
nr.135
11-17 august 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

HYDE PARK

© S. Gheţie

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

"*Hyde Park* a aparţinut iniţial palatului Hyde, proprietatea lui Westminster Abbey. Parcul s-a deschis în 1635 şi a devenit un loc monden de promenadă, iar ceva mai tîrziu a căpătat reputaţia unui lăcaş de hoţi unde aveau loc, de asemeni, numeroase dueluri. *Speaker's Corner*, unde, în fiecare duminică, oratorii sînt liberi să-şi exprime opiniile, indiferent despre ce şi cine, se găseşte la extremitatea de nord a locului."

(„Ghidul Londrei" - ediţia 1995, p.70)

"*Grădina Cişmigiu.* Cea mai centrală dintre grădinile publice ale oraşului ocupă o suprafaţă de 17 ha pe care, pînă către jumătatea secolului trecut, se afla o dumbravă cu un lac format de izvoarele ce curgeau mai ales dinspre actuala stradă Ştirbei Vodă şi menţionat de documente, încă din timpul lui Matei Basarab, sub numele de «lacul lui Duca neguţătorul». Era un lac bogat în peşte, înconjurat de trestii şi de păpuriş în care se adăposteau raţele sălbatice."

(Dan Berindei, Sebastian Bonifaciu - *„Bucureşti - ghid turistic")*

Argument

Orgolioşi cît se cuvine, nouă, la "Dilema", ni s-a părut prea uşor "să facem numere" fără temă - cum ne cer nu puţini cititori. Ne-am îngăduit în fiecare vară să lansăm un aşa-zis "Hyde Park" în care să lăsăm ideile să se aşeze cum vor, să se plimbe şi să se întîlnească cum le place, fără rigoare, fără "organizare", fără să ne omorîm cu firea... O dată pe an, de ce nu? Poate că ceva din viaţa lumii s-ar fi schimbat dacă în loc de "Arbeit macht Frei"s-ar fi scris cu şi mai mare apăsare: "Hyde Park macht Frei".

Constatăm în 1995 că după 135 de numere ale "Dilemei", această uşurinţă plăcută cu care întocmeam sumarul Hyde Park-ului nostru de vară, a pălit. "Dilema" nu ne mai lasă să fim fără teme(ri). Are obsesii, exigenţe, manii, angoase, chiar "idei fixe". Pare o persoană, de nu severă, oricum atentă cu ea însăşi, incapabilă să renunţe la ale ei. Cere. Impune. Constrînge. Nu te mai joci cu ea, nevinovat. Lejeritatea ne-o simţim intrată sub control. Sub controlul "Dilemei". Ea ne şantajează şi - de ce am minţi? - ne cam face plăcere să i ne supunem.

Incît nu va fi de mirare că în acest "Hyde Park '95" se vor regăsi mai toate pulsaţiile noastre de peste an. Vestitul strigăt mazilian: "noi am ridicat problema, noi o bagatelizăm" nu mai are ecou. N-am putut bagateliza nici în toiul verii fondul nostru de polemici şi idei principale, ca să ne exprimăm gingaş: liberalism şi conservatorism, ilumină şi întuneric, toleranţă şi intoleranţă, prostie şi melancolie, Nae Ionescu, Cioran, "Criterion-ul" (şi Comarnescu!), televiziunea şi înecăciunea, mizeriile şi mediocrităţile cotidiene, liber pansisismul surîsului, parlamentarii şi cişmigiii, mai toţi şi mai toate din cîte ne stau pe cap în cele patru anotimpuri hotărît antivivaldiene s-au adunat şi azi, aici, de parcă ar fi fost magnetizate.

Ne face o civilizată plăcere de a nu le arăta cu degetul, cititorilor, unde şi sub ce semnătură le vor găsi; ele "joacă" în tot parcul; n-am putut scăpa de ele; nu ne plîngem, dar e limpede: nu mai poţi fi liber (de temă!) nici la "Dilema". **(R.C)**

P.S. În augusta toropeală a verii, considerăm că nu merită să dezvoltăm efortul acestei simple şi încă utile precizări: "Redacţia nu e de acord cu tot ce gîndesc şi pun pe hîrtie colaboratorii ei, dar..." (vezi partea a II-a a frazei la Voltaire).

Comunicarea fără dialog

În anii '60, TVR distribuia pe ecranele televizoarelor noastre un serial american "Lunga vară fierbinte" (o vagă pastişă după Faulkner), imens succes de audienţă. Naraţiunea se desfăşura în jurul idilei dintre două personaje principale, junii Ben şi Clara. Din gol de inspiraţie sau din indiferent ce alte motive, realizatorii au lansat, în plin amor dintre cei doi, bănuiala că ei ar fi frate şi soră. Audienţa a fost profund şocată iar la televiziune scrisorile şi telefoanele de protest nu conteneau. La Sibiu, o doamnă matură şi de altfel onorabilă, m-a oprit pe stradă şi m-a rugat să spun la TV, "acolo sus" că "sibienii tare n-ar vrea ca Ben şi Clara să fie fraţi".

Eroii îndrăgiţi au coborît de pe ecran şi s-au instalat în existenţa cotidiană a telespectatorilor ca nişte rubedenii apărute de nicăieri. Nimic din ce se întîmpla cu cei doi de pe ecrane nu era străin celor de dincoace de ele. Faptul că, în clipa în care erau priviţi, eroii/actorii părăsiseră demult platoul de filmare al serialului nu-l preocupa pe spectatorul fascinat. După cum, şi onorabila sibiancă a fost absentă la fabricarea mesajului care avea să o tulbure într-atît. Deoarece aceasta este comunicarea tehnică: o comunicare între absenţi. Absenţi noi, cînd ei "produc" comunicarea, absenţi ei, cînd noi o receptăm. Comunicarea tehnică, prin oricare din canalele ei, se bazează pe o perfectă desincronizare între timpul realizării şi cel al receptării mesajului, o desincronizare a prezenţei celor doi parteneri ai comunicării. Timpul, spaţiul şi tehnica îi desparte pe interlocutori. Producătorii reali şi spectatorii reali nu se întîlnesc. Imaginea tehnică prilejuieşte reuniunea a două grupări distincte care se intersectează tocmai prin ceea ce îi divizează: diferenţa dintre cele două roluri. Astfel comunicarea dintre absenţi se construieşte pe axa diferenţei. O diferenţă binevoitoare, unificatoare, favorizînd întîlnirea unor roluri în care spectatorii - masa - acceptă cu equanimitate inegalitatea, rolul secundar, anonim, pasiv (teoretic) - atît de pus în evidenţă de celebritatea protagoniştilor.

Şi dialogul? Nu mai întreb retoric dacă medierea tehnică admite dialogul. Desigur, mesajul se produce, se receptează, are unele efecte asupra audienţei (modelele, mimetismele) în ciuda aglomerării de absenţe şi desincronizări. Tradiţia dialogului interpersonal, rigorile acestuia se întrerup cu voie bună, adesea cu un apăsat sentiment de relaxare. Spectatorul vibrează cu plăcere sau indignare ca în faţa unor prezenţe reale şi nu pare a se sinchisi că interlocutorul său nu se află în aceeaşi încăpere, în aceeaşi aşezare, în aceeaşi ţară sau în acelaşi continent. Cîtă vreme imaginea rămîne în undă, individul, acum în rol de spectator, răspunde fără pretenţia ca partenerul să-i cunoască reacţia şi să se manifeste faţă de ea. Ceea ce pare să-l intereseze este că i-a venit în sfîrşit rîndul să se exprime. Iar anonimatul, poziţia secundară şi intimitatea receptării îi asigură o libertate incomparabil mai mare decît aceea a protagonistului. Spectatorul poate nu numai să respingă mesajul ci chiar, firesc, să ceară public modificarea administrativă a ficţiunii electronice - confuzie de altminteri admisibilă la participanţi recenţi ai receptării tehnice. Spectatorul este liber să înţeleagă sau să nu înţeleagă şi mai ales să înţeleagă cum pofteşte: "Îmi place **Angelica, marchiza îngerilor** pentru că ne arată viaţa aşa cum este ea." Notorietatea vedetei, monstrul sacrul, contactul cu el printr-un ecran mare, mic, printr-un difuzor/amplificator, ficţiunile, nu-l intimidează. El interpretează conform năzuinţelor lui reale, intuind că interlocutorul nu-i va cere socoteală.

In timpul manifestaţiilor studenţeşti din 1968 de la Paris, unul din sloganurile cele mai frecvente şi mai pasionate era: **engager le dialogue**. Adolescenţii, tinerii, alţii, acuzau o gravă criză de comunicare. Ceea ce le lipsea, într-un timp al revărsării tehnicilor audiovizuale, era tocmai buna şi complicata comunicare de la om la om - dialogul, răspunsul interlocutorului la reacţia pe care el a produs-o. Înţelegerea/neînţelegerea reciprocă, directă, mediată numai de instrumentul limbajului, cu capcanele, cu sărăcia şi limitele lui dar şi cu condiţia prezenţei reale, a reciprocităţii apărea ca o promisiune seducătoare. Tinerii tînjeau după dialogul pe care l-au impus în nopţile de mai şi iunie în amfiteatrele Sorbonnei, la Naterre, dar care avea să dureze puţine clipe. Instalarea în tehnicile comunicării pare mai temeinică decît oricînd. Alături de nostalgia dialogului.

Ştefana STERIADE

Obsesii TV

RAI UNO sau IAD UNU

Ieri, 14 iunie, televiziunea română ne-a oferit secvenţe decupate parcă din Milos Forman (perioada timpurie, înainte de plecarea spre America), sau poate erau dintr-un viitor film al lui Pintilie, ... dar, nici vorbă. Emisiunea domnului Vochină ne delecta vederea plimbîndu-ne-o odată cu camera de luat vederi peste maldărele de bani culeşi de doi bravi ţărani care erau la munca cîmpului. Banii – leii şi dolarii, adică –, atunci cînd nu erau purtaţi de vînt de trebuia omul să alerge după ei pînă să-i prindă, erau priponiţi de vreo buruiană mai grasă ori de vreun bolovan. Capturaţi şi apoi împrizonieraţi în găleţi şi saci într-o devălmăşie absolută, ei, banii, ne făceau cu ochiul. Să fi devenit agricultura atît de rentabilă încît în economia de piaţă din boabele de porumb semănate la timp să iasă la prima praşilă direct dolari sau mărcuţe? Ei, aş! Televiziunea română prezentă la locul faptei ne-a elucidat misterul în care tot ea ne-a băgat. Hîrtiile proveneau din impactul dintre o maşină şi un copac. In urma impactului au rezultat şi doi bărbaţi răniţi, care strigau după ajutor. Aceştia au trecut neobservaţi pînă spre terminarea culesului. Apoi, ei au fost transportaţi la spital, de unde ne-au şi vorbit. Şi cum televiziunea face totul posibil, ne-am întors din nou în cîmp la mărturisirile ţăranilor arşi de soare. Ei povesteau cum s-au oprit din drumul lor firesc maşinile de pe şosea şi cum şoferii şi călătorii s-au transformat brusc în culegători ca înainte de prima diviziune a muncii. Şi cum secolul XX este secolul vitezei, culesul s-a desfăşurat rapid, cu spor, iar chilipirgiii s-au suit iar în maşinile lor şi şi-au văzut de drum. Legaţi de glie au rămas doar ţăranii. Ei, cărora le este dat să găsească în brazdă pe lîngă roadele muncii lor ba un obuz uitat din război, ba vreo mină încă neexplodată, ba un avion bine afumat, ba dolari americani, ei îşi văd mai departe de treabă. Cîmpia română are mari bogăţii la mică adîncime, la mare adîncime, cît şi la suprafaţă.

Moale...

În Neagra Provincie, dacă vrei să te uiţi la televizor şi mai ai şi pretenţia să auzi vorbindu-se româneşte, te uiţi la TVR1. Dacă ai cablu ai o scăpare. Dacă nu, musai să vezi o emisiune economică. Dacă nu ai tăria să închizi, atunci o poţi auzi pe doamna Florica Rădulescu anunţînd un fapt senzaţional: a început marea privatizare. Sîntem în 1995, la mijlocul anului. Se sileşte să te facă să crezi, l-a adus şi pe domnul ministru Mircea Coşea să-i gireze spusele. Echipa de efecte speciale a televiziunii se întrece pe ea însăşi încadrîndu-i pe cei doi într-o fereastră ce pare a fi o carte deschisă (am înţeles, ni se sugerează subliminal deschiderea), iar cei doi stau fiecare în pagina lui şi vorbesc pe rînd. Îşi vorbesc unul altuia. Cu dumneavoastră, respectuos; el calm, ea patetică. Ne vitaminizează cu iluzia că vom fi cu toţii mai bogaţi. Vom primi hîrtii care vor atesta faptul că sîntem posesorii unei sume de bani pe care să-i investim într-o întreprindere rentabilă care va face ca banii noştri să puiască... Însuşi preşedintele Iliescu a spus da. Noi spunem da. De mult. Spunem da, vrem o bucăţică de fabrică, vrem să avem destui bani ca să ne cumpărăm mîncare. Am înţeles, e spre binele nostru să mîncăm omeneşte, dar nu mai credem că e posibil, că lucrurile merg într-acolo. Noţiunea "bunurile întregului popor" a fost înlocuită, fiind prea amplă, de o altă găselniţă mai palpabilă: bunul tău din bunurile noastre. Vom sta la coadă la hîrtiile cu indulgenţe. Le vom poseda! Emisiunea economică ne lasă să înţelegem că vom fi atît de mulţumiţi încît nu ne va mai trebui nimic altceva. Cum odinioară a trebuit să înţelegem că ceea ce este al tuturor este şi al nostru şi numai şi numai al nostru era ceea ce era al tuturor, acum trebuie să ne pregătim minţile să înţeleagă că ceea ce aparţine unora ne aparţine şi nouă. Emisiunea ne-a lămurit. Domnul Coşea este blînd, deci credibil, dar bănuiesc că nu a mai trecut de multă vreme prin cartierele cu cămine de nefamilişti. "Aici nu stau decît cei ca noi" spune Ioan Es. Pop în cartea sa "Ieudul fără ieşire", care este mai vie decît o emisiune TV făcută în direct, spre a ne servi păsări împăiate numai bune de privit în vitrinele secţiei de naturale a muzeului. N-au cum să ştie cei doi economişti puşi la trei ace cîntecul "MOALE" al Adei Milea, care aproape că a intrat în folclorul studenţesc; precis nu l-au auzit. Strofa întîia sună cam aşa: în ţara asta totu-i moale/e moale pînă şi în închisoare/şi pe ogorul cu tractoare/şi în gîndirea clasei muncitoare/e moale. Refren: moale, moale, moale...

Poticneli

Am ridicat un beţiv căzut pe jos chiar în faţa crîşmei din care tocmai ieşise. L-am proptit de peretele exterior al casei Ioan Zidarul, astăzi restaurant, dar s-a lăsat moale ca un galoş uzat. Am repetat acţiunea - stilul smuls - după care ne-am lipit amîndoi de perete crezînd că aşa îşi va recăpăta verticalitatea. El, flasc şi nevorbitor. Am strigat să mă ajute cineva de pe stradă să-l ţin. A răspuns apelului o inimă caritabilă aşezată într-un trup uriaş. Bărbatul ne-a sprijinit întîi pe amîndoi, după care a întors beţivul cu faţa la perete. M-am eliberat din strînsoare şi am cules de pe jos două monede picate pe care i le-am băgat în buzunarul pantalonilor săi ponosiţi. Dau să plec, cînd necunoscutul strigă după mine că nu poate sta prea mult aşa ţinînd beţivul care voia să se întindă din nou pe caldarîm. Incerc să-i vorbesc beţivului, să-l rog să stea drept pe propriile-i picioare, că omul nu poate sta să-l ţină o veşnicie. Dă semne că se trezeşte, are chiar un zvîcnet, cînd aud că necunoscutul mă întreabă dacă cred în dragostea la prima vedere. Mă fac că n-aud şi continui să aduc la ea acasă, în trupul care o ţine, mintea beţivului care o luase razna. Acuma chiar că plec. Necunoscutul, omul de ajutor a strigat după mine văzînd că mă îndepărtez: "De ce nu răspunzi tu, femeie, că doar nu vorbesc limba cecenă...?"... Am şters-o de acolo gîndindu-mă că tot ceea ce se întîmplă în România seamănă cu România.

Adriana BARNA

Primim la redacţie

De ce ţi-e frică, nu scapi.

Mă agasează greşelile de tipar, dar mă îngrozesc cele cu sens - cu sens fals, evident. În ciuda numeroaselor corecturi, în cartea mea "Idei inoportune". (Ed.Cartea Românească - în curs de difuzare) au scăpat, totuşi, printre inerentele mărunţişuri, trei enormităţi:

la pag. 81 - "...deportările din 1941 în Transilvania" - corect fiind, desigur "în Transnistria".

la pag. 136 - "Economiile s-au dezvoltat de atunci în Orient..." - corect fiind "în Occident".

la pag. 157 - "Intoleranţa este reversibilă, cui o practică ea nu i se returnează..." - corect fiind "ea i se returnează...".

Sper ca eventualii cititori să ţină seamă de aceste corecturi.

Le şi vă mulţumesc.

Ion IANOŞI

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Nu se mai spun bancuri**
- **Bişniţă, negustorie, comerţ**
- **Public/privat**
- **Este familia o investiţie rentabilă?**

Beratzhausen

Beratzhausen este un sat bavarez de cinci mii de suflete, aşezat între Regenburg şi Nürnberg, într-un splendid peisaj la fel de „mioritic" ca orice peisaj mioritic de la noi şi de aiurea. Localnicii au trimis în România, după revoluţie, mai multe convoaie de ajutor şi au propus unor artişti români de primă mînă să lucreze pentru un timp în satul lor, ca invitaţi ai primăriei şi ai unui Kuratorium local pentru cultură europeană. Rezultatul: în 1991 a avut loc la Beratzhausen o săptămînă artistică germano-română. În 1992 - un simpozion de sculptură românească. Din 1993 şi pînă azi funcţionează, vara, sub acelaşi patronaj, o Academie de pictură cu profesori români (Ion Stendl şi Constantin Flondor) şi cu studenţi din toată Germania. Anul acesta, în iulie, comunitatea bavareză a organizat un simpozion internaţional de artă concretă cu participanţi din Olanda, Belgia, Germania, Franţa, Elveţia, Italia, Polonia, Cehia, Austria, Ungaria şi România (Ştefan Sevastre). Pentru un român, însă, descoperirea cea mai neaşteptată e puzderia de opere de artă româneşti existente în curţi, case şi instituţii. În mijlocul satului, pe malul unui fir de apă te poţi plimba printr-un parc de statui semnate de Mihai Buculei, Napoleon Tiron, Liviu Russu, Dumitru Şerban, Aurel Vlad. O clădire veche de 400 de ani e decorată cu uleiuri de Stendl şi Flondor. În faţa şcolii comunale un "Pantocrator" de Buculei, la cimitir - în amintirea soldaţilor germani căzuţi în război (!) - o cruce comemorativă de Buculei şi Aurel Vlad, pe zidul bisericii Maria Hilf, un însemn votiv pe care stau şase nume de sculptori români. În grădinile lui Hans Beer şi Karl Mosner - lucrări de Napoleon Tiron. Acasă la Peter Schaaf şi la Thomas Reindl - lucrări de Dumitru Şerban. Walter Flick are o lucrare de Liviu Russu, Reinhard Rauner - una de Aurel Vlad . Buculei e prezent, de asemenea, şi în gospodăria lui Wilhelm Menzel şi a lui Max Hackel. Această înşiruire de nume sună, poate, fastidios. Dar n-am scurtat-o din două motive: întîi pentru a savura, o dată mai mult, amestecul exotic de apelative româneşti şi nemţeşti reunite cordial în aceeaşi ogradă şi apoi pentru că miracolul întîmplării pe care o relatez nu e al unor instituţii solemne, al unor comisii, asociaţii, fundaţii şi comitete, ci al unor oameni concreţi cu individualitatea lor distinctă, cu iniţiativa lor liberă, cu sensibilitatea lor, cu banii lor. Cînd spun "miracol" nu mă simt vinovat de exaltare. Înlocuiţi Beratzhausen cu un nume de mică aşezare românească şi veţi vedea că am dreptate. Gîndiţi-vă că s-ar putea vorbi de un Kuratorium pentru cultură europeană la Boşoteni, sau la Lehliu, sau la Pipirig. Gîndiţi-vă că în sate ca acestea aţi descoperi sculpturi moderne subvenţionate de ţărani, că şcoala generală din Potigrafu ar achiziţiona - pentru decor - o lucrare a unui celebru artist de la Berlin. Or - proporţional vorbind - tocmai asta se întîmplă la Beratzhausen. Pentru asemenea năzdrăvănii, şi pentru altele, Consiliul Europei a conferit comunei bavareze "Diploma europeană" şi "Steagul european". E o formă de integrare, de colaborare a marginii cu centrul, a mîndriei locale cu deschiderea spre lume care trebuie să ne dea de gîndit.

Experienţa Beratzhausen-ului dovedeşte că o comunitate restrînsă poate dobîndi profil european şi recunoaştere europeană fără mari mijloace, cu condiţia să aibă idei expresive şi generoase şi energia de a le întruchipa. Evident, pentru a se dedica unor proiecte umanitare sau culturale, comunitatea cu pricina trebuie să fie înstărită, să nu aibă grija subzistenţei. Beratzhausen era sărac în anii '50 şi prosper la mijlocul anilor '60. În 1975 a putut începe să se comporte ca un partener al lumii. Dar pentru asta bunăstarea n-ar fi fost de ajuns. Locuitorii satului trebuiau, în plus, să poată privi dincolo de orizontul bunăstării, să fie disponibili şi orgolioşi. Disponibili, adică atenţi la sunetul veacului şi la oferta circumstanţelor. Orgolioşi, adică dornici să facă istorie, să dubleze bunăstarea prin prestigiu. Mai trebuiau să fie cuviincioşi şi inteligenţi. Să nu încerce a se impune prin propagandă, ci prin faptă. Nu cred că s-a vorbit vreodată, pe coclaurii de pe valea Laaber-ului, despre necesitatea de a salvgarda "imaginea Beratzhausen-ului", nu cred că există un "lobby" beratzhausenian la Strasbourg sau la Bruxelles şi nu cred că membrii consiliului local şi-au trimis peste tot iscoade şi ambasadori care să laude realizările satului şi să camufleze ruşinile lui. Nu cred nici că jumătate din populaţia din Beratzhausen înjură cealaltă jumătate, că fiecare încearcă să se descurce pe cont propriu şi pe socoteala celorlalţi. Mi se spune că nu există, în comună, nici un post de poliţie. Cel mai apropiat e la 20 de kilometri şi somează... Dar nici toate acestea n-ar fi de ajuns dacă oamenii s-ar simţi cu mîinile legate. E nevoie de autonomie locală, de o gestiune descentralizată a avutului obştesc. Există un impozit comunal pe care organele locale îl distribuie după buna lor chibzuială: îşi pot permite să fie darnici, îşi pot permite să aibă imaginaţie. Reţeta succesului e încă şi mai complicată: mai e nevoie şi de o sumedenie de oameni de ispravă, capabili de entuziasm, de efort voluntar, de hărnicie tonică. Şi iarăşi îmi vine să dau nume pentru că purtătorii lor sînt sarea nutritivă, lutul formativ al performanţei de care vorbim. Mai întîi Josef Betzold, preşedintele Kuratorium-ului pentru cultură europeană, omul cheie, vital, cald, plin de idei şi de mîndrie autohtonă, gata să-şi utilizeze timpul, banii, familia şi prietenii, pentru un proiect izbutit. Apoi echipa sa: Georg Thaler, Ernst Schmidt, Josef Hauser, Michael Eibl, Margret Schmeidel, Christa şi Georg Rappl, Alois şi Resi Dürr, Anton Seitz, Xaver Lehner. Nici alţii, de la primarul cooperant (Hermann Lassleben), la pastorul catolic (Muhlbaner) şi cel protestant (Lehner) - ambii pre-numiţi Max, de la simpaticul Franz Padberg (cu mustăţi chesarocrăieşti) care livrează fructe, la Siegfried Frauenknecht, care dă de mîncare, de la Maria Gabler la Renate Bäumer. La cei vii, se adaugă, firește, şi aroma cîtorva repere vechi, de natură să ilustreze o (stimulatoare) tradiţie. În secolul 16 a trăit la Beratzhausen Argula, Freifrau von Stauff, care avea curajul să vorbească - în vremuri tulburi - despre necesitatea toleranţei religioase. Paracelsus a trecut şi el pe aici, găsind răgazul şi atmosfera necesare pentru a scrie o carte. Aşa se alcătuieşte destinul unui loc. Şi panaşul lui. Aşa se asigură continuitatea fertilă a unei comunităţi. Artiştii români au profitat de virtuţile acestei comunităţi în chip exemplar. Au lăsat o bună amintire, ceea ce iarăşi mă pune pe gînduri **à propos** de integrarea europeană. Trebuie să reflectăm nu doar la integrarea instituţională, administrativă, dictată de interese şi termene impuse "de sus", de la centru. Trebuie să ne gîndim şi la o integrare "de jos", de la om la om, prin subversiunea superioară a calităţilor personale. Cînd cutare "simplu cetăţean" din Beratzhausen îmi vorbeşte cu lacrimi în ochi de Napo sau de Buculei, cînd Richard şi Rosmarie Schwarz îmi arată, nostalgic, camera de oaspeţi în care e găzduită de obicei familia Stendl, cînd mi se vorbeşte de nobila salahorie a sculptorilor români care lucrau zi-lumină, în arşiţă, sub ochii gazdelor lor ("asemenea lucrători aş vrea să am" îmi spune un fermier căruia nu i-a vorbit încă nimeni de lenea românească...), îmi spun că prestaţia prietenilor mei plasticieni e cu zece clase peste aceea a delegaţiilor noastre parlamentare care voiajează afon prin capitalele Europei.

Pe scurt: modelul suedez? Modelul japonez, american, elveţian? A se slăbi! Propun unul mai la îndemînă: modelul Beratzhausen...

Andrei PLEŞU

© S. Ghețe

Firescul ca excepţie (VIII)

Antologia de "folositoare învăţături", întocmită, tradusă şi comentată de marele logofăt, tipărită la Buda în primăvara anului 1826, este una dintre *cărţile cele trebuincioase* despre care e vorba în Instiinţare. Într-o notă despre nedreptul, abuzivul regim fiscal din Valahia, se face o referire la apropiata apariţie a **Insemnării**..., ceea ce arată că Golescu lucra după un plan anume şi nu la întîmplare: "Apoi lasă, zic, toate celelalte împliniri ale huzmeturilor, cu care nedrept mijloc să vînd, să primesc de la lăcuitori, pentru cari *toate mai pe larg să vor arăta în altă cărticică ce în urma aceştii va veni* (s.n.), unde mă spovedesc chiar eu în ce chip am urmat pe acele vremi, din cari judec că un norod ocîrmuit cu acest feliu de mijloace nu poate fi fericit, şi nici cei mari, nici cei de mijloc, nici cei mai mici nu pot fi fericiţi..." Cum la 20 noiembrie 1826, după cum aflăm chiar din cuprinsul **Insemnării**..., se afla încă la Viena, înfiinţarea şcolii din Goleşti şi începerea "tipăriturilor", cum zice N. Iorga, sînt acţiuni anterioare memorialului de călătorie, în care s-a văzut totuşi un program de lucru pe care marele logofăt l-ar fi urmat după revenirea în ţară. Mai potrivit este de aceea să presupunem, aşa cum arătam, că însăşi redactarea **Insemnării**... (operă de rememorare, nu relatare directă, imediată, "jurnal" constituit pe măsură ce se desfăşoară călătoria) a făcut parte dintr-un program mai larg. Este de altfel evident că în latura aşa-zicînd teoretică **Insemnarea**... pare a fi fost un manifest politic, social şi cultural prin care se preconiza o reformă radicală a lumii din Ţara Românească, după modelul Europei occidentale; o reformă prin care se viza îndreptarea întregului sistem din Valahia anilor 1820-1830 - *ocîrmuirea, pravilele, năravurile.*

Instrumentul acestei prefaceri avea să fie cultura. S-a făcut de altfel observaţia că după 1821 "în Principate primele manifestări culturale devin mijloace de exprimare a curentelor opoziţioniste", că "boierii luminaţi stabileau o indisolubilă legătură între ideea emancipării politice şi aceea a dezvoltării culturale. Aceasta din urmă trebuia să pregătească pe cea dintîi. În ordinea posibilităţilor de înfăptuire, opera culturală venea pe primul plan".

Ar fi însă o eroare să credem că interesul pentru culturalizare provine din devierea forţată a interesului pentru politică: într-o societate înapoiată cele mai luminate şi mai bine intenţionate reforme politice rămîn fără alt efect decît pervertirea lor. Emanciparea culturală şi intelectuală nu era un pretext: era o necesitate. O dovadă putea fi chiar situaţia Ţării Româneşti de după revoluţia lui Tudor, cînd se încheie domniile fanariote, prelungindu-se însă fanariotismul.

Chiar lungimea exilului, mai înti impus de împrejurări, dar pe urmă, se pare că voluntar, arată la Constantin Golescu existenţa unei vii nemulţumiri nu numai faţă de stările anterioare anului 1821, dar şi faţă de situaţia prezentă, cu toate că ţara avea, după 1822, un domn "pămîntean", pe Grigore Ghica, şi se păşise pe calea unor reforme timide.

Nu este însă fără rost a reaminti că deşi instalarea lui, după un veac de fanariotism, stîrnise un mare entuziasm patriotic, bine înrădăcinatele rele deprinderi aduse din Fanar nu încetaseră să fie o sumbră realitate. Noul domn era "om fără instrucţiune" şi "se dovedi nepotist", instalîndu-şi repede multele rubedenii pretutindeni în administraţia ţării, dîndu-le posturi grase (Pompiliu Eliade face o lungă listă a acestor cimotii şi a funcţiilor pe care le deţineau); era "încrezător în cîţiva favoriţi", dar îşi dizgraţia miniştrii cu uşurinţă, schimbîndu-i neîncetat, fiindcă era excesiv de bănuitor; nu iubea cultura, ura cărţile şi în palatul lui nu avea nici un volum şi nici o hartă geografică; a interzis să se ţină în cafenele gazete (străine: altele nu existau) şi să se dea la citit. În august 1823 vrea, din raţiuni economice, să taie din fondurile pentru învăţămînt, cerînd *"a mai cumpăni cît va fi prin putinţă cheltuiala şcoalelor"*, măsură de fapt antipatriotică şi înţeleasă foarte exact de Iordache Golescu, în răspunsul dat cu acest prilej *pămînteanului*: "Străinii fură întemeietorii acestei şcoli şi creatorii veniturilor sale, şi acum, cînd un pămîntean domneşte asupra Valahiei, noi am vrea să lucrăm ca să o ţinem în ignoranţa, întunerecul şi barbaria pe care Europenii ni le impută pe drept cuvînt!" În vremea lui Grigore Ghica "lipsa de bani era mare; preţurile urcate peste măsură, foametea bîntuia, haiduci cutreierau ţara"; "toată lumea se îmbulzea la slujbe pentru «procopseală» şi era aproape o necesitate ca slujbaşii să se reînnoiască în fiecare an, pentru ca să se poată «pricopsi» cît mai mulţi", deoarece "funcţiunea trebuia să fie pentru titularul ei, schimbat anual, prilej de repede «chiverniseală», termen mărturisit în acte". Marea instabilitate legislativă din vremea fanarioţilor se menţinuse şi chiar crescuse, iar despre acest adevărat flagel social ne putem face o idee din *Raportul lui Barbu Ştirbei către Kisseleff asupra stării Valahiei în anul 1832:* "Dar arma cea mai grozavă pe care o mînuia guvernul, era dreptul ce şi-l păstrase de-a se pronunţa în ultimă instanţă la toate judecăţile şi chiar de-a reveni asupra sentinţelor pronunţate de Hospodarii precedenţi şi prevăzute cu toate formele legale; la modul acesta îşi rezervase dreptul de-a dispune de averea fiecărui particular şi de-aşi mulţumi urile sau cupiditatea: de aceea totul atîrna de la bunul plac al unui singur om, întrunind toate puterile: cea legislativă, cea executivă şi cea judiciară. Toate se făceau prin intrigă, şi lucrul cel mai greu pentru un om cinstit şi liniştit era să fie silit de-a face şi el intrigi şi de-a fi în continuă agitare pentru a se feri de-o mulţime de neajunsuri, cari cad totdeauna asupra unui om cinstit în mijlocul corupţiunii generale;" "Pretutindeni puterea înlocuise dreptul, arbitrariul înlocuise legea, şi din nenorocire abuzurile de tot soiul erau singurul mijloc de producţiune şi de cîştig". Justiţia devenise un instrument de represiune, pus în slujba unui sistem politic viciat; nu era laică şi separată de celelalte puteri, ci "cu totul contopită în administraţie; perceptorul impozitelor era în acelaşi timp administrator şi magistrat. (...) Legile rămîneau prin urmare fără putere, favoarea sau capriciul hotărau în toate; dreptatea era de obicei sacrificată pasiunilor şi interesului josnic."

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Acţiunea şi naţiunea

Timpul liber este singurul cu adevărat trăit. Asta cînd nu i-am pierdut de tot sensul. Cînd nu i l-am pierdut, însă, adevăratele revelaţii au loc în vacanţă, în starea de neocupare, cînd vălul raţiunii utilitare cade. Sînt liric, ştiu, dar cum să nu fiu cînd am ocazia să mă simt la Bucureşti, **acasă,** ca la Paris, de exemplu: liber să mă las ocupat, invadat de cine şi de ce poftesc eu (dacă poftesc). Mi-am realizat, vara aceasta, un vis mai vechi: acela de a-mi putea petrece vacanţa **acasă.** Familia odată expediată în locuri consacrate de vacanţă, am stat şi m-am uitat, sîmbăta şi duminica, cu vin alb, sec, rece şi neîndoit şi cu caşcaval cu piper, la faza finală a turneului de tenis de la Kitzbuhel (Austria) "manajat" de Ion Ţiriac. Ocazie cu care postul de televiziune Radio TV a avut drepturile de transmisie în direct. Am putut, astfel, admira reclamele, printre care una budapestană, bine plasată (în fundul terenului). M-am întrebat, prosteşte: de ce niciuna românească, dacă tot e Ion Ţiriac managerul turneului? Pentru simplul motiv că firma maghiară cu pricina face parte din grupul Generali, sponsorul principal al turneului. Cu alte cuvinte, pentru că noi nu am făcut imperiu cu nimeni, **ca stăpînitori.** Sau nu toţi. Nu avem conştiinţă de stăpînitori, deci nu resimţim nici obligaţiile şi răspunderile, **preocuparea pentru stil** a acestora. Aceia dintre noi care s-au asociat unei puteri imperiale au fost **profitori. Supuşi** de gradul întîi, spre deosebire de restul, masiv, al populaţiei, care era pur şi simpul **exclus.** De unde refularea şi pervertirea: sclavii deveniţi stăpîni s-au comportat, la noi, imperial, lipsindu-le tocmai imperiul. Căci ce altceva decît un "împărat" fără imperiu se simţea Ceauşescu? El nu avea "obiect" pe măsura puterii pe care şi-o dorea, şi pe care a şi avut-o, în forme deviate, monstruoase. De aici latura delirantă a comunismului românesc.

Să revin, însă, la sport, la adevăraţii eroi, ultimii care mai încorporează, în limitele stadioanelor, sensul prim, liberal al multora dintre cuvintele noastre cele mai de preţ, pe care noi nu le mai trăim decît indirect, "metaforic". Comentatorul de pe ProTV (foarte bun, pe nume Daniel Chican) l-a numit la un moment dat pe tenismanul austriac Thomas Muster "acest gladiator al terenului de cărămidă pisată". Nici nu ştie, însă , cîtă dreptate are! Şi nu numai în sensul evocat mai sus. Sportul tinde a reveni la "etimon", devine tot mai agresiv, tehnica lui constînd tocmai într-o cît mai bună "instrumentalizare" a agresivităţii. Am închis, preţ de un **game,** ochii: de pe teren se auzeau icnete, gemete. Fiecare părea că va fi ultimul, aveai senzaţia că adversarul celui ce loveşte cu atîta sete, din toată fiinţa lui, nu poate să reziste multă vreme, că-şi va da sufletul. Dar nu! Mi-am amintit că şi Arnold Schwartzeneger e tot austriac (la origine), ca şi Thomas Muster, şi mi-au venit în minte filmele starului hollywoodian. Tenisul-apocalipsă!

Că tenis = vacanţă s-a vădit şi din spectacolul oferit (la Neptun, firește!) de trei înalţi demnitari (Nicolae Văcăroiu, Adrian Năstase, Teodor Meleşcanu, singurul cu umor) strînşi în jurul unui fost tenisman (Dumitru Hărădău), din gura căruia mi-a fost dat să aud o propoziţie care m-a înspăimîntat: "Domnul Văcăroiu citeşte cam patru mii (4000) de pagini pe zi". Aoleu! Ce s-o fi întîmplat? Mă simţeam, evident, complexat.

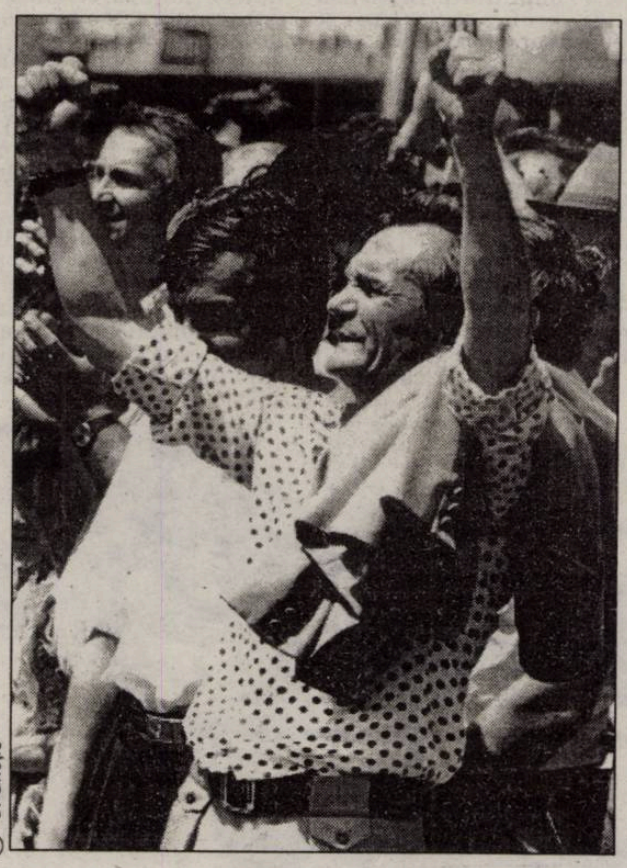
© S. Ghelie

Din hedonismul acesta estival nu a reuşit, însă, să mă trezească, aducîndu-mă la realitate, adică la mizeria mută, comună şi comunitară ce face posibile incredibile "recorduri" individuale, decît o explozivă anchetă despre copiii bolnavi de SIDA difuzată, miercuri seară, pe programul I al TVR şi realizată impecabil, adică patetic, de Melania Coman. Pe lîngă imaginile incredibile cu copii muribunzi şi părinţi amuţiţi de disperare, au răsunat cîteva întrebări (formulate efectiv sau provocate de ceea ce vedeai şi auzeai) la care evitarea răspunsului de către cei responsabili (a răspunde = a răspunde) echivalează fără rest cu afirmarea vinovăţiei: de ce alocaţii atît de mizere şi atît de greu de obţinut în condiţiile unei fiscalităţi ucigătoare? De ce se ţin ascunse cifrele reale ale infestaţilor cu HIV? De ce nu se fac recensăminte, de ce boala este lăsată să evolueze "în suc propriu"? Dacă aceasta este imaginea adevărată a României, de ce ne supărăm cînd străinii ne-o descoperă? Pentru că nu mai putem arăta în eter, adică nimănui, furnale şi canale!? **Cine** e, de fapt , SIDA? Ea are nume, deci responsabili. În Franţa, de pildă, fostul director al centrului naţional de transfuzii, doctorul Garetta, îşi petrece în prezent viaţa la închisoarea (ironie a sorţii!) Santé. S-a închis Jilava pe motiv de umezeală? Dar nu se spune pe româneşte "a intra la apă"? La apa Sîmbetei... Culmea este că astfel de anchete efectiv explozive nu sînt puţine pe postul naţional de televiziune. Dar tot degeaba. Ce speranţe mai pot nutri oamenii, mai cu seamă cei vădit şi atroce loviţi, dacă nici TVR, cea care a făcut, nu-i aşa, revoluţia nu înseamnă, iată, nimic, nu are nici o putere?

Însă emblema săptămînii mi-a fost pusă la dispoziţie de **Antena 1,** în cadrul **Observatorului** de joia trecută. O anchetă pe stradă, cu întrebarea **Ce părere aveţi despre scandalul grîului?** Şi un răspuns incredibil, spus de o voce molcomă, cu accent ardelenesc: **Nu ştiu, nu sîntem de pe-aici!** Fireşte: noi sîntem români, noi avem treburi mai importante cu ungurii, cu cuponul... N-a căpătat deodată "tranziţia" sens, nu s-a înviorat, oare, istoria de cînd sîntem prinşi în "cel mai mare program de privatizare din istoria României"? Fireşte că e "cel mai mare", avînd în vedere că vine (dar chiar vine? mai bine mai tîrziu decît niciodată...) după **cel mai mare program de deproprietărire din istoria României,** opera comunismului! Se va realiza, oare, planul la privatizare? Aştept nerăbdător cifrele edificatoare. Cît despre "naţiunea (care) înseamnă acţiune", mă simt, pur şi simplu, redus la tăcere. Îmi vine să fac gesturi. Care, din fericire, nu se pot reproduce în scris. "Naţiune"... Pe vremuri, "acţiunea" purta denumirea de **naţionalizare.** Să...încerc să înţeleg. Nu mă dau eu bătut cu una, cu două!

Bogdan GHIU

Economie

Agonia statului-investitor

Profesorul Slăvescu şi-a înscris numele între acele personalităţi care au dat mult neamului românesc. Din ce a dat, i s-a primit însă puţin. Vechiul regim îl condamnase la uitare. Azi, puţini ştiu ce a scris şi ce a gândit acest ilustru produs al şcolii economice româneşti din anii interbelici. Deşi ideiile lui sînt actuale şi ne pot fi încă de folos. Scria Victor Slăvescu: între factorii de creştere a venitului naţional, în afară de capital, pămînt şi muncă, trebuie să avem în vedere încă trei - **întreprinzătorul, ideea tehnică** şi **statul**.

Capitalul, pentru a obţine profit, se uneşte cu munca. Între cele două valori există o relaţie de intercondiţionare: nici capitalul fără muncă, nici munca fără capital nu produc valori noi. Dar trebuie să avem în vedere încă trei factori, cum nota profesorul Slăvescu: **întreprinzătorul**, care să pună în mişcare circuitul bani-marfă-bani (a cumpăra, a prelucra şi a vinde mai scump, cu profit); **ideea tehnică**, absolut necesară pentru obţinerea eficienţei maxime; şi mai este nevoie de **stat**, care să asigure legi bune, să le garanteze aplicarea şi să dezvolte un climat economic optim. Dacă bineînţeles statul nu este el însuşi întreprinzător.

La noi, pînă în '89, statul se identificase cu întreprinzătorul. Un întreprinzător ciudat, pentru care adeseori efectul ideologic era mai presus decît cel economic. Dar legităţile economice, încălcate de prea multe ori, cu bună ştiinţă sau din neştiinţă, s-au răzbunat. Statul român a pierdut, încă din 1980, cursa investiţiilor. Atunci a început agonia statului-investitor, proces care continuă şi astăzi.

Sigur, astăzi multe lucruri sînt total schimbate. Pînă în 1989, unicul rezervor important de investiţii era bugetul de stat. Declinul statului-investitor a antrenat, an de an, căderea economică a ţării. În prezent, economia românească are încă un rezervor important de investiţii, în extindere: **capitalul privat.** De acest tip de capital sînt legate speranţele noastre de redresare economică.

De altfel, terenul pierdut de stat, prin diminuarea capacităţii sale investiţionale, este ocupat de capitalul privat. În 1994, faţă de 1993, ponderea domeniului public în totalul investiţiilor a scăzut cu 15 la sută. Ştacheta a fost preluată de sectorul privat, a cărui contribuţie la formarea produsului intern brut a urcat la 35 la sută. Deşi în industrie - domeniu în care se concentrează cea mai mare aglomerare de capital naţional - ponderea capitalului privat nu depăşeşte 12 la sută. Numai aceste două cifre, aşezate una lîngă alta, ar fi suficiente pentru a proba cerinţa ca statul să se debaraseze de rolul de întreprinzător, care nu i se potriveşte. Şi să-şi joace bine rolul de protector al investitorilor corecţi, prin toate cele trei puteri ale sale: legislativă, executivă şi judecătorească.

Este limpede că statul îşi va păstra şi calitatea de investitor. Îndeosebi în direcţiile în care merg şi în prezent, cu preponderenţă, resursele sale: industria energetică, industria extractivă şi infrastructuri. Numai că statul nu investeşte după nevoi, ci după buget. Ceea ce înseamnă că, inclusiv în aceste direcţii, este nevoie să-şi asocieze investitori privaţi.

Cîmpul economic nu se reduce însă la aceste domenii. Este mult mai vast. Iar nevoia stringentă de însănătoşire a vieţii economice, de normalizare a **producţiei**, concept ce a căpătat un sens nou, cuprinzînd atît **fabricarea de bunuri materiale**, cît şi **furnizarea de servicii**, nu mai poate să fie acoperită numai de investiţiile de stat. De fapt, niciodată nu a putut să fie acoperită. Aşa se explică de ce noile industrii nu au mai putut fi retehnologizate în anii '80, iar serviciile au ajuns cenuşăreasa economiei româneşti.

Manualul marxist de economie politică, pentru studenţii de la ASE, recunoştea că "o ţară este cu atît mai bogată cu cît are posibilitatea de a ocupa în sfera productivă (în sensul vechi al conceptului, de fabricare a bunurilor materiale - n.a.) o populaţie mai puţin numeroasă, în raport cu cea din sfera neproductivă". Deciziile politice erau subordonate însă unei alte teze: aceea că munca prestatoare de servicii n-ar produce venit naţional. Rînd pe rînd, comerţul, turismul, unităţile de reparaţii au fost decimate sub impulsul acestei iluzii ideologice. România, în ceea ce priveşte ponderea populaţiei active în servicii, s-a situat în coada Europei.

N-am insista asupra acestei teze dacă astăzi lucrurile s-ar fi schimbat. Dar nu s-au schimbat, sub acest aspect. Serviciile continuă să fie ţinute la periferia vieţii economice. Investiţiile în servicii nu numai că nu sînt sprijinite de stat, dar sînt descurajate prin politica fiscală, prin sistemul de creditare şi prin lipsa oricăror stimulente morale. Cei ce se încumetă totuşi să investească în servicii, mai ales în comerţ, sînt arătaţi cu degetul şi numiţi speculanţi.

Fără îndoială că locul industriei nu poate fi decît în centrul procesului investiţional. Am văzut, însă, în ce direcţii investeşte statul: energetică, industria extractivă, infrastructuri. Şi nici măcar în aceste domenii nu-l ţin curelele să asigure ofertă pentru toate cerinţele. Dar ce facem cu industria prelucrătoare, unde marile priorităţi - restructurarea, retehnologizarea, costurile mai mici şi profitul mai mare, într-un cuvînt competitivitatea - sînt extrem de costisitoare? Statului nu-i mai ajung banii. Soluţia nu poate fi decît amplificarea investiţiilor private.

Ne întoarcem, aşadar, la trinomul profesorului Slăvescu: **întreprinzătorul, ideea tehnică** şi **statul**. Relaţie în care întreprinzător nu mai poate fi cu preponderenţă statul, ci investitorul privat. Iar rolul statului nu mai poate fi acela de a sustrage bani publici de la sănătate, învăţămînt, cultură şi administrarea societăţii, pentru investiţii în economie, ci de a asigura climatul necesar diversificării afacerilor. Un climat atractiv, prin care întreprinzătorii privaţi să fie "împinşi" să investească.

Adrian VASILESCU

O altă formă fără conţinut: „stabilitatea“

Unul dintre termenii evocaţi mereu cînd se inventariază atu-urile României este cel de **stabilitate**. În viziunea guvernanţilor, de aici trebuie să ne vină (aproape) totul: atragerea investitorilor străini, integrarea în structurile euroatlantice, statutul de putere regională, încrederea organismelor financiare internaţionale etc. Mulţi par să fi uitat că în 1992, la instalarea guvernului, premierul Văcăroiu a declarat că e vorba de un guvern "pentru patru ani", în timp ce unii lideri ai opoziţiei s-au grăbit să-i prevestească sfîrşitul în maximum şase luni. Se pare ca premierul a cîştigat pariul cu stabilitatea şi va rămîne în funcţie pînă la sfîrşitul legislaturii. Acum se vorbeşte din nou despre o moţiune de cenzură - şi, deci, despre o (nouă) eventuală cădere a guvernului. Ceea ce ne îndeamnă să ne oprim puţin asupra ideii de stabilitate şi a conotaţiilor sale.

Aparent, stabilitatea politică din România corespunde întru totul standardelor: din 1992, avem un guvern rezultat în urma unor alegeri, un preşedinte ales, au apărut şi au început să funcţioneze instituţii noi, specifice unui stat de drept etc. Mişcările sociale n-au avut o amploare deosebită; de fiecare dată, marile greve anunţate cu surle şi trîmbiţe au sfîrşit fără eroism, într-o indexare suplimentară a salariului rămasă doar pe hîrtie sau într-o anexă la contractul colectiv de muncă. Au existat, e drept, mai multe moţiuni de cenzură, dar de fiecare dată ritualul amplu al pregătirii şi dezbaterii lor a fost strivit de un vot scurt şi previzibil: guvernul a rămas neclintit, iar opoziţia a fost mulţumită să-şi justifice, în acest fel, existenţa, considerînd că "hărţuieşte" Puterea şi, deci, o supune unui război de uzură. Dacă ne gîndim bine, executivul a avut mai multe probleme cu partidele care-l susţin decît cu cele din opoziţie: guvernul ar fi putut cădea numai dacă unul dintre aliaţii PDSR ar fi dezertat. Or, acest lucru a fost evitat sistematic, prin succesive căderi la învoială cu PUNR, PRM şi PSM. Posturile acordate partenerilor din "arcul guvernamental" au fost preţul plătit pentru ca maşina de vot să funcţioneze, în Parlament, fără fisură. În acest fel, orice încercare a opoziţiei de a provoca schimbarea cabinetului a fost, de la început, sortită eşecului, iar moţiunile de cenzură au devenit simple exerciţii retorice.

Aici apar primele semne ale superficialităţii cu care e privită stabilitatea. Ea ascunde, de fapt, teama de schimbare, refuzul oricărei forme de dinamism; deşi există o opoziţie consistentă numeric, majoritatea parlamentară îşi permite să facă aproape orice, iar guvernul se comportă de parcă ar fi instalat în Palatul Victoria pe termen nelimitat. Aceasta pentru că nu e vorba de o majoritate bazată pe programe şi reguli, ci pe relaţii clientelare. Singura posibilitate de modificare a actualei majorităţi ar fi o breşă în cadrul alianţei. Deci singura politică eficientă a opoziţiei ar fi, teoretic, provocarea şi/sau specularea unei asemenea breşe. Practic, acest lucru este imposibil, din două motive: mai întîi, pentru că alianţa guvernamentală se bazează pe o ţesătură de relaţii şi interese (de suprafaţă sau subterane) care creează o solidaritate vecină cu complicitatea, iar apoi pentru că, la noi, puterea şi opoziţia nu participă la **acelaşi** joc politic, cu strategiile şi regulile lui, ci fiecare îşi are propriul joc, necomunicînd cu partea adversă decît la nivel retoric. Oricum, o nouă moţiune de cenzură (la ora cînd scriu nu e sigur dacă ea va fi declanşată) va avea acelaşi sfîrşit ca şi cele de pînă acum; cu diferenţa că, apropiindu-se alegerile, iar chestiunea în discuţie fiind grîul (deci ţăranii, deci electoratul de bază al PDSR în '92), populismul va fi mult mai abundent în discursurile ambelor părţi.

Ca să fie adevărată şi să aibă consecinţe benefice pentru ţară, stabilitatea ar trebui însă să mai însemne ceva, nu doar continuitatea la guvernare a aceleiaşi echipe. Or, în spatele "lipsei de tulburări sociale majore" (şi, ce-i drept, greve şi manifestaţii de stradă nu prea mai avem) descoperim o mare de scandaluri lăsate de atîta timp în suspensie: cazuri de corupţie, afaceri dubioase ale unor potentaţi, fraude de proporţii, arestări şi contraarestări şi altele asemenea, despre care cetăţeanul de rînd citeşte în ziare, nu pricepe mare lucru şi rămîne cu impresia că legea, în România, nu mai înseamnă nimic şi că "înainte le era măcar frică de partid". Se fac comisii şi subcomisii de anchetă "pe probleme" (case, importul de grîu, afacerea Petromin, corupţia ş.a.m.d.), se redactează rapoarte, se trag concluzii şi învăţăminte, dar totul nu e decît o încercare de salvare a aparenţelor. Practic, nu se întîmplă nimic. Iar între timp apar noi scandaluri. Vara aceasta e o adevărată mostră de instabilitate din acest punct de vedere: Parchetul General se ceartă cu Inspectoratul General al Poliţiei pe caz de "Sexy Club", uitînd că, de la teroriştii încoace, există zeci de dosare serioase care încă n-au fost finalizate; se amplifică scandalurile din domeniul bancar, ceea ce - spun avizaţii - e o manifestare a bătăliei ce se dă pentru subordonarea băncilor; continuă contrabanda cu benzină în Iugoslavia şi nimeni nu-şi dă seama, din suita de comunicate şi declaraţii, ce face guvernul în această direcţie; cît despre serviciile secrete, asistăm la mari demisii (directori adjuncţi!) din motive neclare sau neprecizate, în timp ce atunci cînd au existat motive n-a fost dat afară nici măcar un plutonier. Toate acestea, cumulate, dau o cu totul altă imagine decît aceea de "stabilitate politică". Iar faptul că instituţii fundamentale ale statului nu intervin, se bîlbîie sau sînt (voit) ineficiente în toată această dezlănţuire de ilegalităţi şi abuzuri, compromite nu doar pe procurorul X sau pe poliţistul Y, nu doar o instituţie sau alta, ci însăşi ideea de ţară stabilă, deci fără riscuri pentru investitor, credibilă pentru FMI şi interesantă ca aliat pentru organismele euroatlantice.

A miza, în decretarea **stabilităţii**, doar pe continuitatea la guvernare a aceleiaşi echipe, fără tulburări majore, e total neproductiv şi iluzoriu. Pentru că, la urma urmei, a avea aceeaşi majoritate parlamentară şi acelaşi guvern timp de patru ani e, în ordine democratică, un fapt banal. Important e, în ultimă analiză, **ce se întîmplă** în acei patru ani.

Mircea VASILESCU

De jur împrejur...

O diplomă nemeritată

Probabil că acum o săptămînă, cînd preşedintele Miloşevici lansa un apel de pace, el era la curent cu pregătirile pentru război: "Este nevoie de mai mult curaj şi de mai multă forţă pentru hotărîrea de a încheia pacea, decît pentru a începe războiul... vă rog să luaţi această decizie în interesul popoarelor voastre şi al tuturor popoarelor care trăiesc în fosta Iugoslavie, eu voi adresa acelaşi apel şi generalului Radko Mladici şi direcţiei Republicii Sîrbe" - îi scria el preşedintelui Izetbegovici. În mesajul către generalul Mladici: "Sînt ferm convins că imensa majoritate a musulmanilor din Bosnia doreşte pacea, la fel cum ea este dorită de enorma majoritate a sîrbilor. Iar o pace durabilă nu poate fi dobîndită prin mijloace militare ci doar printr-o reglementare politică care ar permite afirmarea egală a celor trei popoare: musulman, sîrb şi croat".

A doua zi, armata croată pornea la recucerirea regiunii Krajna, parte a Croaţiei, locuită majoritar de sîrbi, autoproclamată acum doi ani independentă, dar care nu-şi putea apăra această independenţă decît cu ajutorul sîrbilor domnului Miloşevici şi ai domnilor Karadzici şi Mladici. Însă domnul Miloşevici se gîndea la pace şi reţinerea de care a dat dovadă în timpul rapidei ofensive pare a confirma existenţa unei înţelegeri cu preşedintele Tudjman cu privire la soarta teritoriilor cucerite pînă luni seara. Faptul că cei aproximativ 200.000 de sîrbi care locuiau acolo nu erau la curent cu acordurile secrete sau implicite şi au luat drumul bejeniei nu este o problemă decît pentru organismele care se ocupă de refugiaţi, nu pentru conducătorii lor.

Eficienţa armatei sîrbe din Bosnia a fost şi ea pusă sub semnul întrebării de conflictul dintre "liderul" Karadzici şi generalul Mladici. Primul şi-a însuşit comanda completă a armatei, numindu-l pe cel de-al doilea un fel de consilier-coordonator. Cum era şi firesc, generalul Mladici a refuzat onoarea preferînd conducerea directă şi avînd de partea sa nu doar 18 generali care şi-au declarat fidelitatea ci şi sprijinul preşedintelui Miloşevici.

Mladici, fost colonel al fostei armate iugoslave, fost membru devotat al fostului partid comunist, născut în Bosnia occidentală, fiul unui partizan ucis la sfîrşitul războiului de ustaşi, a devenit omul politic al situaţiei: el e capabil să înţeleagă şi să coordoneze acţiunile din Bosnia cu situaţia fronturilor din Croaţia şi cu dorinţele celor puternici din comunitatea internaţională. Pentru că este evident că ofensiva croată a avut cel puţin acordul Statelor Unite şi al Germaniei, care au găsit că printr-o victorie limitată a lui Tudjman (sprijinită cu armament şi cu consilieri) se rezolvă şi situaţia enclavelor din Bosnia, iar sîrbii şi croaţii pot ajunge mai aproape de obiectivele lor iniţiale.

Dreptul internaţional, acordurile şi regulile pot fi încălcate oricînd şi oricum cu două condiţii:cea a victoriei şi cea a vitezei.

Ofensiva croată s-a oprit în pragul Slavoniei orientale, teritoriu la care disponibilitatea pentru concesii a lui Miloşevici se blochează: divizia blindată deplasată luni de la Belgrad e menită probabil să amintească această graniţă soldaţilor şi comandanţilor croaţi care înaintau cu arma într-o mînă şi cu sticla de şampanie în cealaltă. Afectat de privelişte, preşedintele rus Boris Elţîn a propus începerea tratativelor de pace la Moscova, invitîndu-i acolo pe Miloşevici şi pe Tudjman. Izetbegovici, reprezentantul Bosniei, n-a fost poftit.

Deloc sensibili la asemenea subtilităţi de protocol, mii, sute de mii de oameni îşi apără viaţa fugind: acolo unde intră trupele croate, sîrbii fug, tot aşa cum fugeau musulmanii în faţa armatei sîrbe şi croaţii în faţa militarilor musulmani. Acţiunea de curăţire etnică e pe cale de a se termina într-o Serbie sărăcită de sancţiuni, în Croaţia şi în Bosnia devastate de război.

În 1989, probabil că din tot blocul fost comunist, Iugoslavia era cea mai aptă să-şi asigure accesul în structurile europene şi nord-atlantice. Dar în 1989, preşedintele Miloşevici nu scria scrisori paşnice ci anunţa la Kosovo că Serbia înţelege să fie stăpînă în Iugoslavia. Analiştii consideră că Miloşevici a cîştigat, confecţionîndu-şi teritoriul şi populaţia pe care le proiectase iniţial. A avut de partea lui o majoritate, şi o mai are încă, pentru că a ştiut şi a putut să-şi apere ţara lui de război. Miloşevici a fost mai interesat decît puterile occidentale - care s-au aflat atît de mult în treabă, cu atît de puţin folos - ca acest conflict să nu se întindă dincolo de limitele utile Serbiei. Croaţia a devenit coparticipantă la victorie, Bosnia va trebui să se mulţumească doar cu ceea ce armata ei a putut cuceri, iar Radovan Karadzici ar trebui să renunţe la diploma lui de psiholog. Şi un om mai puţin învăţat ar fi realizat că nu toţi filmaţi în prim plan rămîn în faţă.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Grîu, ţărani, finanţare, moţiune

ADEVĂRUL

"Există pe viitor mecanismul să se evite asemenea situaţii, care trenează de ani de zile, fiindcă – ştiţi foarte bine – n-au fost bani la vreme nici la însămînţare, nici la întreţinerea culturilor şi iată, nici acum, la recoltare, aşa cum am arătat mereu în «Adevărul»?

«Adevărul» este ziarul care se străduieşte să reflecte cu obiectivitate fenomenele din economie şi societate. Trebuie să spun, legat de finanţarea lucrărilor agricole, că au fost momente cînd, într-adevăr, creditele au ajuns mai greu în teritoriu, datorită unor desincronizări între procesul tehnologic şi capacitatea sistemului bancar de a finanţa aceste lucrări. Unele tensiuni au fost amplificate artificial, dar acum s-au normalizat aceste fluxuri" (Ion Marin, **De unde a găsit peste noapte guvernul bani pentru grîu. Interviu cu domnul ministru de stat Florin Georgescu, ministru al finanţelor**, 3 august).

AZI

"Criza grîului, pe lîngă valenţele sale economice, a adus cu sine şi confirmarea spargerii unităţii opoziţiei, din care nu are de cîştigat decît actuala putere. La această oră este greu de prevăzut o nouă întîlnire între reprezentanţii opoziţiei pentru a mai salva ceva din ceea ce se mai poate salva. Cert este că şi în cazul unei noi întîlniri, declaraţiile de principiu pot fi încălcate a doua zi. «Modelul» CDR vine, din păcate, în sprijinul acestei afirmaţii" (Marius Huc, **Problema grîului. Convenţia Democratică face respiraţie artificială guvernului,** 3 august).

CRONICA ROMÂNĂ

"Dincolo de justeţea motivelor pe care partidele participante la întrunirea de la Clubul «Năstase» le-au invocat, la nivelul mediilor de informare s-a pus şi se pune întrebarea – de ce această lipsă de coordonare a «mişcărilor» Opoziţiei, într-o chestiune atît de importantă? Lăsînd răspunsul pe mai tîrziu, să privim însă, a propos de abilitate, la comunicatul Guvernului, din după-amiaza zilei în care s-a desfăşurat reuniunea Opoziţiei, prilej cu care Executivul a decis să iniţieze **o parte** din măsurile reclamate de Opoziţie. (...) Dacă Executivul se dovedeşte incapabil să soluţioneze criza pe care chiar el a creat-o, CDR va iniţia **convocarea unei sesiuni extraordinare pentru adoptarea unei moţiuni de cenzură asupra politicii agrare falimentare a acestuia**" (Alexandru Stroe, **CDR are în vedere iniţierea unei moţiuni de cenzură**, 3 august).

ROMÂNIA LIBERĂ

"Culmea ironiei pentru falşii noştri naţionalişti antimaghiari: România geme de grîu, iar românii sînt nevoiţi să cumpere pîine scumpită şi făcută cu făină importată din Ungaria! Iar ministrul agriculturii este membru al vajnicului PUNR. De altfel, peuneristul Gavra declară cu seninătate că «nu există o criză a grîului, din moment ce există prea mult grîu». Tocmai. Există o criză de guvernare. Poleită cu vorbăria ministrului finanţelor PDSR, Florin Georgescu, precum că «ne-a ajutat Dumnezeu să avem recoltă bogată»... Pe ţărani i-a ajutat Dumnezeu. E recolta lor. Recolta e meritul lor. Guvernul nu i-a ajutat cu nimic" (Roxana Iordache, **Grîul, între rugăciune şi batjocură**, 5 august).

"Preumblarea prin grădină este slobodă tuturor pe drumurile şi locurile destinate pentru aceasta, de la răsăritul soarelui pînă la 10 ceasuri seara şi în nopţi de lună pînă la 12 ceasuri. (...) 3. Dobitoace, precum cîini şi alte, sînt poprite cu totul de a intra în grădină; prin urmare orice asemenea vite se va prinde în grădină; iar porcii, la întîmplare de a să prinde, se vor ucide îndată".

(din Dispoziţiile Departamentului din Năuntru, septembrie 1852)

Încercare de sistematizare a ...

O trecere timp de 7-8 zile prin Cişmigiu, cu urechea trează la ce discută - în doi, în trei sau de unul singur! - mame, taţi, bunici, mătuşi, pensionari cu ziarul în mînă, ne-a dat viziunea fulgerătoare asupra a ceea ce ar putea fi subiectele unui Hyde Park bucureştean, în vara binecuvîntată a lui 1995; le-am sortat cu o oarecare metodă, ce-i drept...

Politică (la distanţă de două alei): "De ce a dat Iliescu dedicaţii unor ziarişti care-l urăsc? A vrut să fie gentlemen? Cu cine? Eu le-aş fi dat cu ceva în cap!" "De ce ăia de la *România liberă* i-au publicat dedicaţiile lui Iliescu? Au vrut să fie drăguţi cu el? Cu cine?"

Poliţie: "De ce şi cum e posibil ca trei echipaje de poliţie să-i confişte maşina lui Dănuţ Lupu, în Piaţa Galaţi, un Mercedes 250 Turbo Diesel...? Nu i-a dat-o cadou patron'său? Cum poa' să spună acuma Copos că i-a furat-o? Mie, dacă mi se fură bicicleta, mi-o caută Poliţia?"

Climă: "Ce mare brînză că americanii bagă o cheie în asfaltul topit şi le rămîne înfiptă acolo? Mie îmi rămîne tocul în asfalt, vara, la mine, pe Franklin, de 50 de ani şi nu mă filmează nimeni!"

Lingvistică: " Auzi? Nu se mai spune turnător. Le zice sifonar".

Diplomaţie: "Andronic are dreptate - ce-ar fi să-l pună ambasador în America pe Cajal de la evrei? Să vadă şi ei cum vine asta... La nivel de ambasade, nu există naţiuni mari şi naţiuni mici".

Medicină: " Centrul medical Lasermed este singurul din fostul lagăr socialist unde se pot şterge petele din naştere (hemangioame). Din respectul ce-l purtăm fostului preşedinte al U.R.S.S. care a permis distrugerea deliberată a sistemului comunist, ne obligăm să-l tratăm gratuit pe domnul Gorbaciov cu laserele ce le posedăm la clinică. În cazul în care invitaţia va fi acceptată..."(un domn bătrîn citindu-i pînă şi adresa centrului din Drumul Taberei, altui domn, cu mîna pîlnie la ureche).

TV: " Sînt absolut fericită, se reia Samantha!"

Măgării: "De ce se dă autorizaţie la o asemenea măgărie, ca deschiderea unui bar cu striptease masculin, trei zile pe săptămînă, 10.000 lei intrarea numai pentru femei? Şi unde? La Reşiţa, de ce la Reşiţa? Ca să compromită tot ce-i clasă muncitoare! Marţea, Miercurea, Joia... "(un domn binişor trecut, lîngă o doamnă trecută bine)

Intelectualisme:"...da'şi nenorocita aia care se omoară c-a părăsit-o amantul şi citea Senkiewicz... ce conta ce citea? Ce mă interesează? Putea citi şi Sadoveanu!"

Puericultură: "Mor să-l fac superdotat!" (o mamă privindu-şi băieţelul dat puţin după un copac, către o altă mamă)

Realităţi (scandaluri): Grîul. Porumbul ("care urmează"...) Piersicile (străine!) Caisele (de lîngă Ciorogîrla...) Casele. Camioanele. Cearceafurile ("legate de ăia 9 români care au evadat dintr-o închisoare germană şi ne-au făcut de rîs", "adică de ce ne-au făcut de rîs? bravo lor!"). Gînditorul de la Hamangia.

Marea (nu privatizare): "Mie să-mi spui de ce toţi au zis la televizor că n-au bani de concediu şi acum s-a bătut recordul de cazare pe litoral: 91%! La Costineşti dorm pe acoperişuri. Toţi suntem ipocriţi pînă la Dumnezeu".

Unul - citindu-şi singur, în şoaptă deslușită, interviul acordat de domnul C.Bălăceanu-Stolnici, Roxanei Badralexi, în *România liberă* (într-adevăr admirabil, de citit cu glas tare, în orice parc şi nu numai). **(R.C.)**

1935

O discuţie despre America

Prietenul meu pianistul, care are un humor straniu în felul de a povesti lucrurile, îmi relatează ultima sa aventură:

Am asistat la o discuţie despre America, a început prietenul meu. Aceasta s-a petrecut într-un restaurant din Capitală şi mărturisesc că m-a interesat în cel mai înalt grad.

Obişnuiesc, a continuat prietenul meu pianistul, să mănînc uneori cîte un muşchi în sînge. Sînt seri în care restaurantele cu grătar exercită asupra mea o atracţie irezistibilă. De obicei le prefer pe acelea cu aer de cîrciumă, în care cîntă un lăutar sau doi. Un astfel de local e pe undeva, pe lîngă strada Romană. Îi zice "La Chiriac".

În seara despre care e vorba, se nimerise să fiu singurul muşteriu la Chiriac. În afară de mine, nu se mai aflau decît cei doi lăutari, aşezaţi pe estrada din colţ. Nu cîntau. Şedeau unul lîngă altul pe scaune şi priveau în gol. Păreau să fie oameni de vreo 40 de ani, corect îmbrăcaţi şi distinşi la înfăţişare, ceea ce m-a făcut să bănui că fac parte dintre lăutarii care au absolvit conservatorul. Aveau acel aer, atît de cunoscut mie, a anumitor domni bucureşteni.

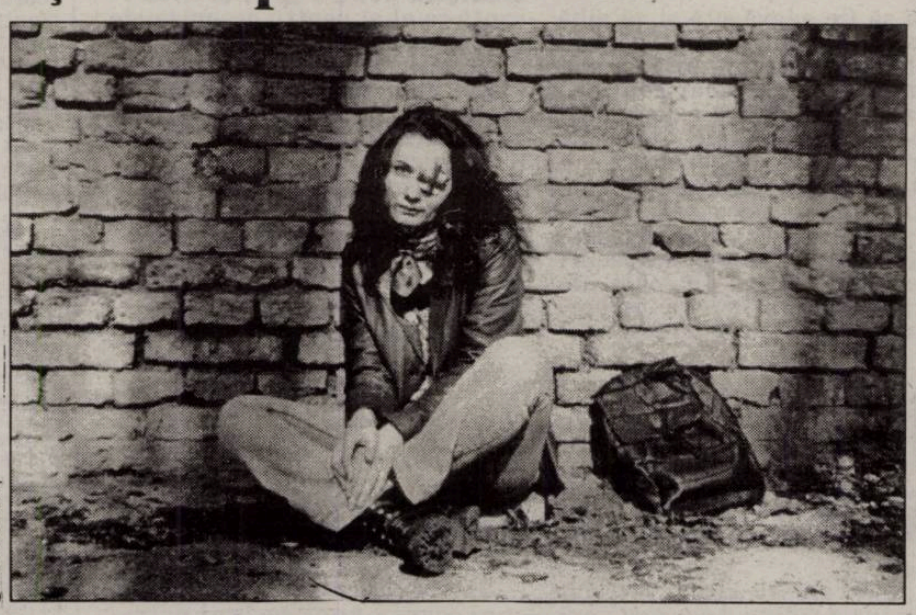

© C. Bumbuţ

Deodată, a continuat prietenul meu, mi-am dat seama că între cei doi s-a angajat o discuţie despre America. Eram aproape şi am auzit tot.

- Cică în 1936 America o să se scufunde, a început unul.
- Tţ, tţ - a plescăit celălalt din limbă - nu mai spune!
- Daa... Scrie la ziar că se scufundă.
- În 1936?
- Da, aşa cică, în 1936.
- Măi, măi, toată America?
- Păi toată. Se duce dintr-odată.
- Te pomeneşti. Şi tare-i mare.
- Oho! Nici nu se compară.
- Să ştii c-atunci dispare şi oceanul.
- Care ocean?
- Păi Pacific, eu zic.
- Să ştii. O să fie groasă.
- Pîn' la noi n'ajunge, în orice caz.
- Noi sîntem în Europa.

Pauză.

- Da' cu America e sigur?
- Aşa e vorba. Cică în 1936. Lăutarul pronunţa întreg: o mie nouă sute treizeci şi şase.
- Dar de ce naiba s-o fi scufundînd?
- Eu ştiu? O fi ceva.
- La ziar nu scrie?
- Nu. Numai că în 1936 se scufundă.
- Măi, ce-o să mai fie! Eu zic poate că şi de casele alea înalte...
- De...
- Prea le-au făcut înalte.
- Prea de tot. Se duce pămîntul; nu poate să le ţie.
- S-au ars americanii.
- O s-o păţească urît.
- Treaba lor.
- Aşa e. Treaba lor.

O altă pauză. Pe estradă, cei doi lăutari stau scufundaţi în gînduri. Pe urmă:

- Măi, scrie în ziar?
- Sigur, în ziar, Că-n 1936.
- Măi, americanii sînt şmecheri.
- Ce-are a face?
- Măi, n-o fi cumva vreo propagandă?
- Ce propagandă?
- Aşa, propagandă! Să se sperie toţi jidanii de acolo şi să fugă în Europa.
- Măi... Ete-te... Să ştii c-o fi şi una ca asta.
- Să ştii c-aşa e.
- Atunci e bună.
- Ce?
- Propaganda.
- He, he, americanii...
- Şmecheri, dom'le. Să ştii că cu asta scapă de jidani.
- Nu ca noi.
- Te pui cu americanii?

Ce să-ţi mai spun, a încheiat prietenul meu pianistul. Fusesem cam trist în seara aceea. Dar trebuie să mărturisesc că atîta enormă prostie m-a înveselit. Şefilor, le-am strigat, să ştiţi că mi-aţi plăcut. Fac cinste cu un chil de vin.

Izolaţi pe estradă, într-o splendidă superioritate, ei au primit complimentul, zîmbind condescendenţi şi gravi.

Geo BOGZA

Vorbind de pe-un butoi

În cultura politică a lumii, **Hyde-Park**, cea mai întinsă grădină publică din Londra, are faima de-a tolera orice discurs în public. Cine vrea, improvizează dintr-o cutie, o ladă, un butoi sau un scaun o tribună pe care se instalează şi se adresează curioşilor care sînt dispuşi să-l asculte. Pe tribuna improvizată urcă tot soiul de oameni. Trebuie să ai o doză de histrionism ca s-o faci. Condiţia este obligatorie şi pentru omul cu scaun la cap şi pentru acela căruia îi lipseşte o doagă. Trebuie făcută precizarea că în **Hyde-Park** vorbitorii beneficiază de aceeaşi imunitate de care se bucură parlamentarii din Camera Lorzilor şi din Camera Comunelor: de pe butoi, ori de pe ladă poţi spune orice, delictele prevăzute în Codul Civil nu te pot atinge. Dacă-ţi trece prin cap, poţi să ataci instituţia monarhică, poţi să spui despre primul ministru că e tîmpit, poţi să-ţi baţi joc de orice persoană şi orice instituţie din stat. Poliţistul te ascultă politicos.

Nu cunosc istoria acestei tradiţii. Înclin să cred că ea s-a născut cam în aceleaşi condiţii şi a urmărit aceleaşi scopuri ca şi carnavalurile Evului Mediu. O zi pe an, lumea se întoarce pe dos. Tot ce este neîngăduit în restul timpului este permis în carnaval; ordinea politică, religioasă şi morală e pusă între paranteze. Carnavalul îşi alege chiar şi un rege de o zi şi o noapte în persoana unui ins demn de tot dispreţul, ales din păturile de jos şi de condiţie intelectuală precară. Dispreţul, batjocura mulţimii dezlănţuite îl acoperă pe bună dreptate, dar ele împroaşcă simbolic instituţia supremă a statului feudal. Acesta era şi rostul carnavalului: de a permite supuşilor să se elibereze de tensiunile de tot felul datortate constrîngerilor. La sfîrşitul carnavalului, lumea se întorcea la regulile ei şi ca să se înţeleagă caracterul de excepţie al "lumii pe dos", dar şi pentru a instala cu mai multă autoritate respectul pentru instituţia monarhică, ofensată simbolic, regele de carnaval era decapitat. Licenţa avea o măsură, totul era permis, dar libertatea aceasta avea un preţ: capul uzurpatorului.

"Parlamentul" improvizat în **Hyde-Park** a avut, probabil, la origine, o raţiune carnavalescă. Ea a evoluat, în timp, şi a devenit, hai să zicem aşa, o componentă a democraţiei britanice. Carnavalul nu mai este limitat în timp, regele nu mai este decapitat, dar toleranţa aceasta e limitată în spaţiu: ceea ce e permis să spui în **Hyde-Park** e pedepsit în altă parte. Ca şi atunci cînd intri în Parlamentul britanic, una din instituţiile fundamentale ale statului, şi cînd pătrunzi în **Hyde-Park** dobîndeşti imunitate. Este cea mai bună dovadă că **Hyde-Park** e tot un Parlament, cu deosebirea că acolo poate pătrunde şi acela care nu a obţinut nici un sufragiu şi că toate discursurile la un loc, chiar dacă întrunesc o opţiune unanimă, nu devin literă de lege.

Tentaţia de a compara **Hyde-Park** cu Parlamentul României este la îndemînă, dar comparaţia se sprijină într-un picior: şi în **Hyde-Park** şi în Parlamentul nostru îţi este dat să asculţi tot felul de inepţii, şi într-un loc şi în altul poţi să găseşti diletanţi şi ţicniţi, politicieni improvizaţi şi precupeţe cu ifose. În **Hyde-Park** şi un nebun găseşte, în cele din urmă, trei-patru gură-cască să-l asculte. Şi acolo ai nevoie de **charismă**, vorbitorii sînt la concurenţă, instalaţi pe "tribune" alăturate. Dincolo de amuzamentul de-o clipă, Parlamentul din **Hyde-Park** funcţionează ca o piaţă grecească, unde un alt Socrate ar putea, la limită, deveni nu doar un lider de opinie, ci un model de urmat. Această instituţie britanică funcţionează pe marginea subţire care desparte carnavalul de viaţa publică; e şi un spaţiu de defulare, dar şi un "poligon" politic de exerciţiu democratic. De la noi, din Balcani, licenţa din parcul londonez e percepută mai ales în aspectul hilar ori din unghiul gratuităţii; poţi spune orice, nu se schimbă nimic, nici o lege, nu cade nici un conducător, nu cade nici măcar capul "regelui" de carnaval, al celui ce cuvîntă de pe butoiul lui. Şi totuşi, mie nu mi se pare că "parlamentarii" de ocazie din **Hyde-Park** vorbesc fără rost, ca să se afle în treabă. Ei se exprimă pentru cine vrea să-i asculte, iar forma aceasta de dialog, pusă la adăpostul unei "instituţii", face parte din viaţa politică britanică. Mie nu-mi vine s-o iau peste picior; doar Socrate lipseşte de acolo.

Val CONDURACHE

P.S.: Dl. Al. Călinescu a semnalat două inadvertenţe în textul meu din **Dilema**, "Ne trebuie o dictatură ca-n Rusia!". Cum orice inexactitate e regretabilă, mă pregăteam să le regret pe ale mele. Au venit însă precizările d-lui Al. Călinescu, publicate în **Dilema** şi, odată cu părerile de rău, s-a instalat o stare ciudată de confort şi solidaritate. În 133 de numere ale **Dilemei**, n-am întîlnit semnătura d-lui Al. Călinescu; o găsesc acum şi mă bucur că trăim cu aceeaşi intensitate ideile timpului nostru. De-aş şti că la fiecare inadvertenţă, dl. Al. Călinescu ar semna în **Dilema** o precizare, aş face efortul să comit o inexactitate în fiecare articol al meu.

Butucul şi rugul

Recent, în numărul consacrat "Revoluţiilor", prietenul şi colaboratorul nostru Teodor Baconsky a publicat, în traducere proprie, o pagină din Joseph de Maistre - sub titlul "Ghilotina şi harul". ("Revoluţia franceză are un caracter **satanic** prin care se deosebeşte de tot ce am văzut pînă aici şi, probabil, de tot ce vom mai vedea" etc.) Joseph de Maistre şi Revoluţia franceză; într-adevăr, ce poate fi mai **la îndemînă**?

M-aş fi aşteptat ca subtilul teolog care este T.B. să nu recurgă la o aşa evidentă polaritate: de o parte sudălmile blasfemiatoare ale stîngii - de cealaltă, imprecaţiile excomunicante ale dreptei. Isterii, ambele. Şi, ca orice isterii, inoperante. A spune (precum T.B.) că J. de Maistre are "privirea cea mai limpede" în chestiune înseamnă fie a trece, cu arme şi bagaje, de partea hiperbolei intratabile, fie a mînui un simţ al humorului atît de infinitezimal încît nu-l decelează mai nimeni. Or, nu cred că humorul l-a împins pe prietenul nostru la asemenea enorme exacţiuni, deşi trebuie să conced că a-l citi pe Joseph de Maistre, **astăzi**, presupune un uriaş simţ al lui... Parafrazîndu-l pe Baudelaire (care se ştie cît i-a fost de îndatorat!), aş îndrăzni să afirm că furibundul conte nu are farmec decît prin excesul de ridicol; în orice caz, el nu mai poate fi citit fără a-i "apoza" portretul făcut lui de Cioran în **Essai sur la pensée réactionnaire.** Tristă şi hilară soartă, aceea de a nu mai dăinui decît prin paradoxurile unui "ateu" declarat! Consultaţi orice bibliotecă, orice fişier: singurul "de Maistre" încă citit este nu Joseph, ci mai tînărul său frate, Xavier - autorul inestimabilei **Călătorii în jurul camerei mele** (apărută la un an după decapitarea regelui). Blestemele se demodează odată cu ceea ce le-a cauzat.

Ar fi totuşi o extravaganţă să susţin că motivul nedumeririi mele este de ordin "stilistic" - în fond, fiecare e liber să citească ce vrea. Există însă o, să-i zic, inconsecvenţă la atentul traducător şi eseist ortodox care este Teodor Baconsky, care astăzi tălmăceşte şi propune minţilor noastre dubitative intrasigenţa unui papist vehement (odinioară francmason) în timp ce, mai deunăzi, combătea de pe poziţiile ortodoxiei blajine exact lucrurile exaltate de de Maistre... Să-nţelegem că, atunci cînd vituperează "satanica" Revoluţie franceză cel care înălţase ditirambi Inchiziţiei este în asentimentul teologic şi privirea lui este "limpede", iar atunci cînd "se topeşte" în numele Papei devine suspect şi discernămîntul său, ceţos? E vorba, totuşi, de unul şi acelaşi om; doar dacă nu vrem să-i aplicăm şi lui "proto-freudiana", vai, grilă tip **Dr Jekyll and Mr Hyde**... (facilitate ce ne-ar scăpa de multe necazuri!).

Nedumerirea mea sporeşte cînd mă gîndesc că, din noianul de critici ai Revoluţiei franceze, T.B. ar fi putut, cu tot atîta graţie, alege un Edmund Burke, sau un Rivarol...? (ce-i drept, pe lîngă acest Savonarola, Burke e un biet preot de ţară, iar Rivarol - un "monden" inconsistent!) T.B. nu a făcut-o, optînd pentru Joseph de Maistre şi - probabil - o anumită idee despre dreapta pură şi dură, 100% creştină. M-aş afla oare în plină contradicţie dacă aş afirma că şi Revoluţia lui Cromwell a fost cît se poate de creştină?... Şi că şi ea a recurs, dacă nu la ghilotină, atunci la un succedaneu cu nimic mai suav - satîrul? Puritanismul lui Cromwell nu va fi scăpat vigilenţei celui ce n-a ostenit să spurce din răsputeri Reforma, doar că violenţa e ultimul lucru care să-l fi tulburat pe cel mai sangvinolent călău metafizic din cîţi ne fac azi să rîdem în hohote... De fapt, nu e nici o aporie: atunci cînd de Maistre trimite la butuc sau la rug, cu o trăsătură de pană, mii de eretici, el vede la fel de "limpede" ca atunci cînd înfierează fioroasele crime ale Revoluţiei; numai că într-un caz îşi pune ochelarii să numere mai bine, iar în celălalt îi dă jos, căci oroarea îi e deja cunoscută...

Alex. Leo ŞERBAN

Nefericita contradicţie

Observam într-un articol de acum trei numere ale revistei **Dilema**, că tradiţionalismul românesc a dezavuat deopotrivă Revoluţia franceză ca şi cea paşoptistă. Şi mai observam nefericita contradicţie în care se instalează străluciţi exponenţi ai liberalismului de astăzi - şi îl pomeneam pe dl. Dan Amedeu Lăzărescu - care dezavuează cu asprime Revoluţia franceză, deşi sînt moştenitorii marelui liberalism românesc, fundat de revoluţionarii munteni de la 1848. Dl. Dan Amedeu Lăzărescu s-a supărat foarte şi îmi răspunde. Regret, mărturisesc, enorm supărarea şi dezagrementul produse. Dar nu e vina mea. Ceea ce precizează d-sa, că Revoluţia franceză a fost sîngeroasă şi pustiitoare iar cea paşoptist românească, dimpotrivă "cuminte" şi binefăcătoare, se ştie prea bine de vreo 150 de ani. Asta nu înseamnă că şi una şi alta n-au fost revoluţii. Or, inteligenţe liberale ca dl. Dan Amedeu Lăzărescu dezaprobă, din principiu, ideea de revoluţie, optînd pentru calea evoluţiei ca în Anglia, SUA Olanda etc. Antinomia e evidentă şi e o vădită suferinţă de logică a fi legatarul paşoptismului revoluţionar liberalist şi negatorul ideii de revoluţie, alături de tradiţionalişti. Sesizînd, probabil, contradicţia în care se află confortabil instalat, dl. Dan Amedeu Lăzărescu ne propune să "făurim un alt concept" pentru revoluţia binefăcătoare care a fost cea de la 1848 în Ţara Românească. Tardivă şi inutilă iniţiativă. Întreaga istoriografie, nu numai românească, a utilizat nu un termen inventat, ci s-a supus unei realităţi istorice, descriindo şi analizînd-o. E. Lovinescu, totuşi un sociolog liberal, în cartea sa capitală **Istoria civilizaţiei române moderne** (1924-1926) scria: "Revoluţia nu ni s-a impus prin preferinţă, ci prin necesitatea interdependenţei morale şi materiale a veacului nostru. Înţelegînd sensul istoric al momentului şi fără a mai face zadarnice încercări tradiţionaliste, paşoptiştii au purces, deci, la clădirea statului român pe singura cale cu putinţă: a revoluţiei". De altfel, românii au fost beneficiari chiar şi ai revoluţiei franceze şi revoluţionarii de la 1848, cei ce vor funda, în 1875, Partidul Liberal, au elogiat actul de la 1789. Că Rosetti şi Carada ar fi fost - cum ne reaminteşte dl. Dan Amedeu Lăzărescu - mazzinieni şi antidinastici iar I.C. Brătianu a optat pentru pragmatism, e, poate, adevărat. Dar, deopotrivă, şi Brătianu şi ceilalţi au fost, la 1848, revoluţionari, continuînd a fi de la 1857 încoace legatarii idealurilor revoluţiei paşoptiste muntene. Încît, repet, a te situa pe poziţiile tradiţionalismului românesc faţă de paşoptism şi Revoluţia franceză (chiar dacă îi includem aici şi pe junimişti) şi a fi exponentul doctrinar strălucit al liberalismului de astăzi (el însuşi legatar al paşoptiştilor care au fundat liberalismul în România) e, totuşi, o tragică, nefericită contradicţie. De ea are parte, din păcate, şi dl. Dan Amedeu Lăzărescu, faţă de care nutresc o mare, reală stimă intelectuală.

Cît priveşte opinia distinsului preopinent despre "semidoctul calvinist Jean-Jacques Rousseau" care "s-a împotmolit în dogma absurdă a egalităţii", oarecari măsuri de prevederi disociative se cuvin, totuşi, luate. Mă bucur mult că dl. Dan Amedeu Lăzărescu îi cruţă, în diatribele d-sale, pe Diderot şi Voltaire şi ei - asemenea lui Rousseau -, orişicît, creatorii acelui spirit iluminist sau luminist, care a generat Revoluţia franceză. Bine, măcar, că ei n-au avut parte de apostrofa "semidocţiei". Asta mă mîngîie în ideea că, totuşi, printre luminiştii sau iluminiştii care au preparat spiritual Revoluţia franceză, au fost şi minţi strălucit mobilate.

Închei reamintindu-i dlui Dan Amedeu Lăzărescu dictonul vestit al iluministului sau luministului Voltaire (care e, totuşi, parte responsabilă la pregătirea actului de la 1789): "Nu sînt de acord cu opinia dtale, dar mă voi strădui să o fac cunoscută".

Z. ORNEA

Cînd vor şti proştii că sînt proşti?

Orice societate omenească ar putea fi concepută, după binecunoscuta schemă a marelui Arnold J. Toynbee: **Challenge and Response**, = provocare şi ripostă, ca un răspuns organizat la provocarea prostiei publice.

Aşa cum a dovedit fără putinţă de contestare Georges Dumézil, academicianul francez recent decedat la vîrsta Psalmistului, toate societăţile indo-europene s-au organizat spontan, din cea mai îndepărtată preistorie, sub forma unei înjghebări funcţionale tripartite, fiecare castă întruchipînd rolul social şi politic al uneia din cele trei puteri sufleteşti şi anume: casta sacerdotală - **inteligenţa**, adică înregistrarea şi interpretarea spre viitor a istoriei; casta războinicilor, în frunte cu un rege, - **voinţa înarmată**, pentru menţinerea în istorie a societăţii prin apărarea ei pe cîmpul de luptă; în sfîrşit, stare a treia, aceea a meşteşugarilor şi a neguţătorilor, **sentimentul**, afectivitatea care o face să asigure subzistenţa materială a primelor două caste.

Înalta funcţie publică a împărţirii dreptăţii se exercita în toate societăţile indoeuropene sub controlul castei sacerdotale. Şi pare verosimil că şi alte societăţi omeneşti, în primul rînd cea ebraică, au receptat în mare măsură diviziunea socială tripartită a tuturor societăţilor indo-europene.

În această schemă organică, **prostia** este lăsată pe dinafară. Împinsă, sub formă de incultură, la periferia societăţii, în afara stării a treia, printre paria...

Societăţile hidraulice, cum le-a numit pe bună dreptate istoricul **Despotismului asiatic**, Karl Wittfogel, şi anume societatea chineză, cea egipteană şi cea mesopotamiană, au reprezentat iniţial un mare succes al inteligenţei prospective şi tehnologice. Dar acest succes, materializat constant în sistemul birocratic şi despotic denumit de către Karl Marx el-însuşi **"modul de producţie astiatic"**, a ajuns să reia în regnul uman perfecţiunea incapabilă de evoluţie a societăţilor animale, realizate de termite, furnici şi albine. Inexistenţa individului şi a energiilor lui creatoare şi novatoare reduc acest mod de producţie asiatic la un fel de **perpetuum immobile**.

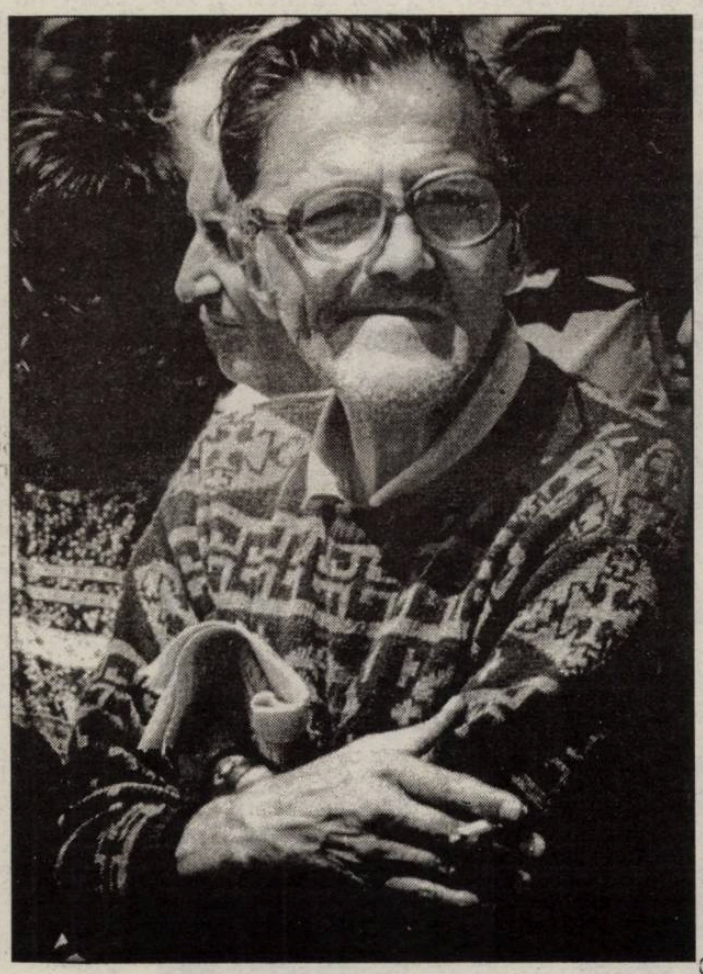

© S. Gheţie

Chiar şi unele societăţi indo-europene, prin inconsecvenţă, au ajuns să acorde prostiei, latente în orice societate omenească, un privilegiu politic. Privilegiu care, hărăzit în numele egalităţii straturilor de jos, situate în afara castelor, a avut darul să întunece civilizaţia greacă în eflorescenţa ei multă vreme cea mai strălucitoare, aceea a civilizaţiei ateniene. Comediile lui Aristofan consemnează cu amărăciune acest triumf al prostiei. Triumf care-l făcea pe marele orator Phocion, cînd se pomenea aplaudat de masele largi ateniene, să-şi întrebe prietenii: "Mi-a scăpat cumva vreo prostie?". Privilegiu care, hărăzit în numele dreptului public roman lungii serii de împăraţi demenţi, a sfîrşit pînă la urmă să destrame pînă şi edificiul făurit cu atîta migală de geniul politic şi juridic al Senatului roman: Imperiul roman.

Evul mediu creştin a impus, pentru mai bine de un mileniu, primatul inteligenţei europene incastrate în Biserică. Anevoie îi mai putem, astăzi, înţelege toate realizările. Dar, printr-un fenomen firesc, încă insuficient analizat, şuvoiul veşnic în mişcare al gîndului a ajuns frecvent să fie turnat în bronzul unei dogme. Şi atunci inteligenţa şi-a îngrădit vocaţia binefăcătoare de călăuză a omenirii.

Umanismul, Renaşterea, Reforma, tot atîtea strădanii europene de a realiza dogmele străjuitoare ale inteligenţei. O inteligenţă laică s-a degajat atunci din scolastică şi a pornit să recucerească lumea. În mare măsură, a izbutit. Dar păstrîndu-şi, ca întotdeauna, veninul în coadă (**in cauda venenum**), această inteligenţă laică europeană s-a desprins prea repede de matricea ei sacerdotală şi, năzuind să edifice acea **Heavenly City**, "cetatea cerească", evocată de istoricul american Carl Lotus Becker, a luat forma sinistră a Revoluţiei franceze şi a Teroarei.

De-atunci, de peste două secole, inteligenţa politică europeană se vede necontenit silită să accepte compromisuri cu prostia, ca să ajungă sau să se menţină la putere.

Poporul nostru a trecut prin purgatoriul inteligenţei dogmatice şi superficiale bizantine şi prin varianta iscusinţei utilitare şi imorale a Fanarului. Revenit, accidental, în sînul inteligenţei europene, a cunoscut, vreme de 80 de ani, controlul îngăduitor, dar necruţător, al unei inteligenţe suverane de model european. Apoi au recăzut pradă modului de producţie asiatic, străjuit de o birocraţie educată în spirit fanariot.

Descătuşarea relativă impusă de revoluţia gorbacioviană din decembrie 1989 a lăsat prostia retranşată pe meterezurile ei. După o scurtă dar halucinantă paranteză de deznădejde, ea şi-a recuperat instantaneu toate poziţiile-cheie şi domină astăzi mai temeinic decît sub regimul anterior toate peisajele societăţii româneşti.

Sub trecutul regim, prostia era întruchipată de cuplul prezidenţial. Astăzi, ea este întruchipată de toţi aceia care nu aveau răgazul să se manifeste, reflectoarele fiind, pe atunci absolut toate, orientate spre perechea prezidenţială.

Acum, reflectoarele sînt orientate democratic, egalitar.

Ce este îngrozitor este să ne dăm seama că proştii nu vor ajunge niciodată să recunoască faptul că sînt proşti.

Decît poate în lumea de apoi. Numai că atunci prea mult n-o să ne mai pese...

Dan A. LĂZĂRESCU

Dreapta românească interbelică

- *note de lectură* -

Aflasem de la dl. Z. Ornea că pregăteşte o carte despre dreapta românească a anilor '30 şi am aşteptat-o cu cel mai mare interes. Scrisă la cinci ani după expierea comunismului de tip bolşevic, o asemenea carte mă gîndeam că va pune dezbaterea acestui complicat şi glorios deceniu în termenii normalităţii de care n-a avut parte niciodată pînă azi. Din păcate, citind cartea d-lui Z. Ornea găsim mult prea puţine dovezi că am avea de-a face cu un text scris în deceniul de graţie al anilor '90...

Mai mult ca orice m-a surprins superficialitatea (sic!) cu care dl. Ornea tratează însăşi miza cărţii: **mişcarea legionară**. Pe care o condamnă cam fără nici o rezervă, concluzionînd invariabil asupra vinovăţiei de neiertat a celor ce au avut vreo tangenţă cu legionarii. Cam aceasta ar fi, foarte pe scurt, materia şi stratagema cărţii. Numai că, aproape fără excepţie, cartea conţine cam toate acuzaţiile ce li se tot aduc legionarilor, reluate ca adevăruri definitiv însuşite de toată lumea, fără să se spună mai nimic despre răspunsul legionarilor care nu-şi recunosc decît mult mai puţine greşeli şi păcate. Acest răspuns dezvinovăţitor a fost ascuns publicului românesc pînă în Decembrie 1989. După aceea, după Revoluţia din Decembrie, am avut cu toţii ocazia să cunoaştem cu ce argumente încearcă legionarii să se disculpe. Ecouri ale acestei "apologii" au ajuns chiar şi pe ecranul televiziunii naţionale, astfel că pentru cineva, aflat în anul 1995 în postura de autor al unei cărţi despre legionari, mi se părea imposibil şi inadmisibil să mai ignore textele, atît de numeroase şi atît de accesibile azi cititorilor români, îndeosebi tinerilor cititori, texte prin care legionarii îşi prezintă propria versiune asupra evenimentelor în care au fost implicaţi cu sau fără voia lor. Am fost extrem de curios, deschizînd cartea d-lui Z. Ornea, să văd ce ar fi avut de spus un publicist de calibrul domnului Z. O., în ce fel, cu ce argumente ar fi respins şi ar fi dat peste cap pledoaria legionară. În publicistica românească, nimeni nu mi se părea mai nimerit decît sus-amintitul să facă acest lucru! Şi nu l-a făcut!

N-am încotro şi-mi aduc aminte cum, în urmă cu vreo 10-15 ani, un binevoitor cu grad de colonel m-a chestionat tovărăşeşte pe trema relaţiilor mele cu Petre Ţuţea şi Simion Ghinea, mirîndu-se că îmi pierd vremea cu nişte oameni terminaţi. I-am răspuns că-mi pierd vremea cu folos, învăţînd şi aflînd de la ei multe lucruri neştiute de mine. "Care?", s-a mirat tovarăşul, neîncrezător în neştiinţa mea. De exemplu, i-am răspuns eu, felul cum a fost asasinat I.G. Duca, motivele etc. Şi i-am povestit varianta legionară a celor petrecute în ziua de 29 decembrie 1933. Nu i-a venit organului să creadă că eu am putut lua în serios braşoavele celor doi legionari. Deocamdată nu iau nimic în serios, i-am răspuns eu, dar aştept ocazia să verific. "Verific eu!", s-a oferit colonelul, "am un coleg care şi-a dat doctoratul cu crimele legionarilor. Am să-l întreb şi vă spun eu care este adevărul!" După cîteva săptămîni, omul mi-a dat telefon, aproape amuzat: "Dom' profesor, ştiţi, chestia aia cu I.G. Duca este aşa cum v-a povestit-o Ţuţea ăla al dumneavoastră! Ce părere aveţi?!". Părerea mea este veche şi de demult: **audiatur et altera pars**... Exact ceea ce nu se prea întîmplă în cartea d-lui Z. Ornea, unde asasinarea lui I.G. Duca este prezentată mai departe în termenii anilor '50. Or, legionarii au formulat deja o strategie de apărare, disculpîndu-se prin răspunsuri la mai toate acuzaţiile ce li s-au adus. Răspunsuri coerente, relativ acceptabile, plauzibile. Ele circulă de-acum în public ca veritabile teze legionare, dezvinovăţindu-i pe legionari în ochii şi în mintea şi în sufletul a tot mai mulţi tineri. Cartea d-lui Z. Ornea nu suflă un cuvînt despre aceste "teze" ale apărării legionare. În felul acesta, spre nesfîrşit regretul meu de cititor şi vecin al autorului, dl. Z. Ornea rămîne corigent la un examen pe care sus-amintitul colonel, în urmă cu 15 ani, l-a trecut cu brio! Păcat, tovarăşe colonel, că nu vă ştiu numele cel adevărat ca să-l pomenesc în acest colţ de pagină!

Ca să mai afirmi azi despre legionari că au scris cea mai neagră pagină din istoria neamului, e nevoie de argumente serioase. Nu mai "merge" ca înainte de '89, cînd puteai spune orice despre legionari, nimeni nu îndrăznea să-ţi ceară dovezile. Din fericire, lucrurile s-au schimbat, **s-au normalizat**! Astfel că s-a putut pune în circulaţie şi replica apărătorilor legionarismului! Ce să însemne faptul că dl. Z. Ornea nu o ia în seamă nicicum, cînd tocmai asta aştepta toată lumea care a cumpărat ultima sa carte: să-l vadă pe distinsul critic literar şi sociolog spulberînd pretenţiile de nevinovăţie ale legionarilor, înecîndu-le în absurd şi ridicol! Din păcate, aşteptările cititorilor sînt înşelate, cartea lăsînd impresia că a fost scrisă în urmă cu vreo douăzeci de ani! Scrisă pentru publicul cititor ignorant şi neinformat, care eram cu toţii pe atunci, iar azi, slavă Domnului, nu mai sîntem! Evident, pentru o carte nu poate fi defect mai mare decît acela de a nu-şi cunoaşte cititorii!... Acesta e şi păcatul în care cade dl. Z. Ornea: scrie pentru un public care nu mai există!

Procedînd astfel, dl. Z.O. îşi pune în pericol însăşi motivaţia cărţii. Cartea este scrisă sub imboldul, relativ bine disimulat, al dorinţei irepresibile de a dovedi, definitiv şi irevocabil, că Mircea Eliade, Emil Cioran şi Constantin Noica au fost legionari. Şi, nu-i vorbă, dl. Ornea reuşeşte să producă toate dovezile necesare. Numai că, din motivele amintite mai sus, azi, pentru un cititor demn de acest nume, stabilirea aderenţei la legionarism nu **mai** înseamnă, automat, vinovăţie. Da, Mircea Eliade a fost legionar! Demonstraţia este convingătoare, impecabilă! Dar lipseşte din cartea d-lui Ornea demonstraţia, la fel de convingătoare, că legionarismul a fost într-adevăr ceea ce s-a tot spus pînă acum că a fost. Lipseşte demonstraţia seriozităţii celor care consideră că apartenenţa la mişcarea legionară incriminează fără drept de apel. Această demonstraţie, susţin legionarii, nu s-a putut face încă de la bun început, cînd tribunalul internaţional de la Nürnberg, instituit în anul 1945, a decis, pe baza tuturor dovezilor necesare, că mişcarea legionară nu are nimic de-a face cu hitlerismul, cu violenţa antisemită, cu crimele împotriva umanităţii etc. S-a înşelat, oare, acea înaltă instanţă judecătorească? Eu nu exclud asemenea eventualitate, dar nici nu accept ca sentinţa de la Nürnberg să fie trecută sub tăcere de cei care îi mai acuză pe legionari de toate relele!

Să fim bine înţeleşi: eu nu iau apărarea legionarilor! Eu iau apărarea unui principiu mai puternic decît toţi legionarii şi decît toţi adversarii legionarilor luaţi la un loc: principiul dreptului de a fi ascultat şi luat în seamă nu numai reclamantul, ci şi pîrîtul.

Altă intenţie nerealizată a fost aceea de a ne convinge despre rinocerizarea produsă în anii '30 cu scriitorii şi simpatizanţii extremei drepte româneşti. Dacă un asemenea proces s-ar fi produs într-adevăr, asta ar fi însemnat să-i vedem pe cei în cauză bătînd împreună cadenţa în pas de front, disciplinaţi şi unanimi, susţinînd la unison aceleaşi cîteva idei primitive şi obsesive, uniformizante şi simplificatoare. Or, din numeroasele şi amplele citate cu care îşi argumentează dl. Ornea pledoaria, nu rezultă nici pe departe că s-ar fi produs o astfel de înregimentare a intelectualilor de dreapta. Mai întîi, fără ca acesta să fie scopul selecţiei efectuate de dl. Ornea, citatele incriminatorii dovedesc, cam fără excepţie, calitatea intelectuală excepţională a fiecărui "militant" de dreapta intrat în colimatorul d-lui Z. O. Textele citate sînt, mai toate, impecabile ca ţinută intelectuală. Din ele se înţelege bine că deceniul cercetat contează azi valoric aproape exclusiv prin autorii de dreapta. Un deceniu însufleţit de aprige polemici în care, de cele mai multe ori, cei angajaţi în dispută ca părţi adverse erau intelectuali de dreapta, care emiteau deci păreri opuse, divergente deseori, în chestiuni ideologic fundamentale pentru extrema dreaptă, cum ar fi chestiunea ortodoxiei. Nici pomeneală să-i vezi pe aceşti rafinaţi cărturari întrecîndu-se între ei în a susţine stereotipic aceleaşi idei şi aceleaşi atitudini, escaladînd umăr la umăr aceleaşi redute, aşa cum avea să se întîmple în deceniul '50, şi aceea avea să fie adevărata rinocerizare a intelectualilor români, de care, dacă nu sînt prea indiscret, dl. Z. Ornea nu e complet străin. Oricum, e interesant de constatat că tonul la rinocerizare, cea adevărată, a anilor '50, a fost dat de unii dintre cei pe care dl. Z. O. încearcă să-i aureoleze cu titlul de intelectuali democraţi, ai stîngii anilor '30.

În pasionantele dispute teoretice ale anilor '30, purtate cel mai des cu o eleganţă ireproşabilă de intelectualii noştri, cei de dreapta se arată a fi personalităţi bine individualizate, inconfundabile. Cu greu le poţi găsi tuturor un numitor comun altul decît simpatia dusă de unii pînă la adeziunea totală pentru mişcarea legionară şi îndeosebi pentru persoana Căpitanului, absolut fascinantă pentru toţi aceştia. Sunt de dreapta şi Nae Ionescu, şi Lucian Blaga, şi Sextil Puşcariu, şi Tudor Arghezi, şi Ion Barbu, şi Nichifor Crainic, şi Mihail Manoilescu, precum şi mai tinerii Mircea Eliade, Constantin Noica, Emil Cioran, Barbu Sluşanschi, Petre Ţuţea, Nicolae Roşu, Neculai Totu şi mulţi, mulţi alţii. A vedea în ei o turmă de rinoceri(zaţi) este absolut inadmisibil. Dl. Z.O. se amăgeşte crezînd că o asemenea stratagemă grosolană şi inadecvată îl scuteşte de obligaţia ce o avea de a explica propriu-zis cum s-a putut ca atîţia oameni, de asemenea calitate, să se înşele atît de amarnic, făcînd profet dintr-un criminal exaltat şi dintr-o ideologie a violenţei bestiale, făcînd temeiul mîntuirii unui neam întreg. În măsura în care dl. Ornea nu le oferă cititorilor săi această explicaţie, acestora nu le rămîne decît să se întrebe dacă nu cumva oamenii aceia nu s-au înşelat în preţuirea lor pentru Căpitan!

© S. Ghetie

Extrem de insistent, suspect de insistent se arată dl. Z. O. în încercarea sa de a fixa definitiv în mintea cititorilor săi ideea crimei de care se face în veci vinovat Corneliu Zelea Codreanu, asasin al poliţaiului Manciu. Am crezut şi eu povestea asta pînă cînd am citit cartea **Pentru legionari**, care conţine şi o serie de documente cu privire la cele petrecute atunci, în clădirea Tribunalului din Iaşi, document care clasează cazul în speţa omorului în legitimă apărare. Această soluţie a fost dată de justiţie la vremea aceea, cînd alături de Căpitan se afla doar o mînă de tineri, mai mulţi elevi decît studenţi. Această soluţie nu a fost contestată de nimeni cu seriozitate. O contestă azi dl. Z. Ornea cu nimic altceva decît cu îndîrjirea sa de a ignora orice dovadă care i-ar contrazice concluziile: "e de neimaginat şi potrivnică învăţăturii creştine, de care face atîta caz legionarismul, ridicarea deopotrivă a crucii şi a revolverului" (p. 357) sau "cum se conciliază o mişcare spiritual-politică ce afirmă profunde convingeri creştine cu practicarea – şi elogiul – omuciderii şi a cultivării urii interetnice?" (p. 362). Trec peste sintaxa neglijentă a acestor fraze, trec şi peste faptul că în documentele legionare citite şi răscitite de dl. Z.O., fragmentar şi selectiv puse şi la dispoziţia cititorilor săi, nu se găseşte nimic care să însemne "practicarea – şi elogiul – omuciderii şi cultivarea (aşa e corect!, n.n.) urii interetnice", dar nu pot trece peste complet greşita înţelegere ce o are dl. Ornea faţă de ceea ce se cheamă şi este toleranţă creştină. Sigur, creştinismul, îndeosebi cel ortodox, este religia cea mai tolerantă. Toleranţa creştină poate fi împinsă pînă la iubirea de vrăjmaşi, pînă la întoarcerea şi a celuilalt obraz, pînă la rugăciunea pentru iertarea celor ce te răstignesc! Ea este o virtute şi o datorie individuală a fiecărui creştin **în împrejurări care privesc strict propria lui persoană**. În astfel de cazuri, toleranţa nu este un semn de slăbiciune, cum li se pare unora, ci semn de răbdătoare şi jertfelnică iubire pentru Dumnezeu şi pentru oameni. Cînd **însă** nu mai sînt în joc interese sau valori individuale, ci interese sau valori **comunitare**, lucrurile se judecă altfel. Aşa se înţelege gestul "violent" al lui Hristos, care alungîndu-i pe zarafi din templu cu biciul apără Templul comunităţii, sau gestul Sfîntului Nicolae care, pălmuindu-l pe ereticul Arie în plin sinod ecumenic, apără puritatea şi integritatea Bisericii. Aşa se înţelege şi războiul de apărare, care se duce cu ridicarea deopotrivă a crucii şi a "revolverului". La fel acceptăm şi reacţiile naţionalismului defensiv la excesele "străinilor", cum tot creştineşte acceptăm corecţia penală ce merge pînă la pedeapsa capitală, atunci cînd germenele antisocial, anticomunitar se vădeşte a fi din cale afară de primejdios, incurabil! Cînd cineva îşi apără familia, neamul sau credinţa, fie şi cu arma în mînă, o face tocmai din iubire şi responsabilitate faţă de **ordinea firească a lumii lui Dumnezeu**. Din această perspectivă, desigur, intoleranţa legionarilor faţă de cei ce prin acţiunile lor puneau în primejdie atît "comunitatea" românească, cît şi "ordinea firească a lumii lui Dumnezeu", această intoleranţă este legitimă şi creştinească... Iată, cam aşa sună, în termenii apologiei legionare, justificarea violenţelor de care aceştia au fost acuzaţi. Să recunoaştem că ar fi fost extrem de interesant să aflăm de la dl. Z.O. ce este de reproşat acestei atitudini, unde este eroarea legionarilor. Aşa însă, mingea rămîne mai departe în terenul adversarilor de care legionarii nu au dus niciodată lipsă.

În fine, există oameni în această ţară – mulţi, puţini, dar există – concetăţeni de-ai noştri, care au trăit în preajma Căpitanului şi care ştiu că deşi justiţia pămînteană l-a absolvit pe făptaş de orice vină, pe temeiul legitimei apărări în care s-a aflat, el, făptaşul omorîtor, n-a încetat niciodată să regrete ceasul nefericit cînd, neavînd încotro, a trebuit să verse sînge de om!... Aceşti oameni, cititori direct interesaţi ai cărţii d-lui Ornea, căci au aparţinut extremei drepte româneşti a anilor '30, se simt profund jigniţi de superficialitatea argumentelor pe al căror temei dl. Z.O. se încăpăţînează să facă din idolul tinereţii lor legionare un infractor exaltat. Aceşti oameni, care nici sub tortură nu s-au lepădat de Căpitan, se întreabă bunăoară unde am ajunge dacă, bunăoară, am interpreta cu aceeaşi frivolitate, a d-lui. Z. Ornea, şi alte întîmplări ale istoriei creştine, cum ar fi cunoscutul fragment biblic: "Făcîndu-se Moise mare, ieşit-a la fraţii săi fiii lui Israel şi cunoscînd necazul lor, văzut-a pre un om eghiptean bătînd pre un evreu oarecare din fraţii lui, fiii lui Israel. Şi căutînd încoace şi încolo şi nevăzînd pre nimenea, Moise a ucis pre eghiptean şi l-a ascuns în nisip..." Păstrînd proporţiile şi cu toată grija de a nu cădea în păcatul blasfemiei – şi nu cădem!, cele două "asasinate", al lui Moise (asupra egipteanului "torţionar") şi al lui Corneliu Zelea Codreanu (asupra torţionarului Manciu) nu sînt oare, totuşi, comparabile?...

... Cele de mai sus constituie puncte de sprijin curent invocate în scris sau oral (sic!) de cei care iau apărarea legionarismului. Ele trebuie avute în vedere şi de cei care acuză legionarismul, altminteri acuzaţiile aduse rămîn în aer, fără nici un punct de sprijin...

Ion COJA

„...Se poate să justificăm injustificabilul?"

"Poate fi justificat orice?" - aceasta a fost întrebarea pusă la examenul de filosofie pentru bacalaureat, în Franţa. Un profesor, care a corectat 200 de teze pe această temă, a fost consternat de răspunsurile elevilor.

Şi anul acesta, ca de obicei, am corectat două sute de teze de bacalaureat. La filosofie, nu mi se părea că întrebarea "Se poate justifica totul?" (una dintre cele trei propuse) ar ridica probleme deosebite. Mă aşteptam să găsesc comentarii oneste pe tema "just şi justificabil" împănate cu exemplele războaielor şi violenţelor uneori inacceptabile, alteori admisibile. S-ar fi putut să întîlnesc şi cîţiva elevi inspiraţi care s-ar fi referit la formula lui Socrate: "Mai bine să suporţi nedreptatea, decît s-o faci".

Am dat repede de o teză bună, bine construită şi destul de impresionantă: începea interesant, dar apoi autorul ajungea la reflecţii bizare: "Hitler - scria el - exterminînd milioane de oameni, începînd cu poporul evreu, a dus o luptă corectă din punctul său de vedere. Dar din punctul nostru de vedere gestul său nu poate fi justificat. De ce? "Respingerea noastră provine din decalajul evident între două percepţii ale moralei. Exterminînd atîţia oameni conform unor criterii care îi aparţineau, Hitler a batjocorit respectul faţă de drepturile legitime ale individului, aşa cum sînt ele înscrise în «Declaraţia universală a drepturilor omului şi cetăţeanului» recunoscută ca justă de o majoritate a oamenilor."

Dacă am înţeles bine, pentru acest elev, genocidul ordonat de Hitler contravenea moralei în vigoare în societatea unei anumite epoci. Ceea ce de altfel se şi confirma în concluzie: "Cu greu se poate justifica acel care nesocoteşte morala grupului său în favoarea unor convingeri personale". După ce am citit 50 de teze am rămas consternat: referinţele la Hitler se aliniau, fără ca ele să-i ducă pe candidaţi la concluzia clară că orice genocid este de nejustificat. De la o teză la alta, ei se mărgineau să afirme că Hitler ducea o luptă pe care o "considera justă" şi că de altfel "o şi justificase faţă de populaţia germană". Un elev a găsit chiar necesar să facă o distincţie între "istoria, care poate justifica exterminarea rasei evreieşti" şi "etica, prin care nu se pot justifica mijloacele folosite de Hitler pentru a-i nimici pe evrei". Pe scurt, acest candidat nu dorea să confunde proiectul cu mijloacele...

Ne-am putea linişti cu gîndul că elevii s-au încurcat în dificilul exerciţiu al disertaţiei filosofice. Pentru a produce asemenea raţionamente sucite şi sofisme, este evident că n-au înţeles sensul cuvîntului "a justifica". Nouă din zece s-au străduit să demonstreze că, *grosso modo*, totul poate şi trebuie să fie înţeles.

Nu consider această realitate inofensivă. Candidaţii găsesc că o veritabilă şi autentică justificare există doar în domeniul ştiinţific. Numai teza la matematică are o justificare adevărată! Restul, Dumnezeu, sensul vieţii sau morala, nu este "justificabil" decît raportat la sine, la opiniile personale sau la cele ale grupului. Fiecare trebuie să decidă ceea ce este just, au repetat numeroşi elevi. Şi dacă există tot atîtea opinii, cîţi indivizi, totul se explică oarecum, chiar şi Hitler.

Nu de revizionism este molipsită această generaţie, mai degrabă generoasă în multe privinţe, ci de un relativism mortal! Sînt ani de zile, de cînd l-am detectat la lecţiile mele şi l-am combătut, dar nu l-am sesizat niciodată atît de pregnant la elevii noştri. Pentru tinerii de astăzi, opinia este o valoare absolută şi în cele din urmă toate opiniile devin de conceput. Cum scria un elev: "fiind un animal social, omul trebuie să respecte pasiunile celuilalt".

Cu toţii ne scăldăm în ambianţa religiei toleranţei şi am educat copiii, care au dificultăţi în a se structura şi a face diferenţa între valori şi credinţe, între opinii şi adevăruri. Justiţia, imparţialitatea, neutralitatea şi indiferenţa sînt practic acelaşi lucru! Nici gusturile estetice nu se discută: ei nu acceptă cu uşurinţă ideea că există urîtul şi frumosul, e interzis să judeci! Cred că noi toţi trebuie să ne întrebăm în legătură cu acest spirit al timpurilor, care duce direct la incapacitatea de a gîndi şi de a dialoga. Anul acesta, nici unul dintre elevii mei dintr-o clasă terminală n-a vrut să susţină ideea "a te pune în locul celuilalt": ar fi fost un "viol" sau o "agresiune" a celuilalt! Cum se poate exercita în aceste condiţii cetăţenia?

Toţi sîntem responsabili, începînd cu noi, filosofii, care am elaborat manuale în care pe pagina din dreapta un filosof spunea că e negru şi pe cea din stînga altul spunea că e alb. Noi trebuie să renunţăm să mai facem ca la televiziune, unde pe platou toată lumea e egală, călăul şi victima cu acelaşi timp la dispoziţie. Noi trebuie să-i dispreţuim pe politicienii care ne oferă adeseori caricaturi de dialog, aparenţe, ei fiind foarte atenţi să nu fie, cum spunea Jacques Chirac, în legătură cu fosta Iugoslavie, nici "pentru cineva", nici "contra cuiva". Noi trebuie să arătăm valoarea filosofiei şi să facem ca ea să fie iubită, adică să le arătăm că a gîndi e plăcut.

Nu se pune problema revenirii la dogme, ci pur şi simplu să-i facem pe elevi să înţeleagă că tot ceea ce pot şti, este că nu ştiu nimic, dar că, în acelaşi timp, ei trebuie să caute adevărul. Şi asta nu înseamnă că fiecare se poate mulţumi să facă tot ceea ce vrea şi ce crede! Altfel, nu vor afla niciodată că uneori se poate justifica injustificabilul, iar alteori nu se poate justifica ceea ce este corect.

Opinii consemnate de Anne FOHR
după **Le Nouvel Observateur,** 6-12 iulie '95

Domnilor Andrei Pleşu şi Alexandru Paleologu

Asist stupefiat la schimbul neelegant de replici pe care l-aţi abordat în ultima vreme prin mijlocirea presei. Probabil că am fost blestemat să mă cramponez de ideea importanţei, reale şi simbolice, a valorilor culturale ale naţiei şi de influenţa lor fastă, într-o societate marcată încă de sechelele socialismului nevictorios. Cu atît mai mult, cu cît este vorba de un popor, cu un temperament nu tocmai echilibrat şi cu o cultură care nu face încă parte din topurile europene (aceasta ca să fiu politicos).

Vă mărturisesc, domnilor, că schimbul de misive, politicoase în formă şi maliţioase în conţinut, pe care l-aţi inaugurat cu prea mare uşurinţă, constituie pentru mine, cea mai mare deziluzie pe care am înregistrat-o după lamentabilele prestaţii ale domnului Radu Câmpeanu.

Chiar nu realizaţi faptul că unica speranţă de salvare a acestui popor nefericit rămîne intelectualitatea sa necompromisă?

Dacă şi crema intelectualităţii noastre a ajuns la stadiul devoraţiei reciproce şi se pretează la atitudini pe care le consideram specifice doar periferiei sociale sau culiselor puterii socialiste, sîntem pierduţi ca naţie.

Îl şi văd pe tovarăşul Ion Iliescu zîmbind sarcastic, în timp ce parcurge rapoartele informative privind macerarea internă a opoziţiei. Să-mi fie iertat, dar încep să am dubii asupra vocaţiei politice a oamenilor de artă, deoarece se pare că factorii pasionali îi anihilează pe cei raţional-pragmatici.

Am început să apreciez din ce în ce mai mult, travaliul abil, meticulos, perseverent şi de perspectivă al domnului Ionescu Quintus, care a reuşit, în spiritul fabulei "ŞOARECELE ŞI LEUL", să-şi reintroducă partizanii în parlament, după catastrofala înfrîngere a liberalilor, ca urmare a prestaţiilor iresponsabile ale lui Radu Câmpeanu.

A făcut-o cu luciditate, fără să se jeneze că accesul s-a realizat pe uşile laterale.

Constat cu regret că scriitorii noştri, moştenitori ai tradiţiilor temperamentale balcanice, se află încă departe de viziunile lui Havel şi de Hradul din Praga. Am rămas încă ancoraţi în şarmul unor personaje de tipul Trahanache şi coana Zoiţica.

În încheiere, sper să se înţeleagă faptul că eventualele divergenţe între oamenii noştri de cultură şi artă se pot rezolva la nivelul intelectual cuvenit, eventual la o masă rotundă şi o ceaşcă de cafea şi nu neapărat în arenele coridelor.

Profesor Ion ILIESCU
(spre regretul meu, coincidenţa de nume cu şeful statului nostru nu mă flatează)

N.R.: Înţelegem, mă rog, alergia D-voastră la "roşu", dar de aici pînă la a vedea în polemica Paleologu-Pleşu "o coridă" ni se pare - nici asta n-o să vă flateze! - o exagerare urîtă!

Nae Ionescu - între idolatrie şi ură

Acum treizeci de ani, unele dintre puţinele certuri cu un prieten care-mi era coleg de facultate la Matematică îl aveau ca obiect pe Nae Ionescu. De la înălţimea contactului cu "Logica" acestuia, el privea cu superioritate la fervoarea pe care mi-o stîrnise studiul "Fenomenologiei" şi "Logicii" lui Hegel, de curînd apărute în româneşte. Lucrul mi se părea ciudat, văzut din perspectiva imaginii lui N.I. pe care o aveam (doar – adaug acum) din marea "Istorie" a lui Călinescu, ce-mi fusese carte de căpătîi în ultimii ani de liceu la "Sava".

Ce spunea N.I. în istoria sa a logicii – că puţini îl citesc pe Hegel şi mai puţini îl înţeleg – i se putea aplica chiar lui. Nici unul dintre noi doi nu avea curiozitatea sau măcar răbdarea să cerceteze cărţile celuilalt. Iar dacă am fi făcut-o, am fi avut oare maturitatea să vedem, în ciuda marilor diferenţe, unele asemănări de profunzime?

Astăzi, cînd cursurile lui N.I. încep din nou să fie accesibile, situaţiile par să se repete, iar recentul număr din "Dilema" adevereşte diagnosticul lui M. Eliade (în postfaţa la "Roza vînturilor"), care-l situa sub zodia legendei şi urii.

Închinători fervenţi, ca A. Scrima sau V. Ciomoş, îi acoperă persoana cu un nor de tămîie (escamotînd colaborarea activă cu Garda de Fier), iar opera – cu un potop de vorbe vagi, care nu-i arată deloc să fi asimilat lecţia maestrului ireverenţios şi nonconformist. Calificările operei nu merg dincolo de organic, hermeneutic şi ortodox, pierzînd din vedere perspectiva metafizică, iar eventualele obiecţii de ne-originalitate sînt preîntîmpinate (în tradiţia lui M. Eliade) cu revendicări protocroniste prea puţin specificate, sau cu o joacă post-modernistă de un gust dubios, care sfîrşeşte totuşi în recunoaşterea desei **simulări** a originalităţii.

Adversarii încrîncenaţi, liberali sau marxişti, ca Al. George sau Z. Ornea (de obicei înclinaţi spre sobrietate şi supunere la obiect), nu se lasă mai prejos. Filosoful şi profesorul sînt trataţi cu adjective grăbite, nenuanţate sau descalificante (prelegerile – spectacole foarte atractive, preconizînd neîncrederea în filosofie) sau de-a dreptul false (agnosticist, anti-intelectualist), cînd N.I. ironizează doar filosofia post-kantiană, logica matematizată şi ştiinţa mecanicistă sau pozitivistă. Uneori se recurge la insinuări nevrednice (că ducea o existenţă de Rasputin, sau că îşi cîştigase discipolii cu colaborări la "Cuvîntul"). Din dorinţa de apărare a civilizaţiei moderne, se ajunge la escamotarea tuturor racilelor regimului României interbelice, care îi indignau nu numai pe extremiştii de stînga şi de dreapta, ci chiar şi pe ideologul cel mai calificat şi obiectiv al liberalismului, St. Zeletin. Mă raliez părerii lui A. Vasilescu, dintr-un recent articol din "Dilema", că zelul apologetic nu face decît rău orientării pro-occidentale.

Din păcate, chiar şi mărturiile mai echilibrate ale unor foşti studenţi ai lui N.I., de stînga sau de dreapta (Mihai şi Mariana Şora, E. Cioran şi N. Tatu) evită să se pronunţe asupra originalităţii de ansamblu a filosofiei sale, chiar dacă-i admit unele împrumuturi. Toate se întîlnesc în sublinierea darului socratic al profesorului (pe care eu îl regăsesc – spre deosebire de Z. Ornea – chiar şi în cursurile publicate) şi în exprimarea unor rezerve faţă de personalitatea lui omenească ("nu era un (...) caracter (moral), ci un aventurier", "a fost un sofist", "este încorporarea unui cinic").

Căutînd în alte părţi, postfaţa şi memoriile lui M. Eliade îmi apar ca cele mai necritice, cu toate că el era (prin idei şi fascinat de magie) cel mai îndepărtat de misticismul şi antirenascentismul profesorului. Dimpotrivă, era cel mai asemănător personalităţii faustice a acestuia. În fapt, i s-a opus prin universalism, erudiţie şi cultul operei scrise.

Judecata cea mai temeinică asupra lui N.I. rămîne cea a lui M. Vulcănescu (din cartea apărută abia în 1992). Acesta, departe de a fi un spirit naiv şi burghez, cum îl caracterizează Al. George (de unde atîta dispreţ pentru burghezie de la un liberal?), era o personalitate complexă şi cultivată (poate cea mai capabilă în a aprecia valorile şi sursele filosofiei lui N.I.), realistă, dar profund creştină (după cum a probat-o comportarea sa la proces şi în închisoare). A ştiut din vreme să se distanţeze faţă de omul N.I., presimţind în acesta un personaj amoral nietzschean ("dincolo de bine şi de rău"), pe care îl face răspunzător de întorsătura machiavelică şi de multe lucruri tulburi petrecute în viaţa noastră publică, ca şi de îndemnul la asasinarea lui I.G. Duca (pg. 67, 87, 114). N.I. trebuie judecat nu după norme morale străine, ci după propriile sale canoane. Dar chiar şi M. Vulcănescu nu a pus cu suficient curaj în evidenţă contradicţia profundă nu între religiozitate şi politică (indicată şi de N. Tatu), ci între politica reală preconizată de N.I., mergînd pînă la violenţă sau asasinat, şi creştinismul autentic. Iar dacă profesorul preda socratic, el nu era totuşi omul (cum bine ştia Carol al II-lea) care să ia singur cucuta. A fost mai mult un ispititor decît un călăuzitor, mai mult un Stavroghin decît un călugăr Tihon.

Aceasta nu ne scuteşte de a-i judeca opera ca totalitate şi separat. Fie că îl exprimă sau nu în întregime pe autorul lor, cursurile litografiate, chiar dacă neglijate, nu au fost niciodată repudiate de N.I. şi nici de cei mai autorizaţi dintre studenţii lui. Falsa pudoare faţă de împrumuturile sale şi influenţele suferite trebuie înlăturată şi ele trebuie puse cu rigoare în evidenţă. Totuşi, în filosofie, alături de problema originalităţii (cu aspectele ei morale şi de prestigiu), există şi cea a coerenţei şi substanţialităţii. Pentru că filosofia nu este, orice ar fi spus uneori N.I., doar o înşiruire de soluţii individuale, ci o problemă de adevăr obiectiv sau măcar inter-subiectiv, care nu poate fi judecat doar după consecinţele şi întrupările sale practice.

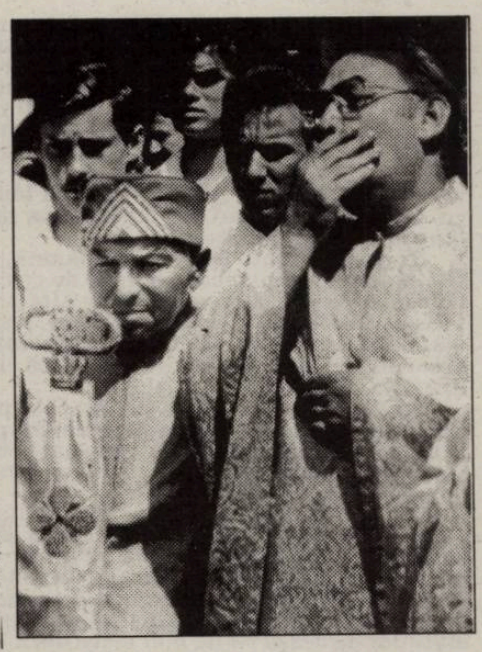
© S. Gheţie

Alexandru A. POPOVICI

Parlamentarii:

Hyde-Park? „Haide, haide"

La întrebarea mea, adresată cîtorva parlamentari: "Aţi avea ceva de zis într-un eventual Hyde-Park românesc?" - aceştia au răspuns invariabil, (atunci cînd nu au dat doar din mînă a plictiseală) că la noi **"Pârlamentul ţine loc de Hyde-Park"**, pentru că în stadiul în care ne aflăm şi cu parlamentarii de tanziţie **"fiecare vorbeşte de capul lui, rareori referindu-se la tema dezbaterii şi nici măcar nu spun ce-i doare, ci debitează locuri comune ca să fie filmaţi, văzuţi"**, pe de o parte; iar pe de altă parte **"vin în acest Hyde-Park ales de popor şi tac ori vorbesc numai ceea ce le impune disciplina de partid şi astfel de oameni, chiar şi lăsaţi liberi într-un parc oarecare sau doar pe un vîrf de munte, tot ceea ce au fost învăţaţi ar debita"**.

Cîţiva din cei chestionaţi habar nu aveau ce e aia Hyde-Park şi replicau că **"umbli cu smecherii, ca la TELE 7, să ne scoţi de fraieri"** (Gh. Răducanu-Partida Romilor), sau că **"avem şi noi destule parcuri, poate doar Disney-land ar merge, da' e scump"** (Bebe Ivanovici - PDSR). Mai "spiritual", Ioan Gavra a zis că **"ar trebui să vorbească de unii singuri, de nebuni, parlamentarii UDMR, ca atunci cînd vin la Parlament să fie oameni normali"**. Un deputat PD, al cărui nume îl trecem sub tăcere, a declarat că **"dacă ar fi să zic eu acum tot ce gîndesc, aş desfiinţa opoziţia asta care face numai tîmpenii, în frunte cu partidul meu, căruia i-a căşunat pe grîu aiurea-n tramvai, că nu-l cumpără guvernul, cînd numai eu ştiu colegi din partidele astea zise de dreapta care cumpără şi vînd cereale pe numele rudelor şi prietenilor, ba chiar împreună cu aia de la putere. Asta se întîmplă şi prin Anglia, dar acolo e nivel de trai serios, poţi să vorbeşti de nebûn la pereţi, pe cînd la noi ar trebui spus ceea ce gîndeşti acolo unde te ascultă urechi profesioniste - nu ale SRI; Parlamentul, cred, e deocamdată Hyde-Park-ul ţărilor foste comuniste, ca şi Guvernul sau chiar partidele însele. Ce mai Hyde-Park o să fie şi campania electorală, toată România va musti de oratori de ocazie şi de cai verzi pe pereţii circumscripţiilor. Sîntem încă un Hyde-Park «de drept», republican şi fără nici un Dumnezeu"**.

Deci, estul Europei e plin de Hyde-Park-uri?! Fără pic de "londră"!?

Petru IONESCU

Întrebări prosteşti, răspunsuri la fel...

E cald, iar şoseaua Constanţa - Bucureşti nu are nimic fascinant. Toată lumea din maşină s-a săturat de vorbă, iar amintirile recente le voi toca mai tîrziu. Eu ronţăi un "bredburger" ("hamburgerii cu brânză" nici nu-mi plac). Mă gîndesc la fratele meu care a fost promovat de cînd a început să scrie articole de genul "limba de lemn de trandafir". Acum lucrează la Direcţia Muncii. Cum ce face acolo? Stă la rînd. Dar mai bine m-aş gîndi la altceva.

Mi-aduc aminte cînd, astă toamnă, în Olanda, mi-am întrebat un amic de ce cad frunzele. Mi-a răspuns că placa Alpilor a început să coboare şi, în compensaţie, placa olandeză se ridică. De aceea rădăcinile arborilor nu mai ating pînza freatică, iar frunzele cad.

Ca să uit de drumul ăsta înapoi spre Bucureşti pe care, ca pe orice drum înapoi îl urăsc, stau şi gîndesc la întrebări stupide. De pildă, *cum de-a inventat omul beţişoarele de curăţat urechile?*

Păi, eu cred că încă de la apariţia sa, omul a constatat că îi curge ceara din urechi. A înfăşurat-o cu grijă pe un fir de aţă, şi apoi i-a dat foc. Pe urmă s-a gîndit să se glorifice pe sine şi a făcut din ceară statui. Numai că s-a ajuns ca numărul statuilor de ceară să fie mai mare decît cel al oamenilor, pămîntenii devenind astfel o minoritate a planetei. Înspăimîntat fiind de pericolul ce se ivise, omul a rupt o ramură de copac, i-a înfăşuat capătul în vată şi a-nceput să se scobească în urechi.

Tot nu vorbeşte nimeni. Continuu să-mi pun întrebări. **Ce este zăpada?** Un sfînt s-a scărpinat în cap, şi-acum mătreaţa lui curge peste noi, în semn de binecuvîntare.

Dar norii? Uite, colo-n sat va fi nuntă mare. Babele au început să facă mîncare. Au pus zarzavatul la fiert, după care au vrut să pună capacul pe oală. Dar aburii s-au speriat aşa de tare, că babele vor să-i închidă şi să-i sufoce, încît s-au adunat grămăjoare, grămăjoare, şi au rupt-o la fugă, spre cer.

Gata, mă opresc aici, c-a-nceput Marcel să ne povestească. Şi, ştii cum este, cînd începe el, stă şi motorul.

Mariella NEAGU

La aburi

În Bucureşti mai există o singură baie publică: Griviţa. Are o sută de ani. Se află pe strada Sfinţii Voievozi, foarte aproape de Calea Griviţei. Intrarea se face printr-un gang, străjuit mai totdeauna de un cerşetor şi de cîţiva dulăi apatici, întinşi pe caldarîm. O plăcuţă îi încunoştiinţează pe trecători de existenţa acestei băi şi a serviciilor ce le pot fi oferite aici. În josul reclamei stă scris: "Vizitaţi cu încredere unitatea noastră". Un imbold pentru oamenii temători.

Trecînd prin gang, se ajunge într-o curte interioară, cu bănci, pe care stau indivizi cu părul ud, abia ieşiţi de la baie. Lîngă intrare e un mic bar-magazin, la care se vînd ustensile de bărbierit, bere, Coca-Cola, chiloţi, batiste şi prosoape. Intrarea la "abur comun" costă 2200 lei. Pentru o cabină separată, preţul este de 2500 lei. Pensionarii, studenţii, elevii şi handicapaţii au reducere. Pe o tăbliţă sînt afişate celelalte servicii posibile: "masaj, tuns simplu, tuns plastic, frecţie, uscat păr şi ras". Pe o altă plăcuţă sînt înscrise instrucţiunile de folosire a băii de abur. Multe greşeli de ortografie. Acolo se spune că, premergătoare băii, e obligatorie trecerea pe la duşuri, unde corpul va fi spălat bine cu săpun şi limpezit apoi cu apă rece. Se precizează că aburul e de două feluri: umed şi uscat. Abur uscat. Se mai recomandă ca după ieşirea din baie să se facă un duş rece. Ce nu este permis în sălile cu abur: "a se folosi săpunul; a intra cu corpul nespălat; a fi în stare de ebrietate; a urina". De asemenea, e interzisă uscarea rufelor.

Ziua de joi e rezervată în exclusivitate femeilor. La sauna comună intră 15 persoane, iar la "abur comun", 30 de persoane. Uneori însă, acest număr e depăşit considerabil, iar după spusele unui client, în astfel de momente parcă ai fi la Auschwitz.

Instituţia are 12 angajaţi, maseuri, fochişti la cazane, băieşiţe, care fac de serviciu la cabine, portăreasa şi directorii. Deşi baia e foarte veche, instalaţiile sînt refăcute, modernizate. Dar, încălzirea nu a devenit, ca în alte părţi, electrică. Aburul e preparat în domurile cazanelor şi iese prin serpentine în mod natural, ceea ce, după spusele domnului Petcu, directorul unităţii, este mult mai sănătos. În sala cu aburi, temperatura ajunge pînă la 40° C, în vreme ce în sauna uscată se merge pînă la 80° C. Aceasta din urmă e preferată de sportivi, în special de boxerii care vin aici. Aburul, în schimb, e folosit în general de cei cu reumatisme. Altfel, lumea care se perindă prin acest loc e destul de diversă, de la oameni graşi care vor să slăbească, pînă la indivizi care vin să se refacă şi să elimine toxinele din organism după cîte o noapte de beţie. Directorul spune că aproape nimeni nu mai ştie de bătaia cu măturica de stejar după baia de abur şi de calităţile ei curative. El o consideră drept cel mai bun tratament după un "şpriţ puternic". Doar cîţiva foarte vechi mai fac asta. Îşi aduc măturica de acasă şi se bat unul pe altul.

Intrarea în baie e de-a dreptul halucinantă. O garderobă ca la teatru, unde zeci de oameni goi predau sau îşi iau înapoi hainele. Pe jos, apa bălteşte. Cei care intră primesc un prosop pe care şi-l pun în jurul brîului. De pe un stativ îşi aleg papucii, esenţializaţi la o talpă de lemn şi o sfoară. Totul într-o atmosferă sufocantă şi înceţoşată de aburi. Ca să poţi pătrunde mai departe, e obligatoriu să te dezbraci şi-ţi trebuie un oarecare curaj. Din uşă se zăresc o mulţime de trupuri goale care se agită în zgomotul unor voci reverberate ca într-o cavernă. Într-o încăpere sînt aşezate la rînd mesele de masaj, ocupate în permanenţă. E de presupus că pe vremea romanilor, băile publice arătau la fel.

Am stat de vorbă cu un bătrînel care tocmai se îmbrăcase şi ieşea. Asemeni multora, venise doar să se spele. Aşa face în fiecare sîmbătă. În vreme ce alţii merg la teatru sau la cinema, el vine la baie. Locuieşte într-o cameră cu chirie unde n-are apă caldă şi nici acces la duş. Se numeşte Ion Vîlcu, e veteran de război şi a luptat pe ambele fronturi, de răsărit şi de apus.

Andrei MANOLESCU

La intersecţia cu Somalia...

Eram trei. Înghesuiţi sub foaia de ziar, mîncam cu pîine libertatea, egalitatea, fraternitatea şi ce mai cădea de la masa Revoluţiei Franceze. Discutam cu aplomb şi compasiune despre ieri, azi şi mîine; despre lumea a-ntîia, a doua şi a treia; despre revoluţia speciilor şi speciile revoluţiei; despre reîntoarcerea triburilor în junglă; despre violenţă, obtuzitate şi absurditate; despre tragedia şi comedia umană pe scenele lumii; despre războaiele fierbinţi, calde şi reci; despre... dar despre ce nu discutam?! Ce mai, bărfeam istoria şi ni se părea c-o merită! Alături, aşteptarea torcea orele zilei.

Sala de aşteptare sta ghemuită între doi copaci vlăguiţi de secetă, un schelet deslemnit de bancă şi cîteva smocuri de iarbă galbenă. Cam în dreptul intersecţiei cînd vii din Somalia şi staţia de benzină cînd vii cu autobuzul. Locul, oricum îl întorceai, era doar tristeţea rămasă a marelui parc dispărut. Nefiind un bestseller şi neavînd nimic de ciugulit, nu interesa nici vrăbiile, nici municipalitatea. Iar cînd nu eram acasă, nici că se cunoştea că nu sîntem. Cînd eram, strîns-uniţi sub foaia de ziar, aşteptam în fiecare zi de azi... ziua de mîine. Ne obişnuisem! Ştiam că orice obişnuinţă e o predare şi ne obişnuisem şi cu asta!

© C. Bumbuț

Vara curgea spre toamnă. Frunzele copacilor se zbăteau să mai întîrzie o clipă, apoi cădeau lin ca un marş funebru peste vara trecută. Ca să ne păzească de igrasie, vremea era secetoasă. Pămîntul crăpa de sete şi noi îl priveam cum crapă. Schimbarea părea încă departe. Iar ceea ce-i departe îţi dă de furcă doar cînd vine aproape şi se dovedeşte a nu fi ceea ce ai gîndit să fie. Nici locuinţa noastră nu era... Cu toate că într-o zi am găsit în ea un necunoscut care sforăia de se zguduiau pereţii. Numaidecît s-a pus problema achiziţionării unei uşi cu cifru. Imediat s-a ivit necesitatea unui sistem de pază electronic; care să păzească uşa. Apoi – a cîtorva băieţi şi cîini răi care să nu păzească pe toţi dacă se defectează toate. Pînă la urmă, am lăsat lucrurile neschimbate. Ne simţeam bine fără griji şi nu avea nici un rost să facem rost de ele.

Schimbarea a venit tîrşiind praful. Întîi am auzit cîţiva paşi, nesiguri şi gînditori. Apoi alţii din ce în ce mai siguri şi mai negînditori. La scurt timp, pămîntul a început să tropăie. Tropăia în modul asiatic al revendicărilor şi în sensul giratoriu al unui corp lăsat de capul lui în cosmos. Habar n-aveau paşii că mai trecuseră pe unde treceau şi că ajungeau de unde plecau. Scandau că merg înainte şi că acest "înainte" este de nedat înapoi. Păreau nişte nevăzători care se joacă de-a baba-oarba.

Ritualul nu vădea să aibă vreo legătură cu noi. Deşi, dacă ne gîndeam bine, putea să şi aibă; auzisem că fac controale la firul ierbii şi, pînă să bagi seama, te scoteau pe sus din parc şi te lăsau jos în stradă. Seama nu băgai, deoarece veneau mascaţi în muşuroaie de furnici şi te luau de departe, pe departe: "Cum o mai duci cu sănătatea? dar cu reumatismul degenerativ? Eşti mulţumit de căldură şi apa caldă? Dar de surplusul pentru ele? Ce zici de Cecenia? Dar de Sharon Stone? Crezi că am rămas în urmă, fiindcă ne-au luat-o alţii înainte? Ţi-a plăcut, discursul despre Starea Naţiunii? Cine crezi că ia campionatul anul ăsta? Dar anul trecut? Şi de ce stai, unde stai fără să plăteşti chirie cînd ştii că e interzis să strici imaginea parcurilor noastre în lume? S-o iei imediat din loc şi să plantezi spaţii verzi în loc". Acesta era motivul pentru care ne pliam unul într-altul. Ne intrase în cap că dacă ne prefacem că nu sîntem, chiar asta o să vadă. O idee tîmpită, recunosc!

"Sînt de aceeaşi părere!" "Nu sînt de aceeaşi părere!" "N-am nici o părere!", ziceau cei de sus. Începuseră să se împartă, să se certe pe împărţeală şi să se bată pe ce mai rămînea. În aceste condiţii era firesc ca viaţa noastră privată să devină publică, să fim descoperiţi şi declaraţi spioni care stau la pămînt, ca să vadă cum e pămîntul pe care stau şi, dacă merită, să-l cumpere!

Tocmai ne trecuseră funia peste cap şi se uitau de unde să ne anine şi nu vedeau unde. Fixau necăjiţi cei doi copaci prăpădiţi care aşteptau prima vrabie ca să se rupă. Pînă la urmă ar fi găsit ei ceva solid ca să ne scape de lumea asta putredă. Numai că Soarta, căreia îi place să se afle în treabă, interveni cu vocea unui dregător care drege lucrurile: "Un moment, domnilor! Oare nu vă daţi seama că aceşti oameni nu sînt nimic altceva decît nişte locuitori fără locuinţă? Iar datorită impulsivităţii de care aţi dat dovadă au rămas şi fără precarul acoperiş? Poate vrea cineva dintre dvs. să le dea o vilă din stocul de care dispuneţi?...Binee! Voi îndrepta sigur această nedreptate. Domnilor, primiţi aceste ziare pentru a vă repara acoperişul. Şi cartea mea de vizită, pentru a vă exercita dreptul de vot".

Gabriela DEŞLIU

Un martor al realismului socialist (XXI)

Expoziţia "Flacăra" a fost un experiment. Deşi controlată de partid, partea organizatorică, alegerea operelor, i-a revenit Uniunii Sindicatelor de Artişti, Scriitori şi Ziarişti, ceea ce însemna practic - cum de altfel s-a putut observa - un evantai de cuprindere mult mai larg şi mai "concesiv" decît s-ar fi întîmplat prin intervenţia directă a partidului. Pasul următor - care coincide cu promovarea Realismului Socialist la rangul politicii culturale de stat - l-a însemnat prima Expoziţie Anuală de Stat a artelor plastice, deschisă la 8 decembrie 1948. Pregătirea ei a fost rezultatul unui eveniment hotărîtor în modul de aplicare de către partid a ideologiei sale "artistice": preluarea Ministerului Artelor şi Informaţiilor de către comunişti, vreau să spun de către cadre de activişti anume alese pentru a introduce cu fermitate linia partidului. Ministrul a fost desemnat în persoana doctorului Eduard Mezincescu, un vechi comunist ilegalist, foarte obedient faţă de partid, despre care nu se poate spune că a fost un om de paie, dar care nici nu a condus ministerul într-un spirit cu adevărat bolşevic, fiind mai degrabă o natură moderată şi în orice caz lipsită de fanatism, ca să nu mai vorbesc de faptul că în comparaţie cu echipa conducătoare din fruntea partidului şi a statului poseda totuşi o anumită cultură. Interesul său nu s-a îndreptat decît în foarte modestă măsură către artele plastice şi în general nu a participat şi nu s-a amestecat în manifestările ideologice de îndrumare şi directivă legate de acestea. În fruntea Direcţiei artelor plastice a fost numit cum am spus, Lucian Grigorescu, pictor de înaltă clasă, mult apreciat în lumea colecţionarilor şi a publicului iubitor de artă. Lucian Grigorescu nu a fost decît un personaj de faţadă, o simplă marionetă în mîinile adevăraţilor conducători, care simţeau nevoia să-i exploateze prestigiul.

Pînă în primăvara lui 1948 Ministerul artelor (care în timp - fie că s-a contopit sau nu cu alte ministere - a purtat felurite titulaturi) fusese condus mai mult de oameni proveniţi din rîndurile social-democraţiei fuzionate cu Partidul Muncitoresc Român, cum era de pildă Ion Pas - sub al cărui ministeriat Tudor Arghezi şi Gala Galaction au primit Premiul Naţional - iar încă şi mai devreme fusese ministru al artelor Mihail Ralea, care era şeful unei formaţiuni politice proprii ce colabora strîns cu partidul. Aceşti oameni, ca şi Octav Livezeanu, ba chiar şi Petre Constantinescu-Iaşi (predecesorii imediaţi ai lui Mezincescu), reprezentau încă vechea mentalitate; chiar dacă erau foarte apropiaţi de comunişti sau efectiv membri de partid, educaţia lor estetică şi artistică ţinea totuşi de societatea burgheză din care proveneau şi în sînul căreia se formaseră, şi care le inculcase un întreg sistem de valori legat de tradiţia culturală naţională.

Acum lucrurile aveau să se schimbe şi să sufere o transformare radicală, datorită prea puţin noului ministru ci în primul rînd celor doi principali Secretari generali (au fost trei cu totul, dar al treilea a funcţionat puţin şi nu a jucat un rol major), Nicolae Moraru şi Eugen Rodan, precum şi Directorului adjunct al Direcţiei artelor plastice, Magyiar Tivadar Vlad, faimos printre artişti, în epocă, sub denumirea simplificată cu care obişnuia să semneze, de "M.T. Vlad". Despre aceste personaje, cu care am lucrat şi pe care le-am cunoscut destul de bine, ca şi despre Iosif Chişinevschi, dar mai ales Leonte Răutu şi Ofelia Manole, care acţionau pe linie de partid şi în apropierea cărora m-am aflat numai sporadic, va trebui să vorbesc uneori mai pe larg, pentru că o parte au ieşit complet din conştiinţa publică iar generaţiile mai tinere nici nu au auzit vreodată pomenindu-se de ele.

© C. Bumbuţ

Am fost şi eu numit inspector general (titulatură devenită ulterior "Inspector şef") în Ministerul Artelor şi Informaţiilor, numire care m-a surprins întrucîtva, deoarece mă socoteam prea tînăr pentru un asemenea post. M-am consultat cu profesorul G. Oprescu (eram pe vremea aceea studentul său) care, la ezitările mele, mi-a replicat ritos: "Ba să faci bine să primeşti, e foarte bine să fii în Minister, înseamnă că voi avea oameni cu care să mă pot înţelege!" Am primit. Au mai primit şi alţii, nu ştiu exact cu ce încadrare funcţională, fără să li se fi pretins măcar să fie membri de partid, de pildă Petru Comarnescu şi Ionel Jianu, în cadrul direcţiei care se ocupa de teatru. Partidul prefera de multe ori să-şi aplice hotărîrile prin mijlocirea personalităţilor membre de partid, socotind că în felul acesta propaganda lui pătrunde mai lesne, mai credibil, în mediile greu influenţabile ideologiceşte. Se înţelege, o făcea numai cu elemente de a căror obedienţă era sigur sau pe care se gîndea să le folosească vremelnic, din raţiuni pur tactice, după care creditul le era retras şi cei în cauză erau trataţi fără nici un scrupul, destinaţi adesea să ajungă uşor la Canal sau în închisoare.

În ce priveşte o însemnată parte a membrilor de partid cu funcţii în ierarhia administrativă inferioară a Ministerului nou organizat al Artelor şi Informaţiilor, incluzînd aici şi instituţiile cultural-artistice din subordinea sa (operă, conservator, teatre etc.), pentru pregătirea lor a fost creată, pe o perioadă unică din timpul verii 1948 - perioadă limitată la şase săptămîni - ceea ce s-a numit "Şcoala superioară de partid de la Timişul de Sus". Era instalată într-o fostă pensiune de lux, înconjurată de vile şi situată la poalele unor coame împădurite. Am audiat acolo o seamă de prelegeri ideologice, ţinute în principal de Petre Iosif, directorul şcolii, şi completate sporadic de unele cadre superioare din Secţia de agitaţie şi propagandă a Comitetului Central, în frunte cu responsabilul adjunct al Secţiei, Leonte Răutu. Pe vremea aceea abia dacă se înfiinţaseră "înaltele" şcoli de partid mult mai pretenţioase şi bine cunoscute, "Ştefan Gheorghiu" şi "A.A. Jdanov", care aveau să-şi cucerească în următoarele decenii o penibilă şi temută faimă.

Radu BOGDAN

Duşmanii noştri cei iubiţi

Sfîrşitul politicii

(urmare)

Reîntoarcerea în Vest! Canicula, vacanţele sînt preocuparea principală în spiritele tuturor, cu excepţia celor care au fost excluşi din societatea abundenţei - ceea ce elimină cîteva milioane de şomeri şi familiile lor. Domină cacofonia mediatică. Zgomote contradictorii atrag neîncetat atenţia şi o distrag de la esenţial.

Cacofonie e şi dincolo, nu prea departe, la 2000 de kilometri de Paris, în Bosnia. Auzită din Europa occidentală, informaţia seamănă cu o serie de ambuscade întîmplătoare între tabăra celor Buni şi a celor Răi. Astfel, opt zile presa italiană ne-a avertizat în legătură cu ofensiva iminentă a musulmanilor bosniaci; şi, pac, sîrbii atacă şi ocupă enclavele declarate solemn de ONU, de doi ani, "Zone de securitate". Ba ni se spune că războiul civil e imprevizibil, rezultat al unei confuzii extreme, ba un prim-ministru ne vorbeşte despre nebunia (sic!) sîrbilor şi gazetarii "descoperă" o strategie perversă, ale cărei calcule sînt cunoscute de mult. Cine e luat drept prost? Pe canalele de televiziune intelectuală, asemeni unor vulgari propagandişti, intelectualii îşi înfrumuseţează imaginea de apărători ai drepturilor omului, solicitînd intervenţia guvernelor occidentale în numele moralei: ei sînt gata să moară pînă la ultimul bosniac. Astfel Căştile Albastre ale FORPRONU par un biet supliment de contingent al Crucii Roşii Internaţionale, politica fiind redusă la acţiune umanitară, teribil de neputincioasă în această ocazie. Nu se sugerează deloc, dar absolut deloc, nimic care să sugereze mobilurile politice şi/sau economice ale acestui război, ca şi cum războiul n-ar fi, acum ca întotdeauna, politică. Şi dacă nu se vorbeşte nimic despre politică, se spune şi mai puţin despre substratul istoric care determină aceste scene tragice. Deoarece a ridica această problemă ar însemna să se atingă una şi mai delicată, cea a modului în care învingătorii din 1918 au impus Federaţia Iugoslavă (pe vremea aceea Regatul sîrbilor, croaţilor şi slovenilor) folosind mijloace de forţă, blocada Sloveniei şi a Croaţiei; dacă se adaugă la aceste frustrări, ura acumulată în timpul celui de al doilea război mondial, alt război civil căruia puterea lui Tito - după represiunile "obişnuite" - i-a înlăturat efectele, se poate observa cum Europa occidentală preferă să arunce un văl pudic asupra responsabilităţilor care îi aparţin în cea mai mare măsură. Tragicele evenimente bosniace (la fel ca şi războiului din Golf) sînt prezentate sub un machiaj moral pentru a face uitat că politica pe care statele sau elitele politice, reprezentînd fracţiuni importante ale poporului, nu-şi modelează niciodată acţiunea în funcţie de categoriile etice, ci conform interpretării (corecte sau false) intereselor lor imediate sau mediate.

Paradox al generalizării informaţiei, numai după ce totul sau aproape totul s-a consumat, apar fragmentele realităţii. Astfel, într-un context asemănător, aflăm din ediţia din 19 iulie 1995 a ziarului **Le Monde** sub semnătura domnului Jean-Baptiste Naudet, că adevăratul motiv al războiului din Cecenia era conducta de petrol care duce la Marea Caspică: Ah, deci problema e cu totul alta. Desigur, e imposibil să nu condamni excesele armatei ruse, dar nu se pot trece sub tăcere responsabilităţile şefilor ceceni care au mobilizat poporul lor în numele independenţei naţionale şi al identităţii musulmane. Deoarece, dacă oamenii de rînd pauperizaţi după căderea regimului comunist şi-ar fi putut găsi în aceste referinţe o motivaţie a speranţei într-un viitor mai bun (ceea ce ar rămîne de demonstrat) elitele nu se gîndeau decît la sumele mari: controlul conductei care traversează Cecenia. E trivial şi deloc eroic! Dar cît de adevărat! Faptul că popoarele în criză sînt sensibile la argumentaţia naţionalistă cea mai simplistă, a fost dovedit de nenumărate ori de istoria secolului nostru, dar e nevoie ca acei care agită frica, spaima, ura faţă de celălalt, identitatea militantă să-şi măsoare cu precizie forţele înainte de a cere poporului sacrificiul vieţii pentru o "cauză nobilă". Preşedintele Dudaev, fost general de aviaţie sovietic (foarte lăudat de presa occidentală care îi face uitat trecutul), ar fi trebuit să ştie de ce este în stare armata rusă. Pe scurt, acum bunii gazetari ne avertizează că nici dinspre partea forţelor cecene totul nu este atît de pur... Faptul că popoarele sînt întotdeauna victime ale orbirii lor nu este nou sub soare, dar ar trebui ca presa să-l spună, să-l scrie, să-l arate, dirijîndu-i prin această descriere pe cititori, ascultători şi telespectatori spre o mai corectă apreciere a politicii. S-ar cîştiga astfel un plus de înţelepciune colectivă. Dar este acesta scopul presei? Mă îndoiesc! Ea pare mai curînd a fi un releu de transmisie folosit de puterea politică, fabricînd o multitudine de informaţii care fragmentează neesenţialul, omiţînd esenţialul, adică ea este esenţa fundamental cinică a politicii.

Cacofonie, de astă dată în Occident! În Italia, de exemplu, la congresul PDS (fostul partid comunist autotransformat în partid social-democrat) au putut fi văzuţi printre invitaţii oficiali domnii Berlusconi (Forza Italia) şi Fini (Partidul neo-fascist). E surprinzător pentru cei care au urmărit cum s-au desfăşurat alegerile din Italia şi care au luat în serios veritabila declaraţie de război lansată de PDS împotriva acestor două partide caracterizate drept "agenţi periculoşi ai fascismului modern". Şi, deodată, toată lumea bună se adună într-o reuniune de familie (alături de socialistul francez, fostul candidat la alegerile prezidenţiale, Lionel Jospin) ca şi cum nu s-ar fi petrecut nimic. Prin ce minune duşmanii de ieri au devenit astăzi prieteni? **Silencio!** Dar atunci, ce semnificaţie au avut luptele de dinainte? Nici una, sau poate că n-au fost decît o farsă jucată spre amuzamentul galeriei, pentru a-i excita puţin pe fraierii cărora li se cere votul necesar unei legitimităţi democratice golită de orice esenţă politică! Şi atunci de ce să ne mirăm că oamenii nu vin la urne? Desigur, oamenii simpli sînt naivi, laşi, schimbători şi nepăsători, dar nu sînt cu totul lipsiţi de bun simţ. Ei îşi dau seama că e vorba de o mascaradă din care privilegiaţii obţin o legitimitate superficială şi mijloacele de a corupe. Acum, ei bănuiesc că Politica nu este decît un spectacol şi de aceea îi dau voturile lui Berlusconi, recunoscînd că profesioniştii acestuia îi flatează hedonismul şi lăsătatea. **Panem et circenses**, reţeta nu e nouă, dar totuşi s-a crezut că evoluţia democraţiei a schimbat această stare de dependenţă şi că datorită unei pedagogii informative serioase, poporul va ajunge să-şi delege suveranitatea în deplină cunoştinţă de cauză. Trebuie să constatăm evidenţa: nu e aşa.

Şi atunci, de ce să mimăm surpriza cînd poporul optează uneori (prea des, aş spune eu) pentru soluţii terifiante? Aici permiţînd dezvoltarea politicii-spectacol ca simulacru al dezbaterii democratice, iar acolo, în Bosnia sau în Cecenia, lăsînd armele să acţioneze în numele identităţii naţionale, cînd adevăratele motive se rezumă fie la jocurile internaţionale întotdeauna mascate, fie la procentele din afacerile cu petrol. Oricum ar fi, poporul pierde întotdeauna.

Claude KARNOOUH

Paris, 19 iulie 1995

Voce off

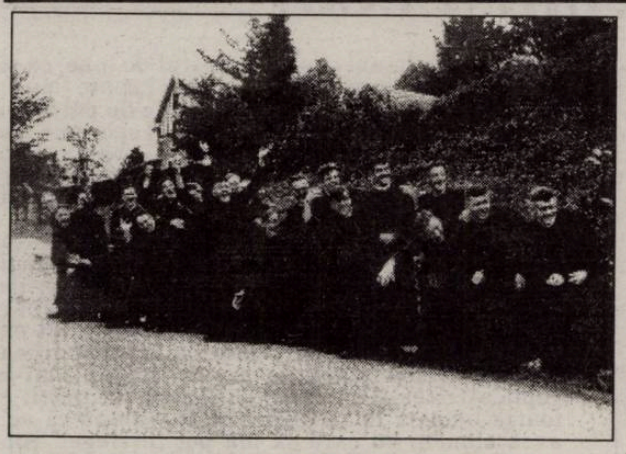

„Cum legile şi cutumele sînt atît de contradictorii, judecătorii ar putea la fel de bine să tragă sentinţele la sorţi."

Xavier DE MAISTRE

Bustul Thaliei

Trupa pe butoaie

Butoaiele ies din nou în stradă şi trupa revine într-o nouă formulă! Creată în anul 1992 la Târgu Mureş şi interzisă în anul 1994 după o frumoasă carieră, TRUPA PE BUTOAIE se reuneşte acum în Bucureşti şi începe o nouă etapă. Iniţiativa continuării proiectului aparţine domnului Ion Caramitru, care a susţinut preluarea spectacolului de către UNITER.

Au început repetiţiile şi se reface întreg spectacolul: de la primul cui pînă la ultimul fard, cu butoaie, pînze, catarg, costume, farse. NOUA TRUPĂ PE BUTOAIE este compusă din: Ion Caramitru, Adrian Titieni, Balazs Attila, Liviu Lucaci, Mihaela Rădescu, Oana Ioachim, Micaela Caracaş, Adriana Băilescu, Tudor Chirilă, Dan Chiorean, Corneliu Frimu, Vlad Rădescu, Elvira Deatcu, Mihaela Sîrbu, Valentin Ionescu. Direcţia de scenă: Victor Ioan Frunză; decorul şi costumele: Adriana Grand; muzica: Dorina Crişan Rusu.

Premiera bucureşteană a TRUPEI PE BUTOAIE este programată pentru începutul lunii august şi cuprinde parade de Beaumarchais, farsele populare *Nebunia măririi, Iarba amăgirilor, Nevasta cu trei pretendenţi* şi opera bufă *Istoria comică a magului Faust*. Textele farselor sînt preluate din volumul *Teatru popular european* de Jean Variot. Versiunea românească îi aparţine lui Mihai Rădulescu.

TRUPA PE BUTOAIE este un proiect unic în România, care apelează la tradiţia teatrului popular ambulant, cu intenţia de a reface o relaţie iniţială de comunicare cu publicul. TRUPA PE BUTOAIE recuperează astfel un traseu teatral pierdut şi devine omologul unor celebre trupe europene de teatru ambulant care au influenţat agregarea atitudinilor culturale divergente, mentalitatea grupurilor şi identificarea culturilor regionale. Spectacol dinamic, TRUPA PE BUTOAIE urmează canavaua reprezentaţiilor de teatru popular (teatru de bîlci), marcat de sincretismul dintre muzică, dans şi cuvînt. Sensul demersului teatral intitulat TRUPA PE BUTOAIE este promovarea unui tip de discurs activ în relaţie cu Cetatea.

În perioada august-octombrie 1995, TRUPA PE BUTOAIE susţine mai multe reprezentaţii atît în Bucureşti, cît şi în alte oraşe din ţară: Braşov, Constanţa, Sinaia, Tîrgovişte etc.

Citit/văzut/plăcut

All men eat but Fu Manchu like Kathmandu

Bangkok bathroom graffiti

Din vieaţa unui extremist de centru

Încă ceva pentru notre oncle Gustave

O altă viguroasă idee, demnă de "bêtisier"-ul flaubertian, bine instalată în capul unor intelectuali pe care nimeni n-ar îndrăzni să-i facă de proşti, sună aşa, în diverse orchestraţii:

"Îi ador pe Bach şi pe Beethoven, dar să n-aud de nemţii dumitale..."

"Îi ţin la căpătîi pe Camus şi Vian, da' francezii dumitale sînt nişte etern şi extrem împuţiţi..."

"Lasă-mă cu Mozart, e mai presus de toţi – austriecii dumitale sînt însă insuportabili..."

"Îmi plac la nebunie Popeye şi Disney, Stan şi Bran ai dumitale, americanii, pentru mine, ca să fiu delicat, rămîn perfect dobitoci..."

"O.K., Dante n-are egal, dar italienii, toţi, mă calcă pe nervi, îmi vine să-i omor..."

"Nu-i nimeni ca Shakespeare. Punct, Şi alte două puncte: englezii dumitale sînt hoţii hoţilor..."

"Dostoievski, Tolstoi, Gogol, eu pun şi Cehov - da' asta nu înseamnă că ruşii dumitale nu-s o pacoste!"...

"... Au dat Biblia, ei şi ce dacă au dat Biblia? Ovreii dumitale au nenorocit lumea!"

"Ştiu pe dinafară Bela Bartok, ştiu că se spune corect Bartok Bella, je m'en fiche royalement: fiecărui ungur i-aş da cu ceva în cap!"

"Chopin, care Chopin? - să te ferească Dumnezeu de polonezii dumitale, cu Wajda-n frunte, la un drum prin Europa!".

Sînt cel puţin trei momente de humor salvator (că doar n-o să purcezi la "lămurire"!) în acest triumf sumbru al maniheismului populisto-intelectual, hotărît iresponsabil, poate şi "dulce", în măsura în care acorzi, naiv, acestor deştepţi vioi buna credinţă a unei nuanţe în dispreţul etanş care leagă şi devorează popoarele lumii.

E formarea unei Internaţionale de genii care - toate valabile şi recunoscute, mai mult: iubite şi divinizate - nu mai au, încet-încet şi în perspectivă, nici o legătură cu popoarele lor; naţionalismul primitiv n-a mai sublimat într-un asemenea produs ce ţine parcă de acea "Internaţională a oamenilor buni" la care visa, în plină revoluţie bolşevică, bătrînul Ghidale al troţkistului Isac Babel, "zmuls fiziceşte vieţii", după o expresie - la reabilitarea lui - la fel de nemuritoare ca schiţele "Armatei de cavalerie".

E, pe de altă parte, împroprietărirea mea, ca om de cultură, căruia, în focul imprecaţiilor totalizante, mi se acordă, prin dragul şi straniul "dumitale", o populaţie care mă face mai bogat decît Harun-Al-Rashid şi Boutros-Boutros Ghali la un loc; am senzaţia că devin un Walt Whitman, deşi nu uit din rîndurile căror "dobitoci" s-a ridicat flăcăul de pe Mississippi. (Mai alaltăieri, pe malul Mediteranei, am auzit aceeaşi părere bucureşteană din partea unui scriitor telavivian care habar n-avea de diferenţa dintre Srebeniţa şi Groznîi: "americanii sînt nişte..." Ne mişcăm într-un flaubertism sans rivages).

În sfîrşit, e momentul de fierbere cînd dau în clocot toate trei - incultura, vulgarul şi ipocrizia: cu cît fiecare te asigură de ceea ce ştie pe dinafară şi ţine în bibliotecă (la urma urmei, spre cinstea noastră, a tutulor, ne numărăm printre cele cîteva popoare care, oriunde s-ar aşeza în lume, mai ţin cărţi în casă, fie şi din blestemata superstiţie a culturii...), cu atît devine mai limpede că ei nu iubesc cum spun, nu preţuiesc cît zic pe nici unul dintre genii, iar admiraţia - prin reaua ei legătură de idei - se arată nulă şi se dovedeşte falsă. (În alt plan, al smecheriei româneşti, nici ura, nici fobia nu-s 100% autentice...)

A descoperi falsul şi facilitatea lui nu cere mai mult de o ureche intelectuală exersată, o inteligenţă normală care ştie să spună clar şi calm: "nu se poate!"

- Cum adică nu se poate...?

- ...decît dacă te accepţi antiintelectual, trivial sufleteşte şi stupid politiceşte!

Trebuie să fii un Mitică serios degradat - un Mitică al acelui bătrîn şlagăr: "ei, dacă toţi evreii ar fi ca dumneata!..." - ca să întrebi "de ce nu se poate să fiu şi cehovian şi rusofob?" şi să şi insişti, tot mai aţîţat: "nu te las pînă nu-mi spui de ce?", iluzionîndu-ne, livreşti foc, că jucăm aici, între Rosetti şi "Izvorul rece", în "Nepotul lui Rameau" al împuţitului ăla...

Fireşte că nu se dau explicaţii; şi fireşte că se răspunde "corespunzător" – celebrul adjectiv TV:

- Auzi ce mi se întîmplă ieri... Vine un franco-buzoian la mine, care nici azi nu ştiu dacă atunci cînd a plecat, n-a fugit, sau cînd a fugit, nu plecase - şi ce crezi că-mi spune? "Recunosc, Caragiale al tău e genial, dar toţi românii sînteţi nişte scîrnăvii!..."

- Şi?

- Şi mi-a venit să-l omor!

Radu COSAŞU

Scrisori deschise

„Politeţea guvernează multifuncţional"

"Cum «Dragă D-nă X» nu sună tocmai plăcut, iar la «Dragă R.» nu am acces, voi sări peste introducere!

Deci, iată-mă în plin proces de adaptare: servici deştept, casă nouă, implicări sociale prin descoperire, acomodarea la tehnologia înaltă prin încercări. Epuizant, Frustrant, Fascinant!

Din fericire. Germania este o ţară în care Politeţea guvernează multifuncţional: uneori poate [illegible] sentimente oferind avantajul confortului şi securităţii în relaţie! Deci, forma primează, substituie sau acoperă, după caz.

Scrisoarea pt. prof. M. a fost trimisă oficial, prin poştă, către secretara sa, care, evident, va decide dacă o dă sau nu (vezi paragr. anterior!).

M-aş bucura să-mi scrieţi în general, şi în particular cînd ajungeţi în Franţa, sperînd într-o revedere nu foarte îndepărtată, în Paris.

URGENT: Vă rog să-i daţi lui V. adresa mea - poşta germană este în grevă şi am nevoie de nişte acte. Mulţumesc!"

Cărţi poştale

„Nu ştiu fac bine sau rău scriindu-Vă? N'aşi vroi pentru o lume întreagă să Vă supăr. Mi-am uitat, cînd am plecat, să Vă întreb n'aveţi lipsă să Vă aduc ceva?

Cu ce Vă treceţi timpul?

Voiu căuta să mă reîntorc cât mai îngrabă, peaici fiindu-mi foarte urît.

Vă sărută mânele Ionel, 23/VII-921"

"Sinaia, 20/VI/911

Dragă Ioane

Deoare ce n'am mai primit nici o scrisoare de la tine te rog să-mi scrii îndată ce mai faci. Eu când îţi scriu aceste rânduri sunt în nişte momente grele sufleteşti îţi voi scrie mai târziu mai lămurit. De aceia mi ar părea bine dacă aşi auzi de tine de bine cu fierbinţi sărutări frăţeşti George Fatalitatea mia aruncat după gât această suferinţă."

retro CINEMA scop

Şi Yootsie se-mpuşcă, nu-i aşa?

The Quick... Oricît de quick s-ar mişca Yootsie, unul din doi trebuie să moară - rundă de rundă -, iar exorcizarea să se producă numai după sexorcizarea obligatorie într-un film în care lanţul preia rolul eşarfei primar-instinctuale. Păstrînd acelaşi spirit de competiţie absurdă, regula jocului lui Raimi nu e cu nimic mai prejos decît cea a lui Pollack. La cel din urmă, sau se-mpuşcau caii, sau Dustin Hoffman devenea Tootsie. Acum, se-mpuşcă Yootsie, dar asta numai pentru că Sharon Stone e mai iute decît Yootsie (şi mult mai demachiată decît Tootsie) şi pentru că Raimi vrea cu orice preţ să corodeze toate clişeele westernului şi să-nfigă steaua de tinichea în pieptul care trebuie.

... and the Dead. Despre estetica morţii, numai de bine. Fiecare mort ar trebui să fie mulţumit, întrucît Raimi le-a pregătit ciuruieli care mai de care mai spectaculoase, diferite, alert montate, preluînd chiar ghilimelistic orificiul făcut de unul din gloanţele judecătorului Roy Bean din filmul lui Huston şi strecurînd prin corpul găurit al răului suprem (Hackman) o rază de soare. Despre cei morţi, nu neapărat numai de bine; mai ales atunci cînd vin pe ţeava flash-back-ului. Oricum, vina majoră ţine de tatăl spînzurat care a vrut să-şi crească fata ca pe o doamnă şi nu i-a dat un Colt din fragedă pruncie, nu-i aşa? **(Mihai CHIRILOV)**

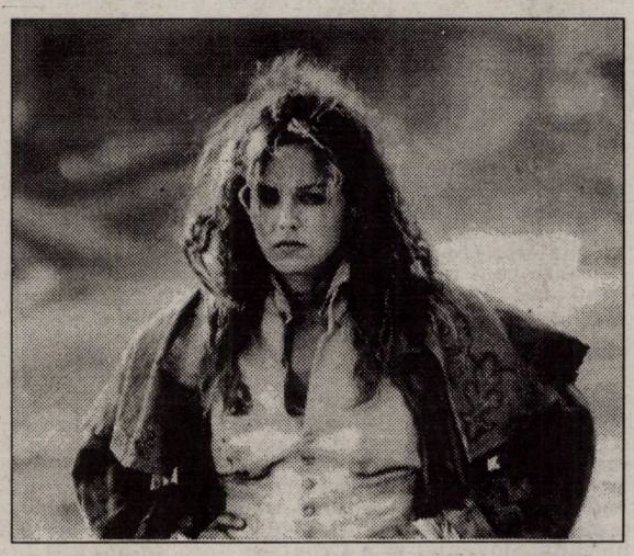

Sharon „Colt-ata"/decoltată în *Mai iute ca moartea*

Mircea Nedelciu – grav bolnav

După cum se ştie deja din presă ori din anunţurile unor posturi de radio şi televiziune, prozatorul Mircea Nedelciu, unul dintre cei mai valoroşi scriitori români de astăzi, e grav bolnav. În regim de urgenţă, familia, prietenii şi colegii săi au pornit o veritabilă campanie pentru a-l salva - şi, din fericire, ea, campania, începe să fie însoţită de o serie de reacţii şi semne încurajatoare. Înainte de a le face un scurt inventar provizoriu, să recapitulez însă - PE SCURT - datele problemei.

Cît de important scriitor este Mircea Nedelciu nu trebuie spus tocmai cititorilor **Dilemei**. Ce se întîmplă acum cu cel practic-unanim recunoscut ca unul dintre "liderii" ultimului val de scriitori apăruţi în literatura română? De aproape jumătate de an, el e afectat de o revenire - în formă foarte avansată - a "maladiei lui Hodkins", un fel de cancer al limfei. La această oră se află în Franţa pentru tratament chimioterapeutic şi apoi pentru o complicată autogrefă de măduvă osoasă. Expertizele medicale arată că el poate fi salvat - însă operaţia este extrem de costisitoare: este în total nevoie de circa 400.000 de franci francezi, adică aproximativ 80.000 dolari, adică aproximativ 160 de milioane de lei româneşti. O sumă prohibitivă pentru Nedelciu şi familia lui şi chiar şi pentru prietenii şi colegii lui laolaltă. O sumă pentru care e necesar un efort public de subscripţie. Deocamdată, Ministerul Sănătăţii a alocat 30 de milioane de lei, care acoperă prima fază a tratamentului - chimioterapia. La Bankcoop au fost deschise conturi speciale pentru salvarea lui Mircea Nedelciu - şi sînt deja - spuneam - unele rezultate. S-au adunat pînă acum 12 milioane de lei şi 1200 de dolari. Suma cea mai mare - 5 milioane - a donat-o Fondul Proprietăţii Private IV Muntenia, la iniţiativa - se pare - a vicepreşedintelui său, domnul Ulm Spineanu. 1000 de dolari a donat firma JARO Ltd. Cîte un milion de lei au depus Editura Nemira şi societăţile de difuzare de presă şi carte Bubico Press Galaţi şi Orlean. O jumătate de milion de lei a depus firma C&M Anticariat Arad. Se anunţă şi alte iniţiative promiţătoare. Pare să se fi sesizat pînă şi însăşi preşedinţia României care ar căuta surse potenţiale de finanţare a tratamentului lui Mircea Nedelciu. La Timişoara, trupa studenţească de teatru Thespis susţine o "Stagiune estivală extraordinară «Mircea Nedelciu»" pentru a colecta fonduri pe care le va dona pentru... titularul stagiunii. O serie de artişti plastici şi de scriitori pregătesc o licitaţie publică de opere de artă şi de manuscrise. Şi aşa mai departe. Pînă la toamnă, cînd ar urma să se efectueze autogrefa, suma întreagă **trebuie** să fie strînsă.

Una peste alta, important e ca informaţia asupra situaţiei colegului şi prietenului nostru să circule şi cît mai multă lume să fie în cunoştinţă de cauză. Publicul larg, întreaga societate românească să ştie că se află în mare pericol unul dintre scriitorii ei de vîrf, unul dintre acei "aleşi" care vor depune - prin operele lor - mărturie despre epoca pe care o traversăm. Şi, odată înţeles acest lucru, să facem toţi cît de mult putem pentru a contribui la salvarea acelui om, a acelui prozator...

Ion Bogdan LEFTER

APEL

Colegii şi prietenii cunoscutului prozator MIRCEA NEDELCIU fac un apel public pentru salvarea sa. Ameninţat de o maladie neiertătoare, Mircea Nedelciu trebuie supus unei autogrefe de măduvă osoasă cu mari şanse de reuşită. Costurile operaţiei, care nu se poate realiza decît în străinătate, sînt foarte ridicate. Deocamdată, din lipsă de fonduri, Ministerul Sănătăţii nu a putut acoperi decît o parte din aceste costuri. Pentru acoperirea lor integrală, ne adresăm pe această cale iubitorilor scrisului lui Mircea Nedelciu şi ai literaturii, rugîndu-i să depună sume de bani în conturile deschise în acest scop la BANKCOOP, Filiala Rosetti, Bucureşti, cu numerele:

- în lei: **40.25.12.70.64.27**
- în $ US: **40.25.12.70.840**
- în DM: **40.25.12.70.280**

De la Washington

Cinci personalităţi americane despre Mihai Botez

Dragă doamnă Dr. Magda Botez,
Rosalynn şi cu mine am fost îndureraţi să aflăm despre moartea prematură a soţului Dv. Doresc să vă spun că Dv. şi familia sînteţi în inimile şi rugăciunile noastre în acest moment atît de greu.
Ambasadorul Botez va rămîne în memorie pentru contribuţiile sale la progresul democraţiei în România. El a contribuit totodată în mod remarcabil la întărirea relaţiilor dintre ţara sa şi Statele Unite.

Jimmy CARTER

Dragă Magda,
L-am cunoscut pe Mihai şi marele său curaj din timpul lui Ceauşescu, mult înainte să-l întîlnesc personal. De aceea a fost o plăcere deosebită să facem cunoştinţă, să conlucrăm, iar apoi să te cunosc şi pe tine. Am nădăjduit că vom avea mult mai multe ocazii să fim laolaltă în viitor, toţi patru, decît ne-a fost dat.
Pierderea ta este o pierdere pentru România şi pentru relaţiile româno-americane. Mihai a realizat foarte mult în timpul în care a fost Ambasador - şi era în măsură să realizeze enorm de mult de acum înainte. Plecarea lui a lăsat un mare gol printre noi.

Richard SCHIFTER,
Asistent Special al Preşedintelui şi consilier, National Security Council

Stimată d-nă Botez, Mi-a părut nespus de rău să aflu despre decesul soţului Dv. Petrecerea sa din viaţă este o pierdere atît pentru România, cît şi pentru Statele Unite. Acest lucru este greu de exprimat în cuvinte, însă doresc să ştiţi că Dv. şi familia vă aflaţi în gîndurile şi rugăciunile mele. Dumnezeu să vă binecuvînteze!

Frank R. WOLF,
Membru al Congresului SUA

Stimată doamnă Botez, Vă rog să primiţi, din partea membrilor şi membrelor Aviaţiei Militare a Statelor Unite şi a mea întreaga simpatie la pierderea soţului Dv. Pierderea bruscă şi tragică a unui soţ este greu de îndurat, mai greu încă de înţeles. Ambasadorul Botez şi-a servit ţara cu deosebită distincţie şi doresc să ştiţi că, în acest timp dificil, vă păstrăm în rugăciunile noastre.

General Ronald R. FOGLEMAN,
Şeful Statului Major al U. S. Air Force, Washington

Am primit cu nespusă durere vestea oficială că Excelenţa Sa, Mihai Horia Botez, a decedat pe neaşteptate la Bucureşti. Din partea Bibliotecii Congresului, doresc să exprim familiei, colegilor şi conaţionalilor săi cea mai adîncă simpatie. El a fost un minunat reprezentant al ţării sale şi un purtător entuziast de cuvînt al României noi care se naşte. Vom simţi cumplit de mult lipsa lui, aici, în ţară.
Eu l-am cunoscut îndeaproape şi l-am admirat deosebit de mult. A fost bursier la Woodrow Wilson International Center for Scholars în vremea cînd eu eram directorul Centrului. Luna trecută (în iunie 1995), am petrecut o seară minunată împreună, la reşedinţa Vice-Preşedintelui şi doamnei Gore. Rămîne în urmă un gol adînc pentru mine şi pentru acest oraş.

James H. BILLINGTON,
Directorul Bibliotecii Congresului

Cronica literară de tranziţie

Năzdrăvăniile logicii în literatură

Jocurile manierismului logic*), este o lucrare doctorală, scrisă cu ardelenească seriozitate şi, în ciuda unor rigidităţi de seminar, bogată în pasaje sugestive, săţioase, de fineţe hermeneutică. Marta Petreu citeşte literatură prin grila logicii. Clasicele "respingeri sofistice" ale lui Aristotel sînt luate una cîte una, definite în termeni accesibili de logică formală şi apoi exemplificate copios cu extrase literare. În această primă parte a cărţii, autorul cel mai exploatat este Lewis Carroll. În paginile sale, eseista găseşte pasaje care ilustrează toate cele şase tipuri de **fallaciae verbale**, sofisme de limbaj (omonimia, amfibologia, compoziţia/diviziunea, accentul, forma limbajului). Urmează sofismele "din afara limbajului", a doua mare categorie de respingeri sofistice, şapte la număr: accidentul; **fallacia a dicto secundum quid ad dictum simpliciter** (confuzia între înţelesul relativ şi cel absolut), **ignoratio elenchi** (ignorarea respingerii, răspunsul ne-la-obiect); cu variantele **ad rem** - la argument - şi **ad hominem** - la om); **fallacia petitionis principii** (sau cercul vicios, silogismul circular); **fallacia consequentis** (deducerea unui precendent ireal, falsa generalizare); sofismul de a lua drept cauză ceea ce nu e cauză; **fallacia plurim interrogationis ut unius** (un singur răspuns la mai multe întrebări). În afara lui Lewis Carroll, mai furnizează întruchipări ale erorilor logice Eugène Ionesco (**Rinocerii, Cîntăreaţa cheală**), Umberto Eco (**Numele trandafirului**), Platon (**Dialoguri**), Caragiale (**Amici** ş.a.), Marx (**Observaţii...**) etc. Este evident că, deşi tratate cu respect, dexteritate şi chiar o anume pasiune a **distinguo**-urilor, logica şi năzdrăveniile ei (ne-zdravăn) sînt totuşi un pretext de a fi în literatură. Cînd pildele nu sînt în opere, autoarea le extrage dintr-o zonă adiacentă: din viaţa literară, cum e cazul "sofismului anti-autorităţii", altfel spus, al autorităţii compromise din varii motive. Marta Petreu îi aminteşte aici pe Beniuc (care a scris cîteva zeci de poeme de dragoste frumoase, uitate din cauza imaginii negative „de ansamblu" a stalinistului preşedinte de Uniune), pe Céline (care a trecut decenii întregi printr-un con de umbră din cauza colaborationismului), pe Borges (care a "ratat" Nobel-ul fiindcă ar fi primit un premiu din mîna dictatorului Pinochet - dar cred că aici explicaţia e incompletă).

În partea mediană a lucrării, autoarea se ocupă de alte paralogisme, dintre cele neintrate în atenţia Stagiritului, dar nu mai puţin "clasice" azi: sofismele noţiunii (pleonasmul; **contradictio in adjecto**), sofismele judecăţii (conversiunea ilicită, tautologia, vorbăria/galimatias-ul, **contradictio in subjecto** şi sintaxa logică) şi sofismele raţionamentelor (**eror fundamentalis**, paradoxul, dilema - ultimele două, de o complexitate aparte, fiind mai pe larg disecate şi exemplificate). Din literatură, sînt folosiţi aici Goethe (**Anii de ucenicie...**), Shakespeare (**Romeo şi Julieta**), Caragiale, L. Carroll, Brecht, Borges, Dürrenmatt (**Judecătorul şi călăul**), Herodot, Kafka. Nu putea lipsi, de bună seamă, discuţia asupra celebrului "pariu" pascalian privitor la existenţa lui Dumnezeu, în fond o dilemă, pe care autoarea o reconstituie astfel: **"Premisa majoră**: Dacă Dumnezeu există şi pariezi pe el - cîştigi totul; iar dacă nu pariezi - pierzi totul. Dacă Dumnezeu nu există şi pariezi pe el - nu pierzi nimic; iar dacă nu pariezi pe el - nu cîştigi nimic. **Premisa minoră**: Dumnezeu sau există, sau nu există. **Concluzie**: Deci pariaţi că el există, fără şovăire" (p. 107).

Un capitol substanţial şi foarte definitoriu pentru metoda, ţelurile şi dibăciile Martei Petreu este cel intitulat, nu foarte potrivit, aş zice, "Dicţionar de caragialisme". Nu avem de-a face cu nici un dicţionar, ci cu un inteligent eseu pe tema Caragiale-şi-logica. Călinescu a intuit că **"explicarea firii lui Caragiale este legată de «verva lui sofistică»"**, dar **"nu şi-a dus, din păcate, această intuiţie pînă la interpretarea operei"** (p. 130). Întrebîndu-se ce cunoştinţe de logică va fi avut nenea Iancu, M. Petreu conchide apăsat: **"Caragiale avea logica în sînge"** (p. 133), iar de aici fireşte că a trecut în operă :**"a ilustrat în opera sa aproape toate speciile de sofisme pe care le-a analizat şi inventariat Aristotel"** (id.). În demonstrarea consangvinităţii lui Caragiale cu universul paralogicii, autoarea e şi mai ispitită de interferarea existenţialului cu literarul. Sînt puse la bătaie numeroase mărturii care atestă apetenţa, slăbiciunea marelui scriitor pentru metamorfozele şi anamorfozele gîndirii: amintirile lui I.D. Gherea, D.I. Suchianu, Slavici, Sextil Puşcariu, Dim. Gusti. Că "grecul" şi super-lucidul Caragiale, omul care se scula noaptea din somn ca să mute o virgulă, era structural pătruns de tentaţia "vigilenţei" logice şi, ca spirit ironic, a întoarcerii ei pe dos - sînt de acord şi persuasiunea Martei Petreu mă găseşte comprehensiv. Unde, însă, fac un pas sceptic înapoi, este punctul în care eseista se înfierbîntă şi, îndrăgostită de subiect şi de obiect, le îngemănează fraudulos: **"sofistica se dovedeşte o cheie ideală de decriptare a acestui univers policrom (al operei lui C.)"** (p. 133). Văd în această afirmaţie un elan estudiantin de supralicitare a tezei. Nu e clar de ce ar fi "ideală" această cheie (utilă, da - alături de altele care deschid uşi şi mai mari) şi, cu atît mai puţin, ce ar "decripta" ea. Faţă cu ce e "criptic" în Caragiale, adică poli-semantic, abisal non-"euclidian" - logica/sofistica e ca şi matematica în faţa muzicii: sigur că acordurile au o bază aritmetică, sigur că raporturile dintre sunete sînt cuantificabile, dar asta nu explică esenţialul, nu luminează tainele fascinaţiei. Sîntem cu toţii compuşi dintr-un număr mic de substanţe chimice, cu toate astea tabelul lui Mendeleev nu poate "decripta" de ce Ion e prost şi Vasile e deştept, de ce Marioara e frumoasă şi Rodica urîtă, de ce, mai ales, Titi e un om cumsecade şi Gigi o lichea.

Dar această obiecţie nu-mi întunecă impresia de a fi citit un eseu în manieră literar-universitară conceput cu rigoare, documentat cu rîvnă şi scris cu talent ideologic.

George PRUTEANU

---

*) Marta Petreu, **Jocurile manierismului logic**, Ed. Didactică şi Pedagogică, Buc., 1995, 188 p., 3500 lei

NOTĂ. Îmi anunţ, respectuos, cititorii că, pentru trei săptămîni (de concediu) vor trebui să-mi suporte absenţa de la această rubrică, pe care abia aştept s-o reiau în aerul încărcat de (nev)roze al lui septembrie. (G.P.)

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Jurnal

O zi din viaţa lui Petru Comarnescu

Ar fi făcut, acum, în '95 - 90 de ani. Sînt 25 de ani de cînd a dispărut. Intrat în conştiinţa publicului ca unul din cei mai competenţi critici de artă plastică, Petru Comarnescu a fost o inteligenţă efervescentă, de un orizont larg, o figură marcantă a grupului "Criterion" (Vulcănescu, Eliade, Noica, Sebastian) care a dominat viaţa intelectuală a României din anii '30, atît de discutat şi azi. Destin dificil, obsedat de independenţa spiritului faţă de politică, cu o indiscutabilă vocaţie democratică, omul înzestrat cu o putere de muncă prodigioasă s-a chinuit mult printre semeni, duşmani şi ispite, cînd supunîndu-li-se, cînd înfruntîndu-i. Jurnalul lui - ţinut o viaţă întreagă, aflat în posesia criticului ieşean ZAHARIA SINGEORZAN care ne-a pus, amabil, la dispoziţie un fragment substanţial - îşi asumă această situaţie intelectuală tipică, între orgolii şi umilinţe, între "mega" şi (auto)persecuţie, terorizat de brutalitatea banalului şi a mediocrului. Am ales o noapte grea, aceea dintr-un decembrie 1967, cu doar 3 ani înainte de a muri.

Sîmbătă, 2 Decembrie 1967

M-am culcat la 9 seara, obosit, dar m-am trezit pe la 2.30 noaptea. Am insomnii, poate de oboseală, de surmenaj, poate pentru că nu mă preumblu, nu fac mişcare. Am citit din cartea **The age of Analisys**, o antologie filozofică, din care apar figuri de filozofi pe care odinioară i-am citit – în anii pregătirii doctoratului la Los Angeles sau în deceniul 1930-1940, cînd am continuat cu preocupările de filozof. Hegelieni şi anti-hegelieni – căci aşa cum arată organizatorul şi prefaţatorul antologiei, Morthon White, influenţa lui Hegel a fost considerabilă, şi de la el au pornit în diferite moduri Marx, ca şi Kirkegaard, realişti ca G.E. Moore, pozitivişti logici la Rudolf Carnap şi atiţia alţii. Pe vremuri, G.E. Moore, anti-hegelian, ca şi Bertrand Russell, mă impresionase prin stilul său sec, precis, dar eu ţineam cu hegelianul idealist Whitehead. Voi reciti – ca să văd la distanţă de ani ce pot admira sau privi cu surîs dintre cei pe care odinioară i-am admirat sau combătut la seminariile lui Herbert Wildon Carr, F.C.S. Schiller, E.S. Hollande şi alţi profesori ai mei din SUA. Azi unii tineri fac caz, redescoperă teza mea de doctorat, **Kalokagathon,** susţinută în 1931 şi tipărită în româneşte cu unele adăogiri în 1946. Am avut preocupări filozofice pînă spre 1940, cînd, după congresele de la Paris din 1937, unde am ţinut comunicări la Congresele de Filozofie şi la cel de Estetică şi am publicat în "Revista Fundaţiilor" observaţii despre filozofi ca Lavelle, Gabriel Marcel, Blondel sau chiar lucrări de ale lor, încredinţate mie, am renunţat. Războiul m-a făcut sceptic faţă de filozofie, apoi nu s-a mai putut face filozofie decît marxistă. Fire vitală, prea legată de actualitate, m-am distanţat de filozofie, fără a renunţa la gîndirea filozofică în unele eseuri.

Din vina mea nu am ajuns o figură în filozofia românească şi poate mondială. Pe mine trebuie să dau vina în primul rînd, pe vitalitatea mea de participant la concretul vieţii, chit că animat de idealuri şi idei înalte. Dar au fost şi cauze obiective care m-au împiedicat să profesez filozofia. Dacă intram în învăţămîntul filozofic aş fi fost angrenat şi dădeam desigur mai mult decît am dat în această direcţie. Dar cînd m-am înapoiat în 1931, doctor în filozofie la University of Southern California, îndată mi s-au ridicat bariere. Eram primejdios. Veneam cu cunoştinţe de filozofie, mai ales etică şi estetică, ce nu conveneau celorlalţi. Aş fi fost un deschizător de drumuri, căci cine ştia atunci la noi de Russell, G.E. Moore, Whitehead, Dewey?

Fac caz azi de geniul lui Mircea Vulcănescu şi ţin la memoria lui Dimitrie Gusti, dar tocmai aceştia mi s-au pus în cale, aşa cum lui Noica, infinit mai subtil filozof decît mine, dar fără forţa mea, i s-a opus P.P. Negulescu şi submediocrităţi ca Posescu etc. După înapoierea din America, am fost invitat de cîteva ori de către D. Gusti să ţin comunicări la seminarul de sociologie. Gusti a apreciat că mă exprimam fără pedantismul curent atunci, ci direct şi clar. Dar – curios, la cîteva luni, s-a reorganizat catedra lui D. Gusti –, catedra de sociologie, etică, estetică şi nu mai ştiu ce, căci atunci nu erau ca acum zeci de conferenţiari şi asistenţi – Tudor Vianu era conferenţiar la Estetică, sub Gusti, iar tocmai cînd eu puteam fi asistent la Etică, Mircea Vulcănescu a fost numit asistent, barîndu-mi-se drumul. Ştiam mai multă Etică decît toţi şi devenisem primejdios. Dintre cei din jurul lui D. Gusti – Stahl, Herseni, Vulcănescu şi Golopenţia, toţi oameni de valoare, numai Golopenţia m-a apreciat şi susţinut. Cum avusesem legături cu Gusti, fusesem recomandat pentru bursa în SUA de el şi de C. Rădulescu-Motru, iar cu Vulcănescu colaboram la "Criterion", au avut cu toţii grijă ca... după doi ani de şomaj şi de oarecare publicistică la "Vremea" ori la "Adevărul", să fiu numit în toamna lui 1933 inspector al teatrelor. Poate nici aceasta nu ar fi făcut-o Gusti, pe atunci ministru al Instrucţiunii Publice şi avîndu-l şef de cabinet pe Anton Golopenţia, dacă acesta nu ar fi insistat mai mult decît ca un prieten. Posturile erau blocate după criza financiară din 1929-1933 şi Vulcănescu i-a vorbit lui Virgil Madgearu despre mine ca să deblocheze un post. Cum, necum, am fost trecut într-o altă direcţie, într-un alt domeniu decît cel al filozofiei, iar eu pasionîndumă oriunde lucram, am început să neglijez filozofia, aşa cum azi, din pricina participării prea zeloase la activitatea plastică şi în publicistică, îmi neglijez cărţile pe care cu siguranţă că le-aş putea scrie mai bine decît cei în viaţă: monografiile **Brâncuşi** şi **O'Neill**, cartea despre specificul naţional etc.

E şi vina mea – a disponibilităţii mele prea plurale sau proteice, dar nici nu am avut niciodată reali sprijinitori, pentru că m-am ţinut independent. Nici Iorga, care văzîndu-mă în America, mi-a spus să mă întorc în ţară că va pregăti o bună situaţie pentru mine, nici Gusti, oricum mai binevoitor, dar şiret, ascultînd de presiuni politice etc. nu m-au ajutat cînd au putut. Iorga era prim-ministru cînd m-am întors din America şi nu a făcut nimic pentru mine. Mă cunoşteau cu toţii în 1931-1932, căci între 1927-1929 făcusem gazetărie, le luasem interviuri, făcusem recenzii despre cărţile lor, participasem la campania monografică de la Drăguş-Făgăraş (vara 1929, înainte de plecarea pentru doctorat în SUA). Era şi prejudecata contra culturii americane. Mediocrul de Petru Andrei, profesor la Universitatea din Iaşi, a spus: "Cum s-a dus Comarnescu să studieze tocmai în America? Acolo nu se face filozofie!". Petru Andrei a spus-o din ignoranţă, dar Gusti sau vulpoiul de N.Bagdasar ştiau că se face serioasă filozofie acolo şi mai ales sociologie şi psihologie şi de aceea se temeau să nu le întunec reputaţia. Gusti m-a pus să recenzez numeroase cărţi de sociologie la **Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială** (1932-1935), iar N. Bagdasar, care conducea "Revista de Filozofie" (C. Rădulescu-Motru fiind director mai mult cu numele) mi-a cerut vreo două studii şi apoi m-a sabotat. Capitolul despre **Etică**, din volumul omagial **Motru**, e scris de mine, ca şi unele capitole din **Istoria Filozofiei**, îngrijită de Bagdasar (**Omagiu lui Ion Petrovici**).

Am fost lucrat şi în trecut, ca şi azi. Puteam fi mai mult şi ieri, şi azi. Zaharia Stancu, care mă ura pentru că nu-l ajutasem la unele şantaje şi cereri de subvenţii îmi simţea superioritatea, măcar ca om de cultură, a declarat că: aş fi putut ajunge orice în această ţară, dacă... A avut el grijă să dezlănţuie acea odioasă campanie împotriva mea în 1934-1935, aliindu-se cu alţi duşmani. Sandu Tudor şi alţi impostori au făcut totul ca să mă distrugă, după ce îi ajutasem, ca şi pe Stancu, dar nu la şantaje şi profituri materiale, cum doreau ei.

Au urmat ani de dificultăţi, în care mi-am continuat funcţiile de inspector al teatrelor şi redactor la "Fundaţii" – şi acolo ţinut relativ în umbră. Apoi a venit războiul, care m-a scîrbit în privinţa condiţiei umane. In 1943, Andrei Oţetea, pe atunci profesor la Universitatea din Iaşi, mi-a oferit oficial o catedră de Estetică acolo, dar presimţind mersul lucrurilor am refuzat şi cred că bine am făcut. In 1946, cînd îmi recăpătasem prestigiul – era un moment de încredere în americani, în cultura americană – Gusti a voit să creeze o catedră de civilizaţie americană şi Mihnea Gheorghiu, azi ministru-adjunct, se ruga de mine să-l iau asistent.

Că nu inventez nimic, stau mărturie paginile din "Revista Româno-Americană", unde se vorbeşte de acea catedră şi de numirea mea. Cînd Mihai Ralea a fost numit ministru plenipotenţiar la Washington, a vrut să mă ia ataşat de presă. Nu s-a putut. Chiar el mi-a spus: nu am întîlnit om cu atîţia duşmani, ca d-ta!

Recent, la Veneţia, Mircea Eliade mi-a spus că ei au auzit în Occident că nu am fost numit ataşat cultural sau de presă la Washington pentru că aş fi declarat că voi fi obectiv în comportarea mea, că nu voi ţine în mod arbitrar, nici cu sovieticii, nici cu americanii. Se prea poate să o fi spus, deşi nu-mi amintesc. Dar chiar dacă nu aş fi spus aşa ceva, încă nu aş fi fost numit, ştiindu-se firea mea independentă.

Nu m-am realizat, într-adevăr, pe măsura posibilităţilor reale pe care le-am avut. Nu am avut niciodată protectori sau patroni, cum nu am nici azi, cînd totuşi "Scînteia" scrie că sînt un nume "prestigios"! (Intr-un articol semnat Z. Ornea, acum o lună-două). Vai de acest nume prestigios! Nu am ştiut nici să fiu practic, iar dacă şi eu am făcut concesii şi cîteodată am fost oportunist, aceasta s-a petrecut minimal şi în condiţiile cele mai grele.

Prea iubitor de patrie, prea sentimental, nu m-am gîndit niciodată să rămîn în străinătate. Ca doctor în filozofie, în 1931, puteam găsi un post bunişor, chiar dacă era criza economică, dar nu mi-a trecut să rămîn departe de ţară, deşi aş fi ajuns şef de curent artistic sau literar, conducător de revistă, acolo. Nici mai tîrziu, cînd alţii mă îndemnau prin 1945-1946 să plec din ţară, am respins un asemenea gînd, cum şi mai recent în cele trei călătorii făcute în străinătate. Sînt prea legat de ţară, sînt aici cu lumea mea de intelectuali, artişti, trăiesc valorile patriei mele, înţeleg să împărtăşesc ceea ce mi-este dat, bun sau rău. Sînt loial culturii româneşti, aş dori să contribui mai mult la înălţarea ei în socialism. Dar iarăşi din vina mea, dar şi a altora, randamentul ce-l dau este sub forţa mea reală, cîtă vreme o voi mai avea. Am destin dramatic, bine că nu am avut unul tragic... Asta e şi voi vedea ce va mai fi...

Petru COMARNESCU

Plecarea lui Cioran

Cel care spunea cu mîndrie că are "orgoliul lucidităţii" părăsise în fapt de mai bine de doi ani de zile lumea noastră plină de josnicii. El nu mai scria. Apoi nu mai vorbea decît arareori (şi atunci, se pare, în româneşte); iar în ultima zi a primăverii – la 20 iunie 1995 – foarte pe tăcute, omul a şi plecat definitiv dintre noi, lăsînd nu numai "un imens gol", dar şi unele Cărţi de o originalitate şi valoare universal recunoscute – făurite, cum s-a spus, nu numai "de cel mai mare moralist al Franţei", dar şi de "l'incontestable moraliste de ce siècle", purtînd acea unică "griffe cioranienne".

In necrologul scris de academicianul Jean d'Ormesson despre acest "funambule des abîmes", el afirma că Emil Cioran a fost "un imens scriitor, precedat de Tristan Tzara, şi care trebuie alăturat celorlalţi doi Români: Mircea Eliade şi Eugène Ionesco"... Aceeaşi firească alăturare o va face şi Michel Crépu, în **La Croix**, vorbind despre cel de-al treilea român din bandă... El îl defineşte pe Ionesco ca fiind "însuşi absurdul pe scenă, comicul înălţat la rangul de hermeneutică a comediei umane; Eliade îşi luase sarcina, în calitatea lui de istoric al religiilor, să decripteze şi să tălmăcească simbolurile ce alcătuiesc alfabetul relaţiilor noastre cu transcendenţa. Cioran a săvîrşit restul".

Trebuie să aducem aminte că toate aceste superlative – foarte sincere şi spontane – nu ar fi fost cu putinţă dacă aceşti trei adevăraţi Regi Magi ai literaturii nu ar fi bănuit poate (şi dacă ei nu ar fi fost chiar îndemnaţi de o stea călăuzitoare) că era dictaturilor române avea rînd pe rînd să vină şi să ne asuprească şi abrutizeze vreme de mai bine (sau mai rău) de cincizeci de ani...

Şi dacă Ionescu, Eliade şi Cioran ar fi rămas "cuminţi" în ţară – şi nu ar fi plecat de la Răsărit la Apus – scrierile lor ar fi fost puse la index; numele lor interzis să mai vadă lumina tiparului, iar deţinerea cărţilor lor pedepsită cu ani de temniţă. Soarta tocmai a acestor trei Regi Magi, care au dus flacăra şi darurile geniului lor în Occident, ar fi fost mai mult ca sigur înăbuşită, iar ei proscrişi şi greu osîndiţi. Şi nu ar fi fost nicidecum exclus ca toţi trei – sau numai unul, sau numai doi – să-şi fi găsit chiar moartea dacă nu în gloriosul "Canal Dunăre-Marea Neagră", la Midia, la Coasta Galeş sau Poarta Albă; ori, mai sigur, în temniţa de la Sighet (aşa cum acolo s-a stins din viaţă acel înger de om şi imens filozof şi scriitor care a fost Mircea Vulcănescu). In fine, în cea mai "fericită" ipoteză – cei trei Magi ar fi îndurat la ieşire caziere "la cadre", cu mii şi mii de beţe-n roate, cu domicilii obligatorii şi alte subtile umilinţe şi vexaţiuni, aşa cum au păţit supravieţuitorii Alexandru Paleologu, Dinu Pillat, Petru Manoliu, C. Noica, Petre Ţuţea şi Arşavir Acterian – ultimii trei fiind şi cei mai trainici prieteni ai lui Emil Cioran.

Dumnezeu i-a hărăzit lui Cioran gloria de care – sigur şi nicicînd – nu ar fi avut parte în ţara lui. Televiziunea, radioul şi ziarele din Franţa i-au consacrat lui Cioran zile de-a rîndul spaţii obişnuite numai excepţionalelor evenimente culturale. Cu mari fotografii ocupînd prima pagină, nu mă pot împiedica să reproduc cîteva numai din titlurile şi textele ce i-au fost acordate unui cetăţean străin, unui bătrîn cetăţean român (fiindcă Emil Cioran, dacă şi-a schimbat limba în care a scris, nu şi-a pierdut niciodată naţionalitatea română).

Aşadar, un mic florilegiu din numai cîteva din ziarele pariziene pe care le-am putut achiziţiona:

"Cioran, un amator de dezastru, lasă în urma lui opera unui mare moralist recunoscut în lumea întreagă... La antipodul unui Voltaire, Cioran scrie la fel de bine ca şi el" (Jean d'Ormesson).

"O muzică a cuvintelor. Cioran sau clavecinul bine temperat al desnădejdei... Furiile tinereţii lui şi-au aflat un perfect debuşeu într-o litanie grijuliu cizelată. Ce stupefiantă măiestrie a limbii franceze, pe punctul de a-l egala pe Voltaire-ul cel mai incisiv, pe cel mai nimicitor Chamfort, întru observarea faptelor" (Michel Crépu).

"Poate că el s-a suit la Cerul în care nu prea credea, pentru a regăsi acolo bucuriile neuitate ale Răsinarilor" (Hervé de Saint-Hilaire).

"...El ni se revelează a fi mai aproape de Shakespeare decît de filozofie. Acest frate al lui Macbeth, care de-a lungul lungilor sale nopţi de nesomn ale tinereţii, la Sibiu, voia să se răzbune fiindcă i se ucisese somnul... Filozofia lui Cioran constituie o tragedie shakesperiană" (Roland Jaccard).

"Acest Dostoievski al aforismelor şi-a acoperit cu anateme fiece zi a existenţei" (Sabine Andrerie).

"Proza lui Cioran, moştenire a marilor moralişti ai secolului XVII, poate fi socotită drept cea mai bine înzestrată să înfrunte posteritatea literară. Este o lecţie de limbă franceză administrată unei Franţe vulgare" (Jean-Edern Hallier).

"A trebuit să adăstăm anii '70 ca să putem vedea breviarele lui de desnădejde vîndute ca nişte evanghelii" (Noël Herpe).

"Dacă e banal să spui că moartea este o descătuşare, în cazul lui Cioran ea este într-adevăr una" (Gabriel Matzneff).

Şi am putea continua, şi am putea încă glosa...

*

Prohodul, oficiat de trei preoţi, s-a ţinut în biserica tixită de lume din Rue Jean de Beauvais (unde odinioară Brâncuşi slujise liturghiile ca dascăl) şi unde, după oficiul divin, părintele Valentin Bretan a rostit o cuvîntare, iar Marie-France Ionesco a citit mesajul Regelui Mihai al României, care trimisese o coroană cu flori roşii, galbene şi albastre. După care, la Cimitirul Montparnasse – unde odihnesc şi Brâncuşi şi Eugen Ionescu – a fost înmormîntat şi Emil Cioran, plîns şi de ultimii prieteni ai generaţiei sale, Arşavir Acterian şi...

Barbu BREZIANU

Artistul în ilegalitate: nici erou, nici martir

Putinţa de a-şi imagina lumea de mîine, viitorul, nu o au în această clipă a lumii decît religioşii. Scriitorul e sceptic chiar cu sensul scrisului. Timpul lui este prezentul, iar religia lui este patria, morala, omul. Pentru religioşi e simplu. Adoraţia lor pentru Dumnezeul unic este alegerea feţei întunecate a lumii, cum spune Rozanov. Moartea e deliciul zilnic şi mai ales viitorul. Dumnezeu nu rîde, iar literatura, teatrul, omul deplin e doar îngăduit. El nu e şi necesar. Omul, iubirea şi arta sînt bucurii respinse şi absurde pentru cei care poartă o dureroasă iubire lui Cristos. Ei exaltă moartea şi se mortifică. Faţa lui Dumnezeu, zice textul sfînt, o va vedea doar cel care a murit. Religia artei este omul, plăcerea, bucuria. Adică prezentul şi asigurarea viitorului. Scriitorul gîndeşte omul şi împlinirea umanităţii lui. Dumnezeului care cere lacrima, retragerea din lume şi mortificarea simţurilor, Dumnezeului care nu a rîs niciodată, scriitorul nu îi e pe plac. Scriitorul se găseşte într-o poziţie neprielnică, neacoperit şi neapărat de ceruri. El îşi aşază înălţimea mai jos de seninurile înstelate. Mai jos din punctul de vedere al credincioşilor care refuză omul în viaţă şi împlinirea lui înainte de moarte. Acest "jos" este un înalt refuzat de religie, tratat cu îngăduinţa specifică de cei care aşteaptă viaţa de dincolo prin apariţia chipului dumnezeiesc. E incomod şi dizident să fii scriitor. Îţi propui un martiriu al toleratului, al micului păcătos care va fi iertat şi el pentru faptul de a fi făcut din om centrul preocupării lui de o viaţă. Din om, creaţie divină, iar nu din chiar divinitatea însăşi. E incomod şi dizident la celălalt capăt, lumea organizată în societăţi bazate pe deosebiri de religie, rasă, idei directoare şi oprimatoare despre cum trebuie să arate această lume administrată de oameni. Înaltul pe care scriitorul l-a ales este binele omului în lume. Lumea însă nu îl acceptă pe scriitor la putere. Poziţia în care îl tolerează, fără să-l sprijine, este aceeaşi cu a religiei. Modul de a-l tolera, cînd nu-l asupreşte de-a dreptul, e mai sever, mai nemijlocit astăzi. În alte vremuri, religia prin instituţia ei, biserica, a dat de o parte, a exilat sau extirpat scriitorul, ca şi societatea de azi. Aparent, societatea ar trebui să se folosească de scriitor. El se ocupă de omul în lume, de binele omului pe care şi societatea vrea să i-l facă. Uneori vrea să i-l facă omului cu orice preţ. Cu preţul vieţii omului. Vina faţă de scriitor nu este nici a religiei, nici a societăţii. Între două credinţe neclintite, scriitorul se naşte şi se aşază într-o poziţie incomodă şi dizidentă. E firesc să fie dat de o parte de la izbăvirea veşnică, fiindcă iubeşte omul, iar nu pe creatorul omului. E tot atît de firesc să fie îndepărtat de centrul în care se iau deciziile în societate. Scriitorul care a suferit şi a murit ca un martir n-a fost niciodată sanctificat de Biserică. Chiar dacă Golgota lui a depăşit în proporţii pe ale sfinţişorilor cu o existenţă de suferinţă aproximativ comodă. Sînt atîtea cazuri de scriitori cu o viaţă de deşert, de recluziune, foame şi moarte, tipicul cerut de religioşi şi biserică pentru a decreta trecerea acelui om în rîndul sfinţilor. Nu s-a întîmplat însă, cu toate că opera scriitorului avea un sens profund închinat binelui, ba chiar şi religios. Opera scriitorului n-a fost doar o dizertaţie pe o temă de credinţă creştină şi nici doar un lamento extatic pentru Cristos. Tot aşa societăţile în faza lor revoluţionară şi-au avut poeţii care au cîntat lumea nouă ce părea să iasă din vîrtejul revoluţiei, au suferit pentru ea şi au murit. N-au fost trecuţi în rîndul eroilor. Scriitorii n-au beneficiat de oficializare ca sfinţi sau eroi, în ciuda îndreptăţirii din chiar punctul de vedere al bisericii sau societăţii. Poziţia lui, devenită de mii de ani istorică, este dizidentă şi incomodă. Preocuparea lui este viul, omul, iubirea şi bucuria contrară celei a bisericii şi mincinos declarată de societăţile întotdeauna supuse scopului de a lua puterea, iar nu de a face binele.

O asemenea observaţie obligă la o definiţie a scriitorului în lume. El este elementul de credinţă niciodată îngheţată în dogmă, mereu schimbătoare şi critică, instinctiv atentă la deformări şi trădări ale credincioşilor în legătură cu binele. El vede şi spune, fără diplomaţie şi fără spaima ereziei faţă de tiparul religios sau social. Acţionează ca un corector mereu treaz şi e temut sau dispreţuit pentru incapacitatea lui de a nu judeca dogmele. E temut şi suspectat pe bună dreptate. El n-a răspuns "cu ascultare" la trădarea credinţei şi nici "cu supunere" la falsificarea idealului de bine al omului în acţiunea contra omului. Fără ascultare şi fără supunere a fost îndepărtat de la sfinţenie şi eroism, i s-au retras şansele de a se mîntui sau a intra în istorie. Şi credinţa, şi societatea s-au folosit de el atît cît să le mărească puterea. Nu s-au aliat cu el niciodată, cunoscîndu-i structura corectoare şi nedogmatică.

Scriitorul este elementul de echilibru între om şi puteri. O veşnică balanţă a crucii de pe un umăr pe celălalt îl face de necapacitat în actele de conducere. El părăseşte la vreme orice idee a unei credinţe care uită omul sau se îndreaptă împotriva omului. Se angajează în luptele credinţelor, le semnalează deformările, este eliminat şi martirizat. Puterea l-a folosit în etapa ei declarativă şi l-a considerat duşman în etapa cuceririi şi instaurării ei împotriva omului. După aşezarea şi asigurarea ei tradiţională, după ce a încheiat eliminarea fiinţelor umane care îi făceau sau păreau că îi fac opoziţie, puterea credinţei sau şi a societăţii, într-un nou echilibru şi interes, îl mai foloseşte o dată pe scriitor. Îl reabilitează, îl declară o valoare a puterii şi-l anexează şi se împăunează cu el. Scriitorii ucişi de revoluţie, Babel, Mandelstam, Maiakovski, devin scriitori **ai** revoluţiei. Ca şi cum ar fi fost susţinuţi şi întreţinuţi de ea. Această confuzie se face şi intenţionat, dar şi funcţionează ca un reper. Dante, prigonit de un partid, rămîne scriitorul Guelfilor şi al ghibelinilor. Pentru cititorul de azi e greu şi fără rost să afle cine l-a prigonit şi de partea cui a fost. A fost pe vremea acelei lupte între puteri. Aşa stînd lucrurile în perioada în care autorul îşi scrie opera, în viaţa lui adică, autorul balansează între idei, intră în conul de persecuţie al celei atacate. Opera şi-o scrie în goană, folosindu-se de timpi întîmplători, între două prigoane. El n-are viitor. Viitorul este ierarhia unei societăţi, iar autorul nu se poate supune ca să urce în ierarhie. Suspiciunea în legătură cu el este firească. Neavînd viitor pentru felul lui de a fi în lume şi pentru lume, nu are ce să rîvnească. Orice înălţare, recunoaştere, premiu le capătă pentru altceva decît adevărata lui menire de corector şi iubitor al binelui. Puternicii se folosesc de scriitori o scurtă perioadă de timp şi, înţelepţi cu propria lor cauză, îi supraveghează şi îi ţin în frîu. Le sînt necesari scriitorii ca încoronare a unei splendori, căci splendoarea are nevoie de artă. În acelaşi secol, al XIV-lea, la trei curţi princiare diferite erau folosiţi în delegaţiile de tratative, pentru a scrie mai artistic discursurile, Dante, Bocaccio, Chaucer. Puterii prinţilor le trebuie o coroană în plus, cea a limbajului. Scriitorul rămîne să fie al curţii, al papalităţii, al revoluţiei, al regalităţii, al socialismului sau al fascismului. Viitorul lumii îi pune această etichetă pentru un prezent în care a trăit şi a scris, un prezent în care nu a avut viitor.

Poziţia lipsită de un statut cert, acela al permanentei mişcări şi schimbări a scriitorului, niciodată recunoscut ca necesar folositor lumii, a creat mitul scriitorului = o putere obscură, eficientă şi de neacceptat pentru puterea societăţii sau a bisericii. Viitorul de sfînt sau erou fiindu-i refuzat, scriitorul şi-a creat un altul în însăşi autonomia operei lui. Opera de artă reverberează semnificaţii în orice moment istoric şi sub orice putere. O carte pusă la index, în secolul al XVII-lea, a fost repusă la index în timpul Revoluţiei franceze, în vremea ţarismului sau a revoluţiei bolşevice. Viitorul, deci, este în chiar operă. Scriitorul are acea reţetă diferită de dogmele trecătoare, conţine adevăr contestatar şi primejdie pentru orice nouă ideologie din capul locului părtinitoare. Scriitorul nu are el însuşi viitor şi nici nu şi-l imaginează. El manevrează datele prezentului cu intuiţia lui şi extrage în imaginar un resort valabil pentru adevărul de azi şi pentru cel care va fi inventat mîine. El nu poate crede în viitor ca într-o altă viaţă propusă de credinţa în Isus sau de societăţile cu ideologie similară, adică binele făcut omenirii. Nu omenirea este interesul scriitorului, ci omul. Problemele sînt grija omului, iar nu ale colectivităţii fatal rezolvate în defavoarea unei colectivităţi mai mici. Omul - binele lui înseamnă sufletul lui, mişcările lui fotonice în preajma mişcărilor largi, politice, sociale, orientate şi condamnate. Sufletul omului nu s-a schimbat de-a lungul epocilor istorice. Unduirile lui fericite sau, dimpotrivă, contorsiunile lui greu motivabile n-au intrat în vederile nici unei dogme. Nici credinţa religioasă, nici tipurile de societate nu şi-au propus să se ocupe de sufletul omului. Au luat în consideraţie credinţele care sînt sau pot fi inoculate, nu şi bucuria, plăcerea, modurile de a trăi viaţa. Viaţa ca valoare în sine nu există decît pentru fiecare om în parte şi pentru scriitor. Pentru puteri şi organizaţii ea este obiect al interesului sau obiect de sacrificiu. La iluziile de viitor propuse de credinţe pentru suflet, scriitorul nu poate opune decît o hartă a sufletului şi o adîncă înţelegere a lui. El nu operează cu promisiuni eterne, nici cu promisiuni generale. Scriitorul, deci, nu trăieşte şi nu concepe viitorul ca pe o altă şi altfel de formulă de existenţă, fie spiritualizată, fie a binelui colectiv.

*

O celebră frază dintr-un autor celebru spune că filozofia lui Kant n-a făcut un bine omenesc nimănui. Să fi făcut un bine ştiinţa? Revoluţiile ultime au ridicat-o la rang de promisiune a binelui veşnic, ştiinţa în slujba omului. Sistemele filozofice, cu articulaţiile lor logice, au pus într-o ordine sau alta noţiunile înalte, abstracţiunile care se manevrează pe deasupra trăirii. Ştiinţa a inventat, a aflat şi a pus în ordine zonele joase ale utilului. Viaţa fizică a omului s-a uşurat. I s-a şters entropia gîndirii prin filozofie şi a fost îndepărtat de la truda trupească. În confortul oferit de revoluţia tehnică şi de sistemele filozofice, omul rămîne să rezolve clipă de clipă problema sufletului său. El nu încape în nici una dintre cele două mari linii ale interesului pentru om. Spunem "suflet" unui rău nedefinit, unei aspiraţii perpetue, unui ghem neclar de simţiri, provocate, ivite clipă de clipă şi în filozof, şi în călugăr, şi în revoluţionarul de profesie. Tenta creştină a cuvîntului nu deranjează, de vreme ce nici creştinii nu l-au definit decît ca nebuloasă ce aşteaptă odată şi odată lecuirea. Soluţia creştină a filosofilor sau a revoluţiilor a lăsat neatins chinul sufletului, i-a dat interpretări simplificatoare, a încercat să-l supună sistemului de promisiune a izbăvirii într-un viitor îndepărtat şi, neapărat, în urma unor sacrificii de generaţii, din tată în fiu. Sufletul, să rămînem la acest cuvînt, sau să spunem mai degrabă acordul omului activ şi gînditor cu partea cea mai intimă şi mai necunoscută a lui, nu intră în nici o promisiune a prezentului. Fiindcă aici e neputinţa ideologiilor - rezolvarea lui este împinsă într-un viitor al doilea, condiţionată de îndeplinirea altor factori, unii obiectivi, de realizări tehnico-sociale, sau de înălţări şi purificări perpetue. Sufletului i se cere nu să-i fie bine, să nu se bucure, ci să se sacrifice pentru un viitor amînat.

Omul e lăsat singur cu perpetuul său chin sufletesc. E lăsat în prezent şi i se promite un viitor compensatoriu, niciodată atins şi relatat de vreun om. Scriitorul se ocupă de sufletul prezent, îl însoţeşte pe om, ca un spirit ambiguu, nedogmatizat şi dăunător pentru neclintirea întru sacrificiul cerut omului. Dogmele îl refuză pe scriitor care încurcă lucrurile, îi arată omului propriile preocupări lipsite de înălţime filozofică, neputinţele de a se înălţa la **credo quia absurdum,** la disciplina socio-ideologică ce vizează un viitor fără de ea, în deplină libertate. Scriitorul nu se fereşte de dogme, ci le dezghioacă şi analizează, le opune un bun simţ şi o argumentaţie de pe poziţia celui chinuit de chingile lor. El încearcă onest să vadă binele şi nu ezită să apese pe pedala de unde se deschide hăul unui mare rău. Îndrăzneala lui e şocantă şi eretică. În secolul al XIV-lea romancierul Jean de Meung scrie despre iubirea **courtoi**, cavalerească, **Roman de la Rose**. Conform spiritului cavalerului, profund religios, în ciuda practicii vieţii, instinctuală şi crudă, autorul ar fi trebuit să dea o imagine corespunzătoare dogmei şi iluziei de puritate şi sfinţenie. Au făcut-o alţii rămaşi anonimi, tocmai fiindcă nu interesau sufletul deşirat de îndoieli al cavalerului. Jean de Meung îndrăzneşte să simbolizeze prin trandafir chiar organul plăcerii, iar nu al pioşeniei. Scandalos desigur, îngrijorător pentru puterea ecleziastică, precum şi pentru tihna cavalerului crud, ucigaş, adulterin pe care îl bîntuie perpetuu spaima pedepsei veşnice. Romancierul i-a pus o problemă pe care nu o mai poate rezolva cu un dar de bani pentru o biserică, cu înzestrarea cu feude a unei mănăstiri. Ceva din ritualul simplul al cumpărării viitorului de către păcătos s-a rupt. Neliniştea sufletească a omului de atunci s-a mărit prin lectura romanului al cărui personaj era. Neliniştea a căutat soluţii, a reconsiderat poziţia spirituală de pe care se credea cu viitorul spiritual oarecum asigurat. Viitorul nu-i era asigurat, a decis, şi ceva s-a schimbat. Nu a fost mai puţin nefericit, dar a pornit cu intransigenţa pe care nu o dă nici o dogmă, ci tocmai acea magmă intimă a omului imposibil de supus adevărurilor care se clatină, să găsească o altă poziţie, mai puţin atacabilă, a relaţiei lui cu liniştea sufletească. Am luat exemplul **Romanului trandafirului** fiindcă este mai comod. Romancierul n-a dus-o prea bine cu relaţia lui cu dogmele general acceptate de atunci. Nu ştim neapărat ce păţanii a avut şi, mai ales, cum a murit. Ştim din secole mai apropiate de noi că romancierii de la 1789, oameni născuţi pentru acel timp, au fost refuzaţi, încarceraţi sau ghilotinaţi tocmai pentru că exprimau chinul sufletului omului faţă în faţă cu dogma propusă de acel timp. Mai aproape de noi ştim că revoluţiile şi-au dus la moarte autorii dotaţi cu spirit revoluţionar. Maiakovski, Babel, Ilf şi Petrov, Bulgakov, Mandelştam au crezut, au dorit binele general propus. S-au angajat alături de putere şi au scris despre omul care trăieşte sub ea. Mărunţişuri sufleteşti, sentimente, divergenţe, rău făcut în numele binelui, dezordine instalată în numele ordinii viitoare. Cinstiţi, inflamaţi de credinţă, oneşti cu omul şi scrisul, s-au afiliat entuziaşti la binele viitor şi, totuşi, fiinţa lor prezentă a sesizat în chiar prezent hăurile din viitorul compact de fericire. Poziţia lor e cu atît mai concludentă cu cît ei s-au angajat alături de viitoarea lume promisă. N-au mers împotriva dogmei care le-o propunea. Şi totuşi, ocupîndu-se de binele sufletului omului, poziţia lor n-a convenit. Intraţi în conflict, fie ei cu ei înşişi, fie ei cu administratorii viitorului, au fost excluşi de la rostul de utili, necesari pentru realizarea viitorului. Scriitorilor li se rezervă rezolvarea dramei interioare în chiar prezent. Pentru ei nu există acea judecată amînată pentru toţi pînă la trîmbiţa îngerului exterminator, pînă la dreptatea sigură, neclintită a lui Dumnezeu sau a societăţii care şi-a realizat viitorul promis. El ştie încă din viaţă că nu are viitor ca om al lumii.

*

Viitorul nu face decît să crească şi să maturizeze fiinţa trecutului. El nu se naşte şi, putem spune, nici nu există ca trup şi spiritualitate. Datele lui genetice, caracterul sînt trecutul tatuat, însemnat cu cicatrice şi iluminări, cu semnele drumului parcurs. Viitorul are obrazul, chipul efortului trecutului de a lucra mereu asupra sa. Pe acest fir de a gîndi nu există rupturi sau revoluţii. Numim aşa anumite momente intense, de făurire, tehnice, politice, tulburări sau catastrofe, salturi sau molime mortale. Rupturile sau revoluţiile de orice fel nu sperie fiinţa viitorului. Ele îşi găsesc un loc, se decantează, lăsînd urme fireşti pe timp. Nici chiar moartea planetei nu poate schimba faţa viitorului. Problema sfîrşitului lumii s-a pus într-un fel sau altul de cînd există omul. Apocalipsul anului 1000 sau, înainte, dispariţia Atlantidei sînt doar ficţiunile fiinţei morale, înfricoşării sufletului de Judecată. Ele se compun cu recuzita imagistică a momentului. Azi ne biciuim imaginaţia morală cu altă spaimă: distrugerea Terrei prin efectul bombelor sau al altor descoperiri ale ştiinţei sau, mai îndepărtat şi mai teoretic, cu moartea termică a plantei.

Trompetele judecăţii cereşti, bomba atomică sau pierderea căldurii născătoare de viaţă a pămîntului nu sînt probleme ale spiritualităţii. Ele sînt spaime gigantice, de proporţii universale, definitive care nu mişcă spiritualitatea, spaime inventate de sufletul mereu acelaşi şi de idealitatea mereu statornică a sufletului mereu acelaşi şi de idealitatea mereu statornică a sufletului omului. Cu ele se biciuieşte pentru a-şi reîntregi sensul fluctuant al secundei, pierderile de energie sufletească. Mai ales, pentru a înlătura dubiul în legătură cu **sensul** viului.

Cu "sfîrşitul lumii", potenţialitate imediată, refacem proporţia dintre idealurile dogmelor, îndepărtate şi adesea eludate de tremurul sufletesc al clipei căreia ne dedicăm prea mult; simţită ca goală de rost înalt.

Spiritualitatea este un bun echilibru între timpul mărunţit pe clipe, viu, oscilant, tentat în toate direcţiile demonizării.

Idealul şi clipa trăită sînt un singur corp pentru fiinţa umană, fiinţă literară.

Altfel spus, rostul înalt al omului este efortul de a da fiecărei clipe un sens ideal. Se sfîrşeşte pămîntul şi vine Judecata de Apoi? Bineînţeles, aşa este. Dar asta se petrece în fiecare moment în fiinţa mereu creatoare de viaţă, adică în suflet.

Scriitorul este fiinţa prezentă care trăieşte sentimentul sfîrşitului lumii cu fiecare cuvînt scris. Acesta nu este nici înfricoşare, nici vanitate. Doar înfricoşarea de cuvîntul artei se constituie ca viaţă vie, prezentul şi propunerea pentru un alt şi alt prezent viu al scriitorului. În această privinţă, fundamentală pentru spiritualitate, lumea de azi şi lumea de mîine sînt una şi aceeaşi, o intimitate. Şi iar ne punem întrebarea: ce este viitorul literaturii şi al scriitorului ca instituţie a omului pe care îl slujeşte?

Maria-Luiza CRISTESCU

un radio actual

În fiecare zi, de luni până vineri,
puteţi asculta la Radio Total, între orele 22,00-24,00
TALK-SHOW-uri
LIVE

FM 94.2 MHz
TOTAL
RADIO

637.37.90; 637.56.45

Luni: Portrete din gulagul românesc - Irina Corbu
Marţi: Câinele de pază - Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct şi virgulă - Carmen Bendovski
Joi: Fiţi întreprinzători - Bogdan Teodoriu
Vineri: Taxiul de noapte - N.C. Munteanu.

Se mai poate surîde?

- detalii tehnice oferite de specialişti -

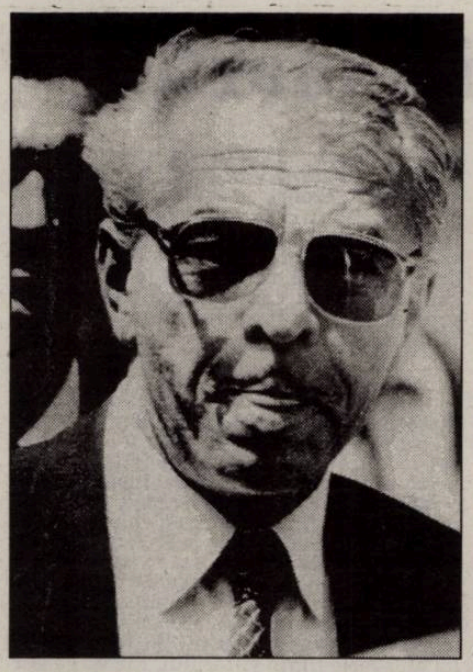

© S.Ghețe

Observăm că şi surîsul se polarizează, din zi în zi, ca diverse alte bunuri. (Grea temă în aceste vremuri precare pentru natura umană şi jungla ei). Tot mai puţini au motive de a zîmbi cu nuanţă şi subtilitate şi tot mai numeroşi sînt cei cărora le piere jovialitatea din senin indiferent de anotimp sau de meridian. Sperînd în viitor, blînda destindere a trăsăturilor în surîs pare oricînd posibilă, numai că exact însemnele sale - claritatea privirii şi perfecţia danturii – s-ar putea să fie atunci în suferinţă.Atunci le va fi destul de greu unora să transmită, printr-un surîs ştirb sau o privire cu lumina tulburată, bucuria interioară sau spiritul voios ce-i animă. Expresivitatea ţine şi de considerente estetice. În spiritul lor am purtat cu cîţiva specialişti un dialog despre tehnicile de recuperare a surîsului.

Interlocutori: **Săndiţa Niculescu** şi **Marcel Suditu** de la **Optica** din Calea Dorobanţi 74 A; **Stela Ilinoiu** şi **Lenuş Işvan** de la Laboratorul de Tehnică Dentară al Facultăţii de Stomatologie Bucureşti şi al Spitalului Clinic de profil.

Ochii

Pentru că Nicolae Ceauşescu nu voia să poarte ochelari în anii '70 ,au apărut maşinile de scris cu litere supradimensionate, comandă specială şi o nouă clasificare a importanţei textelor după felul cum erau dactilografiate "la carul mare" sau nu. Micul amănunt devenise un semn de participare la putere, aproape un cod, la care nu puţini aspirau să fie asociaţi. Ce credeţi că dovedea acest caz: cochetărie, încăpăţînare, sau spaimă de "infirmitate" ?

Marcel Suditu: Doamna Săndiţa, mai de mult, avînd 14 ani de meserie, eu numai de 7, auzim nu o dată formula curioasă "sînt bolnav, trebuie să port ochelari". Asta e percepţia generală mai ales la bărbaţi; ajunşi aici, ei "fac" mai multe complexe şi ochelarii le apar ca o deficienţă, ca un prag, un şoc: *deja*? Se schimbă, cred ei, raporturile cu lumea şi, mai dureros, cu femeile. Ochelarii, se zice, consfinţesc bătrîneţea. Dimpotrivă, pe mine, cînd i-am pus prima oară în clasa a VIII-a, m-a apucat rîsul: ia uite *cîte* văd! Bineînţeles era şi *cum*, dar mă impresiona, înaintea culorii ori a clarităţii lucrurilor, multitudinea celor văzute în jur. Sau simultaneitatea, înţelegeţi? Doamnele trec mai uşor acest prag, parcă e o formă nouă de a-şi da importanţă cînd îşi pun primii ochelari. Şi sînt foarte atente cînd merg la optician cu soţii sau cu copiii: ele vin şi pentru alţii, domnii nu. La "Optica", acum, ajung comozii care preferă să nu stea la coadă, calicii, aceia care nu vor să mai dea un ban la medic să-şi clarifice stadiul vederii, dar şi zgîrciţii, milionarii, care sînt nehotărîţi, în general: vor maximum de avantaje, au maximum de pretenţii, dar cu minimum de efort financiar. Asta o fi părerea lor despre realitate? Am avut un client căruia i-am reparat ochelarii de vreo şapte ori, am schimbat balamalele, am făcut patru lipituri pe ramă şi tot nu renunţa la ei, purtîndu-i nepăsător şi într-o stare jalnică de murdărie. Altminteri, progresa: la un inel cu bilă mare adăugase un ghiul butucănos de aur, mai mult armă decît bijuterie."La inelele dumneavoastră nu se mai potrivesc ochelarii", i-am spus într-o zi şi s-a şifonat brusc.

Cum apar clienţii văzuţi prin ochelari?

Săndiţa Niculescu: Adică dacă aflăm ceva mai mult despre ei datorită ochelarilor? În bună măsură. Aici doamnele par mai curajoase, acceptă situaţia, domnii pregetă, oftează. Unii politicieni - colegul meu îi ştie mai bine - chiar se feresc să se afle că poartă ochelari. Să fie "imaginea publică" atît de tiranică? Observînd clienţii, deducem caractere sau tipuri de viaţă: sentimentalii, blazaţii (ăştia sînt în stare să umble cu ochelari moşteniţi, cîrpiţi, chiar de damă, deşi sînt bărbaţi, că tot nu mai contează, se vede asta şi în ţinută şi în starea lentilelor), sesizăm alarma celor miopi, teama de a-şi schimba ochelarii, care reprezintă *modul lor de a vedea lumea*, cum zice Marcel. Orice modificare îi deranjează, ajung să pară meschini şi cîrcotaşi din cauza asta. Poate să fie şi un efect al ultimilor ani, cînd centrele de optică s-au înmulţit, fără ca numărul specialiştilor să crească (de unde?), ceea ce se răsfrînge şi în calitatea şi în experienţele servirii, presupun. La noi, chiar şi numai vînzarea cere măcar un an de experienţă, pînă să se desfăşoare cum trebuie.

Marcel Suditu: Ochelarii se văd, trebuie să se potrivească, să se încadreze cu faţa, cu ticurile, cu tipul de trăsături sau culoarea tenului. Fac parte din tine, creează dependenţă, modifică într-un fel expresia, cum ar fi un rid în plus, aşa devin cu timpul. Cînd lucrezi la o sticlă de ochelari, precizia şi fineţea execuţiei îţi lasă gîndul liber: nu mă mir că printre şlefuitorii de lentile s-au numărat şi Spinoza şi, din cîte ştiu eu ,Tudor Arhgezi.

Care e prima reacţie a unui debutant în "lumea ochelariştilor"?

Săndiţa Niculescu: De obicei devine grav, cercetător, exersează mai degrabă mina serioasă. Este totuşi o transformare.

Marcel Suditu: Raportul cu ochelarii trebuie mai întîi asumat logic, înţeles ca un adevăr fără tocmeli. A venit odată un cuplu din cartier care avea probleme cu reţeta. Li se prescrisese, din neatenţie, o dioptrie mai mare; au intrat aici, au probat vreo şase, şapte perechi de lentile, pînă au priceput în cele din urmă că în reţetă se strecurase o eroare. Dar - atenţie! - doamna doctor la care fuseseră "era specializată peste hotare, chiar şi în SUA", aşa spuneau. Nu concepeau să se întoarcă la ea să-i semnaleze necazul.Găsiseră ochelarii convenabili, şi înţeleseseră într-un tîrziu că *văd*: dar cum să nu se supună ei reţetei, cu un prestigiu aproape magic? Decît să te îndoieşti de o autoritate (aici una medicală) mai degrabă îţi chinui propriii ochi, unicii. Aşa ceva a rămas pentu mine ceva memorabil.

Dinţii

Mulajele de danturi văzute în laborator amintesc de zîmbetul pisicii din "Alice în ţara minunilor", care plutea în aer independent de posesoare. Stimată doamnă Stela Ilinoiu, cît de bine poate fi reconstituit un surîs?

Stela Ilinoiu: Deşi toţi avem acelaşi număr de dinţi, fiecare pacient este un unicat fiindcă diferă distribuţia pe arcadă, structura, tipul de masticaţie şi efectele lui etc., aşa că atunci cînd surîdem revelăm o amprentă de neconfundat. Avînd de afăcut numai cu unicate, meseria noastră este deci lipsită de monotonie. Mai ales *fixiştii* ştiu asta (tehnicieni care se ocupă de edentaţii parţiale, ţinînd seamă de puncte fixe, n.n.). Profesional, mai mult decît la cele mobile, lucrul la protezele fixe permite fantezia, stimulează ambiţia; dar aici apare şi limita - cum şi cît poţi să concurezi cu natura? Poate şi de asta printre tehnicienii dentari orgoliul e în floare. Dacă îi şi vedem faţa pacientului, pariul cu noi înşine ajunge şi mai ambiţios. Deşi pînă la urmă, surîsul reprezintă un întreg, vine dinăuntru, ţine de taina interioară a fiecăruia. Tehnica noastră caută să refacă doar unul din elementele prin care el se exprimă - dantura. Într-un sfert de veac de meserie, am pus adevărate "şiruri de perle" în gura multora, dar nefiind capabili de surîs ci doar de grimasă, unii tot întunecaţi au rămas. Băiatul meu, Adrian, tehnician dentar şi el, zice că recuperarea surîsului este în primul rînd o chestiune de nivel de trai. În tinereţe doreşti ca realitatea să-ţi ofere motive de bună dispoziţie. La vîrsta mea, mai cauţi să descoperi şi personal raţiunile unui surîs.

Cînd recurg la proteză, cum suportă pacienţii compromisul necesar între pudoare şi necesitate?

Lenuş Işvan: Depinde cum au ajuns în situaţie. Şocul brutal îl resimt cei accidentaţi, în catastrofele auto mai ales, care se pomenesc dintr-o clipă în alta fără nici un dinte sau uneori chiar cu figura sever mutilată. În asemenea cazuri "aranjarea surîsului" pe un maxilar grav afectat cere arta medicului stomatolog, dar şi virtuţile sale de psiholog; accidentatul trebuie obişnuit cu fizionomia sa refăcută; îi respecţi drama,dar îi stimulezi tot timpul speranţa. În situaţiile astea, problema compromisului nu se mai pune. Ea apare atunci cînd cineva vrea să-şi impună capriciul. Nu cedez niciodată, în asemenea împrejurări. Am răspundere faţă de durere şi faţă de adevăr; altminteri înseamnă să expui pacienţii unor consecinţe de durată: complicaţii în zone vitale, reumatism, glaucom. Felul în care acceptă suferinţa lor la dentist ne oferă amănunte despre caracterul oamenilor, mai mult decît am afla dacă ne-ar face confidenţe. Vara aceasta avem mulţi pacienţi copii, loviţi de cai, mici orăşeni în vacanţă la ţară cărora li s-a spart dantura. Se pot vedea de pe acum viitoarele caractere serioase, după cum suportă cu stoicism tratamentul. Şi dacă vorbim de pudoare, eu cred că ea te îndeamnă să nu stai fără dinţi.

Stela Ilinoiu: Mulţi se gîndesc la stomatolog ca la o ursitoare bună, care ar putea să-i facă mai chipeşi decît s-au născut... Vorbeaţi înainte de compromis. Să vă spun un caz care m-a preocupat mult: lucram pentru o doamnă, o doctoriţă, căsătorită tot cu un medic, din cîte ştiu. Marea sa grijă era să nu afle soţul că ea poartă proteză; mi-a mărturisit chiar că dacă s-ar întîmpla aşa ceva s-ar sinucide. Soţul a murit şi n-a ştiut, iar ea considera asta o victorie a simţului de pudoare. Părinţii mei s-au căsătorit la 20 de ani, şi-au pus ochelari în acelaşi timp, cînd au împlinit 40 şi-au făcut amîndoi proteză. Tata a murit de curînd la 72 de ani, iar mama parcă nu-şi mai găseşte de atunci locul, i-a pierit jumătatea. Mă gîndesc: ce-o fi însemnat pentru acea doctoriţă intimitatea şi comunicarea în căsnicie?

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Week-end pentru obiecte

Cîteva ore duminică la Snagov Parc. Mulţi bucureşteni rup lanţul monotoniei de peste săptămînă şi ies la întîlnirea cu natura pregătiţi de surpriză şi bucurie. În vederea cuceririi unei scurte eliberări din robia obişnuinţelor ei s-au înarmat cu: pături, pleduri, saltele pneumatice, perne gonflabile, cearşafuri, colaci, mingi, grătare, tacîmuri, veselă, fleici, mici, ardei, roşii, castraveţi, pepeni, banane, pîine, sifoane, sticle, tranzistoare, Sandra Brown, table, evantaie, cărţi de joc, integrame. Cum ar arăta ei măcar o zi fără o cît de mică parte din toate acestea - nu-i interesează. Nu vor să le lipsească nimic: e destul că au lăsat acasă patul, congelatorul şi video-ul. Dacă în formula vacanţei intră şi o oarecare proporţie de improvizaţie şi neprevăzut, atunci singurele care au parte de ea sînt obiectele. Alcătuim cu ajutorul lor cîteva "ilustrate de week-end". **1.** Un televizor alb-negru miniatural, funcţionînd cocoţat pe o maşină sub poala pădurii, transmite la un moment dat imagini din natură, "invitaţie la drumeţie". La 7-8 metri distanţă proprietarii fac plajă pe o saltea ocrotindu-şi feţele cu pălării de pai. **2.** Pe latura unei mese mici, unde se găsesc nişte casolete cu fructe şi cu legume, stau aliniate cîteva sticluţe de ojă în culori suave. Cu spatele spre lac, o femeie îşi face manichiura. **3.** Într-o poiană cu "Dacie", cu capota ridicată şi pături întinse, cineva se pregăteşte să toace varză "în aer liber", în foşnet de frunziş. **4.** Cadru sobru: măsuţă pliantă cu două chifle şi un şervet de hîrtie albă pe care se află un pumn de seminţe de floarea soarelui, negre, lucioase, bine prăjite. În mijloc, o sticlă de un litru serveşte ca vază pentru un buchet de cicoare şi un boboc de nufăr; "natură moartă" în natura vie din jur, plină de tufe parfumate, flori de cicoare şi nuferi pe lac.

De multe va suferi bucureşteanul în viaţă, dar niciodată de lipsă de imaginaţie.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Radu COSAŞU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE : Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA

Anul III
nr. 136
18 - 24 august 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

NU SE MAI SPUN BANCURI...

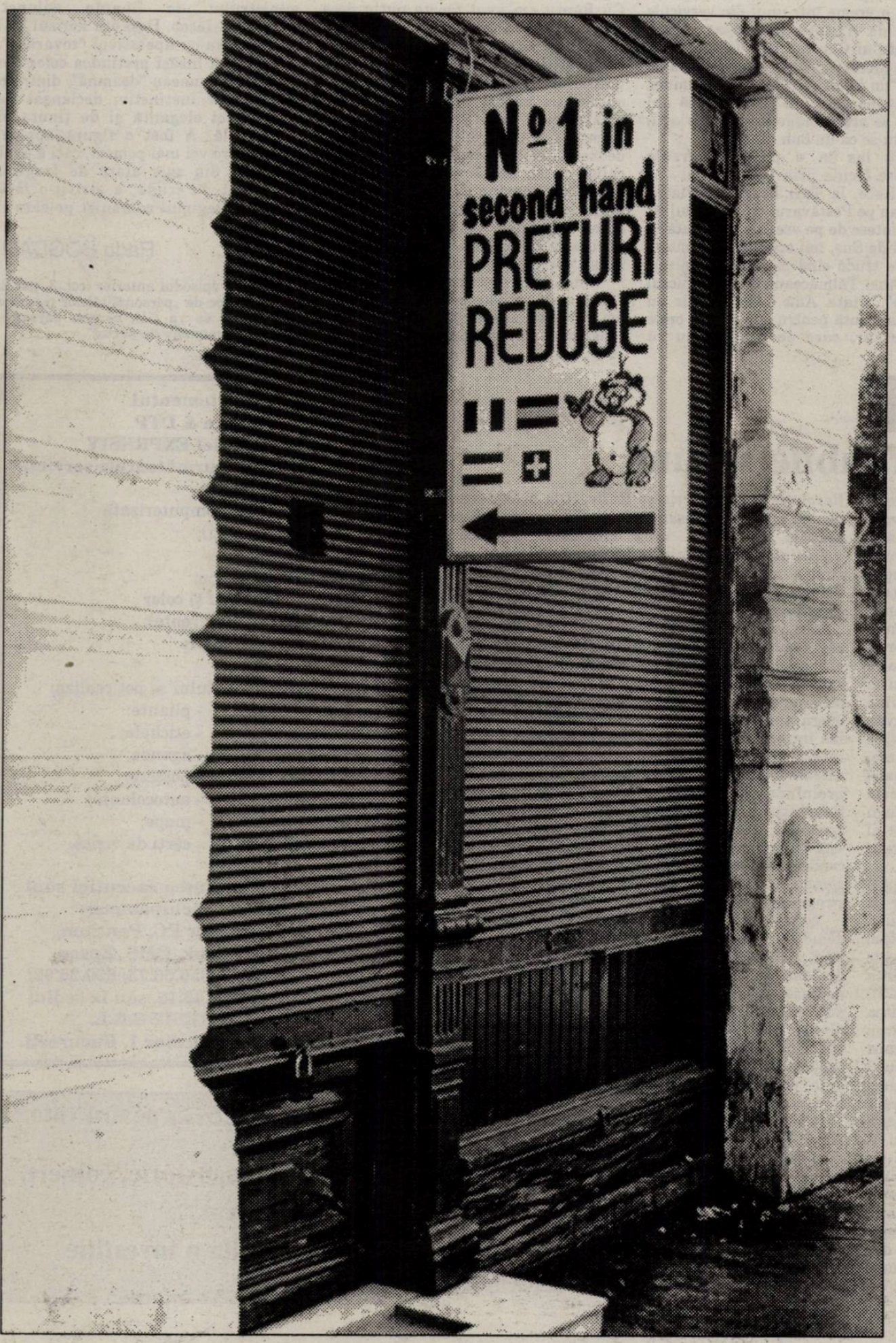

© C. Bumbuț

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Grete TARTLER,
Mircea VASILESCU
pag. 6

Irina NICOLAU,
Dan C. MIHĂILESCU
pag. 7

Ovidiu VERDEŞ,
Petru IONESCU,
Radu C. GEORGESCU
pag. 8

Radu IONESCU,
Val CONDURACHE
pag. 9

Al. CĂLINESCU
pag. 10

Amelia PAVEL,
Mariana CODRUŢ,
Tudor C. ZAROJANU
pag. 11

Alexandru GEORGE,
Costache OLĂREANU
pag. 14

Un martor al realismului socialist (XXII)

Dacă m-am oprit la vremelnicul episod al Şcolii superioare de partid de la Timişul de Sus, am făcut-o pentru că aproape nimeni nu mai ştie astăzi că a existat cîndva această şcoală, nici care i-au fost studenţii, şi pentru că în cadrul ei au fost dezbătute, oricît de ciudat ar părea, o seamă de teme filozofice menite să clarifice minţilor mai puţin obişnuite cu gîndirea teoretică speculativă principiile specifice concepţiei marxist-leniniste de cunoaştere a lumii. Pentru că studiasem filozofia şi îmi luasem tocmai licenţa, mi s-a încredinţat sarcina conducerii unei grupe de seminar căreia trebuia printre altele să-i explic ce înţelegea Kant prin "lucrul în sine", despre care susţinea că nu poate fi cunoscut, spre deosebire de Marx şi Engels care afirmau că lumea, lucrurile, pot fi cunoscute şi supuse voinţei diriguitoare a omului, în virtutea legilor naturale şi sociale pe care acesta le descoperise. Bătălia o aveam de dat în planul confruntării dintre filozofia idealistă germană a sfîrşitului de secol XVIII şi începutul de secol XIX, cu filozofia "progresistă", pasă-mi-te singura valabilă, a lui Marx, Engels, Lenin şi Stalin. Din grupa mea de seminar făceau parte poetul Marcel Breslaşu, cîntăreaţa de operă Ana Tălmăceanu, dirijorul de operă Rosensteck-fiul, pianistul Radu Negreanu, actriţa Margareta Turcu şi scriitoarea de literatură de copii Nella Stroescu.

Poate nu e lipsit de interes să se ştie că în afara celor citaţi printre cursanţii Şcolii de la Timişul de Sus s-au mai numărat oameni de artă şi cultură ca actorii Nicky Athanasiu, Beate Fredanov şi Elena Negreanu, cîntăreaţa de operă Arta Florescu, maestrul de balet Oleg Danovschi, compozitorii Anatol Vieru şi Hilda Jerea, regizorul de teatru şi film Dinu Negreanu, scriitorii Radu Boureanu şi Cella Serghi, ziaristul Nicolae Corbu, criticul de artă Ionel Jianu. A fost acolo şi activistul deja amintit M. T. Vlad, pe care l-am putut cunoaşte astfel într-un cadru mai puţin oficial şi în postura celui încă neîncărcat de răspunderi, simplu coleg cu care discutam de la egal la egal. Am aflat astfel de la el că pînă a nu veni la Bucureşti fusese timişorean, că iniţial era de meserie tîmplar de mobilă de lux, că era căsătorit cu o pianistă şi că deţinuse titlul de campion de jiu-jitsu pe Banat; ne-a făcut, celor cîţiva din jurul lui, chiar şi o demonstraţie în acest sens. În Capitală lucrase o vreme într-unul din serviciile Secţiei de Agitaţie şi Propagandă a Comitetului Central, ca adjunct al lui Nicolae Moraru. Nu pot spune că era pe atunci "un băiat rău". Nu avea fumuri, nu-şi dădea aere, nu gustase încă din putere, se arăta binevoitor şi serviabil, purtîndu-se ca un bun camarad.

Dacă las la o parte excursiile frumoase făcute prin împrejurimi - la Pîrîul Rece, la Trei Brazi, pe Piatra Mare sau pe Postăvarul - din puţinul cît îmi amintesc de pe vremea petrecută la Timişul de Sus, îmi stăruie în memorie zilele de trudă cînd mă străduiam să-i explic Anei Tălmăceanu ce este "lucrul în sine". Biata Ana Tălmăceanu nu prea era făcută pentru aşa ceva şi orele de seminar, care se prelungeau cu discuţii insistente între patru ochi pe iarba înaltă din faţa clădirii principale a şcolii, erau pentru ea un chin. Dar cum eu dovedeam multă răbdare, căci îmi plăcea s-o instruiesc într-o materie atît de subtilă şi de delicată, ea a suportat chinul cu stoicism şi relaţia noastră nu a avut niciodată de suferit.

- Mai puţin armonios a decurs contactul meu cu directorul Şcolii, Petre Iosif, un fost luptător republican în războiul civil din Spania - medic la origine - a cărui cultură informativă în cîmpul filozofiei şi exerciţiilor de gîndire abstractă lăsau de dorit, astfel încît fără voie îl puneam uneori în discuţiile ce urmau prelegerilor sale într-o situaţie de inferioritate, lucru de care s-a plîns, cu prilejul unei dizertaţii ţinute la Timiş, lui Leonte Răutu. Nu-mi aduc aminte exact cum a reacţionat acesta, dar n-a dat incidentului o importanţă prea mare. Cu Răutu am avut foarte puţin de-a face, a fost întotdeauna distant şi caustic cu mine, urcat pe piedestalul autorităţii, o autoritate rece, severă, umilitoare. La cea mai neînsemnată observaţie critică privind comportamentul unui cadru superior de partid (cum era de pildă Matei Socor, care se dedase la nişte abuzuri foarte grave în calitatea sa de Director General al Societăţii Române de Radiodifuziune, unde lucrasem), Răutu apela la un clişeu invariabil: "Calomniezi partidul!" Şi cu asta îţi închidea gura... Pe Leonte Răutu voi mai avea prilejul să-l evoc.

Reîntors în septembrie la Bucureşti, am început activitatea în minister. Nu mă voi referi aici decît la fapte care au tangenţă cu problematica şi acţiunea de promovare a realismului socialist, în care principalii factori implicaţi au fost - în afara lui Nicolae Moraru, Eugen Rodan şi M. T. Vlad - colegii mei, sculptorii Dorio Lazăr şi Maximilian Schulmann, iar de la un moment dat Lelia Rudaşcu, o comunistă la vreo 30 de ani, cu contacte de partid din ilegalitate, fiică de bancher care nu avea un profil profesional clar definit: făcuse în Facultatea de litere Istoria artelor cu George Oprescu, se încercase şi în literatură şi, ocazional, se manifestase ca publicistă. Nu făceam parte toţi din acelaşi serviciu. Dorio Lazăr şi Maximilian Schulmann se ocupau strict de "creaţia contemporană"; Lelia Rudaşcu era încadrată la serviciul muzeelor, condus de Magdalena Iacob, o femeie foarte fină, cu maniere alese, fiica industriaşului Farkaş, proprietarul magazinelor de încălţăminte "Dermata", şi soţia ministrului de finanţe adjunct, Alexandru Iacob. Deşi era normal să i se adreseze cu apelativul "tovarăşă", aşa cum ea însăşi pretindea celor din jur, toţi îi spuneau "doamnă", dintr-un imbold pur instinctiv, declanşat de apariţia ei elegantă şi de ţinuta ei impecabilă. A fost o figură aparte, despre care voi mai pomeni, căci a avut o soartă din cale afară de tragică, nemeritat de crudă; a strivit-o fără îndurare regimul comunist pe care îl servea.

Radu BOGDAN

P.S. În episodul anterior (col. 3, par.2, r. 17), în loc de „personalităţilor membre de partid" se va citi, corect: personalităţilor nemembre de partid".

Dreptul la replică

Genus irritabile vatum

Adept al unui simpatic iconoclasm de budoar, practician al unei frivolităţi care s-ar vrea metafizică, dar care rămîne, cel mai adesea, egală cu ea însăşi, Alex. Leo Şerban mă ceartă pentru vina de a fi tradus, în numărul dedicat Revoluţiei franceze, o pagină din Joseph de Maistre. Reţeta folosită de A.L.Ş. (v. «Dilema», nr. 135, p. 7) e simplă, prea simplă, cred, pentru a convinge: cîteva formula deferente («subtilul teolog», «atentul traducător şi eseist ortodox») profilează un fel de standard ideal a cărui prăbuşire pretextează indispoziţia contradictoriului: lauda fondează «decepţia», motivînd totodată reversul ei critic. Îndărătul acestui paravan de retorică dezamăgire se desfăşoară tortuos obiecţiile pe care A.L.Ş. înţelege să mi le adreseze: primo, Joseph de Maistre ar fi un autor «inactual», deopotrivă evacuat din biblioteci şi din memoria culturală a Occidentului; secundo, aş păcătui prin «inconsecvenţă», de vreme ce, adversar declarat al papolatriei, agreez, pe de altă parte, figura unui apologet al papalităţii.

Prima obiecţie se sprijină - regret să o spun - pe o bibliografie carentă. Oricît l-ar preţui pe Xavier de Maistre, A.L.Ş. ar fi trebuit să ştie că fratele acestuia, «furibundul conte» pe care se grăbeşte să-l ridiculeze, se numără astăzi printre cele mai prizate spirite ale nonconformismului european. Sînt de acord că erudita **Revue des Etudes maistriennes** (apărută în 10 volume şi difuzată, din 1977 încoace, prin societatea pariziană «Les Belles-Lettres») rămîne o sursă greu accesibilă. Admit că sinteza semnată de Richard Lebrun (**Joseph de Maistre, an intellectual Militant**, Kinston/Montreal, McGills-Queen's University Press, 1988, 366 p.) sau biografia datorată lui Jean Denizet (**Joseph de Maistre**, Paris, Fayard, 1988) nu stau la îndemîna oricui. Dar să nu fi remarcat A.L.Ş. faptul că numai în ultimii ani au apărut patru ediţii din **Considérations sur la France** (ultima fiind aceea de la Editions Complexe, 1988)? Să-i fi scăpat lui pînă şi culegerea **Ecrits sur la Révolution** pregătită, în 1989, la Presses Universitaires de France? Surprinzătoare lacune din partea cuiva care îl evocă dezinvolt pe Edmund Burke, uitînd că acesta nu fusese direct afectat de Revoluţie şi că îşi scrisese **Reflecţiile** prea devreme pentru a înţelege ansamblul ororilor jacobine! Bizare scăpări sub pana unui om care, proclamînd caducitatea lui de Maistre, i-l opune pe Rivarol, ca şi cum o mulţime dintre contemporanii noştri s-ar delecta astăzi cu **Le Petit Almanach des grands hommes**!

În legătură cu obiecţia secundă, mă simt obligat să-i semnalez lui A.L.Ş. faptul că ea purcede dintr-o absenţă a nuanţelor încă şi mai flagrantă decît cea pe care se străduieşte să o denunţe. Trebuie, într-adevăr, să ai o percepţie dintre cele mai obtuze pentru a trata opera unui autor ca pe un continuum indisecabil. Şi mă întreb - chiar aşa stînd lucrurile - cine îmi poate interzice să deplor - ca ortodox - excesele ultramontaniste comise de gînditorul savoiard, preluîndu-i totodată aversiunea faţă de ideologia Revoluţiei franceze? Nu e nevoie de cine ştie ce acrobaţii cazuistice (şi nici de vreo grilă «stevensoniană») pentru a recunoaşte că diferenţele confesionale se relativizează în prezenţa acelui pericol comun întruchipat de ceea ce s-ar putea numi **progresul concertat al necredinţei**.

Ştiu prea bine că, sub raport strict intelectual, demonstraţiile maistriene sînt pe alocuri vulnerabile. Văd, spre exemplu, că interpretarea providenţială şi diabolizarea simultană a Revoluţiei ca fapt istoric se bazează fie pe o fraudă logică, fie pe supoziţia absurdă potrivit căreia Diavolul ar fi executantul decretelor divine. Dar asta nu mă împiedică să apreciez, asemenea lui Cioran (în **Exercices d'admiration**), seducătorul reacţionarism cultivat de acest aristocrat care, sfidînd micimile veacului, s-a încăpăţînat să lupte **ad majorem Dei gloriam**.

Cît priveşte portretul de «fundamentalist» pe care A.L.Ş. încearcă, tendenţios, să mi-l aproximeze, cum i-aş putea replica? Asigurîndu-l că nici o răstălmăcire nu-mi va dezarma cordialitatea? Sau amintindu-i că, în materie de libertate personală, am avut decenţa de a nu-i contesta opţiunile chiar şi atunci cînd a publicat, tot în paginile «Dilemei», un sordid elogiu al sinuciderii?

Teodor BACONSKY

Departamentul Creaţie & DTP al Companiei EXPRESIV pune la dispoziţie următoarele servicii:

- tehnoredactare computerizată (ziare, reviste, cărţi);
- creaţie grafică;
- prelucrări imagine;
- scanări alb-negru şi color (reflective şi transparente);
- descompunere culori

În cadrul departamentului se pot realiza:

- afişe;	- pliante;
- tipizate;	- etichete;
- calendare;	- agende;
- legitimaţii;	- postere;
- fluturaşi;	- autocolante;
- ambalaje;	- mape;
- foi cu antet;	- cărţi de vizită.

Calitatea şi rapiditatea execuţiei sunt garantate de echipamente Macintosh Power PC, Pentium, Umax Power Look, QMS, Epson. Relaţii la telefon: 650.56.73; 650.25.92; 659.75.91; Fax: 312.43.16, sau la sediul firmei EXPRESIV S.R.L. Bdul Al. I. Cuza 22, sector 1, Bucureşti.

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Bişniţă, negustorie, comerţ**
- **Public/privat**
- **Este familia o investiţie rentabilă?**

Tranziţie şi bragă

Una din bucuriile copilăriei mele era paharul cu bragă de 40 de bani. Cînd economiseam mai cu spor puteam aspira la o "Eugenia", care costa 75 de bani. Dar şi atunci mă întrebam dacă nu e preferabil să fac rost de încă 5 bani ca să-mi iau două pahare cu bragă. Aspectul oarecum suspect al băuturii mele preferate nu mă impresiona: percepeam, firește, culoarea şi consistenţa ei vag noroioasă, discreta ei mireasmă de borhot, urma prăfoasă care rămînea pe fundul paharului. Dar dacă era suficient de rece şi dacă fermentase îndeajuns ca să fie acidulată, braga mi se părea perfectă. De dragul conţinutului îi acceptam şi înfăţişarea, o savuram chiar, nu fără o mică perversitate anticipativă...

Încet - încet, braga a dispărut. A fost înlocuită de cîteva lamentabile artefacte, de la tropicalul "Cico" la indescifrabilele "Frucade", "Rocola" sau "Quick". Cunoscătorii ştiau însă că mai există în ţară două sau trei bragagerii, ultimele redute ale lejerului nostru Orient: una a mai funcţionat, un timp, la Tulcea, alta - în faimoasa simigerie din Piaţa Ovidiu de la Constanţa, şi alta, cea mai eroică, supravieţuind miraculos pînă prin 1990-1991 la Buşteni: bragageria doamnei Bairamovici (care vindea de asemenea alviţă şi înghe̦ţată la cornet).

După Revoluţie, am sperat ca braga să reapară. La urma urmei ea valorifica o materie primă nepretenţioasă şi o "manoperă" simplisimă. În plus, era, ca să zicem aşa, o băutură "tradiţională". Ieftin şi autohton! Ce poate fi mai rentabil? Ei bine, braga n-a reapărut. Acum cîteva zile am trecut prin Buşteni în căutarea doamnei Bairamovici. Am găsit, în spaţiul bragageriei, un chioşc "modernizat" cu cea mai banală ofertă "de tranziţie": ţigări, băuturi, bomboane. Iar în locul doamnei Bairamovici un tînăr care mi-a explicat că s-a renunţat la bragă pentru că nu se mai poate procura materia primă necesară. Iată, într-adevăr, un serios motiv de nostalgie. Ceea ce se putea sub Dej şi sub Ceauşescu, nu se mai poate sub Iliescu.

În România post-revoluţionară a dispărut materia primă pentru bragă! E ca şi cum am afla că nu mai există materie primă pentru borş. Că a dispărut zerul, oţetul şi rachiul! Că nu mai avem ceapă!

Motivele "crizei" trebuiesc căutate, cred, în altă parte. Nu lipsa materiei prime e problema, ci, vorba opoziţiei, lipsa *voinţei* politice de a produce bragă! Mai întîi "electoratul" însuşi nu vrea bragă cu destulă intensitate. Altele are el acum în sufletul lui! Şi, oricum, nu poate admite că s-a făcut revoluţie ca să ne întoarcem la o asemenea licoare vulgară. Am făcut revoluţie pentru progres, pentru integrare europeană, pentru capitalism, aşadar pentru valori care n-au nimic în comun cu braga. Pînă şi turcii, care tind să ne colonizeze comercial, au înţeles asta şi nu vin cu rahat, sugiuc, şerbet şi iaurt. Vin cu pîine albă, napolitane şi aspiratoare. Ca să intrăm în rîndul lumii e musai să mîncăm şi să bem ce mănîncă şi bea toată lumea. Specificul, culoarea locală - astea sînt pentru turişti. Iar năvala turiştilor nu e iminentă. Apoi mai e şi demnitatea noului negustor român: cînd poate vinde atîtea minunăţii, cum să se coboare la lipsa de ambiţ a unui simplu "vînzător de bragă"? De ce să ofere un lucru atît de gros, cînd poate oferi lucruri atît de subţiri...? Aşa îmi explic şi faptul că n-au reapărut, în România tranziţiei, cîteva dintre comodităţile pitoreşti (şi gustoase) ale României interbelice: bodega decentă în care să poţi lua un aperitiv accesibil, din repertoriul culinar al lui Mitică: o icră (cu ţuica aferentă), salată de ţîri cu mărar, slănină diafană cu boia, telemea şi burduf, cîrnăciori iuţi de oaie, pastramă cîteva murături şi atît. Aşteptată se lasă şi cafeneaua paşnică, amenajată pentru taclale (aşadar fără muzici), cu canapele comode, şvarţuri, marghilomane, fisticuri şi şnapsuri. De ce lipseşte? E vid de imaginaţie? E parvenitismul economic al tranziţiei? Complexul periferiei care adoptă pripit moravurile "centrului" pentru a fi luată în seamă? Mitocănia de a nu te mai recunoaşte în rădăcinile tale patriarhale? Sau e pur şi simplu fudulia săracului? Căci una din lecţiile cele mai iritante ale tranziţiei este că nu ştim să fim săraci. Nu ştim să identificăm soluţiile unei subzistenţe onorabile, nu ştim să aşteptăm în mod convenabil prosperitatea şi să ne pregătim pentru ea. E drept, nimeni nu ne ajută. De aceea ne epuizăm în tatonarea unor îmbogăţiri aventuroase sau ne lăsăm copleşiţi de promiscuitate. Între apa chioară (şi poluată) a năpăstuitului şi paradisul orange al "Fantei", ne-am putea odihni în voluptatea modestă a unui pahar cu bragă. Între înfometare şi caviar, între cartofi şi fleică, ar trebui să ni se ofere deliciul abordabil al băcăniei şi birtului de cartier. Nimănui însă nu-i dă prin cap că, în vremuri precare, te poţi îmbogăţi vînzînd mărfuri bune (dar nesofisticate) şi ieftine (dar nu de proastă calitate). N-aş vrea să trec drept ceea ce nu sînt. Beau cu plăcere "Fanta", "Cola", sau gin tonic, îmi place pizza, nu mă dau îndărăt de la Camembert, morun, ficat de gîscă şi alte asemenea tulburătoare materii. Dar nu înţeleg de ce existenţa lor trebuie să inhibe ingeniozităţile locale şi să eclipseze trufandalele autohtone. Nu înţeleg de ce n-am dreptul să poftesc la "realizări" notabile cum ar fi iahnia de fasole, ciorba de lobodă, ghiveciul călugăresc sau mîncarea de ştevie. Mai ales că sînt în tranziţie, n-am destui bani să mă dau parizian sau new-yorkez şi nici nu sînt dispus să-mi investesc toate fondurile în ulcerante reverii alimentare. Insist: nu propun vreo nouă raţionalizare a hranei, nu fac propagandă pentru bucătăria strămoşească, nu cer să se închidă **MacDonald's** şi să se deschidă centre de livrare a pilafului de post. Dar vreau să am şi variante de consum agreabil pentru buzunarul meu şi cred că se poate. Vreau să fiu un sărac plezirist. Dacă nu-mi puteţi da Chateaubriand ieftin, daţi-mi o porţie bună de clătite cu spanac sau de urzici cu mămăligă. Dacă nu-mi puteţi da, la un preţ omenesc, nectar de mango, daţi-mi bragă! Pe un fond cinstit de bragă cotidiană s-ar putea să-mi permit, la răstimpuri, şi cîte un nectar de mango. În altă ordine de idei, nu pricep cum pot exista indivizi care au nostalgia lui Ceauşescu şi nu există nimeni care să aibă nostalgia bragageriilor. Tranziţia e, fără îndoială, o perioadă a nostalgiilor prost orientate. Şi, în orice caz, e un fel de bragă pe dos. Braga arăta neatrăgător, dar la gust era bună. Tranziţia are un ambalaj plin de promisiuni, dar lasă un gust acru, de şampanie răsuflată.

Andrei PLEŞU

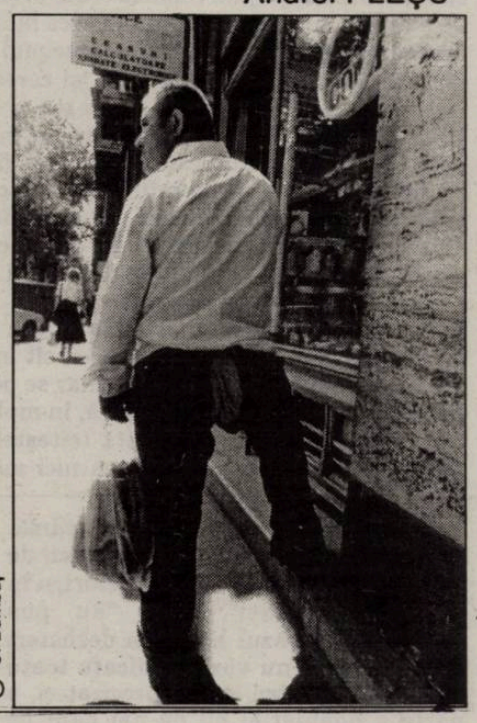

© C. Bumbuţ

Firescul ca excepţie (IX)

Totuşi sistemul acesta intrase în criză. Totul se denaturase; cuvintele ascund realitatea, o maschează o prezintă altfel decît este, înfrumuseţată, înnobilată, contrafăcută. Totul este *de vînzare* în această lume, totul se devalorizează; "din vreme în vreme - scrie un trăitor la 1822 - atîta s-au tot schimbat cele vechi bune obiceiuri ale Patriei, încît a să vinde cu bani şi tot felul de cuviinţă şi de laudă şi de vrednicie şi de cinste şi de chiverniseală, şi de alegere şi de dreptate. Aşa întru acest chip şi eu împreună cu alţi fii ai Patriei am rămas la spatele unor cumpărători ca aceştia. Acestea dar cu dreptate s-au şi numit Catahrisis, rele întrebuinţări. La acestea s-au împlinit şi cuvîntul înţeleptului ce zice: Oratorul viclean conrupe legile. Căci cu chipul cuviinţei lăudîndu-se răul, s-au primit şi de stăpînire ca un lucru bun. Iar izvorul şi începutul unora ca acestora s-au plăsmuit mai întîi de Fanarioţi..." Autorul acestei însemnări, Naum Rîmniceanu, era un naiv: îşi închipuia că "stăpînirea" e străină de prefacerea într-o simplă marfă a "tot felul de cuviinţă şi de laudă şi de vrednicie şi de cinste şi de chiverniseală, şi de alegere şi de dreptate". Nu era.

Tendinţele opoziţioniste nu lipsesc şi este vizibilă intensificarea lor rapidă, deşi iau formele cele mai felurite şi nu contestă sistemul, ci efectele lui. Este o epocă a societăţilor secrete şi a comploturilor; a pamfletelor politice, a satirelor şi a manifestelor prin care se descarcă nemulţumirea; viaţa este nesigură, ameninţată din toate părţile, izbucnesc incendii devastatoare, epidemiile de ciumă se ţin lanţ, banditismul înfloreşte. Dezordinile vremii sînt evocate colorat de Ion Ghica: "Tulburările de pe-mprejurul ţării, precum răscularea lui Caragheorghe şi a lui Pasvantoglu, incursiunile cărjaliilor, Eteria grecească şi revoluţia de la 1821 făcusera să zbîrnîie în tinerii români coarda vitejiei. Lor începu să le placă armele, vînătoarea şi călăria; feciorii de boieri luară un fel de aer de *cabadai*, termen adoptat de dînşii şi care avea semnificarea de voinici. În timpul lui Grigore-vodă Ghica, pe la 1823-1824, cuconaşii nu lăsau să le scape nici un prilej de a se îmbrăca cu poturi, cu mintean şi cu cepchen; a se lega la cap cu *tarabolus* şi a-şi încărca *sileahul* de la brîu cu pistoale şi cu iatagan, precum şi a-şi atîrna pala de gît. Pentru cel mai mic lucru ei se serveau cu armele, încît, din pacinici ce erau mai înainte, deveniseră arţăgoşi şi tulburători. (...) Anarhia domnea în toate, şi lesnirea de a da cu pistolul în oameni devenise la modă, aştfel că ucisul fiind totdeauna presupus că s-ar fi împuşcat la vînătoare, ucigaşul rămînea nepedepsit."

Totuşi în **Însemnare**... Constantin Golescu se arăta a fi un adversar al agitaţiilor politice, prezentate ca surse de nesiguranţă şi de zadarnică risipire a energiilor - "poci zice că cei cu mai multe moşii că ar strînge şi bogăţie *lipsindu-ne acelea fumuri şi politiceşti gînduri cum să urmăm sau împotriva stăpînirii, sau spre folosu-i (iar acum, întru o ameţeală de gînduri, cum toţi să domnim)*" (s.n.) - cîtă vreme nu sînt decît o sterilă luptă pentru putere şi nu vizează cu adevărat scoaterea ţării din starea *ticăloasă* în care se găseşte.

Desele schimbări, instabilitatea, tulburările de tot felul sînt, zice el, "oşteşti stingeri ale ţării", modificări prin care nu se modifică nimic dînd totuşi iluzia mersului înainte; şi cere, cu insistenţă, solidarizarea tuturor forţelor, în interesul întregii societăţi - "măcar pasul cel dintîi să se facă, ce aduce toate noroadele spre fericire, carele pas este unul şi *numai unirea, spre folosul obştii*" (s.n.). Revoluţionar, programul lui este prin cuprinderea ansamblului social; nu vorbeşte în numele unei clase, căreia îi aparţinea sau căreia i-ar fi reprezentat interesele: vorbeşte pentru întreg norodul şi nu uită nici un moment de cei "mici", de mulţimea dispreţuită şi ţinută la distanţă de "stăpînire", condamnată la o ignoranţă şi o sărăcie care o fac pasivă, leneşă, interesată doar să supravieţuiască.

Dar - cum am arătat - marele logofăt fusese bine amestecat în frămîntările politice din Ţara Românească. Încă de prin 1801-1802, se spune, pe cînd era foarte tînăr (era născut la 7 februarie 1777), ar fi plecat într-o misiune secretă la Paris, unde trebuia să sondeze intenţiile lui Napoleon, pe atunci primconsul, în privinţa Principatelor şi totodată să vadă ce se întîmplase cu un alt trimis, logofătul "nebun" N. Dudescu, ce avusese o însărcinare identică şi odată ajuns pe malurile Senei se pusese pe mari cheltuieli şi pe o viaţă de petreceri fastuoase ce arătau că vine din Orient. La 1821, cînd murise, "Domnul ştie cum" zice insinuant Ion Ghica, voievodul Alexandru Şuţu, om în vîrstă şi fricos, temător de avîntul Eteriei, pe care, spune tot Ion Ghica, "căuta să-l împiedice, sau cel puţin să-i amîie izbucnirea prin oarecari măsuri de poliţie", ultimul domnitor fanariot în Ţara Românească, de o lăcomie uriaşă, venit cu o familie numeroasă şi avidă de căpătuială rapidă, marele logofăt Constantin Golescu, ştim, va fi unul din oamenii cu rol tainic în desfăşurarea revoluţiei lui Tudor Vladimirescu. Se refugiază apoi la Braşov; mulţi emigraseră atunci, şi din Muntenia şi din Moldova, în provinciile româneşti care se aflau sub altă stăpînire decît cea turcească: "Prădăciunile şi jafurile oamenilor cu care veneau şi Tudor şi Ipsilanti spre Bucureşti, speriase într-atît pe bieţii locuitori, încît fugeau cu toţi în toate părţile dinaintea zavergiilor şi a pandurilor, ca dinaintea unor inimici cruzi şi barbari; familiile avute treceau în Transilvania, în Bucovina şi în Basarabia, iar săracii se ascundeau cum puteau la apropierea lor şi aşteptau pe Turci ca nişte salvatori". Nu, desigur, de frica tulburărilor plecase Golescu: mai degrabă de teama represaliilor. La Braşov şi la Sibiu, emigranţii valahi făceau planuri de schimbări politice, erau divizaţi în tot felul de "partide", unii sperau înlăturarea puterii otomane, alţii cereau ajutorul altor mari puteri ale vremii, căutînd să se folosească de cronicele neînţelegeri dintre ele, alergînd şi alegînd între o Curte şi alta. Nădejdile multora se îndreptau spre ruşi, a căror putere era în necontenită creştere; ţarul Alexandru I, zice Ion Ghica, "era eroul timpului, era iubit şi măgulit de toţi suveranii şi de toate guvernele, pentru concursul său în contra lui Napoleon; era temut pentru numeroasele sale oştiri din Europa şi din Asia". După numirea, în 1822, a domnului pămîntean Grigore Ghica, numeroşi boieri, între care şi Iordache Golescu, se întorc în ţară: alţii rămîn mai departe în exil, nemulţumiţi de continuarea dominaţiei turceşti şi lucrînd, după puterile lor, pentru a o îndepărta cu totul din Principate. Constantin Golescu este unul dintre aceştia; gîndea, se poate presupune, că un eventual război ruso-turc ar crea probabil bune condiţii pentru obţinerea independenţei naţionale. Prin 1823 se pare că ar fi călătorit la Petersburg, în Rusia, probabil cu o misiune politică. Semnează un memoriu către ţar prin care unii boieri refugiaţi la Braşov protestau împotriva numirii lui Grigore Ghica. În 1826 se află printre semnatarii unei scrisori de condoleanţe trimisă contelui de Neselrode cu ocazia morţii ţarului Alexandru I. Tot în anii de emigraţie îl vedem luînd obiceiul de a semna Constantin Radovici, adică fiul lui Radu, după acelaşi model scriind, în apelul pentru înfiinţarea şcolii din Goleşti, şi numele tatălui său (Radu Niculaiuvici Golescu): avea abilitate în a-şi arăta simpatiile politice! În sfîrşit, marele logofăt revine în patrie după încheierea, la 25 septembrie (7 octombrie stil nou) 1826 a Convenţiei ruso-turce de la Akkerman (Cetatea Albă), prin care se confirma tratatul de pace de la Bucureşti din 1812, hotărîndu-se, între altele, şi "alcătuirea unui regulament pentru îndreptarea stării Principatelor: e punctul de plecare al viitorului Regulament organic". O posibilă referire la aceste împrejurări favorabile unei schimbări în bine a soartei ţării găsim în *Însemnare*..., într-un pasaj vibrînd de încordarea exprimării figurate, aluzive: "O! pre(a) puternice părinte al tuturor noroadelor! Niciodată nu o să se ridice deasupra neamului românesc acest nor întunecos, plin de răutăţi şi de chinuri? O! preabunule stăpîne! Nu o să fim izbăviţi odată de toate nevoile? Nu o să ne învrednicim să vedem o rază de lumină care să se îndrepteze spre obştească fericire? Dar ce zic? Rază? Iată, întreagă lumină s-au arătat, de către preaîndurătoriul Dumnezeu trimisă, prin preaputernicul protector, şi apărători al patriii noastre, carele aşteaptă de la noi numai o mică, şi uşoară urmare - unirea, zic - cea spre fericirea obştii, căci după aceasta vin toate fericirile; iar făr' de aceasta, nici un bine în lume nu să întemeiază; şi căci în obştească fericire va găsi fieşcare şi pe a sa, iar în parte numai străduindu-se, avem destule pilde; că ne-am perdut slava, starea şi cinstea, ajungînd şi în hula lumii." De bună seamă, prin "norul cel întunecos, plin de răutăţi şi de chinuri" marele logofăt înţelegea apăsătoarea stăpînire otomană.

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Încă nu e totul de vînzare...

© S. Ghelie

O ciudată mentalitate domneşte în mediile presei audio-vizuale (sau, să-i zicem, hertziene): aceea de a nu plăti "colaborările". Invită oameni - mai notorii sau mai discreţi, mai avizaţi sau mai diletanţi, nu contează -, le cer părerea despre totul şi (adică) nimic, şi mulţumesc, bună ziua, ne mai vedem şi altă dată. Ca şi cum *aşa* ar fi normal. Pînă cu cîţiva ani în urmă, serviciile naţionale publice de radio şi de televiziune mai obişnuiau, totuşi, după, uneori, o jumătate de an să trimită celui care şi uitase, între timp, pentru ce cîte un mandat poştal. Sumele erau, evident, derizorii, de-a dreptul insultătoare: aproape că nu merita să faci drumul pînă la poştă. Totuşi, principiul mai trăia, şi diverşii realizatori de emisiuni îşi cereau, încurcaţi, scuze pentru modicitatea extremă a sumelor. Cu timpul, adică foarte repede, într-un interval foarte scurt, pînă şi puţinul acela jenant s-a făcut nevăzut. Şi odată cu el, şi principiul *onorării* colaborărilor, adică a colaboratorilor. Căci, în domeniul prestărilor de servicii simbolice, ca şi în cazul consultaţiilor oferite de medici, avocaţi, psihanalişti şi, în Grecia antică, filosofi (sofiştii), este vorba de *onorarii*. Dispariţia principiului *onorariului* din presa audio-vizuală este cu atît mai ciudată cu cît în presa scrisă el nu a fost niciodată uitat, ba chiar se poate spune că şi-a consolidat poziţia. Evident că, în multe locuri, nici aici munca nu este răsplătită (citeşte: onorată) la adevărata-i valoare. Evident că nici măcar în cazul cărţilor, în mediul editurilor, plata nu a ajuns încă să echivaleze volumul de muncă depus ori, cînd este cazul, calitatea. În tranziţia asta în care nu putem fi siguri decît că noi înşine (ne) trecem, viaţa muncitorului intelectual, a creatorului (indiferent de nivel) de bunuri simbolice este grea, penibilă, de multe ori disperată. Dar de aici şi pînă la dispariţia - în cazul radioului şi televiziunii - a însuşi principiului, drumul este foarte lung. A-normalul s-a instalat ca evidenţă. Care să fie explicaţia? O pot cel mult bănui. Cred că este vorba de credinţa difuză că a fi invitat să participi la o emisiune de radio sau de televiziune constituie în sine o *onoare*, că actul ca atare e plata însăşi, o recunoaştere a unor merite sau a unui anumit statut social (public) care este, astfel, consfinţit, publicitat, gratificat. Cei ce invită ştiu că flatează, cei ce se lasă invitaţi se simt flataţi. Asta pentru că prestigiul radioului şi al televiziunii continuă să fie imens, pentru că un nimb magic continuă să înconjoare şi azi augustele instituţii. Pentru că ele înspăimîntă şi fascinează pe cei mai mulţi. Pentru că, la noi, puterea, în general, are un caracter *sacru*.

Lucrurile vor trebui degrabă *"laicizate"*, adică *normalizate*. Legea drepturilor de autor va trebui să aibă în vedere şi acest domeniu. Pentru ca, în sfîrşit, totul, dar absolut totul să fie, "banal", de vînzare. Cu atît mai mult cu cît societăţile naţionale de radio şi de televiziune îşi execută sec publicul, *prelevînd* fără discuţii abonamentul de parcă ar fi vorba de un impozit sau de o taxă, în vreme ce posturile private (fie ele de radio sau de televiziune), zise şi "comerciale", se înţelege că nu doar *vînd*. Că, pentru a vinde, se cuvine să şi *cumpere*. Adică să plătească: prezenţe, nume, gînduri - *prestaţii publice*.

În această ordine de idei (dar nu numai), ţin să urez postului *Tele 7abc* "La mulţi ani" şi să-l asigur de interesul pe care-l arăt creşterii şi dezvoltării sale. Pe toate planurile. Cum suna vorba unui prieten poet, atît din punct de vedere, cît şi economic.

Bogdan GHIU

Economie

Noi, milionarii, la poarta marii privatizări

Oriunde se desfăşoară o cursă, se fac şi pariuri. Era, deci, de aşteptat să apară pariuri şi în jurul "cuponiadei". Unii "au pus prinsoare" în văzul lumii, în dezbateri televizate, că nu vor fi ridicate toate cupoanele. Pentru că, au precizat ei, o parte a populaţiei nu dă doi bani pe hîrtia de 975.000 de lei emisă de guvern. În schimb, echipa Văcăroiu - Coşea mizează pe un succes deplin al acţiunii "Ia-ţi cuponul!"

La 30 septembrie, vom cunoşate cîştigătorii. Pînă atunci, să încercăm să păşim dincolo de imaginea "Gînditorului" şi de îndemnul ce ne este adresat: să ne luăm cuponul, pentru a participa la Programul de Privatizare în Masă. Reclamele ne atrag atenţia că este vorba despre bani! Banii noştri!

Despre aceşti "bani ai noştri" ar fi multe de spus. Ne vom rezuma, însă, în limitele spaţiului acestei rubrici, doar la cîteva accente. Vom porni de la raporturile juridice dintre NOI, cei 17,3 milioane de români cu drept la cupon, deci virtuali milionari, şi AVEREA COMUNĂ de dinainte de 22 decembrie 1989. A fost un moment, în vara anului 1982, cînd Ceauşescu, furat de entuziasm, a afirmat într-un discurs public că după 23 August 1944 au fost înnoite toate mijloacele fixe din economia românească. Prin munca şi cu sacrificiile poporului. El considera, aşadar, că nu se mai poate vorbi despre **dreptul de proprietar al statului**. Pentru că adevăratul proprietar este poporul român. După discurs i s-a atras atenţia că a comis o "gafă". Pentru că dacă statul n-ar mai fi fost proprietar, şi-ar fi pierdut trei atribute esenţiale privind averea comună: **posesia, folosinţa şi dispoziţia**. Aşa că niciodată Ceauşescu n-a mai revenit asupra acestei idei. A continuat să rostească mecanic, de mii de ori, formula consacrată: **proprietatea socialistă, de stat şi cooperatistă**. Noi eram "proprietari, producători şi beneficiari" numai în documentele de propagandă. "Proprietatea întregului popor" era, însă, o ficţiune. Fără acoperire juridică.

© S. Ghelie

Celula de bază a acestei averi comune era **întreprinderea de stat**. Denumire ce exprima dreptul de posesie, de folosinţă şi de dispoziţie. Desigur, al statului. Nu spunea nimeni **întreprinderea poporului**. Şi în nici un document nu apărea o astfel de sintagmă, dovadă că **proprietatea poporului** era o simplă lozincă, din care nu reieşea nici un drept. Întreprinderile erau ale statului. Cu excepţia **părţilor sociale**, nesemnificative şi fără nici o implicaţie asupra dreptului de proprietate. De la această realitate a pornit Legea 15, din iulie 1990, în care se prevede că **unităţile economice de stat** vor fi organizate în două forme: **regii autonome** sau **societăţi comerciale**.

Precizarea cuprinsă în lege, potrivit căreia regiile autonome se vor înfiinţa prin hotărîre de guvern (cele de interes naţional) şi prin hotărîri ale organelor administraţiei publice locale (cele de interes local), arată totodată cui anume sunt subordonate aceste unităţi. Tot legea indică domeniile în care pot fi organizate: industria de armament, energetică, exploatarea minelor şi a gazelor naturale, poştă şi transporturi feroviare. Şi pentru a nu se închide cercul, se adaugă: "precum şi în unele domenii aparţinînd altor ramuri stabilite de guvern". E limpede: regiile sînt pe moşia guvernului - privind dreptul de decizie. Un fel de Olimp, inaccesibil privatizării!

Iată, însă, că un alt capitol al Legii 15/1990, al treilea, are următorul titlu: "**Societăţi comerciale**". În primul articol din acest capitol se spune: "Unităţile economice de stat, cu excepţia celor care se constituie ca regii autonome, vor fi organizate sub formă de societăţi pe acţiuni sau societăţi cu răspundere limitată, în condiţiile prevăzute de lege". Deşi guvernul şi-a luat partea leului, a avut totuşi limite în constituirea regiilor. Marile platforme industriale, marile combinate, fabricile, unităţile din comerţ şi turism au devenit **societăţi comerciale**. Ar fi de subliniat, aici, că această denumire poartă în ea o încărcătură de esenţă. Pentru că deşi se referă la unităţi ale industriei, legea nu le numeşte **societăţi de producţie**! Ci **societăţi comerciale**! Este o deschidere fundamentală către economia de piaţă. Şi către integrarea în gîndirea economică modernă, care restrînge vechiul sens al termenului **producţie** la **fabricaţie**. Producţia capătă un sens mult mai larg, incluzînd fabricaţia de bunuri materiale, dar cuprinzînd totodată şi alte activităţi economice: lucrări, servicii. În acest sens, producţie înseamnă nu numai să fabrici oţel, dar şi să vinzi într-un magazin, să cazezi clienţi într-un hotel sau să asiguri depozitarea în bănci a economiilor populaţiei. Toate avînd caracter lucrativ. Urmărind, deci, cîştigul. Şi toate, inclusiv cele de fabricaţie, avînd ca ultim scop vînzarea produsului (oţel, cameră de hotel, card bancar etc.) şi încasarea contravalorii. De aici denumirea de societate comercială. Şi chiar dacă, în practică, acomodarea cu această nouă formulă se realizează greu, chiar la nivelul guvernului, drumul nu poate să ducă decît către sensul indicat de lege.

După ce s-a împărţit averea statului în două, guvernul luîndu-şi partea şi constituind regii autonome, din ce a rămas au rezultat peste 6000 de societăţi comerciale. Sub acest acoperiş au intrat de la coloşii industriali pînă la cel mai mic hotel de stat. Legea nu s-a oprit însă aici cu împărţirea patrimoniului de stat. A mai făcut una. Notăm ce prevede Legea 15/1990: "Societăţile comerciale, constituite potrivit prezentei legi, vor transmite Agenţiei Naţionale de Privatizare un titlu de valoare egal cu 30 la sută din cuantumul capitalului social". Această parte, de 30 la sută, transmisă iniţial Agenţiei de Privatizare, a devenit a noastră! A celor peste 17 milioane de români, care au împlinit 18 ani la 31 decembrie 1990 şi care şi-au cîştigat astfel dreptul de a primi carnete de proprietate. Şi a celor care vor împlini 18 ani pînă la 31 decembrie 1995, avînd drept la "Cuponul Văcăroiu".

De ce, aceste două documente, fac 1 milion de lei? La această valoare s-a ajuns după cele trei reevaluări (din 1990, din 1992 şi 1994) ale capitalului social din cele peste 6000 de societăţi comerciale. Este o valoare contabilă. În schimbul ei vom primi acţiuni. Abia atunci vom şti, de fapt, ce vom primi. Pentru că abia acţiunile vor arăta adevărata valoare a părţii ce ne revine fiecăruia dintre noi.

Adrian VASILESCU

De la Srebrenica la Călugăreni

Cu tragedia din fosta Iugoslavie, lumea pare să se fi obişnuit sau, în orice caz, să fi ajuns la o tristă "convieţuire paşnică". De multă vreme, pentru mass media europeană războiul a devenit un lung serial de primă pagină: în fiecare seară, telespectatorul priveşte la telejurnal secvenţe cu împuşcături, bombardamente, căşti albastre, case dărîmate şi pieţe devastate, iar a doua zi citeşte în ziare, pe larg, despre noile atacuri ale militarilor, despre noile poziţii ale liderilor politici şi despre vechile neputinţe ale organismelor internaţionale şi ale trupelor ONU. De-a lungul celor cîţiva ani care au trecut de la începutul războiului, în opinia publică occidentală s-a instaurat impresia că, la fel ca în basme ori filmele hollywoodiene, este vorba despre o luptă între bine şi rău, personajul negativ fiind sîrbii, iar personajul pozitiv croaţii şi musulmanii. Curentele de opinie s-au format pe baza acestui bipolarism, astfel încît multe dintre acţiunile comunităţii internaţionale, chiar dacă s-au dorit imparţiale, au suferit, vrînd-nevrînd, consecinţele acestei percepţii. Cea mai bună dovadă în acest sens este faptul că acum, cînd situaţia a fost răsturnată, cînd se vorbeşte despre sute de mii de refugiaţi sîrbi, impresia iniţială persistă: opinia publică pare mai puţin mişcată de acest exod decît a fost, de pildă, de luarea ca ostatici, de către sîrbi, a "căştilor albastre". Puţini politicieni şi analişti vest-europeni şi americani au fost dispuşi să ia în consideraţie cîteva adevăruri simple, ca de exemplu faptul că naţionalismul croat nu e cu nimic mai "prejos" decît cel sîrb, iar contrabanda cu arme se face din toate părţile spre toate părţile, sub privirile neputincioase ale reprezentanţilor unor organizaţii rătăcite printre principii valabile doar pe hîrtie.

România, după cum s-a spus de atîtea ori, a păstrat tot timpul relaţii bune cu toate părţile aflate în conflict, fiind, totodată, datorită poziţiei geografice, direct interesată de încetarea ostilităţilor. Deşi controversele şi polemicile n-au lipsit (mai ales pe tema respectării embargoului), se poate spune că în ansamblu poziţia României a fost una calmă, de aşteptare, mai toate comunicatele oficiale lansînd apeluri la încetarea luptelor şi la găsirea unei soluţii pe baza tratativelor între **toate** părţile implicate. Există, desigur, o cuminţenie de conjunctură în această poziţie, dat fiind că ţara noastră e interesată să-şi sporească doza de credibilitate în faţa marilor puteri şi a organismelor internaţionale. Agravarea, în ultima vreme, a crizei şi intensificarea luptelor pune în evidenţă, încă o dată, situaţia defavorabilă în care ne aflăm şi, mai ales, incapacitatea majorităţii politicienilor noştri de a vedea mai departe de hotarul judeţului şi de a avea preocupări cu bătaie mai lungă decît conferinţa de presă săptămînală a partidului.

Nu se poate spune că recentele evoluţii din spaţiul ex-iugoslav n-au avut ecouri în politica românească; dar e vorba de propuneri cel puţin neadecvate. Un senator din opoziţie a propus organizarea unei sesiuni extraordinare a Parlamentului - adică un lung şir de discursuri mai mult sau mai puţin patriotice, fără altă finalitate decît, în cel mai bun caz, redactarea unei rezoluţii lipsite, din start, de orice ecou. Un alt ales al poporului, tot din opoziţie, consideră că Guvernul e dator să se consulte cu toate partidele politice, în vederea "adoptării unei atitudini corecte faţă de conflictul iugoslav". Experienţa ultimilor ani ne arată că la noi consultările şi negocierile dintre partide durează zile şi săptămîni întregi; or, în situaţii de criză ca aceasta, e nevoie de decizii rapide. Naţionaliştii au folosit şi acest prilej pentru a-şi afirma duşmănia faţă de Occident - dar asta a intrat deja în rutina politichiei româneşti. Alţi lideri politici s-au mulţumit să facă declaraţii îngrijorate - şi, de altfel, nici nu prea aveau ce face altceva. Cei care trebuie într-adevăr să acţioneze sînt cei care deţin puterea. Iar principala lor formă de acţiune este lansarea comunicatelor. Ministerul de Externe şi-a expus un punct de vedere prudent, referindu-se din nou la "toate părţile aflate în conflict", dar cu gîndul mai mult la ce-o să zică Europa şi făcîndu-se a nu observa că în joc a intrat şi Rusia. Preşedintele ţării nu a uitat să atragă atenţia asupra învăţămintelor ce trebuie trase din acest război cu privire la "drepturile colective" şi "autonomia etnico-teritorială", adică probleme despre care se discută şi la noi mult, şi nu totdeauna în cunoştinţă de cauză. "Riscurile de amplificare a conflictului au devenit extrem de mari", a mai declarat purtătorul de cuvînt al preşedinţiei.

Tocmai aici e problema. A lansa comunicate nu e totul, chiar dacă e un pas obligatoriu în procedurile politico-diplomatice. E drept, pe de altă parte, că e foarte greu de acţionat în asemenea situaţii confuze şi prudenţa e cît se poate de necesară. Dar într-o astfel de conjunctură ies din nou la iveală metehnele şi nereuşitele noastre. România e în continuare o ţară fără aliaţi, care n-a încheiat tratate cu vecinii, care face parte (ca toată lumea) din organizaţii internaţionale şi e asociată cu Uniunea Europeană, dar are o imagine proastă, care, în fine, are neşansa de a fi aşezată între Rusia şi Iugoslavia. Cum Rusia e hotărîtă să nu dea înapoi nici un pas şi are destule puncte divergente cu vest-europenii în problema iugoslavă, situaţia României devine extrem de complicată: riscul de a "deranja" pe cineva e încă şi mai mare; poziţia de "tampon" (geografic vorbind) între Marea Rusie şi cei pe care aceasta vrea să-i "ajute" - sîrbii - nu e deloc de invidiat, pentru că poate deveni oricînd un "tampon" nu numai din punct de vedere geografic. Iar dacă Rusiei i se acceptă, de către occidentali, "facerea jocurilor" în Balcani, nici o prudenţă nu va mai fi de-ajuns.

I s-a reproşat adeseori diplomaţiei româneşti că n-a reuşit să speculeze în favoarea noastră bunele relaţii pe care le are cu toate statele desprinse din Iugoslavia, implicîndu-se în găsirea unei soluţii pentru reglementarea paşnică a conflictului. Teoretic, ar fi putut s-o facă. Practic, marile puteri, ONU şi toate celelalte foruri implicate n-ar fi privit cu ochi buni o asemenea mediere. Dar dincolo de asta, este evident că diplomaţia e integrată într-un sistem guvernamental, iar acţiunile ei în exterior nu pot fi spectaculoase atîta timp cît "pe plan intern" înfloresc mediocritatea, amatorismul şi lipsa de perspectivă. Iar acestea se văd la tot pasul. Recent, pentru a-şi etala patriotismul şi pentru a-şi "crea" o descendenţă cît mai impresionantă, autorităţile noastre au montat un mare spectacol-kitsch la Călugăreni. Pentru un înalt demnitar, a participa la un război de operetă atunci cînd un război adevărat are loc nu departe de graniţă e semnul clar al lipsei oricărui orizont politic. Nu e cazul, desigur, să intrăm în panică ori să vedem în conflictul din fosta Iugoslavie începutul unei catastrofe mondiale. Dar nici nu putem să nu observăm că trăim în continuare în spiritul "Cîntării României" şi al festivalurilor artistice de amatori. Mutate însă în politică.

Mircea VASILESCU

De jur împrejur...

Purificare

Victoria ofensivei croate a modificat datele problemei din fosta Iugoslavie şi negociatorii internaţionali şi-au reluat călătoriile dintre metropole şi staţiunile balneare unde se întîlnesc pentru a rediscuta noile graniţe pe care sînt dispuşi să le recunoască atît ei, cît şi combatanţii. Sutele de mii de refugiaţi îşi salvează viaţa, părăsindu-şi fie locul unde s-au născut, fie cel în care s-au adăpostit la precedenta ofensivă, pentru a ajunge într-un spaţiu în care sînt majoritari. La fel ca la sfîrşitul celui de al doilea război mondial, populaţii întregi se strămută pentru a nu avea de-a face cu răzbunarea învingătorilor, ştiind că nu se pot aştepta la nici un fel de îngăduinţă din partea lor. Războiul din fosta Iugoslavie n-a fost şi nu este doar o luptă pentru teritorii, ci şi pentru "puritatea etnică" a acestor teritorii. Desigur, orice crimă îşi are precedentele şi referinţele ei, aşa că se evocă relaţiile germano-poloneze care au devenit paşnice doar după masive transferuri de populaţie. Viitorii istorici ai perioadei vor descrie, probabil, cum ceea ce în urmă cu patru ani era denumit genocid a devenit acum o soluţie pentru realizarea păcii: cînd toată lumea se va aşeza la locul ei, vor înceta luptele. Pe teren însă harta e mult mai complicată decît în cancelarii: viitoarele federaţii şi confederaţii plănuite de grupurile de negociatori vor trebui să ţină seama de situaţia militară şi de recentele permutări de populaţie: acesta este şi motivul pentru care Belgradul nu-i primeşte pe teritoriul Iugoslaviei pe bărbaţii apţi de luptă din Krajna, trimişi să întărească forţele sîrbilor bosniaci, ameninţaţi acum de armata majoritar musulmană. Este pentru prima oară în conflictul din fosta Iugoslavie cînd sîrbii sînt într-o stare de inferioritate, ceea ce a şi dat un impuls agitaţiei suporterilor şi sponsorilor războiului.

Bill Clinton obţine un succes de politică internă pe teritorii ale căror nume alegătorii lui nici nu le pot pronunţa. Adversarii săi republicani erau pe cale de a forţa o rezoluţie prin care Statele Unite să livreze nestînjenit arme Bosniei. În concepţia preşedintelui aceasta ar fi însemnat "americanizarea" conflictului, prin asumarea unor responsabilităţi unilaterale.

"Să le dăm bosniacilor mijloace să se apere singuri, dacă noi nu sîntem în stare, sau nu vrem să-i apărăm" - susţinea senatorul Bob Dole. "Sîrbii nu vor sta cu mîinile încrucişate în timp ce noi le vom înarma adversarii. Şi noi vom fi obligaţi să intensificăm ajutorul militar şi pe cel umanitar" - răspundea Clinton. Pentru preşedinte ca şi pentru consilierii săi, Bosnia era de mult o cauză pierdută. Mizînd pe sprijinirea Croaţiei au obţinut într-adevăr o modificare militară a situaţiei, în care Statele Unite îşi pot juca rolul de mare putere, fără să fie nevoie ca soldaţii săi să moară pentru a o dovedi; ceea ce înţeleg şi locuitorii de peste ocean ai unor localităţi la fel de obscure ca şi Gorazde sau Bihaci. În stilul său ezitant şi contradictoriu, Clinton şi-a realizat obiectivele: el a fost ales pentru a apăra vieţile şi banii americanilor, nu soarta Bosniei.

"Bosnia poate fi recunoscută de restul lumii, dar ea nu este o naţiune. Acolo este un amestec tribal, unde sîrbii domină unele teritorii, croaţii altele, iar grupul cel mai important numeric - musulmanii - este prea răspîndit pentru a-şi putea delimita graniţele. E o diferenţă între salvarea unei ţări "viabile" de o agresiune externă şi pacificarea unei ţări care nu există, sfîşiată de conflicte tribale... Ţara care ar fi putut fi Bosnia e condamnată la împărţirea teritoriului ei între Serbia şi Croaţia. Cu cît lumea va accepta mai repede această concluzie, cu atît nedreptatea care se face musulmanilor va fi mai repede oprită" - scria revista **Economist** în 1992, şi după trei ani politicienii acceptă această concluzie.

În schimbul ajutorului american, oficialii croaţi elaborează declaraţii paşnice şi scuze, pentru că aşa se cuvine cînd te susţine o ţară democratică. Elţîn n-are asemenea pretenţii faţă de Miloşevici. Pe paginile ziarelor, scuzele croate se alătură celor japoneze pentru crime comise acum mai bine de 50 de ani. Adversarii niponi ai acestei "autocritici" susţin că şi americanii şi ruşii şi mulţi alţii ar trebui să-şi ceară scuze pentru crimele de război. Şi aceste obiecţii sînt adevărate, chiar dacă nu sînt îndreptăţite.

Cît de străini trebuie să se simtă în propriile lor ţări cei care refuză crimele, fie ele şi urmate de scuze. Nu este exclus ca împotriva lor să se declanşeze următoarea acţiune de purificare.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Cine (şi cum) mai e în Opoziţie

EVENIMENTUL ZILEI

"Partidul lui Petre Roman se află tot mai mult sub influenţa mereu agitatului PL '93. De la formaţiunea politică avîndu-l în frunte pe Dinu Patriciu, PD s-a contaminat de un teribilism falimentar în acest moment, cînd marea majoritate a populaţiei dă semne că-i sătulă pînă în gît de agitaţia inutilă. Convenţia Democratică, la rîndu-i, a procedat sub semnul unei logici politice adoptate în ultima vreme. CDR a sesizat că electoratul vrea de la Opoziţie şi altceva decît permanenta contestare a puterii. Adică, soluţii la problemele ţării, efortul de a contribui la îmbunătăţirea catastrofalei situaţii a bietului cetăţean. Avertismentul dat guvernului de CDR şi-a dovedit utilitatea. El a făcut ca Executivul să se trezească la realitate. CDR a demonstrat astfel electoratului că pune interesele ţării mai presus de interesele mărunt politicianiste. Prin atitudinea sa înţeleaptă, urmare a unei mutaţii radicale de strategie politică, alianţa condusă de Emil Constantinescu a salvat nu PDSR-ul, ci întreaga Opoziţie. De la ridicolul de a pune la cale un taifas parlamentar pe tema cine a provocat incendiul, în timp ce totul în jur arde pînă la temelii!" (Ion Cristoiu, **Disputa PD - CDR**, 9 august).

CURIERUL NAŢIONAL

"Mai puţin de un an ne mai desparte de alegerile generale şi locale. În acest context, cel puţin două lucruri sunt clare pentru alegători. PDSR reprezintă puterea, fiind un partid de stînga, CDR reprezintă opoziţia, alternativa de centru-dreapta. De aceea, opţiunile alegătorilor se vor orienta, majoritar, către unul din aceşti doi poli ai vieţii politice. PD şi PL '93 nu au un statut politic limpede, după cum nu au nici electorat suficient să le scutească de emoţii la viitoarele alegeri. Singura lor şansă de a trece pragul electoral, individual sau împreună, este de a fi identificate de alegători ca principale partide de opoziţie. Mai puternice şi mai credibile, deci, decît CDR.

Logic gîndind, PD şi PL '93 se vor lupta cu CDR pentru alegătorii nemulţumiţi de PDSR, pentru alegătorii care doresc ca alte forţe politice să conducă România.

Din acest motiv, acuzaţiile aduse în aceste zile Convenţiei de PL '93 şi PD par să facă parte dintr-o campanie de subminare a CDR începută în 1992 şi care, probabil, va continua pînă la alegeri". (Ralu Filip, **PL '93 şi PD contra CDR sau lupta pentru legitimitate**, 10 august).

CRONICA ROMÂNĂ

"Care ar fi perspectivele? Dificil de spus, mai ales că PAC şi UDMR preferă să se ţină la distanţă, scoţînd din discuţie, momentan cel puţin, şansele unei apropieri care să confere caracter concurenţial acestei părţi a Opoziţiei, în raport cu Convenţia Democratică. Interesant e că nici alte formaţiuni politice, cum sînt PS-Mohora şi PDAR, nu schiţează intenţii de asociere cu unele dintre aceste partide, ceea ce a lărgit mult, diminuînd totodată, evident, cuvîntul acelor grupări care nu sînt de părerea patrulaterului la putere. Iar în continuare este de aşteptat ca lupta să se ascută, pentru că dinspre CDR vor trebui să vină contre la adresa PD în mod special, repunîndu-se pe tapet responsabilităţile guvernării Roman, adică exact ceea ce convine mai puţin celor din Aleea Modrogan. Şi de-aici înainte se deschid două drumuri interesante: pe de o parte CDR va ajunge la o aceeaşi cale de atac cu PDSR, iar pe de alta, s-ar putea ca, tocmai din această cauză, PD să fie împins spre... PDSR. Deocamdată însă, Opoziţia se înscrie cu hotărîre pe drumul pulverizării propriilor forţe, iar de cîştigat nu cîştigă decît PDSR şi aliaţii săi". (Horia Alexandrescu, **Opoziţia, încotro?**, 10 august)

Argument

Dacă ne-am opri la o singură definiţie posibilă şi am spune că bancul reprezintă un comentariu la situaţii noi, pline de surpriză, la stimulii de mare diversitate procuraţi de cotidian, atunci - luîndu-ne după numărul anecdotelor din timpurile trecute - ar urma să credem că socialismul întemeiase în România o societate foarte dinamică şi dezvoltată. Privite astfel, nu putem să nu recunoaştem că bancurile au surpins un adevăr: dinamica reală a vieţii sub dictatură, a absurdului instituţionalizat şi a răului. Ca reacţie - spiritul liber, analiza critică şi chiar foamea de informaţie îşi găsiseră o cale de expresie democratică, slujindu-se, în condiţiile date, de anecdote, satiră şi jocuri de cuvinte.

A ne întreba azi de ce nu se mai spun bancuri, constituie, implicit, o tentativă de a fixa contururile momentului prin care trecem, apreciind şi ascuţimea spiritului de observaţie şi vitalitatea de reacţie publică şi posibilitatea de formulare chiar memorabilă a părerilor, privind o situaţie sau alta nou întîlnite (Sigur că atunci cînd limbajul presei recurge la formule şoc, frizînd trivialitatea, umorul aluziv, îndelung cizelat al bancului are de luptat cu o "concurenţă neloială" şi e nevoie de altă distilare a mijloacelor de expresie pentru a-şi revela savoarea specifică). Examinînd tema, colaboratorii acestui număr au avut în vedere şi dispariţia, în fond, a fricii de autorităţi, factor deloc neglijabil care permite exprimarea părerilor fără învelişul esopic al anecdotei, şi caracteristicile tranziţiei, timp aflat încă departe de formularea unor concluzii, şi explicarea mecanismelor ce declanşează bancul, îl transmit şi îl îmbogăţesc prin oralitate şi stil personal, şi portretul-robot al "omului-banc", asupra căruia se apleacă o privire de moralist, ba chiar n-au ignorat nici "virtuţile diplomatice" ale speciei în chestiune. Texte cu caracter memorialistic sau anchete, consideraţii asupra "bancurilor naţionaliste", interviuri şi "pilule" publicistice au încercat să dea răspuns întrebării, una întrucîtva tipică pentru - "Dilema", care - iată de ce-i arde ei tocmai în momentul cînd nici bancurile nu mai sînt ce-au fost!... Două lucruri ne-au atras atenţia: opinia împărtăşită de cîţiva dintre semnatarii articolelor, aceea că bancurile ar fi fost în mare măsură opera Securităţii - acolo să se fi refugiat umorul naţional? - şi faptul că, deşi altminteri sensibili la propunerile revistei, cititorii noştri nu prea ne-au trimis de data asta colaborările lor, fie şi nişte bancuri, dar altele decît cele cu "salam cu soia", "săniuţă", "cadavrul opoziţiei" sau moravurile vreunui demnitar discutate în termeni echivoci. Ultima observaţie ne-a încredinţat că n-am greşit lansînd acum tema. (T.C.)

"Îl (mai) ştii p'ăla...?"

Cu numai cinci ani în urmă, poporul român spunea bancuri. Era un fel de îndeletnicire naţională, o formă de rezistenţă (pentru că menţinea inventivitatea şi capacitatea de reacţie intelectuală), un tabiet zilnic, o formă de socializare (nu fără riscuri, dacă "partenerul social" era "de-al lor") şi un mod de a ne întreţine o uşoară senzaţie de conspirativitate. Asta în ceea ce priveşte bancurile politice. Să nu uităm însă că acestea nu erau singurele. Se spuneau şi bancuri licenţioase, şi bancuri "seci", de tip englezesc, în serii tematice bine structurate, adevărate seriale în miniatură: cu Bulă, cu "cei trei conducători" (american, rus şi român), cu iepuraşul, cu Radio Erevan, cu Iţic şi Ştrul, cu olteni, cu ardeleni, cu "Sir" şi John etc. Efectele societatea românească sub comunism, cum circulau ele, pe ce căi şi cu ce "interferenţe", cine erau partenerii sociali implicaţi ş.a.m.d. sînt subiecte care multora le vor părea frivole ("cum? cînd noi n-am studiat încă marile dosare ale comunismului şi n-am rezolvat problema teroriştilor?"), dar nu sînt decît un potenţial obiect de studiu ca oricare altul, care ne-ar fi dat o imagine interesantă despre noi înşine, aşa cum eram pînă în '89. Numai că asemenea studii trebuiau făcute "atunci": fie pe cînd fenomenul era viu (dar înainte de '89 era imposibil), fie imediat după ieşirea din totalitarism. Pe măsură ce trec anii, informaţiile se pierd, oamenii au şi uitat "cum era pe vremea cînd se spuneau bancuri".

Pentru că, după decembrie '89, rîzi, domnule, de iepuraşul care intră-n farmacie şi cere "Pexic", cînd "ăştia" se-mbogăţesc fără ruşine, în timp ce bietul cetăţean de-abia are din ce trăi?

Aparent, aşa este: trăim greu, avem probleme, nu ne mai arde de bancuri. Dar nici pe vremea lui Ceauşescu nu trăiam mai bine: spuneam bancuri pe cînd în închisori erau încă deţinuţi politici, pe cînd Doina Cornea era supravegheată la domiciliu, pe cînd "ăia" nu numai că se-mbogăţeau prin abuzuri (atît cît se puteau îmbogăţi pe atunci), dar ne mai şi ţineau sub strictă supraveghere ("ăştia" măcar ne lasă să vorbim liber). Atunci înseamnă că explicaţia cu tranziţia nu e suficientă. Sau nu în forma asta.

Bancurile erau, în vremea comunismului, un substitut al culturii populare din societăţile normale: ţineau loc de seriale şi "telenovelas", de distracţii ieftine, de romanţuri tip Sandra Brown şi altele asemenea. Ele erau, pe atunci, un semn al "stabilităţii" - nu numai politice şi sociale, dar şi în mentalitate. Pentru a circula, bancurile au nevoie de o suprafaţă socială şi de mentalitate fără asperităţi, de o mentalitate "aşezată", cuminte - o mentalitate măcar "împăcată cu soarta", cum era a noi.

Bancuri se spun şi în societăţile cu un grad înalt de bunăstare şi de libertăţi sociale; resorturile care funcţionează acolo sînt însă altele. Cît am stat în Italia, am urmărit la TV, cîteva săptămîni la rînd, un concurs de spus bancuri. Concurenţii - oameni din popor, se-nţelege. Modalitatea de a-i departaja - intensitatea aplauzelor şi rîsetelor publicului, măsurată în decibeli. Bancurile - mai noi sau mai vechi, cu Berlusconi sau "fără perdea"; unele circulaseră, în diverse variante, şi la noi. Conta foarte mult şi "interpretarea". Dar parcă era altfel. Era "instituţionalizat", era un spectacol, era organizare, nu un fenomen social quasi-subversiv, cum îl simţeam noi. Un fel de stabilitate îi "mîna pe ei în luptă"; altceva "dorea acel Apus". Există însă un element comun între noi şi ei: bancurile se spun între egali, mai bine zis între oameni care **se simt** egali. Aşa ne simţeam noi "înainte". Aşa se simţeau - ca spirit, ca mentalitate; cîţi bani avea fiecare în buzunar nu interesa pe nimeni - şi italienii care veneau la concurs.

Probabil că astăzi nu mai spunem bancuri şi din acest motiv: nu ne mai simţim egali, ne-am pierdut solidaritatea şi încă n-am asimilat diferenţierile; cum să mai stai la bancuri cu Gigi, cînd el s-a privatizat? ori cu Costel, cînd el a intrat la ţărănişti? Sîntem prea atenţi la ce ne desparte pentru a ne mai aminti că, nu e mult, ne unea simpla şoptire insinuantă a întrebării: "îl ştii p'ăla...?"

Mircea VASILESCU

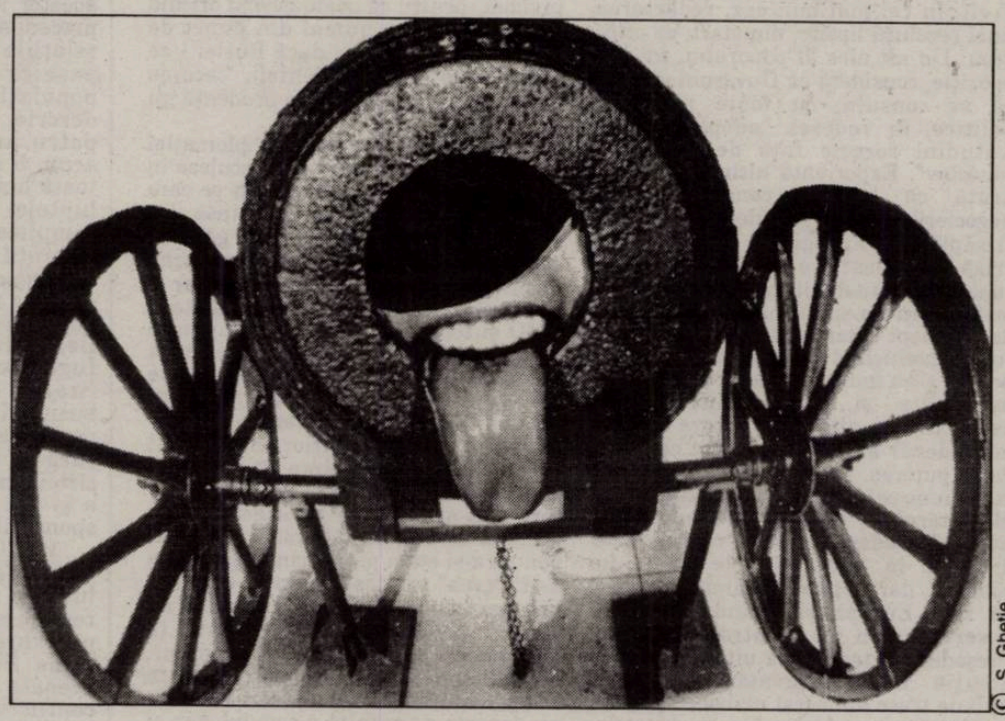

© S. Gheţie

circulaţiei bancurilor în societate erau diverse, de la "plăcerea estetică" individuală la un anumit tip de comunicare socială "în lanţ"; de la voluptatea de a face "un lucru interzis" la folosirea bancului ca formă de "verificare a interlocutorului" (nu se spuneau orice fel de bancuri oricui). Dacă am fi fost o societate bine structurată, în care să funcţioneze criteriile de competenţă şi valoare, un asemenea subiect ar fi intrat în planurile de cercetare ale sociologilor şi antropologilor şi ar fi dat rezultate interesante. De ce şi cum se spuneau bancuri în obişnuinţa de a spune bancuri a murit mai repede decît comunismul (care îşi mai arată cîte-un colţ, pe ici, pe colo, în punctele esenţiale). "Tranziţia!". Ea e de vină: cu politizările ei excesive, cu bipolarismul radical din '90 (fesenist - antifesenist), cu atîţia prieteni trecuţi "de partea cealaltă", deci pierduţi pentru cauză, apoi cu greutăţile ei economice (obiective, desigur, doar avem "o moştenire grea, dificilă"). Cum să spui bancuri într-o vreme cînd se face greva foamei aşa de des? Cum să-ţi ardă de Bulă cînd procesul comunismului n-a început? Şi cum să mai

Bancurile ca formă a diplomaţiei

– Ce e verde, stă-n pom şi cîntă?
– Scrumbia!
– Păi, scrumbia e verde?
– Dac-o vopsesc eu, e verde!
– Stă-n pom?
– Dacă-i bat un cui, e-n pom!
– Şi cum cîntă?
– Asta am spus-o ca să nu ghiciţi prea uşor!

Darul de a povesti cu haz un lucru nimerit, de a riposta la momentul potrivit cu o "găselniţă" isteaţă şi uneori vicleană, e în fond, un noroc al înţelepţilor. În germană se şi spune: Der Witz der Sache ist der, daß... adică miezul chestiunii, ceea ce contează cu adevărat e că... *Witz* notează, într-un asemenea context, ceea ce e cu adevărat important (de altfel, în germana veche, *wizzi* însemna ştiinţă, *Wissen*, şi înţelepciune, *Weisheit*). În vechiul, dar şi modernul Orient, înţelepţii spuneau snoave, mici parabole, mici observaţii vesele care, povestite "la ţanc", lămureau fulgerător sensul, scopul convorbirii. Tocmelile cele mai aprige se făceau cu zâmbetul pe buze. De altfel, se ştie că diplomaţia este arta de a-i spune cuiva să se ducă dracului, iar respectivul abia să aştepte călătoria!

L-am auzit pe şeful diplomaţiei culturale austriece povestind cum a învăţat în America să-şi înceapă orice discurs cu o glumă. Hapurile amare sînt astfel mai uşor de înghiţit.

Ca orice parabolă şi ca orice artă, în general, bancurile înfloresc în perioadele de non-acţiune ale istoriei. În decadenţă, cînd fapta nu mai e în prim plan şi energia se consumă în fiorituri ale spiritului. Luxuriante, piperate, porcoase, fine, muşcătoare, sarcastice, ascuţite, politice etc., bancurile trebuie rostite, jucate, gesticulate, trăite, sînt însăşi viaţa. Odată scrise, îşi pierd savoarea. Ca şi poezia, cele mai pitoreşti bancuri sînt de multe ori intraductibile, nu numai din motive de strălucire lingvistică, dar şi pentru că sintetizează o tradiţie (trebuie să fi trăit în România ca să înţelegi bancurile cu oltenii, ardelenii).

Îndată ce se "schimbă foaia" şi omenirea devine activă politic, artele, deci şi bancurile, trec în plan secund. Cum tocmai străbatem un asemenea deşert al primatului acţiunii, mulţi spun că românilor nu le mai arde de rîs.

Totuşi bancurile n-au dispărut (în fond, ne îndreptăm spre o nouă oralitate!) însă e clar că trec printr-o modă a uscăciunii. Seci şi dure, de genul "Ce intră pe o ureche, iese pe alta şi rămîne şi-n cap? Tîrnăcopul!".

Unii s-ar grăbi să vadă în orientarea spre bancuri seci o simpatie anglo-saxonă (aşa cum bancurile cu oltenii au năpădit piaţa pe vremea ascensiunii scornicenilor); mie îmi par însă mai degrabă rezultatul lipsei de timp. Ascultătorii nu-şi mai permit să stea la opulente taclale. În cazul bancului de mai sus, poate juca un rol şi senzaţionalismul cultivat de presă.

Optimiştii vor spune că uscăciunea bancurilor e semn de integrare europeană, conform vechii devize: "Jos işlicul, sus jobenul!" Totul e, de atîta concentrare sărată, să nu uităm esenţialul, cum i s-a întîmplat unei mătuşi bănăţene care s-a distrat grozav auzind bancul cu Bega. ("Ştii bancul cu Bega? Bega-te-aş în..) Cînd l-a povestit însă la rîndul ei, suna astfel: "Ştii bancul cu Bega? Du-te-n..."

Tranziţia, care e vopsită, e-n pom şi, ca să n-o recunoaştem, lălăie, rămîne totuşi în România condimentată cu bancuri. Aşa cum unii se pot lăuda cu cei mai înalţi pitici din lume, sau cei mai mari purici, noi am putea concura cu cele mai vioaie uscături.

Grete TARTLER

Omul-banc

Pe la jumătatea lui 1990, cînd s-a observat întîia oară dispariţia bancurilor de pe piaţa valahă, mai multe voci ziaristice au consunat întru explicarea "administrativă" a fenomenului: a fost desfiinţat Biroul respectiv al Securităţii! Am subscris, pe atunci, acelei explicaţii, în care cred şi acum. Nu-ţi trebuia prea multă perspicacitate ca să înţelegi rostul de supapă psihologică a bancului în ceauşism, alături de alte motivaţii şi efecte secundare: de prefigurare a unor schimbări, inclusiv în sistemul legislativ, de bonomă (pînă la o adică) avertizare, de relativizare complice a unor strîngeri de şurub, de nuanţare a unor decizii de politică externă ş.a.m.d. Însuşi oficiosul jandarmeriei culturale - "Săptămîna" lui Eugen Barbu - se folosea de Gîgă pe post de index librorum et autorum, după cum Bulă, factotumul "epocii de aur", rezuma perfect esenţa socialului şi putrezirea mentalităţilor, ridicînd vidul moral la rang de boicot al istoriei şi echivalînd dibaci prostia cu autoprotecţia "caracterului naţional", pungăşia cu inteligenţa, minciuna - cu adevărata substanţă a lucrurilor, şi rîsul - ca reala seriozitate.

Suciţi irecuperabil, la noi totul trebuia privit de-a-ndoaselea, ceea ce şi făceau, de altfel, bancurile. Ele fixau adevăratele ierarhii (etnice, etice, profesionale, politice etc.), reduceau realitatea lanţului la firul de mătase şi formau a doua putere în stat. La economie paralelă - piaţa neagră şi etică duplicitară; abia fixarea vieţii în oglinda bancului şi matriţarea umanului în tipare moftologice miticeşti reechilibrau balanţa. Dacă tot nu detuna nimic, încai să ne jucăm de-a focoasele. Şi cine să se joace dacă nu experţii în amorsări şi pirotehnie socială!

Cine nu s-a uitat bănuitor la Bufonul invariabil prezent în absolut orice grup (micro-colectivitate)? la securistul care spunea bancuri cu securişti, la activistul care spunea bancuri cu Ceauşescu, la olteanul, evreul şi ardeleanul care ştiau sute de bancuri cu olteni, evrei, ardeleni!

Dublînd mereu realitatea, bancurile au trecut şi ele prin îngheţuri şi dezgheţuri, prin "deschiderea de după 1965", cînd erau în vogă cele cu Sir şi John, prin perioada geopolitică (bancurile cu Brejnev şi Ceauşescu în rai sau iad), prin criza Şahului iranian, prin autolinguşirea drapată-n poantele năroade cu Radio Erevan, prin perestroika şi bancurile cu Gorbaciov ş.a.m.d.

Odată cu desfiinţarea, pînă la noi ordine, a respectivului Serviciu din fachiricul sediu al ingineriei sociale, se pare că şi-au luat zborul şi realităţile lor purtătoare, anume "pontoşii", "bancagiii", "tipii de comitet", sarea şi piperul chefurilor "de la toate nivelele", **oamenii-banc**, vectorii aşa-zisului haz de necaz.

După cum în tipologia fiecărei găşti, adolescentine ori adulte, există Grasul, Ingenua, Rebelul şef, Laşul etc., tot aşa fiecare "micro-eşantion socio-profesional", cum se zice la savanterie, îşi avea "bancherul" său, omul-cu-poantele, Marele Relativist al răului general, campionul speranţelor de mucava, optimistul de serviciu, responsabilul cu descreţitul frunţilor. Contrar aşteptărilor, el nu se-mbăta niciodată de-a binelea; părea că, orbit de ludica sa vanitate, nu ascultă pe nimeni, dar în realitate auzea şi înregistra totul; înregistra necazurile tuturor, strigate sau şoptite, pentru a le spulbera (din bun simţ terapeutic, credeam pe atunci) cu un "fugi de-aici, stai să ţi-l spun p-ăla cu ...", sau cu un "hai, că nu-i dracu' aşa de negru".

Nu ţi se părea straniu cînd aflai că "a ciupit o plecare", că "să vezi drăcie, m-au avansat ăştia", sau că "nu mai lucrez la... m-au băgat în Centrală" etc., pentru că, îţi spuneai: băiat de comitet fiind, nu se poate să-i meargă rău, bravo lui, îi îmbobinează pe toţi, cine să nu fie sensibil la şarmul bancagiului? Meseria lui părea mereu ceva fictiv, un pretext de răspîndire a jovialităţii şi speranţei. Era adorat de secretare şi picoliţe, avea intrare liberă peste tot ("mai un banc, mai un compliment - ştii că femeile-s proaste! - mai un kentişor, mai le sperii cu amicul meu de la Secu, ce dracu, trebuia să-nveţi să te descurci şi tu, bătrîne!"). Deţinător al infailibilului passe-partout care este bancul, el putea schimba o şedinţă de partid într-o şuetă, o "restructurare" într-o feerie ("de mult mi-era dor de o schimbare, doar n-o să ne lase să murim de foame, hai mai bine să vă spun care-i culmea şomajului!"). În mijlocul dilemelor de evenimente internaţionale, el spulbera dintr-un foc variantele cu un: "În 2020, la Moscova, doi localnici - americani - vorbind în chinezeşte: Ce mai faci, mă Iţic, mă?" Uitaţi-vă bine la grupul în care vă petreceţi sîmbetele acum: unde-i omul-banc? În ce SRL, la ce prezidiu, prin ce capitală a lumii s-a fixat ca om de afaceri sau diplomat, şi cu ce cont în bancă? Tocmai el, superficialul, relativistul, pleziristul alergic la tot ce va să zică principiu, exactitate şi eficienţă, tocmai el să-mbrace acum costumul de high-life, să-şi pună ochelari şi să umble încruntat în Mercedesuri! "Bătrîne, gata cu bancurile, alea mergeau pe vremea lui Caisă, acum e de lucru serios!" Dai să-i zici (crezînd că-i face o plăcere): "Ştii bancul cu decembrie '89?" Dar el te întrerupe clipind des, mărunt şi important: "Lasă asta, spune-mi: tu te-ai privatizat cu ceva? Nevastă-mea-i plecată acum, licitează bijuterii la Sothesby. Tu cum trăieşti, cum te descurci, cum te mişti?"

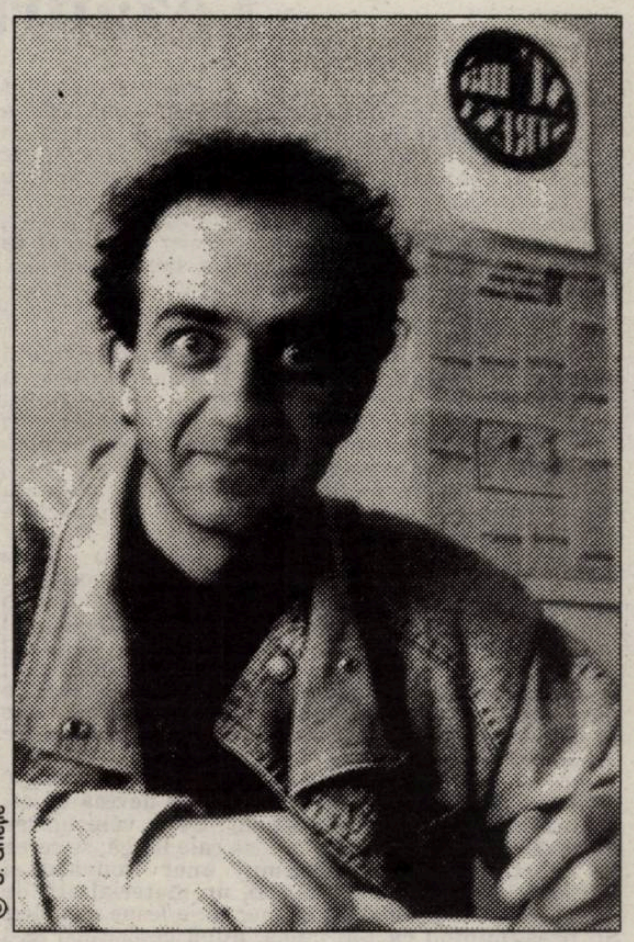
© S. Gheţie

Asta-i. Omul-banc a murit. Adică nu mai are nici un haz.* Vorba lui: "Ce să vă fac? N-aţi vrut voi democraţie?"

Dan. C. MIHĂILESCU

---

* N-o să-mi spuneţi că finalul din **CFR**-ul lui Caragiale nu-i la fel de **abisal** ca întrebarea din finalul **Inspecţiunii**! Între decepţia înfuriată a amicilor înşelaţi în amorul iluziei de adulteriu ("nu mai ai nici un haz") şi groaznica dilemă din "de ce, nene Anghelache?" se-ntinde un tratat de metafizică valahă. Pe care omul-banc nu mai are vreme (şi nici de ce) să-l explice: "Lasă-i să moară proşti".

Găină pe sfoară

În 1971, profesorul Mihai Pop a acceptat să conducă o teză de doctorat care ar fi trezit oroarea oricărui senior al folcloristicii româneşti. Îi propusesem să mă ocup de bancuri... Rezerva seniorilor era întreită. Pe de-o parte, bancul ocupa în opinia lor ultimul loc în ierarhia speciilor narative. Ca urmare, puteai să te interesezi de el numai după ce ai rezolvat marile probleme ale mitului, ale basmului, ale legendei, adică la calendele cailor. În al doilea rînd, cercetarea bancului era privită ca un gest sinucigaş sau chiar ca o provocare, datorită frecvenţelor lui incursiuni în zona politicului. În fine, componenta pornografică a bancului îi respingea pe folcloriştii care, cu rare excepţii, sînt foarte ruşinoşi.

După admitere, am dat două examene şi am susţinut două referate, cum era pe atunci. Făceam eforturi disperate să compun din nimic o bibliografie, cînd Codul Eticii şi Echităţii Socialiste a pus capăt episodului de voioşie naţională de la sfîrşitul anilor '60. În conformitate cu acest document de partid românul trebuia să se concentreze asupra familiei, asupra muncii şi asupra patriei. Atît. Am încercat să nu-mi pierd cumpătul. Stai, să luăm fişierul. Aveam 1001 piese. Tot una şi una. Am început să sortez. La dreapta mergeau cele care "nu mergeau", la stînga, "cele bune". La dreapta dreptei figurau, în capul meu, bancurile politice de care doream să ţin seamă, dar nu îndrăzneam să le scot din cap şi să le pun undeva. Cînd am încheiat operaţia, am constatat că numărul celor care "mergeau" nu depăşea cîteva zeci, jumătate cu iepuraşi şi copii isteţi şi, restul, specimene de umor negru. Chiar dacă ar fi fost mai numeroase, tot degeaba. Posibilitatea de a susţine o teză de doctorat despre banc se excludea. Am schimbat o temă mărunţică optînd pentru una şi mai mărunţică. Asupra bancului nu am mai revenit. Mă gîndesc la el ca la un prieten cu care m-am purtat prost.

După atîta timp, i-aş face un semn. Să-mi mai dau încă o dată doctoratul nu se poate. Mă tentează să caut o explicaţie faptului că românii s-au lăsat de bancuri, dar ar fi prea pripită. Mi-ar plăcea să povestesc cum spuneam bancuri pe vremurile "cele bune", începînd cu perioada lui Stalin, ar fi prea devreme însă, sînt prea mulţi cei care ştiu. Aş putea să-l compar cu snoava. Nu văd cine ar fi cel care poartă grija astei diferenţe, nu s-ar citi. Evident, mi-ar fi foarte plăcut să spun bancurile de care nu mă despart niciodată. Nu sînt multe dar se cuvine să fie spuse, ar fi păcat să le scriu. Ca în alte rînduri a învins respectul pe care îl port istorioarelor, aşadar...

Trăia la începutul anilor '50 un doctor hematolog român, să-i zicem Popescu. Pe cînd toţi se îndesau să studieze la Moscova, el a înaintat, acolo unde se înaintau pe atunci, o cerere prin care solicita o bursă de specializare la Boston. Trebuie precizat că avea rude suspuse. Avînd rude suspuse i s-a răspuns cu dulceaţă că aşa ceva nu se poate, dar că poate fi trimis la Moscova să înveţe la şcoala de hematologie sovietică, cea mai bună din lume. Perseverent, Popescu a continuat să insiste, vreau Boston, vreau Boston. Pînă la urmă a plecat. Întraripat de victorie, omul care era ambiţios şi plin de calităţi, a început o muncă înverşunată, fiind sigur că îl vor remarca americanii, că îi va face praf. Un ochi i se lipise de microscop, nu mişca de pe scaun. În pauze, cînd nu număra globule roşii, era un interlocutor modest şi plăcut. A durat un an. După un an, profesorul l-a chemat. În fine! S-au salutat, Popescu a luat loc, profesorul l-a privit cu bunăvoinţă şi l-a întrebat:

- Tu eşti românul reputat pentru bancurile care au împînzit institutul? Spune-mi şi mie cîteva...

La începutul anilor '60, o studentă de la medicină, eminentă, bursă de merit şi aşa mai departe, a spus un banc într-o cofetărie. Urechi vigilente au auzit-o. Anchetă. Proces. Condamnare la un an de muncă, muncă de jos. Examen de stat amînat. Start ratat. Treizeci de ani a purtat tinicheaua de coadă.

În anul 1970, un prieten mi-a cerut să-i compun o colecţie de bancuri. Omul, plin de umor de altfel, le detesta. Socotea că românul este predispus să ucidă cu bancuri orice conversaţie, că le spune pînă ce se intoxică, pînă i se face rău. Pe de altă parte, ştia cîte situaţii se rezolvă de la sine printr-un banc, aşa că îmi comandase un index alfabetic în care bancurile să fie sistematizate în aşa fel, încît să favorizeze relaţiile cu anumite persoane. Am dat trei lei pe o agendă telefonică, format mic, coperte de vinilin albastru şi am început: la M, de la mătuşă bătrînă - bancuri cu iepuraşi; la S, de la secretara directorului - bancuri zvăpăiate cu oarecare perdea; la Ş, de la şef de cadre - bancuri curajoase, să vadă omul cît de sincer eşti... Am umplut carnetul. Totul era bine codificat. La poziţia "prieten revăzut după mulţi ani", figurau cuvintele-cheie **găină pe sfoară**. Nu-mi mai pot aminti bancul pe care îl rezumasem aşa. Cele politice erau şi mai bine codificate. Şi eu şi prietenul meu ştiam că ne jucam cu focul. Am făcut cîteva repetiţii, ca să le înveţe pe cele pe care nu le ştia, totul urma să meargă de la sine. Dar bancul este o făptură delicată care simte. Simte cînd omul nu-l iubeşte. Prietenul meu ştia toate bancurile, le descifra perfect, dar, din cînd în cînd, uita cîte unul, exact cel care-i trebuia. Lucrînd la agendă am avut timp să mă gîndesc la fel de fel de nimicuri şi să-mi pun întrebări. De pildă, aş vrea să ştiu cît ar fi rezistat Şeherezada dacă ar fi spus bancuri, oare ar fi scăpat cu capul netăiat?

Irina NICOLAU

Blitz

● Am impresia (şi-aş vrea să fie doar impresie) că bancurile sînt nimicite treptat de realitate. În lumea lui "totul e posibil" şi "nimic nu e surprinzător", bancul pare a nu-şi mai avea locul şi rostul. (**profesor, 36 ani**)

● Uneori mă simt atît de dezgustat de toate, încît viaţa mi se pare doar un banc răsuflat. (**sceptic, 21 ani**)

● Eram în troleibuzul '66 lîngă doi puştani care spuneau bancuri despre poliţişti. Chiar în spatele lor, doi poliţişti (pe care puştii nu-i remarcaseră) îşi abandonaseră discuţia pentru a asculta, contrariaţi.

- Ştii de ce umblă poliţiştii cîte doi? Unu' ştie să citească, celălalt ştie să scrie.

- Ha! Ha!

Cei din spate îşi pierd cumpătul:

- Actele la control, puşlamale!

Puştiul mai mare se scotoceşte prin buzunare, intimidat, şi întinde buletinul. Unul din poliţişti îl ia şi, după ce-l deschide, îi spune însoţitorului său:

- Notează!

În ciuda sperieturii, băieţii rîd mînzeşte.

Ei, şi să mai spui că bancurile nu-s adevărate! (**student, 23 ani**)

Culese de
Simona BASARAB-BOTEZ

Tezaurul şi fisa

Cu cîţiva ani în urmă se vorbea insistent despre necesitatea de a alcătui o antologie a bancului autohton din ultimii 25 sau 50 de ani. Ideea plutea într-un fel în aer: devenise limpede că nu mai apăreau bancuri noi; toţi ne întrebam dacă această penurie e una de "tranziţie" sau e o "moarte" irevocabilă. Proiectul antologiei nu fusese însă lansat, din cîte îmi amintesc, nici de amatorii "empirici" de bancuri şi nici de etnologi, sociologi sau antropologi. El venea din partea unor exegeţi improvizaţi: diagnosticienii infailibili ai "comunismului" şi "post-comunismului".

Pentru aceştia, bancul nu era un prilej de a rîde şi nici un obiect de studiu ştiinţific. Era mai degrabă un capital ideologic: fie cu sens imediat politic, fie cu sensul de prezumtiv "tezaur" documentar ori spiritual. Caracterul său "popular" era înţeles ca non-specificitate şi transparenţă a "mesajului". Pe scurt, bancul reprezenta realitatea nemijlocită, evidenţa faptului, "gradul zero" al "românului". El se împăca de minune cu toate problemele şi conceptele "înalte" (sistemul, specificul, istoria etc.), cu toate interpretările politice şi, dacă vreţi, politicile interpretării. Devenea, astfel, după caz: limbaj naţional al "rezistenţei" sau, dimpotrivă, al "supravieţuirii"; calitate mitică precum "umorul românesc" sau, dimpotrivă, simptom de "balcanism"; semn de bun-simţ şi creativitate sau, dimpotrivă, de imoralitate şi "patologie"... Dincolo de opinii, s-ar zice că bancul avea strania capacitate de a ilustra orice argument, idee, atitudine.

În asemenea condiţii, o antologie atotcuprinzătoare avea toate şansele să devină un soi de **summa** în format de buzunar. De la vehicularea retorică a ipotezei la "fapte" e însă cale lungă; se cerea un efort demn de titanismul unor Bouvard şi Pécuchét. Pentru că, e limpede, un material atît de amplu, ubicuu şi totodată efemer nu e lesne de cules. Şi, presupunînd că l-ai cules, după ce criterii să-l organizezi: după domeniu, fabulă, dimensiuni, tipul de comic sau în ordine cronologică? Sub acest aspect, iubitorii de bancuri au inventat o clasificare descurajantă: "politice", "seci", "cu Bulă", "porcoase", "scurte", "scîrboase", "absurde" - şi cam atît. În sfîrşit, cum să transcrii bancurile fără ca ele să-şi piardă savoarea orală şi efectul? Greu de crezut că sute de pagini în transcriere directă ar fi delectabile, sau chiar suportabile...

"Testul" antologiei conduce la o concluzie la care se poate ajunge şi pe altă cale, evocînd experienţa fiecăruia dintre noi în domeniu. "Toţi spunem bancuri", desigur, dar nu aceleaşi bancuri. Sub aparenţa de spontaneitate şi "universalitate" se ascund nenumărate restricţii de cod. Aveam conştiinţa difuză a faptului că bancurile ne diferenţiază şi ne reprezintă. Şi, tocmai de aceea, nu le spuneam la întîmplare şi fără introducere. La drept vorbind, situaţiile aşa-zis "informale" în care puteam să o facem erau destul de rare "în societate". Bancurile, oricît de răspîndite, nu erau de natura banalităţilor conversaţiei obişnuite. Adoptam un alt "rol" ca să le spunem, foloseam formule, ne selectam repertoriul în funcţie de public şi de condiţii. Exista riscul permanent ca interlocutorul să se recunoască în obiectul ridiculizării ("inginerul", "pensionarul", "evreul", "moldoveanul" sau "ardeleanul", "homosexualul" ş.a.). Exista însă şi un risc mai subtil: ne "expuneam", ne "dădeam în spectacol" - altfel spus, dezvăluiam, sub masca socială, aspecte mai intime ale personalităţii noastre. În limbaj familiar, expresii ca "a face bancuri", "a te ţine de bancuri" sînt sancţiuni, chemări la ordine (v. şi "banc prost", "ieftin", cu sensul de comportament "deplasat"). Aproape că nu mai e nevoie să invocăm teama de eventualul "securist" pentru a deduce că bancurile nu erau **moneda** schimburilor noastre cotidiene.

Pentru sociologi, psihologi, antropologi, bancul nu este numai o temă serioasă şi dificilă, ci şi exemplul tipic de produs "cultural" disimulat (ca o "a doua natură"), hiper-specific şi tocmai de aceea greu accesibil "profanului". O posibilă întrebare la acest nivel este, de pildă, de ce competenţa în materie este atribuită în mod tacit bărbaţilor (şi nu femeilor sau copiilor). Fără să intrăm în asemenea "amănunte", ne limităm la constatarea banală că bancurile "merg" mai bine într-un grup deja constituit şi rutinat. Cu toate că se pot spune şi "în doi", scenariul ideal este al "cercului" de convivi care îşi acordă astfel un răgaz, într-o anume ambianţă. Grupul nu este în aceste condiţii doar un mediu mai mult sau mai puţin prielnic, ci adevăratul subiect care îşi enunţă identitatea, prin intermediul unui nou limbaj/comportament ludico-estetic. E suficient să ne consultăm amintirile legate de acele împrejurări în care eram un fel de **outsideri** toleraţi: copii în vecinătatea adulţilor care petreceau sau a "băieţilor mai mari". Intuiţia ne spunea că e vorba de un ritual: faptul că eram lăsaţi să ascultăm nu echivala oare cu o iniţiere? Şi, tocmai pentru că nu înţelegeam totul, nu aveam senzaţia minunată de a spiona secretele zeilor?

Ceva mai tîrziu, cînd am participat cu drepturi depline la asemenea reuniuni, am putut nota şi alte aspecte, dintr-un alt punct de vedere. Se spune în jargon "o partidă de bancuri" şi, desigur, metaforica jocului şi a bancului nu e întîmplătoare. În ordine ludică, singularul "banc" e lipsit de sens: o **partidă** e o succesiune de "mutări" ireversibile, astfel încît "dreptul la replică" este prescris ca obligaţie. Aici îşi vede rostul întrebarea: "Dar pe acela cu..., îl ştiţi?". Ea fixează un "cadru", răspunde unei provocări şi introduce o "temă". Această temă, evident, nu trebuie să dezvăluie în întregime conţinutul, ci să propună o enigmă, o ghicitoare, o "mizã" nouă. Altfel spus, ea este un prim semnificant oferit ca "momeală" sau - în jargon - "fisa" pe care o introducem în dispozitivul jocului. Dacă am fost destul de abili, cel de-al doilea semnificant ("poanta") nu va fi identificat. În orice "banc bun", răspunsul este dat în ordinea semnificanţilor, înşelînd aşteptările noastre realiste, "logice". Asemeni visului sau metaforei poetice (analogiile au deja o tradiţie), bancul solicită sistemul nostru de locuri comune pentru a-l dejuca în ultima clipă. Nu putem identifica soluţia şi totuşi o recunoaştem ca valabilă: recunoaşterea "après-coup" arată că surpriza vine din propriul nostru inconştient. Rîsul este "cîştigul", semnalul unei identificări sau, atunci cînd nu se produce (nu "ne pică fisa"), al unei discriminări. Cel care propune un banc riscă însă şi el să fie întrerupt şi apostrofat prin clasicele "e vechi!", "e fumat!". Sancţiunile acestea emfatizează nu "informaţia", ci **mutarea** greşită. Există, deci, sub aparenta cooperare, o competiţie "cool" în care intră calculul, intuiţia, dar şi hazardul.

Ne întrecem cu ceilalţi dar şi cu noi înşine, pentru că "bagajul" nostru de bancuri nu este un clasor la îndemînă (o "antologie") ci propriul nostru "spirit" intermitent şi capricios. În actul de a spune un "banc bun" unui auditoriu pe măsură, oricine a trăit o plăcere vecină cu exaltarea, intuind natura "artistică" a performanţei sale. Nu este suficient să ştii multe bancuri; trebuie de asemenea să ştii "să le spui". Această cerinţă unanim recunoscută trimite la o posibilă poetică sau estetică a genului. A "şti să spui" presupune, desigur, cunoaşterea repertoriului, a locurilor comune şi a procedeelor, dar şi capacitatea de a combina, doza şi improviza. Rezultă de aici că bancul este mai degrabă o "partitură" decît un "mesaj" determinat. Normele interpretării sînt cu atît mai stricte cu cît rămîn implicite: orice "lungire" inutilă sau precipitare spre "poantă" va fi prompt sancţionată de public. De regulă, grupul îşi recunoaşte "maestrul" în materie de bancuri: acesta se distinge din masa celor cu "simţul umorului" nu printr-o anumită calitate ci printr-un "farmec" în care se combină inefabil diverse virtuţi. Recunoaşterea unei autorităţi supreme nu întrerupe însă jocul. Ea este de altfel întotdeauna jucată, ambivalentă, amestecînd respectul cu admiraţia "tehnică" şi cu flateria. Cînd aceasta din urmă devine prea insistentă, "performerul" riscă să se vadă ostracizat. Statutul său ambiguu ne aminteşte încă o dată că sîntem într-un perimetru estetic, distinct de experienţa normală. Un "elogiu al bancului" ar trebui să pornească nu de la iluzoria sa valoare de "conţinut" stabil, "relevant" într-un sens sau altul, ci de la evidenta sa precaritate. Un banc nu se poate repeta: odată ajuns la "poantă", el a fost "fumat". "Fisa" nu este monedă ci o "unicitate", "un coup de dés", existenţial sau artistic. Dorim repetarea unui banc, dar numai atunci cînd sînt de faţă persoane care nu îl ştiu: dorim, de fapt, "efectul" împărtăşit. Astfel, spre deosebire de logica de abac a antologiei, logica unei "partide" implică intensitatea şi progresia vertiginoasă a unui adevărat "brain-storming". Numai "partida" poate fi numită "exhaustivă", pentru că se joacă pînă la capăt.

Ovidiu VERDEŞ

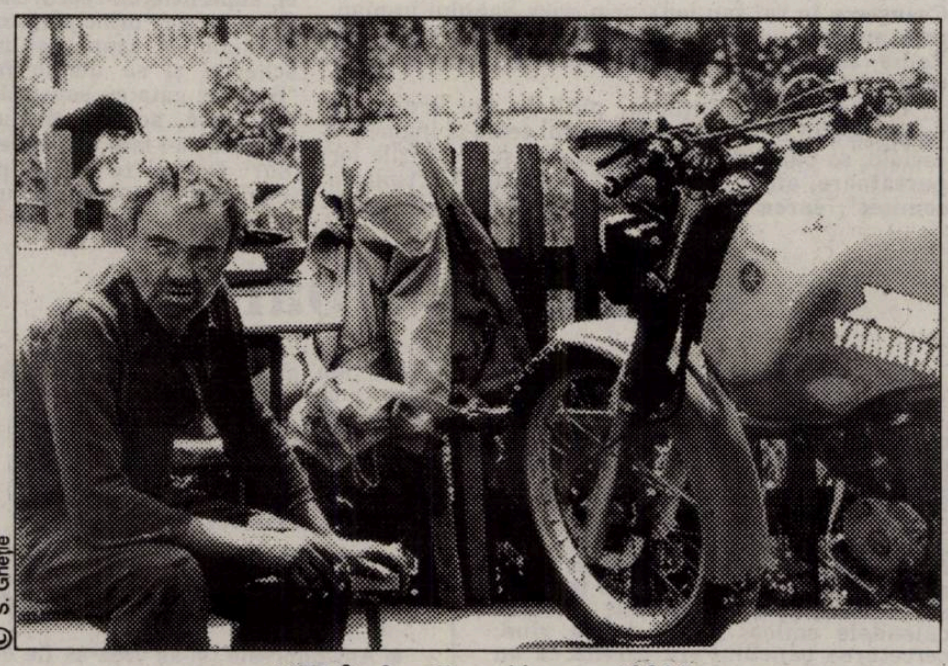

© S. Ghetie

Bancurile naţionaliste

"Un american, un francez şi un român"... aşa sună una dintre cele mai consacrate formule de început ale bancurilor aflate în circulaţie înainte de Decembrie '89. Cetăţeni de naţionalităţi diferite, de obicei trei la număr, unul dintre ei obligatoriu român, intrau într-o competiţie (întrecere de avioane, traversarea unui deşert ş.a.m.d). De fiecare dată, compatriotul nostru cîştiga. Pentru că se dovedea mai deştept, mai şmecher, mai descurcăreţ sau în unele cazuri mai hoţ.

De remarcat că adversarii proveneau din rîndurile naţiunilor puternice: americani, englezi, francezi, ruşi. Că doar nu era să ne coborîm la nivelul unor prăpădiţi de bulgari sau unguri. Diferenţa dintre Occident şi ţara noastră crescînd odată cu succesele comunismului, singura competiţie cu şanse reale de cîştig pentru români era cea desfăşurată în afara realităţii. Cîteodată românaşul nostru îşi îngăduia luxul triumfului asupra unui rus. Aşa, ca o mică răzbunare.

Acest tip de bancuri slujea politicii oficiale. Dădea credibilitate unor teze proclamate de puterea comunistă. Românii puteau crede astfel mai uşor că o mare parte a invenţiilor omenirii se datorează ţării noastre. Că aveam rezultate de nivel mondial în toate ramurile economice. Că sîntem unul dintre cele mai inteligente popoare de pe glob. Necazurile erau pricinuite, firesc, de Occident care ne silea să ne plătim datoriile externe.

Mîndru de superioritatea sa, cetăţeanul suporta mai uşor cozile la alimentele esenţiale. Şi ce mai contau cele două ore de program la televiziune, în plin avînt al televiziunii prin satelit, pe lîngă americanul şi rusul mîncaţi de canibali în deşert, în timp ce românul supravieţuise. Ultimul (?) banc naţionalist a apărut în Decembrie '89. Ce-i drept, avea o structură diferită de cele anterioare. Suna cam aşa: "Polonezii şi cehii au avut nevoie de zece ani ca să dărîme comunismul. Ungurii de cinci ani. Bulgarii de un an. Românii de o singură zi. Fiind foarte ocupaţi, doar atît timp au avut la dispoziţie pentru această acţiune." Chiar formulată în glumă, ideea denotă superficialitate şi naivitate. Ceea ce un regim totalitar a clădit într-o jumătate de secol nu poate fi şters cu buretele într-o singură zi, fie ea oricît de spectaculoasă.

Acest tip de bancuri (ca de altfel toate tipurile de bancuri) a dispărut după Decembrie '89. Gîndirea care le-a produs supravieţuieşte. Unele partide cîştigă sute de mii de voturi din exacerbarea mîndriei de a fi român. Concetăţeni de-ai noştri - unii dintre ei bine intenţionaţi - continuă să creadă că sîntem un popor ieşit din comun de mintos. Şi continuă să accepte prea uşor teze care susţin că eşecurile noastre actuale nu ne sînt imputabile. De ele se fac vinovate misterioase conspiraţii internaţionale. Care nu au alt scop decît nenorocirea României. Fiindcă ne invidiază calităţile şi le e frică de ce-am putea realiza dacă ne-ar lăsa în pace.

Romulus Cătălin GEORGESCU

"Rîzi, dacă poţi!"

"Cu bancul am rezistat în comunism, cu bancul ne ducem de rîpă în capitalismul nostru balcanic şi doar un banc ne mai poate salva, că dacă ne uităm serios în jur, prin parlament, la aşa-zisa clasă politică, ne-apucă plînsul, că Bulă era erou naţional pe vremea odiosului, iar acum sîntem nişte bule cu toţii, sub zîmbăreţi!", declara că năduf, pe holurile CDR, un consilier al parlamentarilor din PNL. Senatorii şi deputaţii opoziţiei strînşi la sediul Asociaţiei "21 Decembrie" făceau haz de necaz, pentru că li se vorbea de cîştigarea alegerilor iar "noi nici nu avem un candidat serios la preşedinţie, că doar n-o să-mi spui mie că bărbiţă ăsta de Milu o să fie luat în serios de ţărani şi de alţii ca ei, care nu ştiu de glumă cînd e să-şi dea grîul pe mîna cuiva", mărturisea, pe la colţuri ce-i drept, un proaspăt senator liberal, care a adăugat văzîndu-mă "ahtiat" după bancuri: "crede-mă că nici nu mai ştiu ce să le zic la alegătorii mei acu' în campanie, că eu nu vreau să-i mint, dar îmi dau seama că fără o promisiune acolo, nu că nu mă aleg, dar nu pot deschide gura în faţa lor. Un amic din PNŢCD a găsit un remediu - se duce prin sate şi le spune bancuri cu Iliescu, cu Coposu, cu Constantinescu, cu Văcăroiu şi oamenii pleacă mulţumiţi, rîde şi şeful de post şi prefectul şi primarul şi consensul e real, dom'le. Dar eu nu pot. Odată m-am dus la o întîlnire cu alegătorii de prin sudul Dobrogei şi am zis că-i ascult, să zică ce-i doare că eu nu am nimic să le comunic, că n-am putut rezolva nimic din ce m-au rugat şi ei au spus că în cazul ăsta, ca să-mi mai treacă supărarea, să-mi zică nişte bancuri din partea locului, cu Bulă machedon, sunînd la "telefonul plăcerii" pe banii primăriei, sau cu turcii din împrejurimi care dau anunţ la mica publicitate cum că "aşteptăm urgent năvala rudelor noastre ca să putem da foc grîului, că altfel ni-l iau ghiaurii pe nimic!"

Simptomatic pentru starea românului de tranziţie şi nu numai, e dialogul dintre doi colegi de opoziţie, din CDR şi PD, cînd unul a vrut să-l avertizeze de ceva pe celălalt - să-i vîndă un pont - şi a început cu o glumă: "Mă G., ştii bancul cu Ştrul şi grîul?", la care senatorul G. s-a întors cu spatele, aruncîndu-i lui S.: "Da, dom'le", aşa că S. a adăugat cu tristeţe: "Bine mă G., atunci rîzi!"

Petru IONESCU

"Am la servici un banc, da' lucrez la el"

- intruziune în memoria colectivă umoristică -

A fi culegător de bancuri, chiar empiric, mi s-a părut o favoare a sorţii. Mi-am zis că-i voi asculta pe alţii dezlănţuindu-se şi că voi muri de rîs. Aşteptam o stradă precum o reuşită comedie de bîlci, amestecată cu o "Casă a surprizelor". În realitate, ea s-a asemănat mai curînd cu un "Tunel al groazei" (există unul în orăşelul copiilor, cu scheleţi de carton fosforescenţi ce-ţi ies în faţă la cotituri).Pentru oameni luaţi la întîmplare, bancurile s-au dovedit a fi aproape o jignire. Rîsul, o impietate. Iar chestia cu neo- folclorul, tot oral şi tot anonim, dar umoristic - o speculaţie şi atît.

Pe stradă, la cîrciumă sau în staţiile de taxi (conducătorii auto fiind renumiţi umorişti, sau cel puţin aşa spun ei despre ei) oamenii s-au ferit, în general, să spună bancuri. Poate că i-am luat prea repede, poate că vreun rest de frică le mai bîntuie încă subconştientul. Motivaţiile lor explicite au fost, însă, altele.

Cea mai agresivă poziţie s-a dovedit cea a inadecvării, putînd fi sintetizată în formula "ţara arde, baba se piaptănă". Pe obosita linie a tramvaiului din Piaţa Galaţi, ea a fost înfricoşător de declamată , de un domn mediu în vîrstă şi-n port ce şi-a declinat, însă, orice petic de identitate: *" Lumea e-aşa de nenorocită, că numai de bancuri nu-i arde. Dar dumneavoastră de la ce sînteţi? "Dilema"? Problema este următoarea: eu zic să vă ocupaţi mai bine de dilemele care planează asupra poporului. Dacă aţi început cu bancuri, înseamnă că e într-adevăr o problemă foarte delicată..."* Această motivaţie colectivă şi implicată au împărtăşit-o şi alţi interlocutori, agăţaţi, însă, de formule mai puţin vehemente. *"Acum nu ne stă mintea la aşa ceva. Omul e prea preocupat de ceea ce face - servici şi casă* **(28 de ani, conducător auto)**". *"Dacă toată lumea aleargă după existenţa asta nenorocită, poţi să mai rîzi?"* **(42 de ani, strungar)**; *"Românul nu mai are umor"* **(46 de ani, mic comerciant).**

Explicaţiile românului pot coborî, însă pe alocuri, de pe înălţimea nivelului general social pe mai domoalele (dar fermele) ridicături ale dramelor personale. **O doamnă de 83 ani** nu ştie bancuri pentru că *"sînt tăiată de-aici pîn-aici, aşa, cu tensiunea, cu inima..."*; **un domn aparent paşnic** îmi declară stînjenit că: *"eu am ieşit recent din spital şi nu mă simt nici bine. Datorită faptului că vin de la un serviciu de neurologie nu vă pot da nici un fel de relaţii"*; **unui bătrîn instalator de 70 de ani** nu-i plac glumele, pentru că *"am soţia bolnavă"*; **un tîmplar de 54 de ani** cu o bere-n faţă nu-mi poate spune nimic pentru că e supărat, tocmai i s-au furat banii din buzunar şi abonamentul (îmi arată buzunarul).

Toată această înşiruire apocaliptică îmi aminteşte de scuzele şi scutirile false pe care le invocam la şcoală, cînd nu-mi scriam temele. De la precizia catastrofică la "golul abisal" sau amnezia colectivă (sau "mi-am uitat tema acasă", "am uitat că am avut de scris") nu e decît un împiedicat pas. Următoarea categorie de intelocutori sînt, deci, amnezici: ei întîrzie în a-mi da vreun răspuns. Stau pe gînduri 2,3 minute, după care spun că ştiu bancuri, dar nu şi le mai aduc aminte. Deci, mă bucur eu, bancurile totuşi există măcar ca formă fără fond.

Alţi trecători preferă fondul amar: hazul de necaz. *"Rîd mai mult de necaz decît de bucurie"*îmi spune **o muncitoare de 63 de ani.** *"Cel mai bun banc l-am auzit ieri seara la televizor: s-au anunţat reduceri de preţuri"* ne spune **un şofer de taxi** renumit între ai săi ca glumeţ. **Un distins membru al unui cerc de epigrame**, cu păr pe piept şi lănţişor şi, de altfel, mic comerciant explică în versuri: *"Este criză de benzină/Se scumpeşte vinul/Fetele sînt de duzină/Viaţa-i ca pelinul"*.

• În sfîrşit, cu chiu cu vai, ajung şi la cea din urmă categorie, cea a concreţilor. Aceştia sînt semeni de-ai noştri ce încă îşi mai amintesc bancuri . Prăfuite, imemoriale, roase vizibil de molii. Unele mai mult de plîns decît de rîs. De pildă: *"Am la servici un banc, da' lucrez încă la el"*, îmi oferă o penibilă definiţie **un sculer-matriţer de 42 de ani.** Sau **un alt conducător auto** se lansează în amintiri cu olteni: ar fi prea plicticos să spun tot bancul, de aceea îl sintetizez - toată poanta era că o olteancă nu poate face dinstincţia între numele propriu de Culiţă şi "cu liţă", substantiv comun cu prepoziţie etc. etc. Un alt şofer îmi spune un banc cu ţigani:" *Un ţigan era pe malul lacului. Prindea peşti mari şi le dădea drumul. Întrebat de ce o face, el răspunde: «mîncaţi-aş nu-i nici unul pe măsura cratiţei mele!»"* Un altul - o poantă răsuflată de pe vremea lui Tutankhamon: *"voia şi Elena Ceauşescu să-şi facă un monument ca al sus-menţionatului (Tutankhamon) şi Ceauşescu o întrebă: «cum să scrie pe el? Tuta Leana sau Leana Tuta?»"* Lipsa de subtilitate se întinde ca Orbit-ul fără picătură de zahăr mai adînc în istorie. Ascult pînă şi bancul despre *"cum a fost omorît Mihai Viteazu'? Cu securea. De cine? De un securist, bineînţeles!"*

Tristă şi stoarsă de orice resursă de umor, dup-o asemenea avalanşă de bancuri, mă întorc către propriii mei prieteni. Ne strîngem într-un cadru propice, pe Terasa 22, de la Grupul de Dialog Social, la o masă de plastic în faţa ultimelor apariţii Humanitas. O prietenă îmi spune un banc ce i-a zguduit pe angajaţii Canalului 31: *"Femeia frigidă, către bărbatul ei:« Ai mai stat mult aseară?»"* Alţi doi prieteni, extrem de serioşi, unul student la Automatică şi altul la Medicină, spun că se vor gîndi pînă mîine. Se vor pregăti. Din ce în ce mai pleoştită, dau să-mi beau, cu seriozitatea locului, sucul, evident natural. Dar! Revelaţie! Odată cu sucul, apare şi **Costin de la bar.** *"Bancuri? Să vă zic eu unul: O sarma stătea într-un stomac . La un moment dat, cad de sus 100 g de vodcă. «Bă ce-i cu tine pe-aici?» zice sarmaua. «Am venit şi eu». «Bine, stai», şi tot aşa de cîteva ori. La un moment dat, sarmaua se enervează: «Ia să mă duc pînă sus să văd ce ce-ntîmplă», zice ea"*. Banc de restaurant, zic eu în sinea mea. Dar el, Costin, zice: *"Hai să vă mai spun unul: Pleacă Tarzan de-acasă. Vine domnul Crocodil să comită un adulter. Comite. Se-ntoarce Tarzan de unde avea treabă, de la Cimitirul elefanţilor sau unde-o fi fost, cere de mîncare şi zice: Aici miroase a crocodil! Caută-n toate locurile clasice. În sfîrşit, deschide şifonierul. Acolo, crocodilul, verde la faţă. «Ce-i cu tine aici?» zice Tarzan. Crocodiul răspunde. «Laçost is every where!»"*

Îmi place. Asta e sigur banc nou. Mai nou decît cel pe care am uitat să vi-l spun, şi pe care mi l-a spus un merceolog pe str.Armenească: *"Petre Roman se scoală de dimineaţă, se ferchezuieşte, se uită în oglindă şi-ntreabă: «Oglindă, oglinjoară, care-i cel mai frumos bărbat din ţară?»" la care oglinda răspunde: «Jana Gheorghiu!»"*

Lucrurile s-ar fi putut opri aici. Costin, barman la Terasa 22, continuă: *"Două rîme se întîlnesc. Prima o-ntreabă pe-a doua. «Ce mai face sora ta?» «Bine, e pe pămînt, pe-acolo.» «Şi mămicuţa?» «La bălegar şi ea, foarte bine.» «Dar taicătău?» «E rău de el. E la Peşte!»"*

Îl întreb cînd a auzit ultimul banc. Toţi îmi răspunseseră acu' un an, doi, zece. El îmi spune: "Aseară!"Deci, se mai poate.

Iaromira POPOVICI

© C. Bumbuţ

Victima şi călăul

Cînd eram copil, mi se părea că o viaţă de om este extrem de lungă. Cei care erau deja bătrîni lăsaseră în urmă o epocă întreagă şi mai aveau înaintea lor cîţiva ani buni de trăit. Bunica, de pildă, o femeie plină de viaţă, energică, era îngrozitor de "veche". Lumea care popula amintirile ei nu avea nici o legătură cu lumea în care trăiam eu. Oamenii despre care ea vorbea dispăruseră de mult, cîntecele pe care ea le fredona miroseau a flaşnetă, iar în fotografiile de familie descopeream nu numai persoane cu totul străine (între care şi bunica: nu era nici o legătură între adolescenta de 16 ani, femeia de 40 de ani şi bătrîna de 70 de ani), dar şi o epocă, definită de lucruri - altele decît cele de care ne folosim noi.

Pînă şi amintirile mamei, fotografiile ei mă îndepărtau de secolul în care trăiam. La mijlocul secolului apărea o fractură pe care copil fiind nu puteam s-o înţeleg. Dintr-odată, o lume aşezată pe temeiurile ei - şi bune şi rele - se întoarce cu fundul în sus. Amintirile bunicii şi ale mamei din 1950, 1956, 1960 (din 1956 începusem să am şi eu amintiri) nu mai semănau deloc cu amintirile de dinainte. Pînă şi în fotografii lumea - cadrul intim în care trăiam - era ocupată de uniformă şi de mizerie. Încercaţi să faceţi experienţa pe care am făcut-o eu: răsfoiţi un album de familie.

Cei care au prins şi a doua fractură istorică, aceea din 1989, trăiesc, probabil, în perplexitate. Pentru viaţa unui om, un război mondial şi două schimbări politice radicale înseamnă, probabil, prea mult. Cei care sînt acum copii şi adolescenţi îşi vor aduce aminte de povestirile mamei şi ale bunicii şi vor constata, ca şi mine atunci cînd aveam zece ani, că unul şi acelaşi om a putut trăi în două lumi complet diferite, în care doar vecinii nu se schimbau şi, din păcate, nici unii din puternicii zilei. Dar copilul nu are habar de politică şi dacă în casă nu se pomeneşte nimic despre ea, el se raportează doar la o epocă, încercînd să o deosebească de alta.

Epocile seamănă foarte tare una cu alta din pricina faptului că întotdeauna se găsesc "supravieţuitori". Generaţiile adulte şi tinere au supravieţuit comunismului în chip conştient. Salvarea ultimă pe care am găsit-o în ultimii ani de dictatură a stat în bancuri. Noi aveam bancuri pentru orice. Cuţitul ne ajunsese la os, iar cînd şi ligamentul osului ceda, noi inventam un banc. De pildă: Un condamnat la moarte prin decapitare îl roagă pe călău să-şi facă meseria cît mai bine cu putinţă. Condamnatul voia să treacă pe lumea cealaltă fără să simtă nimic, drept care-i dă călului şi un bacşiş. Cu capul pe butuc, aşteaptă împăcat cu soarta. Văzînd că nu i se întîmplă nimic, condamnatul se adresează călăului: "De ce mă laşi să mă chinui? Dă cu securea!" La care călăul răspunde: "Eşti sigur că n-am dat? Ia clatină din cap!" Noi rîdeam pentru că ne aflam în situaţia acelui condamnat. Mai trebuia doar să căltinăm din cap.

Multă lume s-a îngrijorat, după evenimentele din decembrie 1989, de dispariţia bancurilor. Vreo doi-trei ani n-am mai auzit nici un banc memorabil. Bulă a dispărut odată cu Ceauşescu, de parcă ar fi fost dublura lui. Reapariţia bancurilor şi în primul rînd a bancurilor politice a încîntat pe mulţi. Libertatea de a glumi în contul puterii nu o refuză nici o ţară civilizată. Preşedintele Reagan îşi începea ziua cu lectura caricaturilor în care era ipostaziat. La noi, însă, nevoia de a face bancuri ne întoarce la un raport totalitar: cel care naşte o confuzie de continuitate în plus. Nu e de ajuns că oamenii puterii comuniste se întorc în forţă, în avanposturile economiei de piaţă, mai trebuie să şi glumim pe tema asta, ca totul să ni se pară la fel ca înainte.

Ruptura istorică pe care o trăim, cu toate mizeriile ei, devine, prin voinţa noastră, prin pofta de rîs, un factor de continuitate. În urmă cu vreo 15 ani am întîlnit, aflîndu-mă într-un grup mai mare de scriitori, un scriitor din Germania de Vest. Eram cu toţii la un pahar de bere, se spuneau tot felul de bancuri şi anecdote. Bancurile noastre erau sclipitoare în comparaţie cu anecdotele fade ale oaspetelui. Am înţeles atunci că umorul nu apare cînd omul e împăcat cu soarta lui, ci atunci cînd nu mai găseşte nici o altă modalitate de a se adapta timpului pe care-l trăieşte. Sînt sigur că neamţul pe care l-am cunoscut în urmă cu nişte ani ar fi ridicat nedumerit din umeri la anecdota pe care am rezumat-o mai sus. Cred că n-ar înţelege nici nevoia victimei de a dispărea fără o durere în plus, nici satisfacţia călăului, care şi-a făcut datoria "cu artă". Şi n-ar găsi nimic de rîs în faptul că victima, decapitată, mai aşteaptă de la călău un "favor", deja acordat.

Val CONDURACHE

Vreme bună, moarte'n glumă

În vremurile grele proliferează greutăţile. În vremurile rele, răutăţile, în cele sărace, sărăcia, iar în cele groteşti, humorul. Sînt, cred, trepte care, urcate cu abnegaţie, duc, din spirit de conservare, la o uimitoare dezlegare a minţii pînă la stadiul de spumos paroxism.

Snoava e blîndă, cuminte, ţinînd de vocaţia pedagogică ce zace-n fiecare om. Bunicul profesor îşi terorizează nepoţii cu teorii şi formule; bunicul ţăran le istoriseşte snoave, glume bune de gospodărit existenţa, rod al unei îndelungi experienţe de viaţă. Aceste povestioare au uneori humor dar, avînd un rol educativ, la sfîrşit se zîmbeşte convenţional.

La vremuri călduţe, snoave, jocuri nevinovate de cuvinte sau glume sexy acoperind, cu o perdea mai mult sau mai puţin transparentă, un registru ce merge de la elevi puberi şi fete de pension pînă la cocoşi bătrîni cu veleităţi de cavalerişti sau septuagenare cinstite din lipsă de farmec.

După euforia "Eliberării" au apărut, firave, glumele demne de o blîndă admonestare (bă, fu...) apoi cele mai îndrăzneţe, "poanta" fiind pedeapsa administrativă, apoi cele demne de Canal, apoi... apoi au devenit hrană zilnic, desert tolerat după un dejun de soia, gheare sau cuvîntări şi vizite de lucru. Tolerate, datorită caracterului lor de masă, ele nu erau altceva decît ţigara la care are dreptul un condamnat înaintea execuţiei şi pe care călăii o privesc cu cinică bucurie cum se consumă.

Revoluţia e un moment de bine, de intrare în normal prin gloanţe, morţi, aleşi şi nealeşi, prin lacrimi şi bucurie.

Singurele glume care se pot face, şi se fac din belşug, au ca obiect fundul: se trage sau se împinge un scaun sub el şi gluma-i gata; proastă dar ţine, şi încă mult. În loc să se împuşte oameni de ce nu s-au împuşcat mai bine scaunele, sau... scaunul.

Acuma trebuie să aşteptăm, să urcăm acele trepte de care am pomenit, să ne bucurăm de un surîs larg, de o zicere francofonă, de o săniuţă, de un cap de porc la proţap, de o lege, de o restituire (sine integrum) de-o vizită, de tot ce ne poate face deştepţi, spirituali şi cu viitorul la trecut, deci ediţia a II-a revăzută şi adăugită.

Radu IONESCU

Zeflemeaua la Junimea

Junimea, întemeiată, la Iaşi, în martie 1864, era, cum spunea şi numele ei, o societate de tineri intelectuali dornici să purifice atmosfera culturală a capitalei Moldovei, bine prăfuită de latinismul şi pedantismul dascălilor ardeleni, preponderenţi acolo. Fondatorii - toţi îl recunoşteau pe Maiorescu drept spiritus rector - şi ceilalţi erau tineri cărora boema le era dragă şi o cultivau. Maiorescu avea 24 de ani, P.P. Carp 25, Th. Rosetti 27, Pogor 30 iar Iacob Negruzzi, devenit imediat secretarul perpetuu şi păstrătorul tuturor sigiliilor, nu avea decît 22 de ani. Prietenii care aveau să li se alăture în 1864 aveau ,cam aceeaşi vîrstă. Iar cei care vor veni în 1865 erau, şi ei, foarte tineri. Şi tot aşa cu cei ce vor îngroşa rîndurile Junimii în 1866-1870. Cei ce vor deveni junimişti în 1871 (Xenopol, Şt. Vârgolici, Eminescu), în 1872 (Gh. Panu, Al. Lambrior, A. Naum), 1873 (Vasile Conta şi I. Slavici) sau Creangă în 1875 reprezentau acum "tineretul" faţă de primii constituiţi. Oricum, cînd Junimea a început să funcţioneze săptămînal, număra vreo 28 de persoane. Spre 1868 efectivul crescuse la 35 iar în 1872 la 50 de membri. La şedinţe veneau însă, de obicei, între 12-14 persoane, adunîndu-se toţi la banchetele anuale, unde "băutura era temelie şi mîncarea fudulie".

Spiritul care domnea la şedinţele Junimii era jovialitatea (o jovialitate care nu excludea, trebuie spus, seriozitatea în cugetare), nesupunerea la poncife, reexaminare critică a tot ceea ce era moştenire. Totul cu un aer de zeflemea care îngrozea efectiv dăscălimea locală. Refuzau să accepte convenienţele de orice fel. Le persiflau fără milă, atent, prompt şi în detalii, cu sadism. Literatura, gazetăria, comportamentul politicienilor, istoria, manualele didactice, religia, falsele tradiţii, oratoria tremolată, ortografia, artele, organizarea şcolară, morala şi moravurile, totul era trecut prin filtrul ironiei. O ironie rece, neiertătoare care utiliza toate mijloacele gamei. Junimiştii îşi creaseră faima - şi erau - blasfematori şi iconoclaşti. Refuzul convenienţelor nu era, cum s-ar părea, numai faţa exterioară a Junimii. O păstrau integral, dacă nu chiar mai accentuată, în interior. Reuniunile erau programate seara, la început, vinerea (ceea ce îi îngăduia lui Pogor să afirme că Junimea oficiază cultul Venerei), apoi sîmbăta, acasă la Maiorescu sau la Pogor (casa s-a păstrat şi azi a devenit muzeu). Uzul era ca înainte de şedinţă (unde, ca în orice cenaclu, se citea poezie, proză, articolele lui Maiorescu şi ale altora, apoi chiar studiile filosofice ale lui Conta) să se citească piesele pentru "Dosarul Junimii". Era o adevărată emulaţie pentru detectarea "perlelor" din presă şi nu oricine risca să le aducă pentru că putea el deveni obiect de zeflemea. Oricum, cele citite erau supuse aprobării plenului. Dacă enormitatea avea haz autentic era acceptată şi Pogor - stăpînul "Dosarului" (un terfelog încăpător) o lipea la locul cuvenit.

Comportarea era degajată şi amicală. Se apelau cu poreclele atribuite - mai toate - de Pogor şi se îndreptau, fondatorii sau veteranii, spre canapele. Pogor introdusese năravul "tologirii pe canapele" ca şi al bătăii cu perini. "Caracuda" şi "cei nouă" (adică "masa" tăcută, care înţelegea puţin, aşteptînd anecdota sau ceaiul) se instala cuminte pe scaune. Dezbaterile erau mereu întrerupte de Pogor sau Caragiani. Orice lectură sau dezbatere putea fi întreruptă pentru o anecdotă care, cum se spunea, la Junimea "primează". Foarte gustată era anecdota lui Caragiani cea cu "ţiganul şi perjele", mereu reluată, trezind, de fiecare dată, aceleaşi hohote şi pentru harul profesorului (ce va deveni, apoi, rectorul universităţii ieşene) de a spune vitzuri. Oricum, anecdotele corozive, numite "de pe ulita mare", aveau drept de preeminenţă, ceea ce nu înseamnă că, acolo, la Junimea, nu au putut avea loc discuţii serioase, animate şi cu tîlc care au creat liantul acelui celebru cenaclu. Creangă a devenit aici un răsfăţat, prin anecdotele sale de pe "ulita mare", de prin 1875-1876, după ce, Maiorescu mutîndu-se la Bucureşti, se încheiase prima perioadă, cea "de aur", a Junimii. Aici şi atunci a povestit, cu hazul lui inimitabil, celebrele anecdote de pe ulita mare "Ionică cel prost" şi "Povestea poveştilor". Hohotele de rîs care izbucneau instantaneu - la semnalul lui Pogor - cînd se citeau blagomanii în versuri, în proză sau articliere acopereau de ridicol tentativa. Era un verdict fără drept de apel, cu efecte curative de lungă durată. Tratamentul era aplicat deopotrivă producţiilor celor din afară ca şi junimiştilor. După 10-11 noaptea discuţiile încetau şi se servea ceaiul (sau cafea) cu cozonac, de obicei în alt salon. Valetul venea să anunţe momentul şi, pe dată, caracuda, nerăbdătoare şi hămesită, se repezea reclamînd deschiderea uşilor. (Negruzzi îşi amintea de ceea ce Naum a numit "clefăiturile" caracudei delectată cu cozonac). Apoi se răspîndeau în grup spre case. La început, cînd şedinţele se ţineau în casa lui Maiorescu, tradiţia cerea să se joace, zeflemitor, *Hora Unirii* într-un anume colţ al străzii. Apoi - cum mărturiseşte tot Negruzzi - se păstra "obiceiul ca junimiştii să se aşeze în linie pentru necesităţi neapărate".

Aici, la Junimea, unde domnea deviza "entre qui veut, reste qui peut", în această atmosferă degajată, s-a creat un spirit şi un credo care au dominat viaţa literar-culturală a timpului, cu consecinţe extraordinare. Să aleg din "Dosarul Junimii" cîteva din excerceptele citate de Negruzzi. Din ziarul *Curierul de Galaţi* s-a ales următoarea perlă: "La revizia ce am făcut azi la tăietoare, am dovedit că s-au tăiat 40 boi, împreună cu subcomisarul respectiv". Sau acest necrolog: "Săftica Vrânceanu născută Pleşescu, soţie iubită nu numai de soţul ei, Vasile Vrânceanu". Ori un fragment dintr-un articol al lui V.A. Urechia care stabilea superioritatea lui Văcărescu asupra lui Goethe. "Văcărescu se inspiră de aceste naive, simple şi delicioase versuri şi cîntă: «Într-o grădină/Lîngă-o tulpină/Se află-o floare/Ca o lumină.../S-o tai? - Se strică!/S-o las? - Mi-e frică/Că vine altul/Şi mi-o ridică!». Sîntem oare pretenţioşi proclamînd superioritatea poesiei lui Văcărescu? În ea se simte şi dilema nerezolută ce face poetul cu floarea, să o taie sau să o lase, satisface, încîntă inima... La Goethe e germanul practic, el dezleagă dilema *ca un grădinar de la Erfurt*. Scoate floarea cu rădăcină cu totul şi o răsădeşte în grădina frumoasei sale case... Bravo omul practic!... Bravo grădinarul ales!... Dar sublim este: «S-o tai? - Se strică,/S-o las? - Mi-e frică!/Că vine altul/Şi mi-o ridică!»". Şi iată chemarea delirantă a primarului Bucureştiului, Dumitru Brătianu, către cetăţeni cu ocazia sosirii în Capitală a domnitorului Carol I, publicată în *Românul* din 3 martie 1866: "Români! În mai puţin de două luni aţi trăit mai mult de doi secoli. Voi, născuţi de ieri la viaţa libertăţii, aţi devenit *învăţătorii lumii civilizate*. De sute de ani bătrîna Europă se frămîntă ca să găsească măsura libertăţii ce se cuvine popoarelor; şi voi acum i-aţi arătat că numai libertatea deplină, întreagă, poate da ordinea, tăria şi *fecunditatea* unui popor. Frumoasa voastră revoluţiune a *sforţat admiraţiunea* lumii. Europa, *uimită* de înţelepciunea patriotismului vostru, a suspans cursul lucrărilor sale; *şi aşteaptă tot de la voi, de la voi singuri, astăzi poporul Mesia al întregei omeniri*, gemînd de durere şi palpitînd de speranţă. Români! Toată Europa are încredere nemărginită în ursita voastră... Şi ce!... voi, voi numai, făptuitorii acestei ursite o să lipsiţi de încredere întrînsa astăzi tocmai cînd ea are să rostească ultimul său *Verb*? Nu simţiţi, fraţilor, nu simţiţi că *Dumnezeirea furnică în toată fiinţa voastră*, nu vedeţi pe trimisul lui Dumnezeu?... Vi s-a dat şase zile ca să încoronaţi edificiul nepieritor al naţionalităţii noastre, marea frăţie română... faceţi-o în şase ore. Români!... voi, mai cu seamă, Bucureşteni, arătaţivă ceea ce sunteţi, *înainte mergători ai poporului, iniţiatorul popoarelor!* voi, cari prin a voastră unanimitate aţi uimit Europa, voi, cari prin credinţa voastră *aţi deschis bolţile cerului, nu îngăduiţi ca soarele să apuie înainte de a fi săvîrşit opera voastră, devansaţi astăzi păsurile sale*, şi soarele libertăţii în veci nu va mai apune pe pămîntul României. Nu pierdeţi un minut, concetăţeni, ridicaţi-vă ca un singur om; şi voi toţi, poporul, astăzi *marele pontefice* al bisericii României, săvîrşiţi *înaintea omenirii* întregi şi înaintea Dumnezeirii *Sfintelor Taine a acestei mari zile*, daţi botezul inimilor Voastre, *ungeţi cu mirul credinţei Voastre* pe Domnitorul Românilor şi unsul vostru va fi unsul lui Dumnezeu, va fi eroul României viitoare..."

Să admitem, cu aceste probe, că Junimea avea suficient nutriment pentru Dosarul său de perle. Nutrimentul, din păcate, n-a dispărut. El ar putea fi din plin util altor numeroase astfel de dosare "perlier".

Z. ORNEA

Despre bancuri, fără prea mari regrete

Există în **Scrinul negru** un personaj episodic, academicianul Cuculeţ, care şi-a dobîndit notorietatea nu numai prin meritele lui de chirurg eminent ci şi prin dezinvoltura cu care spune, în public, anecdote. "Mai toate anecdotele cuculeţiene", notează G. Călinescu, "se învîrteau în jurul organelor reproducătoare" dar, "spuse cu candoare aveau un efect terapeutic". O scurtă secvenţă ni-l înfăţişează pe şugubăţul academician într-unul din numerele lui de rezistenţă: anecdota, celebră într-adevăr, cu "A murit Georgescu".

Două rapide observaţii se pot face aici. În primul rînd, Cuculeţ e prezentat drept un maestru al anecdotelor fără perdea, însă precizarea **"mai toate** anecdotele cuculeţiene..." sugerează, foarte discret, că el se mai produce şi cu alte istorioare, nu numaidecît buruienoase. În al doilea rînd, G. Călinescu foloseşte consecvent termenul "anecdotă", evitînd varianta, la fel de adecvată în context, "banc". De ce această reticenţă? Îndrăznesc o explicaţie ce e mai curînd o simplă ipoteză: G. Călinescu, ale cărui extravaganţe coexistau cu cel mai plat conformism, evită **deliberat** cuvîntul "banc" care, în regimul comunist, subînţelegea, în chip aproape pleonastic, calificativul "politic". Banale propoziţii ca: "Am aflat un banc nou", "Ştii bancul cu...?" trimiteau, infailibil, către zona politicului; iar "a asculta bancuri" putea fi (a şi fost de atîtea ori) o culpă gravă. Mai e ceva: a spune bancuri (mă rog, "anecdote") în public nu era la îndemîna oricui; Cuculeţ şi-a cîştigat acest privilegiu fiindcă e academician, are în plus reputaţie de "original" şi, prin urmare, e tolerat, cel puţin pînă la un punct (şi, oricum, umorul gen "A murit Georgescu" e benign). Altfel, cel ce se aventura, în anii '50 (dar nu numai), să debiteze bancuri în faţa unei asistenţe numeroase, incluzînd feţe necunoscute, era fie norocos fie iresponsabil.

© S. Ghete

Dar, la urma urmei, aveau oare întotdeauna bancurile politice o atît de periculoasă încărcătură subversivă? Pe lîngă anecdote de un umor feroce, devastator, circulau altele pe care, în mod normal, puterea ar fi trebuit să le agreeze. Îmi vin în minte două bancuri ce au apărut în primii ani ai perioadei ceauşiste. Primul ni-l arăta pe Ceauşescu mergînd cu maşina, semnalizînd la stînga dar cotind la dreapta. Celălalt e la fel de scurt: Ceauşescu a decis ca Scorniceştiul natal să se numească Scornicesti-les-deux-Eglises. Primul relua tema, de o tenace longevitate, îndepărtării de Moscova şi apropierii de Occident; al doilea, deşi diagnostica precis megalomania Conducătorului, îl propulsa în compania lui De Gaulle, prelungind în imaginar o situaţie, vai, istoriceşte atestată. De altfel, faptul că în numeroase bancuri (dintre care unele se petreceau fie în iad, fie în rai, după necesităţi), Ceauşescu era plasat alături de Nixon, Brejnev, Brandt sau Giscard îi conferea, automat, o statură de om politic ce discută, de la egal la egal, cu cei mari. Nu fără legătură cu acest statut privilegiat este frecvenţa cu care lui Ceauşescu i se acordau, cu respectuoasă complicitate şi chiar cu o undă de simpatie, apelative precum "Şeful" sau "Nea Nicu".

Bancurile reprezentau, în definitiv, un fel de istorie paralelă; înregistrau, cu fineţea dar şi cu inconştienţa unui oscilograf, capriciile, derapajele, ierarhiile, miturile, laşităţile, spaimele, speranţele, deziluziile, bucuriile şi mizeriile istoriei reale. Regăseam o mulţime de lucruri familiare, însă cu semnul schimbat: tragicul devenea comic, arbitrariul - normal, absurdul - logic, grotescul - pitoresc. La care se adăuga iluzia că acea lume ieşită din ţîţîni căpăta o anume coerenţă şi că deriziunea are - ca la pacienţii lui Cuculeţ - efect terapeutic.

Dintr-un orgoliu lesne psihanalizabil, românii îşi atribuie dacă nu patentul bancurilor politice, măcar o inventivitate excepţională în materie, dovadă că şi-ar fi păstrat libertatea spiritului şi că au refuzat să adere la un sistem aberant. Lucrurile nu stau chiar aşa. Multe din bancurile considerate sută la sută româneşti erau de circulaţie internaţională, le întîlneai, cu mici pete de culoare locală, la Moscova şi Praga, Budapesta şi Varşovia. Pe de altă parte, bancurile aşa-zis politice proliferează acolo unde viaţa politică e atrofiată iar limba de lemn paralizează comunicarea normală. Libertatea de expresie reduce drastic cîmpul de acţiune al umorului clandestin. Nu e lume mai împătimită de politică decît lumea lui Caragiale, or personajele acestuia nu spun niciodată, după ştiinţa mea, anecdote politice. Bancuri debitează doar Mitică, dar sînt, de regulă, bancuri seci, "englezeşti". Într-o lume care se doreşte normală, bancurile nu sînt producţii **underground** ci se fac la vedere, în "Ghimpele", "Claponul", "Moftul român" sau în "Academia Cataveneu".

Constatarea (foarte adevărată şi care ar merita o discuţie aparte) că trecem printr-o eclipsă de umor nu trebuie să ne inducă nostalgia bancurilor de odinioară. Mă crispez la gîndul că, mîine-poimîine, cineva m-ar lua deoparte şi mi-ar şopti conspirativ la ureche un banc ce ar începe cam aşa: "Se întîlneşte Şeful cu Clinton, Chirac şi Elţîn. Şi..." ...

AI. CĂLINESCU

P.S. Recunosc că perspectiva de a deveni exeget pe viaţă al d-lui Val Condurache nu mă stimulează peste măsură. Îl asigur însă că nu e nevoie, aşa cum declară în "Dilema" de săptămîna trecută, **să-şi dea silinţa** să comită o inexactitate în fiecare articol al domniei-sale: o comite oricum, fără efort, cu naturaleţe şi graţie. Chiar în numărul (134) în care semnalam dubla confuzie à propos de Caragiale, domnia-sa se depăşeşte pe sine în articolul "Angoasele viitorului". Scrie dl Val Condurache: "Ne putem întoarce pînă la clasicismul francez, de unde-a încolţit ideea revoluţiei franceze: Corneille prezintă omul aşa cum este, Racine - aşa cum ar trebui să fie". Ideea de la care pleacă domnia-sa se află într-un pasaj din **Caracterele** lui La Bruyère, pasaj care a constituit, decenii de-a rîndul, un previzibil dar nu mai puţin redutabil subiect de compoziţie şcolară. Numai că pasajul sună aşa: Corneille "peint les hommes comme ils devraient être, (Racine) les peint tels qu'ils sont". Prin urmare, exact... viceversa. Aşa că toată teoria dezvoltată de dl Val Condurache, cu Sartre care ar fi racinian, cu liberalul care e cornelian (dl Val C. zice, nu ştiu de ce, "corneillian") ne obligă la un acrobatic exerciţiu de lectură, întrucît acolo unde e vorba de Corneille trebuie să înţelegem Racine şi, firește, am mai spus-o, viceversa.

"... Sartre, pe care l-am citit cu sufletul la gură la 18 ani", declară, în acelaşi articol, dl Val Condurache. Am impresia că domnia-sa a continuat nu doar să citească dar şi să scrie sub acest regim al urgenţei. În ce mă priveşte, nu-l mai pot urmări: simt nevoia să-mi trag niţel sufletul.

N. red.: Considerăm încheiată această polemică în paginile revistei. În fond, în Iaşi mai există şi telefoane...

Ştiu Ei ce ştiu

Se întîmplă să cunosc vreo două mii de bancuri pe care le consider bune şi a căror valoare n-a fost alterată de trecerea timpului. La acestea s-ar adăuga alte multe mii pe care n-am considerat că merită să le ţin minte şi de care sînt pline (azi ca şi ieri) revistele "de umor". Pe de altă parte, între prietenii şi cunoştinţele mele se află oameni sclipitori de inteligenţi şi cu un ascuţit simţ al umorului. Cu toate acestea, viaţa nu mi-a scos în cale un singur om care să spună: Uite, bancul ăsta l-am făcut eu (deşi paternitatea ar fi oricum greu controlabilă).

Cum se explică această ciudăţenie? Varianta conform căreia bancurile ar fi o creaţie populară anonimă, colectivă, nu stă în picioare. Cele cu adevărat bune sînt bijuterii de conciziune, logică, sofisme, paradoxuri şi calambururi. Circulaţia lor nu face decît să le înece în detalii inutile, să le dilueze. Sînt foarte puţini cei care rezistă tentaţiei de-a le "îmbogăţi", de fapt sărăcindu-le.

Definiţia DEX-ului este departe de adevăr: **"Scurtă anecdotă glumeaţă"**. Anecdotă înseamnă povestire, or multe bancuri sînt doar jocuri de cuvinte sau scurte schimburi de replici. Iar "glumeţ" e nedrept pentru cele care sînt adevărate concentrate de filozofie, politică sau psihologie. De altfel, nu puţine bancuri stîrnesc mai degrabă un zîmbet trist decît veselie. Este, dacă vreţi, diferenţa dintre Charlie Chaplin şi Jerry Lewis.

O ultimă observaţie preliminară este aceea că nici marii umorişti ai lumii nu au creat bancuri, cel mult scene (fie şi geniale) care ar trebui nemilos prescurtate pentru a deveni bancuri.

Ţinînd cont de toate acestea, întrebarea "De ce au dispărut bancurile în România?" trebuie precedată de **"Cine le făcea înainte?"** şi înlocuită cu **"De ce nu le mai face azi?"**.

Pentru a răspunde, să observăm întîi ce tipuri de bancuri circulau şi care era impactul lor. Vom constata astfel - la o statistică oricît de sumară - că majoritatea NU erau politice. Pe primul loc se află cele care caricaturizau un grup de oameni, fie el etnic (evrei, olteni, scoţieni) sau profesional (frizeri, doctori, ospătari). Iar pe locul doi se situează bancurile sexy şi porno - care n-aveau, aparent, nici un motiv să dispară, ba din contră.

Cînd discutăm penuria de bancuri noi, ne gîndim de fapt la cele politice şi, inevitabil, sîntem tentaţi s-o legăm de schimbarea climatului politic. Este de trei ori eronat. Întîi că n-au dispărut doar acestea - ci toate. Apoi, e greu de susţinut că noul cadru social-politic n-ar mai fi sursă de umor, fie el şi negru... Dimpotrivă, acum există posibilitatea (şi suficiente motive) de-a ironiza nu numai cîteva nume, ci o armată întreagă. Dar observaţia cea mai importantă, care ne apropie de explicaţia fenomenului, este că glumele "Epocii de Aur" erau masiv infiltrate cu "bancuri pozitive". Două exemple semnificative: 1. Anunţul de mică publicitate al lui Ceauşescu: "Schimb politică externă excepţională contra poziţie geografică favorabilă" - aşadar, politica era bună, dar condiţiile nu. 2. Scroafa care nu fată 12 purcei, cum prezisese Ceauşescu, ci doar doi. Într-o cascadă de raportări "din burtă" el află că ar fi chiar 12 şi decide: "Doi la export, restul pentru populaţie" - aşadar, era bine intenţionat dar i se ascundea adevărul (mit care pentru unii e valabil şi azi).

Bancurile erau deci create cu triplu scop: 1. Să ofere un debuşeu acceptabil nemulţumirilor. De regulă, cine rîde nu acţionează. Să nu uităm un amănunt: deşi bancurile ajunseseră să se spună şi la cozi, partidul şi Securitatea de mult nu mai luau măsuri împotriva "glumeţilor". Această ideea a **supapei controlate** viza, cred, şi bancurile porno, căci şi acestea erau un mod de-a elibera eventualele energii periculoase. 2. Să creeze o bună imagine şefului statului, care ar face multe dacă ar fi lăsat şi ajutat. 3. Să arunce povara neîmplinirilor în spatele unor personaje anonime (directori care raportează fals, frizeri care iau bacşiş). Bancurile cu adevărat critice la adresa lui Ceauşescu sau a sistemului erau de fapt puţine şi se lansau, probabil, pentru verosimilitatea ansamblului.

E greu de spus cine se afla în spatele acestei complexe strategii. Fie că exista un **serviciu specializat**, fie că se utilizau **colaboratori**, e limpede că aceştia ştiau bine care e rostul acţiunii, dovadă că nici după '89 **nu s-a găsit măcar unul care să-şi aroge paternitatea unui singur banc, fie el complet nepolitic!**

Rămîne întrebarea cea mai interesantă: de ce Ei nu mai folosesc azi acelaşi sistem? Răspunsul, cred, este următorul: cel mai important lucru care s-a întîmplat în Decembrie '89 şi după aceea e faptul că **multor români le-a dispărut frica de autorităţi**. În aceste condiţii, **există riscul ca postulatul "cine stă şi rîde nu iese-n stradă" să nu mai funcţioneze**. Din contră, umorul, ironia, sarcasmul se pot transforma în stimulente pentru acţiune, pentru atitudine.

Întîmplător, am avut recent dovada că se manifestă o maximă prudenţă în această privinţă. În vreme ce numeroasele atacuri vehemente - multe susţinute cu probe incriminatorii - la adresa puterii politice par s-o lase indiferentă, conform principiului "Cîinii latră, caravana trece", o emisiune satirică a "Grupului VOUĂ" (deşi nu se menţiona nici un nume!) a fost interzisă - după 4 luni de muncă şi mulţi bani cheltuiţi - cu 24 de ore înainte de anunţata sa apariţie pe post la TVR1. Cîtă vreme cineva critică sobru, şi-or fi zis mai-marii Televiziunii naţionale, e probabil că publicul, plictisit, nici nu mai ascultă. Dar dacă se apucă cineva să facă bancuri pe aceleaşi teme, te pomeneşti că se trezeşte electoratul! O dovadă, o mărturisire se pot demonta în instanţă sau în spatele uşilor închise, dar umorul - odată lansat - nu-l mai demontează nimeni.

Ştiu Ei ce ştiu.

Tudor Călin ZAROJANU

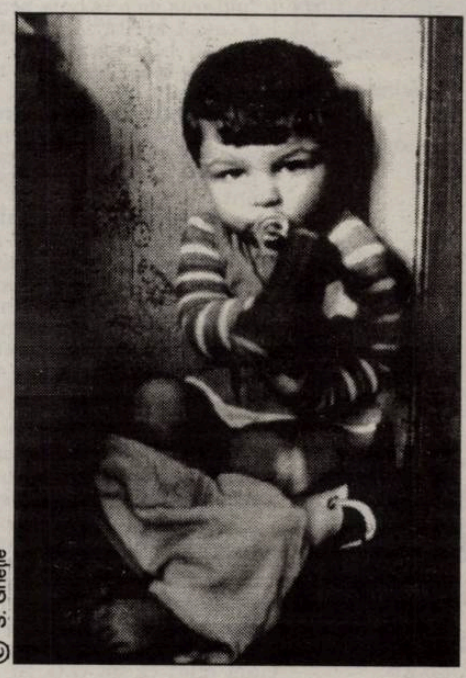

© S. Ghelie

Bancul

- încercare de sinteză -

Întrebînd în stînga şi-n dreapta, am aflat că în alte spaţii geografice bancul nu există. Care va să zică, bancul - ca şi dorul - ar fi ceva specific românesc. Bîjbîim, de la cronicari încoace, în zeci de tentative de-a descoperi specificul naţional, sărind de la o extremă la cealaltă, de la românofobie la românomanie, - cînd, iată, bancul se oferă, de departe, drept reper atît de uşor detectabil...

Dar ce să se ascundă în spatele acestui formidabil gen literar-filozofic? Am auzit de curînd un banc, în care, aş zice, se poate desluşi filozofia abisală a sentimentului românesc al bancului. Cică pe vremea cînd Ţările Române plăteau tribut anual Porţii otomane, Sultanul îl chestiona de fiecare dată pe sol (încă nu se înfiinţaseră sondajele sociologice) care a fost reacţia ghiaurilor la ridicarea tributului. "Au strîmbat din nas!", a răspuns trimisul în primul an. "Nu-i nimic, măreşte tributul!", i-a poruncit Sultanul. "Te-au înjurat de mamă!", a raportat înfricoşat trimisul ascultător al doilea an. "Nu-i bai, dublează haraciul!", a venit răspunsul Superotomanului. "Te-au blestemat!", s-a neliniştit al treilea an solul. "Dă-i în mă-sa, măreşte tributul!", a poruncit iar Sultanul. "Au început să facă bancuri!", a rîs liniştit trimisul al patrula an. "Nu rîde, înseamnă că-i de oaie! Micşorează haraciul!", a decis, înţelept, Turcimea-Sa.

Nu e greu de tras concluzia de aici că românul începe să fabrice bancuri în momentul în care situaţia devine albastră. Dovadă stă şi faptul că, înainte de '89, cînd mai puneam la îndemnul partidului cîteva cojocele pe noi în casă, mîncam "adidaşi" cu muştar la capac iarna, gîturi de pasăre pané şi subproduse de porc (sau produse de subporc?) vara, bancurile răsăreau precum ciupercile după ploaie. Ele ne răzbunau, ne consolau, ne amuzau, ne solidarizau într-o complicitate cu nuanţă neapărat politică; defulau ura, tensiunea, sentimentul de culpabilitate din noi; ţineau loc de filozofie de viaţă, de protest politic, de supapă psihologică.

Multe din bancuri aveau, realmente, geniu. Mă întrebam mereu cine le face. N-am auzit pe nimeni, niciodată, în jurul meu compunînd bancuri. Toţi le colportam (probabil răspîndirea lor în lanţ e mai rapidă chiar decît fisiunea nucleară). În ultimul pătrar al "epocii de aur", se vorbea că bancurile - cele politice, fireşte - erau fabricate chiar de serviciile de securitate. (Şi dacă stau bine şi mă gîndesc chiar n-am auzit bancuri cu securişti!). Adică aceste servicii îşi dădeau şi ele seama că s-a întrecut măsura şi mămăliga românească poate oricînd exploda. Cum sarcina lor era ca mămăliga să nu explodeze, au ajuns să apeleze şi la rafinamente psihologice - lansau zvonuri liniştitoare (gen: moş Tăgîrţă e pe ducă, are cancer la prostată) şi bancuri. În scop, deci, de a domoli mămăliga şi de-ai menţine la un nivel de plutire echilibrul emoţional... Ca să vezi: dorul cîntat de ciobanul mioritic şi bancul creat de securist pentru sănătatea poporului român!

După revoluţie, producţia de bancuri a scăzut simţitor. Sigur, s-ar găsi nişte explicaţii ştiinţifice: reapariţia cupletului satiric, a pamfletului, a caricaturii, a "fierăriei lui Iocan" unde cetăţeanul poate înjura în gura mare pe oricine; apoi s-a născut Academia Caţavencu etc. etc. Dacă aceste explicaţii ale recesiunii bancului nu satisfac, atunci din două, una: ori securitatea are alte griji decît să ne menţină echilibrul emoţional, ori situaţia e încă roz.

... Şi totuşi, şi totuşi... Ieri am aflat primul banc politic purtînd amprenta perioadei postrevoluţionare, în care s-a dat drumul la limbi. Iată bancul: "Ce iese din combinaţia Iliescu-Văcăroiu?" Răspuns: "La vache qui rit!" Să fie acesta un semn că situaţia română prinde a se albăstri?

Mariana CODRUŢ

Noi traversăm pe roşu!

- anecdote triste -

Aşa s-ar părea că sună, acoperit de vuietul străzii, corul temerarilor, din ce în ce mai mulţi, care înfruntă permanent porunca semafoarelor pe roşu. Asist zilnic, cu uimire, la spectacolul acesta: pe una din cele mai periculoase intersecţii bucureştene, în clipa în care semaforul trece pe roşu şi asaltul înspăimîntător al maşinilor se dezlănţuie, românii noştri "participanţi la trafic" (cum li se spune la radio şi TV), năvălesc uniţi pe cîmpul de luptă al carosabilului. Excepţiile sînt minime: cîte un adolescent, cîte o tînără, încrezători în reglementele civilizaţiei tehnice, cîte un american tipic blond, disciplinat propagandist sectant rămîn timizi pe marginea trotuarului. Dimpotrivă, cei mai viteji sînt bătrînii cu bastoane sau cîrje, bunicile cu copii mici de mînă, matroanele cu şacoşe încărcate, adulţii în jeans-i sau veston la două rînduri, ba chiar şi în ţinută de poliţist. Nu-i sperie nici clacsoanele disperate, nici slalom-urile maşinilor printre picioare indiferente. Nu mă preocupă în mod obişnuit cercetarea "specificului" de un fel sau altul, mărturisesc totuşi că imprudenţa aceasta cvasigeneralizată în Bucureşti mă intrigă. Să fie ea o apatie inversă? Oricum un dispreţ infantil faţă de normele de la stăpînire? Sau, pe undeva, în inconştient mimarea minimalizată a unui eroism colectiv care ar putea genera, cu timpul, cine ştie, o asociaţie a pietonilor curajoşi, chiar cu anume privilegii? S-au mai văzut cazuri. Ar mai putea fi şi manifestarea unui supraindividualism să-i zicem latin, în care fiecare contează ferm pe norocul lui personal, protejat tocmai de mulţimea concurenţilor la asemenea încercări. Ar putea fi totuşi şi vorba de un simptom îngrijorător, simptomul unor leziuni mai profunde, din cele ce-l fac pe om să uite de ordine, să n-o mai dorească ori să n-o mai poată ţine, întocmai acelor vîrstnici obosiţi şi debusolaţi care-şi lasă lucrurile vraişte, fără a le mai găsi un loc, un rost. Pînă la urmă, înţelegem că temeritatea în cauză, amuzantă şi scandaloasă în acelaşi timp, este o formă de limbaj care exprimă ciudat tot felul de experienţe haotic acumulate, urmate de mari pierderi, de la pierderea simţului pentru primejdia fizică, la pierderea **bunului** simţ.

Din păcate, în cotidianul nostru există destule simptome de acest fel. Semnalizator, amintesc doar două, tot din lumea pestriţă a circulaţiei urbane. În staţia troleibuzului din faţa bisericii Delea Veche, un invalid cu două cîrje se chinuie să urce în vehicol. Înăuntru - e ora pensionarilor, 10.30 - mulţi vîrstnici, dar şi cîteva fete frumoase, vesel îmbrăcate. Mai toţi se închină cucernic îşi fac cruce de multe ori, e o biserică acolo. Invalidului nu-i întinde nimeni mîna să-l ajute. Apare totuşi salvatorul - un student african negru. Într-un autobuz se urcă pentru control doi studenţi simpatici şi politicoşi - e "jobul" lor estival. Cinci neplatnici sînt surprinşi din prima clipă: persoane elegante, în autobuzul 300, cartier rezidenţial. Încep discuţii - toată lumea ţine cu neplatnicii. "Ce contează trei-patru staţii", se aude; sau "de ce nu munciţi în fabrică şi umblaţi după control". Sîntem, se ştie, oameni toleranţi, cu noi, cu ceilalţi.

Amelia PAVEL

Voce off

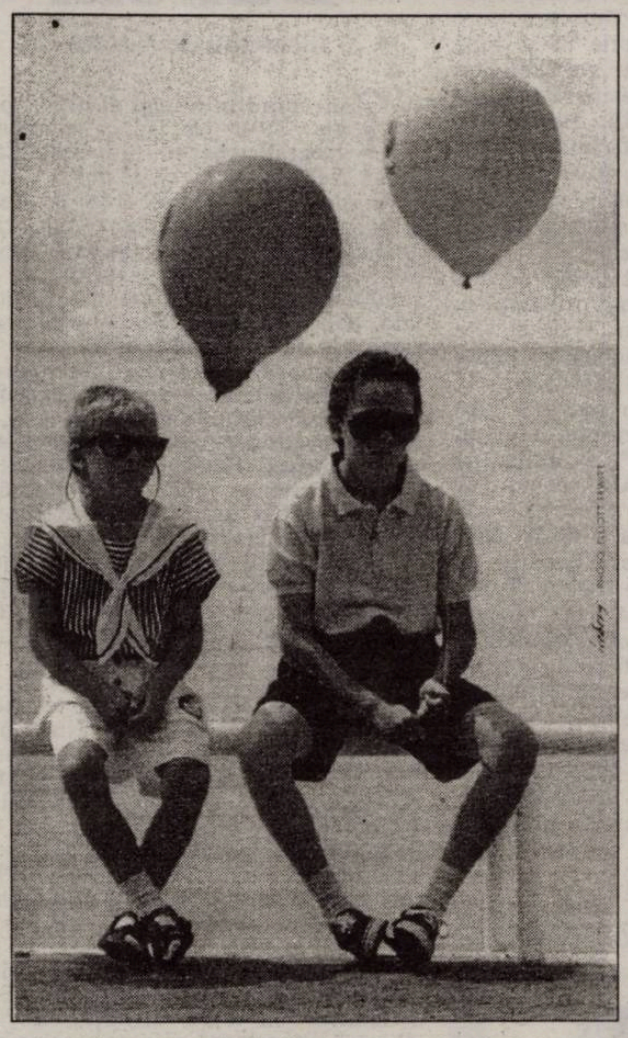

Robert Capa © Magnum Photos

•" Dar nu este zeul, din firea sa, bun şi nu trebuie declarat astfel?"
"Cum de nu?"
"Or, nimic din cele bune nu este vătămător, nu?"
"Aşa cred."
"Dar oare nevătămătorul vatămă?"
"In nici un chip."
"Cel care vatămă face vreun rău?"
"Nici acesta."
"Insă ceea ce nu face nici un rău, nu ar putea fi nici pricina vreunui rău?"
"Cum de ar putea?"
"Dar binele nu este el folositor?"
"Bă da."
"E pricina unei binefaceri?"
"Da."
"Aşadar binele nu este pricina tuturor lucrurilor, ci doar a celor bune, el nefiind vinovat pentru cele rele."
"Aşa este."•

PLATON (*Republica* II, 4, B,379 b)

Post restant

O cină cu François Furet

aproape nişte memorii, cu subtitlul obligatoriu "Nimic despre Revoluţia franceză"

Pe la sfîrşitul lunii mai 1991, o veste mare răzbate dinspre Serviciul Cultural Francez spre Universitate şi produce ecouri între pereţii cu mereu reînnoite scrijelituri ai Facultăţii de Istorie: François Furet vine la Bucureşti!

Numai cine nu citise **Penser la Révolution française** (acea carte ciudată despre revoluţie) sau nu răsfoise **Dictionnaire critique de la Révolution française** putea rămîne indiferent şi numai cine nu-l cunoştea de Frederic Martel, animatorul fără odihnă al "biroului cărţii" al S.C.F., aflat atunci pe strada Christian Tell, nu era conectat la eveniment.

Nu mai ştiu – mă întreb de fapt dacă am ştiut vreodată – ce a făcut François Furet în cele cîteva zile cît a stat în prea marele Micul Paris şi nici nu cred că ne mai interesează acum: parcă o conferinţă la Institutul Francez şi sigur o întîlnire cu studenţii Facultăţii de Istorie. Cert este că într-una din acele zile îmi parvine, pe căi întortocheate (deşi drumul dintre Piaţa Romană şi Grozăveştiul studenţesc este foarte drept dacă ştii pe unde s-o tai prin Piaţa Matache), o uimitoare întrebare-invitaţie din partea stimabilului F.M. (îl "iniţializez" ca să-i respect maniera în care semna pe atunci prin revistele culturale româneşti): dacă aş dori ca în ziua de ..., pe înserat, pe la ora ... să iau cina, la Capşa, cu domul Furet. Ulterior, cineva mi-a şoptit, cu firească românească satisfacţie, că omul, după cîteva mese cu scriitori gedesişti şi alţi tari din elită, se cam săturase şi că ar fi dorit o ultimă cină tihnită la Bucureşti (urma să plece a doua zi). Nu cred, mi-e foarte clar, că acesta a fost motivul, după cum mi-e clar că informatorul meu, **malheureusement**, nu fusese invitat şi el la aceste dineuri şi, probabil, suferea balcanic – dar aceasta e o altă poveste. Nu cred, dar notez, aşa, ca să ştie viitorimea şi să nu se mire.

Oricum, François Furet se arătase dispus să încheie ziua în compania unor studenţi – probabil, mă gîndesc, şi datorită bunei impresii vizibile făcute de studenţii de la Istorie.

Bun. Acuma, trebuie ca cititorul **Dilemei** să ştie, sînt clipe în viaţă în care, brusc, înţelegi că Dumnezeu te iubeşte şi-ţi dă semn, în mod absolut clar, de acest lucru. In acea seară, urcînd dinspre Splai, pe bulevard, spre Capşa, acest gînd mă legăna plăcut. Peste cîteva zile urma să am chiar un examen la istorie modernă universală, era foarte posibil să am parte de un subiect din Revoluţia franceză şi, între noi →

Din vieaţa unui extremist de centru

Declaraţie

... de asemenea, mă simt obligat să declar că în colaborarea mea - azi apreciată ca onestă, ca şi a întregului popor! - cu Inteligenţele române de Serviciu (aşa numea un prieten dus dintre noi şi "Intelligence Service-ul" britanic) au existat goluri adînci, aspecte contradictorii, inadvertenţe etc., aş spune dureroase, dacă un "etc". poate cuprinde şi dureri. Nu pot să nu dau cîteva exemple, - convingătoare, sper - pentru a nu mă pierde în teorii sau psihopatii care depăşesc fandacsia caragialiană, ajungînd la schizofrenii pe care nici proza, nici teatrul, nici publicistica sa nu le-au tratat, ceea ce e mult mai grav decît cunoscuta "absenţă a organului său pentru natură", pentru care-l critica stupid George Călinescu.

Trebuie să dezvălui că de o viaţă - concret: de 40 de ani, unitate de timp garantată pentru puterea ei de adevăr în exodurile populare ca şi în dragostea individuală - romanul meu preferat este **Lucien Leuwen** al fostului consul francez la Civitta Vecchia, Henri Beyle (1783-1842), cunoscut şi ca Stendhal. Cu fiecare nouă lectură - am prieteni care citesc anual **Război şi pace**, nu ştiu căror Servicii aparţin - mi-a devenit tot mai clar caracterul creator (nu numai nociv) al duplicităţii, pentru personalitatea umană. Ca şi frica, bubele sau noroiul, ca şi gelozia, ca şi laşitatea, - duplicitatea, în monstruozitatea ei, produce şi frumuseţi, ca să mă exprim cu simplitate. Lîngă tatăl eroului - unul din cei mai importanţi taţi ai literaturii universale, cel care-i cerea fiului său să devină "ticălos, adică om politic", înainte de a-şi "urma idealurile" - m-am lăsat fascinat de alte două personaje: ultramonarhista doamnă de Chasteller, iubita eroului (L.L. de cîte ori trecea prin faţa casei ei simţea că e gata să cadă de pe cal din cauza dorului ce i se zbătea în piept) şi un domn Coffe, un mic funcţionar de la M.I. francez, cel care-l învaţă pe L.L. cum să măsluiască alegerile în favoarea guvernului, cum să-şi înghită dispreţul "fără să-l mestece", în timp ce îndeplineşte o misiune de al cărei caracter dezgustător erau amîndoi convinşi. Dl. Coffe este cel care-i confirmă diagnosticul de maximă cruzime: imaturitatea, nenorocirea care se întinde de la prea marea încredere în semeni pînă la "puterea de a te bate pentru o cauză murdară ca pentru o cauză înaltă"; recunosc că m-am simţit pătruns de gîndul lui detestabil: "dacă aş avea undeva 300 de franci, n-aş mai sluji ministerul care reţine mii de nenorociţi în temniţi". Am trăit, deci, zile grele cu dl.Coffe în suflet şi turnătorii autohtoni în preajmă cu care am refuzat conştient orice colaborare, mai mult: i-am dezinformat sistematic asupra sentimentelor mele intime, considerînd aceasta normal, cîtuşi de puţin antipatriotic.

Simultan - în sensul acelor nori lungi pe şesuri cu care ne-am obişnuit să numim trecerea timpului - am ţinut din ce în ce mai mult la proza lui Graham Greene; gustul - de ajuns de ciudat într-o lume care nu se prea uită la el, socotit "un minor" faţă de Thomas Mann şi Joyce - mi-a fost confirmat de însuşi W. Faulkner care-l considera pe G.Greene drept singurul scriitor contemporan demn de citit (W.F., după cum se ştie, rezumîndu-şi lecturile la **Biblie** şi, în fiecare an, **Comedia umană** a lui Honoré de Balzac). E inutil să subliniez că am aflat din timp de activitatea lui G.Greene în slujba "Inteligenţelor de Serviciu" engleze (unii zic că a lucrat şi cu K.G.B-ul, dar aici e imposibil de elucidat ceva şi e preferabil să citeşti **Demonii** lui F.M.Dostoievski ca să faci economie de investigaţii). Oricum, n-aş putea nega acuzaţia,temeinică prin simplismul ei, că prin cărţile lui - v-aş recomanda una, ceva mai obscură, omul a scris enorm de mult, **Sfîrşitul unei legături**, o bijuterie - am complicitat şi cu un agent al lui M6 (sau M6, niciodată nu m-am descurcat cu cifrele printre spioni...). Mai zilele trecute am aflat că tot G.G. ar fi declarat odată: "Care dintre noi n-a trădat ceva sau pe cineva mai important decît o ţară?" Idee teribilă care - recunosc - nu m-a zguduit de oroare. In general, ideile profunde şi adevărate ale unor lucrători din "Serviciii" ostile între ele, nu au născut în mine ostilitate, le-am asimilat hrănitor, fără să-mi dea neapărat senzaţia de greaţă sau de viaţă, ca să zic aşa "în două luntri". Dimpotrivă: cooperant "cuminte" cu unele şi periculos cu altele, la fel de făţarnic cu toatele, în calitate de ficţionar ce sînt - am înţeles că există posibilitatea ca luntrea lui Caron să fie şi ea dublă şi observaţia populară privind obligativitatea şezutului nostru de a fi unidemensional în timpul vîslirii să nu mai fie corectă; sau să fie caducă.

In sfîrşit, am mai complicitat (dintre contemporani) cu: John Le Carré, fost secretar III al Ambasadei engleze la Bonn, cel care mi-a deschis perfect ochii asupra acestui adevăr la care, îndrăznesc să scriu , nici Heidegger şi nici Sartre n-au ajuns în transcendentalitatea lor: K.G.B-ul şi C.I.A. sînt complementare în organizarea binelui şi răului mondial; Arthur Koestler - cel care, trecînd de la unii la alţii, a sfîrşit prin a studia doar creierul omenesc, după aceea şi sinucigîndu-se; Bertold Brecht - avînd în vedere referinţa venită de la Thomas Mann: "Monstrul are talent".

Dau această declaraţie, asumîndu-mi toate răspunderile şi riscurile, pentru a contribui la elucidarea unei probleme tot mai complicate: orice numărătoare, la noi, în România - deci şi aceasta prin care de la "unul din trei" se ajunge la "22 de milioane (de informatori) din 22 de milioane" - rămîne o treabă românească, şi nici o treabă românească nu e şi nu poate fi perfectă; la noi, totul se face pe jumătate şi trebuie numărat ca atare. Afirm cu o frivolitate care îmi anulează orice mîndrie, dar şi orice josnicie: pe mine, "Inteligenţele de Serviciu" , româneşti sau străine, n-au putut şi nu vor putea să conteze. M-aş bucura să le fiu mereu suspect de viclenie.

Radu COSAŞU

→ fie vorba, nu e puţin lucru să-i poţi spune aşa, la un moment dat, ca din pură întîmplare, examinatorului Dan Berindei: "De altfel, François Furet mi-a spus că..." sau altele asemenea.

Nu eram singur în drum spre Capşa, ci împreună cu un bun amic, şi el invitat. Student la Drept, student bun, avusese şi el (asta à propos de revoluţie) nişte idei revoluţionare prin ianuarie-februarie '90, spusese că nişte profesori ar trebui să plece din facultate etc. Dar cheful trecuse şi urma migrena beţiei de libertate aşa că amicul era, acum, în continuare student bun dar şi foarte prudent (şi asta este o altă poveste).

Nici ce zi era nu mai ştiu; acum aş vrea să fi fost joi, ca să pot spune adînc moralizator că aşa e în viaţă, unii aşteaptă **Dallas**-ul, alţii o întîlnire cu Furet. Mai ales că eu pregătisem oarecum acea întîlnire, doream să-l descos pe maestru şi să nu-i dau răgaz să înghită liniştit. Citisem cartea sa din 1986 despre Marx şi Revoluţie şi, ca tot românul trecut printr-o (altă) revoluţie, aveam oarecari semne (mari) de întrebare. Şi de prin **L'atelier de l'histoire** culesesem nişte idei şi aveam acum ocazia să le discut cu autorul. Ca cititor de carte franceză – nu din cale-afară de harnic, dar oricum – m-a frapat întotdeauna mitologia Revoluţiei în care francezii (inconştient?) se complac şi mai ales ardoarea cu care stînga franceză şi mai cu seamă mult prea mulţii intelectuali francezi de stînga se revendică (şi) din acest mit întemeietor al epocii moderne cu Marianne (paranteză: de ce oare păcătuiesc închipuindu-mi-o, dincolo de imaginea din tablouri, ca pe o republicană de Ploieşti?), cocarde şi tricolor. Ca să nu mai spun că ştiam şi despre septenatul lui Furet ca membru P.C.F. (curmat, dacă nu mă înşel, tot de o revoluţie cu tricolor, maghiară de această dată şi anticomunistă) şi mă gîndeam că dacă mersul discuţiei o va permite, n-ar strică să văd cum retrăieşte domnia-sa amintirile juneţei acum, ca profesor la Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales din Paris, ea însăşi, această şcoală, un bastion inexpugnabil al, mereu la modă, stîngii intelectuale (şi asta e o altă poveste).

Şi eu aveam nişte amintiri, dintr-o juneţe mult mai recentă. Ca student la Istorie, în România lui Ceauşescu, aflat pe un şantier arheologic, pe 14 iulie 1989 serbasem bicentenarul, alături de cîţiva colegi, într-unul dintre cele mai pline de muşte birturi din Europa, cel din Pietroasele judeţul Buzău, bînd o bere de un verde suspect din nişte halbe îndurerate de mizerie (care nu ştiu dacă făcuseră războiul doi mondial, dar sigur sărbătoriseră zgomotos, pînă la limita rezistenţei sticlei, retragerea ruşilor din '58) şi strigînd "Vive la Révolution" sub privirile perplexe, paşnice şi înceţoşate de alcool ieftin ale cîtorva oameni de-ai locului. Asta, cu cîteva ore bune mai înainte ca verişorii de pe Sena să se adune în Jardins du Trocadero pentru a admira artificiile înflorind deasupra Turnului Eiffel (nu atît din respect pentru protocronişti, cît datorită diferenţei de fus orar şi programului rigid al birtului). Nu ştiu cît l-ar fi interesat asta de dl. Furet, dar cred că i-aş fi spus-o.

Am plecat devreme din Grozăveşti şi am ajuns tot devreme la Capşa, faţă de ora fixată. Ne-am postat în faţă la Romarta Copiilor; în aşteptare, am mai urmărit şi un buletin de ştiri derulat, prin litere luminos-curgătoare, pe banda electronică de pe Cercul Militar Central, nouă pe atunci. La Capşa era linişte şi pace, nimic nu răzbătea dincoace de portarul cam adormit şi nici un taxi sau automobil mai aparte nu ne-a atras atenţia. Pe măsură ce ora fixată rămînea în urmă, gînduri negre mă luară cu asalt: fie că s-a contramandat, fie s-a schimbat localul şi noi nu ştim nimic – ne-am zis disperaţi. In fine. După mai bine de o jumătate de oră ne-am hotărît să intrăm. Pînă să ajungem la şeful de sală pentru a-l întreba dacă ştie ceva de un istoric pe nume Furet, vedem, la o masă, cîteva feţe – Furet **y compris** – ce fixau, cu ochi apuşi, intrarea. Ce să te mai scuzi, ce să mai explici că ai aşteptat maşini cu număr de ambasadă?

Aş zice că întîlnirea a fost fără istorie. Furet a comandat ceva slab, ceea ce a inhibat în bună măsură apetitul nostru stîrnit de lectura menu-ului şi de amintirea cam uleioasă a eternilor cartofi prăjiţi din camere de student (şi asta este o altă, totuşi cunoscută, poveste).

Despre revoluţia franceză n-am vorbit decît tangenţial, preţ de cîteva minute, cam cît i-ar lua cititorului să parcurgă rîndurile de mai sus sau să facă un inventar al problemelor pe care, cu eleganţă, le-am ocolit. Dl. Furet a negat – cam subţire, mi s-a părut – că l-ar înspăimînta Bucureştiul. Apoi, am vorbit despre şcoală ca instituţie dar mai ales despre "goşism", comunism şi naţionalism, despre Rusia şi Iugoslavia, unde bum-bum-ul era pornit. Nu aveam de unde şti ce carte pregăteşte istoricul Furet (cea recent apărută la Laffont/Calman-Lévy) astfel încît am fost puţin surprins. Unde erau vraja, miracolul şi mitul Revoluţiei dacă nici unul dintre marii ei istorici nu le trăieşte constant?

Ce a urmat: pînă nici improvizatului memorialist subsemnat nu i-a fost dat, la examen, să vorbească despre căderea Bastiliei, ci de Suedia lui Carol XII, cel atît de drag lui Voltaire. François Furet a revenit la Bucureşti în mai 1992, invitat la un colocviu despre Tocqueville. Iarăşi, (aproape) nimic despre Revoluţia franceză. Şi-a reamintit zîmbind cum (ne) mai aşteptase, mai an, la Capşa. La începutul acestui an a scos, la Paris, **Le pasée d'une illusion**, o carte despre comunism cel puţin la fel de incitantă ca şi **Penser la Révolution...** – dovadă vie a faptului (şi aici închei, maliţios, cu inutilă nostalgie după **l'Ancien Régime**) că şi marii istorici ai Revoluţiei franceze se pot apuca, iată, la un moment dat, de lucruri **mai** serioase.

Adrian CIOROIANU

Citit/văzut/plăcut

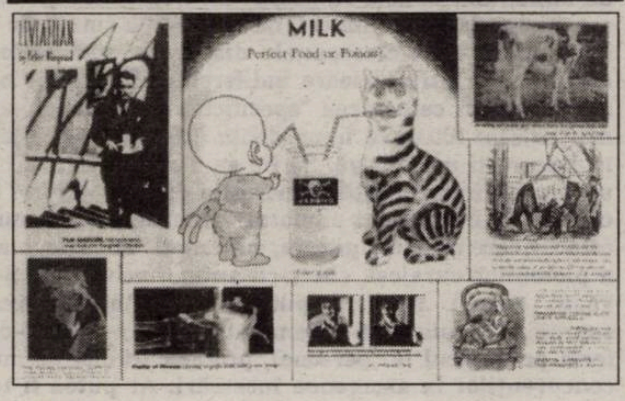

Trecerea prin reviste

Iluziile se lasă la intrare

Numărul de vară al revistei **Lettre internationale**, ediţia română nu este un număr de vacanţă, deşi se deschide cu "ilustrate din inima Europei". Iluzia e strict iterzisă pe vederile din inima Europei. Ura cea de toate zilele se mănîncă pe pîinea cea de toate zilele. Zeul războiului, Ares Mainomenes, cel născut din mînia Herei şi din suflul morţii e undeva în Europa, împreună cu ura lui şi a muritorilor de rînd. Iluzia *strict interzisă*. Acesta este şi genericul cel mai potrivit pentru articolele care formează prima parte a revistei **Lettre internationale** şi ale căror titluri le-am combinat în frazele de mai înainte. Ilustratele din inima şi răsăritul Europei sînt semnate de economista Yudit Kiss şi trimise, "după ce reflectoarele mediilor de informare din Vest, pline de simpatie sau cel puţin curioase, s-au retras, cînd am rămas din nou aşa cum am fost şi înainte, singuri, cu povara trecutului nostru nedigerat şi a viitorului nedefinit". Iordan Chimet, cel care a alcătuit cîndva din literatura lumii splendida *Antologie a inocenţei*, meditează acum asupra unei microantologii a urii, luînd în discuţie cazuri care nu sînt ale unor oameni fără nume, fără minte şi fără cultură, ci ale unor scriitori celebri, de la Céline la Pound. Ca istoric, doamna Zoe Petre leagă mitologia de miturile sau pseudomiturile de astăzi şi caută o portiţă de salvare. "Ne consolăm cu iluzia că nenumăratele conflicte ale planetei sunt tot atîtea abcese superficiale care descarcă tensiunile, evitînd marea conflagraţie fatală", scrie doamna Zoe Petre fără a-şi face, totuşi, iluzii. Ura, mai precis politica urii, cea care interzice iluzia este şi tema unui interviu de maxim interes dat de Jean Baudrillard lui François Ewald, ilustrat aici cu o gravură a lui Marcel Chirnoagă în care omul domină sălbăticia animalului. Din el - ar trebui să adăugăm.

Interdicţia iluziei pe care revista o pune la intrare, ecou al interdicţiei speranţei de la intrarea în infernul dantesc, este dată numai pentru a putea fi încălcată. Ca în schema lui Proop, nu numai în poveşti, ci şi în biblioteca vieţii, interdicţiile apar doar pentru a *nu* fi luate în seamă, şi a trage apoi toate consecinţele. Atît în biblioteca revistei, rubrică permanentă, cuprinzînd în acest număr texte de Vercors, Dánilo Kiš, Alain Bosquet, Salman Rushdie, Maurice Nadeau şi William Boyd, cît şi în celelalte compartimente din **Lettre international**, iluzia, alungată de la bun început, se strecoară îndărăt neinvitată. Dar stă de-acum sub semnul întrebării - de unde unul dintre capitolele esenţiale ale prezentului număr: *Cultura-permanenţa întrebării*. Dintre toate întrebările care leagă ori dezleagă cuvîntul scris de cititor, pe scriitor de politică, povestea cărţii de cea a schijei de obuz, pe intelectuali de politicieni şi nostalgia de utopie, dintre toate întrebările culturii să ne oprim, în finalul acestei prezentări, la aceea, fundamentală pentru orice scriitor, pusă de Nadine Gordimer, laureată a Premiului Nobel pentru literatură, în eseul *Autorul şi cititorul său*: "Pe ce se poate baza un scriitor dacă stăruie în continuare să poată scrie pentru oricine care ia în mînă o carte? Chiar şi sentimente elementare ca iubirea, ura, frica, bucuria şi întristarea sunt adeseori exprimate într-o formă al cărei cod nu-i înţeles într-un alt context intelectual. Scriitorul poate eventual să se bizuie pe aspectul mitic, de exemplu pe o personificare a spaimelor care s-au menţinut în subconştientul nostru din timpuri străvechi (...) Prinţul preschimbat în broască şi gîndacul în care se vede metamorfozat într-o dimineaţă Gregor Samsa sunt imagini arhetipale ale spaimei de a fi transformat într-o monstruozitate fie prin descîntecul unui şaman, fie prin pierderea psihologică a personalităţii..." Tocmai acestor pericole le e dedicat numărul de vară din **Lettre internationale.**

Ioana PÂRVULESCU

Vitrine

Sultana CRAIA: **Vis şi reverie în literatura română**. Editura Minerva, colecţia "Universitas", 1994, 133 pag., 900 lei.

"Lucrarea de faţă îşi propune să urmărească ipostazele visului şi ale reveriei ca teritorii ale unei geografii literare.

Istoria acestui motiv literar pe parcursul vîrstelor succesive ale literaturii române, în valori exemplare şi/sau în forme cel puţin reprezentative, poate ilustra cu anume coerenţă una dintre dimensiunile imaginarului, disociat de domeniul literaturii fantastice, în care motivul visului este frecvent, dar care a făcut întotdeauna obiect de studiu aparte.

Ce poate aduce nou o asemenea privire de ansamblu, mai ales atunci cînd se referă la opere deja şi demult comentate de marile nume ale criticii literare?" (autoarea, în **Argumentul** cărţii).

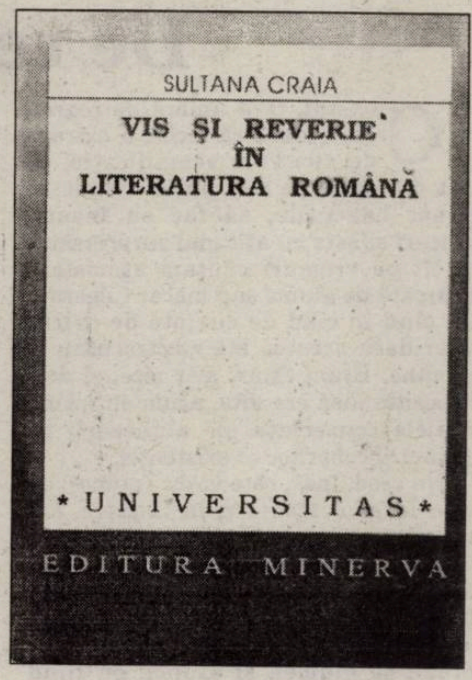

Corina CIOCÂRLIE: **Fals tratat de disperare**. Editura Hestia, colecţia "Eseuri", Timişoara 1995, 277 pag., 2448 lei.

"Dacă insistăm în permanenţă asupra dimensiunii «nihiliste» a prozei româneşti şi dacă subliniem mereu direcţia «descendentă» în dauna celei «ascendente», nu ignorăm că prima nu e aproape niciodată exclusivă la un scriitor, că aspectele «negative» sînt adesea doar elemente de contrast încorporate unei viziuni care rămîne în ansamblul ei integratoare şi constructivă. Negaţia nu înseamnă neapărat refuz încăpăţînat al oricăror valori, ci luciditate, îndoială, mobilitate a interpretărilor. Boala, ca şi ratarea, ca şi tăcerea, se dovedesc întemeietoare; înfrîngerea eului echivalează cu victoria sinelui; lîncezeala devine tensiune creatoare; disperarea împinsă la limită se vede proiectată în sfera seninătăţii imperturbabile: la capătul nopţii izbucneşte, triumfătoare, Viaţa eliberată de speranţe şi regrete." (autoarea, în **Argument**).

Un "repertoriu al temelor ce definesc absurdul existenţei" în proza românească de la Nicolae Filimon la Gabriela Adameşteanu, prin grila lui Cioran şi Roland Jaccard.

George BANU

Teatrul în afara teatrului

Cînd rătăceşte afară din sine, teatrul afişează acea prezenţă mentală care îl legitimează dincolo de toate avatarurile şi decepţiile pe care le generează în exerciţiul concret, cotidian, repetitiv, al scenei. Teatrul acesta ţine de universul mental în care realitatea artei se confundă cu proiecţia, în care personajul şi actorul reduc barierele identităţii lor. Teatru cu margini neclare. Nu îşi exercită puterea printr-o diseminare oarecare care-i împrăştie prezenţa în altă parte, ca în cazul dansului-teatru, ci mai degrabă pentru că irumpe, brusc, ca o activitate autonomă în mijlocul unor domenii vecine. Beneficiază de o deplasare, de o distanţare, de un cadru diferit. Poate că împăcarea cu teatrul trece prin aceste întîlniri unde el este mai mult decît el însuşi, întîlniri indispensabile într-o vreme cînd, una după alta, trec premierele care nu vor lăsa amintiri şi seratele fără nici un viitor. Viitorul memoriei indisociabile de momentul de fericire teatrală, pentru că ce altceva este teatrul dacă nu – e puţin, totuşi enorm! – **construirea clipei?** Clipă locuită. Teatrul în afară de sine se hrăneşte cu puterea fantasmelor, pentru că se aşează acolo unde acestea apar întotdeauna, în intervalul absenţei-prezenţă. Ne apare atunci în egală măsură real şi fantasmatic.

Emma Bovary, într-o lojă a operei din Rouen, îşi simte căsnicia ca pe o închisoare şi visează să fugă cu tenorul care cîntă rolul amantului nefericit din **Lucia di Lamermoor** de Donizetti. Şi, animată de o pasiune stîrnită de muzică, îşi înfige unghiile în catifeaua lojei, sălbăticiune care ar vrea să se dăruiască unui alt bărbat, altul decît negustorii care beau sirop de migdale în foaierul unei opere de provincie. De fapt, între Emma şi Lucia se face simţită o înrudire pentru că amîndouă sînt închise într-o lume bărbătească pe care numai un amant o poate răscumpăra: dragostea este o evadare. Andrei montează la opera Bastille **Lucia**, închipuind uciderea femeii într-un univers masculin animalic şi războinic. De astă dată, teatrul nu se reduce, aşa cum se întîmplă cel mai adeseori, la o somptuoasă gestionare a imaginilor, el oferă privirii drama fizică pe care tradiţia lirică a sacrificat-o însă pe altarul performanţei vocale. Pentru că aici cele două domenii sînt indisociabile, Şerban a reuşit să facă din operă "o culme a teatrului", expresia exaltată a lui... Lucia devine dublul lui Woyzeck, amîndoi zdrobiţi de maşina absurdă a unei armate de torţionari. Teatrul nu are acum nimic din poleiala menită să salveze un gen muribund, este chiar inima care îi dă viaţă şi care astfel îşi dă viaţă. Orice mare întîlnire este dublă.

Pentru Şerban, **Lucia** echivalează cu o condamnare la moarte pentru că este o scoatere la vînzare: pentru ca familia să nu moară, tînăra femeie devine monedă de schimb. Se edifică astfel o adevărată structură carcerală, dominată pe de o parte de autoritatea oarbă a armatei, iar pe de altă parte de supravegherea generală a corului care asistă la jocul de-a măcelul. Scoţia este o închisoare, iar femeia este prada ei. Totul aici este menit s-o distrugă, iar ea, asemeni taurului lipsit de orice şansă, ucide cu o ultimă zvîcnire de forţă: Lucia revine atunci pe platou cu mîinile pline de sînge, dar nu este o lady Macbeth, urmele crimei dispar pentru ca ea să poată trece în lumea de dincolo de unde va reapărea ca un înger deasupra unui univers dezmembrat, un univers în care amantul rătăcit se plimbă printre fantomele unei Lucii multiplicate la infinit. În cele din urmă, violenţa s-a întors chiar împotriva sa: a distrus lumea care voia să se salveze cu preţul unei femei. Teatrul ne permite să trăim experienţa dezastrului al cărui spaţiu devine metafora plastică şi al cărui joc încarnarea fizică. Şerban spunea: "frumoasa natură nu ne lasă să înnebunim de-a binelea. Apare ca o răscumpărare posibilă". Aici, pentru fiinţele acestea răvăşite, nici o ieşire de salvare nu se deschide, iar maşina infernală le zdrobeşte implacabil. Pe fondul unei muzici dilatate şi al corpurilor sfîrtecate: ca şi la Büchner, armata şi medicina se delectează cu un asemenea spectacol. Rămîne o singură şansă: lamentaţia care ne înalţă în emoţia produsă de unirea, într-o sfîşietoare îmbrăţişare, a teatrului cu opera.

Şerban şi scenograful său nu se supun codurilor estetice instituţionalizate ale spectacolului liric, şi se inspiră din soluţiile adoptate în anii '20 de avangardă, în special de cea rusă. Astfel, teatrul nu ne apare numai ca un garant al adevărului psihologic sau al unui realism ludic: se afirmă în radicalitatea sa. Adaugă o nouă convenţie la cea a operei, convenţia lucrului pe platou, cu cîntăreţi care se caţără, plonjează, se menţin într-un echilibru fragil... adevărul corpurilor şi adevărul vocilor alcătuiesc un singur adevăr. Unirea acestei duble dificultăţi întăreşte plenitudinea demersului: teatrul nu vine să salveze cîntăreţul, ci să-l pună la încercare. Şi astfel, propria convenţie dobîndeşte o autenticitate absentă în alte domenii... Ierarhiile pier şi numai confruntarea rezistă: dacă Meyerhold, pe care acest spectacol îl evocă neîncetat, le cerea actorilor să se supună regulilor muzicii, Şerban le impune cîntăreţilor "practicarea jocului". Un joc care nu caută refugiu în imaginea în cadrul căreia te poţi mişca liber, ci un joc menit să se confrunte cu legile aspre ale unui mecanism nemilos şi lipsit de orice rezervă metaforică. Acolo, tot ceea ce răzbate pînă la noi este produsul unei acţiuni comune: aceea de a cînta şi de a juca. Noi sîntem martorii ei pasionaţi. Opera devine astfel **teatrul extremei.**

Invers, cinematograful produce **Teatrul intimităţii.** Cadrul se schimbă în acest caz, iar viziunea se transformă: privirea de departe este înlocuită cu privirea de aproape, iar legea excesului se vede alungată de legea prea puţinului. Emoţia, desigur că pe alte căi, atinge punctul său culminant: de astă dată, alungarea teatrului îi exaltă prezenţa. Acţionează în lipsă... iar noi ne lăsam fascinaţi. După **Lucia**, iată **Vania, 42-ème rue**, film de Louis Malle după spectacolul lui Andre Gregory cu piesa lui Cehov. Dacă faţă de opera care îndepărtează, teatrul trebuie să apropie, filmul, dimpotrivă, aproprie acolo unde teatrul îndepărtează. Aici pătrundem într-un univers teatral pe care filmul născut din prietenia dintre Malle şi Gregory ni-l face familiar. Aici totul începe pe stradă,. strada 42 care duce la teatrul în ruină unde pentru prieteni se repetă **Unchiul Vania**, poate cea mai disperată dintre piesele lui Cehov. Deodată, cinematograful admirabil stăpînit de Louis Malle redă teatrului şansa de a pătrunde în intimitatea chipurilor, şi de a scăpa de fals. Acel fals care, în celebra scenă cu actorii la castel, îl fascinează mai întîi şi apoi îl dezgustă pe prinţul Hamlet... Genul acesta de cinematograf restituie încrederea într-un teatru imaginar capabil să angajeze dialoguri cu oamenii de pe stradă şi să scruteze neliniştile pe care trecerea timpului nu le înăbuşă. Dacă la început există spectatori, aceştia dispar în cele din urmă pentru că filmul nu încearcă să spună povestea unei priviri, ci povestea unui eşec generalizat. Nu există nici un pic de cruzime în această constatare, ci numai uşurinţa unei înfrîngeri. Lamentărilor le urmează aici murmure cu ecouri prelungite, mult dincolo de viaţă. Prin intermediul cinematografului, admirabil folosit, teatrul redevine un act al prezentului. Scapă astfel de citatele cunoaşterii şi de oglinzile iluziilor. Cinematograful redă teatrului statutul de adevăr pe care orice nepriceput i-l contestă. Şi astfel, Şerban prin excesul operei, iar Gregory prin economia filmului ne îngăduie, în fine, să nu ne îndoim de teatru. Deplasat, dobîndeşte statutul la care nu reuşeşte să ajungă atunci cînd rămîne în tiparele sale originale.

La începutul filmului lui Louis Malle, fiind prieten cu Andre Gregory, l-am recunoscut în mulţimea new-yorkeză, pentru a-l regăsi apoi la sfîrşitul listei personajelor, cu următoarea precizare: **Andre Gregory, ca el însuşi...** La premieră, celălalt Andrei, Şerban de astă dată, dispărea în masa cenuşie a militarilor, închidea uşile imense care o înconjurau pe Lucia, se ascundea printre soldaţii aceia care pot fi mutilaţi şi manipulaţi. Se cufunda cu masa armatei, în vreme ce Gregory zîmbea în mijlocul trecătorilor din oraş. Amîndoi se cufundau într-o fiinţă colectivă în numele unui anonimat ieşit din comun. Şi astfel, în secret, ne conduceau spre marele teatru care se înfăptuieşte în afara teatrului.

Traducere de Marina VAZACA

Pagini realizate de Alex. Leo ŞERBAN

● Anul III ● Nr. 136 ● 18 - 24 august 1995 ●

De ce nu mai fac bancuri

Constat, fără umbră de regret, dar şi fără să încerc a extrage de aici vreo semnificaţie, că sînt din ce în ce mai puţin dispus să accept bancurile, să fac eu însumi bancuri şi asta cu atît mai surprinzător cu cît pe vremuri căutam atmosfera încărcată de glume sau măcar fulgerată din cînd în cînd de cuvinte de spirit, chiar dacă acestea mă electrocutau şi pe mine. Eram tînăr, s-ar zice, şi deci dispoziţia mea era alta, acum eu trăind fatalele consecinţe ale alunecării pe versantul coborîtor al existenţei.

Nu cred, însă, că e vorba (numai) de asta. În adolescenţă şi în tinereţe, am trăit climatul special al Terorii, pe care au instaurat-o comuniştii în 1948 şi care a ţinut pînă după moartea lui Stalin: o epocă neagră, nefastă, neîndemnînd în nici un fel la umor. Şi totuşi, se glumea şi atunci, eu fiind chiar un campion al acestei dispoziţii; aveam o vocaţie în acest sens, depăşind amărăciunea şi teama, asta făcîndu-mă să înţeleg mica evocare a lui Anton Dimitriu a unei scene petrecute în timpul detenţiei sale şi care poate să pară altuia doar grotescă (**Rîsul,** în **Memoria** din anii trecuţi). Cea mai mare nenorocire atunci cînd îmbătrîneşti e să rămîi tînăr, spunea Oscar Wilde. Nu sînt de acord şi, dacă mi-e îngăduită replica, aş spune că maxima nenorocire, atunci cînd îmbătrîneşti, e totuşi să devii bătrîn. Nu e o glumă; e o constatare, pe care n-aş deduce-o din existenţa mea (care a fost prea distorsionată pentru a putea fi socotită tipică), o pun doar în paralel cu ceea ce s-a întîmplat pe atunci. Eram mult mai "spiritual", mai vioi şi mai înclinat spre glume, spre atmosfera veselă care se isca în tristeţea generală, chiar în gravele momente de criză. Şi asta în ciuda faptului că mă stăpînea ideea lui Camil Petrescu după care "spiritul" este foarte aproape de imbecilitate, chiar în expresiile lui superioare, adică la Anatole France, de pildă –, cu certitudine aceasta fiind situaţia lui Oscar Wilde însuşi.

Dar, la un moment dat, am cunoscut un ins care era un fel de profesionist al bancurilor, un actor de foarte jos nivel, dar plin de haz şi de isteţime, care ştia să glumească în fiecare clipă, scoţînd şi potrivindu-le pentru toate situaţiile, ca nişte elemente dintr-un repertoriu. Îl frecventa pe un prieten al meu şi îl întîlneam destul de des acolo ca să constat că resursele lui nu erau totuşi inepuizabile, că glumele lui erau aranjate şi asezonate mai mult decît spontane. Avea un banc pentru cazul că, sunînd la uşă, i se deschidea cu întîrziere sau foarte prompt; altul pentru cazul că apărea gazda sau o vecină de apartament, alta cînd vremea era frumoasă sau cînd venea la amicul meu să se adăpostească şi aşa mai departe. Iar în timpul şederii sale, individul se revărsa în glume, torenţial. Şi spre ruşinea mea trebuie să spun că, deşi le auzeam repetîndu-se, mă serveam eu însumi de ele şi le debitam la rîndu-mi în altă parte şi obţineam unele succese.

N-am făcut un efort special de a-mi reprima această tendinţă, s-a produs în mod firesc o atenuare a ei, treptată, pînă la căderea sub cea mai densă umbră. Mai ales acum, cînd n-aş avea mai multe motive să fiu mai amărît decît pe vremuri, căderea aceasta mi se pare surprinzătoare, dar o las pe seama analiştilor, dacă vor să se ocupe de ea şi să-mi ofere vreo explicaţie. (Se glumeşte, în genere, mult mai puţin acum; a dispărut şi celebrul Bulă: poate şi el, ca şi rîsul nostru de vremuri, era în compensaţie, era o revanşă amară pe care acum nu mai avem pe seama cui să ne-o luăm).

La sfîrşitul anilor '70, atunci cînd am ajuns în situaţia de a publica unele lucruri mai slobode, am scos la lumină un volum intitulat **Simple întîmplări în gînd şi spaţii** (1983), urmat de un altul, **Petreceri cu gîndul şi inducţii sentimentale** (1986), şi de un altul, **Capricii şi treceri cu gîndul prin spaţii** (1994) în care foloseam experienţa trecerii mele prin lume, dînd o formă mai ales glumeaţă unor întîmplări variate, în mod divers semnificative. Era un moment în care se decretase interzicerea cărţilor de "jurnale" (devenite periculoase chiar prin îngustimea unghiului subiectiv al mărturiilor) dar, curînd, şi a fotografiei autorului pus pe ultima faţă a copertei. În acele cărţi am cuprins două eseuri chiar despre rîs, avertizînd împotriva abuzului cu el, a inumanităţii funciare a glumei cu orice preţ, a nebuniei la care te poate duce rîsul.

Au mai trecut cîţiva ani de atunci şi am ajuns să adun material pentru un nou volum pe care-l crezusem de acelaşi soi, dar pe care m-am gîndit să-l intitulez mai simplu, **Întîlniri**, pentru că nu mai intră în serie cu celelalte trei. Asta datorită absenţei aproape complete a umorului, a atmosferei de voioşie. Materialul meu memorialistic s-a întunecat pînă la acoperirea nuanţei comice. Am păstrat însă în hîrtiile mele de notaţii cîteva întîmplări să zicem semnificative, pe care le ofer oricui ca subiect de gîndire. O fac la **Dilema,** încurajat şi de faptul că directorul ei, pe lîngă numeroasele-i haruri, posedă şi legături cu artele plastice şi a fost un timp custodele unei case-muzeu.

... Deci, era pe la începutul anilor '50, cînd tocmai se deschisese Muzeul de Artă în fostul Palat Regal şi năvala publicului adus mai ales de curiozitate nu se domolise încă. (Ocuparea sălilor cu opere artistice era cu totul alta decît cea pe care au cunoscut-o generaţiile mai recente.) O vastă carte de impresii trona în sala cea mai cuprinzătoare şi eu m-am apropiat de ea şi am putut citi printre altele, sub iscălitura unui brav locotenent al armatei Republicii Populare Române:

"Am vizitat această măreaţă expoziţie şi mi-am dat seama de superioritatea artei româneşti asupra celei străine. Cer ca în **Scînteia** să apară un articol în care să se arate că N. Grigorescu e cel mai mare pictor din lume".

O altă poveste datează din anii următori. Eram la Muzeul Satului, pe care-l puteam vizita într-o atmosferă de răgaz, de vacanţă binevenită, într-o dimineaţă de vară. La un moment dat, am văzut un grup de vizitatori mai stranii, altfel îmbrăcaţi decît restul lumii, conversînd voios, pe un ton mai ridicat decît alţii. Erau nişte italieni şi printre ei se aflau şi cîteva femei pe care le voi caracteriza, în propia lor limbă, drept "appariscente". Am intrat şi eu în căsuţa din care ei ieşiseră şi am văzut că notaseră ceva în cartea de impresii. Am citit:

"Am vizitat cu mult interes acest muzeu în care ni se arată foarte clar situaţia mizerabilă a ţărănimii române de dinainte de instaurarea comunismului".

A mai trecut un lustru şi, prin 1961, m-am aflat cîteva zile custode al unei expoziţii de stampe deschisă în mica galerie de lîngă Teatrul Armatei. Era vorba de "Donaţia prof. G. Oprescu", adică de o acţiune cu oarecare bucluc, deoarece se făcuse sub presiunea unor evenimente neplăcute. Anume, cu cîtva timp înainte fuseseră arestaţi mai mulţi colaboratori ai donatorului de la Institutul de Istoria Artei, Remus Niculescu, Th. Enescu, Mihai Rădulescu, Al. Paleologu. Crezîndu-şi situaţia periclitată, profesorul-director a pus în practică o intenţie a sa mai veche de a-şi dona colecţia artistică Academiei, ceea ce s-a făcut în cadrul unei ceremonii cu oarecare ecou. El a reuşit să-şi doneze colecţia fără să o dea, însă, luînd apoi piesele acasă, cu excepţia unei mici părţi, care cred că a ajuns în cadrul Cabinetului de Stampe al Bibliotecii Academiei.

Am asistat şi eu la acea ceremonie şi am făcut pe custodele cîteva zile mai apoi. La un moment dat, a intrat în expoziţie un ins care nu avea aspect de "tovarăş"; părea după vorbă un intelectual, s-a întreţinut cu mine şi eu i-am dat un plus de informaţii pe care le aflasem de la Oprescu însuşi cînd îl vizitasem acasă cu cîţiva ani înainte: că proprietarul era de origine foarte umilă, că achiziţionase totul dintr-o leafă şi prin abilitate, ceea ce-i sporea considerabil meritele etc. etc. Care nu-mi fu mirarea cînd omul meu s-a dus la cartea de impresii şi a scris următoarele:

"Mulţumim din inimă Partidului care a făcut ca aceste minunate opere să ajungă în mîinile poporului după ce ani de-a rîndul s-a ghiftuit cu ele numai burghezia ţinîndu-le închise în dulapuri şi seifuri".

O glumă, nu? Sau material pentru un comentariu cu haz: donaţia care n-a fost dată şi povestea de la Muzeul Satului care ar putea purta un titlu curat popular: "Unde dai şi unde crapă!"

Eu nu adaug nici un comentariu. Îmi vine în minte ce spunea bătrînul Talleyrand care, aproape octogenar, gemînd de durerile infirmităţii, copleşit de necazuri dar şi de glorie, de solicitări şi de duşmănii, ofta din adînc:

– În definitiv, viaţa asta ar fi destul de suportabilă, dacă n-ar mai fi şi petrecerile!

Îndrăznind să-l parafrazez pe acest gigant, voi spune la rîndu-mi:

– Oamenii de spirit sînt, la urma urmei, destul de suportabili, dacă nu s-ar apuca să mai facă şi bancuri!

Alexandru GEORGE

Cu tristeţe, despre succedanee

Într-o ţară tristă, plină de umor, cînd nu mai ai umor, rămîi doar cu tristeţea. Înainte vreme stăteam pe la colţuri şi ascultam, de pe la amici, bancuri cu miliţieni, cu evrei, cu ruşi, cu Zăroni sau Bulă, cu rabinul din Buhuşi, cu **Tutulor** sau **Codoi**. Azi lucrurile s-au schimbat, şi s-au schimbat atît de tare că totul a devenit aproape de nerecunoscut. Abia dacă mai auzim o glumă o dată pe semestru!

În schimb, asistăm la o avalanşă zilnică de succedanee ale bancurilor de odinioară, fie sub forma unor poante, lipsite însă de mica naraţiune introductivă, fie de gingaşe povestioare, dar eliptice de poanta finală.

Cel mai bine ar fi să exemplificăm:

Cu cîtva timp în urmă, à propos de criza grîului, de care toată presa a fost plină, domnul Ioan Gavra, vicepreşedinte al Senatului, cu faţa lui mare şi "nasul acut" (vorba lui Călinescu), cu o voioşie ce-l destinează, de la natură, spusului sau auzitului de bancuri, declara, cu o înfăţişare bine pusă la punct, de artist versat: "O criză a grîului? Nu există o criză a grîului, din moment ce avem prea mult grîu!". Nu-i bună? Desigur, numai pentru aceia dintre noi care au făcut măcar o brumă de învăţămînt de partid şi au aflat ce ne spunea chiar şi cel mai prost propagandist, anume, că o caracteristică a capitalismului este, printre altele, şi chestia asta cu... crizele de supraproducţie.

Dar despre stalinismul fără Stalin al domnului Gh. Grigurcu ce ziceţi? Şi cine spune asta? Chiar "Dumnezeu"! Păi, să nu-l crezi? Ascultaţi: "Dl. Grigurcu, anticomunist spumegător, se comportă în realitate ca un bolşevic pur. Este un fel de Felix Edmundovici Dzerjinski al ideilor. La fel ca părintele faimoasei CEKA, strămoaşa NKVD-ului şi a KGB-ului"... Cînd am citit rîndurile astea, am rămas cu citatul în gît. Ia te uită ce bine le potriveşte "Dumnezeu"! Numai că bancul era fără poantă şi-şi pierdea astfel cam jumătate din suculenţă. N-ar fi fost normal ca el să se termine cu, măcar, o mică aluzie şi la atît de neajutorata şi blînda noastră Securitate ce ne păzea să devenim, ferească sfîntul!, NKVD-işti sau KGB-işti? N-am fi avut, ca-n zilele noastre bune, o glumă teribilă, teribilă şi spusă ca la carte? Ce păcat!

Domnul Petru Dumitriu, în recenta carte a domnului George Pruteanu, ghiduşul care ne mai descreţeşte frunţile din cînd în cînd, domnia-sa fiind cam ultimul "bancurist" sadea, la o întrebare a neobositului reporter privind "virajul" spre comunişti din anii '50, răspunde calm, bănui, cu o mină de Malec: "Nu mă gîndeam atît de departe. Trebuia să supravieţuiesc **fizic**. Fizic! Eu eram slab ca un ţîr. Eram omul cu pneumoniile". Ei, aici ar fi trebuit să urmeze şi apoteotica încheiere: cum Occidentul, sărăcuţul de el!, nu numai că ne oferă civilizaţia lui năucitoare, magazinele lui de lux, maşini şi alte alea, dar ne vindecă definitiv şi de... pneumonie! Ce banc bun ar fi fost!

Am ales, la întîmplare, doar trei exemple care mi-au venit în minte. Dacă aş fi luat cîteva colecţii de ziare din ultimele luni, vă garantez, n-aş mai fi terminat-o niciodată. Dar ce vă împiedică, stimaţi cititori (ca să mă adrese şi eu, ca de la om la om, cum face domnul Petre Mihai Băcanu), să purcedeţi de îndată la un asemenea exerciţiu, şi folositor, şi extrem de fortifiant?

Aţi afla astfel surse de sănătate, de voioşie şi de calm olimpic, pe care nici o forţa de pe pămînt nu vi le-ar putea oferi. Şi nici n-aţi mai suferi de pneumonie în vecii vecilor!

Gîndiţi-vă numai la domnul Adrian Năstase, cu aplombul său inconfundabil, decretînd că tranziţia s-a încheiat, gata!, s-a dus (Ha-ha-ha!, inclusiv **Dilema**, "săptămînalul nostru de tranziţie", nu-i aşa?), la domnul ministru de finanţe, cu inegalabilul său aer de superioritate faţă de toţi cei ce n-au avut norocul să se facă finanţişti şi au devenit, fie sociologi sau istorici, fie avocaţi sau biologi, chiar profesori, la dulcele domn Ştefan Cazimir, mare amator de Caragiale, dînd de-a azvîrlita în tot ce e "opoziţiune", la atîţia deputaţi şi senatori, care mai de care mai dispuşi să caşte gura ca să le iasă porumbelul. Şi, de ce nu?, chiar la un vecin de-al meu, la o coadă pentru cupoane nominative. Plîngîndu-se că "ăştia" l-au dus, de cinci ani încoace, la sapă de lemn, la intervenţia mea că are totuşi la dispoziţie instrumentul cel mai teribil: **votul**, ştiţi ce mi-a răspuns? A zis aşa: "Ia ascultă, domnule, nu-mi veni cu chestii din astea! Să ştii de la mine, eu tot pe Iliescu îl votez!"

Păi, spuneţi şi dumenavoastră, stimaţi cititori, mai are rost să ne plîngem că nu mai avem bancuri, că nu ne mai trezeşte din letargie nelipsitul şi vajnicul Bulă? Eu zic că nu. Şi ştiţi de ce? Pentru că azi avem la îndemînă atîtea bancuri că nu le mai putem duce.

Chiar dacă toate, dar absolut toate, sînt atît de proaste şi de triste că-ţi vine să-ţi iei lumea-n cap.

Costache OLĂREANU

Economicul şi securitatea (I)

Fragment din introducerea la studiul elaborat în calitate de cercetător invitat la Colegiul NATO de Apărare de la Roma

Paradoxal, prăbuşirea sistemelor comuniste naţionale în Europa nu a uşurat viaţa celor care încearcă să afle ce rezervă viitorul pentru Bătrînul Continent. Dimpotrivă, multe semne sugerează că realităţile complexe şi complicate care se ivesc au luat prin surprindere gîndirea strategică şi politică.

După 1989, pentru analişti a fost evidentă tentaţia de a încerca să sape în solul post-comunist în vederea obţinerii unor concluzii relevante pentru întreaga politică europeană. O asemenea abordare era motivată de convingerea că majoritatea dificultăţilor cu care se confruntă Europa îşi au originea în Est, fiind o moştenire a epocii comuniste. Şi într-un sens fundamental această convingere era perfect normală şi logică, dacă luăm în considerare viciile congenitale ale sistemului comunist. Dar în acelaşi timp mulţi profesionişti păreau că omit existenţa unor serioase probleme care afectau Europa occidentală cu mult înainte ca principiul dominoului să acţioneze în lumea comunistă.

Tocmai percepţia interacţiunii între cele două feluri de slăbiciuni specifice - oricît de diferită ar fi natura lor în cele două părţi ale Europei - mă face să cred că este necesară o abordare diferită a dinamici europene, fie din punctul de vedere al politicii economice, fie relativă la securitate. Întrepătrunderea acestor două dinamici derivă din aspiraţia ţărilor post-comuniste de a-şi dobîndi viabilitatea economică, sincron cu aspiraţia ţărilor Europei occidentale de a-şi recîştiga vitalitatea economică. Aceste două eforturi presupun compromisuri majore şi provoacă mari dileme politicienilor europeni.

După părerea mea, un cadru analitic corect trebuie să cuprindă un set mai bogat de premise în privinţa direcţiilor economice în lumea contemporană şi trebuie să folosească o perspectivă globală, în termenii celor trei cercuri concentrice ale tranziţiei în lume. E adevărat, transformarea post-comunistă din Europa de Est este o provocare extraordinară pentru societaţile respective, pentru Europa şi pentru întreaga lume.Dar această sfidare nu poate şi nu trebuie să fie disociată de tendinţele care au caracterizat evoluţia Europei occidentale de cîteva decenii. Cred că doar astfel vor putea fi înţelese reacţiile ţărilor din Europa occidentală faţă de ceea ce se petrece în partea de Est a continentului şi în fosta Uniune Sovietică. De aceea este necesar ca modificările în curs din Europa şi dificultăţile cu care se confruntă să fie examinate într-un context global; tendinţele globale ar trebui încorporate într-un set de explicaţii care să se refere la posibila şi probabila dinamică europeană.

O altă idee centrală care determină o asemenea abordare este proeminenţa economiei, a problemelor economice şi a impactului lor asupra tuturor sferelor vieţii sociale. Ar fi imposibil să fie negată cu argumente solide o teză conform căreia problemele economice joacă un rol sporit în lumea ulterioară războiului rece. Şi în Europa problemele economice au depăşit semnificativ celelalte preocupări de pe agendele guvernamentale. Şi nu este surprinzător faptul că guvernele văd o legătură strînsă între starea de sănătate a economiei şi capacitatea lor de a face faţă adversităţilor externe. De exemplu, în 1993, la Conferinţa anuală a Institutului internaţional pentru studii strategice dedicată securităţii europene, Jacques Delors - la acea dată preşedintele Uniunii Europene - a observat că "atunci cînd europenii îşi vor identifica interesele vitale, vor fi obligaţi să admită că economicul şi securitatea sînt cele două feţe ale aceleiaşi monede". La aceeaşi conferinţă, secretarul pentru apărare de atunci al Statelor Unite, răposatul Les Aspin a afirmat că "bunăstarea economică este vitală pentru securitate". Din acest motiv special este raţional să se accentueze asupra temeliei economice a securităţii naţionale şi internaţionale într-o Europă în continuă modificare, într-o lume care se schimbă. Sau, altfel spus, merită analizate implicaţiile de securitate ale evoluţiilor economice pe continentul european, atît dintr-o perspectivă regională, cît şi dintr-una globală.

Dimensiunea economică a securităţii poate fi examinată atît în sens larg, cît şi în sens limitat. În sens limitat ea se referă la relaţia dintre puterea economică şi capacitatea de a realiza obiectivele naţionale. Este evident că sporirea puterii economice oferă mai multe resurse şi inspiră mai multă încredere în politicienii de la toate nivelurile societăţii. În acest context trebuie făcută o distincţie dintre evoluţia puterii economice în termeni absoluţi şi cea în termeni relativi. Bineînţeles, că situaţia ideală este o creştere a capacităţii economice în ambele sensuri. În sens larg, securitatea economică se referă la resursele de care beneficiază societatea şi la cele pe care le poate aloca pentru a-şi păstra valorile şi principiile fundamentale, şi la modul în care standardul de viaţă al cetăţenilor se acordă cu speranţele lor.[1]

O altă distincţie utilă poate fi făcută - şi ea a dobîndit o importanţă sporită - în condiţiile accentuării interdependenţelor între dimensiunea naţională şi internaţională a securităţii unei ţări. Este evident că, într-un sistem internaţional deschis bazat pe domnia legii, interacţiunea dintre spaţiile naţionale este mai facilă, încurajîndu-se cîştigurile economice ale celor mai competitivi participanţi.

Conexiunea intimă între economia naţională, şi legăturile ei cu spaţiul internaţional pe de o parte şi securitatea naţională, de altă parte, poate fi considerată evidentă; e permisă şi afirmaţia că această conexiune apare în prim planul politicii în pofida, sau mai bine zis chiar datorită forţelor globalizării economice, şi fără a ţine seama de filosofiile economice ale elitelor guvernamentale - filosofii care probabil ar putea modela acţiunea politicilor economice.[2]

Deşi statele naţionale recunosc şi contează pe beneficiile de securitate oferite de un regim (sistem) economic internaţional "bun", ele aspiră să-şi construiască o putere economică intrinsecă apreciind că aceasta este sursa primară a securităţii naţionale. Un comportament de acest tip caracterizează în special acele state care au un cuvînt greu de spus în relaţiile internaţionale, fiind foarte conştiente de importanţa statutului lor de mare putere.

Evident, modalităţile în care guvernele intenţionează şi realizează rezolvarea problemelor economice influenţează nu numai evoluţia viitoare a propriilor societăţi naţionale, ci şi funcţionarea sistemului internaţional. Şi totuşi, deşi preeminenţa statelor naţionale printre actorii interacţiunii internaţionale nu poate fi contestată, rolul jucat de structurile şi organizaţiile internaţionale în sistematizarea legăturilor dintre actorii naţionali nu poate fi subestimat. Dimpotrivă, se poate demonstra că o slabă coordonare a politicilor naţionale, combinată cu frecventa lor calibrare mioapă, poate pune în primejdie funcţionarea unui mediu internaţional sănătos; se poate astfel ajunge la un cerc vicios în domeniul relaţiilor economice internaţionale.

Analiza trebuie să acorde atenţia cuvenită şi altui proces: reînvierea naţionalismului economic în relaţiile externe. E necesar să subliniem că această renaştere s-a petrecut în pofida accentuării interdependenţelor mondiale[3], şi inerent acest lucru afectează vulnerabilităţi şi sensibilităţi naţionale.

Aşa cum am subliniat, fenomenul poate avea implicaţii profund negative asupra funcţionării sistemului economic internaţional, dacă manifestările periculoase se desfăşoară necontrolat; conflictele comerciale şi tendinţele de formare ale unor mari blocuri comerciale opozante sînt un bun exemplu. Naţionalismul economic necontrolat poate chiar primejdui alianţele politice şi militare. De exemplu, am putea lua în considerare eventualitatea ca Statele Unite să-şi reconsidere dorinţa de a asigura o umbrelă protectoare Japoniei, dacă vor continua fricţiunile economice, aparent crescînde şi de neoprit? Sau, altfel spus, va continua Japonia să se bizuie pe alianţa strategică cu Washingtonul, dacă se intensifică fricţiunile economice bilaterale?

Acţiunea cercului vicios menţionat mai sus, intensificarea naţionalismului economic pot duce la ceea ce experţii în teoria jocurilor numesc "un echilibru rău" în economia mondială. Un asemenea echilibru defectuos a fost, de exemplu, Marea Depresiune de la sfîrşitul anilor '20 şi începutul anilor '30.

Să zăbovim asupra ultimei afirmaţii. Sigur, istoria economică şi politică a lumii moderne poate fi citită ca o confruntare permanentă între forţele internaţionaliste, în special în varianta lor liberală, wilsoniană, şi cele ale naţionalismului. Această afirmaţia poate fi considerată de către unii drept obişnuită, chiar banală, şi ar avea dreptate dacă ea nu ar fi adecvată lumii contemporane. Deoarece cu adevărat importantă este încercarea de a identifica acele curente care prin acţiunea lor vor modela dinamica forţelor globalizării economice în confruntare cu cele ale fragmentării.

Daniel DĂIANU

1 - Pentru Richard Cooper securitatea naţională se referă la "capacitatea unei societăţi (naţiuni) să beneficieze de, şi să-şi dezvolte cultura şi valorile"(1975). E necesar să facem o distincţie între interesele naţionale aşa cum sînt ele definite de elitele conducătoare şi de cele care reprezintă într-adevăr interesele cetăţenilor. Evident, cu cît democraţia funcţionează mai bine, cu atît cele două seturi de interese sînt mai isomorfe. De fapt, într-o democraţie, elitele ajută ca interesele naţionale să se exprime prin instituţiile fundamentale.

2 - Politica economică a statului nu înseamnă în mod necesar intervenţionism; ea poate să însemne stabilirea (formalizarea) regulilor jocului şi apărarea funcţionării nestînjenite a pieţei libere.

3 - Este ceea ce unii numesc apariţia "economiei globale".

America şi diplomaţia comerţului

"Cînd diplomaţia e bună, relaţiile comerciale sînt fructuoase" - remarca deunăzi, la Washington, Christine Chanvet, secretar de stat la Ministerul Comerţul Exterior al Franţei. Se verifică şi contrariul? Poate fi comerţul un substitut al diplomaţiei, cum încearcă să demonstreze Statele Unite?

America anilor '90 este o super-putere care nu se mai afirmă pe scena internaţională aşa cum o făcea pe vremea războiului rece. Mai intens decît oricare dintre predecesorii sau, Bill Clinton a plasat comerţul - şi economia în general - pe primul plan al priorităţilor naţionale. N-ar fi nimic rău în asta, dacă în paralel diplomaţia tradiţională n-ar fi însoţită de un reflex retractil şi de încercarea de a evita regula jocului. E o realitate: campionii liberului-schimb iau decizii unilaterale, de cîte ori sînt primejduite interesele lor vitale; interese care ieri se numeau strategice, iar astăzi au devenit comerciale.

De acord cu multilateralismul, dacă acesta permite promovarea agresivă a exportului american. Dacă, dimpotrivă, concesiile solicitate sînt considerate inadmisibile, Washingtonul practică fără jenă unilateralismul. Superputerea îşi reia drepturile, regăsindu-şi comportamentele: ameninţarea cu sancţiunile comerciale este o altă versiune a "diplomaţiei canonierei". Rezultatele nu sînt strălucite: în mai puţin de şase luni, relaţiile între Statele Unite şi două dintre ţările cele mai puternice din Asia - China şi Japonia - s-au deteriorat grav.

Oricare ar fi ambalajul diplomatic cu care a fost acoperit acordul automobilelor, americanii n-au cîştigat mare lucru din confruntarea cu Tokio. Sistemul *Kereitsu*, formă de cartel a industriei nipone, a rămas intact. În ceea ce priveşte deficitul comercial american, a cărui reducere justifica în ochii Washingtonului ameninţarea cu un "război comercial", experţii apreciază că el va putea fi redus cu 7,5%. Această "diplomaţie comercială" a Americii nu este surprinzătoare: unilateralismul şi izolaţionismul nu sînt decît expresiile aceluiaşi fenomen.

Aşa cum a procedat adeseori de-a lungul istoriei, America îşi restrînge preocupările la propriile interese. Robert Dole, denunţă "internaţionalismul iresponsabil" cînd se referă la Bosnia, iar Newt Gingrich, turbulentul *speaker* al Camerei reprezentanţilor stigmatizează "fanteziile multinaţionale" ale lui Bill Clinton, vinovat de "subordonarea Statelor Unite în faţa Naţiunilor Unite".

Pentru republicani, "Marele Satan" este ONU şi agenţiile sale risipitoare care cheltuiesc banii americanilor, dar Statele Unite sînt pe locul 20 pe lista ţărilor care contribuie la operaţiunile Naţiunilor Unite, iar ajutorul acordat străinătăţii reprezintă 0,15 % din PIB, ceea ce situează Washingtonul pe locul 21 din lista ţărilor industrializate. Este adevărat că atitudinea comunităţii internaţionale în Bosnia, via ONU, nu prea îndeamnă Statele Unite să-şi revizuiască atitudinea. Istoricul Arthur Schlessinger Jr. îşi amintea recent, în revista **Foreign Affairs**, că pentru Franklin Roosevelt ONU era tocmai un mijloc de luptă împotriva tendinţei congenitale de izolaţionism a Americii. Vietnamul şi Somalia, printre altele, explică de ce soarta musulmanilor din Bosnia nu justifică pentru americani moartea soldaţilor lor.

Şi războiul rece a fost un antidot împotriva izolaţionismului. Acum, "diplomaţia comerţului" prezintă ambiţii care pot fi considerate de cucerire (...) Există o constatare precisă: din 1987, exportul de bunuri şi servicii a reprezentat o treime din creşterea economică a Statelor Unite. Cifra locurilor de muncă create de acest sector a progresat de şase ori mai repede, decît cea creată de sectorul intern.

De aceea, la începutul anului 1994, a fost elaborată o "strategie naţională a exportului" în vederea cuceririi "noilor pieţe": Mexic, Argentina, Brazilia, China, India, Indonezia, Coreea de Sud, Polonia, Turcia, Africa de Sud. Conform aceleiaşi logici s-a decis că celelalte ţări din Asia de Sud-Est, în care intră şi Vietnamul, vor fi atent examinate de către administraţie.

Cînd se ia în consideraţie o piaţă sau un proiect, industria americană poate conta pe sprijinul masiv al agenţiilor federale, şi al Agenţiei Centrale de Investigaţii. Noţiunea de **forţă de intervenţie** (task force) se referă la mobilizarea tuturor ajutoarelor pentru export, extraordinara eficacitate a **politicii pledante** (advocacy policy) combinînd presiunile Casei Albe cu eforturile sectorului privat. (...)

Laurent ZECCHINI

Le Monde, 2 august 1995

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU

Nostalgia unui consens pierdut

- dialog cu Florian PITIŞ -

Cine e convins că nu se mai spun bancuri, ţine, probabil, televizorul închis. Ratează, astfel, reclama făcută la ore de vîrf cuponului nominativ de privatizare şi efectul ei asupra "cuplului de Hamangia", rămas pe gînduri din neolitic. Aflînd despre ce-i vorba, bărbatul se animă, mormăie plăcut surprins şi-şi consultă din priviri jumătatea, iar femeia, mai exuberantă, la auzul cuvîntului "acţionar" - chiar *face cu ochiul*! Printr-un gest inadecvat, pansiva doamnă de lut pare să arunce dubii asupra paradisului posibil (17.000.000 de milionari!), dar în acelaş timp restabileşte o relaţie pe care o bănuiam pierdută de vreo cîţiva ani: comunicarea prin banc. Clipitul complice a fost o activitate de durată a societăţii româneşti postbelice, mod de redimensionare a realităţii şi criteriu de selecţie a ceea ce merită a fi pus la îndoială.

Imediat după 1944, eroul numeroaselor bancuri devenise Romulus Zăroni, ministrul agriculturii în guvernul Groza, reprezentativ, în opinia curentă, pentru categoria care urma să se impună: omul necunoscut, cu instrucţia precară, nepregătit pentru rol şi, deci, păgubitor şi ridicol faţă de marea răspundere ce-i revine.

De la el pînă la Ceauşescu şi Soţia, nu mai apar în bancuri alte personaje politice (Dej, Bodnăraş, Drăghici) nu numai datorită etapelor de teroare ci şi, probabil, fiindcă odată fixat un anumit tip, remarcabil datorită incompetenţei sau spiritului arbitrar, el nu mai provoca surprize prin comportament ci ilustra doar variante de situaţii (*cu ruşi, cu activişti, cu miliţieni*).

Ultimul personaj de relief, Bulă, a fost rezoneurul societăţii în declin, singurul capabil a clasifica degringolada prin formule memorabile şi de netradus: *ncchezol, adidaşi, petreuşi, take-muri* ş.a. Dar, ca efect bizar, bancurile care "spuneau adevărul" întreţineau, de fapt, o unitate a ipocriziei; cei care le colportau şi rîdeau împreună de ele s-au trezit, după decembrie '89, în tabere deosebite pînă la ireconciliere. Se pare că acum nu ducem atît dorul poantelor amuzante, cît a acelui optimist "consens prin făcutul cu ochiul". Dialogul asupra temei propuse în numărul de faţă al revistei noastre a fost purtat cu un cunoscător în materie, artistul **Florian Pitiş**.

Cea mai îndepărtată rudă a actorului

Stimate domnule Florian Pitiş, ce credeţi că reprezenta bancul, în epoca nu de mult încheiată: o parolă între oameni de încredere, stabilirea unui nivel egal în comunicare sau orgoliul cuiva de a fi bine informat, fie şi în fleacuri?

Florian Pitiş: Dacă urmăriţi explicaţii cu aparat teoretic nu m-aţi nimerit. Nu-i stilul meu. Bancul însumează toate cele enumerate şi asigură, se ştie, un mod de supravieţuire. Prin el, spiritele optimiste de la Dumnezeu şi pline de speranţă aveau o posibilitate de manifestare pe care societatea nu le-o oferea. Transmiţătorul/spuitorul de bancuri era un tip liber, vital, alteori un om nesigur pe sine, dornic de simpatie; era şi provocator (nu o dată!) sau infantil. El ar putea fi privit drept cea mai îndepărtată rudă a actorului. A, sigur, depinde de caz şi de proporţia isteţimii, de farmecul sau de obrăznicia care diferă de la individ la individ; dar cel ce spune bancuri este un actor în embrion, un ins cu gustul exhibării, care are nevoie de public. E "rolul mic" care n-are timp, stăpînit de-o dorinţă dementă de-a cîştiga simpatia, şi - de ce nu? - de a-şi exercita instinctul de dominaţie (n-aţi întîlnit niciodată indivizi care acaparează asistenţa, îmbătaţi de succes?). De aici începe actorul, cred eu, de la animatorul care provoacă, întreţine buna dispoziţie a unui grup, a unei întîlniri, a unei petreceri. Spuitorul de bancuri n-are nevoie totdeauna de cadru propice, şi-l procură singur chiar în condiţii insuportabile.

Am recitit acum vreo 10 ani **Fabrica morţii,** o carte despre lagărul de la Auschwitz, şi-am găsit un amănunt ce-mi scăpase la prima lectură, care mi-a dat tărie extraordinară să fac teatru în continuare, pe vremea cînd tremuram de frig pe scenă şi orbecăiam în întuneric pe străzi, spre casă. În acel lagăr a funcţionat un cerc de teatru al deţinuţilor! Ceva incredibil... Cam ce jucau ei acolo, doar nu "cîntarea Auschwitz-ului"? Şi dacă le-a ars de teatru, în mod sigur trebuie să fi existat şi-o colecţie de bancuri la Auschwitz şi este de imaginat, cu toată represiunea, şi una la Poarta Albă. Sau nu? Oricum, bănuiesc că ele evidenţiau mai ales latura cinică, bancul, fiind nu numai un exerciţiu de fantezie şi amuzament ci şi un mod de a afişa cinismul.

În societatea românească de după război colportarea bancurilor încălca nişte convenienţe: chiar dacă erau "decoltate" glumele începuseră să fie comunicate şi în prezenţa femeilor şi a copiilor avînd ca justificare faptul că ţinta politică îngăduie licenţele de limbaj. Cine le spune mai bine: un bărbat, un tînăr, o femeie cu haz, un"trecut prin viaţă"?

Femei spunînd bine bancuri eu nu prea ştiu. Bărbaţii, ba chiar şi tinerii, au şi repertoriu bogat şi talent de interpretare, în general. Esenţializarea pe care o presupune un banc, şlefuirea - să spui ceva cu haz într-atît de scurt timp şi atît de percutant - înseamnă o performanţă. Expresivitate de haiku, de poem într-un vers. Adolescenţii sînt mai puţin interesaţi de bancurile cu înţeles, cizelate ca metafora, cît de cele distrugătoare, absurde, ori cu stil de avangardă, ca să zic aşa.("De ce-are rinocerul corn? Că n-a găsit chiflă"). Cînd faci tu însuţi bancurile, le lansezi în premieră, este nevoie de o mazetă, o victimă sigură, chiar dacă poanta nu trece dincolo de mediul în care s-a născut. Am un coleg la teatru, mai smolit la faţă, eu îi spun Zuzu, care e o ţintă favorită: "spune-mi şi mie, soţia ta nu se sperie noaptea, cînd vede o cămaşă care-i spune somn uşor"? Mai sărim calul, se mai supără, dar a suportat pînă acum sute de bancuri, cred. Una din marile mele bucurii am simţit-o atunci cînd, datorită unui om cu un extraordinar simţ al umorului, Dorin Dron, am descoperit o schemă a glumelor pe care am şi pus-o imediat în aplicare în spectacolul "Poezia muzicii tinere": înţelesul, sensul doi. E fără greş. Toată lumea aşteaptă sensul normal, tu lansezi *sensul doi* - ca-n celebrul: "Ce mai faci? Nu fac nimic, cumpăr de gata". Eram odată cu Dorin Dron la Cireşica, în perioada cînd repetam "Lungul drum al zilei către noapte". Am mîncat, am băut un vin, m-am încălzit şi am început să-i povestesc cum văd eu rolul, în ce fel s-a jucat în regia lui Laurence Olivier, cum îl vrea domnul Ciulei, şi mă ambalasem, şi făceam asociaţii şi descoperiri, şi decretam principii...; el mă asculta dădea din cap şi după vreo 20 de minute mi-a pus uşor palma pe braţ: "Iartă-mă, n-ai să-mi dai 100 de lei pînă la leafă"? Am căzut din cer şi m-a apucat un rîs...Doamne, ce demontare. Tocmai cînd gîndeam mai deştept, mai profund, mai strălucitor! Aducere la real prin banc. De multe ori, o glumă reprezintă ieşirea cu panaş dintr-o situaţie dificilă. Îmi imaginez cam cîte victorii plitice s-au obţinut în fracţiuni de minut datorită unei vorbe de spirit bine alese, spuse la momentul potrivit. De ea s-ar putea să depindă, cu nuanţe bineînţeles, chiar relaţiile dintre ţări.

Bulă

Se spunea că Bulă, vagabondul care circula prin bancurile socialismului, ar fi fost conceput de organele de dezinformare. Regretatul I.D.Sîrbu bănuia originea numelui ca derivată de la un verb ţigănesc. Ce ştiţi despre eroul în chestiune?

Ca reacţie, pare mai degrabă rezultat dintr-o combinaţie de Păcală şi Tîndală reuniţi în acelaşi personaj, în egală măsură isteţ şi tembel. Am rămas uimit să descoper că în opera *Tommy*, a formaţiei The Who, apare un personaj foarte cinic, foarte violent care se prezintă: "I am the school booly", un neastîmpărat creator de conflicte, care sparge tot şi devine coşmarul profesorilor. Să aibă şi occidentalii unul aşa de apropiat nouă? Datorită consoanei surde cu care începe, numele lui Bulă se pretează la ambiguităţi, are o sonoritate cumva licenţioasă, care fixează bine aventurile purtătorului şi asigură chiar parte a hazului. Bineînţeles că un serviciu de informaţii, care trebuia să sondeze starea de spirit a populaţiei, putea să-şi dea seama de ea mai bine datorită bancurilor decît articolelor din presa de atunci, din epoca în care Bulă ţinea afişul. Dar cele "manufacturate" de instituţia specializată se distingeau clar, cu tot aerul lor pretins detaşat. (În această categorie ar intra şi observaţia atribuită lui Bulă că Elena Ceauşescu reprezintă SIDA, savant, ing. dr. acad., "Tovarăşul" fiind deci de treabă dar dominat, n.n.). A crede că toate erau făcute de securitate, e o ipoteză ce nu se poate susţine: de ce nu se mai fac şi acum bancuri bune, doar oamenii securităţii n-au dispărut? Apropos, o ştiţi p-aia: "Ce-ai tu, mă, contra ungurilor?" "Eu? Nimic: două-trei grenade, o mitralieră"...

Dar nu credeţi că instituţia abilitată lua în calcul şi capacitatea bancurilor de a transforma în derizoriu necazurile obişnuite, făcîndu-le astfel suportabile?

Bineînţeles. Alfel cum am mai fi rîs de mama care-şi înfofoleşte copilul ca la pol şi îl trimite apoi să se joace în sufragerie? Acum stăm de vorbă aici la *Carul cu bere* căruia Păstorel Teodoreanu, client fidel al restaurantului, îi codificase numele - C.C.B. Cînd pleca în timpul programului de la amăritul său de serviciu, spunea întotdeauna portarului "sînt la C.C.B.", iar cerberul saluta impresionat, bănuind o prescurtare a "forului suprem". Fără să ştie de butada lui Păstorel, redactorii de la radio botezaseră bufetul Codrii Cosminului, din vecinătate, **La C.C.** Glumele slujeau deseori la îmblînzirea realităţii imposibile.

"Adevărul minte"

Vă mai amintiţi vreuna dintre ultimele anecdote auzite sub dictatură?

Vă spun un fapt real, savuros ca un banc bun. În ajunul Congresului al XIV-lea galeria Rapidului, venită la Drobeta Turnu Severin să-şi susţină echipa în deplasare, a fost brutalizată, insultată de localnici şi condusă cu miliţia la gară. Suporterii bucureşteni au urcat cuminţi în **garnitura lor** şi cînd s-a pus trenul în mişcare au aruncat pe ferestre cu tot ce le-a venit la mînă avariind clădirea gării. Fapt grav în ajunul "marelui eveniment"! S-a comunicat pe "scurt" şi în Gara de Nord rapidiştii au fost aşteptaţi de scutieri. Văzînd situaţia, suporterii giuleştenilor s-au încolonat sub direcţia lui Mincea, şeful galeriei, şi au început să scandeze: "Ceuşescu - PCR, Ceauşescu reales". Cum să dai în ei? Pe cine să arestezi cînd clocoteşte peronul de voci entuziaste? Aşa s-au dus acasă, în grup, conduşi frumos de scutieri şi nimeni n-a păţit nimic.

Bancurile nu oferă cumva şi o vagă speranţă de schimbare, de vreme ce prin intermediul lor absurdul poate deveni evident pînă şi pentru cei care-l produc?

Depinde, deşi nu prea cred. Ce putea fi mai dur, mai direct decît bancul: "dar cu cianură n-aţi încercat?" à propos de condiţiile barbare în care trăiau românii. Dar n-a contat. Pe cei care hotărau atunci soarta societăţii nu-i afecta, nici foamea, nici frigul, nici faptul că într-o dimineaţă puteau să nu mai găsească staţia de autobuz la locul ei şi nici toate clădirile străzii în picioare, cum păţea restul lumii. Faţă de realitate puteau arbora o mină uimită, ca americanii de la Hotel George Washington, cînd i-am întrebat, în 1979: "şi dacă nu merg lifturile voi ce faceţi?" "Imposibil, cum să nu meargă!"

Astăzi se mai fac bancuri? Care-i primul pe care l-aţi auzit după revoluţie?

Nu l-am auzit, l-am citit în pasajul Universităţii, în 1990, şi am simţit că I.L.Caragiale ar fi putut fi invidios. Scria cu litere mari, groase: **Adevărul minte**!(vă daţi seama, era vorba de ziar, dar lipseau ghilimelele). Intrînd în noua realitate, oamenii nu mai au obişnuinţa micilor grupuleţe, a taclalei, a vorbei de spirit spuse cu efect bine urmărit, dar nu e de crezut că această componentă a caracterului nostru se va modifica esenţial. Am observat de altfel, că dacă în societate se întîmplă ceva care nu e de găsit în Caragiale, atunci acel "ceva" nu e cu adevărat şi pe-de-a-ntregul românesc. Oricum, în banc viaţa se manifestă mai complet decît în oricare sistem filozofic sau doctrină, care sînt incapabile să cuprindă totul. Îl putem numi oglinda vieţii, avînd şi capacitatea de a o amenda moral. Chiar aşa: bancul este nu numai fantezist, vital, cinic, absurd dar, la urma urmei, şi moral.

Şi acum, domnule Florian Pitiş, ultima întrebare...

Nu, nu, în nici un caz;ultima nu!

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Un Malec din str. Stavropoleos

Lîngă restaurantul "Carul cu bere" s-a deschis o cramă cu firma **Variété la Păstorel**. Vrînd să ştim de ce se cheamă aşa, întrebăm şi aflăm următoarele:

"Cînd lumea vede scris aşa, acolo sus, se gîndeşte la fostul balerin Păstorel: mare greşeală. Fraţii Păstorel (!) au fost doi fraţi care au trăit în perioada interbelică, de origine oameni boieri, adică tatăl general, mama casnică. Şi Teodosiu(Al.O.Teodoreanu, cum s-ar spune, n.n.) a scris în perioada asta interbelică **Variété la Păstorel**, care este un poem în versuri şi reprezintă cartea de bucate, fiindcă lui îi plăcea foarte mult bucătăria. A vrut să ajungă şi el militar, dar în timpul liber şi-a dat seama că poate face carieră ca poet şi scriitor; a fost şi ajutat de revista aia de la Iaşi, cum îi spune?, şi prin intermediul ei a renunţat la cariera de militar şi e mare poet. **Variété la Păstorel** este exact titlul poemului care reprezintă cartea de bucate şi sugerează prin el şi ideea mioritică, adică tradiţionalele feluri româneşti. Asta nici la liceu nu se învaţă".(slavă Domnului! n.n.)

Amănuntele inedite şi aiuritoare ni le debitează dezinvolt, sigur de sine, "domnul Lică, portarul", cum se prezintă textual.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma),Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

Anul III
nr. 137
25 - 31 august 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

BIŞNIŢĂ, NEGUSTORIE, COMERŢ

În ordinea apariţiei • Cristian PREDA • Mihaela IRIMIA • Alexandru GEORGE • Val CONDURACHE • Irina NICOLAU • Mircea VASILESCU • Daniel DĂIANU • negutători, comersanţi şi alţi specialişti în domeniu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Dezamăgirile dlui Coja

Dl. Ion Coja, într-un articol dintr-un număr trecut al **Dilemei**, crede că am ratat cartea mea recentă **Anii treizeci, Extrema dreaptă românească.** Motivul? N-am reabilitat, cum crede Dsa că s-ar fi cuvenit, mişcarea legionară, pe care dl. Ion Coja o afecţionează, e evident din "notele sale de lectură", în chip special. De altfel, dl. I.C. este titular de rubrică la revista **Mişcarea**, organul de presă al partidului condus de dl. Marian Munteanu. Şi acest partid mărturiseşte deschis filiaţia din mişcarea legionară. Îmi pare rău că l-am dezamăgit pe dl. Ion Coja. Dar nu mi-am propus decît să reconstitui, prob şi documentat, fizionomia unei orientări în spiritul public al acestui al patrulea deceniu din veacul nostru. Am citit, pentru asta, cărţi, documente, corespondenţă, memorialistică, **întreaga** presă a timpului. Am distins, în această orientare, cîteva direcţii posibile pe care le-am analizat, mişcarea legionară fiind numai una dintre acestea. Şi nu e deloc în intenţia mea să mă specializez ca istoric al mişcării legionare (există, îi asigur pe cititori, subiecte mai atrăgătoare pentru istoricul literar ce sînt).

Reproşul dlui I.C. e că n-am dat ascultare şi pîrîtului, adică foştilor legionari, încă în viaţă, care mi-ar fi oferit explicaţiile lor despre faptele din anii '30. Mai întîi aş preciza că eu n-am în carte "pîrîţi" ci, cum spuneam, direcţii ale unei orientări în spiritul public al acelui deceniu, pe care le analizez, cu obiectivitatea impusă de documentele adunate. Inutil, pentru asta, să conversez cu foştii legionari. Un analist spaniol - Francesco Veiga - ocolind arhivele şi bibliotecile româneşti şi scriind o carte (tradusă şi în româneşte) despre **Istoria Gărzii de Fier**, a utilizat cu precădere metoda conversaţiei cu foştii legionari (mai ales căpetenii) stabiliţi în străinătate. Imaginea despre mişcarea legionară nu e alta - ştie oricine a citit această carte - decît aceea din capitolul din lucrarea mea. Ideea obsesivă a dlui I.C. e că, stînd de vorbă cu aceşti legionari supravieţuitori, le-aş fi acceptat naivele şi părtinitoarele opinii care explică edulcorat fapte abominabile. L-am auzit, de pildă, pe un domn Şerban Milcoveanu (medic ca profesiune), care, la un colocviu al istoricilor români şi germani din 1991, a afirmat că N.Iorga n-a fost asasinat de legionari ci de oamenii lui Eugen Cristescu. Cum să pui temei pe astfel de afirmaţii, cînd toate documentele (arhivă, presă, memorialistică, corespondenţă) atestă că asasinatul a fost făptuit de legionari? Chiar şi Horia Sima, în cartea sa **Era libertăţii** (2 vol.) îşi asumă responsabilitatea mişcării politice pe care o conducea atunci în comiterea acestui asasinat, relatînd, cu detalii, convorbirile cu doi membri ai grupului de comando care l-a ucis mişeleşte pe N.Iorga. Să dau crezare fanteziilor dlui Şerban Milcoveanu sau documentelor, inclusiv mărturisirilor lui Horia Sima, pe care, de altfel, le-am citat în carte? Foştii legionari mai acreditează versiunea că I.G. Duca, prim-ministru în funcţiune, n-a fost asasinat de cei trei legionari (Nicadorii) pe peronul gării Sinaia în seara zilei de 29 decembrie 1933, ci - se putea? - de oamenii lui Eugen Cristescu, şeful poliţiei secrete de atunci. Dl. Ion Coja îmi reproşează că, neluînd în seamă această ipotetică versiune a bătrînilor legionari, am prezentat "asasinarea lui I.G.Duca... mai departe în termenii anilor '50". Cum în termenii anilor '50? Dar toată presa anului 1934, inclusiv relatarea procesului Nicadorilor, atestă vinovăţia de necontestat a legionarilor asasini. E drept, s-a ştiut atunci şi apoi memorialiştii epocii au comentat, că regele Carol al II-lea ar fi fost informat de proiectatul asasinat şi n-a luat măsuri de protejare a primului său sfetnic, că nu l-a reţinut, cum ar fi prescris protocolul, pe premier să înnopteze la Peleş, că, apoi, după asasinat, abia a îngăduit depunerea lui Duca într-o aripă a Palatului. Toate aceste ipoteze pot fi verosimile. Rămîne însă faptul că asasinii au fost trioul legionar Nicolae Constantinescu, Ion Caranica, Doru Belimace (prin acrostihul numelor: Nicador). S-au păstrat în arhivă şi în presă declaraţiile lor la anchetă şi proces care sînt, toate, perfect lămuritoare. De altfel, Legiunea i-a transformat, de îndată, în eroi ai mişcării, omagiindu-le jertfa şi sacrificiul. Cum să conteşti, azi, fapte evidente petrecute la sfîrşitul anului 1933 şi oferite ca pildă de jertfire eroică de chiar mişcarea legionară a vremii în frunte cu Căpitanul ei? Cam acestea (şi altele la fel) sînt disculpările supravieţuitorilor legionari. Şi pe acestea, pe care le ştiu bine, să le fi luat în seamă, după cum mă tot îndeamnă dl. Coja? Dar pot fi ele înregistrate cu seriozitate de un analist care îşi respectă profesiunea?

Dl.Ion Coja îmi mai reproşează că l-am nedreptăţit pe Corneliu Zelea Codreanu pentru că n-am scuzat omuciderea făptuită, în 1924, asupra prefectului poliţiei Iaşi, C. Manciu. Şi că, în general, n-am dreptate cînd prezint antinomia unui crez etic şi politic care folosea deopotrivă, ca argument şi procedeu, legea lui Hristos şi revolverul. Dl. Coja afirmă decis: "Cînd cineva îşi apără familia, neamul sau credinţa, fie şi cu arma în mînă, o face tocmai din iubire şi responsabilitate faţă de **ordinea firească a lumii lui Dumnezeu**. Din această perspectivă, desigur, intoleranţa legionarilor faţă de cei ce prin acţiunile lor puneau în primejdie atît «comunitatea» românească, cît şi «ordinea firească a lumii lui Dumnezeu», această intoleranţă este legitimă şi creştinească". Raţionamentul e pur şi simplu năucitor. Prin astfel de argumente se poate justifica orice nelegiuire, de la crimă politică, la genocid şi Holocaust. Cine, mă întreb, stabileşte primejduirea ordinii fireşti a lumii lui Dumnezeu şi a comunităţii româneşti? Se poate institui oricine în instanţă deasupra omenescului contingent, care să dicteze pedepse? Care intoleranţă este legitimă? Şi cum se mai pot respecta, în acest fel, drepturile omului? Dar în numele acestor argumente calpe au făptuit abominabilele lor fărădelegi şi hitlerismul şi stalinismul, chiar dacă nici unul nici celălalt n-au pus preţ pe Dumnezeu şi lumea lui. Şi, de ce n-aş spune-o?, într-adevăr în numele acestor argumente, pe care le dezvăluie aprobator dl. I.C., au făptuit legionarii asasinatele lor, otrăvind xenofob sufletul românesc. Nu-mi pare rău că dl. I.C. n-a găsit în cartea mea justificarea şi reabilitarea unor astfel de fapte care au înjosit speţa umană. Dezamăgirea d-sale mă onorează.

Z.ORNEA

Cestiuni arzătoare

În jurul unei lacune

Între dictatură şi tiranie

Într-un număr recent din *Dilema*, cineva a făcut un citat greşit din Caragiale, punînd în gura unui personaj al acestuia vorba **dictatură** în loc de **tiranie**, cum era la Nenea Iancu; eroarea, rectificată imediat, e prea caracteristică limbajului politic actual şi tinde să se generalizeze, deşi eu o consider foarte periculoasă. Dictatură şi tiranie sînt totuşi două lucruri mult deosebite; prima era, la Roma, o instituţie foarte onorabilă, o formă de conducere legalizată, cu caracter temporar (pe şase luni) în care un dictator primea (nu îşi aroga el sau o clică a lui) puteri speciale pentru a rezolva o situaţie de criză majoră. Nici vorbă de arbitrarul şi omnipotenţa tiranului, caracteristice Orientului asiat. Dictatorul era controlat, exact aşa cum în regimul cel mai democratic, un om primeşte uneori puteri excepţionale sau privilegii în deciziile sale, de care uzează fără a putea şi abuza.

Marx a introdus cuvîntul în sintagma **dictatura proletariatului**, pentru că el a considerat-o pe aceasta o formă provizorie de conducere pînă la stabilirea democraţiei celei mai largi prin dispariţia Statului. Ce s-a întîmplat e altă poveste, dar nu ne e nouă românilor îngăduit să facem această confuzie noţională şi să aducem comunismului, care a fost o cruntă tiranie a statului totalitar, complimentul de a fi fost o dictatură. Mai ales că noi românii cunoaştem bine diferenţa: cele două forme de guvernămînt s-au succedat la noi, regimul lui Antonescu fiind o dictatură, cu caracter provizoriu, care pe plan intern a lăsat lucrurile intacte, a condus autoritar, dar fără a-şi face un partid care să-i prelungească "domnia" după dispariţia sa. Acţiunile sale pe plan intern (nu şi extern, unde a acţionat arbitrar, cu efecte catastrofale) erau cît de cît aprobate de o opoziţie pe care el nu a anihilat-o, cu care era în oarecare dialog. Asta după ce a desfiinţat Statul Naţional-legionar, un hibrid creat chiar de el însuşi şi care evolua spre o revoluţionare din adînc şi spre totalitarism. Franco e de asemenea un dictator, deşi prin "Falanga" sa a încercat să-şi perpetueze o formă de guvernămînt; el a abuzat de puterea sa devenind dictator pe viaţă, cu puteri din ce în ce mai scăzute. În situaţia inversă a fost Mussolini, care iniţial a fost un adevărat dictator, chemat de rege pentru a soluţiona cu partidul său energic o criză a Italiei imediat postbelice. El a condus ţara aşa, iniţial; apoi, datorită războiului în care s-a aruncat ca un prost, a mers în direcţia totalitară, pe care â realizat-o abia în Republica socială italiană, după 1943. El era fiul unui socialist anarhizant care i-a dat numele relativ exotic de Benito, din simpatie pentru revoluţionarul mexican Benito Juarez. Mussolini fusese gazetar socialist şi a fondat ziarul acestui partid, *Avanti*, singura lui operă durabilă. E însă o mare eroare să nu distingi lucrurile şi să-i numeşti pe nazişti fascişti, aşa cum se procedează curent în mediile de "stînga"; nazismul e cu totul altceva: în ciuda programului său mult mai abrupt şi a violenţei ca metodă, el a avut o bază de mase mult mai mare, chiar dacă aceasta nu-i dădea dreptul să instituie o putere cu caracter de monopol; el s-a afirmat din capul locului prin radicalism şi prin spiritul totalitar.

Nenea Iancu habar nu avea de toate acestea, el nu ştia decît de tiranie, foarte clar întrupată de regimul ţarist, mult mai uman şi mai tolerant totuşi decît cel bolşevic. De dictatură nu se pomenea pe atunci, lumea trăia într-o euforie a pacifismului şi a soluţiilor reformiste... Dictatura era o specialitate sud-americană, profund dispreţuită în Europa liberală şi democratică, chiar la Viena şi Berlin, ca o ruşine şi o sălbăticie. Războiul a deprins lumea cu violenţa, cu soluţiile sîngeroase; după insurecţia leninistă împotriva primului guvern democratic al Rusiei, s-a văzut, în pofida sozial-demokraţilor şi marxiştilor, că Revoluţia e cu putinţă oriunde, chiar şi în ţările în care nu există "condiţiile obiective", analizate şi răsanalizate de savanţii Internaţionalei a II-a. Mussolini a dovedit că revoluţia e o afacere a unor grupuscule de indivizi hotărîţi şi energici, iar masele sînt inerte şi manipulabile.

Istoricul Hillgruber, cea mai mare autoritate germană în materie de Antonescu şi regimul său, protestează pe bună dreptate cînd îl vede pe acesta caracterizat drept "fascist". Regimul Antonescu a fost, cu unele diferenţe, mai aproape de cel pe care şi-l dau, în deplină legalitate, democraţiile cele mai avansate în caz de război, un Lloyd George, un Clemenceau, dar şi un Roosevelt sau Churchill conducînd ţările lor, pe o durată de timp, dictatorial, ceea ce s-a întîmplat mai tîrziu şi cu De Gaulle. Dar cred că Hitler ar fi fost cel mai mirat om din lume şi poate cel mai indignat, dacă omologul şi emulul său de la Roma l-ar fi gratificat cu epitetul de fascist, aşa cum fac azi mulţi.

Regimurile totalitare, larg răspîndite în lumea non-europeană, au fost o noutate pentru continentul nostru, motiv pentru care sînt şi aşa greu de înţeles de cei care nu au trăit în ele. Ele au o bază teocratică declarată în cazul primului stat comunist din lume, Rezervaţia iezuită din Paraguay (1609-1768), Statul Naţional-legionar, ori sînt edificate pe o religie laică, avînd un conducător ridicat la rangul de divinitate (Lenin, Stalin, Mao, Ho Şi Min, Kim Ir Sen), în fine, reprezintă triumful unei secte în cazul fundamentaliştilor islamici.

Dictatorii, chiar cei moderni, mai puţin controlaţi de anumite forme instituţionale în stat sau de opinia publică, au un rol mai modest, uneori, pe durată scurtă, chiar eficient. Dar asemeni oricărei conduceri ilegitime, ei trăiesc de la un punct încolo în nesiguranţă şi fac apel la "aprobarea" populară, prin plebiscite, invenţie a primului Napoleon, metodă larg manevrată de cel de al III-lea. Antonescu, un caz destul de rar de conducător politic, a cărui originalitate nu a fost pusă în valoare de nimeni pînă acum, a realizat (poate) supremul record: la plebiscitul de după rebeliunea legionară (termen impropriu, care ar merita el însuşi să fie pus în discuţie) a obţinut un procent de aprobări de 99,99 din total. Se poate spune că, în afară de el, toţi românii l-au votat pe el.

P.S. Celor cărora le plac procentele semnificative, le atrag atenţia că bolşevicii, la singurele adevărate alegeri din istoria Rusiei (1917) au obţinut 14-15% din voturi, cam tot atîtea cît legionarii noştri în 1937 şi comuniştii români în momentul preluării puterii, în 1946.

Alexandru GEORGE

Dreptul de preempţiune

În nr. 134/1995 al *Dilemei*, Al. Călinescu îl corectează pe Val Condurache, cel care îi atribuie lui Mitică, al lui Caragiale, aspiraţia de a avea "o dictatură ca-n Rusia". Al. C. aminteşte de celebrul banc de la Radio Erevan cu Şostakovici, în care aflăm în final că Şostakovici primise de la Stalin nu o maşină ci o bicicletă, şi că de fapt nu o primise ci i se confiscase".

Are perfectă dreptate Al.C. să-i reproşeze eroarea lui Val Condurache, dar acesta din urmă n-a fost decît al doilea, primul în ordine cronologică fiind însuşi directorul *Dilemei*, care cu şase săptămîni mai devreme, în nr. 127/1995, explicînd de ce nu ştie D-sa cine i-a adus pe mineri la Bucureşti, se referise la acelaşi fapt, că (citez) "Mitică vrea «o dictatură ca-n Rusia»". Voi prelua stilul ironic-interogativ al lui Al. Călinescu, spunînd că, într-adevăr, ce mai contează că Mitică e, de fapt, Nae, iar citatul corect nu vorbeşte despre **dictatură**, ci despre **tiranie**? Dar eu voi pune o întrebare suplimentară: zău aşa, ce mai contează că imprecizia citatului, înainte de a-i aparţine lui Val Condurache, poate fi atribuită (cu drept de preempţiune) lui Andrei Pleşu?

LASZLO Alexandru

Departamentul Creaţie & DTP al Companiei EXPRESIV pune la dispoziţie următoarele servicii:

- tehnoredactare computerizată (ziare, reviste, cărţi);
- creaţie grafică;
- prelucrări imagine;
- scanări alb-negru şi color (reflective şi transparente);
- descompunere culori

În cadrul departamentului se pot realiza:

- afişe;	- pliante;
- tipizate;	- etichete;
- calendare;	- agende;
- legitimaţii;	- postere;
- fluturaşi;	- autocolante;
- ambalaje;	- mape;
- foi cu antet;	- cărţi de vizită.

Calitatea şi rapiditatea execuţiei sînt garantate de echipamente Macintosh Power PC, Pentium, Umax Power Look, QMS, Epson. Relaţii la telefon: 650.56.73; 650.25.92; 659.75.91; Fax: 312.43.16, sau la sediul firmei EXPRESIV S.R.L. Bdul Al. I. Cuza 22, sector 1, Bucureşti.

Între contemplativ şi executiv

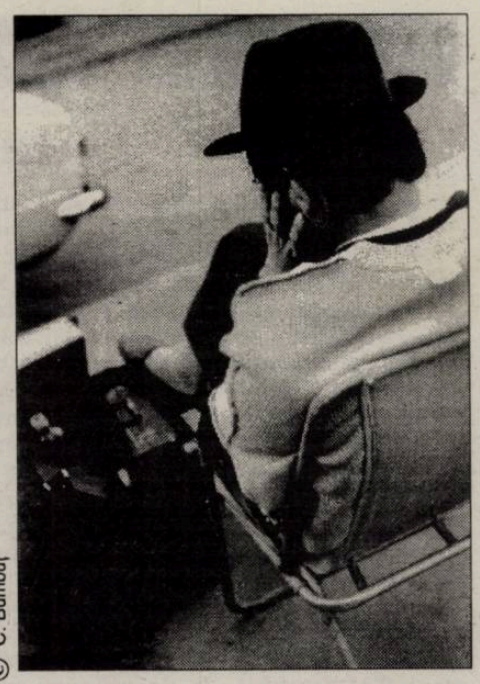
© Bumbuț

Cu cîteva luni în urmă am primit - prin amabilitatea autorului - o carte a cărei lectură m-a instruit peste aşteptări. Intitulată **Jurnal în tranziţie,** ea e semnată de domnul Mircea Coşea. Faptul că un ministru secretar de stat publică, într-o editură mai curînd marginală ("Expert"), o lucrare nu numai semnată de dînsul, dar, în mod vădit, scrisă cu mîna proprie arată că ceva s-a schimbat, totuşi, în această ţară în care, după spusa unora, nu s-a schimbat nimic. În plus, "scriitura" e remarcabilă: textul se susţine, clipă de clipă, printr-o bună proporţie între răceală tehnică şi participare afectivă, între specialitate şi "foiletonism". Chiar cînd nu eşti de acord cu autorul, trebuie să admiţi că perimetrul dezbaterii şi termenii ei esenţiali beneficiază de-un decupaj corect şi stimulator.

Din mulţimea de "provocări" pe care le conţine discursul domnului Coşea mă voi opri, deocamdată, la două.

I. De la bun început şi, apoi, în repetate rînduri, se face observaţia că "tranziţia" e un drum fără destinaţie limpede, un drum greu previzibil în etapele sale succesive. Ca metaforă tutelară e invocată aventura lui Columb: "Mi-e teamă, spune domnul ministru, că, la fel ca marele descoperitor, tranziţia noastră nu va ajunge la ţărmul dorit, ci la unul pe care numai soarta îl va aduce în faţa caravelelor. Va fi, fără îndoială, o descoperire, poate chiar o mare descoperire, dar peisajul pe care îl vom contempla nu va semăna deloc cu cel pe care ne aşteptăm să-l găsim. Nu ştiu dacă va fi mai frumos sau mai puţin frumos, dar va fi oricum diferit de cel pe care ni l-am imaginat pe tot parcursul călătoriei. Dacă vom fi fericiţi sau nefericiţi, este greu de spus" (p.9). Tema aceasta a ţelului nebulos apare şi în alte locuri, sub chipuri diferite. Ce fel de economie de piaţă vom avea? - se întreabă, de pildă, autorul: "capitalismul liberal de tip american, varianta germană a economiei sociale de piaţă, economia scandinavă cu stat tutelar, economia ţărilor latino-americane? Nu ştim nimic." (p.12) Dl. Coşea e perfect conştient de prostul efect psihologic al acestei situaţii. "Lipsa de claritate în exprimarea scopurilor şi obiectivelor tranziţiei a amplificat - spune domnia sa - sentimentul de suspiciune şi neîncredere" al populaţiei (p.23). Împărtăşim în mare măsură incertitudinile şi temerile domnului ministru. În calitate de analist politic şi de expert în economie, domnia sa poate cîntări cu oarecare calm contemplativ "situaţiunea" prin care trecem. Componenta delicată a discursului său vine însă din aceea că domnia sa este ministru, ba chiar un fel de vice-prim-ministru. Un membru (şi încă marcant) al **executivului** e presupus a şti cu oarecare precizie ce proiect vrea "să execute", încotro vrea să meargă, pe ce cale şi în cît timp. Din acest punct de vedere metafora-Columb nu mai e valabilă. Columb a ajuns, într-adevăr, în altă parte decît voise, dar la plecare ştiuse bine ce vrea, iar pe drum greşise cu sistemă... Călătoria flotei iberice s-a desfăşurat sub semnul tenacităţii şi al speranţei. Ca să semene cu "flota" românească ea ar fi trebuit, dimpotrivă, să bîjbîie la întîmplare, să nu creadă în nici o direcţie şi să nu fie sigură dacă vrea Indiile, vreun arhipelag paradiziac, sau iadul.

N-aş vrea să fiu în pielea domnului Coşea. Să trăiesc sfîşiat între tezele **contemplativităţii** mele şi exigenţele **executivului** din care fac parte. Să ştiu că singura strategie posibilă e aceea a riscului asumat, pe un fundal care nu oferă nici cea mai mică garanţie. Pe de altă parte, mi se pare mai omenească o atare **dilemă**, decît suficienţa axiomatică a altor "executivi". Domnul Coşea e, măcar, sincer. Şi lucid. Unii dintre colegii săi afişează însă radicalităţi şi triumfalisme stranii. Ei se comportă ca şi cînd ştiu **exact** încotro: n-au dubii, nu cred că pot greşi, şi iau orice observaţie critică drept manevră duşmănoasă, "neconstructivă", trădătoare de neam şi de ţară. Domnul Coşea e cît de cît neliniştit de deriva posibilă a caravelelor... "Navigatorii" ceilalţi se comportă ca şi cînd n-ar avea de pilotat decît o banală cursă Galaţi-Sulina. Dar chiar şi aşa, la cît de nesigur e drumul, ar trebui să aibă vocea mai mică şi privirea mai tristă.

II. Domnul Mircea Coşea spune uneori lucruri care, venite de la un exponent al ştiinţelor economice, au o relevanţă aparte. În ce mă priveşte, nu pot întîmpina decît cu mare satisfacţie opinia domniei sale potrivit căreia reforma nu e cu putinţă cîtă vreme se mărgineşte la a fi strict economică (cf.p.183-184). Abordată numai în laturile ei "monetariste", limitată la adoptarea unor măsuri de moment care să "gestioneze dezechilibrele", neatentă la "identitatea culturală a naţiunii" ce urmează a fi reformată, la "elemente strategice" esenţiale cum sînt învăţămîntul, cultura, sănătatea, reforma autohtonă lasă o impresie de "provizorat şi improvizaţie". În sprijinul acestei opinii, domnul Coşea citează şi un document al Comisiei Economice ONU pentru Europa. Iată textul: "...în conceperea şi implementarea unui program credibil de reformă nu este suficient să existe doar expertiza şi clarificarea economică, ci şi un **înalt profesionalism politic**. A devenit clar că tranziţia nu a beneficiat, pînă în prezent, de o îndeajuns de elaborată ideologie politică (...) Reforma economică în absenţa obiectivelor politice nu are nici o şansă de reuşită" (p.91).

Ajuns aici, domnul Coşea nu poate să nu-şi pună anumite întrebări. Eu, în orice caz, mi le pun. Care sînt marii vizionari ai guvernului, ideologii lui, reperele unui "înalt profesionalism politic"? N-am cum să evaluez, în cunoştinţă de cauză, aptitudinile contabile şi administrative ale unor "tehnocraţi" ca Nicolae Văcăroiu sau Florin Georgescu. Sînt gata să le acord creditul meu în alb. Dar pot evalua virtuţile lor extra-profesionale: nu-i văd abuzînd de imaginaţie teoretică, nu-i văd construind ample edificii ideologice. Cred, de altfel, că nici ei înşişi nu sînt dispuşi să se identifice cu asemenea roluri. Şi atunci pe ce armătură de idei se construieşte reforma? Ce virtuozitate intelectuală e dincolo de "programul concret de acţiuni" elaborat de executiv? Şi unde să căutăm mari politicieni? Poate în Parlament? În partidul de guvernămînt? În partidele aliate? Dar e limpede că dincolo de minore dexterităţi demagogice, de cîteva abilităţi de duzină, recolta e cît se poate de precară. Ocupat cu trebile zilnice, guvernul lasă "ideologia" pe seama partenerilor săi mai volubili: cei din P.U.N.R., P.R.M. şi P.S.M. El se trezeşte, astfel, în situaţia paradoxală de a avansa măsuri reformiste, înconjurat de frazeologia unei coaliţii care e structural anti-reformistă, retardatară, ne-reformabilă. O coaliţie care gîndeşte şi se exprimă rudimentar, tinde spre extremism şi nu dă doi bani pe Europa. Dacă domnul Coşea crede în ce scrie, dacă simte cu adevărat că nu vom evolua normal fără "creşterea calităţii factorului uman" (p.185), atunci ştie foarte bine, chiar dacă n-o spune, că Gavra şi Vadim Tudor, Verdeţ şi Funar, Păunescu, Meşca şi Cosmîncă, Văcaru, popa Tatu şi alţii ca ei n-au nimic de-a face cu reforma, cu înnoirile şi deschiderile ei, cu inteligenţa ei suplă şi cinstită. A colabora cu asemenea personaje reziduale poate fi o formă - primară - de joc politic. Dar de "înălţime" şi de "profesionalism" nici nu poate fi vorba.

Andrei PLEŞU

Firescul ca excepţie (X)

Toate acestea îl arată pe Constantin Golescu altfel decît "un boier ca toţi boierii", "naiv", "trîndav" ori "fulgerat" de revelaţii în plină maturitate (avea, la data plecării din ţară, 44 de ani); e mai degrabă foarte lucid, înţelegînd mult mai bine decît alţii mişcarea politică a vremii şi mersul istoriei, priceput în evaluarea raporturilor dintre marile puteri, dar nu pentru a trage foloase proprii, ci pentru a face bine ţării sale, contribuind, în măsura forţelor lui şi dînd un mare exemplu, la scoaterea ei din starea cumplită în care o aduseseră îndelungata dominaţie turcească şi coruptul regim fanariot. Aflat, s-ar putea spune, între apaticul Orient vicios, ritualic, fatalist, "atemporal", unde fastul orbitor, "luxul", stătea alături cu mizeria cea mai cruntă şi cu stricăciunea morală produsă de "scîrboasa diplomatică", adică de politicianismul cel mai abiect, de intrigi şi corupţie, şi între, de partea cealaltă, Occidentul energic, raţional, activ, "logic", "individualist" şi constructiv, Constantin Golescu aderă la valorile vieţii europene fără rezerve dar şi fără uimiri, fără încîntări copilăreşti, de "primitiv" ce descoperă, buimăcit, "civilizaţia".

El nu devine, călătorind prin Europa, european; ci este, în **Însemnare**... cel puţin, un european care se autodescoperă. Umblînd în Europa, Constantin Golescu se descoperă mai mult decît descoperă; şi se descoperă nu ca "oriental" în Europa: dar ca "european" înapoiat, venind dintr-o prelungire artificială a Orientului, dintr-o lume rezultată din supunerea geografiei şi istoriei în faţa politicii. Europenizarea pentru care militează este de aceea o *regenerare*, pe baza unei tradiţii; nu e partizanul unui început cu desăvîrşire nou, ci al reluării, al revenirii, al îndreptării: "voi scrie – mărturiseşte în **Însemnare**... – fiind încredinţat că în anii cei mai vechi au fost în trupurile moşilor noştri sînge românesc, au avut fapte virtuoasă; iar de la o vreme s-au aţîţat luxul şi scîrboasa diplomatică, care n-au fost spre vreun temei al nostru sau folos al patriii". Conştiinţa latinităţii românilor apare la Constantin Golescu în strînsă unire cu o vie conştiinţă morală a istoriei; certitudinea trecutului face posibilă speranţa nezdruncinată în viitor: "Binele l-au învăţat oamenii întîi unii de la alţii, neamurile mai pre urmă unul de la altul, precum vedem în istorii: că elinii prin călătorii la Eghipet au tras de acolo luminările ştiinţilor, multe din meşteşuguri, şi romanilor, strămoşilor noştri, înmulţite le-au comunicat. Iar aceştia în toată Evropa cea luminată le-au revărsat, şi aceasta, din zi în zi sporindu-le, însutit roditoare le-au făcut." S-ar spune că pentru marele logofăt europenizarea este, în latura esenţială, un proces de reintegrare în comunitatea "cea luminată" a *Europei*, şi nu doar o transformare determinată de simpla necesitate a progresului; în genere, de altfel, reformele propuse de Constantin Golescu au un caracter organic, nu forţează prezentul socotit totuşi ca fiind *ticălos*. Lipseşte de aceea din **Însemnare**... complexul de inferioritate atribuit adesea lui Golescu. El are, de bună seamă, conştiinţa, uneori dureroasă, a diferenţelor enorme dintre ţara lui şi statele europene pe care le descrie; nici nu putea să nu o aibă; dar, mai presus de aceasta, are conştiinţa nevoii şi a posibilităţii de a fi înlăturate. Marele logofăt nu-şi pune nici o clipă problema de a fi "*pentru* sau *contra Europei*"; această "polaritate funestă", care a divizat, risipindu-le, multe energii spirituale, îşi face apariţia mai tîrziu, către sfîrşitul veacului al XIX-lea. N-o găsim la Constantin Golescu şi nici în scrierile revoluţionarilor de la 1848; iar o reacţiune puternică împotriva acestei simplificări se va înregistra abia în deceniul al IV-lea al secolului nostru şi, din nou, după 1964-1966, cînd atît imitaţia servilă cît şi idiosincraziile sumare vor fi deopotrivă respinse, ca atitudini sterile, dăunătoare prin extremismul lor, înţelegîndu-se adevărul firesc, normal, după care spiritul creator naţional "se manifestă rezistînd, opunîndu-se, alegînd şi respingînd".

În formele şi la proporţiile vremii sale, pe care o depăşea în totul, aceasta e chiar atitudinea lui Constantin Golescu. Vădită nu doar în activitatea lui de luminare – echivalentă cu o revoluţionare a vieţii publice româneşti –, în înfiinţarea şcolii din Goleşti, în tipărirea de cărţi trebuincioase, în organizarea de Societăţi literare, în scoaterea de publicaţii periodice (întîile din Valahia), ci şi în caracterul exemplar al scrierilor proprii: căci atît în **Însemnare**..., cît şi în multele note şi comentarii adăugate volumelor traduse şi antologiilor pe care le întocmeşte, marele logofăt face operă de selecţie şi discernămînt, de adaptare (nu de localizare!), reţinînd cu precădere ceea ce i se pare pilduitor, "vrednic de scris", util a fi făcut cunoscut. Scopurile lui sînt pedagogice; vrea să informeze, să convingă, să influenţeze.

După ce, în prealabil, se informase, se convinsese şi fusese influenţat el însuşi. Îl vedem în **Însemnare**..., în două situaţii caracteristice pentru alcătuirea lui spirituală. Dînd explicaţii în legătură cu vehiculul folosit în călătorie, rapida trăsură care "zioa, noaptea, necontenit umblă", uimitorul *ailvagen*, Golescu mărturiseşte că "mai bucuros" stătea în faţă, alăturea "cu conducătorul"; şi se numeşte pe sine *băgătorul de seamă*; descriind mai apoi şi vaporul ("este o corabie care merge pe mare cu un meşteşug de foc..."), notează că nu se permitea vizitarea sălii maşinilor ("înăuntru, unde este acel meşteşug, nu lasă pe nimeni să bage seama"), interdicţie peste care însă a trecut, mînat de o curiozitate pragmatică ("dar după oareşce băgare de seamă ce am putut face..."), edificîndu-se asupra *meşteşugului* şi înfăţişîndu-l în detalii, ba chiar făcînd o comparaţie menită să ajute înţelegerea cititorului autohton ("întocmai ca la cazanul care scoate rachiul, la care la fund îi arde focul, şi capacul strînge lacrămă de aburealâ"). Curiozitate stăruitoare, activă, dorinţă nestăvilită de înţelegere, vie capacitate de percepere şi de asimilare a noului, deschidere a spiritului cu o continuă *mirare* interioară, solitară, în faţa lumii, însă uşor prefăcută, mai mult o sfială convenţională, retorică ("iar băgătorul de samă, ca un mai neînvăţat decît toţi, mirîndu-să"); această dispoziţie cercetătoare, iscoditoare, *atentă* este pe cît de firească pe atît de puţin curentă.

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Localitatea lumii

Pe vremea cînd începuse să se difuzeze la noi un serial de sîmbătă (sau duminică) noaptea care, acum, a lăsat locul liber - e vorba de **Telefonul de la miezul nopţii** - subiectul lui reprezenta pentru români o poveste. O simplă poveste. În care - excepţie! - eroul nu era nici detectiv, nici poliţist. Ci un *fost* poliţist, convertit la o meserie nouă: aceea de, să-i spunem, jurnalist radio. În cazul personajului Jack Killian, biografia e însăşi istoria: a societăţii (post)moderne, a tipologiei personajelor. În serial, personajul Jack K. este secondat de (formează un triunghi alături de) *poliţist* şi de *reporterul* din presa scrisă. Aceştia nu întîmplător nu reprezintă personajele principale. Sînt **foste** personaje principale, *foşti eroi* de prim-plan ai societăţii americane (ca pivot ai societăţii post-moderne) şi ai umanităţii de seriale de televiziune.

Ce este, de fapt, Jack K.? Ce profesiune exercită eroul **Telefonului de la miezul nopţii**? Este, desigur, un *mediator*. Unul nevăzut, dintr-o etapă ulterioară gloriei *entertainer*-ilor de televiziune, manipulatori manipulaţi ai conştiinţelor şi afectelor, vectori de masificare, de obţinere a unor majorităţi facile dar durabile. El a putut deveni erou de televiziune pentru simplul motiv că, nevăzut, face vizibil, scoate la iveală, trezeşte la viaţă *voci* anonime. Eroul de radio este în serviciul societăţii civile. Enormei explozii a televiziunii (acum clasicizate) i-a urmat explozia radiourilor FM, a căror rază de acţiune este strict delimitată. Undele radio au luat locul, într-o societate tot mai atomizată, spaţiului agorei. Jack Killian este cel care *dă cuvîntul*, cel a cărui voce *apropie*, trezeşte interesul faţă de vecinătate, revivifică sentimentul comunitar. Căci *departele* nu mai este de ordin geografic, ci a devenit *intim*, a pătruns fibrele societăţii, este *imediat* şi, nu de puţine ori, *interior*. Nu arareori, individul (post)modern este departe de sine însuşi, a uitat de sine. Iar vocea nopţii îl ajută să se reaprop(r)ie, chemîndu-l la datorie, reamintindu-i că, deşi poate nu se mai percepe, nu a încetat să existe. Că totuşi, derivele au ca reper un ţărm sigur. Poliţistul poate corecta, presa poate informa "rece"; un radio interactiv, "de proximitate", menţine, însă, în contact, reface ţesuturile sociale. El încearcă să prevină ceea ce funcţii mai vechi ale societăţii nu mai pot decît să constate, să înregistreze.

© C. Bumbuţ

Spuneam că subiectul acestui serial emblematic reprezenta, la începuturile difuzării sale în România, o simplă poveste. Între timp, a devenit o realitate. Exploziei de posturi de radio FM i-a urmat explozia posturilor de televiziune locale - scara naţională fiind, deocamdată, bine păzită de putere. Fapt care, deşi negativ în principiu, s-ar putea să aibă, în timp, efecte pozitive. Căci posturile *locale* (de radio sau de televiziune) permit reactivarea sentimentului comunitar şi o echilibrare a interesului pentru eveniment ca dimensiune a *departelui* prin trezirea sentimentului imediatităţii sinelui, a *aproapelui* (în toate sensurile), prin urmare şi a *propriului* şi *proprietăţii*. Altfel spus, o reaşezare în lume, în dreptul lumii. A venit vremea *re-aprop(r)ierii* (deşi se vorbeşte de "privatizare", "accelerată" chiar). Ne-am îndepărtat prea mult unii de alţii şi de noi înşine, ne-am periferizat excesiv, nepermis, dez-ocupînd un loc pe care instantaneu puterea îl ocupă, devenind centru al vieţii. Epoca *tele*-viziunii se apropie, iată, de sfîrşit. Televiziunea a început să se ocupe de *aproape*. Din nou, aşa cum s-a mai petrecut o dată în istorie, radioul constituie avangarda, obligînd televiziunea să îl urmeze. Topologia lumii se reaşează. Ne redevenim - sînt speranţe - contemporani. Preocupaţi vreme îndelungată de departe, noi ne deveniserăm nouă înşine depărtaţi, străini. În cîmpul ştiinţelor umane a apărut chiar şi o (sub)disciplină nouă: etnologia urbană. Straniul pîndeşte în sînul familiarului.

Am putut constata că, din acest punct de vedere, evoluţia e rapidă şi sîntem, poate, pe drumul cel bun zilele acestea, la Constanţa. Unde, în domeniul audio-vizualului, eşti aproape în altă ţară: evenimente locale (apropiate), spoturi publicitare altele decît cele naţionale. Cu alte cuvinte, realitate locală şi, evident, putere a presei. Există aici un important trust de presă care cuprinde un post de televiziune (**TV Soti Neptun**), un post de radio (**Sky**) şi un cotidian (**Telegraf**). Telejurnalul de seară se intitulează **Reporter** şi îşi merită pe deplin numele. Reporteri îndrăzneţi, redactori lipsiţi de complexe şi menajamente, prezentatori (prezentatoare) prezentabili(e). Concepţie modernă, dinamică, *proprie*. Suficient pentru a face fericit un pasionat de televiziune. Ca să nu mai vorbesc de reţeaua proprie de chioşcuri de difuzare, adevărate "mini-market"-uri, ce împînzesc literalmente oraşul. E bine!

În momentul cînd serialul **Telefonul de la miezul nopţii** îşi ia adio de la telespectatorii români, povestea lui devine, în România, realitate. Lumea se reaşează la locul ei, îşi regăseşte localizarea, *localitatea*. E deopotrivă la San Francisco şi la Constanţa. Bună dimineaţa, lume, oriunde te-ai afla: şi aici, şi aici, şi aici. Pretutindeni numai aici-şi-acum. Ca să fii cu adevărat. Şi ca să nu se mai inventeze tot felul de entităţi factice în locul tău. (Noapte bună, "America": nume generic pentru stat, pentru toate statele cu maniile şi pretenţiile lor. Noapte bună, politicieni de pretutindeni). Fii din nou *aproapele*.

Bogdan GHIU

Economie

Un avocat al statului: dl. Zelenco

După ce a trecut prin multe furtuni şi nenumărate modificări, unele făcute în ultima clipă, "Lista lui Zelenco" este în sfîrşit definitivă. Ea cuprinde 3.907 societăţi comerciale, reprezentînd baza programului de privatizare în masă. Şi cum respectiva listă, în forma sa finală, a devenit anexa unui document guvernamental, este limpede că ea nu mai poate fi modificată decît printr-o nouă decizie a executivului.

Fireşte, lista celor 3.907 de societăţi comerciale (nici în părţile bune şi nici în cele rele) nu poate fi legată de numele unui singur personaj: preşedintele Agenţiei Naţionale de Privatizare, Iacob Zelenco. Instituţia pe care o conduce dl. Zelenco a colaborat, la întocmirea listei, cu Fondul Proprietăţii de Stat. Normal ar fi fost să fi colaborat şi cu F.P.P.-urile, toate cinci, dar se pare că administratorii certificatelor noastre de proprietate nici măcar nu au fost consultaţi. Aşa că, în momentul în care lista a devenit publică, voci din cadrul Fondurilor Proprietăţii Private au afirmat că este ilegală. Un rol în definitivarea listei l-a avut şi Guvernul, care în cele din urmă a şi aprobat-o. De ce atunci "Lista lui Zelenco"? Pentru că preşedintele ANP şi-a asumat nenumărate răspunderi publice privind lista în cauză, a devenit apărătorul ei în faţa presei şi a criticilor, jucînd rolul unui avocat al statului.

Tot dl. Zelenco şi-a asumat un răspuns la întrebarea aflată, în aceste zile, pe buzele tuturor celor 17,9 milioane de cetăţeni români **cu drept de cupon**. Derutaţi, poate mai mult chiar decît Cetăţeanul turmentat, ei vor să ştie: **"Unde ducem cuponul?"** Iacob Zelenco i-a sfătuit, prin intermediul ziariştilor invitaţi la o conferinţă de presă ad hoc, să nu se bazeze prea mult pe indicatorii economici ai celor 3.907 societăţi comerciale, pentru că relevanţa lor nu poate fi absolută. Şi că un factor deloc neglijabil pentru alegerea unei întreprinderi de pe listă este... flerul viitorului acţionar. Cu alte cuvinte, sîntem îndemnaţi să nu luăm în seamă rentabilitatea întreprinderilor de pe listă, ci viabilitatea lor.

Este limpede că, în concepţia preşedintelui ANP, nu bilanţul contabil este important. Pentru că acest document nu reprezintă nimic mai mult decît o fotografie (statică) a celor 3.907 societăţi comerciale, surprinsă la 31 decembrie 1994. **Flerul** deţinătorului de cupon este invocat în vederea unei priviri aruncate peste timp, dincolo de ce reprezintă bilanţul. Ceea ce ar însemna să ne imaginăm că fotografia făcută la sfîrşitul anului trecut nu-i decît o secvenţă dintr-un film. Deci staticul ar urma să devină dinamic – să ne închipuim întreprinderea pe care o alegem "în mişcare", de la ce este către ceea ce ar putea să fie. Şi să înţelegem încotro duce drumul: în sus, în linie dreaptă, ori în jos. Iar dacă drumul duce în sus, să ne repezim şi noi într-acolo.

Sigur, domnule Zelenco: ideea dvs. stă în picioare. Numai că, pe pieţele de capital, de astfel de analize de ocupă specialişti hîrşiţi la şcoala marilor speculaţii. Şi nici măcar ei nu se bazează numai pe fler, care înseamnă "a mirosi", a avea simţ de orientare. Peste tot, în lume, pe unde am avut şansa unor călătorii de documentare, m-a interesat **mişcarea acţiunilor**. A acestor titluri de valoare, negociabile la bursă, la care tînjesc acum cei 17,9 milioane de români cu drept de cupon. Ei bine, *brokerii* sau *dealerii* pe care i-am cunoscut se închinau înainte de a pune mîna pe telefon, spre a da comandă pentru o vînzare sau o cumpărare de acţiuni. Deci, invocau şi ajutor ceresc. Dar fiecare, dincolo de flerul, pe care se bazează în bună măsură, are înalte cunoştinţe economice şi financiare. Iată, aşadar, către ce ape agitate ne cheamă sfatul de a ne baza pe fler.

Totuşi, să nu trecem cu uşurinţă dincolo de indicatorii economici şi financiari ai celor 3.907 societăţi comerciale. Îi vom da dreptate domnului Zelenco: nu sînt relevanţi. Dar numai în sensul că ei nu ne pot ajuta prea mult în alegerea unei întreprinderi de pe listă. Sînt însă extrem de relevanţi pentru a înţelege importanţa uriaşă a acestui moment unic în istoria României: **privatizarea, în numai trei luni, a 4000 de întreprinderi cu capital majoritar de stat**. Este o şansă pentru societatea românească şi nu avem nici un drept s-o ratăm.

Să judecăm. Dl. Zelenco afirmă că pe listă figurează 911 societăţi cu **profit zero.** Între care nu sînt cuprinse şi AGROMEC-urile. Ce înseamnă "profit zero?" Varianta optimistă a indicatorului "pierdere zero". Tot dl. Zelenco a declarat că, de fapt, aceste societăţi au înregistrat anul trecut pierderi de 500 de miliarde de lei. Dar că, prin diminuarea capitalului social cu suma acestor pierderi, s-a produs o compensaţie. Şi astfel, ele sînt socotite cu **profit nul**.

Aparent, lucrurile sînt în ordine. Pentru că operaţiunea contabilă este corectă. Citind însă cu atenţie aceste fraze şi străduindu-ne să le înţelegem, atît în litera, cît şi în spiritul lor, vom observa că ele exprimă un fapt de o gravitate ieşită din comun.

Ce este **capitalul social**? Din multitudinea definiţiilor posibile, o voi elege pe aceea care mi se pare cea mai potrivită în acest caz: **suma totală a acţiunilor din portofoliul unei societăţi comerciale (desigur, de capitaluri şi nu de persoane), fiecare titlu (acţiune) fiind înregistrat la valoarea lui nominală**. Şi chiar dacă valoarea nominală a fiecărei acţiuni este înregistrată în contabilitate prin expresia ei monetară (o sumă de bani), în patrimoniul întreprinderii ea este acoperită nu numai de contribuţiile băneşti la capitalul social, ci şi de clădiri, strunguri, calculatoare, toate avînd o anumită valoare contabilă. În cazul încheierii cu pierdere a bilanţului, la sfîrşit de an, ultima redută care se atacă este capitalul social. A diminua capitalul social, pentru a acoperi o pierdere, înseamnă a da bătălia ultimei şanse.

Chiar şi o întreprindere bună poate să obţină, la sfîrşitul unui exerciţiu financiar, rezultate nefavorabile. Dacă ea are însă din alte exerciţii profit capitalizat, sub formă de rezerve legale ori statutare, sau dacă în exerciţiul curent şi-a constituit provizioane, pentru a se apăra de riscuri şi incertitudini, îi va fi simplu să-şi suporte pierderea. Asta ar însemna însă gospodărire eficientă – capacitate mai puţin proprie întreprinderilor de stat. Unde se recurge cu uşurinţă la diminuarea capitalului. De aici se vede cît de importantă este privatizarea. Deci trecerea întreprinderii în mîinile unor gospodari pe care să-i doară sufletul de soarta averii lor.

Adrian VASILESCU

"Te aşteaptă să-i dai mîna. E o imagine!"

Politicianul român nu cunoaşte hodina. Nici în vacanţă nu poate lipsi din actualitate; iar dacă el sau partidul său n-au făcut nimic pentru a intra în vizorul ziarelor şi al reporterilor TV, atunci "inventează" ceva: dă o declaraţie, ameninţă cu dezvăluiri complete pe care le va face imediat după ce termină cura de nămol, trimite o ilustrată de la munte visînd să ia voturile celor dezamăgiţi de ecologişti, intervine în chestiunea grîului, propune alianţe, critică privatizrea etc. Ca şi la olimpiadă, în politica românească important e să fii prezent. Mai ales că, de cînd cu tranziţia, tot omul politic român, fie că are consilieri, fie că nu, a aflat (măcar din ziare) că trebuie să-şi construiască şi să-şi menţină **imaginea publică**.

Nici nu mai ştim acum, după atîta amar de tranziţie, cum a apărut în preocupările opiniei publice româneşti chestiunea **imaginii**. (Probabil că tot guvernul Roman, care ne-a vorbit pentru prima dată şi despre "implementare", şi despre "insideri", şi despre altele asemenea, a introdus în orizontul nostru de toate zilele şi această problemă). Cert este că, de la tinerele soliste care au primit menţiune la concursul de la Mamaia şi pînă la ditamai liderii de partide, de la micul buticar pînă la marele patron, tot omul are de apărat o imagine. Comunicatele şi dezminţirile de tot felul inundă cotidian redacţiile ziarelor. Omul politic român, plin de ambiţ la o adică, şi care nu permite, mă-nţelegi, să rămîie cu onoarea "nereperată", îşi adună energiile şi trimite, de cîte ori crede că e cazul, straşnice mustrări pe adresa ziarelor care – păcătoasele – îl zugrăvesc altfel decît se vede domnia sa.

În era comunicaţiilor de masă, problema imaginii este extrem de importantă peste tot în lume. În tranziţia noastră însă ea are – evident – cîteva nuanţe particulare, deloc de neglijat. În primul rînd, cei care promovează o anumită imagine (a unei firme, a unui partid, a unui personaj) nu trebuie să uite că pînă nu de mult publicul nostru asista, de voie, de nevoie, la campanii de propagandă; că, practic, întreaga populaţie activă a României e formată într-un sistem propagandistic, în care ideologia comunistă pătrundea pînă în cele mai mici detalii ale vieţii cotidiene. Cei care privesc, acum, spoturi "în stil occidental" au văzut zilnic, pînă în '89, panouri cu "Trăiască..." etc. Apoi, pentru că în propaganda oficială nu credea mai nimeni, s-a dezvoltat un alt canal comunicaţional: zvonurile de tot felul, în general luate drept adevăruri de foarte multă lume (poate tocmai pentru a "contracara" minciunile sistemului propagandistic oficial). În sfîrşit, cetăţenii noştri nu sînt obişnuiţi cu pluralismul (pentru că decenii de-a rîndul au avut acces, în materie de mass media, doar la versiunea oficială, iar cei cîţiva ani de libertate a presei nu sînt suficienţi) şi, prin urmare, de multe ori nu sînt preocupaţi să identifice **emiţătorul**, ci se mulţumesc cu mesajul care li se transmite, fără a-şi pune problema autenticităţii lui.

Drept pentru care, dacă tot se simt în campanie electorală, politicienii noştri ar trebui să nu uite că se adresează unui public aflat realmente în tranziţie care, chiar dacă acum face slalom printre douăzeci de posturi TV recepţionate prin cablu, n-a uitat cele două ore de transmisie zilnică de acum cîţiva ani. Această interferenţă de coduri ideologice şi culturale ale trecutului şi prezentului explică, probabil, de ce straturi întregi ale populaţiei "uită" cu uşurinţă (scandaluri de corupţie în care sînt amestecaţi înalţi demnitari sînt repede trecute între paranteze la auzirea unui discurs înflăcărat şi plin de promisiuni; grave probleme sociale trec de-a dreptul în umbră atunci cînd în ziare şi la TV se anunţă "un nou pericol maghiar"). Or, de multe ori, liderii politici români – mai ales cei din opoziţie – par că nu ştiu cui se adresează; discursurile lor sînt croite pentru un alt tip de public şi, prin urmare, îşi ratează ţinta. Iar a nu ţine seama, în elaborarea **imaginii**, tocmai de **destinatarul** ei, e amatorism şi pierdere de vreme.

Recent au avut loc polemici tocmai pe marginea unei chestiuni de "promovare a imaginii", şi încă într-un domeniu foarte important: privatizarea. Clipurile şi textele publicitare menite a-l determina pe cetăţeanul de rînd să-şi ia cuponul au fost criticate în presă, printre altele, pentru că nu fac decît să semene confuzie în "naţiunea" care ar trebui să "însemne acţiune". Alături de firma producătoare, criticile a trebuit să fie suportate, desigur, şi de Guvern. Campania publicitară "Ia-ţi cuponul!" este o dovadă tipică de mesaj prost orientat, de inadecvare la destinatar. Textele sînt stufoase, cu ridicole accente lirice şi pline de metafore cel puţin neinspirate. Probabil că autorii au vrut să mizeze pe "noutate", pe "surpriză" – ceea ce în principiu ar fi fost posibil, cu condiţia ca publicul să fie obişnuit cu limbajul publicitar, să aibă mai multă experienţă în receptarea unor asemenea mesaje. "Te aşteaptă să-i ceri mîna. E o fabrică" – iată două propoziţii care ar putea, eventual, să "dea bine" şi să aibă efect asupra unui public saturat de publicitate, pentru care greu se mai găseşte ceva nou şi cu adevărat şocant, care să merite atenţia. Dar pentru nişte oameni care nu ştiu mare lucru nici despre economia de piaţă, nici despre acţiuni, nici despre bietul cupon nominativ, această "căsătorie" sună neserios şi ridiçol, trezind mai degrabă neîncredere.

Dacă ţinem seama de caracteristicile publicului românesc, putem conchide că publicitatea făcută privatizării nu şi-a atins ţinta. Doar dacă nu cumva autorii s-au gîndit că ea trebuie să placă nu publicului, ci Guvernului, ceea ce s-a şi întîmplat. Oricum, privatizarea, începută în sfîrşit după cinci ani, continuă să aibă o imagine proastă. De pe urma căreia profită o bună parte a politicienilor români: cei care declară sus şi tare (pentru "imagine", nu?) că au rupt-o cu trecutul şi care prin tot ce fac ne refuză tuturor viitorul.

Mircea VASILESCU

De jur împrejur...

Droguri

A fost o vară proastă pentru liderii cartelului drogurilor din Cali (Columbia). După ani de zile de presiuni americane, motivate de fluxul neîntrerupt de droguri - 80% din marfa care se comercializa pe străzile marilor oraşe din Statele Unite - autorităţile columbiene au izbutit să-i aresteze pe şase din cei şapte lideri, dovedind că nu sînt nici atît de corupte, nici atît de neputincioase pe cît se spunea.

Forţa cartelului drogurilor din Cali venea din structura sa coerentă: plantaţii de coca şi de mac, laboratoare clandestine, logistică, distribuţie en-gros şi en-détail. Moartea lui Pablo Escobar - lider al cartelului rival de la Medelin - li se datorează în bună măsură, ca şi "neutralizarea" mafiei italo-americane care distribuia produsul în Statele Unite. Conform revistei **Forbes,** cei doi fraţi Rodriguez - liderii organizaţiei - figurau pe lista celor o sută de persoane cele mai bogate din lume, cu o avere estimată între 5 şi 7 miliarde de dolari. După ce fotografiile narco-şefilor încătuşaţi au făcut ocolul lumii, atît politicienii cît şi poliţia din Columbia au constatat că au mult mai multe probleme decît înainte: banii obţinuţi pe droguri se mutau cu uşurinţă dintr-un buzunar în altul. Acuzaţiile care leagă victoria în alegeri a preşedintelui Samper de finanţări ocult prind din ce în ce mai multă consistenţă. Fernando Botero, fostul ministru al apărării, a demisionat pe 2 august şi a fost arestat pe 15 în urma deciziei parchetului din Bogota, pe baza acuzaţiei de îmbogăţire ilicită şi de finanţarea companiei electorale, al cărei director a fost, cu banii traficanţilor.

Ceea ce dovedeşte că graniţa dintre interpreţii discursurilor patriotice, ale oamenilor preocupaţi de viitorul poporului şi organizatorii reţelelor criminale, nu trece printr-o prăpastie ci printr-un teritoriu traversat cu uşurinţă de ambele părţi. Şi se mai demonstrează în al doilea rînd că, oricît de bine ar fi plătite, promisiunile oamenilor politici sînt făcute cu gîndul de a fi călcate: nu pentru a fi arestaţi au plătit fraţii Rodriguez campania preşedintelui Samper. Desigur, la cinema, publicul răsuflă uşurat cînd legea triumfă - indiferent de mijloace - asupra fărădelegii, dar în viaţă şi în politică conflictele secundare nu se rezolvă printr-un artificiu. Confruntat cu acuzaţiile de corupţie şi examinînd perspectiva demisiei, preşedintele Ernesto Samper declară "starea de urgenţă" care-i permite să ia decizii fără a se mai consulta şi fără a mai cere aprobarea Camerei Deputaţilor. Preşedintele susţine că n-a dorit suspendarea garanţiilor constituţionale ci dotarea organelor de represiune cu mijloacele necesare pentru a face faţă delincvenţei "obişnuite". Iar în Columbia violenţa "obişnuită" este neobişnuit de mare. Gherilelor comuniste, bandelor înarmate care practică răpirile pe scară largă li se adaugă acum o nouă realitate: cea a reţelelor de "baby-carteluri", cum le numesc specialiştii. Afacerile nu vor rămîne de izbelişte: traficul de droguri se descentralizează şi micile unităţi - discrete şi mai greu de penetrat - vor face faţă cererii pieţei. Şeful poliţiei din Bogota consideră că asemenea organizaţii se pot număra acum cu sutele, dacă nu cu miile, ele realizează conexiuni cu firme de comerţ legale, eventual îşi mută sediile în Mexic. Administraţia Statelor Unite constată că pe piaţa internă arestarea fraţilor Rodriguez n-a influenţat nici preţul, nici cantitatea mărfii prohibite.

La fel ca după înlăturarea simbolurilor comunismului (Zidul, statuile, structurile partidelor unice) se dovedeşte că fărămiţarea răului prezintă tot atîtea pericole cît şi personificarea lui. Cît timp există consumatori de droguri vor exista oameni care să cîştige bani din cultivarea şi vînzarea lor. Cît timp dinamica economică va crea largi categorii de excluşi, comercianţii iluziilor politice vor avea de unde recruta şi ideologi şi asasini.

Poate că într-adevăr Samper n-a ştiut că în campania sa electorală au fost folosiţi banii cartelului drogurilor. Oricum faptul că-i întrebuinţează pentru a lupta cu narcotraficanţii dar şi cu fundamentalismul ideologic este doar una din căile prin care binele se îmbină cu răul pentru a da naştere la ceea ce se consideră, aiurea, o viaţă politică normală.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Cupon, umor, patron

Cupon

"... Plasarea cuponului va rămîne o loterie, fără prea mari şanse de succes. Chiar dacă fiecărui posesor de cupon i s-ar oferi dosarele complete privind situaţia întreprinderilor, acesta – în absenţa unei pregătiri economice adecvate – tot nu ar fi capabil să ia decizia optimă. Cu totul altfel ar fi stat lucrurile dacă executivul nu ar fi exclus din acest program singurele entităţi economice capabile de o decizie justă: societăţile de valori mobiliare. Dacă asemenea societăţi, în schimbul unui comision minim, ar fi preluat, în numele posesorilor, decizia investiţională, ar fi fost mai bine pentru toată lumea. De altfel, Banca Mondială atrăgea atenţia încă de la început că absenţa unei reţele dezvoltate de societăţi şi fonduri de investiţii constituie principalul punct slab al programului de privatizare în masă. Cine a avut interesul – şi a decis – ca lucrurile să nu se petreacă aşa, şi-a asumat un risc enorm. Riscul ca privatizarea să fie percepută nu numai ca «marea loterie», ci şi ca o loterie măsluită încă de la început". (Eugen Ovidiu Chirovici, "O listă care nu dovedeşte nimic", în **Curierul naţional**, 21 august).

Umor

" – O întrebare măcar tangentă cu politica este inevitabilă, domnule Constantinescu: vedeţi necesar umorul în viaţa politică?

– Este absolut necesar. În primul rînd pentru supravieţuirea politicianului însuşi. Fără un acut simţ al umorului, e greu să faci faţă situaţiilor în care eşti pus extrem de des. Din păcate, în politica noastră predomină în acest moment umorul involuntar. Ceea ce este mai degrabă trist. Dar asta, firește, nu mai este o problemă de vacanţă" (Emil Constantinescu: "Am fost şi am rămas un alergător de cursă lungă", la rubrica "Interviuri de vacanţă", în **Cronica română**, 21 august).

Patron

"Sînt tot mai mulţi jurnalişti care, angajaţi la publicaţii private, nu-şi fac nici o problemă de conştiinţă din slugărirea Patronului. Faptul e cu atît mai dezgustător cu cît – excepţie făcînd unele cazuri – patronii de presă sînt nişte analfabeţi care văd în jurnalistică o afacere cu nimic deosebită de vînzarea clătitelor cu magiun. Umilinţa de slugă a unor redactori e nejustificată chiar şi în cazul în care patronul (să-i zicem aşa, deşi în cazul presei cuvîntul sună straniu) e un jurnalist de prestigiu. Cu atît mai aberantă e ea cînd patronul e un cîrnăţar care crede că banii îi dau dreptul să-şi pună tălpoiul său murdar pe condeiul de gazetar". (Ion Cristoiu, "De la sluga lui Ion Iliescu la sluga lui Marcel Avram?", în **Evenimentul zilei**, 21 august).

Argument

În zilele noastre, cînd simţim pe propria piele ce va să zică economia de piaţă, cînd marea privatizare pare - după unii - să bată pe la toate uşile, în zilele noastre, aşadar, ce poate fi mai actual decît... **bişniţa, negustoria, comerţul**... Într-o societate "aşezată", ele coexistă simultan, în proporţii diferite, dar cuantificabile, care nu stînjenesc şi nu aduc perplexitatea nimănui. Dar la noi? Ce au comun cei trei termeni? Ideea de acţiune, de adaptare dinamică, din mers, la o realitate fluidă. Numai că, de la bişniţă - percepută peiorativ ca "afacere necinstită, măruntă", deci "găinărie" - trecînd prin negustorie - "schimb de produse prin vînzare/cumpărare" - şi ajungînd la comerţ - "activitate economică privind circulaţia mărfurilor" -, trebuie străbătut un drum lung care ţine de amploarea proiectului şi de putinţa lui de a se realiza într-o perspectivă care să depăşească atît de înrădăcinatul, la noi, de azi pe mîine. **Il n'y a que le provisoire qui dure** este, cel puţin în această privinţă, o butadă.

Aventurile unui tînăr, altminteri intelectual, plecat să vîndă nuci la Varşovia, sau "afacerea" unui fost inginer care şi-a părăsit uzina, în prag de faliment, pentru a deveni un "businessman balcanic" - sînt experienţe care ţin de domeniul anecdoticului, dar, dincolo de asta, devin simptomatice pentru o societate aflată - pentru cît timp încă? - în căutare.

Bişniţă, negustorie, comerţ... Se ascunde, aşadar, vreo dilemă sau măcar vreun umil semn de întrebare în spatele acestei înşiruiri de substantive? Oare juxtapunerea lor trezeşte în mintea noastră vreun "sau" disjunctiv? Întrebări retorice, fiindcă, de bună seamă, fiecare dintre noi simte - dacă nu înţelege de-a dreptul - că între bişniţă şi comerţ este o distanţă ce se traduce nu numai în termeni cantitativi, de la **en détail** la **en gros** -, ci, mai ales, într-o anume valoare calitativă care, dincolo de existenţa unui cadru legislativ şi a unor instrumente de operare, presupune, în primul rînd, o mentalitate diferită - atît a negustorului cît şi a clientului -, mentalitatea omului intreprid, gata să-şi asume riscul de a face. (I.C.)

Comerţul, intelectualii şi publicul

Nu ştiu dacă sînt prea mulţi cei care, după 1989, să nu fi strîmbat din nas văzînd cum anume se face, la noi, comerţul liber. Chioşcurile şi dughenele, improvizate în stradă sau adăpostite în subsolurile unor imobile, nu dau simţitorului ochi românesc impresii prea tandre. Iată de ce firea estetică a bravului urmaş al gînditorului de la Hamangia s-a răsculat. Revolta sa a fost însă selectivă: căci toţi cei care denunţau urîţenia comerţului liber au uitat subit cum arătau (cum arată încă) spaţiile comerciale întreţinute de stat, sub nume generoase, prin precizia lor (*Alimentara* sau *Încălţăminte*), alteori, mai tehnice (*Gostat, Electrice*) sau, în fine, comemorativ-ostăşeşti (*Unirea* sau *Dorobanţi*). Dacă e vorba e peisaje, trebuie spus că, tot atît de graţios, au fost trecute sub tăcere felul în care se înfăţişează privirii cartierele muncitoreşti ori prostul-gust afişat în îmbrăcăminte. Totul trebuia, în schimb, mobilizat pentru a obţine victoria estetică împotriva comerţului liber. Dorită dublură a revoluţiei politice, revolta estetică şi-a consumat multe din energiile iniţiale. Confuziile în privinţa comerţului supravieţuiesc însă, mai cu seamă pentru că "argumentele" estetice au fost înlocuite cu unele strict politice. Intelectualii au jucat un rol însemnat în această afacere şi merită, cred, să vedem cum anume induc ei în public ura faţă de negustori şi comersanţi.

Trebuie spus, mai întîi de toate, că nu e vorba de ceva... original. Disprețul față de comerț al intelectualilor, o specie care a împrumutat tot ceea ce putea fi mai rău de la filosofi, este un lucru foarte curent și în lumea liberă. De fapt, nu a fost nevoie – așa cum se crede îndeobște – de experimentarea comunismului pentru a deprinde ura faţă de comerţ.

Cel mai onorabil duşman al acestuia e bătrînul Platon, cel care îi dezonora pe "precupeţi" (urmez aici traducerea dlui Cornea din **Republica**) afirmînd că aceştia sînt inşii "cei mai slabi fiziceşte şi nefolositori pentru altă muncă" (371c-d). Platon îi introducea totuşi pe precupeţi şi pe negustători în cetatea "primitivă", zisă şi a "porcilor", uitîndu-i în schimb cu desăvîrşire în discursul despre cetatea cea bună. O explicaţie a acestei scăpări se află în **Legile**, acolo unde autarhia cetăţii, independenţa sa faţă de comerţ sînt mult mai explicite: confiscarea banilor străini sau chiar blestemarea şi condamnarea celor care ar fi ascuns banii căpătaţi din comerţ (742a-c) se alătură tezei mai generale potrivit căreia "comunicarea dintre state duce inevitabil la amestecul de caractere... şi la importul de noi obiceiuri, ceea ce negreşit cauzează mari prejudicii oamenilor care se bucură... de legi drepte" (949e-950a; urmez traducerea dlui Stoianovici, dintr-o notă a cărţii lui Popper despre **Societatea deschisă şi duşmanii ei**). Pentru Platon, deschiderea comunităţii către străini e dezastruoasă, deci comerţul trebuie limitat la maximum pentru a nu strica firea aleşilor cetăţeni. Cine urmăreşte cu atenţie discursurile contemporane va observa că negustorii nu mai sînt discreditaţi pentru că ar fi incapabili de o altă muncă. În schimb, ei sînt azi denunţaţi ca hoţi, fiindcă nu muncesc, mă-nţelegeţi, la ogor sau în faţa furnalului. Cei care raţionează aşa nu îşi dau seama cît de important este insul care mediază schimburile de bunuri. Căci ceea ce se schimbă pe piaţă sînt, de fapt, informaţii, preferinţe, talente foarte diferite, iar intervenţia unui mijlocitor e tot atît de riscantă şi de utilă ca orice alt efort lucrativ. În schimb, legăturile cu alte naţii sînt denunţate azi ca rele în numele unei filosofii cvasi-identice cu cea platoniciană: deschiderea noastră către alţii e considerată a fi răul absolut, iar dacă în asemenea discursuri obsesive mai intervin şi prostia ori mîndria naţională, poţi afla chiar că doar românii pot produce trainic şi cu sens, tot ceea ce vine din afară fiind uneltire, improvizaţie pusă la cale de cei care vor căpătuială şi nu binele poporului obidit, harnic şi deştept.

Argumentele lui Platon nu sînt singurele reluate astăzi. Cel mai silitor discipol platonician, Aristotel, s-a străduit să dea o formă coerentă urii faţă de comerţ, căruia el îi zicea *crematistică*, adică "arta îmbogăţirii contra firii". Stagiritul accepta drept bun un schimb limitat, capabil să producă o "îmbogăţire naturală", adică aceea absolut necesară întreţinerii unei familii (prin completarea autarhiei naturale a fiecărui individ). Aceasta era *oikonomia*, gospodărirea bunurilor familiei. El credea, pe de altă parte, că scopul schimbului de bunuri poate fi pervertit cu uşurinţă: atunci cînd nu urmăreşte decît bogăţia şi posedarea valorilor, schimbul ţine de crematistică şi e rău (**Politica**, I.9.1256b-1258a). În acest din urmă caz, insul urmăreşte nu o viaţă fericită (în acord cu natura), ci doar să trăiască satisfăcîndu-şi dorinţele în exces; în fond, crematistica e rea pentru că "nu e naturală, ci se produce în detrimentul altora". Pentru Stagirit, schimbul nu aduce profit decît negustorului, nu şi celor care vînd sau cumpără prin intermediul său. Ceea ce posteritatea aristoteliciană a reţinut din aceste speculaţii a fost lozinca răutăţii comerţului (**Politica**, I.10.1258b), necesitatea protejării monopolului (I.11.1259a) şi, mai ales, pentru că filosofii trebuiau să aibă ceva de speculat, distincţia dintre valoarea de folosinţă şi cea de schimb a unui bun, chestiune care conducea la necesitatea determinării "preţului just" al unei mărfi. De fapt, combinînd justificarea monopolului (în numele controlului guvernării asupra fericirii familiale) cu căutarea preţului just, filosofii nu făceau decît să stăvilească schimbul liber. Etica fondată pe preceptele platoniciano-aristotelice a dominat lumea europeană secole de-a rîndul. Statul trebuia să îşi menţină monopolul comerţului, iar filosofii săi, să cerceteze de unde s-ar putea deduce fundamentul exact al preţului cu care trebuie cumpărată sau vîndută o marfă. Azi, planificatorii, nişte pseudo-economişti inculţi, cer controlul schimburilor invocînd tocmai posibilitatea de a descoperi preţul just al unei mărfi independent de piaţă, adică de preferinţele individuale şi evoluţia lor în timp. Monopolul etatic nu are alte fundamente teoretice. Economiştii socialişti seamănă de aceea cu teologii de dinaintea secolului al XVI-lea care se străduiau să găsească soluţia matematico-filosofică a chestiunii aristotelice. La începutul veacului al XVI-lea, iezuiţii spanioli (Luis de Molina, Johannes de Lugo et alii) au declarat, pentru întîia dată, că o asemenea cunoaştere a preţului just e doar la îndemîna lui Dumnezeu şi deci că e inutil ca minţile noastre slabe să mai caute o soluţie. Printr-o spectaculoasă răsturnare, piaţa, şi nu statul manipulat de filosofi, trebuia să "decidă" preţul cu care se schimbă un bun. În acest sens, naşterea intelectuală a capitalismului ar trebui atribuită spiritului iezuit şi nu celui protestant (H.M. Robertson). Teologia e, în orice caz, profund amestecată în aceste chestiuni. Adam Smith nu invoca deci întîmplător divinitatea atunci cînd încerca să explice cum pot fi puse de acord scopurile individuale ale celor ce schimbă liber bunuri, satisfăcînd astfel nişte dorinţe necunoscute lor în mod direct. Filosofii scoţieni (Ferguson, Smith, Hume) nu au făcut decît să găsească forma teoretică a acelei instituţii care atribuia unui mecanism impersonal rezolvarea distribuirii bunurilor şi a administrării fericirii. A fost nevoie, de asemenea, şi de altceva, anume de propagandă. Montesquieu e cel mai elegant propagandist al comerţului din epoca modernă: pentru el, spre deosebire de Platon, schimbul e bun pentru că poate "îmblînzi moravurile", iar comerciantul încarnează mult-dorita libertate. Dar Montesquieu nu a convins pe toată lumea: ar fi fost, probabil, şi plictisitor să se întîmple aşa. Revolta împotriva comerţului, la care s-au raliat un Rousseau (în numele revenirii la o comunitate restrînsă) ori un Marx (în numele trecerii la o comunitate mondială, în care schimbul liber trebuia înlocuit de distribuţia de la centru), s-a prelungit în toate doctrinele socialiste, care făceau din autarhie sursa unei bogăţii inestimabile. Indiferent dacă e vorba de o comunitate restrînsă sau de o mare societate, autarhia înseamnă şi va însemna întotdeauna sărăcie. Şi atunci, de ce se opun intelectualii comerţului?

Cea mai interesantă explicaţie dată acestei mefienţe e cea datorată lui Hayek. Intelectualii – zicea marele liberal – sînt pur şi simplu incapabili să accepte ceea ce scapă controlului minţii lor. Or, comerţul desfăşurat pe pieţe libere, tipic modern, schimbul mediat de bani, este probabil exemplul perfect al unei asemenea activităţi incontrolabile. Nu poţi urmări nici traseul "producerii" unei mărfi, nici nu îţi poţi imagina feluritele combinaţii ale mărfurilor schimbate de nişte indivizi autonomi, situaţi la mari distanţe. E vorba aici de un tip special de inteligenţă: devii, de fapt, inamic al comerţului de îndată ce tinzi către controlul absolut al actelor semenilor tăi, după modelul – iluzoriu – al unui control total al propriilor intuiţii sau judecăţi.

Orgoliosul intelectual român e excelent plasat pentru a deveni inamic al comerţului. Să ne gîndim, de pildă, la felul în care utilizează el unii termeni legaţi de comerţ: astfel, comerţul liber e denumit "iniţiativă particulară", în vreme ce comerţul de stat e slăvit cu atributul "public". Totul e argumentat ca şi cum iniţiativa nu ar folosi decît celui care vinde (nu şi celui care cumpără) şi ca şi cum publicul nu ar putea fi creat decît de către stat. De fapt, comerţul de stat creează adesea un public artificial: e suficient să evocăm, ilustrativ, dimensiunile incredibile ale aşa-numitei producţii pentru stoc, invandabile. Adevăratul public e slujit de particularii de pe pieţele private şi libere: căci nici o ofertă nu trăieşte altfel decît prin cerere. Acest echilibru e foarte fragil şi tocmai de aceea el nu trebuie dirijat în nici un fel. Comerţul e bun, indiferent de peisaj. Cei care nu o cred, ar face tare bine să fie coerenţi şi, în loc să gesticuleze furibund, să se retragă, discret, în peisaje "naturale". Cîţi dintre inamicii comerţului o fac?

Cristian PREDA

Blitz

Pe o bancă-n Cişmigiu, trag cu urechea la convorbirea a trei pensionari de pe banca de alături. Unul dintre ei, îmbrăcat la patru ace, cu costum, cravată şi ac la cravată, se lamentează către cel din dreapta:

– Ce ne facem, domnule, că vine iarna...

– E, ce-am făcut şi pînă-acum...

– ... şi eu n-am unde să stau...

– E!...

–... şi dumneata ai două mîndre, domnule... Nu-mi dai şi mie una? Stau şi eu la ca pînă trece frigul...

– Pe care-o vrei, p-aia de 45 sau p-aia de 50?

– Care-o fi, domnule, casă să aibă!

– Da, da' una-i în doliu după bărbată-su...

– În doliu să fie... Cum adică? Păi dacă-i în doliu cum să...?

– Lasă, că dacă vrei, ţi-o dau p-ailaltă.

– Mai face şi mofturi!, intervine al treilea, supărat că rămăsese în afara discuţiei.

– Care-o fi, domnule. Să scap şi de iarna asta...

– Da' ce crezi, cu femeile i-aşa sigur?, continuă al treilea. N-am avut eu una care se văita că n-are, că să stea cu mine, că s-o ţin şi pe ea, că ciugule ca o vrăbiuţă... Eu, milos, am luat-o. Ca dup-aia să aflu c-avea cinci case. Odat-am văzut-o la braţ cu unu', cică era frati-su. Altă dată era cu altu', mai bătrîn. Zic: "Ăsta-i tot frati-tu? Cum să mă faci fericit, cînd mă minţi întruna"? Şi-am terminat cu ea.

– Zi-i, domnule, că am şi eu, acolo. Am două haine de piele, ... cravata, ... ba am chiar două cravate...

– Ştii să faci nodul?, întrerupe terţul, care prinsese gust de vorbă. Atunci am s-aduc mîine cravata, să-mi faci şi mie. Şi-aşa cu mîndra mea, cum vă spuneam...

– Ei, mai sînt şi oameni dintr-ăştia, da' eu cu femeile n-am păţit-o niciodată pîn-acum, se confesează al doilea. Uite, ştiu pă unu' care-mi tot spune că are nu ştiu cîte milioane. Da' de unde, n-are nimica! Să-mi arate hîrtia, şi-l cred.

– Eu am un milion la bancă, da' numai unu'. Şi nu zic că am mai mult...

– Păi asta-i, că unii se laudă şi alţii nu spun deloc, prinde terţul esenţa problemei.

– Nu, mai bine nu m-amestec în chestia asta, se răzgîndeşte ofertantul. Că dup-aia îmi aud tot felul de vorbe...

– Ce vorbe, domnule, că doar sîntem între prieteni?!, protestează solicitantul.

– Nu mă bag, Dumitraşcule! Că doar ai casă, şi-ai închiriat-o!

– Păi da' ce, trebuie să-i vinzi ei secretul? Asta rămîne între noi... Da' dumneata de unde ştii?

– Ai spus odată la beţie. Aşa că nu mă bag în poveşti din astea, să intru-n gura lumii... Că, vorb-aia, gura lumii, doar pămîntul o astupă...

A consemnat

Simona BOTEZ

Busy, business, bişniţă

Business vine de la *busy* şi desemnează o serie de atitudini marcate profund pozitiv, în cîmpul lui "ocupat-activ-serios-harnic-aplicat". Compozitul semantic pe care îl propun îmi pare mai sugestiv decît înşiruirea fiecăruia dintre lexeme într-o vecinătate asigurată de simpatie sinonimică. *Business* apare în engleza veche – perioadă care de încheie (sic) pe la începutul secolului al XII-lea – sub forma *bysignis* şi înseamnă "a fi serios". La vremea aceea, anglii, primii vorbitori ai englezei, consemnaseră deja în scris limba ce avea să devină vehiculul relaţiilor internaţionale de afaceri.

Business. Cu sensul de "stare de a fi (pre)ocupat", termenul este atestat pe la mijlocul secolului al XIV-lea şi folosit de Wycliffe, predicator şi reformator religios căruia îi datorăm prima traducere în engleză a *Bibliei*. În aceeaşi accepţiune, *busy* este folosit în celebra versiune autorizată a *Bibliei* din vremea lui James I. Prin extensie, desemnează orice gen de "activitate" asiduă, implicînd ordine, disciplină, simţul datoriei, efort bine condus, eficienţă. Un anume conte Rivers îl foloseşte, la 1477, cu sensul de "datorie profesională", adică "îndeletnicire" şi, mai precis, "meserie". *Business* intră în aceeaşi sferă cu *trade*, specializîndu-şi şi sensul de "negustorie, negoţ, comerţ". Nu se desparte, dimpotrivă, se clădeşte pe noţiunea de "muncă sîrguincioasă", accepţiune în care apare la catolicul Chaucer, care scrie în engleza medie, dar este părintele literaturii engleze moderne. Ca "datorie oficială", sau "ocupaţie publică", îl întîlnim din nou la veselul (şi întreprinzătorul) Chaucer, la Burke şi la Berkeley. Ne apropiem de timpurile mai mult decît moderne, care în protestanta (şi întreprinzătoarea) Anglie datează cel puţin de la începutul secolului al XVIII-lea.

Business are şi nuanţe negative. Poate însemna "complicaţie, dificultate", "ceva vătămător" sau de-a dreptul "epuizare, istovire, extenuare" – toate efecte ale travaliului aplicat. Adică răul care provine din bine, oboseala ca rezultat al dorinţei de **a face** ceva – premisă a confortului cotidian. Aşa îmi explic formula atît de englezească *it has to get worse, before it gets better*, demonstrînd vigoarea cu care te înzestrează perspectiva lucrului (în cele din urmă) bine făcut, sau cel puţin **făcut**.

Ajungem astfel la echivalentul romanic şi, de aici, şi la corespondentul românesc, al acestui – se vor grăbi unii să spună acru – exclusiv şi exclusivist termen occidental, protestant, lipsit de har.

Affaire, în franceză, *affare*, în italiană, *afacere*, în română, trimit toate la latinescul *ad* + *facere*, în care intenţionalitatea gestului este marcată în chiar structura morfologică a cuvîntului. Spaniola şi portugheza preferă termenul *negocio*, de la *nec-* + *otium*, care indică necesitatea imperioasă de a sfida trîndăvia, dacă vrei să fii eficient, adică, literal, să faci ceva *din* altceva, să poţi transforma, să produci (cf. *ex-* + *facere*). Celălalt termen favorit în extrema occidentală a Romaniei este sp. *asunto*, port. *assunto*, de la lat. *ad-* + *sumere*, adică "a lua asupra sa, a-şi asuma". Vedem că o *afacere* este, sau ar trebui să fie un gest responsabil, nu unul gratuit, o probă de implicare serioasă în treburile lumii, un pariu existenţial, în fond.

În civilizaţia modernă a burgului, afacerile sînt, în mare parte, echivalente cu comerţul, adică schimbul de mărfuri pe piaţă (lat. *com-* + *merx*, *mercis*), părintele sofisticatului *marketing* de astăzi. Pe la 1722, negustorul, funcţionarul, aventurierul, cronicarul şi romancierul Daniel Defoe **se apucă să scrie *Călătorie în întreaga Insulă a Marii Britanii***, în urma periplurilor sale pragmatice prin Anglia devenită Marea Britanie. De pe poziţia englezului mîndru să constate aplicarea "modelului englez" în întregul arhipelag, Foe, fiul de ciorăpar (care-şi alipise din frustrare particula aristocratică la numele de familie modest, devenind astfel Defoe!), găseşte leac pentru vindecarea de complex al inferiorităţii tocmai în constatarea că "modelul englez" se întemeiază pe *business*. Citind aceste însemnări de călătorie, înţelegi că există, printr-o simetrie ironică, un "complex Daniel Defoe", alături de românescul "complex Dinicu Golescu". În esenţă, el s-ar putea exprima drept proba lui *a fi* prin *a avea* – formulare, desigur, mercantilă, trădînd divorţul de lucrurile înalte, se va spune. Şi, totuşi, în incomparabil mai cunoscuta "carte de aventuri" *Robinson Crusoe*, nu ne explică acelaşi Defoe succesul pragmatic al nefericitului naufragiat în termenii metafizici propuşi de solidul fundal protestant teoretizat, în conjuncţie cu ethosul capitalist al muncii, de către Max Weber?

© C. Bumbut

Peste tot unde merge în călătoria "de serviciu", Defoe observă şi admiră, cu ochiul său de negustor şi agent secret, lucrul bine făcut, observă şi este dezgustat de lucrul lăsat de izbeliste. Se convinge, mişcare superfluă a raţionamentului său aplicat, că rostul vieţii în lumea deschisă a oraşului este transferul perpetuu de mărfuri, pentru că, în spatele tejghelei care oferă bunurile, se ridică masa pe care sînt efectiv produse mărfurile. Şi pentru că banii sînt investiţi pentru *a produce*, premisa indispensabilă a afacerilor. Cum să existe **afaceri**, fără **a face** şi abia apoi a negustori? Din repetatele pasaje în care Defoe exultă, zugrăvind belşugul Angliei şi, în primul rînd al Londrei, pătrundem mentalitatea de *businessman*. Acesta este Defoe negustorul, pentru care este o încîntare să arate că are prăvălia plină: pe toate rafturile societăţii se etalează bunurile atrăgătoare, aşezate cu dichis, cu preţul fixat judicios (adică motivat), aşteptîndu-şi clienţii. O cultură a oraşului, confortabilă, practică, eficientă ni se oferă apetisant. Pentru a desemna discuţia "de afaceri", în engleza contemporană s-a păstrat expresia omologată în periodicele din vremea lui Defoe *to talk shop*, adică a vorbi despre "treburile de la prăvălie". Prin City, remarcă neobosit autorul, circulă energiile vitale ale naţiei. City este centrul comerţului şi al bunăstării. Comerţul e bunăstare. Dar comerţul înseamnă *a face*. Curtea, dimpotrivă, este centrul galant şi strălucitor. Între polul eficienţei laborioase şi cel al eleganţei gratuite, burghezul Foe optează pentru primul, mulţumindu-se cu gratularea onomastică. Pe care simte că o merită – atenţie – pentru că este mereu *busy*. A devenit Defoe, din Foe, **făcînd mereu ceva.**. Este un **aristocrat al muncii**. Înţelegem de ce se făleşte cu tabloul contabil (a se citi nobil) al Londrei din primul pătrar al secolului al XVIII-lea: **Londra este metropola cu două catedrale, 135 de biserici parohiale, 9 biserici neterminate, 50 de alte biserici în proiect a se zidi, 69 de capele în care se slujeşte potrivit credinţei creştine anglicane, 28 de biserici străine, pe lîngă lăcaşurile credincioşilor "dissenters", pe lîngă capelele papistăşeşti şi o sinagogă, 13 spitale, alături de** alte instituţii filantropice, îndeobşte spitale pentru săraci şi aziluri de binefacere (de bine *facere!*), 3 colegii, 27 de închisori publice, 8 şcoli de binefacere (evident), 14 pieţe de carne, 2 de vite, bască 2 pieţe de nutreţuri şi ierburi şi alte 23 de pieţe de tot soiul, 15 şcoli de drept (deprinderea şi aplicarea legii sînt condiţii *sine qua non* în business), 27 de scuaruri, 5 poduri publice, Primăria, Bursa, plus alte 2 burse de schimb pentru magazine şi prăvălii, Vama, 3 baze ale artileriei, 4 lazareturi, 2 palate episcopale, 3 palate regale. Este exact genul de inventar minuţios pe care-l ştim din *Robinson Crusoe*. Începe cu eşantioane ale puterii spirituale – domeniul metafizic –, continuă cu instituţiile filantropice (iubirea de semeni tradusă în **fapt**, săvîrşind teribilul *hybris* de a depăşi meditaţia asupra binelui!), culminează cu eşantioanele puterii economice şi comerciale – domeniul fizic – şi se încheie cu eşantioanele puterii temporare. Vîrful metafizic al piramidei se ridică semeţ la orizont, dar nu s-ar putea zări, nici nu ar exista, fără solida bază fizică – **lucrul bine făcut.**

Şi, ar mai fi de spus că, pe fundalul inerţiei orientale în care ne-am adormit pornirile de a face orice, cît de puţin, ceva, am putut citi eficientul *business* drept *bişniţă*. O traducere şi aceasta şi, ca orice traducere, o trădare. Trădare a ce, a cui, de ce? *Business*, înseamnă a fi *busy*, **a face efectiv ceva, a produce**. *Bişniţă* este **a duce ceva** de aici acolo, din Turcia în România, de la Episcopia Bihorului la Arad, de la Chişinău la Iaşi. **Ceva gata făcut.** Puţin importă regulile, regulile le facem noi, merge şi-aşa, oricum. Mă întreb cît la sută din populaţia României are o înţelegere decentă, modernă, neprejudecată a noţiunii de "afacere". Dacă asta înseamnă "bişniţă", păi sigur, relele alea din Europa (citeşte biscuiţi şi chiloţi de la turci, Vegeta de la sîrbi, săpun de la unguri etc.) ce ne trebuie nouă, dom'le? Aş adăuga lumea din poliester a halelor McDonald's, alături de alte "ajutoare din străinătate". Noi sîntem prea ocupaţi să nu fim ocupaţi! N-avem timp să facem. Luăm d'a gata. Că "să dă" şi-acum, ca şi-atunci, numa' alfel...

Mihaela IRIMIA

"Bişniţarul" inter-balcanic

După Revoluţie, unii au ales libertatea negoţului. Mic, neînsemnat, dar fără îngrădiri, fără frontiere, fără prea multe legi. Pe cei care cumpără produse dintr-o parte, cu un preţ, şi-l vînd în alta cu un alt preţ, să zicem, dublu, i-am etichetat drept "bişniţari". "Părţile" de care vorbeam mai sus nu sînt altceva decît ţări de-aici, din preajmă, balcanice şi ele, diferite; măcar, ca nivel de trai. Cine sînt temerarii incursiunilor semi-aventuroase pitiţi sub eticheta de "bişniţar" vom afla chiar din gura unui asemenea personaj. Fost inginer la o mare (şi falimentară) întreprindere bucureşteană, **L.S.** ne "vinde" cîteva ponturi:

Definiţie

"Bişniţă? Mie nu mi se pare că ăsta ar fi termenul adecvat. De ce să fie ilegal? E doar un fel de negoţ dar nu se plăteşte impozit. De cînd lumea există micul trafic de frontieră".

Agenţi

"Cei care-l fac nu sînt altceva decît oamenii săraci: ori şomeri, ori muncitori care nu se-ajung cu salariul, ori tineri care nu au nimic, şi împrumută 100-200.000 lei (pe care apoi trebuie să-i dea înapoi cu dobîndă) şi încep. Sînt şi foarte multe (poate mai multe) femei implicate".

Obiecte, proveniente, destinaţii

"Poţi vinde orice, dacă vinzi ieftin. Sînt cîţiva care «iau» (n.a.: fură) din fabrică şi duc în alte ţări; de pildă, din fabrica de la Tg.Mureş, cablurile au mare căutare pe piaţa iugoslavă. La fel şi motoarele mai mici, uneltele pentru strung sau aşchiere, sau sticlăria din Turda sau Alba.

Cea mai bună piaţă de desfacere e în fosta Iugoslavie, unde preţurile din magazine sînt foarte mari şi din cauza războiului, şi pentru că ei au fost dintotdeauna aliniaţi la standardele occidentale. Preţurile pe care noi le stabilim la produse sînt cam 20% din preţurile oficiale.

De pildă, odată am vîndut în doar 4 ore 200 de becuri, deşi eram chiar lîngă fabrica de specialitate locală. Eu am dat 3 becuri la doi dinari, pe cînd la ei costă peste un dinar becul. Metalul se vinde bine, de asemenea - de pildă cuiele, din România, sau maşinile de tocat carne, de la ruşi. La ruşi poţi numai să cumperi, totu-i foarte ieftin, dar n-ai şanse să vinzi. Nici în Polonia nu prea merge afacerea decît cu băutură şi ţigări. La fel în Ungaria, unde am dat odată lovitura cu ţigări "Carpaţi". În Turcia, iarăşi, nu te duci să vinzi, ci să cumperi boarfe. *În România nu poţi vinde, e abundenţă de marfă şi nu reuşeşti să laşi destul de jos preţurile.* Aici poţi doar cumpăra marfă de la angrosişti pentru a o vinde în alte părţi. Din magazine nu poţi lua nimic, marfa românească oricum e cea mai scumpă.

Proceduri, pericole

"La vamă nu-ţi trebuie decît paşaportul. Nici o viză. Eşti la mica înţelegere cu toată lumea. În Turcia nu-i nici o problemă: pe turc nu-l interesează ce faci; bulgarul nu te lasă să vinzi pe teritoriul lui; la noi, trebuie să ai marfă care să nu depăşească 250.000 de lei. Nimeni, la noi, nu se poate încadra în această sumă în sistemul lor de evaluare. Toată lumea încalcă legea, te pot oricînd întoarce de la vamă.

În Iugoslavia, pe de altă parte, îţi poate confisca marfa, deşi, aparent, eşti în legalitate. Deşi plătisem vama la sîrbi, şi plătisem şi pentru bazarul în care ne pusesem marfa, odată, ne-a înconjurat poliţia, cu camioane şi i-au luat pe toţi românii. Pe o femeie au bătut-o rău de tot, şi mai tîrziu a murit. Pe mine nu m-au ridicat, pentru că îmi terminasem marfa. La o altă razie, în Belgrad, am scăpat sărind un gard. În Ungaria n-ai voie să dormi în gară: aşa că, într-o zi, ne-au luat pe toţi de-acolo şi ne-au dus la poliţie."

Întîmplări

"Maică-mii i-au furat într-o staţie de metrou din Belgrad borseta cu 200-300 de dolari. În Ungaria i-au furat geanta cu aproximativ 40.000 de forinţi.

O femeie cu 13 copii îi avea pe toţi trecuţi pe paşaport. Trecea graniţa fraudulos, cu toţi 13, ea ştie cum făcea, pînă-n Germania şi Austria. De aici îşi ridica ajutoarele pentru copiii ei, pe care apoi le vindea în Ungaria. La unguri, la un control, au prins-o cu ţigări şi au vrut să-i confişte toată marfa. Ea le-a spus: «Haideţi cu mine acasă, să vedeţi acolo ce marfă am!». Acasă, i-au găsit ungurii pe toţi cei 13 copii dormind şi au lăsat-o în pace".

Bani, motivaţii

"Din călătoriile astea poţi cîştiga şi 2 milioane (de lei) o dată, dar te poţi alege şi cu buza umflată. Mie, la sîrbi, mi-au confiscat cîndva 4.000 de mărci, pentru că la ei nu ai voie să schimbi dinarii în valută. Altă dată nu am avut decît o mini maşină de spălat rusească, pe care am luat 50 de mărci. Mi-am luat un video, pe care apoi l-am vîndut. Pentru că n-am altă sursă de venit, sînt nevoit să iau bani cu camătă mare. Îmi plătesc datoriile după un drum din ăsta.

Oricum, aşa, tot cîştigi vreo 400-500.000 de lei pe lună. Să mă fac inginer la loc? De ce? Ca pentru un salariu de 250.000 lei să mă tragă de urechi nişte cretini rămaşi în funcţii, din care 100.000 lei să cheltuiesc numai cu transportul şi cu pachetelele la servici?

Eu nu mă consider bişniţar: ăştia care vînd, aici, în magazine, sînt mai mari bişniţari decît mine. Nu fac nimic, decît că iau marfă de la unul şi o dau altuia cu suprapreţ".

A ascultat

Iaromira POPOVICI

Al cui e viitorul?

Printre efectele cele mai generale şi mai durabile ale jumătăţii noastre de veac socialiste a fost şi transformarea marei majorităţi a românilor în şmecheri, în oameni pe care nevoia îi silea să se "descurce" pentru îndeplinirea celor mai simple nevoi ale vieţii, să acţioneze pe nivelul secund, secret al planului social, unde aveau curs alte legi decît cele din codul solemn de la suprafaţă. Absurditatea "reglementărilor", "dispoziţiilor", "măsurilor" era aşa de mare încît bietul cetăţean trebuia să facă un efort permanent de a le eluda, iar mizeria vieţii de fiecare zi îl obliga cel puţin la ingeniozitate pentru a atinge standardele unei vieţi socotite de el acceptabile. Şi asta cu atît mai neaşteptat cu cît comunismul se pretindea, pentru buna lui funcţionare, un regim al legalităţii absolute, cu corolarul ei specific: conformismul absolut.

Ideea că românul se naşte bursier (deci din copilărie lipsit de mijloace), trăieşte funcţionar (deci are ca unică sursă de venit statul-patron) şi moare pensionar (adică supravieţuieşte din mila publică), cuvînt lansat de P.P. Carp pe la 1900, dezvăluia o situaţie tipică pe atunci doar pentru o parte a burgheziei şi pe care comuniştii au năzuit s-o generalizeze (căci în vechiul regim, boierii, ţăranii, negustorii, meseriaşii, liber profesioniştii nu erau lefegii, nici bursieri, şi nu mureau pensionari). Dar burghezia română era, pentru o mare parte a ei, bugetară; în ultimii ei ani îşi deplasase interesul şi stilul de viaţă de la libera antrepriză, risc şi ideea de investiţie pe termen lung şi trecuse la existenţa molcomă, onorabilă, asigurată de stat, care trebuia să o întreţină. Şi a fost acesta un efect nefast al acţiunii pe scară naţională a Partidului Liberal, el însuşi devenind dintr-o expresie a burgheziei industrioase şi active, un creator al acesteia sub orice formă, chiar aceea artificială a parazitismului funcţionăresc.

Am trăit acest fenomen în familia mea şi l-am observat aducîndu-l şi în discuţie: în generaţia părinţilor mei toţi membrii cunoscuţi de mine erau boieri, adică (cît mai înalţi) funcţionari la stat sau la instituţiile bancare dominate de liberali. În generaţia părinţilor lor, toţi, dar absolut toţi, fuseseră negustori, antreprenori, oameni de acţiune. Bazat pe această observaţie am scris un eseu despre lumea personajelor lui Caragiale, mult mai diversificată decît şi-o închipuie şi o afirmă ignoranţii reducţionişti, arătînd că ea e scindată în două, cu legături de epocă istorică, lumea dramaturgiei sale din jurul anului 1880, formată majoritar din liber profesionişti, şi cea a **Momentelor** (1900) în care mai toate personajele sînt funcţionari la stat, începînd cu tragicii Lefter Popescu şi Nenea Anghelache şi terminînd cu hilarul Nae din **Situaţiune** sau talentatul Niţă Ghiţescu. Toţi slujbaşii aceştia, insuficient remuneraţi, muncind puţin şi prost, temători de a nu fi "suplimentaţi", anti-guvernamentali din principiu, nemulţumiţi şi văicăreţi, neputincioşi au fost creaţia vechiului regim şi au trecut în cestălalt, cel socialist, care nu i-a preluat doar, ci le-a sporit numărul imens, creînd noua burghezie românească – doar o mică parte din ea avînd acces la nivelul de mai sus, al unui regim de monopoluri, nomenclatura, care "primea" în condiţii de privilegiu, comparabil cu acelea ale vechii boierimi dispărute de un secol.

Dar pe la mijlocul anilor '60 o hotărîre surprinzătoare a Partidului le-a întărit statutul, restabilind dreptul de proprietate, de achiziţie şi vînzare a locuinţelor (mai modeste) şi a dezvoltat o industrie de automobile care a dat la milioane de oameni o anume demnitate, un **quant-à-soi**, dreptul de a se deplasa, de a depăşi unele oprelişti absurde, de a cumula bunuri, de a le lăsa moştenire progeniturii, de a le specula. În timp ce opreliştile deveneau mai severe, toate operaţiile fireşti şi nevoile cele mai elementare deveneau o treabă de clandestinitate, dezvoltînd pe aşa-zişii "bişniţari", care "procurau", "obţineau", "aduceau" cele necesare bietului cetăţean, îndeplinind un rol social şi economic imens. Operaţii care pe părinţii mei i-ar fi umplut de oroare ajunseseră pentru mine o treabă curentă, de fiecare zi. Şi educaţia acestei practici a dat roade, în condiţiile exploziei de după '89. Românul s-a dovedit că poate fi activ, ingenios, întreprinzător, nu doar resemnat, mioritic şi satisfăcut în propria sa indigenţă. Modelul occidental era prezent şi în socialism, nu era doar o himeră, putea fi aplicat pe scară redusă şi în clandestinitate. O adevărată revoluţie în mentalitatea românului s-a văzut în acele momente, scoţînd la suprafaţă lucruri care abia se bănuiau; e clar acum pentru oricine că trebuie să te zbaţi, să întreprinzi ceva, sau să te "învîrteşti" cum se spunea pe vremuri, pentru a depăşi stadiul uniformizării în mizerie.

Într-o pagină dintre cele mai semnificative ale **Notelor** sale **politice,** Al. Marghiloman spune că Maiorescu, la sfîrşitul carierei sale, i-ar fi făcut o dezvăluire cu privire la politica socotită de ambii nefastă a de curînd răposatului Rege Carol I, vinovat de situaţia în care se afla ţara în 1916:

– "Asta a fost voinţa Regelui Carol I, nimeni să nu fie descurajat în România, nici chiar canalia!"

E posibil (deşi nu prea e vizibil) să fi fost aşa: pentru un cetăţean german care venea în România la 1866 erau frapante nu doar mizeria ţării, ci mai ales apatia, lipsa de iniţiativă, absenţa spiritului industrios. Venind din lumea faustică în cea orientală, tînărul prinţ-domnitor al Principatelor Unite credea că trebuie încurajat absolut oricine, chiar şi un ticălos din punct de vedere economic, fiind mai bun decît un molîu, un resemnat, un inert. Între cinstitul nenea Anghelache şi verosul Caţavencu, cel care "venea cu moftologii, cu iconomii, cu soţietăţi, cu scamatorii" antrenînd şi pe alţii în acţiune pentru dezvoltarea industriei şi comerţului, regimul liberal îl încuraja doar în principiu pe ultimul.

Acum o sută cincizeci de ani, poporul român era sărac, dar nu exploatat, şi jefuit, era mai ales descurajat să muncească. Ţăranul nu putea prin natura sa să stocheze, necum să acumuleze, să speculeze; prefera să stea şi să dea impresia că e leneş, locuind în bordeie ca să-şi ascundă puţinul avut de teama confiscării şi angaralelor. Abia se dezmorţise din blocarea pe care o impuseseră turcii. Prinţul (apoi regele) Carol a venit cu unele iniţiative (pe care le blestemă în versuri nemuritoate Eminescu) – căi ferate, dezvoltarea porturilor, acţiuni de punere în valoare a bogăţiilor naturale – dar nouă ni se pare că a făcut prea puţin.

Dezvoltarea nemăsurată a funcţionărimii îngăduia puterii de atunci controlul asupra componenţei etnice; era un fel de hatîr acordat nu oricui să fii ofiţer, magistrat, preot, învăţător sau profesor. Străinii erau aruncaţi în sectorul lucrativ: meşteşugurile, comerţul, cămăta, profesiunile libere, medici, farmacişti, avocaţi, ziarişti. Ele păreau atît de puţin recomandabile "sufletului românesc", încît bietul d. Lefter Popescu, atunci cînd nu cîştigă la loterie (singura lui formă imaginată de evadare dintr-o determinare socială), se ridică împotriva lor în discursul său final de indignare, folosind stilul naţionalist-marxist: "Vă-nvăţ eu minte pe dv. să umblaţi de-acu-ncolo cu infamii şi să vă bateţi joc de oameni, fiindcă este o exploatare şi nu vă mai săturaţi ca vampirii, pierzînd toată sudoarea fiecare om onest, deoarece se-ncrede orbeşte în mofturile dv. şi cu tripotajuri ovreieşti de bursă, care suntem noi proşti şi nu ne-nvăţăm odată minte ca să venim, mă-nţelegi, şi să ne revoltăm... da! să ne revoltăm! Aşa să ştiţi: proşti! proşti! proşti!"

Nu ştiu dacă banca aceea care organizase "lotăria" fatală era condusă de un om ca Nae Caţavencu; ar fi fost prea frumos ca acesta să fi prosperat aşa de mult, dar ar fi fost semnificativ. În timp ce toate celelalte personaje, detestînd în vorbe "blestemata de politică", depind totuşi de aceasta, proprietarul "Aurorei economice române" încearcă alte soluţii, socotite în mentalitatea vremii scandaloase.

Astăzi, pe ruina sistemului comunist (foarte asemănător cu cel fanariot) trebuie să încurajăm iniţiativa, "travaliul", după vorba lui Caţavencu, să dezvoltăm şi noi economia, pentru a avea şi noi faliţii noştri (semn al unui sistem sănătos către care se îmbulzesc chiar şi nechemaţii), nu să acoperim eşecurile din bugetul statului, adică scoţînd banii din buzunarele cetăţeanului; în locul gigantismului industrial păgubos, să încurajăm "comerciul", spiritul de cîştig, ieşirea din turmă şi pe această cale. Bişniţarii, care au experienţa riscului, s-au transformat în mod firesc în negustori, bancheri, oameni de afaceri. Al lor e viitorul. Ei vin cu soţietăţi, cu infamii, cu iconomii, cu negustorii, cu scamatorii, aşadar cu numeroase forme de cîştig, de care sfîrşesc prin a profita categorii mult mai largi, măcar pe calea indirectă a impozitelor prelevate de Stat. (Unul din eşecurile liberalizării vieţii economice româneşti este acela că simţim cu toţii în mod ocult că nu toţi oamenii cu iniţiativă au ieşit din clandestinitate; destui bişniţari continuă să existe pe seama sectorului de stat, o eternă vacă de muls!, şi nu vor dispărea, ieşind la suprafaţă, decît odată cu drastica reducere a acestuia.)

Restul? Mai contează? Ei sînt, vorba d-lui Lefter Popescu, "proşti! proşti! proşti!".

Eu, care sînt un optimist incorijibil şi un zelator al economiei libere, sper pentru ei şi pentru întreaga naţiune română ca toţi aceşti compatrioţi ai noştri să nu continue a rămîne şi foarte mulţi.

Alexandru GEORGE

O bunăstare provizorie

Bişniţa a apărut la noi cam odată cu venirea primelor contingente de studenţi străini, prin 1973-1974. Ei au fost primii "bişniţari". Pe atunci, magazinele noastre nu erau goale, ca la sfîrşitul deceniului nouă: găseai destule, iar oamenii aveau bani să cumpere. Creşterea economică a deceniului şapte stagnase însă, iar importurile destinate consumului fuseseră deja sistate. De la ţigări, ciocolată, whisky, bere străină, gumă de mestecat la radiocasetofoane, jeans, bluze de vînt, "safari" ori mixere, importul fusese alungat din magazinele de stat şi "strămutat" în "shop"-uri, magazine cu plata în valută. Românul nu avea, cu foarte puţine excepţii, dreptul să posede valută. Cine voia să cumpere marfă din import se adresa studenţilor străini, arabi şi negri, care îşi făceau veacul în preajma magazinelor cu plata în valută.

Aşa a început "bişniţa". Aşa au apărut "bişniţarii". Foarte repede, între cumpărătorul român de lucruri prohibite şi deţinătorul străin de valută s-a format o pătură restrînsă, dar dinamică, de "bişniţari" autohtoni. Ei au început să cumpere "en-gros" şi să vîndă "en détail", cu profitul de rigoare. Fenomenul s-a datorat interzicerii, prin lege, de a trata "afaceri" cu străinii. Din teama de a nu fi surprins în "flagrant delict", românul de rînd a preferat să cumpere la mîna a doua mărfurile de import. La rîndul lor, "bişniţarii" autohtoni îşi asigurau, contra unor servicii niciodată dovedite, acoperirea miliţiei. Maşinăria a funcţionat destul de bine, cu unele scurt-circuite datorate autorităţii - care se prefăcea, periodic, că pune capăt unui comerţ aflat în afara legii - pînă în decembrie 1989, cînd, vă mai aduceţi aminte?, românii ajunseseră să cumpere din "shop" pînă şi produsele care se distribuiau "pe cartelă": zahăr, ulei, făină şi pulpe de pui.

Cuvîntul "bişniţă" defineşte cum nu se poate mai bine ideea de afacere privată în comunism: ea nu e "business" nu are mai nimic în comun cu lumea afacerilor, cu marile vînzări şi schimburi de mărfuri. E o biată găinărie, şi aceea interzisă de lege. Poţi să-i spui altfel decît **bişniţă**? Iar măruntului "afacerist" care se ocupă cu "bişniţa" cum să-i zici altfel - în lipsa oricărei comparaţii cu omul de afaceri din Vest - decît **bişniţar**? El nu e nici "negustor", nici "comerciant", cu atît mai puţin un om de afaceri. Bişniţarii nu apucau să acumuleze un capital, ca să-şi dezvolte "afacerea", ei trăiau de pe o zi pe alta cu spectrul sărăciei în faţă şi cu ameninţarea miliţiei în ceafă.

"Bişniţa" a proliferat odată cu plecarea peste hotare a cîtorva intelectuali, a mai multor interpreţi şi a unei pături ceva mai substanţiale de muncitori angajaţi în special în construcţii sau în rafinării de petrol în ţările arabe. Toţi aceşti români, plecaţi cu acte în regulă, nu s-au întors cu dolari. Cursul dolarului, menţinut artificial la o rată de schimb mizerabilă, descuraja orice dorinţă de schimb valutar. Românii se întorceau cu marfă, pe care o comercializau la "preţul pieţei" negre. Bişniţarilor fără căpătîi

© C. Bumbuț

din ţară, oameni fără altă ocupaţie decît comerţul ilicit, li s-au adăugat aproape toţi românii care au găsit, fie şi pentru o durată foarte scurtă, o slujbă în străinătate.

Îndată după revoluţie, cînd eliberarea paşapoartelor s-a "liberalizat", cîteva zeci de mii de oameni, dacă nu sute de mii s-au năpustit spre Grecia, Turcia, Ungaria, Polonia, într-un trafic de marfă năucitor. Comerţul mic a înflorit peste noapte, dar cei care-l practicau nu erau nici negustori, nici comercianţi, ci tot "bişniţarii". Deşi intrat în legalitate, "bişniţarul" nu se acomodează la normele comerţului, ci îl parazitează, avînd în continuare conştiinţa vinovată şi temîndu-se la fel ca înainte că mica lui afacere nu va dura, i se va pune capăt, într-o bună zi. Va veni iarăşi statul cu reglementările lui, îi va aduna pe toţi "bişniţarii" de pe drumuri şi le va cere banii înapoi. "Bişniţa" şi "bişniţarul", pe de o parte, ambiguitatea politicii economice, pe de altă parte, au născut o mentalitate fără nici o legătură cu economia de piaţă, deşi bazată pe legea cererii şi a ofertei. Chiar şi atunci cînd va ajunge miliardar (unii au şi ajuns!) "bişniţarul" va trăi cu sentimentul precar al unei bunăstări provizorii, cu frica scrisă deja în străfundul celulei că are în stat un adversar redutabil şi ranchiunos, cu înclinaţia de a trage pe sfoară tot ce întîlneşte în cale: partener de afaceri, client, concurenţă. "Bişniţa" şi "bişniţarul" au creat o piaţă bolnavă de suspiciune şi neloialitate. Capitalismul sălbatec pe care-l trăim este copilul avortat al pieţei negre comuniste.

Val CONDURACHE

Ministerul, statisticile, integrarea

"Înainte", România se putea lăuda cu două ministere ale comerţului - interior şi exterior. "După" - urmează o relativ scurtă coabitare Comerţ-Turism. Apoi - separarea. În mare, atribuţiile actuale ale Ministerului Comerţului sînt: elaborarea politicii comerciale a ţării, urmărirea importului, reglementarea exportului, eliberarea licenţelor... Fiecare infinitiv lung din această lemnoasă enumerare prilejuieşte, cînd şi cînd, revărsări de acuzaţii plastice prin gazete: mai un "tun", mai un act de piraterie comercială, mai un reexport, mai o garanţie bancară făcută uitată... Sărmana instituţie, însă, pendulează tragic între două voinţe - de liberalizare şi de intervenţie, explică un document ministerial dedicat comerţului interior: "Evident, garantul funcţionării normale a reţelei comerciale în plan naţional şi local nu poate fi altul decît Ministerul Comerţului, învestit cu responsabilităţi în a statua şi supraveghea actele normative cu impact direct asupra activităţii comerciale. Dar Ministerul Comerţului nu poate să dispună imperativ de acţiunile întreprinzătorilor particulari şi nici chiar de societăţile comerciale cu capital de stat aflate, pînă nu demult, în autoritatea lui directă." Iar despre comerţul exterior, un funcţionar mărturiseşte: "Toţi agenţii economici şi-au trecut ca obiect de activitate importul şi exportul; activitatea lor a devenit imposibil de controlat şi nu poate să reiasă decît din statisticile vamale". Spinoasă problemă, într-adevăr. Fiindcă, după cum povestea deunăzi "Europa liberă", vameşii români au reinventat stratagema carboavei şi a curcanului din **Chiriţa în provinţie**: ca să închidă ochii şi să te "servească" pe tine, umil importator la valiză, lucrătorul vamal te va pofti politicos în shop-ul alăturat unde vei achita, să spunem, o sticlă de whisky imaginară. Iar dacă eşti importator a trei TIR-uri şi aspiri să vămuieşti doar două, vei achita alte şi alte miraculoase bunuri imaginare.

E oarecum explicabilă, aşadar, prudenţa practicată de Biroul de Presă al Ministerului Comerţului atunci cînd jurnalistul îndrăzneşte să solicite ceva date generale, ceva indicatori, ceva programe. Că datele generale sînt greu de aflat, incomplete, că se aşteaptă luni de zile prelucrarea lor, că România nu e ţara evidenţelor clare - e o realitate. Că Biroul de Presă de la Comerţ promovează un remarcabil simţ ludic în relaţia cu jurnalistul - e o altă realitate. Funcţionarul "cu presa" se poate purta cu tine, ziarist, precum Hogea care nu avea chef să-şi ţină predica în faţa drept-credincioşilor. **Mutarea nr. 1**: eşti trimis la Hogea Radocea, la Comisia Naţională de Statistică, să te lumineze tabelele domniei sale. **Mutarea nr. 2**: reînfăţişîndu-te tu cît de cît luminat după niscai ceasuri de studiu individual, doreşti un comentariu, o interpretare a scripturii statistice; e momentul să ţi se dezvăluie **Mutarea nr. 3**: întrebările depuse de tine la minister încă de la prima înfăţişare au următorul destin: sînt arătate unui director de specialitate; acesta îşi afirmă disponibilitatea sau indisponibilitatea de a răspunde; interviul are loc, apoi, dacă directorul obţine, la rîndul lui, aprobarea ministrului.

După ce iei cunoştinţă, cutremurat, că, în Ministerul Comerţului drumul către informaţie e un veritabil traseu iniţiatic, îl poţi întîlni pe dl. Viorel Carata, consilier al ministrului în probleme de mass-media, a cărui amabilitate îţi va părea nefirească. Dl. Carata poate răspunde zbuciumului tău de jurnalist aflat cîteva zile-n şir în căutarea unor adevăruri **oficiale** - în jumătate de ceas!

Şi iată, în materie de comerţ interior, cîteva date: în totalul vînzărilor din România, ponderea sectorului privat a crescut de la 56% în 1993 la 68,8% în 1994. Iar volumul vînzărilor cu amănuntul din '94 a însumat 12159,8 miliarde lei, fiind mai mare cu 8,3% decît în 1993. În toate judeţele s-a vîndut şi s-a cumpărat în '94 mai mult decît în '93. Cu trei excepţii: Brăila, Galaţi şi Cluj. Aşa încît documentul ministerial mai sus pomenit vorbeşte despre "stoparea declinului în comerţul interior".

În privinţa comerţului exterior, se ştie: importăm mai mult decît exportăm. Balanţa comercială a României este deficitară: în primele şase luni ale lui '95 - export total în jur de 3,4 miliarde dolari, import - cam 4,1 miliarde, un minus, deci, de 700 milioane dolari. Totuşi, afirmă Viorel Carata, deficitul estimat pe întreg anul 1995 va fi în jur de 600 milioane dolari, faţă de 950 milioane, cît a fost în 1994. Iar balanţa, ne asigură experţii, se va însănătoşi mai repede decît ne-am aştepta: după estimările pesimiştilor, ea se va echilibra în 1997, cînd se va atinge un mult-visat sold zero (exporturile vor egala importurile); după estimările optimiştilor, nu mai departe decît în anul viitor, balanţa comercială a României va fi excedentară, sperîndu-se cu ardoare în minunile pe care le va face Acordul European! Acum, ce-i drept, e rîndul jurnalistului să practice prudenţa: el ştie, din alte surse, că, deşi printre partenerii de comerţ exterior ai României Comunitatea Europeană deţine locul I, cadrul liberalizat al schimburilor deschis prin Acordul European rămîne, practic, neutilizat la multe din produsele noastre destinate exportului. La sfîrşitul anului trecut, Comisia Europeană stabilise că pe piaţa Uniunii, din zeci şi zeci de mărfuri contingente au trecere: nucile, curcanii, ureea, încălţările din piele, vesela de porţelan, mobila. A înflorit, în schimb, importul din ţările UE de maşini la mîna a doua, îmbrăcăminte la mîna a doua (a treia... a paişpea...), anvelope sau birotică la mîna a doua. Şi ce mai ştie jurnalistul, dintr-un alt raport al Comisiei Europene? Că vor trece cîteva decenii (adică viaţa noastră, ce mai!), pînă cînd venitul mediu pe cap de locuitor din ţările est-europene va atinge 75% din media vest-europenilor. Şi că în anul 2010 se prognozează un Produs Intern Brut pe cap de locuitor de 80% din media UE în Slovenia, şi de 75% în Cehia. Iar în România - de 29%.

Of! Numai să ne vedem integraţi, cu arme şi bagaje!

Delia VERDEŞ

Negustori de ocazie

Cine nu cunoaşte astăzi acea categorie de oameni care "fac" Turcia, "fac" Ungaria sau "fac" Bulgaria. Întotdeauna voinici, arşi de soare şi nebărbieriţi, îmbrăcaţi de regulă în treninguri de fiş, îşi poartă pe umeri uriaşele lor genţi cu marfă (maimuţe). Din motive mai mult sau mai puţin clare, treaba pe care o fac ei e considerată a nu fi prea onorabilă.

Onorabil sau nu, mărturisesc că am făcut şi eu odată această experienţă. Plin de curiozitate, m-am întovărăşit cu un fost coleg, care era deja foarte rutinat în ale meseriei. Pe atunci era la modă Polonia. Aşa că, hai în Polonia. De la început am aflat că drumul nostru merge "pe de lături". Altfel nu cîştigăm nimic. Dar de abia am prins ceva din tainele bişniţei şi am intrat în pielea cea nouă că m-am şi trezit abordat de un poliţist. Eram în gară, pe peronul unde urma să vină trenul de Cernăuţi. Netam-nesam, poliţistul a început să-mi scotocească prin bagaje şi să mă întrebe ce caut acolo. Niciodată nu mi se mai întîmplase aşa ceva. În fine, negăsind nimic de care să se agaţe, m-a lăsat în pace. Bilete n-am luat (nu se iau). Cu cinci dolari am mers "pe mîna" conductorului de vagon, în cea mai bună cabină de dormit. La graniţa cu URSS (încă exista) aveam să trecem printr-o altă dandana. Un vameş mic şi rău ne-a căutat de spray-uri lacrimogene pînă şi-n pantofi. Avea un fix. Ştia trei cuvinte româneşti, dintre care unul era "mă-tii". După vechiul obicei, la intrarea în ţara mult iubită a trebuit să completăm nişte formulare în care să declarăm tot ce avem asupra noastră. Tovarăşul meu mi-a arătat o punguţă cu nuci pe care o avea în geantă şi mi-a spus să trec în formular "nucă". Fără să mai întreb ceva, am scris: "nucă". Am trecut apoi de punctul de frontieră lăsîndu-l pe omul mic şi rău să mai caute şi-n pantofii altor turişti. Într-un sat de lîngă Cernăuţi, kilogramul nostru de nuci avea să se însutească. Patru genţi enorme, pline cu cîte 25 de kilograme de miez de nucă de cea mai bună calitate, cumpărate aproape pe nimic. Am pus miezul de nucă în punguţe de cîte un kg. De fapt, tovarăşul meu punea cam 900 de grame şi se uita chioriş la mine, care aveam prostul obicei de a pune ceva mai mult de un kilogram. Odată pachetele astfel făcute, am pornit mai departe pe drumul Poloniei, drum pe care aveam să mai aflu multe. De exemplu, că nu-i ruşine să pleznesti o femeie care dă să se urce în tren înaintea ta. Mi s-a explicat că altfel rişti să dormi zeci de ore de-a-n picioarelea. Cică politeţea e ridicolă în astfel de împrejurări. Am mai aflat şi ce înseamnă un spray lacrimogen, un personal sovietic şi ce poţi păţi dacă te pui rău cu navetiştii turnători. La graniţa cu Polonia, un alt vameş mic şi negru ne-a dat jos din tren. N-a vrut să asculte explicaţiile noastre cum că doar tranzităm URSS-ul şi că nuca o avem din România, aşa cum de altfel scria şi pe formular. "Înapoi la România cu nuca voastră". Următorul tren era abia a doua zi, atunci cînd viza noastră ar fi expirat. Totul risca să se ducă pe apa sîmbetei. Numai că totdeauna cînd eşti "pe de lături" se găseşte o portiţă, cineva care să te ajute. Un automobilist s-a oferit să ne ducă la şosea la o staţie de autocar, să încercăm şi vama rutieră. Pentru mai multă siguranţă, am mituit şoferul autocarului, care era "frate" cu vameşul. Pe lîngă nucă, mai aveam la noi şi votcă, produs pe care, teoretic, nu aveam voie să-l comercializăm în Polonia. Am trecut frontiera, ajungînd într-un mic orăşel polonez, al cărui nume nu mi-l mai amintesc. Ne-am urcat în trenul de Varşovia în care aveam să ne petrecem încă o noapte şi unde un ţigan fioros (român) ne-a rugat să avem o clipă grijă şi de bagajele lui. Aveam să învăţ că, între negustori, o astfel de grijă se taxează. La votca noastră s-a adăugat şi ceva din votca lui. Ajunşi dis de dimineaţă în Varşovia, ne-am instalat taraba lîngă un bazar. Aveam alături cîntarul (aranjat firesţe) şi genţile noastre cu nucă. Dintr-o sacoşă ieşea ca din întîmplare gîtul unei sticle. Polonezii, ilegalişti şi ei timp de vreo 50 de ani, după ce dădeau tîrcoale locului, cu priviri piezişe, îşi îndreptau deodată arătătorul către sticla de votcă ce abia se zărea. Astfel, într-o oră am vîndut vreo 25 de "fiole", adică tot ce aveam. Cu nuca însă, o cam băgasem pe mînecă. Nu interesa pe nimeni deşi n-o dădeam scump. Trecuse Paştele şi gospodinele nu mai făceau prăjituri. Pînă la prînz vîndusem doar două kilograme (dintr-o sută). Dacă nu reuşeam să terminăm pînă seara, dormitul la hotel ne-ar fi costat destul cît să ratăm întreaga afacere. În disperare de cauză, am început a striga din toţi bojocii: "Arjehi, arjehi!". Nici asta n-a avut prea mare efect. Dar, ca-n poveşti, întîmplarea a făcut ca pe acolo să treacă doi cofetari. Ne-au făcut semn că vor să cumpere tot. Mai întîi nu ne-a venit să credem. Totul dintr-o singură lovitură. Apoi ne-am repezit să le punem marfa în braţe. Dar cei doi voiau să verifice dacă pungile aveau într-adevăr cîte un kilogram. Colegul meu le-a oferit cîntarul, dar ei au zîmbit. Au luat o pungă la întîmplare, şi s-au dus cu ea la o tarabă alăturată, unde o femeie vindea banane. Au pus punga pe cîntarul ei: 1,1 kg. Mi-am zis că e una din cele făcute de mine. Au luat o a doua pungă, din alt loc şi-au cîntărit-o: 1,2 kg. Ce generos fusesem cu umplutul pungilor. Dar a treia, a patra şi a cincea, alese din locuri diferite, aveau toate peste un kilogram. Era imposibil. Ştiam precis că mai mult de jumătate din ele cîntăreau mai puţin de un kilogram. Cei doi nu puteau nimeri cinci pungi la rînd din jumătatea "bună". Atunci am privit-o atent pe femeia cu bananele. Mi-a făcut cu ochiul. Cîntarul ei era asemenea cîntarului nostru: măsluit. Tot Europa de Est, nu? Cofetarii au plecat mulţumiţi, iar noi am rămas aşijderea.

Andrei MANOLESCU

"jan coté"

Cînd a început şcoala, au început şi minciunile. La întrebarea, ce este tata, puteam să răspund, negustor? Nu! Ca să fim în rînd cu lumea tata "a intrat în cîmpul muncii". Cîteva luni am putut să spun, tata e funcţionar. Apoi, apelpisit de scripte, a plecat din Bucureşti şi a început să facă brînză. Orice macedonean ştie să facă brînză. Tata făcea şi caşcaval. În anii cei mai grei am putut să spun că tata e muncitor. Uneori mi se părea prea de tot, atunci ziceam că tata e tehnician. După ce s-a pensionat, scriam în formulare, tata pensionar. Apoi am început să trag o linie.

Tata zicea "jan coté", cum ar veni azi "cash", banii jos şi însoţea cuvintele cu un gest al mîinii drepte în care degetul mare, lipit de prima falangă a arătătorului, atingea masa, cu sensul de, tac, am plătit. Tîrziu mi-am dat seama că "jan coté" venea de la "argent compté", şi, tot tîrziu, am descoperit cu mirare că grecii din pătura mijlocie nici nu ştiu să vorbească despre bani altfel decît întărindu-şi cuvintele cu, tac, gestul amintit. Despre negustoria lui, tata nu prea "teoretiza". Tot ce am putut să scot, în timp, de la el a fost că respectul pentru cuvîntul dat nu făcea parte dintr-un cod al onoarei de comersant, cum credeam eu. Cuvîntul unui negustor era, pur şi simplu, o parte din capitalul lui. Ţi-ai pierdut cuvîntul, ai coborît cu o treaptă. Cine coboară multe trepte îşi găseşte parteneri de afaceri numai între găinari.

Lumea lui "jan coté" s-a dus de mult. Căutăm în urmă şi dăm peste poveşti încîntătoare cu negustori al căror nume parcă ne mai spune ceva. Dinischiotu, cine era Dinischiotu? În casa lui funcţionează de ani de zile Ambasada Mongoliei. Dar cine era Dinischiotu? Un negustor. Ce fel de negustor?, habar n-am. Citesc într-un tabel numele banilor care au intrat în "prinţipat" în luna septembrie, 1832: icosari, dodecari, mahmudele, rubiele, nesfiele, beşlici, iusluci, dereclii, sfanţi crontrataleri. La rubrica "numele stăpînilor de monede" apar: Mehmet-Ali ot Ţarigrad, Gospodin Sîrbul din Brăila, Gioane Carolo – călugăr catolic, Teodori Gheorghe, Stoicu Cavafu, Cara Iani, Nero Culea, Daniil Partenie, Nicolae Ioanu, Antim Zamfir, Aga Atanasiu... Astăzi, nume obscure, atunci, poate că fiecare însemna cît fraţii Păunescu împreună.

Rezum în continuare, după Iorga, povestea unui negustor din zorii anilor 1800. Fiu de boier basarabean, numele lui era Teodor Vârnav. Ca să intre în negustorie, a luat legătură cu un grec care l-a trimis altui grec, la Iaşi. Acolo, a stat ce a stat şi, pe urmă, a urcat într-un car mocănesc care l-a adus la Bucureşti. Totul era aranjat pentru a fi primit în slujbă la un negustor lipscan, Constantin Ladá. Lipscanul vorbea franceza, germana şi italiana. Dimineaţa şi-o începea cu cafea nemţească sau cu ciocaladă. După cîteva ceasuri petrecute în piaţă, pentru afaceri, se înfrupta la dejun, cu nişte prieteni la fel de lipsiţi de măsură cu el, din şase, şapte feluri de mîncare şi desert. În amurg, se plimba cu caleaşca pe Podul Mogoşoaiei iar, seara, juca o partidă de cărţi cu consulul rus Chirico, făcînd curte damelor.

Vârnav a fost bine primit, îmbrăcat în haine nemţeşti făcute din postav englezesc şi trimis la şcoală. Ar fi ajuns, probabil, departe dacă n-ar fi tras din pornire la rău. Pe cînd îşi însoţea patronul spre Viena şi Lipsca, unde acesta mergea să cumpere marfă, din plictis sau lăcomie, Vârnav a mîncat toate cofeturile şi rahatul ce luaseră drumul Occidentului spre a deveni daruri pentru partenerii de afaceri. Ca pedeapsă, Vârnav este lăsat pe drum la Sibiu în grija lui Nicolae Paciurea. Stă şi acolo ce stă, pînă cînd un alt car mocănesc îl aduce înapoi la Bucureşti. Drept bun venit, la prima lor întîlnire, Ladá îi plesneşte cîteva perechi de palme. Apoi îl trimite iar la şcoală.Se împacă greu cu vîna de bou. Ladá se însoară cu o grecoaică. Nu mult după aceea, om de treizeci şi ceva de ani, Ladá moare şi îi lasă lui Vârnav prin testament 10.000 de lei turceşti. Epitropii puşi să-i chivernisească moştenirea îi cer să opteze pentru o specializare. Are de ales între: blănărie, marchitănie, bogaserie şi lipscănie. Vârnav vrea să se facă lipscan. Se duce la o rudă a răposatului, unde ziua mătură şi măsoară cu cotul, seara citeşte istorie şi noaptea o iubeşte pe Ecaterina. De aici pleacă la alt lipscan. Nimereşte la un negustor mofluz care încearcă să-şi refacă situaţia recondiţionînd o marfă veche, plină de molii şi păienjeni. Vârnav lucrează acolo şi, ispitit, fură pentru Ecaterina un tulpan, o pereche de cercei de tumbac, două perechi de buşmaci şi nu mai ştiu ce. Prins. Închis. Judecat. Ruşine mare! Este scos din rîndul lipscanilor şi trimis la părinţi. Tot ca pedeapşă , pierde o parte din moştenire. În ziua de 27 iunie, anul 1818, pleacă din Bucureşti cu lacrimi pe obraz. Întors acasă aduce maică-sii, în dar, o rochie. Mai trece un timp şi, cum face, cum drege, că ajunge mare funcţionar şi moşier cu noroc.

Ţara a fost şi este plină de tipi cu apucături vârnave. Noroc că nu erau toţi negustorii aşa. Cînd citeşti cartea lui Haşeganu despre comersanţii din Mărginimea Sibiului şi capitolul despre negustori din cartea "Aromânii" de Athanasie Hâciu te simţi cuprins de mîndrie naţională.

Irina NICOLAU

Italianul şi "magazinul din colţ"

În Italia, a vinde şi a cumpăra nu e doar o necesitate, ci şi (mai ales) o plăcere; iar întîlnirea dintre negustor şi client poate fi un adevărat ceremonial. Putem, la acest punct, dacă vrem, să facem, vreo frumoasă digresie, să amintim că la Roma se mai păstrează pieţele antice, că, în Evul Mediu, Veneţia, avînd un teritoriu mai mic ca Oltenia noastră, era o mare putere europeană datorită comerţului, că Marco Polo a trăit şi el pe aici ş.a.m.d.

Vom trece peste digresii şi referinţe istorice şi vom sări direct în vremurile noastre: din anii '60, cînd a avut loc "miracolul economic italian", puterea de cumpărare a cetăţeanului obişnuit a crescut şi, prin urmare, comerţul a devenit înfloritor. Un rol important l-au avut şi îl au reclamele: italienii se "lasă manipulaţi" cu uşurinţă de mesajele publicitare care îi invită mereu să încerce produse noi. "Consumism!" – decretează intelectualii de stînga, dispuşi să vadă peste tot hibe ale sistemului capitalist. Dar dincolo de ceea ce putem reţine ca trăsături generale ale societăţii de consum, trebuie spus că în Italia supermagazinele şi – mai nou – "hipermagazinele" şi centrele **hard discount** n-au distrus – deocamdată – vechea cultură a comerţului şi nici n-au reuşit să-i îndepărteze pe negustorii de şcoală veche, pe patronii de mici prăvălii care cunosc toată lumea din cartier, îţi fac credit sau, la nevoie, "îţi trimit un băiat acasă" cu sacoşa de cumpărături. Motiv pentru care comerţul italian nu s-a dezumanizat sub presiunea timpului şi a comodităţii.

"Magazinul din colţ" – cum spunem noi, "il negozio sotto casa" – cum spun ei, este, ca şi barul, aproape o instituţie. Alături de creşterea producţiei de automobile şi de construcţia autostrăzilor, dezvoltarea şi modernizarea acestor mici prăvălii a fost, la începutul anilor '60, semnul că ţara îşi revine, că războiul a rămas undeva în urmă şi crizele de tot felul s-au terminat. Aşa încît italianul mediu se simte legat de "magazinul din colţ", chiar dacă acum preferă să meargă la un supermarket, care e mai ieftin şi mai comod. Şi totuşi: signor Pietro, "il salumiere", îţi taie şunca mai fin decît cea de la supermagazin, iar între timp face şi o plăcută conversaţie. Iar signor Francesco, "il camiciere", îţi întinde pe masă toate cămăşile pe care le vrei, te sfătuieşte, ştie totul despre calitatea ţesăturii, iar dacă nu cumperi nimic şi mai intri în magazinul lui peste o săptămînă, îţi spune zîmbind: "Ştiţi, între timp am mai găsit cîteva cămăşi care v-ar putea interesa; să vă arăt...". Dacă nici acum nu cumperi nimic, nu se supără, convins că, mai devreme sau mai tîrziu, retorica lui va da roade şi că măcar unul dintre modelele pe care ţi le-a prezentat ţi-a rămas la inimă.

Aceste mici prăvălii de tot felul reprezintă, dacă putem spune astfel, faţa umană a comerţului; ele ţin sus stindardul tradiţiei şi onoarea profesiei. Ţinute de cele mai multe ori de o familie, ele sînt încă o prezenţă care contează în viaţa de toate zilele a italianului mediu. Statistic, Italia e înaintea multor ţări europene din acest punct de vedere. Numai că, după "legea progresului", **înainte** înseamnă, în acest caz, **în urmă**: în alte ţări numărul acestor mici magazine a scăzut în favoarea supermarketurilor, tendinţă care se înregistrează şi în Italia. Tot mai greu de menţinut, pentru că vînd mai scump, micile prăvălii prosperă în continuare, în unele zone, datorită turiştilor, care nu ştiu că pot cumpăra acelaşi obiect din altă parte la un preţ de trei-patru ori mai mic. În rest, mai ales în cartierele populare, micii negustori n-o mai duc "ca altădată": marile centre comerciale "cu de toate" le fură din ce în ce mai mulţi clienţi. Şi nici clientul nu mai e cum era: nu mai ştie să întrebe, să-i ceară negustorului un sfat, vine ţintă să cumpere o anumită marfă pentru că "a văzut reclama la televizor".

Probabil că şi în Italia micile magazine vor dispărea, cum s-a întîmplat şi în alte ţări. Deocamdată, ele sînt o prezenţă consistentă în comerţul italian. Recent, au fost şi obiectul unor dezbateri. Unul dintre referendumurile care au avut loc în iunie avea drept subiect tocmai posibilitatea ca orarele magazinelor să poată fi schimbate "pe plan local", în funcţie de necesităţi, renunţîndu-se la obligativitatea de a păstra un program uniform. Este tocmai o încercare de a-i ajuta pe micii negustori să reziste concurenţei supermagazinelor, deschise după un orar prelungit, inclusiv duminica. La Roma, tot din dorinţa de a-i sprijini pe micii comercianţi, primarul a sugerat ca, pe rînd, în fiecare duminică să fie deschise magazinele din cîte un sector al oraşului. Această iniţiativă s-a vrut un prim pas spre liberalizarea completă a programelor. Numai că nu toţi patronii au fost de acord, aşa încît au luat naştere două asociaţii: a "duminicalilor", care susţine că a ţine deschis şi duminica e nu doar o chestiune de profit, dar şi un mod de a te implica în viaţa socială a oraşului, de a păstra "vechea cultură a comerţului", şi a "antiduminicalilor", care consideră că a deschide în cea de-a şaptea zi a săptămînii e o pierdere de timp şi, în plus, nu e creştineşte: oamenii trebuie să meargă duminica la slujbă, nu la magazin. Cele două asociaţii se acuză reciproc de demagogie şi de interese ascunse: "duminicalii" afirmă că adversarii lor nu vor să deschidă duminica pentru că nu vor să-şi plătească angajaţii în plus, iar aceştia contraatacă, spunînd că cei dintîi sînt nişte păcătoşi aflaţi în pragul falimentului, care încearcă cu disperare să se menţină pe linia de plutire. Între timp însă cetăţeanul merge la "supermercato", la "impermercato" şi, mai nou, la centrele "hard discount", unde găseşte mărfuri de o calitate acceptabilă, neaparţinînd, ce-i drept, unor firme renumite, dar la jumătate de preţ faţă de supermagazinele "tradiţionale".

Dincolo de comerţul "profesionist", italianul, fiind econom din fire, vinde şi cumpără, refoloseşte şi recuperează. Încă mai poţi găsi de vînzare, la mîna a şaptea, Fiat-uri de acum treizeci de ani, în stare de funcţionare. Iar în localităţile mici se organizează periodic "talciocuri" unde fiecare vine şi vinde cîte ceva. Dar probabil că spiritul comercial cel mai acut se află – ca şi multe altele – tot la Napoli (oraş care este, prin toate, o lume aparte). Un scurt episod din "viaţa şi lupta" locuitorilor săi mi se pare edificator. Pentru că rata şomajului este de peste treizeci la sută, foarte multă lume e obligată să trăiască din mici expediente. La loc de frunte – contrabanda cu ţigări: pentru că sînt scumpe, ea înfloreşte în toată Italia, dar Napoli este "centrul", pentru că prin portul său tranzitează cea mai mare parte a ţigărilor de contrabandă. Vînzătorii de ţigări stau pe stradă cu două-trei pachete în faţă. Nu pot fi sancţionaţi decît dacă sînt prinşi asupra faptului; altfel, dacă vreun poliţist mai zelos îi întreabă ce e cu pachetele pe care le au în faţă, primeşte un răspuns senin: "sînt ale mele; le **expun**" – şi nu are cum interveni. Pe de altă parte, contrabandiştii au clienţi destui, pentru că vînd la jumătate de preţ. Există o complicitate între vînzător şi cumpărător care a făcut aproape imposibilă orice intervenţie sistematică pentru diminuarea fenomenului şi care a dus aproape la dispariţia tutungeriilor din Napoli. Aşa încît acum un an şi ceva, dîndu-şi seama că punctul slab care trebuie atacat este **cumpărătorul**, autorităţile au inventat o pedeapsă care ne poate aminti de "ocaua lui Cuza": cetăţeanul prins cumpărînd ţigări de la contrabandişti plăteşte o amendă şi, în plus, publică pe cheltuiala lui, într-un ziar de mare tiraj, un anunţ în care comunică "tuturor" ce i s-a întîmplat. La vremea respectivă, contrabandiştii din Napoli au protestat vehement şi au organizat o mare manifestaţie "pentru a-şi apăra drepturile". Statul, evident, nu a dat înapoi, legea a rămas aşa. Dar nu cred că cifra de afaceri a contrabandei cu ţigări a scăzut. Şi nici anunţuri "autocritice" n-am văzut în ziare. Pentru că, într-un comerţ adevărat, vînzătorul şi cumpărătorul sînt **aliaţi.** În avantajul ambelor părţi.

Mircea VASILESCU

Efectul de ecou

Viitorul ca plictiseală a Istoriei

Înseamnă viitorul o "moarte a Istoriei"? Chiar şi comunismul o credea în felul său, prin realizarea idealului egalitarist. Dar să nu mai vorbim de "moartea Istoriei", mai bine să luăm în seamă moartea utopiilor. Visările pe tema unui viitor prea liniştit seamănă cu poanta lui André Gide: tu, auctor, te introduci în personaj, visezi la viitor, te rupi de timpul colectiv, izbucneşti liric: "unde mă aflu etc.", dar publicul (umbrele tale contemporane, nu-i aşa?) rînjesc: "fii liniştit, eşti tot între noi!". Să te superi că semenii tăi, lectorii, audienţii, nu mai sînt ipocriţi? *C'est la faute de Baudelaire!* Lecţia pe care şi-o oferă Gide: publicul, din hiperluciditate, din ostilitate faţă de pericolul utopiilor, din mărginire cîteodată, sancţionează evaziunile în futurologie.

Pe cine să mai crezi? E clar că, prin materialismul istoric, orice previziune e supusă deriziunii. Încă din vremea Imperiului Bizantin se ştia că nu "interesele claselor antagoniste" stau la baza conflictelor violente (ergo ale Istoriei), ci imprevizibilul uman, de exemplu certurile pentru "natura Sfintei Treimi". Fi-va altfel în viitor? Istoria s-ar fi tot scris măreţ, ea coincide cu marşul lui Dumnezeu pe pămînt etc. etc., aşa cum ne conving mai mult sau mai puţin Xenophon, Bossuet, Lamennais, Hegel, Bălcescu, Croce, Braudel; sau e o creaţie prea-omenească, plină de angoase, de evenimente scandaloase, cum ne neliniştesc Titus Livius, Thucydide, Arnold Toynbee, Alexandre Kojève, Raymond Aron... Prima variantă ne-ar da Speranţa! Dar la ce ajută "speranţa" fără luciditate?

Oricum, nu tocmai "speranţa" e cea care a născut după 1989 pe autorii care glosează pe tema "morţii Istoriei", a "sfîrşitului Istoriei", a plicitiselii unei Istorii fără evenimente majore, fără conflicte. Vom dialoga un pic cu Francis Fukuyama (**Sfîrşitul istoriei?**), André Glucksmann (**De Gaulle, où est tu?**) şi Samuel Huntington.

De ce-l pomeneşte oare Glucksmann nostalgic, obsesiv pe De Gaulle? Probabil pentru că Generalul incanta ca o litanie (sau ca un cor elin?): *"Războiul nu va sfîrşi"*.... Perspectiva unei Franţe "sub clopot", savurîndu-şi insuficienţa de Istorie îl îmbolnăveşte pe Glucksmann. De altfel, Alexandre Kojève, rus inteligent de Apus, ironiza "eroismul" comunitar al întregii Europe Occidentale, tip de "sfîrşit al Istoriei" în prosperitate flască, automulţumită, *introvertită* totuşi...

După Auschwitz, cine ar fi crezut că vor mai fi războaie? Şi au mai fost. Căderea Zidului de la Berlin părea să îndepărteze spectrul sinistru al Istoriei, de fapt a înlocuit războiul "total" cu cel "totalitar"(?), crede Glucksmann. Bisecularul mit al progresului a primit acum, în anii '90, lovitura decisivă, poate, iar "sfîrşitul lumii" se *amînă* pentru secole... Şi se amînă pentru că "spasmul nuclear" va fi improbabil, în schimb perspectiva genocidelor şi a altor crime contra umanităţii va duce la dispariţia *"en salami"* popor după popor. Brrr! Glucksmann e maestru de astă dată în crearea frisonului metafizic.

Fostul nou-tînăr filosof, remarcabil – ne amintim – alături de P.H. Lévy, nu uită din lecţia maestrului său Raymond Aron că Istoria e o tragedie. Ca atare, Glucksmann ne avertizează că *violenţa* este o constantă a umanităţii, anterioară şi posterioară totodată "ideologiilor" de care s-a crezut a fi adusă imanent pe lume. Finul cronicar André Fontaine ne atrage atenţia că, fără a fi numit de autor, *păcatul originar* e pe aproape.

Vom nota aici doar ce ni se pare idee esenţială la Samuel Huntington, care pomenind de "şocul civilizaţiilor" ce ne paşte în viitorul imediat, insinuează că marşul spre "democraţia liberală" universală va fi cam dificil pentru unele ţări, în speţă cele ortodoxe şi islamice, aşa că... să fim şi noi românii atenţi la noi înşine şi la geopolitică!

În special Francis Fukuyama a răspîndit formula "sfîrşitului Istoriei". Din eseul său reţinem: încrederea în universalitatea, necesară în viitor, a "democraţiei liberale"; comunismul, decăzut ideologic în Rusia şi China, va supravieţui un timp în cutare universitate de elită nord-americană – dulce ironie la adresa intelectualilor aiurizanţi; avertismentul că "în post-istorie nu va mai exista nici artă, nici filosofie, ci doar o îngrijire perpetuă a muzeului istoriei umane"; măcar o dată îl surprindem pe acest rafinat asiat contaminat de facilul optimism nord-american: atunci cînd respinge ca "neserioşi" şi lipsiţi de "semnificaţie universală" rivalii în viitorul previzibil ai "democraţiei liberale" planetare, pe care-i identifică, *naţionalismul şi religia*. Rivali "neserioşi"? Aşa să ajute Allah şi Zamolxes!...

Pe baza acestor lecturi moderne, dar şi a propriei noastre filosofii putem fi liniştiţi: nu "moare" Istoria (chiar dacă există o lume meduzată a societăţii de consum) cît timp *neliniştea rusă* nu se va resorbi, împăcată în ea însăşi; cît timp serviciile secrete vor fi amuzate de jocuri şi şarade; cît timp, mai ales, va exista motivaţia unui fundamentalism islamic, adică o dispută de civilizaţie mult anterioară "imperialismului occidental", de fapt un vechi contencios din vremea cruciadelor (templieri-sarazini), fenomen runic a cărui *cheie* l-a ispitit şi pe Umberto Eco!; în fine, cît mai există imbecilitate şi speţă umană ne promitem un viitor palpitant. Şi inteligenţa cu asupra de măsură ar ucide Istoria!

Dar omul? Cum va fi omul care va face funcţionabilă pe diferite meridiane "democraţia liberală" din cadrul "statului omogen universal" al autorului? Va fi resuscitat *Übermensch*-ul lui Nietzsche, cum par a crede Fukuyama şi alţii ca el? Autorul **Sfîrşitului Istoriei** pare categoric în previziunea (recomandarea?) sa: "inevitabila răspîndire a culturii de consum Occidentale". De acord, dacă pînă şi în Iranul ayatolahilor se întîmplă!

Dacă mai credem într-o brumă de noimă a acestei lumi, viitorul, limpezirea unui trecut îndepărtat pe care lipsa de mijloace sau de inteligenţă nu ne-a permis să-l *descifrăm* la momentul convenabil. Şi pentru că ne-a lipsit inteligenţa, ne scrutăm, ne pregătim chiar viitorul prin singura definiţie posibilă a Fiinţei după Holocauste: bocetul lui Ysao Tomita.

Bine zice politologul Stephen Sestanovich în ceasurile sale futurologice: "cei puternici vor continua să facă ce pot, iar cei slabi ceea ce trebuie"... Dacă moftul orgoliului naţional ne permite să ne vedem, "atunci citim în aceasta imperativul politicii noastre de urgenţă". Dacă ne prindem în înţelepciunea "ţuguistă", rămînem, vai!, un loc unic pe pămînt unde misterice forţe benefice îşi intersectează păienjenişul cîmpurilor de iradiere, *în dispreţul oricărei "democraţii liberale"* etc. etc.

Ca români, fraţi totuşi cu Caragiale, Urmuz, Eugen Ionescu, Cioran, nu ne putem refuza o altă viziune: viitorul e un banc inteligent, construit pe o reţetă absurdă, mascînd poate un sofism al Răului.

Florin PARASCHIV

Un martor al realismului socialist (XXIII)

Odată cu preluarea postului din Ministerul Artelor şi Informaţiilor, m-a izbit din capul locului o situaţie neaşteptată: deosebit de cei deja amintiţi, ministerul era plin de evrei proaspăt aduşi. M-am îngrozit! Ştiam că într-o zi totul se va sparge în capul evreilor, nu era o situaţie firească prezenţa lor acolo, mai ales că marea majoritate nu avea nimic comun cu arta, ba m-am întîlnit chiar cu nişte fetişcane cu care copilărisem la Constanţa, odrasle de bancheri sau de comercianţi, la vederea cărora am căscat nişte ochi mari cît cepele! Ce să caute ele în minister, ce competenţă aveau? Am fost aşa de şocat încît cu prima ocazie l-am întrebat pe însuşi ministrul Mezincescu: "Ce e cu puzderia asta de evrei în minister, care nu au nici o legătură cu pictura sau sculptura?" Ministrul însă mi-a răspuns: "Ce fel de întrebare e asta tovarăşe Bogdan, dar ce facem noi aici, segregaţie rasială? Evreii sînt pentru noi elemente de încredere, de ei putem fi absolut siguri că n-au fost nici fascişti, nici legionari!" Mezincescu nu avea nici un strop de sînge evreiesc în el, ba mai era pe deasupra şi nepot al lui A.C. Cuza! Aşa că nu am insistat în nedumerirea mea, deşi am continuat să fiu foarte îngrijorat. Mai tîrziu evenimentele aveau să-mi dea deplină dreptate şi încă şi astăzi situaţia de atunci continuă să înfierbînte anumite spirite. De aceea cred că e preferabil să lămuresc unele lucruri izvorîte din experienţa mea personală, pentru că aşa cum se găsesc persoane care pretind că evreii au adus comunismul în România, se găsesc şi persoane care susţin că realismul socialist a fost un fenomen evreiesc. E ca şi cum ai afirma că Gheorghiu-Dej, Pârvulescu, Pătrăşcanu, Bodnăraş, Drăghici, Petru Groza şi Ceauşescu au introdus comunismul la noi, sau că realismul socialist s-a consumat între Camil Ressu, Jean Al. Steriadi, Constantin Baraschi, Ion Jalea, K. H. Zambaccian, Lucian Grigorescu, Alexandru Ciucurenco, Boris Caragea, Cornel Medrea, Mac Constantinescu, Gheza Vida, Ligia Macovei, Titina Călugăru, Corneliu Baba, Gheorghe Anghel, Florica şi Marcela Codrescu, cînd de fapt este limpede pentru orice om de bună credinţă că atît comunismul cît şi componenta lui sovietică, realismul socialist, au fost consecinţa cîştigării războiului de către U.R.S.S. şi a impunerii propriului ei regim politic prin forţa armatelor respective de ocupaţie, Stalin şi Jdanov fiind nu numai părinţii şi teoreticienii en titre ai realismului socialist, ci chiar promotorii unui antisemitism activ, aplicat prin măsuri criminale de primul şi recunoscut faţiş de al doilea în conversaţiile purtate cu Milovan Djilas. Asta nu i-a împiedicat să-i folosească pe evrei ca pe o masă de manevră, bună oricînd de scos castanele din foc pentru alţii şi de servit la momentul potrivit ca ţap ispăşitor. În China şi Vietnam nu există evrei, dar ambele sînt de mult state comuniste.

La toate acestea trebuie să mai adaug un lucru: Iosif Chişinevschi, Leonte Răutu, Ofelia Manole, Nicolae Moraru, Eugen Rodan, Petre Iosif, Ion Vitner, Lelia Rudaşcu, Dorio Lazăr, Marcel Breazu, M. T. Vlad - ca să mă refer strict la cei care au avut sarcini superioare de răspundere în perioada de vîrf a realismului socialist - au fost cu toţii evrei desiudaizaţi, înfeudaţi "patriei proletariatului de pretutindeni", lipsiţi total de conştiinţă evreiască; ei au acţionat nu ca evrei ci ca pur comunişti, lovind adesea mai dur şi mai ticălos în evrei decît în neevrei, nu cumva să se poată spune că au fraternizat cu congenerii. Şi asta, bineînţeles, s-a petrecut nu numai în domeniul literaturii şi artei... Desigur, fiecare colectivitate etnică îşi are uscăturile, lichelele şi trădătorii ei, nu sînt excluşi de la această realitate nici evreii, nici neevreii, iar dacă am încerca să stabilim proporţiile am eşua în generalizări inconvenabile pentru toată lumea. Vinovăţiile sînt de ordin comportamental individual, nu colectiv, ele nu afectează un popor, o naţie sau o colectivitate etnică luate în totalitate. La ieşirea din cel de al doilea război mondial, România poseda o populaţie de 400.000 evrei. Pot cele cîteva mii, să presupunem chiar zeci de mii de evrei comunişti, să angajeze restul populaţiei evreieşti care nu era cîtuşi de puţin comunistă? Prima mare emigraţie evreiască s-a produs din mai 1950 pînă în iunie 1952, cînd la putere mai era Ana Pauker. Au plecat atunci în Israel cca 100.000 evrei. Nu sînt aceştia evrei care au fugit de comunism, pe care comunismul i-a lovit economiceşte? Şi nu i-a băgat comunismul în temniţă pe evreii sionişti?

Pentru deplinul respect al adevărului trebuie să mai spun un lucru: marea majoritate a evreilor care au funcţionat în Minister n-au jucat nici un rol decisiv. Au fost simpli executanţi, destinaţi unor treburi mărunte, de rutină zilnică. Nu cunosc fapte care să-mi permită să afirm că au adus personal culturii noastre vreun prejudiciu. După 1952-'53 aproape toţi s-au risipit, încetînd să mai aibă vreo activitate comună cu arta. O acţiune indiscutabil nefastă - de n-ar fi să luăm în considerare, spre a nu mai vorbi de rest, decît consecinţele ei resentimentare asupra opiniei publice - au desfăşurat-o însă responsabilii cu cadrele ai epocii, de asemenea evrei, şi care din pură comoditate în întocmirea dosarelor au preferat angajarea altor evrei, adesea din rîndurile celor pe care îi cunoşteau ei înşişi, creîndu-se astfel un lanţ vicios de recomandări şi numiri în funcţie. Dincolo de diversele implicaţii ale aspectelor locale, variind de la ţară la ţară, convingerea mea este - repet - că de fapt evreii au constituit o masă de manevră pentru Stalin şi acoliţii lui, care i-au manipulat şi folosit cu intenţia premeditată de a se debarasa la un moment dat de ei, oferindu-i populaţiei majoritare în mijlocul căreia aceştia trăiau o satisfacţie şi o disculpare proprie în acelaşi timp, astfel ca din asupritori ai românilor sovieticii să apară ca salvatori. Fără îndoială că în ansamblul ei problema este mai complexă, dar nu este rolul meu nici locul s-o dezvolt. Dacă totuşi m-am oprit asupra ei cu oarecare insistenţă este numai pentru că situaţia descrisă de care m-am izbit cu atîta consternare în Ministerul Artelor şi Informaţiilor a constituit un preludiu la instaurarea celei mai crase, mai tipice şi mai monstruoase impostură la nivel de partid şi de stat pe care am cunoscut-o vreodată. Aş putea spune - dacă analizez mai adînc fenomenul - că impostura a fost ridicată la rang de doctrină, pentru că ea a procedat la o negare sistematică, ipocrită şi cinică a specialităţii şi competenţei profesionale. S-a făcut astfel loc ignoranţei şi s-a încurajat revanşa celor mai josnice şi mai barbare complexe de inferioritate.

Prin chiar faptul că un şir de oameni complet străini de problemele creaţiei plastice şi lipsiţi de orice educaţie artistică au fost numiţi în posturi-cheie care îi condiţionau artei noastre destinul, s-au deschis larg porţile impostură. Am fost uimit să constat ce neaşteptate modificări de conştiinţă produc într-un timp foarte scurt, aş putea spune brusc, autoritatea, puterea. Prima surpriză mi-a creat-o M. T. Vlad, care la numai cîteva luni de la numirea noastră în Minister mi-a propus nici mai mult, nici mai puţin, să scriem împreună o istorie a artei româneşti! Aşa, fără nici o reţinere, fără nici un scrupul de probitate. La atîta lipsă de modestie mărturisesc că nu mă aşteptasem. Vlad nu era cu totul incult, nici lipsit de inteligenţă şi nici de respect pentru creaţia intelectuală, ştia prea bine ce presupune scrierea unei istorii... Şi totuşi, nu s-a întrebat nici o clipă cu ce ar fi fost în stare să contribuie el, care nici măcar limba română nu o vorbea bine?! Probabil şi-a închipuit că fiind superiorul meu ierarhic în Minister, cel căruia îi reveneau răspunderea şi controlul activităţii mele în timpul serviciului, aceasta îi conferea şi calitatea morală de coautor, chiar dacă lucrarea aveam s-o aduc obligatoriu la îndeplinire în timpul meu liber! Am declinat firește oferta, dar am rămas profund şocat de acest tupeu nemaipomenit, incapabil să-mi ascund pe de-a-ntregul uluirea. Jenat în cele din urmă de rezistenţa mea, M. T. Vlad şi-a dat seama că sărise peste cal şi nu a mai insistat.

Radu BOGDAN

Duşmanii noştri cei iubiţi

Apoteoză şi final.
Despre Brâncuşi

Cu o expoziţie de amploare excepţională, **Centrul Georges Pompidou** îl omagiază pe Constantin Brâncuşi. Sînt adunate aici sculpturile cele mai importante, desene, picturi şi mai ales o colecţie de fotografii făcute în diverse perioade în atelierul artistului care ne arată unghiurile diferite din care creatorul îşi vedea opera.

Ca rezultat al acestei retrospective se poate observa tensiunea spre epurarea formelor, expusă în dimensiunea ei cronologică, şi economia temelor obiectuale reprezentate, aproximativ cincisprezece, oferind un prilej de meditaţie la esenţa reprezentării. Reluînd neîncetat munca asupra măiestriei, dar creînd mereu opere diferite, Brâncuşi a răspuns în felul său crizei reprezentării care domina artele plastice de la începutul secolului. El nu considera (odată cu cubiştii, de exemplu) că descompunerea unghiurilor de vedere ar putea duce la obiectivarea totală a esenţei proprii obiectului, ci epura sa cea mai elementară. Răspunsul este aparent simplu: să epurăm aspectele decorative, toate eflorescenţele inutile şi astfel vom atinge dubla esenţă a prezenţei: cea a obiectului reprezentat şi cea a actului creator care-l redă lui însuşi.

"Pasăre în spaţiu" este titlul. Nu vedem pasărea cocoţată, ci zborul, esenţa zborului, adică urma deplasării într-un spaţiu pietrificat. "Peştii" - este chiar esenţa scurgerii fluidelor pe o suprafaţă aerodinamică. "Ţestoasă zburătoare". Aici animalul terestru îşi ia zborul, unind cerul cu pămîntul în unitatea lor primordială, armonioasă în opoziţia lor, ceea ce în altă formă, mai esenţială încă, artistul tentează cu "Coloana infinită", lansată simultan spre imperiul celest şi abisul chtonian. **Întregul**, acesta este secretul esenţei la Brâncuşi: Oul, capul lui Prometeu, nou-născut, sîntem de fiecare dată readuşi la origine, la cultura lumii, văzută şi enunţată încă de Heraclit care afirma spiritul în obiectul care-i dădea prezenţă. Există în opera lui Brâncuşi o retroacţiune spre origini care anulează dihotomia platoniciană între aparenţă şi esenţă, şterge mimesisul aristotelician şi mai tîrziu reinterpretarea Renaşterii între modelul original, perfecţiunea naturii şi copia ei.

Iată de ce, contemplînd sculpturile lui Brâncuşi, este cazul să eliminăm orice privire nostalgică, pentru a percepe esenţa tragică a acestei opere, care ne dezvăluie doliul infinit şi imprevizibil al modernităţii - doliul după o lume din care a dispărut divinitatea sau în care divinitatea a fost redusă la reprezentările unor pseudo-zei, eminamente muritori în mimesisul lor ideal (realismul eroic, realismul socialist, hiperrealismul, pop-art) sau la cultul obiectului idol (tabloul ca obiect de speculă). În opera lui Brâncuşi se sfîrşeşte o lume, cea care începuse odată cu aurora civilizaţiei greceşti şi care se închide cu Moore. În inima acestui final se poate citi apoteoza sfîrşitului modernităţii, în timp ce, simultan, mentorul său pe lîngă mecenaţii nord-americani, Marcel Duchamp şi ale sale **Ready-made** deschideau calea modernităţii tîrzii către adevărul ei, cel al obiectului industrial, al deşeurilor, al rebuturilor, sau, pentru a reaminti formula lui Andy Warhol, "cea din urmă copie este originalul". Jocul sau punerea în scenă a artistului (artistul prezentat pe scenă) printr-un act de separare, pun în evidenţă noua natură-obiect (physis) care întemeiază lumea noastră şi a cărei realitate muzeală (cultura oferită poporului în socialism este în sfîrşit realizată în Occident[1]) eternizează valoarea estetico-financiară. Acum, Frumosul nu mai este teleologia şi teofania artei (sau ceea ce-i ţine locul), Arta[2] sau măcar sensul atribuit de Europa modernă acestui termen - expresia unui ideal estetic prin opera unui om şi activităţile umane care au ca obiect această expresie - nu mai sînt valabile. Arta prezentului, cea a modernităţii tardive, cea a gestului care aşază obiectul gata făcut sau rebutul pe locul operei de artă a pus capăt celor douăzeci şi cinci de secole de cultură europeană, adică apartenenţei (semnăturii) metafizice a operei. La acest final ne obligă să medităm expunerea retroactivă a operei lui Brâncuşi, care duce actul creator spre esenţa obiectului în însăşi reprezentarea sa. Dincolo şi dincoace, nu există decît tăcerea vidului sau cacofonia lui "totul e posibil".

Asemeni zgomotului şi furiei care tulbură lumea imaginilor din care a dispărut imaginarul care ne cuprinde în reţelele lui, "totul e posibil" se pretinde a fi adevărul lumii, al lumii noastre, unde totul e echivalent cu totul, cu condiţia ca valoarea de schimb să garanteze valoarea de folosire.

Claude KARNOOUH

Paris, 2 august 1995

---

1 Remo Guideri - *Cronica aureolei şi a neutrului*, Paris, 1993.

2 Nu mă refer aici la sensul medieval, cînd "arta de a înfăptui ceva" se referea la ansamblul de reguli şi de acţiuni într-un domeniu anume, sau la arta ca domeniu al cunoaşterii aplicate, opusă ştiinţei ca domeniu al cunoaşterii abstracte.

la centru şi la margine

Voce off

"Aci tata era la largul său – şi se avîntă în disertaţiunea despre negoţ cu tot atîta înfocare precît vădise unchiul Toby mai înainte cuvîntînd despre fortificaţiuni; dar soarta hotărîse de dimineaţă, întru irosirea multor nepreţuite cunoştinţe, ca tata să nu ţie nici o disertaţiune în acea zi, căci tocmai cînd deschise gura să urmeze

Capitolul al cincisprezecelea"

Laurence STERNE

Post - restant

Farmecul discret al bîlciului

Dacă vă întîmplaţi prin faţa vreunei scene ambulante de bîlci în spatele căreia un păpuşar blazat agită aceiaşi Pat şi Patachon vechi de cînd lumea, încercaţi măcar cîteva clipe să nu fiţi luaţi de valul admiraţiei generale şi faceţi un mic experiment: număraţi cîţi dintre cei adunaţi sînt oameni în toată firea şi cîţi copii, sau măcar adolescenţi. Veţi fi cu siguranţă miraţi constatînd că grosul spectatorilor de bîlci îl constituie adulţii, singurii care încearcă o plăcere reală în faţa acestui tip de spectacol. Intr-adevăr, nu poţi afirma cu certitudine că un copil se "distrează" la bîlci, este cel mult ameţit de valul de noutăţi, de schimbările bruşte, şi de faptul că este "scos în lume". Dar spectacolul real al bîlciului nu este perceput decît de maturi; convenţia acestui joc este – paradoxal – una "înaltă", iar desfăşurarea sa este mult mai perversă decît ar putea părea la prima vedere.

Bîlciul oferă privitorului senzaţia că asistă pe viu la un mister. Cu mijloacele realităţii imediate, participantul este scos de fapt din această realitate: deşi ştie foarte bine că femeia cu trup de şarpe este, în cel mai bun caz, o aberaţie biologică, şi de cele mai multe ori un trucaj ordinar, cetăţeanul de rînd preferă să admire aceste lucruri, decît să se lase purtat de amprenta cenuşie a realităţii. Cu toate că ştiu foarte bine că în spatele paravanului de carton se află un mînuitor al păpuşilor, adulţii se lasă purtaţi de acest joc: există undeva o nevoie acută de farsă, de mascaradă făţişă, există nevoia unui spaţiu al deriziunii imediate. Dar dacă paravanul ar dispărea, lăsînd indecent să iasă la iveală păpuşarul, "misterul" s-ar risipi. Atîta vreme cît farsa este farsă, totul e în regulă, dar dacă regulile convenţiei sînt încălcate, bîlciul se transformă în păcăleală ordinară.

Nevoia de farsă este o realitate istorică şi se manifestă la toate nivelele sociale. Clovnii şi bîlciurile ambulante făceau deliciul cetăţilor din Evul Mediu, dar nu e mai puţin adevărat că regi importanţi ai vremii preferau scălîmbăielile bufonilor curţii în faţa descîlcirii unor complicate probleme de politică.

Travestit în culori ţipătoare, bîlciul oferă de fapt o altă realitate, mult mai spectaculoasă, mai dinamică şi mai comică.

Şi pentru că trebuia să ajungem şi la noi, trebuie să spunem că aici, la noi, în spaţiul carpato-danubiano-pontic, bîlciul nu reprezintă şi nu a reprezentat niciodată o excepţie, ci mai degrabă modul firesc de desfăşurare a existenţei. De la imaginile groteşti din metrou, trecînd prin tocmelile zilnice din pieţe, şi ajungînd pînă la procesele din tribunale şi confuntările politice din Parlament, totul îmbracă forma stridentă a unei conversaţii de bîlci. Fire poetică şi veşnic nemulţumită, românul simte nevoia să-şi modifice mereu felul de a fi, felul de a vorbi, de a se comporta. Dar aflîndu-se în Balcani, românul nu are un model mai eficace pentru aceste transformări continui, decît alternanţa ameţitoare a bîlciului.

Nu altfel ne explicăm audienţa incredibilă a lungilor şedinţe ale CPUN-ului, imediat după Revoluţie. După programul super-previzibil al televiziunii comuniste şi după lungile eforturi ale aceluiaşi regim de a netezi cît mai multe creiere, politica, aşa cum arăta ea atunci, în vremea CPUN-ului, nu reprezenta decît delectarea în faţa trupei ambulante de bîlci. Cu cît discuţiile au devenit mai previzibile, şi pe măsură ce telespectatorii deosebeau mai bine manipulatorul, cît şi păpuşile din cîrpă, jocul a început să-şi piardă farmecul: bîlciul spectaculos se transforma încet în păcăleală ordinară.

→

Din viaţa unui extremist de centru

În vreme de război mondial

Nu mă miră că propunerea Canadei în ceea ce se numeşte "criza bosniacă" - de fapt, pentru cine se uită bine, un proaspăt şi autentic război mondial - a fost ignorată de comunitatea diplomatică. Ea atenta la tot ce e mai drag acestei comunităţi, şi nu numai ei, ci oricărei alteia, fie ea bisericeşti sau laice, baltice sau lacustre: comoditatea. Canada - deci cineva care se pricepe în materie de populaţii ce se antipatizează pe un acelaşi teritoriu naţional - Canada care de mult, în logica balcanică, ar fi trebuit să sară în aer, cel puţin de cînd un general francez s-a amportat strigînd: "Vive le Québec libre!", Canada asta, cu autoritatea ei logică şi ecologică, s-a găsit să propună pentru a rezolva, în sfîrşit, măcelul acestei stagiuni, o conferinţă a tuturor celor interesaţi în problemă (iar o conferinţă?, da, dar) care să aibă ca obligaţie fundamentală spaţiul şi timpul, mai concret: masa şi casa. Adică toţi participanţii să nu-şi ridice picioarele de sub mese, să nu plece nimeni acasă, să discute şi să creioneze hărţile pînă cad, toţi, laţi, după care să se ridice şi iar să negocieze pînă rezolvă "la chose". Cui i se pare puerilă propunerea, să se gîndească la alegerea oricărui Papă în celebrele conclavuri, cînd zile şi săptămîni un fir de fum pe cerul Vaticanului anunţă lumii că Inaltele Feţe n-au ajuns la un rezultat. Alegerea unui Papă să nu mai fie un model pentru stabilirea unei biete păci într-o conflagraţie, repet, mondială?

E limpede că ideea canadiană a fost ignorată fiindcă propunea "factorilor decisivi" un inconfort, o deranjare a tabieturilor, o situaţie dezagreabilă - cum numea dl. Albala, în patricianismul său anglo-saxon, o nenorocire. Cum, diplomat fiind, să nu pleci pînă acasă, cum să-ţi schimbi cămăşile doar cu cele aduse într-o valiză, cum "să stai", zile întregi, într-o valiză? Lumea, ca de obicei, gîndeşte în clişee crezînd că valizele diplomaticeşti sînt doar cu secrete. Mai sînt şi pijamale, papuci de casă, ciorapi, maiouri, care au însemnătatea lor, în discuţiile privitoare la soarta, să zicem, a refugiaţilor pe şoselele lumii.

Incît voi afirma că dacă tot s-a dovedit "copilăroasă şi inoperantă", propunerea canadiană are toate îndreptăţirile să fie dusă pînă în pînzele albe. Din ea trebuie să se dezvolte o cerinţă şi mai presantă: tratativele să nu mai fie lăsate pe seama celor care încă mai au de ce să se gîndească la comodităţi, la valizele, la somnul şi tabieturile lor; tratativele să fie duse de cei care nu ştiu ce-i somnul, ce-i o valiză, ce-i un pled, ce-i odihna. Aceştia sînt numai şi numai preşedinţii statelor responsabile de "conflict" în general (şi irresponsabile în particular). Doar populismul curat idiot dar propriu tuturor popoarelor îşi închipuie că aceştia duc o viaţă prea uşoară, neştiind nici măcar cît costă o franzelă. Nu. Ei duc viaţa cea mai grea, hăituiţi de răspunderi mai ceva decît huţii hăituiţi de tuţii în măcelul local din stagiunea trecută. Ei n-au casă şi masă, avînd pe cap lumea.

Ca atare, ei, Clinton, Elţîn, Chirac, Major, Miloşevici, Karadzici, Tudjman, Kohl, Izetbegovici, regele Arabiei Saudite, ayatolahul ayatolahilor, chiar şi împăratul Japoniei, poate şi regina Suediei, după aceste paradisiace Campionate Mondiale de Atletism de la Göteborg, ar trebui (căci e situaţie de război mondial, asta să le intre în cap*!) băgaţi într-un birou, păziţi ca să nu păţească ceva, dar şi supravegheaţi să nu plece pînă nu "rezolvă". Mai mult: acest birou ar trebui plasat chiar între liniile fronturilor şi la răscrucea drumurilor pe care se întind nesfîrşitele coloane de refugiaţi, unii alungaţi, alţii întorşi la casele lor. In timpul tratativelor, acest birou va fi, categoric, zguduit sub bombardamentele celor 3-4-5 armate, căci e greu de presupus, în spiritul locului, că ostilităţile vor înceta; prinse în cea mai enigmatică experienţă a vieţii lor, Mărimile lumii vor fi silite să negocieze simţind pe propria piele insecuritatea, spaimele unui răpăit de mitralieră, groaza dintr-un obuz căzut la doi paşi, putoarea panicii din coloanele de refugiaţi sîrbi, croaţi şi musulmani care ar trece pe sub fereastra lor în cea mai atroce lumină a acestui război mondial: fulgerătoarea capacitate a victimelor de a deveni călăi şi a călăilor de a cădea ca victime ale victimelor lor. De această viteză în modificarea clişeelor ar trebui să se/pătrundă toţi aceşti domni şi doamne care domnesc peste lume, trăind-o sub focul încrucişat al beligeranţilor, pierzîndu-şi calmul, ideile, cuvintele, eventual şi papucii, ca toţi oamenii normali, anunţînd într-un sfîrşit că nu pot face nimic. Intr-un amurg de vară, ei vor ieşi din acest birou şi se vor alătura refugiaţilor, dezertorilor şi altor "coloane în marş" - ei, Clinton, Elţîn, Chirac, Kohl, Feysal... Poate că atunci, la această scenă bunueliană, nu se va mai trage de nicăieri, beligeranţii deodată înmărmurind. Mai ştie cineva cum e cu condiţia umană în Bosnia? Şi dacă nu vor înmărmuri...? Atunci, să fie lăsaţi să se omoare pînă la ultimul Clinton, pînă la ultimul Chirac...!

...aţi observat ce august plăcut e la Bucureşti?

In multe hoteluri şi birouri, telefoanele cîntă "Für Elise".

Radu COSAŞU

* Război mondial e atunci cînd oamenii, armele şi lucrurile iau foc în bazinul mediteranean iudeo-creştin. Războiul din Vietman – socotit de Soljeniţîn "al treilea mondial" – n-a fost mondial. Iudeo-creştinii n-au rude nici în Vietnam, nici în Ruanda.

→ Dar lucrul rămîne valabil chiar în momentele în care citiţi aceste rînduri. Cu cît campania electorală se apropie, şi cu cît există posibilitatea, cel puţin latentă, a unei schimbări, interesul pentru politică a început să crească din nou. Oamenii citesc ziare, se uită la televizor, ascultă radioul. In orice altă ţară, acesta ar fi un semn real al unei participări intense la votul din 1996. Dar nu aici, domnilor, nu aici. Nu trebuie să confundaţi atitudinile: nu este vorba despre interes propriu-zis pentru politică, oamenii nu au de gînd să se ducă aţă la urnele de vot, ci, cel puţin aşa credem noi, stîrniţi de posibilitatea unor schimbări spectaculoase, atît ale păpuşarului şi ale păpuşilor de cîrpă, se grăbesc să-şi ocupe primele locuri în faţa tarabei de bîlci.

Dragoş ROUĂ

Citit/văzut/plăcut

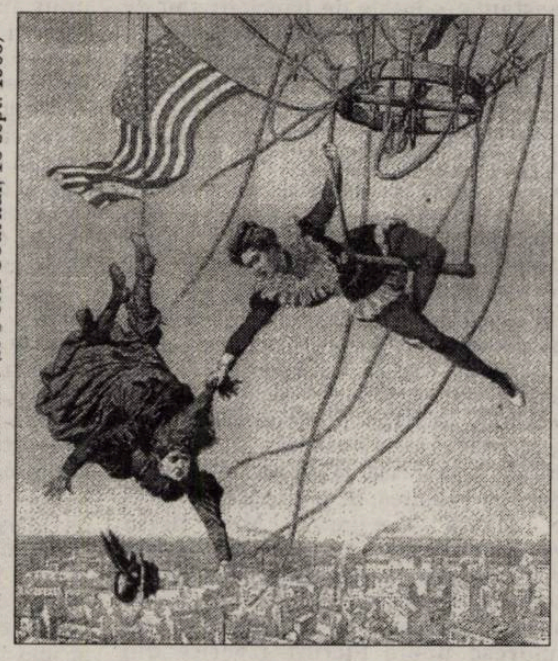

Une ascension involontaire (le **Petit Journal**, 16 sept. 1906)

Scrisori deschise

"Turcoaia,
18-06-95

Nu am reuşit încă să vă mulţumesc pentru cele două adrese pe care mi le-aţi oferit. Incă nu am primit răspuns dar le-am scris acum două săptămîni...

Eu sînt f.f.f. ocupat.

Se pare că «m-a mîncat pielea» că am scos prea mulţi pui (în jur de 250), care acum au 1,5 - 2 kg. Consumă în jur de 3 găleţi porumb uruit zilnic.

x

Cu agricultura nu prea am «servit» anul acesta că sînt prea ocupat cu «ferma avicolă»...

Din păsările bătrîne şi mă refer la cocoşi am tăiat mulţi că deja nu mai am nevoie de ouă fecundate.

x

Şi anul acesta ca şi în 1994 au fost călduri mari şi o radiaţie f.f. puternică care nu este caracteristică acestei perioade calendaristice. Acum s-a mai ameliorat că de o zi plouă.

x

Despre mine noutăţi nu pot să vă dau. Aceleaşi obligaţii de serviciu şi gospodărie.

Incheiaici scrisoarea mea cu urările mele de bine şi sănătate.

Cu sinceritate
Al dvs. "

retro CINEMA scop

Patimile Ioanei cu arc

Cum te simţi într-o ţară în care crima este o artă, iar răzbunarea o obsesie? Teoretic, te simţi bine, cîtă vreme există ceva care aduce cu arta, iar obsesia e textuală. Văzînd însă **The Hunted**, realizezi că arta e cum nu se poate mai naivă - rezumîndu-se la tapete cu berze, chiloţi cu porcuşori şi cadre cu orezării - iar obsesia nu e decît sexuală şi guturală. Cum te simţi atunci cînd una din "kimonosiţe" pare totuşi că n-a ratat la Cinemateca din Tokyo două filme - **Săgeata căpitanului Ion** şi **Patimile Ioanei d'Arc** - după care îşi mulează eroicul comportament? Şi în general, cum te simţi la un film care îţi hăituieşte nervii şi te omoară lent, fiind el însuşi o obsesie? Practic, unica soluţie e să nu-i dai satisfacţie şi să te "volakirizezi" - adică s-o tai. Nu burta, evident! (**Mihai CHIRILOV**)

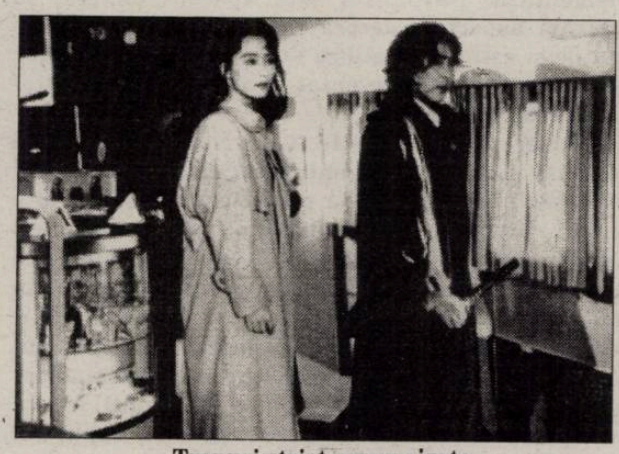

Trenuri strict samuraizate

Bustul Thaliei

Jocuri în pădure

Deşi de la înfiinţare (1990) a găzduit cîteva proiecte interesante, Centrul de cultură Arcuş (Covasna) nu e prea cunoscut. Poate pentru că, la faţa locului, eşti tentat mai degrabă de istoria romantică a castelului de vînătoare (cel mai atrăgător obiectiv în jurul căruia gravitează spaţiul acesta legendar) decît, spre pildă, de gîndul de a-ţi imagina cum ajung în acest punct izolat, spectatorii la... Concertele de cameră. Cum însă istoria de care vorbeam, prin care bîntuie baroni, grofi, prinţese valahe (construcţia datează din 1870) nu poate produce prea multe dovezi materiale, spulberate fiind de năvălirile comuniste (după '44 a fost grajd, depozit de cereale, CAP, casa agronomului) prezentul presează memoria de-o manieră stranie şi paradoxală. Fiindcă, deşi aparent toată lumea încearcă să uite ce-au păţit bietul conac şi proprietarii lui, sînt păstrate în schimb, spre vizitare, interioarele amenajate din 1982 pentru soţii Ceauşescu ca reşedinţă de vînătoare. Culmea e că prezidenţialii n-au locuit niciodată aici, dar vizitatorii se-nghesuie să vadă apartamentele care le-au aparţinut, interioarele **mauvais gôut**, făcute să maimuţărească un stil de viaţă străin.

În acest spaţiu de proveniență şi cu destinaţie ambiguă, în care doar cadrul natural şi-a păstrat poezia şi misterul (şi aici au fost amplasate haotic lucrările unei trecute tabere de sculptură) Centrul de cultură Arcuş derulează un program cvasi coerent. Găzduirea unor iniţiative organice locului îl vor personaliza însă treptat potrivit şanselor pe care le au unele proiecte să se impună. Ca de pildă această **Tabără de creaţie teatrală**, care la a doua ediţie din această vară a reunit studenţi ai ATF-ului, ai Institutului de profil de la Tîrgu-Mureş şi de la Békéscaba, Ungaria. Tema aleasă: exersarea spaţiilor teatrale neconvenţionale, în care unii specialişti văd o şansă a viitorului teatru însuşi.

În decorul natural generos care contrastează prin sălbăticie (să nu zic paragină) cu lustrul conacului, studenţilor actori li s-a propus să compună şi să interpreteze scene silvestre din piese de Shakespeare (autor în curs de studiere la anul respectiv) ca de pildă "Visul unei nopţi de vară", "Cum vă place"... Ce va schimba în formarea lor această scoatere din convenţie, cît simţ al adevărului vor cîştiga "jucîndu-se" pe după copaci, nimeni nu ştie. Deocamdată, exerciţiul pare stimulativ, iar pentru cel care priveşte, inedit. Cum împrejurarea era prielnică şi unor schimburi de experienţă pedagogică am asistat şi la unele demonstraţii: un studiu al studenţilor unguri inspirat de epopeea fino-ugrică **Kalevala**, încercare de reeditare a frusteţii gestului genuin, şi trei întîlniri, gen work-shop, între care cea mai reuşită s-a datorat rigorii, pasiunii şi puterii de a fascina a actorului George Ivaşcu, în calitate de guru şi cel mai tînăr cadru didactic al ATF-ului. S-ar putea ca pînă una alta profitul cel mai palpabil al acestei tabere să fie al Teatrului "Andrei Mureşeanu" din Sfîntu-Gheorghe, care a iniţiat-o şi cu gîndul de a-i chema pe viitorii actori spre această scenă care renaşte.

Doina PAPP

Foto-entropie

În fiecare an, un juriu format din fotografi, ziarişti şi agenţi se reuneşte pentru a desemna cea mai bună fotografie de presă a anului care s-a scurs; pentru 1994, juriul a fost format din 9 asemenea personalităţi din 9 ţări diferite, care au avut de judecat 30.000 de imagini, adică aproape 3.000 fotografi din 97 de ţări. Iar cîştigătorul s-a numit James Nachtwey, lucrînd pentru agenţia Magnum, cu o fotografie apărută în revista **Time** şi reprezentînd chipul mutilat al unui membru al tribului hutu, din Rwanda.

Fotografia premiată: James Nachtwey

Celor cărora o asemenea "performanţă" (30.000 fotografii într-o săptămînă!) li s-ar părea exaltantă, să le amintim simplul adevăr că aceste imagini au fost posibile pentru că, undeva pe glob, cineva a fost împuşcat, mutilat, sechestrat, sinistrat, premiat sau avansat. Fiind fotografii de presă, adică un fel de televiziune îngheţată în secvenţe aşa-zicînd "reprezentative", toate imaginile mărturisesc un măcel imaginar: *pars pro toto* a unei apocalipse (sau a unui paradis) cotidiene. Altfel spus, trecem zilnic pe lîngă o posibilă imagine a "rai-infernului"; fotografiile sînt expuse pentru a ne reaminti acest lucru.

Ca să existe, fiece imagine trebuie să spună o poveste: "every picture tells a story". Este evident; este inevitabil: presa nu poate funcţiona în "hors-champ"-ul specific artei. Ea invadează cîmpul însuşi, este - teoretic - **mereu acolo**, iar răgazul ei meditativ se confundă uneori cu momentul declicului... De aici, poate, senzaţia de incomplet pe care o lasă aceste fotografii de presă, care încep şi sfîrşesc în denotativul strict: "aceasta - spun ele - este realitatea!" Încuviinţezi: într-adevăr, aceasta este **doar** realitatea. Realitatea plină, dură; o realitate de înaltă fidelitate, senzitivitate, "multi-speed". Însă imaginarul lumii, hrănit cu toate imaginile lumii puse laolaltă, rămîne flămînd...

Ce poate "spune" silueta imponderabil-contorsionată a acelui portar de fotbal, saxon **după toate semnele**, prins în diagonala porţii în zborul după o minge? Că, la nici o secundă după aceea, acea minge a fost prinsă, sau nu. O performanţă din ciclul "imaginile cele mai năstruşnice ale sezonului sportiv"; o priveşti, şi o uiţi îndată după aceea... Dar cele două perechi de picioare (de damă, iarăşi **după toate semnele**!) călcînd pe deasupra unui cuplu andimanşat de negri - "făcînd pasul" în afara cadrului fotografiei? Legenda spune: "Funeral Party, Port-au-Prince, Haiti"... Un gag, pe care-l legi - eventual - de imaginea unei alte perechi de picioare - superbe, de manechin - trecînd prin fundalul alb-lăptos al unei prezentări de modă: în colţul din stînga, ca o răsfrîngere în negativ, chipul şi bustul unui bărbat în încadratura neagră a culiselor - "Fashion Designer Oscar de la Renta".

Robert Pingree Thayer, *Oscar de la Renta*

Sau rictusul de canalie galonată al "Generalului Cédras", din acelaşi Haiti, în luna august a anului trecut... aha, deci aşa arată faimosul general Cédras! Altceva?

Anthony Suau, *Bulgaria rurală*

Trecînd în pas grăbit prin faţa acestor ipostaze - căci cine mai are timp, astăzi, să zăbovească mai mult de trei-patru secunde în faţa realităţii?... -, ceea ce te frapează este perfecta lor echivalenţă: să ne amintim - iarăşi! - de televiziune. Nu doar felul cum sînt panotate, cum sînt aşezate - dar însăşi **semnificaţia** lor este interschimbabilă. O explozie este acelaşi lucru cu o alunecare de teren; un exod, acelaşi lucru cu o nuntă. Nomazii tăcuţi prinşi pe un drum de ţară bulgăresc au aceeaşi tensiune cu acel copil al străzii brazilian, prins de fereastră cu un fel de "praştie". Imaginile lumii sînt echivalente - ceea ce înseamnă că sînt substituibile, permutabile unele cu altele... Entropia imaginilor a ucis Imaginea. Democraţia "actualităţilor" a suprimat Actualul. În mod paradoxal, aceste mărturii dureroase (mai rar, surîzătoare) ale Prezentului construiesc, de fapt, un edificiu al Virtualităţii. O imagotecă universală a **ceea ce s-ar putea întîmpla**: "aici", "cu tine"! Căci nimic nu "se întîmplă", nu există cu adevărat cîtă vreme **tu**, cel care priveşti, eşti absent din imagine... Toate întîmplările lumii sînt *ailleurs*: faptul că le uiţi, aproape numaidecît, este o dovadă. Iar tot sensul presei stă în acest - permanent, încăpăţînat - travaliu de amnezie voioasă şi de voluptuoasă redescoperire. (**a.l.ş.**)

Adhuc sub iudice lis est

Urmare a polemicii declanşate în legătură cu Joseph de Maistre, Teodor Baconsky vine cu un denunţ inutil – vezi finalul–, multe judecăţi aproximative în ceea ce mă priveşte şi cîteva lămuriri – două. Nu cele pe care le aşteptam, firește (cu siguranţă, nu pululaţia de previzibile reeditări bicentenare ale contelui!). Dar fie. Mă văd totuşi silit să amendez extraveritățile pe care T.B. mi le atribuie.

Sînt fericit că T.B. mă socoteşte un iconoclast de budoar: sînt şi eu de acord că este preferabil unui iconodul de bibliotecă. Ce nu înţeleg însă este de unde a scos supoziţia că frivolitatea mea (pe care o asum cu seninătate) "s-ar vrea metafizică"!?...Este o inferenţă cel puţin dubioasă, care mă mîhneşte în aceeaşi măsură în care mă jigneşte! Nu, frivolitatea mea nu este contaminată de nici o metafizică. Ea este, sper, pură şi, din fericire, "egală cu ea însăşi". Tocmai această egalitate de substanţă mă face să consider că această polemică a devenit profund plicticoasă: n-are nici un haz să te duelezi cu listele bibliografice*.

Cît despre "portretul de «fundamentalist»" pe care T.B. crede a-l fi descifrat în textul meu, ţin să-l asigur că este pur imaginar, deşi probabil - în ceea ce-l priveşte - proiecţia unui inconfort interior pe care îl pot înţelege, după cum înţeleg să continuu a-l citi pe T.B. cu aceeaşi nuanţată consecvenţă. (**a.l.ş.**)

* Din respect pentru cititorii "Dilemei", enumăr acele "scăpări" pe care T.B., ocupat să-i picteze subsemnatului un portret frivol, le vădeşte în replica sa:

1) **Problema "nuanţelor"**. Într-adevăr, judecarea unui autor (chiar şi a unuia "excesiv" precum Joseph de Maistre) trebuie să ţină cont de nuanţe; însă **textul** J. de M. – sper că T.B. va fi de acord cu mine – este în gradul cel mai înalt ostil **tocmai** la nuanţe! Preluîndu-i "metoda", nu am făcut – în textul meu despre Maistre – decît să duc la ultimele consecinţe sentinţele-i atrabilare, aplicate de astă dată lui însuşi ("J. de M. nu mai e citit" etc.); altfel spus, scopul meu era de a demonstra ineficienţa verdictelor maistriene şi ridicolul implicit al "citirii" Revoluţiei printr-o asemenea grilă, lipsită de orice obiectivitate şi simţ al nuanţelor! Dacă J. de M. este "îmbrăţişat" fără rezerve **în pofida** absenţei nuanţelor, înseamnă că punctele de vedere coincid; dacă este "prizat" din "estetism", pentru "savoare" etc., atunci poziţia este categoric cioraniană – şi ralierea la ea mi se pare de înţeles... Problema e că însuşi **textul T.B.** este opac la nuanţe: în prezentarea lui Maistre, el vorbeşte despre "Revoluţiile moderne (care) au aplicat un program de demolare a creştinismului din care nimeni – călău sau victimă – nu a ieşit teafăr". (nr. 131, p. 11). Dacă lăsăm deoparte efectul involuntar hilar al sfîrşitului frazei, rezultă că **inclusiv** revoluţia engleză a lui Cromwell a aplicat... etc. etc. – ceea ce, desigur, este nu numai deloc "nuanţat", ci şi defel exact! În plus, rămînînd doar în spaţiul Revoluţiei franceze atît de afurisite..., ar fi poate de spus că "ororile jacobine" nu trebuie să treacă sub tăcere amenitatea taberei girondine, că Revoluţia însăşi a cunoscut mai multe momente distincte etc. etc.

2) **Problema "relativităţii"**. T.B. susţine că "diferenţele confesionale" devin relative "în prezenţa acelui pericol comun întruchipat de ceea ce s-ar putea numi **progresul concertat al necredinţei"** (subl. T.B.): nu e nevoie de un efort prea mare de imaginaţie pentru a vedea în această aserţiune un fel de variantă "soft", abil-precaută, a imprecaţiilor lui Maistre; dacă singurul pe care-l aduci în ajutor împotriva necredinţei este un ins care a făcut elogiul Inchiziţiei, atunci lucrurile sînt, într-adevăr, "relativ" clare...

3) **Probema "fraudei logice"**. Joseph de Maistre s-ar răsuci, cu siguranţă, în mormînt să afle că este disecat "filosofic" – "o forţă prin esenţă dezorganizatoare" (trad. T.B.), nu spunea chiar el asta?! A găsi în J. de M. "bucăţele de logică" (neparanoică!) echivalează cu a găsi găurile dintr-un şvaiţer, atunci cînd consumi camembert.

4) **Problema "toleranţei"**. Cînd cel care face caz de ea vorbeşte totodată despre "**pericolul** (subl. mea)... necredinţei" ca fiind absolut, chestiunea toleranţei seamănă cu o simplă butadă retorică, după cum invocarea "decenţei" în legătură cu "libertatea personală" are aerul acordării unei favori olimpiene cuiva care, de bunăseamă, are indecenţa să o pretindă!

5) **Problema adjectivelor** (s-ar putea ca hazardul literelor să aşeze, în loc de "d", un "b"!). Acestea sînt: "simpatic"; "deferente"; "ideal"; "carentă"; "surprinzătoare"; "bizare"; "flagrantă"; "obtuze"; "sordid". După cum se poate constata, un adevărat "degradé" caracterial, prin care T.B. înţelege să se refere, obiectiv, la obiecţii, "trăgînd cu ochiul" (şi cu pensula), harnic, la portretul partenerului de polemică... Partener simpatic, dar – nu-i aşa – finalmente sordid...

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Supravieţuirea lui Ostap Bender

"Cea mai grozavă urmare a acestei inepte «reforme» nu se situează în plan economic, ci psihologic. Acest coşmar în faţa căruia omul se simte lipsit total de apărare, sacrificiile la care reforma lui Gaidar a obligat marea masă a poporului nostru, precum şi triumful afişat al descurcăreţilor rechini, practicanţi ai unui comerţ neproductiv (manifestînd o smintită automulţumire pe care nu se sfiesc să şi-o arate, ostentativ, la televiziune) (...) vor face ca Rusia să se cufunde tot mai mult în catastrofă".

Alexandr SOLJENIŢÎN
Chestiunea rusă la sfîrşit de secol XX

Simpaticul personaj al lui Ilf şi Petrov cunoştea patru sute de procedee de a face rost de bani fără a încălca legea, dar n-a izbutit să devină un milionar sovietic. Urmaşii lui nu prea sînt simpatici, nu-şi numără procedeele, dar ce-i drept legea este aşa cum vor ei să fie. Prin stil de viaţă şi aroganţă, miliardarii post-sovietici uimesc lumea.

În presa occidentală, reforma economică din Rusia este prezentată atît de felurit, încît cel care citeşte reportajele, dar şi analizele specializate are impresia că e vorba de două ţări diferite în care - printr-o stranie coincidenţă - oraşele şi conducătorii se numesc la fel. În timp ce viaţa oamenilor este descrisă în culori destul de întunecate, perspectivele fiind mai curînd sumbre, cifrele par a demonstra că a fost depăşit punctul de maxim pericol şi că evoluţia Rusiei pe calea economiei de piaţă este sigură: guvernul Cernomîrdin este creditat cu jugularea inflaţiei, cu stabilizarea monedei, cu instituţionalizarea bursei de acţiuni, deşi cu prezumţia că piaţa rusă prezintă garanţii pentru investiţiile străine.

Terenul pe care se întîlnesc (cu aprecieri diferite) cele două serii de observaţii este cel al descrierii sferei comerţului: ca şi în celelalte ţări foste comuniste, negoţul n-a aşteptat reglementări speciale pentru a se dezvolta şi pentru a-şi crea reţele, o viaţă oarecum independentă de puterea politică. Chiar dacă economia marxistă considera schimbul de mărfuri o necesitate şi deci legitima existenţa unei categorii de oameni a căror meserie este să cumpere şi să vîndă, practica şi propaganda au făcut totul pentru a discredita noţiunea de comerţ. Pe plan intern, lucrătorii din comerţ erau nişte simpli funcţionari care primeau mărfuri pe bază de repartiţie şi le vindeau conform preţurilor fixate, ca şi repartiţiile, de la centru. Haosul administrativ şi penuria alterau însă perfecţiunea sistemului şi lucrătorii din comerţ beneficiau de privilegiile pe care această situaţie le crea. Legăturile lor cu cadrele de partid şi cu cele din aparatul represiunii erau destul de temeinice: autorităţile erau la curent cu încălcarea legalităţii care se practica pe scară largă în comerţ. Dar ei le favorizau sau măcar închideau ochii în schimbul unor avantaje foarte concrete primite din partea oamenilor care nu manipulau o putere abstractă, ci valori reale. Ei se aveau unii pe alţii "la mînă" şi această solidaritate în fraudă a contribuit în bună măsură la descompunerea sistemului. Înainte de orice "perestroikă", predecesorul lui Gorbaciov, Iuri Andropov, a pornit o **reală** campanie împotriva corupţiei în aparatul de partid şi de stat: cercetările l-au dus pînă la familia lui Brejnev, ministrul de interne a scăpat prin sinucidere de punerea sub acuzare, unele dintre conducerile comuniste ale republicilor unionale au "căzut" în bloc. S-a dovedit atunci că în "morala" Uniune Sovietică totul era de vînzare: de la vodcă pînă la posturile din ierarhia medie a partidului, care la rîndul lor permiteau ocupanţilor achiziţionarea vodcii la preţuri reduse.

Desigur, regimul accepta, ba chiar şi încuraja comerţul profesionist în domeniul relaţiilor externe. Reprezentanţii comerciali ai Uniunii Sovietice acţionau în condiţiile pieţei libere globale şi trebuiau să respecte - măcar parţial - regulile generale. Desigur şi aici ideologia a introdus distorsiunile specifice: "negustorii de moarte" - capitaliştii care vindeau armament - erau nişte suflete corupte, în timp ce omologii lor sovietici erau doar patrioţi care, vînzînd rachete şi alte arme sofisticate, contribuiau la pacea mondială. Dacă în drumurile lor în străinătate mai izbuteau să obţină prin mijloace deloc ortodoxe tehnologii şi informaţii, patriotismul le era răsplătit printr-o decoraţie şi felicitări de la serviciile speciale care se ocupau de acest gen de operaţii.

Fiind o expresie a necesităţilor vitale, comerţul, afacerile şi bişniţa au existat în toate ţările care îşi programaseră "societatea perfectă" şi centrele de putere erau foarte interesate ca ele să se desfăşoare cu rezultate palpabile. Iar unul din succesele propagandei oficiale comuniste poate fi considerat faptul că în convingerea intimă a milioane de oameni comerţul e legat de necinste, iar comerciantul este un om străin de valorile poporului (pentru că le vinde). Foarte schematic, prin abolirea monopolului în materie de comerţ, a înflorit unul dintre cele mai spectaculoase fenomene ale tranziţiei ruseşti.

"La Moscova, la Moscova"...

În capitala Rusiei sînt concentraţi 80% din banii ţării. După cum constată reportera revistei **Newsweek**, aici bogaţii trăiesc mai somptuos decît bogaţii din Occident: sînt protejaţi de gardieni înarmaţi şi de geamurile fumurii ale automobilelor Mercedes 600 în valoare de 150.000 de dolari. Îşi cumpără vile în Europa şi copiii lor învaţă tot acolo. Îmbrăcămintea se cumpără la Paris şi Milano şi cheltuiesc cu uşurinţă 100 de dolari la o masă într-unul din restaurantele din hotelurile de cinci stele.

"De unde vin banii?" - se întreabă Dorinda Elliot. Cei care ştiu n-au nici un interes să răspundă sincer, iar cei care nu ştiu presupun. În toate suspiciunile revin ca laitmotive: fostele poziţii în ierarhie şi legăturile pe care acestea le implică, precum şi ceea ce într-un limbaj mai puţin protocolar s-ar numi "iuţeala de mînă". Acum cinci ani era uşor de dobîndit o licenţă de export pentru materiile prime şi posesorul ei devenea milionar peste noapte. Acum pieţele sînt ocupate. "Pe atunci piaţa era pustie şi se putea vinde orice. Acum trebuie să găseşti ceva foarte special pentru a putea monopoliza piaţa" - susţine directorul cotidianului **Kommersant**, Kondratiev. Fostul prim-ministru sovietic, Valentin Pavlov, susţine: "Vrei să-ţi iei porţia, dar nu mai găseşti loc la masă. Nimeni nu vrea să se mişte ca să-ţi facă loc, să împartă profitul cu tine. Ca să izbuteşti acum trebuie să ai ori bani, ori arme". Valentin Pavlov nu se exprimă ca observator, ci în calitate de comesean. Iată biografia lui aşa cum o rezumă Dorinda Elliot în **Newsweek**.

Ruşii îl ţin minte pe Pavlov pentru două lucruri. În 1991, în calitate de prim-ministru, a creat un moment de mare panică anulînd peste noapte bancnotele de 50 şi 100 de ruble. Un număr mare de cetăţeni sovietici s-au trezit lefteri. Analiştii susţin că a fost o decizie care a dus ţara în pragul colapsului. Apoi, a crezut că poate repara ceva prin participarea la lovitura de stat din august 1991. A stat în închisoare un an şi jumătate în aşteptarea procesului, care pînă la urmă n-a mai avut loc.

A supravieţuit. Acum el se recomandă ca "întreprinzător" cu interese în cîteva domenii: o bancă, agricultură, comerţ, şi consultanţă. "Puterea n-a mai avut nevoie de mine" - constată el în timp ce-şi soarbe ceaiul într-una din camerele apartamentului său impregnat de stilul sovietic - aşa că acum am conştiinţa curată, cînd îmi văd de propriile mele interese".

La fel ca pentru mulţi alţi conducători sovietici, lui Pavlov nu i-a fost greu să facă saltul de la socialism la capitalism. "Unii nu înţeleg de ce în fruntea noilor companii sînt tot foştii conducători - observă Pavlov. Ei sînt acolo pentru că sînt pricepuţi şi au relaţii". Pavlov cîştigă mulţi bani sfătuindu-şi clienţii cum să-şi facă conexiunile comerciale. După descompunerea Uniunii Sovietice, multe întreprinderi au pierdut legăturile cu furnizorii sau clienţii lor tradiţionali din fostele republici sovietice, devenite acum ţări independente. "Mie îmi e uşor să-mi dau seama cum relaţia cu Ucraina, de exemplu, poate fi înlocuită cu cea cu Kazahstan sau Turkmenistan".

Legăturile favorizează şi folosirea extensivă a unui procedeu apreciat de oamenii de afaceri: folosirea unor bani străini, de preferinţă ai guvernului. Pavlov explică: primul pas este anunţarea constituirii unui fond special. "Mulţi colegi de-ai mei au procedat aşa" - afirmă Pavlov, dar el nu le-a urmat pilda. Fondul trebuie să aibă o destinaţie invulnerabilă: cum ar fi apartamente pentru cei săraci sau ajutoare alimentare. Al doilea pas este obţinerea unor garanţii din fondurile publice - cîteva milioane de dolari să zicem. Cu un plasament care aduce de la 100 pînă la 120 de procente, aceşti bani pot fi folosiţi în scopuri private, un an sau chiar mai mult, înainte de a fi folosiţi pentru obiectivul declarat. Beneficiarul se poate retrage luîndu-şi profitul, iar de cauza nobilă se va ocupa altcineva. "Nimeni nu insistă ca investiţia să fie folosită imediat" - spune Pavlov.

O altă formă utilă de folosire a relaţiilor este vînzarea materialelor statului. Un oficial guvernamental semnează un contract cu un întreprinzător străin - sau chiar cu sine însuşi - înscriind o firmă mixtă pe un alt nume, propunîndu-şi să vîndă subproduse din lemn, sau din petrol. De fapt, el vinde benzină sau lemn de bună calitate. Statul este plătit pentru bunuri fictive ieftine iar funcţionarul guvernamental şi partenerul străin vînd la preţul real al pieţei. "Cum credeţi că au ajuns în Occident miliarde de dolari? întreabă Pavlov. Nu au fost transportate în geamantane. Nu-mi amintesc ca vreo firmă rusească să fi primit aprobarea să-şi transfere banii de la o bancă de stat în Occident. Aşa se face".

În provincie

Andrei Nagorski, şi el reporter la **Newsweek**, a revizitat Vologda, oraş la circa 400 km. nord de Moscova. În 1981, cînd acolo nu se găseau nici lapte, nici brînză, nici unt, locuitorii considerau că militarismul american poartă vina sărăciei lor. Comportarea reporterului a fost considerată "provocatoare" de către kaghebiştii care-l urmăreau, şi a fost expulzat.

Prima schimbare constatată a fost reactivarea bisericilor. Dar discuţiile despre "renaşterea religioasă" par premature. Oamenii sînt derutaţi şi faptul că acum produsele care lipseau se găsesc în toate magazinele la preţuri inaccesibile dă naştere frustrării şi mîniei. "N-aş vrea să ne reîntoarcem la ce a fost, dar nu găsesc nimic bun în ziua de astăzi" - spune o femeie, care a votat pentru Elţîn în 1991 şi pentru Jirinovski în 1993. Acum este dezamăgită de amîndoi. Locuitorii din Vologda nu se simt afectaţi de conflictul din Cecenia, nici de lupta pentru putere din Kremlin, ci de felul cum se desfăşoară viaţa lor de fiecare zi.

La ţară exodul tinerilor spre oraşe, început în epoca sovietică, a luat proporţii îngrijorătoare. Teoretic, statul a cedat proprietatea fermelor agricole către angajaţi, dar conducătorii au rămas la fel de ineficienţi şi pierderile

© C. Bumbuţ

sînt la fel de mari.

Fermierii sînt aproximativ 5% din populaţia rurală a regiunii Vologda, dar asigură 30% din produsul agricol total. Nagorski vizitează o familie tînără, care încă de pe vremea lui Gorbaciov a arendat 40 de hectare de pe urma cărora a obţinut profituri remarcabile. Zădărîţi de exemplul lor "rău", preşedinţii de colhoz le-au anulat arenda. S-au mutat pe un pămînt mai puţin roditor. Acum doi ani aveau 48 de vaci, 250 de oi, 20 de porci şi 100 de pui de găină. Acum au 4 vaci, 50 de oi, 14 porci şi 50 de pui. "Impozitele şi dobînzile ne sufocă" - explică femeia.

La oraş, "privatizaţii" au elaborat tehnici de evaziune fiscală care le permit să supravieţuiască. "Cine porneşte în ţara asta o afacere este considerat un infractor" - susţine un businessman din Vologda. În perioada sovietică a stat şapte ani în puşcărie, condamnat ca "speculant". Acum posedă o reţea de 54 de magazine rurale, în care percepe doar 5% adaos comercial. Cîştigă mai mult exportînd afine în Finlanda şi importînd hrană special preparată pentru copii. Politica nu-l lasă indiferent: conduce un partid local înrudit ideologic cu cel al lui Jirinovski. "Rusia are nevoie de propria sa formă de democraţie"; e mai puţin anti-occidental decît mentorul său moscovit, deoarece el cîştigă la propriu din relaţia cu străinii.

Reporterul american înregistrează schimbările, umblă mii de kilometri ca să le vadă cu ochii săi, dar ceea ce poate înregistra la orice pas este aceeaşi neîncredere. Oamenii de afaceri sînt suspectaţi de cei care nu fac afaceri şi toţi la un loc consideră că în fond străinii le vor răul: lor personal şi ţării întregi. Acum KGB nu-l mai expulzează, dar de cîte ori beau o vodcă în plus, comesenii îl tratează drept "om al CIA".

La fel ca în toate ţările foste comuniste reforma din Rusia nu se produce în condiţii de laborator, dimensiunile şi bogăţia ţării creează însă efecte specifice. Sfera afacerilor care leagă producţia de valorificarea ei este terenul pe care se înfruntă spectaculos noul cu vechiul, cum le-ar fi plăcut să spună propagandiştilor comunişti. Paradoxal, sau poate firesc este faptul că partizanii cei mai înflăcăraţi ai noului sînt foştii gardieni devotaţi ai vechiului. Acum ei nu mai organizează învăţămîntul ideologic şi campaniile de recoltare cu soldaţi, elevi şi studenţi. Mercedesurile, blănurile şi hainele de la Versace sau Chanel n-au nevoie de cercuri speciale de studii pentru a-şi dovedi superioritatea. Dar dacă nu vor accepta să facă loc şi altora, dacă nu la masa cu bunătăţi, măcar la cea cu resturi, oamenii de afaceri ai Rusiei - cei cinstiţi laolaltă cu ceilalţi - s-ar putea să se trezească în faţa unei noi revoluţii bolşevice, care va transforma în lozinci citate trunchiate din opera lui Soljeniţîn.

Magdalena BOIANGIU

Economicul şi securitatea (II)

Fragment din introducerea la studiul elaborat în calitate de cercetător invitat la Colegiul NATO de Apărare de la Roma

© C. Bumbuț

Deşi ultimele două decenii au întărit tendinţele expansiunii mondiale a capitalismului democratic şi pe cele ale deschiderii externe a societăţilor naţionale, funcţionează şi contracurente, dintre care ascensiunea naţionalismului economic este cel mai vizibil. Acest naţionalism nu trebuie neapărat identificat cu protecţionismul comercial; el poate căpăta diverse forme, dintre care unele sînt foarte subtile. Izvorul său este preocuparea crescîndă a politicienilor pentru problemele naţionale interne. Ceea ce este extrem de semnificativ şi trebuie subliniat în acest context este următorul fapt: ascensiunea naţionalismului economic se datorează într-o mare măsură comportamentului ţărilor industriale avansate. De cîte ori sînt confruntate cu corecţii deosebit de dureroase şi cu diminuarea forţelor lor economice, puterile tradiţionale sînt mai curînd tentate să impună politici de autoapărare, decît să apeleze la regulile şi spiritul unor relaţii economice libere aşa cum le predică în restul lumii. Şi deoarece asemenea probleme de ajustare s-au multiplicat în ultimele decenii, se poate trage cu uşurinţă o concluzie.

Ascensiunea naţionalismului economic la puterile tradiţionale şi impactul asupra sistemului internaţional trebuie judecate în conjuncţie cu "agresivitatea" (naţionalismului) unor ţări ca Japonia şi Coreea. S-ar putea conchide că ambele fenomene - forţa diminuată în termeni relativi a Occidentului şi ascensiunea rapidă a puterilor care apar în Asia - se pot combina într-un mod periculos pentru funcţionarea sistemului economic internaţional deschis. Şi se poate considera că o asemenea combinaţie pare a fi trăsătura principală a "economiei globale" contemporane.

Aş putea afirma că principalele contracurente care acţionează sînt în primul rînd legate de redistribuirea puterii economice în lume şi de competiţia dintre "modelele" sistemului capitalist - cu fricţiunile economice (comerciale) dintre statele exponente şi declinul constant al Statelor Unite din poziţia de putere hegemonică necontestată, deşi - în mod bizar - au rămas singura superputere; fragilitatea sistemului instituţional internaţional după războiul rece şi ineditul unor sfidări sociale majore le aduc în această situaţie. Se pot adăuga la această serie şi consecinţele sărăciei în lume.

Totuşi ar fi prematur să se discute despre inaugurarea "statului global" al societăţilor democratice, presupus a stabili o dată pentru totdeauna regulile unui sistem internaţional al interacţiunii libere în societăţile deschise. Să ne amintim doar cîţi ani au durat discuţiile Rundei Uruguay în legătură cu liberalizarea comerţului, cît au fost amînate şi cît de dificile au fost negocierile, cum au fost de cîteva ori în pragul eşecului din cauza conflictului între Uniunea Europeană (în special Franţa) şi Statele Unite. Sau să ne referim la intensele fricţiuni din ultimii ani între Statele Unite şi Japonia care nu sînt decît suprafaţa unei competiţii subterane între două "modele" ale sistemului economiei de piaţă.[1]

Este adevărat că internaţionalizarea sporită a economiilor industriale pare că erodează unele diferenţe de bază, structurale, între aceste variante; dar contextele instituţionale naţionale sînt încă prea diferite, iar influenţa lor asupra performanţelor economice generale este prea importantă pentru a fi subestimată în analiză.

Ar trebuie examinate şi unele împrejurări legate între ele, care au devenit proeminente în ultimele două decenii. Mă refer la legătura dintre economic şi securitate, sugerînd scenarii divergente pentru dinamica sistemului internaţional.

Unele dintre aceste scenarii pot fi interpretate ca un regres faţă de sistemul internaţional deschis şi au o probabilitate de a deveni realitate care nu poate fi neglijată; aceste împrejurări au de asemeni şi o valoare explicativă pentru evenimentele din Europa şi pentru dinamica de viitor a continentului.

În primul rînd, din cauza "mişcării plăcilor tectonice" în balanţa mondială a puterii economice, ţările mari recunosc din ce în ce mai mult că politica externă şi securitatea naţională se pot impune cu ajutorul forţei economice. De asemeni, dincolo de faptul că pîrghiile economice pot fi folosite pentru realizarea obiectivelor de politică externă, însăşi politica externă este un mijloc de promovare a intereselor economice naţionale. Totodată, redistribuirea forţei economice în lume transformă sistemul internaţional de după războiul rece dintr-unul bipolar, într-unul multipolar.

Procesul de redistribuire a puterii economice care se desfăşoară în lume, implicînd apariţia unor puteri economice ne-occidentale este sub raport istoric excepţional; pînă acum Japonia era excepţia care confirma regula! Pentru ţările occidentale, acest aspect nou ridică probleme psihologice şi practice în definirea intereselor lor.

În al doilea rînd, percepţia puterii economice a principalilor parteneri determină deciziile de politică externă; e o năzuinţă dificil de împlinit într-o lume caracterizată de multă nesiguranţă, de confuzie, de volatilitate, toate consecinţe ale sfîrşitului războiului rece - care a provocat apariţia unui sistem internaţional multipolar - dar şi a evoluţiilor majore în dezvoltarea economică şi tehnologică în lume.

În al treilea rînd, nesiguranţa, confuzia, volatilitatea îi determină pe politicieni să se concentreze asupra problemelor pe termen scurt, ceea ce nu favorizează gîndirea strategică şi elaborarea de măsuri pe termen lung. Se mai poate afirma că de obicei politicienii tratează ameninţările pe care le **percep,** deşi existenţa unor primejdii ascunse sau mai puţin evidente cu un grad mai mare de periculozitate nu este de neglijat. Această tendinţă este accentuată de percepţia slăbiciunii, a neadecvării sistemului instituţional al economiei internaţionale şi a sistemului mondial în general.

În al patrulea rînd, dificultăţile economice afectează stabilitatea politică şi socială şi pot fragiliza societatea, entităţile naţionale devenind astfel mai vulnerabile la presiunile externe. Accentuarea problemelor interne poate provoca **sindromul introspectiv**, izolaţionism, promovarea unei politici naţionaliste jenante (pentru vecini).

În al cincilea rînd, proliferarea intereselor naţionale competitive este accentuată în perioada de după războiul rece, într-o lume multipolară, chiar dacă există spaţii care tind către integrare, cum ar fi Uniunea Europeană; interesele naţionale au fost descătuşate după dispariţia constrîngerii exercitate de lupta dintre cele două ideologii şi reactivarea lor este stimulată de proliferarea şocurilor în spaţiul mondial. Aşa cum convingător spunea Henry Kissinger: "Dispariţia ameninţării ideologice, dar şi a celei strategice eliberează naţiunile, permiţîndu-le să-şi realizeze obiectivele politicii externe în funcţie de interesele lor naţionale imediate". Acest fel de a gîndi politica poate modifica în rău viitorul alianţelor politice şi militare tradiţionale.

În al şaselea rînd: "invazia" politicilor care promovează specificul economic naţional, într-o lume în care interdependenţele economice se accentuează şi în care progresul tehnologic foarte rapid multiplică reacţiile unilaterale de autoapărare pe seama mediului naţional prin măsurile de politică naţională. Coordonarea politicilor naţionale este din ce în ce mai mult un exerciţiu retoric şi aspectul naţional (naţionalist) al limbajului dublu în relaţiile internaţionale este în realitate preponderent.

În cele din urmă se poate observa că limbajul "politicii înalte" este din ce în ce mai împănat cu cuvinte şi cu sintagme care exprimă preocuparea profundă pentru statutul entităţilor naţionale. Competitivitatea naţională, flexibilitatea, fragilitatea, vulnerabilitatea sînt obsesii verbale atît în presa profesională cît şi în discursul politicienilor.

Ce-ar trebui făcut pentru a înlătura tendinţele negative şi pentru a favoriza realizarea unui "bun echilibru" în relaţiile internaţionale? Consider că în circumstanţele actuale principalele obiective ar trebui să fie: o bună conducere şi un comportament de "om de stat" al oamenilor de stat, atît la nivel naţional, cît şi pe plan internaţional; promovarea multilateralismului şi a legalităţii în toate domeniile relaţiilor internaţionale; asumarea reformelor interne care ar elibera guvernele de influenţa nefastă a grupurilor de interese parohiale.Este împlinirea acestor cerinţe posibilă sau probabilă? E greu de oferit un răspuns care să nu fie speculativ şi eu nu sînt un profet. Acest articol a vrut doar să tragă un semnal de alarmă şi să provoace o dezbatere.

Daniel DĂIANU

1 - "Modelele" capitalismului democratic pot fi descrise în termenii structurilor conducerii corporaţiilor, ai sistemelor redistributive, ai reglementării de către stat a economiei (inclusiv politicii industriale), ai dimensiunilor sectorului public, ai modalităţilor în care partenerii sociali ajung la un consens în privinţa principalelor probleme sociale etc. De obicei, modelul anglo-saxon contrastează cu modelul corporatist aşa cum exista el în Europa occidentală (în special în Germania, Austria şi Elveţia) şi Japonia.

Kitsch cine vine la cină

Cînd crezi că privatizarea este o acţiune de masă nu te gîndeşti la masa ta, pe care, cu trei sarmale, cinci bucăţi de caşcaval şi două pahare de palincă o poţi vinde drept masă tradiţională, adevărată imagine a României în lume. Nu, de fiecare dată îţi vine să te gîndeşti la cei 17.700.000 de potenţiali acţionari şi-ţi vine să strigi ca Heliade Rădulescu, "privatizaţi, băieţi, orice, numai privatizaţi". Mai stai, după aceea, şi chibzuieşti. E bine, nu e bine? Auzi că "ce e al tuturor e al nimănui". Îţi vine atunci, înainte de a-ţi lua cuponul, respectiv milionul, să te urci în autobuz fără să plăteşti, căci autobuzul e al tuturor, deci al nimănui, iar nimănui ăsta oricum n-are nevoie de cei 200 de lei ai tăi pe călătorie, pentru că tot îţi percepe impozit. Îţi vine după aceea să te mai uiţi o dată la televizor, poate înţelegi ce trebuie să faci cu respectivul cupon. Te uiţi şi-l vezi pe unul mic şi negru, cu mîinile la cap (Andrei Iovan, 30 de ani, şomer). Ăla mic şi negru e Gînditorul de la Hamangia, simbol al marii privatizări. Gînditorul de la Hamangia a împlinit, de curînd, cîteva mii de ani de existenţă. Dar nici marea privatizare nu e de azi, de ieri. Ea a fost începută de guvernul Roman şi continuată, după patru ani, de guvernul Văcăroiu. E ca şi cum te-ai da înţelept românesc şi ai spune că "cine fură azi un ou, mîine va fura un bou".

Ce e, de fapt, marea privatizare? Din ce am citit în ziare am înţeles că "e harnică" şi că "vei fi fericit cu ea". Ea te aşteaptă răbdătoare să-i ceri mîna. Ce mai contează că ea e o fabrică? Contează, zic eu, atunci cînd ştii că ea, fabrica, e dispusă să facă fericiţi 17.700.000 de cetăţeni. Bun, tu eşti fericit, dar ceilalţi 17.699.999 de acţionari, dintre care mai mult de jumătate sînt femei, cum te vor trata?

Îţi vine apoi "Naţiunea înseamnă acţiune". Dintr-un cupon, dacă eşti descurcăreţ, ai cel puţin cinci acţiuni. Mai multe acţiuni înseamnă mai multe naţiuni, ceea ce, normal, Curtea Constituţională va contesta, căci sîntem un stat naţional şi civilizat. Am putea spune că acţiunea naţiunea a făcut-o, iară nu tagma jefuitorilor, dar ne întrebăm, restul de patru (4) acţiuni unde se duc?

Ar mai fi un singur lucru de lămurit: campania publicitară pentru marea privatizare n-a negociat-o şi nici n-a plătit-o guvernul român, ci cel german. Dar ce a înţeles neamţul din simbolistica încărcată de sensuri a "Gînditorului de la Hamangia"? El (neamţul) a spus doar atît într-o emisiune a T.V.R.: *das kerbchen hast mir sehr gefallen*. Ceea ce, altfel zis, ar însemna că "flăcăiandrul ăsta mi-a plăcut foarte mult". Şi, deşi firma Grafitti a vrut să facă din "gînditor" un soi de Noica al marii privatizări, pentru neamţ el n-a fost decît un soi de Mickey Mouse.

Stupid feciorul, dar care dintre ei?

Patrick André de HILLERIN

Arome, gusturi, amintiri

- de vorbă cu dna Nousha SARKISSIAN, patroana restaurantului O.K. Deli -

Astăzi cozile s-au mutat de la prăvălii la consulate, iar "se dă" sau "nu se mai dă" se spune acum despre viză, nu despre brînză, ficat sau cafifea de import. Un semn de progres?

In comerț - se dă, în loc de se vinde, există ori se găsește - a fost unul din "înlocuitorii" care au făcut o carieră de succes. Fiindcă nu o dată mai degrabă apucam decît cumpăram, fiecare era bucuros să ia ce i se dă, chiar dacă plătea. Avînd de oferit mărfuri puține la solicitanți mulți, salariatul din magazinul de stat căpătase mentalitate discreționară. Aerul superior-apatic cu care ne privea, părea să sugereze că avem de-a face cu un entomolog izgonit din laborator și pus la tarabă ori lîngă raft, oricum el nu se afla acolo ca să ne servească. Fie și pe o treaptă inferioară, negustorul din socialism s-a simțit, în felul său, un participant la putere. Din păcate, tocmai acum cînd a venit timpul să crească importanța și drepturile cumpărătorului - ni s-au împuținat banii. Tot mai numeroși sînt aceia dintre noi care se uită la negustor cu ostilitatea dinainte, din altă pricină de data asta. In economia noastră de piață raportul între cele două categorii rămîne deocamdată unul delicat. Pe marginea subiectului, am purtat o convorbire cu dna **Nousha Sarkissian**, patroana restaurantului O.K. Deli.

Dialogul începe într-un fel de baracă, încăpere cu mese puține, tarabă minusculă și grătar plin de mici dinspre care nu adie fum, ci doar mirosul cunoscut. O bandă albă de hîrtie adezivă, pe care sînt înscrise cu litere albastre și roșii numele statelor americane, înconjoară pereții. Pe unul din ei se văd două fotografii: președintele Clinton cu familia și portretul primei doamne a Statelor Unite, ambele cu dedicație. Baraca lasă impresia unui mic local, abia de curînd ridicat pentru pionierii în drum spre vestul îndepărtat. In vecinătate, funcționează de vreun an și un alt restaurant al firmei, *ciuperca*, într-o clădire cu linie modernă și terasă dînd spre parcul Floreasca.

Sensibilitatea cafelei

Stimată doamnă Sarkissian, de ce n-ați renunțat la baracă atunci cînd a început să prospere *ciuperca*? Sînt la mijloc rațiuni comerciale practice (vad făcut) sau și unele sentimentale, ale unui întemeietor care vrea să aibă mereu sub ochi modestul început?

Negustorul se simte totdeauna un întemeietor: de firmă, de nou magazin, de stil ori de "școală". N-ați mai apucat, poate, dar înainte vreme, unii comercianți puneau pe frontispiciul magazinului, alături de numele lor, și un fel de carte de vizită "fost elev al firmei cutare". Asta era o recomandare de seriozitate, pînă-și făceau reputația. Insemna că vin dintr-o bună tradiție comercială. In familia noastră, întemeietor în adevăratul sens a fost tata. A venit în România ca emigrant armean la începutul secolului, și între cele două războaie ajunsese să aibă-n București, pe Bd. Elisabeta și pe str. Brezoianu, magazinele **Ceylon**, specializate în prăjitul, măcinatul și vînzarea cafelei, importate din țări de tradiție. Negustori erau și frații săi, ca și ginerele, soțul meu, care provenea dintr-o familie de renumiți comercianți din Rm.Vîlcea. Pentru acești oameni "obrazul" și "cuvîntul" - adică respectul față de clienți și onoarea firmei - erau vorbe cu greutate. Aproape țin minte și tonul cu care le rosteau tata și domnii serioși, cu care el se sfătuia cîteodată, în general bătrîni negustori armeni, rafinați în afaceri. **Capital**, **angrosist**, **furnizor**, **chitanțe**, **asigurări** sînt cuvinte care-mi amintesc de copilărie. **Faliment** însemna o mare rușine; era soarta comercianților petrecăreți, cartofori, care cheltuiau peste mijloace. A nechematților în branșă. Cu oricine îi călca pragul prăvăliilor, tata era atent și îndatoritor, deși, bineînțeles, avea printre cumpărători și simpatii personale, sau prietenii de care era mîndru. Cînd veneam de la liceu și făceam cîteodată pe "casiera ad-hoc", mi se întîmpla și mie să-i văd pe unii dintre aceștia în magazin și chiar să conversez cu Pamfil Șeicaru, cu Stelian Popescu sau cu N.D.Cocea, celebri ziariști ai epocii, clienți fideli. In prăvăliile noastre venea toată "presa din Sărindar", cum se spunea pe-atunci, și cei de la "Porunca Vremii" tot de la noi cumpărau, știind că totdeauna cafeaua e proaspăt prăjită (se umplea strada de miros mai în fiecare zi) și bine ținută. Să știți că ea - e drept și ceaiul, dar mai ales cafeaua are o mare sensibilitate. Niciodată nu se punea în preajma mirodeniilor - piper, nucșoară, enibahar, dafin, cuișoare și cîte altele mai erau atunci la noi în magazin - niciodată, fiindcă imediat prinde miros. Totul era bine închis, în containere separate, făcute pe vremea aia în general din alamă sau aramă. Erau mereu bine lustruite. Arătau foarte frumos în magazin, și la noi și la un unchi care ținea prăvălie pe Academiei și montase recipientele cam odată cu tata. Dădeau "atmosferă". Foloseam pungi și ambalaje cu emblema firmei, iar pachetele mari, legate cu sfoară, ca să fie mai ușor de dus aveau un fel de mîner, dintr-un mic cilindru de lemn, ca un betișor cu adîncitură la mijloc imprimat cu numele magazinului. Mai există și-acum așa ceva, la Paris. Lumea care tîrguia de la noi coloniale și delicatese, lua cafeaua în cantități mici, pentru acasă, ca să aibă mereu aromă. Nu se obișnuia să se bea în redacții, ziariștii se duceau la Capșa sau la alte cafenele; mai schimbau o știre, o noutate, un cancan. Beau din cești delicate, nu cît cănile de apă. Alte timpuri.

Cum era viața de negustor, dincolo de tejghea, casă și vitrină?

Aparent, negustorul stă în același loc în fiecare zi, primitor, amabil cu clienții, dar viața lui adevărată e plină de tensiune, cu multe obligații. Asta o știu numai el și-ai lui. Văzut zilnic de atîta lume, negustorul trebuie să fie cordial, corect îmbrăcat, curat, tuns. (Și-acuma, cît aș fi de ocupată, eu nu renunț să mă duc la coafor măcar o dată pe săptămînă.) Totul în magazin trebuia să miroasă a aerisit, a proaspăt. După o veche tradiție armenească, spre exemplu, noi spălam toate vasele cu săpun, toate recipientele, ca și vesela, să se degreseze bine. Atunci părea lucru de mirare, mai ales pentru personalul nou angajat; azi nimeni nu se mai lipsește de detergentul lichid pentru menaj. Fiindcă avea de condus o mică lume, negustorul trebuia să fie tot timpul treaz, ager. Ca toți comercianții, și tata avea drept ajutoare oameni de încredere, recrutați uneori chiar dintre foștii "băieți de prăvălie", fie tineri armeni din numeroasa noastră familie, fie români. Îi știa de mici, stătuseră la noi cu anii, îi îmbrăcase, îi învăța meserie. Pe cei mai răsăriți dintre băieți îi ajuta să facă studii comerciale; știu că plătea pentru ei niște taxe, *asigurări* în orice caz plătea. Parcă nu țin minte să le fi dat vacanțe. Chiar concediul negustorului punea probleme: nu-ți convenea să-nchizi magazinul pentru o perioadă mai lungă. Totuși - o dată pe an - tata, mama și noi, cele trei surori, mergeam la băi; la un asemenea drum, spre Olănești, l-am cunoscut pe viitorul meu soț, fiul unei apreciate familii de negustori - tot de coloniale și cafea - din provincie. Drumul ăla a fost scris, probabil, în destinul meu. Nu peste mult m-am căsătorit, iar cînd soțul meu a plecat pe front, a trebuit să devin eu însămi negustoreasă în Rm.Vîlcea, patroana drogheriei medicinale din centrul orașului. Cu ce știam de-acasă, cu ce-am învățat de la noua familie în care intrasem, se pare că m-am descurcat onorabil. Pînă la naționalizare.

America, America

Pînă în 1962, cînd ați emigrat în SUA, mi-ați spus că ați lucrat în comerțul de stat, împreună cu soțul, fiecare fiind responsabil de drogherie bucureșteană centrală: cît din experiența dvs. ați putut valorifica în respectivele posturi?

Nu-mi place să vorbesc de acei ani. Mi se par cei mai cenușii și, în același timp, cei mai tensionați. Comerțul este o activitate foarte vie; sînt situații cînd trebuie să fii spontan în inițiativă. In lumea birocratică în care ne mișcam nu reușeam să-i păstrăm spiritul.

Cei care ne dirijau n-aveau talent negustoresc, nu apreciau competența. Nu-i durea că se strica o meserie foarte complexă și rafinată, cum am mai spus. Nici binele, chiar în favoarea unității de stat, nu puteai să-l faci. Un mic exemplu: la drogheria unde ajunsesem, am găsit niște esențe care zăceau de ani în sertare. Am propus să le amestec, să le dau un miros mai specific ca să le vindem. Totul legal, corect, la vedere. N-am avut succes. Unele colege chiar mă-ntrebau: "ce interes ai să-ți bați capul?". Șefii să n-audă de ceva care ieșea din cadrul indicațiilor, unele chiar nespecifice domeniului nostru. Inventarele - cu rost și fără - puteau să țină și-o lună. Inițiativele erau blocate rapid. Cine să se sperie de *faliment*, coșmarul comerciantului? Cuvintele de bază ale meseriei nu se mai auzeau, n-ar fi avut ecou printre *salariați*. In America n-am lucrat în comerț, dar am verificat pe viu tot ce știam de-acasă. Nimic din cè se făcea bine în negustoria de odinioară din România, nu se *demodase*. Evident, în SUA, lucrurile sînt privite la altă scară. Comerțul se practică ultracivilizat, aproape fără cusur.

Cum ați reacționat, la început, în calitate de cumpărătoare, față cu bogăția comerțului american?

America-i o țară pentru toată lumea, așa e și-n comerț. La prețurile de-atunci, găseai lucruri și la 10 dolari și la 1.000. Diferențe de calitate, nu de frumusețe sau modă. Ce luai de 10 dolari dura puțin dar nu era urît ori de prost gust. Sper s-ajungem și noi la ideea asta în comerț. Pînă atunci ar fi bine să-nvățăm că nu ești obligat să cumperi imediat tot ce vezi și ți-ar plăcea. Unele amărăciuni de azi vin și din această cauză. Cineva-mi spunea revoltat: "Auzi ce scandal: pepeni verzi cu 10.000 lei Kg." Era-n ianuarie și pepenii se-aduseseră din Liban, mi se pare. Cine cîștigă bani mulți n-are decît să-și facă cheful, cine nu, ia mere românești, că astea sînt fructele obișnuite, la noi, iarna. In America - eu, cumpărătoare cu bani numărați, nu m-am dus la **Robinson** decît să privesc: pentru mine, atunci, era suficient ce mi se oferea la **Sears**, la **Alexander** sau la **Keymark**. Pe urmă am început să urmăresc "sale"-urile, reducerile de prețuri, cînd puteam lua lucruri bune cu jumătate de sumă, numai fiindcă le trecuse "anotimpul", sau să urmăresc la alimente "orele" produselor, fiindcă acolo prețurile scad dacă mușchiul a fost adus, să zicem, la ora cutare, sau cu două mai devreme. Acum, luăm cîte un lucru și de la magazinele de faimă. In România, pînă după revoluție, eu nu prea intram în prăvălii, deși veneam de multe ori. Avusesem prima oară, în 1969, o experiență urîtă: într-un magazin, ca să nu-mi mai pun ochelarii, am rugat-o pe o vînzătoare tinerică, să-mi spună cît costă un ceas de mînă, care-mi plăcuse: " da' nu vezi, ce, ești chioară?" Țineți cont că nu vindea ceaune-n piață, vindea bijuterii, așa scria pe firma magazinului!

Baraca și ciuperca

Văd în grădina barăcii, pe lîngă numeroase VIP-uri, clienți statornici, și mulți străini. Cu ce imagine a României credeți că pleacă ei de-aici, din mica grădină de cartier?

A unei lumi civilizate, normale, care petrece decent: de asta am și păstrat baraca, să dau tabloul unui mic local tradițional, cum erau destule înainte la noi. **Ciuperca** e mai mult a tinerilor. Aici se servesc mîncăruri "ca la mama acasă", ciorbe de perișoare, ghiveci, mici, salată de vinete, frigărui, ardei copți, sarailii. Vin cucoane care nu vor să stea în fața focului și iau pentru acasă vinete preparate gata. Vinurile sînt în general românești, mărci cunoscute, alte băuturi, berea de pildă, de import. Odată, un consumator s-a revoltat că, după ce plătise mîncarea, nu-i mai rămăseseră bani destui pentru o bere. Avea dreptate, nu ținem de cea ieftină. I-am oferit s-aleagă ce marcă vrea și s-o plătească numai cît are. A devenit de-atunci unul dintre clienții noștri fideli: i-a plăcut "stilul casei". Văd că merge cu "bucătăria" - deși, cînd am revenit în țară, fiul meu și cu mine am fi vrut să ne ocupăm de import de cafea crudă, și s-o comercializăm apoi în tradiția familiei. Secretul unei cafele bune stă-n felul **cum** o prăjești, nu **cînd** o macini. N-am avut succes, ne pare rău cînd vedem ce se vinde pe piață, adesea cafea-gunoi.

V-a fost greu să deschideți restaurantul?

Se vorbește de economia de piață, dar se uită exact beneficiarul ei - consumatorul. Dacă vrei să-i satisfaci pretențiile și cerințele, trebuie să te lupți c-o pădure de capcane: birocrație, formalități învechite, bănuieli, pierdere de vreme și chiar de bani, "obiceiul pămîntului" ș.a.m.d. Și americanii au multe legi, dar raționale, făcute pentru o societate în care fiecare e ocupat, are treabă. Multe lucruri se rezolvă la telefon, acolo există încredere în omul întreprinzător. Poate tocmai fiindcă pe parcurs există și controale severe și sancțiuni. La noi *tocmeala* încă ține; unii se bagă în afaceri cu gîndul la lovituri, nu la comerțul onorabil, și le merge. Așa se compromite ideea de economie de piață. Și cu legi șovăielnice.

Ați rulat mult personal pînă să vă opriți la actuala echipă?

Din toți cei care-au venit aici, au rămas de la început doar Marie Jeane, Bogdan de la **ciupercă**, Maricica, fostă cofetăreasă, acum o specialistă la grătar, care a calificat-o și pe cea de la noul local, Simona, venită mai încoace, și Mihai. Administratorul e același de la pornire; colaboratorii mei principali sînt aleși dintre foștii colegi ai fiului meu.

Cu cei care-au plecat am încheiat uneori socotelile, scurt, de pe o zi pe alta. Un grataragiu ce se prezenta profesionist a lucrat numai o seară: a scos din cantitatea de carne cîntărită pentru 100 de mici, 20 în plus, și a pretins banii. Ospătărița de la care i-a cerut mi-a spus. "De unde ți-a ieșit dumitale plusul?" - l-am întrebat, recunosc, destul de enervată. "Degeaba vă supărați, doamnă, dvs n-ați pierdut nimic, au plătit clienții. Ce-i așa complicat: dintr-un mic un pic, dintr-altul alt pic - și mi-au ieșit 20!" Auziți... n-am pierdut nimic, cînd eu stătusem toată seara cu *dinamita* în local. Dacă observa treaba asta vreun client? Ce ziceți: să furi din prima zi, nici n-aștepți să faci o impresie bună, chiar falsă... L-am dat afară pe loc.

Pagină realizată de

Tita CHIPER

Redacția DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresați-vă redacției la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ștefan Aug. DOINAȘ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (redactor șef adjunct), Ilieș CÂMPEANU (secretar general de redacție), Tita CHIPER, Radu COSAȘU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ȘERBAN, Elena ȘTEFOI (redactor șef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEȘ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Ilieș CÂMPEANU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE : Laura TIBĂR, Corina MÎȚĂ
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. București

Anul III
nr. 138
1 - 7 septembrie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

PUBLIC

PRIVAT

"Chipurile intime
în locuri publice
sînt mai plăcute
decît chipurile publice
în locuri intime."

W.H. AUDEN

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Un martor al realismului socialist (XXIV)

În primii ani de instaurare a comunismului am putut urmări procesul impusturii în detaliile fazelor lui. Nicăieri el n-a operat cu mai mult succes decît în cîmpul ideologiei şi culturii, pentru că nimic nu e mai greu de controlat şi verificat decît farsele din domeniul lor. Te poţi împăuna cu lecturi imaginare şi poţi face trimiteri la publicaţii inexistente. Poţi cita texte care n-au apărut niciunde. Ba poţi chiar inventa bibliografii, autori şi opere. Şi bineînţeles, poţi plagia sau folosi muncă de negru. Aria impusturii e inepuizabilă, totul e să fii cît de cît ingenios şi să nu te expui unui risc grosolan. Cine are timp, răbdare şi perseverenţă, cine are cultura vastă necesară, ca să te demaşte? Mi-a fost dat în viaţă să trebuiască să refac nişte autori, să merg pe urmele lor pînă la sursele ultime. Cercetători, critici, istorici de artă. Cîte repetări papagaliceşti, cîte preluări neverificate, într-un lanţ întreg de generaţii, cîte erori moştenite şi retransmise, cîte dificultăţi escamotate, cîte paternităţi şi priorităţi trecute sub tăcere, cîte copieri de texte nemărturisite! Atunci abia mi-am dat seama că impostura profită de hăţişul inextricabil al unei jungle, că nu-i poţi descurca firele decît ajutat de hazard şi spirit detectiv...

Cucerirea puterii de către comunişti a dat naştere unui veleitarism specific, cu totul ieşit din comun, pentru că forţele psihologice care l-au declanşat îşi aveau rădăcina în complexul de inferioritate inerent "originii sociale sănătoase", ca şi în eterna vanitate umană. Pînă şi originea sănătoasă devenea obiect de veleitate dacă aducea avantaje. Impostura nu cunoştea limite. Prolifera pe un teren fertil. Toţi voiau nu *să fie*, ci *să pară* altceva decît erau, *să treacă* drept altceva şi mai ales să treacă, dacă nu deţinători efectivi de putere, măcar drept intelectuali, drept oameni cu studii superioare. Elena Ceauşescu a apărut tîrziu, dar cîtuşi de puţin din întîmplare. Ea ilustrează un caz limită, depăşind banalul într-o măsură monstruoasă, poate chiar unică în felul ei, un caz care nu s-a ivit însă din senin, peste noapte. El a fost un produs exacerbat al sistemului.

In Ministerul Artelor şi Informaţiilor aveam în sarcină deopotrivă arta contemporană şi cea din secolul al XIX-lea, şi uneori achiziţiile pentru viitorul Muzeu de Artă al Republicii. Mă deplasam mult pe teren, în echipă cu alţi colegi de minister, în frunte cu M.T. Vlad, participînd în 1948 şi 1949 mai ales în juriile expoziţiilor regionale de la Iaşi, Cluj, Timişoara, sau în cele cu caracter mai restrîns de la Braşov şi Baia Mare, intervenind în dezbaterile care încununau acţiunile respective. Aceste expoziţii au însemnat de fapt un preludiu orientativ, un fel de preselecţie a ceea ce avea să devină prima mare Expoziţie Anuală de Stat din capitala ţării. Iniţial, se păstrase vechea titulatură de "Salon Oficial" şi se intenţionase deschiderea lui în cursul lunii iunie. Lucrările prezentate juriului spre expunere au produs însă – prin totala lor nonconcordanţă cu scopurile ideologice ale partidului, ca şi prin scăzutul lor nivel artistic – o decepţie atît de mare, încît s-a luat nu numai hotărîrea amînării expoziţiei, ci şi schimbarea denumirii acestei importante manifestări. S-au întreprins rapid o seamă de acţiuni cu caracter de îndrumare. În şedinţe ţinute cu artiştii se supuneau discuţiei combaterea superficialităţii, a viziunii sumare de schiţă, a notaţiei schematice, impresioniste şi postimpresioniste; evitam însă să nominalizez gloriile artei universale, de felul unor Manet, Monet, Renoir, Degas, Cézanne, Van Gogh, spre a nu-i denigra, aşa cum de fapt vroia partidul. Preferam să insist pe dezacordul încă vizibil la mulţi dintre artiştii noştri, între tematica abordată şi modalităţile plastice de a o interpreta, subliniind necesitatea concordanţei lor. Recurgeam adesea la termeni înrudiţi cu cei ai partidului, dîndu-le un înţeles uşor diferit, mai puţin ostentativ ideologic, mai puţin încărcat politic, socotindu-mă virtual în slujba artei monumentale, a artei mari. Totuşi, mă amăgeam. De o manieră nonconformistă, drumul ducea iremediabil spre ceea ce, în final, dincolo de intenţia mea şi chiar în ciuda ei, urma să se dovedească a fi "realismul socialist".

Cum nu avea cine să supervizeze (M.T. Vlad era departe de a putea corespunde unui asemenea rol, neavînd nici un dram de cultură plastică), prelucrările mele se distingeau printre-un caracter oarecum *sui generis* în raport cu dogmele de partid. Dar cine să-şi dea seama, exceptîndu-i pe artişti? În materie de artă, experienţa partidului era foarte precară, activiştii lui nu deosebeau prea bine între ceea ce trebuia socotit un merit şi ceea ce trebuia combătut. De bine de rău, unul ca mine era încă socotit "specialist" şi se bucura de oarecare libertate de iniţiativă şi interpretare. Un asemenea "liberalism" de circumstanţă putea duce în atitudinea partidului la anumite inconsecvenţe sau chiar poziţii contradictorii, nu se instaurase încă o unitate de vederi deplină. Stărui asupra acestui aspect, pentru că altfel anumite situaţii de care voi pomeni la timpul cuvenit nu-şi găsesc explicaţia şi riscă să apară neplauzibile, în pofida realităţii lor. Voi da, pentru moment, un singur exemplu:

Întorcîndu-mă într-o dimineaţă de februarie sau martie 1948 cu maşina de la Sinaia împreună cu profesorul G. Oprescu, spre a da la Bucureşti cuvenitul raport săptămînal asupra activităţii comisiei de experţi de la Peleş, am trecut (era o oră foarte matinală) prin faţa statuii ecvestre a regelui Ferdinand, de la şosea, realizată de Mestrovici. Zăcea făcută bucăţi, deşichetată cu tancul, laolaltă cu resturile celor patru figuri simbolice întruchipînd provinciile alipite în urma Războiului Întregirii. Cînd am ajuns în Piaţa Palatului, am constatat că statuia regelui Carol I nu mai era nici ea la locul ei; dispăruse complet, totul fusese evacuat peste noapte. Gîndul mi-a fugit la statuia masivă în granit cenuşiu a lui Ionel Brătianu, capodopera aceluiaşi Mestrovici. Am dat imediat un ocol la faţa locului. Statuia şi soclul ei se aflau încă pe piedestalul de trepte, neatinsă, uşor mutilată de schijele bombardamentului german de la 24 august 1944. Echipele de demolare urmau să sosească. M-am repezit la primul telefon şi l-am alertat pe Petre Iosif, pe atunci în fruntea Comitetului de artă şi cultură dinlăuntrul Secţiei de Agitaţie şi Propagandă a CC, explicîndu-i că această capodoperă – cea mai valoroasă dintre cele trei – trebuia salvată cu orice preţ. Pledoaria n-a rămas fără efect. În urma unui ordin urgent provenit "de sus", distrugerea a fost anulată, iar statuia ridicată şi depozitată pe terenul împrejmuit din spatele fostului Palat Regal. Cum de a fost cruţată definitiv, exact din hotărîrea cui, în cadrul cărei şedinţe din aparatul CC şi a căror dezbateri de vor fi fost? Mister...

Radu BOGDAN

The World Bank
ROBERT S. McNAMARA
FELLOWSHIPS

The Program offers 12-month Fellowships for research in the general area of economic development. Priority topics for the 1996 cycle are: 1) The impact of a Development Project; A case study; 2) Improving the Effectiveness of Reproductive Health Programs.

To be eligible, candidates must:

- Be nationals or residents of a World Bank member country wich is currently eligible to borrow from the World Bank.
- Hold a minimum of a Master's Degree or equivalent.
- Be 35 years of age or under.
- Intend to carry out their research in the country of residence, in association with a local research institution.

The amount of the Fellowship is $7.500 and is intended to cover research costs only.
The program does not support degree studies.
The deadline for applications fot the 1996 cycle is December 31, 1995. For information and/or application forms, please contact, quoting our reference RSM/96/2:

The McNamara Fellowships Program
Room M4088
World Bank Headquarters
1818 H Street NW
Washington DC 20433
USA

Banca Mondială: Programul de burse Robert S. McNamara, 1996

Banca Mondială anunţă programul său de Burse Robert S. McNamara pentru 1996. Programul a fost iniţiat în 1982, în onoarea fostului Preşedinte al Băncii Mondiale. De atunci, în fiecare an, prin Program au fost acordate aproximativ zece burse în sprijinul înnoirii şi stimulării cercetării post-universitare din domeniile dezvoltării economice. Bursele *nu oferă* sprijin financiar pentru obţinerea de grade avansate, ca, de exemplu, un program "master" sau un program pentru doctorat (inclusiv studiul în teren pentru teza de doctorat). Cercetarea întreprinsă în cadrul unei burse McNamara trebuie să se desfăşoare în ţara de reşedinţă a solicitantului.

Bursele de acordă pentru o perioadă de douăsprezece luni şi încep în termen de şase luni de la data acordării. Suma acordată este de 7500 USD. Aceasta este o sumă standard, destinată să acopere numai costul cercetării. Propunerile de cercetare pentru ciclul 1996 trebuie să se axeze pe unul din următoarele subiecte: 1) *Impactul unui progam de dezvoltare: Studiu de caz*, sau 2) *Sporirea eficienţei programelor de medicină reproductivă*. Nici un alt subiect nu va fi luat în considerare. Bursierii trebuie să prezinte un raport la finalul perioadei, alături de un rezumat de 1500 de cuvinte. Aceste rapoarte vor fi analizate de membri ai Băncii Mondiale.

Solicitanţii trebuie să fie cetăţeni ai unei ţări membre a Băncii Mondiale, să nu depăşească vîrsta de 35 de ani, deşi există o flexibilitate în această privinţă. Vîrsta limită minimă este de 20 de ani. La data depunerii cererii, aceştia trebuie să deţină cel puţin gradul "master" sau echivalentul acestuia. Bursierii trebuie să-şi desfăşoare cercetarea sub îndrumarea unui coordonator universitar. Persoanele interesate pot obţine formularele de cerere şi material informativ detaliat de la *MISIUNEA PERMANENTĂ A BĂNCII MONDIALE, bd. Dacia 83, Bucureşti, tel.: 210.18.40*. Pentru ciclul 1996, cererile completate trebuie să ajungă la sediul Băncii Mondiale din Washington D.C., pînă la data de 31 decembrie 1995.

Primim la redacţie

Despre sentinţa de la Nürnberg şi achitarea mişcării legionare

În calitate de cercetător al istoriei evreilor din România în epoca Holocaustului am citit cu vădită curiozitate "analiza critică" a d-lui Ion Coja pe marginea cărţii d-lui Z. Ornea despre **dreapta românească**. Noutatea pe care am aflat-o din aceste întinse **note de lectură** nu se referă la punctele de vedere ale d-lui Coja despre cartea d-lui Z. Ornea, căci ele exprimă, de fapt, poziţia bine cunoscută a extremei drepte însăşi. Noutatea senzaţională comunicată în acest articol este aceea referitoare la sentinţa de la Nürnberg cu privire la mişcarea legionară. D-l Coja ne aduce la cunoştiinţă că "Tribunalul Internaţional de la Nürnberg instituit în anul 1945 a decis pe baza tuturor dovezilor necesare că mişcarea legionară nu are nimic de-a face cu hitlerismul, cu violenţa antisemită, cu crimele împotriva umanităţii etc."

Cred că legionarii înşişi s-ar fi revoltat împotriva unei astfel de sentinţe, căci ei nu numai că nu şi-au mascat concepţiile şi pornirile lor antisemite, ci dimpotrivă le-au afişat ca un punct central şi de onoare al ideologiei şi practicii lor politice.

Dar lăsînd la o parte acum mişcarea legionară, curiozitatea mea strict ştiinţifică se îndreaptă, de data aceasta, spre sursa în care s-a publicat respectiva sentinţă a tribunalului aici avut în vedere. Am consultat cîteva lucrări de referinţă în această problemă şi nu am reuşit să-mi satisfac curiozitatea. Din lecturile mele care, desigur, nici pe departe nu pot fi considerate exhaustive rezultă că Tribunalul de la Nürnberg a judecat, în principal, crimele politicienilor şi ale organizaţiilor naziste ale celui de-al III-lea Reich.

Întrucît sursele pe care le-am avut la îndemînă nu m-au ajutat în lămurirea faptului dacă într-adevăr mişcarea legionară a fost judecată şi achitată la acest proces unic în felul lui în istoria universală, îl rog pe d-l Coja să binevoiască să facă publice izvoarele consultate în această problemă, pentru ca pe viitor cercetătorii să nu mai "treacă sub tăcere" această sentinţă.

Sper că redacţia revistei "Dilema" îmi va publica aceste cîteva rînduri şi va oferi spaţiu şi pentru răspunsul d-lui Coja pe care sper ca d-sa să nu mi-l refuze.

Cu mulţumiri anticipate,

Lya BENJAMIN
cercetător în istorie
Bucureşti, 28.VIII.1995

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Este familia o investiţie rentabilă?**
- **Manualele şcolare**
- **Vîrsta a treia**
- **Vecinii noştri**

Departamentul
Creaţie & DTP
al Companiei EXPRESIV
pune la dispoziţie următoarele servicii:

- tehnoredactare computerizată (ziare, reviste, cărţi);
- creaţie grafică;
- prelucrări imagine;
- scanări alb-negru şi color (reflective şi transparente);
- descompunere culori

În cadrul departamentului se pot realiza:

- afişe;	- pliante;
- tipizate;	- etichete;
- calendare;	- agende;
- legitimaţii;	- postere;
- fluturaşi;	- autocolante;
- ambalaje;	- mape;
- foi cu antet;	- cărţi de vizită.

Calitatea şi rapiditatea execuţiei sînt garantate de echipamente Macintosh Power PC, Pentium, Umax Power Look, QMS, Epson.
Relaţii la telefon: 650.56.73; 650.25.92; 659.75.91; Fax: 312.43.16, sau la sediul firmei EXPRESIV S.R.L.
Bdul Al. I. Cuza 22, sector 1, Bucureşti.

Opoziţie constructivă, guvern constructiv

Mircea Dinescu mi-a povestit, odată, că după Revoluţie, a răsfoit, în arhivele Uniunii Scriitorilor, dosarele cu scrisori de protest adresate stăpînirii sub dictatură. Impresia finală fusese jalnică: cele mai multe lăsau protestului un loc discret, spre final, la capătul unei lungi serii de fraze omagiale. Se începea cu o declaraţie de loialitate, urma un elogiu al destinatarului şi al "realizărilor" sale şi se semnala, în încheiere, o neregulă accidentală ce trebuia corijată. Semnatarul îşi exprima încrederea în înţelepciunea "organului" căruia i se adresa şi ferma convingere că răul va fi remediat. Aşa erau vremurile, aşa erau oamenii, aşa eram mai toţi...

Dar, în bună măsură, mai sîntem încă aşa. Deprinderile proaste se şterg lent şi, uneori, doar pentru a supravieţui sub altă retorică. **Scrisoarea omagială de protest** defineşte, cred, pentru mulţi români - mai des pentru cei de la guvernare - stilistica optimă a spiritului critic. Opinia critică e acceptată cîtă vreme e "constructivă". Ce înseamnă "constructivă"? Înseamnă "deferentă", "laudativă", "iubitoare". Şi, mai ales, "rară", "sporadică", "pasageră", nu "permanentă", "sistematică", şicanieră. Teoria (şi exigenţa) criticii constructive îşi are, pînă la un punct, justificările ei. E adevărat că, după 1989, presa, politicienii şi oamenii de rînd au simţit nevoia să se purifice de frustrările anterioare printr-un veritabil dezmăţ al spiritului critic. Divergenţa a alunecat curent spre ireconciliabil, amendamentul spre vituperare. Calomnia, injuria grosolană, furia demolatoare au umplut gazetele, pieţele, străzile, instituţiile şi casele noastre pînă într-atît încît ne-am pierdut chipul: un amestec otrăvit de resentiment, proastă creştere, vulgaritate şi rea-credinţă a devenit machiajul nostru cotidian, schimonoseala noastră cronică. Dezamăgiţi şi neîncrezători, am făcut pînă şi din adeziunile noastre nişte fenomene secundare ale adversităţii, moduri de a detesta adeziunile altora. Pe acest fundal, abuzul spiritului critic poate fi întîmpinat cu oarecare exasperare. E adevărat, de asemenea, că opoziţia, incapabilă - din nefericire - să funcţioneze eficace, a adoptat prea des refuzul de principiu şi bombăneala de circumstanţă. Politica anti-guvernamentală s-a rezumat frecvent la un mecanic joc de ping-pong, la replica acră, exprimînd nu o contraofensivă doctrinară, ci stricta indispoziţie. Toate acestea fac parte din inventarul amar dar inevitabil al tranziţiei. O guvernare înţeleaptă ar fi trebuit să fie pregătită pentru **această** desfăşurare a lucrurilor şi să-şi asume, cu un minim stoicism, inconvenientul de a fi **prima guvenare care poate fi înjurată**, după cinci decenii de cuminţenie festivă. Oricum, ea trebuie să aibă conştiinţa că e mai bine să tolereze critica nedreaptă, decît să încurajeze iarăşi lauda nemeritată, minciuna linguşitoare, făţărnicia.

... Şi totuşi, puterea se arată mereu iritată, ori de cîte ori i se fac reproşuri. Sătulă de atacuri arbitrare, ea nu mai are urechi nici pentru cele legitime. Şi-a luat un aer de zeitate ultragiată, de instanţă infailibilă, neînţeleasă şi neiubită aşa cum s-ar cuveni. Şi pentru că nu poate pretinde, cu voce tare, încetarea oricărei critici, recurge la eufemismul criticii "constructive". Mentalitatea aceasta s-a răspîndit şi printre alegători: nu le place că opoziţia e "mereu contra", că "împiedică guvernul să lucreze". Ideea e că, odată ales, guvernul trebuie lăsat în pace pe întreaga perioadă a mandatului său, urmînd să fie evaluat abia la sfîrşit.

Tipul acesta de gîndire se explică prin varii împrejurări. Mai întîi prin lipsa obişnuinţei de a cîntări critic activitatea guvernamentală. Reflexul obedienţei sau al resemnării e încă surprinzător de viu. Apoi - prin grava carenţă a educaţiei noastre politice. Nu părem a fi înţeles încă modul de funcţionare a democraţiei, respectiv principiul **controlului permanent** exercitat asupra puterii prin testul (periodic) al votului şi prin veghea (constantă) a opoziţiei. Uneori, am impresia că se pot invoca şi motivaţii de ordinul psihologiei colective. Prestigiul de care se bucură fotbalul în masa electorală, la guvern şi în opoziţie îngăduie ipoteza că sîntem marcaţi în profunzime de **modelul suporterului**. Suporterul e, prin definiţie, fidel. Din clipa în care s-a legat de o anumită echipă, el înţelege să-i stea alături şi la bine şi la rău, cu un fel de patetică solidaritate. Guvernul şi opoziţia se poartă de obicei ca şi cum n-ar vrea să aibă un **electorat** matur şi lucid, ci o **galerie** agitată de "suporteri" decerebraţi. Ne putem imagina cu uşurinţă cum ar trebui să arate viaţa noastră politică - din punctul de vedere al diverselor tabere - pentru a fi "constructivă":

Din punctul de vedere al puterii:

1. Opoziţia se va abţine să fie opozantă. Rolul ei e să scoată în relief **cu obiectivitate** calităţile guvernării.

2. Cînd are obiecţiuni, opoziţia le va comunica guvernanţilor într-un cadru restrîns, sub formă de recomandări amicale.

3. Ori de cîte ori va avea soluţii concrete la problemele ţării, opoziţia le va livra dezinteresat echipei guvernamentale, contribuind astfel, cu modestele ei mijloace, la menţinerea acesteia la putere.

4. Pentru a nu împiedica, prin inutile dezbateri, mersul înainte al reformei, se anulează ca neavenită procedura moţiunii de cenzură.

5. Toate instituţiile care trăiesc din bani publici (care, de fapt, sînt ai guvernului, şi, în ultimă instanţă, ai partidelor de guvernămînt) sînt obligate să laude guvernul indiferent de prestaţia lui reală.

6. O dată pe an se va organiza o sesiune a celor două Camere reunite. Ea se va numi **sesiunea consensului** şi va crea atmosfera sărbătorească necesară pentru ca reprezentanţii opoziţiei să recunoască deschis succesele guvernului, în vreme ce reprezentanţii guvernului proclamă necesitatea unei opoziţii strîns unite în jurul "arcului guvernamental".

Din punctul de vedere al opoziţiei:

1. Guvernul se va abţine să guverneze. El nu va emite ordonanţe şi va mustra majoritatea parlamentară ori de cîte ori ea îşi va pune în mişcare "maşina de vot".

2. Guvernul va organiza campania electorală în aşa fel încît alegerile să fie cîştigate de opoziţie. La nevoie, el va propune chiar un candidat credibil la preşedinţie, cu mai mule şanse de victorie decît propriul său candidat.

3. Guvernul îşi va cere scuze săptămînal pentru faptul că nu e în opoziţie, îşi va declara zilnic incompetenţa, şi va cădea ori de cîte ori i se va aplica o moţiune de cenzură.

4. Nimănui nu i se va permite să exprime public observaţii critice la adresa partidelor şi liderilor din opoziţie. Cine o va face totuşi va fi decretat oportunist, comunist, cotrocenist, prost sau nebun. Cînd greşeşte guvernul e vina guvernului. Cînd greşeşte opoziţia e, de asemenea, vina guvernului, a securităţii şi a celor care semnalează greşeala.

5. Presa va tipări zilnic lungi poeme anti-guvernamentale din care să reiasă că opoziţia e şubredă, dar viguroasă, că va cîştiga, că a cîştigat.

Cu respectarea acestor cîtorva reguli elementare, reconcilierea naţională s-ar putea transforma, peste noapte, din vis în realitate. Cu alte cuvinte, nu ne trebuie decît un mic efort "constructiv" pentru ca România să fie bine şi tot românul să prospere.

Andrei PLEŞU

Firescul ca excepţie (XI)

Există la Constantin Golescu o *aviditate a privirii* – cele două episoade o conţin într-o formă oarecum epică – prin care lumea este luată în posesiune şi "raţionalizată" (acesta este de altfel şi sensul numeroaselor indicaţii dimensionale, date în unitatea de măsură a epocii – "stînjenul") cu o energie care pare inepuizabilă. În chip obişnuit, la nivelul comun, curiozitatea este limitată şi nu se manifestă continuu, fie întorcîndu-se, în momentele de scădere a intensităţii, asupra reacţiunilor proprii (realitatea eului este cea mai apropiată), fie distribuindu-se intermitent şi selectiv, după dispoziţie ori după voinţă; dar la Golescu este o stare permanentă şi naturală, lipsită de umbra oricărui efort. *A băga de seamă* este pentru el, în ipostaza de erou al memorialului de călătorie, un mod de existenţă; singurul mod de existenţă.

În principiu, acesta este în fond chiar modul de existenţă al călătorului; dar al unui călător "abstract", al ideii de călător mai precis, rareori sau niciodată existînd în stare pură. Constantin Golescu pare însă a fi o întrupare aproape perfectă a acestei "idei"; şi este, de aceea, un călător fără chip. S-a observat de altminteri că "în aceste «însemnări de călătorie» nota personală este ascunsă aproape cu totul, şi chiar cînd apare, este totdeauna foarte discretă"; el face figură de raportor obiectiv şi exact, jurnalul său pare funcţional şi dă impresia că răspunde unui scop determinat precis. Departe de a înfăţişa o convertire sau de a fi fost rezultatul unei convertiri, departe de a marca o evoluţie sufletească şi spirituală, *Însemnarea...* este o scriere concepută şi redactată cu intenţia de a converti, de a influenţa, de a îndemna chiar, la o schimbare, la o reformă. De necesitatea căreia autorul este convins: "Deci dar, luînd toţi seama osîndii întru care ne aflăm, trebuie să ne împuternicim şi să judecăm care sînt datoriile unui bun patriot, vrednic de laudă oroşan, iubitor de fii părinte, şi care sînt acele urmări ce înstatornicează temeiurile caselor noastre, cum şi care sînt acele ce dezrădăcinează toate fericirile noastre; şi aşa toţi de obşte, depărtînd de la noi cele rele fapte şi îmbrăţişînd pe cele bune (a căror cel dintîi pas este unirea spre obştescul folos), să ridicăm mîini rugătoare către milostivul părinte ceresc, să ne îndrepteze spre drumul fericirilor, şi să cerem tot chipul de ajutor de la preaînălţatul nostru domn, ca de la un părinte şi ca de la un mădular neamului rumânesc, ca să putem urma cele mai nainte zisă foloase către naţie, căci, cum am mai zis: în fericirea obştii ne vom găsi fieşcare în parte şi pre a sa".

S-ar putea spune că, adept al unor adînci reforme, Constantin Golescu propune aici efectuarea unei analize nemiloase a stării în care se afla ţara, o radiografie a realităţii, fără nici o falsificare; şi, pe baza rezultatelor acesteia, întocmirea unui adevărat *program* de acţiuni vizînd îndreptarea ei; "vorbesc – zice el – pentru folosul patriii mele, pentru deşteptarea, pentru luminarea, pentru înfrumusiţarea, şi în scurt: pentru fericirea ei". Numai un om profund nefericit putea scoate asemenea patetice accente; contestaţia este o formă nu a nemulţumirii, ci a nefericirii provocate de o lume. Însă atît "analiza" cît şi "programul" sînt în bună parte conţinute în *Însemnare...*; relatarea călătoriei îi dă lui Constantin Golescu prilejul de a le expune oarecum indirect, sub forma, atît de caracteristică pentru el, a unei *pilde*.

Vorbirea în parabole e tipică epocilor de absolutism şi mai tîrziu Heliade, în stimularea căruia Golescu a avut un rol de obicei ignorat, va scrie în *Gramatica poesiei*: "Cînd cineva este liber a spune adevărul pe faţă, n-are nici o nevoie de-a-l mai acoperi prin alegorii şi fabule; comparaţia sau parabola, unde e libertate d-a vorbi şi scrie nu-şi mai are locul decît sau în circonstanţe de-a lămuri şi învedera adevărul şi mai mult, iar nu a-l ascunde, sau în circonstanţe grave ori delicate cînd neapărat adevărul se cuvine a se înveli şi mai mult prin comparaţiuni sau parabole ca să aducă efectul dorit d-o minte filosofică sau politică".

Voiajul în Europa, descris în *Însemnare...*, este real; dar capătă înfăţişarea unei fabule ce permite autorului să-şi avanseze şi să-şi insinueze ideile. Suportul acestora îl constituie aspectele vieţii europene, puse mereu într-o antiteză violentă cu amintirea unor situaţii din Ţara Românească. Constantin Golescu foloseşte o remarcabilă strategie a persuasiunii, lăsînd discursul ideologic într-un plan aparent secundar şi adoptînd atitudinea unui observator "neutru", "obiectiv", preocupat exclusiv de înregistrarea exactă a celor văzute. Forţa evidenţei slujeşte astfel intenţiile reale ale autorului *Însemnării...*; şi totodată le ascunde, întrucît propunerile reformatoare apar nu numai ca fiind nepremeditate, dar şi ca involuntare, spontane, "naive". Consideraţiile lui Constantin Golescu se nasc, s-ar zice, în chip reflex; par consecinţe firesti ale priveliştilor şi împrejurărilor concrete descrise, notaţia cea mai sec informativă fiind condusă cu abilitate către adevăratul conţinut, cel "ideologic". Iată, de exemplu, chiar începutul cărţii, unde se prezintă oraşul "Kronstadt, ce-i zic în româneşte Braşov" şi judeţul Bîrsei, într-un stil rece şi abstract, de dicţionar: "Acest oraş este în ţinutul Sibenbirgen, în judeţul Bîrsii, mic şi cetăţuit, dar îndestul lăcuit, avînd peste douăzeci de mii lăcuitori, căci este aproape de hotarăle prinţipatului Valahiii, şi negoţul se află în mare lucrare. Acesta se otcîrmuieşte, cu ale sale deosibite pravile şi obiceiuri, supt stăpînirea austriecească. *Şi cînd jăluitorii nu să odihnesc după hotărîrile maghi(s)tratului alcătuit de naţia săsească, pornesc jalba lor la Sibii, şi de acolo, nemulţumindu-să, la Cluj, şi de acolo, iarăş de nu să vor odihni, la Viena, de unde să dă cea de săvîrşit hotărîre*" (s.n.). Bruscă, alunecarea de la sumarele informaţii privind situarea geografică, demografică, economică, politică şi administrativă a oraşului – de altfel, perfect inutile, Braşovul fiind binecunoscut de locuitorii "prinţipatului Valahiii" – la enumerarea posibilităţilor (foarte multe) de a-şi căuta dreptatea pe care le au la dispoziţie oamenii de aici, ei putînd apela, în caz de nemulţumire, la mai multe instanţe, dezvăluie o intenţie deloc inocentă: cititorul din Ţara Românească, se presupune, va face în mod automat comparaţia cu sistemul juridic arbitrar din patria lui. Constantin Golescu mizează pe o lectură complice. Iată, în continuare, şi descrierea judeţului Bîrsii": "Pămîntul acestui judeţ este cel mai mult cam pietros, de aceia sînt siliţi a-l îngrăşa cu gunoi în toţi anii, şi în cele mai multe părţi a nu semăna locul de estim şi la anu viitor. (...) *Şi, în scurt, un strein, cum va intra în satele lor, numai după cele ce vede cunoaşte a lor vredinicie şi că au pravili drepte, spre fericirea naţiii*"(s.n.). Eminentă tehnică a discursului subversiv: bunăstarea materială, descrisă cu o aplicaţie suspectă, este abrupt pusă în raport cu libertatea, cu "pravilele drepte". Golescu se va fi gîndit, desigur, la ţăranul valah, constrîns de spolieri să muncească doar atît cît îi este necesar supravieţuirii, unui trai mizerabil de pe o zi pe alta, conştient că lucrînd mai mult şi obţinînd mai mult i se va lua totul. Sînt aici, în aceste prime pagini ale *Însemnării...*, schiţate doar, alte două teme importante ale cărţii lui Constantin Golescu: elogiul efortului uman, al *vrediniciei* în stare să biruie o natură ostilă sau măcar mai puţin darnică, şi sublinierea rolului stimulator al întocmirii sociale. Două decenii mai tîrziu, un alt călător român va stabili în "jurnalul" său o identică relaţie între interesul pentru o activitate utilă, pentru muncă, şi între sistemul social: "...toţi omoară vremea sau joacă cărţi sau dorm sau mănîncă sau bîrfesc. Cum să cunoaşte că sînt pîn locuri unde este robie. Dacă aş fi în Franţa sau în Inglitera, aşi fi văzut mulţi citind, scriind ceva" – observă, în autenticul spirit al *Însemnării...* lui Constantin Golescu, paşoptistul C.A. Rosetti. Pretutindeni marele logofăt insistă asupra hărniciei oamenilor, "caută să descopere în orice înfăţişare a vieţii europene munca stăruitoare", comparînd-o, direct şi indirect, cu delăsarea şi dezinteresul din orientalizata "turcita" Valahie, ai cărei locuitori sînt preocupaţi exclusiv de evitarea, prin toate mijloacele, a distrugătorului regim fiscal fanariot, ce-i adusese într-o jalnică stare subumană, de vietăţi mereu fugărite.

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Cînd "simţirea" întunecă gîndirea

© C. Bumbuț

În vacanţă fiind (la mare), nu pot spune că, din punctul de vedere al rubricii de faţă, am avut cu adevărat parte de vacanţă. Înainte de a pleca din Bucureşti, mă gîndeam oarecum disperat că nu voi avea despre ce să scriu, că voi fi obligat să privesc programele televiziunii române publice, că va trebui să inventez mai ştiu eu ce. **Horror vacui**, teama bietului titular de rubrică. Cu atît mai mult în vacanţă, cînd realitatea are ezitări să se arate. Cu atît mai mult în ceea ce mă priveşte, avînd în vedere obstinaţia mea de a nu scrie pasiv, strict reactiv, la remorca actualităţii, a valurilor întîmplătoare ale acesteia.

Temerile, însă, mi-au fost spulberate de cum am ajuns la Constanţa. Încă din prima seară am fost luat în primire (dacă pot spune astfel) de o presă audio-vizuală mai mult decît vie. În plină efervescenţă. De un radio (**Sky**) şi de un post de televiziune (**TV Neptun**) care nu aşteaptă, cuminţi, să vină realitatea la ele, ci ies zilnic în larg, înfruntînd opacitatea, tendinţa de ascundere, brutalitatea, jocurile de culise, delăsarea, avariţia, setea de putere şi celelalte clasice păcate ale omului cărora le e dat să aibă parte de o nesperată tinereţe în zilele noastre, pe plaiurile Mioriţei. Căci presa nu mai aşteaptă demult realitatea să vină la ea. Căci, spre deosebire de viaţa politică, presa, în ansamblul ei, nu cunoaşte vacanţe. De unde, pe de o parte, pericolul (tentaţia) de a crea "actualităţi" cu orice preţ, de a oferi o cotidianitate mai mult sau mai puţin artificială, întreţinută, care nu face, în fond, altceva decît să îmbrace în straiele de carnaval ale senzaţionalului eternul uman cel mai rezistent, natura umană în deplina ei nuditate şi banalitate. Pămîntescul, "naturalul" firii umane. De unde, însă, pe de altă parte, atunci cînd "actorii" politici nu sînt la cîrmă şi actualitatea plutește în voia valurilor mării primordiale, neproducînd "evenimente" în plus, nevoia presei de a ancheta, de a investiga, de a trece dincolo de aparenţa de calm şi repaos pentru a regăsi, cum spuneam, eternitatea naturală, uneori de-a dreptul sălbatică a omului **în act**, încurajată de absenţa sau vacanţele legii (a celei morale, în primul rînd, pe care legea juridică nu ar trebui decît, cum spune englezii, s-o **enforce**: s-o aplice dîndu-i soliditate, trăinicie).

În Constanţa, pe Litoral în general, loc consacrat de vacanţă, presa nu este deloc în vacanţă. Ba chiar dimpotrivă. Actualitatea **locală** mi s-a părut a avea un relief extrem de pronunţat, de multe ori de-a dreptul vertiginos. Căci Constanţa nu este un loc oarecare. Dintr-un anumit punct de vedere - acela al afacerilor mai mult (mult mai mult) sau mai puţin (mult mai puţin) necinstite -, ea pare reprezentativă pentru întreaga Românie. Căci Constanţa este un loc unde se fac bani mulţi, foarte mulţi, şi unde lupta pentru putere (aceea efectivă, sub-politică) este acerbă. Unde, aşa stînd lucrurile, la un program de noapte de pe **Radio Sky**, îţi este dat să asişti la discuţii de-a dreptul teoretice despre faptul dacă în Constanţa există sau nu mafie în adevăratul înţeles al cuvîntului.

Mai este, însă, un motiv pentru care, în marele oraş-port, presa nu cunoaşte vacanţă: prezenţa, în vacanţă, a oamenilor politici "de la centru". Pe care, evident, presa locală îi asaltează, fără ca ei să pară prea deranjaţi; în fond, sîntem (sînt) în preliminariile unui an electoral total, cînd totul se va alege sau re-alege. Totul, adică praful, aurifer pentru unii, dezastruos pentru cei mai mulţi.

Am putut, astfel, asista la intervenţiile "de concediu" ale cîtorva cunoscuţi oameni politici români. Unii mi s-au părut în formă, adică fără diferenţe notabile de comportament (verbal, mediatic) faţă de restul ("serios") al anului. Erau, şi cu mîneci scurte, **la fel.** Nu spun la fel de **cum. La fel** şi atît: de serioşi, de crispaţi, de inventivi, de cuceritori, de terni etc. Cum îi ştiam. În această categorie ar intra preşedintele şi candidatul la preşedinţie al Convenţiei Democratice, profesorul Emil Constantinescu, şi recentul autor de carte, deputatul PD, Adrian Severin.

S-a configurat, însă, şi o a doua posibilă categorie: aceea a oamenilor politici cărora vacanţa pare a le dăuna. Care sînt de-a binelea **în vacanţă**. Cu totul. "Vacanţă" care, însă, pune sub semnul întrebării şi activitatea lor din restul anului. Care aruncă o lumină - puternică, vărătecă, marină, cum altfel - asupra întregului lor mod de gîndire şi de acţiune. "Vacanţă" (de gîndire, de exprimare, cum doriţi) care - poate -, asemeni unui lapsus, scoate la iveală adevăruri ascunse despre mediul politic de proveniență sau anunţă viitori **topoi** ai campaniei electorale.

Căci cum altfel decît pe seama unei "vacanţe" de gîndire, sau, cine ştie, a pregătirilor pentru anul electoral ce ne aşteaptă poate fi pus următorul răspuns la o întrebare despre fostul premier Petre Roman (citez din memorie): **Ceea ce i se poate reproşa este faptul că, român aflat la prima generaţie, îşi permite să ne dea, nouă, celorlalţi, lecţii de simţire românească**? Taxat, pe loc, de către reporter de antisemitism, invitatul a respins vehement acuza, ca şi cum fraza sa n-ar fi spus deja totul. Şi ca şi cum nu atîtea altele, cu adevărat importante, decisive chiar, i s-ar putea reproşa fostului premier.

Pentru a nu mai prelungi penibilul suspens, să spun că pe realizatorul acelei emisiuni de pe **TV Neptun**, îl cheamă **Andrei Gheorghe**, că emisiunea se intitula **Mare scofală**, că a fost excelent condusă, că acelaşi Andrei Gheorghe, care este directorul general adjunct al postului de radio **Sky**, este şi realizatorul unei emisiuni de dialog cu ascultătorii, de maximă audienţă, intitulată **Midnight Killer**, la acelaşi post de radio, duminica noaptea, cum nu am auzit încă în Bucureşti (îl asigur) şi că, în sfîrşit, în sfîrşit, autorul nefastei fraze "de vacanţă" nu este nici C. V. Tudor, nici Gh. Funar, ci **Sergiu Nicolaescu**. Care, în tot restul emisiunii, a fost suficient de agreabil - în ciuda ochelarilor de soare dincolo de care se baricadase de luminile presei, parcă, pe care, altfel, nu le evită - ca să nu mă facă să comut pe alt canal şi nici să nu consider fraza-i cu pricina, cel puţin deocamdată, drept o simplă scăpare.

"Scăpare" care, însă, trebuie să dea de două ori (cel puţin) de gîndit.

1. Ce fel de argument în favoarea **respingerii** poate fi acela al **originii** într-o societate care îşi doreşte **integrarea** într-o Europă a viitorului **fără renegarea propriei origini? "A simţi românește" să** însemne cumva a simţi **anti-?** Să se întemeieze simţirea propriei identităţi pe determinări negative?

2. Este oare de dorit ca **"simţirea românească"** să ţină loc de **gîndire** (pur şi simplu)? Să fie aceste două teme - aceea a **originii** şi aceea a **"simţirii"** - considerate **de succes** pentru un public care peste cîteva luni va merge la urne? Căci, indiferent dacă din neatenţie sau cu intenţie, delictul de limbaj a fost comis.

Astfel că nu pot încheia decît cu un sfat: politicieni, feriţi-vă de soarele vacanţei şi de presa din Constanţa. Lumina amîndorura vă poate înnegri păgubitor chipul.

Bogdan GHIU

Economie

Un pericol: privatizarea mutilată

Zarurile au fost aruncate. Miza: o avere de 40.000 de miliarde de lei, potrivit scriptelor contabile. Ea poate fi bogăţia ori sărăcia noastră. Totul depinde de rezultatele cu care se va încheia procesul căruia îi spunem *accelerarea privatizării*. La 31 martie 1996 vom cunoaşte scorul final.

Acum se derulează prima etapă: *distribuirea cupoanelor*. O etapă ce nu se rezumă la operaţiuni cu specific strict tehnic. Mai ales că nu lipsesc încercările de transformare a cuponului în agent electoral. Mesajele politice induc tensiuni în sistem. Au apărut deja bariere psihologice. O parte a populaţie îşi exprimă deschis un soi de fatalism, ce degenerează în dezinteres faţă de privatizare în general – considerată o cacealma; şi faţă de cupon în special – socotit hîrtie fără valoare. De aici decizia unora, declarată brutal, de a se lipsi de "milionul lui Văcăroiu".

Acest proces *în masă*, de accelerare a privatizării, poate fi şi un bluf. Dacă Doamne fereşte se va ajunge aici, noi toţi, cei 18 milioane de români *cu drept de cupon* vom merita să ne purtăm crucea. Şi trebuie s-o spunem pe faţă că văicărelile sub drobul de sare nu pot avea alt deznodămînt decît eşecul. Un eşec ale cărui efecte catastrofale vor fi resimţite zeci de ani. De noi şi de copiii noştri.

S-a vehiculat, pe la noi, cu patru-cinci ani în urmă, ideea "modelului suedez". Au apărut voci, unele chiar din cercurile puterii, care au rostit cu glas tare visul de a prelua în România acest model. Dar au intervenit alte voci, care ne-au îndemnat să ne vedem de treabă, pentru că un astfel de model n-ar fi de nasul nostru. Argumentul celor din urmă: suedezii împărţeau bogăţia, în timp ce noi am fi fost nevoiţi să împărţim sărăcia. Visul a fost dat uitării. Şi totuşi, astăzi, putem spune că avem "soarta Suediei". A acestei ţări care se zbate la periferia Olimpului, după ce a fost în vîrf. Pentru că suedezii trăiau într-adevăr foarte bine atunci cînd noi visam... să trăim ca ei. Analizele lucide, multe făcute chiar în Suedia, arătau însă că sistemul lor de împărţire a bogăţiei moleşea forţa de muncă şi anihila vitalitatea competitivă. Aceste analize s-au dovedit a fi fost reale. S-a ajuns la şomaj, la scăderea puterii de cumpărare a coroanei suedeze, la atenuarea creşterii economice. Legile economice, sfidate în numele unei protecţii sociale ce stîrnea invidii, s-au răzbunat. Nivelul de trai a scăzut şi, odată cu el, "modelul suedez". A fost pierdut locul în Olimp, dar nu şi Olimpul. Suedia continuă să fie o ţară bogată. Noi, în schimb, avem o ţară săracă. Deşi putea fi (şi mai poate fi!) bogată. Împărtăşim, însă, soarta suedezilor în sensul că ne-am lăsat copleşiţi de utopii egalitariste, atît înainte de 1989, cît şi în anii "tranziţiei". Rezultatele le resimţim cu toţii: atenuarea competitivităţii, uneori pînă la anihilare, generalizarea ineficienţei economice, risipa, de multe ori chiar bătaia de joc de resursele interne, atîtea cîte am avut şi cîte avem, toate convertite în inflaţie, în salarii neîndestulătoare şi într-un cost al vieţii greu de suportat de către o mare parte a populaţiei.

Într-o lume în care materia cenuşie înlocuieşte violent materiile prime tradiţionale, România se zbate în nenumărate dezechilibre, cel mai cumplit fiind decalajul între nivelul înalt de inteligenţă afirmat la scara întregii societăţi şi condiţiile de viaţă situate sub limita decenţei. Aici nu este vorba despre calcule mărunte, dacă inflaţia comunicată de Comisia Naţională de Statistică e reală sau nu, dacă stocurile de produse finite au scăzut cu 8% sau cu 10%, ci de ceva mult mai important: *cum sînt valorificate resursele ţării!* Avem în faţă lista celor 4000 de întreprinderi, cu capitalul social, cu cifrele de afaceri şi cu rezultatele economice. Este suficient să analizăm aceste cifre, fără a ne mai referi la blocajul financiar de 16.000 miliarde de lei, care le sufocă, la lipsa de lichidităţi, care le frînge avîntul investiţional, la calitatea managementului şi la gradul de flexibilitate manifestat de piaţă, ca să înţelegem că statul nu a fost capabil să gospodărească aşa cum se cuvine o importantă parte a avuţiei naţionale. Multe întreprinderi de stat, îndeosebi cele monopoliste, au trăit în bună măsură cu banii pe care inflaţia i-a sustras de la populaţie. Acum, în condiţiile în care inflaţia se domoleşte, aceste întreprinderi îşi pierd subvenţia şi vor fi nevoite să se susţină singure.

Iată însă că, în numai cîteva luni, 4000 de întreprinderi ar putea fi privatizate. Este tocmai şocul ce ne-ar putea scoate din starea de semi-anestezie întreţinută de utopiile egalitariste în care ne-am complăcut. Sigur, în jurul procesului de accelerare a privatizării se învîrt multe interese. Inclusiv interesul unora ca privatizarea să fie un bluf. Pentru a acredita, apoi, ideea că românii nu constituie o *societate de persoane*, ci o colectivitate care se simte bine numai cînd întinde mîinile spre *cazanul comun*. Al statului, desigur. Ei bine, chiar Marx spunea că o colectivitate în care nu se disting clar individualităţile nu-i decît un surogat de colectivitate. Avem, acum, ocazia să ne dovedim nouă înşine şi să dovedim lumii ce sîntem: o colectivitate adevărată, în care unitatea se manifestă prin diversitatea individualităţilor, inclusiv a iniţiativelor individuale libere, sau un surogat de colectivitate, în care şi răspunderile şi conducerea se centralizează.

Cuponul conţine în el două mesaje diferite. Unul de *visul săracului*, al omului sărman ce se frămîntă să-l transforme cît mai repede în bani gheaţă. E un vis periculos. Cine cumpără cupoane, le va plăti cu bani din stocul de investiţii. Aceşti bani vor ajunge pe piaţa de consum, fără să aibă acoperire într-o creştere corespunzătoare a productivităţii muncii. Şi vor produce inflaţie. Al doilea mesaj este însoţit de *voinţa de schimbare*. Cuponul nu mai constituie, în acest caz, o hîrtie ce ar putea fi transformată în bani, ci un titlu avînd valoarea *biletului de intrare* într-un alt tip de societate, bazat pe descentalizarea deciziei şi a răspunderilor.

Sigur, apar multe complicaţii. Capitalul social privatizabil, cu titlu gratuit, în toate cele 4000 de întreprinderi, are o valoare contabilă de 25.000 de miliarde de lei, aşa cum ne-a asigurat preşedintele ANP. Noi toţi, cei 18 milioane, folosind şi cupoanele şi certificatele, vom putea "cumpăra" capital social în valoare de numai 18.000 de miliarde de lei. Cealaltă parte, care se vinde pe bani gheaţă, însumează cam 14.000 de miliarde de lei. Nu avem în ţară atîţia bani. Acesta este terenul pe care trebuie să purtăm bătălia. Şi s-o cîştigăm, căutînd şi găsind soluţiile cele mai bune în condiţiile date. Alternativa este o *privatizare mutilată*, cu o considerabilă implicare a Fondului Proprietăţii de Stat. Adică eşecul.

Adrian VASILESCU

Austeritate, după buget, mică

În mod sigur, cuvîntul "bani" e mult mai frecvent în vocabularul nostru de tranziţie decît era înainte. Atît pentru bogaţi cît şi pentru săraci, a devenit (evident, din motive diferite) un termen obsesiv. Să fi învins, oare, spiritul capitalismului pe meleagurile dunărene? Să fi ajuns noi, aici, la gurile Dunării, mai pragmatici decît americanii? Nici vorbă. Dincolo de o primă impresie care poate înşela, felul nostru de a ne comporta în raport cu banii, atitudinea noastră faţă de acest "rău necesar" al societăţii reprezintă, încă, o dovadă că spiritul "societăţii socialiste multilateral dezvoltate" este mai rezistent decît ne închipuim.

Este vorba, bineînţeles, de banii publici. Una dintre îndatoririle de bază ale guvernului este de a administra aceşti bani. Foarte simplu spus, probabil că atitudinea cea mai civilizată a unui guvern faţă de buget ar fi aceasta: să se poarte cu el aşa cum te porţi cu un lucru care nu-i al tău - adică extrem de atent şi cu gîndul la cel care ţi l-a dat temporat în grijă. La noi, deocamdată - aşa cum nu de puţine ori s-a observat - funcţionează sentimentul "atotputerniciei", pentru că - nu-i aşa? - "Statul sîntem noi". Bugetul e un fel de tort uriaş din care cei care au cuţitul se pot înfrupta cum vor şi ale cărui felii le pot distribui după plac prietenilor chemaţi la ospăţ; şi din care, evident, rămîn şi firimiturile. Se ajunge astfel la situaţia paradoxală că într-o ţară săracă - aşa cum ni se tot spune că sîntem, din cauza "moştenirii trecutului" - se cheltuiesc foarte mulţi bani publici în mod inutil sau, în orice caz, **nu** spre binele public, negăsindu-se, în schimb, bani pentru alte lucruri cu adevărat importante. Au existat, de pildă, în ultimii cinci ani, suficiente fonduri pentru a cumpăra un mare număr de maşini de lux destinate demnitarilor, pentru nenumărate călătorii electorale de-a lungul şi de-a latul ţării, pentru şi mai multe călătorii parlamentare şi guvernamentale peste hotarele ţărişoarei, pentru salarii (plus indemnizaţii de şedinţă, plus diurne, plus "alte drepturi") după buget mari ale aleşilor poporului ş.a.m.d. Cei care ne conduc au căpătat foarte rapid, cînd e vorba de cheltuieli de reprezentare, "reflexe" care se vor europene, dar nu sînt decît imitaţii ale gesturilor pe care le-ar fi făcut activiştii de pe vremea lui Ceauşescu dacă "s-ar fi dat drumu' la importuri" şi la libera circulaţie.

Atitudinea celor care administrează banii publici faţă de propriile acţiuni trădează suficienţă şi - nu de puţine ori - o anume plăcere de a trece falnic, fără păs peste adevăratele necesităţi ale momentului (sau ale viitorului apropiat). Fără a intra în adîncimi analitice, să observăm că guvernanţii folosesc foarte des verbele impersonale atunci cînd vorbesc despre lucruri care, în mod normal, ar trebui să le angajeze responsabilitatea: "se caută surse de finanţare", "nu s-au găsit fonduri", "nu există bani pentru..." şi altele asemenea. În practică, "se găsesc fonduri" pentru tot felul de lucruri inutile ori ridicole, doar pentru că în imaginarul demnitarilor noştri persistă fastul "Cîntării României", singura formă de spectacol la care vibrează. Se pot cheltui, aşadar, cîteva zeci de milioane pentru a face un război de carton la Călugăreni. Nu există, însă, cîteva sute de mii de lei pentru a-i plăti unui student excepţional drumul pînă la o universitate franceză sau germană unde a primit o bursă. Se alocă fonduri consistente multelor comitete şi comisii însărcinate să ne salvgardeze imaginea în lume, dar nu sînt bani pentru a trimite prin poştă, din cînd în cînd, cîte un pachet de cărţi la catedrele de română de la universităţi străine (unde chiar **se face** imaginea României). Se trimit delegaţii cît mai numeroase, cu o diurnă cît mai consistentă, să ne reprezinte în Europa, în schimb centrele culturale româneşti din străinătate, cînd vor să facă ceva cu competenţă şi pasiune (sînt şi asemenea cazuri) trebuie să improvizeze în mod penibil, "din lipsă de fonduri în valută". Pe de altă parte, cînd e vorba să **încasăm** valuta, sîntem de neînduplecat: cunosc un tînăr profesor italian care vrea să-şi dea doctoratul în literatură română în România (şi cîţi doctoranzi în literatură română există în lume?), dar pentru că e cetăţean străin trebuie, conform legii, să plătească taxe care se ridică la cîteva mii de dolari.

La toate reproşurile privind "lipsa fondurilor", guvernanţii au de-acum un răspuns pregătit: sursele de finanţare private - doar există legea sponsorizării, ca în toate statele civilizate, nu? Teoretic, da. Practic, legea sponsorizării mai adaugă un paradox la lunga serie de paradoxuri tipice tranziţiei: mai uşor se găsesc cîteva sute de milioane pentru o echipă de fotbal decît o mie de dolari pentru a trimite un bursier în străinătate. Aşa încît speranţa studenţilor şi a intelectualilor rămîne tot Fundaţia Soros, pe care apoi politicienii şi "opinioniştii" din "arcul guvernamental" o acuză de interese diabolice, după tipicul ştiut, uitînd că asemenea fundaţii pot ajuta mii de oameni în faţa cărora reprezentanţii statului nu pot decît să dea din umeri, aducînd vorba de "bugetul de austeritate".

Recent, prim-ministrul a declarat că evaziunile fiscale reprezintă cam şaizeci la sută din bugetul statului. Altădată, şeful SRI declarase că aproximativ o treime din fondurile aflate în circulaţie sînt plasate în economia "subterană". Ceea ce înseamnă - e limpede pentru toată lumea - că am putea fi mai bogaţi decît sîntem. Dar cît la sută din buget (atîta cît e, cu austeritatea lui cu tot) se duce pe lucruri inutile - iată un calcul pe care nu l-a făcut încă nimeni.

Mircea VASILESCU

Presa despre...

Evaziuni fiscale, evaziuni electorale

"Lăudabilă, deci, dorinţa guvernului ca organele de control să fie vigilente. Întrebarea este dacă aceasta este principala cale pentru «creşterea veniturilor la buget». Sau, mai curînd, veniturile ar creşte dacă tot mai mulţi importatori, comercianţi sau alţi întreprinzători ar avea şansa să producă, plătindu-şi corect - şi sever «supravegheaţi» - datorii fiscale rezonabile. E greu de crezut că evaziunea fiscală sau corupţia pot fi chiar «eradicate». Dar este posibil ca, prin condiţiile favorabile din «economia albă», cea «neagră» să fie o tentanţie mai mică, un «refugiu» cu mai puţină căutare. Altminteri, înăsprind doar controalele, dar păstrînd o fiscalitate «fatală», guvernul intentează proces doar unuia dintre cei doi acuzaţi care împart, din cauza răului pe care îl fac oricărei economii, aceeaşi boxă: evaziunea şi fiscalitatea excesivă." (Marius Petrean, "Evaziunea şi fiscalitatea excesivă", în **Curierul naţional**, 28 august 1995).

"... economia subterană a prosperat continuu. După unele calcule, ea ar fi reuşit să ajungă la 20% din PIB, iar după altele chiar la mai mult de 40%. Ce înseamnă doar 1% din PIB-ul anului 1995? Nu mai puţin de 700 de miliarde de lei. Or, contribuţia efectivă a bugetului la susţinerea exporturilor nu se ridică, probabil, nici la o zecime din această sumă. Altfel spus, bani ar fi pentru susţinerea exporturilor şi a reformei, în general, dacă guvernul ar şti să-i scoată la lumină. Deocamdată însă, nici cadrul legislativ nu este suficient de bine articulat pentru a combate fenomenul evaziunii fiscale şi nici nu există voinţa necesară din partea organelor de control de a tăia răul de la rădăcină. Încrengătura de interese pînă la vîrf este atît de mare, corupţia este atît de răspîndită, încît cu greu se poate imagina cînd şi cum se va face lumină în labirintul economiei subterane" (Gh. Cercelescu, "Pisica cu clopoţei în labirintul economiei subterane", în **Adevărul**, 28 august 1995).

"În loc să cheltuiască bani pentru imagine, Opoziţia mai bine i-ar fi investit în tractoare şi combine. În loc să se bată în declaraţii, politicieni cu dare de mînă ca Raţiu, Cataramă sau Patriciu, mai bine ar fi organizat prin sate cîte servicii agricole şi laboratoare pentru selecţionarea seminţelor sau centre agronomice ar fi putut. I-ar fi antrenat în acest fel şi pe inginerii agronomi speriaţi de guvernanţi. Ar fi putut obţine şi licenţe de export pentru cereale, cu care ar fi cîştigat legitima recunoştinţă a ţăranilor ce îşi puteau recăpăta conştiinţa de lucrători ai grînarului Europei. Dacă, din '92 încoace, oamenii Opoziţiei ar fi mers la ţară, n-ar mai fi puşi chiar şi azi în situaţia de a se lamenta penibil că n-au audienţă la ţărani fiindcă guvernanţii le-au băgat în cap că «Opoziţia aduce Regele şi moşierii», pe cînd «Iliescu le-a dat pămînt». (Roxana Iordache, "Mergeţi la ţară!", în **România liberă**, 26 august 1995).

"Noroc că Opoziţia veghează. Potrivit tradiţiei, cele două jumătăţi ale sale (CDR şi extra-CDR) veghează ca nu cumva una s-o ia înaintea celeilalte. Ele şi-au refuzat reciproc invitaţiile de a colabora pentru a găsi o modalitate unică în privinţa problemei grîului pe care urmează s-o ridice în Parlament... Dar pînă să se decidă Opoziţia într-un fel sau altul, Guvernul a luat taurul de coarne şi l-a transformat în bibilică: «producţia-record» de acum o lună a devenit mai întîi «bună», apoi «normală», iar zilele trecute doar «bunicică». Curînd nu va mai rămîne nici un bob. Atunci, privind la grîu ca la o girafă, Guvernul va exclama ca un personaj al lui Marin Preda: «Asta e ceva care nu există». (Tia Şerbănescu, "Girafa", în **Cotidianul**, 28 august 1995).

De jur împrejur...

Nelinişti femeieşti

Despre călătoria lui Nixon în China s-a compus o operă rock.

Decizia soţiei preşedintelui Statelor Unite, Hillary, de a fi prezentă, totuşi, pe 4 septembrie în China la Conferinţa Mondială a Femeilor este zgomotos contestată. I se reproşează doamnei Clinton că nu face decît să legitimeze, prin prezenţa ei, politica oficialităţilor chineze, represivă cu privire la drepturile omului în general şi ale femeilor în special.

Pentru ţara gazdă organizarea acestui forum a ridicat şi importante probleme de conţinut şi de imagine. Oferta a fost făcută într-un moment cînd Beijingul încerca să-şi compenseze frustrarea rezultată din pierderea competiţiei pentru Jocurile Olimpice din anul 2000, intenţionînd să folosească prilejul oferit de adunarea femeilor pentru a-şi demonstra succesele pe calea reformelor economice. O conferinţă mondială, sponsorizată de ONU, în China, demonstrează practic că, dincolo de convenţiile relaţiilor diplomatice, contactele umane sînt libere şi neîngrădite şi comunitatea internaţională a uitat de Tienanmen.

Desigur, ţările comuniste au făcut de nenumărate ori dovada că pot organiza strălucit spectacolul libertăţii, fără ca acesta să aibă vreo legătură cu realitatea. De altfel şi acum oficialităţile chineze şi-au luat toate măsurile de precauţie. Congresul oficial (4.000 de delegaţi), cel organizat de ONU, se va ţine la Beijing; dar manifestarea paralelă, Conferinţa organizaţilor neguvernamentale (aproximativ 40.000 de delegaţi) a fost mutată aproape în ultimul moment la 50 de kilometri de oraş, în localitatea Huairou. De la început, organizaţiile neguvernamentale au protestat, pentru că în noua locaţie hotelurile erau insuficiente, liniile telefonice puţine, toaletele într-o stare jalnică. Autorităţile chineze au acceptat criticile şi au promis că vor rezolva totul, şi probabil că într-o bună măsură se vor ţine de cuvînt. Pentru că interesul principal nu este ca delegatele să locuiască incomod, ci să nu creeze agitaţie în capitală: "Ce o să ne facem dacă femeile astea o să organizeze o demonstraţie în piaţa Tienanmen - se întreba un analist politic de la Beijing. Dacă o să umble dezbrăcate pe străzi? Dacă lesbienele o să înceapă să se sărute în văzul tuturor?" Destule motive de spaimă. Se poate paria că problema toaletelor se va rezolva, dar cea a legăturilor cu capitala nu.

Toată agitaţia în jurul problemelor organizatorice nu pare decît să pună în evidenţă caracterul formal al unor asemenea conferinţe. Forumul mondial a fost convocat pentru a afirma universalitatea drepturilor femeii. Or, aproape în toate ţările Asiei, femeia este un membru nedorit al familiei încă din momentul naşterii. Bărbaţii muncesc şi moştenesc pămîntul, ei duc numele neamului mai departe, îşi îngrijesc părinţii cînd aceştia îmbătrînesc. Partea de proprietate care se cuvine femeilor trece în familia soţului şi ea îi îngrijeşte pe părinţii acestuia aşa că se fac mari eforturi pentru ca primul - şi adeseori singurul - copil să fie băiat. Infanticidul este o practică relativ comună în comunităţile rurale din Asia: mortalitatea infantilă a fetiţelor nou-născute este cu 15% mai mare decît cea a băieţilor. În China cifrele absolute sînt mai impresionante pentru că se raportează la un miliard şi două sute de milioane de locuitori.

Nici forumul ONU, nici cel al organizaţiilor neguvernamentale nu vor putea modifica prin discursuri sau manifestaţii (deşănţate sau nu) această realitate. Devalorizarea femeii are solide tradiţii religioase şi serioase motivaţii economice şi chiar în ţările Asiei de Sud-Est în care nivelul de trai şi gradul de alfabetizare este mult mai ridicat, situaţia este deosebită: aflarea sexului viitorului născut cu ajutorul ecografului permite avortul şi nu vinderea sau uciderea după naştere. E interesant totuşi de observat că într-o serie din aceste ţări au fost sau sînt femei în fruntea statului (India, Filipine, Pakistan, Sri Lanka) dar în toate aceste situaţii ele au reprezentat familia, fiind acceptate ca înlocuitori ai unui bărbat, de obicei ucis în condiţii dramatice. Dacă e adevărat că toate femeile ar trebui să aibă aceleaşi drepturi cu toţi bărbaţii, e probabil că acest principiu se va impune şi în Asia, dar pe alte căi decît cele ale forumurilor mondiale. Pentru că nici în Occidentul care face atîta caz de egalitatea drepturilor, lucrurile nu sînt tocmai în regulă. Cînd în 1972, preşedintele republican Richard Nixon s-a dus la Beijing nu i s-a reproşat că a cauţionat, prin întîlnirea cu preşedintele Mao, Revoluţia culturală (400.000 de morţi, conform celor mai modeste estimări), dimpotrivă, călătoria a fost considerată o expresie a geniului său politic, dar furia pe care a trezit-o dorinţa lui Hillary de a folosi comodităţile aproximative de la Beijing dovedeşte că, dacă obiceiul pămîntului nu reclamă uciderea femeilor după naştere, e mai bine ca după aceea să stea la locul lor, chiar dacă acel loc e Casa Albă.

Magdalena BOIANGIU

"Dintotdeauna şi pretutindeni în vocabular s-a exprimat contrastul, limpede perceput de bunul-simţ, care opune sectorului public - deschis întregului popor şi supus autorităţii magistraţilor - viaţa privată. O arie deosebită, net delimitată, este atribuită acelei părţi a existenţei calificată de toate limbile drept privată, o zonă de imunitate în care omul să se retragă, să se reculeagă; unde fiecare poate depune armele şi mijloacele de apărare cu care găseşte de cuviinţă să se asigure atunci cînd se avîntă în public; unde se destinde, se «face comod», eliberat de carapacea de ostentaţie care îl ocroteşte în lumea dinafară. Locul acesta este de ordin familiar. Domestic. Este şi locul tainei. În aria privată, omul păstrează ce are el mai de preţ, ce nu este decît al lui, ceea ce nu are voie să divulge, să arate, deoarece este prea deosebit de aparenţele pe care onoarea cere să le salvgardeze în public."

Georges DUBY

"No trespassing"

(În loc de argument)

În plină efervescenţă a drepturilor la proprietate (domeniu în care consensul pare să se fi stabilit), nimic nu e mai nesigur, mai fluctuant şi mai controversabil decît conceptul de **privat** (în engl., **privacy**). Scos din zona bunurilor materiale, acesta pare să-şi piardă progresiv orice contur semantic în practica de zi cu zi a nivelărilor publice. După o jumătate de secol în care dreptul la proprietate privată a fost, abia în vremea din urmă, restrîns la deţinerea unui apartament şi a unei maşini, iar dreptul la spaţiul public suprimat sau manipulat în folosul Puterii, s-a petrecut un fapt inedit: un soi de "naţionalizare" a spaţiului privat, nu prin preluarea efectivă a acestuia de către stat, ci prin expunerea publică a ceea ce se numeşte **privacy**. Ca şi cum, într-o lume care ar fi înţeles, în sfîrşit, necesitatea proprietăţii particulare, dreptul la propria ta imagine, la propria ta intimitate şi la secret ar ţine de cu totul altceva: luat, acest drept, în "virtutea" unei greu decelabile logici a echilibrului...

Ideea de a dedica un număr nu atît părţii materiale, vizibile a proprietăţii private, cît celei ascunse, "imateriale" nu era lipsită de riscuri. Unul dintre acestea era însăşi injoncţiunea, deseori auzită, de a "termina cu farafastîcurile şi a lua odată problema FPS-ului, a FPP-ului, în piept!"; de a "trece la chestii serioase, nu..."; de a ceda, într-un cuvînt, presiunii cotidianului, cu urgenţele sale. Dar ce poate fi mai urgent decît denunţarea felului insidios în care viaţa privată a devenit "bun al tuturor", traficată în foloase diferite, fără ca tu, proprietarul său, să poţi interveni (decît prea tîrziu, cînd ea a devenit deja **marfă**)? Şi apoi, dacă în privinţa proprietăţii private **per se**, cum spuneam, nu mai există decît probleme administrative, în privinţa dreptului la **privacy** există doar o foarte difuză luare de conştiinţă.

Intuiţia ne spunea să căutăm însăşi naşterea conceptului de **privacy** în sînul celui de proprietate privată - de aceea, contribuţia inestimabilă a dlui D.A. Lăzărescu la acest număr este un prim argument; Georges Duby însă, în prefaţa la **Istoria vieţii private**, ne spune că, "sub forma care ne este familiară, el s-a constituit de fapt foarte recent, în secolul al XIX-lea, în cîteva regiuni ale Europei". Cît de coerent poate fi urmărit el în societatea românească din secolul trecut şi pînă în prezent? A existat o reflexivitate publică în jurul acestui concept, la noi? Şi: cît de mult a regresat această formă de reflexivitate în condiţiile statului totalitar? Iată întrebări care, din păcate, nu şi-au găsit un răspuns...

Trăim, astăzi, într-o lume în care Mass-media a luat locul Bisericii: dacă cea de-a doua înţelege să se ocupe de domeniul privat în numele unei morale tot mai vetuste (şi, oricum, nu unanim recunoscute!), prima îl confiscă în numele unei "religii" aparent democratice: informaţia. Cu diferenţa că, în religie, "iregularităţile" vieţii intime sînt resorbite în taina spovedaniei, în timp ce, în mass-media, ele sînt, dimpotrivă, îngroşate, mărite pentru consumul public. **Impresia** publică (în sens fotografic) este ceea ce contează - fapt ce explică modificările surprinzătoare în comportamentul persoanelor aşa-zis "publice" (vezi contribuţia Adrianei Bittel), ce se răsfrîng şi în sfera privată. Este limpede că, în acest caz, presiunea **personei** îşi spune cuvîntul; acest lucru are însă consecinţe infinitezimale atunci cînd, condiţionat de imaginea publică, ajungi să-ţi controlezi şi chiar să-ţi reprimi discursul firesc.

Cristian Preda are perfectă dreptate să susţină că astăzi asistăm, de fapt, la o recuperare a spaţiului public, întrucît sub comunism nu spaţiul privat a fost pus sub restricţie, ci acesta; nu e mai puţin adevărat însă că ceea ce se întîmplă astăzi este o explozie a **spaţiului privat revelat în public** - un fel de "consum la comun" a ceea ce fusese păstrat, de bine de rău, dincolo de transparenţa decretată de partid. Această nouă "politică" are adeseori efecte consternante, de la intolerabile descrieri ale unor morţi în ziare şi pînă la rizibile cancanuri; de la interdicţia (decretată de unii) ca un autor să-şi suprime pasaje sau pagini dezavuate la o reeditare a unei cărţi (cazul Cioran) şi pînă la negarea dreptului ca autorul, sau moştenitorii lui, să dispună după cum cred de cuviinţă de manuscrise; de la pretenţia ca viaţa unui politician să fie de o transparenţă pe care ipocrizia generală n-ar pretinde-o orişicui şi pînă la aparente "transparenţe" politice (ce nu sînt, adeseori, decît "secrete"-virus); de la secretele de alcov ale unor VIP-uri la însăşi prostituţia practicată de varii canale publice şi private de televiziune... etc. etc. Această publicitate, această **febricitate publică** abuzivă ar trebui poate contracarată de o practică intensivă a replierii private - pe un model al discreţiei şi al semitonului just. Poate că răspunsul la toată această precipitare stridentă a secretelor în agora stă într-o metaforică învăţare a unor "limbaje private" (în sensul lui Wittgenstein): în pagina 13, criticul de artă Liviana Dan scrie despre o expoziţie a unui mare artist austriac, Arnulf Rainer. Opera din urmă a lui Rainer (suita intitulată "Catastrofe şi dezastre") este exemplară pentru modul în care, folosind imaginile unor "fapte diverse atroce" de domeniul public, le deturnează înspre un sens privat care exclude manipularea. Şi poate că, oricît de inconceptibil ni s-ar părea că îl putem citi pe Kafka numai pentru că un anume Max Brod i-a trădat dorinţa de anonimat, există **ceva** - o eleganţă sinucigaşă sau un orgoliu elegiac - într-o asemenea disperată dorinţă la care ar trebui să ne gîndim îndelung... Nu este vorba, evident, de a emula exemple atît de ilustre şi, oricum, atît de extreme, cît de a medita la adevărul lor paradoxal, inaccesibil, pentru o mai bună situare în contingent.

În multe filme americane vedem, la un moment dat, cîte-o tăbliţă pe care scrie cu litere de-o şchioapă: PRIVATE PROPERTY. NO TRESPASSING. Pentru că este proprietatea cuiva, acest semn trebuie respectat. La fel şi viaţa particulară a orişicui. **(a.l.ş.)**

"Public" şi "privat" în evoluţia societăţilor europene

"Hujus studii duae sunt positiones: ius publicum et ius privatum. Publicum iust est, quod ad statum rei Romanae spectat. Privatum, quod ad singulorum utilitatem pertinet"[1].

Această formulă celebră, purtînd pecetea substanţei profunde, a gîndirii nuanţate şi a clarităţii de cleştar a spiritului dreptului roman, acea vestită *ratione scripta* evocată cu admiraţie de toate spiritele juridice europene, a fost aşezată de Ulpian la începutul micului manual introductiv în istoria dreptului care figurează în monumentalul *Corpus juris civilis* cu numele de *Institutiones*. Pentru expunerea evoluţiei conceptelor de "public" şi de "pivat" în istoria societăţilor europene – exclusiv a societăţilor europene[2] – ni se pare că formula lui Ulpian constituie, în acelaşi timp, o concluzie şi un punct de plecare al problematicei în cauză, pînă în secolul nostru, care va rămîne în istoria universală stigmatizat cu jalnicul epitet de *SECOLUL URII*.

*

Elaborat de un număr de jurisconsulţi romani pe la mijlocul secolului al VI-lea după Christos, din porunca şi sub înalta oblăduire a Împăratului Justinian (527-555), prin urmare în cadrul politic al Imperiului roman de răsărit, pe cale de a se preface în Imperiu bizantin, şi moştenind sistemul politic al *Dominatului* roman[3], puternic influenţat de sistemul politic elenistic cu propensiuni totalitare, endemice societăţilor răsăritene şi asiatice. *Corpus Juris Civilis* păstrează totuşi, datorită spiritului eminamente conservator al jurisconsulţilor care l-au elaborat, culegînd deopotrivă jurisprudenţa pretoriană şi textele marilor jurisconsulţi romani din vremea Republicii şi a *Principatului*[4], esenţa gîndirii politice şi juridice romane. Gîndire care a beneficiat de pildele pozitive şi mai cu seamă negative ale civilizaţiei eline şi s-a văzut nevoită să se adapteze, pragmatic, utilitar, dar într-un spirit profund european şi într-o largă măsură individualist (sau, mai degrabă, *elitist*) la evoluţia treptată, sub înţeleptul control al Senatului, a statului roman de la o mică cetate pe Tibru la Imperiul organizat în jurul Mării Mediterane şi avînd ca graniţă septentrională Rinul şi Dunărea şi chiar, între anii 106-275 după Christos, crestele nordice ale Carpaţilor.

Societatea elină a făcut cea mai mare descoperire politică şi socială din istoria omenirii, aceea a *individului*. Nici o altă societate omenească n-a făcut pînă în ziua de astăzi această descoperire şi, în numeroase cazuri, aproape toate, cu unele excepţii (de exemplu, societatea japoneză) au reacţionat brutal, chiar sălbatic, la orice încercare de implantare a individului şi a drepturilor lui în sistemul lor social şi politic. Geniul eminamente curios şi creator al poporului grec, religia lui politeistă şi, precumpănitor, confruntarea cumplită cu popoarele asiatice endemic totalitare, mai cu seamă Persia şi oraşele feniciene, toate acestea au contribuit la instalarea individului, cu toate prerogativele lui creatoare, în viaţa restrînsă a *polysului* grec. Dovada documentară a acestei proliferări şi înfloriri a individului în societăţile europene o putem uşor afla consultînd orice dicţionar sau enciclopedie alfabetică. În vreme ce numele aparţinînd unor exponenţi ai civilizaţiilor neeuropene reprezintă o cantitate practic neglijabilă – deşi multe din aceste nume, ca, de pildă, Moise, Buda, Confucius şi Mahomet, au jucat un rol substanţial în istoria omenirii[5], numele individuale extrase din istoria europeană reprezintă un multiplu foarte ridicat al totalului numelor neeuropene.

*

Formula lui Ulpian, citată la începutul acestui articol, răspunde admirabil sensului deosebirii dintre "public" şi "privat" în sensul anchetei de faţă. În speţă, prin *public* se înţelege statul, instituţiile şi sistemul lui politic şi legislativ. Iar prin *privat*, drepturile pe care indivizii le pot invoca înaintea statului. Formula care defineşte dreptul *privat* se construieşte în jurul a două noţiuni care-şi păstrează pînă astăzi actualitatea, şi anume: *singulorum*, adică *indivizii*, şi nevoile şi năzuinţele lor individuale: *utilitatea*.

*

Evident că între stat şi individ există societatea, singurul element care nu poate lipsi din nici o alcătuire umană[6]. Dar conceptul de *societate* pare a fi fost destul de ocultat în gîndirea antică, fiind implicat, fie în conceptul de *stat* (în absolut toate civilizaţiile neeuropene, şi, de la o vreme, în sistemul imperial roman şi apoi bizantin de inspiraţie orientală a *Dominatului*), fie în conceptul de *religie* (comunitatea credincioşilor, sau *miletul* în concepţia islamică).

Năvălirile barbare şi implantarea unor popoare germanice în toate provinciile Imperiului roman de Apus, şi a unor popoare slave sau turanice în unele provincii ale Imperiului bizantin, au determinat o confuzie de peste o jumătate de mileniu între conceptele de *public* şi *privat*. Este adevărat că Tacit, în monografia consacrată de el germanilor, scoate în relief şi individualismul lor congenital, şi instituţiile lor politice elective. Aceste propensiuni, conjugate cu criza Imperiului carolingian, pricinuită pe la mijlocul veacului al IX-lea, ca urmare a celor de pe urmă năvăliri din istoria Europei apusene (sarazinii din Spania, normanzii din Scandinavia şi, în cele din urmă, ungurii din Pannonia), vor contribui la constituirea sistemului *feudal*, care va relua dicotomia clasică "public" şi "privat"; dar – pentru întîia şi cea de pe urmă oară în istore – va concepe, pentru multă vreme, *primatul intereselor private asupra celor publice*. În sensul că individul, în speţă luptătorul liber asociat *contractual* cu un alt luptător, mai bătrîn, mai avut sau mai puternic, se află la baza societăţii feudale constituite pe necesitatea inexorabilă a apărării împotriva năvălirilor prădalnice, în carenţa totală a statului.

*

Primatul intereselor utilitare *private* faţă de stat ca reprezentant al dreptului public se invederează prin multiple elemente istorice. În primul rînd, prin exproprierea constantă şi sistematică a prerogativelor statului monarhic, a aşa-numitelor *drepturi regaliene* (dreptul de a elabora legile şi de a împărţi dreptatea supuşilor; dreptul de a mobiliza supuşii şi de a face război şi pace, dreptul de a percepe impozite şi de a bate monedă etc.) de către anumiţi seniori feudali mai puternici. Apoi, prin înlocuirea conceptului roman de drept public, *suveranitas* (drept suprem de comandă, anevoie acceptînd punerea lui în discuţie de supuşi), prin conceptul feudal de *suzeranitas*, care implică acceptarea liber consimţită – şi uneori pe bază de *contract* – a anumitor prerogative, majore, dar limitate, ale unui *suzeran* faţă de cei care au consimţit să i se recunoască vasali.

Sistemul feudal, fenomen unic în istoria omenirii, s-a limitat geografic la ţinuturile imperiale dintre Loara şi Rin, chiar dacă a fost receptat parţial de alte zone ale lumii romano-catolice[7]. Cronologic, el a dominat Europa apuseană aproximativ între anii 850-1250, prelungindu-şi însă existenţa şi influenţa pînă la Revoluţia franceză şi chiar pînă în zilele noastre, prin scara de valori cavalereşti elaborate de el. Instituţia lui politică fundamentală, *adunările de stări*, întruchipează singura soluţie coerentă şi europeană care s-a străduit să concilieze interesele publice cu interesele private. În spiritul contractual al

Privat, public, etatic

„Sub Stalin, cîmpul deschis libertăţii private este mai larg decît în Anglia victoriană, în vreme ce cîmpul libertăţilor publice e incomparabil mai restrîns", zicea în 1951 Mihaly Polanyi, un fel de Patapievici maghiar, de vreme ce, fizician de formaţie, a renunţat la studiul divinelor microparticule pentru a face elogiul libertăţii. Polanyi nu greşea. Lumea totalitară se defineşte, înainte de toate, prin abolirea spaţiului public şi nu prin distrugerea libertăţii private. Într-adevăr, aceasta din urmă poate fi destrămată şi într-o societate scutită de o guvernare totalitară, de pildă, acolo unde o morală severă, dar nerevendicată de autorităţile politice, interzice cu succes orice erezie, orice derapaj sau „depravare" a vieţii intime. În comunism, familia sau cercul prietenilor au rămas - cu rare excepţii - bastioane ale libertăţii private. În schimb, spaţiul public era doar mimat sau complet confiscat de autoritate: de exemplu, manifestaţiile de stradă (singurele apariţii politice în public autorizate) erau ocazii în care massa devenea carne de tun...ideologic, în timp ce adunările de „celulă" (cum numea Zinoviev şedinţele de partid) constituiau excelente prilejuri de asumare a discursului oficial al şefilor. De fapt, acolo unde solidaritatea e decretată, ieşirea în public îşi pierde substanţa. O altă probă - de data aceasta, indirectă - a restrîngerii publicului într-o societate totalitară o oferă persecuţiile şi arestările politice. Oponenţii regimului erau încarceraţi sau intimidaţi tocmai pentru că încercau restaurarea publicităţii vieţii politice: una din formulele asumate de dizidenţi era, de pildă, posibilitatea criticării deschise (citiţi: publice) a autorităţii politice. Distrugerea vieţii lor private - prin tortură, supraveghere sau intimidare - urma oricărei încercări de refacere a spaţiului public şi nu unei intenţii de a revoluţiona viaţa intimă a concetăţenilor lor. Această discuţie e, din nefericire, bruiată din mai multe surse: mai întîi, pentru că autorităţile justificau deseori persecuţia politică, atribuind victimelor lor comportamente private imorale, şi nu intenţii de regenerare politică sau publică; o altă sursă de bruiaj e ficţiunea atotputerniciei serviciilor secrete de supraveghere, mit destinat descurajării oricărei iniţiative publice. În orice caz, dărîmarea regimurilor totalitare s-a făcut strigînd „alegeri libere", şi nu reclamînd reţete ale fericirii casnice!

Aşa cum se poate observa din rîndurile de mai sus, cuplul public / privat nu poate fi înţeles dacă nu se invocă un al treilea termen al ecuaţiei societare, şi anume etaticul (sau organizarea autorităţii). Termenii pot fi, cred eu, mai bine înţeleşi dacă sînt opuşi doi cîte doi.

Poţi alerga solitar, în pădure, sau în faţa a 100 de mii de spectatori, tot aşa cum poţi citi fără a comunica nimănui impresiile de lectură sau, dimpotrivă, comun, vizibil tuturor celorlalţi. Confiscat înainte de 1989 de autoritatea politică, spaţiul public a recuperat de atunci încoace formele sadice, caraghioase, derizorii sau absurde ale existenţei private. Detaliile crimelor de cartier ori ale intimităţii unor lăutari, gîndurile adînci ale fotbaliştilor sau malformaţiile biologice ale nou-născuţilor sînt mult mai des evocate de mass-media decît ideile politice ori morale absolut necesare

Titlul II
Drepturile, libertăţile şi îndatoririle fundamentale.

Cap. II
Drepturile şi libertăţile fundamentale.

Art. 26
§ 1 Autorităţile publice respectă şi ocrotesc viaţa intimă, familială şi privată.
§ 2 Persoana fizică are dreptul să dispună de ea însăşi dacă nu încalcă drepturile şi libertăţile altora, ordinea publică sau bunele moravuri.

(Din **Constituţia României**)

pentru a ţine o conferinţă. Într-un caz, acţiunile nu au absolut nici un efect social, rămînînd strict private, în vreme ce în al doilea caz, efectul asupra celorlalţi se poate dovedi considerabil, chiar dacă această influenţă nu poate fi măsurată ştiinţific. E deci **privat** orice act individual fără consecinţe asupra celorlalţi membri ai comunităţii şi dezvoltat în lipsa oricărei asistenţe exterioare. Spaţiul public nu e individual (ci e un rezultat al acţiunilor individuale multiple), dar e constituit spontan (întrucît combinarea efectelor acestor acţiuni e imprevizibilă). De pildă, schimburile economice sînt prin excelenţă publice: comerţul există în măsura în care se conturează o cerere şi o ofertă, adică un public care face opţiuni, iar cum acestea variază enorm în spaţiu şi timp, economia e o configuraţie inedită de alegeri individuale făcute cunoscute celorlalţi. La fel se întîmplă şi cu regulile moralei: politeţea sau respectarea cuvîntului dat sînt selectate pe „piaţa" regulilor morale, la care participă toţi indivizii unei comunităţi. Exigenţa separării privatului de public e impusă de însăşi natura societăţii moderne: faptul că aceasta cuprinde un număr mare de indivizi interzice transformarea integrală a spaţiului intim în lucru comun, vizibil tuturor celorlalţi. Confiscat înainte de 1989 de autoritatea politică, spaţiul public a recuperat de atunci încoace formele sadice, caraghioase, derizorii sau absurde ale existenţei private. Detaliile crimelor de cartier ori ale intimităţii unor lăutari, gîndurile adînci ale fotbaliştilor sau malformaţiile biologice ale nou-născuţilor sînt mult mai des evocate de mass-media decît ideile politice ori morale absolut necesare conturării unei economii sau unor mentalităţi politice decente. În schimb, mişcarea civică cea mai semnificativă de după 1989, cea din Piaţa Universităţii, a fost contestată cu argumente ce ţineau de libertatea privată: moravurile sexuale, de pildă, au fost chemate în ajutor pentru a sugera impuritatea respectivului spaţiu civic-public. Dar „zona liberă de comunism" nu a fost destrămată finalmente de moravuri sau de idei alternative, ci doar prin intervenţia autorităţii. Statul voia încă o dată să îşi rezerve monopolul spaţiului public.

Voinţa, deseori agresivă, de a identifica publicul cu etaticul, cu autoritatea, derivă dintr-o ignoranţă crasă. În primul rînd, nu tot ceea ce face statul e public: există, de pildă, „secrete de stat", niciodată dezvăluite. Pe de altă parte, acţiunea statului nu poate fi spontană, aşa cum e cea din spaţiul public (economic sau civic). Deşi deciziile autorităţii depăşesc sfera individuală, repercutîndu-se asupra întregii comunităţi, regulile impuse de stat sînt porunci, însoţite de sancţiuni previzibile şi nu nişte reguli spontane, asumate fără constrîngere. (Statul e bun atunci cînd transcrie regulile dezvoltate spontan, însoţindu-le de sancţiuni pozitive sau negative, făcute cunoscute tuturor celor vizaţi.) Schimbarea poruncilor „de seara pînă dimineaţa" a caracterizat regimul totalitar în cele mai proaste momente ale sale. În România de azi, se face încă deseori confuzia dintre public şi etatic: această confuzie justifică, de pildă, încrederea oarbă în posibilitatea organizării unei pieţe economice (deci a unui spaţiu public, spontan) prin intervenţia statului. Semnificativă e, în acest context, utilizarea frecventă a metaforelor constructiviste şi organizaţionale acolo unde e vorba de mecanisme spontane: membrii actualului guvern vorbeau deunăzi de „organizarea pieţei acţiunilor", contrapunînd-o închegării acesteia prin speculaţie. De fapt, speculaţia e absolut necesară întreţinerii atractivităţii unei pieţe. A opta pentru o piaţă din care lipseşte speculaţia înseamnă a anula şansele constituirii ei. (Constat, cu mirare, că nici un economist român nu a observat că emiterea hîrtiilor denumite „cupon" sau „certificat" devine, în aceste condiţii, un substitut al mijloacelor clasice ale inflaţiei, adică ale emiterii suplimentare de monedă.)

Cea mai interesantă relaţie e cea dintre spaţiul privat şi stat. Organizaţia numită stat e compusă din indivizi. În al doilea rînd, libertatea individuală are nevoie nu doar de permisivitatea unei pieţe a moravurilor, ci şi de protecţia venită din partea autorităţii. Istoric vorbind, spaţiul privat s-a constituit ca un domeniu protejat tocmai prin definirea restrictivă a funcţiunilor statale. Supunerea doar faţă de lege şi eliminarea arbitrariului din relaţiile individ-stat, dreptul individual la opinie, la proprietate şi la libera circulaţie fără cenzura autorităţii, dreptul la asociere „interesată" sau confesională, dreptul de a delega reprezentanţi sînt reperele definirii libertăţii politice a individului modern, aşa cum îi apăreau ele lui Benjamin Constant. Inclusiv membrii guvernării trebuie să aibă parte de protecţia acestor reguli. În zilele noastre, datorită amintitei confuzii între public şi etatic, domeniul privat al individului e prost protejat. Considerîndu-se că doar statul creează un public, adevărata sursă a spaţiului comun e violată sistematic. Încălcarea dreptului de proprietate e o probă flagrantă a acestui comportament abuziv.

Cristian PREDA

---

feudalismului, cele trei *ordine sociale* – caracteristice tuturor societăţilor indo-europene, cum a demonstrat magistral marele istoric francez Georges Dumézil – reapărute în jurul anului 1000, au început să-şi trimită reprezentanţii aleşi să discute în contradictoriu (într-un adevărat dialog, conceput pe baze contractuale, între părţi deopotrivă îndrituite şi absolut *libere*, problemele privind lumea feudală), cu *Puterea monarhică*, care nu numai că supravieţuise anarhiei feudale centrifuge, dar, sub îndoitul impuls al spiritului politic normand şi apoi al reînvierii dreptului public roman imperial şi totalitar în cadrul Universităţii de la Bologna, dar îşi manifesta constanta veleitate de reintegrare naţională şi de descătuşare de cătuşele pe care societatea feudală – şi războinicii feudali independenţi – nu încetaseră să i le pună de la mijlocul veacului al IX-lea.

Bizanţul şi toate societăţile educate de ortodoxia bizantină în spiritul politic al preeminenţei absolute a dreptului public – conform preceptelor Sfîntului Apostol Petru înscrise în cele două apostile sobornicesti ale lui – nu au cunoscut niciodată sistemul feudal şi primatul instituit de el al intereselor private asupra intereselor publice, de stat[8]. În schimb, Europa romano-catolică şi apoi protestantă au cunoscut o luptă necontenită între *spiritul totalitar*, moştenit prin dreptul public imperial roman şi bizantin de la monarhiile elenistice (orientalizate treptat) de către monarhiile naţionale europene, şi între *spiritul individualist şi antistatal* al dreptului feudal, drept instituţionalizat pe plan public prin adunările de stări, cu diferitele lor denumiri naţionale[9]. Dreptul public absolutist şi despotic părea a-şi fi impus prerogativele în secolele XVI şi XVII, mai cu seamă cu sprijinul anumitor confesiuni (Contra-Reforma, luteranismul promotor al *Obrigkeit-staatului*[10] şi, evident, ortodoxia tradiţională). Biruinţa spiritului cu adevărat european, individualist, feudal şi, ca atare contractualist şi utilitarist, asupra primatului absolut al dreptului public despotic, s-a datorat influenţei calviniste şi mai cu seamă puritane, care a exacerbat individualismul în sfera politicului din sfera fideismului şi a contribuit la înfrîngerea finală a pretenţiilor absolutiste ale statului monarhic, prin *Glorioasa Revoluţie* din anul 1688, operă paşnică a elitelor politice şi eclesiastice britanice, puse la adăpost de influenţa nocivă a dreptului public imperial roman prin decretul prin care înţeleptul Rege Eduard I interzisese, în anul 1297, studiul dreptului roman la Universitatea din Oxford[11].

Răspunzînd după trei ani iniţiativei despotice a regelui Franţei Ludovic al XIV-lea de a revoca drepturile individuale ale supuşilor săi hughenoţi, drepturi consfinţite prin Edictul de la Nantes din 1598, revoluţia britanică din 1688 va pune bazele celui dintîi stat liberal, monarhic, parlamentar şi elitist european, cu o capilaritate socială deschisă către modelul de *gentleman* şi cu garantarea, prin interzicerea cenzurii, a gîndirii libere şi a produselor ei vorbite şi scrise.

Toate acestea se vor nărui prin intempestiva explozie a Revoluţiei franceze din 1789. Într-adevăr, căutînd – sub impulsul ideilor lui Jean-Jacques Rousseau[12] şi mai cu seamă ale abatelui Sieyès – un obstacol antifeudal[13] propensiunilor constant totalitare şi birocratice ale statului monarhic absolut, fie el de drept divin[14], fie el de drept dinastic, Constituanţii din 1789, pe lîngă binefăcătoarea *Declaraţie a drepturilor omului şi cetăţeanului*, au crezut nimerit să preia din recuzita ideologică a secolelor anterioare şi mai cu seamă a *Aufklärungului* ideea catastrofală a suveranităţii populare sau naţionale. Idee catastrofală pentru drepturile individuale. Căci, dacă sub reminiscenţe feudale şi cavalereşti constant prezente în mentalul Europei apusene, chiar despotismul monarhic se vedea constrîns să respecte în linii mari drepturile individuale ale supuşilor, nimeni nu poate concepe măcar să opună ideii absolute a suveranităţii poporului cea mai neînsemnată pretenţie de drept individual.

Întreaga evoluţie a omenirii, de la 1789 pînă astăzi, se explică prin confuzia între *public* şi *privat*. Concepţia dreptului public a devenit absolutistă şi despotică de cînd se sprijină pe ficţiunea absolută a suveranităţii populare. Interesele individuale, utilitare, creatoare, nu se pot sprijini decît pe himerica Declaraţie a drepturilor omului şi cetăţeanului, modificată în Constituţia din 1793 în sens populist; şi pe modelul anglo-saxon al democraţiei *liberale*, axate pe alternanţa la putere a două partide, chintesenţă a spiritului politic feudal individualist şi contractualist, favorabil drepturilor private şi veşnic bănuitor faţă de dreptul public al Statului totalitar.

Dan A. LĂZĂRESCU

1. "Două sînt poziţiile acestui studiu /al dreptului/ : dreptul public şi dreptul privat. Dreptul public priveşte situaţia statului roman. Dreptul privat ţine seama de utilitatea indivizilor" (*Inst.*, I, 4).

2. Trebuie accentuat faptul că în nici o societate neeuropeană nu s-a pus pînă astăzi problema relaţiilor între *public* şi *privat*. Aceasta ca urmare a inexistenţei individului în aceste societăţi.

3. Sistem politic denumit aşa de istorici prin faptul că, de la anul 180 după Christos, dintr-o serie de motive, împăratul roman devine un stăpîn despotic (*Dominus legibus solutus*).

4. *Principatus* este denumirea dată de istorici sistemului monarhic elitist şi liberal elaborat de Augustus şi evoluînd între 31 aChr.–180 după Christos.

5. Într-o clasificare americană întocmită acum un sfert de veac a celor 100 de personalităţi istorice care au influenţat mai temeinic istoria omenirii, pe primul loc figura Mahomed şi numai pe locul al doilea Iisus Christos.

6. Societăţile primitive, preistorice, n-au ajuns nici la conceptul de stat, nici la acela de individ, nici chiar la stadiul atins de unele animale superioare (leul, elefantul, balena). Ele trăiesc *în turmă*.

7. Se ştie, de pildă, că Don José Ortega y Gasset a simţit nevoia să-şi definească naţiunea în titlul unei lucrări celebre, *ESPANA INVERTEBRADA*, tocmai pentru că – în afara Cataloniei incorporate vremelnic de către Carol cel Mare monarhiei franceze – regatele iberice n-au cunoscut decît parţial instituţiile feudale şi mai cu seamă scara de valori sociale şi morale feudale.

8. Dovadă că Bizanţul şi societăţile ortodoxe n-au cunoscut niciodată instituţiile *contractuale* ale feudalismului: catedralele gotice, universităţile medievale, ordinele cavalereşti şi adunările de stări.

9. Parliament, Etats-généraux, Cortés, Reichstag, Rigsdag, Riksdag, Folketing, Sejm, Diete. Instituţiile corepunzătoare în statele ortodoxe (Vece, Duma, Sobrania, Skupcina), n-au avut niciodată caracterul feudal de *dialog* între reprezentanţii supuşilor cu *Puterea monarhică*. Boierii români n-au izbutit niciodată să obţină instituţionalizarea Dietelor în Ţările române, după modelul Boemiei, Ungariei, Transilvaniei şi Poloniei.

10. "Stat de obedienţă, de supuşenie", în viziunea politică etatistă a lui Luther, hrănit cu lectura Vechiului Testament. Compromisul din 1555 de la Augsburg, prin formula lui *CUJUS REGIO EJUS RELIGIO*, îngăduind oricărui suveran să-şi silească supuşii să-i adopte confesiunea sau să-i părăsească statul, reprezintă cea mai caracteristică şi penibilă confuzie între *public* şi *privat* din istoria Europei. Prin revocarea catastrofală a Edictului de la Nantes, din 1685, Ludovic al XIV-lea n-a făcut altceva decît să-şi siluiască supuşii să se convertească la religia de stat (romano-catolică galicană), conform aceluiaşi principiu din 1555.

11. Universitatea din Cambridge a fost înfiinţată în secolul următor. Sistemul pragmatic al dreptului feudal a luat în societăţile anglo-saxone aspectul de *common law*, asemănător dreptului pragmatic pretorian roman şi favorizînd drepturile şi interesele private.

12. Rousseau, din lipsă de cultură şi subiectivism orientat spre paradox, detestînd modelul elitist anglo-saxon, a cutezat să facă apologia democraţiei, după ce, din anul 404, data destrămării demagogiei ateniene, nici un gînditor european nu cutezase asemenea lucru.

13. Secolul al XVIII-lea a fost violent anti-feudal şi anti-aristocratic.

14. Monarhia de drept divin este un produs al anglicanismului şi al luteranismului. Niciodată papalitatea n-ar fi putut admite asemenea profanare a sistemului ei politic, de supremaţie a spiritualului faţă de temporal.

"Sînt un cabotin"

"În public mă port ca acasă, iar în viaţa privată mă simt cineva", susţinea un cunoscut om politic, aflat în fruntea opoziţiei, considerînd respectiva caracteristică drept un handicap în lupta pe care o are de dat în apropiata campanie electorală; în timp ce un insignifiant membru al partidului de guvernămînt (D.M.), gîndea exact pe dos, tînjind după comportarea "opozantului". De altfel, mi-a declarat că "sînt un cabotin, dragul meu, cu mai puţin noroc decît naşul meu de la Cotroceni", dar a mărturisit asta după ce, în prealabil, s-a asigurat că am închis reportofonul, pentru că: "Ce-ţi spun eu în particular, dumitale, ca să-ţi faci o imagine despre condiţia omului politic care trebuie să «ia ochii» cu orice preţ, e ceva care trebuie să rămînă între noi, culisele nu sînt pentru public. Eu cred că pe Iliescu îl deranjează popularitatea insultelor care i se aduc, altfel, dacă i s-ar spune aşa, între patru ochi, cred că i-ar şi place, pînă la un punct!"

Senatorul PUNR Viorel Sălăgean recunoaşte că i-a fost foarte greu să se obişnuiască cu trăirea acestei "dualităţi" şi, "în pofida faptului că am fost şi sînt şi ziarist, am avut la început impresia că se comite un atentat la intimitate, la libertatea de mişcare a omului politic care devine persoană publică. Dar cu timpul a trebuit să înghit în sec şi să accept, şi acum sînt convins că, odată ce eşti persoană publică, trebuie să suporţi toate privaţiunile omului aflat într-o vitrină, pe care, oricine trece pe lîngă el, are voie să-l înjure, să-l scuipe, să-l aplaude, orice. Comportarea mi-e cenzurată de cei din jur dacă, de exemplu, mă plimb pe stradă mîncînd un corn şi cunoscuţii se miră că senatorul Sălăgean se poartă ca un oarecare. Trebuie să corespund unui tipar în mintea lor, cred că postura de persoană publică dezumanizează cumva, îţi ronţăie felul de-a fi, firescul. Am fost cu familia la mare şi pe plajă am cumpărat porumb de la o ţigancă, soţia a luat şi ea o rochiţă, tot de la o ţigancă etc., şi aud, la un moment dat, pe unul că zice: «ia uite, dom'le, ditamai senatorul cum mănîncă porumb de la ţigani şi mai e şi de la PUNR!»".

"La ce sînt eu în stare, în particular, unde am interesul meu, publicitatea din Parlament, pe spinarea aşa-zisului interes general, e moft!", mi-a aruncat din mers, şi strigînd să audă cei din jur, un liberal pe stil nou.

Petru IONESCU

" Dezvăluirile fac parte dintr-o diversiune"

Am întrebat mai mulţi bucureşteni dacă îi interesează dezvăluirile făcute de presă despre viaţa particulară a unor oameni. Le-am mai cerut să precizeze care tip de dezvăluiri îi captivează mai mult: cele care îi privesc pe simplii cetăţeni sau cele referitoare la personalităţi.

Cei care mi-au răspuns (vreo treizeci la număr) pot fi împărţiţi în trei grupe, aproximativ egale (numeric): neinteresaţi, parţial interesaţi şi interesaţi.

Dar de ce sînt unii dintre concitadinii noştri atît de puţin atraşi de astfel de dezvăluiri?

O parte nu sînt prea atraşi de presă în general:

"Nu prea am încredere în ziare. Se publică şi multe minciuni" (**30 ani-muncitor**)

"Sincer să fiu m-am cam plictisit să citesc ziarele" (**27 de ani - şomer**)

Unii sînt prea apăsaţi de stresul vieţii de zi cu zi:

"Sînt atît de ocupat şi am atîtea necazuri că nu-mi arde mie de viețile altora" (**43 de ani - muncitor**)

Alţii văd, în spatele acestui tip de articole, un veritabil complot:

"Mie mi se pare că dezvăluirile fac parte dintr-o diversiune mai amplă. Oferă-le oamenilor chestii mărunte - ce mănîncă cutare, ce hobbyuri are, cu ce se îmbracă, cînd a făcut dragoste prima dată. Dă-le filme ieftine şi transmisii sportive la discreţie. Astfel îi faci să nu se mai gîndească la lucrurile cu adevărat importante. Şi îi conduci mai uşor." (**62 de ani - pensionar**)

Nu toată lumea este la fel de alarmată de această avalanşă de dezvăluiri:

"Citesc ce scrie presa despre viaţa particulară a politicienilor, actorilor sau a altor personalităţi fiindcă mă distrează. Nu ştiu în ce măsură presa scrie şi despre simplii cetăţeni. Pe mine oricum nu mă pasionează aşa ceva, cred că e o chestie plictisitoare" (**21 de ani - student**)

"Mi se par pasionante (dezvăluirile n.a.). Cu viaţa asta grea pe care o ducem măcar să citim despre alţii care îşi permit orice. Evident sînt mai interesante articolele care se referă la personalităţi" (**41 de ani - asistentă medicală**)

Există şi o grupă a celor parţial interesaţi:

"Depinde ce fel de dezvăluiri. Dacă e vorba de viaţa unei persoane cu funcţie publică mă interesează". (**53 de ani - inginer**)

"Citesc în *Academia Caţavencu* rubrica «Celebre cupluri de taină». Dacă asta se poate încadra la dezvăluiri despre viaţa particulară mă interesează. Treburile astea gen VIP sau care mai sînt acum mă lasă rece (**30 ani - arhitect**)

Dar s-au gîndit concetăţenii noştri că s-ar putea să devină la rîndul lor subiecte ale dezvăluirilor din presă? Majoritatea nu s-au gîndit. Sau s-au gîndit dar tot degeaba. Nu-şi pot imagina că presa se poate ocupa de umila lor persoană:

"Mă îndoiesc că mie mi s-ar putea întîmpla aşa ceva. Poate doar dacă omor pe cineva să scrie ziarele despre mine" (**21 de ani - student**).

Unii, totuşi, au mers mai departe cu gîndul.

"M-am gîndit deseori că aş putea deveni o vedetă de cinema şi să apar zilnic în presă. Cred că ar fi o situaţie foarte plăcută" (**18 ani - elevă**)

"Teoretic ar fi posibil. Dacă aş fi o personalitate şi ziariştii m-ar sîcîi cu astfel de chestii cred că aş lua la bătaie pe unii dintre ei" (**şomer 27 de ani**)

Romulus Cătălin GEORGESCU

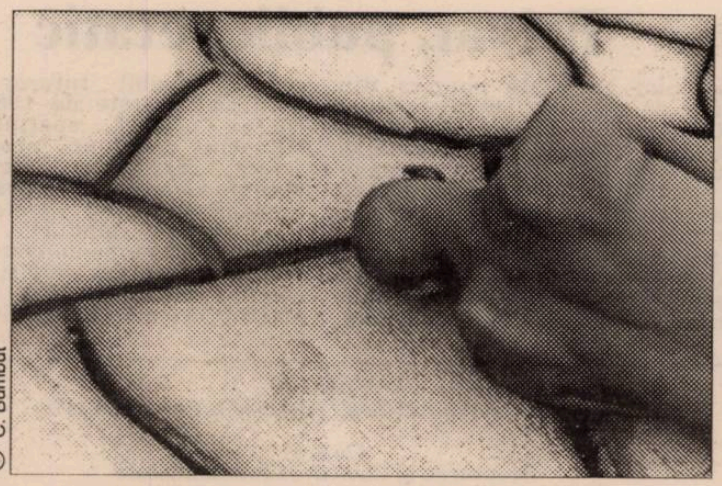

© C. Bumbut

Persoana publică între ficţiune şi realitate

Cred că imaginea publică a unei persoane, în vremea noastră, e o acumulare de imagini mediatizate, o sumă de aparenţe care dau iluzia cunoaşterii reale. Omul cunoscut în acest fel devine captiv al unui model chiar de el impus, fiind obligat să-şi joace rolul, să-şi pună în scenă viaţa în funcţie de pretenţiile acestui personaj făcut, nu întru totul identic personalităţii sale reale, ba uneori destul de departe de aceasta. Dacă e inconsecvent, dacă încearcă să sară din mers în altă imagine sau depăşeşte într-un fel sau altul marginile şablonului, atunci intervin "scandalurile", la rîndul lor mediatizate cu poftă, ceea ce duce la discreditări sau chiar la eliminarea din arenă (Dacă mă gîndesc doar la felul cum îl vedeam în primăvara lui '90 pe Radu Câmpeanu şi cum îl văd acum, îmi dau seama cît de înşelătoare pot fi aceste imagini publice şi cîtă legătură au ele, de fapt, cu adevărul).

Se vorbeşte, cu admiraţie sau invidie, despre prestigiul social şi privilegiile personalităţilor foarte cunoscute. Mie însă mi se pare groaznic preţul ce se plăteşte pentru asta: îţi trebuie un caracter excepţional de puternic pentru a rezista în lumina permanentă a reflectoarelor fără să te falsifici profund, cînd ştii că fiecare gest al tău e învestit de public cu semnificaţii, fiecare detaliu, scos din context, te poate umbri pe de-a-ntregul, cînd rişti să fii identificat cu adresa locuinţei, originea etnică a unei rude, preferinţa pentru o anume mîncare sau mai ştiu eu ce trăsătură absolut nerelevantă în cazul oamenilor de rînd. Trebuie să faci doar lucruri care "dau bine", să spui fraze în care nu totdeauna crezi, să te supui servituţilor plicticoase de moarte, prezidii, întruniri, protocoale...

Dintre cunoştinţele mele, cîteva au ajuns în ultimii ani persoane publice datorită meritelor lor intelectuale, politicii sau altor abilităţi şi conjuncturi. Îi văd la televizor, îi citesc în ziare şi reviste şi-mi dau seama cît i-a schimbat noua calitate. Unii dintre ei vor să pară ceea ce eu ştiu că nu sînt, de exemplu cultivaţi (îşi împănează discursul banal cu maxime şi citate, cu preţiozităţi ridicole) sau credincioşi (cu icoana şi Biblia la vedere, în cadru) sau obstinat spirituali, cu vorbe de duh căznite şi giumbuşlucuri penibile. Aşa cred ei că trebuie, mă rog. Alţii se dau drept adînc cunoscători în domenii cu care n-au avut pînă de curînd nici o tangenţă, ca şi cum, odată "ajuns", ar fi o ruşine să nu te pricepi chiar la toate.

Dar partea cea mai tristă e "suitul la cap" : chiar şi în particular, unele din aceste persoane, odinioară admirabili prieteni, nu se mai poartă firesc. Rolul, devenit o a doua natură pe măsură ce e exersat, îi face de nerecunoscut: nu mai au răbdare să asculte, acaparează discuţia, îşi dau importanţă, acceptă - li se cuvin - flatările, slugărnicia, ceea ce altădată detestau. Nici cele mai strălucite inteligenţe nu prea scapă de această beţie: le e greu să admită că opinia lor suportă controverse; orice polemică, pe un ton oricît de urban, îi irită - în spatele ei sînt bănuiţi duşmani, invidii, maşinaţii. Tonul devine sarcastic, suficient, duse sînt şi umorul, şi simţul măsurii şi conştiinţa relativităţii. Probabil că, excepţie făcînd naturile histrionice, e greu să intri şi să ieşi din rol după voie, să-ţi păstrezi luciditatea şi să nu te laşi copleşit de importanţa ce ţi se dă, chiar pe merit.

Dar cea mai chinuitoare plată a celebrităţii este curiozitatea, niciodată inocentă, a publicului pentru viaţa privată a personalităţilor de prim-plan. Intimitatea e scormonită şi hărţuită cu insistenţă pentru a se releva aspecte ce contrazic "modelul" cu atîta strădanie şi sacrificii construit. Se dă cuvîntul menajerelor, şoferilor, amantelor părăsite, se folosesc scrisori intime, dedicaţii, fişe medicale, amintiri ale foştilor colegi de bancă, declaraţii smulse de torţionari, orice. Se insistă pe sexualitate, fireşte, pe boli, mizerii, laşităţi; atunci cînd nu există nimic mai picant, se inventează tot soiul de aberaţii cu scopul de a da satisfacţie lumii comune, "uite cine-mi era *de fapt* marele X", şi aşa se explică de ce, în topurile de librărie din toată lumea, figurează pe primele locuri biografiile şi mărturiile scandaloase despre oameni celebri, de la actori, cîntăreţi şi politicieni cu faima de o clipă, pînă la mari figuri istorice şi artişti de geniu.

Această insaţiabilă poftă de indiscreţii a vulgului, care-i mînă pe ziarişti zi şi noapte pe urmele persoanelor publice, e la rîndul ei un clişeu strașnic mediatizat încît, mărturisesc, uneori, cu atîtea înscenări şi clişee ale clişeelor, nu mai pot deosebi clar ficţiunea de realitate. Şi nici nu ştiu dacă nu chiar asta se urmăreşte.

Adriana BITTEL

Habar n-avem, dar ne convine

Am scos anul trecut o carte, **Omul cu cioc şi gheare**. Eroul era un şacal de presă; victima sa un om politic devenit indezirabil pentru cercurile financiare. Rolul ziaristului este să-l compromită, indiferent cum. După şase luni de filaj acesta reuşeşte să-l fotografieze în pat cu o minoră. De fapt e mai complicat: urmărindu-l, ziaristul realizează că îşi risipeşte viaţa ş.a.m.d. Dar asta e important în carte, nu în acest articol. Vreau să spun că **Omul cu cioc şi gheare** este la noi o carte cu desăvîrşire de anticipaţie, nici un politician n-a fost doborît astfel. Nu pentru că oamenii noştri politici n-ar avea probleme personale; pe unele le şi cunosc.

La noi se întîmplă altfel decît în Occident. Acolo viaţa personală a *omului care reprezintă* nu mai e de mult strict privată. Electoratul aşteaptă ca alesul să-şi facă treaba în forul în care l-a trimis, dar să nu-l facă de rîs nici acasă.

Aici, unde situaţia e atît de albastră, cui îi arde ce face politicianul în timpul liber? Măcar de-ar face ceva în timpul celălalt. Mă uit pe ziare: publicaţii de mare tiraj construiesc primului ministru imaginea unui beţiv. O fi, n-o fi? Cui îi pasă atîta timp cît răspunsul n-o să crească pensiile, nici salariile. Şi fiindcă nimeni nu este interesat să ştie, presa n-o să investigheze serios trecutul premierului.

Mai departe: nici căsnicia omului politic nu interesează. În SUA prima doamnă e pe prima pagină. La noi nu e nici pe ultima. Nu apare nicăieri, n-are nici o părere, nu se ştie dacă stă la Palat, nu-şi însoţeşte soţul în campania electrală şi în general nu-l însoţeşte. Un occidental ar fi intrigat. Noi nu.

Dar să lăsăm prima doamnă. Spuneţi repede numele a trei soţii de politicieni. Dina Cîmpeanu şi, şi... Şi gata. Sînt zeci de miniştri, sute de parlamentari, mii de primari căsătoriţi. Cu cine? Nu interesează nici ca bîrfă. Foarte, foarte rar apar în paginile gazetelor crîmpeie de viaţă - excepţia confirmă regula. Uneori te cutremuri. Scrie că mama naturală a preşedintelui ar trăi mizer într-o mahala. Şeful unui partid la putere ar fi fost implicat într-un proces de homosexualism. Iar soţia primarului din C. ar fi încercat să se sinucidă din cauza lui.

Cum apar, aşa se sting aceste articole. Nu rămîne nimic, nimic. Nici azi nu ştim ce s-a întîmplat cu mama preşedintelui sau cu nevasta primarului.

De fapt cine sînt oamenii care ne conduc? Ce ştim despre ei? Au realizat o căsnicie înainte să facă Constituţia? Au făcut armata înainte să voteze bugetul armatei? S-au înţeles cu vecinii pînă să trateze cu ungurii? Au avut măcar un cîine înainte să decidă soarta cîinilor vagabonzi?

Adevărul e că habar n-avem cine sînt cei care ne conduc. Şi, deocamdată, nici nu ne interesează.

Răsvan POPESCU

© C. Bumbut

Elogiul tarabei

Dintre invadatorii spaţiului public în tranziţie, taraba a fost de la început hulită cu convingere – şi aşa a rămas pînă astăzi. Nici o anchetă pe teme cetăţeneşti nu uită "să se ia" de tarabă cu parapon: periferia inundă centrul – ni se spune; întreprinzătorii cu piele smeadă ocupă orice loc, fac zgomot, răspîndesc kitsch-ul fără nici un control, vînd marfă proastă, blochează trecerile cu tejghelele lor improvizate.

Şi la urma urmei, aşa este. Orice poate fi transformat într-un loc privilegiat unde publicul şi privatul îşi împart sferele de influenţă şi îşi stabilesc teritoriile. Există tarabe fixe şi altele mobile, cu roţi mari sau pe rotile; există tarabe cu coviltir improvizat, acoperite cu plastic cu festoane, cu umbrelă şchioapă şi jegărită, sau cu umbrele foarte mari, din pînză albă de corabie, pătrate – design italienesc, lucru de import. Tarabele high tech sînt complicate alcătuiri cu rafturi curbate, tiranţi şi montanţi, extensibile sau pliabile; există tarabe "non stop", "24 din 24", sezoniere, jurnaliere, tarabe fără echipament tehnic şi tarabe cu infrastructură: de la frigiderul tarabei de îngheţată, un cablu gros şerpuieşte pe trotuar, pe sub tălpile trecătorilor către prima uşă de bloc şi cea mai apropiată priză.

Taraba iubeşte compania, are instinct gregar şi exploatează cu îndemînare avantajele concurenţei directe. Prescripţiile urbanismului raţionalist nu îi inspiră încredere. Acolo unde ştiinţa desenează cercuri, ierarhizează nevoile şi compară frecvenţa drumurilor la piine cu cea la sifoane sau nasturi pentru a acoperi în chip uniform toate colţurile unui oraş, cu raze de acces îngrijit cronometrate, taraba şi patronul ei procedează fără metodă lăsînd totul în seama flerului. Sigură de marea sa mobilitate, taraba se asociază în colonii dense şi profită pe loc de locul aglomerat: zonificarea rezultă de la sine, mai ales că tarabagiul ia decizii rapide, le pune imediat în aplicare şi nici nu se îngrijorează prea tare de soarta "biznesului" său: de nu va merge bine afacerea, taraba se mută în altă parte. Manuale de instructaj pentru programe de calculator? În faţă la ASE. Cărţi mai vechi – dar valide – de artă şi istorie? Deocamdată – pe balustradele pasajului de la Universitate, pentru că foarte curînd cel mai murdar, mai durabil şi mai dezordonat şantier din Bucureşti – cel din pasajul subteran – va lăsa locul buticurilor luminate cu neon, cu plafoane suspendate şi pardoseli prea alunecoase şi oglinzi în exces, desenate ca la carte. Pioneze, pixuri şi agrafe de birou? La poarta şcolilor. Tigăi, aţă, hîrtie igienică, bere şi pastile contra ţînţarilor? Oriunde cumpărătorul o cere, conform geografiei nou croite de pactul tacit dar foarte eficace între "public" şi "privat" negociat de tarabă.

Deşi mănîncă pe stradă şi floricele, şi hot dogs, şi îngheţată de la chioşc, şi cumpără cu frenezie la tarabă – iar de nu cumpără, măcar cască gura cu mare plăcere – opinia publică îi găseşte tarabei nenumărate păcate. Sfînta revoltă a bravului orăşean invocă justificări şi aduce argumente. Taraba invadează urbea cu impertinenţă şi aduce daune vizibile simbolurilor persistente ale urbanităţii. Din cauza tarabei, spune vocea cetăţii, oraşul îşi pierde grandoarea şi prestigiul. Agora nu mai e solemnă, decorul definitiv al arhitecturii, semn rîvnit al accesului la civilizaţie, e împins în planul secund. Cetăţeanul nu mai e sigur de condiţia lui, în loc de faţade de piatră cu retorica lor grandilocvenţă, el se ciocneşte la tot pasul de edicule efemere, de tablă prost vopsită, cu inscripţii englezeşti stîlcite cu voioşie. O viaţă energică şi zgomotoasă, antrenată la periferie, bastardă, impudică, se instalează în clubul formal al "centrului" şi îl strică: în centru taraba nu are ce căuta, aici trebuie să se întîmple evenimente solemne, aici e loc pentru comunicare elevată, iar popularul ar trebui să fie admis numai în locurile special concepute de nostalgia elegantă a designerului de profesie. Publicul – ni se spune în ziare şi la televizor – vrea un oraş grandios, luminos, amplu, igienic. Publicul vrea ca utopia rea a Palatului Poporului şi a Căii Victoriei Socialismului să fie înlocuită cu o utopie bună, justă, corectă – de mari bulevarde şi "grands travaux" ca la Paris, eterne, fără kitsch, de un bun gust fără cusur.

Opinia publică ocărăşte taraba, detestă specula, zgomotul, contrabanda, corupţia, mirosul şi maldărele de cartoane, hîrtii murdare, cutii de bere şi coji de banană pe care coloniile comerţului efemer le lasă în urmă seara, cînd se retrage fluxul zilei urbane. Opinia publică aşteaptă să se facă în fine ordine,

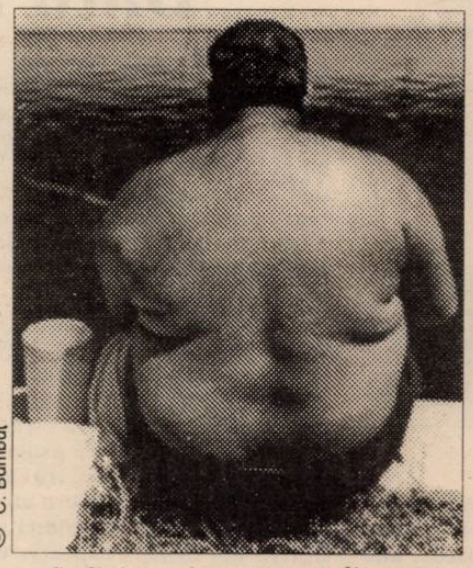

© C. Bumbut

să fie linişte, siguranţă, să dispară ca prin minune şi duse să fie mitocănia, bazarul, şarlatanii, înghesuiala. Comunitatea vrea să intre în Europa cu un comerţ civilizat. Dar cumpără mai departe de la tarabă.

Iar între timp tarabagiul, capitalist fără certificat, explorează cotloanele oraşului, descoperă care dintre locurile urbei e mai public decît altul, după criterii şi semnale de el ştiute (şi, vorba lui Petre Ţuţea, un cizmar intuieşte foarte bine unde anume să-şi aşeze calapodul), consfinţeşte vadul, atrage lume, adună experienţă de manager, trage şi foloase şi ponoase, are succes sau dă faliment, acumulează capitalul "primitiv" şi urcă o treaptă mai sus spre respectabilitatea negustorească, aspirînd la o dugheană definitivă. Taraba întreţine o sociabilitate vitală şi imediată, încurajează întîlnirile neprevăzute, schimbă itinerariile şi peisajele. Taraba redă străzii funcţia ei esenţială: loc de evenimente unde spaţiul public şi spaţiul privat îşi apără şi îşi conciliază interesele. Şi uite aşa, graţie tarabei, cronica morţii anunţate de mai multe decenii a urbanităţii îmi pare, mai ales în Bucureştiul tranziţiei, de-a dreptul prematură.

Mariana CELAC

Sînt solitarul sordidei intersecţii...

N-am decît să deschid fereastra şi de-aici, de la etajul şapte, ce-o să văd? Cum două mari drumuri publice, presărate cu mari şi mici gropi publice, îşi încrucişează peticele de asfalt cenuşiu închis cu alte petice mai întunecate. E opera suprematistă a celor din Administraţia Domeniului Public. Apoi, presupusul spaţiu verde, înconjurat cu gard metalic ruginit. El seamănă cu o măreaţă chelie de lut pe care se răsfaţă trei fişii de iarbă uscată. E altă operă suprematistă a celor din Administraţia Domeniului Public. Şi loc favorit al încăierărilor dintre hutu şi tutsi - aşa i-am botezat pe cîinii intersecţiei. O să văd şi şobolanii, dacă-mi pun ochelarii, dar nu mi-i pun. De şobolani răspunde Regia de Salubritate Publică. În faţă, pe fostul maidan, palpită cele treisprezece cîrciumi în aer liber, identice, aliniate, ca un şir de mirese coreene. Cîrciumile se află pe domeniul public iar în scripte se cheamă unităţi de alimentaţie publică. Însă ele sînt rod al iniţiativei private şi loc al sociabilităţii private. Un tampon între dulceaţa - pînă la proba contrarie - a căminului şi vîltoarea obligaţiilor publice. Mulţi profită din plin de existenţa acestui tampon, îi văd mereu. Şi ce-o să mai văd? Blocuri - turmă geometrică - orizontu-ntunecîndu-l. De la fereastră, trimit în lume norişori de fum de ţigară. "Lumea" trimite către mine batalioane de ţînţari. Şi ei sînt "ai Primăriei". Eu aşa îi consider.

Am zis suprematism şi aşa şi pe dincolo. Nu dispun însă de atîta rafinament, e o poză. Priveliştea pe care am descris-o şi pe care o am sub nas zilnic nu încetează să mă exaspereze. Afară-din-casă se întinde un spaţiu al agresiunii. Am început, mai de mult, să-i caut pe autorii acestei cotidiene agresiuni. De grămada de noroi din colţ răspundea o instituţie. De groapa de colo - alta. Ca jurnalist, am stat de vorbă cu mulţi "factori responsabili". Cu primarul de azi al Bucureştilor am discutat de cîteva ori. Pentru ca urbea să arate onorabil ar fi nevoie de bugetul României pe doi ani, aşa mi-a spus. Am ascultat zeci de explicaţii. Cele mai multe - perfect valabile. Instituţiile astea nu funcţionează prea grozav pentru că... e tranziţie. Am obţinut o frumoasă victorie: acum mi-s o mimoză oripilată de urîţenia progresivă a cartierului, dar o mimoză gînditoare! Care ştie de ce şi ce şi cum cu urîţenia asta.

Totuşi, nu pot să nu remarc un lucru. Descrierea lui afară-din-casă, ai observat, nu?, e o veritabilă enumerare zoologică - cîini, şobolani, ţînţari... Spaţiul public, suprapopulat de creaturile astea, şi de cîte şi mai cîte altele, a încetat de mult să mi se mai propună ca spaţiu al civilizaţiei, al culturii. Paragina cartierelor de la periferie a deschis porţile cetăţii - asaltului naturii. Ca-n descolindatul din Creangă: "Drele pe podele / Bureţi pe pereţi...". Dar acolo, ţii minte, era vorba de ruina casei gospodarului inospitalier, era blestemat spaţiul privat.

E momentul să încetez cu elegiile şi cu acuzele implicite (cu turmele de blocuri ne-a căptuşit comunismul) şi explicite (municipalitatea nu-şi face datoria faţă de cetăţean) fiindcă...

N-am decît să cobor în stradă şi să mă uit la blocul meu. E tare coşcovit şi afumat, arată lugubru. "Bureţi pe pereţi..." - pereţii exteriori. Să ştii că-n el locuiesc oameni nu tocmai sărmani. E bloc "proprietate" încă de pe vremea lui Ceauşescu. Cînd se strică liftul, urc pîş-pîş şapte etaje şi văd o groază de uşi masive de stejar, sculptate cu motive florale şi decorate cu cap de leu din alamă lustruită. Uşile astea, care separă spaţiul privat de spaţiul comun, ostentează bunăstarea proprietarilor. Oare de ce nu ne-am putut pune de acord să plătim cu toţii o femeie de serviciu, să mături scara? Sau să primim cu toţii o echipă de dezinsecţie, ca să scăpăm împreună, să nu ne mai chinuim în războaie private cu gîndacii mutanţi din cochetele noastre bucătării? Cît despre zugrăveli exterioare...

Aşa că vezi, agresiunea de care vorbeam e cu dus-întors. Urîţenia lui afară-din-casă nu e numai opera autorităţilor publice. Ci şi a noastră. Şi nu poţi să mergi cu capul în pămînt, ca să nu vezi ce-i în jur. Fiindcă pe jos mi ţi se lăfăie gunoiul. Atît public, cît şi privat.

Delia VERDEŞ

Mahalaua-nvingătoare

Spaţiul public este printre cele mai importante elemente constitutive ale oraşului; un sat este aproape doar suma proprietăţilor private ale localnicilor (ograda naşului, casa popii, curtea tuşii Ilinca etc.) - toponimia e elocventă; spaţiile comunitare sînt extrem de reduse. (O să spună cineva - da, dar fierăria lui Iocan? Este *a lui Iocan*, chiar dacă e loc de adunare). Viaţa unui sat este suma căsătoriilor, naşterilor şi deceselor scrise-n registrul primăriei; pe cînd oraşul are o energie a sa interioară, care pune viaţa comunităţii în mişcare. Oraşul înseamnă continuă transformare, înseamnă forfotă şi agitaţie - iar fizic, toate acestea îşi găsesc loc de desfăşurare în spaţiul public.

În germană termenul este *"der öffentliche Raum"*; etimologic, trimite extrem de precis la o caracteristică primordială a spaţiului public: deschiderea către orice posibilă activitate a mulţimii. Pe aici se scurg şuvoi oamenii, aici se joacă copiii, aici se adună comunitatea, încep revoltele sau se sărbătoreşte.

Piaţa medievală este un spaţiu public care spune foarte multe despre mentalitatea oraşului medieval apusean: orăşenii sînt o comunitate puternică, stăpîni peste propriul lor oraş bine delimitat între ziduri groase (oraş pe care îl împodobesc cu catedrală şi primărie mai înalte şi mai frumoase decît ale vecinilor) şi au un sentiment de apartenenţă la oraş şi de responsabilitate faţă de el extrem de adînci. E o comunitate care are nevoie de o piaţă unde să se adune şi să ia hotărîri privind propria ei soartă şi soarta oraşului ei.

În Bucureşti nu avem vreo astfel de piaţă, pentru că aici stăpînul (ba chiar mai mult: proprietarul) oraşului era domnul, iar tîrgoveţii nu luau parte la hotărîri; deci un loc de adunare era nu numai de prisos, ci chiar incomod pentru domn. (Incomodă este de altfel adunarea mulţimii şi pentru domnitorii de azi ai României, şi de aceea nici măcar nu se încearcă amenajarea unui astfel de spaţiu.)

În Bucureşti nu există deci prin tradiţie un loc al comunităţii, adică nici respectul pentru spaţiul public, respect ce azi jalnic încearcă să-l impună nişte legi urbanistice pe care tot românul le ocoleşte dibaci ("Ce i-am mai fentat la primărie!...").

Astfel se face că pe spaţiile verzi dintre blocuri se taie pomii şi se pun nişte coşmelii prefabricate numite cu mîndrie de apropitari "garaje" (Nu ştiţi că nu-i voie de la primărie? am întrebat-o pe-o vecină care tocmai vroia să-l planteze; mi-a răspuns à la Văcăroiu către Băcanu: "Fugi d'aicea, dom'le. De ce le fabrică statu' dacă nu-i voie?").

Aşa se face că circulaţia pe trotuarele noastre este sugrumată de mese, tarabe, dughene, chioşcuri cu nume răsunătoare (cu consoane dublate, să sune a limbi străine), unde micul întreprinzător vinde săpunuri, chiloţi, pastile de ţînţari, "Infractorul", banane, Sandra Brown, casete, hîrtie igienică, reviste porno, napolitane, ţigări ş.a.m.d. (doar ştim cu toţii).

Aşa se face că în parcuri (spaţiu public, al nostru - al tuturor) sînt betonate hălci mari de gazon pentru cîte-o terasă kitsch-ioasă.

Aşa se face că frumoase case vechi sînt mutilate de firme şi zugrăveli mitocăneşti.

Primăria ştie şi ridică din umeri. (La o emisiune T.V. - care atingea şi problema acestor garaje - un vice-primar vag agramat spunea că nu sînt fonduri pentru inspecţii. Muritorul de rînd se tot întreabă unde se duc fondurile primăriei, pentru că pe caldarîmul plin de gropi ristă clipă de clipă să-ţi frîngi gîtul, dosurile blocurilor duhnesc a gunoi, iar praful e de mult un element de bază şi omniprezent *chez nous*).

Să nu înţeleagă cineva că aş fi împotriva privatizării: aici este vorba de acea mică dughenizare, un fenomen de mitocănie generalizat (în sensul primar pe care îl dădea cuvîntului H.R.Patapievici la o emisiune de-a lui Iosif Sava: imitare greşită, neînţeleasă, la periferie, a unui model de la centru - mitocul şi catedrala constantinopolitană; aici, modelul e comerţul occidental) care sufocă Bucureştiul.

Este ucigătoare această indiferenţă a autorităţii faţă de spaţiul public, prin care un oraş şi oamenii din el trăiesc şi respiră. Această atitudine este de fapt o reflectare a indiferenţei faţă de omul de rînd: este de ajuns, de exemplu, să te gîndeşti la spaţiile de relaţii cu publicul de la primării şi prefecturi, unde trebuie să bîntui pe coridoare sumbre în căutarea unui ghişeu negăsibil sau, odată găsit, deja închis; unde de pe pereţi strigă la tine afişe terifiante ("Intrarea STRICT OPRITĂ!", "NU ne ocupăm de PENSII! NU INSISTAŢI!", "Vinerea nu avem program cu publicul!, "Nu ciocăniţi în geam!" etc.); unde nu există un scaun pe care să te aşezi, unde te loveşti mereu de uşi sigilate, de geamuri acoperite cu carton şi de sictirul funcţionărimii.

(Ar trebui ca tuturor acestora, ca şi poliţiştilor care te privesc de sus şi gardienilor publici care în parc, ziua-n-amiaza mare, îţi cer actele, publicul să le spună odată calm dar răspicat: "Voi trăiţi din impozitele noastre!" Dar atunci am fi deja în Statele Unite.)

Bucureştiul capătă pe zi ce trece o imagine de organism construit prin aglutinare, cu dezvoltări tumorale, necontrolate, un organism anormal în care entropia creşte neînfrînat spre dezastru.

Dar ceea ce e şi mai tragic este degradarea pînă la dispariţie a mentalităţii urbane, care presupune sentiment de apartenenţă la urbanitate şi respect nu doar faţă de ce-i numai al tău, privat, ci şi faţă de ce e public - într-un cuvînt, faţă de oraş.

Fraţilor, faceţi ceva pentru liniştea noastră!

Irina BALDEA

Bath sau iluzia sociabilităţii

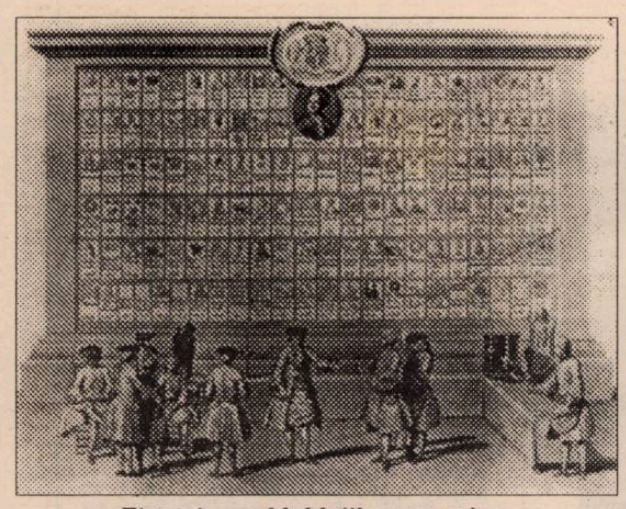

Fig. 1 Ansamblul lojilor masonice. Anglia, circa 1703

Revoluţia de catifea de la 1688 a marcat, în Anglia, sfîrşitul unei dureroase tranziţii. Întreg secolul al XVIII-lea a cunoscut, sub dinastia străină de Hanovra, un proces de îndulcire a moravurilor şi de dezvoltare a vieţii comunitare, care nu a întîrziat să producă o reconfigurare a spaţiului public. Locuinţa autonomă – castelul englezului – cedează locul unui ansamblu organizat prin contiguitate orizontală sub forma şirului (terrace), a pătratului sau cercului care delimitează o piaţă (square, respectiv circus), sau sub forma specific britanică a semilunii (crescent). Această soluţie reprezenta un fericit compromis între economicitate şi efectul estetic global, analog compromisului politic care condusese la reconcilierea naţională.

Contrar aşteptărilor, nu Londra a dat tonul înnoirii în concepţia urbanistică, ci un oraş de provincie cunoscut prin termele sale romane, Bath. Se adunase aici, sub influenţa unui personaj de curte, "Beau" Nash, un grup elitist preocupat de cizelarea manierelor în vederea unei articulări mai complexe a relaţiilor sociale. Această lume, din care făcea parte şi Jane Austen, atentă să ia din preajmă materia primă pentru romanele ei sarcastice, îşi găsise arhitectul în personalitatea contradictorie a lui John Wood. În creaţia lui, Wood reunea aparenţele raţionale ale neo-clasicismului cu o concepţie ceţos-romantică legată de tradiţiile druidice pre-romane, totul integrat în sinteza ocultă a masoneriei transnaţionale.

Se pare că şi în secolul al XVIII-lea, ca şi astăzi, lista societăţilor secrete era la îndemîna tuturor (Umberto Eco menţionează în "Pendulul lui Foucault" chiar un anuar telefonic al acestora). Vedem astfel în **figura 1** ansamblul lojilor masonice ale timpului, între care am marcat-o pe aceea din care făcea parte John Wood. Masoneria modernă, ne spune D.A. Lăzărescu în cunoscător, apare, de altfel, în Anglia la 1717 şi este la originea instituţiei clubului englezesc. Este interesant de observat că marile restructurări urbane au fost deseori de inspiraţie masonică. Parisul a fost sistematizat în timpul lui Napoleon al III-lea (notoriu mason) de către baronul Haussman (anagramă fonetică), iar despre demolatorul Bucureştilor se spune că făcea parte din malefica şi corupta lojă Propaganda Due. Atît marile bulevarde ale Parisului, cît şi bulevardul (pe atunci) Victoria Socialismului au fost tăiate astfel încît autorităţile să poată gestiona mai lesne spaţiul public în care mulţimile să circule nestingherit în libertatea lor aparentă. Dincolo de raţionalitatea acestei concepţii, există însă şi un alt sens, mai puţin evident.

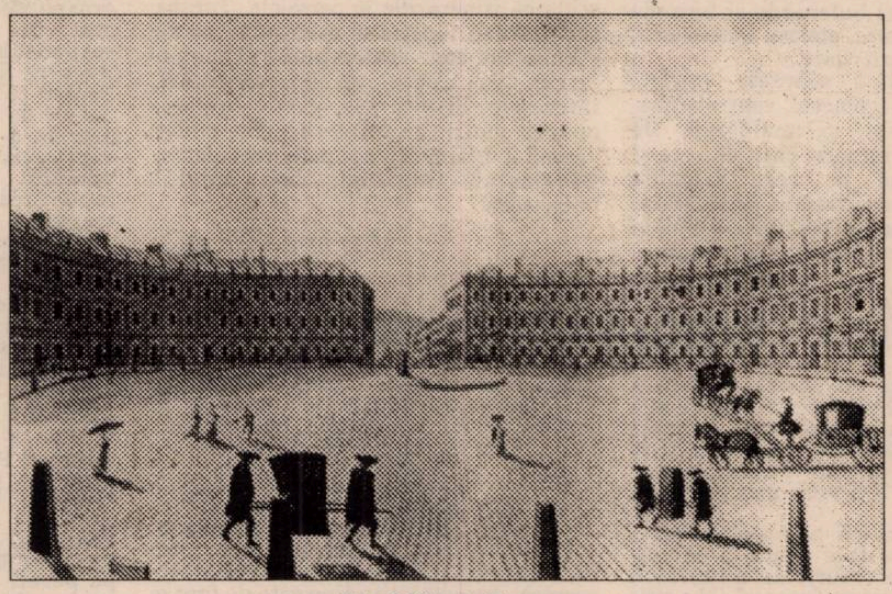

Fig. 2 King's Circus

Configuraţia spaţiului public, departe de a fi guvernată doar de considerente utilitare şi estetice, este expresia unui mesaj a cărui semnificaţie, deşi transparentă doar pentru cei iniţiaţi, acţionează subliminal şi asupra trecătorilor indiferenţi la misterul care planează asupra lor.

Aşa sînt cei care traversează piaţa rondă din **figura 2**: la prima vedere un amfiteatru roman cu trei corpuri circulare de clădiri avînd trei nivele, fiecare dintre ele ornat respectiv cu coloane din cele trei ordine clasice: doric, ionic şi corintic. Existenţa a trei străzi care pornesc din vîrfurile unui triunghi echilateral înscris în King's Circus (**fig.3**) împiedică orice perspectivă vastă de tip Champs-Elysées sau Şoseaua Kisseleff. În schimb, se aduce astfel aminte celor care au uitat că triunghiul înscris în cerc este simbolul masonic al Trinităţii în Eternitate. Coloanele dorice de la nivelul străzii susţin o friză de simboluri masonice asemănătoare celor care decorează, la noi, soclul statuii lui Eliade Rădulescu. În timp, centrul rondului a fost ocupat de o bogată vegetaţie, trecătorii fiind astfel împiedicaţi să traverseze piaţa, ei parcurgînd circumferinţa cufundaţi în lectura mesajului înscris în friză. Aparenţa neoclasică a ansamblului este negată de însemnările rămase de la John Wood, care menţionează că integrarea celor trei ordine de coloane avea drept scop refacerea simbolică a Templului lui Solomon. Tradiţia masonică afirmă că Pitagora, ajuns în Babilon, a avut contacte cu evreii aflaţi acolo în robie şi a preluat de la ei, pentru a le aduce în Grecia, cele trei ordine clasice primite de Moise de la Dumnezeu şi folosite pentru prima oară în construcţia Templului lui Solomon. Pe de altă parte, tradiţia romantică a druizilor a inspirat diviziunea atît a rondului, cît şi a semilunii, în cîte 30 de unităţi

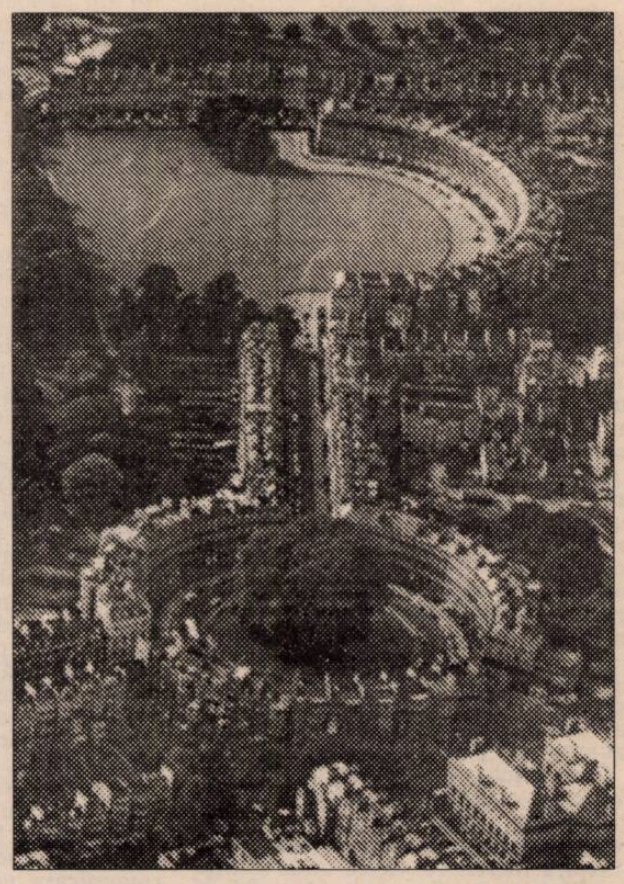

Fig. 3 Bath. Concepţia de ansamblu a spaţiului public

locative, tot atîtea cîţi megaliţi numără ansamblul, situat nu departe de Bath, la Stonehenge. Această potrivire, alături de dispunerea circulară prezentă la Stonehenge şi la Staton Drew, coroborate cu însemnările lui Wood, sugerează identificarea unităţii urbane King's Circus cu un templu al Soarelui, respectiv identificarea lui Royal Crescent cu un templu al Lunii (**fig. 3**). Să mai spunem, sub beneficiu de inventar, că strada care le leagă este cunoscută în Anglia prin frecvenţa ridicată a sinuciderilor.

Încercarea de a impune o concepţie urbană unitară într-o ţară în care înclinaţia naturală a cetăţenilor către intimitate şi izolare este atît de pronunţată a trebuit însoţită de un permanent efort al autorităţii pentru a prezerva efectul estetic de ansamblu al acestor complexe locative. Ocupanţii frumoaselor clădiri se simt frustraţi în tendinţa de a-şi manifesta identitatea şi dreptul la diferenţă prin, să zicem, alegerea unor perdele cu model ieşit din comun sau chiar prin zugrăvirea într-o culoare arbitrară a segmentului propriu de locuinţă, ambele fapte riguros interzise de către municipalitate.

Bath a început prin a fi o încercare de netezire a asperităţilor private în favoarea unui mediu public al convieţuirii conforme cu normele estetice. Eleganţa sa artificială, anorganică, asemănătoare cu cea a Brasiliei, nevroza latentă a locuitorilor care se aventurează rareori în spaţiile publice arată că tot ceea ce s-a reuşit a fost înscrierea unui mesaj ocult într-un spaţiu de iluzorie sociabilitate.

Adrian MIHALACHE

Ce mesaj va fi fost înscris în blocurile din centrul civic? Se spune că, văzute din avion, ele ar forma numele lui Nicolae Ceauşescu.

Casa din aleea Primăverii

Revoluţionarii de ocazie care, în decembrie '89, au dat buluc în reşedinţa Ceauşeştilor din Primăverii, refăcînd parcă scenariul cu ţăranii de la '907 nimeriţi din focul răscoalei în splendoarea năucitoare a unui conac, au reacţionat, se pare, diferit de moşii lor cu furci şi topoare. Cel puţin două din reacţiile lor de atunci mi se par mie, acum, inadmisibile.

Şi una este reacţia estetizantă, aceea de a strîmba din nas faţă de infinitul prost-gust cu care soţii Ceauşescu îşi aranjaseră interioarele, într-un talmeş-balmeş de mobile, obiecte şi materii, pe cît de preţioase, pe atît de diverse. Cealaltă reacţie, mai puţin estetică (şi încă şi mai puţin etică) a fost a celor care, sub presiunea evenimentelor, copleşiţi aşadar de măreţia idealurilor revoluţionare, nu s-au putut împotrivi slăbiciunii (omeneşti, dealtfel) de a subtiliza şi ei acolo ba o solniţă de argint, ba un "omagiu" de porţelan suflat cu aur... deh! suveniruri ale unei zile petrecute ca leii!...

Nu-i exclus ca aceste două moduri diferite de a privi interiorul ceauşist - pe de o parte repulsie, pe de altă parte aderenţă... maximă - să se fi întîlnit, mai mult sau mai puţin din întîmplare, într-un acelaşi individ. Justificarea unor atari persoane n-ar suna însă prea nepotrivit. Parcă şi aud: "Cam încărcat decorul, ia să-l mai aerisesc niţel, debarasîndu-l de acest superb Gallé care dă prost pe mobila asta Empire..." sau chiar: "Al naibii Odios, ce lucruşoare drăguţe a strîns, mitocanu', avea el habar ce-i aia porţelan de China!? Ia mai bine să ia băiatu-aicea, că tot a scăpat neamul de tiran şi deci i se cuvine."

Să furi e condamnabil. Dar să dai buzna într-un loc dedicat intimităţii unor inşi (nu-i aşa? "simpli cetăţeni") şi să le dai note pentru decor, asta e scandalos! Ai atîtea de condamnat la coana Leana, ce te-ai găsit să-i critici tocmai aranjarea budoarului? Înjură-l pe nea Nicu cît vrei, că se lăbărţa în palate şi că fura din patrimoniu, dar lasă aprecierile estetice pentru alte ocazii. Nu combaţi comunismul măsurînd franjurile de la draperii. Ce te doare pe tine de floricelele de stuc de pe tavan? În spaţiul său privat, omul poate să facă tot ce vrea. E prima regulă a capitalismului. Ceauşescu n-a fost decît un biet ţăran implantat la oraş, în definitiv. Dar, din moment ce nu erai agresat de kitschul ei, casa din Primăverii, ascunsă, ferită, aş zice chiar discretă, nu avea de ce să nască alte sentimente decît, poate, cele înrudite cu invidia şi curiozitatea.

Pentru mine curiozitatea e alta. De ce n-au dat oare năvală bucureştenii, tot în acele zile, să desfacă-n bucăţele Casa Poporului, aşa cum berlinezii au făcut cu Zidul? Ar fi fost o vandalizare legitimă, sublimă şi oricum mai onorabilă decît micile şmangle din strada Primăverii. Pe lîngă c-ar fi însemnat un mare exorcism naţional, o sursă de energie sufletească pe cîteva luni bune, aceasta ar fi rezolvat o problemă esenţialmente publică: edilitară şi morală. Ceauşescu a fost odios nu atunci cînd îşi cultiva în particular prostul gust, ci atunci cînd îl impunea, împilător, naţiei. Democraţia, e drept, informală, ar fi început într-adevăr să existe odată cu această reacţie populară, de afirmare a libertăţii, de luare în stăpînire a domeniului public, de amendare a monstruozităţii gîndirii dictatoriale. Nu mica rînduială domestică, ci marea rînduială statală ar fi fost pusă-n chestiune!

Dar ce scriu eu aici? Se vede că sînt nu doar anarhic, ci şi cam semănătorist. Nu lipsea mult şi aduceam vorba de "tradiţionalul bun-simţ al românului". Pînă una-alta, să vedem dacă Nadiei i se va aproba să-şi facă nunta la Casa Poporului, poate or să transmită ceva la televizor, să vedem şi noi ce rochii poartă cucoanele.

Florin DUMITRESCU

Între şi dincolo

© C. Bumbuț

Sferele termenilor public/privat sînt, fireşte, antinomice. Nimic nu pare a le apropia într-o blîndă şi salvatoare convieţuire. Sînt instalate în poziţii polare şi aşa sînt condamnate să trăiască. Tentativa de a le apropia sau a le confunda e născătoare de mari primejdii. Pentru că se cunosc, har Domnului, destule cazuri cînd tratarea sferei bunului public drept privat a dus, automat, la mari fraude. E probabil că eşecul utopiei comuniste s-a datorat încălcării falsei idei că indivizii, fireşte privaţi, pot fi proprietari ai avuţiei publice. Fiind toţi proprietari fictivi, avuţia publică nu mai era a nimănui sau cu un termen abstract a statului, care i-ar fi reprezentat pe toţi indivizii. Şi cum statul este, s-a dovedit dintodeauna şi peste tot, un prost gestionar, praful s-a ales din avuţia publică. Înfruptarea din aceste bunuri ale tuturor şi, de fapt, ale nimănui, era nu o tentaţie greu de învins ci o regulă generală. Şi cînd nu se înfrupta din ea, distrugea cu bună ştiinţă şi cu argumente ce păreau imbatabile. Într-o vară de vacanţă pe vremea studenţiei mele (1951-1955), lucrînd ca zilier la Cooperaţia din Botoşani ca să-mi adun bani pentru a-mi cumpăra, pe cartela cu puncte, un palton, am fost martorul unei scene pe care n-o pot uita. Doi tineri, după ce descărcaseră un camion cu sticle de lampă, le aşezau în magazie. Mare mi-a fost mirarea cînd am văzut că spărseseră vreo sută de bucăţi, repede şi sistematic. Întrebîndu-i de ce fac asta, mi-au răspuns că regula e ca, la manipularea acestui fel de sticlărie, să se acorde un procent fix de pierdere. Dacă la acest transport, care nu înregistrase pierderea legiuită, se constată o abatere de la regulă, se poate, cumva, diminua sau anula cu totul procentajul de pierdere. Ceea ce pe viitor, cînd pierderea s-ar produce totuşi, să le fie imputată. Un negustor, stăpîn grijuliu al proprietăţii sale, n-ar fi comis, evident, o astfel de distrugere. De atunci, într-o vreme încă neaşezată, cînd comerţul particular dăinuia alături de cel de stat în formare, mi-am dat seama că avutul public e o noţiune vagă, şi că cei care îl mînuiesc îl părăduiesc, cînd nu-şi însuşesc porţiuni din el.

Sigur, corupţia e un fenomen general pe care îl întîlnim în toate regimurile socio-economice. Dar în comunism, ea capătă dimensiuni înspăimîntătoare. O birocraţie corpolentă şi rapace, fără de care sistemul s-ar bloca instantaneu, se înfruptă nesăţios din avuţia publică. Să ne amintim ce se întîmpla cu agricultura "cooperativizată" sau cea de stat. Toată lumea se înfrupta aproape pe faţă. Ţăranii "furau", de pe cîmp, din recolta neculeasă, mai marii locului îşi făceau, nestingheriţi, partea iar activiştii de partid şi funcţionarii de stat plecau la oraş cu portbagajul maşinii burduşit. Chiar în sectorul industrial peşcheşul tradiţional era cu fervoare utilizat. Orice livrare de materie primă se obţinea, din partea unei întreprinderi, (cu toată repartizarea centralizată prin C.S.P.) numai în schimbul unei sarsanale bine căptuşite. Şi se inventase sistemul aberant al unor întreprinderi industriale care funcţionau cu pierderi planificate. O anomalie economică mai sugrumătoare nici că se putea. Tot sistemul economic era, atunci, gripat, încît, prin 1988, un înalt demnitar al regimului mă asigura că, economic, situaţia nu mai poate dura decît doi ani şi se asfixiază definitiv. Faptul s-a produs mai repede, peste numai un an. Şi, cum se ştie, datorită revoluţiei din decembrie 1989. Dar ea înlătura o stare de fapt care, economic, era grav blocată de dinainte. Ce să mai spunem de haosul economic generalizat, de stagnarea productivităţii, de tehnologiile învechite şi de bunul plac care domnea peste tot, hotărît de la centru, într-o devălmăşie ce înspăimînta. Iar furtul din avutul obştesc (cum se numea avuţia publică) făcea ravagii.

Există însă în orice ţară anumite sectoare care se constituie în regii de stat. Ele sînt de interes fundamental şi statul înţelege să-şi păstreze controlul direct asupra activităţii lor. Inutil să spun că, de obicei, aceste domenii sînt perdante, statul subvenţionîndu-le. Dar reprezintă procentaje minimale în structura economică a unei ţări, încît subvenţionarea bugetară e suportabilă. În tranziţia în care ne aflăm la noi, totul e amestecat şi indistinct şi sectoarele subvenţionate fiind atît de ponderoase, încît sufocă efectiv economia întreagă. Să sperăm că marea privatizare, încă neîncepută, va salva starea de lucruri şi, cîndva, (cine ar putea spune cînd?) ţara va ieşi la liman. Însă acum şi atunci există un sector care, privatizat sau neprivatizat, trebuie să aibă parte de sprijinul statului. Este cultura în înţelesul ei fundamental (un anume tip de carte, teatre, muzee şi situri istorice, clădiri de patrimoniu). Aşa a fost întotdeauna, aşa trebuie să fie şi azi. La noi, în anii treizeci, în sectorul editorial, a funcţionat acea extraordinară instituţie care a fost Fundaţia Culturală Regală. Aici, atunci, s-a inaugurat publicarea, în impresionante ediţii critice, a operei scriitorilor români fundamentali. Acest act cultural, fără de care o cultură matură e de neconceput, nu putea fi realizat de multele edituri private existente. Era datoria unei instituţii publice, cum a fost aceea amintită, de a restitui, prin restaurare filologică şi critică, legatul spiritual al înaintaşilor. Şi nu uit să amintesc şi acele extraordinare ediţii definitive din opera scriitorilor contemporani cu renume consacrat. Nu interesează de unde îşi primea fondurile regele Carol al II-lea. Important e că le aduna şi le punea la dispoziţia Editurii Fundaţiei Culturale Regale. În ultimele cinci decenii acest efort editorial a fost continuat, prin grija unor cărturari dăruiţi. Dar, uneori, ediţiile critice erau carente, pentru că textul, nerestituit integral, era amputat prin croşetare. Acum, totul ameninţă să se prăbuşească, cu daune culturale incalculabile. Crearea acelui mamut instituţional care se numeşte "Casa de presă şi editură Cultura Naţională", rău gîndită şi improvizat clădită, nu funcţionează cum trebuie. Şi, mai ales, nu are fonduri decît pe hîrtie. Practic, perioade întregi şi niciodată previzibile, această instituţie pluteşte în vacuum financiar, neputînd subvenţiona nimic, pentru elementarul motiv că n-are bani. Întotdeauna Ministerul de Finanţe decide că are nevoi de finanţare mai urgente decît utilităţile culturale. Dacă lucrurile continuă astfel, întreaga strategie proteguitoare asupra culturii se prăbuşeşte, fără putinţă de salvare. Şi daunele, repet, sînt incalculabile, fără voie, putinţă de redresare salvatoare.

Z.ORNEA

Nae Ionescu
între public şi privat

Una dintre cele mai incitante şi mai importante teme pe care le-a dezbătut "Dilema" în vremea din urmă a fost "cazul Nae Ionescu". Numărul de la începutul lui iulie a adus în discuţie exegeze şi mărturii privind o personalitate dominantă din perioada interbelică: o perioadă care revine în forţă în zilele noastre atît datorită faptului că a fost cumplit deformată de propaganda comunistă, cît şi datorită înaltului nivel intelectual atins de un moment ce poate prinde contururi de model sau reper.

Propaganda comunistă a radicalizat clasificările şi a trecut mai toate grupările ostile ideologiei comuniste sub denumirea "legionarism". Pînă în ziua de azi, mai toate curentele ostile regimului, impregnate de un sentiment sau o atitudine religioasă, sînt rapid taxate drept legionarsm. Stereotipul, ca orice simplificare, a prins uşor şi în străinătate şi am putut auzi cu uimire chiar un profesor de la Université Libre din Bruxelles care, atunci cînd era evocată rezistenţa din munţi sau memorialistica foştilor condamnaţi politici, explica sigur pe sine "de sorginte legionară".

Mi se pare că nu sîntem imuni în faţa urmărilor propagandei care s-a dezlănţuit peste 40 de ani împotriva culturii româneşti şi de aceea cred că sîntem datori să începem să distingem din nou nuanţele din cadrul "dreptei" româneşti. Alexandru A. Popovici avea dreptate să sublinieze faptul că Nae Ionescu nu trebuie idolatrizat şi nici demolat, ci reconsiderat pe urmele judecăţii lucide a celui care l-a cunoscut şi l-a cîntărit bine – Mircea Vulcănescu. Altfel, riscăm să confundăm misticismul cu obscurantismul şi tradiţionalismul cu reacţionarismul, afirmînd că discipolul lui Nae Ionescu, Mircea Eliade, "s-a rătăcit în labirintul spiritualităţilor obscure", aşa cum face Edgar Reichmann într-o recenzie la două reeditări ale marelui gînditor, apărută în "Le Monde", la începutul acestui an. Sau să aducem vorba despre Garda de Fier, atunci cînd discutăm corespondenţa lui Eliade cu Raffaele Pettazzoni (*L'Histoire des religions - a-t-elle un sens?*, Cerf, 1994): în loc să reliefeze interesul deosebit al poziţiei lui Eliade, care arată clar că experienţa religioasă nu face parte din imaginarul unei societăţi, situîndu-se pe un domeniu separat, ancorat în adîncurile fiinţei umane, în timp ce Pettazzoni opinează că orice experienţă religioasă se integrează în imaginar şi trebuie localizată istoric, recenzentul Maurice Olender evocă legăturile lui Eliade cu Garda de Fier, ignorînd substanţa cărţii de care se ocupă (în acelaşi număr al ziarului "Le Monde"). Dacă punem sub aceeaşi fimă ataşamentul faţă de tradiţie, antisemitismul, respingerea incitărilor la revoluţie, asasinatul politic şi refuzul de a separa politica de valorile spirituale, atunci nu ne mai rămîne decît o singură ieşire: să considerăm că viaţa intelectuală românească a pendulat mereu între extreme, între socialismul radical şi fascism, ceea ce nu este numai fals, ci şi o probă de rea credinţă.

O inteligenţă ieşită din comun, ca aceea a lui Nae Ionescu, nu poate fi caracterizată cu formule preluate de la seminariile politice dirijate de defunctul partid comunist. Mare parte din judecăţile filosofului sînt pertinente şi valabile, ca atare o respingere globală este absurdă. Ni se pare că latura vulnerabilă a lui Nae Ionescu nu se află nici în misticismul şi nici în tradiţionalismul lui, ci în relaţia dintre privat şi public. În acest sens, o lectură în paralel a *Prelegerilor de filosofia religiei* şi a *Fenomenului legionar* ni s-a părut lămuritoae.

Cursul de filosofia religiei ţinut în 1925 a constituit, fără îndoială, un eveniment în viaţa intelectuală românească: pentru prima oară, filosofia era adusă în dialog cu teologia, după ani de separare deplorabilă. Pînă astăzi, profesorii de filosofie se simt dispensaţi să posede cunoştinţe teologice, aşa cum medieviştii iluştri ignoră scolastica sau mistica bizantină. Cu Nae Ionescu asistăm la o revenire la normal, întrucît profesarea filosofiei nu se mai desfăşoară după normele chimiei organice sau ale anatomiei, ci este animată de o salutară curiozitate intelectuală care o poartă spre sursele şi sensul gîndirii. Încă din prima lecţie, profesorul afirmă: "nu mă simt solidar nici cu actuala criză anti-intelectualistă a filosofiei, cum nu mă simt de altfel solidar nici cu actuala prefacere sau reînnoire religioasă a omenirii". Cu alte cuvinte, cursul său nu este inspirat nici de antiraţionalism, nici de spiritualismul, în mare parte tulbure, din secolul 20.

Expunerea profesorului este dominată de conceptele fundamentale ale Ortodoxiei – apofatismul care pune în lumină capacitatea omului de a cunoaşte energiile divine, dar şi incapacitatea de a cunoaşte pe Dumnezeu în esenţa Lui, precum şi sinergia care aşază experienţa religioasă pe temeiul permanentei colaborări a voinţei umane cu cea divină. Mai mult, în spiritul toleranţei tradiţionale, el adaugă că există o ordine logică în procesul cunoaşterii divinităţii şi că, întrucît "în această cunoaştere noi nu stăm sub imperiul revelaţiei, ieşim din cadrul procesului de revelaţie, tocmai de aceea adevărurile pe care noi le emitem în această operaţie nu sînt adevăruri absolute, ci ele sînt pasibile de aproximaţie". Cu alte cuvinte, Adevărul începe să fie cunoscut datorită efortului făcut de minţile omeneşti şi nimeni nu poate pretinde că se află în posesia Adevărului integral, care rămîne mereu acelaşi. În deplină logică, profesorul susţine mai departe: "Atributul secundar al divinităţii închide întotdeauna într-însul un element istoric, care este structura spiritului, a rasei în care acel act religios trăieşte... Cînd spun cuvîntul rasă, vreau să înţeleg toate elementele de contingenţă, de istorie, de timp şi de spaţiu cari determină la un moment dat o structură spirituală". Avem de-a face cu un concept de rasă care circula în viaţa intelectuală universală, ca la Taine printre alţii, şi nu cu conceptul nazist.

Curios este faptul că profesorul nu citează surse ortodoxe, ci pe Fericitul Augustin, Francisc de Assisi, Tereza de Avila, Ruysbroeck Admirabilul, ceea ce ne trimite la mistica renană şi occidentală, în general, şi nu la *Patericul* sau *Filocalia* ortodoxă, la acea dată neintrată în circuit larg. Se poate susţine că Nae Ionescu nu stabileşte o legătură clară şi solidă între gîndire şi acţiune. El înclină să lege filosofia religiei ortodoxe de experienţa religioasă occidentală şi să treacă pe un al doilea plan gîndirea clară pe care tradiţia ortodoxă o aşază la mijloc între practică şi contemplaţie. Am spune că apare aici o poziţie riscantă care încurajează fie "trăirismul" neînsoţit de doctrină, fie refugiul în arhaic şi mit.

Conferinţele pe care le-a ţinut în timpul detenţiei sînt confuze şi este clar că cel care a înregistrat sau redactat textul a făcut-o cu nepricepere. Dar, în ciuda acestui fapt, analiza fenomenului legionar trădează un adept al corporatismului şi un critic al individualismului care dorea să vadă înlocuită "mentalitatea juridică de mentalitatea organică", formulă care merită o analiză specială, dar care ni se pare că pune cutuma şi logica comunitară deasupra normei de drept. Ceea ce cuprinde primejdia imensă de a aşeza ideologia deasupra legii (aşa cum face cleptocraţia actuală care aşază norma de drept mai prejos de teama absurdă că vin înapoi moşierii!)

Se adaugă faptul că spiritul civic firav din societatea românească nu a putut asigura îmbinarea publicului cu privatul, a experienţei religioase cu spiritul civic, că lupta politică a manipulat religiozitatea şi că această luptă a fost manevrată de Germania nazistă şi de Uniunea Sovietică. În aceste condiţii, cazul Nae Ionescu ne poate duce departe, spre punctele forte şi spre slăbiciunile societăţii româneşti interbelice.

Alexandru DUŢU

Voce off

„ Se răspîndise zvonul că pe chei a apărut un personaj nou: o doamnă cu un cățel."

CEHOV

Scrisori deschise

"Un fel de chestie plutitoare"

"Amsterdam 14-17 aprilie, 1995

Despre arhitectura olandezo-flamandă ţi-am mai scris. Cu toate că nu a mai reprezentat o noutate, este ceea ce m-a impresionat cel mai puternic. Mergeam pe străzi şi priveam cu nesaţ casele, formele lor delicate şi ciudate, lovindu-mă de turişti sau împiedicîndu-mă. Mi-am amintit de unul din visele stranii şi obsedante din perioada în care călătoriile erau doar vise, visuri. În vis, se făcea că eram într-un oraş necunoscut şi ciudat, în care casele erau neobişnuite, iar eu, deşi mergeam pe un fel de străzi normale, nu priveam decît undeva în sus, către nenormalul fascinant. După un vag sentiment de déjà-vu, mi-am amintit că senzaţiile proveneau din acel vis de demult. Să fi fost oare premoniţie? Banală coincidenţă?

Deci, revenind. Casele sînt extrem de înguste şi au, în general, două-trei etaje. Adesea sînt din cărămidă roşie, cu geamuri cu vitralii şi flori şi fără perdele. De asemenea, poţi întîlni, mai ales în centru, diverse stiluri în decorarea faţadelor, sau, pur şi simplu, descoperi case atît de vechi şi de părăginite încît sînt înclinate caraghios într-o parte sau alta sau susţinute cu lemne!

Mai poţi întîlni şi alte ciudăţenii (pentru noi, evident), cum ar fi casele pe apă. Un fel de chestie plutitoare pe care, inventivi, olandezii şi-au construit case din lemn, cu grădini pline de flori şi pe care le-au ancorat de-a lungul canalelor.

În interior – mă refer la casele pămîntene acum – sînt la fel de neobişnuite. În general, o cameră ocupă un etaj, deci, o locuinţă obişnuită are cam două etaje, legate între ele printr-o scară extrem de îngustă adesea răsucită, de trebuie să te concentrezi serios cînd o parcurgi. După cum am mai spus deja, mobila se introduce pe fereastre – şi am fost norocoasă să surprind un astfel de spectacol, nu însă suficient de norocoasă să-l şi fotografiez. Toate casele, în Amsterdam, au pe acoperiş un cîrlig imens, cu scripete etc.

Alt aspect surprinzător este că podurile se ridică atunci cînd trec vapoarele pe canalele oraşului şi atît maşinile cît şi pietonii aşteaptă resemnaţi la capetele acestora.

Acum, să încercăm să ne imaginăm cum arată casele acestea vechi, încărcate de reclame şi lumini, pline de viaţă, muzică, rîsete şi obţinem o oarecare imagine a Amsterdamului.

Să ne mai imaginăm frumoşii olandezi, blond-roşcaţi, cu părul foarte lung, cu frunţile înalte şi uşor bombate amestecîndu-se cu frumoşii negri din fostele colonii, şerpuitori şi amuzanţi, mergînd dansînd sau dansînd mergînd, oferindu-ţi haşiş la fiecare colţ de stradă: "Hey, man! It's legal!".

Căci am uitat să amintesc ceva ce în Germania pînă şi copiii ştiu: în Olanda drogurile sînt legalizate. Poţi intra într-o cafenea obişnuită şi cere o ţigară cu "haş" la o cafea! De aceea este şi mai amuzant, cînd, în alte cafenele, vezi cîte un afiş mare: "No drugs".

Ce minuni mai are Amsterdamul? Are un tîrg de carte, pe stradă, permanent. Are o piaţă de flori – lalele, dar nu numai – permanentă şi tot pe stradă. Are un tîrg (talcioc) permanent, celebru în Europa, şi tot pe stradă. Să mai vorbesc despre plăcerea de a scotoci printre cărţi/discuri/lucruri vechi?

Mai are zeci de librării, variind ca formă şi stil, de la tipul supermarket (mare, cu de toate), la tipul anticariat minuscul, prăfuit, încărcat. De exemplu, au o British Library pe patru etaje, şi una americană pe alte trei!

În acelaşi stil, găseşti zeci de magazine specializate în CD, discuri, casete video, muzică, filme, showuri.

Mai are străzi cu galerii de artă şi antichităţi, presărate cu cafenele şi restaurante minuscule, înghesuite, cu un farmec aparte. Totul este atît de strîmt şi de răsucit, de vechi şi scorojit, de prietenos şi de intim, încît ţi-e greu să te desparţi de ele, să le părăseşti.

În orice cafenea există cel puţin o masă special →

Din viaţa unui extremist de centru

Descoperirea Patronului

Descoperirea Patronului - altceva decît aceea a Autorului, ehei, ce vremuri, cînd importam structuralismul nu deodorante Malizia! - constituie azi un moment de vîrf în melodrama neistovită a intelectualului român, fiinţă îndeobşte eminesciană, luceafăr obsedat de puritate, clamîndu-şi insistent, ca pe o virtuoasă infirmitate, lipsa de simţ practic, dezgustul faţă de afaceri, dispreţul faţă de ăl cu bani, cu slugi şi lachei. În înfierarea violentă a Bossului găsim uşor, ca în radiografiile şi caricaturile bune, stîngism, creştinism, sindicalism, toate exprimate cu o vulgaritate de spirit inconştientă la această idee: orice adevăr se poate compromite prin vulgaritatea spectacolului său. Patronul, în pamfletele la zi, "c'est le vulgaire", precum "le bourgeois", cîndva, la Flaubert, numai că nouă nu ne dă mîna s-o scriem fiindcă intrăm la neocomunism...

Problema n-are trecut, - de unde trecut pentru aceşti creatori de gazete şi posturi TV, de cabinete dentare şi "sexy", mai toţi oameni de pînă la 50 de ani care n-au cunoscut decît statul-patron, depinzînd de "cadrele care hotărau totul" inclusiv cît se lua "pe ştat"? Bibliografia, şi ea sumară - avînd în vedere că literatura noastră clasică, cea de bacalaureat, a descris pe larg şi veridic moşierii şi ţăranii, mai deloc patronii şi proletarii - trimite în cazul cel mai bun, mai înalt, mai cult, tot la un eminescian, la Ladima, poetul-gazetar, prolo-intelectualul înmărmurit în clipa cînd constată că patronul ziarului, celebrul om de afaceri Lumănăraru, nu ştie să-şi scrie decît numele! Îmi aduc aminte - imediat după '89-'90 - de povestea unuia dintre cei mai buni critici literari, poveste curat camiliană, după ce a cinat la "Ambasador" cu un proaspăt deţinător de capital: "Cînd l-am văzut ce bacşiş a lăsat chelnerului, m-am simţit exact ca Ladima, cine?, tocmai eu care de 10 ani susţin că intelectualismele lui Camil nu mă interesează..." I-am amintit, camiliano-sebastianist cum încă mă aflu, de o pagină "scrisă, ce-i drept" la Paris, mai de multicel, prin '80: cum i-a dat pur şi simplu afară, patronul "Express"-ului, bogătaşul Jimmy Goldsmith pe doi dintre cei mai străluciţi intelectuali francezi, domnii Revel şi Todd, a doua zi după înfrîngerea în alegeri a lui Giscard d'Estaing; motivul era demn de marile furii de la "secţie" şi mai sus de "secţie", cînd apărea vreo poză nereuşită a lui nea Nicu, un gît prea umflat, un rictus în loc de surîs, o ureche strîmbă şi neretuşată; Revel şi Todd, din directoratul redacţiei, au fost ţinuţi de vinovaţi şi sancţionaţi " ca la muncipiu" pentru coperta revistei din săptămîna alegerilor, ea prezentînd un Giscard cu un chip maladiv care anunţa şi chema eşecul. Bossul a făcut un scandal imens şi "a ras" doi salariaţi de forţa lui Revel şi Todd... Ca orice Bucşan din "Ultima oră" a lui Sebastian. Goldsmith c'est du Bucşan tout craché! J'en ai assez, am ASE-ul!

În fond, care e şocul nostru de autori, de gazetari eminescieni (dar fără "Luceafărul" lîngă telegramele păcatelor noastre!), de ficţionari aşteptînd colaborările o dată la 6 luni, de "angajaţi în idealuri" dar fără capitaluri? Şocul se conturează simplu, ca la ecografie: patronul nu mai este (chiar dacă e, la faţă...) confratele cu care am tras împreună la "agrar" sau la "industrial", pînă prin '89; nu mai e (chiar dacă e...) activistul cu care puteam bea o bere în colţ sau o tărie de Căciulata, în concediu, ştiind amîndoi ce credem; nu mai e (chiar dacă e..) nici securistul cu care refuzam, desigur, să bem şi să "mîncăm rahat"; după cum nu mai contează dacă a fost (şi a fost, ei şi?) cenzorul bun care, la orice 7 şi 26 ianuarie, nu făcea notă informativă pentru că Manolescu se găsise să dea la asemenea evenimente o cronică literară la Cîrlova, propunîndu-i doar lui Roger s-o amîne pentru numărul viitor al "României literare", cînd va fi mai adecvată; în sfîrşit, patronul de azi nu mai e nici măcar umilul membru de partid cu care tăceai împreună la şedinţe, în solidaritatea decenţei, sentiment mic care a făcut minuni mai mari decît cele înalte: "Habar n-ai - îmi spunea, ieri, un amic, manager, adică "organizatorul victoriilor" unei firme cu beneficii - cum a răcnit la mine, toată noaptea, bossul meu. Acum 10 ani strîngea cotizaţiile de partid, ştii ce drăguţ era? Au fost şi oameni drăguţi în partidul ăla, ce, nu? Nu-l mai recunosc!". Da. Şocul acesta e: bossul, omul cu bani, e un străin, străin de toate reperele vieţii clare de altădată avînd chiar meritul că e primul care, cum necum, le spulberă; domn, el nu mai acceptă, nu se mai înscrie în niciunul dintre clişeele liniştitoare ale "tovărăşiei" de altădată; fără a-l compătimi, dar şi fără a-l huli, el plăteşte, săracu', tributul cel mai mare pentru dispariţia noţiunii de "tovarăş" - ah, filmul acela minunat "Omul de lîngă tine...". El produce invidie, beneficii, iritare, nesiguranţă, energie, Coca şi avînt, plus o confuză îndreptăţire: în fond, "copiii aceia" n-au murit atunci doar pentru dreptul de a huidui, dar şi pentru acela, la fel de sfînt, de a avea patroni de ziare, tipografii, edituri şi cîte şi mai cîte simigerii. A fi Ladima în faţa lui Lumănăraru "ar ţine", dacă scrii "Patul lui Procust". Dar cine-l mai scrie? Tehnica lui e depăşită. Dar numai tehnica? Intelectualii care vor patroni camusieni sau cioranişti, mă tem (conform expresiei obsesive a d-lui Paler) că trebuie să-şi cumpere. Se găsesc foarte greu - după cei mai avizaţi, deloc. Melodrama, aici, ar trebui să înceteze, lăsînd drama întreagă. Care dramă? A inteligenţei, vezi bine, ... bată-vă norocul de intelectuali lucizi! Numai că inteligenţa devine, pe zi ce trece, un barbarism.

Radu COSAŞU

→ pregătită pentru cititul ziarelor (ca şi la Viena). Poţi găsi toate cotidianele importante olandeze, precum şi alte genuri de ziare. N-ai nici o şansă să te plictiseşti!

Şi îi mai are, evident, pe Rembrandt şi pe Van Gogh! În muzee mari, aglomerate, totuşi încîntătoare.

Mi-a mai plăcut tipul de modă pe care îl adoptă olandezii: tipul anii 1900, oraşe-port. Adică, femeile cu fuste lungi, cu ghete cu şiret, cu botul şi tocul puţin pătrăţos, pardesie lungi, pe talie, cu nasturi metalici, şepci tip Gavroche, sau părul lung, strîns simplu la spate, biciclete vechi, flori umede peste tot. Şi ele, ca şi ei: blond-roşcate, cu pielea foarte albă, frunţi înalte. La negrese/negri/mulatri poţi întîlni orice stil: de la cel retro descris mai sus, la cel rap, sau la cel african: culori ţipătoare, auriu mult etc. Ei – olandezii – au un stil simplu: blue jeans sau pantaloni din piele, jaket din piele şi, uneori, o căciulă neagră tip docher. Mi s-au părut foarte frumoşi. Tenul lor alb are o transparenţă aparte, astfel încît buzele şi ochii sînt puternic reliefaţi.

De asemenea, am fost impresionată de armonia dintre locuitorii oraşului, dincolo de diferenţele de culoare, de etnie, de venituri. Bogaţii nu sînt atît de ostentativi ca în Germania, iar nativii olandezi nu sînt atît de mîndri de originea lor ca nemţii (şi ca francezii şi englezii).

Şi îmi mai amintesc apa, lucioasă, şerpuitoare ce se strecoară prin tot oraşul, reflectînd aparte luminile, multiplicîndu-le, modificîndu-le. Şi podurile vechi, arcuite, cu spaţii înguste desenate pentru biciclete şi cu aria pietonală delimitată cu pietre şi, mai rar, înălţată precum trotuarele obişnuite prin lume.

Am văzut una din frumuseţile acestei lumi nebune. Sînt fascinată şi îndrăgostită.

Pupici visători, A."

retro CINEMA scop

A lipsit un Cronenberg pentru ca festinul să fie complet. Cu (numai) un Carpenter (**In the Mouth of Madness**) şi un **Wes Craven's New Nightmare**, fantastic-horror-ul spune - iată - şi altceva decît bau!, declanşînd nu un stop cardiac, ci un start cervical.

Vă place Lovecraft?

Dacă da, atunci o să vă surprindă filmul lui Carpenter! Nu pentru că ar practica o punere în abis lipsită de "prăpăstii" comune, ci pentru că e o expunere cinematografică - o "**Providemenţă**" - a motivelor literare lovecraftiene. Dincolo de referinţele deja amintite, la care se mai adaugă pentru conformitate Hawks şi chiar Bunuel, rămîne tentativa de a recrea derutanta impresie de a (fi) participa(t) la o situaţie deja trăită (scrisă). Detectivul - cam opac la fenomenele supranaturale - însărcinat să găsească un scriitor (de teapa lui King) ale cărui romane afectează şi defectează mental cititorii, e convins - iniţial - de statutul său de "publivor", asistînd la mecanismul promoţional al noului roman, care, culmea, dă şi titlul filmului. Nemaiputînd distinge (clasic, nu?) realitatea de halucinaţii, eroul îşi descoperă treptat adevăratul statut, acela de personaj principal în viitorul - mai mult ca sigur - best-seller şi mult mai mult ca sigur scenariu de film. Prizonier al unei intrigi implacabile şi supus apetitului vorace al literelor cărţii (deschisă ca o floare a răului carnivoră?), John Trent (Sam Neill), după ce bifează - în mod obligatoriu şi referenţial (vezi **Body Snatchers**) - azilul, se regăseşte în faţa unui ecran - şi noi cu el, din nou - pe care (i) se proiectează filmul "nostru". Un cinema labirintico-infernal pe alocuri estetizant, şi elastic din punct de vedere spaţio-temporal în care iubitorii genului sînt "buclaţi" să revină. Nu neapărat pentru a o reîntîlni pe tentaculara şi lovecraftiana Ms. Pickman. (**Va urma**)

Cristi LIVORCHIAN

Sam Neill în *Creatorii de coşmaruri*

Arnulf RAINER

"Catastrofe şi dezastre" *

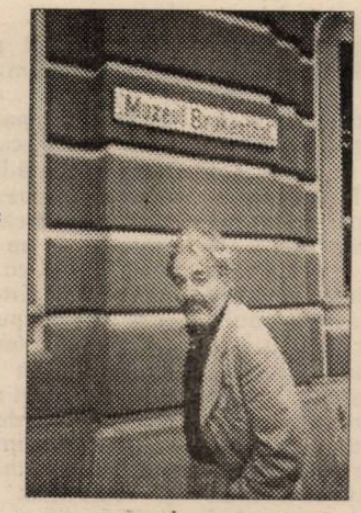

"acolo în neantul lucrurilor, în numirile lor arbitrare" (**Gellu Naum**, *"Catastrofa din Insulele Aleutine"*)

Arnulf Rainer, pentru care se folosesc formule de tipul: "eroul unei memorii care este de fapt un scris subtil", "textură nervoasă a unei sensibilităţi rituale", "artistul repictărilor", "pictorul care face dintr-un magazin second-hand un muzeu imaginar", este o celebritate a lumii artistice contemporane.

Interesat de microstructuri, de distrugerea formei, de descentralizări optice, Arnulf Rainer are începuturi informale. În timpul "grupării cîinilor", respinge surrealismul ţimpuriu şi practică, cu emfază, automatismul. Întîlnirea cu monseniorul Otto Maurer îi teologizează abstractul. Este fascinat de îngeri şi-şi stabileşte filiera de teologie a crucii (Sf. Ioan, Catharina din Siena, Simone Weil, Cioran) - pictează crucea dimineţii luminoase, crucea întrebare verde, crucea seară de iarnă, crucea putere neagră, crucea de ceaţă, crucea cu urme de sînge...

Practică exerciţiul de recapitulare, cele 33 feluri de disperare, reducerile radicale şi repictările ("übermalungen"), care l-au făcut celebru. În ultima staţie a picturii, Arnulf Rainer rămîne un artist solidar, care abilitează albastru alchimia, structura lucidă şi transcendenţele. La un anticar din Amsterdam, Arnulf Rainer cumpără multe ediţii din volumul lui Knorr despre catastrofele pămîntului, şi un ziar de la începutul secolului cu multe imagini despre catastrofele omului: crime, accidente, răpiri, bestialităţi, animale care ucid, oameni care atacă, flăcări în dormitoare, otravă, pistoale - Arnulf Rainer intervine.

Motivaţia teoretică a seriei despre catastrofele pămîntului şi catastrofele omului este, însă, "românească", adevărat, într-o alăturare cam neobişnuită: Emil Cioran şi Gellu Naum.

"Urgenţa catastrofei", "catastrofa neaşteptată", onorabilă, prestigioasă chiar îi arată lui Arnulf Rainer locul cu soare negru, luna de sînge şi stelele care cad precum smochinele. În cîteva înserări de primăvară Arnulf Rainer citeşte **Zenobia**, Zenobia care citea cu degetele, Zenobia care, într-o lume a semnelor, desciFra, în toate, semne.

Însemnările lui cuprind fantasme, forme dizolvate, reduceri radicale, dramatizări abstracte, durate ambigue, trecătoare ieşiri din cercuri. Arnulf Rainer absoarbe lumina printr-o negură enigmatică - ori rămîne tăcut şi priveşte în oglinzile roz - înăuntru.

Procesul de lucru pare prudent-monocromie virtuală fără spaţiu ori cu spaţiu ezitant şi uscat. Ca şi în **Zenobia** catastrofa aşteaptă în spatele porţii - spre iadul imaginaţiei? Spre iadul realităţii? Imensa putere ascunsă, maiestatea lui Arnulf Rainer impune diverse strategii de distanţare, transformă cunoscutul în nedesluşit şi dizolvă nedesluşitul în cunoscut.

Catastrofele devin pure, obişnuite, şovăielnice chiar. Sclipirile îndepărtate, marile umbre devin lumini uşoare, sclipiri delicate, surprize volatile.

Pentru că Arnulf Rainer iubeşte aceste camuflaje şi aceste insignifianţe mai mult decît marile defilări ale neaşteptatului. Izbucnirea bruscă a necunoscutului, patima romantică a arderii, fulgerătoarea fatalitate a căderii sînt tot atîtea semne, tot atîtea acceptări.

Lipsiţi oarecum de această dimensiune tragică - cum vom înţelege această expoziţie, cum vom înţelege oare noi neaşteptatul - CA ENIGMĂ?, CA REZOLVARE?

Ori sîntem încrezători şi mizăm pe catastrofă, "mai potrivită geniului şi gusturilor noastre".

Liviana DAN

* Expoziţia a fost deschisă în luna mai la Muzeul Naţional Cotroceni şi în iulie-august la Muzeul Brukenthal.Îi mulţumim şi pe această cale doamnei Christine König / Galeria Christine König / Viena/, care a făcut posibilă această expoziţie şi a realizat catalogul care a însoţit expoziţia.

Bonuri de lectură

Două cărţi egale cu a treia

Nu pot arunca doar o privire distrată asupra celor trei cărţi pe care le-am primit de curînd, ediţii bilingve, româno-engleze, în traducerea lui Bogdan Ştefănescu, tipărite la **Editura Athena** (în colaborare cu Fundaţia Vladimir Colin): un studiu al lui Mircea Eliade despre **Destinul culturii româneşti** (The Fate of Romanian Culture), un text inedit al lui Constantin Noica din 1973 - **Memoriu către Cel de Sus sau Modelul Cantemir** (Memo to the One-above or the Cantemir model) şi o selecţie de 17 poezii de Nichita Stănescu, însumate sub titlul **Poveste sentimentală** (Sentimental Story).

Investite cu o aură de civilizaţie venită parcă, pentru noi, din viitor (impecabilul aspect grafic!), sînt, trebuie s-o spunem, cărţi propagandistice, în sensul cel mai bun al cuvîntului. Colecţia porneşte de la ideea unui **citat-argument**, aparţinînd lui M. Eliade: ofensiva valorilor e unica ofensivă eficace pentru refacerea prestigiului naţional.

Raportul de asemănare dintre cele trei cărţi? Cred că e dat de măsura comună a **tragismului** lor, cu diferenţe de tehnică a exprimării, cu diferenţe de dozaj.

"Puţine neamuri se pot mîndri că au avut atîta nenoroc în istorie, ca neamul românesc", scrie Eliade, chiar la începutul comentariului său, pentru ca, pe măsură ce analizează circumstanţele, să încerce, măcar prin tonul echilibrat, să netezească ţesătura istoriei, gata să se destrame ireparabil într-o parte sau alta. Prezenţa la M. Eliade a unui **echilibru compensator**, a fost remarcată adeseori de I.P. Culianu, ca o caracteristică nu opusă, ci interpusă "aventurii", neliniştii, dezamăgirilor, revoltei.

Numai că în final, studiul despre **Destinul culturii româneşti** explodează totuşi într-o violentă întrebare: "... Europa îşi mai poate îngădui această **a doua părăsire a Daciei în zilele noastre**? Făcînd parte, trupeşte şi spiritualiceşte, din Europa, mai putem fi sacrificaţi fără ca sacrificiul acesta să nu primejduiască însăşi existenţa şi integritatea spirituală a Europei? De răspunsul care va fi dat, de istorie, acestei întrebări, nu depinde numai supravieţuirea noastră, ca neam, ci şi supravieţuirea «Occidentului»".

Datat **August 1953**, apelul a rămas în voia timpurilor. După decenii, e încă permutabil, şi azi.

Pe lîngă obstacolele ridicate de Istorie, Constantin Noica am zice că se confruntă în **Memoriu către Cel de Sus**... şi cu fervoarea propriului spirit critic care, împins cu vervă la maximum (vezi speculaţia pe tema **lăutărismului** cultural românesc), face abia apoi loc căutării de soluţii constructive pentru ceea ce a fost demolat. Speranţa adolescentină a lui Noica este **posibilul** consolator; pentru că ne rămîne o margine de **posibil**, credea el, în neîmplinirea noastră, pe care celelalte ţări, cu partea lor de **real**, nu o mai au... (Pînă la un punct - un ecou al vechii speranţe nietzscheene a regăsirii de sine, fără furtunoasa ciocnire cu tragedia. Însă o poţi totuşi eluda?!)

Cît despre **Povestea sentimentală**, aceasta ajunge şi ea, repede, la o absenţă, la o "lipsă" tragică, trecută neîncetat de pe plan personal pe plan cosmic. (**"Ce cub perfect ar fi fost acesta/ de n-ar fi avut un colţ sfărîmat"** Sau: **"Ce s-o fi întîmplat/ cu acel chip uriaş/ care atingîndu-se de pămînt/ a lăsat în urma lui copacii/ drept răni/ vulpile şi iepurii drept lacrămi/ amărăciunea cerului cu stele/ drept gînduri..."**)

Făcută după gustul traducătorului, prea puţin amator de versuri "consacrate", selecţia poeziilor lasă o ciudată impresie de nou, chiar şi unui cunoscător al poeziei lui N. Stănescu. Nici celelalte două texte, cu fulgerările lor tragice, nu au deloc un aer prăfuit, căci vitalitatea le e păstrată, nu îngrădită, de o traducere competentă în limba engleză.

... Sînt trei cărţi de propagandă, cum spuneam, în sensul cel mai bun al cuvîntului.

Doina CIUREA

"Uşiera" lui Garbo

Am citit de două ori superba carte a lui George Banu despre Sarah Bernhardt*. Performanţa ei mi se pare cu atît mai prodigioasă cu cît "subiectul nu există": G. Banu a scris o carte (sau, mai aproape de adevăr poate, a "legendat" nişte fotografii – cum îi plăcea şi lui Roland Barthes să facă!) despre o fantasmă – o fantasmă culturală. Fotografiile lui Paul (fiul lui Félix) Nadar sînt oglinda unei absenţe: textul lui Banu, reconstituirea unui *suflu* pe sticla fotografică...

Desigur, nu se poate merge atît de departe cu paradoxurile, încît să se susţină inexistenţa *de facto* a unui personaj celebrissim precum Sarah Bernhardt: acum un secol, numele ei dădea vertijuri, prezenţa ei – pe scenă şi nu numai – provoca multiple forme de adulaţie[1]. Însă teatrul, fiind tot ce poate fi mai efemer (lucrul acesta, G. Banu îl ştie cum nu se poate mai bine), nu poate fi niciodată *arătat*, dovedit; jucîndu-se cu Timpul, teatrul cîştigă o clipă şi pierde o eternitate. Or, în acest joc – pe care teatrul îl practică într-un mod infinit pervers şi definitiv crud –, Actorul este cel care duce vizibilitatea acestei arte pînă aproape de imaterialitate. Iar această dialectică a teatrului este suprem reprezentată de însăşi persoana lui Bernhardt – a cărei "cea mai bună reprezentaţie a fost însăşi persoana sa", după cum a spus-o, indimenticabil, Henry James...

Curioasă în privinţa noilor tehnici (fotografie, fonograf, cinematograf), Sarah Bernhardt este, de fapt, interesată de acestea în unicul scop de a-şi prelungi – eventual, de a-şi nemuri – imaginea. În epoca "reproductibilităţii tehnice a operei de artă" (pentru a prelua titlul lui Walter Benjamin, pe care şi G. Banu îl citează într-un loc), Bernhardt se foloseşte de ultimele descoperiri pentru a dăinui conservîndu-şi *aura*. Premisele benjaminiene sînt, astfel – cu o graţie inconştientă ce desfide logica! – răsturnate: tocmai pentru că e Unică, Bernhardt se multiplică; astfel reprodusă, aura ei poate rămîne, în veci, unică... Conştientă că teatrul însuşi nu e decît suflu trecător pe obrazul unei epoci, Sarah experimentează *absolutul mecanic* – experienţă care, departe de a o entuziasma, o contrariază acut: cînd îşi aude "vocea de aur" în pîlnia unui gramofon, leşină...; cînd îşi vede chipul pe pînza unui ecran, îşi acoperă ochii îngrozită... Îi mai rămîne complicitatea mai puţin complicată cu aparatul fotografic, peste care i se pare că poate domni ca suverană: "teatrul" privat pe care-l va juca în faţa supusului Nadar este pe măsura aurei sale publice nicicînd diminuate.

Cu acea fineţe pe care i-o cunoşteam, G. Banu a "înstelat" crochiurile sale despre Bernhardt precum Barthes în *La chambre claire*, păstrînd permanent – în miezul fraged al frazelor – conturul-madlenă a lui "La Berma" văzută de Proust. Privirea aceasta "filtrată" asupra clişeelor lui Nadar i-a revelat lui G. Banu adevărul profund al lui Bernhardt. *Suprafaţa dezvăluie Sufletul*, într-o răsucire paradoxală ce nu-i

Sarah către 1864 (foto: Félix Nadar)

şi la 1888 (foto: Paul Nadar)

va fi displăcut celei care-a făcut din *lez-banalitate* (admirabilă formulă!) un stil de viaţă. *Impresia* făpturii extraordinare a lui Sarah pe plăcile de sticlă ale lui Nadar face posibil, astăzi, acest lucru; teatrul "în mic" jucat de ea în faţa fotografului lasă să se reverbereze spre noi acele stileme bernhardtiene pe care curgerea rolului nu le păstrase decît în amintirea contemporanilor. G. Banu distinge, scrutîndu-le, între "poză" şi "postură" – prima, specifică lui Bernhardt şi revelîndu-i geniul, cea de-a doua, mărturisind controlul unei tehnici duse la apogeu. O tehnică astăzi vetustă, desigur.

De aceea, poate, *poza* este cea care o face pe Bernhardt atît de modernă unor priviri ca ale noastre; prin poză, această femeie care a avut la picioare tot secolul XIX poate călca hotărîtă în sec. XX. Anticipînd "jocul" publicităţii şi regulile sale, ea a avut totodată intuiţia sacralizării Imaginii şi a globalizării Vedetei. Sau, cum rezumă atît de bine George Banu: **"Sarah Bernhardt ouvre la porte, Garbo arrive"**.

Fascinîndu-ne mai mult decît cuvintele o pot spune, Sarah Bernhardt are, în fine, cuvintele pe măsură, care *o pot* spune – spunînd, în acelaşi timp, fascinaţia care, dintotdeauna, e mută... Şi atunci, privim fotografiile.(**a.l.ş.**)

1) Banu povesteşte că, la sosirea ei la Londra, Oscar Wilde i-a aşternut la picioare un covor de crini albi – culoarea preferată a lui Bernhardt; în alt loc, ne surprinde pînă şi azi să aflăm că, în călătoria în SUA, a venit însoţită de 60 de cufere... Dar poate că legenda cea mai frumoasă (pentru că cea mai feroce!) este aceea care spune că un tînăr costumier atins de tuberculoză a murit în timp ce lucra la rochia ei de Fedră, lăsînd să picure pe material o picătură de sînge: Bernhardt va cere să nu fie ştearsă nicicînd această pată, ce mărturiseşte un sacrificiu pasional.

**Georges Banu: Sarah Bernhardt, sculptures de l'éphémère*. Photographies de *Paul Nadar*, 1995.

Pagini realizate de Alex. Leo ŞERBAN

Andrei CODRESCU

Faxaţi-vă rugăciunile

De-acum a devenit posibil să-ţi faxezi rugăciunile pentru Zidul Plîngerii, ceea ce demonstrează un lucru pe care-l bănuiam de mult, anume că nu mai există oameni.

Nu a mai rămas decît Dumnezeu şi tehnologia, adică, poate, unul şi acelaşi lucru. Vreau să zic, dacă dai deoparte călătoria, care trebuie să fie făcută de o fiinţă fizică reală într-un corp, şi experienţa fizică a acelui corp în spaţiu,nu-ţi mai rămîn decît ideile. Există ideea de „rugăciune" şi ideea că o poţi expedia lui Dumnezeu. Nu ai nevoie decît de un fax şi un Dumnezeu, două lucruri pe care cei mai mulţi oameni par să le aibă în zilele noastre. Fuziunea dintre high tech şi scopuri înalte nu e de azi-de ieri.

Oamenii, sau indiferent cum le-ai spune acelor entităţi din fotoliu branşate la reţea, trimit deja, nu de azi-de ieri, bani teleevangheliştilor pentru a le expedia mesajele către Dumnezeu. Bisericile la care te rogi fără să cobori din maşină vor fi în curînd o realitate, iar spovedaniile prin telefon sînt o afacere tot mai prosperă. Desigur, Dumnezeii au fost dintotdeauna nişte entităţi destul de îndepărtate, de găsit numai în anumite locuri precum bisericile sau luminişurile sfinte. De fapt, locurile acelea erau faxuri sau telefoane primitive. Ai vizitat Mecca, Roma, Zidul Plîngerii, Peştera sacră sau Muntele Athos şi ţi-ai vărsat dorinţele, visurile şi speranţele, convins că Dumnezeu are oarece terminale conectate la acele locuri de unde le-ar putea recepţiona. În timpurile acelea, trebuia să fii acolo personal, corporal. Faptul fizic al corpului întîlnind locul dădea operaţiunii o anumită calitate pe care am putea s-o numim umană. Era o experienţă, nu ideea de experienţă.

De-acum ne putem dispensa de corp, rămaşi doar cu mesajul şi terminalele. Probabil că rugăciunea este încă un lucru individual, iar a da drumul la fax un lucru aproape fizic. Dar, la fel de probabil, rugăciunea e destul de generică *(Dragă Dumnezeu, completaţi cu nevoia, dorinţa şi adresa)* iar faxul poate fi conectat din greşeală de pisica din casă. Faxaţi-mă afară!

Translator pentru poliţie

Un prieten de-al meu din New Orleans vorbea cu un prieten de-al său din România. Puteau să vorbească în română întrucît amîndoi sînt români, dar au preferat să vorbească englezeşte ca să le dea ceva de lucru celor de la poliţia secretă. În ultimul timp aceştia s-au cam lăsat pe tînjală. Încă mai ascultă convorbirile altora, dar ar prefera să nu fie nevoie să traducă, sau să-şi bată capul cu asta. S-ar bucura nespus dacă toată lumea s-ar apuca să vorbească în esperanto. Treaba lor ar deveni floare la ureche. Obligaţia de a traduce e singurul obstacol care mai stă între poliţie şi fericire.

Mai întîi, că translatorii de poliţie nu sînt foarte buni. Oricît s-ar strădui, ei nu sînt în stare să redea sensurile ascunse. Poate şi pentru că acestea sînt ceea ce îi interesează, şi dacă nu le găsesc, sînt nevoiţi să le fabrice. Dar nu trebuie să fie orişicare sens ascuns, trebuie să fie sensuri ascunse criminale. În ţările totalitare, poliţia rezolvă această problemă spinoasă considerînd toate sensurile ascunse drept criminale.

În ţara noastră, lucrurile nu sînt atît de precis delimitate. Translatorii poliţiei trebuie să producă traduceri suficient de bune pentru a demonstra ceva în faţa legii. Nu de mult, un marinar rus care încercase să rămînă a fost trimis înapoi pe vaporul lui iar ofiţerul de la imigrări a pretins că totul s-a datorat unei probleme de traducere. Translatoarea a zis că ceea ce a zis marinarul şi ceea ce a auzit ofiţerul nu e ceea ce ea a tradus. În acest caz sensul a fost ascuns de la traducere. Însă numai într-o lume a crimei cotidiene există o criză a traducerii. Cu cît crimele se înmulţesc şi criminalii sînt tot mai străini, poliţia va avea nevoie de din ce în ce mai mulţi translatori. A fi translator la poliţie va deveni o profesie de bază. Practica limbilor străine se va intensifica nu doar în scopul de a produce mai mulţi translatori, ci şi pentru a produce criminali bilingvi care se pot traduce singuri. Asta va face ca totul să fie mult mai simplu pentru toată lumea, avînd în vedere ineficienţa globalizării esperantoului. Altă soluţie ar fi pedepsirea anumitor criminali bilingvi prin folosirea lor ca translatori pentru poliţie în locul trimiterii lor la închisoare.

Viitorul îmi pare tot mai străin, dar eu aud voci.

Bani românești

O să vă spun un secret îngrozitor. Cînd aveam cam zece ani, am mers în Carpaţi într-o tabără de vară pentru pionieri. Pionierii erau cercetaşi comunişti - purtam cravate roşii la gît şi făceam tot felul de lucruri inutile prin pădure.

La un sfîrşit de săptămînă am fost vizitat de tatăl meu. Era pentru prima dată că-l vedeam după aproape un an, aşa că eram destul de emoţionat. Timp de vreo cinci minute ne-am prostit ca un tată cu fiul său jucîndu-ne cu o minge, şi apoi m-am uitat la el cum fumează. Cînd şi-a terminat ţigara, mi-a dat 200 de lei şi a plecat. Două sute de lei erau o grămadă de bani pe vremea aceea. Un inginer cîştiga cam 1000 de lei pe lună, iar inginerii cîştigau mai mult ca oricine.

Taberele aveau nişte grupuri sanitare de spaimă undeva prin pădure. După ce-a plecat tatăl meu, am dat fuga la baie. Odată la faţa locului, mi-am dat seama cu groază că nu mai era pic de hîrtie igienică. Să mă fi văzut cum stăteam, ca un pionier voios în noaptea din Carpaţi, cu 200 de lei în buzunar şi nici o modalitate de a mă şterge la fund! Eram pus în faţa unei dileme teribile: să folosesc banii de la tata sau cravata din jurul gîtului, care reprezenta tot ce aveau comuniştii mai sfînt, în loc de hîrtie igienică. Era o confruntare între familie şi stat. Dar mai era şi o încleştare între capitalism şi comunism, războiul rece într-un cuvînt, ce mai. Tata-stat, care era peste tot, şi tata-tată, care nu era nicăieri, se înfruntau brusc sub popoul meu nefericit.

Pînă la urmă m-am decis să folosesc banii de la tata. Exista *şi* un motiv de ordin practic: bancnotele mototolite şi uzate erau mai potrivite scopului decît cravata roşie. Dar, pînă la urmă, a fost o hotărîre de destin. Ea explică starea mea de spirit în privinţa multor lucruri, printre care banii şi taţii. Şi acum, cînd comunismul s-a dus iar istoria s-a folosit de cravata noastră roşie ca să se şteargă la fundul ei problematic, primesc veşti din România cum că guvernul ar "recicla bancnota naţională ca hîrtie igienică". "În fiecare săptămînă, spune comunicatul, cinci pînă la şase tone de bancnote deteriorate sînt expediate la o fabrică de hîrtie igienică din Bucureşti."

Tot ceea ce se întîmplă se întîmplă pentru că un băieţel aşezat pe un closet de groază, undeva în lume ia o hotărîre critică.

Selecţie şi traducere de
A.L.ŞERBAN

(din volumul **Zombification: Stories from National Public Radio**, 1994)

D'ale audio-vizualului

În seara zilei celui de al doilea tur al alegerilor prezidenţiale, telespectatorii care urmăreau la acea oră tîrzie - trecuse credem de miezul nopţii - canalul France 2, au avut surpriza unei transmisii în direct pe cît de insolită pe atît de inutilă. Unul din jurnaliştii de la redacţia de actualităţi, un tînăr simpatic ce răspundea la prenumele de Benoît, primise misiunea de a se ţine scai de preşedintele ales care, însoţit de proaspăta primă doamnă a Franţei, părăsea sediul partidului de guvernămînt, unde se sărbătorise victoria, şi se îndrepta către apartamentul său de la Primăria Parisului pentru a se bucura de cîteva binemeritate ore de somn. Echipa ce realiza neobişnuita urmărire avea în dotare două motociclete: pe una se instalase operatorul, pe cealaltă junele Benoît care cu o mînă îl înlănţuia strîns pe pilot iar cu cealaltă încerca să introducă un microfon prin geamul întredeschis din dreptul lui Chirac. Tenacitatea şi insistenţele lui Benoît s-au dovedit zadarnice: preşedintele ales n-a binevoit să răspundă la nici una din întrebările ziaristului. Chirac făcea cu mîna semne sibilinice, clătina din cap a refuz, la un moment dat a vorbit la telefonul de la bordul maşinii dar a rămas insensibil la insistenţele reporterului, care literalmente gîfîia de precipitare şi de emoţie. Scena se repeta şi în partea stîngă a maşinii, atunci cînd motocicleta, descriind nişte opturi ameţitoare, se apropia la cîţiva centimetri de geamul pe care se desena figura obosită a doamnei. S-a ivit şi o situaţie cu totul deosebită ce era cît pe ce să-i deruteze atît pe urmăritori cît şi pe redactorii din studio. Pe la jumătatea drumului, maşina a părăsit brusc traseul normal, a luat-o prin Saint-Germain-des-Près şi s-a oprit pe o stradă laterală. Doamna Chirac a coborît, maşina a demarat brusc, continuîndu-şi drumul. Stupoare! Ce face Dna Chirac, în plină noapte, singură şi abandonată? Şi ce trebuia să decidă Benoît, să-l urmărească în continuare pe preşedinte sau să rămînă lîngă Doamna, ca să elucideze misterul? Noroc că în spate se afla, pentru orice eventualitate, o maşină a televiziunii; reporterii "de rezervă" au luat-o în primire pe Doamna (care le-a răspuns, de altfel, foarte acru) şi au aflat că se duce să se odihnească la o prietenă. Iar Benoît i-a strigat pilotului ceva, probabil un îndemn de genul: "dă-i bice", l-a ajuns din urmă pe Chirac dar tot fără nici un rezultat. Maşina a intrat în curtea interioară de la Hôtel de Ville (preşedintele era încă primar al Parisului), porţile s-au închis, Benoît şi-a tras sufletul şi a observat pertinent că automobilul prezidenţial, deşi stăzile erau aproape pustii, se oprise cuminte la toate stopurile, ceea ce, pentru analiştii subtili, reprezenta un prim indiciu că politica Franţei era pe cale să se schimbe radical.

Toată această aventură n-ar fi fost decît o aiureală amuzantă dacă din studio nu s-ar fi explicat telespectatorilor că asistă nu numai la o demonstraţie de virtuozitate jurnalistică, dar şi la o performanţă tehnică excepţională: într-adevăr, imaginea filmată de operatorul de pe motocicletă era captată de un satelit, care satelit o retransmitea în studio. Pe traseul Benoît -satelit-studio dispăreau aşadar în neant milioane de franci. Raţiunea acestei risipe era, vai, cît se poate de terestră: France 2 se străduia să cîştige cîteva procente la faimosul indice "Audimat" ce măsoară popularitatea unei emisiuni. Cîteva procente în plus înseamnă anunţuri publicitare mai multe şi mai scump plătite. Pe scurt, France 2, care alături de France 3 formează **serviciul public**, încerca, o dată în plus, să-i "bată" pe cei de la TF1, canalul privat şi marele concurent, cu propriile lor arme: mijloace tehnice impresionante, strategie menită a "acroşa" publicul, a-i stimula apetitul pentru spectacular şi senzaţional. Episod în definitiv banal al bătăliei pentru "Audimat", acest reportaj pune însă în cauză (ceea ce unii comentatori n-au întîrziat să semnaleze) statutul însuşi al serviciului public de televiziune: de la el se aşteaptă informaţie exactă, eficientă, şi nu spectacol facil, nu punere în scenă sofisticată şi costisitoare.

Nu voi ceda ispitei de a schiţa o comparaţie între un astfel de "concept" (aşa se spune la ei) de emisiune şi cele ce se întîmplă în "presa (noastră) scrisă, video şi audio", ca să reiau formula unui ziarist sportiv de la TVR. Tentaţia e mare, în schimb, de a pune cîteva întrebări (nu sînt nici primul nici ultimul care o fac) privind felul în care televiziunea română înţelege să-şi asume calitatea de "serviciu public", în condiţiile în care, acum, prin înfiinţarea posturilor private, se constată şi un început de concurenţă. Ceea ce sare în ochi (şi, din păcate, sare chiar în ochii noştri) este că TVR suferă de o gravă hipertrofiere a sentimentului că reprezintă unica voce autorizată în materie de informaţie, avînd în plus convingerea că această informaţie, odată transmisă pe post (sau tocmai fiindcă e transmisă pe post) capătă atributele Adevărului absolut, devine literă de lege, referinţă de neocolit. O veche şi strălucit verificată practică face ca, în economia unui jurnal de actualităţi, ştirile cu cea mai mare greutate să fie acelea din care aflăm (cu belşug de imagini, ilustrative), că ambasadorul Cutare a fost primit de preşedinte "cu ocazia încheierii misiunii în ţara noastră", că primul ministru s-a întîlnit cu participanţii la Forumul european al apicultorilor etc. Faptul că astfel de non-evenimente se transformă în "ştiri" se datorează, nu în mică măsură, şi prestaţiei adecvate a prezentatorilor. Stilul e omul, iar omul, bietul, e sub vremi: crainicii de la "Actualităţi" au privirea fixă, încordată, maxilarele crispate, îşi interzic să zîmbească, vocea lor e egală, inexpresivă. Aceeaşi scorţoasă gravitate apare în recitarea conştiincioasă a unei informaţii despre Bosnia, în prezentarea dezvelirii unei statui într-un orăşel din Maramureş sau în prognoza meteo. Ochii nu părăsesc ecranul telecriptorului, simţi panica, tensiunea generate de gîndul că, din neatenţie, un cuvînt ar putea fi omis ori stîlcit, grav atentat la integritatea Textului sacru, crimă impardonabilă de lèse-Actualităţi.

Acest stil caracterizat prin lipsă de stil nu pare a fi pierdut teren după apariţia posturilor private. Dimpotrivă. Prestigiul modelului e prea puternic. Emisiunile de ştiri ale canalelor alternative se supun, în mare, aceluiaşi tipic Şi nu are sens a invoca lipsa de exprienţă: ea nu scuză lipsa de imaginaţie.

În fapt, la mijloc nu e numai prestigiul unui model care a funcţionat fără greş ani de zile, dar şi prestigiul, pur şi simplu, al imaginii. Ceea ce, deocamdată, e de neconceput la TV a ajuns, la posturile private de radio, un lucru obişnuit. Atît de obişnuit încît s-a trecut, fără complexe, în extrema cealaltă. Se mizează pe bavardajul dezinhibat, se vorbeşte stropşit, încîlcit, adesea fără o minimă rigoare gramaticală. Printre "dedicaţii muzicale" şi reclame, mereu aceleaşi, prezentatorii slalomează între o dulce inconştienţă, afectînd o bună dispoziţie perpetuă şi etalînd mîndri un tineresc amatorism. Codul, norma sînt aici, probabil şi prin reacţie, altele: nu scrobeală ci neglijenţă căutată, nu crispare ci familiarism complezent.

Riscul major e de a impune durabil o falsă opoziţie, ai cărei termeni sînt ei înşişi definiţi arbitrar: "serviciul public" trebuie numaidecît să fie tern, conformist şi obedient, "sectorul privat" al audio-vizualului n-are cum să fie altfel decît frivol, condamnat la a difuza muzică şi "talk-show"-uri. Cui convine această discriminare, nu mai e nevoie să spun: dar cine, acceptînd-o, practic o instituţionalizează poartă o răspundere şi mai mare.

AI. CĂLINESCU

"Progresul fulgerător al tehnicilor, distrugînd ultimele ziduri de apărare ale vieţii private, dezvoltă formele de control ale statului care, dacă s-ar slăbi vigilenţa noastră, ar preface foarte repede individul într-un simplu număr în sînul unei uriaşe şi înfricoşătoare bănci de date." (Georges DUBY)

Scheletul din dulap

Atît poliţia (poliţiile), gazetarii de investigaţie cît şi serviciile de cadre ştiau că chiar şi cele mai onorabile persoane au de ascuns ceva ochiului scrutător al organelor de anchetă sau curiozităţii opiniei publice. Pe existenţa acestor secrete s-au sprijinit multe şantaje şi compromisuri, decizii şi comportamente altfel inexplicabile. În sistemul ordonat de morala comunistă, intruziunea în viaţa privată era considerată o componentă a dictaturii, şi - pe drept - deoarece totul părea să concure spre un tip de viaţă în care intimitatea era exclusă, ipocrizia, inerentă vieţii publice, tindea să devină natura reală a individului. În **1984** Orwell descrie un model destul de uşor de înfăptuit în condiţiile unui progres tehnic moderat, pentru a nu le permite supuşilor să închidă uşile dulapului, nu numai pentru a nu putea ascunde vreun schelet, dar nici măcar vreo îndoială sau suspiciune cu privire la sine, la ceilalţi, la societate în general. Exaltînd teoretic sinceritatea, propaganda oficială şi organele de represiune au construit o viaţă publică întemeiată pe o minciună impenetrabilă: biografiile liderilor semănau între ele ca două picături de apă, fiind alcătuite din şirul succeselor în muncă din provincie sau Capitală, iar "simplul cetăţean" avea tot interesul să mimeze acelaşi tip de biografie: o aventură sentimentală, o discuţie cu un străin, un prieten cu un comportament considerat deviant, un jurnal intim - puteau deveni oricînd capete reale de acuzare, în procese reale cu sentinţe grele.

Libertatea dobîndită în România la sfîrşitul anului 1989 avea să fie percepută prin două impulsuri, egal de îndreptăţite, dar contradictorii în manifestările lor: dreptul individului de a fi stăpînul propriei vieţi, de a trăi aşa cum i-o cer dorinţele sale dar şi dreptul de a-şi satisface curiozitatea în legătură cu modul în care trăiesc ceilalţi, egalii săi, sau cei care pretind că-i sînt mai mult decît egali, solicitîndu-i votul sau devotamentul. Presa cu libertatea ei atît de lipsită de limite a satisfăcut, dar a şi stimulat această curiozitate. Economia de piaţă şi-a impus principiul: cererea a învins pudoarea şi, mai grav, poate, respectul pentru adevăr. Amănunte dintre cele mai scabroase - despre vii şi despre morţi - au început să rivalizeze pe paginile marilor cotidiane şi, firesc, au apărut publicaţii dedicate exclusiv scheletelor din dulap, dar şi cadavrelor în descompunere. Miroase urît, dar nu e cazul să fii prea delicat cînd e vorba de dreptul la informare, atît de esenţial pentru structurarea statului de drept. Modelul foarte des invocat este cel al presei occidentale şi probabil gloria celor doi gazetari de la **Washington Post** care au provocat demisia preşedintelui Nixon nelinişteşte somnul multor gazetari. Povestea este arhi-cunoscută, dar meritã de amintit faptul că tot dramatismul poveştii constă în efortul patetic al celor doi reporteri de a dovedi că bănuielile lor sînt adevărate. Preşedintele republican Nixon a fost informat că se pune la cale introducerea unei aparaturi de ascultare în sediul Partidului democrat, a negat acest lucru, fiind gata să-şi sacrifice colaboratorii cei mai apropiaţi, iar apoi s-a dovedit că **ştia** de la început. Această dovadă l-a învins, şi nu mînia exprimată prin ploaia de adjective şi supoziţii. Răscolirea trecutului sentimental şi al aventurilor extra-maritale ale preşedintelui în exerciţiu, Bill Clinton, nu s-a putut structura într-o acuzaţie întemeiată pe probe şi, dincolo de popularitatea efemeră a unor dudui cu farmec n-a zguduit în nici un fel politica americană. "Dezvăluirile" despre fiica naturală a preşedintelui Mitterrand publicate de revista franceză **Paris Match** au fost întîmpinate cu ostilitate de restul presei şi cu indiferenţă de opinia publică. Dreptul la informare este limitat de dreptul la viaţa privată şi ambele se supun unei justiţii apte şi doritoare să deosebească adevărul de minciună. În absenţa acestor criterii elementare, manipularea dreptului la informare poate deveni la fel de opresivă ca "Ministerul Adevărului" imaginat de Orwell.

Modelul presei occidentale trebuie examinat în evoluţia lui, deoarece revoluţia moravurilor, dar şi cea a mijloacelor de informare au influenţat şi influenţează un echilibru şi aşa extrem de fragil. Persoanele care-şi asumă de bună-voie un destin public (politicienii, artiştii) sînt obiectul unei curiozităţi care depăşeşte propria lor disponibilitate de a se expune. Cel care vrea să iasă din anonimat trebuie să fie pregătit pentru toate atacurile şi toate interpretările. Şi dacă artiştilor li se acceptă (pînă la un anumit punct) anumite derapaje de la ceea ce se consideră a fi o "viaţă normală" - adică morală conform criteriilor comune - politicianul trebuie să corespundă aşteptărilor celor mai bigote şi guvernul lui John Major a acceptat, prin cîteva demisii, valabilitatea acestui standard.

"Să ne bem cafeaua separat"

Ar trebui de asemeni înlăturată iluzia că prin capacitatea ei de cuprindere şi investigaţie presa occidentală etalează resorturile intime ale puterii, asigurînd o transparenţă integrală. Iată ce scria Joy Branegan în revista **Time**: "De cîţiva ani, specialistul în probleme economice, autorul şi gazetarul Giuseppe Turani menţinea o corespondenţă destul de stranie cu marele preot al finanţelor italiene, Enrico Cuccia. De cîte ori scria o carte, Turani îi trimitea un exemplar singuraticului om al finanţelor, care îi răspundea cu promptitudine, comentînd textul. În cele din urmă Turani i-a propus să se întîlnească la un cappuccino. Răspunsul lui Cuccia a fost de o prudenţă caracteristică: "Mi-ar plăcea să beau o cafea. Dar apoi dumneata o să încerci să discuţi despre bancă şi eu nu o să vreau. Aşa că ar fi mai bine ca fiecare dintre noi să-şi bea cafeaua separat. "Banca despre care e vorba este Mediabanca SpA, cea mai mare firmă de investiţii italiană, de care depind şi Fiat şi Pirelli şi alţi giganţi ai sectorului privat italian. Directorul ei, Cuccia, 87 de ani, un sicilian născut la Roma, nu a discutat niciodată cu presa. Nici el, nici subordonaţii săi. Oricărei cereri din partea vreunui ziar i se răspunde cu un fax, care cuprinde întotdeauna aceeaşi formulare: "Politica băncii de a nu acorda interviuri presei se aplică atît foştilor salariaţi, cît şi celor de acum, la toate nivelurile şi se referă atît la întrebările orale, cît şi la cele scrise". Punct. Democraţia italiană supravieţuieşte Mafiei şi acestui fax.

Conceptul anglo-saxon de "privacy" (secretul vieţii personale), principiu constitutiv al democraţiei clasice, este atacat din mai multe părţi. De exemplu, aleşii partidului republican - altfel campioni ai individualismului - propun să nu se mai acorde ajutoare sociale mamelor singure. Or, principiul ajutorului social este cel al venitului insuficient, nu al premiului pentru moralitate acordat de societate. Pe de altă parte, urmărind revistele de mare tiraj, al căror scop explicit este dezvăluirea amănuntelor din viaţa persoanelor publice (fie ei politicieni, sau criminali, artişti sau performeri de bizarerii), se poate observa că şi în Statele Unite - de exemplu - graniţa dintre public şi privat este pusă mereu în discuţie de către societatea civilă. Iată cum în relatarea revistei **People** un caz - oribil, într-adevăr - poate modifica o legislaţie.

Legea Megan

Anul trecut, Megan Kanka, o fetiţă de şapte ani, elevă în clasa întîi în Hamilton Township, New Jersey, se întorcea acasă după ce se jucase cu o prietenă. Ajunsese aproape de uşa locuinţei ei cînd Jesse Timmendequas, 33 de ani, vecinul care locuia în casa de peste drum de aproximativ un an, a invitat-o să se joace cu căţeluşul lui. Cînd fetiţa a intrat în casă, el a dus-o în dormitor, a strangulat-o cu cureaua, a violat-o şi a ucis-o în cele din urmă prin asfixiere îndesîndu-i un sac de plastic pe cap. Apoi Timmendequas a băgat cadavrul în port-bagajul maşinii, a parcurs cîţiva kilometri şi a aruncat-o în tufişurile de la marginea unui teren de fotbal. "Megan era o fetiţă extraordinară şi el a azvîrlit-o ca pe un gunoi" - spune sufocîndu-se de mînie mama, Maureen Kanka. Crima a dat naştere unui uşor de înţeles val de indignare, dar ceea ce a făcut ca ea să devină un caz a fost descoperirea că ucigaşul - care şi-a recunoscut fapta - făcuse şase ani de puşcărie pentru tentativa de asalt sexual asupra unui copil. "N-am ştiut nimic despre el - spune tatăl fetiţei ucise. Nimeni n-a ştiut. Dacă aş fi aflat că are cazier, fiica mea ar fi trăit: nu i-aş fi permis niciodată să traverseze strada".

Soţii Kanka, susţinuţi de foarte mulţi vecini, au iniţiat o campanie pentru a impune o legislaţie mai severă împotriva delincvenţilor sexuali. Ei au cerut, ca primă măsură, informarea comunităţilor în legătură cu cazierul noilor veniţi. Guvernatorul statului a semnat şi legislativul statului a adoptat o lege conform căreia deţinuţii condamnaţi pentru delicte sexuale trebuie să se înregistreze la poliţie după eliberare , iar poliţia e obligată să-i informeze pe rezidenţi, şcolile, grupurile de tineri, în legătură cu riscurile pe care le prezintă noii lor vecini. New Jersey este al 40-lea stat care adoptă o asemenea lege şi autorităţile federale - Procurorul General Janet Reno şi preşedintele Bill Clinton - susţin aceste măsuri.

Experţii legali sînt mai puţin entuziasmaţi. "Notificarea asigură securitatea? - se întreabă Phil Gutis, purtătorul de cuvînt al Uniunii americane pentru drepturile civile. Şi de ce doar crimele sexuale şi nu şi celelalte crime şi jafurile?". Şi ce se va întîmpla cu cei care au fost pedepsiţi pentru delictele lor şi acum s-au reintegrat în societate? Să fie pedepsiţi, după ce au fost curaţi ani de zile? Negăsind răspunsul la aceste întrebări, un judecător federal a declarat legea din New Jersey neconstituţională. Motivaţia lui: nu există "pecetea lui Cain" şi reglementările de acest tip sînt un atentat la viaţa privată a unor cetăţeni care după ce şi-au ispăşit pedeapsa sînt egali în drepturi cu ceilalţi cetăţeni.

"În inima mea legea este constituţională" - spune mama fetiţei ucise.

Binefaceri publice şi private

Carol Porter este o negresă supraponderală de profesie infirmieră, cu simpatii republicane; familia şi activitatea ei pot servi drept o reclamă vie pentru manifestull lui Newt Gingrich "Contractul cu America". Ea consideră că programul de asistenţă socială - baza electorală a democraţilor - este un eşec: "Pentru a-i ajuta pe săraci nu e nevoie de nici o finanţare publică. E momentul ca americanii să-i hrănească pe americani". În fiecare zi duba ei transportă într-un cartier sărac din Houston 500 de pungi, care conţin fiecare un sandviş cu carne de curcan, un măr, o bucată de plăcintă şi un pahar cu suc. Totul se prepară şi se împachetează în casa ei, unde salonul a fost ocupat de cuptoare şi frigidere şi unde o ajută un grup de voluntari. Ideea a apărut mai de mult cînd mama lui Carol i-a convins pe proprietarii unui supermarket să nu arunce marfa nevîndută. Şi cum nu totul se poate obţine pe gratis, iniţiativa lui Carol Porter se bucură de sponzorizarea destul de anemică a două corporaţii şi de un buget anual de 500.000 de dolari provenit din donaţii particulare.

Relaţia public-privat nu se poate rezuma la curiozitatea de a privi pe gaura cheii; dacă membrii colectivităţii vor să exercite un oarecare control asupra modului în care se comportă unii dintre indivizi, ei trebuie să încerce să-i ajute într-un mod demn pe aceia pe care sărăcia îi împinge la devieri.

Revistele cu mare tiraj abundă în amănunte despre viaţa, casele, gusturile alimentare şi sexuale ale vedetelor. Dar un spaţiu cel puţin egal este dedicat anonimilor care învinge bolile şi catastrofele, celor care găsesc soluţii viabile în situaţii aparent fără ieşire, simplei solidarităţi umane.

Ziaristul occidental pătrunde în viaţa privată a individului nu doar pentru a descoperi acolo murdăria de sub covor, ci şi în dorinţa de a găsi originea şi soluţia unor fenomene care influenţează viaţa publică. E adevărat, din nou bunele intenţii se deformează sub presiunea legii pieţei: *reality show*, emisiunile care folosesc persoane reale şi conflictele vieţii lor au un înalt indice de ascultare, profitînd de un anumit exhibiţionism inerent unor tipuri de personalitate. Oameni dispuşi să povestească în faţa camerelor de luat vederi lucruri care n-ar trebui spuse nici în somn se supun legilor spectacolului, fără a contribui în vreun fel la clarificarea problemelor reale cu care se confruntă societatea. Iată cum descrie revista franceză **Esprit** o asemenea emisiune:

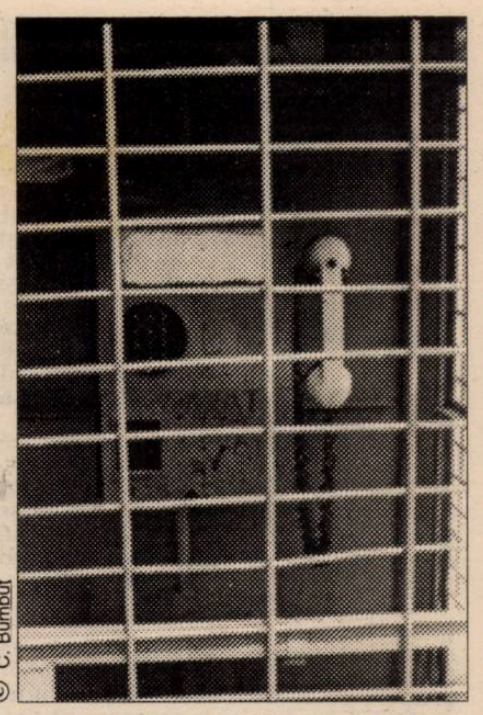
© C. Bumbut

Mea Culpa

Emisiunea îşi propune să descifreze mecanismele care duc la cazurile de excludere din societate din cauza zvonurilor aparent mincinoase. Demontarea se desfăşoară în direct, în prezenţa tuturor, inclusiv a celor care calomniază. Realizatorii îşi propun să apropie punctele de vedere care par definitiv antinomice. Forţa emisiunii constă în tentativa de a ocoli obişnuitele scenarii maniheiste. Nu iese fum fără foc, acuzatorii nu sînt întotdeauna oameni răi, ci indivizi care dincolo de intenţiile rele au şi cîteva bune motive de a-i bănui pe ceilalţi. Uneori comportarea nevinovaţilor dă naştere bănuielilor care provoacă zvonul.

Familia Corbier s-a mutat de curînd în satul Caderousse. Au primit un copil de la organizaţia care se ocupă de plasamente familiale în schimbul unui "mic supliment financiar". Nu peste multă vreme sînt trataţi drept "călăi ai copiilor", iar odată cu trecerea timpului zvonul se amplifică. Nu poate fi oprit nici măcar de decizia judecătorească care îi declară nevinovaţi. Televiziunea desfăşoară, de fapt, un nou proces în faţa tribunalului telespectatorilor. Cum a început totul? O angajată din casă a depus mărturie împotriva patronilor ei. A văzut cum băieţelul a fost pălmuit, iar pe trupul micuţului David au fost observate urme de arsuri. El părea foarte nefericit, iar adulţii din familia Corbier se purtau sever cu el. Invitat să depună mărturie pe platoul televiziunii, doctorul de familie a explicat că micuţul David era un copil cu probleme, comportamente autodistructive şi de automutilare. Se zgîria, se dădea cu capul de podea, îşi smulgea părul. În plus, probabil că David era rău tratat în propria sa familie, pe care o vizita săptămînal şi de unde revenea foarte deprimat. Dar vecinii familiei Corbier, Saulié, declarau că micuţul a fost "sechestrat". Ei observaseră că lui David nu i se permitea să se depărteze de casă şi să se joace cu alţi copii. Dar la televiziune familia Corbier susţinea că David era un copil dificil şi că ei trebuiau să respecte indicaţiile severe impuse de organizaţia de plasament, care îl repartizase pe David. Cea de a treia martoră a acuzării, o precupeaţă, a povestit că familia Corbier se apucase să-şi repare locuinţa şi că avea nevoie de bani. Ea nu observase nimic blamabil în comportamentul lor faţă de David, dar nu era greu de presupus că el fusese luat de la Centrul de plasament pentru a face rost de bani şi că David nu era "tratat cu afecţiune".

Familia Corbier s-a dezvinovăţit, acuzatorii au retractat cîteva din presupunerile care nu se întemeiau pe fapte. Realizatorii emisiunii au fost probabil fericiţi: au intermediat dialogul, televiziunea nu mai are nevoie de ficţiune, ea acţionează direct asupra realului. Dar faptul că viaţa privată a unor oameni obişnuiţi , anonimi a devenit pentru o jumătate de oră subiect de spectacol naţional n-a ameliorat în nici un fel soarta lui David.

Magdalena BOIANGIU

Politicianul (s)expus în vitrină

– Discuţie cu Liviu MIHAIU, redactor şef adjunct-politic, şi Sorin VULPE, redactor-şef la "Academia Caţavencu" –

Ce anume din sfera vieţii private a unei pesoane publice îl interesează pe jurnalist? Totul?

L.M.: Sînt două feluri de personalităţi publice: cele politice şi vedetele - din muzică, cinema etc. - care ajung să funcţioneze ca un fel de modele, contrafăcute sau nu, în societate. În privinţa persoanelor politice te interesează absolut *tot*, deşi asta nu înseamnă că publici absolut tot. Ce publici ţine de structura morală şi ideologică a fiecăruia.

Şi pragul la care decizi să te opreşti, cum îl stabileşti? Dacă Nicolae Văcăroiu se refugiază cuminte la ţară în vacanţă, merită să-l spionezi?

L.M.: El e un tip special: chiar dacă stă foarte cuminte, şi tot e spectaculos. Tu, presă, trebuie să culegi spectaculosul şi spectaculosul nu mi se pare niciodată de blamat. Aşa că totul interesează la un om politic: trecutul lui, ascensiunea lui, viaţa lui sexuală.

De ce? Viaţa sexuală nu-l priveşte?

L.M.: Îl priveşte, în sensul că cineva *trebuie să-l privească*: destinele unor grupuri de oameni sau chiar ale unei naţiuni depind de el la un moment dat. Şi-atunci... Sigur că politicienii se revoltă şi sînt şi-n străinătate procese din care uneori presa nu iese bine, dar alteori cîştigă foarte mult din faptul că a fost acuzată. Acolo, *paparazzi* se urcă pe garduri, riscînd ca turul pantalonilor să le rămînă în colţii dobermanilor de pe proprietatea privată...

Atunci, consideraţi dreptul la *privacy* al politicianului ca şi inexistent. Totuşi, în numele acestui drept, el poate cere daune.

L.M.:Nu înseamnă că trebuie să intri în apartamentul sau în baia lui prin efracţie, e cu totul altceva. Şi chiar dac-ai făcut-o, plăteşti amenda, îţi faci pedeapsa penală sau civilă, dar asta nu înseamnă că nu ai voie să scrii ce ai văzut, în baia sau în dormitorul lui. Şi nimeni din opinia publică nu te va condamna. Amatori de scandaluri sînt peste tot - nu ţine de nivelul de trai şi de gradul de civilizaţie. De ani de zile durează scandalul cu familia regală britanică, s-a spus absolut tot ce se putea spune despre membrii acestei familii şi ei sînt protejaţi nu numai de dreptul la *privacy*, sînt protejaţi şi de dreptul divin ş.a.m.d.

S.V.: E greu să spui că există un aspect din viaţa privată a unei persoane publice de care să nu te iei. Dacă spui ce mănîncă, la ce oră se culcă... nu văd de ce să fie ofensat. Sigur, îi provoci sentimentul neplăcut că e tot timpul în vitrină, dar din moment ce acceptă să intre în viaţa publică trebuie să şi-l asume... Mai e un tip de situaţii, cele care implică sănătatea politicianului. Dacă e bolnav, asta trebuie aflat de alegători, trebuie să intre informaţia în spaţiul public. Şi mai e alt tip de informaţii: conjunctura familială - să zicem mama preşedintelui României sau un copil bolnav...

L.M.: Există o pudoare şi o strîngere de inimă pe care, ca editor, poţi să le ai. Dar nici editorul care controlează ştirea nu-şi mai aparţine. Aparţine revistei şi are o gîndire tehnică: dacă informaţia îmi măreşte tirajul - o dau. Sau, caz mai delicat, voi stabili dacă această informaţie nu va stîrni cumva un efect invers, un fel de ranchiună a opiniei publice împotriva gazetarului, chiar dacă informaţia e necontestabilă. Aici intervine priceperea gazetărească. Interesul ultim: şi persoana politică şi gazeta vor să-şi mărească numărul de susţinători. E clar că se petrece o confruntare, tot în spaţiul public, care se soldează, pînă la urmă, în afara faptului că una din părţi va plăti o sumă celeilalte părţi, cu o simpatie din partea electoratului.

S.V.: Dacă nu putem depista o limită pentru informaţia pe care se face s-o scoatem din spaţiul privat şi s-o aruncăm în cel public, există, totuşi, o următoarea relaţie: spaţiul privatului descreşte pe măsură ce importanţa persoanei politice creşte. Mult mai puţine sînt informaţiile pe care preşedintele ţării, de exemplu, ne poate cere să le ţinem secrete. Sigur, politicienii ar prefera să le facă gazetele numai servicii, să le mediatizeze faţa frumoasă. E posibil, dar numai în societăţile totalitare. Politicianul invocă dreptul la viaţă privată - dar poate fi neonest cînd o face... Dacă tu, ca jurnalist, identifici o zonă privată şi spui: dincolo de asta nu se trece, omul politic va încerca să acopere chestiunile dubioase pretinzînd că sînt private. El va îngrămădi în spatele acestei limite tot ceea ce nu-i convine: a fost cu o amantă nu ştiu unde, da, pentru că avea o suferinţă sentimentală sau e priapic şi asta-i o boală, uite, e privată boala asta a lui şi de-aia s-a dus! Dar amanta lui poate-i o agentă KGB! Nu poţi să tai lanţul şi să spui: de-aici nu ne mai băgăm!

L.M.: Presa poate "pactiza" cu politicienii doar în momente de criză politică majoră, în care e implicată întreaga naţiune. În timp de război, ca să luăm un exemplu limită, uneori e mai bine ca acest "cîine de pază" să tacă, e mai sănătos. Noi sîntem conştienţi de asta, nu privim unilateral. Dar mi se pare demagogic să invoci tot timpul conştiinţa presei româneşti şi acest caracter constructiv şi pozitiv pe care Puterea îl pretinde...

Există o proporţie între informaţia cu caracter privat şi cea dedicată gafelor pe care le face un politician în activitatea sa publică? Şi e onest să foloseşti, atunci cînd comentezi activitatea unui guvernant, informaţia cu caracter privat, care poate să aibă sau nu relevanţă? Să zicem că prim-ministrul nu bea la Palatul Victoria...

L.M.: Noi avem informaţii că bea la Palatul Victoria. Sînt informaţii de sursă zero. Se pare că bea mai mult la Palat decît acasă, pentru că la Palat n-are stăpîn, pe cînd acasă are - pe nevastă-sa.

Dar în principiu...

L.M.: Eu aş compara presa cu o femeie pe care o cucereşti sau nu. Fondul acestei prese este, ca şi al electoratului, eminamente afectiv. Deci nu se pune problema proporţiilor - e ca şi cum ai analiza proporţiile într-o iubire: cît e asta, cît e asta, cît - maşina din faţă, cît ţi-e frumuseţea.

S.V.: Aş îndrăzni să te corectez - asta funcţionează numai în cazul oamenilor politici cu mare charismă sau foarte antipatici. Dacă fraţii Păunescu erau feţi-frumoşi, Liviule, şi vorbeau ca Pleşu, dar aflam ulterior că fac ceea ce fac, tot n-ar fi reuşit să cucerească - cel puţin nu pe noi.

L.M: Dar nu aveau aceeaşi imagine dezastruoasă. În orice caz, politicienii şi presa ajung să formeze un soi de cuplu!

Boala unui responsabil politic o anunţi, de acord, dar ai dreptul să-l arăţi pe patul de suferinţă? Boala nu constituie o zonă de imunitate? "Spectacolul durerii", ai dreptul să-l speculezi?

L.M.: Occidentalii sînt primii care nu respectă acest principiu. Dacă trebuie prezentat "spectacolul durerii"? Facem ca ei! O să zicem că nu trebuie, şi-o să-l prezentăm! Dar fiindcă insişti cu ideea limitelor şi graniţelor, pentru noi există una, dictată tot de public: problema religiei. Avem aproape un popor fundamentalist-ortodox, statistic vorbind, de asta trebuie ţinut cont.

O să-i ataci, totuşi, pe clerici.

L.M.: Exact. Aici e o tradiţie: snoavele populare, Creangă, dar sînt şi limite, sînt spuse care pot deveni blasfemiatorii. Iată o graniţă la care sîntem atenţi.

Fiind voi o gazetă comică, credeţi că asta vă dă dreptul să spuneţi orice despre orice?

S.V.: Umorul nostru nu-i de tip "banc cu chelneri". E o motivaţie în spatele ironiei pe care o practicăm.

L.M.: Importantă e imaginea de ansamblu pe care o creăm. Un adevăr de atmosferă, ca-ntr-o piesă de teatru.

S.V.: Adică, nu e important dacă Văcăroiu bea chiar "Săniuţă". Poate de-acum bea Chivas Royal de 20 de ani.

Ce v-aţi face fără alcoolul lui Văcăroiu, iubita lui Coşea etc.?

S.V.: Într-o lume perfectă, n-am mai exista. În rai nu se ride.

L.M.: Oricum, nu contează dacă sînt ei sau alţii.

Şi dacă apar guvernanţi mai abili, care se vor camufla mai bine?

S.V.: Vom fi forţaţi să fim mai inteligenţi.

L.M.: Cantitatea de bîrfă din presa de scandal a lumii civilizate este foarte mare. Uneori ne miră şi pe noi curajul pe care-l au unii gazetari în raport cu o lume politică mult mai civilizată decît a noastră. Deci raporturile se păstrează. Clasa politică este damnată...

Comicul revistei are şi un revers. Uneori ajungeţi să utilizaţi sigla "Pe bune"...

L.M.: Dar nu pentru că acolo ar fi 95% informaţie şi 5% transpiraţie proprie. Toate articolele sînt "pe bune". Tot ce se scrie în revistă. Vrem doar să atragem atenţia, cam ăsta e sensul ştampilei. Avem două rubrici marcate în sensul ăsta, interviul, fiindcă pare incredibil ca un politician să dea acele răspunsuri, şi pagina trei, care este de obicei o analiză foarte tehnică.

Dar scrisă sprinţar!

L.M.: Cu un anumit mod hîtru de a spune lucrurile.

Au, pînă la urmă, anchetele voastre hître despre afaceri publice - deturnări de fonduri etc. - răsunetul pe care-l merită?

L.M.: Sînt luate şi sînt puse la dosar.

S.V.: În România nu cade nimeni din presă - cel despre care s-a scris e obligat fie să dea mai multă şpagă şefilor lui care-i reproşează "Uite, d-le, ai făcut scandal în presă!", fie, dacă se dispută un post, să se resemneze să fie depunctat. Nu că am fi cinici, dar nu sîntem într-o ţară unde procurorul general se sesizează şi face o anchetă ca urmare a unor dezvăluiri. Se poate declanşa ancheta doar la comandă politică sau dacă a enervat (cu titlu privat) persoana despre care e vorba.

L.M.: Totuşi sînt şi ţapi ispăşitori. Iar Cornel Dinu a căzut în urma unei campanii de presă.

S.V.: Eu sînt mai sceptic. În afară de Sălcudeanu, care nu avea spatele tare...

Şi care a confundat spaţiul public cu cel privat... Dar cum reacţionează cei atacaţi de "Caţavencu"?

L.M.: Sînt mai dispuşi să accepte ce facem noi cei din Putere. Ei chiar încearcă un dialog cu noi. Vin şi ne întreabă, rîd: "iar mi-ai băgat fînu-n gură, Liviule, iar mi-ai pus cîrnaţi la gît?". Deci ei se bucură. Şi apoi îi întîlnim pe cei din Opoziţie care sînt indignaţi şi de-aici se poate dezvolta un discurs atît de crunt pentru ei, încît nici nu vreau să mă gîndesc.

S.V.: Ei se simt ca o femeie trădată. Vai, avem ceva în comun, şi nu se poate să nu ne înţelegem. De exemplu Constantinescu e-ntr-o relaţie foarte dificilă cu noi, se simte ofensat, el crede că-i de datoria noastră să-i susţinem propăşirea.

L.M.: Mai mult, a trecut şi la ameninţări. Şi-atunci te miri. Năstase mai e cum mai e, Năstase poate să lege o scrisoare - şi la televizor a spus: paradoxal, "Caţavencu" mi-a crescut popularitatea, m-am obişnuit... vorbe de bun-simţ. Bun-simţ sau nevoie. Puterea-i obligă la reacţii elegante. Aici e şmecheria, că dacă am spune tot ce este de spus despre opoziţie, ar fi jale. Deci, hai să vorbim puţin despre intimitatea opoziţiei.

Deci îi menajaţi, oricum!

S.V.: În '90, noi le-am dat 4 sau 5 ani de răgaz - un embargou la informaţie - şi politica ziarului a fost "nu dăm în opoziţie". Anul ăsta am terminat.

L.M.: S-a ciupit, nu s-a dat... În ideea: după ce-s slabi, mai şi fumează, despre asta era vorba. Dar noi ştiam că va veni o zi cînd îi vom face praf.

S.V.: Nu, sînt sinucigaşi! Şi nu le faci nici un serviciu. Acum îi tratăm ca pe un bolnav cu care te porţi cu mănuşi, şi-aşa o să crape la viitoarele alegeri.

L.M.: Ei vin şi întreabă: "Ce vreţi, să cîştige ăştia din nou?" Păi din moment ce nu rezistaţi la cea mai simplă probă a democraţiei, critica, atunci înseamnă că *ăştia* merită să cîştige.

Lucruri foarte grave aţi spus doar despre Putere.

L.M.: Bine, ceilalţi nici n-au avut posibilitatea să umble cu acte, să aibă punga... Probabil, dacă vor veni la putere vor fi mult mai spectaculoşi decît cei de azi pentru că sînt mai patetici, sensibili şi ridicoli. "Actualii" au obrazul gros, oricîte roşii le-ai arunca în cap, ei merg înainte, zic "Asta e!, eu să-mi fac vila mai departe!" Cei din opoziţie nu-şi vor face vile, probabil, şi se vor concentra să fie mult mai patetici!

Voi lucraţi în echipă sau fiecare cu textul lui "privat"?

L.M.: Da, lucrăm în echipă chiar şi la articole. Scriind, cîte un academician mai behăie, mai spune şi-i mai furnizează altuia o poantă în trecere şi... e cam operă colectivă.

S.V.: Şi-ntrebi tot timpul, te consulţi: nu-i trivială, e bună poanta?

L.M.: Iar bulele se fac, bineînţeles, colectiv.

S.V.: A fost un fenomen ciudat la "Academia Caţavencu": fiecare om nou care venea avea iluzia că el făcea ziarul, pentru că participa, avea idei. Şi auzeai prin oraş, la întrebarea: "Cine face ziarul?" "Păi eu îl fac!". Pînă la urmă s-au lămurit că aşa se lucrează.

L.M.: Dar noi avem lupte şi în interior, spre deosebire de voi, care sînteţi o revistă calină, culturală, noi avem lupte cu serviciile secrete, nu te uita că mergem în pasul ştrengarului pe-aici, au fost şi sînt presiuni, lobby-uri, fax-uri...

Aveţi dosare puse la incubator?

L.M.: Încearcă mulţi să ne şantajeze, încearcă să le contrafacă, de filat nici nu mai spun. Despre viaţa noastră privată n-am discutat. Că tot am vorbit despre această confruntare dintre politician şi gazetar - politicianul spionează şi el viaţa privată a gazetarului. Lumea uită că ziariştii sînt urmăriţi, că li se controlează situaţia financiară, situaţia afectivă... Ei, ca să spun o chestie dură, aşa, ei merg pînă şi la avorturile pe care le fac gagicile noastre, n-o să-ţi vină să crezi. E informaţie de grad zero, asta. Sigur că gazetarii nu se plîng.

Sînt legale avorturile... Dar voi trebuie să fiţi nişte puri, atunci?

L.M.: Nu! Deosebirea dintre mine şi politician e că eu am voie să-mi fac de cap.

Poţi să te îmbeţi!

L.M.: Pot să mă duc la curve, dar tata Niţu la **Sexy Club** nu prea are voie să se ducă!

A întrebat, în spaţiul semi-public al redacţiei academice,

Delia VERDEŞ

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex. Leo ŞERBAN
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE: Laura TIBĂR, Corina MÎŢĂ
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

● Anul III ● Nr. 138 ● 1 - 7 septembrie 1995 ●

Anul III
nr. 139
8-14 septembrie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

FAMILIA:

O INVESTIȚIE RENTABILĂ?

D. Găină

Lear: ...În halul ăsta nu-l puteau aduce
Decît copiii răi. Acuma-i moda
Copiilor ce-şi vitregesc părinţii.

SHAKESPEARE, *Regele Lear*, Actul III

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Un martor al realismului socialist (XXV)

Cazul cel mai flagrant din istoria pe care am trăit-o în lunga noapte a realismului socialist – pînă a nu intra în scenă, începînd din 1953, Marin Mihalache şi Mircea Deac, rînd pe rînd directori generali ai artelor plastice după zborul spre alte zări al faimosului, pentru o clipă, M.T. Vlad – l-a ilustrat Nicolae Moraru. Un caz deloc obişnuit, pentru că la Nicolae Moraru geniul imposturii şi al raptului intelectual se îmbina adesea cu cea mai deplină inconştienţă, o inconştienţă lipsită de ingenuitate, de inocenţă. Motivaţia ei se ascundea într-o totală lipsă de umor, în absenţa absolută a simţului ridicolului. Autenticitatea imposturii lui Moraru este garantată de această absenţă. Voi da un exemplu din multele care s-ar putea da şi îi creaseră în anii '50-'60 o adevărată legendă de erou comic involuntar. Într-o broşură publicată în 1948, *Realismul în literatură*, Moraru afirma cu aerul cel mai serios din lume: "Istoria artelor cunoaşte diferite curente literare, artistice etc. Ele trebuie însă împărţite în două: mari şi mici!"...

Lucru curios, Moraru era lipsit de umor, dar nu şi de inteligenţă. Despre el nu s-ar fi putut spune ca despre Mircea Deac – aşa cum exclamase cîndva sculptorul Oscar Han, parafrazîndu-l pe Goethe – că "este aşa de prost încît face pînă şi prostia de rîs!". Aici intervine paradoxul care îi conferă imposturii lui Nicolae Moraru originalitatea: putea fi stupid fără să fie şi imbecil, abuziv fără să fie şi ticălos, ba uneori se dovedea chiar uman; impostura lui era mai mult decît semidoctă, dar încărcată de patos, performanţă pe care în sărăcia lui de duh Deac nu o atingea, deşi această sărăcie se împletea cu un dram de vicleană inteligenţă. Îl cunoscusem bine pe Moraru între 1945 şi 1947, cînd – alături de scriitorul Aurel Baranga (încă nu devenit dramaturg), gazetarul şi cronicarul de teatru Simion Alterescu, criticul literar Paul Georgescu, compozitorul Alfred Mendelsohn, actriţa Elena Negreanu şi alţii – lucram cu el la Societatea Română de Radiodifuziune şi, alternînd, la Radio "România liberă" (un radio al partidului, care a funcţionat din primăvara 1945 pînă în preajma proclamării Republicii). Am fost la ambele posturi de radio crainic şi redactor cultural. De redacţia culturală răspundea, printre altele – căci avea totodată sarcini de conducere mai importante – Nicolae Moraru. Moraru făcea pe atunci "muncă de reabilitare". Vechi ilegalist, originar din Basarabia (ca şi Chişinevschi, Răutu, Ofelia Manole), era suspendat din partid pentru că – arestat în perioada interbelică în vederea procesului care avea să-l trimită la închisoare – nu rezistase în timpul anchetei şi "ciripise". Detaliul acesta nu e lipsit de importanţă: atîta vreme cît Moraru a avut conştiinţa vinovăţiei

© C. Rumbut

faţă de partid şi a trebuit să dea dovadă de un comportament exemplar în relaţiile cu oamenii (altfel n-ar fi fost socotit un bun militant) atitudinea lui, foarte controlată, l-a făcut să-şi refuleze ambiţiile şi să-şi stăpînească defectele, afişînd o modestie şi chiar o căldură ce aveau să dispară odată cu ascensiunea lui politică şi reintegrarea sa în partid.

Moraru, Secretarul General din Ministerul Artelor şi Informaţiilor, a fost un personaj mult diferit de cel pe care îl cunoscusem în 1945-1946. Acum era un factor de putere la care pînă şi ezitările (culmea e că le avea!) erau arogante. Eul său căpăta aluri atît de intempestive, de debordante, încît în urma unei expuneri la Consiliul Artelor, puţin după instalarea sa ca Secretar General în minister, expunere publicată pe un spaţiu foarte larg în revista *Flacăra*, conducerea superioară de partid a socotit de cuviinţă să reacţioneze prompt şi energic, chemîndu-l la ordine: «În expunere se afirmă – preciza într-un lung articol de fond *Scînteia* – cum că "duşmanul se află printre noi: acest duşman este mentalitatea străină de clasă, faptul că noi înşine am ieşit din sînul păturilor neproletare". De aici concluzia că "este vorba de a lupta cu noi înşine, trebuie să rupem din rădăcini ceea ce ne leagă cu trecutul, cu duşmanii de clasă" (...). Pasajul citat mai sus deplasează accentul pe plan subiectiv, reducînd lupta de clasă în principal la o "chestiune de zbucium interior", ceea ce duce în mod practic la muşamalizarea luptei de clasă (...), într-un moment în care ia forme variate şi tot mai ascuţite».

După cum se vede, partidul avea temeiurile sale să ia atitudine: Moraru sărise dincolo de şa; dar ceea ce constituise un exces nu era mai puţin rezultatul propagandei susţinute pe care, cu ajutorul aparatului său de activişti, partidul o desfăşurase în mijlocul tuturor categoriilor de intelectuali şi de oameni ai literelor şi artei. E ceea ce vreau să subliniez aici, referindu-mă la un caz rămas cvasi-necunoscut: cel al lui Boris Caragea. Sculptor de talent, bărbat cu ascendent fizic asupra femeilor, căsătorit, părinte al unei fiice căreia nu vroia să-i prejudicieze viitorul, motiv pentru care în ciuda neînţelegerilor conjugale nu divorţase, Boris convieţuia cu Zoe Băicoianu, o femeie foarte bine făcută, sculptoriţă la rîndul ei, şi care era vlăstarul unei aristocrate fostă doamnă de onoare a reginei Maria. Existau deci toate condiţiile pentru ca Boris Caragea, acest om funciarmente onest şi loial, convertit în virtutea firii sale naive la comunism şi căruia ideile îi intrau greu în cap, dar cînd îi intrau îi intrau adînc, să-şi facă probleme de conştiinţă pentru educaţia artistică "burgheză" pe care el, cel pornit foarte de jos, o primise. Consecinţa a fost că, sub imperiul ideologiei staliniste, Boris Caragea şi-a distrus în 1948 întreaga operă aflată în atelierul său, circa patruzeci de sculpturi în marmoră şi ghips. Asta pentru că nenorocitul, în devotamentul său faţă de partid, a vrut să se lepede de Satana!

Radu BOGDAN

Fundaţia Culturală Română ia parte cu profundă durere la doliul familiei şi al colegilor din Ministerul Afacerilor Externe în împrejurarea tragică a dispariţiei diplomatului şi omului de cultură, **ADRIAN DOHOTARU**, membru în Consiliul Director al Fundaţiei Culturale Române.

Diplomat şi scriitor de incontestabilă distincţie, **ADRIAN DOHOTARU** a marcat cu personalitatea sa întreg spaţiul relaţiilor noastre culturale cu străinătatea şi a fost unul dintre promotorii valorilor româneşti peste hotare.

După neuitatul MIHAI BOTEZ, acum **ADRIAN DOHOTARU** este al doilea diplomat al culturii noastre pe care Ministerul Afacerilor Externe îl pierde într-un timp foarte scurt, iar Fundaţia Culturală Română pierde un prieten şi un colaborator apropiat.

Efectul de ecou

„Eu care sufăr de boală..."

În momentul în care Freud formulează regula asocierii libere ca regulă fundamentală a curei psihanalitice, el rupe relaţiile cu o întreagă tradiţie medicală - cea a anamnezei, ca revitalizare dirijată a memoriei. Actul anamnestic, ca primum movens în orice efort diagnosticativ constă într-o rememorare condusă de către medic prin întrebări ţintite, o întreagă structură care îşi propune să transforme un discurs personal, intim, într-unul care, dacă nu aparţine încă Ştiinţei, se află totuşi în pragul acesteia. Această structură traduce raportul privat al pacientului cu suferinţa sa într-un raport de limbaj, „eu, suferindul" devenind astfel un "eu, care sufăr de...".

Termenul de anamneză este astăzi atît de strîns legat de limbajul propriu medicinei, încît se ignoră îndeobşte că el a fost cu mult înainte utilizat de către Platon, la care mathesis=anamnesis. Dar dacă învăţarea este o rememorare, ce învaţă oare astfel cel aflat în suferinţă? Cea mai tragică dintre lecţii pare a fi aceea, conform căreia el deprinde cum prin relatarea acuzelor sale intră într-un joc de limbaj, care este cel al bolii.

Durerea, maleza, vertijul, greaţa, palpitaţiile etc., toate acestea sînt cauze ale suferinţei. Răspunzînd la tirul dirijat de întrebări ale medicului, bolnavul ia act prin acest soi de dialog "maieutic" de o altă realitate a suferinţei sale. Acuzele sînt incluse în diagrame, sînt codificate pentru a deveni semne ale altceva. E semnificativ faptul că cel mai adesea bolnavii reuşesc cu greu să îşi introducă durerea, simptom determinant, într-o grilă. Cu toate că aceasta, durerea, prezintă grila cea mai precisă: caracter, durată, cauze de apariţie/dispariţie, simptome asociate. Efortul anamnestic e aici de a transforma un raport de indeterminare, propriu discursului privat, într-un raport de precizie, necesar discursului public. Ce este oare această precizie altceva decît o clarificare a raporturilor de semnificare? Din punctul acesta de vedere, boala poate fi definită ca o convenţionalizare a suferinţei al cărei subiect clinica îl face public.

Dar pentru ca boala să fie validată, actul anamnestic, ce recoltează simptome, "semne subiective" în limbaj medical, e urmat de un examen obiectiv, recomandabil cît de amănunţit posibil, care recoltează semne "pur şi simplu". (Semnul lui Lenz, McBurney, Rowsing, Wirchnow-Troisier, Strauss, Babinski, Chwostek ş.a.m.d., ca şi cum o pleiadă de exploratori şi-ar fi marcat pentru posteritate numele pe cîte o bucată a reliefului suferinţei umane.) Căutăm să găsim unde anume, în confruntarea cu propriul său univers materialiter devenit, tradus fiind în limbajul clinicii, un univers formaliter, se produce acel *Spaltung* al subiectului. Pacientul enunţă: eu, care sufăr de..., despărţind astfel cele două domenii: cel al suferinţei eului (eu, cel care sufăr) ce îşi asumă un discurs privat, dominat de imprecizie şi tragism, căutînd un raport intim cu celălalt, medicul ,şi cel al bolii sale (eu, care am boala X), în care *eu* se află în deschiderea de limbaj a celuilalt, subiect al unui discurs public, cel nosologic-clinic.

Din faptul că această suferinţă îl trădează, manifestîndu-se ca boală, adică dincolo de limitele propriului limbaj, din disjuncţia subiecţilor, cel privat, al enunţului şi cel public, al enunţatului, se naşte veritabila suferinţă clinică. Obiect al dorinţei sale, însănătoşirea este în termeni proprii dispariţie a suferinţei. Pentru structura clinică însă, însănătoşirea este determinată de ameliorarea unor constante. Această proeminenţă a discursului public asupra celui privat provoacă o decorporalizare simbolică prin care corpul, ca şi corp al bolii, e abandonat în mîna clinicienilor care nu pregetă, fără pudoare, a-l devora. Sufletul, acesta însă închide în sine, neîmpărtăşită, suferinţa.

Acolo unde, în special în marile clinici, ultratehnologizate, corpul e supus unui şir frustrant de investigaţii şi proceduri umilitoare, acolo unde deci discursul privat e marcat de eşecul său definitiv, pacientul rămîne adesea cu suferinţa abstracţionată păstrată pentru sine, continuînd a-i vorbi pe limba sa, discursul clinic, autoritar, fiind privit ca o bolboroseală fără temei. Acest mod de a autovalida suferinţa este în ultimă instanţă o formă de nesupunere civilă.

Deoarece discursul clinic, legitimat prin tendinţa de ameliorare a unor constante impersonale, nu satisface nevoia de legitimitate a unui subiect martor al clivării sale inexorabile. Raportul public/privat determină un efect de noncomunicare, mai specific aici poate decît altundeva unei pragmatici actuale, în care verbul îşi exercită teroarea asupra unui subiect pe cale de anihilare.

Cosmin CHIŢA

Departamentul Creaţie & DTP al Companiei EXPRESIV pune la dispoziţie următoarele servicii:

- tehnoredactare computerizată (ziare, reviste, cărţi);
- creaţie grafică;
- prelucrări imagine;
- scanări alb-negru şi color (reflective şi transparente);
- descompunere culori

În cadrul departamentului se pot realiza:

- afişe;	- pliante;
- tipizate;	- etichete;
- calendare;	- agende;
- legitimaţii;	- postere;
- fluturaşi;	- autocolante;
- ambalaje;	- mape;
- foi cu antet;	- cărţi de vizită.

Calitatea şi rapiditatea execuţiei sînt garantate de echipamente Macintosh Power PC, Pentium, Umax Power Look, QMS, Epson. Relaţii la telefon: 650.56.73; 650.25.92; 659.75.91; Fax: 312.43.16, sau la sediul firmei EXPRESIV S.R.L. Bdul Al. I. Cuza 22, sector 1, Bucureşti.

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- Manualele şcolare
- Vîrsta a treia
- Ah, ce nenorocire, dom'le!!
- Vecinii noştri

Instincte sinucigaşe

Un medic francez venit în România pentru a-şi da cu părerea în problema orfelinatelor s-a declarat uimit de numărul mare - şi în continuă creştere! - al copiilor abandonaţi cu care ţara noastră dinamitează statisticile. În ţări mult mai sărace decît noi fenomenul acesta e necunoscut sau nesemnificativ. "Nu înţeleg!" spunea stingherit francezul, într-un interviu televizat. Într-adevăr, lucrul e de neînţeles dacă rămînem în perimetrul bunului simţ, al firescului şi al portretului-robot rezervat, de regulă, "românului etern": omenos, ospitalier, iubitor de prunci şi temător de Dumnezeu. Cum să împaci frisoanele metafizice ale specialiştilor în "liturghie cosmică", "dor", "jale" şi "simţ strămoşesc al măsurii" cu mizeria sufletească a unor părinţi care îşi refac viaţa pe socoteala unui copil părăsit? Cum să te răsfeţi în drăgălăşenii folclorice "tradiţionale" cînd realitatea scoate la lumină mizeria în expansiune a infanticidului? Cine sîntem? Ce fel de schizofrenie ne-a lovit ca să trecem de la "Culcă-te, puiuţ, micuţ/ Scoală-te mărişoruţ" la nou-născutul uitat cu copaie cu tot pe sub vreo scară, la gunoi, pe peronul cîte unei gări? Degeaba mi se pun dinainte cîntecele ancestrale despre mireasa care devine "o grădină de copii", sau despre pruncuşori care doinesc încă din scutece ("Doina din ce s-o făcut?/ Dintr-o gură de mic prunc;/ L-o lăsat maica dormind,/ L-o aflat doină zicînd."). Degeaba. În orfelinate nu doineşte nimeni: nici copiii, nici îngrijitoarele. Dar să spunem că vremea sentimentalismelor a trecut. Că pitorescul placid al ogrăzii rurale e depăşit. Să ne amintim atunci de pragmatismul ei. Înaintaşii noştri nu se sfiau să anticipeze - în fecunditatea conjugală - proliferarea utilă a mîinii de lucru. Cîntecul de leagăn invită, nu o dată, la mobilizare gospodărească, somnul pruncului fiind un soi de cantonament în vederea muncilor viitoare: "... Doară-i creşte mărişor/ Să fii mamii de-ajutor/... Doară-i creşte mai de grabă/ Să fii tatii bun de treabă". E, cum se vede, o lirică "funcţională", în care afecţiunea se cuplează, fără prejudecăţi, cu calculul. Cînd nici afecţiunea, nici calculul nu se mai revarsă, protector, peste progenitura unei colectivităţi, echilibrul ei intim e compromis. Ea e cuprinsă de un instinct sinucigaş care, nesesizat, evoluează imprevizibil.

Un instinct asemănător, o înclinaţie morbidă spre autodistrugere, se citeşte şi în alte semne ale momentului: în pierderea respectului pentru limbă, de pildă. De la variantele ei lemnoase, atinse de rigiditate cadaverică, pînă la vulgaritatea fetidă a publicisticii de duzină, limba română trece prin grele pătimiri, într-o generală indiferenţă. Iar drama decadenţei ei între hotarele ţării e dublată de aceea a anemierii ei în diaspora. În ultima vreme, am văzut o mulţime de reportaje despre minoritatea română din Ungaria. Toate încercau să construiască imaginea unei populaţii împinse samavolnic spre des-naţionalizare, retezată în elanurile ei culturale, atacată perfid în aspiraţia ei legitimă spre identitate. Se prea poate ca politica statului maghiar să nu abuzeze de tandreţe în chestiunea minorităţii româneşti. Ceea ce însă e îngrijorător e că minoritatea românească are, dincolo de vrăjmăşiile care o pîndesc din afară, propriile ei resurse de destrămare. Un reporter se plîngea că la o petrecere organizată de români, pentru români, într-o localitate unguroască, convivii vorbeau între ei ungureşte. Renunţarea la limba maternă avea loc cu o descumpănitoare naturaleţe, fără nici o presiune exterioară. E o specie de "acomodare", de "cosmopolitism" prompt, pentru care nimeni nu poate fi făcut vinovat. Am întîlnit cu toţii români care, plecaţi de cîţiva ani din ţară, revin cu afectate dificultăţi de pronunţie şi vocabular. Romăna vorbită - de români - cu accent străin pare să fie una din marile ambiţii ale emigraţiei româneşti. E semnul reuşitei, al deplinei integrări **dincolo**, al desprinderii de provincia autohtonă. Evreii, armenii, saşii care părăsesc ţara continuă să vorbească româneşte chiar cînd nu au de gînd să se mai întoarcă. Românii, dimpotrivă, par obsedaţi de voinţa de a se asimila: îşi ţuguiază buzele, îşi încreţesc frunţile în căutarea cîte unui cuvînt uitat şi cîntă fraza după o partitură incertă, pe care şi-o închipuie mai nobilă. Un caz aparte este cel, dramatic, al Basarabiei, în care avem de-a face fie cu români românofobi, fie cu românofili rusofoni, ale căror discursuri unioniste se fac într-o limbă hibridă, după note scrise în alfabet chirilic, dacă nu direct în ruseşte. Ştiu că acesta este efectul barbarei colonizări sovietice şi că, dată fiind felonia vremilor, e un miracol că s-a păstrat şi ce s-a păstrat. Dar ştiu şi că există seminţii mai încăpăţînate, mai rezistente la context, mai puţin pregătite să dispară. Aşa îmi explic că se mai vorbeşte încă limba macedoneană şi că ungurii din Ardeal nu vorbesc ungureşte cu accent românesc, deşi, de cînd au poposit pe meleagurile transilvane, au stat numai printre români.

Mi se va spune că avem scuzele şi, poate, şansele noastre într-o lume a viitorului, care merge spre globalizare. Că, pe de o parte, ne-o fi obosit efortul de a vorbi latineşte într-un ambient slav (ceea ce explică oarecari accese de slăbiciune) şi că, pe de altă parte, disponibilitatea noastră spre alter-are e simptomul unei vesele vocaţii de a convieţui fratern cu oricine, cu toată lumea, fie şi cu preţul unor concesii masive. Dar o asemenea veselie a convieţuirii nu e calitatea distinctivă a discursului nostru: sîntem mai degrabă ţanţoşi şi tenebroşi, mereu îngrijoraţi de soartă, hăituiţi de ameninţarea unor comploturi viclene şi a unor duşmănii milenare pe care, evident, le vom spulbera. Instincul sinucigaş e dublat de o neodihnită retorică a victoriei. Nu ne pune pe gînduri creşterea numărului de copii abandonaţi şi nici faptul că vorbim tot mai prost româneşte. Ne pun pe gînduri ghinionul nostru istoric, elitismul elitelor, ungurească ungurilor, cripto-comunismul pseudo-comuniştilor şi marile dezvăluiri ale ziarului "Ziua". Privind, încordaţi, spre linia orizontului, nu catadicsim să luăm seama la mina de sub talpă. S-ar zice că ne-am pregătit îndelung spre a fi luaţi prin surprindere...

Andrei PLEŞU

Firescul ca excepţie (XII)

Orientată exclusiv, obsedant, spre acele aspecte ale vieţii de dincolo de hotarele Valahiei care puteau deveni elemente de contrast într-o comparaţie instigatoare, *privirea* lui Constantin Golescu este neîndoios tendenţioasă; dar sub aparenţa deplinei normalităţi. El foloseşte, se poate afirma, o tehnică a citatului: *citează realităţi*, dar nu pentru a le prezenta, ci pentru a vorbi prin intermediul lor, pentru a se exprima, pentru a spune ceea ce nu putea spune direct, liber. Descrierea împrejurimilor Braşovului, pentru a reveni la cele dintîi pagini ale *Însemnării...*, cele mai fireşti, cele mai "plate", monotone, plictisitoare pentru un cititor superficial, este minuţios pedestră, chiar mărginită, dacă o considerăm în sine; aşezată însă în perspectiva întregii scrieri, situată în context, capătă valoarea unui puternic termen antitetic, fiindcă aici, spune marele logofăt, "streinul" – dar nu oricare, ci unul venit de bună seamă din Valahia cea *ticăloasă* – "va vedea în toate satele case de zid cu cîte trei şi patru odăi, geamuri pe la ferestre, jalogii văpsite, şi într-însele paturi, lăviţi, mese, lăzi, scaune, toate văpsite, oglinzi, chipuri, ceasornice, rînduri de aşternute destule, şi de masă cu prisos, şi oricîte vase spre gătirea bucatelor şi întrebuinţarea mesii, toate le au cu prisos, pă cît socotesc că le-ar trebui peste tot anul. Şi în veci îmbrăcaţi curat; iar sas cu picior gol nu să va învrednici nimeni să vază".

Modestia reală a confortului din aceste sate, descris ca şi cum ar fi vorba de o bunăstare ieşită din comun, creează sugestia vieţii mizerabile a locuitorilor din Ţara Românească într-un fel mai impresionant chiar decît o fac evocările directe; Constantin Golescu pare să aleagă tocmai acele aspecte ale vieţii care sînt, de fapt, normale, pentru a scoate în evidenţă anormalitatea din ţara lui. Nu e interesat de extraordinar, de neobişnuit, de excentricităţi; dar scrie despre lucrurile comune, despre banalitatea vieţii europene ca şi cum ar relata o călătorie în teritoriile perfecţiunii.

Evidentă la nivelul întregului memorial şi în comentarii, tendenţiozitatea autorului *Însemnării...* se vădeşte nu mai puţin în selecţia evenimentelor şi a situaţiilor: Constantin Golescu este interesat pînă la obsesie de mereu aceleaşi aspecte ale vieţii, fiind unul dintre primii autori români care utilizează, poate că involuntar, marea forţă a repetiţiei şi a revenirii. S-a observat astfel că autorul *Însemnării...* este mai puţin atras de omul „individual" şi în primul rînd îl preocupă omul "considerat în societate": este unul din efectele repetiţiei. Ordinea cauzală a evenimentelor (desfăşurarea călătoriei în spaţiu şi în timp) este înfrîntă de ordinea discursului ideologic travestit, de urmărirea unor *teme* impuse de personalitatea naratorului; iar acestea sînt în chip manifest de natură politică, socială şi culturală, obligînd astfel la reducţie, la generalizare şi la sistematizare.

Făcînd parte dintr-un întreg program de acţiuni practice, *Însemnarea...*, a fost redactată în 1826 şi este în cea mai mare parte o relatare cu caracter retrospectiv; descriind, spre exemplu, muzeul militar din Viena, unde văzuse o stemă a imperiului habsburgic făcută "numai din arme, cu aşa meşteşug aşăzate, încît pînă a nu veni cinevaş tocmai supt el crede că este zugrăvit", Constantin Golescu precizează că "*din cele ce ţiu minte*, penile aripilor sînt alcătuite din săbii, iar fulgii pieptului – din cuţite mai mici" (s.n.), aşadar imaginea pajurei bicefale, a "zgripsorului cu doao capete", este înfăţişaţă din amintire. Hotărîrea de a scrie *Însemnarea...* şi de a o tipări o luase probabil marele logofăt în vederea întoarcerii în ţară, unde influenţa turcă începuse a slăbi şi a fi ameninţată; însuşi domnitorul Grigore Ghica îşi schimbă, de altfel, în cursul anului 1826 şi în special după încheierea Convenţiei ruso-turce de la Akkerman, atitudinea faţă de cele mai mari puteri semnatare şi faţă de reprezentanţii lor în Ţara Românească. Momentul era deci cît se poate de favorabil pentru Constantin Golescu şi el începe să-şi pună în aplicare ideile cu o vigoare ce a părut neobişnuită, dar care nu era decît expresia unei îndelungate aşteptări, a clarificărilor interioare aduse probabil de exil şi de cunoaşterea vieţii din ţările europene avansate, a exasperării atît de bine convertite în patetismul din comentariile despre starea Ţării Româneşti. Nu este de aceea întîmplător că în memorialul său nu sînt relatate decît călătoriile în Occident, deşi făcuse şi altele, şi nu cu prea multă vreme în urmă, tot în perioada emigraţiei; însă intenţia lui Constantin Golescu fiind probabil aceea de a da compatrioţilor săi o *carte de învăţătură*, mai mult totuşi mobilizatoare decît informativă, el alege, pentru a-l descrie în *Însemnare...*, itinerariul care îi oferea cele mai multe posibilităţi de a scoate în evidenţă foloasele unei bune administraţii, ale stabilităţii politice şi legislative, ale existenţei unei culturi morale, ale învăţămîntului şi ale culturii, ale respectării unor norme de conduită socială indiferent de apartenenţa la o categorie ori clasă sau alta. Determinate de gîndul scoaterii ţării de sub dominaţia otomană, simpatiile politice ale marelui logofăt se îndreptau, am văzut, către acele mari puteri care se puteau opune Imperiului turcesc; dar simpatiile lui politice se despart totuşi hotărît de preferinţele în planul întocmirii sociale, acestea mergînd exclusiv către organizarea de tip occidental. De aceea numai în treacăt şi fără nici o semnificaţie deosebită aminteşte de probabilul său voiaj la Petersburg: cînd, în legătură cu bisericile din Pesta, spune "aş fi cuvîntat şi pentru frumuseţea bisericii, *dar cine au văzut bisericile Rosiii, poate numai pentru Roma va vorbi*" (s.n.). Principala "temă" a *Însemnării...* este "ocîrmuirea" şi atenţia lui Golescu se îndreaptă în mod special către raporturile dintre "ocîrmuitor" şi "norod". Avînd prilejul de a asista la "încoronaţia" de la Bratislava a "măririi-sale împărătesii a împăratului Austrii Franţişc al doilea", el se referă mai puţin la evenimentul propriu-zis al ceremoniei, care capătă din acest motiv aspectul unei pilde, al unui pretext, făcînd în schimb reflecţii despre natura relaţiilor dintre împărătească şi supuşi, de îndată, printr-un fel de automatism al comparaţiei, puse într-un elocvent şi colorat contrast cu ceea ce se petrece în Ţara Românească la asemenea ocazii: "pe la noi, la acest feli de paradie, unii înjură, alţii scuipă, şi muierile blestemă; căci nu numai nu au nici o pricină pentru care din tot sufletul să ureze bine stăpînitorilor, ci dimpotrivă". Urmează, prin acea tipică stilului său generalizare ducînd la sentinţe, o observaţie ce depăşeşte cadrul concret al relatării: "Foarte mic lucru este şi făr' de mulţumire sufletească, făr' de laudă şi cinste; de a stăpîni un om măcar multe împărăţii cu a sa numai tiranicească putere şi prăpădeniia norodului. Şi iarăşi mare fericire, mulţumire sufletească, laudă şi cinste este cînd un stăpînitor este încredinţat că acel puţin norod pe care el îl otcîrmuieşte, că îl iubeşte, şi de aceia nu are nici pricină a se teme de al său norod, ci în veci este printre ei, făr' de nici o pază".

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Diverse (nu şi diferite)

● Luni, 4 septembrie, pe programul II al televiziunii naţionale (unica), Vartan Arachelian a realizat o emisiune (din seria intitulată **În faţa dumneavoastră**) care, pe mine, unul, m-a surprins. În sensul că mi-a înşelat - cel puţin la suprafaţă, cel puţin într-o primă instanţă, cel puţin în parte - aşteptările. Acestea îmi fuseseră suscitate, cu cîteva zile înainte, de anunţul promoţional al emisiunii, care spunea că în cadrul acesteia urma să fie vorba de psihologia poporului român - "de ce sîntem aşa (**cum?**) şi nu altfel (**idem**)?" (**sic!**) - şi că la această dezbatere, tunător prevestită, urmau să participe, printre alţii, nume precum Ilie Bădescu şi Mihai Ungheanu. Adică doi dintre corifeii fostei echipe de la revista **Luceafărul**, promotori ai protocronismului. Anunţul m-a determinat, fireşte (cu toate că evidenţa acestui "fireşte" ar necesita explicaţii care ar da, sînt sigur, la iveală unele resorturi ale curiozităţii noastre de zi cu zi care este, în fapt, una inautentică, ce nu caută decît identicul, confirmarea, şi nu predispune aproape deloc la descoperire şi transformare), anunţul m-a determinat, fireşte, să-mi înscriu în agendă, pe pagina zilei de luni, urmărirea emisiunii cu pricina. La ce mă aşteptam, de fapt? La tezism ideologic binecunoscut, la polemică de pe poziţii etnocentriste, la zarvă. Muream de nerăbdare să mă plictisesc înfuriindu-mă. M-am plictisit, însă, din pricina lipsei motivelor de enervare la care mă aşteptasem. Sînt nevoit să recunosc. Tonul a fost sobru, discuţia - la obiect, "banală", necolorată, lipsită de insinuări, aluzii, trimiteri mai mult sau mai puţin înveninate. Ton al cuiva care nu are a se teme de nimic, al cuiva solid instalat pe o poziţie de putere? Poate. De unde atîta sobrietate, atîta stăpînire, atîta - să spun vorba - obiectivitate chiar?

Partea intelectuală a puterii a învăţat, se pare, să respecte aparenţele. Căci sub tonalitatea neutral-ştiinţifică a discuţiei – care, să recunoaştem, e un cîştig, dar unul cu care trebuie să fim atenţi, cel puţin, poate că în sfîrşit se va putea discuta cu calm, fără orbire –, sub acest calm al discursului nu s-a petrecut mare lucru. Convingerile (măcar de-ar fi convingeri!) au rămas aceleaşi. Discuţia nu s-a purtat în gol, cum mă temeam, permiţînd avînturile eseistico-românistice cu care ne-am obişnuit. Acest fapt s-a datorat existenţei unui punct de plecare (obiect de discuţie) ferm, bine precizat: o carte. Este vorba de **Din psihologia poporului român** de Dumitru Drăghicescu, reeditată de curînd, la editura Albatros, după aproape 90 de ani de la apariţia ei în 1907. Este vorba, pe scurt, de o carte critică, incomodă. Chiar nereeditată, ea a putut fi consultată şi citată de către doritori (un exemplu recent îl constituie Alina Mungiu, în **Istoria unei neînţelegeri. Românii după '89**, Ed.Humanitas). Cu calm şi - s-o mai spun o dată - cu obiectivitate, cartea a fost demontată şi poziţiile ei, respinse, neîncurajate. N-ar trebui, aşadar, să ne încredem fără circumspecţie critică în verdictele ei. Dar nu atît din cine ştie ce convingeri protocroniste, fie ele şi atent strunite şi oricît de "ştiinţific" ambalate, ci pur şi simplu pentru că gradul lor de ştiinţificitate este mai mult decît problematic. Analiza unor cărţi precum cea a lui Dumitru Drăghicescu trebuie să aibă în vedere aspectul lor ilocuţionar, pragmatic. Profeţiile nu se pot dovedi, ele trebuiesc înfăptuite.

Pentru ca în cazul emisiunii realizate de Vartan Arachelian să fie, însă, vorba pînă la capăt de o dezbatere, şi pentru ca adevăratele poziţii să iasă cu limpezime la vedere, propun ca aceiaşi invitaţi de pe 4 septembrie să ia în discuţie o carte precum **Pentru Europa** de Adrian Marino sau **Filosofia unificării europene** de Andrei Marga. Pentru ca şi cei care nu se aseamănă să se adune.

● Viaţa tot mai multor conaţionali de-ai noştri este rituată de puzderia de seriale sud-americane cu care televiziunea naţională (unica) şi-a burduşit programele. Am mai spus-o (nu sînt singurul) şi o repet: serviciul naţional **public** nu trebuie să joace pe două tabele, aşa cum face la noi. Opţiunea lui este limpede şi este dată. De fapt, nici nu are a alege: el trebuie **să educe**, nu să pretindă a o face şi, de fapt, să acţioneze atît ca un monstruos post comercial privat, cît şi ca un hoţ care vîră fără ruşine mîna în buzunarul cetăţeanului. Ori, ori: fie se privatizează, fie îşi asumă pînă la capăt misiunea. În fapt, însă, TVR *vinde scump* reclame şi cumpără serialele cele mai *ieftine* cu putinţă, *seriale-banană*. Succesul lor se datorează trăirii *ca serial* a propriilor vieţi de către mulţi dintre contemporanii noştri, ale căror zile sînt *episoade* fără cap şi coadă dintr-o intrigă cu aparenţe de nesfîrşire şi de complexitate. Serialele de acest tip creează familiarităţi proiective lipsite de anvergură, dar protejate de iluzia participării la intensităţi sentimentale şi de destin ("fatale") care nu sînt decît un banal delocalizat, abia "insolitat". TVR va putea să le difuzeze cu sentimentul datoriei împlinite abia cînd va realiza, pe speze proprii, o ecranizare - în serial, fireşte - a romanului lui Mario Vargas Llosa, **Mătuşa Julia şi condeierul**. Şi, la urma urmelor, de ce nu trece prin mintea nici unui scrib autohton (sînt atîţia!) să scrie un serial de tipul celor sud-americane plasat, însă, aici, la noi. Ar arăta, pun pariu, ca piesele "de şantier" dinainte de '89 şi nimeni nu s-ar uita la el. Căci exact aşa arată şi serialele sud-americane de acum. "Condeierul" Pedro Camacho e universal. La noi nu s-a născut încă. Sau e ocupat cu politica, cu jurnalistica, cu treburile publice, "serioase". Sau cu discuţiile etnopsihologice. Ar fi timpul să-şi recunoască, în sfîrşit, adevărata vocaţie. Multe lucruri s-ar limpezi atunci.

Bogdan GHIU

© C. Bumbuţ

Economie

Guvernul a ratat o mare şansă

Reuniunea de marţi 29 august, a cabinetului Văcăroiu, ne va oferi multă vreme motive de referinţă. Desfăşurată în fapt de seară, în regim de urgenţă, a avut o agendă încărcată cu teme inflamante: rectificarea bugetului, subvenţionarea lucrărilor agricole şi a stocurilor agroalimentare de toamnă, accelerarea privatizării. Am putea spune că a fost o reuniune a ultimei şanse. Pentru că numai după cîteva zile avea să înceapă sesiunea parlamentară şi, prin urmare, să înceteze dreptul guvernului de a mai decide prin ordonanţe, adică, numai după voia sa. Dl. Văcăroiu şi coechipierii domniei sale n-au scăpat această ultimă ocazie. Pregătit în mare grabă, un pachet de importante edicte a fost discutat şi adoptat în amintita şedinţă. Parlamentul, la reluarea sesiunii de toamnă, s-a aflat în faţa unei lucrări încheiate.

Dintr-un comunicat confuz, dat publicităţii după reuniunea în cauză, am aflat cîte ceva despre operaţiunea numită "vînzarea de active şi acţiuni". Ordonanţa guvernamentală face trimitere la o metodologie de aplicare, ce urmează să fie elaborată de Fondul Proprietăţii de Stat. Probabil că, atunci cînd F.P.S.-ul îşi va fi definitivat documentul, vom înţelege mai bine esenţa prevederilor cuprinse în actul normativ pe care executivul l-a aprobat la 29 august. Un lucru e însă limpede deja: că respectiva ordonanţă se va aşeza în calea legii accelerării privatizării, ca s-o încurce.

Să explicăm. Guvernul a aprobat o listă cu societăţi comerciale supuse privatizării în masă. O listă ce se tot reface. Premierul a dat asigurări că în final, după ce se va fi luat şi ultima decizie în legătură cu ce se taie şi cu ce se adaugă, numărul întreprinderilor privatizabile va fi tot în jur de 4000. În dreptul fiecărei întreprinderi sînt înscrise trei valori: capitalul social, cifra de afaceri şi profitul. Dacă atît cifra de afaceri, cît şi profitul ne dau unele sugestii (desigur, parţiale) despre rentabilitatea societăţii, capitalul social ne ajută să ne facem o idee despre averea ei. Sigur că un tablou ceva mai aproape de adevăr ar fi trebuit să cuprindă şi alte indicii: suma veniturilor şi suma cheltuielilor, profitul aferent livrărilor (ce ar cuprinde şi sumele neîncasate din cauza blocajului financiar) şi profitul aferent veniturilor încasate, profitul net repartizat (fond de participare a salariaţilor, fond de dezvoltare, dividende), stocurile, productivitatea, încărcarea capacităţilor de producţie şi personalul încadrat. Să sperăm că, pe parcursul derulării procesului, cei interesaţi vor putea să afle şi aceste cifre, direct de la întreprinderi. Pînă atunci, însă, cu tabloul celor 4000 de întreprinderi în faţă, să ne rezumăm la cifrele ce ni se oferă. Pentru exemplificare, nu vom lua valorile unei societăţi de pe listă, pentru că ne putem trezi mîine că respectiva întreprindere a fost tăiată, în locul ei apărînd alta. Vom lua, din acest motiv, o societate ipotetică "A", cu valori ipotetice: capital social - 100 miliarde lei; cifră de afaceri - 91 miliarde lei; profit - 10 miliarde lei. Cu aceste cifre pe masă, vom încerca să descifrăm sensul sintagmei **"vînzarea de active şi acţiuni"**, la care se referă ordonanţa guvernamentală din 29 august.

Capitalul social al întreprinderii "A", de 100 de miliarde lei, reprezintă valoarea terenului, a clădirilor, a maşinilor şi echipamentelor, plus numerarul, ce constituie aportul celor doi acţionari: F.P.S.-ul, cu 70% din totalul acţiunilor; şi F.P.P.-ul, cu 30%, ca administrator al certificatelor de proprietate emise în baza Legii 58/1991, încă în vigoare. Potrivit Legii 55/1995 (legea accelerării privatizării), printr-un sistem de compensări între F.P.S. şi F.P.P., partea ce se distribuie gratuit deţinătorilor de cupoane şi certificate poate să crească pînă la 60 la sută din capitalul social. Ceea ce înseamnă că, din totalul capitalului social al societăţii "A", de 100 de miliarde lei, transferul de proprietate cu titlu gratuit se poate realiza pînă la nivelul legal de 600 de milioane lei. Întreprinderea va începcia, aşadar, hîrtiile celor ce vor opta pentru ea, în valoare **convenţională** (şi nu reală) de 600 de milioane de lei. Şi va da, în schimb, 24.000 de acţiuni, fiecare în valoare de 25.000 lei. Aici încep complicaţiile. Acţionarii, cu noile titluri de valoare în buzunar, vor avea drept la dividende. Deci la o parte din profitul întreprinderii "A", dacă va exista aşa ceva. Numai că întreprinderea "A", cu hîrtiile primite (cupoane plus certificate) nu va putea să facă absolut nimic: nici să-şi plătească datoriile, nici să se retehnologizeze, nici să achite furnizori. Speranţa ei (şi, totodată, a noilor acţionari "pe cupoane") rămîne partea de 40 la sută din capitalul social: 400 de milioane de lei. Această parte se poate vinde pe bani gheaţă.

Legea 55/1995 cuprinde o prevedere clară: "... vor fi oferite spre vînzare (cele 40 de procente - n.r.) de către Fondul Proprietăţii de Stat persoanelor fizice şi/sau juridice de drept privat, române sau străine, prin oricare dintre metodele prevăzute de lege". Iată însă că, referindu-se la prevederile ordonanţei guvernamentale, comunicatul dat publicităţii după şedinţa executivului din 29 august precizează fără echivoc: **"Vînzarea de active şi acţiuni se va face numai către persoane fizice şi juridice române după încheierea tuturor procedurilor prevăzute de Legea 55/1995"**. Ce să înţelegem dintr-o astfel de formulare? Că a fost sfidată legea şi sînt excluşi investitorii străini? Că vînzarea la termen sau în rate se referă numai la activele sau la acţiunile ce nu vor reuşi să fie vîndute în etapele prevăzute de Legea 55? Aici s-ar impune o traducere din română în... română.

Un lucru transpare însă clar din comunicat: că la vînzările în rate, numai către persoane fizice ori juridice române, **se impune un avans minim de 20 la sută**. Cu această prevedere guvernul a ratat o mare şansă. Dacă nu se impunea nici o sumă minimă ca avans, ci numai o valoare plătibilă în rate, din profit, timp de 10 ani, cum prevede ordonanţa, ofertanţilor cerîndu-li-se în schimb proiecte de rentabilizare, ar fi deschis calea unei noi clase de întreprinzători în România, fără bani, dar cu idei, cu pregătire şi cu dorinţa de a se realiza. Ce a ratat guvernul mai poate repara doar parlamentul.

Adrian VASILESCU

Reconcilierea

Despre "reconcilierea istorică" dintre România şi Ungaria s-a mai vorbit în urmă cu un an: avusese loc atunci o întîlnire între Theodor Meleşcanu şi Laszlo Kovacs şi ziarele au vorbit despre "şansa istorică" pe care o au cele două ţări prin încheierea Tratatului de bază. Atmosfera de atunci era optimistă, iar comentatorii politici vorbeau despre o apropiată semnare a tratatului. Ce s-a întîmplat între timp se ştie: am putea spune pur şi simplu că, în decurs de un an, lucrurile n-au înaintat; dar, în asemenea situaţii, a nu înainta înseamnă a da înapoi. Aşa încît e greu de spus cît de aproape sau de departe (mai) sîntem de încheierea Tratatului cu Ungaria.

Recent, însă, tema "reconcilierii istorice" dintre România şi Ungaria a fost relansată de pe poziţii oficiale (nu doar ca simplă expresie gazetărească, aşa cum era acum un an): preşedintele ţării a afirmat că, în "contextul naţional şi internaţional actual" există, pentru cele două ţări, "o şansă unică de reconciliere istorică, cu consecinţe benefice pentru dezvoltarea şi înflorirea relaţiilor dintre ele şi, totodată, de natură să faciliteze integrarea lor simultană în structurile de securitate europene şi euroatlantice". Faptul că preşedintele a lansat acest apel tocmai acum are unele explicaţii de conjunctură: negocierile pentru tratatul bilateral sînt în impas, legea învăţămîntului a dat părţii maghiare noi ocazii pentru proteste pe la forurile europene, UDMR-ul şi-a început programul acţiunilor de "nesupunere civică". Prezenţa lui Max van der Stoel în România, chiar în ziua discursului prezidenţial, nu trebuie nici ea uitată. Dincolo de această dimensiune conjuncturală, discursul dlui Iliescu are, evident, şi o trăsătură mai generală, relevînd preocupările instituţiei prezidenţiale pentru rezolvarea uneia dintre cele mai acute probleme ale politicii externe româneşti.

În principiu, apelul preşedintelui României este cît se poate de nobil şi firesc. Teoretic, cele trei puncte pe care domnia sa afirmă că trebuie să se sprijine reconcilierea româno-maghiară sintetizează cadrul unor relaţii normale între două state vecine: abandonarea vechilor tensiuni; sprijinul reciproc pentru integrarea în structurile europene; aşezarea raporturilor pe baza normelor dreptului internaţional înscrise în charta ONU, Actul final de la Helsinki, documentele OSCE etc. Practic, însă, fiecare dintre aceste principii ridică suficiente probleme pentru a evalua cu totul altfel ideea de "şansă unică" pentru reconciliere.

Dincolo de Ardeal, de statutul minorităţii maghiare, de pretenţiile teritoriale, de lobby-ul maghiar din SUA şi Canada, de extremisme şi revizionisme de tot felul, problema relaţiilor dintre Ungaria şi România este (şi) o chestiune de comunicare; de comunicare între cele două ţări şi de comunicare a fiecăreia cu organismele şi instituţiile internaţionale. Probabil că cele două "tabere" diplomatice au ajuns într-un punct mort şi pentru că, tot căutînd formule reciproc acceptabile, care să spună ceva, dar să nu angajeze prea mult, n-au făcut decît să stimuleze sentimentul (prezent măcar în subconştient) că, pe de o parte, "ungurii vor să ne ia Ardealul", iar pe de alta "naţionaliştii români îi extermină pe maghiarii din Transilvania". În relaţiile cu organismele internaţionale, la fel: ei "deplîng" soarta fraţilor lor din România, noi ne afirmăm vechimea şi continuitatea pe aceste meleaguri; ei spun că Transilvania a fost, de-a lungul istoriei, un principat autonom, noi vorbim despre majoritatea românească din acest spaţiu şi despre persecuţiile suferite pe vremea habsburgilor. E imposibil să treci, dintr-o dată, peste toate aceste reprezentări (şi peste multe altele), eliminînd afectele şi transformînd istoria într-o "problemă tehnică". Dar soluţia *aceasta* este: regăsirea capacităţii de a comunica *în mod real* cu celălalt; şi de a-i oferi Europei şi altceva decît vechile clişee propagandistice.

Iar aici intervine voinţa politică: voinţa de a face acest pas şi, apoi, voinţa de a *structura* această reconciliere într-o suită logică de acţiuni care să ducă realmente la destindere şi la normalizare. Pe vremea războiului rece, discursul unui şef de stat (şi obiceiul era frecvent mai ales în "ţările frăţeşti") putea conţine "semnale" care, decodificate cum trebuie, puteau genera anumite acţiuni politice. Declaraţia purtătorului de cuvînt al Ministerului maghiar de Externe (că Ungaria "aşteaptă nişte propuneri concrete" înainte de a lua vreo atitudine) a atras atenţia asupra unui lucru esenţial: este vorba de o simplă "chemare"; dacă nu e urmată imediat de rapide şi eficiente desfăşurări de forţe diplomatice care să caute *căile* prin care se poate realiza această reconciliere, va rămîne un simplu discurs, cît se poate de nobil în intenţie, dar fără nici o consecinţă practică. Iar dacă cineva se gîndeşte că, după această invitaţie, "e rîndul ungurilor" (pentru că noi, nu-i aşa, ne-am arătat bunăvoinţa, "ne-am făcut datoria"), se înşeală: chiar dacă toate ţările ONU, toate instituţiile internaţionale, toată conducerea NATO şi UEO au fost informate imediat (ceea ce nu cred) despre această iniţiativă românească, asta nu va putea contracara eforturile diplomatice şi propagandistice *constante* şi *sistematice* ale Ungariei. La capitolul "imagine" şi "credibilitate", stăm în continuare mai prost decît vecinii noştri de peste Tisa. Aşa că ei îşi pot permite să declare doar: "aşteptăm propuneri concrete".

E limpede că o eventuală "reconciliere istorică" ar fi *un proces* complicat şi destul de îndelungat, şi nicidecum semnarea unui document de intenţii şi schimbul de mesaje la nivel înalt. Cîtă vreme păstrează un anume avans în drumul spre Europa, Ungaria e avantajată de comparaţia cu o Românie "corigentă" într-ale europenismului; nici vorbă de "sprijin reciproc în vederea integrării", ci concurenţă deschisă şi nu totdeauna loială. Apoi, politicienii (români şi maghiari deopotrivă) au nevoie, din cînd în cînd, de *voturi*, iar "problema naţională" poate fi de folos în asemenea împrejurări, aşa încît păstrarea ei în portofoliul chestiunilor veşnic nerezolvate e încă necesară. Mai ales că Europa, prinsă de problemele ei "interne" (de la moneda unică la teroriştii islamici, de la criza iugoslavă la exporturile agricole), nu prea mai ştie cînd şi pentru cine îşi va deschide porţile. Şi nici nu se grăbeşte.

Pînă una-alta, la noi, în aşteptarea "propunerilor concrete" de reconciliere, UDMR-ul pare hotărît, tot tresărind, tot protestînd, să justifice existenţa PUNR-ului şi PRM-ului şi chiar să le asigure trecerea unui prag cît mai înalt la viitoarele alegeri. Iar liderii partidelor rromâneşti (de guvernămînt), în numele reconcilierii, pun la cale rezolvarea unor chestiuni esenţiale pentru viitorul, prezentul şi trecutul ţării, cum ar fi mutarea statuii lui Matei Corvin de la Cluj la Hunedoara. Evident, toţi au auzit discursul preşedintelui şi l-au primit cu un viu interes...

Mircea VASILESCU

De jur împrejur...

Terorismul şi democraţia

Sînt puţine lucruri comune între Şamil Basaev, ofiţerul cecen care a ţinut la Budionovsk peste 1000 de ostatici ruşi forţînd începutul tratativelor de pace, şi Timothy McVeigh, americanul despre care se presupune că a pus bomba ucigaşă în clădirea federală din capitala statului Oklahoma. "Armata Roşie" japoneză a jucat un rol important pe vremuri în operaţiile teroriste palestiniene, dar acum nimeni nu face vreo legătură între conducătorul sectei Aum - profet al sfîrşitului lumii şi autor al încercării de a-l începe în metroul din Tokyo - şi misteriosul "inginer" pe care-l caută serviciile secrete israeliene, considerîndu-l autorul ultimelor atentate teroriste din Tel-Aviv şi Ierusalim.

Atentatele de la Karachi sau Alger stîrnesc mult mai puţină emoţie decît cele din Orientul Mijlociu, iar acestea sînt considerate un preţ firesc al situaţiei explozive din zonă, cînd sînt comparate cu cele din Paris.

Coexistă în lumea violentă a terorismului mondial diletantismul iluminaţilor şi reţelele profesioniste organizate şi subvenţionate încă pe vremea războiului rece pentru destabilizarea capitalismului: absenţa indicaţiilor şi banilor de la centru a dus la unele căderi spectaculoase (Carlos), dar multe organizaţii au dovedit o puternică aptitudine de regenerare şi fanatismul militanţilor de rînd se prelungeşte în timp, chiar după ce interesele cinice ale celor ce l-au aţiţat s-au convertit înspre alte obiective. Conform unor cercetări de specialitate, narcotraficanţii folosesc cu bune rezultate fostele reţele ale militanţilor politici pentru a cultiva, a păzi şi a vinde produsul lor atît de căutat. Cartierele sărace din marile aglomerări urbane sînt un mediu în care terorismul îşi recrutează fără prea mari probleme trupele, frustrarea economică şi inegalitatea şanselor creează deopotrivă sinucigaşi pentru un ideal şi executanţi cu tarife bine determinate. Experţii Centrului de înalte studii pentru armament din Franţa au elaborat încă din 1993 un raport în care au arătat că în noul spaţiu geostrategic ameninţările s-au diversificat: traficul de stupefiante, traficul de substanţe şi componente pentru arme nucleare, confruntări create de fanatismsul religios, etnic, sau tribal, războaie civile, pirateria maritimă şi aeriană. În ţările nedemocratice violenţa organizaţiilor separatiste sau religioase este într-o competiţie cu final deschis cu violenţa organelor de represiune, cum e cazul Algeriei sau Pakistanului. Cu adevărat dezarmate în faţa terorismului sînt ţările în care statul de drept funcţionează, cum ar fi Franţa sau Statele Unite, deşi ambele au la dispoziţie o tehnologie de vîrf elaborată în vederea depistării şi anihilării acestui tip de ameninţare. Dar tehnologia nu poate fi eficientă decît în situaţia care opune acum autorităţile franceze organizaţiei ecologice **Greenpeace**, pentru că şi această organizaţie respectă nişte elementare reguli ale jocului. Însă atentatele cu bombe din locurile aglomerate ale Parisului creează o stare de panică, pe care organismele oficiale de combatere a terorismului nu sînt capabile s-o anuleze prin rezultate. Un jandarm francez susţine că l-a văzut într-un vagon cu puţin timp înainte de producerea exploziei de la staţia Saint-Michel pe Abdelkrim Deneche, militant activ, dar nu clandestin, al unuia dintre grupurile islamice armate algeriene, rezident la Stockholm, unde este şi arestat. Dar Deneche prezintă un alibi pentru ziua de 25 iulie şi justiţia suedeză refuză deocamdată să-l extrădeze: "nivelul bănuielii este prea scăzut". Judecătorul francez însărcinat cu ancheta insistă, pentru că chiar dacă jandarmul s-a înşelat, Deneche ar putea furniza informaţii utile în legătură cu grupurile islamiste care acţionează în Europa. Suedia îşi apără şi propriul teritoriu de o eventuală răzbunare (aşa cum a făcut şi Franţa în cîteva rînduri) şi insistă asupra respectării legalităţii. Pentru că a acceptat sau s-a prefăcut că nu observă cum miniştrii săi adoptă mijloace absolut ilegale pentru combaterea formaţiunilor teroriste basce, premierul spaniol Gonzalez trece prin cea mai intensă criză politică a guvernării sale. Atunci cînd asasinatele liderilor teroriştii se ţineau lanţ, nimeni nu era prea curios să afle cine le coordonează şi le asigură baza logistică. Acum Gonzalez plăteşte preţul unei victorii utile, după cum se dovedeşte, doar pe termen scurt.

Desigur, există şi experienţa germană din anii '70 cînd s-a reuşit dezmembrarea reţelelor teroriste fără încălcarea flagrantă a drepturilor omului.

În Franţa, pe 3 septembrie, începutul anului şcolar a fost marcat de măsuri de securitate sporite: au fost percheziţionate genţile părinţilor şi ieşirea elevilor în recreaţie n-a mai fost permisă. O mamă se întreba dacă nu cumva în felul acesta se dau idei teroriştilor. O temere excesivă: nu de idei duc ei lipsă.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Ea însăşi

"La ora actuală, opoziţia e împărţită în două: de-o parte CDR, de cealaltă PSDR, PI '93, PAC şi, după opinia mea, Ion Raţiu din PNŢCD. Spre nesfîrşita nefericire nu numai a electoratului, dar şi a democraţiei din România, aceste două grupări ale opoziţiei au ajuns să polemizeze între ele. Jurnalele par şi ele să fi optat pentru o parte sau alta. Din acest punct de vedere, e limpede că gazetele *Cotidianul* şi *Ziua* sînt purtătoarele de cuvînt ale grupării eclectice alcătuite din PD, PL '93, PAC, PSDR şi Ion Raţiu. Urmărind cu atenţie aceste două jurnale se poate remarca imediat un clişeu polemic. Numeroase personalităţi independente sau din cadrul CDR sînt atacate, scriindu-se că ar fi trecut de partea lui Ion Iliescu şi a PDSR. Ticul din publicistică exprimă, categoric, ticul din politică. PD, PSDR, PAC, PL '93 şi Ion Raţiu şi-au făcut deja un obicei din a acuza CDR, în cadrul absurdei bătălii fracţioniste din interiorul opoziţiei, că s-a dat cu Ion Iliescu şi cu PDSR. Din nefericire, cam la atîta se reduce polemica dusă de aceste partide, nu numai cu CDR, dar şi cu Ion Iliescu şi cu partidul de guvernămînt. Ion Iliescu e criticat pentru că e Ion Iliescu, PDSR pentru că e PDSR. (...) Ar fi mult mai bine dacă partidele adversare lui Ion Iliescu şi PDSR şi-ar concentra întreaga activitate pe înfăţişarea propriilor soluţii la problemele ţării, pe demonstrarea faptului că oamenii propuşi de ele să ia locul celor aflaţi acum în structurile puterii sînt mult mai competenţi şi mai cinstiţi". (Ion Cristoiu, "Un anacronism publicistic şi politic", *Evenimentul zilei*, 31 august).

"Un confrate se revolta deunăzi că ziaristul s-ar putea vedea obligat să se subordoneze unui pitifelnic de patron al cărui unic merit este că are banii. Îi dau dreptate jurnalistului, cum sînt şi de părerea altuia, care incrimina mentalitatea de slugă pe care ar putea s-o dobîndească unii gazetari, din aceleaşi considerente. Dar, mă întreb eu, ce am făcut noi, ziariştii români, pentru ca nu puţini dintre colegii noştri să nu ajungă în situaţia de a pleca fruntea sau, mai grav, de a rămîne pe drumuri pur şi simplu? N-am făcut nimic, iar cînd am încercat să facem, lansînd un semnal de alarmă care privea lipsa oricărei protecţii a jurnalistului, s-au trezit imediat băieţi deştepţi care au şi întrezărit o Lege a presei, menită să ne sugrume libertatea şi independenţa. (...) Să stăm, însă, cu braţele încrucişate şi să ne lamentăm? Unora le convine, poate, avînd asigurat spatele, din subvenţii discrete, din interese politice ale patronatului, susţinut la rîndul său de o formaţiune, de un primar sau un prefect, că, slavă Domnului, ştim bine ce şi cum. Mi se pare totuşi deplasat să numim independentă o presă evident partizanală, pentru o grupare sau chiar pentru un singur partid, cum există exemple binecunoscute. În acelaşi timp, nu văd de ce am condamna ziarul sau ziaristul care trece cu arme şi bagaje într-o tabără politică, recunoscînd acest lucru în mod deschis. (...) Deci, în independenţa noastră generală, constatăm cu trecerea anilor că există diferite grade de independenţă, ceea ce înseamnă că ea ajunge să fie relativă şi influenţată de un summum de factori, dintre care cel economic este hotărîtor. Şi iar ne întoarcem la preţul hîrtiei, la TVA-ul pe publicitate, la taxele locale, la impozitul pe profit (?!), la chiriile zdrobitoare, la comisionul pe difuzare, la cel pe abonamente, la costul vagonului poştal, la lipsa chioşcurilor, la costurile tipografice, la tarifele duminicale... Şi sîntem complet independenţi!" (Horia Alexandrescu, "Ziaristul independent", *Cronica română*, 1-2-3 septembrie).

Argument

La întrebarea dacă este familia o instituţie rentabilă vor răspunde diferit Saddam Hussein sau Rockefeller, un ţăran chinez sau un fermier francez. Deşi tradiţia solidarităţii familiale pare a fi universală, mijloacele prin care ea se realizează sînt atît de diversificate încît pot deveni una din explicaţiile pentru diferenţierea nivelului de trai pe planetă, dar şi pentru codurile etice contradictorii.

Analiza economică tinde să-şi depersonalizeze discursul, care devine unul exclusiv tehnic, din afara persoanelor şi moralei, considerînd că principiul liberal - societatea este suma interacţiunii indivizilor anonimi - este o realitate. Economiştii se dovedesc astfel mai visători decît poeţii: acolo unde coeziunea familială scade, apar în viaţa publică relaţiile de clan, şi nu e întîmplător faptul că Mafia se consideră "o familie". Paradoxal însă, tocmai ştiinţa care se ocupă de studiul caracterelor moştenite - genetica - dă, prin realizările ei practice, puternice lovituri conceptului tradiţional de familie: ingineria genetică - poate mai periculoasă decît cea socială - promite ca taţii viitorului să fie anonimii donatori ai băncilor de spermă şi nu bărbaţii din capul mesei care spun rugăciunea şi stabilesc printr-un regulament sever codificat recompensele şi pedepsele.

S-ar putea spune că nostalgia familiei tradiţionale exprimată şi de unii autori ai acestui număr este hrănită mai mult din cărţi decît din viaţă, dacă n-ar exista atîtea cărţi din care reiese că prima stavilă în calea împlinirii individului sînt rigorile familiale. Acestor conflicte vechi de pe vremea poeţilor tragici greci, dictatura comunistă le-a adăugat ipocrizia şi confuzia specifice: era moral ca soţul să scrie către securitate rapoarte periodice despre opiniile şi acţiunile soţiei, dar încercarea de a divorţa dovedea imoralitatea partenerilor şi putea fi obstacolul apărut tocmai la timp pentru a opri avansarea unui om competent. Investiţiile în familie sînt şi în sentimente şi în bani şi ambele pot fi mai mult sau mai puţin izbutite. Teoretic toată lumea îşi iubeşte familia, şi cei care o părăsesc şi cei care îşi înşeală rudele, ba chiar şi cei care le omoară. Tot teoretic, nepotismul este considerat o formă paralegală de a dobîndi succesul în viaţă, dacă nu e vorba de propriii nepoţi.

La răscrucea dintre social şi economic, între tragedie şi melodramă, istoria familiilor fericite o intersectează pe a celor nefericite şi în această permanentă dinamică se fructifică sau nu investiţiile. **(M.B.)**

Familia capitalistă

Un filosof francez de azi, Pierre Manent, observa că, în comparaţie cu discursul Bisericii, discursul modern despre individ este foarte « sărac ». Într-adevăr, filosofii sau economiştii liberali ne spun foarte puţine lucruri despre individ, chiar dacă fac din el substanţa întregii realităţi. Individul acesta e solitar şi autonom, fiind de asemenea dotat cu pasiuni şi interese unice, irepetabile. De aici, din aceste premise foarte sărace, e dedus apoi întreg eşafodajul teoretic al marilor modele ale politicii (contractul, piaţa, revoluţia). Tot ceea ce nu e individ devine, în schimb, suspect şi demodat, sau, în orice caz, neinteresant. Discursurile liberale respectabile supralicitează această diferenţă, dînd, de pildă, uitării instituţii tradiţionale, prin esenţa lor non-individuale. E şi cazul familiei, care a fost lăsată în grija sociologilor, o sectă socialistă preocupată mai curînd de accesul la putere al manipulatorilor de conştiinţe decît de adevăr.

Cred că sociologii sînt cei care au lansat celebra formulă a «familiei-celulă de bază a societăţii». Oricine poate sesiza caracterul contradictoriu al reprezentărilor implicite acestei formule de lemn: societatea e concepută atît ca un organism (ea e alcătuită din celule), dar şi ca un edificiu (avînd o bază, o temelie). Formula trădează de asemenea caracterul antimodern al ideologiei în interiorul căreia ea funcţiona: într-adevăr, pentru comunişti, nu individul compune societatea, ci familia. La drept vorbind, au existat momente istorice în care familia era singura formă stabilă şi coerentă de asociere umană. Economia centrată în jurul căminului era cea care îngăduia o asemenea asociere: Aristotel scria despre economie avînd în vedere acest tip de comunităţi. Primitivismul «societăţii familiale» nu a putut fi recuperat integral de regimurile comuniste, în ciuda unor eforturi însemnate. Motivul pentru care comunismul a eşuat şi în această privinţă e greu de explicitat în cîteva rînduri: îmi voi îngădui să spun doar că familia devenise deja, înainte de instalarea comunismului, imperiul care conţinea spaţiul intim-privat al individului. Aşa încît eforturile autorităţilor comuniste au fost îndreptate în două direcţii diferite: în primul rînd, ele au încercat «deprivatizarea» familiei. Probabil că şi din această cauză se spunea în mod insistent că patria e o familie. În al doilea rînd, familia trebuia să recupereze comportamentele tipice unei economii primitive, utilizînd însă mijloacele tehnologice moderne. Finalmente, nici una din aceste exigenţe nu a fost atinsă. Am rămas, ca de obicei, la mijloc de drum: comportamentele clientelare - aşa numitul «nepotism» -, dar şi neglijenta exploatare a tehnologiei sînt reperele acestui eşec. Ele nu definesc nici o economie pur familială, dar nici una modernă. Consecinţele se văd azi cu ochiul liber.

Într-un anume sens, familia devine în epoca modernă unul din adversarii cei mai redutabili ai individului. O ilustrare excelentă a acestei adversităţi ne-o oferă una din paradigmele moderne ale politicii, şi anume economia teoretică. Fundamentele teoretice ale economiei moderne, adică ale pieţei libere si private, nesocotesc familia, tot aşa cum ignoră şi orice altă formă de grupare a indivizilor. Motivul e simplu: piaţa, aşa cum e ea concepută teoretic, are un singur fel de actor, şi anume individul. Familia, ca şi corporaţia, breasla sau orice formă de asociere organizată / protejată de către autoritate reprezintă obstacole în calea definitivei domnii a individului. Piaţa e, de fapt, un sistem de schimb la distanţă şi mediat de bani. Spre deosebire de familie, ea e lipsită de substanţă sentimentală: individul nu oferă pe piaţă decît talente, pasiuni, interese, informaţii, toate, prin esenţa lor, putînd fi asumate de o singură persoană. Singura comunitate pe care au invocat-o economiştii, de la Adam Smith la Ludwig von Mises, este cea a indivizilor care fac comerţ. O altă caracteristică a pieţei o separă radical de familie: indivizii de pe piaţă nu se cunosc în mod direct, nu se întîlnesc uneori niciodată, iar singura lor identitate e cea data de produsele pe care ei le schimbă. Consecinţele sînt imense. Un sentiment cum e generozitatea dispare: în discursurile liberale riguroase eşti generos nu faţă de semenii tăi cunoscuţi în mod direct şi în respectul unor exigenţe instituţionale precum cele ale Bisericii, ci pur şi simplu producînd mai ieftin si mai bine pentru nişte indivizi «abstracţi». Mai mult decît atît, comunitatea aceasta nu are margini: într-adevăr, logica pieţei, diviziunea nesfîrşită a specializărilor, cere cu necesitate ca frontierele să fie depăşite. (În acest sens, formula «piaţă naţională» e lipsită de sens. Doar intervenţia autorităţii politice poate limita teritoriul în care funcţionează acest proces, dar aşa ceva se poate petrece numai dacă sînt restrînse alegerile individuale, deci contrazicînd autonomia singurului actor luat, teoretic, în seamă.) Individul economic modern e mai puternic decît orice sentiment şi el trebuie să violeze orice frontieră. (Afirmaţia potrivit căreia marele adversar al individului modern e statul trebuie deci citită cu circumspecţie. Statul e un asemenea adversar doar în măsura în care invocă sentimentele şi frontierele.) Nimic din ideologia pieţei nu mai aminteşte de cadrul familial. Definitiva instalare a relaţiilor de piaţă presupune dispariţia familiei tradiţionale, cîtă vreme indivizii se comportă unii faţă de ceilalţi doar ca actori economici ce tind să îşi maximalizeze profitul. Manifestele secolului al XIX-lea care reclamau libertinismul moravurilor preiau această consecinţă ultimă a utilizării logicii pieţei. Astăzi, economiştii din şcoala lui Gary Becker (premiu Nobel pentru economie în 1992) consideră, în schimb, că o analiză economică a căsătoriei, fertilităţii şi familiei ne ajută să le înţelegem mai bine.

Acest edificiu teoretic nu e lipsit de fisuri. Toţi economiştii liberali au considerat proprietatea ca pe una din instituţiile esenţiale ale pieţei. Or, proprietatea şi transmiterea ei menţin o coerenţă minimă în jurul familiei. Ele sînt astfel mijloace de slăbire a rigorii unei logici strict individualiste. Unul din puţinii socialişti inteligenţi ai acestui secol, Bertrand Russell, observa că, de la Locke încoace, lumea modernă acceptă legitimitatea moştenirii în economie, dar nu şi în politică. Remarca e, în mare, corectă: declaraţiile drepturilor omului şi cetăţeanului aboleau ereditatea funcţiunilor politice, dar menţineau proprietatea (şi transmiterea ei urmaşilor) ca pe un drept inalienabil. Trebuie adăugat însă ceva: proprietatea e menţinută, dar nici unul din privilegiile pe care le conferea ea într-o economie premodernă nu e menţinut, pentru că nu poate fi menţinut. Probabil că termenul care aproximează cel mai bine comportamentul individului situat pe o piaţă liberă e adaptarea. Riscul pe care îl presupune orice adaptare interzice însă garantarea unor avantaje dobîndite anterior. Cu alte cuvinte, orice avere cîştigată pe piaţă şi lăsată moştenire se poate pierde. În faţa mecanismelor pieţei, familia e mai fragilă decît un dictator în faţa poporului său.

Una din valorile certe ale eticii capitaliste este încrederea. Ea e cel mai bine manifestată în contract, mecanism instituţional indispensabil pieţei. Prin contract, părţile se angajează să îşi respecte cuvîntul dat. Colaboratorii înşişi au nevoie de încredere, atunci cînd încearcă să satisfacă unele condiţii impuse de cealaltă parte. Cum familia presupune, între alte valori, încrederea, inserarea ei într-un spaţiu economic pare deci absolut firească. Iata o altă posibilă fisură a edificiului individualist! - vor zice cei uimiţi de mulţimea de întreprinderi familiale apărute, după 1989, în România. Acest fenomen vădeşte însă mai curînd primitivismul. Două argumente pot susţine o asemenea afirmaţie. În primul rînd, există riscul ca încrederea să fie acordată *doar* membrilor familiei, caz în care dimensiunile afacerii sînt serios amputate: datorită imposibilităţii de a controla comportamentele eventualilor colaboratori consideraţi suspecţi, se preferă în mod raţional diminuarea numărului acestora. În al doilea rînd, a da încredere *doar* familiei înseamnă a-i transforma pe cei aflaţi în subordine în simpli sclavi. Se revine în acest fel la sensul primar al termenului «familie». Într-adevăr, în latineşte, «familia» vine de la «famulus», care nu însemna decît servitor. Familia era pur şi simplu mulţimea servitorilor unei case.

Cristian PREDA

Veta şi Veta

Volens-nevolens – vorba unui personaj ilfpetrovian –, cea mai veche investiţie asupra căreia există mărturii scrise plauzibile s-a consumat în familie. E vorba de dubla investiţie a fructului oprit. În general, economiile primare încurajează investiţiile de familie, cu excepţia socialismului de tip răsăritean, care a făcut talmeş-balmeş din investiţii şi familii. Lăsînd la o parte experiementul socialist, care a încercat formula "proprietatea tutulor", investiţia de familie pare, cel puţin pentru începători, cea mai sigură. Înainte de a investi capital propriu-zis, investeşti capitalul impropriu-zis: capital moral sau capital de încredere. La urma urmei, încrederea e marfa cea mai scumpă şi, ca atare, preferi s-o negociezi cu cei apropiaţi. Nu ştiu dacă e o chestiune generală, dar micul nostru capitalism post-comunist a început cu micile familii şi o tarabă, un grătar, o gogoşerie, un birt. Marile familii sînt atributele marelui capitalism.

Numai că investiţia are şi reversul ei (devestiţie?), a cărui bază e tot familia. De la Cain la "frate, frate, dar brînza-i pe bani" şi pînă la crăparea cu sapa a capului fratern sau patern în peisajul idilic al legii 18, se vede că nu întotdeauna familia este cadrul investiţional cel mai fericit. Bomba suceveană a Vetei Borş, montată sub maşina ex-soţului Borş, arată că dacă Veta cealaltă, din blîndul univers steinhardtian al lui Caragiale, ar deveni parteneră de afaceri a lui Chiriac, în noul început capitalist, "lumea minunantă a echilibrului românesc", aşa cum a văzut-o N. Steinhardt, s-ar umple de acte teroriste pe lîngă care „vitrionul" englezesc al Miţei Baston ar fi o biată floare la ureche. E "homo homini lupus" cînd se pune problema investiţiei de capital, dar e mult mai rău homo decît lupus în ceea ce priveşte investiţia de încredere, căci, spre deosebire de oameni, lupii nu se omoară între ei.

Dar poate că nu-i vorba de dilema investiţiei *prin* familie, ci de aceea a investiţiei *în* familie: este rentabil azi să investeşti în familie, adică să pui bazele unei familii? Dacă n-ai investit şi în altceva, mă tem că nu-i nici o scofală. De unde bani de nuntă? De unde bani de casă? De unde bani de contraceptive? De unde bani de botez? De unde bani de şcoală? Prin urmare, mai bine sărac, cinstit şi celibatar. În ceea ce-i priveşte pe cei care au făcut investiţii rentabile, nu prea au ei timp şi nevoie de familie. Decît în cazul în care, prin unirea întru Domnul, s-ar produce şi unirea întru avere. Cît despre aserţiunea conform căreia familia e patria cea mică precum patria e familia cea mare, proclamată atît de sincer şi cu atîta credinţă de Rică Venturiano, animat, ca şi celelalte personaje caragialiene, de dorinţa de a pune ordine în sentimente, concepte şi categorii, ea nu mai este rostită decît în băşcălie, în glumă, în ironie, cu conştiinţa că aşa ar fi spus-o şi eroul lui Caragiale.

Despre investiţia în familie nu mai am de adăugat deocamdată decît o anecdotă pe care mi-a spus-o un grec (pentru cei care ştiu că am fost şi sînt preocupat de grecii antici, menţionez că e vorba de un grec contemporan): un englez, înainte de cel de-al doilea război mondial (mondial, vezi bine), pe un drum comunal din Grecia, întîlneşte o pereche, bărbat şi nevastă, el mergînd în faţă, nevastă cu cîţiva paşi în urma lui. De ce aşa?, l-a întrebat britanicul. Fiindcă nevasta trebuie să-şi urmeze bărbatul şi să-i fie supusă, a răspuns grecul. După război, revenind pe acelaşi drum, ca în orice anecdotă, englezul se întîlneşte din nou cu perechea autohtonă. De data asta, însă, ea merge înainte şi el cu mulţi paşi în urmă. V-aţi schimbat concepţia asupra familiei?, întreabă, plăcut surprins, străinul. A, nu, îi răspunde capul familiei, dar nenorociţii ăştia de nemţi au minat drumurile.

Asta zic şi eu investiţie în familie!

Dumitru SOLOMON

Investiția de memorie

În urmă cu vreo 15 ani, cînd devenise limpede în România că vom fi osîndiți la sufocare, am început să ne punem problema exilului. În ce mă privește, am știut că nu eram făcută pentru o asemenea aventură. Argumentul neputinței mele erau *rădăcinile, familia.* Cînd spuneam "familie", mă gîndeam strict la ascendenți, inclusiv cei din morminte; ceilalți, descendenții eram noi, un tot, trupul cu care aș fi plecat oricum. La prima vedere părea un sentimentalism facil, clișee, vorbe goale. În fond, era mult pragmatism în gîndirea mea.

Familia, destul de numeroasă și exclusiv bucureșteană, locuind pe o arie mică a aceluiași cartier (nu ne-am fi depărtat unii de alții cu nici un preț, înghesuiți, dar aproape) constituia garanția mea de supraviețuire.

Comunicam mai mult prin telefon, aflam unii despre ceilalți de la cîte o mătușă, ne adunam laolaltă doar de Crăciun și de Paști, de ziua bunicii materne sau de zilele copiilor, ne bîrfeam cu poftă, dar știam precis că la primul necaz nu vom fi singuri, vom fi NOI.

Cum să lași o astfel de siguranță pentru niște presupuse certitudini ale statului occidental?

Cu timpul, s-a întîmplat că jumătate din familia mea s-a răspîndit prin țări străine. La sărbători eram din ce în ce mai puțini și cheltuiam din ce în ce mai mult pe telefoane, la care vorbeam cu toții pe rînd, întrebînd cu vocea gîtuită, ce mai faceți, și primind același răspuns, vă iubim și ne e dor. Scriam scrisori colective, în care pînă și cei mai mici desenau ceva, cu un aer important.

Am început să am rude noi, pe care le cunoșteam doar din fotografii, pentru că între noi era CORTINA. Vopseam mai puține ouă roșii, cîntam colindele de Crăciun pe mai puține voci. Noi, cei de aici, trimiteam cu greu cîte o linguriță desperecheată, cu monograma bunicii (să aibă și ei rădăcinile lor acolo), cîte o fotografie veche în care mai începeam să nu-i mai recunoaștem chiar pe toți. Păstram pentru ei în podurile și pivnițele caselor adevărate bazare de "al lui tatamare" sau "de la stră-mătușa".

Creionul scrie singur și realizez dintr-odată că trebuie să vorbesc despre familia tradițională. Ce caută ai mei aici? Sîntem noi oare o familie tradițională, un neam? Sîntem familia aceea mare, care cuprinde vii și morții, locurile, poveștile, obiectele?

Realizez acum că ne-am stabilit pe vecinătăți; ai noștri dorm în același cimitir, pe alei apropiate; ne-am născut între noi; la botez am purtat aproape

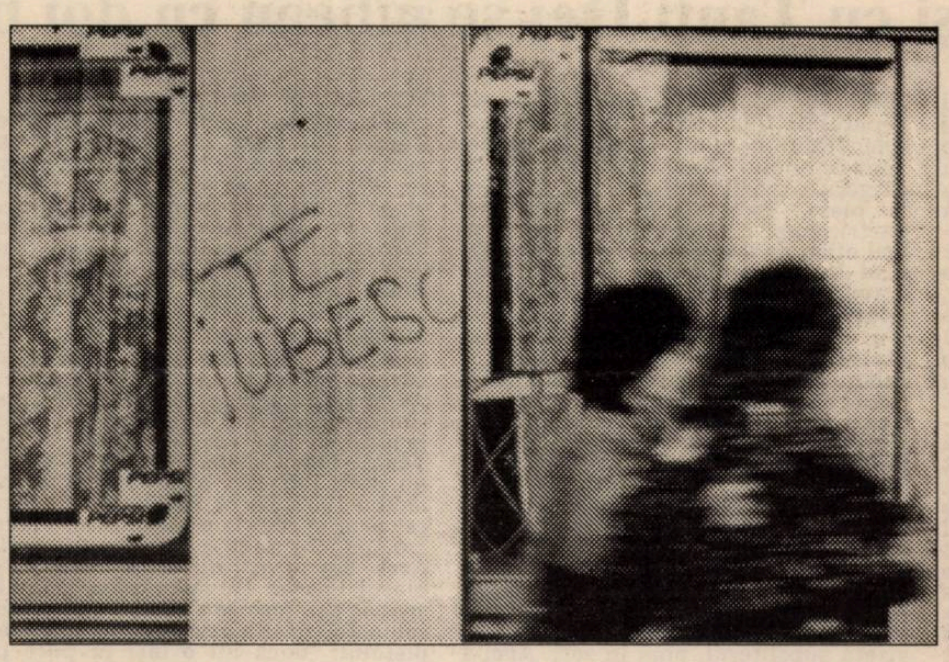

© C. Bumbuț

toți aceeași rochiță dantelată, din ce în ce mai îngălbenită; sărbătorile le petreceam în primul rînd în familie; mătușile povestesc despre ticurile și zisele străbunicilor; purtăm aceleași prenume moștenite, în așa fel încît la zilele unor sfinți nu mai prididim cu firitiselile; caietele noastre de rețete de bucătărie pot constitui un arbore genealogic - pesmeți "mătușa Aglaia", cremă "verișoara Irina", aluat "Sofica". Pentru cei care ne cunosc mai puțin, semănăm într-atît, încît "nu sînt eu, sînt frate-meu, sau vară-mea" au devenit ticuri verbale de familie.

Și totuși, cît de departe sîntem de respectul adînc al țăranului pentru bătrînii lui sfătoși și cu vorba molcomă, de prezența moașei, care îngrjește după fiecare naștere de masa Ursitoarelor, de consecvența cu care nașii se moștenesc din tată-n fiu, de strădania cu care, ani la rînd, întreaga familie pregătește zestrea fetelor, de plînsul fiecărei mirese care-și spune "iertăciunile" la nuntă, de perseverența cu care sînt "pomeniți" cei duși, cu ocazia moșilor și a sărindarelor! Sîntem departe de spaimele lor – "femeia care nu are copii umblă buiacă și nu știe de Dumnezeu", departe de frumusețea memoriei lor – "Dumnezeu a pus să se nască un copil de ziua fiecărui sfînt; un copil în fiecare zi; și așa s-au făcut zilele pe care le știm noi pe nume"...

Alte timpuri, alte locuri, alt fel de a iubi lumea...

Dar aceleași legături organice, aceeași trăinicie, aceeași forță.

Investiție sau nu, familia merită trăită, cu memoria ei cu tot; e un efort rentabil.

Ioana POPESCU

N-are mamă, n-are tată, n-are soră adorată

Despre un ins fără scrupule spunem că, n-are mamă, n-are tată. Absența familiei îi dă libertatea să-și facă numele de rîs. Existența unui tată, cel puțin în principiu, i-ar pune probleme de onoare și cea a unei mame l-ar deprinde cu exercițiul rușinii.

Nu sînt mulți cei care pot invoca drept scuză lipsa părinților. Slavă Domnului, cei mai mulți români au mamă, tată, frați, surori, bunici, unchi, nepoți, cumnați, veri, cuscri, nași și fini. Deși numeroși, noi nu ne-am înghesuit niciodată, cîte treizeci-patruzeci sub același acoperiș în structuri familiale de tip *zadruga.* Așa făceau slavii. Românii iubesc intimitatea: mama, tata, copiii, uneori bunicii și, atît. Ca urmare, în viața de zi cu zi, relațiile de familie se consumă în grupuri mici. Sărbătorile reunesc tot neamul; sărbătorile și supărarea. Iar rudele se ajută. Se ajută principial, acolo unde există principii și neprincipial, acolo unde principii nu-s...

Spre binele sau spre răul națiunii, familiile funcționează. Cu familii care funcționează am supraviețuit unui coșmar de 45 de ani și tot cu familii care funcționează ne înfruntăm cu incertitudinile și lipsurile prezentului. Mă număr printre cei preocupați de evaluarea pagubelor produse de comunism. Știu că au fost numeroase situațiile în care soțiile erau silite să divorțeze de bărbații aflați în pușcării, că pentru copiii acestora studiile erau interzise, că femeile erau obligate să nască pînă la 42 de ani ca să-și facă norma de patru copii, că dificultatea de a obține un divorț obliga cupluri care se detestau să trăiască împreună degradîndu-se, că lipsurile materiale transformaseră nunta într-o afacere, spulberînd tradiția nașilor moșteniți din tată în fiu și așa mai departe.

Revin la ajutorul pe care și-l dau rudele. În discursul comunist oficial, elogiul făcut familiei se desfășura în paralel cu denunțarea nepotismului. Dar nepotismul contestat de comuniști era cel practicat tocmai de ei, în comunism este ajutat nepotul prost sau familia proastă să ocupe un post în care să se procopsească și să-l procopsească și pe cel care i-a ajutat. Dacă nepotismul ar însemna, pur și simplu, să-ți ajuți nepotul, nu cunosc ceva mai bun. Perioada cea mai înflorită a României s-a bizuit pe mulți nepoți ajutați.

Știu o familie care numără în arborele ei genealogic un scriitor celebru, un mare filozof, patru diplomați, patru profesori universitari, judecători, doctori, avocați și o distinsă directoare de liceu. Aceasta și-a trimis în Franța, la studii, două nepoate și alte trei au urmat liceul la școala pe care o conducea. Privilegiul de-a fi nepoatele directoarei era plătit scump, mătușa era mult mai exigentă cu ele.

Bine, mi se poate spune, dar comuniștii denunțau cazurile de nepotism, *ism*, adică rău... Denunțau, cred, un tip de relație cu nepotul care propășește în comunism fiind greu de reperat în alte societăți. Dacă ești bancher și ai un nepot neisprăvit, nu îi dai banca pe mînă. Îi faci o rentă și îl timiți să se plimbe în jurul lumii. Cînd nu-i lucrul tău și nu-ți pasă dacă se alege praful, zici nepotului, măi, Sucă, hai, și apucă ce poți.

De fapt, dacă mă gîndesc la discursul oficial despre familie, care mi-a otrăvit tinerețea, îmi dau seama că turbarea pe care mi-o provoca provenea din faptul că era pronunțat de indivizi ale căror vieți de familie erau veritabili vulcani noroioși. Invocată prea des de ei, familia devenea ceva dubios, era șantajată de propria lor ipocrizie. Îmi amintesc de "o lectură obligatorie" din școală. Romanul se numea "La cea mai înaltă tensiune". Cred că era foarte prost. Spun, cred, pentru că nu-mi amintesc din el decît o pagină, cea în care Baci Caroly, fruntaș în producție, a primit un bilet sindical, să se odihnească la mare. Scenă de familie: el citește ziarul, ea calcă. De fapt, pregătește bagajul lui. El ridică ochii din ziar și o întreabă dacă nu regretă că rămîne acasă. Ea zice că nu. Apoi adaugă că, în anul care vine, se va strădui să fie *și ea* fruntașă în producție și va primi *și ea* un bilet sindical. Sper din tot sufletul să nu fi inventat povestea. Ce mă face să cred că nu am inventat-o este faptul că rîd de ea de vreo treizeci de ani. Oricum, așa familie să fie la ei. Decît așa mamă și tată, mai bine la Pinochio.

Irina NICOLAU

Noi... ei... și ceilalți

Sigur că familia este o investiție. Ce nu știu, este care familie. Familia tradițională strînsă în jurul mesei ascultînd amintirile bunicului - sau noua familie formată din două lesbiene sau cea formată din 4 părinți: o mamă biologică, o mamă purtătoare, un tată genetic și un tată de împrumut, soțul mamei purtătoare... dacă nu cumva șase părinți... (părinții biologici mor și copilul este adoptat). Sau viitoarea familie formată dintr-un copil conceput în laborator, crescut într-un incubator, verificat genetic (fără nici o mutație incompatibilă cu integrarea socială... nu și cu succesul social) cu doi părinți selecționați, cu toții laureați ai Premiului Nobel sau oricum laureați.. și dacă nu se găsesc destui laureați măcar membri ai vreunei Academii... (e bună și cea de litere).

Bănuiesc că este vorba despre buna noastră familie... bună și... sacră.

Întotdeauna m-a fascinat ideea că trăim într-un univers de unicate. Viața a operat cu indivizi. Ce poate fi mai uluitor decît certitudinea că ești un fenomen solitar pe care universul nu-l va mai cunoaște niciodată? Mi se pare totuși că s-a calculat și că șansa de a întîlni o copie este de 1/80 miliarde. Dar chiar și atunci mediul va face din fiecare un unicat. În nopțile de insomnie încerc să-mi refac istoria biologică. Și tresar... mereu... înspăimîntat. În urmă cu 100.000 de ani toți eram speranța unei Eve africane. Probabil acum 10.000-15.000 de ani eram - noi spunem specia Homo - în pragul extincției. Am supraviețuit plătind un preț dureros de mare - am sărăcit genetic. Așa se explică marea uniformitate a speciei. O parte dintre genele mele vin de acolo. Sînt ceea ce sînt datorită genelor care au rămas atunci și care apoi au fost permanent amestecate de hazard. Și eu am plecat la drum cu cîteva zeci de mii de gene cu totul particulare care fac din fiecare dintre noi un eveniment irepetabil. Și tresar din nou... dacă fecundația din care a rezultat fiecare dintre noi ar fi avut loc o secundă mai devreme sau mai tîrziu, nici unul dintre noi nu ar fi existat. Exista altcineva... care ar fi avut alt destin biologic. Nu știu care... Dar acum știu că rostul părinților este de a trage la sorți destinul. Nu sînt sigur că s-au gîndit vreodată ce responsabilități își asumă vrînd un copil. Sînt sigur că, dacă viitorii părinți ar ști, ar renunța deseori la acest vis. Nu vreau să vă dau date, dar vă asigur că eșecul este o parte mult mai importantă decît credem a vieții. Iar datorită geneticii înțelegem că părinții ne transmit de fapt un destin. Concluzia este șocantă și dezarmantă. Dar noi o știam de mult. Ne era teamă să declarăm că sîntem destin, mult destin. Firește și mediu.

Vreau să mă opresc o clipă asupra acestei idei. Spunem că sîntem destin. Firește. Noi avem în universul nostru genetic genele care ne vor ucide cîndva. Așteaptă tăcute timpul deșteptărilor... a genelor cancerului, a genelor demenței senile... vorbesc despre genele cunoscute deja. Nimeni nu se îndoiește însă că mii de gene așteaptă să fie identificate. Nu sînt numai gene devastatoare... printre ele sînt, trebuie să fie, și genele geniului. Nu sînt suficiente singure. Ele cer un set de circumstanțe favorabile... pe care le găsesc sau nu. Deseori, în lumea privilegiată a Europei, Americii, Japoniei, le găsesc. Ele sînt evenimentele fericite care într-o anumită optică dau sens lumii noastre.

Deci familia ca unitate productivă și reproductivă... Un copil supradotat este o investiție extraordinară... îl vezi cucerind lumea... te vezi plîngînd de fericire... este copilul tău... un dar pe care îl faci celorlalți. Dar se poate întîmpla la fel de bine, de fapt mult mai des decît am vrea... ca rezultatul investiției să fie dezastruos. Există puține tragedii atît de sfîșietoare ca moartea unui copil după ani de dureri... Este cea mai nedreaptă moarte dintre toate morțile imaginabile.

Mă întreb de multe ori, în fața victimelor destinului, dacă nu a venit clipa lucidității și nu cumva trebuie să decidem noi, ceilalți, dacă reproducerea este sau nu unul dintre drepturile noastre fundamentale? De ce să fie dacă nu avem un mare procent de certitudine că vom avea un copil normal?

Și acum mă gîndesc la băncile de spermă Nobel și la numărul surprinzător de mare de femei care vor un copil de la unul dintre marile spirite ale secolului (banca există). Nu sînt sigur - nu este nimeni sigur - că este cea mai bună soluție pentru ameliorarea inteligenței speciei noastre. Dar cum putea fi experimentată, și la urma urmei nu este cel mai nefericit experiment imaginat de știința noastră, el a fost experimentat. Rămîne doar o dovadă a curiozității noastre funciare. Pentru că viitorul - nu prea îndepărtat - aparține familiei artificiale, parțial artificiale. Cunoscută de altminteri de cîteva decenii, de la A. Huxley și "A brave new world". În sfîrșit părinții nu vor mai avea nici o responsabilitate. Ei și-au cedat celulele germinale și ele au fost folosite după necesare ameliorări. O lume ideală în care totul a fost gîndit... Este oare cea mai bună dintre lumi? Nu cumva se vor gîndi cu nostalgie la familiile secolului al XX-lea - o lume care avea și povești?

Să mă reîntorc la familia naturală-actuală. Pînă acum am vorbit despre drepturile mamei. Puțini s-au gîndit la obligațiile și la drepturile fătului... da la drepturile fătului. Cîteva procese, celebre deja, ne-au reamintit că viitorii copii au dreptul de a fi protejați de la începutul vieții lor. O mamă care nu respectă condițiile cerute de apărarea embrionului ei va fi sancționată penal. V-ați gîndit vreodată că o viitoare mamă are mai multe obligații decît drepturi? Că ea trebuie să facă tot ceea ce este posibil pentru a avea un copil normal? Știți că în multe colțuri ale lumii o viitoare mamă își anunță soțul că va fi tată doar după rezultatul diagnosticului prenatal? Evident... ceva se schimbă în lumea noastră. Nu știu dacă se schimbă-n bine.

C. MAXIMILIAN

Lica şi cu Tanţi Dej se iubeau cu doi burgheji

Gheorghe Gheorghiu-Dej, a cărui "bonomie" este astăzi un prilej de nostalgii pentru unii dintre cei ajunşi la vîrsta a treia, şi-a iubit la nebunie fetele: în egală măsură pe Lica cea zburdalnică şi pe bruneta mezină Tanţi. Dar, aşa cum în spatele zîmbetului cald, arborat sub şapca obişnuită de muncitor, Dej ascundea o mare de ură şi o sete de putere neţărmurită, dragostea pentru fetele sale a devenit pentru conducătorul comunist sursa unor obsesii maladive. Odată apropiate de vîrsta măritişului, pentru Lica şi pentru Tanţi au început calvarurile. Mult mai energică (Lica fiind considerată de mulţi drept bucăţică "ruptă din Ghiţă"), fata cea mare a înfrînt idiosincraziile lui Dej şi s-a căsătorit cu alesul inimii ei; este drept, acest ales fiind Marcel Popescu, şeful de cabinet al liderului comunist, găluşca a fost mult mai uşor de înghiţit. Nu la fel de norocoasă a fost mezina, care a rămas să suporte de una singură dragostea apăsătoare a tatălui ei. În 1953, Tanţi s-a îndrăgostit nebuneşte de Cezar Grigoriu, unul dintre cei trei fraţi care compuneau celebrul "Trio Grigoriu", ani de-a rîndul piesă de rezistenţă în spectacolele Teatrului de revistă "Constantin Tănase". Vrăjită de frumuseţea, talentul şi celebritatea lui Cezar, co-autor al şlagărelor celebre din epocă precum "Macarale/ Rîd în soare/ Argintiu", Tanţi a luptat ani de-a rîndul cu Gheorghe Gheorghiu-Dej care nu vroia să audă în ruptul capului de mariajul fetei lui cu un coate goale cîntăreţ, care pe deasupra mai avea şi o origine socială mic-burgheză. Nefiind la fel de energică precum Lica, dar moştenind o mai mare doză din încăpăţînarea tatălui, Tanţi nu a renunţat la relaţia ei cu Grigoriu, fapt care îl umplea pe Dej de furie. Degeaba ţipa sau se ruga Dej de ea; de la Tanţi nu putea obţine decît lacrimi şi ameninţări cu sinuciderea, care-l speriau pe liderul comunist mai tare decît o debarcare anglo-americană în Balcani. Prin urmare, întrucît încăpăţînarea fetei se dovedea la fel de mare ca şi ura lui faţă de "topîrlanul ăla de Cezar", soluţia nu putea fi decît una: cel care renunţă la "relaţie" trebuia să fie celebrul membru al "Trioului Grigoriu". În acest moment al povestirii noastre intră în scenă Securitatea. Trecuseră deja trei ani de cînd Dej era silit să împartă dragostea mezinei lui cu un cîntăreţ şi perspectiva căsătoriei dintre cei doi devenise ameninţătoare, dîndu-i insomnii lui Dej. Aşa a devenit dragostea dintre Tanţi şi Cezar Grigoriu o importantă problemă de stat. După ce timp de trei ani ofiţerii din direcţia însărcinată cu paza demnitarilor se rezumaseră doar la a alcătui rapoarte despre idilicele întîlniri ale tinerilor îndrăgostiţi, înveninîndu-l şi mai mult pe şeful statului comunist, întreaga "afacere" a fost preluată direct de colonelul Isidor Hollinger, temutul şef al contraspionajului din România. Sub directul control al lui Alexandru Drăghici, ministrul de interne, care la rîndul său îi raporta totul imediat şi personal lui Dej, colonelul Hollinger a trecut la "măsuri active" împotriva lui Cezar Grigoriu. Arestat în toamna anului 1956, cîntăreţul, înspăimîntat, a fost dus într-o celulă din subsolul Ministerului de Interne (actualul sediu al Senatului). Sub privirile impasibile ale colonelului, care era însoţit de locotenent-colonelul Marin Anghel, Cezar Grigoriu a primit ordinul să se dezbrace la piele. Tremurînd, s-a executat, păstrîndu-şi însă chiloţii: în celulă se mai aflau un subofiţer care îi dădea din cînd în cînd un pumn şi-l înjura de mamă şi o femeie în uniforma Securităţii. Înjurîndu-l cumplit pentru că n-a executat ordinul, subofiţerul s-a repezit la el şi i-a rupt elasticul chiloţilor. Îndurînd risetele bărbaţilor şi remarcile batjocoritoare ale femeii, Cezar Grigoriu a defilat cu chiloţii în vine prin celulă pînă cînd, sărindu-i în faţă, Isidor Hollinger l-a împuns în burtă cu ţeava pistolului: "Mă! Tu pentru cine lucrezi: pentru americani, sau pentru englezi?" Grigoriu a răspuns şoptit: "Nu, tovarăşe, pentru Teatrul Tănase", după care a fost îmbrîncit într-o carceră de beton, cu apă pe jos. Aici a stat în picioare cu faţa la perete sau spre uşă, după cum îi răcnea prin vizetă subofiţerul, pînă în zori. Apoi a fost scos, urcat într-o dubă, cu hainele în braţe. S-a îmbrăcat pe drum şi a fost eliberat pe strada Olari, nu înainte de a i se atrage atenţia să nu sufle nimic despre ce a păţit. Ameninţîndu-l din nou cu pistolul colonelul Hollinger i-a sugerat să spună că s-a îmbătat la un chef la Ploieşti. Ajungînd acasă şi depănîndu-şi povestea cusută cam cu aţă albă (pe care oricum nu prea a crezut-o nimeni), a fost sunat pe dată de Tanţi. Plîngînd, a ascultat şi ea povestea escapadei la Ploieşti, în vreme ce, din spate, se auzea prin telefon vocea liniştitoare a cumnatului Marcel Popescu, şeful de cabinet al lui Dej: "Vezi, Tanţi, degeaba l-ai supărat pe şefu', ai văzut că nu l-au închis?" Peste cîteva ceasuri, cînd s-au întîlnit, Cezar o ascultă împietrit, povestind cearta care avusese loc în cabinetul lui Dej: "... şi atunci l-a chemat în faţa lui pe Drăghici şi aia s-a jurat pe carnetul lui de partid că n-a arestat nici un Cezar Grigoriu". Scăpat ca prin minune de temniţă de intervenţia salvatoare a lui Tanţi, pentru bietul cîntăreţ necazurile nu s-au încheiat aici. În primăvara anului 1957, Isidor Hollinger l-a convocat prin telefon la o întîlnire în Parcul Icoanei. De unde a fost invitat "politicos, dar ferm" într-o garsonieră din blocul Patria. După ce s-au văzut în spatele uşii închise a casei conspirative, colonelul Hollinger a scos din nou pistolul: "dacă nu o laşi în pace pe Tanţi, te împuşcăm!". Apoi l-a pus pe bietul Cezar să declare în scris numele tuturor fetelor cu care s-a culcat. Seara, bineînţeles, lista era la Tanţi. Ca să se scuze, Cezar a povestit prin ce trecuse. Plîngînd, mezina lui Dej a aflat despre presiunile suportate de iubit timp de aproape un an, dar tînărul a rugat-o în genunchi ca, dacă ţine la viaţa lui, să nu-i reproşeze nimic tatălui ei. S-a mai petrecut apoi o încercare a unui agent al Securităţii de a-l desfigura pe Cezar Grigoriu cu o sticlă spartă, într-o încăierare la o berărie din Tecuci şi tentativa lui Hollinger de a-l determina, la sugestia lui Dej să emigreze, oferindu-i un paşaport gata completat şi o mare sumă de bani. Apogeul încercărilor de a-i despărţi pe cei doi s-a petrecut în vara anului 1957. Aflat într-un turneu prin ţară, la o lună de cînd nu o mai văzuse pe Tanţi, Cezar Grigoriu a fost sedus la Arad de o agentă a Securităţii. Întîlnirea dintre cei doi a fost pusă la cale de un alt agent, cîntăreţul Vili Donea, cel mai bun prieten al naivului Cezar. Fiind drogat cu un vin de Lechinţa amestecat cu puternice afrodisiace, Cezar Grigoriu a fost o pradă uşoară. Iată ce îşi amintea despre acele întîmplări zece ani mai tîrziu, în mai 1968, Isidor Hollinger: "Am fost chemat la Drăghici unde era şi adjunctul lui, Pintilie Gheorghe. Mi s-a spus că tov. Gheorghiu-Dej este disperat, pentru că Tanţi insistă să se căsătorească cu Cezar Grigoriu şi că trebuie să împiedicăm această căsătorie. Pintilie a dat sugestia să procurăm fotografii în care să apară Grigoriu în timp ce are relaţii perverse cu altă femeie. Ştiind că fraţii Grigoriu vor pleca în turneu la Arad, am pregătit condiţiile pentru a executa astfel de fotografii. Într-o casă conspirativă a fost montată de către Direcţia Tehnică o instalaţie de fotografiere. În acelaşi timp, am luat pe informatorul Vili Donea de la Direcţia a II-a. Pleca şi el la Arad şi deci i-am pus în legatură cu o agentă de-a noastră, care a fost deplasată acolo cu scopul de a-i fi prezentată lui Grigoriu şi a avea relaţii cu el. La spectacol, Donea a prezentat-o pe agentă lui Grigoriu, care a mers apoi la ea acasă (respectiv la casa conspirativă). A avut relaţii perverse cu ea, iar Direcţia Tehnică a fotografiat şi înregistrat totul". A doua zi, cu capul greu de pe urma afrodisiacelor din vin şi a nopţii albe, Cezar Grigoriu a luat trenul către Bucureşti. Fotografiile şi benzile de magnetofon au ajuns cu Poşta Specială înaintea lui, pe masa lui Dej şi de aici sub ochii lui Tanţi. La scena care a urmat între ea şi Cezar Grigoriu, acesta din urmă şi-a recunoscut îndată vinovăţia, dar, în genunchi şi plîngînd a povestit că a fost drogat de Securitate - doar aşa a fost posibil să o înşele. Cezar i-a jurat încă o dată dragoste veşnică şi Tanţi a început şi ea să plîngă. Nu multă vreme după asta, spre disperarea lui Dej, cei doi s-au căsătorit. Aflînd despre asta, doar Drăghici şi-a permis o mică maliţiozitate: "Căpăţînoasă fata, ca şi Ghiţă!". Tanţi Grigoriu nu a călcat niciodată casa tatălui alături de soţul ei. Ura lui Dej faţă de pretendenţii la dragostea fetelor lui a rămas neschimbată. Peste trei ani, această ură avea să facă şi două victime omeneşti. Lica se îndrăgostise nebuneşte de doctorul Gheorghe Plăcinţeanu, un tînăr şi frumos chirurg pe care l-a cunoscut întîmplător în aprilie la braseria Continental, ieşind să bea o bere împreună cu Tanţi şi Cezar. Auzind de legătura Licăi, în pragul apoplexiei, Dej a ordonat ca doctorul să fie închis. Din exces de zel, Securitatea l-a arestat şi pe unchiul lui, profesorul universitar Ion Plăcinţeanu, singura rudă a doctorului. Deţinut la Gherla fără să afle vreodată pentru ce a fost închis, Ion Plăcinţeanu a murit în noiembrie 1960. Cinci luni mai tîrziu murea în închisoarea cu regim special de la Rîmnicu Sărat şi tînărul Gheorghe Plăcinţeanu, la doi ani după ce ghinionul i-a scos-o în cale pe Lica. Aceasta nu a aflat niciodată care a fost soarta iubitului ei. A crezut pînă la moarte versiunea pe care i-o povestise Dej, şi anume că doctorul a fost agent trădător care a căutat să o seducă şi, fiind descoperit de Securitate, a fost nevoit să fugă în Occident. Şi tatăl şi fiica ştiau că "misiunea" lui Plăcinţeanu reuşise. Amîndoi au trecut însă repede peste incident, uitîndu-l pe doctor: Lica pentru că se considera trădată, iar Dej pentru că se simţea răzbunat. Dragostea rămăsese întreagă, în familie.

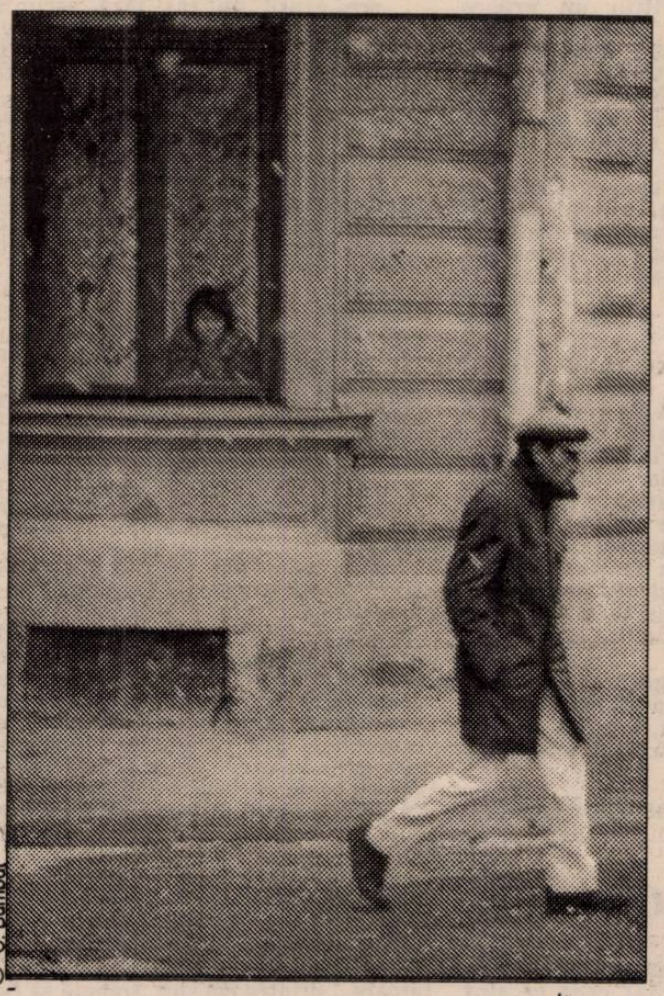
© C. Bumbut

Marius OPREA

Familia privită ca afacere

Am cunoscut, la viaţa mea, mai multe familii de evrei. Într-un fel, aş putea zice că prin ele am pătruns în viaţa micii comunităţi evreieşti din Iaşi. Ea număra, în 1958, aproape 20.000 de suflete, din cei aproape 120.000 de locuitori ai oraşului. Atunci a început, însă, exodul lor, care a devenit hemoragie în anii '70-'80. Acum, în Iaşi mai locuiesc aproximativ 3000 de evrei, la o populaţie reală de aproape 400.000 de locuitori.

Observaţiile mele nu datează din perioada cînd comunitatea evreiască era foarte bine reprezentată şi tocmai de aceea îşi permitea luxul să fie neglijentă în raporturile cu populaţia majoritară, ci din anii '80, cînd statul-partid naţional-comunist a introdus în ierarhia profesională un soi de "embargo" etnic. Decizia a coincis cu împuţinarea galopantă a comunităţii evreieşti şi a avut ca urmare o revenire a comunităţii la starea de alarmă: ea s-a regrupat şi a reformulat politica de grup şi a impus acestei mari familii exogame să acţioneze în spiritul de clan prin care şi-a păstrat nu numai privilegiile, dar şi identitatea culturală. E lucrul pe care l-am admirat cel mai mult la evrei. Pentru ei, familia e o investiţie rentabilă: ea selectează, natural, exemplarele umane de excepţie, pe care le sprijină în ideea "randamentului maxim" cu toată forţa financiară şi morală de care dispune. Banii comunităţii se scurg în burse, călătorii de studii şi stagii în universităţi şi colegii de mare prestigiu. Evreii investesc în talent, în capacitatea de studiu, în inteligenţă sau doar în tenacitate. Există o grilă foarte clară în toate aceste investiţii, în care nu intră nici un element subiectiv. Piramida valorilor e ridicată de jos în sus cu o rigoare care o face să nu se clatine. Evreul cel mai păcătos, mai neajutorat este împins şi el, prin marginalizare, în "centrul" unei periferii. Şi-n el se investeşte, la modul cel mai propriu, şi tocmai această organizare a familiei evreieşti, după modelul unei afaceri, otrăveşte sufletul popoarelor "sentimentale", mai înclinate să "investească", financiar şi moral, în cel lovit de soartă decît în cel hărăzit.

Comunitari, evreii nu sînt egalitari: ei nu distribuie şansa la întîmplare. Înclinaţia lor socializantă nu dă rezultate decît în comunităţile lor ori în chibuţuri, adică acolo unde colectivitatea nu pretinde uniformitatea, ba chiar i se împotriveşte, printr-un cult unanim al elitelor, ci solicită un minim de credit pentru un minim de şansă. Covrigarul va fi covrigar: comunitatea se va zbate să-i obţină un spaţiu comercial convenabil, dar nu va face din el nici un om cu studii superioare, nici un candidat pentru Consiliul municipal. Popor ales sau nu, evreii îşi datorează procentul uriaş de reuşită socială, profesională şi politică acestei strategii: ei fac din familie o investiţie rentabilă.

Scopul acestor rînduri nu este analiza amănunţită a familiei în comunităţile evreieşti. Evreii nu sînt scutiţi de drame personale, familiile lor nu sînt ocolite de divorţuri, scandaluri, tensiuni şi conflicte mărunte. Am ales modelul familiei evreieşti pentru că ea mi se pare cea mai bine adaptată la economia de piaţă, unde nici un om de afaceri cu capul pe umeri nu investeşte în *ceva* (*cineva*) "nerentabil". Noi dăm vina pe stat, pentru că subvenţionează întreprinderi falimentare, pe Ministerul Culturii, pentru că-şi cheltuie bugetul în proiecte fără viitor şi în stipendii acordate unei clientele mediocre. Dar în familiile noastre nu facem la fel? Bugetul nostru de familie nu se scurge în bani de "preparaţie" pentru copilul neajutorat? Cel înzestrat se descurcă de unul singur. În loc să punem banii deoparte, ca să-l trimitem pe cel din urmă la studii în străinătate, noi îi cheltuim ca să acordăm o şansă şi celui dintîi. În loc să-l trimitem într-un "boutique", în spatele unei tarabe, noi ne chinuim, împotriva voinţei şi a puterilor lui, să-l facem "cu studii superioare". Noi tăiem şansa celui dotat pentru a oferi o jumătate, dacă nu mai mult, celui pornit cu "handicap". De fapt, noi îi egalizăm, frustrîndu-i în egală măsură. Cel dotat nu se va realiza, oprindu-se mai jos decît capacităţile şi aspiraţiile sale, iar cel sărac cu duhul se va trezi într-o lume peste nivelul lui de înţelegere şi integrare, în care se va simţi toată viaţa străin şi umilit. Din dorinţa de a ocoli o dramă, noi provocăm o alta, mai profundă, mai durabilă, mai fără leac.

Val CONDURACHE

Afaceri de familie

Cea mai folositoare definire a comunismului, în raport cu democraţia, mi-a oferit-o un negustor de artă din New York. Îl evoc adesea, deoarece mi-a refuzat un interviu. Motivele refuzului său au constituit materia celui mai bun interviu, pe care l-aş fi putut scrie. Nu l-am scris, fiindcă i-am promis să n-o fac. E foarte plăcut să-ţi respecţi promisiunile, mai ales cînd nimeni nu te pedepseşte, dacă le încalci. "Comunismul – a zis el – naşte în om o groază de întrebări. Democraţia naşte şi răspunsuri". În conversaţia cu negustorul de artă american, am realizat că multe din întrebările, cu care am fost înzestraţi, în alte ţări n-au nici un înţeles. De pildă o întrebare referitoare la "nepotism". În primul rînd că termenul ori nu există în dicţionare, ori are altă cuprindere. Ceauşescu putea să-şi ridice în funcţii de stat neamurile. Un preşedinte american n-are cum. În schimb, pe patronul unei afaceri de familie întrebarea l-ar incita. Răspunsul, în linia normalului – pentru ce înţelege un american prin "familie" şi "afacere" – ar fi paradoxal pentru român. "Da – ar spune americanul – mi-aş angaja nepoţii, dar numai după ce mi-aş angaja, mai întîi, fraţii şi surorile".

În Statele Unite, o firmă cu douăzeci de angajaţi contează ca medie. La baza prosperităţii Americii stă firma de dimensiuni medii. Cel mai adesea ea e o afacere de familie. De fapt, nici nu-i nevoie să privim atît de departe. La noi, cele mai multe din afacerile construite de "privatizaţi" sînt "de familie". În micile afaceri, un fidel face cît doi competenţi. Adevărul e că-n afacerile de familie o singură competenţă ajunge. L-am recomandat, unui american fabricant de pompe industriale, pe un inginer român, care lucrase ani buni într-un Institut de proiectare. Mi-a spus că nu-l poate angaja, deoarece e supracompetent în munca pe care i-o putea oferi. Iar supracompetenţa e mai rea ca neştiinţa. Pe un neştiutor îl poţi învăţa. Pe un om, care suferă că-l pui într-o muncă uşoară, nu-l poţi schimba. "În plus – a adăugat el – e periculos. Din angajat se transformă curînd în adversar".

Americanul – care avea opt filiale risipite pe toată întinderea Americii, cu cîte douăzeci-treizeci de angajaţi fiecare – nu reuşea să priceapă cu ce se ocupă un Institut de proiectare, avînd mai multe mii de ingineri şi desenatori. "Dacă ai fi zis sute – a precizat industriaşul – m-aş fi întrebat ce secret deţineţi voi, ca să coordonaţi gîndirea atîtor minţi. Dacă e vorba de mii, înseamnă că nu e nici un secret. E harababură". Observaţiile lui veneau dintr-o lume unde familia constituie, dacă nu obiect de cult, în orice caz o unitate de măsură a normalităţii. Nepotismul, carierismul, cosmopolitismul, sînt termeni deturnaţi de la firesul existenţei lor. Au o încărcătură negativă, numai într-o societate unde normalitatea e resimţită, în numeroase cazuri, ca o infirmitate. Ţin minte că, acum vreo douăzeci de ani, cînd încă nu reuşeam să-mi stăpînesc mîndria c-am absolvit o facultate, l-am întrebat pe un neamţ, proprietar al unui magazin de cîrnaţi – îl avea de cîteva generaţii, din tată-n fiu – "spre ce facultate avea să-şi îndrepte băiatul?". Neamţul a fost primul om care mi-a atras atenţia că numeroase întrebări, venind dinspre Est spre Vest, sînt lipsite de sens. "Şi cu cîrnăţăria ce fac?" – m-a întrebat el. "Eu îmi trimit cîrnaţii, care sînt licenţă de familie de trei sute de ani, în toată lumea. Fiul meu o să înveţe contabilitate, dar numai contabilitatea necesară afacerii noastre".

Poate n-aş fi adus discuţia pe o treaptă atît de coborîtă, dacă n-aş fi avut norocul să cunosc structura programei didactice la Universitatea Harvard. Învăţămîntul superior american încurajează preocupările intens personalizate. Foarte puţine cursuri sînt obligatorii. Majoritatea sînt *răspunsuri* la *întrebările* cu care studenţii, din cele mai felurite medii şi profesii, cu cele mai diverse aspiraţii, vin la facultate. Cei mai mulţi studenţi ştiu, unii chiar din primul an, pentru ce loc de muncă se pregătesc. Bursele sînt avansate de firme, pentru o activitate ce trebuie acoperită cu un specialist. Am intrat, la ore tîrzii din noapte, în clase unde studenţii din anii mari lucrau la proiecte plătite de aceste firme. Cazul cel mai frecvent era al studentului care se pregătea să lucreze în afaceri de familie.

Nu cred că putem discuta cu profit realitatea unor cuvinte, dacă facem abstracţie de relaţia cu economicul şi anume cu un economic unde eficienţa e şi punct de plecare, şi punct de sosire. Probabil că cititorilor **Dilemei**, deprinşi cu un dialog distanţat de chestiunile realităţii imediate, translarea din etic în economic li se va părea inoportună. Revin însă la interviul meu nefinalizat cu marele galerist din Soho-ul Manhatann-ului, întrucît conversaţia despre artă aluneca permanent la afaceri. Afacerea lui era şi ea una "de familie". "Ştii – mi-a spus galeristul – ideea că banii îi dezbină pe oameni e o exagerare comunistă. Pe oameni îi dezbină numai prostia. E foarte comod să dai vina pe bani. Civilizaţia înseamnă avere şi organizare, iar averile le fac oamenii care tind să devină familie, adică acel tip superior de organizare, unde afectivitatea are importanţă. Ca să înţelegi ce însemnătate are familia, într-o societate, e suficient să vezi cum sînt trataţi bătrînii".

Tudor OCTAVIAN

"Nu da, muică, cu patentu'!"

Nu de crime mă cutremur, ci de "familismul" lor: în România, cam 40% din omoruri se petrec în familie. Cel mai adesea - în locuinţa comună. Iar dintre acestea, cam 40% (deşi sînt ani în care procentul depăşeşte 45%) se petrec între soţi şi concubini. Lideri în clasament se dovedesc bărbaţii care-şi ucid nevestele. Locul al doilea e ocupat de femei care-şi suprimă soţii, indică un studiu criminologic redactat pe baza datelor din 1993 de Parchetul General de pe lîngă Curtea Supremă de Justiţie. În 1994, statistica omorurilor întocmită de Poliţia Criminală plasa, însă, pe locul doi, după eternii soţi aflaţi în top, pe fiii care-şi omorîseră taţii urmaţi îndeaproape de taţii care-şi omorîseră fiii. Primele trei luni ale lui 1995 conservă, după evidenţele Poliţiei, procentul de omoruri "intrafamiliale": 38,6% din omorurile trimestrului I au fost comise de membrii aceleiaşi familii.

În general, nu trebuie să ne lăsăm păcăliţi de "cronicile negre" din gazete. Omorurile nu s-au înmulţit în România. După un "salt" înregistrat, ce-i drept, în '90 faţă de '89, ele chiar s-au rărit. Rata criminalităţii (numărul de condamnaţi la suta de mii de locuitori) e cam aceeaşi, din 1987 şi pînă acum. Iar din totalul inşilor trimişi în judecată pentru felurite infracţiuni, ucigaşii reprezintă unu şi ceva la sută. Starea infracţională s-a încărcat mult în tranziţie, dar cu infracţiuni economice. Crimele sînt staţionare. Cele mai multe survin la sat, nu la oraş. "Survin" - căci, din punct de vedere al "mobilului", marea majoritate sînt spontane (cam 20% au ca motiv răzbunarea, 8% - interesele materiale, 4% - gelozia...). În imens de multe cazuri, criminalii cei spontani au băut cot la cot cu victima, de preferinţă sîmbăta, duminica şi cu ocazia sărbătorilor legale şi religioase.

Omor **spontan** - determinantul e teribil de important în justiţie, care ţine cont dacă o crimă e premeditată sau nu, dar pentru sociologi el nu poate avea aceeaşi relevanţă, e de părere Margareta Fleşner, sociolog la Serviciul de prevenire a criminalităţii din Inspectoratul General al Poliţiei: "Soţul nu bea şi nu-şi pierde minţile «întîmplător». Violenţa intrafamilială nu trebuie privită numai din perspectiva faptelor grave şi ultime care nu reprezintă, în fond, decît răbufniri, ieşiri din cutia aceasta a unui mediu viciat de alcool, incultură şi sărăcie. Multe din familiile româneşti sînt teatrul unei violenţe generalizate împotriva femeii. În multe familii cuvintele de ordine sînt: Tu să taci, că eşti proastă, eşti în fustă, şi dacă nu, mănînci bătaie!" La rîndul lor, femeile, observă sociologii, sînt dispuse să suporte acest veritabil slogan. Poliţiştii sînt deja blazaţi în privinţa aşa-numitei violenţe conjugale repetitive: neveste apărute la secţie dezbrăcate şi stîlcite în bătăi care, după demararea procesului, îşi retrag plîngerile pentru a o lua de la capăt, după o lună, după un an. E limpede: copiii unei asemenea familii au o imagine destul de neagră despre părinţi. Margareta Fleşner a intervievat mulţi minori "cu probleme" şi a observat că, după 15-16 ani, ei nu se sfiesc să declare sus şi tare că doresc să-şi pedepsească tatăl. Problemele patrimoniale - de împărţire a locuinţei sau pămîntului între părinţi şi copii sau între fraţi completează tabloul fără a fi, totuşi, preponderente. Conflictele furtunoase iscate de Legea funciară s-au calmat. Surse noi de tensiune se nasc, în familiile cu ceva dare de mînă, din pricina firmelor deschise cu entuziasm de rubedenii asociate care ajung în scurt timp să se certe monstruos din motive de afaceri. Mai sînt şi capii de familie puşi în situaţia de a nu putea deţine legal cutare societate comercială înfloritoare. Ei o trec, pe încredere, pe numele unei rude. Ruda trădează încrederea proprietarului mascat în valorile familiei, deoarece preţuieşte mai mult valorile economice. Capul îşi pierde capul. Dar aceasta e violenţa "înaltă", ca-n serialele TV, şi e mai greu de cuantificat în România, deocamdată ţară a violenţei "joase", abjecte, cu ochii împăienjeniţi de "Săniuţă" şi cu mîna pe toporaşul de spart oase de porc pentru ciorba familiei.

Şi în alte ţări? "Violenţa intrafamilială e prezentă peste tot în lume, sînt sălbatici toţi" - răspunde dna Fleşner, oferindu-mi date statistice destul de înspăimîntătoare despre agresarea femeii în ţări supercivilizate şi necivilizate. Or, crede interlocutoarea mea, o cheie a problemelor familiei este aceasta: violenţa împotriva femeii. Oricum, în România, un fapt trebuie remarcat: formele violenţei în familie sînt din ce în ce mai dure, se inventează noi coduri ale cruzimii... Cercetătorii calităţii vieţii susţin că multe cupluri din România aflate în pragul divorţului nu fac acest pas din considerente pur economice: o ciorbă comună (din oase... sparte cu nelipsitul toporaş...) costă mai puţin decît două ciorbe separate. Doar că preţul ei e, adesea, un titlu, spart în două, în "Evenimentul zilei".

Delia VERDEŞ

Cum se împart florile de plastic

- de vorbă cu d-na avocat Rodica MARINESCU -

Aveţi o experienţă îndelungată în avocatură şi aţi pledat în nenumărate procese de divorţ. Multe din ele avînd drept protagonişti, ţărani. Probabil de-a lungul anilor v-aţi format anumite păreri. Cum şi de ce se despart oamenii?

Cauzele divorţurilor sînt foarte multe. Dar două din cele mai importante sînt alcoolismul şi banii (interesul material). E limpede că amîndouă aceste comportamente sînt condiţionate de lipsa educaţiei. Transmiterea unor concepte de la o generaţie la alta s-a făcut în ultimii zeci de ani cu o scădere în ceea ce priveşte cultul familiei. Aspectul legislativ, atît cel de dinainte de '89 cît şi cel actual, a făcut aşa încît familia să fie respectată. Iar de la lege şi pînă la un comportament liber consimţit e cale lungă. Respectul familiei are la bază morala creştină, educaţia primită acasă şi învăţămîntul, iar toate acestea au fost mult diluate în anii comunismului. Acum chiar aş putea face un fel de şablon pe care-l urmează o mulţime de cupluri pînă la despărţire: alcool - neglijarea financiară a familiei - discuţii - brutalizarea partenerei. Se adaugă apoi lăsarea copiilor nesupravegheaţi sau pe drumuri, copii care, la rîndul lor, vor avea un exemplu rău despre ceea ce înseamnă o familie. Lucrurile astea se întîmplă şi la ţară dar poate mai des la oamenii veniţi de la ţară la oraş. Pierzîndu-şi tradiţiile şi obiceiul de a merge la biserică, ei ajung pînă la urmă să-şi înece necazurile în alcool. După etilism urmează ceea ce am spus mai înainte.

A doua mare cauză a divorţurilor, (interesul material), porneşte de la ideea de a face din căsătorie o afacere. Prima manifestare a acestui lucru e nunta cu dar. Există nenumărate cazuri în care mirele, fiind cel care strînge darul, fuge cu banii imediat după nuntă. În asemenea cazuri, partajul se face de obicei chiar înaintea divorţului, însă e foarte greu de dovedit cine şi ce a dat la petrecere şi la cît s-a ridicat suma totală. De vreme ce nunţile cu dar au ajuns să fie aşa de răspîndite, se pune întrebarea: Ce-a mai rămas din tradiţia omului de a-şi întemeia o familie pe bază morală?

Copiii sînt un element coagulant al familiei? Se divorţează mai greu dacă la mijloc sînt copii?

Fără să am la dispoziţie date statistice, doar ca o impresie de practician, pot spune că după apariţia copiilor, neînţelegerile dintre soţ şi soţie devin mai grave. Dacă unul dintre ei îşi neglijează, financiar sau altfel, copiii, acest lucru constituie un factor agravant al degradării relaţiei conjugale.

Legislaţia în privinţa divorţurilor s-a uşurat în ultima vreme, în sensul că dacă nu există copii minori, părţile se pot despărţi *prin bună înţelegere*. Dacă însă au copii, se pune problema cărui părinte i se vor da pentru a-i creşte şi atunci trebuie făcut un proces din care să se afle mai multe şi despre motivele neînţelegerii.

Care sînt efectele schimbării de legislaţie?

Acum foarte multe divorţuri se fac prin bună înţelegere pentru că nu mai trebuie plătiţi avocaţii şi totul se rezolvă mai simplu. La un moment dat se ştie că divorţul se obţinea foarte greu. Se dădeau termene lungi, trebuiau martori şi aşa mai departe. Aceste piedici legislative nu rezolvau însă nimic. Îi făceau pe oameni să recurgă la concubinaje. Apăreau relaţii paralele din care de multe ori rezultau alţi copii. Aceştia, conform legii, nu purtau numele tatălui adevărat ci pe acela al soţului, de care femeia nu putuse divorţa oficial. Erau situaţii aberante. Dar despărţirea în fapt nu putea fi evitată prin aceste piedici legislative, care atacau efectele problemei şi nu cauzele.

Care ar fi alte motive de divorţ, în afară de bani şi de alcoolismul care duce la violenţă?

Bineînţeles, adulterul e totdeauna un motiv. Mai există şi cauze care ţin de patologie (unul din soţi e schizofrenic sau bărbatul e impotent sau există o nepotrivire sexuală), dar astea sînt foarte rare şi nu au neapărat o relevanţă socială. Dar ar mai fi de adăugat că alcoolismul şi violenţa sînt foarte frecvente la bărbaţii tineri. Aceştia pot fi influenţaţi în rău şi de rude sau de prietenii cu care se întîlnesc la cîrciumă. Şi dat fiind că obiceiul e să se stea la părinţii băiatului, relaţia dintre aceştia şi noră are de multe ori un efect nefast. La ţară tinerii locuiesc în general în casa mare iar părinţii băiatului se mută în grajdul transformat în casa mică. Dacă sînt mai înstăriţi mai adaugă cîteva camere. Dar oricum tot împreună se cheamă că locuiesc. Tinerii sînt obligaţi să stea în condiţiile care li se oferă. Şi înainte de război mireasa se ducea la mire ("Ia-ţi mireasă ziua bună"), dar ginerele, înainte să se însoare îşi făcea casa lui. Acum, condiţiile materiale sînt mai grele. Iar despre pricinile între noii îmbogăţiţi e prematur de tras o concluzie.

La partaj, poate ar fi cavalereşte ca bărbatul să cedeze mai mult, mai ales că de regulă el e cel care-şi poate reface mai uşor viaţa. În realitate se întîmplă aşa?

Nu prea. Şi pornind iarăşi de la ideea că femeia e cea care se duce să stea la bărbat, se întîmplă în foarte multe cazuri ca aceasta să nu-şi mai poată recuperea zestrea sau banii de nuntă, care rămîn în casa bărbatului. Foarte multe femei rămîn astfel păcălite după divorţ.

Ca o curiozitate: pînă la ce amănunte poate merge justiţia într-un proces de partaj?

Poate împărţi lucrurile foarte amănunţit. Un exemplu: florile de plastic. Însă există două condiţii ce trebuie îndeplinite. Prima este ca aceste bunuri să fie cerute iar a doua este ca ele să fie dovedite. Dacă nu se dovedeşte existenţa lor cu martori (care nu pot fi rudele apropiate) şi cu probe, şi faptul că ele au fost achiziţionate în timpul căsătoriei, instanţa nu le poate lua în considerare.

Cine intentează mai des acţiuni de divorţ, soţul sau soţia?

În general femeile. E probabil şi o chestiune de temperament. Dar există şi o explicaţie legată de condiţia femeii. Prin aşa-zisa egalitate, ea a devenit şi soţie şi salariată şi mamă. Ea duce greul gospodăriei şi e mai lovită (să nu deduceţi de aici că aş fi o feministă). Bărbaţii îşi păstrează o anumită independenţă. Iar dacă nu-şi văd de treabă şi se duc la cîrciumă sau mai ştiu eu unde, femeia are motiv de divorţ. Asta nu înseamnă că nu sînt şi bărbaţi care să intenteze acţiunea. Motivul e de regulă lenea sau dezinteresul femeilor în ale gospodăriei. De multe ori însă, se folosesc astfel de pretexte, în spatele lor fiind de fapt o amantă, împreună cu care bărbatul vrea să se debaraseze de nevastă. Adeseori se întîmplă aşa. Dar repet, nu am nişte date statistice şi nici nu pot eu să vorbesc în numele tuturor juriştilor. Lucrurile pe care le spun sînt constatate din practica mea de 36 de ani.

Andrei MANOLESCU

Maiorescu şi familia

Copilăria şi adolescenţa lui Maiorescu nu au avut parte de atmosfera unei calde familii. Tatăl său, venit din Ardeal în Muntenia, a fost un dascăl bun, dar, ca om, un ursuz, mereu glacial, acrit şi parcă solemn, în sfîrşit, un despot autoritativ, pe deasupra şi zgîrcit. Apoi era mereu preocupat acut de problemele politice transilvane, plecat cu misiuni speciale în străinătate, abandonîndu-şi familia. S-a vorbit mult despre răzbunarea (psihanalizabilă) a lui Titu împotriva sindromului contractat în copilărie şi mai tîrziu contra tatălui. Cînd după ce a întemeiat, în 1864, Junimea şi a început să scrie acele teribile studii demolatoare, unii dintre principalii atacaţi au devenit foştii colegi şi prieteni ai tatălui său (acum decedat), Cipariu, Bărnuţiu, Barit. De fapt, şi atunci, cînd, în 1859-1860, a descoperit, student fiind la Berlin (avea 19-20 de ani), familia Kremnitz, ceea ce l-a atras era descoperirea unui cămin tandru şi proteguitor, de care, în copilărie şi adolescenţă, n-avusese parte. S-a îndrăgostit, finalmente, de Clara Kremnitz. Şi e probabil că şi această întîmplare a vieţii lui s-a datorat tot familiei Kremnitz, care, prin căldura intimităţii, îi compensa propria-i frustrare. S-a căsătorit, în 1862 (la 22 de ani), după isprăvirea studiilor şi provizoria aranjare a unei slujbe. Cînd a obţinut o catedră la Iaşi, soţii s-au mutat în capitala Moldovei. Familia nou întemeiată a lui Titu Maiorescu prospera, în casă domnea înţelegerea şi, aparent, dragostea. Aveau şi prieteni, cofondatorii Junimii, şi totul părea solid şi bogat în perspective. Au venit şi doi copii (dintre care cel dintîi, Liviu, a murit la trei ani), apoi apărînd fetiţa Livia, crescută frumos, ca o odraslă din lumea bună.

Spuneam că aparent familia Maiorescu părea bine consolidată afectiv. Nu era. Clara s-a dovedit a fi placidă, apatică, mărginită intelectual, irascibilă, suspicioasă şi nici măcar bună gospodină. Maiorescu s-a stabilit în 1874 la Bucureşti şi, curînd, se îndrăgosteşte de Mite Kremnitz, soţia fratelui Clarei, Wilhelm, medic, care venise în România definitiv la insistenţele criticului. Ba chiar, în 1875 - 1876, locuiau în acelaşi imobil. Soţia sa Clara nu îi mai era, de mult, o parteneră convenabilă. Viaţa lui devenise un chin. În 1876 nota în jurnal: "În casă merge greu. Noul meu an începe în această privinţă cît mai rău. Sunt aşa de iritat, încît am dureri de inimă de această rănire sufletească şi, probabil, din cauza supraîncordării politice nu mai pot păstra vechea răbdare. Ceea ce mă face să rămîn liniştit, e momentana imposibilitate de a schimba lucrurile. Îmi trec prin minte tot felul de gînduri: ba să las pe nevastă-mea să trăiască despărţită de mine într-un alt oraş; ba să mă refugiez în America, uneori chiar să-mi iau viaţa. Mi-e peste putinţă să mai suport această stare şi trebuie acum să ispăşesc vina vieţei şi a întregei mele slăbiciuni de mai înainte către soţia mea. Toate acestea însă vor împinge spre deciziune, îndată ce voi fi scăpat de datoriile de acum şi voi fi făcut soţiei şi fiicei mele o existenţă posibilă, oricît de modestă". N-avea, deci, soluţia imediată. Şi a dus-o aşa, în partidă dublă, ani mulţi, comportîndu-se, cum însuşi s-a autocaracterizat, ca "o maşină de trăit". Întreţinea cu Mite relaţii amoroase, devenite aproape publice, şi continua să conviețuiască, de ochii lumii, cu Clara. Dar, în 1885, tensiunea în casa lui Maiorescu urcase dincolo de cotele suportabile. În februarie 1885 soţii Maiorescu au convenit să divorţeze după măritişul Liviei. Dar asemenea decizii se mai luaseră de vreo trei ori. Maiorescu era, acum, decis să meargă pînă la capăt, deşi Livia, o tînără de 21 de ani, domnişoară de companie a reginei Elisabeta, constituia un greu handicap. Şi ea, şi Clara o detestau pe Mite, iar în această tensiune sufocantă era greu ca soţia să nu fie irascibilă şi mereu pornită pe scandal.

Curînd lucrurile s-au complicat şi mai rău. Mite nu-l mai satisfăcea pe Maiorescu (a fost, i-a mărturisit-o, în 1914, lui Marghiloman, şi amanta regelui Carol I) şi el se îndrăgostise - la 45 de ani, de Ana Rosetti, o domnişoară, cam coptuţă, din înalta societate (avea, în 1885, 33 de ani). Şi Ana nu înţelegea să flirteze fără perspective, dorind decis o căsătorie. În 1886, în sfîrşit, Maiorescu divorţează, fiind nevoit, ca important om politic ce era, să obţină, în prealabil, acordul regelui şi al reginei. Prietenii Carp, Pogor, Th.Rosetti nu au fost de acord cu divorţul. Maiorescu, decis acum pînă la încrîncenare, a mers pînă la capăt. Desigur, asigurînd celor două femei abandonate (s-au stabilit la Berlin) mijloace pentru un trai înlesnit şi promisiunea, onorată, de a asigura Liviei o zestre frumoasă. Avocatura, cronofagă, îi procurase lui Maiorescu, de pe acum, o frumoasă avere, care, apoi, s-a tot augmentat. Şi avea de unde întreţine, convenabil, două case. Negreşit, gestul lui Maiorescu de a desface o familie la 46 de ani demonstra tărie. Dar în complicaţiile în care se afla antrenat (o soţie de formă, o amantă infidelă şi dizgraţiată, o alta care îi satisfăcea toate aspiraţiile) trebuia, odată, să curme, cu orice risc, situaţia, limpezind-o în sufletul lui şi în ochii societăţii.

Şi acum, la 46 de ani, punînd capăt trecutului şi prezentului atît de nefericit, şi-a refăcut viaţa. Căsătoria cu Ana Rosetti s-a făcut, în 1887, cu toată pompa de rigoare. (Fusese, probabil, dorinţa Anei). Criticul intra într-o familie (a Anei) numeroasă, deloc bogată, dar cu pretenţii. (Printre altele, a devenit cumnat cu junimistul Iacob Negruzzi). Curînd, această societate plină de ifose va sfîrşi prin a-l agasa. Dar Ana era rezonabilă, plină de tact, inteligentă şi adaptabilă, ştiind să aducă în familia pe care a fundat-o căldură, tandreţe, înţelegere şi bună cuviinţă. Maiorescu era mulţumit şi, după cîte îndurase, chiar fericit. Că fericirea lui era clădită, în bună măsură, pe nefericirea celor două femei exilate la Berlin - o demonstrează notaţii din jurnal - îl amăra. Dar, îşi spunea, care fericire nu e clădită pe o nefericire. Nu putea, cum afirmă încă în 1886, să perpetueze la infinit o greşeală de tinereţe. Traiul familiei celei noi a lui Maiorescu evolua bine, soţul dovedindu-se chiar supus şi cuminte. Nici o umbră de neînţelegere n-a pătruns în celebra casă din strada Mercur nr. 1. Cele trei călătorii anuale în străinătate se făceau în doi, cu linişte şi iubire reciproc prevenitoare iar salonul lui Maiorescu - cam fără gust, ce-i drept - primea oaspeţi aleşi şi, cînd se cuvenea, potrivit obiceiului, seratele literare ale Junimii bucureştene sau cele cu studenţii (apoi rostuiţi cu catedre), aleşi de Maiorescu pentru a prelua conducerea **Convorbirilor literare** şi legatul junimist. Maiorescu a trăit nefericirea, spre sfîrşitul vieţii, (avea 74 de ani) de a asista la cancerul Anei, greul tratament şi moartea ei la Heidelberg în plin război. Ultimii trei ani de viaţă (a murit la 17 iunie 1917) i-a trăit în singurătate, adăpostit, după ce vînduse casa din strada Mercur, la o nepoată a Anei, devotată unchiului (Livia se afla, căsătorită, în Rusia). Familia sa de a doua întemeiată în 1887 îl proteguia cu bunăvoinţă. Dar cum la venirea războiului, nepoata a plecat în refugiu în Moldova, Maiorescu a rămas singur în Bucureştiul ocupat de nemţi. Cînd a murit, a avut parte numai de asistenţa sanitară a unei secretare salariate. A sfîrşit-o, deci, fără căldura familiei spre care tot aspirase. Soarta sau destinul decid cum vor, neţinînd seama de vrerea omului, oricît de mare ar fi fost. Dar, măcar, Maiorescu a avut parte, în a doua parte a vieţii, de 27 de ani (1887-1914) de tihna plăcută a unei familii în care a domnit înţelegerea şi căldura sufletească.

Z. ORNEA

Nepotismul

În sfîrşit, după o absenţă de cîţiva ani buni, iată-mă în avionul care mă ducea de la New York "acasă", la Roma. Cu cîteva zile înainte, în contextul aniversării "Masacrului din Piaţa Tien An Men" din 1989, multe ziare americane descriau, cu lux de amănunte, fenomenul corupţiei şi nepotismului care face ravagii în China post-maoistă, descriind unul cîte unul "clanurile" din jurul progeniturilor cadrelor de partid care, începînd cu fiii, nepoţii, ginerii şi alte rubedenii ale "venerabilului" Deng Xiao-ping sau ai altor "veterani ai Revoluţiei" au acaparat cele mai bune "business"-uri, îndeosebi în Armată, care s-a pus în fruntea "ofensivei spre capitalism". Dar, eu eram cu adevărat curios să văd cum arăta Sangento Pogi ("metropola corupţiei"). Pentru că, deşi am rămas în toţi aceşti ani petrecuţi în Statele Unite un avid cititor al presei italiene, nu reuşeam să-mi imaginez cu claritate cum putea să reziste această nouă Italie de după "războiul rece" fără "eternul" Andreotti (Democraţia-creştină) la putere şi fără nu mai puţin "eternul" P.C.I., de decenii sfîşiat între euro-comunism şi catolicism, o Italie în constantă derivă după breşa făcută în meterezele pînă mai ieri inexpugnabile ale corupţiei oficiale a clasei politice (despre care toţi ştiau, dar nimeni nu vorbea!) de către judecătorul Di Pietro, erou naţional-popular acuzat acum el însuşi de corupţie. Toate ziarele pe care personalul de bord ni le dăduse anunţau cu litere de-o şchioapă în prima pagină că, în cursul unui interogatoriu-fluviu de 17 ore, Di Pietro dezvăluise în ziua precedentă magistraţilor numele (secretul lui Pulcinello!) persecutorilor săi, cel mai mare dintre ei fostul secretar al P.S.I. şi prim-ministru, Bettino Craxi. Din vila lui "bunker" de la Hammamet, în Tunisia, acesta tună şi fulgeră împotriva justiţiei italiene care îl acuză, printre altele, de a-şi fi însuşit nu mai puţin de 750 pînă la o mie de miliarde de lire italiene. La care magistratura italiană se decide, în sfîrşit, să emită un ordin internaţional de arest împotriva acestui "alchimist al otrăvurilor" sub a cărui "baghetă magică" Italia a cunoscut poate unul din cele mai macabre capitole ale corupţiei în toate variantele ei, mergînd de la nepotismul cel mai desfrînat pînă la clientelismul politic cel mai dezgustător. "Schifo" - dezgust, acesta este, într-adevăr cel mai frecvent comentariu care poate fi auzit zilele acestea printre oamenii de rînd în Italia, într-un cadru politic atît de fluid şi incert încît nimeni nu mai înţelege aproape nimic din cîte se petrec, în afară de un lucru: corupţia endemică a fost şi mai este încă în floare... Come prima, più di prima!!

În marea de analize, comentarii şi expuneri de scenarii de "fanta-politica" italiană (politică descinsă dintr-un soi de fantezie bolnavă) descopăr pierdută undeva în josul unei pagini din **"La Stampa"** o notă a agenţiei de presă italiene ANSA (care avea aerul să spună: "Vedeţi, nu se întîmplă numai la noi"). Titlul: "Senatorii fac yoga, contribuabilul plăteşte - polemică asupra bugetului Congresului american"). Nota semnala, într-adevăr, un alt scandal de corupţie în Statele Unite (al cîtelea oare?), izbucnit odată cu publicarea bugetului semestrial al Senatului, relatînd că printre miile de cheltuieli dintre cele mai disparate pe care congresmeni, precum Bob Dole, liderul majorităţii republicane (cel mai serios chalenger al lui Bill Clinton la prezidenţialele din '96), sau democratul Ted Kennedy (cu aspectul lui tot mai pronunţat de şef de clan) le-au pus "în cîrcă" contribuabililor americani, figurează pînă şi lecţiile de "gimnastică aerobică", cursurile de yoga şi tehnicile de meditaţie anti-stress. Costul lecţiilor de gimnastică şi de dietă ştiinţifică reprezintă circa 25.000 de dolari în bugetul anual al Congresului, care se ridică la jumătate de miliard de dolari. Senatorii "au pus în cont" contribuabilului chiar şi suma de 900 de dolari pentru o consultaţie prezentată de marele guru Pervin Dasvar, transportat special din California în Templul Democraţiei de pe Colina Capitoliului... Inevitabila şi veninoasa polemică publică ce a urmat, i-a implicat pe toţi oamenii politici. Nu numai pe democraţi, dintotdeauna acuzaţi de corupţie şi că li se scurg banii printre degete, atunci cînd este vorba despre fondurile statului, dar şi pe republicani, acuzaţi acum - nu fără temei - de cinism şi ipocrizie în campania lor de reducere cu orice preţ, pe plan social, a cheltuielilor publice şi a deficitului bugetar... Un episod semnificativ, emblematic, care se adaugă, evident, unei largi serii de incidente similare al căror numitor comun este, din nou, corupţia, nepotismul şi clientelismul politic, în fiecare dintre cazuri fiind vorba, în ultimă instanţă, de acordarea unui favor necuvenit cuiva sau sie însuşi. Astfel, în ultimii ani, congresmenii americani au cheltuit milioane de dolari pentru a menţine (spre folosul cuiva, evident!) un sistem de computere arhaic, care se defectează zi de zi. Alte sute de milioane de dolari sînt cheltuiţi în fiecare semestru pentru timbre poştale, hîrtie cu antet, fotografii publicitare, apă minerală, lemn de foc pentru şemineurile care ornează luxoasele suite ale senatorilor, cursurile de limbaj pentru surdo-muţi şi, pare imposibil..., chiar pentru cursurile de istoria Americii.

În ultimii ani am asistat la un adevărat "baraj" de acuzaţii şi contra-acuzaţii de corupţie (unele dovedite, altele nu, altele în curs de elucidare), mergînd de la banale cazuri de nepotism, favoritism, clientelism, trafic de influenţă sau abuz de putere, pînă la cele cu precisă ţintă politică. Citez cîteva la întîmplare: Whitewater - afacerea funciar-edilitară în care a fost implicată "prima familie" americană (familia Clinton); Travelgate - tertipurile financiare ale Biroului de voiaj de pe lîngă Casa Albă; cazul Espy - ministrul agriculturii care a demisionat din cauza micilor "şperţuri" luate de la mari producători de carne de pui, cazurile Joe Bird, Michael Cairus, şi alţii care au trebuit să renunţe la importante funcţii în Administraţia Clinton din cauza unor "iregularităţi" comise cu ani în urmă.

Asta nu înseamnă însă că temeliile de azi ale Americii nu mai sînt acelea ale celei mai democratice, mai libere şi mai tolerante ţări din lume. Dimpotrivă. Tocmai aceste temelii sînt - la peste 200 de ani de la crearea Statelor Unite - cele care permit (în pofida "crustelor" culturale şi sociale) funcţionarea mecanismelor de auto-ajustare, auto-reglare socială. Pentru că, plecînd de la premisa sceptică conform căreia "omul este mai degrabă corupt şi coruptibil", părinţii-fondatori ai naţiunii americane au inserat în Constituţie atît de multe "sisteme de echilibru şi control" încît nimeni nu-şi poate permite să creadă că se poate situa sau rămîne (pentru mult timp) în afara sau deasupra LEGII, nici măcar autorii ei.

Imposibil de precizat cu toată certitudinea dacă, pusă chiar în termeni atît de acuţi, "chestiunea morală" va fi vreodată rezolvată. Dar strădania conştientă de a evita groteştile dimensiuni ale crizelor care zguduie pe acest plan ţări atît de îndepărtate între ele geografic şi politic, precum exemplele pe care le-am invocat azi - China şi Italia - pare să reunească, cel puţin parţial, să stăvilească impulsurile acestei naturi secundare a fiinţei umane: Corupţia.

Ilie TECUŢĂ

iulie 1995

© S. Ghetie

Rudenia de sus

© C. Bumbuț

Întreprinderi şi moşteniri

În ultima ediţie din *Petit Robert,* cuvîntul "familie" este flancat alfabetic de două altele care amintesc mărginirile oricărui grup uman: pe de o parte, *familisterul*, o cooperativă de producţie familială, botezată astfel după modelul socialistului, *falanster* şi semnalată, spre 1860, prin diferite regiuni ale Franţei; pe de altă parte, *foametea*, formă ciclică, punctuală sau masivă de penurie alimentară de care nici o societate nu a fost, se ştie, scutită. Experienţele de acest fel au încurajat uneori – chiar înainte de marxism – reducerea complexului familial la raţiunea de tip asociativ. Familia ar fi un grupuscul înlăuntrul căruia rudenia de sînge fondează o anumită solidaritate pragmatică. Mi se pare că optica aceasta, potrivit căreia familia converteşte un patrimoniu genetic într-un patrimoniu economic este cel puţin trunchiată. Nimeni nu-i contestă virtuţile securizante sau capacitatea de a reproduce sau spori o avere, de la fetişizatele "bijuterii de familie" ale vechilor aristocraţi pînă la genealogia unor dinastii bancare în genul celei create de Meyer Amschel Rothschild, o mulţime de fapte atestă legătura dintre vechimea, prestigiul şi bogăţia unor cosangvinităţi lucrative. Împotriva anonimului etatism birocratic, familia ilustrează cîteodată atît eficienţa unei culturi de întreprindere cu dominantă patriarhală, cît şi paradoxul unei autarhii în expansiune. Nimic mai normal, dacă ne gîndim la avantajele iniţiativelor cantonate în perimetrul unor afinităţi parentale: confidenţialitate garantată, suprimarea conflictelor de autoritate printr-o treptată delegare a prerogativelor, diminuarea riscurilor de înstrăinare a bunurilor prin vînzarea lor către terţi, cointeresarea "naturală" a noilor generaţii stimulate de perspectiva succesiunii şi, nu în ultimul rînd, eliminarea traficului de influenţă.

Aşa se face că fiecare societate liberală este dominată de acţiunea şi interesele unui număr relativ limitat de "familii" care controlează cutare sau cutare sector de activitate. În asemenea condiţii (pe care nimeni nu le poate deocamdată schimba) democraţia rămîne un joc electoral ale cărui reguli şi fluxuri sînt determinate oligarhic, prin armonizarea unor voinţe "clanice". Pentru membrii acestor grupuri privilegiate (de la Ford pînă la Bouyghes) cultul predecesorilor şi supravieţuirea încrengăturilor care le asigură prosperitatea capătă funcţii aproape religioase. Mitul familial este ca atare întreţinut printr-o seamă de ceremonii (reuniuni profesionale, comemorări, aniversări, rituri de transmitere a puterii) care modelează autoritar destinul indivizilor componenţi. Organism suprapersonal, obsedant şi infailibil, familia primeşte, în asemenea cazuri, statutul unei fraterii transcendente care nu se mai mulţumeşte să aplice o strategie colectivă sau să pedepsească abaterile de la un cod neclintit: ea hotărăşte oportunităţile matrimoniale, jalonează traseele academice, programează emancipările, îi excomunică pe recalcitranţi, tot aşa cum îi gratifică pe cei ascultători, asemenea unui Stat absolutist, care ştie să fie generos, dar nu înţelege să fie contrazis. Forţa acestor "familii domnitoare" se dovedeşte a fi auto-represivă, voit ascetică, inevitabil castratoare. Legenda lor se hrăneşte din frustrări calculate, iar faima pe care şi-o cîştigă împrumută ceva din mecanica unei pietăţi fără obiect.

Geografia economică a familiei

Nu vom uita aici Europa weberiană, cea a societăţilor comerciale constrînse de ethosul protestant, dar nici pe aceea a ordinelor monahale a căror pondere justifică spiritualizarea realităţilor familiale intrate durabil sub influenţă creştină. Există însă, şi în acest plan, un vizibil clivaj între nordul şi sudul continentului. Mediterana cripto-dionysiacă, debordînd de exuberanţa sîngelui şi a miresmelor tari, a întreţinut o civilizaţie în care familia biologică, sistemul alianţelor matrimoniale şi particularismul clanic fac legea, decupează feudal regiunile şi întreţin, clientelar, fidelităţile. Nordul masochist, dornic să-şi exorcizeze trecutul idolatru şi să-şi transfigureze cruzimile, a preferat puterea familiei spirituale, imperiul presărat – asemenea unui oraş decupat în noapte – cu iradiante focare doctrinare. Evident, schematizările de acest fel se cer întrebuinţate cu prudenţă. Ele au totuşi virtutea de a ne sugera o frontieră imaginară care – deşi fluctuantă sau evanescentă – luminează întrucîtva stilistica istorică a europenităţii.

Mi se pare că în pofida excelentei *Histoire de la vie privée* (publicată sub direcţia lui Georges Duby) mai avem încă destule de aflat în legătură cu tensiunea exemplară dintre familia trupească şi familia spirituală. Evident, o *societas ecclesiastica* ideală ar trebui să amortizeze şocul: Biserica întruneşte suma organică a "mădularelor" familiale şi tinde să devină ea însăşi o familie atotcuprinzătoare, întrucît ecumenică. Că realitatea e diferită ne-o arată atît străvechea practică a "daniilor" domneşti (graţie cărora Biserica era "înzestrată" ca mireasă a lui Hristos) cît şi obiceiul mai recent al legaţiilor testamentare în favoarea "operelor caritative", care au provocat nu puţine frustrări printre urmaşii acelor miliardari hotărîţi să cumpere paradisul. Am avea, cred, un cîştig notabil, dacă am aborda istoria Bisericii sub aspectul veşnicei rivalităţi dintre familia naturală şi familia spirituală. Şi, pentru a ilustra cele spuse, m-aş opri aici la un singur exemplu, care ar putea inspira, la rigoare, un mai amplu studiu de caz.

Un patrimoniu disputat

Mă refer la sfîntul Teofan de la Sigriana, a cărui biografie am găsit-o în cartea lui Bernardin Menthon, *Sfinţii şi mînăstirile din Olimpul Bitiniei* (Editura Episcopiei Romanului şi Huşilor, 1994, pp. 188-195). Născut la 759, Teofan, orfan dintr-o mare familie, este logodit, de la 12 ani, cu Megalo "o tînără foarte bogată şi evlavioasă, cu doi ani mai mică decît el". La 20 de ani, Teofan – care nu se gîndea decît la călugărie – îşi pierde mama şi este obligat de tutorele său să "îndeplinească fără amînare cele făgăduite la logodnă". După nuntă, soţii îşi mărturisesc unul altuia înclinaţia spre îngerescul chip al monahismului şi vieţuiesc într-o perfectă castitate. Iritat, tutorele şi Împăratul Leon al IV-lea, care îi era prieten, îl expediază pe Teofan la Cizic, "ca guvernator al fortului ce se construia acolo", în speranţa că grijile administraţiei, conducerea lucrărilor şi distracţiile îl vor readuce, mental, spre cele lumeşti. Dună ce construieşte fortul "cu propriile sale cheltuieli", Teofan se retrage la muntele Sigriana, la poalele căruia exista o "întinsă proprietate" familială demult cedată monahului Strategius. Rechemat în lume (ca spătar la curtea din Constantinopol), Teofan se poate dedica propriilor idei abia după moartea celor doi cenzori, propriul său tutore şi respectiv Împăratul Leon: mai liberală (sau mai pioasă) decît predecesorul ei, împărăteasa Irina îi îngăduie hirotonirea, permiţîndu-i să-şi hotărască singur viitorul. Teofan profită de noile condiţii, îşi împarte averile, îi eliberează pe sclavi, îşi cazează soţia într-o mînăstire din insula Prinkipo şi se refugiază el însuşi la Polihnion, unde pomenitul ieromonah Strategiu înfiinţase o comunitate omonimă. Nu peste multă vreme, Teofan preface în mînăstire o altă proprietate a familiei, aflată pe insula Colonima. Mai tîrziu, acest "capitalist" al duhovnicei întemeiază, pe datorie, o a treia obşte, pe care o conduce în curînd la prosperitate. Teofan – care a găsit chiar răgazul de a redacta o *Cronografie* binecunoscută bizantinologilor – a murit, după doi ani de temniţă grea, în perioada persecuţiilor antimonahale declanşate de bazileul iconoclast Leon Armeanul.

© C. Bumbuț

După cum se observă, viaţa lui Teofan are ca nucleu conflictual relaţia dintre proprietatea familială şi devoţiunea personală, integrată economic în orizontul Bisericii. Acest ansamblu narativ – ca şi ideologia hagiografului – pivotează în jurul convingerii că averea poate fi (dacă nu cumva trebuie) sacralizată. Fostul persecutor păgîn, care impunea creştinilor sarcini pur simbolice – precum rugăciunile pentru sănătatea Cezarului – e înlocuit acum de un împărat cucernic, dar gelos pe posesiunile mînăstireşti. La rîndul său, un oikodespotes – respectabil şef de familie – devine stareţ. Un înalt funcţionar se transformă în ascet care înmulţeşte deopotrivă "talanţii" obligaţiilor spirituale şi pe ceilalţi, purtători de efigii lumeşti. Sfîntul Teofan este, am putea spune, un martir al prosperităţii ecleziastice, un campion al mecenatului haric. Spre deosebire de majoritatea sfinţilor, el nu se luptă cu necredinţa şi nici nu se războieşte cu una sau alta dintre înfăţişările ereziei. Singura lui ocupaţie este aceea de a-şi pune moştenirea părintească la dispoziţia Tatălui ceresc. Unica lui grijă trădează urgenţa de a căpătui uriaşa familie formată prin alianţa tainică dintre Hristos şi cei botezaţi. Sărbătorind rudenia dintre Creator şi creatură, omul societăţii patristice ştia prea bine că exerciţiul credinţei presupune înainte de toate o deplină *familiaritate* cu Dumnezeu. Această îndrăzneală salutară, această intimitate superlativă a ajuns astăzi simplă obrăznicie monologală, duh de ceartă risipit printre libertăţi ingrate.

Teodor BACONSKY

Voce off

„Fizionomia unui înţelept şi a familiei sale la etajul al cincilea, bîndu-şi cafeaua cu lapte."

BAUDELAIRE

Mitologii

"Marile familii"

Se spune că în timpul războaielor napoleoniene soldaţii francezi au violat şi au siluit fetele italiene în satele ocupate. Mamele celor violate au ieşit ţipînd în stradă **Ma fia! Ma fia!** (Fiica mea! Fiica mea!) Bărbaţii care se ascundeau în catacombele romane au ieşit şi s-au înarmat să aducă vendetă asupra ostaşilor francezi vinovaţi de crimă. Aşa s-a format nucleul organizaţiilor subterane şi de crimă prin Italia modernă.

Astăzi, cîteva organizaţii învăluite în "secretul tăcerii" au pătruns pînă la nivelul birocratic, aristocratic şi chiar masonic. **Cosa Nostra** (causa noastră) este de origine siciliană şi guvernează atît în sudul Italiei, dar şi în SUA şi pe coasta mediterană. **Cammora** este organizaţia de crimă din Napoli şi în ultima vreme se extinde şi în sudul Franţei, pe Riviera, preluînd cazinourile şi parcurile de golf. **N'drangheta** este mafia Calabriei, despre care nu se ştie prea mult decît că în ultima vreme cumpără case şi proprietăţi prin Europa Răsăriteană.

Dar fenomenul cel mai nou este intrarea în arenă a "fratelui mare" din Rusia, unde după '89 vechi deţinuţi din Gulag s-au unit cu vechi KGB-işti formînd cea mai puternică şi agresivă organizaţie, numită temporar "Mafia Rusă", care are o putere economică şi de control prin violenţă fără egal în toate regiunile republicilor din vechea URSS. De curînd, ei au preluat toate "business-urile" lucrative din oraşele principale: taxiurile, prostituţia, cazinourile şi distribuţia alcoolului. De asemenea, se spune că drogurile şi armele se vînd la negru şi se transportă peste graniţe cu o viteză fără precedent. Cîteva încercări de intimidare a băncilor străine şi locale s-au soldat cu auto-exilarea familiilor de bancheri în Argentina, unde se ascund de pumnul feroce al "protecţioniştilor" cărora nu li s-au plătit milioanele pretinse de Mafia Rusă. O altă forţă mai secretă îşi arată dinţii: "Triadele" chinezeşti, organizaţii foarte bine păzite care se mută din Hong-Kong pînă la venirea comuniştilor în 1997. Triadele îşi mută capitalul la New York, Sydney, Tokio, dar şi în Sudul Coreei, Vietnam, Laos şi Cambodgia. Aceste trei formaţiuni: Mafia Rusă, Triadele şi Mafia italo-americană sînt la ora aceasta cele trei puteri internaţionale care luptă pentru o nouă formă de colonizare - "colonizarea criminală" pe plan economic şi pe plan politic. Interpolul şi magistraţii sînt aduşi într-un impas şi, de obicei, ori sînt corupţi, ori morţi.

Francezii, speriaţi de această recrudescenţă la graniţele lor, încearcă să oprească "Octopusul" - cum numesc ei crima organizată, - dar de multe ori politicienii locali au cedat presiunilor în special după ce au descoperit păsări moarte pe scările caselor. O pasăre strivită este un aviz celor ce nu vor semna legile mai blînde de taxe şi zonificare pentru cumpărători "italieni"; altfel s-au trezit cu roţile maşinilor deşurubate sau fără frînă. Terorismul politic al Mafiei deja a acumulat două nume celebre în magistratură: Giovanni Falcone, mort în 1992, şi Yann Piat, femeia-legislator din Riviera, în februarie '94. Grupul celor 7, la ultima conferinţă economică, a discutat înfiinţarea unei reţele de informaţie despre "spălarea banilor din droguri" în Europa şi America de Nord - unde numai în anii trecuţi s-au înregistrat peste 3 miliarde de dolari investiţi din "senin". Se pare că lupta e deja pierdută, căci banii corup şi reciclarea profiturilor ilegale în afaceri legale s-a produs rapid şi fără posibilităţi de revers. De asemenea, secretul păstrat prin codul tăcerii este atît de puternic încît foarte puţine informaţii despre "Capo di tutti capi" sau reprezentanţii oficiali colaboraţionişti sînt coroborate de Interpol. "Octopusul" îşi extinde tentaculele în Europa post-comunistă sub lozinca libertăţii şi a profitului rapid: **Silencio o Morte**!

Valeriu OIŞTEANU

Idiosincrazii

Privighetoarea din colivia de tinichea

Obiectiv, Monica Anghel are una dintre cele mai minunate voci din muzica pop românească. Din punctul meu de vedere, are chiar cea mai bună voce. În plus, e o persoană fermecătoare şi inteligentă. Faptul că organizatorii Festivalului de la Sopot i-au refuzat participarea – ce-i drept, cam în ultimul moment – a fost transformat de Televiziunea Română într-o problemă naţională, cu puternice accente patriotarde. Comentariul reporterului TV a dus virulenţa pînă la a pune între ghilimele relaţiile tradiţionale de prietenie cu polonezii.

S-a sugerat chiar că în spatele deciziei directorului artistic al festivalului ar sta maşinaţiuni oculte. Intervievată, Monica Anghel m-a dezamăgit afirmînd că se pare că acelora care au refuzat-o le-a fost teamă de concurenţa ei.

După cîte ştiu, festivalul de la Sopot e un concurs de

→

Din viaţa unui extremist de centru

Finlanda în ipohondria generală

Între un (aut)obuz aruncat în aer la Tel Aviv (5 morţi şi zeci de răniţi) şi un obuz făcînd prăpăd la Sarajevo, o maşină-capcană a explodat unde cu mintea nu gîndeşti: la Helsinki! Cînd a mai sărit, acolo, ceva, noaptea, la miezul nopţii...? A fost rănit uşor un poliţist, s-au spart ferestrele radiodifuziunii finlandeze, craterul e lat de 2 metri, adînc de juma' - fleacuri. Simple hematurii într-o tumoare diagnosticată, cu metastază la Tbilissi, Tokio şi Paris, dacă privim ceva mai whitmanian trupul omenirii, umanismul avînd în chimia lui ipohondria. Totuşi nu trebuie să fii neapărat un ipohondru mapamondist ca explozia de la Helsinki să devină semnificativă, bună de dus la o analiză, fie ea şi un sumar de hemoglobină: un istoric al clipei ca agenţia Reuter precizează că "astfel de incidente sînt extrem de rare în Finlanda". Extrem de rare? Aş merge pînă la a afirma că pentru ceea ce numesc raţiunea mea, sînt de neconceput. Să înceapă a se duce dracului şi Finlanda? Îmi fuge pămîntul de sub picioare...

Fiindcă Finlanda a fost şi este pentru mine - în mult mai mare măsură decît România din şlagărele cunoscute - "un ţărm de linişte...", de un albastru (mă rog, fie şi aşa) infinit. Finlanda în mitizările mele de copil mic şi prost - care a avut norocul istoric să intre în a treia primară exact de 1 septembrie 1939, odată cu începerea celui de-al "doilea mondial" - a stat ani de zile mai sus chiar şi decît Suedia călătoriilor pe gîşte sălbatice, "ţara unde nu se fură" şi fără de războaie. Finlanda a fost - în termenii sportivi pe care-i deprindeam pe atunci - o echipă mai slabă pe care una mai tare, cam tot în zilele acelor '39, nu o putea bate, scoţînd "un egal"; de mic am profesat masochismul preferării celui slab în faţa celui tare. După geografie - "în ţara celor o mie de lacuri" concentrate într-unul singur, Ladoga, acela descris genial de Malaparte la începutul "Kaput"-ului său - după Pavlo Nurmi şi fondiştii aceia cărora li se ridică statui, după strania nebunie a sportului finlandez care decenii la rînd a dat atleţi, dar n-a avut fotbalişti, după atîţia reni, altceva decît gîşte, după atîtea păduri care dau case de vis în lemn, ţara asta a lăsat cea mai profundă enigmă de politică mondială animalului politicos care am fost, sînt şi nu mai vreau să fiu (părîndu-mi-se prea puţin, stimabile, prea puţin!): cum de învinsă în chip antonescian, ea n-a fost ocupată şi a rămas, fie şi supravegheată, liberă şi independentă, mai degrabă scandinavă ca destin decît baltică? Cum de n-a intrat, în socoteala Yaltei, la sovietici? A fost Grecia, la schimb, mai importantă decît "Filanda" (cum îi zic unii bucureşteni străduţei cochete care dă în Ştefan cel Mare...)? Şi chiar dacă ar veni un ordinator formidabil ca memoria d-lui D.A. Lăzărescu să-mi explice cum stăteau lucrurile pe acolo, de pe vremea lui Gustav Vasa (1550 - întemeietorul oraşului Helsinki), nu pot, nu vreau şi n-am chef să înţeleg, pentru mine esenţa problemei stînd în consacrarea ideii de finlandizare, biruitoare prin anii '70 pe plan mondial. Eu la finlandizare ţineam ca un îndrăgostit, ultima idee-amor din cîte am trăit pe plan extern.

O mare furnicătură de entuziasm îmi încarcă pixul şi acum, cînd mă gîndesc cum am primit, cu ce orgoliu am devorat paginile externe ale "Pravdei", "Scînteii" şi "Le Monde" care susţineau - fireşte, cu o ipocrizie care nu-mi scăpa şi nu mă deranja - această nouă şi minunată politică a finlandizării în Europa. Căci era o minune: o putere imperială accepta să stea liniştită lîngă un stat mic şi prosper, lăsîndu-l în pace, respectînd tratate formale de prietenie! Spuneai Finlanda şi vedeai o femeie frumoasă, sănătoasă pe care nimeni nu îndrăznea s-o violeze. În politica internaţională, paradigma feminităţii e mult mai clară decît în filosofie. Cîte ţări mici sînt atît de frumoase, curate şi demne, interzicînd nu violul ci chiar ideea de viol? Am mers atît de departe cu amorul pentru "Filanda" (nu mai spun de celebrul fondist Viren!) încît Direcţia Presei a acceptat o pagină din "Logica" mea, la 1985, în care făceam elogiul vieţii pe care aş duce-o la Helsinki, scena desfăşurîndu-se la Oficiul Braţelor de Muncă de pe Olteni, unde mă prezentasem, în '58, ca şomer ideologic.

Fireşte că s-a dus, cu anii, şi mitul ăsta, ajungîndu-se la expresia bucureşteană, intraductibilă, de "Helsanki". Ţinem la iugoslavizare, ceea ce-i cu totul altceva. Stau şi îi ascult pe bătrînii noştri strategi încă elaborînd planul fantastic al unei rezistenţe pe linia Focşani-Nămoloasa, în '44, aşteptîndu-i pe americani la Constanţa, ca împreună să pornim o ofensivă împotriva lui Hitler, în Vest, şi Stalin, din nou spre Est; îi ascult şi mă întreb: cum de n-am avut noi, ceara mă-sii, norocul de a fi o Finlandă la gurile Dunării, fără a ne părăsi specificul de mici, voinici şi ai dracului? E o întrebare de şcoler, dar care, exasperată de explozia stranie de la Helsinki, îşi găseşte deodată, în aţîţarea ei, maturitatea şi seriosul: de ce lumea întreagă nu s-ar declara o Finlandă de la Ecuator la Murmansk? Să se finlandizeze naibii şi Senegalul şi Bosnia şi Serbia şi Mongolia şi Kuweitul şi cine mai ştiu eu de la Suceava la Zimnicea...! Să se proclame finlandizarea odată cu independenţa! Ce-ar face marile puteri? Dacă s-ar finlandiza şi ele între ele? O Germanie finlandizată lîngă o Anglie finlandizată, ce-ar mai putea sări în aer la Sarajevo?

Dar a apărut bancul crud cu pacientul care vine la doctor, doctorul are să-i dea două veşti, începe cu cea bună:

- Mai întîi trebuie să vă spun că nu sînteţi ipohondru!

Radu COSAŞU

→ melodii şi nu de voci. Nimeni n-a negat calităţile vocale ale Monicăi Anghel, respinse au fost doar melodiile. Puteţi să mă acuzaţi că sînt un duşman al poporului, dar eu dau dreptate directorului festivalului, care a afirmat că melodiile pe care Monica trebuia să le cînte la Sopot erau "festivaliere", "depăşite", sunînd ca pe "vremea lui Ceauşescu". Asta înseamnă că le-am ascultat şi că le găsesc îngrozitoare. Muzica uşoară românească e o capră rîioasă şi cu coada pe sus. Nu cunosc regulile festivalului de la Sopot, dar îmi închipui că dacă ar fi fost o competiţie destinată reprezentării specificităţii naţionale a muzicii uşoare din diverse ţări, probabil că melodiile în dispută ar fi fost acceptate, chiar dacă, datorită calităţii artistice, ar fi fost sortite din start eşecului.

În situaţia dată, mie mi se pare că decizia directorului polonez a fost o opţiune de calitate deplin justificată, pornind de la valoarea pieselor româneşti respinse. Pentru că, sînt sigur, "patrioţii" vor sări cu gura: "Las' că ştim noi că au acceptat alte melodii mai proaste!". Chiar dacă ar fi aşa, ceea ce interesează de fapt este calitatea reprezentării României în raport de MUZICA ADEVĂRATĂ, şi nu prin comparaţie cu caprele altor vecini. Cum vi se pare ca într-un festival al cărui standard de imagine şi calitate este (şi) prezenţa unui star de calibrul lui Annie Lennox să apară Monica Anghel cu penibilităţile componistice ale lui Marius Teicu? De ce nu-l lasă atunci TVR-ul pe matusalemicul Gică Petrescu să cînte în concert alături de Belinda Carlisle la Cerbul de Aur? Sau pe Fraţii Peşte ori Nelu Batalu sau Adrian Copilul Minune? Nu fac analogii forţate. Aşa cum spunea şi Enescu, muzica e de două feluri: bună şi proastă. Cu observaţia că muzica proastă nu mai are rost s-o diferenţiem.

Compozitorii români de muzică uşoară nu vor să înţeleagă în ruptul capului că pentru a scrie o muzică de bună calitate îţi trebuie în primul rînd talent componistic şi nu virtuozităţi sterile pe instrumente supersofisticate şi scumpe. Asta pentru că, într-o dezbatere televizată, un distins compozitor român încerca să-i explice lui Vali Sterian că muzica uşoară românească e proastă pentru că e săracă. Dar cum o fi fost oare, Doamne, cînd englezii inventau rock'n'roll-ul cu chitări bas făcute dintr-o coardă întinsă pe o coadă de mătură?

Cum făceau negrii de pe plantaţiile americane cîntece dumnezeieşti, godspell sub biciul rasist? Istoria muzicii e plină de exemple de acest fel, de la muzica simfonică şi pînă la disco. Lecţia impactului MTV asupra tineretului de la noi (sub raport muzical) e edificatoare. Şi mai sînt alte multe lecţii. De exemplu, e de meditat de ce i-a trebuit formaţiei Scorpions atît de mult timp să se impună pe piaţa mondială, deşi proveneau dintr-un gigant capitalist numit Germania de Vest. Sper că nu credeţi că aceasta s-a datorat tot unor "maşinaţiuni de culise", ca în cazul Monica Anghel/ Sopot. E foarte adevărat că melodiile interpretate de Monica Anghel au fani în România. Dar nu întotdeauna ce e popular e şi de bun gust. Aş spune chiar că dimpotrivă. Îi rog pe compozitorii şi muzicologii români să mediteze profund la diferenţa existentă între un hit cu Monica Anghel în România şi un HIT planetar cu Whitney Huston. Ca să nu zic Madonna.

În fine, am tot respectul pentru talentul interpretativ al Monicăi Anghel. Dar îmi pare foarte rău că se iroseşte în colaborarea cu nişte compozitori depăşiţi de istoria muzicii şi că se lasă manipulată de oameni mediocri. Ea ar fi trebuit să fie prima care să-şi dea seama că e penibil să participe cu astfel de melodii la Sopot. Dar pînă o să-şi dea seama, rămîne, din păcate, o privighetoare închisă într-o colivie de tinichea.

Cristian CRISBĂŞAN

Cărţi poştale

"Sinaia 30/VI 911

Dragă Ioane,

Eu ţi-am trimes 25 kor de a căror primire te rog să îmi răspunzi.

Tu ce mai faci? cum o duci cu sănătatea şi cu celelalte? Pe la noi pe acasă lucrurile stau bine. Mie este drept că mi s'a întîmplat o pacoste însă cred că n'are să aibă urmări aşa rele încolo sînt sănătos şi te sărut cu dragoste frăţească George".

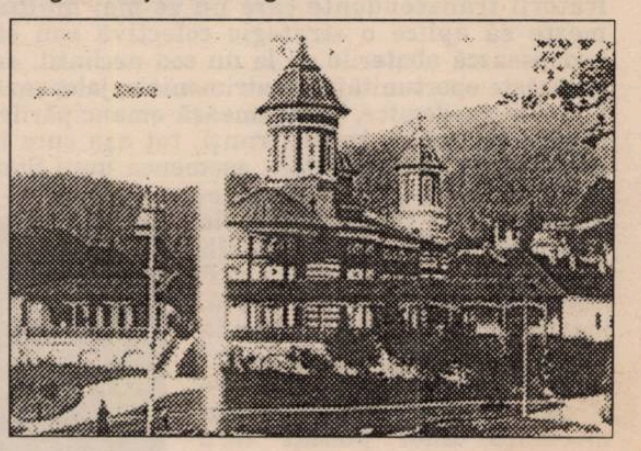

"Dragă Ioane,

Ţi-am scris dumineca trecută de casă mai mult. Acum mi-ar părea bine dacă mi-ai scrie ceva aici la Sinaia. Sunt nerăbdător cum o mai duci cu sănătatea.

În timpul din urmă am avut vreme frumoasă şi foarte cald acum însă s-a făcut răcoare. Pe acasă stau lucrurile bine cu sărutări George".

Citit/auzit

"La urma urmei, este soarta scroafei mai puţin înspăimîntătoare decît cea a **Troienelor?**" (**Rolland Man,** în **"Noul cinema"** nr.8/1995)

„Kenny Rogers avea barba bine epilată..." (La Radio **Pro FM**, în dimineaţa de 4 septembrie 1995)

retro **CINEMA** scop

Vă place Freddy?

The show must go on and on and... Dar nu oricum şi nici oriunde. Monstrul imaginat acum zece ani de Wes Craven şi diluat de diletanţi în următoarele cinci serii (cu revanşe şi reveniri, cu fiice şi fii) se ridică împotriva oligofreniei story-urilor, ameninţă telefonic şi coboară de pe ecran (din visele personajului) în visele actriţei. Vizat este desigur regizorul iniţial – creatorul lui Freddy Kruger, monstrul nefiind altceva decît un ego alterat al acestuia. Iar soluţia "concentrată" pe care el (Craven) o găseşte e că pentru a lua sfîrşit, spectacolul trebuie să continue la nesfîrşit. Cum? (Re)făcînd un film (în film), al şaptelea – 7 FIX! –, început ca o "joacă de culise", dezvoltat ca o "noapte (coşmarescă) americană", în care filmul o ia înaintea scenariului său şi încheiat cu o abisalizare cum scrie (tot) la scenariu. Abisalizare cu atît mai eficace cu cît actorii seriilor anterioare îşi joacă propriile roluri, eroina fiind ante-obligată să-l înfrunte nu pe monstrul interpretat de Robert Englund, ci pe Freddy, cel jucat de Freddy însuşi. Ciupind modest din *Exorcistul* şi din Grimm (*Hänsel şi Gretel*), administrînd somnifere peste somnifere şi sfîşiind cu subînţeles tot ce-i pînză, scriptul se dovedeşte în final mult mai ucigaş (şi mai incendiar) decît creatura, definitiv "fictivizată". Urechile formate o vor auzi pe ruda omofonă a lui Freddie (Mercury) scîncind din cuptorul basmului acordurile unui justificat "I want to break free". Afonii vor auzi în schimb plescăitua satisfăcută a unei limbi constrictoare, obligatoriu scîrboase, şi nu vor găsi nimic constructiv în acest inteligent F.H.

Cristi LIVORCHIAN

Scenă din filmul „Scenariul ucigaş" de Wes Craven

P.S.

Bocciul Brad Pitt – unul dintre actorii cu reputaţia cea mai umflată de (la) Hollywood – a putut fi revăzut săptămîna deja încheiată *Cîndva pe-aici curgea un rîu*, în regia lui Robert Redford (şi despre care am scris la momentul potrivit – vezi *Dilema* nr. 45/1993). Redifuzînd acest film care a trecut destul de neobservat, firma Guild s-a gîndit bine: este singurul rol în care Pitt chiar joacă, nu doar adastă în cadru abuzîndu-l (ca în mai recentele *Interviu cu un vampir* şi *Legendele toamnei*).

Însă "loviturile" acestei veri aparţin firmei MediaPro şi Românieifilm (cu Carpenterurile şi Cravenurile "bifate" de colaboratorul nostru!): prima, pe ecrane actualmente cu două pelicule de ultimă oră – *Congo* şi foarte agreabilul *Casper* –, ne-a oferit totodată rîsul cel mai straşnic de la *Doamna Doubtfire* încoace prin *Tommy Boy*. Filmul este o prosteală destul de populist-moralizatoare, dar Chris Farley şi David Spade sînt irezistibili, Brian Dennehy, Rob Lowe şi Dan Aykroyd au apariţii episodice foarte convingătoare, singura "scoasă de la naftalină" care nu-şi găseşte locul în film fiind Bo Derek – "Trupul" de anţărţ; astăzi, Bo Derek este un trup obosit: de ce nu s-o fi odihnind aşteptînd pensia...? (**a.l.ş.**)

Firescul de alaltăieri

Pe la 1870, doctorul C. Polizu, figură cunoscută şi respectată a Bucureştilor acelor vremuri, obişnuia să-şi facă plimbarea la Şosea într-o trăsură trasă de doi admirabili armăsari zebraţi. O dată, s-a întîmplat ca însuşi regele Carol I să zărească minunatul echipaj şi, ca un cunoscător ce se afla, nu a pierdut ocazia de a se interesa dacă nu cumva era de vînzare. Se pare că răspunsul i l-a dat chiar doctorul, spunîndu-i că de vînzare nici nu putea fi vorba, pentru că armăsarii îi fuseseră dăruiţi de un călător străin pe a cărui soţie o asistase la naştere, dar că, la rîndul său, se simţea onorat să-i poată face regelui o plăcere oferindu-i caii. În semn de recunoştinţă, Carol I i-a dăruit doctorului Polizu un carnet de bal – garanţie a invitaţiei la toate serbările de la Curte – şi l-a asigurat că primul vals i-l va rezerva întotodeauna doamnei Polizu.

(Din amintirile Marianei Polizu, fiica doctorului)

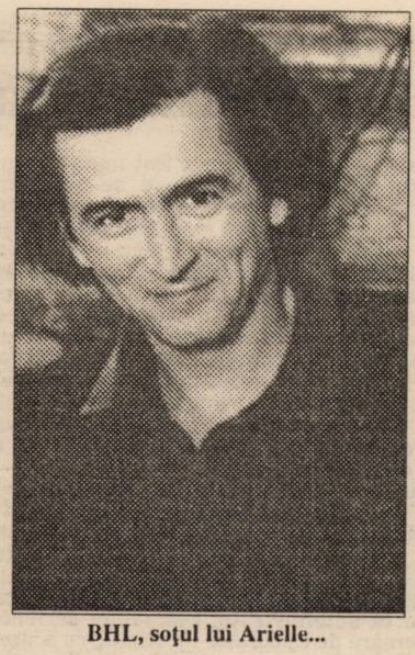

BHL, soţul lui Arielle...

O familie de spirite... în vacanţă

Numărul de vară al mensualului francez *Lire* cuprinde un dosar dedicat prostiei marilor spirite: "Le bêtisier littéraire de l'été": Sartre (dar asta, o ştiam de mult!), Bernard-Henri Lévy, Céline, Balzac, Montherlant, Marguerite Duras, Victor Hugo, Apollinaire, Giraudoux, H.G. Wells, Flaubert (ei da, chiar el!) şi, last but certainly not least, Valéry Giscard d'Estaing sînt prezenţi la randevú – fiecare cu ce a putut: o frază, un paragraf, un şir de paragrafe... Am selectat pentru dvs. vorbele de "zăduf" cele mai savuroase: ● "Nu cred defel că aeronautica va putea intra în joc, modificînd în chip important mijloacele de transport" (H.G. WELLS, *Anticipation*, 1902). ● "Cînd spui: «Te iubesc din ce în ce mai mult», asta înseamnă că iubeşti din ce în ce mai mult sau că iubeşti din ce în ce mai puţin". (MONTHERLANT, *Carnets*, 1935). ● "Pe jumătate ipsos, pe jumătate cărămidă, pe jumătate lemn, casele astea lasă să se vadă misterul simplei lor construcţii" (ALEXANDRE DUMAS-FIUL, *Le régent Mustel*, 1856). ● "Ca artistă, am putea s-o punem pe Mlle Laurencin între Picasso şi Vameşul Rousseau" (APOLLINAIRE, *Méditations esthétiques*... 1913) ● "A te spăla pe dinţi este capătul de sus al unei scări, la picioarele ei fiind: pierderea sufletului" (VICTOR HUGO, *Les misérables*, II, VI, 2). ● "Curajul în acelaşi timp fizic şi intelectual de care Bernard-Henri Lévy a făcut dovada în legătură cu Sarajevo, rupturile dureroase pe care nu s-a temut să le opereze cu această ocazie au provocat admiraţia mea. Mi s-a-ntîmplat să o spun, şi chiar să o scriu" (JACQUES JULLIARD, *Qu'un sang impur...*, 24-30 nov. 1994). ● "Iată un om care ştie că sînt înainte de toate un scriitor" (SYLVERSTER STALLONE după ce a fost decorat cu medalia des Arts et des Lettres de către Jack Lang, *VSD*, 30 iulie 1992). ● "MARGUERITE DURAS: Tocmai aţi lansat la apă pe *Richelieu*. E fantastic. Am auzit că ia nouă ani să fabrici un submarin. FRANÇOIS MITTERRAND: Cam atîta. Dar *Richelieu* e un port-avion, nu submarin. MARGUERITE DURAS: Scuzaţi-mă" (*L'Autre Journal*, martie 1986). ● "Nu pretind a fi nici Marcel Proust nici Gabriel Garcia Márquez" (PAUL-LOUP SULITZER, *Le Journal du Dimanche*, 24 mai 1987) şi : "Am spus-o mereu şi o repet că nu sînt nici Stendhal nici Proust" (acelaşi, în *Le Quotidien de Paris*). ● "Puţini sînt cei ce se eliberează de tirania aspectului lor fizic... Mă întreb dacă Salman Rushdie ar fi scris *Versetele satanice* dacă ar fi fost frumos ca Imran Khan (căpitanul echipei de cricket a Pakistanului)" (P.D. JAMES, *The Spectator*, august 1994). ● "O trezesc adesea pe Arielle (soţia sa) noaptea ca să-i citesc o pagină pe care tocmai am scris-o, nu se plînge niciodată" (BERNARD-HENRI LÉVY, *Elle*, nov. 1992). ● "Cadavrul era în mod riguros nemişcat" (ALAIN ET SOUVESTRE, *Fantômas*, 1911). ● "Deschid uşa, şi aprind lumina pentru a lumina încăperea care era întunecoasă, mai ales cu jaluzele trase" şi: "Cît despre ochii mei, aveam impresia că ei se detaşaseră de alveolele lor osoase şi că erau atît de grei încît, atunci cînd citeam, făceau să mi se încline capul către foaia de hîrtie" (VALÉRY GISCARD D'ESTAING, *Le passage*, 1994).

Concluzia lui Pierre Assouline, în editorialul revistei: "În fiece cititor doarme un corector – şi corecţia acestuia nu este întotdeauna frăţească".

Cioran e un ingrat

Pentru că vacanţele s-au sfîrşit, să aruncăm un ochi (măcar o dată) şi pe curierul aceleiaşi reviste, extrem de viu şi plin de amănunte interesante. Astfel, sub titlul "Cioran e un ingrat", un cititor din Guyana (franceză) îl ceartă pe compatriotul nostru, între timp decedat, pentru cuvintele grele la adresa lui Camus (vă amintiţi? acelea cu "cultura de învăţător"): "nu-l iubeşte pe Camus, e dreptul său – scrie corespondentul –, dar ca să-şi justifice părerea dispreţuindu-l... oare nu înseamnă nimic să facilitezi instrucţia celor mici?" Şi băştinaşul guyanez continuă, tot mai serios: "fără aceşti învăţători..., fără aceşti oameni remarcabili, milioane de fiinţe s-ar fi ridicat social în demnitate? Fără cultura lor umanistă şi generoasă larg răspîndită, dl Cioran nu ar fi beneficiat de burse succesive şi nici nu şi-ar fi plimbat silueta de «veşnic student» prin cantinele restaurantelor universitare... E-adevărat, dle Cioran, că unii oameni au o plăcere egoistă să distrugă scara îndată ce au urcat ultima treaptă". ...Poate că singurul comentariu potrivit la toată această încruntare solemnoasă este caricatura din *Le Canard enchaîné* apărută după moartea lui Cioran: mormîntul acestuia, deasupra căruia iese un norişor cu aceste cuvinte – "Moartea mă dezamăgeşte!" RIP, RIP, URA. ● Din scrisoarea altui corespondent aflăm un lucru ştiut de puţini: anume că primele traduceri din Faulkner (*Absalom, Absalom, Sanctuar, Pe cînd agonizez...*), apărute la editura Sur din Buenos Aires a Victoriei Ocampo i se datorează lui Borges. ● În fine, un corespondent din Nisa îi răspunde altuia "care-l detestă pe Salman Rushdie" precizînd: "Salman Rushdie provine dintr-un mediu tolerant şi progresist şi este, prin toleranţa, curajul şi lupta sa pentru laicitate, simbolul luptei împotriva tîmpeniei religioase şi a violenţei oarbe care ucid zilnic oameni... Şi mai aflaţi, dle, că, contrar celor spuse de dvs, Salman Rushdie nu şi-a «călcat în picioare religia»: el este ateu convins..."

Atîta patimă în punerea la punct a atîtor lucruri neînsemnate te face să visezi... Sau te face mai realist: la noi, pînă şi lucrurile cu adevărat importante sînt discutate la foc mic. Deşi baba se piaptănă şi-şi face şi permanent... (**a.l.ş.**)

P.D.James, baroneasă a Imperiului şi *bête* a sezonului

Bun de lectură

Fernand BRAUDEL

Gramatica civilizaţiilor

În româneşte de Dinu MOARCĂŞ

Editura Meridiane, 1994, 2 vol. 5000 lei

Oricît ar părea de surprinzător, *Gramatica civilizaţiilor* este titlul unui manual. Al unui manual de istorie propus elevilor francezi din clasele terminale, rezultat al unor aprinse dezbateri pedagogice, şi care reflectă în fond inerţia sistemului educaţional, dar şi înfruntarea dintre două metode de abordare a istoriei – cea tradiţională, bazată pe o expunere a evenimentelor, pe o prezentare cronologică a lor, şi cea modernă care are în vedere duratele lungi, mişcările multiseculare, şi care se apropie cel mai adesea de o filosofie a istoriei. Braudel propune o înţeleaptă combinare a acestor metode, cu accentul pe latura interpretativă, relaţională, datele propriu-zise servindu-i drept suport ilustrativ. Metoda sa vizează – şi aici îl putem parafraza pe Montaigne – mai degrabă "formarea" minţii decît "umplerea" ei, cu atît mai mult cu cît memoria se apără de "umplutură" ştergînd destul de repede tot ce nu o mai interesează. "Mi se pare necesar, spune Braudel, ca la optsprezece ani, în pragul pregătirii pentru o meserie, indiferent care ar fi ea, tinerii noştri să fie iniţiaţi în problemele actuale ale economiei şi societăţii, în marile conflicte culturale ale lumii, în pluralitatea civilizaţiilor. Să fii capabil să citeşti un cotidian de informaţie înţelegînd ceea ce citeşti". Acesta este rostul predării istoriei, de a arăta în ce măsură universalul determină particularul, în ce măsură trecutul determină prezentul, în ce fel contribuie, dacă nu la explicarea prezentului, măcar la înţelegerea lui.

Gramatica civilizaţiilor nu este o istorie a civilizaţiilor. Sub aspect informativ, este mai puţin, pentru că oferă esenţialul, dar sub aspect formativ reprezintă mult mai mult, prin chiar sistemul de relaţii pe care le stabileşte. Dincolo de faptul că Braudel nu neglijează istoricul noţiunii de civilizaţie, aşa cum o înregistrează dicţionarele începînd din secolul al XVIII-lea, nici distincţia practicată uneori între cultură şi civilizaţie, nici înlocuirea treptată a singularului civilizaţie – cu înţelesul de rezultat al progresului omenirii – cu pluralul civilizaţii – colectivităţi cu anumite caracteristici sociale, economice etc. – tentativa lui este aceea de a defini civilizaţiile cu ajutorul mai multor discipline umaniste: geografia, sociologia, economia, psihologia colectivă, istoria. Civilizaţiile înseamnă aşadar spaţii geografice, societăţi, economii, mentalităţi colective şi, în fine, continuităţi istorice. Perspectiva istorică nu este suficientă pentru descifrarea unor realităţi atît de complexe, pentru că ea corespunde în bună măsură unei priviri din afară, cea a povestitorului sau a cronicarului care înregistrează date, povesteşte evenimente, focalizîndu-le sau telescopîndu-le în generalizări nu întotdeauna justificate, în vreme ce perspectiva "gramaticală", esenţialmente analitică, oferă posibilitatea stabilirii unor reguli de acord, de concordanţă temporală, de combinare între elementele fascinantei poveşti care este istoria umanităţii. Să sperăm că iniţiativa salutară a Editurii Meridiane de a publica traducerea "Gramaticii" lui Braudel va stimula şi reflecţia dascălilor noştri în legătură cu predarea istoriei, atît de vitregită pînă acum.

Marina VAZACA

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

● Anul III ● Nr. 139 ● 8-14 septembrie 1995 ●

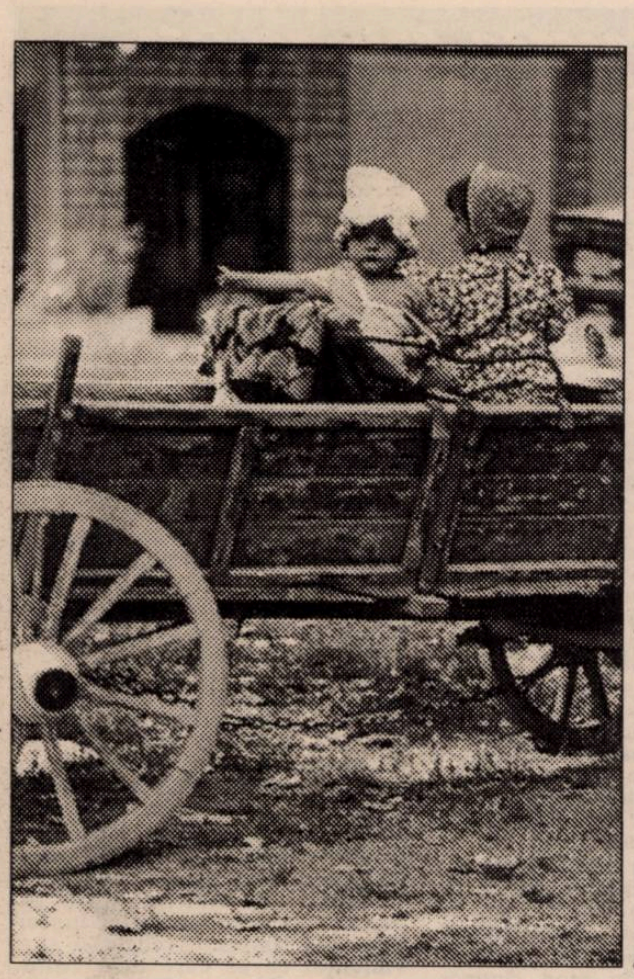

© C. Bumbuț

În frunte, clasa muncitoare

La cîteva săptămîni după ce a fost numit prim-ministru, despre Alain Juppé se scria în revista "**Le Canard enchaîné**" că locuieşte într-un apartament care aparţine Primăriei oraşului şi plăteşte o chirie inferioară preţului pieţei. Apoi s-a descoperit şi că alte patru apartamente erau ocupate în aceleaşi condiţii de alţi membri ai familiei sale. Confruntat cu acuzaţiile, ironiile şi caricaturile Juppé nu s-a sinucis ca predecesorul său, Pierre Beregovoy, ci a răspuns ritos pe toate canalele care i-au stat la dispoziţie că în fosta lui calitate de consilier al primăriei a avut dreptul să ocupe acel apartament, să aprobe ca fiul său să plătească o chirie mai mică ş.a.m.d. Ceea ce a făcut el e legal, chiar dacă nu e moral. La fel a decis şi Parchetul.

Într-un număr recent, revista **Le Nouvel Observateur** povestea cum acum cîţiva ani un alt ministru, în ajun de Crăciun, a hotărît împreună cu soţia şi cîţiva prieteni să petreacă sărbătoarea în Antile. Toate locurile pentru cursa de avion erau vîndute, dar cîţiva pasageri n-au putut să-şi folosească biletele, pentru că administraţia companiei aeriene, dînd vina pe o eroare de calculator i-a trimis, cu scuze, acasă. Pornind de la alte asemenea "întîmplări" revista îşi dedică dosarul, cîteva pagini bune, favorurilor, privilegiilor de care se bucură cei puternici şi apropiaţii lor. Lista avantajelor este lungă şi diversă: de la scutiri de armată, la acte de naturalizare pentru servitori, fără o "pilă" e greu de obţinut un loc la creşa de cartier sau o aprobare pentru o construcţie.

Dar relaţiile familiale joacă un rol important într-un domeniu extrem de sensibil: cel al locurilor de muncă. Iată un fragment din articolul **Patronul, tata şi cu mine** semnat de Martine Gilson.

"N-ai cum să intri într-o companie, dacă acolo nu lucrează un prieten al tatei sau o cunoştinţă a mamei". S-ar putea crede că aceste cuvinte aparţin unui adolescent dezamăgit din cauza uşilor care i s-au trîntit în nas. Dar ele au fost rostite de un expert în problemele şomajului. Şi adaugă: "Scandalul este că nimănui nu-i pasă!". Exagerează oare specialistul? Nu întru totul. Într-o ţară în care există trei milioane de şomeri, a avea un serviciu este un privilegiu. "Şmecheria - explică un alt expert - este să afli înaintea celorlalţi că într-o anumită întreprindere se va elibera un loc de muncă." Conform unui studiu publicat de Centrul pentru angajări, anul trecut 23% din angajări s-au făcut prin intermediul relaţiilor personale şi familiale, iar 20% au fost determinate de "reactivarea relaţiilor profesionale anterioare." Se stabileşte un prim contact printr-un stagiu, se obţine un loc temporar, sau un contract cu durată determinată. Ar fi o greşeală să se considere că relaţiile familiale sau de clan funcţionează doar la nivelul cadrelor superioare. Rolul acestor relaţii este mai important şi mai eficace la nivelul funcţionarilor şi muncitorilor. Iată ce spune şeful unei mari companii private: "Cînd n-ai mare lucru de oferit - avansări, salariu - unui angajat, îi promiţi că te vei ocupa de copii. Nu e vorba de o angajare definitivă, dar se trece de un prag. Facem cunoştinţă".

Se poate spune că în situaţia de criză, favorurile devin o expresie a solidarităţii. "Nu văd ce e rău în faptul că încerc să-mi angajez băiatul şomer" - se indignează un muncitor "Şi dacă nu o faci - spune un director de personal - eşti considerat un ticălos. Aşa şi e".

Autoarea analizează persistenţa dinastiilor muncitoreşti în Societatea de căi ferate şi faptul că sindicatele insistă ca dreptul de angajare al copiilor să fie stipulat în contractul de muncă. Devenind lege, nepotismul nu mai este un privilegiu - altfel spus, o fraudă - ci un principiu al statului de drept. (**M.B.**)

Decăderea casei Saddam

De-a lungul anilor, oraşul Tikrit s-a schimbat într-atît încît a devenit de nerecunoscut. Tavernele triste şi drumurile prăfuite pe care le-am văzut cînd l-am vizitat prima oară, acum douăzeci şi cinci de ani, au fost înlocuite de vilele care etalează luxul ostentativ al potentaţilor regimului. Dar se mai schimbă ceva: lunga noapte a terorii instaurată de Takriţi (originarii din acest orş) în viaţa poporului irakian - prin Saddam Hussein şi clanul său - se întoarce acum împotriva lor. Fiecare membru al acestei mafii familiale a devenit un fugar potenţial, la fel ca ginerele lui Saddam, Hussein Kamal Hassan al Majid, care împreună cu intimii săi a plecat în Iordania. Toţi se străduiesc să evite cumva teribila răzbunare care va veni în ziua cînd monstrul pe care l-au hrănit atîta timp - şi de pe urma căruia au profitat - va cădea.

Irakul este, în mod notoriu, o ţară violentă şi instabilă, aparţinînd unei tradiţii specifice pentru lumea a treia, care preferă autoritarismul democraţiei, ca mijloc de a garanta integritatea statului; era probabil inevitabil ca Partidul Baas (ajuns la putere în 1968 printr-o lovitură de stat) să împingă această formulă la limită. Astfel, Saddam Hussein a devenit chintesenţa unui mecanism politic inexorabil: cu cît regimul este mai autoritar, cu atît baza lui de masă se reduce.

Takrit, oraşul în care Saddam a văzut lumina zilei, se află în centrul "Triunghiului sunit", în mijlocul ţării. În Irak, arabii suniţi sînt o minoritate "slabă", cel mult 15% din populaţie, mult mai puţini decît şiiţii sau kurzii. Totuşi ei au dominat dintotdeauna viaţa politică a ţării. Oraşul Takrit a furnizat statului irakian modern un număr disproporţionat de mare de militari. Cu timpul, ei au dobîndit o importanţă preponderentă în armată. Minoritate extrem de intim sudată în sînul minorităţii sunite ei au ştiut să dobîndească, după pîrghiile armatei, pe cele ale conducerii statului. Saddam Hussein este reprezentantul ideal al unei lumi subterane sinistre, violente, izbutind să se aşeze comod în inima procesului de comploturi, alternativă care a caracterizat politica irakiană a anilor '60.

Sistemul său s-a menţinut nu datorită Partidului Baas, nu armatei, nici măcar datorită redutabilei poliţii secrete, ci pentru că l-au sprijinit Takriţii, deveniţi o veritabilă instituţie, oficioasă, dar esenţială. Cu ajutorul clanului său, Saddam Hussein a transformat Irakul într-o afacere de familie, în sensul cel mai propriu al cuvîntului. Pentru a înţelege cum a funcţionat, trebuie revenit la climatul social şi moral din tinereţea lui Saddam Hussein.

S-a născut în 1937, în casa unui unchi. Tatăl lui, Hussein Alhajid, un ţăran extrem de sărac, fără pămînt, murise înainte de naşterea sa; mama lui, Sobha, n-a putut să se ocupe de el, decît după ce s-a căsătorit a treia oară, luîndu-l de bărbat pe Ibrahim Hassan, zis şi Hassan Mincinosul. Acesta avea o concepţie extrem de precisă cu privire la noţiunile beduine despre o educaţie severă. Fiul vitreg era pedepsit cu un băţ acoperit de gudron şi obligat să danseze ca să evite loviturile. Din fragedă copilărie Saddam a dobîndit convingerea că trăieşte într-o lume ostilă: pentru a supravieţui nu poţi conta decît pe tine însuţi, iar toţi ceilalţi trebuie distruşi, înainte de a apuca ei s-o facă.

A trăit într-un cămin lipsit de dragoste, iar în lumea exterioară se simţea singur şi dispreţuit. Prima lui crimă a fost uciderea unui cioban dintr-un trib vecin. Alte trei asasinate au fost tot atîtea acte de afirmare ale unui adolescent doritor să-şi demonstreze virilitatea. Şi-a făcut apariţia pe scena naţională în 1959, cu ocazia loviturii de stat, îndreptate împotriva generalului Kassem (care el însuşi răsturnase monarhia printr-o lovitură de stat). Puciul a eşuat, dar Saddam Hussein a devenit candidatul natural la conducerea escadroanelor morţii Baas, specializate în asasinarea militanţilor comunişti între 1960 şi 1965. Aceştia au fost primii săi paşi pe drumul puterii absolute.

Dar chiar ajuns la vîrf, măsurile de securitate adoptate n-ar fi avut prea mare însemnătate în absenţa loialităţii Takriţilor, în special a celor două ramuri rivale din propria lui familie: Majid - descendenţii unchiului său patern şi Ibrahim, descendenţii lui Hassan Mincinosul. Ali Hassan al-Majid, poreclit Ali Chimistul , şi-a meritat renumele pentru că i-a gazat pe kurzi în 1988. Din această ramură face parte şi celebrul fugar de-acum: Hussein Kamel Hassan al-Majid. Cei mai cunoscuţi din clanul Ibrahim sînt fraţii vitregi ai lui Saddam: Watbane, Sabaoni şi Barzan (reprezentantul Irakului la ONU, care a refuzat să se întoarcă la Bagdad).

Loialitatea Takriţilor se întemeiază pe două sentimente contradictorii: frica de Saddam Hussein şi spaima de a nu fi înecaţi într-o baie de sînge, dacă el va cădea. Nimeni nu ştie mai bine decît apropiaţii săi de ce este el capabil, măcar pentru că nici ei nu sînt mai buni. Takriţii n-au uitat cum Watbane a ucis un copil ca să vadă "dacă e în stare", nici cum Sabaoni l-a împuşcat pe directorul adjunct al şcolii care îi interzisese să se prezinte la un examen. Toţi au mîinile pătate de sînge: chiar dacă n-aveau asemenea înclinaţii, Saddam i-a obligat s-o facă.

Astfel, în iunie 1979, putea să-l răstoarne fără violenţă pe predecesorul său bolnav: Hassan al Bakr. Dar a optat pentru violenţă ca o necesitate simbolică şi psihologică. El trebuia să inaugureze "Era Saddam Hussein" printr-un mesaj lipsit de ambiguitate: în Mesopotamia se ridica un conducător care prin splendoarea, cruzimea şi capriciile sale barbare îi va egala pe despoţii de pe vremuri.

A inventat urgent o "conspiraţie" siriană şi a cerut familiei sale, miniştrilor şi conducătorilor partidului să participe la execuţia "democratică" a 70 de bărbaţi, probabil nevinovaţi, unii foşti buni prieteni. Opoziţia, Congresul naţional Irakian consideră că un tribunal internaţional ar trebui să-l condamne pe Saddam Hussein pe baza a cel puţin 37 de capete de acuzare, pentru crime împotriva umanităţii. Cvasi-totalitatea celor din ierarhia puterii se găseşte pe lista acuzaţilor, iar împotriva lui Hussein Kamel Hassan, ginerele-fugar se formulează şapte capete de acuzare, pentru atrocităţi "banale", execuţii şi torturi, folosirea armelor chimice împotriva civililor kurzi.

Ştiind că depinde de ei, Saddam a încercat să nu-i irite peste măsură pe Takriţi. Unii au căzut în dizgraţie, alţii au fost asasinaţi, dar, în general, s-au bucurat de un tratament moderat, preferîndu-se aţîţarea unora contra altora. Acum însă se pare că a pierdut controlul rivalităţilor familiale. Condiţiile de trai din ţară, sancţiunile ONU, căderea economică şi nemulţumirea populară sînt cauza generală. Cea particulară este ascensiunea fiului său Udai.

Prin natura sa, un asemenea sistem îşi devoră fără milă apropiaţii. Acum nu i-au mai rămas ca stîlpi ai regimului decît cei doi fii. Kussai, care conduce o groază de organisme de securitate, este, un om rezervat. În termeni patologici, Udai este prelungirea grotescă a tatălui: copilul răsfăţat al tiranului, fără probleme morale şi frîne comportamentale, obişnuit să-şi satisfacă toate capriciile, instinctele crude şi ambiţiile.

Adolescent fiind, îşi fracturase braţul. Un prieten a venit să-l viziteze la spital şi i-a spus cît de mult îl compătimeşte. Dacă e adevărat - i-a răspuns Udai - probabil că ai dori să fii alături de mine în suferinţa mea: le-a ordonat paznicilor lui să-i rupă braţul vizitatorului. Nu era încă adult, cînd l-a asasinat pe unul dintre favoriţii tatălui său. Întîi, Saddam s-a supărat, apoi l-a iertat. Ca de obicei, clasa politică s-a întrecut în laude, făcînd apologia acestui act de clemenţă...

Aşa a început ascensiunea inexorabilă a lui Udai. Acum este şi om de afaceri, şi contrabandist, şi crescător de păsări şi exportator de petrol; ocupă cel puţin 29 de posturi oficiale: e redactorul-şef al ziarului **Babel**, director la televiziune, preşedinte al Comitetului Olimpic naţional şi directorul Loteriei naţionale. Îi conduce pe Feddayinii lui Saddam, o miliţie ultraloialistă. Este detestat atît de populaţie, cît şi de propria lui familie, fie că e vorba de ramura Majid sau de ramura Ibrahim. Se pare că pe 7 august a tras în unchiul său Watbane; şi se pare că de frica lui a fugit în Iordania cumnatul său Hussein Kamel Hassan. Saddam Hussein nici nu vrea şi nici nu poate să-l mai domolească pe impetuosul său fiu - şi cu atît mai puţin să-l elimine. Deoarece Udai şi Kussai sînt ultimul său recurs, el a epuizat toate resursele de epurare.

În pofida unui lanţ de calamităţi, solidaritatea clanului Takrit a rezistat la numeroase zguduituri; acum este dezmembrat. Destinul său, ca şi al Irakului de altfel, nu depinde atît de forţele politice economice şi sociale care acţionează în ţară, cît de evenimentele imprevizibile din sînul microcosmului închis şi incestuos al casei Saddam.

© C. Bumbuț

David HIRS
The Guardian, august 1995

Ceva mai mult decît neamurile

La mijlocul anului 1994, succesiunea lui Kim Yong Il ca lider absolut al Coreei de Nord, după moartea tatălui său, Kim Il Sung a marcat triumful nepotismului într-o măsură visată probabil şi de alţi conducători comunişti, dar care n-au reuşit însă s-o înfăptuiască. Poate că în megalomania lui, Nicolae Ceauşescu, conducătorul României ar fi reuşit şi el, deoarece şi el proiecta succesiunea fiului său Nicu, dacă regimul său ar mai fi durat. Altminteri, patriarhii comunişti, oricît de orgolioşi, n-au considerat atractiv să-şi impună rudele de sînge în carcanele birocraţiei instituţionale ale sistemului leninist tradiţional. Prin natura sa acest sistem structurează grupuri şi clanuri a căror putere combinată nu poate fi învinsă nici de legăturile de familie. Comportarea preferată a comuniştilor la putere a fost aceea de a-şi plasa progeniturile în posturile comerciale lucrative, de unde era facilă acumularea de valută forte, pentru ca să poată înfrunta eventualele răsturnări ale destinului.

Motivul pentru care Kim Iong Il a izbutit acolo unde alţii au eşuat este şi pentru că tatăl său a impus o dictatură deosebit de severă pentru o perioadă neobişnuit de lungă şi şi-a plasat membrii familiei în poziţii de putere de-a lungul a 40 de ani, pînă la moartea sa care a survenit la vîrsta de 82 de ani. Conform unor mărturii, în anii '50 şi-a plasat în funcţii înalte 30 de rude, le-a curăţat drumul, expediindu-i pe concurenţii lor în lagăre de muncă. Acum, pot fi identificaţi în posturi de conducere Kim Yong Ju, viepreşedinte (fratele mai mic al lui Kim Il Sung), Kang Song San, prim-ministru, şi Yong Hong Sop, preşedintele parlamentului.

Alt motiv, care i-a determinat succesul a fost crearea unei ideologii naţionale, care în Coreea de Nord s-a numit **Juche**, o combinaţie între comunism şi autarhie în care au fost introduse valorile confucianiste. Confucianismul exaltă şi idealizează legăturile între tată şi fiu ca model al relaţiilor umane, inclusiv ale celor între conducător şi conduşi. Şi tot aşa cum datoria absolută a unui fiu devotat lui Confucius este să-şi respecte tatăl, un supus devotat trebuie să-şi respecte conducătorul. Însuşindu-şi şi rolul de reprezentant al avangardei proletariatului şi de părinte al naţiunii, Kim Il Sung a impus simultan poporului din Coreea de Nord opresiunea implicită şi în doctrina comunistă şi în cea confucianistă, inclusiv dictatura ereditară.

În **Manifestul Comunist**, Marx şi Engels considerau că familia este un produs şi un proteguitor al cîştigului privat. (Analiza lor s-ar putea confirma în Coreea de Nord, într-un mod pe care ei cu greu l-ar fi putut prevedea). În acest domeniu, întemeietorii comunismului erau departe de a fi nişte inovatori. Ostilitatea faţă de familia tradiţională era prezentă şi în operele politice ale utopiştilor. Ei observaseră că familia impune loialităţi care prevalează asupra legilor statului şi că unii copii intră în lume cu avantaje (sau cu dezavantaje) care pot fi atribuite doar legăturilor de rudenie.

Nu toţi oamenii sînt fraţi

În republica ideală a lui Platon copiii ar fi trebuit separaţi de părinţi încă de la naştere, luîndu-se măsuri speciale ca "nici o mamă să nu-şi cunoască propriul copil". În minunata lume nouă a Rusiei postrevoluţionare, Anatoli Lunacearski, ministru al educaţiei între 1919-1929 preconiza "libertatea relaţiilor reciproce între soţi şi soţii, părinţi şi copii, în aşa fel încît să nu poţi realiza cine cu cine e rudă şi cît de apropiaţi sînt". Aceasta este construcţia socială.

Fără îndoială, dar nu în forma pe care societatea - inclusiv cea din Rusia comunistă - o poate suporta. În special dictatorii au dovedit o tendinţă extrem de marcată de a şti " cine cu cine e rudă, şi cît de apropiaţi sînt". Obsesia lor este tocmai cea de a manipula loialitatea, afectivitatea şi obligaţiile celor din jurul lor şi fiecare amănunt avea importanţa lui. Şi dacă ar avea încredere în cineva, atunci probabil că membrii cei mai apropiaţi ai familiei ar fi candidaţii cei mai siguri.

După 1917 în Rusia s-a spus că se va acorda aceeaşi educaţie tuturor copiilor, indiferent dacă vin din familiile membrilor Comitetului Central sau din cele ale ţăranilor săraci. Separaţia dintre cei care conduc şi cei conduşi începe cu educaţia. La sfîrşitul anilor '30 funcţiona deja o reţea de şcoli speciale pentru odraslele clasei conducătoare, ale *nomenklaturii*. Au urmat apoi instituţiile de învăţămînt superior.

Apartenenţa la nomenklatură nu depindea doar de origine, dar dacă se observă ce au făcut copiii membrilor Comitetului Central între 1953-1975 se dovedeşte cît de important era locul de start: din 51 de urmaşi cunoscuţi, 7 erau directorii unor întreprinderi de importanţă naţională, 13 erau comentatori de politică externă sau funcţionari în comerţul exterior, 12 aveau înalte grade militare, 7 lucrau la Academie, doi erau actori, doi - arhitecţi şi doi - alcoolici irecuperabili. Nu se ştia nimic despre şase dintre ei.

Ne putem face o idee despre ce însemna să fii fiul marelui conducător, din ceea ce povesteşte Svetlana Stalin despre fratele ei Vasili: "Locuia într-o vilă pusă la dispoziţie de guvern, unde îl slugăreau o mulţime de persoane plătite de stat... I s-au dat decoraţii, funcţii din ce în ce mai înalte, cai, automobile, privilegii, de toate". Deşi era alcoolic, Vasili a devenit general-locotenent înainte de a împlini 30 de ani şi comandant al districtului militar Moscova. Ginerele lui Hruşciov a fost redactor-şef al ziarului **Izvestia** şi membru al Comitetului Central. Ginerele lui Leonid Brejnev, Iuri Ciurbanov a fost adjunctul ministrului comerţului exterior. S-a remarcat dînd un bacşiş de 100 de dolari (jumătate din salariul lunar al unui muncitor sovietic) unei stripteuze de la Crazy Horse la Paris; apoi a fost condamnat pentru fraude. Vai de cei care se găseau în apropierea celor indiferenţi la principiul "cine cu cine e rudă".

Legitimi şi nelegitimi

S-a dovedit că familia este cea mai importantă şi cea mai durabilă în timp unitate a societăţii, orice ar spune Platon, Marx sau argumentele genetice. Ea se impune dacă celelalte instituţii nu o contraatacă sau nu o înlocuiesc. Nepotismul, sprijinul oferit de mediul familial este o formă firească de comportare a celui care are sau aspiră la putere; astfel el îşi întăreşte suportul într-o societate în care celelalte instituţii sînt slabe sau neputincioase, sau în acele societăţi în care distrugerea instituţiilor existente face parte din proiectul de putere. Nepotismul ca mijloc de asigurare al securităţii poate fi observat în răspînditul procedeu revoluţionar de a numi un frate sau un văr în fruntea armatei: aşa a procedat Fidel Castro în Cuba, Daniel Ortega în Nicaragua, Hafez Assad în Siria şi Saddam Hussein în Irak.

Nepotismul poate fi considerat şi o formă a altruismului practicată de membrii unei familii, fiind una dintre caracteristicile care o definesc. Părinţii îi hrănesc, îi îmbracă şi îi educă pe copii fără a fi plătiţi pentru asta. Cînd e necesar, şi într-o măsură mai mică în ţările dezvoltate, ajunşi adulţi, copiii îi ajută pe părinţii bătrîni. O asemenea comportare poate fi raţionalizată în termeni egoişti ca un fel de asigurare reciprocă colectivă contra riscurilor individuale.

Nepotismul este însă o formă specială de altruism, accesibilă doar familiilor care au ce împărţi. Dacă extindem analogia cu asigurarea, nepotismul poate fi considerat şi un fel de "depozit bancar" al trofeelor puterii cu intenţia de a consuma dobînzile mai tîrziu. Desigur, bancherul poate oricînd să pună mîna pe depozit; adică, orice fiică poate fi o Goneril şi orice ginere un Cornwall. Dar într-un mediu în general ostil, umărul unui membru al familiei se poate dovedi cel mai sigur.

O altă raţiune a nepotismului, după cea de siguranţă şi de asigurare, este că el poate funcţiona ca un fel diviziune a muncii la nivelul familiei. Rudele pot face servicii, cu care capul familiei n-ar vrea să se compromită.

De exemplu, în societăţile moderne, chiar şi în cele comuniste, se pretinde că există o certă separaţie între cei care fac mulţi bani şi cei care ocupă înalte posturi politice. Combinarea acestor roluri este dezaprobată din cauza conflictelor care ar apărea inevitabil între interesele publice şi cele private. Dar dacă rolurile de bogătaş şi de conducători politici se distribuie între generaţii, sau între fraţi şi veri, şi dacă abuzul de putere nu este flagrant, ostilitatea este mai uşor înlăturată.

În societăţile moderne s-a impus cu fermitate principiul că responsabilitatea acţiunilor este individuală şi nu poate fi împărţită cu rudele sau cu cei apropiaţi. Atitudinea politicienilor care se delimitează de comportarea rudelor lor este acceptată: fostul prim ministru al Marii Britanii, Margaret Thatcher n-a fost considerată responsabilă pentru averea dobîndită de fiul ei Mark în timpul cît ea se afla în Downing Street 10.

Modelul care a funcţionat în ţările capitaliste, dincolo de cazul Thatcher, a fost cel al părinţilor care făceau bani şi al copiilor care intrau în politică (Kennedy, Rockefeller). În ţările comuniste este greu să devii bogat dacă nu ai protecţie politică şi atunci părinţii au deţinut puterea şi copiii au intrat în afaceri. Această formă a nepotismului a devenit principiul de organizare al lumii marilor afaceri din China: aproape toate afacerile lucrative se fac cu ajutorul "prinţişorilor", odrasle ale liderilor naţionali, castă care cuprinde 3-4000 de oameni.

În acest domeniu familia lui Deng Xiaoping, muribundul "împărat" al Chinei comuniste este exemplară. Cel mai tînăr fiu al lui Deng controlează compania din Hong Kong căreia i s-a concesionat construcţia centrelor comerciale în China. Un ginere este vicepreşedintele grupului de fabrici de armament şi directorul a două companii din Hong Kong specializate în asigurări. Alt ginere este şeful unei fabrici de prelucrare a metalelor preţioase, fiica lui este vicepreşedinta Comitetului pentru ştiinţă şi tehnologie cu rang de ministru adjunct. Cea mai tînără fiică este secretara lui particulară şi a scris biografia tatălui ei.

Dacă şi cînd se va prăbuşi comunismul în China, se va observa probabil că averile din familiile conducătorilor au jucat un rol crucial în demolarea lui. Liderii s-au convins că viaţa poate oferi recompense mai fermecătoare decît lupta pentru socialism.

Dacă se va întîmpla aşa, noţiunea de "nepotism" ca formă de depozit bancar a puterii va produce concluzia ei logică - retragerea celor de la putere, cu speranţa că vor trăi confortabil din venitul depunerilor lor.

Fiii predicatorilor

Pentru cei care îl practică, nepotismul este plin de satisfacţii. Problema e că pierderile publice sînt mult mai mari decît cîştigurile familiale. Faptul că o familie de la conducere îşi însuşeşte mult este o cauză minoră a sărăcirii, adesea asociată cu nepotismul. Este mult mai importantă certitudinea că un grup închis îşi va anexa puterea şi bogăţia, înlăturîndu-i pe toţi ceilalţi. Un exemplu extrem de nepotism - desfăşurat în

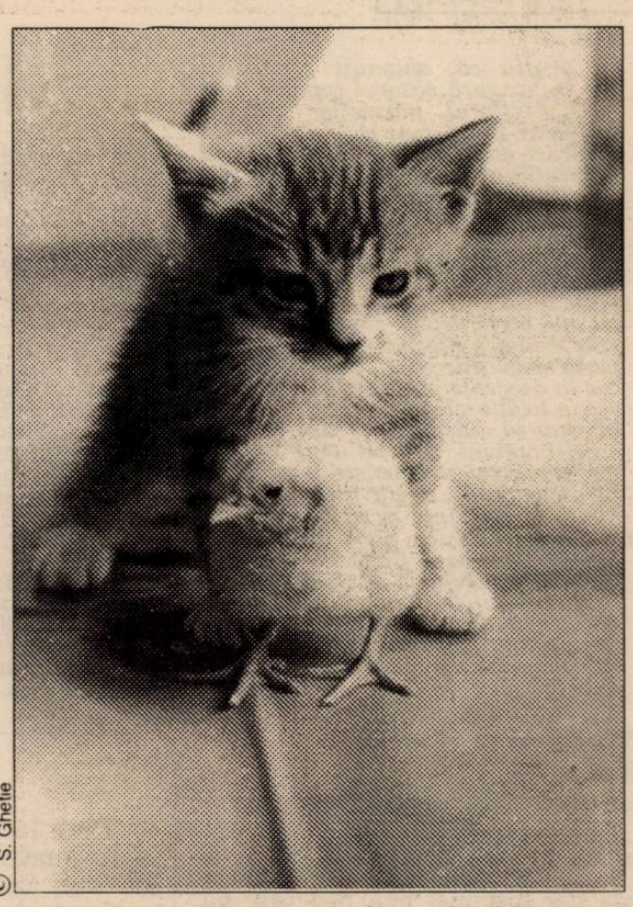

© S. Ghetie

perspectiva secolelor, trecînd prin Evul Mediu şi Renaştere - este papalitatea, despre care se susţine că a şi dat, în secolul XVII, limbii engleze cuvîntul "nepotism" format din latinul *nepos* prin italianul *nipote*.

În această etimologie este evident eufemismul. Papii nu-şi iubeau excesiv nepoţii, dar din cauza legămîntului de celibat, biserica făcea comentarii răuvoitoare despre nepoţi - care de fapt erau fii. În perioada cea mai frămîntată, Inocenţiu al VIII-lea (1484-92) şi-a căsătorit un fiu şi două nepoate la Vatican. Succesorul său Alexandru al VI-lea, Borgia, a avut trei fii, iar fiica lui, Lucrezia, conducea Vaticanul, cînd el era plecat. Iulius al II-lea, succesorul lui Alexandru, a avut cel puţin trei fete, şi a fost el însuşi *nipote* al lui Sixtus al IV-lea, predecesorul lui Inochentie al VIII-lea.

Papalitatea medievală şi renascentistă era puterea absolută, coruptă absolut. Practica nepotismul, cum se joacă Go: orice loc ocupat de un membru al familiei papale era o şansă mai puţin pentru membrii familiei rivale, care se sufocau şi piereau. Odată început, acest proces n-a mai putut fi oprit şi el s-a dovedit a fi fatal unei bune guvernări.

Se ştia că fiecare nou papă îi va da afară pe oamenii rivalului său şi îi va înlocui cu ai săi şi familiile concurente luptau din răsputeri ca să obţină dominaţia. Pentru a compensa eforturile făcute se căutau noi mijloace pentru a stoarce averi cu ajutorul bisericii şi al puterii papale. Rezultatul, conform aprecierilor lui Thomas Macaulay, a fost că la începutul secolului XIX statele papale erau "cel mai rău guvernate teritorii din lumea civilizată... Imbecilitatea politică, venalitatea slujbaşilor publici, sărăcia ţării şi starea dezastruoasă a locuitorilor erau evidente pentru orice călător. Se poate spune fără a exagera că populaţia era alcătuită din străini, din preoţi şi din sărăcime" (...)

Bărbatul este tatăl fiului său

O eventuală pledoarie pentru nepotism ar arăta că realitatea istorică dovedeşte că moştenirea genetică şi calitatea educaţiei pe care o primesc cei născuţi într-o familie reuşită îi face să fie cîştigători în orice competiţie. Şi apoi, cine poate aprecia mai bine calităţile sau slăbiciunile unui candidat pentru un post, dacă nu propriile lui rude? Probabil pentru că această argumentaţie era în general acceptată, aristocraţia britanică a prosperat ca adevărată clasă conducătoare în secolul XIX.

Doar în cea de a doua jumătate a acestui secol s-a adoptat în serviciul civil britanic principiul accesului prin concurs. Doar din acest punct se poate afirma că cele mai conservatoare instituţii au început să accepte că există şi mijloace mai bune de a judeca aptitudinile unui om decît răspunsul la întrebarea cine a fost tatăl lui.

Acum concepţia că nepotismul este în cel mai bun caz o barieră în calea eficienţei, iar în cel mai rău caz un index al corupţiei este bine înrădăcinată. Recent, **International Herald Tribune** s-a văzut confruntat cu perspectiva unui proces pentru că a sugerat că în Singapore şi în China se duc "politici dinastice". S-a declarat jignit Lee Hsrin Loan, viceprim ministru în Singapore, fiul fostului prim-ministru Lee Kuan Yew. Din China n-a reacţionat nimeni. Probabil că nonagenarii ei lideri sînt mult mai preocupaţi de contemplarea precedentului nord-corean.

După **The Economist**

6 ianuarie 1995

Pagini realizate de
Magdalena BOIANGIU

Singurătăţi paralele

Ştiu că, obişnuit , părinţii asigură viitorul copiilor. Dar viitorul părinţilor cine îl asigură? Sună mai degrabă ca un contract cu probabilitatea decît cu certitudinea, expresia atît de des auzită: "Am copii, la bătrîneţe o să aibă cine să-mi dea un ceai". Mai adesea n-are.

Din Drumul Taberei sau din Canada unde se vor fi aflînd, copiii pregetă s-aducă rîvnita ceaşcă, spre a nu mai vorbi de cîte altele trebuitoare celor vîrstnici, atunci cînd nu-şi mai pot purta singuri de grijă. A apela în acest caz la asistenţa organizată pare de la sine o soluţie eficientă şi civilizată. Am încercat să vedem de-aproape virtuţile acestei opţiuni, vizitînd unul din cele mai bine dotate aşezăminte de ocrotire a persoanelor de vîrstă înaintată sau aflate în suferinţă şi condamnate la singurătate, chiar dacă au copii şi familie numeroasă: Căminul de bătrîni "Amalia şi Şef Rabin dr.Moses Rosen" - în Bucureştii Noi. Tema în chestiune a fost privită din mai multe unghiuri de la directorul instituţiei, pînă la o "pensionară" care n-a împlinit încă anul la azil.

"Numai să te gîndeşti 90 de ani"

(povestirea d-nei Berta Goldştein)

La Hunedoara - de-acolo am venit - mai am un frate dinspre tată, bătrîn şi el, 84 de ani, văduv, cu necazuri. Toată viaţa n-a fost nici bun nici rău; nu ne-am certat, numai că n-am putut să ne ataşăm. Aşa mai este şi la Deva o verişoară dinspre mama cea bună, c-am avut şi mamă de-a doua, săraca de mine; verişoara-i cu gospodăria ei, cu treburi, are o fată, vede de ai ei. Fiecare cu ale lui. După ce mi-a murit şi-al doilea soţ, fie iertat şi odihnit, am rămas 7 ani singură: am avut o ţîră de căsuţă, vecini cumsecade, m-am înţeles bine cu toată strada; de cînd sînt aici, de 10 luni, ne corespondăm; şi ieri am primit scrisoare, îmi scriu vecinele mai prietene, două dintre ele foarte bune, una-i unguroaică şi alta româncă - şi-mi spun ce mai e prin Hunedoara prin oraş şi ce mai e pe la noi pe stradă. M-a cunoscut multă lume, că pînă să mă pensionez am fost casieriţă la Alimentara. Şi m-am îmbolnăvit: am făcut artroză la picioare, stăteam prost cu ochii, cu auzul mergea greu, aşa că m-am hotărît: am dat casa şi-am venit aici la cămin. Acuma mă simt mai bine, mă tratează dna dr. Ivan, foarte cumsecade femeie, medic pe etajul nostru, şi mi-am mai revenit. Mulţumesc lui Dumnezeu, sînt bine; mai uit (dar tinerii nu uită?) dar sînt conştientă. Ştiţi cum e: nu-i aşa ca cum e-acasă, dar noi n-am venit aici fiindcă am fi sănătoşi! (Sîntem cam 200 de persoane şi toate cu necazuri.) Nu pot să zic, am tot ce-mi trebuie: şi mîncare şi tratament şi televizor aici în cameră, la căpătîi, numai pernele am vrut să le am eu de-acasă de la mine, şi aia mică şi aia mare. Am şi plapomă, dar n-o port că se-mbumbă greu nasturii. De dormit, pe perna mea dorm. Dac-aş fi fost mai sănătoasă şi n-ar fi fost vîrsta mai aveam curaj... Nu s-a mai putut. Singurul copil mi-a plecat în Israel acum 49 de ani: are acolo familie, o fată măritată, nepoţi, are şi greutăţi, eu ce pot să aştept? Am fost în '69 să-l văd şi l-am întrebat: "să vin şi eu aici la tine?" - şi nu mi-a plăcut ce-a răspuns. Şi cînd a venit anul trecut prima oară, mi-a spus clar: "şi dacă te-aş duce să fii acolo cu mine, tot la azil te-aş ţine, că nu-s alte posibilităţi". Atunci eu m-am socotit: aici măcar ştiu limba! Noi ăştia mai bătrîni ne-am gîndit să ne ataşăm de copii, să fim lîngă ei, dar acum nu mai e aşa: ai copii dar poţi să ajungi la azil. Aşa o fi soarta. Eu sînt o femeie simplă, cu 4-6 clase, făcute de mult, dar sînt şi unele care se ţin mari; mă uit şi mă gîndesc: n-au cum să fie mai mari ca mine dacă sînt tot aici. Ştiţi cum se spune cînd n-ai noroc dimineaţa, n-ai nici seara. La mine aşa a fost viaţa. La alţii - ei ştiu cum a fost. Cînd ajungi la o anumită vîrstă singur... Numai *să te gîndeşti* 90 de ani şi e foarte obositor!

Sînt cel mai fericit că am copii

(povestirea dlui Schapira)

Dacă ai copii, indiferent dacă ei sînt cu tine sau nu, înseamnă că ai legături, că nu eşti pierdut în lume. Fiindcă am familie eu mă simt bogat: mai bogat ca Onassis. Asta-i totul în viaţă: familia. Fiul meu e medic, soţia la fel, lucrează în provincie, am trei nepoţi, toţi studenţi în Bucureşti; ei mă vizitează, băiatul mă cheamă la telefon, nu există să treacă duminică să nu mă sune. Vedeţi televizorul de pe masă? El mi l-a adus. Cînd mă uit la TV, seara în special, uit pe moment că sînt aici, evadez în lumea pe care o văd şi mă bucur cu ea. Dar ce este foarte prost cu mine e că sînt foarte emotiv şi plîng uşor. Am îndurat destule în viaţa mea, am fost în Transnistria, am supravieţuit, am văzut multe suferinţe, unele erau cauzate de nişte bestii, dar ce văd aici este chiar *soarta omului :* boală, degradare, chin, asta mă impresionează foarte dureros. Aş fi fost fericit să rămîn acasă la mine dar nu s-a putut: aşa a fost situaţia, a trebuit să mă internez la cămin. Sufăr de Parkinson, am trecut de 80 de ani, nu mai puteam rezista singur. Sînt aici de 4 ani - încerc să mă adaptez, să fac legături, dar vreţi să vă spun adevărul? Mai bine mă retrag: citesc, mă uit la televizor, ascult: şi ce aflu, ce văd? Atîtea evenimente! Lumea-i din ce în ce mai rea, oamenii se omoară, trădează, mint. Se zice că numai un prost se miră, dar eu nu sînt obişnuit cu asta: mă revoltă pînă la lacrimi. Fiindcă am copii şi nepoţi am la ce să mă gîndesc, la ceva care-mi face plăcere şi mă linişteşte.

O istorie a fiinţei umane

(povestirea dlui Lillienfeld)

Sînt vechi bucureştean din str. Lucaci şi înainte de comunism am fost traducător şi corespondent în limbi străine în întreprinderi economice. Aş fi vrut să devin pictor, am şi avut un fel de magazie-atelier în asociaţie cu nişte tineri plasticieni, printre care M. H. Maxy, vecin cu mine, Victor Brauner ş.a.; n-am putut să fac meserie din artă, am rămas un amator. Pictez şi-acum în sala ergonomică de la subsol, dar nu mai percep aşa bine culorile, numai un ochi mai e valid. Ce să mai aştept: aproape 92 de ani fără două luni, asta-nseamnă o uzură. Să revenim la "temă". Am avut cîndva o familie numeroasă. Ce s-a-ntîmplat? A trecut prin acest secol. Rudele soţiei au fost deportate, mama la Auschwitz, şi nu s-a mai întors, fratele soţiei a murit în explozia unei mine, o soră a ei a fost trimisă în lagărul de la Dachau, alta la Bergen-Belsen. Cînd s-au întors de-acolo au emigrat în Israel; soţia mea, foarte legată de ele, a ţinut neapărat să le urmeze. Eu n-am putut să plec, având părinţii bătrîni în grijă, cui şi cum să-i las? Aşa că ne-am despărţit. Ea a murit în Israel. Înainte de război ridicasem o casă: în 1941 mi-a fost expropriată, în '45 înapoiată, iarăşi expropriată în anii '50, poate mi-ar fi fost înapoiată acum. Dacă ştiam ce lege va veni, poate nu abandonam. N-are importanţă; ea era un depozit de amintiri, acolo am locuit cu fratele meu, care a avut norocul să se întoarcă din deportare, dar n-a mai trăit apoi decît 24 de ore. Pînă acum 9 ani cînd am venit la cămin aveam gospodăria separată de fiul meu, care stă în două camere cu nevasta şi fetiţa. M-am îmbolnăvit grav, n-am ştiut că vin definitiv aici; cum aş fi putut sta cu băiatul meu în asemenea condiţii? Ne vedem, vine, e tot timpul pe drumuri, lucrează în agricultură, la ţară, soţia stă acasă cu fetiţa, el ţine casa. E un bărbat zdravăn, nu gras, are peste 100 de kg. şi e cu un cap mai înalt ca mine, aleargă toată ziua cu treburi. Îngrijirea pe care-o am aici nu mi s-ar fi putut asigura acasă la mine (sînt 10 infirmiere pe etaj, 4 surori, o soră şefă de un devotament rar iar doctorul Marcovici este un specialist conştiincios, profund civilizat ca om).

La urma urmei e aberant să te gîndeşti să se sacrifice altul pentru tine, chiar dacă-ţi este copil, rudă mai apropiată sau mai îndepărtată. Sentimental, situaţia ar oferi un motiv de melancolie, dar, cel puţin din cîte am observat eu, bătrînii de aici sînt oameni raţionali (vorbim de cei neafectaţi psihic): îşi dau seama că n-are rost să trăiască alături de cei tineri, care au alte..., în fine, fiecare cu ale lui. Colectivitatea în care trăim aici nu dezvoltă însă un sentiment de familie: sîntem mai degrabă o fostă stradă distribuită pe etaje. Majoritatea pensionarilor fiind suferinzi se retrag în ei înşişi, nu sînt prea comunicativi. Mie această perioadă de însingurare mi-a folosit în bună măsură: am scris o istorie a fiinţei umane. Se va publica, bănuiesc, o dată şi o dată, chiar dacă eu nu voi mai fi în viaţă. Nu vreau să fac carieră, vreau să fac un lucru bun. Se intitulează **Lupta**, are 6 capitole plus concluziile. Antropologii, filozofii, savanţii numesc fenomenul evoluţie: dar mie mi se pare mult mai potrivit să-i spun *luptă*, pentru că luptă a fost, una a fiinţei umane cu ea însăşi ca să devină om.

Devotamente

(povestirea dnei dr. Ernestina Liftig)

Şi-n Occident este obiceiul ca părinţii ajunşi la o anumită vîrstă să fie internaţi în diverse cămine, cu diferite nivele de asistenţă şi dotare. Se pare că prinde tot mai mult ideea - n-o califică, o semnalez - că numai din partea părinţilor există obligaţii faţă de copii, invers nu. Într-o lume foarte ocupată, trepidantă, cu timp puţin, poate că e o soluţie la îndemînă, în marile aglomerări urbane în orice caz. La noi fenomenul are încă nuanţe. Am o pacientă de 94 de ani, mama unei doctoriţe, adusă aici fiindcă e bolnavă, ca să-i lămurim o problemă de sănătate (după moartea soţului a făcut o psihoză, a lăsat gazele aprinse a inundat apartamentul, aici e mult mai în siguranţă decît la casa ei). Fiica vine zilnic, după slujbă, petrece timpul lîngă ea, ca şi cînd ar fi acasă. Nici un semn de oboseală, nici o altă îndeletnicire presantă nu modifică acest program asumat. Alt caz: avem internat aici un cuplu patetic: mamă şi fiu. Bărbatul - un om de aproape 40 de ani - a făcut o schizofrenie în adolescenţă, cu mari semne de întrebare în ce priveşte ameliorarea; pînă să ajungă aici a fost în mai multe spitale. De curînd tatăl său a murit. Mama, o femeie lucidă, inteligentă şi harnică (în oraşul ei din provincie era o croitoreasă cu clientelă) a renunţat la toată viaţa ei, la casă, la oraşul natal, la cunoştinţe, la mediul ei şi la 70 de ani, sănătoasă, activă, s-a internat la azil ca să fie alături de băiat. El este sub tratament continuu: altfel, îi vezi mai tot timpul împreună, se plimbă, îşi vorbesc paşnic... O iubeşte foarte mult, dar în acelaşi timp este singura persoană din tot căminul pe care o agresează; cîteodată trebuie să intervenim cu forţa spre a-l potoli. Mă întreb uneori ce poate dori ea de la viitor; dar n-o întreb...

Univers familiar

Stimate dle profesor dr. Marcel Saragea, în ce măsură instituţia pe care o conduceţi de la întemeiere ţine loc de familie pentru cei care ajung aici?

Prof.dr. Marcel Saragea: Pentru majoritate poate că reprezintă mai mult decît le poate oferi familia: hrană bună, tratament, curăţenie, asistenţă calificată (dacă e nevoie convocăm aici chiar somităţi ale medicinei, pentru un caz mai complicat), îi antrenează în activităţi diverse, la viaţă culturală, le asigură o bibliotecă în cîteva limbi. Ce să vă mai spun? Dvs. ştiţi că la sărbători eu îi duc cu autobuzul la cimitire, să-şi pomenească morţii? Dar drama este mai profundă. Trebuie să le cîştigi prea mult încrederea ca să-ţi spună durerea lor: **copiii**. Aproape fiecare e obligat faţă de cei dimprejur să se laude, adică el a ajuns aici cu totul întîmplător, dintr-o cauză de forţă majoră, fiindcă, altminteri, copiii lui care învîrt mii de dolari sau cutreieră globul ehei... cînd în realitate abia dacă îi scriu o dată pe lună şi la doi ani o dată vin să-l vadă. Cînd le-ai descoperit durerea recunosc cu amărăciune: "copiii? Poţi să nici nu-i ai!". Această dramă dublă îi macină. Pe bătrîni nu-i supără c-au fost trimişi aici, ci că au fost scoşi dintr-ale lor. În lumea occidentală a fi bătrîn înseamnă a fi bogat. A te interna într-o condiţie decentă, relaxantă - costă mii de dolari. S-au construit oraşe anume în Canada, în Israel, în S.U.A. ş.a.; dar s-a realizat o adevărată ghetoizare: bătrînii care stau acolo văd alţi bătrîni, nu un copil ori doi ştrengari alergînd după o pisică, viaţa în aspectele ei banale, vii. Nu e o soluţie. Pentru bătrîni familia înseamnă şi "atmosferă", acel aspect cunoscut, simplu, obişnuit, care implică şi ideea de cordial, bine ştiut: e fotoliul de care el se loveşte de 30 de ani, înjură de fiecare dată, dar nu-i schimbă locul. Extrapolînd, exact în acelaşi cadru intră pietrele de pe strada cunoscută, un copac, "Luceafărul" şi Agamiţa Dandanache, dacă vreţi, lucruri, senzaţii inefabile. Copiii dau sens unui univers întreg, cu ei e o altă legătură; dar bătrînii scoşi din casă nu suferă numai de absenţa unor persoane, ci de pierderea întregului lor trecut întrupat şi-n copii. Cel mai bine ar fi să se organizeze o reţea bine gîndită şi civilizată: pe ţară, pe sectoare, pe străzi, un sistem de asistenţă medico-socială a bătrînilor la domiciliu. Atît timp cît mai poate un om să aibă singur grijă de el însuşi, lasă-l într-ale lui! (Vedeţi că, paradoxal, pledez împotriva instituţiei pe care-o conduc... sper că nu se înţelege asta. Şi eu şi soţia sîntem bătrîni, trecuţi de 80 de ani, şi n-avem copii; nu ştiu ce soluţie vom alege cînd ne vor părăsi puterile...). Iar în momentul în care a paralizat, îl internez undeva şi îi organizez condiţiile să nu zacă-n mizerie, să nu miroasă a urină, să se degradeze zilnic. Şi vă mai spun şi altă idee care trebuie să fie înţeleasă de societate: noţiunea de asistenţă a bătrînilor să nu fie legată obligatoriu de standardul economic al restului populaţiei; pentru că "restul populaţiei" dacă-i validă, tînără, întreprinzătoare se descurcă, îşi procură, plăteşte, face şi coadă (s-a mai văzut!). Dar bătrînul toate astea nu poate să le facă, nici bani n-are şi-l apucă disperarea. Asistenţa medicală la domiciliu ar crea şi noi specializări, noi "job"-uri, oricum ar sensibiliza oamenii tineri către o altă atitudine faţă de cei aflaţi la vîrste înaintate. Poate că atunci tristeţea (nu zic disperarea) şi lacrimile nu vor mai fi rezervate numai lui Michael Jackson (cum am văzut la Otopeni!), ci şi suferinţei celor bătrîni şi aflaţi în nevoie. A părinţilor - ori a bunicilor, de pildă.

A consemnat

Tita CHIPER

Vîrste

Pînă la 60 de ani - 10% din cei internaţi; între 61-70 de ani - aproximativ 9%; aproximativ 20% se reprezintă cei aflaţi între 71-80 de ani; între 81-90 de ani se situează vîrstele celor 44% din pensionari; (aici numărul femeilor este covîrşitor); aproape 17% din bătrînii găzduiţi la căminul din Bucureştii Noi au peste 90 de ani.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE : Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

Anul III
nr.140
15 -21 septembrie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

MANUALELE ȘCOLARE

„Viața școlară și lecțiile sînt foarte solemne. Copiii sînt tăcuți și pasivi în timpul învățării. Stau în bănci, rigizi, și stilul de predare este foarte victorian."

(Margaret GORE, directoarea unei școli britanice, despre școlile românești pe care le-a vizitat.)

●

Dacă predarea e „victoriană", cum sînt manualele?

Cum se „produc"?

Cum vor fi?

Un martor al realismului socialist (XXVI)

Reproşurile aduse lui Nicolae Moraru mai aveau şi un alt substrat. Conducerea superioară, fidelă metodelor ei caracteristice, îşi alegea ca ţintă critică de proporţii pe cineva care, prin natura cazului, îi oferea posibilitatea de a-i lovi, fie şi fără să-i numească, pe mai mulţi dintre membrii de partid cu "munci de răspundere" deodată. Partidul, entitate tentaculară abstractă, adevărată mafie ascunsă îndărătul secretului, cum bine se ştie, nu greşea niciodată. Un întreg sistem de prefăcătorii şi capcane veghea ca această lege să nu fie călcată şi ca victima desemnată să fie mai întîi adormită şi luată apoi prin surprindere. De compromis erau compromişi numai indivizii: ei erau cei ce primeau directive, erau împinşi în faţă şi la nevoie sacrificaţi, cu toate că deciziile importante cărora le dădeau urmare se luau la nivelul cel mai înalt. Această situaţie, tipică metodelor staliniste, instituia un fel de teroare psihologică - o stare de teamă ascunsă, veşnic prezentă - de care nimeni nu era scutit, la toate nivelurile, cu excepţia lui Stalin însuşi. Rezultatul era că mai fiecare membru de partid, indiferent de treapta ierarhică pe care era situat, devenea - în măsura în care nu era repede îndepărtat - un ins ciocănit şi răsciocănit, derutat, mutilat sufleteşte, pervertit şi adesea transformat într-o fiinţă totalmente lipsită de scrupule, dar care aparent continua să "creadă", injectîndu-şi optimismul unei schimbări în bine, despre care îşi dădea totuşi seama la un moment dat că e iluzorie.

Conştiinţa eronată - dar asta o ştim astăzi! - că Uniunea Sovietică şi regimul ei comunist, ocupanţii unei şesimi a globului, se instalaseră definitiv în realitatea contemporană şi că "victoria finală, construirea socialismului şi a comunismului în întreaga lume" nu însemnau decît o chestiune de timp, a jucat rolul de căpetenie, pe aria unei cuprinderi largi, în procesul de aservire şi pierdere de către mulţi a demnităţii umane. Aceasta e prisma prin care judec atît de sever comportamentul celor descrişi în prezentele notaţii memorialistice, iar nu prin reflexul vreunui resentiment, estompat oricum prin trecerea timpului şi intervenţia reculului perspectivic.

Moraru a constituit desigur un caz aparte. Cum vom vedea, nu avea să fie singurul. Ceea ce mai ales nu-i putea ierta lui Moraru partidul, era faptul de a-şi aroga o importanţă care încălca primatul concurenţial rezervat numai şi numai conducătorilor instalaţi în vîrful piramidei, primat plin de riscuri chiar şi pentru ei. În articolul de fond pomenit, **Scînteia** declara indignată că în revistele **Flacăra** şi **Rampa** expunerea secretarului general din ministerul cultural de resort "ocupă un spaţiu nemăsurat" şi "fapt de-a dreptul scandalos /.../, numele autorului este repetat de nu mai puţin decît patruzeci şi opt de ori". Ziarul mai arăta că ultima plenară a C.C. trasase ca sarcină de seamă "combaterea tendinţei de a înlocui evidenţierea muncii partidului prin evidenţierea de persoane"... Şi totuşi, adevăratul mobil al intervenţiei, în orice caz mobilul principal, consta într-o manevră tactică extrem de abilă şi de făţarnică, prin care se urmărea atingerea unui dublu scop: temperarea îngrijorării care îi cuprinsese pe artişti datorită tonului critic imperativ, ba uneori de-a dreptul ameninţător, cu care începuseră a fi admonestaţi de diferite persoane bine situate pe scara ierarhiei de partid şi totodată descărcarea vinei acestuia pe umerii funcţionarilor săi mai modeşti, acuzaţi de atitudine autoritară şi aplicarea de măsuri coercitive (dar oare nu conducerea superioară prescrisese comportamentul tuturor acestor activişti în subordine?!)

Inversînd pe tăcute propoziţia binecunoscută a lui Lenin, devenită în noua ei formă de aplicare practică "doi paşi înainte şi unul înapoi", partidul recurgea la o manevră din cale afară de cinică şi de perfidă. Să vezi şi să nu-ţi vină să crezi: La Comitetul Artelor şi în organele sale auxiliare din Direcţia Propagandei şi Agitaţiei a C.C. al P.M.R. - tuna şi fulgera **Scînteia** - se cultivă metode de comandă, se cultivă un sistem de conducere cazonă, se cultivă obiceiul de a da sentinţe fără apel în problemele complexe ale artei şi literaturii şi - de multe ori - există tendinţa de a acoperi întîrzierile în ce priveşte luarea unor atitudini principiale, cît şi lipsa de simţ autocritic, printr-o critică excesivă dar neconstructivă. Asemenea metode nu pot duce decît la servilism, la teama de a lua atitudini critice, la săvîrşirea greşelilor de felul celor de care au făcut dovada **Flacăra** şi **Rampa**", mai afirma gazeta oficială a partidului, acesta degajîndu-se cu dezinvoltură de orice răspundere. Un indiciu asupra metodelor folosite - continua **Scînteia** - se poate găsi în însuşi tonul expunerii de la Consiliul Superior: "Noi socotim"... "noi credem"... "noi declarăm"... "vom fi necruţători, mergînd pînă la cele mai drastice măsuri"... etc. Dar practic, în concluzie, partidul sancţiona abaterile hotărînd "încetarea apariţiei revistei **Rampa**, care nu-şi justifică existenţa şi nici n-a izbutit să-şi formeze un cerc larg de cititori".

A mai existat un punct important pe care partidul a ţinut să-l clarifice cu pomenitul prilej, consfinţind indirect trecerea oficială în domeniul creativităţii la realismul socialist şi punînd un accent persuaziv pe imperativul luptei de clasă, de o manieră care dădea a înţelege, cui era în stare să discearnă, că numai de artă nu era vorba în realitate, ci de un mesaj politic al urii, ridicată la rang de principiu şi garant de fidelitate. Pentru ilustrarea paradigmatică a acestui mesaj, Moraru fusese ales drept cal de bătaie; meritele sale, devotamentul său nu erau însă puse la îndoială, dovadă că rămînea pentru încă destulă vreme secretar general în Ministerul Artelor şi Informaţiilor, urmînd să devină ulterior un factor prim de îndrumare ideologică pe tărîmul esteticii. Totul era o farsă ingenios regizată, partidul ţinînd totuşi să precizeze cu obişnuitul său limbaj de lemn, revărsat sistematic în redundanţe obsesive: "Ca o consecinţă directă a felului greşit, necombativ, în care e pusă chestiunea spiritului de partid în literatură şi artă, realismul socialist este definit ca «fericită contopire a realităţii înconjurătoare cu ceea ce are ea esenţial, cu romantismul revoluţionar, adică cu capacitatea de a vedea în ziua de mîine». Şi această definiţie departe de a înarma pe oamenii muncii cu o cunoaştere justă a realismului socialist nu le dă decît o ideea generatoare de confuzii. (...) Nu orice realitate se poate contopi în mod fericit cu viitorul. Realismul socialist, aşa cum a arătat-o aşa de bine Maxim Gorki, este acea oglindire a realităţii care constă în demascarea şi combaterea trecutului de exploatare şi întuneric. În combaterea rămăşiţelor trecutului în sînul prezentului şi în promovarea germenilor viitorului. Realism socialist înseamnă lupta necruţătoare contra claselor exploatatoare şi luptă plină de avînt pentru transformarea revoluţionară a realităţii, pentru construirea socialismului şi a comunismului"[1]. Războiul împotriva societăţii româneşti tradiţionale începuse!...

Radu BOGDAN

---

1. Cf. **Scînteia**, nr. 1171 din 15 iulie 1948, articolul de fond intitulat "Mai multă principialitate în tratarea problemelor artei şi literaturii", pag. 1 şi 3.
V. de asemenea **Flacăra** nr. 28 din 11 iulie 1948, "Lucrările Consiliului Superior al Literaturii Dramatice şi Creaţiunii Muzicale - Expunerea Tov. N. Moraru, Secretar General al Ministerului Artelor şi Informaţiilor", pag. 1, 4 şi 5.

Duşmanii noştri cei iubiţi

Iluzii exotice

Nimic nu este mai înşelător decît o călătorie turistică. Şi totuşi, astăzi, turismul reprezintă forma cea mai răspîndită de deplasare a popoarelor din ţările bogate. În zilele noastre se face turism cum se face dragoste, printre altele, aşa cum se ascultă şlagărele verii. A face turism înseamnă s-o porneşti pe drumurile de mult marcate pe care nu întîlneşti decît imaginile la care te aştepţi; a face turism înseamnă a respinge complet experienţa autentică a celuilalt, a diferenţei; pe scurt, a face turism înseamnă că tu însuţi te priveşti pe tine însuţi în timp ce celălalt îşi prezintă chipul de slugă sau de marionetă folclorică.

Tunisia este un exemplu perfect al acestei industrii de timp liber. Odată cu vara, ţara devine locul în care toată Europa îşi bronzează fundul; din ţările scandinave pînă în Italia vin zeci de mii de turişti, se înghiontesc, se îngrămădesc, hoinăresc rătăciţi serile, fără nici un scop. Coasta tunisiană nu este decît un şir aproape neîntrerupt de staţiuni balneare dedicate freneziei consumului, de încropeli artizanale, unde adolescenţii ademenesc clienţii în zecile de prăvălioare care vînd bijuterii berbere false, covoare oribile şi tot soiul de obiecte de îmbrăcăminte pseudo-arhaice. Restaurantele sînt pline, rafturile magazinelor dau pe dinafară de marfă inutilă pe care se cer preţuri inabordabile pentru majoritatea indigenilor, creînd invidie, resentimente şi suspiciune reciprocă.

Turistul este un personaj agitat, nu stă locului, se deplasează, se mişcă, vizitează monumentele, de fapt mai curînd le fotografiază şi le filmează înainte de a le vedea. Cine e preocupat de cultura islamo-arabă sau islamo-berberă? Cine e preocupat cu adevărat de viaţa oamenilor? E suficient să părăseşti coasta sau traseele programate pentru a întîlni, dincolo de agitaţia turistică, viaţa cotidiană a oamenilor, pentru a te scufunda - dincolo de toate obstacolele unei limbi necunoscute - în viaţa colcăitoare a vechilor oraşe arabe (Medina), a pieţelor indigene unde pot fi observate obiceiurile şi deprinderile, sărăcia. În satele şi micile tîrguri din interiorul Tunisiei există o ospitalitate populară care impune respect. Noi, care am renunţat la noi de atîta timp, întîlnim aici încarnarea primirii celuilalt, aşa cum este el, cu felul său deosebit de a fi, insolent uneori, într-atît diferenţele în nivelul de trai scot în relief vanitatea privilegiilor noastre. În centrul satelor peste care se prăvăleşte aerul fierbinte, copiii se joacă şi fac tăraboi pe lîngă unica fîntînă în timp ce femeile şi fetele scot apa şi o pun apoi în încăpătoare bidoane de plastic, şi le încarcă pe spinarea măgarilor care aşteaptă placid sub soarele de plumb. Cînd un străin le încrucişează drumul, copiii se îngrămădesc în jurul automobilului şi întreabă într-o franceză aspră şi eliptică "de unde eşti?", în timp ce un adult zîmbitor - bărbat sau femeie - se miră uşor batjocoritor că-l întîlneşte într-un loc atît de îndepărtat de spaţiile care-i sînt obişnuite.

Mi-a plăcut să traversez aceste aşezări omeneşti cu casele lor joase de chirpici alb, strălucitor; printre mirajele ivite am întrevăzut peisajele biblice; femeia aceea înfăşurată într-un lung voal cafeniu, cu faţa descoperită, însoţită de copilul ei, pe spatele unui măgăruş, tropăind pe marginea prăfoasă a unui drum pustiu mi-au dat viziunea de o clipă a fugii în Egipt! Mi-a plăcut seara să stau la liziera unei oaze, acolo unde deşertul e stăvilit de palmieri şi să privesc în depărtare o caravană irizată de o lumină sîngerie care asemeni unei flotile plutind pe o mare aurită se retrage în port înainte de căderea nopţii. Viziunea celor trei regi magi cu turbane negre, albastru închis, sau albe! Mi-a plăcut să privesc la orizontul Sahelului turmele de oi trecînd pe pămîntul uscat, ridicînd nori de praf brun spre un cer de un alb incandescent; la marginea drumului ciobani învesmîntaţi în djellaba mă opreau cu un semn al mîinii să-mi ceară o ţigară. Priveliştile lumii a treia! Şi peste tot oamenii m-au privit, mi-au vorbit, miraţi că sînt singur (turiştii, ca şi cămilele, călătoresc cu turma) intrigaţi de inelele de la mîna mea, sau de amuletele de la gîtul meu. Bucuros să răspund invitaţiei lor, am gustat din mîncărurile lor picante, care-ţi distrug stomacul, am savurat patiseria lor dulce din care se scurge mierea, cu curmale uscate sau cremă de migdale, am băut ceaiul lor de mentă cu atît de mult zahăr, încît pare dens ca un sirop. Am acceptat obiceiurile lor, opiniile lor, moravurile lor. Mi-am întors privirea de la feţele calme şi energice ale femeilor lor, care purtau bijuterii masive din aur şi argint, haine din materiale grosolane, roşu închis sau albastru intens prinse în enorme fibule, moştenire uitată a modei romane, pe vremea cînd, cu mult timp înainte de naşterea Sfîntului Augustin, această provincie se numea Africa. M-am simţit bine în cele cîteva zile petrecute într-o aşezare arabă de lîngă Tunisul european, într-o căldură groasă şi toridă de care nu se putea scăpa, nici măcar noaptea; mi-a plăcut umbra străduţelor străbătute invadată de copii veseli, prăvălioarele ascunse în fundături secrete, băile turceşti destul de murdare şi bărbaţii care, după baie, moţăie sau meditează, mi-au plăcut şi casele cu patio decorat cu mozaicuri albastre sau galbene cu motive care amintesc decorul epocii andaluze, glorioasă şi strălucitoare. Şi de patru ori pe zi, o dată noaptea, vocea dureros tînguitoare a muezinului din înălţimea minaretelor graţioase, chemîndu-i pe credincioşi la rugăciune, mi-a ritmat somnul şi siesta. După o zi de muncă, numeroasa familie al cărei oaspete eram se aduna la cină; toţi ghemuiţi pe covoarele din mijlocul curţii, luam cu mîinile din acelaşi castron şi beam din acelaşi pahar apă proaspătă scoasă dintr-un vechi puţ. Odată cu noaptea, bărbaţii cu un buchet de flori de iasomie cu un miros greu şi îmbătător la ureche, împărteau fumul unei narghilele... iar deasupra noastră o bucată de cer înstelat ne îndemna să contemplăm eternitatea.

M-aş fi lăsat legănat de această viaţă comunitară venită din vremuri vechi, de această viaţă caldă şi plină de farmec, dacă, peste tot, pe străzi, la toate răspîntiile, pe drumuri, în tîrguri şi sate poliţia cu diversele ei uniforme, nu mi-ar fi dovedit cît de mult se teme puterea de popor. Peste tot, portretele şefului statului sînt oferite bunului său popor, agăţate pe toţi pereţii instituţiilor publice, în bănci, în holurile hotelurilor şi ale magazinelor de lux, în cele mai prăpădite cafenele arabe, în vitrina celor mai sordide prăvălii ascunse în măruntaiele bazarului. Am resimţit dezgustul şi greaţa în faţa unui control omniprezent, dureros, de o brutalitate de-abia disimulată. Cît de departe eram de plajele, de spectacolele folclorice, de zîmbetele de circumstanţă care îi farmecă atîta pe turişti deoarece li se pare că toate acestea sînt expresia respectului, dacă nu pentru el, măcar pentru devizele lui, cînd de fapt nu este decît un dispreţ incomensurabil jalnic şi vanitos? Occident care nu exportă către popoarele sărace decît stupiditatea sa arogantă, legile pieţei lui şi tehnica menţinerii ordinii... Mi-a fost ruşine.

Claude KARNOOUH

Tunis, Hammamet, Zaghonan,
Sausse, Kairouan, Gabes, Tozeur,
august 1995

Fundaţia Culturală Română se alătură protestului exprimat de Uniunile de Creaţie în legătură cu Hotărîrea de Guvern de a spori cu 25% retribuţia salariaţilor din cinci instituţii de cultură bucureştene de "interes naţional". În condiţiile dereglementării legislative, ale sărăciei care a lovit din plin *toate* instituţiile de cultură şi pe *toţi* salariaţii şi colaboratorii lor, iniţiativa guvernamentală nu introduce criteriul valorii în dimensionarea recompensei, ci impune o selecţie subiectivă şi ca atare discutabilă. Prin caracterul ei aleatoriu şi discreţionar, Hotărîrea nu contribuie la concentrarea forţelor intelectuale în jurul interesului naţional, ci la agravarea umilinţei rezultate din superficialitatea cu care Executivul tratează Cultura.

Între Berkeley şi Dudeşti

© S. Ghețe

Aflu că de curînd a apărut în Statele Unite o versiune a *Bibliei* **politically correct**: textul e rescris cu grija de a menaja toate susceptibilităţile imaginabile ale cititorului modern: nu se mai spune "Our Father", ci "Our Father/Mother" ca să se elimine excesul "macho" al unui Dumnezeu (strict) masculin; nu se mai spune "dreapta Tatălui" ca să nu se complexeze stîngacii; nu se mai pomenesc numele feluritelor seminţii acolo unde contextul e pejorativ, ca să nu se încurajeze discriminările naţionaliste. N-am avut cartea în mînă, dar bănuiesc că sunetul ei e de o "noutate" radicală: îmi închipui că tot ce se referă la tema păcatului a trebuit, de pildă, să fie reformulat sau suspendat, aşa încît nimeni să nu se simtă vizat, incriminat, diminuat în demnitatea sa. Probabil că, la sfîrşitul lecturii, nu se mai înţelege foarte bine ce rost are Legea, de ce e aşteptat Mesia, care e misiunea lui Iisus. O lume **politically correct** e o lume mîntuită: totul e în regulă, nu mai e nevoie de nici o intervenţie salvatoare. Dincolo de hazul involuntar al acestui efort de a reambala *Biblia* în aşa fel încît ea să nu mai pară necesară, dincolo de logica şuie a precauţiilor pe care le cultivă campionii neo-corectitudinii, există însă un fond dramatic: o imagine apocaliptică a Celuilalt, un chip împuţinat, debil, al semenilor, de natură să-i oblige pe cei (încă) lucizi şi omenoşi la un comportament clinic. Într-adevăr, dacă orice vorbire e "vorbire despre funie în casa spînzuratului", dacă stîngacii sînt neuroastenici din cauza faptului că sînt stîngaci, dacă trebuie să te prefaci tot timpul că nu există nici o deosebire între graşi şi slabi, albi şi negri, înalţi şi scurţi, de teamă să nu provoci ireversibile catastrofe sufleteşti, înseamnă că umanitatea e bolîndă, anemică, în prag de colaps. Trebuie să adoptăm, prin urmare, manierele unei ipocrizii veşnic surîzătoare, ca într-un pavilion al canceroşilor în care nimeni nu trebuie să ştie că are cancer. Omul e un animal hiper-sensibil, îl vom înconjura deci cu un mediu aseptic: îl vom cocoloşi, îl vom feri de orice l-ar putea contraria, îl vom îngropa de viu în antibioticul grijii noastre.

În ce mă priveşte, cred că regulile (asumate) ale bunei cuviinţe sînt suficiente pentru a ne asigura o viaţă comunitară decentă: orice hiper-regulă sfîrşeşte în istericală şi dambla. Pe de altă parte, contemplînd "corectitudinea politică" americănească de-aici, din micul nostru Paris, cad, vrînd-nevrînd, la grele dileme. Nici ca la ei - îmi spun - dar nici ca la noi! Nici în puful unei totale amortizări, dar nici pe coji de nuci, sub tirul tuturora.

Fapt e că, de îndată ce ne cufundăm în moravurile autohtone, imaginea lumii se reechilibrează. La cîtă **correctness** în Statele Unite, atîta **harassement** (hărţuială) pe Dîmboviţa. Toate disputele publice de la noi îşi propun *să nu cumva să umble cu menajamente*. Ele valorifică grandios toate metehnele reale sau închipuite ale combatanţilor, toate semnele lor particulare, toate zvonurile aflate în circulaţie pe socoteala lor. Bătrînilor li se scoate pe nas bătrîneţea, năsoşilor li se vorbeşte de nas, burtoşilor de burtă. Rîdem de ticurile unora şi de tunsoarea altora. Cutare se bîţîie, cutare are barbă de ţap, cutare arată a beţiv sau a homosexual. Sîntem scuturaţi cu toţii de febra caricaturii, de voluptatea grotescului. Avem ochi rău: cultivăm grimasa, reinventăm expresionismul. După decenii de rozuri mincinoase, "s-a dat drumul" la scabrosul autentic. Adevărul e musai să miroasă urît, reforma trebuie să vină asupra noastră pe un val de greaţă. Oricum, "aproapele" trebuie tratat ca o căzătură: pentru "corectitudinea politică" americană el e un perpetuu prilej de inhibiţie; în jurul lui se merge pe vîrfuri; pentru noi, dimpotrivă, "aproapele" e stimulentul unei neîntrerupte expectoraţii, materia primă a unui război nemilos, purtat cu toate mijloacele. "Iugoslavizarea" noastră constă în generalizarea injuriei, a calomniei, a indiscreţiei. Ne place să zgîndărim răni deschise, să ţinem cicatricile proaspete. Aşa arată, în tranziţie, înclinaţiile noastre comportamentele, pornirile noastre de popor blînd şi oropsit.

Pe cine să preferi? Pe universitarul californian, cu umanismul lui jacobin, cu retorica lui stîngistă, cu teama lui de a nu-ţi jigni "canoanele", de a nu părea nici condescendent, nici fals cordial, cu ezitarea lui de a flata o femeie şi de a trece, astfel, drept "sexist", cu vorbirea lui artificială care îi interzice să spună "bun" ca să nu crezi că sugerează culpabilizarea "răului", sau îi interzice să spună "dulce" ca să nu crezi că propune marginalizarea "acrului", pe scurt cu nevroza lui justiţiară, cu toleranţa lui de beton, nefirească, plicticoasă, vag paranoiacă? Sau pe vigurosul cetăţean neaoş care te năclăieşte în ocări, îţi umblă în buzunare, te ia de guler, îţi rîde în nas, îţi dă peste nas, îţi suflă-n gură, te batjocoreşte, te desfiinţează, dă cu tine de pămînt şi la o adică te pupă? Pendulez între aceste două modele, între Berkeley şi Dudeşti, ca un navigator debusolat între fioroasele şi inevitabilele Scylla şi Carybda...

Andrei PLEŞU

Firescul ca excepţie (XIII)

© C. Bumbuț

Aceste reflecţii sînt reluate de atîtea ori în cuprinsul *Insemnării...* încît este perfect posibil a se scoate de aici un manual al "bunului ocîrmuitor", conţinînd drepturile şi îndatoririle acestuia, fără a lipsi ideea, cu totul revoluţionară pentru mentalitatea acelei vremi, după care un "norod" nemulţumit are şi dreptul şi puterea, dacă vrea, să-şi înlăture "stăpînitorul", idee insinuată în descrierea "lăcaşului împărătesc" din Viena, a cărui curte este "ca o piaţă slobodă", fiindcă împăratul "nu are trebuinţă de a să împrejura cu ziduri, nici cînd să culcă a să închide cu lacăte multe, fiindcă cunoaşte întru adevăr iubirea norodului şi a tuturor celor deobşte pămînteni şi streini, căci singur să simte că-i sînt urmările către norod, întocmai ca ale unui părinte către fii. Şi, mai vîrtos, că cînd tot norodul nu-l va iubi, acele lăcate să pot socoti ca nişte nodături de panglice". Cetăţenii care au "dreaptă şi dulce oblăduire", cum consideră Golescu a fi fost Bavaria vremii lui, "au firească slobozenie şi îndrăsneală fără de obrăsnicie", ei fiind "politefsiţi", adică politicoşi, "şi luminaţi prin învăţătură, ştiindu-şi fieşcare datoriia sa, şi de aceia de bunăvoie se poartă bine cu fieşcine"; în vreme ce la noi – *la noi* este o formulă stereotipă – "lăcuitori, din multa juguire ce au avut şi neluminare, nu-şi cunoaşte nici datoria către altul; aducînd închinăciune numai aceluia de care se teme".

În Ţara Românească, aşadar, frica este principiul raporturilor sociale. O nouă sentinţă extrage apoi de aici marele logofăt, exemplificînd-o prin evocarea stării din Valahia; notînd că "neînvăţătura şi înjuguirea prosteşte pre om, făcîndu-l şi rău", el îşi explică decăderea moravurilor din ţara lui prin menţinerea *norodului* în ignoranţă şi prin lipsa de libertate: "Şi de aceia cu dreptate să uită asupra fieşcăruia cu vrăjmăşie, socotind să poate şi acesta va veni vreme să-i facă vreun rău – căci bine n-au văzut de la nime – sau că şi acela îi va cere cevaş, căci lui nime nu-i dă nimic, nici măcar o învăţătură, nici un ajutor, nici o îndreptare în datoriile lui, ci trăieşte ca un dobitoc sălbatic". Raporturile sociale sînt viciate din aceeaşi pricină, opresiunea naşte umilinţă, fiecare are un stăpîn şi o slugă: "Cum şi cei ce sînt oarecşce de mai înaltă treaptă decît proştii ţerani obicinuiesc către treapta cea mai mare să se arate cu o nespusă şi necuviincioasă linguşire, iar către cel mai mic – răstit şi îngîmfat, vrînd numaidecît să-i arate că este mai mare decît acela".

În deprinderile din Ţara Românească, Golescu vede, mereu, o expresie a nedreptăţii sociale şi a autoritarismului abuziv; un rezultat al absenţei libertăţii: "O! Cît ne-am folosi toţi de obşte cînd şi linguşirea către cei mai mari măcar oareşce s-ar mai împuţina, de va fi mijloc cu totul să lipsească! Şi răsteala către cei mai mici, măcar de s-ar înjumătăţi, căci atunci s-ar mai cunoaşte bunul din rău, prietenul din vrăjmaş şi curatul din prefăcut. Care toate aceste prefaceri să vădesc cînd vreunul ce este în naltă treaptă scade din putere-i, fiindcă atunci acea mincinoasă plecăciune şi prefăcut prieteşug şi, în scurt, linguşirea ce să arăta către cel mai mare sau bogat, şi numai în vremea ce avea trebuinţă de acela, să preface în răutate, obrăsnicie şi nerecunoştinţă. *Acestea toate nu fac mărturie de om slobod, luminat şi cinstit, căci aceia să poartă cu acea firească slobozenie*, ce mai sus am cuvîntat, să arată în toată vremea tot cu un mijloc către toţi, cinstind pe fieşcare pe cît să cuvine" (s.n.) Teama *stăpînitorului* de propriul *norod* este, după Golescu, semnul unei guvernări cu "tiranicească putere", al absolutismului; de aceea marele logofăt notează cu discretă satisfacţie că regele Bavariei "umblă prin norodul său, prin oraş, prin grădini şi la teatru, întocmai ca fieşcare oroşan, şi îmbrăcat cu nici un chip de lux, ci cu foarte obişnuite haine, ca să dea bună pildă la cealanţi"; şi merge "în mijlocul norodului pe jos, iar nu în carîtă cu 6 telegari, împresurat de întrarmaţi".

La fel de aspru cum este cu 'înjuguirea" se arată Constantin Golescu şi faţă de "neînvăţătură"; el descoperă strînsa relaţie dintre lipsa de libertate şi înapoierea culturală, avînd chiar intuiţia că menţinerea poporului său în stare de ignoranţă este deliberată şi nu se datorează doar factorilor externi, otomanilor mai precis, ci şi interesului unor "pămînteni". În concepţia autorului *Insemnării...*, progresul social este irealizabil fără cultură, fără *luminarea* întregului norod: "... cu neştiinţa vom şi intra în pămînt. Şi copiii noştri, neavînd de la cine să înveţe şi a să îndrepta, asemenea ca noi vor şi urma, de nu şi mai rău; căci învederat lucru este că noi am rămas în urma tutulor neamurilor, în vreme ce în anii cei vechi au fost începere de deşteptare prin mulţi care au dus la lumină, alţii tălmăcind cărţi, cum şi grămătica, tipografia, şcoale, spitaluri, care să coprind la întîiaş cuvîntare. Şi în loc să să înmulţească cu cursul anilor, nu numa că nu s-au înmulţit, ci nici acelea nu au stat în fiinţa lor, şi mai vîrtos cea spre mare pagubă şi ruşine este, căci s-au şi împuţinat, *cum şcoalele, care, sub cuvînt de mai bună prefacere, s-au stricat în anii trecuţi, spre a nù să lumina neamul. Pentru care aş fi pus condei asupra streinilor, de nu aş şti că aceia au avut ajutoare de la pămînteni*" (s.n.). Golescu era, se vede, la curent cu nefericita idee a lui Grigore Ghica, "patriotul" domn care voia să reducă din cheltuielile pentru învăţămînt!

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Instituţiile şi artele cenzurii

Televiziunea Română (în primul rînd) şi posturile private bucureştene (în al doilea rînd) s-au aflat, săptămîna trecută, în actualitatea discuţiilor. Din mai multe motive. O dată, din pricina unui fapt de cenzură în care TVR a fost "actorul" principal (tăierea discursului lordului Yehudi Menuhin de la sfîrşitul concertului inaugural al Festivalului Enescu, fapt care a readus în discuţie tema rolului propagandistic-electoral al serviciului naţional public, ca şi aceea a coliziunii republică-monarhie), a doua oară tot din cauza unui fapt – scandalos – de cenzură, în care, de data aceasta, TVR a jucat rolul de supus obedient, rolul principal, activ revenind *Consiliului Naţional al Audiovizualului* (care s-a trezit din somnolenţa atoate permisivă cu care ne-a obişnuit pentru a interzice difuzarea unei emisiuni rezumativ-informative realizată de BBC) şi a treia oară graţie publicării rezultatelor unui sondaj multimedia – *Media Focus on Bucharest* – realizat de institutul francez de specialitate *Médiamétrie Internationale*.

Nu este o întîmplare această revenire în actualitate a problemelor de care suferă Televiziunea Română. Căci ele nu au încetat nici o clipă să fie de actualitate; au rămas, însă, în suspensie, la periferia atenţiei publice, de unde, evident, nu au cum să nu redevină "acute" în mod periodic. Ca în multe alte domenii ale vieţii noastre sociale, nici în cazul TVR nu s-a luat, pînă acum, vreo măsură practică, astfel încît "scandalurile" accidentale nu fac decît să amîne discutarea problemelor de fond. Căci nici nu se doreşte *clarificarea* în ceea ce priveşte *statutul* (drepturi şi mai ales obligaţii) Televiziunii Române. Ceea ce ea practică, de fapt, tot timpul devine "scandalos" – producînd, pentru o zi, "evenimentul zilei" – doar din cînd în cînd. Iar fenomenul esenţial legat de instituţia naţională (ca acoperire teritorială şi ca reprezentativitate) de televiziune este unul singur: *cenzura*. În care ea joacă, după cum s-a putut vedea în cele petrecute recent, cînd rolul de *subiect spontan*, cînd pe acela de *supus obedient* (pe faţă, al CNA-ului; în ascuns, al... puterii, sau al anumitor segmente, mai mult sau mai puţin ocult, ale acesteia). Cînd "greşeşte" şi nu (se) (auto)cenzurează îndeajuns, cînd are scăpări, intervine neîntîrziat forul suprem şi o readuce la ordine, iar ea nici măcar nu crîcneşte. Este exact ce s-a întîmplat acum.

Fabula pe care o compun cele trei "evenimente" recente este, astfel, exemplară. Televiziunea Română şi şcoala de presă a postului naţional al Regatului Marii Britanii se exclud reciproc. La noi, informaţia are grade. În unele cazuri, ea trebuie stopată, interzisă, cenzurată *cu atît mai mult* cu cît este mai exactă şi mai temeinic verificată şi cu cît poartă girul profesional al şcolii anglo-saxone. CNA-ul nu este, în schimb, deloc deranjat de "actualităţile"-raport, de telejurnalele-gazetă de perete, de propaganda de curte, de palat. Şi, cu toate acestea – *sau poate tocmai de aceea* – TVR este postul cel mai frecventat din Capitală şi cu atît mai mult din întreaga ţară. Aceasta e realitatea, şi nu putem să nu ţinem seama de ea. Refuză publicul românesc informaţia adevărată *în mod explicit, conştient,* preferînd ştirile gata "receptate", adică prelucrate, sau nu este vorba "decît" de lene, de inerţie, de obişnuinţă? Nu mă hazardez să răspund. Cert este că, în cazul Televiziunii Române, lucrurile sînt de multă vreme limpezi şi evidente şi că "evenimentele" (defecţiunile) prin care ea ne forţează, din cînd în cînd, atenţia şi memoria sînt zadarnice atîta vreme cît nu vom reacţiona adecvat (refuzînd, de pildă, participarea la emisiunile ei sau achitarea – devenită automată, de la sine înţeleasă – a abonamentului). Căci actualitatea TVR, avînd în centru practica nepedepsită a *cenzurii*, e cronică. Iar pe cine nu laşi să moară nu te lasă, iată, să trăieşti. Cu serialele ei de doi bani, TVR sustrage publicul vieţii, forţîndu-l să se viseze trăind. Ca şi cum ar trăi. Căci ce altceva decît un serial printre celelalte o mie sînt *Actualităţile* de seară, de pildă, cu personaje şi intrigi deopotrivă imprevizibile şi dinainte ştiute? Pe ecranul cu cocardă tricoloră se poate întîmpla orice cu excepţia evenimentelor.

Astfel încît orice abatere, fie ea şi infimă, de la această regulă de aur a TVR ajunge să fie percepută ca "eveniment". Un astfel de eveniment, altfel un produs tipic pentru jalnicul joc cu/de-a cenzura, îl constituie, de regulă, *Serata muzicală* a domnului Iosif Sava. Sîmbătă, 9 septembrie, ea a fost una de excepţie, în primul rînd prin calitatea invitaţilor (Dan Grigore, Stelian Tănase, Alina Mungiu, Marilena Rotaru etc.) şi prin momentul ales de către domnul Iosif Sava pentru a-i invita (absenţa voită, dar deopotrivă impusă a pianistului Dan Grigore de la Festivalul Enescu). În felul în care s-a desfăşurat emisiunea, domnul Iosif Sava mi-a apărut ca un mare creator de ocazii şi de (aparente? jucate?) neînţelegeri, invitînd deloc "inocent" personalităţi de la care ştie dinainte la ce să se aştepte, dar pe care apoi, în direct, le contrazice, le întrerupe sau, în cel mai bun caz, le ascultă încurcat-resemnat. Este, desigur, vorba de o abilitate tactică, de o complicitate pentru care domnul Iosif Sava trebuie, firesc, lăudat, de un joc, cum spuneam, *cu* şi *de-a cenzura* în condiţiile de cenzură ale TVR, joc care nu face decît să încerce a anihila pericolul cenzurii şi reuşeşte, astfel, să-l scoată la iveală prevenindu-l, simulîndu-l. De ce o fi nevoie de atîtea şiretlicuri pentru emisiuni care, precum cea de sîmbăta trecută, ating pragul de sus al intensităţii dezbaterii intelectuale? Realizatorul de emisiuni Iosif Sava trebuie elogiat, situaţia în care TVR îl pune – blamată. Arta evitării cenzurii prin simularea ei, care atinsese, în România deceniilor precedente, adevărate culmi de subtilitate, se dovedeşte, iată, la fel de utilă şi astăzi. Acestui joc infinit ar trebui să i se pună odată şi odată capăt prin clarificarea tranşantă a ce se cuvine să fie o instituţie precum Televiziunea Română. Pentru că, în pofida virtuozităţii la care poate ajunge, este vorba de un joc nedemn, degradant.

© S. Ghiţie

Bogdan GHIU

Economie

Mediul care corupe

De două-trei ori pe an, în momente dificile, corupţia e scoasă în faţă. Pe post de ţap-ispăşitor. Ei îi este atribuită vina că s-au încurcat rău de tot socotelile cu balanţa comercială. Guvernul constatînd într-o recentă şedinţă dedicată în exclusivitate acestei teme că sumele în valută plătite pentru importuri au săltat neaşteptat de mult peste cele încasate pe exporturi. Sau că preţurile de consum continuă să crească, infirmînd asigurările date de autorităţi în legătură cu domolirea inflaţiei. Şi tot corupţia este pusă la zidul infamiei cînd ţăranii nu-şi primesc banii pe grîu. Dobînda la creditele bancare scade prea lent, leul se depreciază prea repede, iar blocajul financiar, ajuns la 16.000 de miliarde lei, nu ascultă de Ordonanţa 13. În astfel de cazuri, Guvernul refuză să privească în propria ogradă, ca să vadă ce nu-i tocmai în ordine. De fiecare dată, se dă vina pe corupţie. Cum s-a întîmplat şi cu rectificarea bugetului.

La începutul anului, au fost evaluate veniturile bugetare ce ar putea să fie adunate în 12 luni: taxele pe valoarea adăugată (TVA), impozitele pe salarii, impozitele pe profit, taxele vamale. S-a tras linie, s-a făcut totalul şi au ieşit 14.000 de miliarde. Apoi au fost socotite cheltuielile stringente: în spitale, în şcoli, în instituţiile publice, plus investiţiile şi alocaţiile pentru sectoarele economice finanţate de la bugetul statului. După ce s-a tăiat fără milă, îndeosebi de la cultură, unde în cele din urmă s-a mai adăugat ceva, pentru că fusese împinsă prea departe austeritatea, au rămas 16.000 de miliarde lei. Diferenţa de 2000 de miliarde lei, înregistrată ca deficit bugetar, ar fi urmat să fie acoperită din surse necunoscute atunci, dar pentru a căror depistare finanţiştii aveau la dispoziţie un an întreg. În astfel de cazuri, este de dorit să fie găsite finanţări neinflaţioniste: împrumuturi în valută de pe piaţa internaţională, împrumuturi în lei de la băncile româneşti sau de la populaţie, fără să fie neglijate nici sumele ce ar putea fi scoase la suprafaţă din labirintul economiei subterane.

Ce s-a întîmplat în realitate? Guvernul s-a văzut, în prag de toamnă, într-o situaţie disperată. Nu numai că nu a reuşit să găsească banii necesari pentru a acoperi cheltuieli programate peste nivelul veniturilor prevăzute în buget, dar au şi apărut nevoi suplimentare de cheltuieli urgente: alocaţii pentru restructurarea unor unităţi economice, subvenţii pentru lucrările agricole, plus sumele necesare pentru onorarea angajamentelor de protecţie socială pe care statul şi le-a asumat prin lege. Ceea ce a impus rectificarea bugetului. În consecinţă, de la cultură s-a luat înapoi ce i s-a dat (peste prevederile iniţiale) la începutul anului. De fapt, au fost amputate numeroase cheltuieli, pentru a fi suplimentate altele. După ce s-a făcut adunarea, deficitul bugetar nu mai era de 2000 de miliarde lei, ci de ... 3000 de miliarde. Aşadar, într-un moment în care nu fusese încă rezolvată finanţarea (neinflaţionistă) a sumei de 2000 de miliarde, a apărut o povară suplimentară, de 1000 de miliarde lei.

Acesta a fost momentul în care a ieşit la rampă dl. Văcăroiu. Era într-o sîmbătă. Domnia sa şi-a amintit însă că este şeful unui cabinet de sacrificiu, aşa că şi-a sacrificat vacanţa de sfîrşit de săptămînă pentru a spune naţiunii că evaziunea fiscală a atins o cotă alarmantă: 60% din buget. Cu alte cuvinte, bugetul este furat. Şi nu cu 2000-3000 de miliarde lei, la cît se ridică deficitul ce-i tulbură somnul domnului Florin Georgescu – fiind nevoit să treacă Atlanticul în căutarea finanţării –, ci cu ... 8000 de miliarde. Aproape încă un buget.

Dl. Văcăroiu nu exagerează. Pentru că nu doar încă un buget înghite evaziunea fiscală, ci încă două-trei. O întrebare nu poate fi însă ocolită: de ce a fost nevoie să-şi sacrifice sîmbăta, renunţînd la vacanţă, pentru a da tonul unei vînători de toamnă împotriva evaziunii fiscale? Nu ştia, încă din clipa în care a început exerciţiul bugetar '95, că bugetul este furat? Cred că una din marile erori ale cabinetului Văcăroiu este organizarea acestor campanii epuizante, care se soldează cu rezultate minime. Naţiunea ar fi mai cîştigată dacă pentru Guvern – şi pentru toate instituţiile guvernamentale –, timpul de lucru ar fi într-adevăr timp de lucru, iar timpul de odihnă... timp de odihnă. Poate că, atunci, deciziile ar fi mai bune, actele normative ar fi mai clare, iar relaţiile pe diferite scări ierarhice ar fi dominate de ceva mai mult calm. Nopţile albe excită nervii şi induc încîlceală în documentele oficiale, în aşa fel încît de multe ori se impune să fie traduse din română în ... română. Cum a fost cazul cu recentul comunicat guvernamental privind vînzarea de active şi acţiuni pe bani gheaţă. La urma-urmei, pe români nu-i interesează cîte ore stă dl. Văcăroiu la birou, ci dacă au ce pune pe masă.

După ce premierul a dat semnalul că evaziunea fiscală face ravagii prin buget, ne-am trezit iarăşi în plină campanie anticorupţie. Facem ce facem şi revenim la acest obsedant subiect: *corupţia*. Mult prea general, mult prea vag, cu mult prea multe ramificaţii, aşa încît toate campaniile pornite pentru eradicarea acestui fenomen au sfîrşit prin a fi învinse.

Corupţia nu este o simplă fărădelege. Ea este un complex de fărădelegi, prin care se aduc atingeri nu numai dreptului şi moralei, ci sferei sociale în totalitatea ei. Mai ales că orice act de corupţie presupune două părţi implicate în acţiune: *coruptul şi ... corupătorul*. Iar corupător nu este neapărat o persoană. Sau un grup de persoane. De multe ori, în acest rol apare mediul social. *Mediul care corupe*.

Mulţi văd, astăzi, în corupţie, asemenea istoricului englez Edward Gibbon, "simptomul infailibil al libertăţii constituţionale". Şi cred că democraţia este vinovată de explozia acestui fenomen. Deşi istoria l-a infirmat. Dacă azi, corupţia macină societatea românească aflată în tranziţie, nu democraţia e de vină, ci excesul de centralism; cu nevoia lui de prea multe semnături, prea multe ştampile, concentrarea deciziei în instituţii ale statului pline de funcţionari coruptibili. Deci nu campaniile guvernamentale de control, fie ele de toamnă sau de primăvară, îi vor veni de hac corupţiei, ci grăbirea reformei economice, înfăptuirea unei privatizări reale, eficiente.

Adrian VASILESCU

Spre Europa, fără BBC!

În ultima vreme, manifestările pro-europene ale reprezentanţilor puterii par a se fi înmulţit. Ministrul de Externe a prezentat în faţa OSCE iniţiativa privind "reconcilierea istorică" româno-maghiară; ministrul Apărării declară, ca replică la protestele lui Elţîn faţă de o eventuală extindere a NATO spre est, că opiniile Rusiei trebuie ascultate (doar sîntem democraţi), dar aderarea la NATO e o problemă a României. Preşedintele ţării e şi mai tranşant, afirmînd fără echivoc că "decizia de admitere a României în NATO se va lua la Bucureşti, pe baza relaţiilor directe cu organismele NATO". La fel, despre Legea Învăţămîntului s-a spus că e "una dintre cele mai democratice din Europa", iar pe broşura cu traducerea ei în engleză chiar aşa stă scris, întru edificarea deplină a cititorilor ei anglofoni. Comparaţia cu Europa a devenit un tic verbal, referirea la structurile euroatlantice e un ingredient obligatoriu în orice declaraţie publică. Toată această sarabandă discursivă pro-europeană (oricît de sinceră sau de bine intenţionată, ceea ce nu totdeauna e cazul), poate da la un moment dat impresia că, vorbind despre integrarea europeană, aceasta chiar devine realitate. Problema aderării la organismele europene a devenit "lung prilej de vorbe şi de ipoteze", dar ce trebuie în mod efectiv făcut pentru a ajunge acolo unde ne-am propus nu e o preocupare care să mobilizeze prea mult minţile guvernamentale; se discută în continuare chestiuni generale şi abstracte, în loc să se rezolve (sau măcar să se inventarieze) punct cu punct toate chestiunile concrete în care e nevoie de o "compatibilizare" între noi şi Europa.

În plus, procesul de aderare la Uniunea Europeană şi la NATO e redus de mulţi (inclusiv de politicieni şi diplomaţi) la un fel de aprobare pe care trebuie să ne-o dea Comisia de la Bruxelles, după care, trai, neneaco... Or, un proces de o asemenea complexitate nu înseamnă doar un schimb de mesaje la nivel înalt şi apoi un "vot", ci presupune, practic, o compatibilizare cît mai rapidă a tuturor instituţiilor noastre cu suratele lor din Europa de Vest.

O dovadă că pînă în Europa mai e cale lungă, ne-a fost oferită recent de decizia CNA de a interzice difuzarea emisiunii "Săptămîna la zi", realizată de BBC, pe postul naţional de televiziune. Să lăsăm deoparte interesele, cauzele şi pretextele acestei interdicţii, modul în care s-a făcut ş.c.l., şi să luăm aminte la jocul declaraţiilor (a CNA şi a BBC): din stilul acestor scurte comunicate se vede toată distanţa dintre noi şi Europa. CNA îşi justifică actul de autoritate prin faptul că în colţul ecranului apare sigla postului britanic (adică un detaliu tehnic, negociabil între TVR şi BBC şi, deci, uşor de rezolvat; în treacăt fie spus, pe posturile noastre se transmit programe cu tot felul de sigle; alteori siglele originale sînt acoperite de cele autohtone; în mod sigur, nu întotdeauna aceste programe se retransmit cu permisiunea producătorilor). O altă cauză este faptul că transmiterea unei emisiuni în limba română realizată de o altă televiziune publică este "împotriva uzanţelor internaţionale" (motiv cu totul aberant, găselniţă jenantă, care poate fi contrazisă cu numeroase exemple, inclusiv de la TVR). Aşadar, CNA găseşte de cuviinţă să-şi "blindeze" decizia cu "motive" care să pară cît mai "europene", cît mai "internaţionale": reflex de propagandişti mărunţi, care au impresia că invenţiile lor pot căpăta substanţă prin simpla "emitere" şi care sînt, în genere, nepăsători faţă de publicul căruia i se adresează. De partea cealaltă, un purtător de cuvînt al BBC a afirmat că "emisiunile erau realizate la standarde BBC" şi că respectabila instituţie "regretă decizia CNA". E cuvîntul cel mai potrivit: să ai la dispoziţie o emisiune a celui mai prestigios post de televiziune din lume şi s-o respingi, e un act cu adevărat regretabil, care dovedeşte că ineficientul nostru Consiliu al Audiovizualului are în vedere orice, dar nu publicul românesc. Să te fudulesti apoi dînd deciziei o motivaţie care să sune "internaţional" şi care să se refere la "uzanţe mondiale" e încă şi mai regretabil, pentru că arată, în toată splendoarea, distanţa dintre o instituţie (BBC), care şi-a cîştigat prestigiul tocmai pentru că s-a bazat pe adevăr, şi o alta (CNA), care exprimă interese politice şi încearcă, propagandistic, să le ascundă sub declaraţii coafate într-un stil pretins "european". Iar precizarea purtătorului de cuvînt că emisiunile sînt "la standarde BBC" spune încă şi mai mult: pentru CNA, aceste standarde (care pot fi un etalon de calitate oriunde în lume) nu sînt valabile. Cu alte cuvinte, criteriile europene şi ale lumii civilizate sînt, deocamdată, nefuncţionale în instituţiile româneşti.

Apariţia acestei decizii şi meschinăria ei politicianistă sînt cu atît mai mari cu cît în aceste zile guvernul, dornic de "imagine" cum îl ştim, a organizat cîteva "acţiuni" care, în intenţie, vor să ne scoată din izolare şi să ne dea o faţă europeană: un colocviu al traducătorilor de literatură română şi ediţia a IV-a a seminarului internaţional "Limba română - mijloc de informare şi comunicare radiofonică". Despre amîndouă am aflat, de la participanţi absolut credibili, că au conţinut momente propagandistice jenante, cu atît mai penibile cu cît participanţii erau buni cunoscători ai limbii şi culturii române. A mai făcut guvernul şi un (nou) Consiliu pentru relaţiile cu românii de pretutindeni. Şi, cum spuneam la început, şi-a îndesit manifestările (verbale!) pro-europene. Aşadar, observatorul superficial ar putea spune că deschiderea guvernanţilor noştri e maximă şi că NATO a şi poposit în curtea noastră. Cum însă important e nu doar să "intri" în structurile europene, ci să şi poţi rămîne, deocamdată nu putem decît să observăm marile şi multele incompatibilităţi dintre "noi" şi "ei". Decizia CNA demonstrează că incompatibilitatea dintre armamentul românesc şi cel al ţărilor NATO e cel mai uşor de depăşit (bani să fie!). Mai greu e cu CNA-ul şi cu corifeii săi: intrarea şi rămînerea noastră în Europa nu se va putea petrece atîta timp cît această instituţie va considera că standardele BBC nu sînt bune pentru TVR.

Mircea VASILESCU

De jur împrejur...

Luxul singurătăţii

Elaborată în anii '60, doctrina militară franceză întemeiată pe posesia unei "forţe de descurajare" atomice avea două obiective explicite: cel politic, asigurarea independenţei, libertatea de acţiune, de fapt "rangul" de putere şi cel militar: protejarea intereselor vitale ameninţînd orice virtual agresor cu "riscuri inacceptabile, disproporţionate faţă de miza conflictului".

Alături de locul de membru permanent în Consiliul de Securitate, arsenalul atomic i-a asigurat Franţei atributele de putere, oarecum compensatorii pentru situaţia în care Statele Unite şi Uniunea Sovietică decideau destinul crizelor mondiale. Toţi preşedinţii Franţei, de la generalul de Gaulle - autorul acestei doctrine - pînă la Jacques Chirac, dar fără a-l uita pe François Mitterrand, au fost preocupaţi de menţinerea şi dezvoltarea forţei atomice, denumite "disuasive". Ca şi celelalte ţări care posedau în mod legal un arsenal atomic, Franţa insista asupra caracterului său strict defensiv, el era necesar pentru ca nimănui să nu-i treacă prin cap să o atace de teama loviturii de răspuns. Spre deosebire de celelalte membre NATO, dar alături de Marea Britanie, politica militară a Franţei a refuzat să se limiteze la garanţiile oferite de Statele Unite, preferînd să aibă la îndemînă mijloacele proprii de apărare, poziţie care a dat naştere unor tensiuni explicite şi implicite în cadrul alianţei.

Ar fi fost de presupus că odată cu încheierea tratatelor de dezarmare şi de nonproliferare, tratate care au marcat de fapt începutul sfîrşitului războiului rece, Franţa va renunţa la poziţia ei singulară, acceptînd alături de ceilalţi mari de gradul 1 şi de gradul 2, că pericolul vine acum din riscurile proliferării, prin care creşte numărul "jucătorilor", al centrelor de decizie, sporeşte eventualitatea accidentelor şi a erorilor de apreciere.

Decizia preşedintelui Chirac de a relua experienţele nucleare în atolul Mururoa - teritoriu francez din Pacificul de Sud - a demonstrat că şi în noul context mondial Franţa intenţionează să-şi apere concepţia despre propriile interese, indiferentă la obiecţiile aliaţilor, adversarilor sau ale partenerilor economici. Modernizarea arsenalului este necesară, susţinea Chirac din cauza "instabilităţii din ţările rezultate după descompunerea Uniunii Sovietice, pe teritoriul cărora se află mii de arme nucleare, a reizbucnirii în Europa a unor conflicte ancestrale, a tentaţiei proliferării care persistă în ciuda semnării tratatelor".

Valul de proteste cu care a fost întîmpinată decizia Franţei e departe de a fi unul de rutină, iscat de grupuri marginale. Guvernul ţărilor mai mult sau mai puţin vecine poligonului de încercare (Noua Zeelandă, Australia), Japonia (singura victimă a unui bombardament atomic), dar şi oficialii ţărilor aliate, partide din ţările neutre, organizaţii ecologice condamnă zgomotos intenţiile experimentale ale Franţei. Şi în interior se desfăşoară manifestaţii spectaculoase de protest, iar în "Franţa din Pacific", tulburările au avut la un moment dat un caracter dramatic. În replică, partizanii experimentului subliniază precauţiile luate (experţii susţin că radioactivitatea e mai ridicată în birourile instituţiilor din Sidney decît pe fundul oceanului lîngă Mururoa) şi absenţa oricărui risc ecologic neomiţînd să observe că militanţii Greenpeace - gata oricînd să înfrunte forţa de represiune a unei ţări democratice - au fost destul de indiferenţi după catastrofa de la Cernobîl şi s-au mărginit la atitudini evident formale cînd China a procedat la experienţe asemănătoare. Nu lipseşte nici argumentul economic: din boicotul mărfurilor franceze pot profita alţii, şi presupunerea "manipulării" americane are de ce stimula patriotismul locuitorilor din Hexagon. Pe de altă parte e greu de priceput cum va influenţa demonstraţia de forţă din Mururoa evoluţia conflictelor din fosta Iugoslavie sau cum va contribui la supravegherea teroriştilor care se plimbă şi acţionează în voie pe teritoriul naţional francez. Nu lipsesc comparaţiile cu linia Maginot, cînd, în pragul celui de al doilea război mondial, Franţa şi-a concentrat tot efortul de apărare pentru fortificarea unei linii de apărare, ocolită cu nonşalanţă de agresorul german.

Adversarii iniţiativei lui Chirac consideră că doctrina nucleară franceză nu este decît prelungirea unui reflex conservator, impregnat de schemele tradiţionale. Nu, răspund responsabilii politici ai experienţelor - forţa atomică franceză poate servi drept garanţie securitară şi aliaţilor europeni care nu posedă arma nucleară. Germania, principala ţară vizată de această propunere, a avut o reacţie lipsită de entuziasm; este evident că guvernul de la Bonn preferă garanţiile Statelor Unite.

Oricît de convingătoare ar fi pledoariile pentru independenţa realizată printr-o forţă militară capabilă să-i descurajeze pe eventualii agresori, realitatea este că prin modul în care a ales să-şi demonstreze puterea, Franţa s-a singularizat pînă la singurătate. Or, ea nu este chiar atît de puternică încît să-şi permită acest lux.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

NATO, Bosnia, Rusia, România

"Atît preşedintele Rusiei, Boris Elţîn, cît şi deputaţii Dumei de Stat au făcut în ultimul timp declaraţii cu caracter ultimativ, ce vizează începerea unui nou război rece. Frustrată de reuşita iniţiativei americane (în Bosnia, n.n.), la care nu a avut nici un aport, Rusia se vede înlăturată ca partener în procesul de menţinere a stabilităţii europene şi, implicit, mondiale, prevăzîndu-şi izolarea şi reducerea influenţei sale la spaţiul ex-sovietic. De fapt, criza din ex-Iugoslavia a fost un examen picat pentru Rusia, care dorea obţinerea statutului de partener în rezolvarea problemelor cu care se confruntă lumea actuală. Occidentul i-a oferit ajutor şi loc în acest sistem, facilităţi pe care Rusia le-a folosit mai mult în interes strict propriu, prelungind şi înrăutăţind starea în regiune şi compromiţîndu-şi şansa de a se reabilita în ochii lumii". (Iulian Niţu, "La Geneva s-a împăcat şi capra şi varza, dar...", *România liberă*, 11 septembrie).

"Privind lucrurile la rece, declaraţiile lui Elţîn par, aşadar, a avea un caracter retorico-circumstanţial. Între altele şi pentru că ameninţările sale nu au cum să fie puse în aplicare. Cum s-ar putea gîndi armata rusă, moştenitoarea vestitei Armate Roşii, de care tremura în trecut întreaga planetă, să sfideze alianţa atlantică cînd nu a fost în stare nici măcar să vină de hac în Cecenia zdrenţăroşilor soldaţi ai lui Dudaev? Aceasta pentru a nu mai vorbi de apatia totală a unei populaţii obsedate de greutăţile traiului cotidian şi hărţuită de haosul economico-social. Sau de nepăsarea suverană a noilor pături de îmbogăţiţi, preocupaţi doar cum să-şi cheltuiască milioanele de dolari cîştigaţi pe căi necinstite, petrecîndu-şi vacanţe fastuoase pe Coasta de Azur ori să-şi schimbe, de mai multe ori pe an, Mercedesurile şi Cadillacurile. Conducerea de la Kremlin este, desigur, conştientă de toate acestea, aşa cum este conştientă şi de faptul că alăturarea ţărilor est şi central-europene, între care, firește, şi România, la NATO nu este negociabilă cu Moscova, că nimic nu poate influenţa hotărîrea ireversibilă a acestor ţări de a se integra structurilor euroatlantice". (Romulus Căplescu, "De ce s-a burzuluit Elţîn?", *Adevărul*, 11 septembrie).

"Continuarea bombardamentelor în Bosnia se vrea o demonstraţie de forţă a Vestului. Reamintindu-şi că, după cel de-al doilea război mondial, i-a pus cu botul pe labe pe sovietici numai şi numai prin fermitate (a se vedea blocada Berlinului şi criza rachetelor din Cuba), Occidentul foloseşte momentul bosniac pentru a demonstra Moscovei că în problema lărgirii NATO are de gînd să nu mai ia în seamă bombănelile de la Kremlin. Această surprinzătoare, dar mult aşteptată fermitate a Occidentului faţă de Rusia ne pune pe noi, românii, într-o situaţie complicată. Cu un ochi trebuie să plîngem, pentru că tradiţionalii noştri amici, sîrbii, sînt bombardaţi zi şi noapte. Cu celălalt, trebuie să rîdem, pentru că, în sfîrşit, nu mai trebuie să privim speriaţi spre Moscova, în timp ce ne îndreptăm către Vest. Din acest punct de vedere, declaraţiile anti-NATO ale unor partide guvernamentale cum ar fi PRM şi PSM sînt o dovadă nu numai de prostie, dar şi de trădare a unor interese naţionale în favoarea ruşilor. Şi noi, care ne întrebam cine sînt coloana a V-a a Moscovei în România de azi!" (Ion Cristoiu, "NATO îi bombardează pe sîrbi ca să priceapă Moscova", *Evenimentul zilei*, 11 septembrie).

Argument

"Tinerii sînt împinşi în turme la şcoală pentru a învăţa pe de rost vechile ritualuri, iar cînd ştiu pe de rost verbiajul bătrînilor, sînt declaraţi adulţi" spunea Max Stirner. Cum altfel? Societatea se menţine, de la o generaţie la alta, prin codul comun al valorilor şi regulilor, inculcat noilor veniţi; el nu poate fi decît un soi de "tezaur" verificat şi testat. Educaţia e conservatoare: ea "conservă" valorile. Din acest punct de vedere, societatea românească e cum nu se poate mai interesantă. Formal, ea a început, după '89, să-şi proclame ataşamentul faţă de un sistem valoric nou, fără a fi aderat în fond, la el, fără a-l interioriza. Într-un răstimp atît de scurt era şi imposibil...

Adeziunea, însă, fie ea şi formală, îi obligă pe adulţi să transmită copiilor **altceva**. Nu vechi, ci noi ritualuri. Mai mult, democraţia îi obligă să transmită şi **altfel**. Se nasc, astfel, tensiuni şi manualele şcolare ale tranziţiei le reflectă din plin: multe au fost modificate în grabă - în numele inovaţiei: **ceva** se impunea spus şi **ceva** se impunea şters. Dar în privinţa lui "altfel", progresele au fost minime. Lipsa de timp şi bani a făcut ca ele să rămînă monumente de conservatorism, tezaure de vechi ritualuri, într-o lume care predică inovaţia. Elevii acestei tranziţii schizoide sînt, deci, dezavantajaţi faţă de copiii de grădiniţă. Ei simt asta şi îi auzi lamentîndu-se, la 14 ani, că sînt "o generaţie de sacrificiu". Iată de ce, cu toate că mulţi profesori mi-au spus că nu e nicidecum cazul să mai criticăm manualele în uz, fiindcă ministerul a încurajat şi a iniţiat noi mecanisme de producere a manualelor alternative, fiindcă programele se înnoiesc şi observaţiile amare sau sarcastice nu-şi mai au rostul, am inclus, în acest număr al **Dilemei**, destule articole critice despre manualele prezentului: de dragul elevilor "sacrificaţi". De dragul onestităţii, însă, revista cuprinde şi puncte de vedere ale responsabililor Reformei şcolare, care concep şi vor face să apară manualele unui viitor destul de apropiat, de-ar fi să-i credem. Materiile pe care le-am selectat, deocamdată, sînt fie cele supuse cîndva manipulării ideologice, precum **istoria** şi **româna**, fie cele post-revoluţionare, cum sînt **economia**, **educaţia civică** sau **religia**.
Plus filozofia pentru copii, program nou în lume, experimentat în SUA, Austria sau Franţa, şi chiar în Zimbabwe. **(D.V.)**

Mecanisme noi

Încrengăturile reformei şcolare

Totul porneşte de la împrumutul acordat României de Banca Mondială pentru Reforma Învăţămîntului. Supravegheat amabil de colosul financiar internaţional, Ministerul Învăţămîntului, colos de talie naţională, urzeşte o măiastră structură instituţională a Reformei, cap d'operă de arborescenţă. Ea se compune din trei Consilii Naţionale: primul - pentru Reforma Curriculumlui şi pregătirea cadrelor didactice (vom glosa simplist: **Curriculum** înseamnă "programă"); al doilea - pentru Evaluare; al treilea - pentru Aprobarea Manualelor.

Consiliul Naţional pentru Aprobarea Manualelor Şcolare s-a constituit în martie '95. E format din cinci membri. Preşedintele lui, prof.univ. Ion Gh. Stanciu, explică: sînt profesori cu experienţă, unii au funcţia de inspector şcolar, ceea ce presupune "o viziune mai largă asupra învăţămîntului". Cei cinci au fost desemnaţi după criteriul reprezentativităţii teritoriale: unu-i bucureştean, altu-i moldovean, ş.a.m.d. Pe lîngă Consiliu funcţionează comisii pe specialităţi; iniţial s-au prevăzut 12, dar se pare că vor fi mai multe. Ele se creează conform sistemului propus de Banca Mondială: anunţ public; interviuri cu toţi cetăţenii aspiranţi; selecţie. Cum lumea era fie prea sceptică, fie prea obişnuită cu sistemul autohton în care ministerul **numea** şi trasa sarcini, primul anunţ de acest gen a trebuit să fie repetat. În fine, din cîte 10-12 solicitanţi per comisie sînt păstraţi cîte 4-5. Tot în martie se oferă Consiliului noua programă de clasa a II-a (română, matematică, ştiinţe) şi începe să lucreze Comisia pentru învăţămîntul primar - formată din învăţători şi inspectori cu viziune amplă - unul dobrogean, altul moldovean, ş.a.m.d. Şi tot în martie se lansează concursul de manuale pentru clasa a II-a. Care - noutatea noutăţilor - nu mai e între autori, ci între edituri, ajungînd să fie organizat ca o licitaţie.

Manualele anului 2000

La început era vorba ca programa să fie publicată. Pe urmă, s-a hotărît să fie trimisă la Unitatea de Implementare a Reformei (instituţia care alocă banii proveniţi din împrumut). Ea o implementează contra cost - ca pe un caiet de sarcini - editurilor dornice să cucerească piaţa cărţii şcolare. Acestea îşi îndeamnă autorul special angajat să elaboreze cam un sfert de manual (acelaşi sfert - capitolele stabilite de comisia de pe lîngă Consiliul Manualelor). După 6 luni, editurile îşi prezintă ofertele în pachete sigilate. O comisie de evaluatori (instruiţi în seminarii ţinute de experţi britanici) acordă fiecărui proiect puncte, după următoarele criterii: corespondenţa cu programa, accesibilitatea limbajului, conţinutul ştiinţific, metoda, ilustraţia, calitatea hîrtiei şi a copertei, originalitate. Cine obţine minimum 30 de puncte din 50 intră în faza a doua: punctajul preţului.

Altă noutate a noutăţilor: cîştigă **trei manuale**, nu unul. Pentru fiecare obiect, la fiecare clasă, vor exista, teoretic, trei manuale alternative. Asta înseamnă, practic, spargerea monopolului deţinut pînă acum de Editura Didactică şi Pedagogică în domeniul editării de manuale.

Ce se întîmplă mai departe? Dacă Banca Mondială validează concursul, se încheie contracte cu editurile cîştigătoare. Ele tipăresc tirajul mic - 1500 de exemplare - ce va fi expediat către inspectoratele judeţene. Inspectoratele organizează expoziţii. Profesorii sosesc, contemplă, cumpănesc, aleg, comunică mai sus după care manual doresc să predea. Aşa ajung judeţele să comande celor trei edituri exemplarele trebuincioase. Iar editurile sînt plătite din fondul Băncii Mondiale. Deşi va costa mai mult (în jur de 3000 de lei) manualul continuă să fie gratuit. Elevul îl va restitui la sfîrşitul anului şcolar, ca şi pînă acum. Iar consiliul speră ca fiecare carte să reziste cel puţin trei ani; în orice caz, pentru responsabilizare, numele micilor posesori succesivi vor fi trecute pe copertă.

În iulie s-a desfăşurat prima licitaţie, declanşîndu-se prima procedură de acest tip: au rezultat trei cărţi noi de română de a II-a, trei de matematică, două de "ştiinţe". Căci doar două "au întrunit condiţiile". Edituri cîştigătoare: **Teora, Sigma, Europolis, Ed. Didactică**. Apare prima contestaţie depusă de editurile necîştigătoare. Primele suspiciuni. Prima reclamaţie la forul plătitor: Banca Mondială. La sfîrşitul lui septembrie se va lansa licitaţia pentru clasa a V-a (programa a ajuns deja la Consiliu). Ianuarie '96: clasa a III-a. Peste doi ani - clasa a IX-a. Enumerarea pare haotică dar dl. Stanciu ne asigură că există un calendar ferm şi că, practic, în cinci ani vor exista cîte 3 manuale noi, la toate materiile, la toate clasele.

„Banca Mondială-i mic copil!"

Sînt, deocamdată în suspensie cîteva decizii importante pentru activitatea Consiliului: ministerul întîrzie să reglementeze situaţia manualelor pentru minorităţi. Maghiarii vor beneficia, fără îndoială, de tiraje mari şi de manuale alternative, dar ceilalţi? Probabil, tot prin concurs, va fi ales un singur manual iar nu trei. Nici pentru limbile străine mai puţin solicitate (rusă, italiană) nu vor exista trei manuale...

S-o recunoaştem, intenţiile reformatoare sînt lăudabile: demonopolizare şi instaurare a unui climat concurenţial. Descentralizare: teoretic, Consiliul este autonom faţă de Minister iar profesorul Stanciu este o persoană "din afara sistemului". Dar..

Nu criteriul reprezentativităţii teritoriale era cel mai potrivit: un inspector din Tg.Jiu nu reprezintă, în fond, Oltenia, să nu gîndim alegoric. Membrii comisiilor fiind risipiţi în toată ţara, ajung să se întrunească destul de greu... Însă punctul nevralgic e altul: ei sînt, mi se spune, "ai ministerului". Aşa că i-ar favoriza pe autorii-inspectori sau pe profesorii agreaţi de inspectori. Da, am răspuns, dar chiar dacă locul I e cîştigat de un autor favorizat, există challengeri. Puteţi ocupa locul doi. Da, mi s-a răspuns, dar ce garanţie am că inspectorul X, venit să-mi pună notă pe oră, nu va fi ofensat că nu predau după manualul semnat de el, ci după un altul? Dacă mă va depuncta? E o chestiune de coloană vertebrală, am vrut să răspund dar ştiu că tagma profesorilor e cam obedientă şi învăţată să aplice directive.

De ce tratează Consiliul cu edidurile şi nu cu autorii? - s-au ridicat alte voci. Pentru că e economie de piaţă şi se tratează cu cel care cheltuieşte bani şi îşi asumă riscuri, e normal. Foarte bine, dar ştim inspectori care au sau îşi fondează edituri tocmai ca să-şi poată premia, la concursuri, manualele lor sau ale amicilor lor. Că sînt sau nu inspectori preocupaţi "să rămînă ce-au fost" - e o ipoteză. Realitatea este că, negîndind doar în termeni de prestigiu didactic, manualele şcolare sînt o afacere profitabilă şi foarte sigură: comandă clară şi plătită din bani puşi deoparte special. Cine nu şi-ar dori tirajul cumpărat integral? Aşa încît editurile necîştigătoare acuză deja comisiile: "Se lasă influenţate! Banca Mondială-i mic copil pe lîngă ai noştri, care ştiu să tragă sforile!"

De ce nu se liberalizează total piaţa manualelor? - întreabă alţi profesori. Trei pe nivel - este un număr limitativ, pot fi şi douăzeci de manuale bune! Ce-ar fi să autorizeze CNA-ul doar trei posturi de radio în Capitală? De ce preiau alte instituţii rolul editorului profesionist care e silit de o concurenţă autentică să facă lucruri foarte bune şi să le prezinte bine? Inspectorii incluşi în comisii acţionează ca "specialişti" sau ca funcţionari publici? Sau ambele?

Bunul-simţ ar răspunde acestor întrebări cam aşa: perfecţiune nu există; "ministerul" nu e o abstracţie - el se compune din inşi foarte oneşti şi inşi mai puţin oneşti. Orice încercare de destructurare a unei vechi şi unice reţele întîmpină rezistenţă. Noi vom asista, de-acum, la bătălii între mai multe reţele. S-a creat o breşă. E bine.

Delia VERDEŞ

Concurenţi la licitaţie

Astăzi au început şcoala şi elevii din România. Colegii lor din Uniunea Europeană au început-o (încă) din 1 septembrie. Aud chiar că în unele ţări europene startul ar fi fost în august. În fond, nu e esenţial cînd, ci cum începe şcoala. Adică în ce condiţii. De pildă, după ce cărţi vor învăţa elevii anul acesta. Cum stăm deci la capitolul manuale şi culegeri?

"În acest nou an şcolar, dacă e să ne ghidăm după numărul de elevi şi după numărul de discipline de la fiecare clasă, sînt necesare circa 34 milioane exemplare de carte şcolară. Dintre acestea, un număr de 14 milioane se asigură prin redistribuire, din cărţile existente în anul şcolar trecut. Este un sistem care se foloseşte în foarte multe ţări din Europa. Deci nouă, inspectoratele şcolare ne-au comandat prin Ministerul Învăţămîntului (cu care am avut contract) un număr de 20 de milioane de exemplare de carte şcolară", ne-a declarat domnul prof. univ. Constantin Floricel, directorul general al Editurii Didactice şi Pedagogice. Domnia sa a deplîns faptul că, de multe ori, editura pe care o conduce este considerată vinovată pentru lipsa manualelor din şcoli şi licee. De fapt, editura nu face decît să onoreze comenzile făcute de inspectoratele şcolare prin intermediul Ministerului Învăţămîntului.

Dar care este situaţia acestor comenzi? Pînă la data de 5 septembrie (data dialogului meu cu dl. Floricel), tipografiile tipăriseră 16 milioane de exemplare. Mai erau de tipărit 4 milioane de exemplare, reprezentînd un număr de 18 titluri în limba română şi în limbile minorităţilor naţionale.

Motivele întîrzierii? "În acest an am avut multe dificultăţi cu hîrtia", explică dl. director general. Din cele 20 de milioane de exemplare carte şcolară, circa 18 milioane se distribuie gratuit. Pentru acestea, Ministerul Învăţămîntului dispune de o sumă de bani de la buget. Pentru a se putea încadra în suma respectivă, editura este nevoită să folosească o hîrtie mai modestă. Adică hîrtie de la Fabrica Letea, produsă de celebra maşină nr. 11. Acelaşi tip de hîrtie cu cel folosit de o mare parte a presei.

În plus, au apărut şi întîrzieri în plata către tipografii a lucrărilor executate. "Prin Legea bugetului (votată anul trecut) pentru acest an, s-a prevăzut că noi putem plăti numai avansuri de 30% către tipografii, timp în care hîrtia şi cartoanele necesare pentru manualele şcolare înglobează circa 70% din valoarea acestora. Deci, în timp ce trebuia să dăm 70%, noi am dat numai 30%, şi de aici e limpede că au apărut greutăţi. Sîntem în situaţia unei persoane care s-ar duce să-şi comande un costum şi ar da croitorului stofă doar pentru haină, nu şi pentru pantaloni", ne-a explicat dl. Floricel.

În concluzie, manualele nu sînt încă tipărite în totalitate, deşi, potrivit dlui director general, editura le-a trimis din vreme, pe toate, la tipografii.

Ce se va întîmpla în continuare? Restul de manuale vor fi gata pînă la sfîrşitul lunii septembrie. Cel puţin acesta este angajamentul tipografilor care au promis că vor lucra şi sîmbăta şi duminica.

Dar cine stabileşte dacă un manual este suficient de bun pentru a fi studiat în şcoli? "Calitatea intrinsecă a manualelor este o chestiune editorială", consideră dl. Floricel. Firește, manualele școlare trebuie să respecte strict programa analitică. Dl. profesor crede că la reușita olimpicilor noștri au contribuit și manualele după care au învățat. De altfel, domnia sa ne-a precizat că datorită noului sistem, bazat pe manualele alternative, instituțiile de învățămînt vor avea posibilitatea să aleagă cărțile școlare după care să studieze elevii lor.

Deși nu are nici tradiția, nici cifrele editoriale ale Editurii Didactice și Pedagogice, Editura Teora a avut rezultate mai bune la concursul de manuale alternative pentru clasa a II-a. "Sîntem singura editură din țară care am cîștigat la ambele materii principale – Matematică și Limba română. Au mai fost edituri care au cîștigat la două materii, dar nu la cele principale", ne-a declarat Diana Rotaru, șefa Redacției de Învățămînt a Editurii Teora. Ideea acestor concursuri li s-a părut interesantă celor de la Teora, încă de la primul instructaj organizat de Banca Mondială la Sinaia. Doamna Rotaru consideră că înlocuirea practic a tuturor manualelor, care se va produce în cîțiva ani, datorită acestui sistem, este un fapt pozitiv. În consecință, Editura se pregătește intens pentru concursurile programate pe viitor.

Teora s-a integrat deci sistemului de manuale alternative (descris în acest număr al "Dilemei"). În măsura în care școlile vor fi mulțumite de cărți, din toamna lui 1996 un număr mai mic sau mai mare de elevi ai clasei a II-a vor învăța după manualele Editurii Teora.

În privința autorilor, d-na Rotaru ne-a declarat că aceștia asaltează pur și simplu editura. D-sa a adăugat că nu cunoaște onorariile autorilor și că acestea oricum nu pot fi dezvăluite.

Romulus Cătălin GEORGESCU

Micuţul creştin în impas

În bătălia argumentelor pro şi contra Legii Învăţământului s-au avîntat mai cu seamă comentatorii politici sau intelectualii care aveau de apărat o poziţie în problema maghiară. Despre obligativitatea învăţământului religios înscrisă în aceeaşi lege s-a vorbit mai puţin. Într-un articol din revista 22, Andrei Cornea îşi exprimă, pe bună dreptate, amărăciunea uimită că acest "amănunt" legislativ nu a stîrnit reacţii îndeajuns de multe şi de coerente. În articolul cu pricina, el se teme că introducerea religiei în şcoală, mai precis a confesiunii ortodoxe, va fi primul pas spre o nouă îndoctrinare, silind viitoarele generaţii să ezite duplicitar între ipocrizie şi obedienţă. E limpede că statul de drept secular şi cateheza creştină generalizată şi obligatorie în şcolile publice reprezintă un fel de hibrid ideologic cu totul anacronic. Iar combinaţia în sine este o contradicţie în termeni. Ideea ar fi, prin urmare, ca statul să-şi vadă de treburile lui, care sînt ale Cezarului, iar Biserica să se ocupe de cateheză şi de rodirea credinţei, care sînt treburi ale raportului personal al omului cu Dumnezeul său.

Occidentul, după veacuri de supremaţie a Bisericii şi de educaţie religioasă, a căpătat oarecari reflexe creştineşti. În România ne aflăm totuşi, mai curînd, într-o societate dezorientată, cu apropiate rădăcini folclorice şi foarte superstiţioasă. În acest context, introducerea orelor de ortodoxie în şcoli nu poate fi decît salutară pentru încercarea Bisericii de a stabili în rîndul populaţiei repere minime de cultură creştină.

E greu de crezut că orele de creştinism ortodox îi vor împiedica pe şcolari să devină, mai tîrziu, liber cugetători, atei sau agnostici. Ei vor avea, în schimb, avantajul unei opţiuni în cunoştinţă de cauză. Ceea ce constituie şi o mare încercare pentru ortodoxie, căci de felul în care va şti să-şi facă mesajul credibil şi, de ce nu, atractiv, depinde orientarea de mai tîrziu a tinerilor spre o confesiune sau alta şi aderarea lor la o axiologie sau alta. Neîndoielnic, terenul misiunii creştine nu este terenul economiei de piaţă, pentru ca fiecare credinţă să-şi prezinte marfa şi să-şi aştepte cumpărătorul.

Dar cum Împărăţia lui Dumnezeu se ia prin luptă conform Evangheliei, credinţa nu este o achiziţie pentru vremuri grele, ci o veşnică şi dinamică nelinişte.

Numai că Biserica nu pare să fi luat în serios această provocare. Dovadă *Abecedarul micuţului creştin*, manual pentru clasa I elaborat de Patriarhia Română în colaborare cu Ministerul Învăţământului, autor Preot Dr. Ioan Sauca.

O prejudecată favorizată de interdicţia de pînă în 1990 face ca publicul mediu să accepte cu sfială orice tipăritură care vorbeşte într-un fel sau altul despre lucrurile spirituale şi în care numele lui Dumnezeu este des invocat.

Această formă tematoare de respect faţă de Dumnezeu este de multe ori folosită pentru cîştigurile comerţului cu carte, ori înşelată de dragul unei atemporale superficialităţi.

La originile ei se află străvechiul dualism conţinut-formă şi, respectiv, ancestrala gîlceavă a sufletului cu trupul. Editorii de carte religioasă, inocenţi sau nu, mai cred totuşi că "mesajul" e de ajuns şi că vorbirea despre Dumnezeu, teologhisirea, e aptă să transfigureze atît discursul, cît şi, eventual, punerea lui în pagină. Or lucrurile se petrec adesea pe dos: prezentarea "mesajului" compromite o idee generoasă, ca să nu zicem chiar pe Dumnezeu care aşteaptă nu numai respectul fricii, dar şi pe cel al inteligenţei.

Abecedarul micuţului creştin este un astfel de exemplu nefericit.

Autorul său l-a conceput ca pe un fel de breviar de iniţiere a şcolarului în structura anului liturgic, ritmînd diversele povestioare şi poze cu marile evenimente ale calendarului creştin: de la semnul crucii ca formă a participării liturgice se trece la Dumnezeu-Tatăl, creator al văzutelor şi nevăzutelor (îngerii), la rugăciune, ca formă a dialogului de credinţă, la Sfîntul Nicolae (6 decembrie), la Naşterea lui Iisus, apoi la Anul Nou şi, în sfîrşit, la Biserică, apoi la Patimă şi Înviere. Schema doctrinară a acestei organizări are evident la bază Crezul de la Niceea, aşa cum se rosteşte el la fiecare liturghie duminicală. Intenţia pedagogică legitimată de crez mizează mult, cum e şi firesc, pentru un *Abecedar* şi, nu în ultimul rînd, pentru o confesiune iconolatră, pe imagini. Din păcate, acestea pendulează tragic între amatorismul ostentativ şi naivitate, abandonîndu-se pînă la urmă kitsch-ului religios. Din acest punct de vedere, al prezentării grafice, manualele neoprotestante pot fi socotite profesioniste: impecabile, colorate, zglobii, inteligente. În ţările civilizate, catolicii editează manuale vecine cu arta. Ceea ce nu se poate spune despre cele catolice româneşti care pătimesc de diletantism.

Pe urmă, textele *Abecedarului* păstrează cadenţa triumfală a versurilor de tristă amintire ale lui Victor Tulbure. În locul Partidului, autoritatea supremă invocată este, de astă dată, Bunul Dumnezeu. Iată doar un exemplu, pe care aş îndrăzni să-l calific drept perla neagră a ideologiei dumnezeieşti propuse de manual: "Voi înflori prin fapte bune,/ Aşa cum înfloreşte mărul/ Şi-n toată vorba mea voi spune/ De-a pururi, numai adevărul./ Aşa mă leg cu dor fierbinte,/ Să-mi fie fapta şi cuvîntul/ Şi-aşa ajută-mi, Doamne Sfinte/ Cum eu mi-oi ţine legămîntul!" Pentru o civilizaţie a cărţii întemeiată pe Evanghelie, aceste versuri ruşinează duhul creştin. Poate că ele ar fi fost frumoase şi ziditoare înainte ca lumea românească să fi făcut experienţa liturghiei de partid. Nu ne mai aflăm însă în grădinile Raiului, ci într-un univers contaminat ideologic, în care toate marile idei au fost compromise prin discurs demagogic şi nu ne rămîne decît să le reinventăm apelînd la Întrupare, antidot teribil al oricărei îndoctrinări.

Nici micile povestioare pilduielnice nu sînt mai inspirate. Într-una dintre ele aflăm că o femeie avea doi copii: un băieţel şi o fetiţă. Femeia fiind săracă îşi trimite copiii la oraş ca să muncească. Băiatul se face ţesător(!), iar fata "cărăuşă" (termenul îmi aparţine), adică se îndeletniceşte cu căratul pietrelor pentru zidarii de case... Trece vremea şi mama ajunge pe patul morţii. Fiica sa vine s-o vadă. Băiatul, în schimb, nu dă nici un semn de viaţă. După moartea femeii celei sărace, fata se transformă într-o albină lucrătoare, iar băiatul într-un păianjen. Concluzie: "Dumnezeu ajută şi ocroteşte pe copiii ascultători de părinţi!"

Lăsînd la o parte orice tentaţii feministe, nu poţi să nu te întrebi unde este familia creştină în această istorioară, de vreme ce tată nu există, fetiţa face munci de bărbat vînjos, iar băieţelul ţese delicat, şi, pînă la urmă, ne trezim, odată cu moartea mamei, în regnul insectelor?

Oricine a trecut pe la catedră în gimnaziile şi liceele noastre ştie că boala cea mai gravă a învăţămîntului românesc este poate incapacitatea copiilor de a povesti în chip coerent şi plastic o întîmplare. Manualele ar trebui aşadar să stimuleze pofta omului de a povesti, iar cele de religie ar trebui să încurajeze această aptitudine ca pe un semnal al comuniunii. Texte precum cel citat se află însă, în afara oricărei pedagogii creştine. Ba chiar, la nivel religios, pot stîrni nedumeriri. Contextul în care sînt prezentate nu este cel al basmului, ci al credinţei. Biserica propune oare o reflecţie pe marginea metempsihozei? Cine îşi cinsteşte părinţii pe lumea asta are şansa, la trecerea lor pe lumea cealaltă, să se metamorfozeze într-o vieţuitoare de folos? O atare lectură nu este, din păcate, tendenţioasă, ci doar literală, adică în spiritul copilăriei cititorilor. Sigur că şi Iisus vorbea în pilde, dar acestea erau cu totul realiste, inspirate fiind din viaţa cotidiană, tocmai ca să fie pe înţelesul auditoriului. "Metamorfoze" nu se petrec în Evanghelii decît la nivelul diavolului care e izgonit din omul posedat şi trimis într-o turmă de porci. Au loc, în schimb, vindecări minunate şi înmulţiri binecuvîntate ale pîinii şi peştilor, din iubire pentru mulţimile rătăcite şi flămînde.

Interpretarea marxistă a istoriei pare să-şi fi pus amprenta pe viziunea politică a autorului atunci cînd, dintr-o legitimă dorinţă de simplificare, el povesteşte copiilor că "Domnul Iisus Hristos era iubit de popor". După cum bine ştim, Iisus nu era deloc iubit de poporul său care, pus să aleagă între viaţa lui şi cea a lui Baraba, nu a ezitat să-l salveze de la răstignire pe acesta din urmă. Pe Iisus îl iubeau marginalii, refuzaţii societăţii ori intelectualii iluminaţi, şi ei marginali, precum Nicodim.

Dar manualele de istorie falsificată a României şi atîţia ani de aclamaţii ne-au obişnuit să credem că, în general, conducătorii sînt iubiţi de popor. Altminteri, n-ar fi conducători. Iisus nu este un astfel de conducător. Motiv pentru care şi pune ucenicilor întrebarea capitală: "Cine zice lumea că sînt Eu?".

La această întrebare cred că ar trebui să răspundă un abecedar al credinţei creştine. E drept, cel despre care vorbim nu este abecedarul credinţei, ci al micuţului creştin, distincţie semnificativă, dar care obligă cu atît mai mult la un efort de adaptare a "mesajului" la exigenţele – enorme! – ale "receptorului". Nu degeaba literatura pentru copii este un gen atît de dificil.

În cazul unui manual de religie pentru "începători", în afara unui talent cu totul special şi al unui har aparte în redactarea de texte adecvate şi inteligente şi, în plus, conforme cu adevărurile de credinţă ale Bisericii, există întotdeauna o soluţie salvatoare: textele Evangheliilor sinoptice. Evanghelia lui Ioan ar rămîne pentru "avansaţi". Nimic mai simplu, mai plastic, mai "întrupat" şi, în acelaşi timp, mai deschis spre interpretare, imaginaţie şi creativitate decît textele lui Luca, Marcu şi Matei, completate de desene ale copiilor înşişi şi de o anexă cu reproduceri iconografice de calitate. Tradiţia nefiind o altă Evanghelie, ci o lectură luminată a acesteia, e de presupus că nu ar suferi de pe urma unui atare experiement. Dimpotrivă, ar cîştiga astfel o primă bătălie împotriva sectelor de tot felul, a sectarismului şi a superstiţiilor magico-religioase, de care societatea românească nu duce lipsă, în ciuda optimismului ei neclintit în această privinţă.

Tatiana NICULESCU

© S. Ghetie

Ce este "filosofia pentru copii"

„Filosofia pentru copii" este un program complex elaborat în anii 1969-1970 de către prof. Mattew Lipman în cadrul Inst. for the Advancement of Philosophy for Children din New Jersey, adoptat în 1986 ca program de stat în S.U.A. Programul este format din 7 subprograme pentru copii între 6 şi 14 ani. Pentru fiecare secvenţă există un manual pentru copii şi un manual - metodică şi exerciţii - pentru profesori.

Miezul sau ideea programului îl constituie dezvoltarea gîndirii elevilor, necesitatea de a-i învăţa să gîndească dincolo de disciplinele pe care le studiază în şcoală, dar nu independent de ele. Aceasta este o problemă generală, prezentă de altfel în discuţiile cadrelor didactice din mai multe ţări.

Este evident că în şcoală copiii învaţă despre o mare varietate de subiecte. Aproape deloc însă, despre însăşi gîndire. Sau, mai corect spus, despre propria gîndire. Ei nu sînt încurajaţi şi pregătiţi să gîndească despre ei înşişi, să se descopere şi să se integreze prin gîndire în realitate. Accentul pe concretete, pe factualitate pus în şi prin studiul majorităţii obiectelor dezvoltă o oarecare neîncredere în ei înşişi, în posibilităţile intelectuale proprii. A urma drumul problemelor gata puse şi rezolvate de alţii nu are darul de a dezvolta prea mult şi adecvat gîndirea copiilor. Elevilor le este necesară o multitudine de metode care să-i ajute să identifice şi să judece situaţii de cunoaştere şi de autocunoaştere cît mai diverse. Şi nu totdeauna este nevoie de o gîndire algoritmică, nu totdeauna este posibil să se dea definiţii, soluţii etc. standard.

Din ce în ce mai des se invocă şi cere creativitate. Este cunoscut că metode sigure de a face descoperiri nu se pot prescrie, dar este la fel de cunoscut că un anume "antrenament" al gîndirii, o anumită educare a gîndirii creative duce la creşterea potenţialului inventiv al elevilor. Aceasta însă nu se obţine învăţînd obiecte speciale de studiu, ci folosind constant o gamă variată de metode, care, însuşite, să ducă în final, la acelaşi rezultat global: dezvoltarea gîndirii creatoare.

Creatorul programului "Filosofia pentru copii" consideră că manierele obişnuite de a lucra în şcoală induc în final o "charismă negativă" elevilor. Lor le sînt necesare o multitudine de metode, strategii şi tehnici de lucru, iar şcoala de-abia dacă le dă una-două. Posibilitatea de a învăţa în şcoală din experienţa colegilor este foarte redusă, iar posibilitatea de a descoperi prin dialog ideile altora nu este luată în seamă suficient şi cultivată.

În faţa unei asemenea situaţii s-a născut ideea de a introduce filosofia în planurile de învăţămînt ale anilor mai mici. Dar nu se punea problema de a o alătura celorlalte materii; ea urma să fie un "obiect" al cărui rol specific este de a contribui la dezvoltarea generală a gîndirii. Modelul tutelar va fi Socrate. Bătrînul Socrate, arată prof. Lipman, este mereu înconjurat de tineri. El nu este nici frumos, nici urît, nu înzestrarea sa naturală avînd importanţă, ci ceea ce reuşeşte cu sine: el este - pentru că a devenit - un înţelept. Împreună cu cei din jur el caută rezolvarea cîte unei probleme. Modelul acesta s-ar putea aplica şi în oră. Copiii sînt deschişi, curioşi, dornici de a afla şi a înţelege. Ei se lasă fascinaţi de discuţii, în care se antrenează uşor dacă sînt stimulaţi. Ei nu sînt inapţi pentru filosofie. Cu întrebarea lor constantă "DE CE?" ei sînt mai înclinaţi spre gîndirea filosofică decît adulţii.

Dar cum să discute copiii probleme filosofice?

Noutatea manualelor prof. Lipman constă în faptul că sînt scrise sub formă unor naraţiuni şi dialoguri. Personajele principale au chiar vîrsta copiilor cărora le sînt adresate textele, identificarea elevilor cu personajul fiind astfel mult facilitată. Problemele pe care naraţiunile le ridică sînt foarte diverse. De exemplu: distincţiile între unu şi multiplu, parte şi întreg, schimbare şi transformare, asemănare şi deosebire, a face şi a spune, adevăr şi frumuseţe, îndrăzneală şi curaj, criterii şi reguli, drept şi cinstit, metaforă şi analogie etc.; în ce constau relaţiile logice, sociale, de familie, estetice, cauzale, matematice ş.a.; care este înţelesul unor concepte cum ar fi: spaţiul, timpul, legea, valoarea, tradiţia, responsabilitatea, forţa ş.a.

Important este că prin discuţii periodice pe marginea textelor, clasa devine un grup de investigare stimulativ şi cooperativ care susţine şi îmbunătăţeşte capacitatea copiilor de a gîndi. Programul are o temeinică bază filosofică, psihologică, pedagogică. Valenţele lui formative (măsurabile prin proceduri specializate în cadrul programului) au fost deja probate; datorită tuturor calităţilor sale el a fost preluat şi aplicat în multe ţări, manualele fiind traduse în cca. 15 limbi.

Fiind considerat o alternativă eficientă (după unii chiar revoluţionară) pentru învăţămîntul actual, credem că programul "Filosofia pentru copii" ar putea fi aplicat şi în şcoala românească. Efectele sale pozitive nu ar putea să nu apară curînd.

Oricum, primul din cele şapte manuale, cel pentru 6-8 ani, "Elfie" (în româneşte "Sînziana") a fost deja experimentat. Din 1991 şi pînă anul trecut, în Bucureşti şi Braşov, mai mulţi învăţători cuceriţi de idee au urmat cursuri de pregătire. Aveau emoţii cînd au început să-şi ţină obişnuitele lecţii de "dezvoltarea vorbirii" în spiritul pe care l-am descris. Chestionarele pe care, împreună cu părinţii, le-au completat la sfîrşitul anului (în '93-'94, 11 clase din Bucureşti, Braşov şi Iernut au fost angrenate în program) au indicat rezultate precum: citit la prima vedere mai rapid, compuneri scrise cu mare plăcere, curaj în confruntarea cu matematica, gîndire logică, relaţie profesor-elev mai bună, o mai mare toleranţă faţă de fraţii mai mici...

În România, primul "pas" de făcut în favoarea extinderii programului ar fi acesta: să depăşim reacţia negativă, deocamdată extrem de frecventă, faţă de asocierea între *filosofie* şi *copil*.

Doina Olga ŞTEFĂNESCU

O întîlnire gratuită cu absurdul

Eficienţa unui manual se verifică în momentul în care cititorul şcolar este pus în situaţia să reproducă informaţia conţinută în carte şi însuşită prin parcurgerea sistematică sau nu - a volumului. În afara orelor obişnuite de şcoală, cînd lectura are, de cele mai multe ori, caracter provizoriu şi memoria nu acţionează pe durate lungi, asemenea ocazii sînt oferite de către recapitulările specifice finelui de trimestru sau de an şcolar. Celălalt mare prilej de analiză a capacităţii intelectuale a şcolarului este - cum lesne bănuiţi - examenul de admitere, ale cărui probe se bazează pe o bibliografie alcătuită, în marea majoritate a cazurilor, din manuale.

Puţini dintre noi, să recunoaştem, avem suficientă răbdare pentru a citi din aproape în aproape textele obligatorii ale procesului didactic. O dată pentru că sîntem siguri că nivelul scăzut al cunoştinţelor vehiculate în mediul şcolar nu corespunde nicicum nevoilor adulte de informaţie: datele sînt rezumate, explicaţiile păcătuiesc prin simplificarea lor extremă, prin schematism etc. Profesorul, plictisit şi redus la rolul unui adjuvant fizic al impersonalului manual, refuză să fie confundat cu vreo enciclopedie ambulantă. Vine admiterea şi, în disperare de cauză, cu asentimentul tacit al copilului, părinţii - vizibil dezamăgiţi de magistrul bugetar şi convinşi că ştiinţa de carte este apanajul altcuiva, expert în pregătirea candidaţilor - apelează la falsa camaraderie intelectuală a meditatorului. Cînd, însă, nici acesta nu a citit manualul cu atenţie şi preferă lămururile globale disecării textului, nu trebuie să mai mire interpretarea alternativă la care cutează junele aspirant, silit să descifreze, cum poate, ceea ce nu înţelege, în funcţie de ceea ce ştie de la orele de şcoală.

Anul acesta am corectat tezele de Istoria Românilor de la Facultatea de Drept a Universităţii "Al. I. Cuza" din Iaşi. Se cere atîta ştiinţă cît încape în două manuale de "Istorie a Românilor", coordonate de un omniprezent dr. Bogdan Teodorescu; primul se predă în clasa a XI-a (istoria veche şi medie a românilor), iar al doilea în ultimul an de liceu (epocile modernă şi contemporană). Subiectele alese în ziua examenului cu pricina (6 septembrie), sunau astfel: 1. Pregătirea şi desfăşurarea războiului din anii 105-106; cucerirea Sarmizegetusei Regia; 2. Unitatea culturală în secolul XVI - preludiul faptei lui Mihai Viteazul; 3. Prima constituţie internă românească: geneză, principii, sistem electoral; 4. România în relaţiile internaţionale în perioada anilor 1930-1936; Nicolae Titulescu şi politica securităţii colective. Oricine are cărţile la îndemînă poate observa că temele preiau titlurile unor paragrafe din ultimele ediţii: 1. manualul de clasa a XI, p. 119-122; 2. acelaşi manual, p. 276-278; 3. manualul de clasa a XII-a, p. 112-114 şi 4 idem, p. 280-283.

În continuare, vă voi face dovada lecturii alternative, care-i apropie pe candidaţi, fără ca ei să intenţioneze aceasta, de exerciţiile metatextuale născute în post-modernism. Bine aţi venit la întîlnirea cu absurdul!

1. Pregătindu-se pentru al doilea război dacic, Traian iniţiază construirea unui celebru pod peste Dunăre, care, după dispoziţia "geografică", poate fi "marele pod de la Dîmboviţa", sau "de la Cernavodă" sau, mai precis, "de la Adamclisi". Speriat de venirea "legiunilor prevăzute cu artilerie şi tunuri", "Decebal a trimis un călugăr la Roma". Inutil, căci "împăratul românilor, coborînd de pe tron", întăreşte "limes-urile de la frontiere", oprindu-i pe daci să-i hărţuiască pe romani sau să implore pacea. Lupta e grea: "Traian luptă corp la corp alături de armata sa", ceea ce nu împiedică, totuşi "să fie reprezentat pe Columnă ca făcînd din mînă unei femei dace". În fine, "statul dac al rasei trace" se prăbuşeşte sub loviturile atacatorilor. Romanii pătrund în Sarmizegetusa. Relatarea asaltului diferă de la autor la autor, deşi mulţi invocă aceiaşi scriitori antici care, morţi de atîta vreme, nu mai pot deloc protesta cînd sînt citaţi pentru fapte inexistente.

Manualul descrie căderea capitalei în termeni apocaliptici, pe care majoritatea candidaţilor i-a reţinut **tale quale**. Pe Columnă, scena în care doi pileaţi împart apă locuitorilor este "de un dramatism zguduitor". Ei bine, fie el "uluitor", "groaznic", "zguduitor", chiar "zgudurător", "dramatismul" semnează condica pentru fiecare teză. Supliciul setei le pare unora insuficient, şi în consecinţă "romanii distrug instalaţiile de apă, făcîndu-i pe daci să sufere de foame". Textul din carte îi omoară pe apărătorii Sarmizegetusei de mai multe ori (de sete, de oboseală), însă foamea, deşi absentă din inventarul ororilor, sporeşte - nu-i aşa? - "dramatismul". Pătrunşi în cetate, romanii îl salută **Imperator** pe Traian, adică îl aclamă ca suprem comandant, victorios şi ajutat de Fortuna în război. Nimeni nu le-a explicat ce reprezintă salutul roman; ca urmare, cei nelămuriţi "traduc": "romanii incendiază cetatea, făcînd semn cu mîna împăratului victorios". Tot dînd din mînă, romanii organizează prinderea lui Decebal, care moare spectaculos, oferind veritabile pilde de vitejie. El "va reuşi să fugă împreună cu un grup de simpatizanţi" şi va lua tragica hotărîre de a se sinucide "de teama faptului că va fi torturat şi necinstit de către romani". Variantele morţii sînt cinematografice: "urmărit de soldaţii romani, îşi taie capul" sau, mai rău, "scapă din mînă tradiţionala sabie, cu mîna stîngă înalţă scutul înfigîndu-şi-l în inimă". Proba incapacităţii noastre de a fi la înălţimea înaintaşilor se vede şi aici: mai putem noi astăzi să murim aidoma lui Decebal, cu un scut în inimă?!

Nici triumful învingătorului Traian ("sărbătoarea triumfului") nu trezeşte întrebări referitoare la sens. candidatul explică tot: "este puterea sărbătorită de care el se bucură"!

"Trecînd Dunărea pe un pod de gheaţă în vara lui 105", Traian purcede la romanizarea Daciei, proces "care înseamnă transferul populaţiei dintr-un loc în altul şi învăţarea obligatorie a limbii latine". Şi ca romanizarea să nu fie prea amară, "se dădea voie la realizarea căsătoriilor dintre romani şi daci". **Quod erat demonstrandum!** "Acest război", purtat de "imperiul roman condus de regele Traian", "va deschide drum către romanizarea spaţiului carpato-danubiano-pontic şi drum către Sarmizegetusa".

2. Subiectul mi-a atras atenţia asupra unor splendide mostre de bolboroseală cu metafore, strălucitoare în manual şi, de la sine înţeles, strălucitoare în teze: "Circulaţia mărfurilor şi a oştilor, aceleaşi drumuri peste Carpaţi şi marile cursuri de apă (...) au apropiat oamenii şi i-au făcut de timpuriu să înţeleagă desprinderea lor dintr-un trunchi comun şi nevoia de a se regăsi împreună. De multe ori, în bagajele negustorilor şi diplomaţilor s-au găsit cărţi, scîntei de suflet şi spirit mereu călătoare întru pregătirea unirii de atîta vreme aşteptată. Este dovedit că (...) minunatele tipărituri româneşti, adevărate incunabule, au circulat peste întreaga întindere a spaţiului etc. etc. "(p. 277). "A se regăsi împreună", "scîntei de suflet şi spirit", "unirea de atîta vreme aşteptată", "incunabule adevărate"? Desigur: "împodobită ulterior cu basoreliefuri, cartea avea o circulaţie restrînsă, ca incunabul", "este astfel dovedit că în secolul XVI s-au găsit în bagajele şi valizele negustorilor şi diplomaţilor cărţi, adevărate incunabule şi scîntei de spirit", "în geamantanele şi bagajele călătorilor de o parte şi de alta a Carpaţilor se aflau cărţi pentru păstrarea şi răspîndirea evenimentelor istorice". Apare, mai jos, Apostolul lui Dimitrie Liubavici, repede transformat în "Viaţa sfîntului Dimitrie Leibovici". Scînteie de spirit, nu? Românii abia aşteptau unirea, că, vorba aceea, "încă de la începutul secolului XVI transilvănenii ştiau că o să vină Mihai Viteazul". În condiţiile în care "circulaţia cărţii s-a intensificat o dată cu circulaţia turismului", ne este limpede că "omul fără scînteie de spirit este ca o pasăre fără tril"! La aşa activitate, nu ne miră că "diaconul Coresi a scris **Pisania**" şi că "prima carte în limba română este incunabulul **Scrisoarea lui Neacşu de la Cîmpulung**". Toate sînt "incunabule de scris românesc". Chiar dacă, fie şi prin mijlocirea tiparului, "fapta lui Mihai Viteazul nu este numai fapta lui" (manualul o confirmă, enumerînd şi contribuţia marii mase de români verzi la realizarea unirii de la 1600), el a fost totuşi primit, "în fiecare localitate, cu urale şi aplauze", de către oameni al căror "manual religios era Biblia" şi ale căror "şcoli supravieţuiau pe lîngă biserici".

Nu mai menţionez aici că paragraful de la p. 278 introdus de adversativa "deşi" este în aşa fel construit, încît pare "o pasăre fără tril". Vă las să vă delectaţi cu "scînteia de spirit".

3. În manual, dincolo de proasta structurare a informaţiei - dezorganizată, fără coerenţă logică în demersul explicativ - "scînteile" lipsesc. Nu lipseşte inventivitatea candidaţilor, care se străduiesc să convingă lumea că "regele este neviolabil", că "teritoriul este inamovibil", că, în general, "oamenii erau inviolabili". "După alegerea, în urma plebiscitului" a prinţului Carol, acesta "obţine drept de veto şi mai tîrziu va cere unul mai competent". Este de bănuit că nu se va opri aici, căci "are puterea să convoace şi să distrugă Parlamentul". Acestuia din urmă nu-i mai serveşte "dreptul la legiferare şi interferare", chiar dacă este compus "din masculi cu drept de vot de peste 30 de ani". Cînd, în stat, "puterea legislativă era deţinută de Puterile Centrale", nu te mai miri că "toate pedepsele se execută de către Curtea de Casaţie", care... sparge tot!!

4. Pe Titulescu îl ştie toată naţiunea. Ce nu se ştie, însă, este că el, pe lîngă faptul că a fost ministru de externe (după alţii, prim-ministru), a acoperit şi funcţia de "şef al securităţii colective", ducînd, evident, "o politică de securitate colectivă împotriva legionarilor şi a Gărzii de Fier". Ce vremuri! Pe atunci, "deşi Hitler a făcut cunoscută ideologia sa prin cartea **Ţara mea** - eventual **Main Kaft**(!) - "ţările europene s-au făcut a nu înţelege adevărata natură a ideologiei naziste", preferînd rezolvarea "chestiunilor litiginoase".

După simfonia erorilor, am voie să cred că greşelile candidaţilor reprezintă suma neînţelegerilor iscate de manuale. Texte încîlcite şi aglomerate abuziv de date, unele inutile, altele reproduse defectuos; "beţia de cuvinte", nerespectarea criteriilor formale de construcţie logică a enunţului, aşează aceste cărţi în categoria eşecurilor didactice cu grad înalt de periculozitate. Mi se poate reproşa că autorii nu sînt responsabili de imbecilitatea unor candidaţi. Perfect adevărat, dar să nu uităm că greşeala de concepţie atrage greşeli de interpretare, autorizate şi de către profesor, primul "hermeneut" al textului, şi de către elev, receptor necritic al conţinutului. Am ales varianta definirii cauzei prin caracteristicile efectelor produse şi o găsesc relevantă nu doar pentru calitatea manualului, cît pentru nivelul învăţămîntului mediu românesc, raportat la sfera disciplinei numită "Istorie".

Mihai Răzvan UNGUREANU

Un autor acuză

Ce crede Bogdan Teodorescu, profesor de istorie şi inspector de specialitate în Ministerul Învăţămîntului, despre opera didactică la care este coautor?: "Aceste cărţi de istorie au fost elaborate foarte repede şi, cînd ele nu vor mai exista, mulţi vor ajunge muritori de foame, pentru că ocupaţia lor e critica manualelor. Autorii, şi eu printre ei, sîntem foarte conştienţi de limitele lor. Aş fi fericit ca, la concursul de manuale, să avem o avalanşă de proiecte noi. Dar pînă atunci e nevoie să suportăm aceste cărţi şi corect ar fi, cînd le analizăm, să punem, obiectiv, pe o coloană lucrurile bune şi pe alta lucrurile rele, nu să facem din istoria de liceu ciuca bătăilor! Ea conţine fapte despre care nu s-a vorbit înainte de '89: monarhie, structura partidelor şi perioada comunistă. Eu i-aş ruga pe distinşii profesori universitari: arătaţi-mi, domnilor, o universitate care să fi anunţat măcar un proiect de sinteză a istoriei naţionale! "

De ce nu încercaţi o colaborare cu universitarii? - iată o întrebare care nu şi-a mai avut rostul. În cîmpul istoriei pare să se fi pronunţat, cu destulă patimă, un divorţ între mediul ministerial şi cel academic. Am recunoscut, în discursul dlui Teodorescu, toposul "universitarului steril", răutăcios faţă de efortul plin de abnegaţie al "dascălului productiv". Un fel de fabulă gen "Viespea şi albinuţa". Un fel de "noi muncim - şi ne e greu" contra "ei gîndesc, şi le e uşor". Sper să mă fi înşelat.

...Întrebat ce crede despre "Istoria... " lui Vlad Georgescu, Bogdan Teodorescu răspunde că a lucrat cu ea pe masă. **(D.V.)**

© S. Gheţie

Istoria românilor de a patra, repovestită pe înţelesul adulţilor

© S. Ghetie

Nu destabilizez, nu defăimez, nu trădez. Sînt român şi cred că nimic din ceea ce este românesc nu mi-e străin. Iar povestea pe care o voi spune astăzi este chiar istoria poporului meu. **Toate faptele şi întîmplările cuprinse în istorie sînt povestite întocmai cum s-au petrecut ele.** Eu nu fac decît să povestesc ce-au povestit alţii (recte prof. univ.dr. Dumitru Almaş) în "Istoria românilor"*, un manual aprobat de Minister, valabil pentru voi toţi, copiii din clasa a IV-a, de pe cuprinsul acestei patrii comune şi indivizibile pentru toţi cetăţenii săi, fără deosebire de rasă, de naţionalitate, de origine etnică, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenenţă politică, de avere sau de origine socială. aşa cum ne învaţă articolul 4 din Constituţie. Ca să nu se spună că zic poveşti, am reprodus cu bold (cu litere îngroşate, adică) propoziţiile şi frazele pe care le-am cules din manual. Iar de la mine am pus numai cîteva propoziţii, aşa, ca să mai scurtez puţin povestirea, s-o fac mai curgătoare. După cum urmează:

Poporul român are o istorie foarte zbuciumată, şi deci interesantă şi bogată în fapte de vitejie şi eroism. Strămoşii poporului nostru au fost dacii şi romanii. După lupte seculare, care au durat o vreme, străvechiul pămînt al Daciei a fost cucerit de către romani. **Trăind şi muncind împreună în aceleaşi oraşe şi sate ale provinciei Dacia, încetul cu încetul, dacii şi romanii s-au contopit unii cu alţii, din această contopire daco-romană s-a născut un nou popor: poporul român** (p.17). Acuma, fie-ne îngăduit să facem un salt de aproape două milenii, o perioadă în care respectivul popor, vremelnic despărţit în state diferite, a dat numeroase lupte, sub conducerea unor domnitori buni, curajoşi şi înţelepţi. În această perioadă - sugerează manualul - ideea independenţei şi unităţii naţionale a însufleţit istoria românilor. Din an în an şi din veac în veac (de la pag. 17 la pag. 84) am ajuns, cu istoria poporului român, în preajma anului 1848. În preajma acestui an, **munca stăruitoare a poporului a făcut ca în Ţările Române să sporească bogăţiile. Românii au învăţat să iubească tot mai mult patria. În revoluţie, poporul român a înţeles că are destulă putere şi pricepere ca să alunge oamenii vechii orînduiri şi să întocmească o orînduire nouă, mai bună.** (p. 91) **În anii următori, poporul întreg a luptat pentru Unire, socotind-o scopul cel mai înalt al vieţii. Nici marii boieri, nici sultanul, nici împăratul Austriei n-au putut înfrînge voinţa poporului care a ales ca domn în Moldova, la 5 ianuarie, pe Alexandru Ioan Cuza. Poporul nu s-a lăsat înşelat** - zice acelaşi manual - **şi i-a silit pe deputaţi să aleagă domn al Munteniei tot pe Alexandru Ioan Cuza.** (p. 75) **Alexandru Ioan Cuza, datorită unor cauze interne şi externe, a abdicat în 1866. În locul lui, a venit un nou domn, din Germania, prinţul Carol.** (p.97) **Domnitorul Carol I s-a dovedit un bun gospodar, îngrijindu-se de liniştea şi propăşirea ţării.** Pe vremea lui, **după cinci veacuri de lupte şi jertfe eroice, greaua şi îndelungata bătălie pentru cucerirea independenţei României s-a încheiat cu victoria din 1877-1878, care împlinea, în sfîrşit, unul din marile visuri ale întregului popor român** (p.102). **A sporit mult şi numărul muncitorilor. Muncitorii nu trăiau prea bine. Patronii, adică proprietarii fabricilor, puteau reduce salariile şi concedia lucrătorii cînd voiau.** (p. 105). **Un fapt însemnat este că, în acea vreme, muncitorii din toată lumea au hotărît ca ziua de 1 Mai să fie zi de sărbătoare a muncii şi înfrăţirii muncitorilor.** (p. 111). **Vitejia cu care poporul român şi-a apărat ţara, în vara anului 1917, a impresionat întreaga lume. Germanii n-au putut ocupa toată România aşa cum se făleau. Înfrînte, Germania şi Austro-Ungaria au cerut pace** (p.113). Iac-aşa, dragi copii, în scurt timp se realizează Marea Unire din 1918, un vis străvechi al poporului român. **În tot cursul istoriei, de la zămislirea lui, poporul nostru a dus o luptă necurmată pentru libertate şi unire** (p.116). În perioada interbelică, timpul nu prea mai are răbdare. Autorul manualului - aşijderea. Iar noi - nici atîta. Între 1918 şi 1940, adică între pag. 118-120, **ani de zile, poporul a trebuit să muncească din răsputeri pentru a vindeca rănile războiului. Dar nu întreg poporul era mulţumit. Strîngeau averi şi trăiau bine mai aleş cei care, în timpul războiului şi îndată după pace, au acaparat multe din averile ţării: moşii, fabrici, sonde, bănci. Deşi aveau drept de vot, ţăranii, muncitorii, oamenii săraci nu puteau participa la conducerea ţării. Viaţa i-a îndemnat pe muncitori să-şi reorganizeze Partidul Social Democrat care în 1921 s-a transformat în partid comunist. În anul** (p.106). Nici ţăranii n-o duceau grozav. În 1907, **înarmaţi cu furci şi coase, cu ciomege şi topoare, ţăranii au atacat conacele şi hambarele boiereşti, au ars registrele cu învoieli, în unele locuri au început chiar să împartă moşiile. Mulţi oameni luminaţi, de atunci, ca de pildă marele cărturar N.Iorga, au luat parte ţăranilor.** (p.108). **Apoi, soldaţii germani au pornit la atac. Dar, spre marea lor uimire, au constatat că din gropi de obuz, din frînturi de tranşee, din rîpe, ostaşii sar la luptă, cu grenade, cu baioneta, şi opresc puhoiul duşman. Mulţi români luptau chiar numai în cămaşi; şi cînd nu mai aveau gloanţe, loveau cu patul puştii în cei care veneau să le contropească pămîntul strămoşesc. 1924, acest partid, datorită politicii sale antinaţionale, a fost interzis prin lege. Muncitorii, îndeosebi ceferiştii şi petroliştii, nemaiputînd îndura viaţa grea, salariile mici şi munca istovitoare, au făcut greve. Nici ţăranii nu trăiau bine. În general, economia românească a progresat mult în perioada interbelică.** Şi uite-aşa ajungem la al doilea război mondial, povestit pe trei pagini, dintre care una jumate cu poze. La sfîrşitul lui, **conform înţelegerii de la Ialta dintre Marile Puteri aliate în lupta contra Germaniei, în ţările intrate în sfera de influenţă sovietică au fost impuse guverne comuniste, care au îndepărtat din viaţa politică forţele democratice, instaurînd dictatura partidelor comuniste. Mulţi fruntaşi ai culturii româneşti şi oameni politici au fost închişi.** După închiderea acestor intelectuali şi politicieni, după abdicarea regelui Mihai I, un gol istoric se întinde. **Regimurile comuniste din statele europene au fost înlăturate în 1989. În ţara noastră, îndepărtarea acestui regim s-a făcut prin Revoluţia din Decembrie 1989, cînd România a păşit pe calea democraţiei şi a libertăţii.** Şi cu asta, punct, urmează concluziile: **De-a lungul istoriei, după cum aţi văzut şi aţi învăţat, poporul român a trecut prin multe şi mari necazuri şi primejdii. Şi, pînă la urmă, muncind cu dăruire, luptînd cu vitejie şi cu încredere în puterea şi în dreptatea lui, iubind patria şi libertatea mai mult ca orice, a ajuns cu demnitate la liman şi la lumină.**

Acesta-i scopul de bază al istoriei naţionale, nesecat izvor de învăţăminte şi înţelepciune.

Mai departe nu mai scrie nimic în carte. De e vreun sens în asta, îl ştie Dumnezeu. Dar eu nu-l pot desprinde din manualul meu. De aici mi se trage un anume inconfort intelectual. Iar de la inconfort la dramă intelectuală nu-i decît un pas şi fandacsia-i gata. Ceea ce mă-ndeamnă să formulez, nedumerit, următoarele

Întrebări şi teme pentru acasă

1. În afara vitejilor domnitori şi voievozi - care au avut înţelepciunea de a se pune, la momentul oportun, în fruntea poporului - şi-or fi făurit masele române, singure-singurele, istoria? Că noi, din manual, înţelegem că doar poporul suveran a făcut şi revoluţiile, şi războaiele, şi Unirea, la care a visat necontenit, încă de cînd se mai contopeau dacii cu romanii.

2. Să fie istoria românilor o teleologie? Adicătelea, să fie dumneaei o doctrină bazată pe ideea de sfîrşit, de finalitate? Se rezumă, oare, această finalitate la faptul de a ajunge - prin muncă, luptă, încredere şi patriotism, aşa cum zice în manual - la liman şi la lumină? Care liman? De unde vine lumina?

3. Dacă am ajuns deja la liman (aşa cum tot manualul ne învaţă) să deducem, oare, că pentru noi, românii, istoria s-a sfîrşit? Să fi fost oare autorul un adept al teoriei lansate de un reprezentant al poporului american, dl. Francis Fukuyama?

Iar mai departe nici nu îndrăznim să ne mai întrebăm. Căci dacam formula numai cîteva nelămuriri legate de maniera în care sînt relatate anumite fapte şi întîmplări (petrecute numai de la paşopt încoace), ei bine, ar însemna să punem sub semnul întrebării însăşi Istoria Românilor. Or - v-am mai zis doar - **"toate faptele şi întîmplările cuprinse în istorie sunt povestite cum s-au petrecut ele"**. Eu n-am făcut decît să povestesc ce mi-au povestit şi mie alţii. Iar povestea pe care v-am spus-o a fost chiar istoria poporului meu. Mai departe, dragi copii, ajunşi la liman şi la lumină, aveţi grijă singuri: Nu trădaţi, nu defăimaţi, nu destabilizaţi!

Viorel MOŢOC

---

* Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., Bucureşti, 1995.

Istoria se va preda altfel

La secţia Curriculum a Institutului de Ştiinţe ale Educaţiei, institut patronat de Ministerul Învăţămîntului, e reconfortant să afli că există cercetători şi profesori care au regîndit noile programe pentru istorie. Cea pentru clasa a V-a - e gata. Programele acestea, explică Monica Dvorski, au în centru elevul: "Ce aşteptăm noi de la el, săracul? Să înveţe să gîndească timpul şi spaţiul istoric, cauzalitatea, schimbarea, să compare două ipoteze asupra unei realităţi istorice. Şi cît de mult îl ajutăm să ajungă acolo unde aşteptăm? În orice caz acest accent pe elev schimbă statutul profesorului. El nu-şi va mai putea recita lecţia în faţa clasei, fiindcă manualul nu va mai fi un simplu expozeu: condiţii internaţionale, politică internă, concluzii, apoteoză. Manualul va oferi imagini, exerciţii, texte de comentat, documente primare. Iar profesorul va fi responsabilizat, va avea de ales între mai multe manuale". Colega dnei Dvorski, Laura Căpiţă, adaugă: "Cantitatea ideilor de-a gata va fi redusă. Totuşi aşa-numitul conţinut nu va fi în scădere, ar fi păcat să pierdem acest relativ avantaj pe care-l avem faţă de occidentali. Doar că profesorul poate spune: dom'le , eu o să am cam multe de făcut!" De-aceea, Institutul a trimis în şcoli primele proiecte de programe, iar testarea naţională dovedeşte că 97% dintre profesori sînt de acord cu această provocare. "Curricula" - nu sînt, aşadar, un produs de laborator.

Dificultăţi au fost destule: cercetătorii au propus, la clasele V-VIII, ca istoria României să fie integrată în istoria universală. S-au trezit bănuiţi că au fost "cumpăraţi de puteri străine pentru ca elevii români să nu mai devină patrioţi". Deocamdată, se prevăd 3 ani de istorie universală (şi română) şi unul (clasa a VIII-a) de istorie a României, grupul de lucru subordonat Consiliului pentru Curriculum mai deliberează. Istoria României sau "a românilor"? Cercetătorii optează pentru primul titlu. Dar asta stîrneşte discuţii aprinse. "Să ţinem cont - punctează Ioan Grosu - istoria e o materie aflată sub supraveghere. Acest curriculum vine după ani de istorie gîndită ca înşiruire de personalităţi pozitive care ar fi întruchipat năzuinţele «maselor». Mi-aş dori să ne întoarcem la Jules Michelet, la o istorie în care să-şi facă loc cotidianul, din care elevul să afle cum era un banchet în antichitate, cu cît era vîndut un sclav - nu din necesitatea de a dezvolta anecdoticul, ci ca suport concret în predare. Pe urmă, ar fi bine să reuşim performanţa de a nu mai ascunde realităţi, cu riscul de a ataca nişte tabu-uri. Eludînd adevărul, se ajunge la efecte groteşti, ajungem iar la mitologia politică. Istoria trebuie să scape de teribila minciună care circulă prin ea".

Interlocutorii mei nu ascund că s-au gîndit să facă şi manuale. Să le aşteptăm. **(D.V.)**

Despre o politică a trei sferturilor de măsură

Pot spune că în funcţie de operaţiile estetice suferite sau nu pe parcurs de manualele de Limba şi literatura română pentru licee, fiecare dintre ele prezintă actualmente un regim specific al carenţelor. În consecinţă, privite "in corpore" ele oferă imaginea unui ansamblu eteroclit cu grade de normalitate diferite şi, în plus, imperfect articulat sistemic. După părerea mea, trei ar fi motivele care au dus în condiţii bine determinate la prezenţa acestor "inadecvări": a) o strategie metodologică discutabilă; b) subiectivismul autorilor privind anumite criterii de alegere ale canonului şcolar; c) o superficialitate nejustificată în abordarea unor secţiuni sau capitole. Trebuie spus că rezultanta acestor vectori negativi, vizînd aparent nivelul orizontului informativ al elevilor ("faţa"), îl afectează implicit şi pe cel formativ ("reversul"), relaţia cauzală fiind în acest caz una de periculoasă reciprocitate. Oricum, dacă potrivit lui U. Eco literatura este o metaforă epistemologică, orice adevărată formare este un fel de metaforă afectivă, depinzînd adică de forţa de seducţie a obiectului formativ. În fapt, numai ceea ce iubeşti te poate forma, restul – nu-i aşa? – fie te de-formează, fie te "păstrează"... inform. Cum literatura română este un organism spiritual viu, o fenomenologie, mi se pare deci nu doar util, dar şi mai plăcut pentru un elev (obişnuit) să o poată aprecia ca atare, reuşind astfel mai uşor să şi-o apropie. Întrebarea e în ce condiţii.

E greu de spus dacă actualele manuale au cu adevărat un astfel de rol formativ în ansamblu; pe de alta, admiţînd că această bună posibilitate a formării există totuşi, este ea oare neapărat condiţionată de prezenţa unei informări oneste, pe cît posibil complete? Mă tem că nu. În realitate, "seducţia" necesară formării nu exclude în mod obligatoriu prezenţa secvenţială a unei manipulări mascate. Înainte vreme ni se împuia capul pînă la alienare cu teza execrabilă a "formării" omului nou inclusiv prin intermediul manualelor de literatură. Adevărul banal era că acestea doar de-formau şi nimic mai mult. Realismul socialist, tezist prin definiţie şi profund antipatic în conţinut, putea eventual, ca matrice didactică, doar să dezguste adeseori definitiv de literatura română pe un elev, în nici un caz să-l determine să o mai şi iubească, deci să-l formeze. După revoluţie s-a petrecut însă un fenomen interesant. Arbitrariul ingerinţelor politicului (mamutul...) în "treburile interne" ale literaturii, presupunînd în esenţă o manipulare explicită prin omisiune, a evoluat treptat către o politică tot mai insidioasă a manipulării implicite prin deriziune. Faptul e – explicabil, nu? – cu deosebire prezent în cazul noilor manuale pentru clasele a XI-a şi respectiv a XII-a. Din păcate însă, în ceea ce-l priveşte pe ultimul (singurul în proporţie de 95% înnoit) ajunge să sară de-a dreptul în ochi...

Cînd în urmă cu doi am am devenit student al Facultăţii de Litere din Bucureşti, manualele acestea abia apăreau. Evenimentul fusese de natură a-mi prilejui o vagă frustrare (că m-am născut prea devreme), dar şi o curiozitate melancolică la început, oarecum profesională mai pe urmă. După ce le-am parcurs, am rămas uşor pe gînduri. Parcă, parcă ceva nu era totuşi în regulă. Şi concluziile nu au întîrziat să apară... Avusesem, ce-i drept, "privilegiul" de a cunoaşte direct şi manualele pe "stil vechi" de dinaintea lui 1989 şi pe cele "plivite" de pînă în 1993, întrucît, după absolvirea în 1990 a liceului am urmat pentru liniştea mea şi o facultate tehnică pînă să mă hotărăsc în sfîrşit pentru Litere. În liceu avusesem faţă de manualele de literatură o atitudine destul de stranie: le citeam întotdeauna la începutul anului şcolar cu acelaşi interes cu care citeşti, uneori, din plictiseală un roman poliţist mediocru, dar relaxant şi pe alocuri amuzant. După aceea nu le mai deschideam decît cu totul întîmplător în restul anului. O dată i-am răspuns unui coleg nedumerit de indiferenţa mea faţă de manual, că numai proştii şi tocilarii şi-ar pierde prea mult vremea cu aşa ceva. Nu mai e nevoie să spun că aşa şi era în bună măsură, cîtă vreme dincolo de orice alte naivităţi de interpretare literatura interbelică era ciopîrţită, iar cea contemporană prezentată ca o fantoşă patriotard-proletcultistă, în stilul celui mai autentic "langage de bois". Totuşi dezinteresul meu nu era decît o formă a mecanismului de apărare împotriva unor concepţii didactice osificate. Deşi pasiunea statornică pentru literatură cumulată cu refuzul oricărei înregimentări canonice forţate îmi dăduse o faimă iluzorie de "tip care se pricepe", eram, dincolo de orice aparenţe, extrem de vulnerabil, cu goluri mari de informaţie sistematizată pe care mă străduiam să le umplu aşa cum puteam, rezultatul fiind însă pînă la urmă doar un diletantism entuziast. Cu mai multă înţelegere şi cu un interes justificat mă pregăteam totuşi pentru Facultatea de Litere, am citit după cîţiva ani manualele apărute curînd după 1989. Două dintre ele (cele pentru clasa a IX-a şi a X-a) au rămas în vigoare şi azi. O parte din cele pentru anii terminali au intrat finalmente în componenţa actualului manual pentru clasa a XI-a, reformulat după un criteriu cronologic şi căruia i s-a adăugat pe parcurs doar un capitol, acela despre Ion Pillat. Lucru interesant şi – zic eu – simptomatic: multe capitole din aceste manuale datează din perioada 1985-1986, fiind practic decupate şi folosite după o tehnică a montajului, fără vreo modificare ulterioară. Să fie oare aceasta, ca şi supravieţuirea vreme de şase ani a manualelor pentru clasele IX-X, o probă de validitate a lor, fie şi datorită abordării unor perioade literare imune la imixtiunile subiectivităţilor estetico-politice? Da şi nu. Carenţele există şi trebuie, în consecinţă, corectate. Iată o mostră: la pagina 208 în cadrul sintezei "Proza epocii de la 1848" sînt prezentate principalele direcţii ale prozei cultivate la începutul epocii moderne pe primul loc (cel puţin ca enumerare) fiind menţionată descrierea de călătorii, care departe de a fi un oarecare "genre mineur" este unul reprezentativ şi emblematic chiar pentru contextul epocii pre şi postpaşoptiste. Or, aceasta solicita, cred, o abordare specială, mai mult decît o sumară trecere în revistă, cu atît mai mult, cu cît un adevărat maestru al genului, Ion Codru Drăguşanu, este abia menţionat în treacăt printre alţii (la pag. 208 şi 237), deşi i s-ar fi cuvenit, pe merit şi pentru o mai bună ilustrare a speciei literare în cauză, un capitol. E drept că nici contemporanii săi nu i-au dat prea multă atenţie, dar asta nu înseamnă defel că "peregrinul" nu rămîne unul dintre autorii cei mai interesanţi ai vremii. Aş mai atrage atenţia şi asupra absenţei unei sinteze finale – spre deosebire de cazul celorlalte manuale. Destule carenţe, mai mărunte, există şi în cuprinsul manualului pentru clasa a X-a. De pildă, la capitolul dedicat lui Al. Macedonski nu se prezintă o definire a parnasianismului, ca de altfel nicăieri altundeva, deşi, culmea, se vorbeşte despre parnasianism. Oarecum asemănător stau lucrurile şi în ceea ce priveşte naturalismul, cu toate că se studiază şi o... nuvelă naturalistă ("În vreme de război" de I.L. Caragiale), dar acestea sînt, pînă la urmă, vicii minore, motiv pentru care mă simt obligat să revin la fondul problemei.

Ciudat mi se pare că, deşi în debutul manualului pentru clasa a XI-a, pag. 3, într-o enumerare a "celor mai importante personalităţi ale literaturii române interbelice", este citat şi Mateiu Caragiale, nu i se acordă totuşi decît un spaţiu modice la capitolul "Lecturi suplimentare". Sigur că nu e nevoie să spun ce reprezintă el nu numai ca valoare în sine, ci şi ca forţă de iradiere în cîmpul literar. De asemenea, nimic despre nuvelistica lui I. Vinea ("Paradisul suspinelor" ar fi meritat poate o observaţie specială), despre nuvelistică în general. Un prozator cu realizări notabile precum Anton Holban nici nu este amintit. Exemplele ar putea continua: Bacovia este studiat în continuare numai cu partea simbolistă a operei sale – nimic însă despre poetica înnoitoare din "Comedii în fond" sau chiar "Stanţe burgheze" (deşi aceasta a apărut totuşi în 1946), cu toate consecinţele pe care le implică în evoluţia ulterioată a poeziei româneşti, chiar pînă în postmodernitate. Impresia generală pe care o oferă manualul este aceea a unei liste incomplete de autori analizaţi, precedate de un breviar mult prea subţire şi destul de puţin relevant. Ar fi poate prea mult să-i acuzăm pe autori de partipris-uri, mai exact spus, de inapetenţă pentru literatura mai puţin canonică, deşi faptul riscă să pară o evidenţă. Nu trebuie omis că manualul este mai mult un simplu colaj din capitole aparţinînd unor manuale mai vechi. Aşadar s-ar impune mai degrabă un alt tip de abordare – poate, de ce nu, una care să conţină alternant capitole de sinteză (de sine stătătoare), despre avangardă, despre proza estetizantă, despre nuvelistică etc. Deci o altă strategie metodologică, întrucît criteriul exclusiv al personalităţilor reprezentative este în multe situaţii irelevant pentru un fenomen literar în ansamblul său. Dar, vorba cacofonicei reclame: "La ce bun atîta muncă cînd e gata preparat".

Manualul de clasa a XII-a se dovedeşte însă a fi cel mai criticabil prin inegalitatea sa şi, în particular, prin unele subiectivisme condamnabile pentru un manual cu adevărat nou, care a beneficiat în plus şi de o perioadă mai lungă de elaborare. Autorii au totuşi elementara prudenţă de a se justifica în "Argumentul" introductiv, afirmînd că: "... în absenţa firească (...) a unui canon omogen validat de critică, selecţia operată de curriculum poate fi discutabilă în actualul context cultural, în care orizontul de aşteptare a devenit extrem de instabil". Sigur că nu se pot omite meritele indenegabile ale manualului care conţine şi realizări cu totul stimabile. Aş cita în acest sens tot corpusul rezervat "Literaturii române interbelice – continuare", tratarea consistentă a literaturii promoţiei şaizeciste, ca şi fericita introducere cu o justă considerare acordată unor scriitori, precum Radu Petrescu şi N. Steinhardt. Şi totuşi, şi totuşi: de ce neapărat includerea lui Peter Neagoe (mai puţin reprezentativ) la capitolul "Scriitori români din alte literaturi" în locul, de pildă, al unui autor cu adevărat important, precum poetul Ştefan Baciu? De ce era oare neapărat necesară introducerea lui Paul Everac, fie şi la... opţional, cînd nici lui Adrian Păunescu nu i s-a acordat această favoare? Nu mai spun că nu se suflă nici un cuvînt despre poezia novatoare a liricilor de naţionalitate germană Herta Müller, Richard Wagner, William Totok, Rolf Bossert etc. sau despre poezia deliricizării promovate de grupul "Echinox". În fine, dar nu în ultimul rînd, ci chiar dimpotrivă, cvasiignorarea, tratarea în totală deriziune a generaţiei optzeciste care ar fi meritat o abordare consistentă, cu totul aparte. Despre penibila ei menţionare în fuga condeiului la paginile 118 (pentru proză) şi 204 (pentru poezie) nu mai poate fi spus, din păcate, nimic. Nimic bun, desigur. Deşi deja bine circumscrisă istoriceşte fiind în plus şi prima "generaţie" teoretică a literaturii române, datorită căreia aceasta se citeşte acum altfel şi, mai ales, deşi reuşeşte o resincronizare a literaturii noastre la pulsul literaturii mondiale, reprezentanţii săi sînt, în continuare, necanonizabili. Că nu ar conţine "prea multe individualităţi conturate pregnant" e iarăşi inexact şi irelevant: chiar dacă nu sînt prea multe, ele există şi sînt, culmea, de pe acum pregnant conturate. Dar, din nefericire, pentru autorii acestui manual literatura contemporană începe şi se sfîrşeşte cu... literatura generaţiei '60. Problema stîrneşte inevitabila bănuială că ar putea ascunde în subsidiar unele resentimente de ordin estetic şi chiar mai mult decît atît, oricum decepţionante. Cei care pierd din cauza acestei subiectivităţi sînt însă, evident, tot elevii. Poate că nu e bine totuşi să facem procese de intenţie, dar rezultatele acestui demers didactic nu au cum să nu rămînă neamendate. Cu atît mai mult cu cît, prin destulele reuşite (meritorii), autorii săi au arătat că se poate totuşi ca un manual de Limba şi literatura română să tindă măcar a deveni un instrument de lucru serios şi indispensabil unui elev... Continuu să mă întreb însă, cînd se va putea renunţa la politica trei sferturilor de măsură, pentru că, am impresia, timpul începe să aibă nu doar mai puţină răbdare, dar şi tot mai puţină înţelegere pentru ea, fie că unora le place, sau nu.

Paul CERNAT
student anul III Litere

Cum va arăta programa de română?

Octavia Costea, cercetător în Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei, secţia Curriculum, gimnaziu şi liceu, pledează pentru noile programe ale viitoarelor manuale de română: "Înainte, manualele erau puternic ideologizate iar modelul lor era unul pur informativ. Rezulta un învăţămînt egal cu el însuşi: tabla de materii era programa ca atare. Modelul pentru care am optat acum este unul comunicativ-funcţional, de formare a unei gîndiri cu tentă pragmatică. De doi ani am intrat în şcoli cu materiale-suport, axate pe orientarea logică a discursului: singura şansă de a înlătura retorismul acesta, discursul excesiv metaforizat, tautologia, comentariul gata făcut, este să-l chemi pe copil la lucrurile simple şi să-i oferi elemente de ordine argumentativă. Copiii - să înveţe să convingă, şi nu la modul emoţional, ci raţional! Programa de gimnaziu repune literatura, buna literatură, valoroasa literatură în drepturile ei. Ea educă prin ea însăşi (copilului nu trebuie să-i dai patetisme şi texte simpliste gen «Ultima brazdă») şi se comunică prin ea însăşi, fără comentarii sofisticate. Nu înseamnă că nu am oferit şi elemente de teoria literaturii, dar am insistat că ele pot fi implicite. Avem adesea discuţii cu profesorii care nu înţeleg că metalimbajul programei nu presupune «transcrierea» în clasă. Chiar un copil de clasa I se poate juca cu hiperbole, fără să le cunoască denumirea, nu? În programă figurează un corpus obligatoriu de scriitori - clasicii, desigur - dar şi scriitori reprezentativi pe care autorii de manual şi profesorii îi vor discuta la alegere, venind în întîmpinarea unor interese de lectură diverse. Şi am inclus chiar non-literatură sau literatură non-ficţională".

Un amănunt: spre deosebire de trupa de la istorie, grupul de lucru "de la română" a colaborat excelent cu profesori ai Facultăţii de Litere din Universitatea Bucureşti: Gabriela Dindelegan, Paul Cornea, Teodor Hristea, Alexandru Tudorică. **(D.V.)**

Manualul ca adjuvant

Ca licean, nu m-am împăcat niciodată cu manualele şcolare. Mi se păreau un instrument de încorsetare a minţii şi de papagalicească reproducere a unor cunoştinţe vii la origine. Asta, probabil, şi pentru că am avut vreo doi profesori, în Botoşaniul meu liceal, care priveau la manual ca la un talisman, neîngăduind elevilor nici o abatere nu de la spiritul lui ci chiar de la litera sa. Un profesor de ştiinţe naturale, rău pregătit, investea încrederea toată în manualul lui Bădărău, pe care îl ştia pe de rost, lecţiile sale reducîndu-se la reproducerea capitolului săptămînal. Cînd venea rîndul elevilor să fie ascultaţi pentru notare, aveau datoria, obligatorie, să repete, cuvînt cu cuvînt, pasajul sau, dacă se nimerea, întreaga lecţie din manual. Dacă vreunul, încăpăţînat, rezuma, cu cuvintele sale, conţinutul lecţiei, auzul exersat al profesorului, neplăcut impresionat, exclama iritat: "Dobitocule! Ai inventat. Uite ce frumos spune domnul Bădărău!". Şi se pornea să recite el textul pe care s-ar fi cuvenit să-l rostească elevul. Inutil să spun că această abatere de la litera manualului era aspru sancţionată în catalog.

În ultimele clase de liceu am avut parte de o altă comică năpastă. Domnişoara Varvaric, profesoară de română care se afla în prag de pensie, era efectiv înamorată de schiţa **Puiul** de Brătescu-Voineşti, care era nelipsită din orice manual. Îşi făcuse obiceiul, păstrat cu sfinţenie, ca lunar cel puţin, să ne citească, rar şi "artistic", schiţa. Cînd ajungea la pasajul cu prepeliţa-mamă sfîşiată de drama opţiunii între a pleca, atunci cînd toamna tîrzie se instalase, cu puii sănătoşi care şufereau de frig şi drama puiului neascultător rămas schilod din cauza căruia tot amîna plecarea, profesoarei i se voala vocea, trădînd participarea emoţional afectivă la lectură. Iar, peste cîteva rînduri, cînd prepeliţa, curmînd indecizia, îşi ia zborul cu puii sănătoşi, abandonîndu-l definitiv crivăţului pe cel cu aripa rănită, buna doamnişoară Varvaric plîngea de-a binelea. Nu sufeream această duioşie de manual şi, de fiecare dată, zîmbeam sau rîdeam de-a dreptul. Cu vocea înlăcrimată, profesoara mă pedepsea instantaneu, cerîndu-mi, imperios, să părăsesc imediat sala de clasă. După care, dreaptă, trimitea să fiu rechemat, anunţîndu-mă compensatoriu: "Ai noroc că am constatat că l-ai cetit pe Sadoveanu". E probabil că şi din această cauză nu agreez, nici astăzi, proza lui Brătescu-Voineşti (eu îl numesc "tatăl lui Puiu"). Şi cred că am dreptate. Acest prozator cu operă de dimensiuni restrînse foarte (două volume, **Întuneric şi lumină** şi **În lumea dreptăţii** din 1903 pînă în 1912) care nu a mai scris deloc literatură din 1914, deşi a murit tocmai în 1946, s-a bucurat cîteva decenii bune de faimă (a ajuns - încă din 1918 - şi academician) şi respect, mi se par nemeritate sau insuficient meritate. De altfel, Maiorescu, căruia autorul (tînăr convorbirist) îi trimitea proza spre lectură în manuscris, a pronosticat că va scrie puţin pentru că începe cu amintiri, ceea ce un scriitor produce, de obicei, spre sfîrşitul vieţii. Numai Ibrăileanu s-a lăsat înşelat, îndemnîndu-l, în 1906, pe acest prozator cu respiraţie fatalmente scurtă să scrie un roman. De altfel, nu numai puţinătatea operei acestui scriitor, ci şi prozele sale aglomerate cu boieri scăpătaţi, neadaptabili, care contemplă, în izolare şi abulic, sineturile arborelui genealogic, sînt (prozele) puternic marcate de sămănătorismul începutului de veac. Valoarea acestor proze - mereu fie incluse, fie recomandate de manualele şcolare, nelipsite, pe alocuri, de merite, mi se pare foarte modestă nu numai, desigur, pentru că eu nu o agreez defel. De altfel, scriitorul, simţind că neputinţa-i creatoare trebuie suplinită cu ceva, s-a afundat, în anii treizeci, într-o publicistică huliganică (el, autorul duioaselor proze de odinioară!) pe care, grijuliu şi probabil tot compensatoriu, a adunat-o în volume (**Huliganism**, 1938, şi **Germanofobie?**, 1940).

Apoi, în ultima clasă de liceu, (1948-1949), după reforma învăţămîntului, nu am mai avut parte, la disciplinele umaniste, de nici un fel de manual. Apăruse broşura lui Ion Vitner despre revista **Contemporanul** a lui Ion Nădejde şi Dobrogeanu-Gherea. Asta ţinea loc de manual, profesorii tot predînd elevilor lecţii stupide despre critica literară a lui Gherea şi scrierile submediocre ale lui Const. Mille, O. Carp, Sofia Nădejde, Basarabeanu, Th. Neculuţă, Păun-Pincio şi alţii asemenea. Singurul scriitor adevărat din această pleiadă, dar în ton minor, era Traian Demetrescu. Cu broşura lui Vitner, funcţionînd ca manual sacru, am isprăvit liceul şi am absolvit bacalaureatul. Şi, să nu exagerez, cu predarea cîtorva scriitori clasici (Eminescu, Caragiale, Creangă, Coşbuc), analizaţi după aceleaşi clişee proletcultiste: cînd, mai tîrziu, am ajuns istoric literar şi, citindu-l atent pe Gherea, mi-am dat seama ce imens rău serviciu se făcuse operei sale critice cu propulsarea ei proletcultistă, în manuale, din 1948 pînă tîrziu, în a doua jumătate a anilor cincizeci. Monografiile mele (**Viaţa lui C.Dobrogeanu-Gherea**, 1982, şi **Opera lui C.Dobrogeanu-Gherea**, 1983) s-au născut tocmai din dorinţa restabilirii adevăratei scări de evaluare. Cum din acelaşi imbold s-a născut, parţial, şi cartea mea, din 1977, **Curentul cultural de la "Contemporanul"**. Şi nu uit să menţionez pe submediocrii autori prezenţi, doldora, în manualele şcolare de literatura română în anii cincizeci (chiar şi mai tîrziu), reprezentînd "literatura nouă". Nenorocirea nu se reducea numai la prezenţa acestora în manuale, dar, mai ales, la faptul că ei înlocuiau marii scriitori interbelici excluşi cu totul, pînă a trece prin purificarea "reconsiderării". Tîrziu, spre sfîrşitul anilor şaizeci, această anomalie a luat sfîrşit, deşi la capitolul literatură actuală compromisurile în manualele şcolare au fost inevitabile. Au apărut în anii optzeci bune, chiar foarte bune manuale şcolare, pentru învăţămîntul primar şi cel secundar, care au făcut cinste autorilor care le-au alcătuit. Fără a ajunge pragul idealului (se poate, oare ajunge la el?) manualele şcolare de limbă şi literatură română de azi sînt bune instrumente de lucru. Depinde, ca întotdeauna, de harul şi ştiinţa de carte ale profesorului ca manualul să fie considerat numai un adjuvant de la care să se pornească. Dragostea pentru literatura română insuflată elevilor depinde, hotărîtor, de aceşti dascăli, dintre care unii sînt cu adevărat dăruiţi nu meseriei ci apostolatului lor! Nu atît manualul cît rolul acestor dascăli dăruiţi cu har cucereşte sufletul copiilor întru dragostea pentru literatura română şi universală, îndreptîndu-i spre lumina lecturii şi nu către serialele televizate.

Z.ORNEA

Eminescu la şcoală

Nu ştiu dacă s-ar putea imagina vreun român care să nu fi auzit, măcar o dată în viaţa lui, de Eminescu. Este posibil să nu-şi mai amintească bine dacă a fost cîntăreţ, domnitor, stradă, librărie sau cine ştie ce altă marcă de produs de consum. Dar dacă a terminat cele patru clase elementare, nu are cum să nu recunoască, în cele din urmă, faptul că Eminescu este cel mai mare poet român, iar dacă a mai făcut încă patru, e sigur că trebuie să-i şi placă cel mai mult.

Parcurgînd manualele de şcoală, de la clasa a II-a la a VII-a (ediţiile 1990-1993), veţi vedea de ce.

Încă din clasa a doua, copilul este iniţiat în opera poetului: "Somnoroase păsărele" este un bun exerciţiu pentru antrenamentul memoriei – şi de ce n-ar fi?

În clasa a treia, lucrurile capătă amploare: în primul trimestru avem fragmente din "Scrisoarea a III-a" – celebra înfruntare dintre români şi turci. Printre altele aflăm că a fost scrisă de Eminescu. Textul poartă titlul *"Mircea cel Bătrîn şi Baiazid"*, începe cu o scurtă prezentare a domnitorului Ţării Româneşti şi a războiului cu turcii. Una dintre teme este: *"Citiţi versurile în care se văd dorinţa de pace, curajul şi dragostea de care a dat dovadă Mircea cel Bătrîn"*. Deocamdată, Eminescu este propus de manual nu pentru a deschide pofta de literatură, ci pentru a ţine o lecţie de istorie.

Şi poate n-ar fi fost nimic rău în asta dacă nu ni s-ar fi dat, în trimestrul al treilea, o *"Lămurire"*: *"Mihai Eminescu a fost cel mai mare poet al neamului nostru, a fost un neîntrecut cîntăreţ al naturii patriei. De mic copil a iubit pădurea pe care a cîntat-o în minunate poezii"*. De la bun început textul creează o tensiune: de unde pînă acum Eminescu trecea neobservat, brusc răsare în ochii elevului de opt-nouă ani exclamaţia: Eminescu e cel mai mare! Copilul poate să o accepte, şi-atunci se plasează în "tabăra noastră", sau să o refuze, şi-atunci nu poate deveni decît dizident. Altă cale nu există. Eticheta fiind pusă, ea elimină valoarea oricărui contraargument, exclude orice invenţie, nu mai rămîne nimic de gîndit. Modul imperativ este una dintre caracteristicile limbii de lemn.

"Lămurirea" însoţeşte poezia "Revedere", comentată astfel: *"poezia este un dialog între poet şi codru. Poetul se adresează codrului ca un prieten, iar acesta îi dezvăluie poetului suferinţele şi bucuriile sale"*. Nu este uşor să faci o interpretare (critică – a poeziei - lui Eminescu), mai ales la clasa a treia, dar te poţi feri cel puţin să dai naştere unor confuzii în mintea unor copii cărora nu le rămîne decît să-şi imagineze cum stătea "cel mai mare poet" în pădure la taclale cu cîţiva copaci despre ploaie şi poluare. Mă întreb dacă mai tîrziu vor mai putea înţelege cum că una e literarura şi alta e realitatea, că scriitorul nu scrie aşa cum vorbeşte la telefon ş.a.m.d.

Mergem mai departe: în manualul pentru clasa a patra găsim poezia "Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie", fără alte comentarii, probabil pentru că este destul de complicată şi în privinţa structurii stilistice şi în aceea a semnificaţiei. Dar elevul nu o va afla decît mai tîrziu sau, poate, niciodată. Lui i se cere: *"memoraţi poezia"* şi *"scrieţi cu cuvintele voastre ce doreşte marele nostru poet României"*. Dacă scopul era de a afla ce doreşte Eminescu României, ar fi fost mai interesante cîteva articole din publicistica sa, iar dacă era vorba de dezvoltarea sentimentului patriotic, s-ar fi putut alege o poezie mai pe înţelesul copiilor.

În manualul pentru clasa a cincea, despre Eminescu nu aflăm decît că este un *"cîntăreţ al naturii patriei"*, fapt dedus din poezia "Ce te legeni".

În clasa a şasea, la 11-12 ani, elevilor li se pot da mai multe versuri din fragmentele cu înfruntarea dintre Mircea cel Bătrîn şi Baiazid. Lecţia de istorie (din clasa a treia) li se reaminteşte mai pe-ndelete: *"versurile oferă cîteva elemente semnificative ale istoriei poporului român, din care înţelegem cu emoţie că «iubirea de moşie e un zid», iar forţele naturii (rîul, ramul, codrul) reprezintă un sprijin de nădejde al acestuia în faţa duşmanului"*.

Se pot observa: o viziune maniheistă asupra lumii (noi, cu natura noastră împotriva lor, a duşmanilor - unul dintre procedeele stilistice eminesciene explicat pe larg de manual este, desigur, antiteza), nesfîrşita plăcere a limbii de lemn de a prelua termeni din registrul militar şi mai ales o stranie ocultare a raţiunii în faţa zidului iubirii de moşie. În rest, tautologie şi nici o legătură cu Mihai Eminescu.

În "Limba şi literatura română" pentru clasa a şaptea întîlnim o *"Fişă bibliografică"*: *"Mihai Eminescu a înnoit poezia română şi a ridicat-o pe cele mai înalte culmi, prin adîncimea ideilor şi sentimentelor, prin bogăţia limbii, prin frumuseţea stilului şi armonia versurilor. În poezia sa, Eminescu a cîntat iubirea şi natura, a prelucrat motive din folclor, a elogiat patriotismul poporului, a criticat nedreptatea socială. Pentru poporul asuprit a manifestat cea mai caldă înţelegere şi dragoste"*.

Pasajul, scris în cea mai nobilă limbă de lemn, se remarcă prin falsa progresie logică, care imită raţionamentul, prin abundenţa substantivelor care îşi cheamă adjective colorate ideologic ("poporul asuprit"), sau doar aberante ("calda înţelegere"), prin verbele (pe care se sprijină mişcarea unui discurs) care nu aduc nimic nou în context ("a ridicat, "a cîntat", "a elogiat", "a manifestat"). Eminescu este deci de-al nostru, întotdeauna a iubit poporul asuprit, care mai tîrziu va fi proletariatul, şi i-a criticat pe burghezii care întreţineau nedreptatea socială.

Şi astfel ajungem, în fine, în clasa a opta şi ştim cine a fost Eminescu şi ce a scris el. În acest manual este comentată poezia "Mai am un singur dor": *"existenţa zbuciumată a poetului, nefericirea şi suferinţele îndurate au sădit, de timpuriu, în sufletul său, sentimentul zădărniciei vieţii. Dezamăgit şi obosit, cu speranţele şi idealurile risipite, poetului nu i-a mai rămas decît un singur dor – moartea"*. Iar celor care au auzit de Eminescu din manuale nu le mai rămîne decît să fie dezgustaţi pentru tot restul vieţii de ideea de a pune mîna pe o carte pe care scrie: "Eminescu – Poezii".

După cum am văzut, manualul încearcă să impună o idee adevărată – Eminescu, un mare poet român – dar nesusţinută, ba chiar subminată de comentarii inepte. Termenii categorici ai afirmaţiilor inhibă orice dorinţă de a mai căuta şi altceva în poezia eminesciană. Opera sa este simplificată şi interpretată pentru a "ilustra" mai bine o ideologie şi nu un criteriu estetic. Chiar dacă manualul este destinat unor copii, limbajul critic, în afara faptului că este vulgar şi, practic, lipseşte cu desăvîrşire, face din Eminescu un fel de A. Toma, fără nici o legătură cu poezia. Iar omului nu-i mai foloseşte la nimic să ştie că Eminescu nu a fost nici cîntăreţ, nici domnitor, nici stradă, nici librărie, nici cine ştie ce altă marcă de produs de consum.

Irina MIHĂILESCU

Voce-off

„Pe bietul popor, educaţia gratuită şi obligatorie îl va distruge."

FLAUBERT

Post-restant

Îngîndurare

În ultimul timp am citit de sub condeiele cîtorva copii terbili ai tinerei generaţii de elite crescînde, în care nădăjduiesc şi cred, citate spicuite din texte ce ne-au rămas de la călători străini trecători prin ţările noastre.

Ele sunt selectate, bob cu bob, defăimătoare pentru noi.

Am citit şi m-am liniştit.

Norocul meu a fost că, în acest moment de nedumerire, mi-a căzut în mînă o broşură editată la Baia Mare, chiar în acest an, *Pecetare maramureşene* de Iuliu Pop. Are un *Cuvînt înainte* semnat de eruditul arhitect Nicolae Sculy Logotheni, din care citez: "În pofida vremelniciei lucrurilor, pecetarul dăinuie încă, aproape nelipsit, în gospodăriile satului nostru românesc... Acest obiect al simbolismului creştin... foloseşte pentru a întipări cu ajutorul lui însemnele sfinte pe prescurile aduse în dar bisericii la zile de sărbătoare. Matricea sigiliului este statornicită în forma actuală încă *din cel dintîi mileniu*. Începînd cu primii ani de după 1800, întîlnim curent *în întreaga ţară* pecetare".

Făuritorii acestora, îndeobşte anonimi, au dovedit întotdeauna inventivitate creatoare, simţ al măsurii şi har în reprezentarea frumosului.

În broşura amintită, domnul Iuliu Pop mărturiseşte: "M-am socotit că ar fi bine să îngheţ, într-un anume moment, memoria timpului". Tot ce domnia sa a fotografiat timp de trei decenii reprezintă un crîmpei de istorie, iar opera lui e menită să transmită un mesaj generaţiilor viitoare.

În 1975, dl. Iuliu Pop l-a plimbat pe celebrul său cobreslaş francez, dl. Henri Cartier Bresson, oprindu-l, între altele, în faţa bisericii din Şurdeşti. A ocolit-o oaspetele de două, trei ori şi a făcut cîteva poze. Terminînd periplul, la despărţire, Pop l-a întrebat pe francez: "Domnule profesor, ce impresie v-a făcut biserica din Şurdeşti?" "*Magnifique*!" "Cu asta mi-a spus totul", conchide Pop.

Mi-am amintit atunci de un moment asemănător: cam cu 20 de ani în urmă, plimbînd un savant atomist, tot francez, l-am dus la slujba Înălţării la Patriarhie. Slujea Prefericitul Patriarh Justinian, înconjurat de soborul şi fastul ce nouă ne sînt cunoscute. De-abia după cîteva ore, domnul De la Ripelle a exclamat şi el: "Magnifique!"

Puţin mai de curînd, unul din poeţii noştri zbură pînă în China şi, înspăimîntat de atîta "întindere intercontinentală", se întreba "cine sîntem noi, ţăranii de la Dunăre?". Răspunsul i-a venit amintindu-şi de penelul lui Luchian.

De asemeni, m-am dus cu gîndul la filmul Lordului Yehudi Menuhin dedicat lui George Enescu, geniului său şi plaiurilor noastre şi la sala anume rezervată în marele muzeu din New York olteanului, sculptorului nostru Constantin Brâncuşi, care a luat şi răspîndit în lume parte din seva de la Hobiţa.

Mai consemnez că s-au reunit deunăzi la Sighetu Marmaţiei supravieţuitori şi cercetători. În *Memorialul* ce se încheagă acolo, cu recunoştinţă, sfială şi discernămînt, se cuprinde şi mult patriotism.

Rezum, gîndind la un sac de grîu din care s-ar alege doar neghina. Unii o văd numai pe aceasta, uitînd tocmai boabele din care an de an se împlinesc îmbelşugate roade.

Şi cele de mai sus sînt de la unii adunate, dar poate că în lumina lor România ar părea să aibă o altă faţă.

Nici prin gînd nu-mi trece să intru în vreo polemică. Pentru mine timpul de aşa ceva a trecut de mult. Îmi îngădui numai să socotesc că ar fi bine ca mînuitorii de condei să-şi pună, cînd şi cînd, întrebarea: "Pentru ce scriu?".

Întrebarea s-a pus multora şi s-a răspuns în fel şi chip. Dar fiecare ar trebui să aibă pentru sine un răspuns.

Eu sînt un simplu cititor aflat, ca unul din Domnitorii noştri mărturisind duhovnicului său astfel: "Inima mea s-a tulburat" şi pentru cele scrise de tinerii publicişti "mîhnit este sufletul meu".

Manole FILITTI

Din viaţa unui extremist de centru

Despre natura talentului

De curînd, într-o seară, pierdut printre nesfîrşitele ştiri despre banalizarea răului pe plan mondial şi local, Mircea Diaconu, cu acea candoare crispată care-i stă bine, i-a explicat unui reporter al "Observatorului" de pe Antena 1, într-un interviu care, altfel, nu sărea din pagină: "Nu mă implic în politică fiindcă nu am talent". Şi a trecut mai departe - nici gînd să se justifice, culpabil - la altele. Eu l-aş fi pus să repete, într-atît m-a tulburat fraza lui simplă, dar deloc pură. Ea s-a pierdut în noapte, nu ştiu cîţi au auzit-o, cîţi au fost frapaţi de ea, prin '90 i s-ar fi tăiat, pentru ea, de nu capul, atunci limba, găsindu-se repede şi exact de ce: instigare la apolitism, atîţare la dezangajare etc.

Problema nu e să-l cred pe Diaconu, dacă a spus-o sincer sau a făcut pe nebunu'. La urma urmei, care român - actor, tenor, frizer sau spiţer, poet sau lustragiu - poate spune că n-are talent în politică? Atunci, la ce altceva? Aici nu e în joc sinceritatea lui Diaconu - putea fi şi el într-un puseu de non-conformism la cît conformism al politizării există! - ci adevărul strict al frazei. Ea dovedeşte, cel puţin, că Diaconu - ca orice creator serios - îşi cunoaşte natura talentului. E esenţial. E, cu adevărat, totul. Cine nu pricepe asta (fie şi nu de la prima privire), cine nu se pricepe la el însuşi, n-are de ce face artă sau politică, e un gogoman sortit pieirii. A-ţi înţelege natura talentului - urmînd, desigur, a o respecta, - ţine de cea mai dificilă întreprindere a inteligenţei personale, aceea care ajunge la a deosebi natura relelor şi a binelui. O asemenea inteligenţă ştie, de pildă, că azi, cînd pentru atîta prostime "era mai bine înainte", natura răului e deosebită de aceea a răului sub tiranie; pentru o minte care mai are şi cultura istoriei, mai ales a tiranicidelor, a libertăţilor brusc cucerite, nu e un mister psihanalitic din ce a venit sminteala - îndreptăţită, aş zice chiar "logică", dar incultă - a atîtor intelectuali, după 1789, după 1917, după '44, după '89: din ignorarea naturii talentului, fie artistic, fie politic. (Un intelectual numai asta n-are voie să ignore).

Sînt două naturi diferite - le putem discuta cu calm şi bună credinţă? - ele nu se confundă (dar se pot întîlni, coexista, intoxica, ciocni, moraliza, şantaja, viola, împăca, bucura, complicita, important fiind să le vezi diferenţa): talentul actorului se mişcă între ambiguităţile pe care cel politic le exclude, pe bună dreptate; un politician promovînd ambiguitatea se nenoroceşte ca oportunist; creatorul nu poate trăi fără contradicţii şi nuanţele lor care pe politicianul talentat îl "încurcă", îl irită ca tot ce e prea confuz; arta se hrăneşte însă din confuzia eternă, o binecuvîntează, politica, de nu reuşeşte s-o reprime sau s-o "clarifice", o evită prin scheme care aspiră la evidenţe. Talentul artistic tocmai de ele, de evidenţe, se fereşte. Dar, încă o dată, deosebite ca natură, ele nu pot trăi separat, paralel - arta fără politică e fadă, politica fără o artă (măcar a retoricii) n-are nici un haz, ca să mă exprim uman, pedestru, îngrozit să nu fiu declarat apolitic. Ceea ce nu înseamnă că "furîndu-se" reciproc avantajos, ele nu-şi pierd din adîncime: politicianul care "le spune" prea frumos, care"joacă" prea apăsat e suspect imediat de "teatru", literatul aruncat în eficacităţile şi seriosul politicii pierde, fatal, sub presiunea urgenţei (talentul politic e obsedat de urgenţe!), fineţea şi răbdarea expresiei, densitatea ludică, gratuităţile imaginaţiei sale. Nu-mi iese din minte un admirabil estetician, specializat în comic, cu care ani de zile îmi plăcea, chiar la telefon, "sub Ceauşescu", să parodiez toate melodiile lumii, de la tangouri la marşuri, şi care, imediat după '89, a venit urgent, desigur, era urgenţă, acasă la mine, să-mi cînte imnul nou al său partid, întocmit de el; l-am lăsat să mi-l cînte, mă bușea rîsul, el nu simţea nimic, era de o seriozitate care-i înghețase într-o privire cruntă din care era eliminată orice joacă. Azi e considerat unul din cei mai buni şi serioşi politicieni ai semiopoziţiei şi ai semiputerii; dacă îi aminteşti de studiul său din '80 despre kitsch, se uită dur la tine şi cere urgent: ce vrei să spui?

Voi fi bănuit de apolitism dacă aş observa cît de rar se foloseşte termenul de "talent" în politică, azi, la noi? Politica se face cu energie, cu pasiune, vorba aceea: "cu orice", mai ales cu bani - dar cu talent...? Cînd am pus odată această întrebare - cîţi politicieni de talent avem? cîţi scriitori de talent dovedesc azi talent în politică, nu doar responsabilitate? - s-a pus pe mine, din nou, privirea aceea dură: ce vrei să spui? Omul din faţa mea nu era un fitecine şi ţin foarte mult la el. Era autorul unui act unic, după '89: întrerupsese o istorie a literaturii române cu care ajunsese la capitolul "Eminescu", pentru a se arunca (invocînd cu toată seriozitatea talentului său, "o responsabilitate") în "vîrtejul vieţii politice", cum scrie, dulceag, Rebreanu, în geniala sa "Gorilă": «- Şi ce vrei să spui? Lui Eco îi dă mîna să ceară alungarea intelectualilor din politică, ei au o clasă politică, noi nu...! Cine vrei s-o formeze, aici? Pe cine vrei să laşi s-o formeze? Talentul nu-i cea mai urgentă problemă - deocamdată, nu !». Argumentul era de talie.

Expresia însă mi-a trezit, deodată, imaginea unei utopice "Poştă a Redacţiei", într-o revistă stranie unde s-ar primi producţiile politice ale unor scriitori de primă mărime ai literaturii române de azi; nu-i mai înşir, imaginaţi-vă singuri, luaţi-i pe oricare, de la dreapta la stînga, nu li se potriveşte fatidicul "deocamdată - nu!"? Dar fiindcă nu suport caricatura cu cei dragi, i-am răspuns ca un londonez oarecare, un anume domn Schwartz, căruia vecina de palier, în ziua de 1 septembrie 1939, îi anunţa că a început războiul:

- Dacă le place!

Radu COSAŞU

Scrisori deschise

"Ce se vede"

"Andrei Pleşu vorbea la un moment dat în «Dilema» despre o exagerare a culpabilităţii din partea societăţii germane însăşi; la începutul şederii mele aici, am avut chiar aceeaşi impresie: orice stand, în orice librărie, conţine cel puţin 2-3 cărţi despre evrei sau război, aproape săptămînal, există cîte un film despre război în programele germane. Dar... Tînăra generaţie se simte independentă faţă de «greşelile» bunicilor; se simte agasată de toată această insistenţă «din afară», dinspre oficial şi politic către viaţa lor particulară; cînd li se vorbeşte despre responsabilitate sînt neştiutori şi jenaţi oarecum că nu simt ceea ce unii (estul, lumea) s-ar aştepta să simtă.

«Mă simt mult mai apropiată de americani, cu care împart aceeaşi cultură, decît de est-germani sau, şi mai mult, de germanii repatriaţi din diverse ţări estice; aceştia sînt o imagine perfectă a Germaniei de acum 100 de ani» sau «nu am dorit în mod expres unificarea. Să fiu sinceră, nici nu ştiam exact ce vroiam. Dar dacă ei (esticii) au vrut-o atît de ardent, mă rog, am acceptat cu toţii». sau «Oricum nu înţeleg de ce, dacă au dorit atît de mult unificarea, nu acceptă toate consecinţele care decurg din aceasta.« (J., 28 ani, absolventă de engleză-chineză). Sau «Mi-aş fi dorit ca Germania de Est să fie liberă, să o pot vizita, dar unificare, asta nu ! Nu din motive materiale şi nu pentru că iar reprezentăm un motiv de teamă pentru toţi vecinii noştri». (J., 41 ani, profesor de germană).

Şi totuşi, există încă şi opinii şi curente de stînga, precum: «guvernul insinuează că străinii (imigranţii) ar ameninţa siguranţa materială şi socială a societăţii germane», «politica dusă de guvern este o politică pentru cei cu bani», sau aprobarea actelor teroriste care acţionează împotriva ordinii de stat, a politicii guvernului (R., 29 ani, studentă la psihologie, membră în Sindicatul Industriei Metalului).

Există, simultan, şi opinii de dreapta şi/sau radical conservatoare; există societăţi (Burschenschaft) formate numai din bărbaţi cu studii superioare, şi care susţin: «Germania este doar a germanilor», «femeia trebuie să stea acasă pentru unitatea şi liniştea familiei, să crească copiii», «să se recunoască şi să se respecte tradiţiile pur germane precum şi cele religioase», «ocrotirea proprietăţii private», ceea ce mi se pare mai interesant este faptul că cei ce sînt membrii acestei societăţi au şanse mai mari decît alţii de a ocupa posturi de răspundere sau de a face carieră politică! (spun amicii mei nemţi).

Iar pe de altă parte, «Drepturile omului», «Egalitatea în drepturi», «Rolul ONU în conflictele de pe glob», «Lipsa corupţiei în aparatul politic-administrativ», sforăituri, sforăituri, sforăituri. Evident că este mai bine ca în comunism, ca în actuala Europă de Est, ca în America Latină sau în Africa; evident, democraţia facilitează controlul în toate domeniile vieţii sociale. Dar, dincolo de toate acestea, ca peste tot, stă PUTEREA. Cu multiplele ei feţe: banii, relaţiile, puterea politică. Cel mare îl înghite pe cel mic, dacă poate. Regula este aceeaşi, contextul este diferit.

Modul în care banul a devenit cheie pentru orice: ideal şi mijloc, categorizare dar şi uniformizare, lux şi economie strictă mă fascinează. De ce îmi imaginam că dacă cineva este bogat nu se mai uită la mărunţiş? De ce îmi imaginam oare risipitori bogaţi? De ce oare, în est, lumea încă îşi imaginează vestul ca risipitor?

Dar, mai observ: toate acţiunile sau rezultatele pozitive în Germania sau ale germanilor sînt intens mediatizate. Nimeni nu este ironic la adresa Claudiei Schiffer sau la adresa altor figuri celebre. Cînd se anunţă cîştigătorii unei competiţii, dacă unul este german, se vorbeşte în mod special despre el, iar ceilalţi sînt doar menţionaţi. Se prezintă rezultatele celei mai trăznite competiţii dacă unul dintre cîştigători este german şi nu se prezintă deloc o competiţie normală la tv. (doar în revistele de specialitate) în caz contrar.

De ce oare, la noi, se prezintă întîi ceea ce este negativ în acţiunile noastre? Îmi amintesc că, acum vreo doi ani, o fată a cîştigat nu ştiu ce concurs de tenis la junioare şi tv n-a avut nici măcar o imagine de la concurs, iar ecoul în presă a fost palid. Aflăm imediat cît este de proastă participanta noastră la concursul de Miss, sau dacă nu este, se subînţelege, dar nu aflăm, de ex. că vorbeşte engleza, deşi nu foarte bine, totuşi mai bine decît jumătate din concurente şi că, oricum, nu este mai proastă ca celelalte. La noi se mediatizează imediat prostiile spuse de fotbalişti; aici se trec cu vederea. cînd cineva face eforturi să înveţe o limbă străină se găseşte un deştept să-i arate ce greşeli face sau ce prost pronunţă (îmi amintesc o ironie la adresa lui Topescu în «Caţavencu», uitînd că nici pe la alţii lucrurile nu stau mai bine (este clasică deja bășcălia despre pronunţia lui Iliescu, dar se ştie, oare, că de ex. Kohl nu ştie NICI o limbă străină? - se fac bancuri şi despre el, evident). Amuzant, nu? Tocmai eu să dau astfel de exemple !?! De ce nu se lucrează puţin şi la refacerea imaginii de sine a românului, la el acasă? De ce ceea ce este bun - care, ştim cu toţii şi cît este de puţin - se ciopîrţeşte, se minimalizează, se murdăreşte? Sau se înlocuieşte cu naţionalisme ieftine şi imbecile. Am mers prima dată în vest cu impresia că sîntem, nediferenţiat, dobitoci şi înapoiaţi; nişte specimene demne de milă şi cerşetoare de ajutor.

Acum sînt în situaţia în care gîndesc despre români separat, la nivel individual: cine, ce poate şi ce ştie, iar la nivel naţional, din păcate: ce se vede. *Pupici trişti, A."*

Citit/auzit

"Sub Napoleon, arhitectul responsabil de şantierul Luvrului, fost pictor de *maşini*..."; "Charles Perrault, autorul binecunoscutelor *Conturi*..."
(TVR 2, pe 6 sept., într-o emisiune de *Viorica Andreescu*)

"De exemplu, într-un an cînd am căzut, îmi picase comentariul la filmul «Tudor». Brusc, mi-au pus întrebarea: ce s-a întîmplat în pictura franceză la 1821? Nu ştiam dacă a luat foc vreun muzeu sau şi-a rupt Lautrec piciorul"
(*Mircea Daneliuc*: "Se poate trăi şi fără creier", interviu în "Adevărul", 2 sept.)

retro tele scop

Fellina's Martyricon

Tot mai des, Telecinemateca apucă cinematograful de toartă şi ne varsă pe gît zaţurile "meseriaşe" ale unor meseriaşi obosiţi. Nici bine nu ne-am trezit din toropitorul *Somnul insulei*, că martiriul a reînceput. Despre Lina Wertmüller, genericul felliniaanului *8 1/2* are numai cuvinte bune, certificîndu-i asistenţa de regie. Odată dispărută "asistenţa de", împlinirea regizorală fortifică doar impresia că "Fellina" l-a asistat întradevăr pe Fellini, însă la 8 1/2... ani, sau poate pe computer. (Comparaţia rămîne valabilă şi în cazul Cavani-Visconti.)

Lungă-n titlu, scurtă-n replici, povestea nopţilor cu clar de lună e arcuită violonistic ori de cîte ori ridurile actorilor exprimă ceea ce corzile lor vocale nu pot să imprime. Inflexiunile sidacee sînt înecate în penibilul melodramatic al unei Veneţii obligatorii, iar atunci cînd vine vorba de maimuţica aşa-zis transmiţătoare, musai să ni se lipească tautologic de ecran versiunea sculptată a animăluţului. Angsturile-s înguste, familismul excesiv (ce-i al tău e şi al meu, pînă la ieşirea din cadru), timpii sînt morţi iar martirii rămîn vii, şi printre picături de sînge seropozitiv se strecoară şi o mostră de toleranţă clasat-muncitorească. Sistemul cu care L.W. polemiza mai an s-a dizolvat. Acum se mizează pe cel matematic, cu 4 ecuaţii (locaţii: Paris-Londra-Veneţia-New York), cu puţine necunoscute, şi din păcate cu o soluţie care riscă să pară banală deşi nu e (SIDA). Melonania complex-arhitectonică şi simplex-dramaturgică a Linei W. mai poate provoca o unică plăcere: aceea de a vedea cît de frumos au îmbătrînit Faye Dunaway, Nastasja Kinski şi Dominique Sanda. *În nopţile cu clar de lună*, o pisălogeală pretins intelectuală şi parafinat muzicoidă, lesne s-ar fi putut numi *Sfîrşitul lumii în patul nostru într-o noapte ploioasă* (film din 1986 al Linei W.)

retro CINEMA scop

Zbîrci!

Merită să-ţi aminteşti de Marlon Brando, însă nu merită să ţinteşti spre Don Juan DeMarco, în care ce s-a mai adăugat la Brando ţine nu de virtuozitate, ci de obezitate. Compensatoriu, povestea e slăbită, însă plină de complexe, dac-ar fi să amintim numai de cel al donjuanului închipuit de Depp şi "deschipuit" psihanalitic de Brando. Pînă la urmă, avem de a face – dar numai matematic vorbind – cu un film complex: o parte reală şi una imaginară. De Faye Dunaway nu merită să amintim...

Cristi LIVORCHIAN

En français dans le texte

Bienala limbii franceze – asociaţie internaţională care îşi propune să menţină şi să sporească prestigiul limbii franceze ca mediu privilegiat de comunicare – a organizat cea de-a XVI-a reuniunea a sa la Bucureşti, în semn de recunoaştere a performanţelor francofone locale. Reprezentanţi din numeroase ţări au analizat şansele limbii franceze într-o societate a comunicării globalizate prin reţelele de calculatoare denumite, cu o sintagmă la modă, autostrăzile informaţionale.

În ultimii douăzeci de ani, intensificarea dialogului dintre om şi calculator a creat o anumită intimitate cu maşina, excelent servită de mediul limbii engleze, cu metaforele sale punctuale şi vocaţia pentru detaliul relevant. În ciuda unor eforturi şi măsuri autoritare de tipul legii Toubon, părea apropiată ziua în care franceza să fie relegată în zona dezbaterilor decoroase, lumea adoptînd pentru comunicarea efectivă, ca nouă "lingua franca", engleza prost vorbită. Se pare însă că interconectarea ordinatoarelor în reţele readuce în prim-plan dialogul interuman care necesită o retorică elaborată, aşa cum limba franceză a ştiut să dezvolte prin practicarea intensivă şi îndelungată a artei conversaţiei.

Autostrăzile informaţionale – mai bine zis ale cunoaşterii, cum a preferat preşedintele Roland Eluerd să le numească, în bună tradiţie iluministă – reprezintă mediul tehnologic în care această artă este pe cale să renască, dînd o nouă ocazie francezei să confere precizie limbajului ştiinţific, rigoare celui juridic, proprietate (în sens gramatical) limbajului afacerilor, ca şi esenţe preţioase limbajului de lemn.

Colocviul n-a folosit exclusiv limba franceză. Preşedintele fondator, Alain Guillermou, a evocat într-o română densă şi idiomatică lumea populată cu figuri călinesciene a Bucureştiului de acum şaizeci de ani şi ne-a povestit cum, la o recepţie pariziană, Elvire Popesco l-a abordat: "Cum, dumneata, francez, ştii româneşte?", adăugînd visătoare: "Probabil o femeie...". Se pare că, aşa cum fiecare pasăre piere pe limba ei, fiecare limbă depinde de cine o ciripeşte.

Adrian MIHALACHE

A 9-a Conferinţă Europeană a revistelor de cultură
14-17 septembrie 1995, Viena - Austria

Fin du Siècle

Revistele de cultură la sfîrşitul secolului. Puncte de vedere.

Sînt invitaţi editori şi reviste din următoarele ţări: Albania, Austria, Bosnia, Bulgaria, Croaţia, Republica Cehă, Danemarca, Franţa, Germania, Marea Britanie, Ungaria, Italia, Olanda, Norvegia, Polonia, Portugalia, România, Rusia, Serbia, Slovacia, Slovenia, Spania, Suedia, Elveţia şi Statele Unite ale Americii.

Manifestarea este organizată de WESPENNEST şi TRANSIT cu sprijinul altor organizaţii internaţionale: BMWFK, WienKultur, KulturKontakt şi Wiener Städtische Versicherung.

Pentru informaţii şi program detaliat vă rugăm să sunaţi la tel: 43-1-332.66.91 (fax: 333.29.70)

Trecerea prin reviste

Lupta de clasă s-a "azi cuţit"

Atît *Positif*, cît şi revista rivală *Cahiers du cinéma* consacră o bună parte a numerelor lor pe septembrie unui eveniment cinematografic: filmul lui Claude Chabrol *La Cérémonie*, considerat (*C.d.c.*) "cel mai mare film al cinematografului francez de multă vreme încoace" sau, mai prudent (*P.*), "unul dintre cele mai bune filme ale lui Chabrol"; ambele reviste cuprind interviuri cu autorul astfel aureolat ("să fie C.C. cel mai mare cineast francez?", se întreabă *C.d.c.*, ipocrită...), interviuri ce continuă provocarea de pe peliculă, Chabrol fiind cunoscut pentru limba lui ascuţită şi savoarea "verde" a exprimării sale. Cum intenţionăm să revenim asupra acestui film care a făcut "la une" nu numai în revistele specializate, ci şi în *Le Monde*, *Le Nouvel Obs.* etc. vă propunem – spre meditaţie – doar această frază "incendiară" a maestrului Chabrol: "Nu sînt marxist, însă consider că lupta de clasă este unul din motoarele evoluţiei societăţilor". ● *La Cérémonie*, inspirat de un roman al scriitoarei britanice Ruth Rendell, este povestea drumului spre măcelărirea finală a unei familii foarte *comme il faut* de burghezi de către servitoarea analfabetă (Sandrine Bonnaire) şi complicea ei, poştaşa (Isabelle Huppert). ● UN ULISE FUMAT. Dacă filmul lui Chabrol face unanimitatea, nu acelaşi lucru se întîmplă cu *Privirea lui Ulise* al lui Theo Angelopoulos – "subpremiat" la Cannes: lăudat de *Positif*, care-l pune pe copertă şi-i acordă cineastului grec onoarea unui interviu, filmul iese destul de "scărmănat" după analiza revistei rivale, care constată că Angelopoulos "perpetuează... gustul pentru ruine născut în secolul XVIII" înainte de a observa că, totuşi, "referinţa la *Odiseea* pare puţin cam pretenţioasă – *Odiseea* fiind povestea luptei unui personaj, nu doar pentru supravieţuirea, ci şi pentru integritatea sa – două noţiuni absolut absente aici". În concluzie, chiar dacă actorii "nu se văd" (*C.d.c.* pomeneşte de "un mohorît Harvey Keitel"!), "chiar dacă tematica şi obsesiile lui Angelopoulos sînt fumate şi nu ne mai surprind, farmecul senzorial emanînd din filmele sale rămîne..." ● PODURILE LUI EASTWOOD. Lăudat de amîndouă în schimb (cu minime rezerve din partea *Positif*-ului), este ultimul film al actorului-cineast Clint Eastwood, *Podurile din Madison County* – pe care sperăm să-l vedem şi noi în curînd; cu Eastwood în rolul principal şi Meryl Streep în cel al femeii de care se îndrăgosteşte, acest film inspirat de un roman siropos de mare succes la vremea lui, dacă nu este la înălţimea "capodoperelor sale" (*C.d.c. dixit*) *Unforgiven* şi *A Perfect World*, este totuşi un "demn urmaş" al acestora şi o piesă importantă (melodrama) în puzzle-ul cinematografic al celui pe care aceeaşi revistă nu ezită a-l numi "cel mai mare cineast american actual"!!! ● După cum se vede, hiperbolele curg rîuri pe sub poduri, pe sub moduri... (a.l.ş.)

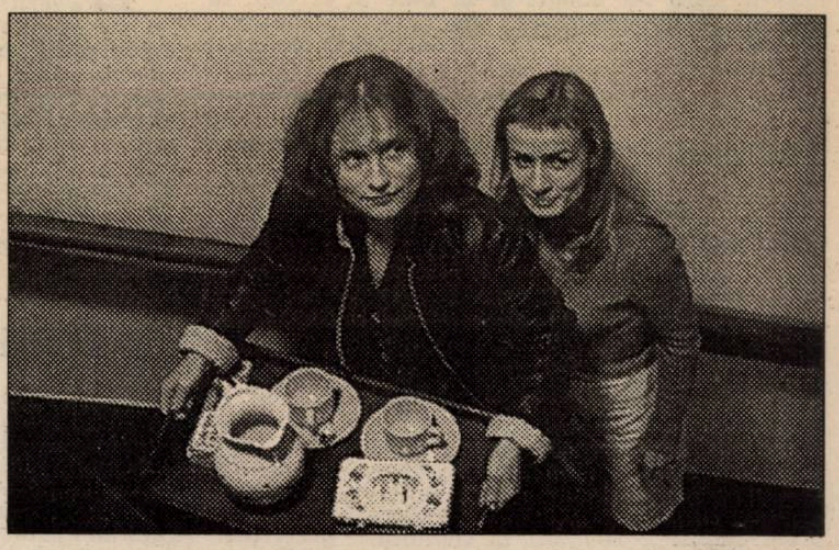

Cele două criminale (Isabelle Huppert şi Sandrine Bonnaire) din *Ceremonia*

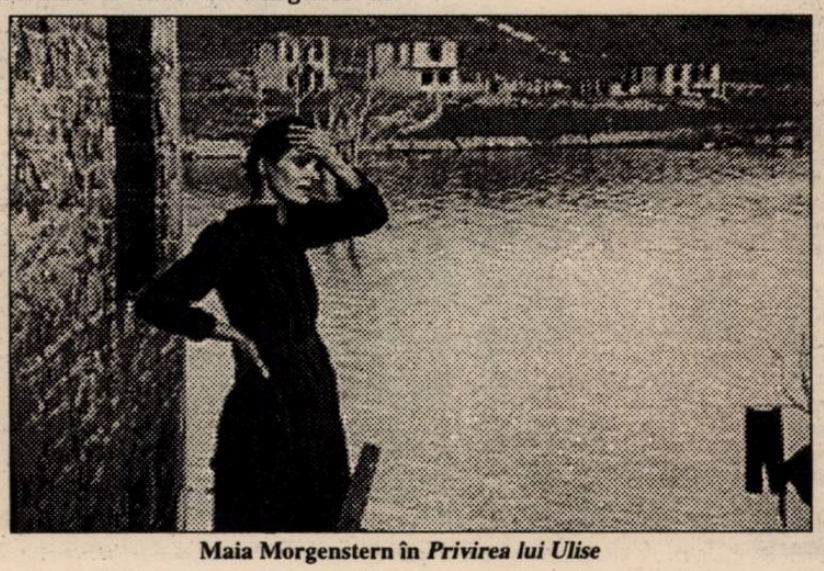

Maia Morgenstern în *Privirea lui Ulise*

Pagini realizate de Alex. Leo ŞERBAN

© S. Gheție

Educaţia civică la „primar", gimnazii şi misterioase licee

1. "Ţara are nevoie de oameni cinstiţi, curajoşi, care sînt gata să lupte cu preţul vieţii pentru apărarea ei. Adevărul, cinstea, curajul trebuie să înflorească în sufletele tuturor...". "Chiar dacă n-ar fi vrut tata (un eminent tractorist, n.n.), eu tot tractorist mă făceam. Mă duc la liceul de care v-am spus..." "Românul a fost înfrăţit în permanenţă cu natura, care l-a însoţit şi la bine şi la rău, la bucurie şi la întristare". Am citat din **Educaţia moral-civică**, clasa a III-a, Coresi, 1995, manual cu merite şi cu destule teme la care e lăudabil că autoarele (două la număr) au meditat. Atîta cît au meditat[1]. Totuşi, orice învăţătoare cu discernămînt poate să profite de acest instrument de lucru. Probabil că ea nu va revărsa în clasă, lecţie de lecţie, liste de proverbe interminabile şi cugetări, punctul forte al manualului. Pe lîngă dimensiunea insuportabil sentenţioasă, ea o va ignora, probabil, şi pe cea exhortativă: **sfaturile**, cîte zece, cîte două, cîte cinci, sufocă temele, făcînd să sară din piept inima lectorului din pricina semnelor de exclamare - "Reţine şi aplică sfaturile următoare!... Urmează aceste sfaturi! Fii optimist! Nu rupe caietele! Execută exerciţii de respiraţie YOGA! " etc.

Delicioasă, în fine, este şi selecţia citatelor ilustrative, utilizate din abundenţă: Baltasar Gracián şi Alexandru Andriţoiu; Filon din Alexandria şi Grigore Vieru; Iorga şi G.Zarafu, autor de epigrame sumbre; ba chiar şi o ţărancă poetă din Murgenii Bîrgăului care ne spune în metru popular cum răsădeşte ea viorele şi flori tricolore, obţinînd, în acest mod simplu, pacea României[2].

Educaţia civică de a IV-a, semnată de aceleaşi autoare, se vrea ceva mai sobră. Ea este, lăsînd deoparte orice ironie, un instrument de lucru util. Încercările de a depăşi didacticismul şi de a stimula gîndirea sînt evidente, din păcate nu toate izbutite. Or, formarea spiritului civic e o operaţiune delicată, incompatibilă cu dădăceala. Un viciu de fond: lecţii prea stufoase. Copiii pot înţelege multe, dar într-o lecţie ca **România - ţară europeană**, ei află despre simbolurile naţionale (drapel, imn) apoi, brusc, trebuie să înţeleagă dintr-un desen complicat cum se ia o decizie la CEE, li se comunică obiectivele principale pentru care luptă ONU, cu instituţiile şi organismele lui (multe), apoi află un neadevăr - că toate ţările luptă împotriva războiului şi, pe deasupra, învăţătorul le va spune şi care e statutul României pe lîngă CEE... Lecţiile acestea, lemnoase şi încărcate, alternează cu exerciţii uneori prea puerile. Rezultatul: o alternanţă cam năucitoare.

2. La clasa a VII-a, în care educaţia civică este disciplină obligatorie, s-a produs un veritabil eveniment: pe lîngă manualul în uz (perfectibil) există un manual nou, deocamdată experimental, dublat de un ghid al profesorului. Lucrarea a apărut cu sprijinul financiar al guvernului olandez şi al Comitetului Helsinki. Este una din explicaţiile - nu singura - pentru care "centrul" ei îl constituie Drepturile omului. Autoarea, Dakmara Georgescu, cercetător la Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei, a conceput un manual greu folosibil de un profesor obişnuit să expună în faţa clasei, dar ideal pentru a discuta şi a învăţa să discuţi o problemă - a învăţa, deci, să participi. Patru profesoare s-au oferit, anul trecut, să aplice manualele. Chestionarele şi interviurile cu cei angrenaţi în experiment au dovedit o reacţie pozitivă: copiii au declarat că la orele de cultură civică se relaxează, dar nu "ca la sport", aici, ei simt că se întîmplă ceva important şi util, sînt luaţi în seamă, părerea fiecăruia poate fi spusă şi opiniile diferite pot fi discutate civilizat. Reacţiile negative nu au întîrziat, dar s-au făcut auzite din afara jocului: confruntaţi cu întrebările sau contra-argumentele pe care elevii proaspăt educaţi în spirit democratic le-au formulat, unii profesori cu alte specialităţi au reproşat: "Asta-i educaţie pentru obrăznicie şi anarhie! ". Alţii s-au plîns de perspectiva "prea" universal-europeană şi, jigniţi în sentimentele lor patriotice, au întrebat: "Unde sînt documentele originale româneşti? Unde-i Pravila de la Govora?" Iar alţii au susţinut că educaţia civică e un demers anti-creştin... În fine, s-au vehiculat şi acuzaţii gen "faceţi politică în timpul orelor de program!". 100 de clase vor învăţa, totuşi, în continuare, alfabetul democraţiei după acest manual, ceea ce înseamnă că destui alţi profesori îi acordă girul. Citindu-l, e greu să nu le dai dreptate: arată frumos şi e inteligent construit.

3. Inteligent şi viu este şi manualul de **Cultura civică**, realizat cu sprijinul Băncii Mondiale, prefaţat şi lansat recent de ministrul Maior într-un cadru festiv, pentru a celebra Anul Toleranţei. El a fost conceput de profesori de la Facultatea de Filozofie din Universitatea Bucureşti. Întrebare: care va fi soarta lui? Educaţia civică nu e obiect de studiu la liceu, aşa că manualul nu va ajunge, gratuit, în mîna nici unui elev, neavînd statutul unei cărţi de şcoală oficiale. Poate fi cumpărat, cu 4000 de lei, de la librăria Editurii Didactice şi Pedagogice.

Delia VERDEŞ

1 Poate că prof. Eugenia Şincan, inspectoare cu faimă, a meditat oarecum în grabă, deoarece, fiind desigur un spirit înrudit cu Leonardo da Vinci, semnează, în calitate de coautor, o vastă gamă de cărţi şi caiete didactice: matematică, istorie, biologie şi, iată, educaţie civică. **Elle sème tout vent** - şi de ce nu?

2 Pe aceasta din urmă, Ministerul Învăţămîntului ar putea-o expedia, cu folos şi cu viorele cu tot, în Iugoslavia...

Un manual de tranziţie*

Unul dintre manualele şcolare, nou-apărute după 1989, este şi cel de Economie - pentru licee şi şcoli normale. Într-o structură, de altfel bine gîndită de autori, cunoscute personalităţi ale vieţii universitare, el cuprinde într-o succesiune logică temele majore ale ştiinţei economice. Din foarte multe puncte de vedere acest manual, revizuit şi îmbunătăţit pînă la ediţia din acest an, constituie o reuşită, răspunzînd nevoii acute de cunoştinţe economice a elevilor din formele de învăţămînt amintite. Manualul are o formă nouă, cu auxiliarele necesare înţelegerii economiei, inclusiv o culegere de teste şi probleme pentru fixarea, verificarea şi evaluarea cunoştinţelor elevilor. El se dovedeşte extrem de util pentru pregătirea examenului de bacalaureat şi a concursului de admitere în învăţămîntul economic superior. Fără a nega în vreo formă meritele autorilor, îndeosebi cele legate de stăruinţa pe care au avut-o în editarea manualului, nu pot fi trecute cu vederea o serie de slăbiciuni, explicabile în bună parte.

Astfel, unele lecţii au nevoie de o mai mare simplificare şi sistematizare, operaţii specifice nivelului căruia i se adresează manualul. Autorii uită, uneori, că publicul lor nu este universitar. Probabil, aşa se explică faptul că unele teme sînt aproape identice cu cele din manualul de Economie politică, elaborat de catedra de specialitate din A.S.E.

În aceeaşi ordine de idei, unele lecţii, dacă nu se contrazic flagrant, se suprapun în bună parte (vezi: **Banii**, **Piaţa monetară**, **Piaţa schimburilor valutare**).

Nu este aici locul, şi nici loc, pentru a intra în prea multe detalii, dar nu pot fi omise o serie de aspecte legate de conţinut. Manualul nu este polemic, şi bine face, dar parcă sînt prea multe reluările din trecutul nu prea îndepărtat. Spre exemplificare: 1. "Economia ca activitate fundamentală în societate", de ce nu ca mod de gîndire? Oare trebuie numai "să acţionezi" pentru a vorbi de un fapt sau un eveniment economic? 2. "Activitatea economică, parte a acţiunii umane", lăsînd să se înţeleagă mai mult sau mai puţin explicit, rolul primordial al muncii şi, ca urmare, preceptul arhicunoscut cum că oamenii trăiesc pentru a munci. 3. Factorii de producţie sînt trataţi arhaic. Prezenţa acestei lecţii în manual nu face decît să-i accentueze slăbiciunile, intrînd în contradicţie cu paragraful referitor la **resurse**. 4. Unele lecţii sînt nefinalizate, mai ales cele referitoare la producător, consumator, pieţe, adică le lipseşte calculul economic. 5. În unele lecţii sînt folosite formulări anecdotice, de genul "un autor englez a spus" sau "piaţa schimburilor urmează în prezent mişcarea soarelui în jurul globului (?!) prin intermediul sateliţilor de telecomunicaţii" 6. Avînd în vedere nivelul de vîrstă al utilizatorilor, majoritatea lecţiilor au nevoie de mai multe exemple, acestea fiind aproape singurele "materiale didactice". 7. Temele referitoare la economia României au caracter poate prea propagandistic, neoferind nici un fel de date comparative, absolut necesare înţelegerii progresului economic (dacă el a fost făcut). 8. Economia de piaţă este definită ca producţie de mărfuri, intrînd în contradicţie cu prima lecţie care defineşte Economia drept studiul alocărilor resurselor. Ce se întîmplă cu bunurile, care sînt necesare şi care nu sînt de piaţă, nu se precizează. 9. **Profitul** şi **Statul şi economia**, mai mult decît oricare altele, sînt construite extrem de rigid, cele două lecţii fiind mai aproape de politologie decît de economie. 10. Toate cele de mai sus nu ar fi fost, dacă se preciza de la început metoda şi domeniul de cercetare ale Economiei, dacă se precizau cu claritate marile principii economice, dar şi dacă ar fi existat manuale concurente.

În ansamblul său, manualul susamintit apare ca un manual de tranziţie şi mai puţin de economie de piaţă. Cu toate acestea, fiind singurul de acest fel este şi cel mai bun.

Angela ROGOJANU

© S. Gheție

*Mircea Coşea, Paul Ghiţă Tănase, Dan Niţescu, Ilie Gavrilă, Constantin Popescu - Economie, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1995.

Lecţii de istorie

Ce trebuie să-i învăţăm pe copiii noştri şi cum trebuie să-i învăţăm?

Cînd, săptămîna trecută, senatorul Robert Dole a propus iniţierea unei legi prin care limba engleză să fie declarată singura limbă oficială în Statele Unite şi singura în care să se poată învăţa n-a făcut decît să răspundă cu întîrziere unei crize majore din viaţa intelectuală şi universitară americană.

Ţară populată de valuri de imigraţie succesive, America de Nord n-a fost niciodată locuită de o naţiune omogenă, dar mîndria ei a fost că principiile democratice au izbutit să organizeze eficient oameni de origini, limbi, religii, moravuri şi obiceiuri diferite. Democraţia a fixat limitele şi regulile fundamentale ale pluralismului american. Evoluţia integrării "liber consimţite" este contrazisă de două momente brutale: distrugerea triburilor indiene şi istoria sclavilor negri. De la revendicarea adevărului în legătură cu aceste două drame s-a declanşat presiunea multiculturalismului, a gîndirii "corect politice", care, prin exagerarea unei părţi din adevăr, a dezechilibrat întregul. Mai mult decît un moft intelectual, criza reflectă ambivalenţa individualismului, o incapacitate - probabil temporară - a sistemului de a oferi individului destule certitudini, pentru ca acesta să nu mai apeleze, în scopul afirmării sale, la valorile comunitare specifice.

În învăţămîntul american refuzul de a limita istoria şi literatura la faptele şi operele "bărbatului alb" a dat naştere unor tulburări care depăşesc cadrul strict academic. Nu poate strica nimănui un curs despre literatura femeilor sau despre istoria civilizaţiei indienilor americani. Numai că aceste cursuri, din complementare devin principale, şi detronarea "bărbatului alb" se confundă cu eliminarea lui. Reala problemă a învăţămîntului american este inerţia ignoranţei, după cum reiese şi din articolul pe care îl reproducem în această pagină: în timp ce învăţaţii discută despre istoria triburilor indigene, absolvenţii nu ştiu cine cu cine a luptat în Coreea în anii '50 şi iniţiativa legislativă a senatorului Dole, dincolo de impactul politic, are puţine şanse de a stimula performanţele învăţării.

© S. Ghetie

Formula lui e greu de patentat: entuziasm, imaginaţie, informaţie - totul pentru a-i introduce pe elevi în miezul problemei. El ştie cum să-i atragă, legînd emisiunile de televiziune cu ceea ce au reţinut din evenimentele curente, cu un miez nu prea secret. "Credeţi că Newt Gingrich a inventat politica agresivă răutăcioasă? Nu a existat climat mai înveninat decît la 1800. Preşedintele în exerciţiu John Adams susţinea că rivalul său Thomas Jefferson este un ateu adulterin. În replică, Jefferson l-a învinuit pe Adams că a trimis la Londra un om ca să aducă patru prostituate pentru distracţiile de la Casa Albă. Sex. Violenţă. Calomnii. Americanilor le place. Întotdeauna le-a plăcut. Aşa e-n democraţie. Nu e plăcut întotdeauna" - spune Cosgrave.

Cosgrave nu este un reporter de scandal al trecutului. Da, le-a spus elevilor că rivalii lui Andrew Jackson susţineau că iubita lui soţie era o curvă. Sau că Martin Van Buren a fost acuzat că purta rufărie de damă. Dar nu pentru a-i excita. E mai uşor să le explice aşa conflictele de astăzi din jurul Casei Albe.

Cosgrave este un prunc într-ale istoriei. Plictisit de existenţa lui searbădă pe Wall Street, a vrut să înveţe dreptul, dar pe drum a devenit un pasionat al istoriei şi a scris o teză, pentru diplomă, despre epoca lui Jackson. Se autocaracterizează ca "Republican - conservator şi liberal jeffersonian" şi ocoleşte metodele şi manualele tradiţionale. Preferă să pună în scenă dezbateri-proces pentru a evidenţia contradicţiile.

Pentru profesorii convenţionali istoria este o simplă cronologie a evenimentelor şi o preamărire a trecutului. Cosgrave vrea să descifreze trecutul nu prea îndepărtat pentru a putea înţelege prezentul. În lecţiile lui Cosgrave, America e ţara escrocilor şi a eroilor, a violenţei, a succeselor şi a contradicţiilor fundamentale. Pentru el Columb a fost şi vizionar şi lacom. Viaţa sclavilor e prezentată cu ajutorul memorialisticii din epocă. Elevii săi studiază rădăcinile rasismului citind textele intelectualilor sudişti care găseau că sclavia e raţională. Citesc documentele ştiinţifice din secolul XIX care încearcă să demonstreze inferioritatea negrilor. "E un potenţial jenant în ele, în special pentru negrii din clasă, dar şi ei trebuie să înţeleagă de unde vine rasismul".

Cosgrave este totuşi îngrijorat în faţa perspectivei de a dezvolta prin ceea ce le spune el elevilor - şi aşa existentul - cinism. Încă nu le-a vorbit despre episoadele neplăcute cum ar fi mccartismul, lagărele de concentrare pentru japonezi, Vietnamul şi Watergate. Cosgrave crede ca şi Abraham Lincoln că "America este ultima speranţă a lumii". Dar ce cred elevii lui? Jeff Gonzalez, 16 ani, îi permite să creadă că nu se zbate în zadar: "Ce poate fi mai bun decît o ţară care îşi acceptă greşelile? " Aşa e în democraţie. Şi nu e întotdeauna plăcut. Dar aşa cum predă Sean Cosgrave nu e niciodată plicticos.

LynNell MANCOCK

Newsweek, 10 iulie 1995

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

În zorii unei dimineţi de mai, Sean Cosgrove îşi înghesuia teancurile de hărţi, notiţe şi fotocopii ale unor documente în servietă, înainte de a se îndrepta spre West Milford High, o şcoală rurală din nordul statului New Jersey. În cele 30 de minute de drum, tînărul fost bancher de investiţii încerca să-şi imagineze noi modalităţi de a face să pătrundă în imaginaţia elevilor săi paginile de text despre atît de temeinic uitatul război mexican. Să invoce amintirile lui Robert E. Lee, care şi-a început cariera militară pe cîmpurile de la Veracruz - sau se va izbi de cutremurătoarea întrebare: "Cine-i Lee? ". Să încerce să-l evoce pe James K.Polk din întunericul cu care l-a acoperit uitarea şi să spere măcar pentru o fracţiune de secundă că tinerilor o să le pese de primul preşedinte al Statelor Unite care s-a dat la o parte pentru că şi-a împlinit toate proiectele? Să ne mai gîndim. Se poate vorbi totuşi despre Alamo. Între timp Sean a ajuns în parcarea profesorilor.

Nu e uşor. Copiii ăştia înalţi cu jeanşi mari şi şepci purtate cu cozorocul la spate vin la ora de istorie cu convingerea că această materie le este la fel de utilă ca latina. Mulţi nu ştiu sau nu sînt impresionaţi că în această regiune s-a produs otelul şi tunurile armatei lui George Washington. Pentru ei sensul istoriei este mult mai îngust şi gravitează în jurul aventurilor din luna trecută de la "Shoprite Strip", cum numesc elevii centrul din West Milford, odată un oraş industrial, acum un magnet pentru clasa mijlocie în vacanţă.

Cosgrave pare deosebit de sumbru, în cancelarie, cînd corectează lucrările de examen ale elevilor: "Nu-mi vine să cred că vreun elev a putut să creadă că John Brown (luptător pentru abolirea sclaviei, în cele din urmă spînzurat - n.t.) a fost guvernator în Massachusetts" - mormăie Cosgrove arătînd o lucrare. "Probabil că la sfîrşitul anului a dormit la toate orele". În aceeaşi dimineaţă, elevii din clasa lui de colegiu nu erau în stare să-şi amintească decît numele unui singur judecător de la Curtea supremă de justiţie a Statelor Unite: Clarence Thomas. (Audierile pentru numirea lui în acel înalt post au fost televizate în direct, în timp ce o fostă subalternă îl acuza - cu amănunte destul de indecente - de hărţuială sexuală). Toată înţelepciunea profesorului, energia lui, încercarea lui de a păşi dincolo de manual nu au putut să pătrundă prin profunda ignoranţă a elevilor săi, să astupe găurile în cunoştinţele lor generale, lipsa lor de interes faţă de lumea largă. Este blestemul profesorilor de istorie, indiferent de nivel. Cînd profesorul Universităţii din Vermont, James Loewen, i-a întrebat pe viitorii absolvenţi în ştiinţe sociale cine a luptat în războiul din Vietnam, 22 de procente i-au răspuns că a fost un război dintre Coreea de Nord şi de Sud. Copiii ăştia nu merg nici măcar la cinema?

Americanii se nasc, şi apoi sînt făcuţi. Conform tradiţiei, profesorii de istorie au fost binecuvîntaţi cu sarcina crucială de a-i învăţa pe cei mai tineri şi mai maleabili cetăţeni faptele - şi miturile - din istoria ţării. Lecţiile de istorie erau folosite pentru a le da cu linguriţa morala, naţionalismul sau orgoliul Eurocentrist, depinde de epocă. Acum confuzia e totală. Nu există un consens asupra istoriei care trebuie predată, nici asupra modului ideal de a face acest lucru.

Istoria Americii s-a diluat în războaiele culturale care se desfăşoară în sfera politicii. Standardele naţionale - recent stabilite - sînt criticate pentru că insistă asupra eşecurilor americane în dauna succeselor. Despre manuale s-a spus că sînt sterile, irelevante, sau absolut false - sau toate la un loc. Vechea şcoală academică - oamenii mari şi faptele lor - a fost reconvertită într-un stil nou: istoria din punctul de vedere al ne-albilor, al femeilor, al oamenilor obişnuiţi. Aceste perspective au adăugat nuanţe, alţii spun confuzie, scenariului original. Niciodată problema ce istorie trebuie învăţată n-a fost mai complicată şi niciodată nu s-a ştiut mai puţin cine trebuie s-o predea. "Nimeni nu mai posedă istoria - susţine Alan Brinkley, de la Universitatea Columbia. Nu mai există nici un consens. Doar flecăreala istoricilor".

Flecăreala a iscat o cacofonie de întrebări fără răspuns. Istoria unora e la fel de bună ca a celorlalţi? Dacă se introduce mai mult, ce să rămînă pe dinafară? Naţiunile îşi păstrează coeziunea, modelînd felul cum cetăţenii lor înţeleg trecutul? Şi dacă instituţiile noastre publice - şi în special şcolile - nu ne spun cine am fost şi cine sîntem, atunci cine o s-o facă?

Aceste întrebări care ar trebui să nu-i lase să doarmă pe cetăţenii serioşi sînt lăsate în seama învăţămîntului superior - şi nu e bine pentru nici una dintre părţi. Presupunerea generală a fost că "oricine poate preda istoria" spune John Pyne, preşedintele Consiliului pentru educaţie istorică din New Jersey, inspector şcolar. Şi aşa s-a şi întîmplat. Un raport din 1990 a arătat că 13 la sută dintre profesorii anchetaţi n-au urmat vreodată un curs de istorie. Mai puţin de jumătate sînt calificaţi pentru a preda istoria. Alt studiu a arătat că 12 la sută dintre profesorii de istorie au fost întîi profesori de gimnastică. "Avem profesori - susţine Jean Fleet, consilier pentru proiectul standardelor istorice - analfabeţi în istorie".

În multe şcoli, istoria ca disciplină distinctă a fost înghiţită de studiile sociale - un departament în care intră orice. Adeseori ea s-a rezumat la cîteva incursiuni grăbite în trecut, legate de o doză de evenimente recente. Cam cu zece ani în urmă, studiul istoriei în învăţămîntul superior a devenit o specie pe cale de dispariţie. Dar cînd Centrul naţional pentru studii umanitare a raportat în 1987 că două treimi din elevii claselor superioare nu pot identifica corect jumătatea de secol în care s-a desfăşurat Războiul de secesiune a sunat alarma. Mai multe state, printre care şi New Jersey, au introdus un examen obligatoriu de istorie pentru obţinerea unei diplome. Iar manualele s-au grăbit să încorporeze ultimele rezultate ale cercetării ştiinţifice. Educatorii - spune Loewen - au început să-şi dea seama că "dacă istoria nu este bine predată, ne vom confrunta cu stupiditatea socială".

Pînă în anii '60 povestea Americii era o naraţiune unidirecţională. Americanii erau persoanele importante din distribuţie care au contribuit la "marşul epic spre evoluţia socială" - se spune într-un volum apărut în 1994, *Adevărul despre istorie*. S-au lăsat în afară multe lucruri care îi contrariau pe cei cărora fac mereu paradă cu steagurile. Cristofor Columb era un navigator victorios, niciodată un cuceritor lacom. Şi se spuneau multe lucruri neadevărate.

În primele două secole ale existenţei sale, guvernul federal nu a însărcinat pe nimeni să se ocupe de istoria naţională. Ideea părea ne-americană. (Singura excepţie a fost simpaticul text de 199 pagini, elaborat de Departamentul Justiţiei pentru cei care vor să dobîndească cetăţenia americană). S-a susţinut că Washingtonul nu trebuie să impună canoane corecte pentru elevi. Dar în 1989, confuzia devenise prea zgomotoasă pentru a putea fi lăsată să treacă neobservată. Preşedintele Bush şi guvernatorii au hotărît să stabilească cîteva ţeluri pentru mai multe materii: literatură, geografie, matematică, istorie etc. Scopul era de a pune la dispoziţia profesorilor din clasele superioare ultimele descoperiri ale cercetării ştiinţifice. Lynne Cheney, directoarea Centrului naţional pentru educaţie, a pornit la elaborarea acestor standarde.

Vremurile se schimbă. Cînd standardele pentru istorie au fost publicate toamna trecută au fost întîmpinate de un puternic baraj critic declanşat de... Lynne Cheney. Intenţiile i-au fost trădate: Cheney a acuzat comitetul care a lucrat că a elaborat un tablou "mohorît" care promovează revizionismul de tipul "Albii sînt de vină". Albii celebri ca Thomas Edison au fost puşi în umbră de figuri de planul doi cum ar fi Harriet Tubman, o sclavă devenită activistă la căile ferate. Unul din autori a răspuns că în timp ce Cheney număra numele prezente în index a scăpat din vedere esenţialul. S-a încercat o problematizare a istoriei, o cercetare a cauzelor Războiului de secesiune şi nu descrierea faptelor generalilor, în dorinţa de a încuraja gîndirea şi nu memorizarea.

Realitatea politică n-a vrut să ţină seama de bunele intenţii. În ianuarie Senatul Statelor Unite a elaborat o rezoluţie (neobligatorie) votată cu 99 contra 1 prin care aceste standarde erau denunţate ca lipsite de respect faţă de civilizaţia occidentală.

Confuzia de la vîrf a provocat haos la bază. Aşa cum era de aşteptat, politica în materie de istorie s-a dus pe plan local. La New York canonul era o expresie a "gîndirii politice corecte" dusă la limite: "sclavii" erau "oameni înrobiţi", referirea la minorităţi se făcea prin sintagma "părţi ale majorităţilor din lume". Statul Virginia se închina la alt altar. Guvernatorul George Allen a cerut o reîntoarcere la vechile standarde pentru cei un milion de elevi, care trebuiau din nou să înveţe pe dinafară. Era un alt exces. De abia săptămîna trecută Consiliul pentru educaţie a votat eliminarea unor concepte introduse de guvernatorul Allen: sclavii africani erau consideraţi "imigranţi", alături de olandezi, englezi şi alţii. Furia pe care o nasc asemenea dezbateri nu trebuie subestimată, dar adesea ele sînt în afara problemei: "Profesorii sînt atît de prinşi în moara preocupărilor zilnice, depăşiţi de numărul studenţilor, subiectul este atît de greu de predat, încît nu au timp să participe la dezbatere".

Şi Sean Cosgrave, profesorul cu care am vorbit la început, e departe de războaiele culturale, el îşi vede de lecţiile lui, de cinci ori pe săptămînă.

Cărţile melancoliei

– Convorbiri despre manualele şcolare –

Poate ne-am cunoaşte mai bine contemporanii dacă am avea la îndemînă manualele şcolare care i-au format. Un om aflat acum la vîrsta pensionării a început şcoala în timpul celui de al II-lea război mondial şi a sfîrşit-o un an după moartea lui Stalin: de la o clasă primară la alta, în 1944, a trebuit să uite toamna ceea ce învăţase primăvara: şi graniţe (Nistrul) şi laudele aduse Conducătorului (Mareşalul) şi poezii patriotice care fuseseră fala serbărilor ("Ardealul" de Mircea Dem. Rădulescu). Cunoştinţe de geografie, istorie, literatură, gramatică, botanică, ba chiar şi cîntece din cartea de muzică au fost succesiv învăţate şi "şterse" din minte, datorită interzicerii, uneori chiar în cursul unui acelaşi an şcolar. Cine are azi 60 de ani sau unu-doi peste a cîntat 5 imnuri de stat şi a celebrat 3 zile naţionale (10 Mai, 23 August, 1 Decembrie). De le-am mai avea în bibliotecă, am putea numi manualele şcolare "cărţile melancoliei", cele de care ne-am despărţit pe totdeauna la finele fiecărui an şcolar. Melancolia vine şi din faptul că în multe cazuri manualul şcolar - rămas pentru mulţi unica sursă de informaţie într-o disciplină sau alta - n-a fost céea ce ar fi putut fi, respectîndu-şi menirea de a ne instrui în spiritul adevărului. Nu o dată, primul îndreptar de duplicitate şi conformism a fost cartea de şcoală. (Cine n-a auzit în ultimii 45 de ani, îndemnul prudent "tu ţine-te de manual, lasă ce ştii de-acasă că-ţi strică nota ?)". Tot ea a fost şi un mijloc precoce de a reduce varietatea şi culoarea lumii înconjurătoare. Pînă şi cele mai simple probleme de aritmetică operau cu elemente lipsite de farmec: două CAP-uri, un tractor, un combinat chimic, de parcă aceleaşi calcule nu s-ar fi putut face folosind ca exemple doi copii care culeg fructe, distanţa dintre două stadioane, sau viteza unui cal de curse, ca în celebra, la vremea sa, carte de exerciţii "1001 probleme şi cheia lor" - de Popescu şi Vrânceanu, academicianul de mai tîrziu.

Ce cred despre manualele şcolare profesorii? Cei aflaţi încă la catedră sînt ei înşişi, în mare măsură, produsul diverselor reforme (şi distorsiuni) ale procesului de învăţămînt din ultimile cinci decenii. De aceea interesul nostru s-a îndreptat spre două cadre didactice aflate la pensie, care ar putea să aducă amănunte interesante la tema pusă în discuţie. Au avut bunăvoinţa de a răspunde solicitării noastre dna **Caterina Bagdasar**, fostă profesoară de psihologie şi filozofie, cu care am purtat o discuţie mai lungă, şi dna **Anisia Brătescu**, fostă profesoară de română; le adresăm mulţumiri şi pe această cale.

Bunii autori, bunele profesoare

Sînteţi soţia profesorului Nicolae Bagdasar care a fost şi autor de manuale didactice, iar într-o vreme directorul "Casei Şcoalelor", editură cu bun renume. Nu v-a tentat niciodată, stimată dnă Caterina Bagdasar, să alcătuiţi o carte de şcoală?

Caterina Bagdasar: Cît timp am predat, în specialitatea mea mai ales, psihologia şi filozofia, m-am convins că manualele cele mai bune le făceau bărbaţii, deşi femeile sînt profesoare mai bune decît ei la catedră. Ei sînt mai sistematici, mai riguroşi, ştiu unde să se oprească, găsesc formulări mai precise. În tinereţe, cînd aş fi putut, nu m-a interesat, spun drept, fiindcă nu mi se părea că aş fi adus ceva original, trebuia să reiau lucruri simple, cunoscute şi arhicunoscute. Cînd aveam timp făceam anchete printre eleve, mă atrăgeau etapele dezvoltării lor. Cartea care mi-a apărut în 1975, la Editura didactică şi pedagogică "Aspecte ale dezvoltării afectivităţii feminine", are ca un punct de plecare îndepărtat în timp o anchetă socială pe care am făcut-o între anii 1935-1937, sub auspiciile laboratorului de psihologie experimentală al Universităţii Bucureşti, la mai multe şcoli din Capitală şi din provincie: "Aspiraţiile fetelor". Dealtfel am rămas credincioasă temei, - studii de psiho-pedagogie feminină - am continuat cercetările şi am participat cu comunicări la două conferinţe de creiologie - ţinute în Franţa (1968) şi în Elveţia (1973). Creiologia (studiul problemelor nevoilor umane) e o disciplină destul de nouă şi mă interesează, bineînţeles cît îmi mai dă voie vîrsta - 85 de ani, peste o lună! Am la editura Junimea o lucrare "Probleme ale dezvoltării personalităţii femeii" (1980), temă care văd că acum ia o amploare deosebită pe plan mondial - (întîlnirea mondială de la Beijing). Repet, nu m-ar fi tentat să scot eu însămi un manual. Pe urmă, dacă mă gîndesc la manualele semnate de soţul meu şi de prof. Ion Petrovici - în special cel de filozofie - ele erau mai pe înţelesul profesorilor decît al elevilor, era necesar să fie "prelucrate" cu clasa, într-un stil foarte atent, cu subtilitate, pentru că filozofia trebuie predată în termenii ei, nu se poate, cred eu, preda în termeni concreţi, prin exemple simplificatoare. Mai ales cînd lecţia trebuia adaptată la nivelul mediu al clasei, chiar spre cel mediocru, uneori - dacă majoritatea elevilor erau mai slabi - era nevoie de un efort de imaginaţie cu mare atenţie, totuşi, la rigoare. Am avut profesori buni Rădulescu-Motru (el însuşi autor de manuale de liceu), Dimitrie Gusti, G.G.Antonescu, care ştiau să aprecieze simţul pedagogic şi să-l dezvolte prin îndrumare iar printre colegii mei erau unii remarcabili - Cioran, Eugen Ionescu, îl ştiam şi pe Mircea Eliade, el era mai mare. Cu Eugen Ionescu am făcut chiar şi o lecţie practică de filozofie, la profesorul Pogoneanu, directorul "Seminarului de pedagogie practică Titu Maiorescu". Eugen Ionescu a-nceput, eu am sfîrşit-o, el cam pe de-asupra, eu - cu exemple, pe mai multă aplicaţie - aşa a apreciat profesorul. (Trebuia ca fiecare licenţiat să facă două lecţii, cel puţin). Ionescu a protestat: "Eu în viaţa mea n-o să mă fac profesor, am alte planuri, altă lecţie vă rog să nu-mi mai daţi".

Ce criterii aveau profesorii cînd preferau un anume manual, de vreme ce toate celelalte erau editate la recomandarea ministerului, selectate prin concurs sever?

Poate ei înşişi fuseseră studenţii unor profesori universitari, autori şi de manuale şcolare, cu stilul şi argumentarea cărora erau mai familiari. În alte cazuri poate că descoperiseră la un autor un grad mai mare de accesibilitate, definiţii uşor de memorat etc. Manualele nu uzau de formule aforistice sau de expresii plastice, era treaba profesorilor să le găsească, pentru a fixa mai bine noţiunile. Eu, de pildă, ca profesoară de psihologie, eram diriginta ultimei clase de liceu, aşa se obişnuia, lucram cu eleve deja bine pregătite, care puteau înţelege destul de mult complexitatea acestei discipline. Oricum, nu mă limitam la manual (nici elevul care se ţine doar de litera cărţii, nici profesorul care se limitează numai la aceasta din urmă n-au faimă bună) - mă refeream la literatură. Scena cu sfeşnicele din **Mizerabilii**, de pildă, se discuta animat, problema încrederii, a schimbării radicale a lui Jean Valjean se întorcea pe toate părţile, se examinau toate sugestiile psihologice. Manualul stabileşte o cale de transmitere dar şi de "împrietenire" cu esenţialul unei discipline, ştiinţa profesorului face din el un cod de limbaj comun cu elevii. Pe copii îi interesează o seamă de lucruri de mare importanţă la care, mai tîrziu, în viaţă, maturi fiind, nu ne mai gîndim şi le numim "fleacuri", "exaltări juvenile" - dar sînt trăiri de mare autenticitate şi profunzime, iar un manual bun nu trecea cu vederea niciodată cui i se adresează, pe ce grad de receptivitate poate conta.

"Ce frumos era în Evul Mediu"

Cîte dintre aceste exigenţe erau respectate în manualele apărute după 1948?

Eu m-am pensionat cît am putut de repede, chiar înainte de vreme, la începutul anilor '60. Soţul meu lucra la traducerile din Kant, "Critica raţiunii pure" şi "Critica raţiunii practice", era ocupat peste puteri şi avea un scris aproape ilizibil, manuscrisele trebuiau bătute la maşină de cineva care avea cunoştinţe în materie, aşa că i-am dactilografiat tot ce avea nevoie. M-am şi bucurat că ies din învăţămînt: după război profesoratul a fost unul din cele mai umilite domenii. La Iaşi, unde predam la "Oltea Doamna" am apucat vremea cînd atît filozofia cît şi psihologia sau sociologia erau considerate "materii idealiste", şi deci alungate din programă. Profesorii cei mai cu autoritate la copii erau urmăriţi, chiar scoşi de la catedre, mulţi trimişi în învăţămîntul elementar. Manualele noi, aride, erau chiar şi pentru mine un chin, le învăţam duminica, cu rezumate şi scheme, fiindcă nu erau în specialitatea mea iar noile texte incluse în ele erau de multe ori imposibile. În locul meu, la "drept" - care înlocuise filozofia - a venit o profesoară de muzică. Eu am fost obligată să predau franceza, româna, germana, în completare geografia, economia politică, istoria - tot ce vreţi, numai matematica nu. A, nici chimia. Conferinţe, tip SRSC, pregătirea alegerilor cu elevii, şezători, planuri de lecţii pentru fiecare oră, care trebuiau prezentate directorului (cînd avea timp să le citească şi nu numai pe ale mele?) îndrumarea "gazetei de perete", lecturi în colectiv, "ajutor" la învăţătură elevilor "codaşi", - ce nu ni se cerea, ce n-am făcut? Dar recensămîntul animalelor? Dar alfabetizarea? Stăteam ore şi ore pe la porţile caselor mărginaşe rugînd oamenii să vină la examene sau la cursuri. Puneau cîinii pe noi, huia strada de batjocură, de zarvă; şi eu mă rugam de ei măcar să vină cu mine la doctor să le dea un certificat că-s bolnavi, au ceva, mă rog, o scutire de învăţătură. Săracii de ei, n-aveau nici de unele în gospodărie, nici paltoane unii, umblau cu plapuma-n spinare pe stradă. Nu-i interesa nici să scrie, nici să citească. Cei mai descurcăreţi şi "pe linie" dintre colegi, îşi înscriau cîte o servitoare la cursuri şi ziceau c-o alfabetizează acasă... Ca moment de groază trăită nu pot uita cum s-a epurat într-o zi o mare cantitate de "literatură idealistă şi decadentă", s-a strîns în mijlocul curţii şi i s-a dat foc, sub privirile profesorilor convocaţi anume. Elevii, pe de altă parte, chinuiţi şi speriaţi şi ei, tineri fiind - şi mulţi dintre ei deştepţi - au învăţat să se apere. Nemişcarea - asta au deprins-o! Stăteau smirnă la expuneri, la conferinţe, ori lecţii aride, la întruniri - aplaudau cînd trebuia, săreau în picioare cînd se dădea tonul... dar, a doua zi dacă-i întrebai, habar n-aveau ce-a fost, ce s-a discutat. Devenise **o formă de viaţă**. (Aşa au terminat liceul cei mai buni, neafectaţi de cîte auzeau, citeau sau li se preda în clasă.) Reviste noi, manuale străine nu mai veneau, pentru comparaţie. Chiar dacă profesorul avea o bibliotecă bună acasă, nu prea discuta, nu era prudent să se expună, că şi unii copii erau dresaţi către denunţuri. Limbajul plat, lipsit de fantezie al manualelor, omisiunile sau întoarcerea pe dos a faptelor era numai o parte din **procesul de decapitare a şcolii**, care nu mai trebuia să producă personalităţi, ci să dea diplome. Copiii, săracii, deveneau atenţi şi receptivi îndată ce auzeau ceva mai omenesc, mai de înţeles. Plictisită să le tot predau istoria cu determinări strict economice, le-am vorbit odată şi despre poezia, jocurile, turnirurile şi simţul cavaleresc al onoarei în Evul Mediu. Le străluceau ochii: "vai, doamnă, ce frumos era în Evul Mediu"... Prin comparaţie, aşa le părea.

Dincolo de manuale

Stimată doamnă Anisia Brătescu, vă mai amintiţi care era cel mai bun manual după care aţi predat limba română?

Anisia Brătescu: Ion Nedioglu, fost profesor de liceu la "Şincai", îmi pare rău că nu l-am cunoscut cînd am venit şi eu la acelaşi liceu; am ocupat catedra dnei Bacovia, care se pensionase în anul în care am ajuns eu în Bucureşti, de la Oradea. Ce se întîmplase? Pînă în 1948 am funcţionat la Beiuş, la un liceu confesional, greco-catolic, dar - nu ştiu ce mi-a venit - în vară am plecat de-acolo şi m-am dus la Oradea. În toamnă, şcolile greco-catolicilor s-au închis, profesorii au nimerit unii în puşcării, alţii n-au mai găsit loc în învăţămînt, aşa că... mare noroc am avut, cine ştie care era viaţa mea altfel... Şi la Oradea, dar mai ales la Bucureşti, am apucat timpul predării limbii române **fără manuale**, la Centenarul Eminescu, în ianuarie 1950, copiii învăţau după "teze provizorii", "manual unic" fără autori, sau după reviste. Cărţile vechi nu mai erau admise, altele noi nu apăruseră. Le-aveam acasă pe cele de altădată, Cartojan, Murărăşu, antologiile Bujor şi Ilioasa, şi manualele lui Nedioglu care mie-mi plăceau fiindcă erau foarte raţionale şi cu formulări clare. În plus, se refereau la întreaga operă a scriitorului discutat şi la finele lecţiei se făceau recomandări de lectură. Asta cred eu că este baza: cititul. Fiindcă, de pildă, la gramatică, pe vremea mea vocabularul se făcea mai superficial ca acuma, dar elevii vorbeau mai frumos, mai expresiv. Acuma ei ştiu o seamă de capcane de gramatică, dar folosesc un vocabular de 100 de cuvinte, multe din ele de argou. O clasă bună e cea în care 50% din elevi citesc în afară de manual: la română-literatură, la matematică - "Gazeta matematică", la alte materii reviste sau cărţi de popularizare. (Ce bună era seria de "Cunoştinţe folositoare" coordonată de prof. I.Simionescu!). Şi datorită cărţilor pe care le-am împrumutat să le citească, în afara celor de la bibliotecă, îmi place să cred că două foste eleve de-ale mele şi-au precizat vocaţia mai uşor decît altele: Mihaela Macovei, care face emisiuni literare la Televiziune, şi Simona Cioculescu, de la Muzeul Literaturii Române.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Casă de odinioară

– povestirea dnei Irina POP –

«Dacă s-ar intra pînă la capătul unei străzi liniştite, pe lîngă lacuri, Turgheniev, parcă, şi s-ar trece de poarta acum dublată cu tablă, s-ar mai putea vedea, poate, şi acum casa familiei Rădulescu-Pogoneanu. Cine-o mai vede azi, cine mai ştie despre ea? Elena Rădulescu-Pogoneanu a fost directoarea Şcolii Centrale de fete din Bucureşti, soţul ei era profesor universitar: autori vestiţi de manuale şcolare, amîndoi, ea, de franceză (făcuse studii la Sèvres) el, de română. Nici copiii, nici nepoţii mei n-au mai avut noroc să înveţe pe asemenea modele de simplitate, de ritm al frazei frumoase şi pline de informaţie. La genuri şi specii literare, manualul de română cuprindea pasaje din Iliada (exemplu pentru epopee) şi din Shakespeare (tragedia), la franceză cred că manualul dnei Pogoneanu putea rivaliza cu oricare dintre cărţile de şcoală din Franţa. Biroul său de directoare avea mobila delicată Louis XV, element care impresiona plăcut (şi sever, dacă se poate spune aşa) atunci cînd erai chemată la **Madame**, cum îi spuneam noi. Avea nişte ochi albaştri uluitori, te primea în picioare, perfect dreaptă, te judeca, dar (cel puţin în cazul meu) adoraţia faţă de ea nu scădea nici atunci. (Deşi... Cînd am făcut printre elevele din toate seriile o colectă să ridicăm în memoria ei o cruce la care a contribuit şi actriţa Maria Mohor şi Iolanda Mărculescu şi multe altele, o singură fostă şcolăriţă a refuzat orice participare "în clasa a III-a mi-a dat un 7 pe o teză ce-ar fi meritat 10"... Cînd spunea asta avea 70 de ani!) Casa Pogonenilor a fost ridicată din cărţi, în principal din ce luau pe manuale şcolare, care erau foarte apreciate. Cînd au scos-o din locuinţa ei, dna directoare a fost mutată pe Căderea Bastiliei, la comun, unde n-avea cum să-şi facă bucătărie. Cumpăra chiftele de la **Polar**, să le mănînce acasă. A murit în lift, cu un carton abia luat din magazin în braţe. Fusese înainte cu cîteva zile la noi - o invitam săptămînal la masă - şi-mi vorbise pentru prima oară despre poezia lui Charles Péguy, despre care nu ştiusem pînă atunci nimic şi mi-a citit în acea după-amiază lungi fragmente de poeme. Ca ultimă "lecţie", numai pentru mine...»

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice neregului, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Delia VERDEŞ
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE : Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

● Anul III ● Nr. 140 ● 15-21 septembrie 1995 ●

Anul III
nr. 141
22-28 septembrie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

EXERCIŢII DE TRANZITOLOGIE

© C. BUMBUT

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Servicii secrete, politică,

economie, societate civilă,

partide etnice, izbăvirea de trecut...

JOCURILE NU SÎNT FĂCUTE

Un martor al realismului socialist (XXVII)

M-am înţeles greu cu Nicolae Moraru, printre altele şi pentru că nu avea nici un respect pentru proprietatea morală şi intelectuală a producţiei unui autor în subordine de care se servea, această înclinaţie abuzivă putînd mai tîrziu să-l împingă, cum s-a şi întîmplat, la plagiat. Profita de autorul solicitat şi atît; bucuros dacă putea să-i plătească, sub un pretext oarecare, un onorariu cît mai mic, ba încă şi mai bucuros dacă putea să nu-i plătească deloc, deşi nu erau în joc banii proprii, ci ai unei reviste sau instituţii. Dar ceea ce ne opunea cel mai mult era mentalitatea simplistă, modul complet exterior creativităţii de a reacţiona în faţa unei opere de artă şi mai ales atitudinea idolatră cu totul necritică, în raport cu directivele de partid. Din acest punct de vedere, judecata lui Nicolae Moraru era atît de pervertită, de fals condiţionată, ca să nu spun fanatică, încît l-ai fi putut crede sub acţiunea unui drog şi toată inteligenţa lui se străduia să justifice această pervertire, care pentru el se confunda cu devotamentul închinat "cauzei clasei muncitoare" şi ideologiei ei. În "expunerea" pomenită el declarase că "temelia moralei şi eticii proletare este următoarea: tot ce este favorabil dezvoltării lumii înainte, tot ce serveşte clasei muncitoare şi poporului este just, este moral, este etic". Uitase numai că, de fapt, îl parafraza pe Hitler, care la rîndul său îl parafrazase pe Lenin!

Natură discursivă, îi plăcea să te prelucreze, debitînd şiruri lungi de fraze redundante, în timp ce tu, aşezat pe scaun, trebuia să-i urmăreşti cu privirea paşii pe care îi făcea în odaie, căci Moraru avea obiceiul să-şi desfăşoare gîndirea umblînd – agitat şi patetic, traversat de întrebări şi răspunsuri – de la un capăt la altul al încăperii, care putea fi tot atît de bine biroul său de lucru sau podiumul sălii de conferinţe. Nu avea pic de sensibilitate în faţa unei picturi sau sculpturi, toate problemele artei se reduceau pentru el la catehismul realismului socialist şi ceea ce înţelegea acest fals exeget prin a te îndruma şi a-ţi da explicaţii în cuprinsul, pasămite, al unei analize de tablou, nu era altceva decît dizertaţie propagandistică, o plictisitoare şi interminabilă aplicaţie politică, făcută cu înflăcărarea unui posedat.

Moraru gîndea în clişee şi se exprima în lozinci, dar îşi agrementa sosurile oratorice nu numai cu citate abundente din Stalin, ci ţinea să arate că e cultivat, că posedă o informaţie filozofică, aşa că la gura lui se înghesuiau uneori, treziţi din mormînt, Platon, Kant, Hegel, dar şi gînditori contemporani de felul unui Bergson, Hartmann şi încă neräposatul pe atunci Sartre. Toate aceste nume el le vehicula cu dezinvoltura unui membru de familie, admonestîndu-i şi făcîndu-i praf de la înălţimea sa de patriarh încruntat (el, slăbănogul, deşiratul, rasul la înfăţişare!), bine stropit cu marxism. Odată, în timpul unei dezbateri, la una din perorările lui publice, l-a întrerupt dintre cei de faţă Eugen Schileru şi l-a întrebat: "Să ne înţelegem asupra unui lucru, tovarăşe Moraru, ca să ştim exact despre ce este vorba, la care Hartmann v-aţi referit, pentru că sînt vreo trei?!" Moraru a rămas perplex, ca lovit în moalele capului şi n-a ştiut ce să răspundă! "Vă gîndiţi probabil la Nicolai, cel cu *Estetica*, iar nu la Eduard", i-a venit în ajutor după o foarte lungă pauză Schileru, în timp ce Moraru se dădea de ceasul morţii. "Da, da, firește, la Nicolai", a îngăimat de la tribună vorbitorul, cu aerul cuiva care urmăreşte o pasăre în văzduh încercînd s-o apuce de coadă...

Nu citise vreodată un rînd nici de unul, nici de celălalt, de altfel nu ar fi fost în stare: în 1946, pe vremea cînd mai puteam dialoga cu el, îmi mărturisea că nu absolvise decît trei clase secundare (nu mai ştiu dacă de gimnaziu teoretic sau profesional) şi era mîndru că doar cu atît ajunsese un cadru superior la Societatea Română de Radiodifuziune. Exceptînd anumiţi autori ruşi cum erau Belinski şi Cernîşevski, Moraru nu se informa de la sursă, ci din lecturi intermediare, de comentariu popularizator şi prelucrare politică, aria lui culturală limitîndu-se aproape exclusiv la ceea ce apăruse în limba lui Tolstoi. Asta nu-l stînjenea să devină un veleitar care se socotea chemat să fie estetician şi să facă ordine în cultură. Cînd i s-a părut că a acumulat suficientă informaţie, vocaţia lui irezistibilă, ambiţiile lui de profesor şi scriitor au răzbit la suprafaţă şi, cum nu avea cine să-l reţină – ba dimpotrivă, "sus" se simţea chiar nevoia unui activist cultural atît de devotat şi de zelos –, Moraru s-a metamorfozat, cu mult înaintea improvizatului Marcel Breazu, în teoreticianul estetician numărul unu al partidului şi principalul funcţionar de stat însărcinat cu implantarea realismului socialist în cultura contemporană română.

"Estetica marxist-leninistă – scria el în 1949, recurgînd la cel mai sărac şi caracteristic limbaj de lemn şi repetînd nişte banale sloganuri oficiale – nu se mărgineşte numai la stabilirea legilor artei, la analiza conţinutului şi formelor ei, ci îşi propune ca scop orientarea artei şi oamenilor de artă în munca lor creatoare conform marşului înainte al lumii pe temeiul luptei de clasă, pe drumul construirii socialismului, al luptei împotriva vechiului, pe drumul construirii comunismului. De aici reiese că filozofia marxist-leninistă, pe baza principiului leninist al reflectării, conferă artei un rol însemnat, activ, în societate. Care? Un rol de mijloc specific de cunoaştere a lumii, de pîrghie însemnată pentru transformarea ei". Dar "în societatea împărţită în clase antagonice nu poate exista artă fără tendinţă. Ca ideologie, arta exprimă anumite interese, idei, principii, şi anume ale clasei în slujba căreia se află"[1]. Cer iertare cititorului pentru acest lung şi fastidios citat, dar el ilustrează cum nu se poate mai bine că "stilul e omul". Şi nu numai omul se trădează aici, ci un întreg sistem de persuasiune demonică prin repetiţie, eficient pînă la anihilarea oricărui reflex al raţiunii, pînă la completa disoluţie a eului, a personalităţii.

Neposedînd – cum am arătat – simţul ridicolului, Moraru, total incapabil să-şi considere autocritic rolul uzurpator, a devenit de la înălţimea funcţiei sale un izvor de tupeu şi impertinenţă, denigrînd, împroşcînd cu invective şi luînd în zeflemea scriitori de valoare universală, ca Proust, Gide, Huxley, iar în plan naţional, ca Maiorescu, Arghezi, Blaga, Ion Barbu, Bacovia. Acesta era omul care – pe linie de stat – urma să pregătească împreună cu M.T. Vlad, Dorio Lazăr, Maximilian Schulmann şi autorul scrierii de faţă prima "Expoziţie Anuală de Stat a artelor plastice".

Radu BOGDAN

1. Cf. *Flacăra*, nr. 44 şi 45, din 5 şi 12 noiembrie 1949, p. 4.

Duşmanii noştri cei iubiţi

Iluzia progresului

A-ţi înţelege epoca, aceasta este misiunea oricărui intelectual care acţionează din pasiune şi din vocaţie (*Beruf*) şi nu ca să dobîndească mijloace de promovare socială. Or, pentru a-ţi înţelege epoca este necesar să depăşeşti orizontul strîmt care ne-a modelat experienţa existenţială, familia, universitatea, cercurile de prieteni sau de personaje, desigur diferite, dar care reflectă, ca într-o oglindă, propria noastră imagine. A înţelege lumea care ne înconjoară, care nu este, în majoritatea cazurilor, lumea noastră, presupune un efort de despuiere, care, fără a garanta succesul, înlătură crusta, pentru a-l accepta pe celălalt. Cînd spun acceptare nu mă refer la aculturaţia celuilalt sau la imitarea lui, la mimare, deoarece ştim că după acest joc, fiecare se va reîntoarce în coconul sau în cocioaba lui. A te despuia înseamnă a lăsa să vină spre tine, liber, discursul celuilalt, pentru a încerca să-i înţelegi logica, ierarhia valorilor care îl caracterizează; pe scurt refuzul de a proiecta asupra celuilalt ceea ce-mi este familiar, obişnuit, confortabil, normal.

Printre fenomenele contemporane care fascinează sute de mii, dacă nu zeci de milioane de oameni sînt *telenovelas* din America Latină, simptomul uniformizării modelelor culturale şi al valorilor sociale oferite oamenilor. *Telenovela* este un foileton televizat, inspirat din *soap opera*, mobilizînd în fiecare săptămînă zeci de milioane de telespectatori ai continentului sud-american şi care acum se exportă pretutindeni, chiar şi în China, unde, recent, 450 de milioane de telespectatori au urmărit peripeţiile unei tinere sclave braziliene într-o *hacienda* din secolul XIX. La început, în anii 1960-1970, foiletonul televizat a mobilizat Statele Unite şi apoi Europa; de-atunci subprodusele serialelor **Dallas** sau **Dinasty** s-au răspîndit şi au acoperit întreaga planetă, fascinînd publicul din ţările cele mai sărace. În Brazilia temperatura medie anuală este de 25° Celsius şi conform unei anchete există acolo 20 de milioane de frigidere şi 40 de milioane de televizoare (**Journal du CNRS**, Paris, septembrie 1995). În mahalalele (**favelas**) cele mai nenorocite, unde fetiţele de zece ani se prostituează ca să aibă din ce trăi, unde bande de copii abandonaţi ucid pentru a se hrăni, o casă - mai degrabă o baracă - din două are televizor, în timp ce echipamentul pentru o igienă minimală lipseşte.

Se poate sesiza rolul acestui instrument de comunicare, despre care acum patruzeci de ani se presupunea că va asigura un salt gigantic în domeniul culturii, o mai bună înţelegere a condiţiilor noastre de viaţă, pe scurt se spera că informaţia şi cultura oferite prin televiziune vor deschide încă o breşă în alienarea produsă de obscurantism, ignoranţă, xenofobie, intoleranţă. Şi

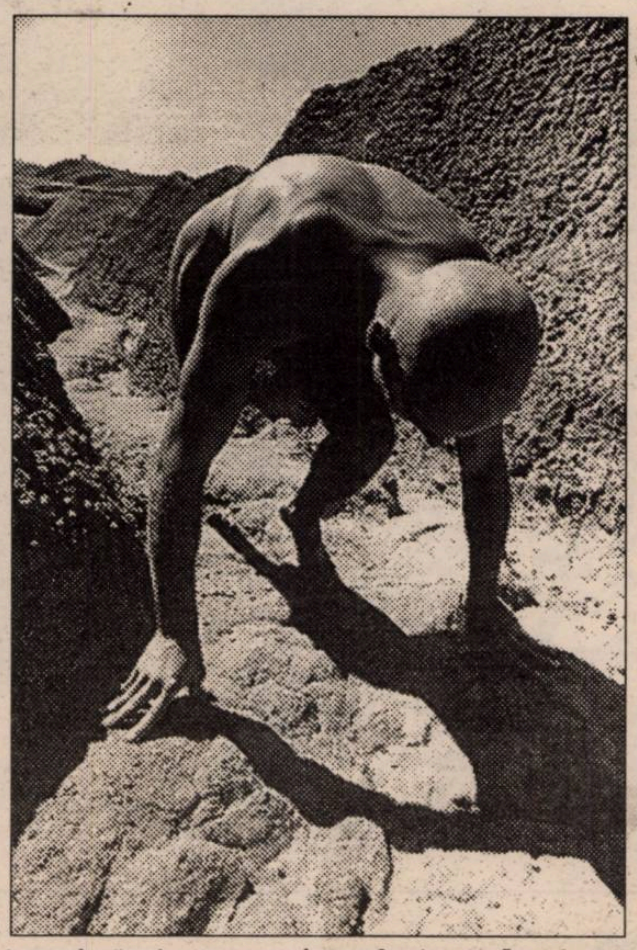

© C. Bumbuț

într-adevăr, instrumentul era fascinant. Imaginea, altădată desenată şi difuzată, apoi imprimată şi răspîndită, în cele din urmă animată şi expusă public prin cinematograf, ajungea acum la domiciliu, fără a pretinde vreun efort, în afară de preţul pentru achiziţionarea unui aparat. Or, la proba timpului, acest instrument extraordinar s-a dovedit a fi unul din cele mai redutabile mijloace de alienare. Într-o măsură mai mică decît vulgara propagandă comunistă sau decît informaţia occidentală care manevrează mai subtil opiniile, sentimentele şi emoţiile oamenilor provoacă o decerebrare generalizată, mulţimea foiletoanelor, denumite ficţiune, furnizează vise popoarelor, în special celor mai sărace. Îndepărtîndu-i pe oameni de experienţele lor existenţiale, foiletoanele îi îndeamnă să se privească într-o oglindă care le oferă imaginea unei sentimentalităţi derizorii sau tragedia unei vieţi ai cărei eroi inconştienţi se scaldă într-un sos melodramatic.

Poporului îi place; "poporul trebuie să viseze" scria Lenin despre artă înainte de dogmele realismului socialist. Niciodată nu s-a încarnat mai bine acest slogan ca în foiletoanele *telenovelas*. Dacă a existat un realism socialist, care n-a fost niciodată nici realist, nici socialist, trebuie să admitem că există un realism capitalist, care nu este realism, dar este capitalism. Şi dacă uzina de vise socialiste a falimentat de mult, cea a capitalismului merge foarte bine, identificîndu-l pe fiecare cu propria lui mediocritate, creînd eroi care seamănă leit cu vecinii noştri de palier.

Vulgaritate, violenţă, sex... dar şi fluvii de bune sentimente, cam aşa se alcătuieşte povestea. Nu cred în ea doar săracii, ci şi burghezii. Primii visează pentru ca să uite mizeria vieţii lor cotidiene; ceilalţi ca să obţină o onctiune moralistă, care să disimuleze sensul privilegiilor lor.

Vremea adevăraţilor eroi a trecut, a celor care ştiau să moară pentru că într-o bună zi trebuia spus oamenilor că legea morală este mai puternică decît cea a Prinţului. Aceasta se numea Tragedie. Astăzi massele plîng din cauza suferinţei unor personaje de ficţiune, cufundate în cel mai abject sentimentalism, rămînînd insensibili în faţa adevăratelor tragedii desfăşurate sub ochii lor, în care sîngele, lacrimile, excrementele şi crimele au defectul major de a fi soarta cotidiană a celor care suferă. Pentru asta e făcută televiziunea, ea transformă realitatea cea mai atroce într-un eveniment benign şi nedureros şi ficţiunea cea mai evanescentă într-o prezenţă intensă a nenorocirii. Doamne! Ce-am făcut noi din progres!

Claude KARNOOUH

Paris, 10 septembrie 1995

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Vîrsta a treia**
- **Drepturile omului**
- **Egalitatea**
- **Starea romanului**

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim.Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Glissando...

La cît de principiale şi de tăioase sînt manifestările publice ale politicienilor noştri, la cît de încăpăţînate şi de pătimaşe sînt opţiunile politice ale electoratului, ar fi de aşteptat să plutim într-un ocean de rigoare morală, de exaltare a onoarei, de consecvenţă. În realitate, cu cît mai spectaculoase sînt declaraţiile de intransigenţă ale unora, cu atît mai acomodante sînt acţiunile lor. Adeziunile "sincere" se reajustează cu uşurinţă, fără prejudecăţi stînjenitoare. Ce gîndeam ieri contestăm azi, ce lăudăm azi călcam în picioare ieri. E caracteristic, de pildă, obiceiul migraţiilor parlamentare. Aleşi pe listele unui anumit partid, o seamă de "reprezentanţi ai poporului" socotesc normal să treacă - în timpul aceluiaşi mandat - la un alt partid, sau să devină "independenţi". Traficul P.A.C. - Liberali şi apoi Liberali - extra Convenţie - Liberali intra-Convenţie (şi viceversa) e destul de aglomerat. La fel, foştii FSN-işti deveniţi PDSR-işti nu ezită să se angajeze ca vrăjmaşi intratabili ai foştilor FSN-işti deveniţi PD-işti. Foşti lideri sindicali (aşadar oameni însărcinaţi să protejeze salariaţii împotriva eventualelor abuzuri guvernamentale) trec cu o nonşalanţă ameţitoare în structurile partidului de guvernămînt. Aceasta pe un fond general în care foşti comunişti ajung luptători anti-comunişti, foşti informatori combat SRI-ul şi foşti dizidenţi trec drept colaboraţionişti. Cei care, în 1990, susţineau candidatura lui Radu Câmpeanu şi - dacă te găseau ezitant - erau gata să te azvîrle în iadul "vînduţilor" sînt de părere, astăzi, că Radu Câmpeanu însuşi e vîndut. Mulţi dintre susţinătorii de-atunci ai lui Ion Raţiu îl amendează drastic acum, ca pe un oponent neloial al lui Emil Constantinescu. Alianţa Patriciu-Cataramă a devenit rapid un ireductibil conflict. Trepăduşi de duzină, care, în 1990, se zbenguiau galeş în ograda lui Petre Roman, îl acoperă, astăzi, de furibunde injurii. Nu e mai puţin adevărat că l-am văzut şi pe Petre Roman transferînd, fără farafastîcuri, cîte un "amic politic" din categoria "sublimului" în aceea a "detestabilului". Am trăit să-l vedem pe Doru Viorel Ursu stînd - la o emisiune televizată - alături de Corneliu Coposu şi începîndu-şi intervenţiile cu "Noi, opoziţia...". Am trăit să-l vedem şi pe domnul Coposu lăudîndu-l pe Adrian Năstase, sau pe Ion Iliescu zîmbind alături de Alteţa Sa Principesa Margareta. Foşti lăutari ai cultului personalităţii se zbat, mai nou, pentru democraţie, foşti gazetari "omagiali" îşi exersează încheieturile înţepenite în tardive piruete de opoziţie. La 1 decembrie 1993, cineva care mă certase cu trei ani în urmă pentru ceea ce i se păruse - atunci - o demisie colorată monarhist, înfiera aspru refuzul guvernului Văcăroiu de a permite regelui să ia parte la sărbătorirea zilei naţionale. Un anti-monarhist de gang, veşnic supărat pe "cetăţeanul Mihai de Hohenzollern", se înfoiază ca un plutonier proaspăt "promovat" cînd dă mîna cu regele Spaniei. Un anti-fesenist de la începutul lui '90 devine fesenist la sfîrşitul lui '90, candidat la preşedinţie în '92 (din partea PD), liberal după eşec şi ambasador cvasipedeserist în 1994. Exemplele se pot înmulţi pînă la depresie: fanatici ai lui Marian Munteanu ajunşi anti-munteniştii, pro-iliesciştii din ianuarie '90 deveniţi monarhişti, agitatori de baricadă în Piaţa Universităţii deveniţi parlamentari înţelepţi şi negociatori cinici.

Din păcate, versatilitatea aceasta nu e o noutate în lumea românească: e mai curînd o boală cronică, specific naţională. Să ne amintim de "schimbările la faţă" ale unor mari intelectuali în anii '50 şi '60, şi de cîţiva "clasici" interbelici în frunte cu infatigabilul Constantin Argetoianu care a avut vreme, într-o viaţă de om, să fie conservator, averescan, carlist, agrarian şi liberal. Dar încă în a doua jumătate a secolului XIX, Titu Mariorescu era exasperat să constate ce rol însemnat au avut de jucat la noi "micile criterii personale" în evoluţia opiniilor şi a carierelor publice. Haşdeu, antidinastic la 1868, devine la 1896 stipendiatul lui Carol I pentru **Etymologicum Magnum** şi, în consecinţă, un fervent monarhist. Iar faimosul Candiano Popescu, cel cu "republica de la Ploieşti", a sfîrşit în slujba Palatului ca adjutant regal.

Unii se vor grăbi să spună că aceste vesele tumbe ideologice dovedesc odată mai mult cît sîntem de deştepţi. N-avem dificultăţi de adaptare, nu "încremenim în proiect", nu credem în virtutea consecvenţei. Consecvenţa e "viciul" naturilor greoaie, incapabile de mobilitate intelectuală, opace la rafinamentele relativismului. O adînc înrădăcinată convingere autohtonă e că deşteptăciunea se poate dispensa de caracter, respectiv că "excesul" de caracter e o probă de prostie. Cu o asemenea convingere, părem a fi materia primă ideală a unei "tranziţii" fără sfîrşit. Căci nimic nu se poate aşeza într-o lume în care neaşezarea, schimbarea de macaz, "maleabilitatea" conjuncturală sînt regula comportamentului individual.

În România contemporană, versatilitatea nu e însă numai o carenţă de caracter: e, deopotrivă, un efect al lipsei de convingeri, al adeziunilor superficiale, nereflectate, al derutei politice. Cînd nu eşti situat *nicăieri*, poţi fi *oriunde*. Nu ne rămîne decît să sperăm că, încet-încet, vom reinventa loialitatea, conduita articulată, suita în idei şi în atitudini. Pînă atunci chiar şi emblematicul Mitică riscă a se degrada: el cade la nivel de "Hopa-Mitică" şi se întreabă pişicher: care e idolul nostru de mîine, pe care îl vom nărui poimîine? Care e "alesul" următoarei noastre trădări?

Andrei PLEŞU

© C. Bumbuţ

Firescul ca excepţie (XIV)

O mare încredere în cuvîntul tipărit, în învăţătură şi în cultură – văzute mereu ca forţe sociale – îl susţine de altfel pe Constantin Golescu în însăşi scrierea *Însemnării...* şi a celorlalte cărţi scoase de el; scrisul devine, pentru acest om energic, o formă de acţiune, idee care înseamnă o ruptură faţă de mentalitatea curentă a vremii lui şi anunţă, cu o convingere însufleţită, intrarea într-o epocă nouă: "*condeile nu vor mai fi uscate, şi asemenea urmări nu vor mai fi cunoscute numai duhovnicilor şi suferite de pătimaşi, ci condeiul va da în veleagul obştii atît urmările cele spre folosul neamului, cît şi cele spre prăpădenia lui*" (s.n.). Făcuse, de altfel, elogiul tipografiei încă din prima lui carte, *Adunarea* de învăţături, în a cărei prefaţă punea în acelaşi rînd decăderea politică şi cea culturală – "din pricinile care au rărit şi tot binele în neamul nostru, şi au amorţit precum puterile cele sufleteşti, şi cele trupeşti ale neamului, aşa şi tipografia făcătoare de bine a omenirii, şi izcoditoarea înlesnirii, cei mai îndemnate spre revărsarea luminilor între naţiile cele mai poliite". La scurtă vreme după întoarcerea în ţară, el organizează o Societate literară ce-şi are sediul în marea casă de pe Podul Mogoşoaiei, pe care o cumpărase şi o refăcuse, stîrnind uimirea bucureştenilor, încă din 1812; aici îşi citeşte fratele său Iordache gramatica pe care o întocmise, şi tot aici îşi citeşte şi Heliade Rădulescu gramatica lui şi traducerile din Lamartine; aici se plănuieşte scoaterea unei gazete, dar, "fiindcă guvernul de atunci, deşi naţional, de la 1822, nu îndrăzni să-i dea voie", marele logofăt trimite pe I.M.C. Rosetti în străinătate şi acesta tipăreşte efemera publicaţie *Fama Lipscăi*; mai tîrziu, în vremea ocupaţiei ruseşti din 1828, Constantin Golescu obţine de la autoritatea străină încuviinţarea de apariţie a unui periodic şi-l însărcinează pe Heliade să scoată *Curierul Românesc*. După moartea lui, casa va fi vîndută, "din pricina grelelor datorii pe care le lăsase răposatul"; cheltuise, probabil, mult pentru finanţarea acţiunilor culturale. În această casă – situată lîngă biserica Creţulescu, pe locul unde azi se află Palatul Republicii – se va deschide o librărie şi se va înfiinţa, de către neamţul Walbaum, un cabinet de lectură , "un ce cu totul nou pînă atunci la noi – unde se primeau gazete franţuzeşti şi nemţeşti, reviste şi diferite cărţi franţuzeşti. Prin instalarea ăstui cabinet de cetire şi librărie, Walbaum şi Winterhalder (asociatul mai tînăr al celui dintîi – n.n.) nu făcuseră decît să răspundă la trebuinţa ce se simţi în societatea bucureşteană... În adevăr, era un ce extraordinar să fi văzut mulţimea persoanelor ce se aduna în acel local şi setea cu care se arunca asupra gazetelor streine în dorinţa ce se deşteptă atunci de a se ţine în corentul politicei din afară. Nu mai puţin se introduse gustul cetirei, şi se văzu o mulţime de persoane de ambele sexe, care alergau să cumpere sau să se aboneze la diferite cărţi ce aducea Walbaum". La 7 august 1830, *Curierul Românesc* anunţa apropiata apariţie a unei noi lucrări a marelui logofăt: o "hartă statistică" a Ţării Româneşti, însoţită de o "prescurtare a Istoriii patriii, începînd cu 200 de ani înaintea Mîntuitorului pînă în zilele noastre"; dar la 5 octombrie, în acelaşi an, gazeta ce-şi datora, şi ea, apariţia "ostenelelor" autorului *Însemnării...* anunţa "moartea păgubitoare" a lui Constantin Golescu, răpus, pare-se, de epidemia de ciumă şi holeră care bîntuia atunci, "adusă din Asia de armata rusă", şi care transformase, cum observă cineva, Bucureştii într-un imens spital. Avea numai 53 de ani.

Posteritatea îl va redescoperi tîrziu. Prima retipărire a *Însemnării...* s-a făcut abia în 1910, după ce însă Pompiliu Eliade şi N. Iorga îl numiseră *primul român modern*, unul, şi *un mare boier reformator*, celălalt.

Fusese, de fapt, un contestatar.

Mircea IORGULESCU

© C. Bumbuţ

TV (totul de vînzare)

PUZZLE

Metafora *puzzle*-ului este intens folosită în limbajul jurnalistic de zi cu zi. Incomplet şi fals, cred eu, dat fiind că, de cele mai multe ori, ea este utilizată pentru a reprezenta numai diversitatea ireductibilă, nu şi unitatea (iniţială şi finală) de imagine. De puţine ori diversitatea imaginilor propuse de multiplele canale de televiziune la care are acces bucureşteanul reuşeşte să ofere *imaginea realităţii*, *chipul* ei. Rare sînt momentele de graţie cînd pura întîmplare ajunge să constituie *portretul momentului*, cînd simpla alăturare de imagini ilumineză, dezvăluie, revelează. Atunci, televiziunea vorbeşte nu numai despre realitate, ci şi despre ea însăşi, ca *principiu al realităţii* la acest sfîrşit de secol. Cum ar spune Gianni Vattimo, societatea îşi devine în acele momente transparentă sieşi graţie tocmai procesului de "fabulare a lumii" specific televiziunii (cf. Gianni Vattimo, *Societatea transparentă*, Pontica, 1995). Abia "fantomalizată", redusă la o concurenţă de imagini ce doar pretind a reprezenta o "mitică stare de lucruri" originară îşi dobîndeşte realitatea consistenţa-i pur hermeneutică, de trimitere infinită de la un text la altul, de la o interpretare la alta, de la o imagine "despre" la altă imagine "despre".

Joi, 14 septembrie, telespectatorul nervos, insaţiabil, a avut, astfel, privilegiul de a asista la o întîlnire revelatoare: aceea dintre două emisiuni de reportaje, una pe canalul francez *France 2*, cealaltă pe *Tele 7 abc*. Prima (venerabilă şi intitulată *Envoyé spécial*) a conţinut două reportaje, unul despre *"filosofia" McDonald's*, în care important e ceea ce nu se vede (programarea strictă, culisele impecabil calculate, antrenamentul şi dresajul uman, adică "formarea"), celălalt despre *telesupraveghere*, în care esenţială este tot latura nevăzută, aflată în permanent şi crescînd dezechilibru cu extrema vizualizare şi "obiectivare" (M. Foucault) a comportamentului anonim în spaţiul public. Cea de-a doua emisiune de reportaje, aceea de pe *Tele 7 abc* (unica în "peisajul audiovizual românesc"), a conţinut, şi ea, tot două reportaje: unul despre secta *Baha'i* (analizînd corelaţia ofertă/pretenţii universaliste – dominaţie mondială – manipulare psihomediatică–servicii secrete), celălalt despre credinţa în *fantome* a locuitorilor Roşiei Montane. "Intîlnirea" celor două emisiuni în spaţiul aceleiaşi seri de televiziune a prilejuit întîlnirea dintre două mentalităţi, dintre "(post)modernitate" şi "arhaicitate", la fel de diferite pe cît de identice. Căci peste tot a fost vorba despre *puterea nevăzutului asupra văzutului* prin tendenţial – infinita vizualizare şi "obiectivare" a acestuia din urmă şi despre *secularizare* ca simplu proces de suprafaţă, confirmînd atît teoria eliadescă a "camuflării" sacrului în profan, cît şi pe cea barthiană a "mitologiilor" lumii contemporane.

Vineri, 15 septembrie, bucureştenii l-au putut regăsi pe colaboratorul revistei noastre, George Pruteanu, însă nu pe *Tele 7 abc*, ci – tot la 20.50 – pe *Pro TV:* în plină formă, expunîndu-şi, perfect articulat, programul seriei de emisiuni. Am mai spus-o: G.P. este *prezenţa de televiziune* în persoană, reuşind marea performanţă (pe care cei mai mulţi, la noi, o ratează cu graţie şi voluptate) de a avea miez pe spaţiu infim. Morala: valoarea (mai cu seamă aceea specifică: omul potrivit la locul potrivit) se plăteşte sau... se pierde. În cazul de faţă, *Tele 7 abc* a pierdut, *Pro TV* a cîştigat, confirmîndu-şi dinamica superioară.

Tot vineri, 15 septembrie (dată dată), o altă (ne)întîlnire flagrantă. Aceea dintre felul în care au prezentat începutul anului şcolar *TVR*, pe de o parte, care a insistat, triumfalist, pe "realizări", şi, pe de altă parte, *Pro TV* şi *Tele 7 abc*, care s-au ocupat mai cu seamă de cei excluşi şi nevinovaţi: copiii îmbolnăviţi cu SIDA. Imagini – acestea din urmă – cărora li se cuvin contrapuse cele surprinse la deschiderea Salonului Auto Bucureşti, unde, vezi Doamne, am fi întrecut Apusul în viteză: lumi paralele, singurele care izbutesc, la ora actuală, să alcătuiască portretul autentic al patriei. Contradicţie prezentă, de altfel, şi în discursul de la Oradea al preşedintelui Iliescu, care, flatîndu-i electoral pe cei "săraci şi curaţi", a ţinut să-i înfiereze pe bogaţi, lăsînd să se înţeleagă cum nu se poate mai clar că bogăţia este o vină, că muncind nu te poţi îmbogăţi şi că actuala putere ar fi de partea săracilor şi cinstiţilor, nu – fie prin protecţie mai mult sau mai puţin "ocultă", fie din cauza fiscalităţilor excesive ce aproape obligă la evaziune – de aceea a îmbogăţiţilor. Căci pentru cine o fi fost oare organizat Salonul Auto dacă nu pentru aceştia din urmă?

Acestei logorei i-a răspuns litoticul film *Bananas* al genialului Woody Allen, difuzat de un misterios canal nou apărut: *Tele Europa Nova Bucureşti*.

Mă întreb ce s-ar fi întîmplat dacă ungurul Nozsaly ar fi ajuns în finala R.O.T. (Romanian Open Tennis, cum i s-a spus pe *Tele 7 abc*) sau dacă, Doamne fereşte, l-ar fi cîştigat. Ar fi fost această performanţă resimţită ca o pată pe blazonul domnului Sever Mureşan, patriot de vîrf, care s-a înnobilat cu însăşi stema României, ţară care, în condiţiile în care Gh. Funar a propus ca judeţele cu populaţie majoritar maghiară să se numească "Avram Iancu", ar putea foarte firesc să devină ţara "S.M. Invest"?

Şi, în sfîrşit, o ultimă "întîlnire", pentru care TVR trebuie lăudată: aceea dintre *Oedip* de Enescu-Şerban şi *Jesus Christ Superstar*. Păcat doar de ora tîrzie de difuzare, care a făcut imposibilă ascultarea "din plin" a muzicii celebrei opere rock.

Bogdan GHIU

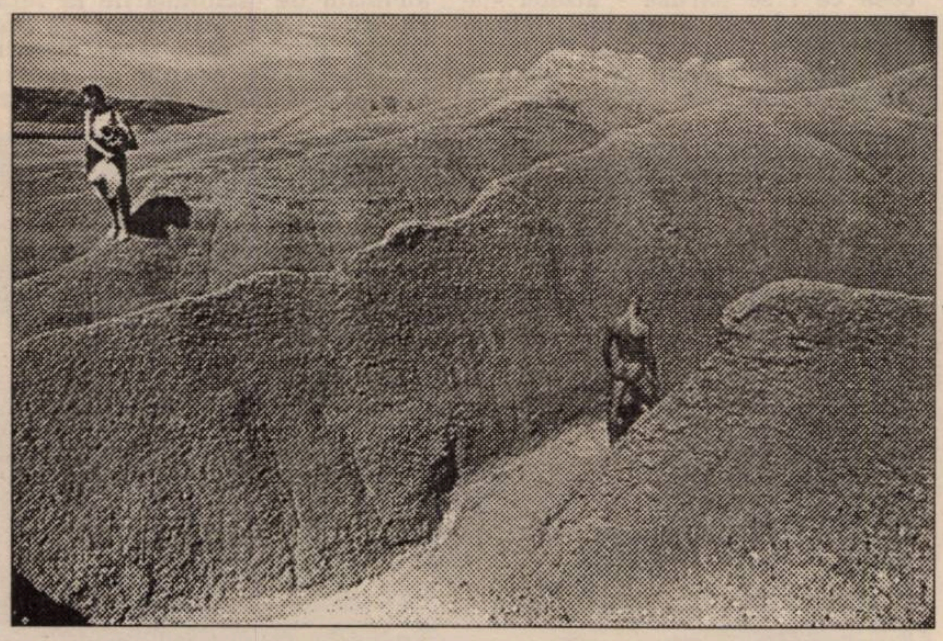

Nu-i rostul Guvernului să devină misit de grîu, dar nici al ţăranului să fie comis-voiajor

Bătrînii spun că grîul aduce pacea în ţară şi speranţa în sufletele oamenilor. Dacă, bineînţeles, anul are roade bune. De ce, atunci, recolta bogată din vara '95 ne-a adus ceartă? Un prim motiv este legat de teama ţăranilor că nu-şi vor putea vinde produsele. Un altul însă îl constituie faptul că febra grîului s-a dovedit a fi o bună ocazie de dezlănţuire a patimilor politice şi încrucişare a săbiilor.

Temperatura a început să urce încă din vremea secerişului. Voci din rîndurile clasei politice şi din presă au cerut ca statul să cumpere tot grîul ţăranilor. Guvernului nu i-a surîs ideea. Din Palatul Victoria, au venit semnale că va fi achiziţionată doar recolta contractată cu ROMCEREAL-ul. Apoi, după îndelungate discuţii, s-a precizat că vor fi alocaţi bani pentru 1 milion de tone în plus. Abia în ultimă instanţă, cînd presiunile s-au intensificat, a fost adoptată hotărîrea de a se primi de la producători tot grîul pe care îl oferă.

Cearta însă a continuat. Pentru că ori banii promişi n-au ajuns decît parţial la bazele de recepţie, ori aici s-au găsit diferite pretexte de a se refuza mari cantităţi de grîu. Iritat de semnalele din presă, din care se vedea limpede că una se spune "sus" şi alta se întîmplă "jos", Guvernul a ridicat tonul şi a cerut să nu fie confundat cu un... misit de grîu.

Săptămîna trecută, cearta s-a mutat în Parlament. Corpurile Legiuitoare au luat în discuţie "moţiunea grîului". Şi au respins-o. Rezultatul n-a surprins pe nimeni. Pentru că nici miniştrii nu s-au temut că-şi vor pierde portofoliile, nici partidele opozante n-au sperat că vor dărîma Guvernul. Dezbaterea a fost – şi pentru o parte, şi pentru cealaltă – un antrenament electoral. Fără învingători şi fără învinşi. Sau, mai degrabă, cu un mare învins: ţăranul. Pentru că moţiunea a trecut, dramele lui au rămas.

In ambele confruntări, cea din Camera Deputaţilor şi cea din Senat, excesul de şarje politice a lăsat prea puţin loc pentru analize economice. A trecut, din acest motiv, aproape neobservată intervenţia deputatului Petre Baniţă, care a beneficiat la microfon de o foarte scurtă fracţiune din timpul acordat partidului de guvernămînt. A precizat că "grînele româneşti sînt dintre cele mai bune". Şi că "22 de soiuri realizate de cercetarea noastră, multe dintre ele răspîndite azi pe tot globul, din Canada pînă în Turcia, sînt în topul mondial". Concluzia e limpede: dacă în alte domenii este nevoie de restructurări costisitoare, de mii şi mii de miliarde de dolari pentru importuri de tehnologie şi echipamente, în agricultură putem fi în exclusivitate exportatori. De aici pot fi obţinuţi dolari pentru alte sectoare ale economiei. Acest adevăr este de o importanţă cardinală, într-un moment în care balanţa comercială a ţării înregistrează un deficit substanţial. Sigur, este nevoie şi aici de bani mulţi, dar de lei. Spunea Petre Baniţă: "Grîul, plantă de interes naţional, trebuie să primească subvenţii de la buget". De fapt, întreaga agricultură se cuvine să fie intensiv subvenţionată de stat. Dar nu numai de stat! Pentru că statul nu are banii de care duce lipsă agricultura. In faţa Parlamentului, premierul Nicolae Văcăroiu a înşiruit o seamă de cifre reprezentînd alocaţii acordate agriculturii: pentru achiziţii de grîu, pentru constituirea stocurilor la produse agroalimentare, pentru lucrările din campania de toamnă. Bani mulţi, dacă ţinem seama de puterea bugetului. Şi totuşi prea puţini, dacă luăm în calcul nevoile din acest sector. Ca să scoată aceşti bani, Guvernul a procedat la rectificarea bugetului. Din puţinul care era... a mai scăzut 700 de miliarde de

Economie

lei: sumă în care a crezut, dar acum, cînd se apropie sfîrşitul anului, şi-a dat seama că n-o mai poate obţine. Aşa că a trecut la restructurarea cheltuielilor: a tăiat masiv de la sănătate, de la cultură, de la apărare, de la ordinea publică. Şi a plusat la economie. Banii sînt alocaţi pentru realizarea unor programe prioritare: reabilitarea regiilor şi societăţilor comerciale cuprinse în Ordonanţa 13/1995, stimularea exporturilor, finalizarea programului energetic nuclear, *sprijinirea agriculturii*, definitivarea unor investiţii de ordin social, în diferite zone ale ţării. Un prim efect negativ: Ministerul Sănătăţii a şi anunţat, acum cîteva zile, "reducerea cheltuielilor la medicamente şi instrumentar pe bolnav".

Care-i soluţia? Pentru că din actualul buget, pe drept cuvînt numit "de austeritate", mai mulţi bani nu se vor putea scoate pentru agricultură fără dezechilibrarea dramatică a altor domenii.

O şansă legată de... un alt buget. Chiar premierul Văcăroiu s-a referit recent la explozia evaziunii fiscale, care a ajuns să depăşească prin dimensiuni totalul datoriei externe. Deci încă un buget. Dacă avem în vedere, în acelaşi timp, neachitarea obligaţiilor faţă de stat de către industria protejată, impozitele diminuate pe profit, din cauza risipei, nemuncii, incompetenţei şi furturilor din întreprinderi, plus labirintul economiei subterane, care produce valoarea adăugată pînă la 38 la sută din PIB, dar nu plăteşte impozite, se relevă un al doilea buget suplimentar. Aşadar, *un alt buget* este posibil. Un buget de trei ori mai mare decît cel actual.

O altă şansă, mai aproape de adevăr, este însă deschiderea pieţei libere. Intr-o recentă reuniune a cabinetului, din luna august, premierul şi-a exprimat nemulţumirea că "i se impune guvernului utilizarea unor mecanisme străine economiei de piaţă, a unor metode centraliste depăşite". Mai mult, a cerut ca ţăranii "să fie informaţi asupra posibilităţilor pe care economia liberă le creează pentru valorificarea în condiţii avantajoase a produselor". Ambele judecăţi sînt logice... pe plan teoretic. Dar ce relevanţă au ele din punct de vedere practic? Nu poate fi decît cinică expedierea ţăranului către piaţa liberă, în condiţiile în care acestei pieţe îi funcţionează un singur motor: cel al comerţului tradiţional cu zarzavaturi. Celelalte fie că sînt gripate, fie blocate din cauza monopolului statului.

Se va putea vorbi de piaţă liberă numai cînd vom avea o reţea de servicii pentru agricultură, cu capital privat. Atunci vom putea constata că "grînele noastre sînt dintre cele mai bune", dar pot fi şi mai bune. Societăţile de servicii ar putea încheia contracte cu producătorii, îndeosebi cu cei individuali, în care să se stipuleze calitatea recoltei, soiul cultivat, tipurile de lucrări, sprijinul financiar acordat, asistenţa de specialitate, plus preţul de achiziţie. Şi încă un detaliu: este necesară diversificarea culturilor de grîu, pînă la programarea unor suprafeţe pe care să se folosească numai îngrăşăminte naturale, de unde s-ar putea obţine preţuri foarte mari la export. Dar la fel de important este şi preţul intern. Profesorul Virgil Madgearu a ridicat această problemă acum 50 de ani. Ea este valabilă şi azi: preţurile produselor agricole cresc mai lent decît cele ale produselor industriale. Revine, deci, statului obligaţia să le subvenţioneze. Cu 240 de lei pe kilogram şi cu ideea cinică de a-l transforma pe ţăran în comis-voiajor, în căutarea unei pieţe pentru grîul lui, nu vom relansa agricultura.

Adrian VASILESCU

Moţiunile prezente şi viitoare

Hotărîtă să nu se dezmintă, opoziţia noastră a depus, ca în fiecare sesiune parlamentară, o moţiune împotriva guvernului. N-a mai fost "de cenzură", a fost simplă; dar, chiar şi aşa, eforturile de a aduna numărul de semnături necesar a fost considerabil, partidele de opoziţie nemaifiind "strîns unite", ca mai an.

Desfăşurarea ostilităţilor a fost în linia obişnuită: primul ministru a rostit un discurs care s-a vrut "ironic" şi a reamintit că situaţia proastă a agriculturii porneşte de la guvernările Roman şi Stolojan; reprezentanţii opoziţiei au făcut, din nou, inventarul greşelilor comise de actuala guvernare şi au deplîns "starea catastrofală a ţării". Totul într-o perfectă atmosferă de plictiş. Moţiunile au devenit o rutină. Însăşi activitatea opoziţiei în ansamblu a devenit rutinieră şi lipsită de orice orizont. Iar dacă avem minima imaginaţie de a prespune că, în urma moţiunii, guvernul ar fi căzut, "se sparie gîndul": conform Constituţiei, ar fi trebuit să se formeze un nou guvern, bazat pe o altă majoritate parlamentară. Ceea ce opoziţia, cu toate conflictele şi crizele de orgoliu pe care le cunoaşte în ultimul timp, n-ar fi în stare să facă în nici un caz (chiar dacă liderii ei nu recunosc).

Singura noutate faţă de moţiunile anterioare a fost faptul că a votat pentru şi un partid de stînga – Partidul Socialist. Tînăra formaţiune politică a dlui Mohora nu e, desigur, un adversar de care să se teamă ditamai Convenţia, şi – evident – nici aliat nu-i poate fi. CDR şi PS au votat la fel pur şi simplu "întîmplător", pentru că politica agrară a Guvernului nemulţumeşte şi "stînga" şi "dreapta", chiar dacă din motive diferite. Această "suprapunere" a votului defineşte foarte bine confuzia politică din România. După cinci ani de tranziţie, partidele încă nu s-au structurat în funcţie de ideologii, programe, segmente de electorat bine definite, ci supravieţuiesc în continuare prin jocul unor interese nu totdeauna vizibile, prin susţineri financiare nu totdeauna curate, pe bază de amiciţii şi complicităţi, fără să exprime curente ale opiniei publice şi fără să-şi cunoască exact baza electorală. Neavînd o viaţă internă dinamică, neavînd siguranţa zilei de mîine (dacă nu intră în Parlament, pot dispărea cu totul ca partide sau se pot "pulveriza" – vezi cazul PNL), neavînd la dispoziţie o lege clară în legătură cu sursele de finanţare, partidele politice româneşti luptă pe viaţă şi pe moarte pentru a supravieţui. Pentru cele aflate la putere e mai simplu, pentru că au ce oferi şi, deci, sînt atractive. Celelalte se pierd în inutile şi epuizante bătălii pentru supremaţie şi sînt obsedate de prezenţa cît mai zgomotoasă pe scenă. Iar cînd spunem partide, spunem lideri: dacă nu ai conştiinţa că reprezinţi, cu adevărat, un anume segment electoral, o categorie socială, ci te consideri, pur şi simplu, "ales al poporului" ori "cel care a obţinut cinci milioane de voturi", te poţi rezuma la acţiuni pur decorative, făcute doar aşa, ca să nu uite lumea că eşti în opoziţie. Astfel încît, la putere sau nu, pseudo-clasa politică românească a devenit cu totul şi cu totul previzibilă, iar rutina este o a doua natură a mediocrilor noştri politicieni: deputaţii şi senatorii dau tot timpul impresia că se simt bine aşa cum sînt, s-au obişnuit unii cu alţii şi tot ce-i preocupă este cum să obţină un nou mandat. Pentru toată lumea e clar că, după viitoarele alegeri, nimeni nu va avea majoritatea, aşa încît singura problemă care se va pune va fi cine cu cine se aliază, cine cu cine va forma coaliţia conducătoare, noul "arc guvernamental". PDSR-ul ar dori, desigur, să scape de şantajele şi de excesele extremiste ale aliaţilor de acum, dar n-ar vrea să piardă disciplina cu care aceştia votează ori de cîte ori "cauza" e în pericol. Dintre partidele de opoziţie, în mod sigur unele se vor fi plictisit să tot facă opoziţie şi, dacă tot nu va fi să fie o victorie deplină a opoziţiei, atunci vor exista disponibilităţi de a negocia altfel viitoarea majoritate parlamentară.

Deocamdată, fiecare e decis să-şi joace cît mai prost, pînă la capăt, cu o încăpăţînare demnă de o cauză mai bună, rolul căpătat în septembrie 1992: la o guvernare mediocră, se face opoziţie într-un mod mediocru. Numai că în partitura opoziţiei portativele au început să fie diferite, "unisonul" de odinioară s-a dovedit a fi fals. Dacă, pînă la un punct, ideea de Convenţie ("numai împreună putem reuşi") a coagulat forţele care puteau oferi, teoretic, o alternativă la actuala putere, la un moment dat CDR a devenit o organizaţie cu totul nefuncţională şi greoaie, bună de făcut opoziţie doar de dragul spectacolului şi numai pentru un public deja scontat (de tipul "noi şi-ai noştri"); a continuat, cu alte cuvinte, să-şi facă iluzii. Consecinţele acestor iluzii se mai văd şi acum ("serialul" moţiunilor este o dovadă) şi se vor mai vedea pînă la alegeri. Căci, dacă nu vor etala alte "arme" şi "strategii" decît cele de pînă acum, e greu de crezut că partidele de opoziţie vor reuşi, după alegerile din '96, să devină altceva decît partide de opoziţie. Poate unul-două (după cum va bătea vîntul) să intre în vreo coaliţie cu PDSR. Altminteri, moţiunile pentru legislatura viitoare pot fi pregătite de pe acum.

Mircea VASILESCU

De jur împrejur...

Elementul uman

Acum aflăm că în timpul pregătirii noncampaniei din Haiti, adică pe vremea cînd preşedintele SUA ameninţa că ţara sa va folosi forţa armată pentru reinstalarea preşedintelui legal ales - Jean Bertrand Aristide - iar Pentagonul făcea tot felul de planuri prin care să intervină fără a o face, serviciile secrete acţionau. După o cercetare minuţioasă "a pieţei", grupul de operaţii psihologice al Armatei a patra a împărţit populaţia insulei în 20 de "grupuri ţintă" cărora le-a expediat mii de manifeste pro-Aristide, redactate în conformitate cu mentalităţile specifice. Înainte de debarcare, CIA a efectuat şi ea mii de apeluri telefonice adresate soldaţilor haitieni, convingîndu-i să se predea, iar prin poşta electronică, posesorii de computere din oligarhie au primit mesaje de ameninţare. Analiştii consideră că acest complex de activităţi a avut un rol important în debarcarea paşnică de la Port-au-Prince.

Se pare că a fost doar începutul. În luna august, revista **Time** a publicat o analiză bine documentată despre proiectele Pentagonului, în privinţa războaielor viitorului. Statele Unite sînt şi vor să rămînă cea mai mare putere militară din lume. Dar în primul rînd experienţa Vietnamului, iar apoi altele mai recente - Panama, Somalia - i-au determinat să ezite în angajarea forţelor terestre pe teritorii a căror legătură cu apărarea intereselor naţionale este dubioasă. Infanteriştii sînt vulnerabili şi imaginea coşciugelor care se întorc din locuri întotdeauna mult prea îndepărtate îi înspăimîntă pe politicienii americani. Cariera lor politică depinde de voturile mamelor îndoliate, ale orfanilor, ale văduvelor. Şi atunci se proiectează *info războiul*, cibernetica producînd în materie de armament o revoluţie - după estimările specialiştilor - echivalentă cu cea a tancurilor în primul război mondial şi a bombei atomice în cel de al doilea. Servicii speciale ale infanteriei, flotei şi aviaţiei concep tactici militare care să folosească la maximum informaţia obţinută prin mijloace tehnologice şi prin aceleaşi mijloace să paralizeze intenţiile de acţiune ale adversarului; senzori care simt şi transmit mirosul duşmanului, respiraţia şi transpiraţia, virusuri care dereglează sistemele de computere, "bomba logică" - o invenţie care dereglează sistemul de control al traficului aerian, avioanele aterizînd în altă parte decît unde aveau de gînd, şi transporturile terestre fiind şi ele dereglate. Acestea sînt "jucăriile" despre care se vorbeşte. Probabil că multe altele sînt ţinute în secret. "Va veni ziua cînd liderii naţionali vor desfăşura războaie virtuale înainte de a renunţa la cel real" - spune un militar, care nu e un personaj dintr-un film ştiinţifico-fantastic, ci e general-locotenent în armata Statelor Unite şi se numeşte Jay Garner, fiind şeful comandamentului de apărare strategică. Scepticii susţin că toate aceste proiecte sofisticate nu pot înlocui patru divizii bine antrenate: "Un inamic confruntat cu un război informatic, în spatele căruia nu se află nimic, va fi convins că se află în faţa unui tigru de hîrtie. Operaţiunea psihologică din Haiti a izbutit pentru că 20.000 de soldaţi se aflau pe drum ca să-i susţină mesajul" - spune un ofiţer operativ. Iar un consultant al armatei, care are răgazul să mai privească şi la ceea ce se întîmplă în prezent remarcă realist: "Oamenii din Bosnia o să continue să se omoare şi cu cuţite de bucătărie. Virusurile din computere nu-i vor calma".

Pe de altă parte, datorită extraordinarelor sale performanţe tehnologice, Statele Unite sînt mai vulnerabile poate decît oricare altă ţară la un atac îndreptat împotriva sistemului informaţional. Un scenariu imaginar al Pentagonului - timpul acţiunii anul 2000 - se termina cu înfrîngerea Statelor Unite de către liderii militanţi islamici, în timp ce Preşedintele privea ecranul stins al televizorului. "Oricine ne poate ataca... nu se ştie cine e agresorul şi cine e în spatele lui... nu se ştie ce e real şi care e adevărata putere a adversarului" - a fost concluzia acestei simulări, în care adversarul a fost dotat cu tot atîta inteligenţă cît şi autorul jocului.

Mai puţin naivi decît sînt consideraţi în general, militarii americani evită să treacă peste linia care desparte jocul de viaţă. Cînd administraţia Bush a examinat posibilitatea de a infiltra cu viruşi informatici sistemul guvernamental irakian care controla tranzacţii financiare, CIA s-a opus: efectele - dezastruoase şi nu doar pentru Irak - n-ar mai putea fi controlate.

Limitele tehnologiei depind de limitele elementului uman: nici un senzor nu poate detecta intenţiile lui Karadzici sau gesturile teroriştilor sinucigaşi. Aşa că, de la un timp încoace, cele mai serioase organisme de spionaj îşi recrutează colaboratorii prin rubricile de mică publicitate: Brigada de informaţii şi de război electronic din Franţa (BRGE) şi CIA (în rubrica de publicitate a prestigioasei **The Economist**) caută tineri pînă la 35 de ani, cu o bună condiţie fizică, cunoscători de limbi străine, care ştiu să scrie limpede şi pertinent. Un accent deosebit se pune pe "aptitudinea de a întreţine relaţii umane". Oricît de isteaţă ar fi electronica, elementul uman în tehnica obţinerii informaţiilor, în desfăşurarea războaielor, rămîne precumpănitor. Iar dacă vor învăţa să scrie într-adevăr clar şi pertinent, va avea de profitat şi literatura mondială.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Intrarea în NATO, reconcilierea româno-maghiară, viitorul ţării

"Cu toate strădaniile domniei sale de a ne convinge că, nu-i aşa, extinderea NATO presupune condiţii egale de admitere pentru toate candidatele, dl. Voigt a rămas, evident, la opinia exprimată în raportul realizat în colaborare cu ungurul Tamas Wachsel, unde – la faimosul punct 80 – afirma că «trebuie să existe o mai mare diferenţiere între statele candidate», drept care avansa un prim grup de «favorite», dintre care România nu face parte. Şi ieri, domnul Voigt a repetat numele acelor ţări, unde reforma a avansat mai serios decît la noi. (...) În plus, domnia sa e interesat foarte mult – după cum a precizat – de evoluţia pozitivă a relaţiilor româno-ungare, dar, întrebat fiind dacă nu cumva intrarea Ungariei în NATO înaintea României ar putea complica lucrurile, a surîs destins afirmînd că recentele demersuri ale preşedintelui Iliescu pentru ajungerea la reconcilierea istorică sînt salutare şi menite nu să adîncească, ci să stingă tensiunile. Deci, noi cu reconcilierea şi ei cu NATO, ceea ce înseamnă că ne continuăm cursa cu handicap..." (Horia Alexandrescu, "Cursa cu handicap", *Cronica română*, 16 septembrie).

"Ajungerea la împăcare între România şi Ungaria, indiferent de documentele care-i vor sta la bază, e o chestiune nu numai de o covîrşitoare importanţă naţională, în faţa căreia meschinele bătălii politice nu-şi au rostul, dar şi un element extrem de favorabil opoziţiei. Prin detensionarea relaţiilor dintre cele două ţări, partidele naţionalist-comuniste din România, adversare de moarte ale opoziţiei, îşi vor pierde raţiunea de a fi. (...) Din faptul că PUNR, PSM şi PRM au evitat reprezentarea la cel mai înalt nivel (la întîlnirea cu preşedintele Iliescu, n.n.) putem trage concluzia că ele îşi rezervă dreptul de a se disocia ulterior de documentele puse în discuţie de către Ion Iliescu. Pentru preşedinte, pentru PDSR, trebuie să fie un nou semnal de alarmă. Zîmbindu-le linguşitor, pupîndu-le mîna pentru a obţine posturi de prefecţi şi funcţionari guvernamentali, PUNR, PSM şi PRM îşi ascut în taină pumnalele. Pe care le vor înfige în spatele preşedintelui şi al PDSR în viitoarea campanie electorală!" (Ion Cristoiu, "O absenţă semnificativă", *Evenimentul zilei*, 16 septembrie).

"Divergenţele s-au înregistrat în ceea ce priveşte unele redactări ale documentelor prezentate, opoziţia formulînd unele «amendamente», pe care şi-a luat angajamentul să le transmită pînă luni Ministerului de Externe. De asemenea, tot la capitolul «divergenţe», s-ar putea înregistra şi teama lui Markó Belà care a ţinut să specifice (şi să primească noi asigurări) că noile documente nu vor înlocui Tratatul bilateral de bază pe care România îl negociază cu Ungaria. De altfel, în tonul UDMR şi înainte şi după întîlnire s-a remarcat o oarecare «batere în retragere». O supralicitare în acest moment, atît din partea UDMR – Bucureşti, cît şi din partea Budapestei, pe temele deja cunoscute, nu ar avea darul să aducă servicii nici Ungariei, nici minorităţilor sale din diaspora, dimpotrivă" (Irinel Rădulescu, "Întîlnirea de la Cotroceni. Interesul naţional, între consens şi opţiuni politice", *Curierul naţional*, 16 septembrie).

"Şcoala nu este însă un simplu punct pe ordinea de zi, punct tensionat, în mod tradiţional, toamna şi eventual vara. (...) Şcoala este certificatul de garanţie al viitorului nostru. Sigur în 1995, viitorul la care se gîndesc politicienii înseamnă doar un an. Un buget sărac pentru şcoală se răzbună însă, inevitabil, peste 10-15 ani. Pentru a rezolva mai repede criza bosniacă, un coleg de breaslă propunea, mai în glumă, mai în serios, ca mai marii acestei lumi să negocieze chiar în Bosnia, eventual sub bombardament. Pentru a pricepe ce-au făcut cu şcoala noastră poate n-ar fi rău ca oamenii politici să discute bugetul învăţămîntului într-o şcoală din acelea pe care numai bunul Dumnezeu o mai ţine în picioare, supravegheaţi de suplinitori şi ameninţaţi de primari cu evacuarea pentru justa împlinire a Legii fondului funciar" (Constantin Pavel, "Rectificăm şi minţile elevilor?", *Adevărul*, 15 septembrie).

Argument

Cu cuvintele "Aşa ceva nu se poate întîmpla în nici o ţară normală..." începe de obicei orice protest referitor la o situaţie revoltătoare sau pur şi simplu inconfortabilă. Scopul acestui număr a fost cel de a demonstra - cu argumentele care ne-au stat la îndemînă - că ţările normale traversînd aceleaşi procese trec prin aceleaşi disfuncţii, cunosc aceleaşi dificultăţi economice, politice, dar şi morale, sentimentul de frustrare este oarecum general, chiar dacă premisele sînt diferite.

Aşa cum s-a mai observat, în revoluţiile din Europa de Est au lipsit elementele charismatice şi utopice, ele nu au fost un protest al unei lumi moderne împotriva unor structuri arhaice, ci o negare, o conştientizare a eşecului unei anume forme de modernitate, care anula componenta pluralistă şi liberală a societăţii: "Nu este vorba despre o revoluţie de inovare totală, ci mai degrabă de eliminarea unui experiment eşuat în favoarea unui model deja existent, democraţia pluralistă" - scria Gale Stokes. Sensul anului 1989 a fost negarea prezentului în dorinţa de a recupera o paranteză istorică prin sincronizarea cu ţările în care ideile liberale au instaurat autonomia individuală, domnia legii, guvernarea parlamentară şi independenţa justiţiei. Faptul că la originea acestor revoluţii a fost în primul rînd un protest moral şi realitatea că în mod evident tranziţia - indiferent de corectitudinea şi decizia măsurilor adoptate - nu construieşte premisele unei societăţi morale este la originea unui sentiment general de dezamăgire şi insatisfacţie, observat aproape de toţi analiştii pe care îi citām pe larg în acest număr. Departe de a fi o simplă conotaţie sentimentală, psihologia tulbure a factorilor de decizie dar şi a subiecţilor tranziţiei poate deturna în mod tragic direcţia şi sensurile procesului.

Regimurile constituţional-democratice relativ stabile, considerate succesiv drept modele, trec ele însele printr-un proces de schimbări intensive, de crize naţionale şi comunitare, care le împiedică în bună măsură să ofere un sprijin consistent atît pe plan financiar, cît şi în plan instituţional. În dorinţa de a evita destinul lumii a treia, lumea a doua a intrat direct în cursă cu lumea întîi, evident fără a fi antrenată în vederea performanţei. La şase ani după căderea Zidului, ţările în care se respiră acum liber n-au izbutit încă să-şi elaboreze o concepţie acceptată de societate asupra "binelui comun" şi căutarea identităţilor politice, sociale sau etnice ameninţă adeseori consolidarea puţinelor succese dobîndite.

În toate ţările normale se petrec lucruri anormale, atît la nivel individual, cît şi instituţional. Poate de aceea analiştii străini, „tranzitologii" sînt mai liniştiţi şi mai optimişti cînd analizează performanţele Estului, decît „subiecţii" tranziţiei. Regimurile autoritare şi dictatoriale oferă o imagine ordonată pentru că anormalul devine lege şi orice încercare de contestare este reprimată violent şi în secret.

Nu am selectat contribuţiile tematice la acest număr cu dorinţa de a-i linişti pe români, arătîndu-le că peste tot este la fel de rău, ci dimpotrivă pentru a-i informa că peste tot există probleme (iar faptul că sînt asemănătoare nu poate duce în nici un caz la soluţii identice) şi că peste tot libertatea recent cucerită este folosită pentru a le rezolva, nu pentru a le contempla în aşteptarea unui om providenţial. Oamenii providenţiali au relaţii extrem de dificile cu libertatea celor care nu îi admiră sau nu le seamănă. **(M.B.)**

Rusia în tranziţie

- situaţia serviciilor secrete -

Într-un articol publicat în **Los Angeles Times** la începutul acestui an, George Whigel constata - cu oarecare surprindere - că cercetările recente de arhivă au confirmat părerile, considerate pînă acum simpliste, ale "anticomuniştilor duri", unde prin acest termen - de la început vag denigrator - era desemnată clasa de echivalenţă a exilului politic al ţărilor din Est. Care erau aşadar concluziile la care cercetătorii americani au ajuns, după cîţiva ani de investigaţii (desigur plătite cu bani grei) în arhivele KGB-ului? Iată-le: că, între 1945 şi 1985, Uniunea Sovietică a pregătit o conspiraţie internaţională, al cărei scop era răspîndirea comunismului în lumea întreagă; că ideologia acestei conspiraţii era doctrina marxist-leninistă; că politica sovietică a prosperat în perioadele "concesive" (Carter...) şi a mers prost în perioadele "încordate" (Reagan...).

Nimic mai descurajant pentru un intelectual din Est, decît faptul că asemenea evidenţe referitoare la statul cel mai puternic din lume sînt descoperite cu o întîrziere de 50 de ani, atunci cînd problema devine academică, şi prin studierea costisitoare a unor arhive secrete... Orice intelectual de valoare medie din ţările socialiste ar fi formulat constatările de mai sus, fără să fi consultat vreo arhivă, secretă sau nesecretă.

Pentru a învăţa din greşeli şi pentru a înţelege ce se întîmplă în Rusia înainte de a fi prea tîrziu, pare înţelept să ascultăm aceleaşi voci ale "anticomuniştilor duri", adică ale intelectualilor critici, verticali şi lucizi, din fosta patrie sovietică. Iată părerea Valeriei Novodvorskaia, fostă disidentă, care au „beneficiat" de 3 condamnări la închisoare şi una la tratament psihiatric, actualmente copreşedintă a Uniunii Democratice din Rusia.

"Politica Occidentului faţă de Rusia e politica struţului. Iniţial, Vestul a contribuit la întărirea fascismului şi comunismului. Atitudinea sa conformistă şi lasă a dus la al doilea război mondial şi a dat acces sovieticilor la bomba atomică. Cred că acum politicienii occidentali ne duc către al treilea război mondial. Soarta oraşului Groznîi şi a Ceceniei poate fi soarta lumii civilizate. Numai că atunci Rusia nu îşi va mai impune restricţii la folosirea armei nucleare."

Părerea unanimă a foştilor disidenţi ruşi este că ţara lor se îndreaptă către un regim totalitar, în care violenţa este promovată ca politică de stat, iar instalarea acestui regim se face prin, şi o dată cu, consolidarea serviciilor secrete. (De altfel penetrarea acestei idei în mediile occidentale a dus, probabil, la organizarea, în urmă cu două luni, la Varşovia, a unui colocviu consacrat raporturilor dintre serviciile secrete şi societatea civilă). Barometrul degradării situaţiei din Rusia l-a constituit escaladarea războiului din Cecenia. Cel puţin 70% din populaţia rusă adultă a condamnat războiul - şi, în general, politica Rusiei din Caucazul de Nord. "Presiunile pe care le exercită preşedintele Elţîn, aparatul său, guvernul Rusiei asupra mass-media şi, în special, asupra Televiziunii, au crescut considerabil, deşi aceste presiuni se exercită din direcţii diferite", crede Vladimir Oivin, de la Fundaţia **Glasnosti** din Moscova, prezent şi el la colocviul de la Varşovia. Iar aceste alunecări spre dictatură au loc pe fundalul întăririi şi diversificării serviciilor secrete. Fragmentarea fostului KGB într-o multitudine de instituţii succesoare a dus la o competiţie a acestora, nu atît pentru a căpăta influenţă asupra societăţii, ci asupra preşedintelui Federaţiei Ruse. După Oivin, există cel puţin 7 servicii secrete: Serviciul Federal de Securitate (FSB), Serviciul Extern de Informaţii (SVR), Agenţia Federală pentru Comunicaţii şi Informaţie Guvernamentală (FAPSI), Serviciul Central de Pază (GUO), Trupele de Frontieră, poliţia financiară şi, în sfîrşit, Serviciul de Securitate al Preşedintelui, al cărui şef, Alexandr Korjakov, este persoana cea mai apropiată de Elţîn. Toate aceste servicii, precizează Oivin, au mînă liberă în a conduce activităţi de investigare şi reprimare: ascultarea telefoanelor, supravegherea şi deschiderea corespondenţei, sechestrarea documentelor, accesul la locuinţele oamenilor şi la sediile instituţiilor, şi aşa mai departe. Desigur, fiecare din aceste libertăţi ale instituţiilor succesoare ale KGB înseamnă tot atîtea limitări ale drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale oamenilor.

Deosebit de grav este, în opinia lui Oivin, faptul că, judecînd după modul în care funcţionează şi după capacitarea de a influenţa societatea, însuşi Ministerul de Interne poate fi considerat ca avînd statutul unui serviciu secret. Nu numai că acest minister (care, în primii ani ai puterii sovietice, se numea NKVD) îşi conduce activităţile de investigare şi reprimare după aceleaşi metode, dar o serie de legi şi amendamente aprobate de către Dumă îi lărgesc continuu autorităţile şi atribuţiile. "În acelaşi timp putem vedea cum propriile sale compartimente devin criminale, prin corupţia în permanentă creştere şi prin amestecul lor cu crima organizată".

Pare greu de crezut, chiar pentru noi, esticii, faptul că, în forma actuală, serviciile sovietice sînt mai conservatoare, mai rigide şi mai puţin deschise decît înainte - dar trebuie desigur spus că aceasta este teza principală a foştilor disidenţi ruşi. Spre deosebire de ceea ce se întîmpla înainte, abuzul este legiferat, dar, în teroarea economică instalată în ţară, ca şi în atmosfera de confuzie şi incultură politică moştenită din timpul puterii sovietice, aproape nimeni nu este capabil să perceapă această stare de lucruri, cu atît mai puţin să i se opună. Se întîmplă acum ceea ce s-a întîmplat şi în alte perioade de liberalizare (?) a Rusiei, de exemplu în timpul lui Petru, cînd măsurile de europenizare erau minate de la început prin măsuri autocratice şi discreţionare. Altfel spus, rămîne valabilă judecata lui Voltaire, după care în Rusia totul devine putred înainte de a se coace.

Merită amintit că există două legi importante pentru activitatea serviciilor secrete. Prima, dedicată special funcţionării FSB, pare să fie făcută mai curînd pentru a proteja FSB-ul de controlul societăţii civile, decît pentru a proteja societatea civilă de abuzurile FSB-ului. Legea referitoare la activităţile de investigare şi sancţionare în Federaţia Rusă prevede următoarele restricţii pentru activitatea procurorului care ar investiga abuzurile agenţilor FSB: "informaţiile privind organizarea, tactica, metodele şi mijloacele practice ale activităţii agenţilor FSB nu intră în domeniul de investigaţie al procurorului." Ne putem întreba ce tip de abuz nu poate fi acoperit prin lista de mai sus?

O altă lege care şi-a căpătat deja o tristă notorietate se referă la lupta împotriva crimei organizate, care prevede că oricine poate fi reţinut (arestat) pe termen de 30 de zile, fără o acuzaţie formală, ca măsură de combatere a crimei organizate.

Trebuie subliniat că îngrijorarea faţă de degradarea democraţiei în Rusia nu se opreşte la chestiuni de principiu, ci se sprijină pe faptele cele mai concrete. Pentru a cita o investigaţie a lui Boris Pustinţev, preşedintele Fundaţiei **Memorial** din Moscova, în închisorile ruseşti (Pustinţev citează cazul închisorii nr.6 din Gorelovo), supra-aglomerate şi ultra-mizerabile, sînt frecvente cazurile în care deţinuţii aşteaptă 2-3 ani fără să fie judecaţi - iar această situaţie exista înainte de votarea legii privind "combaterea crimei organizate".

Realitatea arată că, de altfel, victimele acestei legi nu sînt atît criminalii, cît diferite persoane indezirabile: oameni de afaceri antipatizaţi de către autorităţi şi, mai ales, persoane care, pe plan local, încearcă să ducă o politică independentă (abuzurile cele mai frecvente se fac în provincie). Printre cele mai inocente sînt jocurile ofiţerilor din Inspectoratul Rutier de Stat: cînd o maşină luxoasă este oprită pentru că asupra şoferului planează bănuiala că ar putea face parte dintr-o reţea a crimei organizate, acesta preferă să plătească pe loc două milioane de ruble pentru a nu face cunoştinţă cu o închisoare în care i-ar putea putrezi oasele.

Dar faptele cele mai grave din acest domeniu ţin de escaladarea crimei politice şi economice. Distincţia dintre ele este greu de făcut, întrucît, în această etapă, cucerirea puterii politice merge mînă în mînă cu cucerirea puterii economice. Asasinarea ziariştilor Kolodov şi Listiev, a lui Serghei Dubov, directorul trustului **Novoe Vremia**, a lui Edmund Iodkovski, redactor şef şi proprietar al ziarului liberal **Literaturnîe Novosti**, tipice pentru ce se întîmplă acum în democratica Rusie, sînt prea complexe pentru a fi analizate într-un articol de revistă; ele au fost analizate de Serghei Grigorianţ, preşedintele **Fundaţiei Glasnosti**, de asemenea prezent la Varşovia (fiul său a fost victima unui accident misterios, puţin înaintea zilei în care ar fi împlinit 21 de ani). Vom aminti aici doar de împrejurările morţii lui Andrea Tamburi, avocat italian, membru al Partidului Radical, care se interesa, printre alte afaceri murdare din fosta Uniune, de procesul Ilaşcu. În timpul ultimei sale vizite la Moscova, Tamburi a dispărut fără urmă, iar peste cîteva zile cadavrul său a apărut la morga unui spital. Tamburi avea ambele picioare în ghips, întrucît, s-a spus, fusese victima unui accident de circulaţie. În Italia, medicii legişti au constatat că picioarele lui Tamburi erau intacte, iar decesul survenise din cauza loviri cutie craniene, din spate, cu un obiect dur. Tamburi fusese de nenumărate ori la Chişinău, era în contacte strînse cu mai mulţi parlamentari basarabeni, dar iată că despre soarta sa nu aflăm de la cei din Chişinău, ci de la Grigorianţ. Aşa cum de soarta lui Ilaşcu se preocupă un avocat italian, dar - după cunoştinţa noastră - nici un avocat român.

Dar să nu denigrăm valorile româneşti, ca să nu cădem, Doamne fereşte, sub incidenţa cine ştie cărei legi care pedepseşte defăimarea...

Victor BÂRSAN

© C. Bumbuţ

Hélène CARRÈRE d'ENCAUSSE

Convulsii post-comuniste

Există un model rus?

August 1991 a fost luna incredibilă, cînd s-a petrecut ceea ce era considerat imposibil: prăbuşirea comunismului pornită chiar din inima sistemului, în Rusia. Din acest seism, un puci scurt pus la cale de patru cadre de partid, înspăimîntate şi ameţite de alcool, s-au ivit două realităţi surprinzătoare: în primul rînd a reapărut Rusia, a cărei existenţă fusese uitată timp de şaizeci de ani; în al doilea rînd s-a exprimat voinţa de a democratiza o ţară, care n-a avut nici un fel de tradiţie democratică. Au trecut patru ani, în Rusia se organizează a doua campanie electorală pentru alegerea unui nou Parlament prin sufragiu universal. Acum patru ani se prezicea că ieşirea din comunism va fi îngrozitoare. Relatările apocaliptice şi cele îngăduitoare ale catastrofei ruse - perspectiva dictaturii, seria bancherilor asasinaţi, dominaţia mafiei, sărăcia generalizată (ca şi cum în ultimii 75 de ani Rusia ar fi trăit într-un paradis al consumului) - toate aceste poveşti n-ar trebui să înlocuiască o analiză serioasă a ultimilor patru ani şi a situaţiei prevalente în momentul în care începe o campanie electorală decisivă.

Este firesc ca acest bilanţ să pornească de la convulsiile inerente ieşirii din comunism. În aceşti patru ani Rusia a traversat două crize acute şi cîteva crize potenţiale. Prima criză acută a fost puciul din octombrie 1993, care a pus capăt prin violenţă conflictului, vechi de doi ani, între preşedintele Republicii, Boris Elţîn, ales în iunie 1991 (pentru prima oară în istoria ţării cu sufragiu universal, cu excepţia Adunării Constituante din 1918, pe care Lenin a desfiinţat-o de îndată ce s-a adunat) şi Parlamentul ales conform regulilor sovietice, în care proporţia comuniştilor era covîrşitoare.

Lovitura de forţă a lui Boris Elţîn împotriva Parlamentului care vroia să-l înlăture de la putere a dovedit cît de puţin sînt pregătiţi ruşii de toate tendinţele pentru o dezbatere democratică. Forţa părea singura posibilitate de rezolvare a conflictului. Dar acelaşi conflict a dovedit că exista voinţa de a nu mai folosi practicile totalitare.

După ce şi-a învins adversarii, Boris Elţîn nu i-a eliminat, ci le-a permis să-şi reocupe locul în viaţa publică. Astfel, generalul Ruţkoi visează acum la prezidenţialele de la anul; alt complotist, Hasbulatov, preşedintele parlamentului refractar din 1993, a devenit între timp mediator în conflictul între ruşi şi ceceni. După ce a restabilit cu tunul ordinea în octombrie 1993, Rusia a revenit la ordinea democratică şi alegerile din decembrie 1993 s-au desfăşurat în linişte şi la data prevăzută.

Conflictul cecen

A doua criză majoră este cea care opune, din 1994, Rusia micii Republici cecene. Cecenia nu era singura problemă în litigiu în organizarea relaţiilor între Moscova şi celelalte naţionalităţi din Rusia. Pentru a înţelege adevărata dimensiune a conflictului, trebuie amintit că în decembrie 1991, Rusia, centrul unui imperiu construit consecvent din secolul XVI, şi-a abandonat de bună-voie şi dintr-odată posesiile.

Rămînea de rezolvat problema raporturilor cu grupurile etnice din enclavele teritoriului rus, cum sînt cecenii, care vroiau să profite de pe urma decolonizării. Aici trebuie menţionat că 25 de milioane de ruşi (a şasea parte din populaţia Rusiei) trăieşte în fostele posesiuni. Şi că, în schimb, Rusia, stat multi-etnic, cuprinde între graniţele sale acelaşi număr de ne-ruşi, adeseori foarte străini de ruşi prin cultură, religie, istorie şi în special prin comportament. Secolele de convieţuire n-au reuşit să şteargă aceste diferenţe.

În ceasul renaşterii ruse, în mod firesc, fiecare popor a încercat să-şi reafirme în ţara cea nouă, drepturile şi locul specific. Negocierile pentru elaborarea tratatului federal, care urma să armonizeze exigenţele convieţuirii şi revendicările specifice, au fost adeseori dificile. Cum a fost cazul ţinutului tătar, cucerit în 1552, cu o populaţie musulmană fidelă unei prestigioase tradiţii.

Şi totuşi acordul între Moscova şi Kazan s-a încheiat în mod paşnic. De ce evenimentele au luat altă direcţie în Cecenia, teritoriu la graniţa de sud, în regiunea Caucaz, un loc turbulent? A contribuit totul: petrolul, islamul, securitatea transportului energetic, poziţia geografică favorabilă contrabandei de frontieră, reputaţia mafiotă a cecenilor, ambiţiile personale ale generalului Dudaev.

Preţul războiului

Conflictele de acest tip sînt adeseori rezultatul unei combinaţii de factori. În acest caz, puterea de la Moscova părea uzată şi confuză, iar militarii, umiliţi că şi-au pierdut influenţa, au dorit să-şi ia revanşa.

Se adaugă izolarea preşedintelui Republicii, faptul că este rău sfătuit, că nu avea experienţa unei regiuni atît de dificile: între Ural - unde şi-a petrecut el aproape toată viaţa - şi Caucaz distanţa este imensă.

Războiul care a început în decembrie 1994 a fost o adevărată tragedie pentru întreaga Rusie. În primul rînd o tragedie a puterii. N-are importanţă cine este responsabil, dar etalarea contradicţiilor şi a incompetenţei din cercul puterii a rănit profund toată societatea. Dacă, în general, ruşii şi foştii cetăţeni ai imperiului considerau legitimă apărarea integrităţii teritoriale a Rusiei, metoda folosită, violenţa exagerată, oarbă, absurdă, lovind un întreg popor era inacceptabilă şi n-a fost acceptată.

Din 1991, Rusia şi-a exprimat refuzul în faţa vărsării de sînge. Preţul războiului cecen este foarte mare. Poporul nu mai are încredere în preşedintele Elţîn. Armata este discreditată. A reapărut ura dintre naţionalităţi.

Şi totuşi, acest război care părea etern se apropie, probabil, de sfîrşit. Oricît de anevoioase ar fi negocierile, ele se desfăşoară totuşi, în ciuda suspendărilor temporare şi a salvelor intempestive de tun.

Negocierile au favorizat de asemeni rolul unor personalităţi de excepţie: Serghei Kovaliov a preluat ştafeta apărării drepturilor omului, purtată odinioară de Saharov, izbutind să-i smulgă pe ostatici şi să le asigure securitatea.

Altă personalitate care se distinge în acest conflict: prim-ministrul Cernomîrdin, care deşi are alura unui activist de partid, a dovedit curaj şi consecvenţă, propunînd cu discreţie soluţii realiste (o autodeterminare relativă) dovedind că în Rusia există o alternativă politică.

Vitalitatea instituţiilor

Cu mult mai puţină agitaţie şi tămbălău decît pe teritoriul iugoslav, peisajul cecen se luminează treptat, datorită dorinţei de a o face. Şi aici s-au exprimat, în pofida unei crize tragice, progresul politic obţinut din Rusia.

În plin război, Curtea Constituţională a fost sesizată cu o problemă gravă: avea sau nu preşedintele Elţîn dreptul să angajeze ţara într-un conflict, printr-un simplu decret? Cu toată liniştea, Curtea i-a dat acest drept.

Această dezbatere constituţională, desfăşurată în plin conflict, punîndu-l în cauză pe preşedintele Republicii şi care putea duce la condamnarea şi destituirea lui, ne permite să ţipăm - cum se întîmplă adeseori - că Rusia este în pragul dictaturii? Desigur, nu. Dimpotrivă, se dovedeşte vitalitatea instituţiilor create din 1991, şi care toate tind, în plină criză, să consolideze democraţia.

Deşi a fost sfătuit să le amîne, şi în ciuda realei şi sporitei sale lipse de popularitate, Boris Elţîn a decis că alegerile legislative se vor ţine la data stabilită, adică în decembrie. Şi prin această hotărîre se preconizează şi alegerile prezidenţiale la anul.

Şi în cele din urmă, presa rusă, ba chiar şi televiziunea - unde mulţi responsabili au fost înlocuiţi - au dovedit o totală libertate de expresie cu privire la războiul cecen, ceea ce în ţări cu vechi tradiţii democratice nu s-a întîmplat întotdeauna.

> Au trecut patru ani de cînd puciul a desfiinţat Uniunea Sovietică, dar crizele care au zguduit Rusia n-au modificat voinţa de democratizare.

Deci, cele două momente de convulsie care au traversat Rusia în anii postcomunismului n-au modificat voinţa de democratizare şi nici progresele obţinute în această direcţie.

Aceste crize n-au modificat instituţiile şi n-au alterat calendarul electoral. Nu se sugerează că o revenire la trecut ar fi soluţia cea mai comodă. Aceste convulsii sînt momentele cele mai sumbre ale bilanţului postcomunist. Celelalte puncte merită şi ele o analiză, pentru că, deşi sînt fals receptate, dovedesc schimbări remarcabile.

Tînăra generaţie

Fără îndoială, unele dintre caracteristicile schimbării sînt destul de neplăcute, dar ele sînt asemănătoare celor existente în toate ţările industrializate. Sărăcia vizibilă pe toate drumurile, subliniind bogăţia unora, etalată ostentativ, juxtapunerea mizeriei şi a banilor uşor cîştigaţi, şochează. Dar cum să uiţi că în trecutul recent mizeria în Rusia era generală (citiţi **O treabă obişnuită** de Ivan Belov sau **Casa Matrionei** de Soljeniţîn) în timp ce gardurile înalte cu care se înconjura nomenklatura ascundeau un lux incomparabil. Prostituţia, corupţia despre care se vorbeşte atît nu sînt noutăţi, dar se presupunea că ele nu există. Era forma "politic corectă" a regimului sovietic. Astăzi totul se vede şi se înregistrează, binele ca şi răul...

În primul rînd schimbarea se vede în viaţa de zi cu zi. Chiar la Moscova unde se cumulează toate excesele tranziţiei, începe să se ivească o adevărată viaţă urbană, civilizată. "Privatizaţii" - termen prin care sînt desemnaţi cei care şi-au cumpărat locuinţele - au contribuit la igiena bunului lor dobîndit, iar oraşul în care se găsesc aceste bunuri a devenit mai dichisit. Instinctul proprietăţii declanşează un anume sentiment al responsabilităţii colective.

Privatizarea locuinţelor, efectuată în Rusia pe scară mare, a încurajat iniţiativa privată şi a început să se nască acea clasă mijlocie care a lipsit întotdeauna în această ţară. Tînăra generaţie rusă, extrem de instruită, vizează să-şi pună cunoştinţele în slujba afacerilor, indiferent care, dacă se cîştigă bani. A fi "businessman" este idealul unei întregi

© S. Ghelie

generaţii. Astfel se alcătuieşte capitalismul, fără îndoială primitiv, în care se acumulează mai mult decît se investeşte, dar aceasta este prima etapă.

Trebuie să fii cu totul ignorant în privinţa îndelungatei istorii a dezvoltării capitalului în Europa şi în Statele Unite pentru ca să te mire ceea ce se petrece în Rusia, la patru ani după sfîrşitul sistemului sovietic. Nu e cazul să se omită că aici descoperirea capitalismului este foarte recentă. Se reţine îndeobşte imaginea caricaturală a "marilor mafioţi", criminali aroganţi. Şi totuşi, chiar la această primă generaţie de "miliardari" apare preocuparea pentru respectabilitate. Fapt mai puţin cunoscut, unii dintre ei, şi nu cei mai neînsemnaţi, exportînd o mare parte a capitalului, se ocupă totuşi de societăţi de caritate, ajutîndu-le să supravieţuiască. S-ar putea ca ei să creadă că se va ţine cont de asta, o dată şi o dată, pe lumea asta sau în cealaltă. Esenţială este preocuparea, fragilă, dar prezentă, de a descoperi modalităţile unui comportament "civilizat". "Massa rusă" este astfel înlocuită, de o societate diferenţiată, iar cine spune societate diferenţiată ştie că se referă la o societate civilă capabilă să se organizeze şi să-şi dirijeze destinul în raport cu sistemul politic pentru care va opta. Viaţa politică încurajează asemenea evoluţii. Voinţa evidentă de redresare economică stabilizează rubla, deşi la acest capitol se mai manifestă mişcări convulsive.

Prim-ministrul Viktor Cernomîrdin, negociator abil în criza cecenă, nu este lipsit de curaj economic, deşi este mult mai greu să lichidezi trei pătrimi de secol de gestiune comunistă într-o ţară foarte mare, decît 45 de ani într-o ţară de mai mică importanţă. Esenţialul este că timid, în mod sporadic, unele capitaluri rămîn sau revin în Rusia.

Ce-şi doresc ruşii?

Marea necunoscută se ascunde în rezultatele viitoarelor alegeri. Revenirea la putere a comuniştilor în multe ţări din Estul Europei nu tulbură opinia publică rusă, ci încurajează doar o minoritate alcătuită din nostalgici care visează o restauraţie. Dacă nu pot fi prevăzute rezultatele marii consultări din decembrie şi apoi ale prezidenţialelor din primăvara viitoare, se pot evalua schimbările instituţionale şi consecinţele lor.

De la sfîrşitul anului 1991, ruşii au fost chemaţi de mai multe ori la urne (referendumul, alegerile legislative din martie 1993, apoi alegerile locale). S-au învăţat să folosească votul pentru a-şi exprima preferinţele şi frustrările. Sondajele, foarte bine făcute, exprimă o maturitate sporită a opiniei publice. Ea sancţionează prin respingere erorile (politica lui Elţîn în Cecenia), îşi menţine ostilitatea faţă de trecutul comunist (Gorbaciov nu figurează în nici o anchetă), îi suspectează pe demagogi şi pe măscărici (cazul Jirinovski) şi caută cu încăpăţînare o alternativă politică.

Toate sondajele dovedesc că societatea rusă aspiră la o viaţă politică normală, fără zguduiri şi zig-zaguri, oricum fără ideologie şi garantînd un real progres material. Nu este aceasta o aspiraţie comună tuturor societăţilor democratice? Iar instituţiile, care s-au născut în urmă cu patru ani şi se consolidează, corespund acestor dorinţe. Oricare ar fi slăbiciunile sale, Parlamentul îşi împlineşte rolul. Putem presupune că cel care va rezulta peste cîteva luni din alegeri va fi altfel şi ca alcătuire şi ca modalitate de a acţiona. Curtea Constituţională, în fine cu efectiv complet, ne arată că nici un deţinător al puterii, nici chiar Boris Elţîn, nu poate acţiona în afara controlului social.

Marea problemă a Rusiei rămîne formarea cadrelor care vor înlocui nomenklatura comunistă, cadre într-un număr suficient pentru a face faţă nevoilor unei ţări imense. Peste tot, în capitală şi în provincie, se multiplică în acest scop institutele, universităţile, stagiile finanţate de stat sau de comunitatea internaţională, care pregătesc rapid cadre politice, administrative, economice pentru Rusia de mîine.

Şcoala de formare a tinerilor deputaţi, susţinută de instituţiile europene, a lucrat doar cu parlamentari sub 30 de ani, avizi să achiziţioneze în cîteva luni experienţa celor mai vechi democraţii. Sigur progresul este minor, dacă-l raportăm la cele 150 de milioane de locuitori ai ţării, dar se dezvoltă totuşi o nouă clasă politică şi existenţa ei evită posibilitatea revenirii sistemului anterior.

75 de ani de glaciaţiune comunistă, imensitatea teritoriului, caracterul eterogen al populaţiei, totul părea să condamne experienţa postcomunistă la un eşec. Dar schimbările care s-au produs doar în patru ani sînt semnele unei reuşite reale, chiar dacă insuficiente. Acest succes sugerează existenţa unui model rus, cel al "recuperării accelerate".

Le Figaro
24-25 august 1995

STEPHEN HOLMES

redactor şef la East European Constitutional Review,
trimestrial editat la Chicago de Centrul pentru studiul constituţionalismului în Europa de Est, în parteneriat cu Universitatea Central-Europeană

Politica economică în Republica Cehă

Una dintre cele mai grozave provocări cu care se confruntă societăţile postcomuniste este crearea unor instrumente cu care să se poată guverna responsabil şi eficient, capabile să asigure randamentul resurselor pe care să le utilizeze nu pentru buzunarele personale, ci pentru asigurarea unor bunuri publice elementare - precum protecţia socială, salubritatea, învăţămîntul, transporturile, stabilitatea monetară, cît şi condiţiile legale prealabile funcţionării economiei de piaţă, inclusiv legea contractelor executorii. Aceia care susţin că societăţile postcomuniste nu funcţionează din cauza "destrămării statului" nu fac parte dintre nostalgicii mănuşii de fier, ci pur şi simplu dintre cei ce aşteaptă cu nerăbdare crearea, printre altele, a unui cadru legal coerent şi a unui serviciu public cinstit. După ce s-au străduit mai bine de cîteva decenii să slăbească latul, liberalii ruşi şi Est europeni se văd nevoiţi să facă un viraj de 180 de grade şi să înceapă să construiască instituţii esenţiale, administrative, reglatoare şi declaratorii, bazîndu-se pe autoritatea legii. Dar putem oare afirma că principalele probleme ale societăţilor postcomuniste sînt disfuncţionalitatea şi dezorganizarea statului, atîta timp cît cele mai mari realizări ale multlăudatei Republici Cehe au fost tocmai distrugerea reglementărilor politice, încetarea amestecului administrativ şi dezvoltarea pieţei libere?

Răspunsul la această întrebare este că premierul Vaclav Klaus, departe de a fi împotriva statului, aşa cum pretinde, este cel mai talentat creator de state din Europa postcomunistă. În ciuda retoricii lui Klaus împrumutate de la şcoala din Chicago, relativul succes al procesului de liberalizare din Republica Cehă a fost planificat şi dirijat cu scrupulozitate de sus în jos. O anumită succesiune a reformelor a fost orchestrată în Praga (de pildă, stabilizarea monetară dinainte de liberalizarea preţurilor), iar şocul economic a fost amortizat, astfel încît trecerea la economia de piaţă a reprezentat orice altceva decît consecinţa opţiunilor descentralizate ale milioanelor de actori privaţi, "Tranziţia", în varianta ei cea mai reuşită, nu reprezintă, aşadar, doar o chestiune de economie aplicată. Ea a impus, de asemenea, un simţ politic şi o direcţionare, şi mai presus de toate, o preocupare specială atît pentru legitimitate, cît şi pentru eficienţă. Klaus nu a avut şansa lui Konrad Adenauer. Vestul nu i-a furnizat resursele prin care să asigure bunăstarea oamenilor şi, astfel, să cîştige sprijinul şi cooperarea populaţiei. Singura modalitate de a obţine resursele de care are nevoie este cîştigarea popularităţii în ţară şi în străinătate. Klaus s-a dovedit, pînă acum, extrem de priceput la această operaţiune.

De toate acestea s-a ocupat echipa lui Klaus (20 de economişti care iau decizii la o masă rotundă), şi nu "miraculoasa" piaţă. Astfel că exemplul ceh confirmă, a contrario, că slăbiciunea politică, prostia, inconsecvenţa şi corupţia sînt principalele plăgi ale regimului comunist. Despărţirea de Slovacia, servind scopurilor lui Klaus de a intra rapid în EU, este relevantă. Aceasta nu a fost realizarea unui economist, ci a unui creator de stat.

Acelaşi lucru poate fi constatat şi în legătură cu înfiinţarea unor ramuri locale ale Partidului Civic Democrat - exemplul cel mai reuşit de creare a unui partid liberal în lumea postcomunistă (ironicii se referă pe nedrept la el ca la "un partid liberal de tip leninist"). Ca urmare a strategiei de organizare a lui Klaus, partidul său a întrunit extraordinarul procent între 25% şi 30%. Klaus a reuşit, să-şi consolideze autoritatea şi printr-o abilă utilizare a sistemului de comisii în Parlament. De asemenea, a jucat magistral cartea Senatului inexistent, neurmînd nici calea alegerilor, nici pe cea a unui amendament constituţional. În acest fel premierul şi-a întărit propria guvernare, în ciuda tensiunilor din cadrul coaliţiilor, privindu-l pe Preşedinte de dreptul său firesc de dizolvare a Parlamentului. Recentul său îndemn la un referendum pe tema integrării în EU, contrabalansat de evitarea, pe de altă parte, a referendumului privind destrămarea federaţiei, îi scot în evidenţă priceperea oportunistă pusă în slujba creării de instituţii.

Abilitatea neîntrecută a lui Klaus de a mînui expresiile capitaliste sforăitoare a contribuit substanţial la atragerea unui număr mare de investitori străini în Republică. De asemenea, adeziunile constante la crezul economiei de piaţă l-au ajutat să arunce praf în ochii adversarilor sau potenţialilor critici. Teoria economică elaborată la Chicago s-a dovedit foarte folositoare în această privinţă. Klaus afirmă public că nu face decît să "ridice restricţiile" şi să lase piaţa să lucreze. De aceea, persoane care nu analizează îndeaproape lucrurile - îl acuză pe premier că este nemilos, refuzînd în mod programatic să intervină în economie. Această critică, deşi nejustificată, este binevenită, deoarece distrage atenţia de la adevăratele modalităţi prin care guvernul intervine, strategic, în economie - menţinînd valoarea coroanei scăzută pentru a impulsiona exportul, de pildă, sau refuzînd să deregleze salariile (unele fluctuaţii salariale rămîn dependente de inflaţie indiferent de performanţele companiei). Stilul lui politic presupune implicare, nu detaşare. Însăşi privatizarea pe bază de cupoane a fost o decizie politică, şi un proces dirijat de stat (dovada este că preşedintele Fondului Naţional al Proprietăţii a fost concediat pentru erori în conducere. Pe scurt, Klaus, deşi nu o spune deschis, ştie foarte bine că un stat centralizat energic joacă un rol esenţial în reforma economică. De aceea partidul său s-a opus întotdeauna vehement descentralizării administrative[1].

Europa în care Klaus încearcă să fie primit reprezintă un sistem economic ce operează într-un cadru legal din ce în ce mai complex. Demersul pentru intrarea în Europa necesită, aşadar, doar distrugerea statului totalitar, ci şi crearea unuia liberal (pe linia standardelor EU). Numai un stat cu adevărat eficient poate fi capabil să aplice legea şi să stabilească suficiente taxe pentru a proteja drepturile fundamentale, inclusiv cele de proprietate. Sarcinile legislative cu care se confruntă regimurile postcomuniste sînt nenumărate: nu este vorba doar de necesitatea unei legi a contractelor, ci şi a unora privind proprietatea, falimentul, brevetele, condominiul, mediul înconjurător ş.a. Statul, odată creat, trebuie să aibă destulă putere pentru a respinge cererile de subvenţii care grevează bugetul şi pentru a preveni formarea de monopoluri noncompetitive. Din experienţe nefaste guvernul ceh a înţeles că este nevoie de proceduri mai riguroase şi de o supraveghere mai atentă a Băncii Centrale în acordarea licenţelor pentru bănci private, de garanţii serioase pentru depunători etc. Toate acestea sînt chestiuni legate de formarea statului. Proprietatea privată devine, de obicei, nesemnificativă (nu va stîrni investiţii sau îmbunătăţiri) dacă deţinătorii ei nu sînt cît de cît asiguraţi în privinţa viitorului. Astfel, în termeni vest-europeni, statul trebuie să fie destul de puternic pentru a asigura *securité juridique* sau *Vertrauensschutz*, protecţia necesităţilor legitime. De dragul investiţiilor străine, guvernul va trebui, de pildă, să fie capabil să-i împiedice pe poliţiştii cehi să-i împuşte mortal pe motocicliştii germani vitezomani.

Politica economică cea mai strălucită va da greş, în condiţiile democraţiei electorale, dacă nu întruneşte adeziunea populaţiei. Atîta timp cît viaţa de zi cu zi din Republica Cehă este grea pentru mulţi, Klaus nu poate să nu-şi pună problema legitimităţii în urmărirea unilaterală a unui randament de tip Chicago. Reţeaua de asigurări sociale aproape neschimbată, o politică imobiliară prudentă (chiriile s-au păstrat mai mici decît cheltuielile de construcţie şi întreţinere), rata somajului de 3,1% (cea mai mică din Europa), statisticile privind produsul pe muncitor care situează Cehia după Polonia, precum şi numărul redus de falimente din ţară reflectă preocuparea guvernului pentru reacţiile populaţiei la tecerea spre economia de piaţă. (Dacă băncile ce supervizează fondurile care, la rîndul lor aparţin întreprinderilor "privatizate" aşteaptă asistenţă financiară de la guvern, atunci acestea pot fi considerate agenţi privaţi numai cu numele; astfel s-ar putea explica o serie de amînări în reducerea somajului în cadrul restructurărilor de după privatizare, binevenite din punct de vedere politic). De cînd a devenit prim-ministru, principala preocupare a lui Klaus este să-i facă pe cehi să perceapă reformele economiei de piaţă ca pe nişte semne ale unui viitor mai bun. Dacă va reuşi în această încercare, Klaus va fi capabil să se folosească de popularitatea cîştigată de guvernul său (împreună cu investiţiile străine) pentru a continua reformele chiar atunci cînd şomajul va începe să crească.

Datorită lipsei de mijloace materiale, Klaus este forţat să respecte legitimitatea prin metode simbolice. El poate fi considerat un Machiavelli al postcomunismului, pentru că, după cum afirma Machiavelli, dacă vrei să faci o revoluţie reuşită trebuie s-o numeşti restauraţie. Ca să nu-i facă pe cehi să se simtă colonizaţi de Occident, şi, implicit, să perceapă devalorizarea a tot ceea ce au fost pînă atunci, Klaus răspîndeşte mesajul că bătrîna Boemie, plină de cehi harnici, s-a înapoiat acolo unde îi este locul, trezită dintr-un somn greu, eliberată din lagărul sovietic. (...)

Un stat reformist agresiv are nevoie nu numai de recunoaştere, ci şi de cooperare. Cetăţenii societăţii postcomuniste se văd siliţi să-şi adapteze comportamentul la noi şi complicate reguli ale jocului. Acest lucru sporeşte nevoia de legitimitate a guvernului. Dar cum poate obţine această legitimitate un stat care nu are nici ce promite şi nici cu ce ameninţa? Simbolul se dovedeşte, încă o dată, un mijloc important şi relativ ieftin prin care reformele cehilor pot deveni legitime. Deşi preşedintele Havel, atunci cînd tună şi fulgeră împotriva vidului spiritual al reclamelor T.V., îl plictiseşte probabil pe nerăbdătorul şi autoritarul Klaus, el poate contribui la legitimitatea reformei, diminuînd alienarea politică a celor ce au pierdut prin majoritatea transformărilor, împiedicîndu-i să voteze pentru comunişti sau să caute reprezentări extraparlamentare. Dacă lucrurile stau într-adevăr aşa, atunci noul sistem ceh este asemănător celui britanic din secolul al XIX-lea, memorabil descris de Walter Bagehot: Regina este simbolul moral şi emoţional al naţiunii, în timp ce Prim-Ministrul nu este decît un tehnocrat eficient care face toată treaba. În cazul Cehiei, strategia lui Klaus este, probabil, mai curînd întărită decît diminuată de criticile apolitice şi lipsite de pragmatism ale lui Havel pe tema dezavantajelor economiei de piaţă.

Problemele legitimităţii devin mai acute atunci cînd se referă la primele titluri de proprietate. Un economist vă va spune că nu contează cum au fost atribuite primele titluri de proprietate. Atîta timp cît liberul schimb este garantat, rezultă un produs eficient. Dar majoritatea oamenilor nu sînt economişti, aşa încît nedreptatea evidentă în privinţa holding-urilor private reprezintă o problemă politică. Ţările occidentale nu s-au confruntat niciodată cu această chestiune, căci ele s-au democratizat în condiţii de amnezie istorică, uitînd actele de piraterie şi fraudă prin care proprietatea privată a fost iniţial dobîndită. (Cehii nu pot uita, pentru că, spre deosebire de unii din vecinii lor, nu deţineau nici un fel de proprietate privată înainte de 1989; de asemenea, li se aduce continuu aminte de nedreptatea primelor împroprietăriri, datorită refuzului statului, necesar din punct de vedere politic, dar moralmente sub semnul întrebării, de a restitui proprietatea expropriată de la 3-5 milioane de germani sudeţi după 1945[2]). Pentru trecerea la economia de piaţă postcomunistă consecinţele unei distribuţii evident nedrepte a titlurilor de proprietate sînt greu de estimat. Dar un singur lucru e sigur: proprietatea privată, în Cehia de azi, nu poate fi justificată de originile ei, ci de rezultate. Neputînd "sacraliza" proprietatea în manieră occidentală, guvernul trebuie să demonstreze populaţiei că economia de piaţă este rentabilă. Dacă statul liberal postcomunist nu se poate "fundamenta pe justiţie", poate măcar să asigure o viaţă minim decentă. Klaus a reuşit să facă ceva, pentru că cehii consideră (conform ultimului sondaj de opinie "Eurobarometer", de pildă) că el este pe cale de a-i duce spre o viaţă mai bună.

Toate metodele de a privatiza proprietatea de stat sub ochii populaţiei suferă de anumite defecte caracteristice. Să luăm în considerare cele 5 metode de bază: restituirea, licitaţia internă, vînzarea directă unor cetăţeni înstăriţi, vînzarea directă străinilor şi privatizarea pe bază de cupoane. Restituirea este problematică din diverse motive morale (de ce aceia care şi-au irosit viaţa sau cariera să nu fie şi ei recompensaţi?) dar principalul ei dezavantaj este că nu-şi poate asuma suficient din adevărata povară, şi anume privatizarea a sute de întreprinderi de stat. Licitaţia internă şi vînzarea directă către populaţie sînt, de asemenea, sub semnul întrebării pentru că banii puşi deoparte de anumite grupuri în ultimii ani de comunism sau în primii ani ai entuziasmului democratic au fost probabil furaţi. (Nomenclaturii, pentru a se privatiza pe această cale, nu i-au trebuit tone de bani, căci şi-a putut aranja preţuri mizer de mici prin "relaţii"). Sigur că vînzarea directă investitorilor străini îi sună bine unui economist din Chicago, dar nu şi unui creator de state precum Klaus. Costurile politice ale unei asemenea "vînzări" ar fi mult prea mari. De aceea, pentru a rezolva o parte din problemele de legitimitate, pentru a diminua investiţiile străine sau ale nomenclaturii, sau pentru a abate atenţia publicului de la ele, în Cehoslovacia a fost introdusă privatizarea pe bază de cupoane. Scopul acesteia a fost întîi unul politic, şi apoi unul economic.

Din nefericire, şi acest tip de privatizare ridică probleme. Acestea au fost elocvent ilustrate, în octombrie 1994, de arestarea lui Jaroslav Linzer, preşedintele Centrului pentru Privatizarea prin cupoane, în servieta căruia s-au găsit 300.000 de dolari[3].

Nevoia stringentă de legitimitate politică sugerează, astfel, înţelepciunea unei legislaţii a conflictelor de interese.[4]

Este Klaus un Machiavelli al postcomunismului?

De ce legislaţia conflictului de interese este adoptată atît de greu, atîta timp cît îl poate ajuta pe creatorul de state să obţină mai uşor aprobarea şi cooperarea populaţiei?

Unul dintre motivele pentru care în societăţile foste comuniste nu a existat nici o acţiune "cu mîinile curate" este şi acela că au fost puse la bătaie atîtea bunuri, încît şi opoziţia şi-a primit partea. Un al doilea motiv ar putea fi acela că, legislaţia conflictelor de interese odată adoptată real şi cinstit, ar putea spori problemele de recrutare a creatorilor de state postcomuniste. Cum poate un guvern est-european să angajeze tineri talentaţi şi bine pregătiţi în serviciul său, atîta timp cît trebuie să concureze cu sectorul privat, şi poate adăuga strălucirii unei funcţii publice doar nişte salarii necompetitive? (Necesitatea de a angaja oameni tineri talentaţi este cu adevărat presantă, căci funcţionarii guvernamentali trebuie să fie cel puţin tot atît de sclipitori şi de inovatori precum cei ce se eschivează de la plata impozitelor). Modalitatea cea mai utilizată de a rezolva această problemă este de a formula legi vagi şi blînde în privinţa conflictelor de interese, care să permită funcţionarilor guvernamentali să aibă şi o a doua slujbă, chiar în industriile pe care le dirijează, pentru a-şi menţine salariile la un nivel acceptabil. Această dilemă recrutare/corupţie rămîne în picioare în toate societăţile postcomuniste, inclusiv, într-o oarecare măsură, în Republica Cehă.

Traducere de
Iaromira POPOVICI

---

1 Jiri Pele, "A Leader in Political Stability and Economic Growth", Transition, 1994, în Review, p.30;

2 Pe 8 martie 1995 Curtea constituţională cehă a adoptat decretele Benes, în ciuda referirilor pe care acestea le făceau la *národnost* şi în ciuda insinuărilor la vinovăţia colectivă. Aceasta a fost o decizie politică, nu morală sau juridică, bazată pe *Realpolitik*, nu doar pe justiţie, lovind violent în chiriaşi: Daţi înapoi ceea ce a fost furat!

3 Steve Kettle, "Of Money and Morality", Transition, 15 martie 1995, vol. 1, nr.3, p.38-39.

4 Recentul proiect al lui Klaus de a strînge contribuţii pentru compania electorală a partidului său de la întreprinderile de stat care au fost creditate de guvernul său au adus problema conflictului de interese în faţa opiniei publice; nu este de ajuns să identifici scandaluri similare în Europa occidentală, ca apoi să adaugi că Republica Cehă nu este decît o "ţară normală"; căci holding-urile private din Europa occidentală se bucură de o mult mai mare legitimitate socială decît în oricare societate postcomunistă.

Să alergi de unul singur şi să ieşi pe ultimul loc

– interviu cu Sorin ANTOHI –

Care ar fi cele mai importante trăsături care apropie România de ţările est-europene şi care ar fi cele mai importante trăsături care o despart de vecinele ei?

La această dublă întrebare voi formula un unic răspuns: sîntem apropiaţi şi despărţiţi în aceeaşi măsură de participarea noastră comună la ceea ce René Girard numeşte *competiţia mimetică*. Noi sîntem într-o competiţie mimetică unii cu ceilalţi pentru că, în acelaşi timp, vrem să ajungem la modelul occidental. Modernitatea est-central-europeană a fost construită pe modelul acesta, într-o versiune franceză sau într-o versiune germană - în variabile locale - şi, prin urmare, toţi avem ca unică referinţă Occidentul. Sîntem în competiţie pentru tot felul de lucruri: pe de-o parte, pentru a ajunge în mod simbolic la asimilarea instituţională, politică, economică, chiar antropologică, a spaţiului vest-european sau, cum se spune în ultima vreme, euro-atlantic; pe de altă parte, sîntem angajaţi într-o încercare de a ne depăşi, unii pe ceilalţi, pe cît se poate, în cursa pentru favorurile Occidentului - care se întorc sub forme de donaţii, credite nerambursabile, investiţii, relaţii politice privilegiate. Iar toate acestea nu pot construi o solidaritate regională. Istoria ne arată, în secolul XX, o serie de ratări succesive ale diferitelor aranjamente de integrare regională. Nimic nu a funcţionat: nici aşa-numita Internaţională Verde, iniţiată de partidele ţărăneşti, nici Mica Înţelegere nu a funcţionat aşa cum a trebuit, nu a funcţionat foarte bine nici integrarea noastră forţată prin intermediul sovieticilor în Tratatul de la Varşovia, a eşuat, deocamdată, şi încercarea Grupului de la Vişegrad de a obţine în mod foarte rapid şi necondiţionat avantaje occidentale... - iată o întreagă tradiţie de eşecuri ale proiectelor de integrare regională, indiferent de punctul lor de plecare. Fiindcă există două clase mari de proiecte de acest tip: una este cea a proiectelor lansate din regiune, de către politicieni ai regiunii - cum a fost, de pildă, Internaţionala Verde - alta este clasa modelelor propuse din exterior, de sovietici, de francezi, de Occident în general. Pînă acuma, toate au ratat.

Deci fiecare ţară se comportă ca un soi de şcolar silitor care doreşte nota maximă şi asta presupune depăşirea adversarului, eventual "strivirea" lui sau ignorarea lui, aceasta ar fi schema?

Da, este, în orice caz, ceva natural. Desigur, există solidarităţi micro-regionale care, totuşi, pe o anumită perioadă, funcţionează. De pildă, în momentul de faţă, cei patru de la Vişegrad au o strategie politică, economică, socială, comună pentru integrarea europeană. Ei încearcă să intre împreună în NATO, în Uniunea Europeană, ei au, pentru moment, interese conjuncturale şi de termen mediu care îi apropie. Nu văd acelaşi lucru la excluşii perioadei, nu văd aceeaşi tendinţă de "rapprochement" la români, bulgari, albanezi şi ex-sovietici. Micro-solidarităţile funcţionează doar în partea de vest a acestei regiuni, cea care are contact direct cu Occidentul.

Pe de altă parte, în România se practică aşa-numita comparaţie orizontală, de preferinţă cu Bulgaria şi Albania. De ce?

Eu nu vreau să psihologizez relaţiile dintre state dar, oricum, şi în mediile politice şi în mediile intelectuale, chiar şi în conversaţia curentă, cotidiană, există o tradiţie a comparării orizontale şi asta e o experienţă fundamentală a construcţiei identitare, pentru toţi. Tendinţa e, bineînţeles, să te compari cu cei mai slabi decît tine, sau mai prost plasaţi decît tine. Şi-atunci românii, în general frustraţi de această experienţă a comparării orizontale cu ţările de vest, îi iau ca termen de referinţă favorit pe ceilalţi. Românul, în genere, încearcă un sentiment de bucurie în momentul în care vede că, de exemplu, capra vecinului bulgar sau albanez n-o duce nici ea strălucit. Din această comparaţie orizontală se pot extrage, din cînd în cînd, unele sentimente de confort. Numai că-n ultima vreme nici referinţele astea nu mai sînt aşa de sigure.

De obicei ne consolăm cu ideea că ocupăm penultimul loc, deasupra Albaniei!

A fost poate singura noastră certitudine. Nu-i prea sigur unde plasăm Bulgaria, dar începe să se contureze faptul că ea ne-a luat-o într-un fel înainte, printr-o viteză mai mare a transformărilor. Asta e oricum o discuţie care ne va mai ocupa şi peste 50 de ani, bănuiesc, pentru că, deşi numărul statelor europene se măreşte aproape la fiecare 10 ani, locul acela ultim se cam profilează pentru noi şi alte cîteva ţări, nu avem de ales.

Deşi comentate în termeni negativi, euro-regiunile, ca modalitate de cooperare, ar putea fi o soluţie pentru izolarea care domneşte, mai ales între "excluşi"?

Aş vrea să vă spun că există o memorie a proiectelor euro-regionale şi ea va compromite, cred, tentativele de construcţie euro-regională în zona noastră. Vă dau un singur exemplu: Regiunea Allemanică - Reggio Allemanica, aflată la graniţele Elveţiei, Germaniei şi Franţei este una dintre reuşitele sistemului euro-regiunilor. Ea a ajuns la o integrare absolut remarcabilă, economică, educaţională chiar administrativă, încît, de pildă, e posibil ca un student să urmeze simultan 3-4 universităţi din cele trei ţări obţinînd în final o licenţă contrasemnată de rectorii celorlalte universităţi, valabilă în toate ţările. În momentul în care contemplăm reuşita procesului de apropiere între Germania şi Franţa, proces spectaculos mai ales în ultimii 10 ani, trebuie să ne amintim că Euro-regiunea Reggio-Allemanica a fost acolo mai întîi şi că, pe asemenea proiecte de integrare regională s-au putut construi mai tîrziu relaţiile acestea mai destinse între doi inamici tradiţionali. Acum, dacă discutăm din punct de vedere istoric, trebuie să ne gîndim la memoria acestei euro-regiuni. Ea este o memorie foarte lungă - de circa 1000 de ani! Dar cam aceleaşi memorii istorice pentru regiunea noastră le întîlnim cu aranjamente politice medievale care pe români nu îi entuziasmează, nu? N-a vorbit nimeni pînă azi de o euro-regiune în zona Dunării între bulgari şi români. Între sîrbi şi români există, cel puţin economic, la ora actuală, prin contrabanda cu petrol, un fel de dezvoltare economică euro-regională - dacă vreţi... Cu bulgarii, însă, nu s-a vorbit niciodată, deşi acolo s-ar putea invoca precedentul istoric aproape legendar al Ţaratului Româno-Bulgar. Ce alte precedente putem invoca? Pentru Transilvania, nu avem, din păcate, decît precedente inconvenabile. Nu ne putem întoarce pînă la statul lui Burebista pentru a-l evoca drept antecedent al acestei colaborări regionale. Doar la Regatul Ungariei sau, în cel mai fericit caz, ca să zic aşa, la Austro-Ungaria. Prin urmare tradiţia, acolo, nu poate servi un asemenea proces. Deci ar rămîne înţelegerea inteligentă a interesului comun curent, dar nu am văzut pînă acum aşa ceva. În momentul de faţă, discuţia euro-regiunilor, ca şi discuţia subsidiarităţii în România este blocată de încăpăţînarea puterii politice de la Bucureşti.

Economicul nu ar putea ajunge să regleze aceste probleme spinoase? Cooperarea unor oameni de afaceri care s-ar pune de acord să prospere împreună

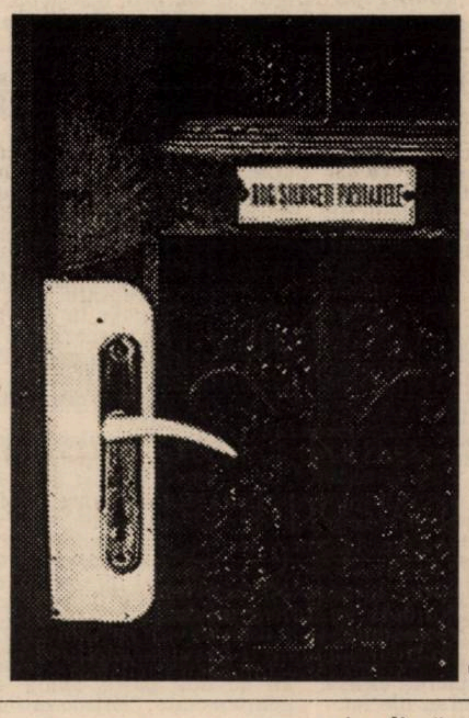

© C. Burbuț

n-ar putea calma aceste raporturi?

Sigur că euro-regiunea aproape evidentă ar fi fost una de integrare a Basarabiei, acolo ar fi existat antecedente istorice, afinităţile lingvistice, etnice ş.a.m.d., există o memorie comună - cîtă mai e! - s-ar fi părut că dincolo de podul de flori al frăţiei care s-a încercat la un moment dat se poate instala o legătură şi mai strînsă, mai puţin simbolică, între talciocurile dintre cele două părţi ale Prutului. Din păcate, acest proces, de schimb trans-frontalier, care angajează o producţie minimă şi care ocupă un număr foarte mare de oameni pentru un schimb în valoare absolută mediocru, nu are o creativitate economică şi nu poate duce pe termen lung la relaţii strînse. Prin urmare, uitîndu-mă la harta Europei Centrale din '90 încoace, observ că marile procese de cooperare economică regională vin dinspre vest, odată cu extinderea pieţei economice occidentale către Urali. Amploarea acestui proces va fi variabilă, presupunînd asocierea la acest mare mecanism de piaţă a ţărilor imediat vecine cum ar fi Ungaria, Polonia, Cehia şi Slovacia. Deocamdată s-a văzut că Transilvania apare mai aproape de acest proces - dacă priveşti harta României şi pui steguleţe peste tot unde s-au investit sume semnificative, cu excepţia Bucureştilor, obţii o hartă a Transilvaniei - ceea ce este într-un fel natural. Problema este dacă procesul va continua, şi asta ţine în primul rînd de capacitatea politică şi administrativă a României de a absorbi acest interes occidental. Dacă acest proces, atît de lent cum este el, va ajunge să depăşească o anumită masă critică, s-ar putea să vorbim de o mică integrare regională, dar făcută ca subcapitol al marii integrări europene. Tristeţea mea este că deocamdată nu creşte nimic din regiune, pur şi simplu. Noul tratat pentru comerţ liber care se discută s-ar putea să ducă undeva, pînă acum nu există semne că desfiinţarea reciprocă a taxelor vamale ar antrena într-adevăr un mare dinamism economic. S-ar putea ca România să fie pînă la urmă un teren pentru investiţiile de gradul al doilea, făcute de firme mixte, de pildă polono-germane, şi prin extinderea acestor joint-ventures în căutare de piaţă s-ar putea ca ţara noastră să devină interesantă. Piaţa românească e foarte mare (un popor de 22 de milioane), e o piaţă omogenă... Deocamdată, însă, lucrurile merg greu din cauza frînelor administrative şi politice. Noi sîntem în prezent destul de marginali în raport cu lucrurile care se petrec în Europa Est-Centrală, mai ales în statele de la Vişegrad. În colaborarea cu aceste ţări avem o performanţă destul de modestă, nu mai vorbim de integrarea în Europa în ansamblu. Singura şansă care ne rămîne ar putea fi aceasta: ca avansul către Răsărit al sistemului economic şi public omogen propus de Comunitatea Europeană să ne afecteze şi pe noi...

Delia VERDEŞ

"Pînă şi bulgarii"

I-am întrebat pe trecătorii de pe străzile din centrul Capitalei ce ştiu despre situaţia economică şi despre nivelul de trai existent în ţările din jur. Foarte puţini au fost aceia care au declarat că nu ştiu nimic, aproape toţi cei chestionaţi avînd unele informaţii, de obicei generale şi, mai rar, legate de lucruri foarte concrete despre vecinii noştri.

Un anonim: În ţările vecine cred că e aproximativ aceeaşi situaţie cu cea de la noi, adică, în principiu nu merge nimic. Toate situaţiile sînt făcute în mod intenţionat confuze, astfel încît să n-ajungem la nici un rezultat pozitiv încă multă vreme de acum încolo. Asta e esenţa.

O fată fără nume: N-am călătorit în aceste ţări, iar presa noastră e un pic cam ambiguă, aşa că niciodată nu poţi fi sigur că ai înţeles ceea ce trebuie. Asta e motivul pentru care n-am o părere formată despre ţările din jur.

Cristian Molfeta (consilier financiar CAR): Din ce ştiu, în Bulgaria e ceva mai bine ca la noi, cu Iugoslavia nu e cazul să facem comparaţii, iar Ungaria e mult înaintea noastră. În Bulgaria chiar am fost şi parcă e ceva mai multă ordine în ce fac ei.

Burcea Ion (colonel în rezervă): Toate ţările sînt angrenate în economia asta de piaţă şi în trecerea spre societatea de... bunăstare, bunăvecinătate şi aşa mai departe.

Enache (inginer pensionar): Situaţia e similară. Poate unele ţări sînt mai avansate decît noi, avînd în vedere poziţia geografică şi influenţele care au fost asupra lor. Dar, în general, situaţia e catastrofală şi la ei şi la noi. Lucrurile sînt în continuare confuze pentru că oamenii sînt încă nelămuriţi asupra viitorului.

Romulus Jdiva (tehnician): Păi în Iugoslavia e război, în Ungaria, privatizarea a fost începută chiar dinainte de '89, despre Ucraina nu ştiu nimic, iar în Moldova, deşi s-a început ceva, totul e slab.

Andreea Prodănescu (studentă - Arhitectură): Am pe jumătate sînge unguresc şi poate că părerea mea e subiectivă, dar ştiu că în Ungaria se trăieşte bine. În Bulgaria am fost acum trei ani, cînd mi s-a părut că lucrurile erau ceva mai avansate decît aici.

Ion Lupu (pensionar): Ungurii merg mai bine, de cehi nici nu mai vorbesc, şi pînă şi bulgarii ne-au întrecut. Nu ştiu dacă-i depăşim pe albanezi. Dar altfel, pot să vă spun că am fost în Turcia, unde mi-a dispărut o valiză pe care am lăsat-o în autocar şi, de asemenea, am fost în Bulgaria, la un meci de fotbal, unde mi s-a furat o mapă cu documentaţie.

Ştefan Ion (inginer): Ceilalţi, în special ţările de la Vişegrad, sînt mai avansaţi ca organizare, ca spirit... În privinţa privatizării, chiar şi rusii sînt ceva mai departe ca noi. Dar eu cred că şi în România se merge pînă la urmă spre dezvoltarea proprietăţii particulare, spre "al meu" şi nu spre "al nostru".

Andreescu Ion (inginer): Cel mai bine merg slovacii, asta e clar. În rest, sîntem toţi cam la fel.

Petrescu Constantin (electronist): Cred că cehii sînt cei mai avansaţi dintre aceste ţări, foste comuniste. Am impresia că slovacilor le pare rău că s-au despărţit de ei.

E de remarcat faptul că nimeni n-a apelat la idei precum că noi am fi cei mai grozavi, avînd o mie şi una de calităţi în plus faţă de vecinii noştri, cu care nici nu merită să ne comparăm. Din cei unsprezece intervievaţi, trei percep o anumită confuzie care domneşte în fostul lagăr socialist şi chiar o lipsă de claritate a presei. În general, felul în care s-a răspuns denotă o amărăciune provenită din constatarea că din punct de vedere economic sîntem printre ultimii, cu toate că nici ceilalţi nu stau pe roze.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

C. Stere familist

Constantin Stere s-a născut (noiembrie 1865) ca un copil nedorit, provocîndu-i mamei o traumă sufletească şi repercusiuni dramatice pentru întreaga viaţă a copilului. A mărturisit-o tîrziu, în primul volum al romanului său fluviu **În preajma revoluţiei** (1931). Mărturisirea, chiar tardivă, dovedeşte, potrivit interpretărilor freudiene, amintirea unei trăiri frustrate. Pentru că trauma infantilă, identificată încă în anii copilăriei, i-a malformat catastrofal întregul destin. Originea îi era, cum se ştie, basarabeană, născîndu-se într-un sat, moşia părintelui său, din ţinutul Sorocii. Urgisitul de acasă, ajuns elev la Chişinău, deşi descendentul unei familii foarte avute, s-a dăruit, compensatoriu, iubirii celor mulţi, angrenîndu-se în mişcarea revoluţionară narodnică rusă. Probabil că înainte de bacalaureat, a fost arestat în 1883 şi, fără proces, numai printr-o hotărîre administrativă, a fost trimis în surghiun în Siberia, unde a stat aproape nouă ani. S-a întîmplat ca sora unui tînăr militant, prieten cu Stere, ea însăşi revoluţionară, să se îndrăgostească de acest băiat tobă de carte. L-a vizitat la închisoarea din Odessa, înainte de surghiun, şi i-a declarat că voieşte să se mărite cu el. Şi cum Stere n-o iubea, ea a inventat o poveste, cum numai în Rusia acelei vremi era posibilă, că, de fapt, căsătorindu-se, întemniţatul o ajută pe ea. Fiind vorba de o dăruire, Stere a acceptat propunerea. Căsătoria s-a petrecut în capela închisorii, nuntaşi fiind cîţiva temniceri, dintre care unii înarmaţi. Două momente capitale din viaţa lui Stere, naşterea şi căsătoria, s-au petrecut sub semnul vrăjmăşiei, amîndouă nefiind dorite. Iar actele de viaţă - cele capitale - ivite din potrivnicie şi nu din dorinţa inimii sînt - se spune - predestinate eşecului dureros. În cazul lui Stere prevestirea se verifică. Soţia, Maria Grosu la origine, şi-a urmat soţul, după ce a ajuns la locul stipulat în condamnare, în surghiun. Primul lor copil, Gheorghe, (vor mai veni doi, un băiat şi o fată) s-a născut în Siberia. Devotamentul Mariei era total, legîndu-şi destinul de cel al soţului acum surghiunit, trăind acolo ca şi el, deşi aşa era, formal, liberă. În 1892 lui Stere i s-a îngăduit plecarea din Siberia, pornind, pe un traseu de calvar, spre Chişinău şi, apoi, acasă, unde mama îi era, acum, pentru ruşinea ce i-o provocase, mai pornită împotriva fiului decît, poate, în copilărie sa. Maria, a doua oară însărcinată, a venit odată cu Stere sau ceva mai înainte. Insurgentul descoperise, încă în surghiun, drama problemei naţionale şi declarîndu-se român, s-a pus rău şi cu colegii de surghiun şi cu autorităţile. A venit, deci, firească, decizia sa de a se stabili la Iaşi, deşi părintele său voia să-i asigure întreţinere pentru studii în Germania sau Elveţia. În 1892 Stere a ajuns la Iaşi cu familia sa. A fost extraordinar primit de tinerii socialişti ieşeni (soţii Ion şi Sofia Nădejde, Ibrăileanu, D.D.Pătrăşcanu, Nicolae Lupu etc.), ca un martir ce era. S-a înscris la Facultatea de Drept (avea 28 de ani) şi în 1895 a absolvit-o cu o teză strălucită, pe care a şi publicat-o. A intrat în tratative politice cu Ionel Brătianu, conducătorul tineretului din aripa de stînga a Partidului Liberal şi, în 1899, a determinat, în hotărîtoare măsură, trecerea spre liberali a tinerimii generoase socialiste. Curînd, va deveni viceprimar de Iaşi, în 1907 prefect al capitalei Moldovei, apoi, din 1909, şeful organizaţiei liberale ieşene. Era o mare personalitate politică şi, din 1901, profesor universitar (fără doctorat) şi deputat. În martie 1906, în timp ce naveta şi la Chişinău unde a întemeiat prima gazetă românească (în alfabet chirilic) şi a pregătit elementele viitorilor oameni politici români basarabeni, a apărut, sub conducerea sa şi a lui Paul Bujor (Ibrăileanu fiind, ca secretar de redacţie, factotum), revista **Viaţa Românească**, repede devenită cea mai bună publicaţie culturală din ţară. Maria, cu studiile liceale neîncheiate dar cultivată mult prin lectură, era bună prietenă cu cei din grupul de la **Viaţa Românească**, mai toţi proveniţi din fosta mişcare socialistă, trăind, în patriarhalul Iaşi, ca într-o confrerie mai mult decît amicală. Dar, parcă de la început, Stere era, nu numai în gruparea amicilor dar şi în familie, şeful recunoscut, trăind abstras şi taciturn cam departe - sufleteşte - de ai săi. Mereu circulînd între Iaşi şi Bucureşti, s-a îndrăgostit de soţia unui bun prieten, Ion Radovici, şi el trecut de la socialişti la liberali. Există versiuni care atestă că amorul a început încă prin 1902-1903. Sigur e că Ion Radovici, ftizic incurabil, s-a aruncat în apele Mediteranei, la reîntoarcerea dintr-o călătorie în Italia. Gurile rele, care întotdeauna exagerează, au acreditat versiunea că sinuciderea lui Radovici s-a datorat şi descoperirii infidelităţii soţiei sale. E o ipoteză în care nu cred. Fapt este că, din 1909 încoace, Stere era mai mult cu gîndul şi cu sufletul la Ploieşti, unde Aneta, iubita sa, avea o moşioară şi era foarte bine situată (Era, la origine, fiica liberalului ploieştean Ionescu-Quintus, un bogătaş al urbei). Petrecea, în sesiunile parlamentare, mai mult cu Aneta Radovici. Dar nu avea curajul să curme o căsnicie la temeliile căreia se afla sacrificiul din juneţe şi de mai tîrziu al Mariei. Avea trei copii mari şi situaţia sa publică nu-i îngăduia (şi aşa era obiectul unor atacuri veninoase) să riste un divorţ. O ducea, deci, în continuare aşa, cu sufletul scindat, mereu frămîntat, şi contractînd o boală de nervi tratată, în 1912, în Elveţia. Nu se poate ca Maria să nu fi aflat de acest amor extraconjugal al soţului ei. Dar era prea supusă şi prea nobilă sufleteşte ca să provoace scandal.

A venit însă războiul mondial, cînd Stere, împotriva lui Ionel Brătianu, a întregului staff liberal, a altor mari bărbaţi politici şi, de fapt, a unanimităţii opiniei publice s-a declarat antiantantist. Pentru el Antanta însemna Rusia şi aceasta înrobea Basarabia. Ştia bine că în Transilvania - care ni se promitea dacă intram în război alături de Antantă - exista o viguroasă conştiinţă naţională românească, pe cînd Basarabia era rusificată şi populaţia românească ameninţată cu deznaţionalizarea. A devenit exponentul Basarabiei şi poziţia adoptată l-a adus în situaţia, în anii neutralităţii, de conflict deschis cu opinia publică, ajungînd să semneze, în **Viaţa Românească**, un ciclu de studii "Din carnetul unui solitar". La intrarea României în război, după înfrîngerea de la Turtucaia, rămîne, cu acordul primului ministru Ion I.C.Brătianu, în Bucureşti, curînd ocupat de inamic. Aici, în cei doi ani (1916-1918) petrecuţi în Bucureştiul ocupat, Aneta Radovici i-a devenit familia. Aneta a rămas însărcinată (se va naşte, curînd, Ion, care mai este în viaţă). Cînd, în martie 1918, Stere, primind misiunea de a-l însoţi pe primul ministru Al. Marghiloman la Chişinău pentru a asista la dezbaterea Sfatului Ţării pentru unirea cu România (Stere a depus, acolo, un efort colosal pentru a-i convinge pe unii parlamentari recalcitranţi), s-a oprit la Iaşi. Atunci i-a comunicat Mariei situaţia în care se află, cerîndu-i să accepte divorţul. A fost cel din urmă sacrificiu asumat de Maria în această căsnicie pe care ea o forţase. A acceptat, resemnată şi umilită, divorţul, după 34 de ani de căsnicie. Apoi, după Unire, va pleca împreună cu cei doi băieţi în Basarabia, copiii lucrînd acolo (unul ca magistrat şi avocat, celălalt ca agronom) iar fiica măritîndu-se cu un avocat, Beldie, la Tecuci. Maria, rămasă cu proprietatea casei din Iaşi, închiriată, se băjenise şi suferea îngrozitor, ruptă, cum era, de toate ale ei. În iulie 1919, se confesa lui Ibrăileanu, despre prima ei reîntîlnire cu Stere, venit în Basarabia cu treburi politice să-şi revadă vechea familie: "Cînd mi s-a spus că vine automobilul cu Stere şi băieţii, m-am emoţionat aşa de tare şi mi s-a bătut inima, că n-am putut să mă ridic de pe scaun. M-am rădicat numai după ce a intrat în odaia mea. Cînd am văzut pe dînsul, mi s-a părut aşa de slab, probabil şi din cauza emoţiei, parcă şi mai slab, mi s-a făcut aşa de milă şi de atunci pînă acu nu mă pot linişti. Iar m-am tulburat, ca şi în Iaşi, mereu mă gîndesc la dînsul şi-mi vine să răcnesc".

Stere îi fixase fostei sale soţii o rentă lunară, achitată prin Ion Botez, directorul Băncii Moldova (am găsit, la BAR, consemnate toate aceste sume vărsate). Renta, chiar împreună cu chiria casei din Iaşi (apoi a fost vîndută), era insuficientă şi Maria cerea, mereu, sume în avans. Straniu, condamnabil, s-a comportat, în acest caz, Stere. Îşi construise, pe moşioara noii sale soţii şi, se pare, cu banii ei, o vilă la Bucov (în epocă i se spunea "castelul de la Bucov"), trăia cuprins, dar n-a mărit cu o centimă renta Mariei fixată în 1919-1920. Stere a murit în 1936. Maria trăia retrasă şi uitată, la Chişinău, murind tocmai în 1946. La înmormîntarea ei a primit îngăduinţa, din partea autorităţilor române, să participe doar fiul ei Gheorghe. Trist sfîrşit, aproape o agonie de 28 de ani, şi o moarte în singurătate, lipsită de căldura sufletească apropiată a copiilor. Ar fi meritat, cu siguranţă, o altă soartă. N-a fost să fie.

Z.ORNEA

Să iei de la Peter ca să-i dai lui Paul

Lui Gerhard Kindt îi dau lacrimile cînd vorbeşte despre asta. "Aveam 10 ani cînd m-am mutat aici, şi acum sînt un bătrîn de 70", spune el, arătîndu-ne salonul casei lui modeste de pe Heinrich Heine Strasse din Schulzendorf, o suburbie de 6000 de locuitori din sud-estul Berlinului. "Aici am crescut şi acum vor să mi-o ia. Dar casa asta este tot ce am", adaugă el cu o voce tremurătoare. "Dacă ei mi-o iau, pierd totul."

"Ei" sînt moştenitorii lui Richard Israel, un om care a pierdut totul - avutul, ţara, familia şi viaţa - în Holocaustul nazist. Israel a fost un evreu proprietar de pămînt care în 1920 şi-a împărţit terenul în 3765 de loturi şi a creat suburbia Schulzendorf. Cînd au venit naziştii la putere, a vîndut cea mai mare parte a pămîntului pentru ca să finanţeze emigrarea familiei. El însuşi şi-a întîrziat plecarea: a murit în 1943, la Theresienstadt, un lagăr de concentrare de lîngă Praga. Acum pe pămîntul lui Israel e construit jumătate de oraş, inclusiv biserica şi imensul conac, locuinţa familiei Israel. Conform legislaţiei germane, care s-a extins în fosta Germanie de Est, după unificarea din 1990, multe loturi sînt considerate a fi o parte a moştenirii familiei Israel. Unii dintre moştenitori înaintează cereri pentru 1800 de loturi, incluzînd pe cel care se află casa lui Kindt. Agenţiile examinează petiţiile caz cu caz, avansînd eventualitatea că mulţi ar putea pierde casele în care şi-au trăit viaţa şi pe care le considerau ale lor.

Deşi cazul Schulzendorf este unul dintre cele mai importante - valoarea totală a pămîntului ar putea ajunge la 350 de milioane de dolari - sînt 1,3 milioane de petiţii asemănătoare doar în Germania. Milioane pot să apară în alte părţi ale Europei de Est, eliberate de conducerea comunistă. Moştenitorii evrei sînt relativ puţini, la fel ca şi cei expropriaţi de nazişti: doar 48000 de cazuri în Germania şi cîteva mii aiurea. Majoritatea sînt pămînturi, case şi întreprinderi expropriate de regimurile comuniste care au condus în ultimii 50 de ani. Dar oricare ar fi cauza, corectarea greşelilor în materie de proprietate va produce frică, mînie şi o durabilă amărăciune, şi nu în mod necesar - dreptate. De exemplu, Kindt susţine că familia sa a suferit alături de evrei, deoarece tatăl său a fost membru al Partidului Social Democrat, partid scos în afara legii de Hitler în 1933. Chiar după ce familia s-a mutat la Schulzendorf, au fost persecutaţi, din cauza apartenenţei politice a tatălui: lui Kindt nu i s-a permis să poarte uniforma organizaţiei de tineret hitleriste, asemenei colegilor săi. "Am fost bătut din cauza asta, chiar aici în conacul care era proprietatea lui Israel - spune Kindt. Eram de aceeaşi parte".

Moştenitorii lui Israel nu sînt de aceeaşi părere. "Vreau doar să iau înapoi ceea ce ne aparţine" - spune Wilfried Patricio Israel-Kraft, strănepotul lui Richard Israel, care locuieşte acum la München. Împreună cu alţi 10 strănepoţi şi stră-strănepoţi - din Germania, America şi Australia - a angajat avocaţi ca să le susţină petiţiile. Avocata berlineză Irene Schmid, care îl reprezintă pe unul din verii Israel-Kraft, spune că există multe dovezi că vînzările nu au fost voluntare. "Odată cu trecerea timpului, preţurile deveneau din ce în ce mai mici" - afirmă ea. "Am găsit un act din 1935 din care reiese că s-a vîndut metrul pătrat pe o marcă, în timp ce preţul în Schulzendorf era de 3,5 mărci". Mulţi nemţi - chiar şi cei din Schulzendorf - sînt de acord că vînzările forţate au fost nedrepte şi că trebuie să se facă dreptate. Dar nu sînt de acord că legile germane aplicate în oraşul lor sînt juste. "A fost un regim în care concetăţenii noştri evrei erau persecutaţi şi noi toţi sîntem apăsaţi de această povară morală - spune primarul, Herbert Burmeister. Dar decizia în privinţa atribuirii dreptului de proprietate n-are nici o legătură cu asta".

Kindt şi cu ceilalţi argumentează că părinţii lui au plătit preţul pieţei pentru loturile împărţite încă în 1927. Multe au fost cumpărate în rate, aşa încît actele de vînzare-cumpărare au fost înregistrate pînă în 1933 sau chiar mai tîrziu, cînd s-au făcut ultimele plăţi. Dar absenţa documentelor îngreunează rezolvarea petiţiilor. "Trebuie să dovedesc la Oficiul de proprietate că am plătit preţul pieţei. Noi trebuie să ne dovedim nevinovăţia, deşi într-o ţară democratică eşti nevinovat, dacă nu se dovedeşte contrariul". Această încălcare a principiului este necesară, susţine Schmid, pentru că actele din epoca nazistă au fost distruse sau pierdute. Pe de altă parte, spune ea, spaimele locuitorilor sînt neîntemeiate. "Retrocedarea proprietăţii nu înseamnă că oamenii vor fi daţi afară. Nimănui nu trebuie să-i fie

Pretenţiile moştenitorilor foştilor proprietari sînt sechele stînjenitoare ale regimurilor totalitare.

frică de răzbunare, sau să-i fie teamă că va pierde peste noapte tot ce a dobîndit într-o viaţă". Familia n-a cerut evacuarea nimănui şi nu a ameninţat pe nimeni. Moştenitorii sînt în primul rînd interesaţi în recuperarea terenurilor pe care nu e construit nimic, luate de autorităţile comuniste şi în continuare ale statului. De ce să rămînă ale autorităţilor?

Primarul Burmeister ştie că nimeni n-a fost dat afară, dar el susţine că nu există nici o probă care să facă legătura între rudele proprietarilor de azi şi persecutarea lui Israel, care - zice el - era simpatizat de concetăţenii săi. "Şi chiar dacă bunicii lor au fost nazişti, trebuie pedepsiţi locatarii de astăzi? E o cale sigură pentru a crea noi conflicte".

Potenţialul unor asemenea conflicte e şi mai mare în Polonia, Cehoslovacia, Ucraina şi în alte ţări din Europa de Est unde nu există nici legi, nici sentimentul de vinovăţie prezente în Germania. Evreii au fost aici deposedaţi mai întîi de ocupanţii nazişti şi apoi de regimurile comuniste care au expropriat case, întreprinderi, şcoli, sinagogi şi alte bunuri. Puţinii evrei care au supravieţuit Holocaustului au emigrat fie în Occident, fie în Israel, dar după prăbuşirea comunismului unii dintre moştenitori cer compensaţii. De exemplu, Banca Europeană de Reconstrucţie şi Dezvoltare şi-a sistat o finanţare de 88,4 milioane de dolari pentru retehnologizarea unei uzine de tratare a apei din portul polonez Gdansk, cînd a aflat că ea era situată pe un teren luat de nazişti de la o familie de evrei. Fiica şi moştenitoarea proprietarului, Ewa Szpicberg, care locuieşte la Paris, cere compensaţii de la municipalitatea din Gdansk, şi de la Saur Neptun Gdansk, o firmă mixtă polono-germană care se ocupă de uzină. "Saur n-are dreptul să-şi umple buzunarele cu bani cîştigaţi din exploatarea bunurilor victimelor şi supravieţuitorilor Holocaustului", afirmă Michel Brochetain, soţul Ewei Szpicberg.

Oricare ar fi drepturile şi erorile implicate, Polonia şi celelalte ţări foste comuniste ezită să formuleze legi care vor dechide uşa pentru mii de petiţii similare. Polonia examinează posibilitatea de a restitui proprietăţile bisericeşti, inclusiv cele 200 de sinagogi care funcţionau pe vremuri. Dar nu se preconizează nici o lege specială cu privire la proprietăţile private evreieşti. Republica Cehă a aprobat o lege de restituire a proprietăţilor luate după 1948 de către comunişti, dar pînă acum au fost respinse amendamentele care se refereau la proprietăţile evreieşti rechiziţionate de nazişti. Ungaria şi Slovacia încearcă să ajungă la un acord cu organizaţiile evreieşti în legătură cu compensaţiile pentru proprietăţile evreieşti confiscate în timpul celui de al doilea război mondial şi în timpul regimului comunist, dar nu s-a adoptat nici o lege care să reglementeze acest proces. Alte zece ţări din Europa de Est abia analizează problema şi Statele Unite le presează să acţioneze mai repede.

Organizaţia mondială pentru compensarea evreilor, o ramură a Congresului mondial evreiesc, a fost desemnată de statul Israel să negocieze redobîndirea proprietăţilor din Europa de Est. Dar oficialii acestei organizaţii îşi dau seama că reparaţiile integrale sînt imposibile , atît în ceea ce priveşte proprietăţile religioase, cît şi cele private. "Deocamdată nu există acorduri" - afirmă Maram Stern, un oficial de la Bruxelles însărcinat cu negocierile cu guvernele est-europene. "Unele ţări susţin ca oamenii să vină înapoi şi să-şi ia proprietăţile care le aparţin, dar să-şi redobîndească mai întîi cetăţenia. Cine o să vrea asta?" El pledează pentru încheierea unor acorduri generale care să rezolve problema odată pentru totdeauna. "Dacă fiecare se va întoarce şi va cere proprietatea bucată cu bucată, casă cu casă, n-o să terminăm niciodată - spune el. Nu sînt de acord cu această soluţie".

Nici cetăţenii din Schulzendorf, nici moştenitorii lui Richard Israel nu sînt de acord cu acest tip de acţiune. Dar oficialii prezic că majoritatea conflictelor legale pentru pămîntul din Schulzendorf vor dura pînă în secolul următor - rememorare, dacă mai era necesar, a avertismentului biblic că păcatele părinţilor vor cădea asupra copiilor pînă la a treia şi a patra generaţie.

James O. JACKSON

Time, 29 mai 1995

PERSPECTIVE ECUMENICE

Mi s-a povestit că, într-unul din oraşele americane, există un spaţiu pe care iniţiatorii îl propun ca loc de rugăciune al tuturor credinţelor. Iată o ecumenicitate literală, rapidă şi practică, a cărei soluţie e tot atît de simplă, pe cît e de stingheritoare pentru toţi cei vizaţi. Dacă ne referim aici la ecumenicitate, o facem în sensul acestei variante care, compunînd pragmatismul brut cu un imatur idealism, mizează pe reunirea a ceea ce e mai ireductibil divers: practica şi ambientul de cult.

O ecumenicitate autentică nu ne *fixează* în sincretismul unui aşezămînt comun de rugăciune, nu cere practici şi spaţii de reprezentare, ci ne *orientează* spre acel acord transcendent al formelor religioase autentice. Contiguitatea fizică a diversităţii obţine în genere cacofonii; ecumenicitatea ar sesiza mai degrabă consonanţa mesajelor religioase, unice fiecare prin partitura ce le e destinată în simfonia Adevărului, multiplu manifestat în *oikumene*.

Însă, în locul unui discurs de principiu asupra temei – slab ca eficacitate –, preferăm să invocăm aici un exemplu de ecumenicitate pusă la lucru, unul în stare să coboare în straturile de adîncime ale religiilor pentru a găsi acolo afinităţile ce leagă chipurile deosebite, dar comune ca identitate, ale Logosului.

Despre Simone Weil, din ale cărei texte oferim aici fragmente, aş spune că, pe lîngă o singulară cultură filozofică şi o devorantă atracţie pentru Adevăr, avea în primul rînd o "onestitate" de înaltă clasă: acea onestitate care înclină să dea mai întîi atenţie şi dreptate celuilalt şi apoi sieşi, pentru că astfel le acordă mai bine lui Dumnezeu. Încîntarea, sprijinită de erudiţie, pe care o resimţea în faţa vechii gîndiri greceşti îi dă Simonei Weil acea privire îndeajuns de generoasă şi pătrunzătoare încît să deceleze, în traseele acestei gîndiri despre Unu, mari teme creştine. (A.M.)

Dubla cunoaştere a forţei

Cel mai de seamă, Dragostea nu face şi nu îndură nedreptatea, nici printre zei, nici printre oameni. Atunci cînd suferă, ea nu suferă prin silnicie pentru că forţa nu atinge dragostea. Iar cînd acţionează, nu acţionează cu forţa, pentru că fiecare consimte să se supună întru toate dragostei. Acordul ce se realizează prin comună consimţire e, conform legilor "cetăţii regale", drept (**Banchetul**, 196 c)[1].

Rîndurile acestea sînt poate cele mai frumoase din Platon. E aici centrul însuşi al gîndirii greceşti, nucleul ei cu desăvîrşire pur şi luminos. Cunoaşterea forţei drept absolut suverană în întreaga natură, inclusiv în partea naturală a sufletului uman, cu toate gîndurile şi sentimentele pe care le conţine; şi, în acelaşi timp, cunoaşterea forţei drept un lucru absolut vrednic de dispreţ. Aceasta e măreţia proprie Greciei. Vedem astăzi o mulţime de oameni care cinstesc forţa mai presus de orice, fie că îi dau acest nume, fie altele, cu o sonoritate mai agreabilă. Vedem iarăşi mulţi, cu toate că numărul lor descreşte rapid, disprefuind forţa. Pentru că nu-i cunosc efectele şi puterea. La nevoie, se mint pe ei înşişi ca să nu fie siliţi s-o afle. Dar cine cunoaşte oare toată întinderea imperiului forţei şi o disprefuieşte totuşi? (T.E. Lawrence, eliberatorul Arabiei, era astfel dar a murit). Poate doar cîţiva creştini foarte aproape de sfinţenie. Însă puţini probabil. Or, această dublă cunoaştere e sursa cea mai pură, poate, a iubirii lui Dumnezeu: fiindcă a şti, nu abstract, ci cu întreg sufletul, că totul în natură, inclusiv natura psihologică, e supus unei forţe atît de brutale, atît de nemilos îndreptată în jos cum e gravitaţia, o astfel de cunoaştere lipseşte sufletul de rugăciune aşa cum un prizonier rămîne lipit de fereastra celulei, aşa cum o muscă rămîne lipită de peretele sticlei în elanul ei după lumină. E o legătură între cuvîntul Diavolului din Evanghelie: "Stăpînirea aceasta mi-a fost dată mie" (*Luca* 4, 6) şi "Tatăl nostru care eşti în ceruri" (*Luca* 11, 2).

Această dublă cunoaştere referitoare la forţă nu era comună nici în Grecia, dar era destul de răspîndită pentru a impregna întreaga civilizaţie, cel puţin în epoca ei bună. În primul rînd, e inspiraţia însăşi a poemului *Iliadei*, pe care îl luminează în aproape toate pasajele lui. La fel, a tragediei greceşti, a istoricilor, a unei mari părţi din filozofie.

Alt aspect al acestei duble cunoaşteri. Astăzi, în faţa unui act de violenţă, unii acordă simpatie celui ce exercită violenţa, alţii celui ce o suportă. În ambele atitudini există laşitate. Cei mai buni dintre greci, începînd cu poetul sau poeţii *Iliadei*, ştiau că tot ce exercită sau îndură forţa este la fel şi în aceeaşi măsură supus dominaţiei ei degradante. Fie că manipulezi forţa, fie că eşti rănit de ea, oricum contactul pietrifică şi transformă omul în lucru. Singur merită numele de bun cel ce scapă acestui contact. Însă numai Dumnezeu scapă acestui contact, şi, în parte, acei oameni care, din iubire, şi-au mutat şi şi-au ascuns în el o parte din suflet.

Numai o asemenea concepţie a forţei îngăduie revărsarea echitabilă a compasiunii asupra tuturor fiinţelor cufundate în imperiul ei şi face astfel cu putinţă imitarea echităţii Tatălui ceresc care răspîndeşte asupra tuturor ploaia şi lumina soarelui. Eschil are un cuvînt admirabil pentru a o exprima: el îl numeşte pe Zeus, "Zeus care înclină de ambele părţi" (*Rugătoarele*, vers 403). Platon afirmă cu toată puterea, în pasajul din *Banchetul*, că singur e drept cel ce e cu totul sustras contactului forţei. Or, există o singură facultate a sufletului uman pe care forţa nu o poate atinge, nici pentru a o sili să se exercite, nici pentru a o împiedica. E facultatea consimţirii la bine, facultatea iubirii supranaturale. E, de asemenea, unica facultate a sufletului din care nu poate izvorî nici un fel de brutalitate. Ea e deci singurul principiu de dreptate din sufletul uman. Analogia ne îndeamnă să gîndim că e şi principiul dreptăţii divine. Dar cum Dumnezeu e cu desăvîrşire drept, el este în întregime Iubire.

Această Iubire, care e Dumnezeu însuşi, acţionează totuşi; dar numai în cazul cînd obţine un consimţămînt. Aşa acţionează asupra sufletelor oamenilor. Tot aşa acţionează chiar asupra materiei, de vreme ce, după *Timaios*, "necesitatea a fost învinsă printr-o înţeleaptă convingere". Lucru şi mai surprinzător pentru un zeu, pentru cel care e regele zeilor, pentru Dumnezeul suprem, el nu acţionează doar, el şi îndură: *paskhein* înseamnă totodată "a fi modificat", "a îndura", "a suferi". De aici vine termenul grec desemnînd *Patima* christică. Iubirea e modificată, îndură, suferă, dar nu din constrîngere. Prin urmare, o face din consimţămînt.

Ne gîndim aici la Prometeu. Cuvîntul *hekôn* care desemnează consimţămîntul – prin care Platon exprimă acea dreptate perfectă, monopol al Iubirii – revine de mai multe ori în tragedia lui Eschil *(Prometeu înlănţuit)*, cu insistenţă şi îmbogăţit de sinonime. Prometeu s-a aşezat de bunăvoie de partea lui Zeus şi de bunăvoie a fost primit. Mai tîrziu, tot consimţind a împlinit fapta ce îi va aduce nenorocirea: "De bunăvoie am greşit, de bunăvoie". Şi, în pofida nenorocirii, niciodată, cît va fi înlănţuit, nu va face voia lui Zeus, ci numai liber. Or, acest moment al reconcilierii va veni: "atunci, ... spre a-ncheia legătură cu mine şi prietenie, nerăbdător va zori să vină la mine, nerăbdătorul" (trad. Alexandru Miran).

Această Iubire cu desăvîrşire dreaptă, care nu acţionează şi nu îndură decît prin mutuală consimţire, ne aminteşte şi de dreptul perfect din *Republica*, acel drept ce se identifică, în toate privinţele, cu Dreptatea însăşi, sălăşluind de cealaltă parte a cerului, dreptul care trebuie să fie în mod normal înlănţuit, biciuit, răstignit.

Bineînţeles că Iubirea aceasta, care e Dumnezeu şi care totuşi suferă, ne face să ne gîndim în primul rînd la Christos. Ar trebui remarcat că, dacă reunim pe dreptul desăvîrşit – un om pe care supliciul răstignirii îl ucide – şi pe Prometeu – zeu nemuritor, privit de o tradiţie menţionată de Hesiod ca rămînînd perpetuu răstignit pe stîncă –, dacă îi reunim, obţinem analogia dublei concepţii a sacrificiului christic, sacrificiu împlinit o dată, dar înnoit prin fiecare liturghie pînă la sfîrşitul lumii.

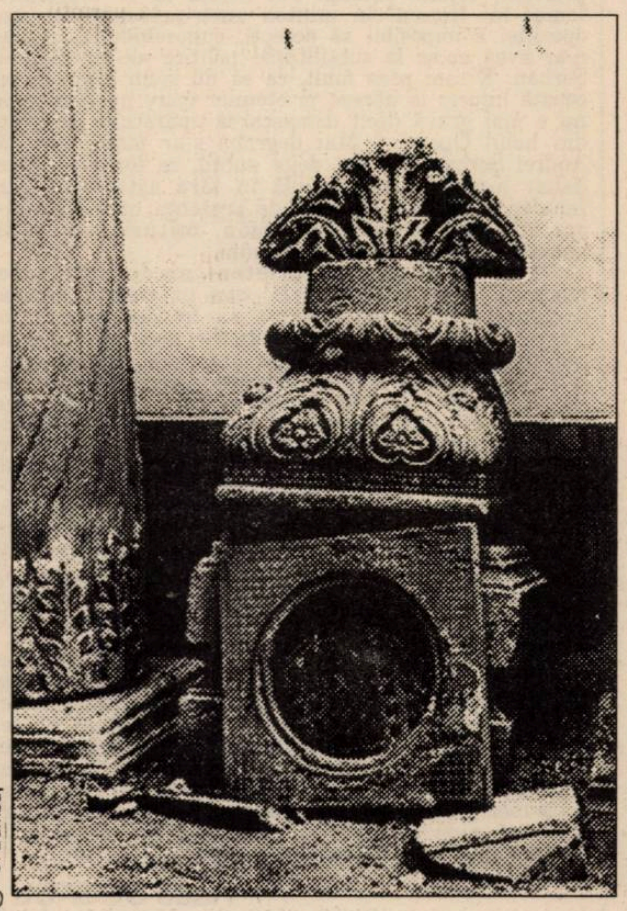

© C. Bumbut

Apropierile dintre dreptul perfect, Prometeu, Dionysos, Sufletul Lumii (invocate precedent de Simone Weil) pe de o parte, şi Iubire, pe de altă parte, fac să apară sub toate aceste nume o singură persoană: Fiul unic al lui Dumnezeu... Toate aceste concordanţe, în măsura în care nu neagă caracterul istoric al Evangheliei – ceea ce ar fi dificil de susţinut în mod sincer – nu impietează asupra credinţei, ci îi aduc dimpotrivă o zguduitoare confirmare. Ele sînt chiar necesare. Se vede pretutindeni – vieţile sfinţilor mai cu seamă o arată limpede – că Dumnezeu a vrut să se unească cu noi după un mod conform căruia bunătatea Sa are nevoie, pentru a se exercita, de rugăciunea noastră. El poate dărui infinit mai mult decît putem cere, pentru că în momentul cererii nu cunoşti încă plenitudinea binelui conţinut în ceea ce ceri. Dar după primele chemări pe care harul ţi le adresează, el nu mai dăruieşte fără cerere. Cum şi-ar fi putut dărui atunci Dumnezeu Fiul unul, lumii, dacă lumea nu l-ar fi cerut? Dialogul acesta face ca istoria să fie infinit mai frumoasă. Aducînd la lumină concordanţele, s-ar putea da înteligenţelor actuale acel şoc de care au nevoie pentru a îndrepta asupra credinţei creştine o atenţie nouă.

Simone WEIL

Intuitions pré-chrétiennes

Zeus rugătorul

Una dintre concepţiile esenţialmente creştine care existau în tradiţia greacă, şi care apare în Eschil, mai ales în tragedia *Rugătoarele*, este gîndul că ruga unui nenorocit vine de la Dumnezeu însuşi şi că nu-l poţi respinge fără a-l ofensa pe Dumnezeu. Grecii exprimau asta printr-o expresie admirabilă: "Zeus rugător". Nu Zeus ocrotitor al rugătorilor, ci Zeus rugător. Iată cîteva versuri care conţin expresia: "Aplece-şi Zeus rugătorul privirea binevoitoare" (*Zeus Aphiktor* în versul 1); "crengi de rugare, imagini sacre ale lui Zeus ce are drept la ascultare" (*hiktêrias, agalmat' Aidoiou Dios*; vers 192). *Aidoios* e un termen imposibil de tradus. El se referă la felul particular de respect care e datorat unui nenorocit cînd el ţi se roagă. În *Iliada*, de asemenea, ideea acestui respect e legată întotdeauna de cea a milei pentru a exprima atitudinea la care au dreptul cei nenorociţi. Astfel, adolescentul, fiul lui Priam care cade, lipsit de arme şi armură, în mîinile lui Ahile: "Mă aflu la genunchii tăi, Ahile, ai cuviinţă, ai milă". Nu ne face cinste faptul că noi, nici în franceză, nici, după cunoştinţa mea, în alte limbi moderne, nu avem un cuvînt care să exprime nuanţa. De notat iarăşi că, în afară de Zeus, *Rugătoarele* invocă de asemenea pe "purul Apolon, zeu exilat din cer" (vers 214). El fusese alungat în urma unei certi cu Zeus stîrnită de învierea unui mort; şi pentru asta a trebuit să meargă pe pămînt şi să devină servitorul unui om.

"Cu siguranţă, e apăsătoare mînia lui Zeus rugătorul" (vers 346). Nu e oare însuşi spiritul cuvîntului: "Flămînd am fost şi nu mi-aţi dat să mănînc" (*Matei* 25, 42).

În versul 360 apare splendida expresie "Dreptatea Rugătoare, fiică a lui Zeus Împărţitor de soartă".

"Nu poţi să nu iei aminte la mînia lui Zeus/Rugătorul; căci ea e cea mai grozavă spaimă printre muritori" (vers 478).

Nu există sacrilegiu mai mare decît insensibilitatea faţă de cei în suferinţă. Această "mînie a lui Zeus Rugătorul" aminteşte de uluitorul cuvînt al *Apocalipsei*: "Strigau munţilor şi stîncilor: căderi peste noi şi ne ascundeţi... departe de mînia Mielului" (6, 16).

Simone WEIL

Intuitions pré-chrétiennes

Diversele tradiţii religioase autentice sînt reflexe diferite ale aceluiaşi adevăr, şi poate la fel de preţioase. Dar oamenii nu îşi dau seama pentru că fiecare trăieşte una singură dintre aceste tradiţii şi le zăreşte pe celelalte din afară.

Simone WEIL

Lettre à un religieux

---

1) Am preferat să adoptăm traducerea pasajelor greceşti după varianta prezentată de autoare pentru a păstra coerenţa cu interpretarea propusă (**n.n.**).

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Voce off

„Fizică de bagaj: A se calcula diferenţa dintre volumele de aer deplasate de o cămaşă curată (călcată şi împăturită) şi aceeaşi cămaşă murdară."

Marcel DUCHAMP

Scrisori deschise

Ultima ispravă a lui Christo

"Berlin, 12.09.'95

Dragă...,

Află despre mine că n-am pierdut ocazia să văd ultima ispravă a lui Christo, îmbrăcarea Reichstag-ului. Eu văzusem o tîmpenie de asta la Paris cu Pont Neuf, dar aici era cu totul altceva. Dacă i-ar fi dat prin cap, sau poate i-a dat, dar prudenţa l-a sfătuit să se abţină, să îmbrace Arcul de Triumf sau Pantheonul, francezii îl trimiteau să se culce, oricîţi dolari le-ar fi dat. Nemţii însă au fost încîntaţi că s-a găsit cineva să îmbrace Reichstag-ul. O mulţime imensă, cu căţei şi purcei, s-a deplasat să admire minunea, să ia bucăţele din stofa cu care măgăoaia era îmbrăcată. Au campat pe iarbă verde, s-au dezbrăcat să facă plajă la soare (una cu sînii expuşi în buna tradiţie naturistă germană), s-au instalat nenumărate chioşcuri cu inevitabilii cîrnaţi şi nelipsita bere. Spiritul tehnic teuton şi-a spus şi el cuvîntul. Un tip inventiv a construit un fel de schelă pe care te puteai urca pentru o marcă şi contempla de sus minunea. Trei reflecţii sînt de adăugat: 1. Reacţia atît de favorabilă are un substrat politico-psihologic. Nemţii au considerat o onoare că li s-a împachetat un monument naţional destul de compromis istoriceşte. Christo le reda o bună conştiinţă, îi readucea în rîndul lumii cu lăcaşul acesta unde răcniseră Hitler şi Goebbels. Un ziarist spiritual a scris că multă lume spera, inconştient, că după ce se va face despachetarea, clădirea să fi dispărut printr-o fericită scamatorie. De reţinut o sugestie şi pentru noi. Poate îi propune guvernul lui Christo să împacheteze palatul lui Ceauşescu! În sfîrşit, trebuie să recunosc că împachetarea mi-a plăcut de astă dată, insolita peisajul Berlinului şi oferea un spectacol fantomatic.

Altă experienţă pe care am făcut-o în materie de manifestare culturală berlineză a fost vizitarea unei expoziţii despre «arta la comandă». A avut loc într-o imensă clădire, pe Unter den Linden, unde fusese întîi muzeul armatei, apoi, în epoca DDR, muzeul de istorie a Partidului, iar acum e muzeul de istorie a Germaniei. Intenţia expoziţiei era să ilustreze cum a silit regimul socialist arta să se prostitueze, efectuînd comenzi de stat sau de întreprinderi şi instituţii. De aceea tablourile erau însoţite de expicaţii ample asupra autorului, banii pe care i-a primit şi ecoul operei în presă. Textele nu erau seci, obiective, ci cuprindeau inflexiuni ironice. Expoziţia se deosebea în mare prin două părţi, una cînd domnise în ideologia oficială «realismul socialist» şi nemţii, cu seriozitatea lor cunoscută, încercau să-l practice conform unei estetici proletare de tradiţia căreia nu duceau lipsă, şi prin artişti şi prin evenimente istorice, o a doua parte, cînd s-a ajuns, ca la noi, la un fel de liberalism al expresiei, fiind tolerate toate curentele, expresionism, suprarealism, «neue Sachlichkeit», ba şi pop art şi toate experienţele plastice hipermoderne, inclusiv postmodernisteă.

Amuzant a fost efectul în rîndul vizitatorilor, foarte numeroşi. Am putut să-l urmăresc, ascultînd ce discutau şi citind ce au scris în registrul de impresii al expoziţiei. Cea mai mare parte, oameni simpli, cu gust pentru arta figurativă şi realistă, au admirat prima secţiune a expoziţiei, cu «subiecte» din istoria luptei de clasă şi scene din viaţa cotidiană. Comentariul lor ar putea fi rezumat astfel: «Iată nişte tablouri din care înţelegi ceva, îţi spun ceva, dovedesc talent adevărat şi nu sînt escrocherii, cum ni se bagă acum pe gît şi nu ne spun nimic».

O a doua parte a vizitatorilor, tea «cultă», cu «educaţie artistică» sau formată din artişti plastici, se extaziază în faţa celei de a doua secţiuni a expoziţiei, unde se pot vedea lucruri foarte frumoase, unele chiar splendide, un şir de tablouri în maniera lui Breugel despre războiul de 30 de ani şi lupta ţăranilor germani împotriva seniorilor. Aici sînt invidiate sumele mari încasate pe comenzi, posibilitatea artiştilor să facă ce vor şi să mai aibă şi sponsori generoşi. Comentariul e de astă dată: «De ce n-avem şi noi norocul ăsta acum». În rezumat, efectul scontat al expoziţiei a fost exact contrar, a fost un fel de propagandă nedorită pentru politica socialistă în materie de cultură. Ca să vezi, vorba românească, unde dai şi unde crapă!

Cu drag, ..."

Din viaţa unui extremist de centru

Subtil, prea subtil...

"A nu da explicaţii, a nu te lamenta" - o lege a suveranilor englezi.

Un caraghioslîc - cu multe aspecte patetice - se instalează în viaţa noastră intelectuală: excesul de explicaţii la gesturile lor publice, practicat de artişti ale căror talente, opere, vieţi le dau tot dreptul să fie laconici, în sensul cioranian: "laconismul e semnul cel mai bun al civilizaţiei".

Ultima poveste (există şi o penultimă, staţi blînzi!) e de tot dragul:

Andrei Şerban - unul din acei oameni "dotaţi peste măsura a ceea ce obişnuim să numim talent", - încheie repetiţiile la înscenarea "Oedipe"-ului lui Enescu şi se duce în audienţă la Preşedintele ţării, "într-un gest de bună cuviinţă", avînd în vedere că acest preşedinte, adulat şi detestat ca oriunde începe democraţia, l-a sprijinit serios în întreprinderea sa. Audienţa e prezentată la televizor şi buna dispoziţie a "ambelor părţi" e vădită; nici un semn de umilire, de jignire, jenă, ipocrizie sau absurd. Peste cîteva zile, la sfîrşitul unei avanpremiere de gală, regizorul iese la rampă şi ţine din nou să comunice (fireşte că nu mai era nevoie...) bine alesei asistenţe cum şi cît de greu s-a născut acest spectacol şi cui i se datorează reuşita sa, reflectoarele căzînd pe loja aceluiaşi preşedinte; cîteva personalităţi ale opoziţiei intelectuale - prieteni buni şi admiratori incondiţionali ai creatorului - părăsesc sala, indignaţi, în strictă logică politică, de manipularea aplauzelor lor. Creatorul se sperie, uitînd, desigur, că după căderea Zidului, el are, fără nici un risc, dreptul de a fi disidentul oricărei Puteri şi al oricărei Opoziţii. (Da' cine mai ştie să fie, azi, disident?) Speriindu-se, începe să dea explicaţii politice, după ce "a băgat" cîtă politică a găsit necesar în spectacolul său, singurul spaţiu unde un mare artist înţelege să facă politică mare, de talia lui; dă nu una, ci două explicaţii, deloc laconice, dimpotrivă, una mai puţin inteligentă decît alta, conform definiţiei gafei în buna societate: mai întîi că elogiul la preşedinte din seara avanpremierei nu e un elogiu, ci un act sarcastic pentru a sublinia "cît de kafkian şi absurd este ca un regizor de talia mea să aibă nevoie de îngăduinţa unui preşedinte de stat pentru a-şi realiza un spectacol"... De ce kafkian? - ar întreba bietul Molière. Dar mai ales de unde brusca şi tîrzia trezire a "regizorului de talia mea"? Dacă un regizor de talia lui Andrei Şerban s-a dus la Castel, liber şi radios, nu mai există kafkianism, ci doar concizia clasicei şi "elementarei politeţi" care-i interzicea declaraţia rău şi prost speriată de către prietenii din opoziţie, consecvenţi, ce-i drept, în impolitetea lor faţă de o Preşedinţie stîngace în dispreţ, intransigenţi în concesiile făcute Puterii (căreia nici ei nu i-ar strica să fie des, cît mai des, un Ludwig al Bavariei chiar şi pe Dîmboviţa).

Dar urmează o a doua explicaţie, trimisă de la New York unde regizorul plecase imediat ca să-şi onoreze un alt contract. Gafa se desăvîrşeşte, conform definiţiei: într-un salon, gafă nu e numai să-ţi pui picioarele în supă, dar să şi insişti, mestecînd supa cu ele! "Speech-ul meu a divizat şi mai mult sala: unora li s-a părut că această situaţie este absurdă şi kafkiană..." Cum "unora", cînd, cu două zile înainte, lui însuşi i s-a părut aşa şi şi-a asumat "viziunea"? Şi două rînduri mai jos în aceeaşi justificare prea lungă, deşi era gîndită şi trimisă după un răgaz, la "rece": "Aluzia... am făcut-o, poate, într-un mod prea subtil, pentru că personalităţile din opoziţie au părăsit sala, acuzîndu-mă că am devenit omul lui Iliescu." Un regizor de talia lui Andrei Şerban n-are voie să comită o asemenea elementară impolitete faţă de prieteni; oricîte obiecţii pot exista la ce înseamnă "omul lui Iliescu" în mintea unor personalităţi din opoziţie, e imposibil să accepţi, cunoscîndu-le, că ele n-ar avea acces la subtilităţile politice ale lui Andrei Şerban. E cam prea mult, ca să nu spun exact în ce constă injuria la adresa prietenilor (care nu ştiu dacă nu e mai gravă decît demascarea aparatului antitero din holul Operei..). Mai degrabă s-ar putea zice că Andrei Şerban n-a fost deloc subtil, ca tot omul care habar n-are ce se întîmplă în ţara asta unde Kir Ianulea e îngrozit şi răpus de prezenţa unui Cănuţă-om sucit în fiecare Hyperion, mituri ceva mai apăsătoare decît Oedipe la români.

"Plec neînţeles de prieteni şi duşmănit de duşmani" - se încheie, melo, cum se cuvine, ultima declaraţie şi, ca melodrama să fie confirmată în tradiţia ei română, nu mai rămîne decît să cadă în caraghioslîc. Şi cade: în seara premierei propriu-zise, în faţa Operei, se împart manifeste care-l demască pe un regizor de talia lui Andrei Şerban, nu politic, nu ideologic, ci estetic! "Oedipul" lui e acuzat de ceea ce s-ar fi numit altădată proletcultism - căci ar introduce abuziv comunismul şi fascismul în libretul lui Fleg, tulburîndu-i eternitatea: "Ororile comunismului nu au, nu au avut şi nu vor avea niciodată legătură cu opera marelui Enescu". (Ei, nu !? Au şi vor avea - depinde de artist cum le potriveşte şi dacă le nimereşte!). Ca şi în atentatele enigmatice, o "Fundaţie" enigmatică, a "Prietenilor Operei" îşi asumă răspunderea manifestelor, cei care le împart declarîndu-se "simpli difuzori".

Cei care deplîng şi nu dorm fiindcă România e pe locul 98 în clasamentele mondiale privind calitatea vieţii ar trebui să surîdă - uşor sisific - gîndindu-se că, totuşi, nici în ţările aflate pe primele locuri nu se mai petrec asemenea minunăţii culte prin care politicul devine prelungirea, cu alte mijloace, a esteticului. Să nu mire pe nimeni că mîine, scăpat de "moţiunea porumbului şi a florii soarelui", guvernul ar putea să cadă dacă SRI-ul, cine altul?, organizează, cum trebuie, tot la Operă, o bătălie à la Hernani...

Radu COSAŞU

Erată: În numărul precedent, în articolul dlui Manole Filitti din pag. 12 s-au strecurat, din păcate, două greşeli. Mai întîi, în el este vorba, firește, de eruditul arhitect Nicolae Sculy **Logotheti**; apoi, a treia frază de la început trebuia citită: "Am citit şi m-am **neliniştit**", după cum se putea deduce din context.

Firescul de alaltăieri

"Capetele vorbitoare"

Acum o sută nouă ani, scriitorul francez Rivarol, ca răspuns la un subiect propus de Academia din Berlin, scria o sută de pagini considerate printre cele mai frumoase care au fost scrise vreodată în franceză, şi dacă iubim această limbă, atunci nu le putem citi fără emoţie întrucît ele tratează exact problema limbii franceze. Subiectul Academiei din Berlin, în 1783, formula trei întrebări: - Ce a făcut ca limba franceză să fie universală? - De ce merită ea acest prerogativ? - Se poate presupune că ea îl va păstra?

Răspunsurile lui Rivarol la aceste întrebări sînt admirabile în întregime; ele îi prilejuiesc formule elegante, concise, juste pentru a descrie diferenţele între limbile europene de-atunci: italiana, spaniola, engleza, germana, franceza...şi a desprinde motivele care fac ca doar aceasta din urmă să poată aspira la universalitate. În acel moment al Istoriei.

Cînd vine vorba de a treia întrebare, privind viitorul, evident că el răspunde prin da: franceza va rămîne limba universală. Admirabil Rivarol? Desigur, s-a înşelat. Şi totuşi, e curios, şi cu totul în avantajul lui Rivarol, să constaţi că unul din argumentele pe care s-a sprijinit el profetizează *a contrario* tot ceea ce o să-l infirme, demonstrînd cel puţin intuiţia lui asupra locului şi a instrumentului viitoarelor bătălii: capacitatea de a înregistra şi a reproduce vorbirea. Însă acest lucru nu se găseşte în corpul articolului; el poate fi descoperit într-o notă foarte lungă. Este vorba despre descoperirea, de către abatele Mical, a automatelor vorbitoare numite Capete vorbitoare. Invenţia aceasta prefigurează inventarea televiziunii şi a telematicii.

În faţa slabului interes pe care invenţia sa a suscitat-o pe lîngă guvernul de atunci, abatele Mical şi-a distrus "Capetele" şi a murit sărac în 1789 - notează Rivarol cu regret. Căci, pentru a-i conserva limbii franceze supremaţia, Rivarol aştepta mult de la aceste Capete vorbitoare; cel puţin la fel dacă nu mai mult decît Rousseau sau Voltaire, a căror recunoaştere universală conta enorm în practicarea francezei la vremea respectivă, începînd cu admiraţia lui Frederic al Prusiei. Dar Voltaire aparţinea trecutului. Viitorul era al Capetelor vorbitoare.

Iată lunga notă, din care aflăm detaliile asupra acestei invenţii: "E vorba despre două capete de bronz care vorbesc şi pronunţă limpede fraze întregi. Ele sînt colosale, şi vocea lor e supraomenească. Această pilduitoare operă a abatelui Mical a rezolvat o problemă uriaşă. Era vorba de a şti dacă vorbirea putea părăsi lăcaşul viu pe care i l-a hărăzit natura pentru a veni să se alipească materiei moarte. (...) Urmînd natura pas cu pas, acest mare artist şi-a dat seama că organul vocal era în glotă un instrument de vînt, care-şi avea claviatura în gură. (...) Pe acest principiu, dl. Mical aplică două claviaturi capetelor sale vorbitoare: una cilindrică, prin care nu se obţine decît un număr definit de fraze, însă pe care intervalurile cuvintelor şi prozodia lor sînt marcate corect. Cealaltă claviatură conţine toate silabele limbii franceze reduse la un mic număr printr-o metodă ingenioasă şi proprie autorului. Cu puţină obişnuinţă şi abilitate, vom vorbi cu degetele ca şi cu limba şi vom putea da limbajului capetelor viteza, răgazul şi orice expresie pe care-o poate avea vorbirea atunci cînd nu este animată de patimi. Străinii vor lua Henriada sau Telemahul şi le vor recita de la un capăt la altul, aşezîndu-le pe un clavecin vocal aşa cum se aşază partiturile de operă pe clavecine obişnuite. (...) Se poate spune că, dacă nemţii au descoperit imprimarea literelor, un francez a inventat imprimarea articulărilor; iar pronunţarea vorbirii, atît de fugară urechii, poate fi fixată de-acum definitiv de către capetele de bronz. Ele vor anima bibliotecile; şi prin ele şi prin cărţi totodată va fi confirmată, împotriva tuturor încercărilor timpului, alianţa irevocabilă a urechii şi a ochilor în limbaj."(Jean-Paul FARGIER, în: **Chambre avec vue** nr. 2/1994)

Citit/văzut/plăcut

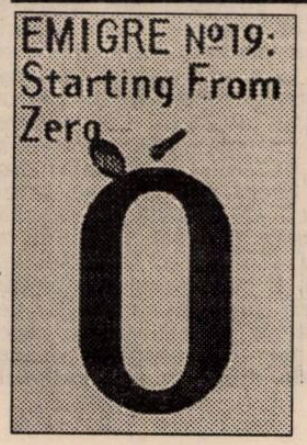

„Un alt exemplu este cel al firmei «Diana SRL», patronată de un tînăr prezentabil, care, bazat pe figura sa incontestabilă şi de aparentele semne de seriozitate, a reuşit să amorţească orice suspiciune şi chiar şi a unei pensionare care a încheiat un contract pe un an plătind pe loc două milioane lei avans."

(**Erica Silimon**, în „Evenimentul zilei", ediţia de prînz, 8 septembrie.)

Bustul Thaliei

Piesă cu un titlu lung... spectatorii pleacă

Într-un interviu acordat ziarului "Cotidianul", autorul *Piesei cu un titlu lung*, Marc Doré (profesor de artă dramatică la Conservatorul din Québec), explica astfel subiectul: "... e vorba despre un individ care intră în apartamentul în care locuiesc patru tinere, pentru că face un studiu lingvistic în vederea doctoratului, nemaicrezînd în virtuțile cuvîntului, ci în existența altor modalități de a comunica. Este mascat..." etc. "Mascatul" este Radu Duda, iar cele patru tinere Mihaela Caracaș, Tamara Crețulescu, Oana Pellea și Raluca Penu – cel puțin, în distribuția primului spectacol (au fost două), "proiect al Teatrului Franco-Român (program UNITER)", prezentat acum două săptămîni pe scena sălii "Elvire Popesco" a Institutului Francez din București (posibil experiment lingvistic: a se citi fraza de mai sus cu respirația tăiată!).

Nu știu cît de celebru este dl. Doré la dumnealui în țară, cîte piese i s-au jucat ș.a.m.d., dar *Piesa cu un titlul lung* pare "opera" unui amator care se joacă de-a teatrul pe timpul (și nervii) spectatorilor. Ca să reziști o oră și jumătate la o aiureală cu pretenții doar ca să afli – ce? că este "un studiu lingvistic" al unui mascat! –, e nevoie totuși de o bunăvoință vecină cu studiul samaritean... *Piesa cu titlul...* adună, cred, tot zațul "modernist" lăsat în scenă după ce s-au băut cafelușele; este un caz simptomatic pentru o anumită idee despre "avangardă" care încă mai circulă – și care e de fapt o avangard-ersatz: a nu avea nimic de spus, și a o spune confuz. Poate că niciunde în altă parte, noțiunea de mediocritate nu strălucește mai tare: cînd nu ești un Beckett, sau un Ionesco, sau chiar un Obaldia – adică, dacă nu ai ceva care se apropie de geniu –, "jocul de-a măcelul" cu dialogurile frizează indecența stupidă. *Piesa cu titlul...* m-a făcut să asist, tetanizat, la irosirea talentului unor actrițe care ar fi putut, în tot acest timp, să facă orice altceva – chiar și "pe franțuzește"... (Poate că "studiul lingvistic" asta și era: a folosi actori români drept cobai pentru un experiment profund nereușit!). Mai are, atunci, vreun rost să "semnalezi prestații actoricești?" Probabil că nu, dar ar fi totuși o nepoliteță să n-o fac. Să spun atunci că toți (actor/actriță) se străduiesc să facă

O „mască" în căutarea publicului

inteligibil un text idiot, plicticos pînă la isterie, și că Raluca Penu se achită, parcă, cel mai bine... De parcă ar mai conta!

Din fericire, am avut curiozitatea (ca să nu zic masochismul) să rămîn și după pauza care a depopulat sala Institutului Francez mai ceva ca o bombă cu gaz toxic; *Eu plec*, cea de-a doua piesă (de numai 45 minute), este un scheci amuzant, destul de fumat ca idee (doi imbecili cu chipuri de clovni zic că pleacă, și nu se mișcă din scenă pînă la sfîrșit), însă superb interpretat de doi actori extraordinari: Oana Pellea (Tutuca) și Mihai Gruia Sandu (Solido). Chiar și textul (al aceluiași M. Doré) e mult mai inspirat de astă dată – însă meritul cel mai mare este că a permis celor doi o performanță unică: chipul Oanei Pellea, fals-tîmp cu nasul acela roșu-rotund de clovn, dar mai ales fragilitatea-i tulburătoare, gesturile stîngace și inflexiunile vocii – toate acestea nu se pot uita!

Și ajung astfel la "de ce"-ul întregii întreprinderi... Sînt dintre cei care gîndesc că asemenea proiecte sînt binevenite. Cu o condiție: să nu aibă aerul unor "acțiuni bifate"! Ca să existe, Teatrul franco-român are nevoie nu doar de bune intenții, ci mai ales de spectacole bune; a-l trece conștiincios-contabil, la capitolul "realizări", e meschin... Și chiar așa: dacă numărăm spectacolele puse în scenă în cadrul acestui program, nu putem să nu observă, că *trei spectacole* (nu mari și late, ci mici și umflate!) *în cinci ani* e ridicol de puțin! Iar dacă e vorba și de "eficiență", să mai zic atunci că singurul spectacol cu adevărat foarte bun a fost *Șase personaje în căutarea...*, al lui Sophie Loukachevsky – numai că el datează din primăvara lui 1990! (În mod misterios, un alt spectacol interesant care ar fi putut fi inclus în Teatrul franco-român – *Teatru descompus* de Matei Vișniec, în regia Cătălinei Buzoianu, producție Theatrum Mundi – a rămas în afară...).

În aceste condiții, entuziasmul Cristinei Dumitrescu (directoarea executivă a Tfr-ului) mi se pare nu doar factice, ci și deplasat. În textul de întîmpinare a spectacolului (intitulat "De-a dialogul"), dna C.D. își exprimă "multul entuziasm" că această "nouă montare, nouă experiență" va duce cu siguranță la "lărgirea unghiului de abordare a experimentului prin trecerea de la relația artistică franco-română la spațiul mai larg al francofoniei", dl. Doré (autor și regizor) fiind québechez... În ce mă privește, freamăt de nerăbdare să văd la București... sau poate la Paris sau, de ce nu?, la Ouagadoudou... spectacolul (coupé sau întreg) în care tot alți și alți actori români vor da glas, cu neprecupețit elan, textului scris special pentru ei de un autor dramatic zairez. **(a.l.ș.)**

Și tu, Darie!?

Sîmbătă 16 septembrie, pe scena Toma Caragiu a Teatrului "Bulandra" a avut loc premiera spectacolului *Iulius Caesar* de Shakespeare, în regia lui Alexandru Darie. Într-o Romă roșie de carnagii trecute și viitoare, plină de bălți și brăzdată de scandări asurzitoare (scenografia: Maria Miu, muzica: Adrian Enescu), Darie urmărește mecanismul manipulării într-o montare șocantă ca premise și mult mai puțin ca spectaculozitate. Atmosfera este lenevos-orientală, trimițînd gîndul la luxuria curții lui Sardanapal. "Marii bărbați ai Romei" seamănă mai curînd cu niște larve fetide; Caesar este un *sumo* toropit, Brutus un pederast șovăielnic, Cassius un dezechilibrat psihic iar Poporul, Cetățenii au dispărut din orizont... Viziune discutabilă, cam apăsat clinică, deși nu lipsită de cîteva rezolvări interesante (vezi personajul Lucius, devenit un fel de centru simbolic al piesei), aflată, însă, din păcate, sub obișnuitul "barem Darie". Vom reveni. **(a.l.s.)**

Cronica literară de tranziție

Subconștientul, prieten drag în lupta vieții

Fan al *Dilemei*, bun găsit! Ce crezi dumneata că am ținut eu în mînă, eu, buchisitor profesionist și dătător de seamă la gazete, în aerul tare și elitist al Păltinișului? Ei bine, între două ploi și-un zmeuriș, am fost cuprins de remușcări la gîndul că nu i-am informat nicicînd pe cititori ce e cu acest "Sandra Brown" al României numit Pavel Coruț. Omul, fost ofițer de marină și de, zice el, contrainformații, a scos, în ultimii ani, carte peste carte, cu fantasmagorii **bubulice**, care au prins la o anume categorie de public, a cîștigat și niscaiva bănet, așa că s-a simțit dator să scrie și un op cu considerațiuni despre viață și societate. "Dator" e puțin spus. Mai potrivit ar fi fost: "ales" – în paginile scrierii de care voi vorbi* se întrevede frecvent o postură mesianică, P.C. nutrind, nu chiar în secret, convingerea că Providența l-a selectat să-i îndrepte pe băștinașii plaiurilor carpato-danubiano-pontice pe drumul cel bun.

În acest sens, a elaborat volumul acesta (cu titlu strîmb, care promite o – inexistentă – cercetare diacronică), o juxtapunere prolixă de indicații gongorice și îndrumări leșinate (în care teza maniaco-obsesivă a autorului este *autosugestia*, adică fraze pe care să ți le turui singur fix de douăzeci de ori, computabile cu mărgele pe sfoară, recte mătănii), de sfaturi șmecheresco-sacerdotale (*"cugetați zile în șir, săptămîni în șir"* ca să pricepeți *"cum se papă borșul fără să faceți bubiță la botișor"*, pp. 46, 288), de poncife gospodărești care ar asigura *"reușita în viață"* (să fii harnic, să-ți păstrezi calmul, să nu bei), de lecții de dirigenție de piață și viață pentru adulții care vor să vîndă "blugi" și nu știu cum să facă (v. p. 25) ori să iubească *"una sau mai multe persoane de sex opus"* (*"orice om normal, femeie sau bărbat, iubește din adolescență și pînă la adînci bătrîneți una sau mai multe persoane de sex opus"*, p. 362). În materie de amor – că veni vorba – concepțiile (să le zic așa) ale domnului C. pendulează între stilul "Jean Moscopol" (*"Oamenii cu dragostea stinsă ori fără visuri de dragoste cad în blazare, renunță la lupta vieții"*, p. 363) și stilul "Ion Teleagă" (*"Cei care iubesc persoane de același sex sunt cazuri patologice, buni de băgat în ospiciu"*, p. 362). Tonul de marș mobilizator și dur, de cazarmă sau de Auschwitz nu e folosit doar în chestiunea homosexualilor pentru care P.C. preconizează *"măsuri coercitive"* apte să-i lichideze *"în maxim* (sic) *o generație"* (p. 363), ci și în domeniul social-edilitar: *"Prin entuziasm popular se pot realiza lucruri minunate de interes obștesc, cum ar fi monumente, mausolee"* (p. 163). Ideea, de un optimism robust, e inspirată din șantierele Agnita-Botorca sau Bumbești-Livezeni, dar trebuie făcută mențiunea, dublă, că acolo au rezultat căi ferate, nu mausolee, și că, dacă entuziasmul nu e temeinic stimulat cu pușca și pîrnaia, nu iese nimic.

Drîmba ideilor lui P.C. susură și-n registru de slow-fox; în acest mod galeș, de pildă, este pusă problema subconștientului: *"Cine este acest prieten drag care are grijă de noi zi și noapte? Este subconștientul"* (p. 75). Nimic mai just: prieten drag/ ne cunoaștem de-o viață/ de ani și ani/ lîngă mine te știu/ mi-ai dat mereu/ un surîs, o povață...

Cel mai adesea, însă, acordurile poveților lui P.C. sună pe undeva între tulnic și trombon. Autorul ciupește coarda naționalismului fanfaron (e peunerist), mai-mai să o rupă: *"Toate civilizațiile europene și indo-tibetane au plecat din Carpați"* (p. 112). Sau *"metoda picăturii e românească nu chinezească"* (p. 187). În mentalitatea fundamentalist-funariotă a dlui C., bucureștenii sînt ombilicul universului: *"Noi, geto-dacii, suntem poporul din Crucea Lumii"* (p. 282), iar *"România e un loc sfînt și norocos"* (p. 25). Noi suntem deci eminamente mai breji decît tot restul (ghinionist!) al mapamondului, care ne este inferior și pe plan teluric (suntem cei mai viteji, v. p. 283), dar mai ales pe planul transcendenței, unde radem tot (*"noi ortodocșii suntem mult mai creștini/* sic/ *decît catolicii"*, p. 340) și, ce mai tura-vura, suntem campioni absoluți: *"Suntem primii creștini din lume* (sic). *Am fost creștini* (sic) *cu două-trei mii de ani înainte de sosirea lui Cristos... aici s-au pus bazele creștinismului"* (p. 283), de unde reiese că *Biblia* e moft și că noi L-am creștinat pe Mîntuitor, nu El pe noi. Nici nu se putea altfel, de vreme ce, fără vreun dubiu, zice dl. C., *"ziua nașterii lui Cristos e românească"* (*id.*).

(Mă văd nevoit să observ că acest super-neo și neaoș creștinism, de cenaclu și de tribună al dlui P.C., e, în fond, extrem de suspect și de... neortodox, întrucît d-sa propovăduiește frenetic, cu argumente de *"fizică și paleoastronautică"*- v. p. 14 -, reîncarnarea, noțiune cu care Dreapta Credință e complet incompatibilă). De altfel, serios vorbind, nu numai creștinismul dlui Coruț e o pospăială demagogică, ci și restul cunoștințelor dumisale bazate pe informații de gazetărie senzațională, nici acelea solid digerate, și pe calchieri din oposcule de genul *Arta de a reuși în viață* de Dale Carnegie (ed. rom. Socec & Co., SA, Buc., f. a.). Dacă adaug că cele mai multe pagini au un aer de autoreclamă pe cît de vulgară, pe atît de ridicolă, (*"regulile din această carte sunt asemenea unor descîntece: ne vindecă și ne ridică fără a realiza/* sic/ *cînd și cum"*, p. 58, sau, și mai caraghios: *"după cum ați remarcat am construit calea către supraom/ !/ prin mijloace simple lipsite de cheltuieli materiale"*, p. 88) nu mai am de spus decît că, pînă să predea *"arta succesului"*, P.C. trebuie să învețe să evite boacănele gramaticale** de nu cumva acestea or fi ținînd, *"la români"*, de strategia izbîndirii.

George PRUTEANU

---

* *Arta succesului la români*, Ed. Miracol, Buc., 1994, 400 p., 2500 lei.

** Expertul în reușită stă prost cu VERBELE, fie ca formă ("nu pot *încape*", p. 329 – corect: încăpea; "eu nu *continui*", pp. 176, 356 – cor.: continuu), fie ca acord ("pericolul restaurației socialismului/ și/ a/ monarhiei *m-au* determinat, p. 291 – cor.: m-a; "le-a troznit cînd le *dureau* măseaua", p. 301 – cor.: durea; "educația și instruirea îi *va* permite", p. 294 – cor.: vor), cu SUBSTANTIVELE ("îi vor înșfăca din *volei*", p. 346 – cor.: vole; *"președenție"*, p. 301 – cor.: președinție) cu ADJECTIVELE ("mediul *familiar* de naștere", p. 22 – cor.: familial; "ale uneia și *aceleași* medalii", p. 367 – cor.: aceleiași), cu PRONUMELE ("le-am testat, *fapt pentru care* mă bucur de sănătate", p. 58 – cor.: datorită căruia; "editurile Gemenii *al cărui* patron sunt și Varanha", p. 88 – cor.: cărei; "indivizi de *a* căror discernămînt și credință", p. 239 – cor.: ale; "splendida Doamnă *căruia* mă închin", p. 379 – cor.: căreia) și cu multe altele. Iar "etimologia" de la p. 291, conform căreia "politica" ar proveni din *"latinescul policitatio care înseamnă a promite"*, e pur și simplu o prostie. Politică vine din gr. "politikos" (al cetății), iar cuvîntul latinesc "policitatio" nici nu există.

Pagini realizate de Alex. Leo ȘERBAN

VENELIN I. GANEV

editor asociat la East European Constitutional Review,

trimestrial editat la Chicago de Centrul pentru studiul constituţionalismului în Europa de Est, în parteneriat cu Universitatea Central-Europeană

Partidele etnice şi puterea în Europa de Est

Cazul "Mişcării pentru drepturi şi libertăţi"

Odată cu demisia prim-ministrului bulgar Liuben Berov (la 2 septembrie 1994), s-a încheiat un episod oarecum neobişnuit în Europa de Est a ultimilor ani: este vorba despre primul guvern care a fost oficial constituit şi condus prin mandatul unui partid aparţinînd unei minorităţi etnice, Mişcarea pentru Drepturi şi Libertăţi (MDL), o formaţiune politică aproape în întregime dominată de etnici turci. Acest eveniment ar putea fi folosit ca o ocazie propice pentru "regîndirea" tezelor privitoare la rolul partidelor etnice în Europa de Est, o tentativă cu atît mai necesară, cu cît unul din puţinele aspecte asupra căruia analiştii de orientări diferite sînt cu totul de acord este tocmai faptul că partidele constituite pe criterii etnice sînt menite să joace un rol important, chiar decisiv, în instaurarea unor sisteme democratice, fie ele doar incipiente. Aproape în toate ţările, aceste partide s-au remarcat ca factori activi şi influenţi pe scena politică, avînd capacitatea să modeleze peisajul social diversificat, în care urmează să se desfăşoare deopotrivă un proces de creare a unor noi instituţii, precum şi o rediferenţiere a societăţii în întregul ei. Cu toate acestea, dacă examinăm viaţa politică din Europa de Est, putem constata că pînă acum s-a vorbit şi scris foarte puţin despre activitatea concret politică a partidelor aparţinînd minorităţilor etnice - şi îndeosebi despre cele care îşi desfăşoară activitatea într-un cadru parlamentar. De aceea nu este deloc surprinzător să descoperim că în spatele diferitelor relatări despre rolul acestor partide se ascunde un set de concepţii stereotipe: în mod obişnuit ele sînt portretizate ca actori politici preocupaţi în exclusivitate de medierea relaţiilor dintre minorităţile etnice respective şi majoritatea

Parteneriatul între Partidul minorităţii turce şi partidul socialist nu s-a sprijinit pe principii comune

dominantă. Ceea ce îndeobşte rămîne virtual neexplorat este tocmai varietatea de probleme politice pe care partidele minorităţilor etnice le au de înfruntat ca partide, cu alte cuvinte o gamă întreagă de probleme recurente pe care trebuie să le rezolve, dar care nu pot fi reduse la ceea ce ar putea fi etichetat drept "politică etnică". Desigur, principalul ţel politic al acestor partide rămîne canalizarea relaţiilor etnice şi a conflictelor dintre minoritate şi majoritate - a nega acest lucru ar însemna să devii victima unei naivităţi politice de neacceptat şi a unei miopii analitice. Dar consider că a venit momentul să încercăm să privim "dincolo" de diviziunile etnice care par să slăbească însăşi raţiunea de a fi a partidelor minorităţilor şi să abordăm anumite aspecte cu care aceste formaţiuni se confruntă, aspecte ce nu pot fi neapărat încadrate în termenii exclusivi de tensiuni etnice.

Mă grăbesc însă să adaug că nici una din aceste probleme nu poate fi înţeleasă pe deplin dacă este desprinsă din contextul general al politicii duse de partidele respective. Totuşi sînt încredinţat că trăsăturile lor structurale, funcţionale şi politice le justifică includerea într-o categorie separată, relativ distinctă de politica etnică.

Ca prim pas în această direcţie, aş propune o încercare de analiză a ceea ce eu consider a fi minusurile Mişcării pentru Drepturi şi Libertăţi. Desigur, relevanţa acestor observaţii bazate pe un caz individual este relativă pentru alte situaţii şi cazuri.

De aceea concluziile preliminare pe care le voi trage nu trebuie să fie înţelese ca generalizări valabile şi în alte contexte. Speranţa mea însă este că aceste observaţii rudimentare vor stîrni o discuţie care ne va ajuta să discernem ceea ce este specific în anumite cazuri particulare de ceea ce au în comun toate partidele etnice din această zonă geografică.

Comunitatea turcă din Bulgaria a beneficiat imens de pe urma prăbuşirii regimului lui Jivkov în 1989. Marea majoritate a bulgarilor, indignaţi şi ruşinaţi de represiunea comunistă îndreptată împotriva musulmanilor în anii '80, erau mai mult decît dispuşi să susţină o politică de reconciliere etnică. Eforturile depuse de diverse grupuri şovine - printre care se remarca îndeosebi Partidul Socialist Bulgar (PSB), al foştilor comunişti - de a dezlănţui ura etnică în mijlocul populaţiei nu au avut succes. Aşa cum a remarcat un fin observator occidental, "spre deosebire de orice altă ţară din Pactul de la Varşovia, inclusiv Iugoslavia şi Albania, în Bulgaria situaţia turcilor este cu mult mai bună decît cea a oricărei minorităţi din celelalte state"[1]. MDL a apărut la începutul anului 1990 ca o organizaţie politică a turcilor din Bulgaria; condusă fiind de un lider ambiţios şi energic, Ahmed Dogan, ea s-a instalat rapid pe scena politică, apărîndu-se cu succes în faţa Curţii Constituţionale împotriva acuzaţiilor foştilor comunişti, care o incriminau ca formaţiune neconstituţională. Astfel ea a ajuns să se impună ca o prezenţă ce nu putea fi ignorată în politica bulgară. Rolul cheie jucat de acest partid în viaţa politică a Bulgariei a fost jalonat de rezultatele alegerilor parlamentare din 1991: Uniunea Forţelor Democratice (UFD), principala coaliţie anti-comunistă, a obţinut 110 locuri; Partidul Socialist Bulgar, foştii comunişti, 106 locuri; iar MDL restul de 24. Într-o primă fază,

Partidele etnice au învăţat jocul parlamentar, dar nu ştiu încă să influenţeze aparatul de stat.

MDL s-a coalizat cu UFD, care întotdeauna a încercat să abordeze problematica etnică cu prudenţă, moderaţie şi toleranţă. Aceasta a permis MDL-ului să introducă o serie de legi importante, cum ar fi restituirea proprietăţilor etnicilor turci siliţi să părăsească Bulgaria în 1989. Mai tîrziu, relaţiile dintre cei doi parteneri de coaliţie s-au deteriorat, iar în octombrie 1992 MDL şi-a unit forţele cu foştii comunişti într-un vot de neîncredere, care a dus la înlăturarea guvernului UFD; mai mult, în cursul negocierilor ulterioare, MDL s-a arătat ferm hotărît să nu sprijine un alt guvern dominat de UFD. Prin urmare, sarcina de a forma un nou cabinet le-a revenit foştilor comunişti, al doilea partid ca mărime în ţară. Candidatul propus de ei pentru postul de prim-ministru s-a dovedit însă a avea dublă cetăţenie (franceză şi bulgară), ceea ce a dus la înlăturarea lui din competiţie. Astfel, conform Constituţiei mandatul a fost trecut MDL-ului, al treilea partid din Parlament. La scurt timp, MDL l-a propus pe Berov, reuşind totodată să convingă PSB-ul să sprijine candidatura acestuia. Astfel, a început o alianţă oarecum neaşteptată, între reprezentanţii minorităţii turce şi partidul care îi supusese pe aceştia unor constrîngeri nemiloase şi-i silise cu brutalitate să părăsească ţara cu miile. O alianţă care l-a ajutat pe Berov să guverneze ţara timp de 21 de luni (mai mult decît oricare alt prim-ministru după 1989) şi să reziste celor şase voturi consecutive de neîncredere, iniţiate de către UFD.

Acum, ar fi poate hazardat să afirmi că guvernul lui Berov a fost un guvern al MDL-ului: legăturile dintre prim-ministru (de etnie bulgară) şi conducătorii Mişcării nu au fost prea strînse (în contrast profund cu cooperarea dinamică dintre Berov şi preşedintele Jelev în primele etape ale mandatului acestuia din urmă şi cu colaborarea lui tot mai intensă cu PSB, de mai tîrziu). MDL avea doar un singur reprezentatnt în cabinet (Evgheni Matincev, tot un etnic bulgar, membru al facţiunii parlamentare a MDL-ului), iar strategia generală a guvernului a fost de a menţine imaginea unui guvern de experţi, situaţi dincolo de interesele înguste de partid şi hotărîţi să formuleze programe elaborate de tehnocraţi independenţi şi nu să urmeze diverse platforme politice. În acest moment a fost evident că MDL se bucura de o poziţie unică şi privilegiată.

Matincev a fost numit viceprim-ministru şi, în perioadele în care Berov a fost internat în spital, el a fost cel care a condus efectiv guvernul; practic MDL avea control deplin asupra tuturor numirilor de înalţi funcţionari ai executivului (inclusiv miniştri, miniştri adjuncţi şi directori adjuncţi ai Băncii Naţionale) şi probabil putea exercita o influenţă considerabilă asupra Consiliului de Miniştri, atît în ceea ce priveşte introducerea de diverse programe, cît şi în iniţierea unor proiecte legislative. Cu alte cuvinte, deşi MDL nu avea puterea să controleze direct activităţile executivului, avea fără îndoială potenţialul de a realiza unele din propriile ţeluri politice şi deţinea pîrghiile necesare pentru a influenţa politica dusă de guvernul Berov. A reuşit să facă aceasta?

Răspunsul meu la această întrebare este un hotărît şi categoric nu. Pe durata mandatului lui Berov nu s-a concretizat nici măcar un singur program menit să soluţioneze gravele probleme economice şi sociale ale minorităţii turce; nivelul de trai al musulmanilor bulgari a continuat să scadă vertiginos, iar exodul către Turcia, de data aceasta din raţiuni economice, a reînceput cu o intensitate nebănuită.

Reformele agrare concepute tocmai cu scopul de a ajuta ţăranii turci lipsiţi de pămînt nu au fost lansate. Problemele cultivatorilor de tutun (cultivarea tutunului reprezintă singura sursă de venit pentru mulţi etnici turci) au rămas la fel de stringente, negăsindu-se nici o soluţie pentru rezolvarea lor. În plus, MDL - care era binecunoscut pentru disciplina sa internă şi funcţionarea armonioasă a întregului său aparat - este acum viciat de puternice tensiuni interne: opoziţia faţă de conducerea autocratică a lui Dogan a sporit, facţiunea parlamentară s-a scindat, şi unul dintre cei mai activi membri, Mehmed Hodza, a început o campanie de masă cu scopul de a organiza un partid turc alternativ, care să spargă monopolul MDL-ului asupra minorităţii turce. Ziariştii de la cotidianul MDL-ului au intrat în grevă, disensiunile din sînul partidului au luat amploare, iar dezamăgirea şi disperarea au sporit în rîndurile unui electorat care fusese extraordinar de unit şi activ. În mare, conducerea MDL a devenit tot mai străină de propriii săi alegători, pe de o parte, care erau surprinşi de lipsa de voinţă - sau neputinţa - liderilor de a-şi respecta promisiunile electorale, dar şi de potenţialii lor aliaţi politici, pe de altă parte, care nu vor putea uita că pentru o bună bucată de timp MDL a fost un partener supus şi ascultător al foştilor comunişti. Din fericire, nu există semne vizibile că relaţiile dintre turci şi bulgari s-ar deteriora, dar se poate afirma cu toată convingerea că pacea interetnică a fost întrucîtva ameninţată de fluctuaţiile din comportamentul MDL-ului.

Această evoluţie impune, după părerea mea, o analiză mai amănunţită. Mai mult, sînt convins că o mai bună înţelegere a evenimentelor petrecute în perioada cînd MDL a putut să-şi exercite partea sa de putere politică ne-ar putea ajuta să anticipăm unele dintre problemele la care partidele minorităţilor etnice vor trebui să răspundă pe viitor. Iată cinci probleme specifice care sînt, în opinia mea, de o importanţă teoretică, dar şi practică, atunci cînd analizăm procesele politice din Europa de Est.

I. **Partidele minorităţilor etnice trebuie să aibă o strategie clar definită şi bine articulată în stabilirea de coaliţii.** Desigur, o atitudine tranşantă în această privinţă este greu de cerut actorilor de pe scenele politice ale Europei de Est. Dar părerea mea este că partidele minorităţilor etnice, sînt supuse unor presiuni deosebite în această privinţă şi au mult mai mult de pierdut în cazul unei coaliţii nereuşite. Ele nu-şi pot realiza nici un obiectiv politic fără sprijinul partenerilor politici, dar asta nu este tot. Mai important este faptul că, spre deosebire de alte partide, care sînt relativ constrînse de considerente pe termen lung pentru preluarea puterii şi, prin urmare, înclinate să recurgă la manevre pur conformiste, partidele minorităţilor etnice au un obiectiv pe termen lung cît se poate de clar definit şi tangibil - integrarea (ne-excluzînd şi un grad de autonomie) minorităţii pe care o reprezintă în viaţa politică şi socială a ţării respective. Cîştigurile pe termen scurt nu pot servi ca justificare pentru un comportament politic "pragmatic", dacă sînt obţinute cu preţul compromiterii acelui obiectiv strategic.

Experienţa MDL demonstrează cum alianţa cu cel mai important partid naţionalist - reprezentat, incontestabil, de foştii comunişti bulgari - poate afecta serios partidul minorităţii etnice. MDL a trebuit să se confrunte faţiş cu problema justificării acţiunilor în faţa propriului electorat, precum şi în faţa publicului larg, dar o dată cu trecerea timpului devenea tot mai evident că nu va fi dată o explicaţie coerentă şi convingătoare. Chiar şi analiştii politici cei mai fini, atît din Bulgaria, cît şi din străinătate, nu au putut să înţeleagă argumentaţia şubredă pe care Dogan a oferit-o pentru a explica de ce partidul său s-a disociat de UFD. Desigur, MDL putea avea unele obiecţii legitime şi critici îndreptăţite la adresa fostului său partener; dar observaţii ambigue şi exagerat de sumbre cu privire la "apariţia fascismului albastru" (albastru fiind culoarea UFD-ului) şi "nevoia unei orientări decisive spre stînga" într-o ţară în care statul este proprietar în proporţie de 85% nu puteau convinge populaţia de raţiunea care a stat la

Ce trebuie făcut pentru a ieşi din izolare?

baza comportamentului MDL. Tot aşa, parteneriatul ulterior cu PSB nu s-a sprijinit pe o bază de principii comune - în realitate, amîndouă partidele preferînd să-şi îngroape capetele în nisip şi să susţină că o astfel de coaliţie nu există deloc. Faptul că această colaborare nu a fost condiţionată de acceptarea unor principii mutual recunoscute nu a făcut decît să dăuneze intereselor MDL şi să aducă beneficii uriaşe PSB: odată convinşi că "pragmatismul" MDL-ului nu înseamnă în realitate decît un sprijin ferm adus guvernului lui Berov, foştii comunişti s-au simţit liberi să-şi continue politica naţionalistă. Demagogii din PSB condamnau în mod sistematic renaşterea "naţionalismului turc", stîrneau sentimente naţionaliste prin invocarea "ameninţării pe care o reprezintă fundamentalismul islamic în ascensiune" şi ţineau conferinţe de presă fulminante pentru a "preveni" poporul bulgar că "teroriştii străini dintr-o ţară învecinată" stochează arme în locuri ascunse şi în zonele cu populaţie musulmană.

Nu încape îndoială că o astfel de atitudine este de natură să alieneze electoratul şi să exacerbeze tensiunile dintre conducători şi simplii membri de partid, care trebuie să găsească singuri justificări pentru iniţiativa de a sprijini un partid naţionalist. Mai mult chiar, un asemenea comportament are un efect extrem de negativ asupra forţelor politice mai moderate, care sînt în genere înclinate să se opună retoricii naţionaliste şi să sprijine cauza minorităţii. Pentru a nu spune mai mult, dorinţa de a aborda o atitudine prudentă, anti-naţionalistă, nu este tocmai încurajată atunci cînd forţele şoviniste sînt răsplătite chiar cu sprijinul pretinselor victime, pe care politica de moderaţie şi colaborare etnică încearcă să le protejeze.

II. **Partidele minorităţilor etnice nu sînt pregătite pentru exercitarea puterii executive,** care pare să necesite calităţi politice deosebite, iar unele partide etnice nu reuşesc să le cultive sau să şi le îmbunătăţească. Interesant mai este şi faptul că, în ultimii ani, toate partidele etnice au cîştigat o experienţă considerabilă în jocul parlamentar: sînt insistente în revendicările lor, atît în cadrul parlamentelor lor, cît şi pe plan internaţional; sînt capabile să desfăşoare campanii parlamentare larg mediatizate în jurul unor prevederi constituţionale punctuale sau a unor texte legislative şi s-au perfecţionat în arta compromisului, esenţială pentru ştiinţa votării într-un context dominat de majorităţi în continuă schimbare. Exerciţiul puterii executive este însă cu totul altceva. După cum am mai arătat, MDL s-a dovedit incapabil să elaboreze şi să pună în practică programe concrete, destinate creşterii bunăstării propriului electorat. Aceasta s-a putut constata la diferite nivele: la nivel practic, MDL s-a văzut lipsit de cadre capabile să pună în mişcare aparatul de stat şi să folosească ocaziile inerente accesului său la aparatul birocratic. În plus, conducerea Mişcării s-a dovedit incapabilă să-şi formuleze strategia politică în termeni pragmatici şi să-şi pună în practică obiectivele economice şi sociale. La nivel teoretic, politicienii proveniţi din rîndurile minorităţilor - mai ales cei care reprezintă etniile relativ sărace - se confruntă cu dificultăţi atunci cînd încearcă să găsească soluţii economice la problemele care-i preocupă pe alegătorii lor, deoarece în majoritatea cazurilor, viziunea lor economică se limitează la cererea de redistribuire a veniturilor prin impozite şi mai ales prin subvenţii. Din nefericire, eforturile de stimulare a unui comportament de piaţă şi de creare a unei clase incipiente de întreprinzători în mijlocul propriului lor grup etnic lipsesc cu desăvîrşire din partea liderilor acestor formaţiuni politice. Ca urmare, numeroşi membrii ai minorităţilor etnice continuă să se simtă pierduţi în iureşul liberalizării economice.

III. **O altă slăbiciune a partidelor minorităţilor etnice este eşecul programelor lor politice în abordarea unei varietăţi de probleme extrem de importante pentru societăţile post-totalitare.** Este desigur firesc ca un partid constituit pe criterii etnice să-şi concentreze activitatea asupra problematicii minorităţii pe care o reprezintă, tot aşa cum un partid al oamenilor de afaceri singularizează problematica economică, iar un partid agrar pe cea a agriculturii. Dar această stare de fapt are consecinţe defavorabile, şi anume excluderea virtuală a partidului etnic dintr-o serie întreagă de discuţii publice purtate în jurul unor aspecte extrem de importante cu care se confruntă societăţile post-totalitare. Privatizarea, restituirea averilor, reforma financiară, procesul de integrare europeană, criminalitatea - toate acestea sînt, din păcate, ignorate nu numai în programele partidelor etnice, dar şi în preocupările lor politice cotidiene. Retorica declaraţiilor găunoase şi a afirmaţiilor gratuite - "sprijinim reforma", "încurajăm economia de piaţă" - nu poate ascunde lipsa de idei şi de propuneri politice ale unor partide, cum ar fi MDL, a căror contribuţie la rezolvarea celor mai acute probleme ale societăţilor postcomuniste este nulă. Acesta este şi motivul pentru care partidele minorităţilor etnice apar ca participante de mîna a doua în dialogul social, nu numai pentru că ele reprezintă o minoritate, dar şi pentru că nu au nimic concret de oferit unui electorat tot mai deziluzionat şi apatic. Marginalizarea relativă a partidelor etnice nu poate fi pusă doar pe seama atitudinii ostile a majorităţii intransigente - eşecul acestor partide în abordarea într-o manieră semnificativă a gamei de probleme ce ţin de politica postcomunistă îşi are şi el partea sa de vină. În opinia mea, un efort de a ieşi din această izolare auto-impusă nu poate decît să sporească şansele partidelor etnice de a deveni participante pe deplin recunoscute în dialogul social.

IV. **MDL nu a reuşit să stabilească o punte de legătură între conducerea partidului şi marea masă a membrilor săi,** problemă ce s-a agravat cu atît mai mult în momentul în care conducerea a obţinut brusc controlul asupra resurselor statale, refuzînd totodată să dea seamă de acţiunile sale. Controlul democratic în interiorul partidului nu este ceva deosebit pentru partidele etnice; cu toate acestea, cred că, în cel puţin două privinţe, aceste formaţiuni politice diferă de celelalte. În primul rînd, dacă respectiva minoritate este relativ înapoiată (cum este cazul turcilor în Bulgaria, al albanezilor în Macedonia şi al ţiganilor practic peste tot), atunci există pericolul considerabil ca o elită relativ bine educată, cu tendinţe manipulatoare, să pună stăpînire pe conducerea partidului. În al doilea rînd, această elită se poate folosi cu succes de refrenul "ameninţarea majorităţii" pentru a-şi speria electoratul şi a-l menţine într-o stare de supunere, blocînd orice critică la adresa ei. Astfel, conducătorii au practic mînă liberă în a-şi urmări scopurile politice în deplin secret. Aceasta ne ajută să explicăm de ce liderii MDL au activat, în general, ca un lobby semi-izolat, care îşi ia deciziile în secret şi nu se simte în nici un fel obligat să dezvăluie motivaţia acţiunilor întreprinse şi nici să aducă la lumină raţiunile care stau la baza iniţiativelor sale. Cu toate acestea, s-a dovedit că răbdarea electoratului îşi are limitele ei: puternic afectaţi de zvonurile privitoare la viaţa luxoasă a liderilor lor (Dogan a cheltuit peste 1.000.000 de leva pentru nunta sa şi şi-a cumpărat un apartament de peste 1.100.000, deşi salariul său lunar declarat este cu puţin sub 20.000 leva), susţinătorii Mişcării au început să vireze, în proporţie de masă, spre noul partid organizat de Hodza. Avînd în vedere că partidele minorităţilor etnice trebuie să menţină o anumită disciplină de partid, concluzia care se impune, după părerea mea, este că strategia politică generală a acestor formaţiuni va fi profund afectată în cazul în care conducerea lor va continua să-şi ducă activitatea în secret şi va recunoaşte doar formal datoria de a-şi ţine la curent susţinătorii şi adepţii în legătură cu propriile acţiuni.

V. **MDL a arătat un total şi surprinzător dezinteres faţă de problemele altor minorităţi din Bulgaria (şi în primul rînd faţă de cele ale ţiganilor).** Aceasta pare să fie un tipar recurent în toată Europa de Est: diferiţi conducători ai minorităţilor sînt preocupaţi exclusiv de soluţionarea problemelor cu care se confruntă minorităţile "lor" şi nu reuşesc să abordeze într-o manieră principială şi concludentă "chestiunea minoritară" în general. Desigur, un asemenea comportament îşi are justificările lui, lesne de invocat, cea mai evidentă dintre ele fiind criza bugetară care adeseori transformă procesul de

Minorităţile „înapoiate" şi ameninţarea majorităţii.

negociere politică în problema redistribuirii resurselor statului într-un joc fără miză. Dar acesta este numai un aspect: celălalt ţine de preferinţa evidentă pe care aceste partide o arată pentru soluţiile ad-hoc şi programele în trepte, precum şi de lipsa lor de preocupare în transpunerea în programe economice a acelor principii liberale care ar putea concilia relaţiile dintre minorităţile etnice şi majorităţi - ca, de exemplu, *affirmative action* - programe, în urma cărora ar avea de beneficiat toate minorităţile, indiferent de orientarea lor politică. În plus, MDL nu a făcut nici un efort pentru înfiinţarea unor *instituţii* care să contribuie la soluţionarea problemei minorităţilor pe viitor (departamente în ministere, comitete în organele administraţiei locale sau grupuri de lucru funcţionînd pe lîngă Consiliul de Miniştri). Această atitudine aduce prejudicii minorităţilor mai "slabe" şi tinde să perpetueze starea de sărăcie a anumitor grupuri, care devin perdante în procesul democratic şi, în acelaşi timp, incapabile să recurgă la principii bine consolidate pentru a-şi legitima revendicările sau să folosească instituţiile de stat pentru a-şi canaliza spre ele nemulţumirile. Pe de altă parte, o strategie bazată pe înţelegeri *ad hoc*, care nu ţin seamă de principiile constituţionale, nu poate promova unul din scopurile majore ale politicii constituţionale în Europa de Est, şi anume educaţia publică: incapabili să înţeleagă esenţa şi motivaţia acestor "tîrguri", cetăţenii aparţinînd deopotrivă minorităţilor dar şi majorităţii vor deveni mai cinici şi-şi vor pierde încrederea în procesul democratic, iar în cele din urmă vor adopta opinia conform căreia totul nu este decît o manipulare în folosul elitelor.

Sper sincer că acest articol nu va fi interpretat ca o incriminare adusă unui partid pe care îl consider un participant legitim la viaţa politică bulgară, sau ca un atac hotărîtor la adresa politicii duse de partidele etnice din Europa de Est. Convingerea mea fermă este că acestor formaţiuni le revine un rol important, ele reprezentînd o componentă indispensabilă a politicii democratice în era post-comunistă. De asemenea, consider că o înţelegere clară a problemelor şi deficienţelor lor le va ajuta să-şi ducă la bun sfîrşit acest rol într-un mod mai eficient. Şi probabil că un pas în această direcţie va fi elucidarea acelor probleme cu care se confruntă nu ca partide ale minorităţilor, care trebuie să medieze relaţiile dintre alegătorii lor şi etnia majoritară, ci ca partide care trebuie să înveţe cum să acţioneze democratic într-un cadru post-totalitar.

Traducere de
Livia SZÁSZ CÂMPEANU

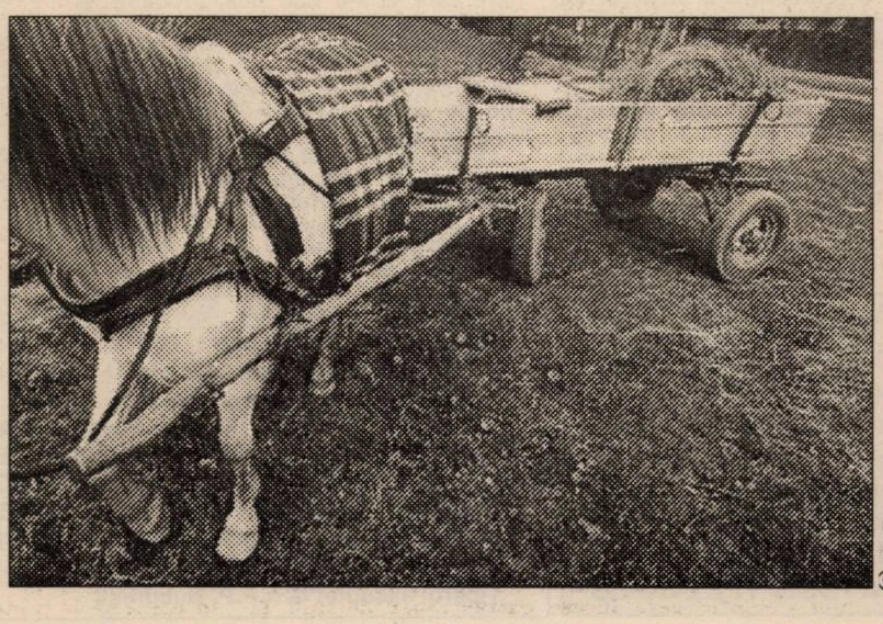

© C. Bumbuţ

"În inima mea nu poate să intre altcineva"

- întrebări şi răspunsuri despre Ungaria -

Un sondaj de opinie despre Ungaria, pe străzi româneşti, va fi întotdeauna controversat şi oarecum palpitant. Chiar dacă UDMR-ul n-ar aduce obiecţii Legii Învăţămîntului, unii din compatrioţii noştri tot se vor feri să emită opinii despre Ungaria, în timp ce alţii se vor grăbi, să peroreze cu vehemenţă. Răspunsurile locuitorilor unei zone centrale a Bucureştiului au oscilat între "Nu mă interesează politica şi (parafrazînd) "Ungurii vor să ne ia Transilvania". Cele mai multe păreri s-au situat, însă, pe o amorfă cale de mijloc, practicînd cunoaşterea universală prin analogie: şi ei sînt oameni, ca şi noi, şi la ei a fost comunism, ca şi la noi, deci şi ei o duc precum o ducem noi. Răspunsurile s-au menţinut pe direcţiile sus-menţionate, deşi întrebările au fost precise (dar aproape nimeni nu le-a auzit): Ce regim politic este în Ungaria de azi?; Au ungurii datorii externe?; Cum trăiesc bogaţii/săracii lor?

Vînzătoare la pîine, 45 de ani: Sînt total apolitică. Nu cunosc nimic.

Reprezentantă a romilor, casnică (bisericoasă): N-am făcut comerţ cu ei, nu ştiu. Cred că toată lumea-i amărîtă, peste tot. Cred că nu e om să nu fie amărît pe pămîntul ăsta.

Mic patron, 42 de ani: Nu mă interesează politica. Sînt ca şi la noi, dar mai dezvoltaţi. Ei au şi investiţii străine.

Modelier, 28 de ani: Numai ceea ce mă priveşte pe mine mă interesează. În rest, nimic. Am terminat şcoala şi-atît.

Fost dulgher, acum cerşetor de biserică, 62 de ani (informaţiile au fost oferite în schimbul a 200 de lei): Eu n-am fost la unguri niciodată. Colegi de-ai mei însă, au fost şi-au muncit acolo. Le-a dat cantină, şi cazare. Spunea că mîncarea era bună: muncea, le dădea. Lucra 12 h, 11 h, da' cîştiga 1500 de dinari (?!) pe zi şi e 17 lei un dinar.

Sînt mai bogaţi acolo, că sînt fermieri.

Zidar la Ambasada americană, 45 de ani: Ungurii? Să fim şi noi serviţi cînd ne ducem la ei, în comune, sate, la fel şi ei cînd vin la noi. Să vorbească în română, cu noi, iar ei, între ei, în maghiară.

De toate la Ambasada americană, 38 de ani (recomandat de zidar ca expert): Au fost ca şi noi, sub tutela fraţilor noştri. Acum e republică, ca şi la noi, cu preşedinte, şi democraţie.

Datorii externe au avut şi au şi-acum, mai mari ca ale noastre.

Săracii de la ei sînt ca bogaţii la noi. Problema de-aici, din România, e doar a conducerii - oamenii se-nţeleg.

Inginer constructor pensionar (în expectativă la mijloc de stradă): În Ungaria e acum un partid socialist, care nu prea e de acord cu purtarea poporului român.

Ei nu au reuşit să-şi achite datoriile. Cred că nu s-au orientat atît de bine, sau politica de aşa natură a fost. La ora actuală nu stau prea bine cu mentalitatea de a se organiza.

Sînt şi bogaţi, şi săraci - s-au făcut deja nişte clase antagoniste. Sînt bogaţi, foarte bogaţi, mediocri şi foarte săraci. Asta pentru că s-a-nţeles greşit democraţia atît la ei, cît şi la noi. Au plecat de la o extremă şi-au ajuns la cealaltă: unde-au fost ca nişte părinţi din provincie care-şi ţin copiii sub mica capacitate de a gîndi sub o anumită formă, iar cînd a scăpat de această educaţie a plecat în lumea largă, a zis că ei sînt cei mai deştepţi, că se ocupă extraordinar, şi de fapt... Şi la noi, şi la ei, sînt o serie de inşi care au furat pe spezele poporului.

Marinar pensionar: Cu toate că nu am călătorit în Ungaria decît pe Dunăre, eu îi apreciez la fel şi pe unguri, şi pe români. Pentru că şi acolo, şi aici, există oameni plăcuţi şi de plăcut. Nu păstrez nici un fel de sentiment potrivnic: oriunde s-ar afla omul, dacă e om...

Tîmplar de mobilă, 60 de ani (prieten cu marinarul): E o întrebare foarte corectă, pentru că sîntem români. Eu (şi zic "eu", nu "noi"!) am această ţară în care m-am născut, am graniţele exterioare. În inima mea nu poate să intre altcineva decît cel pe care îl iubesc. Deci în inima ţării vine să se facă un alt stat - noi graniţele nu le-am deschis pentru nişte novici. Aştia-s oamenii care nu-nţeleg şi vor să intre în sufletul poporului român. Ungurii sînt foarte împrăştiaţi, şi au fost, de la început, un popor fără patrie.

*Dacă răspunsurile de pînă acum au fost nu doar lipsite de entuziasm, ci şi de concret, există, printre tinerii noştri compatrioţi şi reacţii cu totul contrare: **Simona, studentă la Drept**, a perceput pentru prima oară Occidentul şi străinătatea în general la Budapesta. Pentru ea, în Budapesta găseşti aproape tot ce nu se ştie cînd vei găsi în Bucureşti: oameni care-ţi dau restul pînă la un forint, care se oferă să-ţi arate drumul cînd te văd uitîndu-te la hartă pe stradă, străzi fără urmă de gunoi, împăduriri în jurul oraşelor, pragmatism constructiv şi făgăduieli scrupulos ţinute. Toate astea chiar dacă spui că eşti român; în cazul acesta ţi se răspunde înţelept: "nu contează locul de unde vii".*

Iaromira POPOVICI

Transformarea supusului în cetăţean

– Convorbire între Andrei PLEŞU şi Bronislaw GEREMECK –

Andrei Pleşu: În fostele ţări comuniste se poate vorbi, cred, despre un fel de patologie a memoriei. În orice caz, în România oamenii îşi amintesc adeseori lucruri pe care ar trebui să le uite, şi uită în schimb lucruri pe care n-ar trebui să le uite niciodată. După părerea dvs., după 1989, care ar fi lucrurile pe care ar trebui să le uităm, şi ce anume ar trebui să nu uităm? Există un asemenea fenomen şi în Polonia?

B. Geremeck: Mi se pare că există şi în Polonia, numai că l-aş numi altfel. Există o problemă a memoriei în toate ţările foste comuniste, şi cred că în legătură cu ea ar trebui ţinut seama de două aspecte: mai întîi de un fel de închidere în memorie şi, în consecinţă, de elaborarea tuturor strategiilor politice în funcţie de memorie, ceea ce dă naştere la o politică negativă, o politică a urii. Nu cred într-o astfel de politică şi nu cred că acest tip de memorie ar putea distruge zestrea totalitară pe care o au ţările noastre, pe care o avem noi înşine; pe de altă parte, memoria trebuie considerată ca referinţă necesară. Pentru ţările foste comuniste faptul de a uita regimul totalitar e periculos pentru că generează comportamente politice iraţionale atît ale cetăţenilor cît şi ale clasei politice. În Lituania, în Ungaria, în Polonia au avut loc alegeri democratice libere, iar partidul comunist a revenit pe scena politică sau a reluat puterea. Acest lucru a fost posibil pentru că referinţa la memorie a participanţilor la alegeri nu a funcţionat. Ceea ce vedem acum în aceste ţări nu este o întoarcere la trecut – sper că vremea comunismului a apus –, dar este clar că partidele foste comuniste profită de principiul majorităţii, ca şi înainte, pe vremea partidului unic. Se reproduce monopolul puterii, iar acest monopol este lipsit de referinţă ideologică, este pur pragmatic. Dar asta nu schimbă cu nimic natura acestei puteri, tristă de a fi autoritară. Concluzia mea ar fi că elitele intelectuale din ţările foste comuniste au pierdut bătălia pentru memorie. Acest lucru este foarte important. Mai trebuie spus, totuşi, că unele din aceste ţări au trăit cît de cît o ruptură în funcţionarea sistemului, în vreme ce altele nu. Mă gîndesc la Rusia şi, într-o oarecare măsură, la România.

A.P.: Ceea ce spuneţi despre elite este dramatic. Şi eu am impresia că, dincolo de o anumită degradare a reflexelor memoriei, a mentalităţii publice, asistăm şi la o eroziune a elitelor, ceea ce complică lucrurile. E un dezechilibru în care sînt înclinat să văd o victorie postumă a comunismului. Faptul că există un sentiment de nostalgie aproape peste tot, faptul că în unele ţări, de pildă în Bielorusia, există acum tendinţa de a reface o situaţie pe care toată lumea o credea depăşită, mă îngrijorează. Sînteţi de acord cu o asemenea formulare – "victorie postumă a comunismului"?

B.G.: Nu împărtăşesc pesimismul acestei formule, şi iată de ce. Cred că ceea ce vedem acum este cadavrul comunismului în descompunere, şi el este cel care ne otrăveşte viaţa. Tinerele democraţii nu sînt ameninţate atît de întoarcerea comunismului, cît mai ales de o anumită continuitate în stagnare. Un istoric american de la Universitatea Berkeley, a spus că pentru ţările foste comuniste cel mai mare pericol îl reprezintă etatismul, păstrarea rolului preponderent al statului şi redistribuirea proprietăţii de către elitele fostului regim. E unul din chipurile stagnării, care explică ritmul lent al unei reale eliberări economice. Libertatea este o piaţă, iar în economie, privatizarea trebuie să fie condiţionată de piaţă. Nu statul trebuie să fie ghidul noii libertăţi economice. În ţările noastre există însă, din păcate, o nostalgie a puterii autoritare, a puterii care "ajută" poporul. Adică a statului-providenţă care asigură cetăţeanului deplina securitate şi a omului providenţial, a liderului providenţial.

A.P.: Statul-providenţă ca substitut al voinţei şi al responsabilităţii civice.

B.G.: Exact. Şi aici este problema principală. Puterea trebuie descentralizată, trebuie acceptat faptul că democraţia locală, ca putere descentralizată, înseamnă asumarea responsabilităţilor de către cetăţeni. De fapt, cel mai laborios şi mai dureros proces postcomunist este cel de transformare a supusului în cetăţean, a supusului majestăţii sale partidul

© S.Ghelie

comunist, în cetăţean al societăţii democratice şi al statului de drept.

A.P.: Pentru toţi esticii se pune o problemă esenţială, aceea a integrării europene. Dar avem uneori impresia că acest model este el însuşi în criză. Cum am putea imita un model în criză? Sînteţi şi dvs. de părere că acest model este în criză? Şi dacă da, cum ne putem raporta la o realitate care pare a se transforma sub ochii noştri, astfel că ceea ce noi avem în minte cînd spunem "Europa" este foarte diferit de ceea ce îi corespunde în fapt?

B.G.: Aceasta este o problemă capitală. Dorim cu toţii să intrăm în Uniunea Europeană, dar cînd o vom face, această realitate va fi total diferită. Criza Uniunii Europene, a Europei celor 6, celor 12 sau celor 15, este foarte simplă şi este vizibilă. Nu e un secret că Europa îşi apără prosperitatea de pericolele comuniste, că se temea de comunism. Odată cu dispariţia acestei temeri, a devenit inevitabilă o schimbare a structurilor europene. Cred că structura în sine este valabilă şi că nu există alternativă la integrarea europeană. Rămîne de văzut cum se va produce ea. Se va pune în cele din urmă în practică un model federalist, de tipul Statelor Unite ale Europei? Mă îndoiesc. Bogăţia Europei o reprezintă tocmai naţiunile. Orice tip de integrare europeană ar trebui să accepte existenţa naţiunilor, cu identitatea lor, cu voinţa lor de suveranitate. În acest context, ar trebui elaborat un nou mecanism de luare a deciziilor. Este clar că nu în acelaşi fel se vor lua deciziile în Europa celor 6 şi în Europa celor 25. În cadrul Conferinţei interdepartamentale din 1996 se vor lua hotărîri în acest sens. Ajungem acum la cea mai importantă problemă pentru viitorul Europei. În această nouă Europă, toţi vor fi egali, sau unii vor fi mai egali decît alţii? Nu se spune foarte clar. Dar această problemă latentă există în dialogul dintre Franţa şi Germania, ţările fondatoare ale Uniunii. Fiecare ţară nou intrată în Uniune va avea oare aceeaşi greutate în luarea deciziilor ca şi întemeietorii Uniunii? Probabil că, în cadrul Uniunii Europene, în luarea deciziilor va juca un rol important bogăţia fiecărei ţări, contribuţia fiecărui stat-membru la avuţia comunitară. O asemenea idee trebuie acceptată, altfel nu există viitor pentru Uniunea Europeană. Nu ne convine, dar n-avem de ales. Existenţa în interiorul Uniunii Europene a unor cercuri de inegalitate stabilite, dacă nu pentru totdeauna, atunci pe termen foarte lung, e inevitabilă. La Conferinţa despre confederaţia europeană, un om politic francez a spus că ţărilor din Est trebuie să li se rezerve un loc în sala de aşteptare a Uniunii Europene. Temerea mea este ca nu cumva această sală să fie lipsită de posibilitatea de a comunica cu salonul principal.

A.P.: Vă temeţi de o aşteptare devenită statut-permanent?

B.G.: Exact. O perpetuare a stării de inegalitate, a stadiului diferit de dezvoltare.

A.P.: Deci o Europă cu diferite nivele.

B.G.: O Europă cu diferite nivele stabile.

A.P.: Vă voi pune acum o întrebare care vi s-a mai pus, probabil, şi pe care bănuiesc că v-o puneţi chiar dvs. Sînteţi istoric sau om politic? Care din cele două posturi vă defineşte mai bine? Regretaţi că aţi fost nevoit să părăsiţi domeniul strict profesional?

B.G.: Am nostalgia profesiunii mele, şi de asemenea am nostalgia profesiunii de intelectual. În acelaşi timp, am sentimentul că aduc o contribuţie destul de importantă în domeniul politic. Ca istoric, am o perspectivă mai amplă asupra politicii decît clasa politică ai cărei reprezentanţi gîndesc numai condiţionat de etape: de la o campanie electorală la alta. Istoricul meditează inevitabil asupra cauzelor şi efectelor, asupra rezultatelor pe termen lung. Apoi, ceea ce mi se pare important, şi spun asta glumind puţin, e că istoricul care face politică nu se ia foarte în serios. Istoricul ştie că în cele din urmă acţiunile politice cu greu ajung să învingă forţa de gravitaţie a istoriei. Cred, de asemenea, că e necesar să fiu convins de necesitatea de a face politică şi nu aş putea niciodată să mă conving de necesitatea de a face politică în loc de cercetare istorică, dacă nu aş găsi în politică o referinţă etică, dacă n-aş vedea un sens în politică. În această privinţă, mă simt foarte solidar cu Vaclav Havel. Politica trebuie să aibă un sens, o morală, altfel nu merită făcută.

A.P.: În ultimii cinci ani am trăit o mulţime de surprize, de decepţii, de schimbări de opinii şi de prieteni. În decembrie '89, André Glucksmann mi-a spus un lucru pe care atunci nu l-am înţeles: "nebunia cea mare abia acum începe". Mă întreb, şi vă întreb: Oare asta este ceea ce am vrut? Avem motive să fim dezamăgiţi, sau optimişti? Acesta este rezultatul la care am vrut să ajungem?

B.G.: Avem amîndoi acelaşi fel de a medita asupra locului nostru în lume, avem aceeaşi atitudine faţă de cultura contemporană şi de fenomenul totalitar. Ştim ce trebuie să urîm şi ce trebuie să iubim. Diferenţa dintre noi doi constă însă în punctul de plecare, pentru că Polonia este destul de diferită de România. O spun cu toată sinceritatea, o spun ca prieten. Nu trebuie să pierdem vremea deliberînd excesiv. Cel mai important este să închidem cu fermitate capitolul comunismului. Am vorbit despre memorie, dar mai există economia şi puterea. În economie, trebuie ca moştenirea grea şi prostească a sistemului comunist să fie distrusă. Nu există altă soluţie în afară de economia de piaţă şi proprietatea privată. Poate că nu e întotdeauna cea mai bună, dar e necesară, şi apoi este cea care stăvileşte vechiul sistem. În al doilea rînd, există problema puterii. În acest sens, întoarcerea partidului comunist în Polonia şi Ungaria nu seamănă cu ceea ce se petrece în Bielorusia pentru că acolo nu s-a petrecut de fapt o adevărată schimbare a puterii. Astfel, în ţările noastre accept această pendulare între stînga şi dreapta, cu o condiţie: ruptura cu vechiul sistem să fie clară, iar în politica economică, a securităţii interne şi externe, să existe priorităţi, să existe un consens democratic. Altfel spus, trebuie ca un minim să fie realizat în economie, iar acest minim este piaţa şi proprietatea privată. În domeniul politic, acest minim este statul de drept, instituţiile democratice şi formarea unei culturi democratice.

A.P.: Problema este că acest minim, ca şi normalitatea, pare de nerealizat. Comunismul a produs un tip uman care supravieţuieşte şi care încearcă să controleze situaţia. Din acest punct de vedere se poate totuşi vorbi de o victorie postumă a comunismului: victorie a vechiului "om nou", care are forţa, cel puţin la noi, de a controla situaţia. Vă mulţumesc pentru această convorbire şi vă asigur că au rămas încă multe întrebări pe care nu am mai apucat să vi le pun.

Traducere de
Marina VAZACA

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABILI DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU, Ilieş CÂMPEANU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE : Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. Bucureşti

● Anul III ● Nr. 141 ● 22-28 septembrie 1995 ●

Anul III
nr.142
29 sept.–5 oct. 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

VÎRSTA A TREIA

Pe bătrîni, în general, îi considerăm altă specie: ori o pitorească tolbă de amintiri, ori o victimă a inechităților sociale; de fapt, ei nu sînt altceva decît imaginea oricăruia dintre noi proiectată în timp.

EDITOR: FUNDATIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Un martor al realismului socialist (XXVIII)

Marxismul a comis printre altele grava eroare de a desconsidera factorul psihologic individual, de a nesocoti reacţiile neprevăzute adesea foarte ingenioase, pe care insul constrîns şi violat în conştiinţa lui, ca şi în starea lui materială, le opune agentului de coerciţie. Nu vreau să repet o asemenea greşeală în aprecierea condiţiilor care au dus la *cedarea* în faţa presiunii realismului socialist. A fost mai întîi o cedare lentă, discretă – involuntară căci inconştientă, pregătită de partid în amănunt de-a lungul celor patru ani premergători toamnei 1948 – în faţa unei presiuni care abia dacă se făcea simţită şi care părea să nu implice mai mult decît acoperirea sloganelor "artă progresistă", "artă pe înţelesul tuturor", "artă în slujba clasei muncitoare". Aceste lozinci, repet, nu puteau fi pe atunci decriptate. Societăţii îi lipsea experienţa, cunoaşterea, percepţia competentă a metodelor, a arsenalului propagandistic specific. Vreau să spun că la început "dracul nu părea să fie chiar atît de negru". S-a produs în paralel, prin exponenţii agitatorici ai partidului, o infiltrare insidioasă în corpul sindical artistic a promisiunilor de satisfacere privind grosul revendicărilor economice care îl frămîntau de multă vreme. Factor deloc neglijabil, promisiunile, mereu reiterate, aveau să fie ţinute.

Pe nesimţite, artiştii contractau astfel faţă de partid un fel de datorie morală, concretizată întîi de toate printr-un proces simpatetic de raliere la iniţiativele sale, proclamate cu "inocentă" amenitate. Fără ca pentru moment să se angajeze mai adînc, răspunzînd în 1946 la o anchetă a *Contemporanului*, Ressu declara: "mediul înconjurător nu preocupă în mod deosebit pe artist şi din această cauză arta suferă de mari scăderi. (...) Confuzia care domneşte acum în artă este în acelaşi timp un sfîrşit dar şi un început de sensuri noi". Prin "mediu înconjurător" Ressu avea în vedere "viaţa muncitorească", aspectele trudei rurale şi ale peisajului urban industrial, iar "confuzia" viza ezitarea atît a artistului cît şi a publicului în faţa unui impuls de schimbare a lucrurilor, al cărei obiectiv în epocă nu apărea tocmai clar. Avea să apară treptat, cu o imperativitate mereu sporită, pînă cînd pictorii, sculptorii, graficienii s-au trezit prinşi într-un angrenaj din care nu se mai puteau desprinde, partidul fiind unic şi atotputernic, într-o ţară ocupată de trupele sovietice şi aflată sub controlul instructorilor kaghebişti de resort. Dar bineînţeles şi în cuprinsul acestei afirmaţii trebuie operate, în funcţie de fiecare caz individual, o seamă de diferenţieri, orice generalizare comportînd obligatoriu un anumit coeficient de relativitate.

Mărturisesc că şi astăzi – cînd s-ar părea că sînt liber să scriu tot ceea ce gîndesc şi că nimic nu mă împiedică să spun adevărul – simt povara unei presiuni căreia cu greu izbutesc să mă sustrag pentru a putea să-l slujesc. Miron Costin o ştim bine cu toţii a dat glas unui gînd profund cînd a aşternut faimoasele cuvinte: "Nu-s vremile sub bietul om, ci bietul om sub vremi!". Se pare că societatea, oricum o bună parte din membrii ei, spre a-şi pune în acord propria conştiinţă încărcată, are din cînd în cînd nevoie de o sulemenire a adevărului, mai mult: de o ocolire a lui, de o trecere sub tăcere! Dar atunci la ce bun a mai voi să contribui la scrierea corectă a istoriei? Cui, decît forţelor răului, ar ajuta o istorie măsluită? Aceste forţe – solidare întru voinţa discreditării – te pîndesc şi-ţi strecoară perfid la ureche, cînd nu chiar o fac cu voce tare: "Ca să te scoţi basma curată pe tine, vrei să-i tîrăşti pe toţi în noroi! Nu faci decît să te justifici, să te socoteşti la fel de vinovat ca toată lumea, să-ţi cauţi alibiuri, tot explicînd şi despicînd firul în patru!" Alţii te acuză că de fapt îi socoteşti pe toţi, întreaga suflare a acestei ţări, la fel de vinovată ca şi tine, pentru că, vezi bine dragă Doamne, aşa erau timpurile şi n-aveai ce să-i faci! În general, bănuielile, discreditul, culpabilizarea calomnioasă te întîmpină la tot pasul, celor mai mulţi le este imposibil, sau pur şi simplu nu vor să admită că nu intenţionezi decît să spui adevărul nealterat, aşa cum l-ai trăit şi îl cunoşti, cu acea marjă minimală de erori oricînd posibile într-o astfel de mărturie, adesea pe muche de cuţit şi oricum cu implicaţii mai mult decît delicate. În felul acesta, de la bun început – supus unui proces de intenţie şi de suspiciune fără sfîrşit – eşti intimidat şi ţi se închide gura! Pe de altă parte, nu e mai puţin adevărat că, din păcate, aşa se şi întîmplă de multe ori: recunoaşterile culpei sînt mereu amendate de o puzderie de factori atenuanţi...

În pofida tuturor inhibiţiilor care te pot stînjeni, precum şi a tuturor prezumţiunilor, realitatea istorică trebuie totuşi privită în faţă şi acceptată fără a o cufunda în invective, fără incriminări care desconsideră factorul psihologic individual, dar şi colectiv, cel ce pecetluieşte caracterul ineluctabil al unei epoci. Ea trebuie receptată critic dar cu ponderea judecătorului imparţial, care ţine seama de faptele obiective. Şi dacă scrutăm domeniul artelor plastice în datele lui consemnate de istorie şi luăm în considerare condiţiile în care un tînăr se arăta dornic să i se dedice, este imposibil să nu constatăm că la mijlocul anilor '40 debutul său critic presupunea obligatoriu o integrare socială în masa de protagonişti ai penelului, dălţii şi creionului, aşa cum se prezenta ea la ora aceea, cu aspiraţiile şi frămîntările, cu ezitările, cu confuziile, cu iluziile, cu ispitele, cu îngrijorările dar şi cu temerile ei. În afara acestei mase nu te puteai nici familiariza cu problemele de creaţie, nici te forma în spiritul intereselor profesionale autentice ale obştei artistice pe care vroiai s-o serveşti. Or, cu excepţia bătrînului Petrascu, ţintuit la pat şi condamnat fără speranţă la o moarte apropiată, precum şi a altor cîţiva foarte puţini – un Pallady, un Stoenescu – exponenţii noştri plastici cei mai reprezentativi s-au grupat încă din zorii abia mijind ai perioadei de după al doilea război mondial în jurul partidului, ademeniţi de programul social pe care acesta l-a fluturat artiştilor pe dinaintea ochilor[1]. Ţinînd seama de puţinul care se cunoştea şi de atmosfera specifică momentului nu numai a momentului imediat, propriu toamnei 1944, ci şi al momentelor ulterioare – refuz să-i consider pe plasticienii noştri luaţi laolaltă vinovaţi de trădare. După cum refuz să văd cu tot dinadinsul în efortul analitic al unei explicaţii care se străduieşte să nu izoleze faptele particulare de contextul general în care s-au produs, un act de eschivare şi de sustragere de la responsabilitate, o autojustificare. Atunci ca şi acum – dar, firește, din unghiul altei cauzalităţi şi cu alte conotaţii – presiunea la care m-am referit înseamnă o realitate.

Radu BOGDAN

1. *Scînteia* cu data de 30 septembrie 1944 (primul număr apăruse în 20 septembrie) semnala că "din iniţiativa unui grup de artişti plastici" avusese loc în localul Uniunii Patrioţilor (formaţie obştească de largă componenţă socială controlată de partid – R.B.), cea dintîi "adunare publică a artiştilor pictori, sculptori şi gravori". Judecînd după numele citate de ziar, grupul era format din patru membri, din care este cazul să reţinem pe Marius Bunescu, Spiridon Georgescu (autorul *Leului* din Dealul Panduri – R.B.) şi – pomenit ultimul – M.H. Maxy. Adunarea alegea un "grup de astă dată mai larg" şi denumit "de acţiune", compus în principal de Marius Bunescu, Spiridon Georgescu, Zoe Băicoianu, Al. Ciucurenco, M.H. Maxy, Vasile Dobrian, Boris Caragea, Ligia Macovei, Al. Tipoia, Hrandt Avachian, Henri Daniel (am respectat din nou ordinea indicată de ziar).

Puţin mai tîrziu *Scînteia* cu data de 21 octombrie 1944 făcea cunoscut că duminica precedentă se ţinuse în clădirea Şcolii de Arte Frumoase, din iniţiativa unui grup – al cărui purtător de cuvînt, acum declarat, era M.H. Maxy – adunarea artiştilor pictori şi sculptori. Scopul propus era satisfacerea revendicărilor economice ale artiştilor şi în vederea atingerii lui se hotăra crearea unui sindicat unic. Cu acest prilej cei 70 de participanţi alegeau în unanimitate o comisie interimară, alcătuită din Camil Ressu, Jean Al. Steriadi, I. Iser, Francisc Şirato, Cornel Medrea, Nicolae Dărăscu, M.H. Maxy, Henri Catargi, Marius Bunescu, Al. Ciucurenco, Lucian Grigorescu, Vasile Dobrian, Alexandru Moscu, Rodica Maniu, Zoe Băicoianu, Ligia Macovei.

După nici trei săptămîni presa anunţa noua conducere a Sindicatului Artelor Frumoase: preşedinte de onoare Jean Al. Steriadi (devenit de curînd noul director al Şcolii de Arte Frumoase), preşedinte activ Camil Ressu, vicepreşedinţi Marius Bunescu, Cornel Medrea, Nicolae Dărăscu, secretar general M.H. Maxy, secretar principal Al. Ciucurenco; se instituia şi o comisie de epurare, compusă din Cornel Medrea, Nicolae Dărăscu, Lucian Grigorescu, M.H. Maxy şi G. Talaz. Într-un timp scurt, tuturor numelor pe care le-am citat pînă acum – mai toate de mare prestigiu – avea să li se adauge şi altele, cu nimic mai prejos: Ion Jalea, Corneliu Baba, Mac Constantinescu, K.H. Zambaccian.

un radio actual

În fiecare zi, de luni până vineri,
puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00
TALK-SHOW-uri LIVE

FM 94.2 MHz
RADIO TOTAL

637.37.90; 637.56.45

Luni: Război şi pace - Mihai Tatulici
Marţi: Cîinele de pază - Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct şi virgulă - Carmen Bendovski
Joi: Fiţi întreprinzători - Teme economice
Vineri: Taxiul de noapte - N.C. Munteanu

Nerespectarea dreptului la replică

Textul de mai jos a fost trimis, conform dreptului la replică, revistei Cotidianul care, nesocotind rigorile elementare ale gazetăriei, nu l-a publicat; mai mult chiar: a continuat "dezvăluirile" ca şi cînd replica n-ar fi existat.

Doamnei Doina Bâscă
Redactor-Şef "Cotidianul"

Stimată Doamnă Doina Bâscă

În virtutea dreptului la replică, vă rugăm să publicaţi în ziarul dumneavoastră următorul text:

La rubrica "Tranziţia literară" a ziarului **Cotidianul**, nr. 186 şi 188, poetul Liviu Ioan Stoiciu semnează două texte care denunţă - sub forma ipotezei! - unele nereguli financiare care s-ar fi petrecut la Fundaţia Culturală Română: "bănuit că ar face", "ar putea să spolieze", neregularităţi "bănuite că s-ar întâmpla pe aici" etc. Întrucît tranzacţiile şi orice activităţi în domeniul economic presupun şi alte probe decât cele implicate în "tranziţia literară" a dlui Ioan Liviu Stoiciu, adică simpla urechistică, îl invităm să facă o documentare personală la Fundaţie sau, eventual, un *denunţ explicit* pe adresa organelor de control pe care le preferă d-sa pentru a-i elucida "bănuielile".

Fără îndoială că, dacă n-ar fi vorba decît de o incursiune diletantă a unui poet într-un domeniu cu reguli de etică foarte stricte, Fundaţia ar putea avea în vedere un proces de calomnie. Fiind vorba însă doar de o licenţă poetică, ne mărginim doar la oferta de a-i clarifica dlui Stoiciu nelămuririle.

Biroul de presă al F.C.R.

P.S.: Deoarece face atîta caz de legalitate şi morală, semnalăm şi pe această cale **Cotidianului** să ne restituie de urgenţă cele şapte tone de hîrtie sustrasă de Tiporex revistei **Dilema** sau contravaloarea ei. Altfel, va trebui să obţinem ceea ce ni se cuvine cu sprijinul justiţiei. După aceea, putem discuta, eventual tot în justiţie, minciunile sfruntate semnate de Liviu Ioan Stoiciu ale cărui texte ar trebui luate în seamă de o instituţie de sănătate şi nu de un ziar ce s-ar dori serios.

E bine de ştiut, de asemenea, că angajaţilor **Cotidianului**, Rodica Voinescu şi Liviu Petrescu, foşti difuzori la Fundaţia Culturală Română, li s-a acordat transferul dintr-o imensă generozitate. Altfel, trebuia să le desfacem contractul de muncă pentru concurenţă neloială, incompetenţă şi şantaj. Delaţiunile publicate cu frenezie de Liviu Ioan Stoiciu drept "mari dezvăluiri" despre "ce se întîmplă la Fundaţia Culturală Română" au făcut mai întîi obiectul şantajului încercat de dl. Liviu Petrescu pentru a-şi menţine postul la Fundaţie. Ameninţînd cu "punerea lor pe masa premierului", acest jalnic personaj şi scribul său îşi imaginează că pot intimida pe cineva folosind vechi procedee şi ameninţînd cu instituţii precum Guvern, Curte de Conturi, Gardă Financiară, de care, ei cei dintîi, ar trebui să se teamă. Textele din **Cotidianul**, ca şi alte încercări, fac parte din aceeaşi campanie declanşată împotriva Fundaţiei Culturale Române. Cerem scuze cititorilor pentru aceste relatări penibile, dar trebuie să ştie că a sporit agresivitatea unor incompetenţi şi delatori care în ultimul timp ajung cu tot mai mult succes şi prin tot mai diverse metode spre locurile din faţă ale unor instituţii culturale şi nu numai. **(F.C.R.)**

VINOVAT PENTRU CEEA CE SE ÎNTÎMPLĂ ÎN TELEVIZIUNE - PARLAMENTUL ROMÂNIEI

Responsabilitatea privind înlocuirea programului anunţat (Medalion Joe Cocker) cu spectacolul "Totuşi Iubirea" realizat de vicepreşedintele PSM, Adrian Păunescu, aparţine directorului general al SRTV, domnul Dumitru Popa. O vină, diminuată corespunzător, aparţine directorului Dumitru Morosanu care a acceptat modificarea programului, precum şi realizatoarei Marioara Murărescu care, din spectacolul de la Tebea, a acceptat să facă o selecţie care vine în flagrantă contradicţie cu obligaţiile sale profesionale impuse de spiritul Legii 41/1994 (echidistanţa faţă de partidele politice).

Astfel de atitudini partizane ale unor salariaţi ai SRTV pe postul naţional de televiziune sînt prezente în cvasitotalitatea programelor difuzate, cu precădere în cadrul emisiunilor realizate în Departamentele de Politică şi Informaţii conduse de domnii Ionel Cristea şi Paul Şoloc. (serv. Corespondenţi locali, red. Emisiunilor Informative, red. Emisiuni economice, red. Emisiuni pentru sate, red. Socială).

Pentru curmarea acestor stări de lucruri, cu efecte extrem de nocive asupra evoluţiei democraţiei în ţara noastră, se impune ca, în cel mai scurt timp posibil, în Societatea Română de Televiziune să fie aplicate prevederile Legii 41/1994 şi, în primul rînd, să fie numit un nou consiliu de administraţie. Orice s-ar spune, domnul Dumitru Popa este fostul şef al Departamentului Informaţii al Guvernului şi nu poate avea decît o atitudine obedientă faţă de cei care l-au instalat la conducerea Televiziunii.

Revine Parlamentului României, fiecărui parlamentar în parte, indiferent de culoarea sa politică, datoria şi răspunderea de a interveni, prin aplicarea legii, pentru a se face ordine în Televiziunea Naţională.

26 septembrie 1995

Sindicatul Liber din RTV
Dumitru IUGA - preşedinte

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Drepturile omului**
- **Egalitatea**
- **Starea romanului**
- **Marginalizarea**

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Spiritul «Dilemei» (I)

Socotesc că, în ultimii trei ani, am dat suficiente explicaţii în legătură cu programul **Dilemei** şi, în genere, cu legitimitatea tonului "dilematic" în lumea românească de azi. Evident, discuţia poate avansa, putem intra în amănunte, cu condiţia să nu înlocuim argumentele cu febrilităţi umorale şi să păstrăm - în timpul dezbaterii - un minimum de bună-credinţă. Or, trebuie să observ că **toate** contestările scrise pe care le-am primit, ca şi multe din cele verbale, venite, într-o împrejurare sau alta, de la prieteni, simpli cunoscuţi, sau neprieteni au rămas în limitele unei iritări superficiale: judecata se formulează pripit şi tranşant, de obicei ca o variaţiune pe tema "ţara arde şi **Dilema** se piaptănă". "N-avem timp de dileme, ne trebuie opţiuni radicale şi acţiuni ferme. Dumneata - cu "imparţialitatea" dumitale - ameţeşti lumea, stîrneşti confuzie şi, în fond, faci jocul puterii" - iată cam tot ce pot produce, ca materie de dispută, preopinenţii noştri referindu-se mai mult la titlul gazetei decît la conţinutul ei. Unui repertoriu ofensiv atît de schematic e uşor să-i opui o contra-ofensivă echivalentă: să observi, mai întîi, că mulţi dintre radicalii de azi erau, înainte de 1989, mai "dilematici" decît s-ar fi cuvenit şi decît "dilematicii" de azi, pe care îi blamează. Că opţiunea radicală dar oarbă şi acţiunea fermă dar stupidă nu dau rezultate mai bune decît întîrzierea în dilemă şi că o opoziţie diletantă poate face în aceeaşi măsură jocul puterii, - şi îl face în fapt! - ca şi imparţialitatea în exces.

Unii ne reproşează o nepermisă înclinaţie spre comoditate. Ţara e un sîngeros teatru de luptă, iar noi stăm deoparte şi comentăm războiul de la distanţă, ferindu-ne să ne angajăm în vreo tabără. În realitate, atitudinea noastră produce, săptămînă de săptămînă, multiple specii de inconfort. Sîntem suspecţi *tuturor* combatanţilor şi, în consecinţă, avem de suportat atacuri din toate părţile. Pro-guvernamentalii cer să ni se taie bugetul, opozanţii ne fac dosar pentru stîlpul infamiei. Viaţa dilematicului se dovedeşte mai grea decît a "angajaţilor" fără dubii, care moţăie în mijlocul partizanilor lor emiţînd, cu conştiinţa împăcată, discursuri previzibile. De altfel, strict logic vorbind, dilema e o "figură" incomodă: ea naşte stupoare intelectuală, nelinişte, tensiune. Reflexele mentale curente se văd hărţuite de disjuncţii insolubile, raţionamentele se blochează în dificultăţi descurajante. Riscul paralogismului, al sofismelor, al derutei interioare e mereu subînţeles: a trăi dilematic e a trăi periculos, sub ameninţarea neîncetată a crizei *fără ieşire*.

O altă temă agitată frecvent de "nedilematici" e aceea a *echidistanţei vinovate*. Nu şade bine, în vremuri de restrişte, să fii echidistant, să eziţi, dubitativ, la mijloc, într-un spaţiu al nimănui. Dar ştim şi noi asta, ştim şi noi că a fi echidistant e totuna cu *a fi absent*, că neutralitatea poate fi simptomul unei astenii. **Dilema** nu e deloc neutră şi nici echidistantă, dacă urmărim atent modul ei de funcţionare. Nu stăm, încremeniţi, la egală depărtare de guvern şi de opoziţie, ci *ne mişcăm suplu în intervalul dintre ele*, încercînd să ne ţinem cît mai aproape de adevăr. Cu alte cuvinte, cînd opoziţia nu ni se pare a fi în adevăr, înţelegem să o amendăm, tot astfel cum amendăm puterea cînd o percepem ca exterioară adevărului. Firește că fiecare contabilizează doar amendamentele de care se simte vizat şi, în consecinţă, ne plasează "de partea cealaltă". Noi însă nu credem că politicul e un teritoriu al adevărurilor *absolute* şi că, deci, unii rechiziţionează *definitiv* dreptatea şi curăţia, în timp ce "ceilalţi" devin depozitarii *tuturor* erorilor şi ai *tuturor* ticăloşiilor. Ni se pare că gîndirea aceasta monoton dichotomică e una din cauzele întîrzierii cu care coagulează, la noi, *spiritul civic*. Căci spiritul civic nu se confundă cu opoziţia decît sub regimurile dictatoriale. În condiţii cît de cît normale, spiritul civic e o "vietate" *autonomă*, un mecanism de reglaj social pentru care nu simpatiile politice contează, ci principiile statului de drept. Spiritul civic nu e spirit de partid. De aceea el semnalează şi condamnă *orice* derapaj, *orice* abatere de la democraţie, indiferent din care secţiune a spectrului politic ar proveni. Spiritul civic nu-şi poate permite de pildă, să înfiereze mineriada din iunie '90 şi să o accepte pe cea din septembrie '91. El trebuie să proclame ilegitimitatea *oricărei* mineriade, a *oricărei* soluţii barbare pe scena publică. Asta nu e echidistanţă sau neutralitate: e refuzul de a judeca în numele unui interes de grup şi e un efort elementar de obiectivitate. **Dilema** e totuşi de acord că, uneori, anumite strategii de conjunctură trebuie să primeze asupra obiectivităţii. De pildă, ea e perfect conştientă că pentru consolidarea democraţiei naţionale o rotaţie completă a "zodiacului" politic e esenţială. Opoziţia trebuie să treacă la guvernare, guvernarea trebuie să treacă în opoziţie. Prelungirea, fără termen, a "stabilităţii" de acum dăunează ambelor tabere şi întregii ţări. Problema e că, din punctul nostru de vedere, opoziţia nu va cîştiga dacă va fi sprijinită omagial, iubită lăutăreşte, lăudată, partinic, drept infailibilă şi imaculată. În orice caz, pînă acum, acest tip de solidaritate lăcrămoasă n-a prea dat rezultate. Socotim, prin urmare, că ar fi mai utilă o cîntărire rece a situaţiei, un bilanţ necomplezent al eşecurilor, greşelilor şi confuziilor acumulate în ultimii ani şi asupra cărora a planat mereu un soi de interdicţie sentimentală ("să nu dăm satisfacţie duşmanilor"). Am fost plăcut surprinşi să constatăm că, de curînd, într-un interviu televizat, domnul Corneliu Coposu a consimţit să vorbească despre unele insuficienţe ale Convenţiei Democratice şi ale PNŢCD (mai ales cu privire la recoltarea de cadre noi şi la distribuţia în teritoriu). E un pas înainte, chiar dacă e făcut cu oarecare întîrziere. Noi am formulat opinii asemănătoare încă din 1993 şi am fost taxaţi, imediat, drept prea dilematici şi, de fapt, cotrocenizaţi. Iată, aşadar, că **Dilema** exprimă, uneori, "gîndul românului de pe urmă".

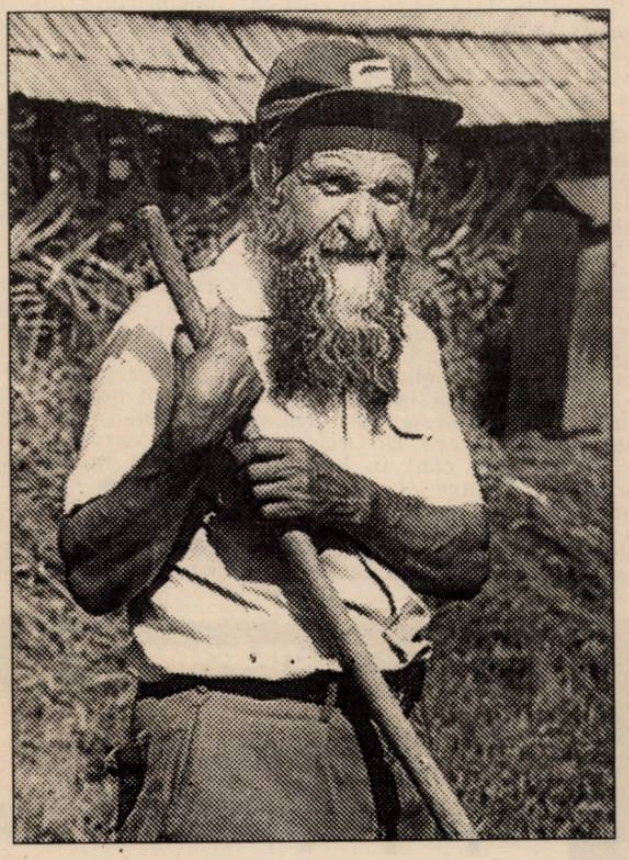

© C. Bumbuț

Nu ne rămîne decît să ne declarăm melancolia că majoritatea celor care ne judecă nu reuşesc să depăşească o serie de idiosincrazii, enervări, scenarii şi idei fixe, de natură să împăienjenească spaţiul discuţiei. Nici unul nu ne-a făcut onoarea de-a ne lua cu adevărat în serios, de a merge, nepărtinitor, la texte, de a răsfoi, fie şi rapid, un manual de logică pentru a afla ceva mai mult despre "dileme", decît ceea ce crede că ştie deja. Dacă ar fi să ne evaluăm singuri păcatele ne-am descurca mai bine. Şi, în definitiv, de ce n-am face-o? Vom consimţi, data viitoare, acestui experiment, străduindu-ne să punem **Dilema** însăşi sub raza unei priviri dilematice.

Andrei PLEŞU

Cît de bună este "dama bună"?!

Două dintre cele trei piese cuprinse în volumul *Teatru* de I.L. Caragiale, publicat în 1994 la editura pariziană *L'Arche*, au fost traduse, în colaborare, de Eugen Ionescu şi Monica Lovinescu – *O noapte furtunoasă* şi *Conu' Leonida faţă cu reacţiunea*. A treia, *O scrisoare pierdută*, a fost tradusă de Monica Lovinescu, singură. "Traduse" nu este însă cuvîntul potrivit; Eugen Ionescu şi Monica Lovinescu au preferat, ei înşişi, termenul "adaptare". Unele dintre binecunoscutele formule caragialeşti, pentru români aproape folclorice, au fost atît de bine "adaptate" încît, la apariţia volumului, comentatorii francezi le-au găsit "savuroase". Este cazul, de pildă, cu "izirciţ", devenit "esercise", sau cu "bagabonţi", prefăcut în "bagabonds". Orice traducere – sau, mă rog, adaptare – presupunînd inevitabil şi o interpretare, unele dintre soluţiile folosite pentru adaptarea în limba franceză a celor trei comedii sugerează ori conţin, vrînd-nevrînd, şi noi posibilităţi de înţelegere a unor situaţii sau personaje caragialeşti. Iată un exemplu.

Expresia "damă bună", din *O scrisoare pierdută* ("În sănătatea coanii Joiţichii! Că e damă bună!"), a devenit, în adaptarea franceză a Monicăi Lovinescu, "brave dame". Fără îndoială, extraordinara ambiguitate românească a formulei "damă bună" este anulată, "brave dame" însemnînd, univoc, o doamnă de treabă, cumsecade, de nădejde, cu solid şi bun caracter; ce mai, un om pe care te poţi bizui. Şi, într-adevăr, coana Joiţica, amazoana judeţului de munte, pe care îl conduce prin soţ, venerabilul Zaharia Trahanache, prezident şi membru în multiple comitete şi comiţii, ca şi prin amant, impetuosul prefect Fănică Tipătescu, este într-un anumit sens o "brave dame"; te poţi baza pe ea. Nu susţine doar suprastructura politico-administrativă a judeţului, este şi elementul de stabilitate al unei familii poliandrice (G. Călinescu), gen de căsnicie destul de răspîndit în opera lui I.L. Caragiale; mai răspîndit, în orice caz, decît poligamia. Veta, din *O noapte furtunoasă*, este şi ea poliandrică, împărţindu-se gospodăreşte între soţ, Jupîn Dumitrache, şi iubit, Chiriac, iar "republicana" Miţa Baston şi "nifilista" Didina Mazu, din *D'ale carnavalului*, mai puţin tradiţionaliste, mai libertine, mai moderne, adepte ale uniunii libere, au, fiecare, cîte doi amanţi. Concomitent.

Dar este coana Joiţica şi o doamnă cumsecade, un *om bun*, în sensul moralei creştine, de exemplu? Cît de *bună* este, de fapt, "dama bună"?!

Întîmplător sau nu, interpretarea conţinută în expresia folosită de Monica Lovinescu pentru a adapta în franţuzeşte pe "damă bună" coincide cu felul în care a analizat N. Steinhardt personalitatea eroinei lui Caragiale. Într-un eseu publicat mai întîi la Paris, sub pseudonim, tipărit de curînd şi în România, într-un volum îngrijit de Ion Vartic la editura revistei "Apostrof" din Cluj, eseu intitulat *Secretul "Scrisorii pierdute"*, N. Steinhardt este de părere că Zoe, Coana Joiţica, ar fi cu adevărat un om "bun". Această interpretare a Coanei Joiţichii drept realmente "bună" devine pentru N. Steinhardt punctul de plecare pentru dezvoltarea unei întregi teorii despre blîndeţea lumii lui Caragiale; o blîndeţe paradisiacă, de natură şi esenţă creştinească; reflexul literar, şi nu numai!, al vechii societăţi româneşti care, susţine eseistul, "a fost un colţ de rai pe pămînt". Fulgerat de revelaţie, eseistul descrie "lumea minunată a echilibrului românesc", lume ce "se arată în punctul magic în care Caţavencu îşi cere iertare şi coana Joiţica îl iartă". Un moment care, după N. Steinhardt, "duce de-a dreptul la izvoarele românismului". În treacăt fie observat, sînt mulţi nostalgici ai paradisului ce va fi existat cîndva pe meleagurile româneşti; dacă pentru N. Steinhardt raiul a fost în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, pentru H.-R. Patapievici nici un popor nu a fost în 1921 mai fericit decît românii! După cum se vede, mai rămîne doar să se ajungă la un acord în privinţa datei (*cînd* a fost raiul la români), fiindcă existenţa nu-i este cîtuşi de puţin pusă la îndoială...

Temă vastă, însă; mai cuminte ar fi să vedem cît de *bună* e "dama bună". În lumea ei; lumea din *O scrisoare pierdută*. Este drept, coana Joiţica însăşi îi spune lui Caţavencu "Eu sînt o femeie bună... Am să ţi-o dovedesc". N. Steinhardt şi – dintre cei care au aderat fără rezerve la interpretarea lumii lui Caragiale ca o lume de blîndeţe duhovnicească, mioritică şi creştină totdeodată – Nicolae Manolescu (în "România literară" nr. 17/1995) nu par să fi luat în consideraţie *textul* piesei, mai exact felul concret în care "dama bună" îşi *dovedeşte* bunătatea faţă de Caţavencu, după ce, cîtă vreme acesta avusese scrisorica trădătoare de adulter, se temuse de el pînă la isterie. Cu "bunătate" (creştinească? mioritică?), ea îl pune pe Caţavencu să-i scrie el, *cu mîna lui*, pe buletinul de vot al Cetăţeanului turmentat numele lui Agamiţă Dandanache. Însă pînă atunci împotriva candidaturii acestuia Caţavencu luptase din răsputeri: voia să candideze el ştiindu-se prea bine că în creştineasca lume a piesei candidatul desemnat urma să fie sigur ales: aşa se întîmplă în rai. Dar umilirea lui Caţavencu nu se opreşte aici. "Dama bună" e neîncrezătoare în onestitatea lui; drept urmare, controlează buletinul de vot, vrînd să vadă, cu ochii ei, dacă nu cumva şantajistul ghinionist nu-şi scrisese, totuşi! propriul nume. Curat paradis. Suspiciune, vigilenţă – ca în rai. Apoi, "bună", coana Joiţica imaginează convertirea lui Caţavencu: îi spune că "e scăpat" (*scăpat*, nu *iertat*!), dar *cu condiţia* ca el, Caţavencu, să conducă manifestaţia publică de după alegeri (rezultatul era dinainte ştiut – aşa e în rai), să prezideze banchetul popular din grădina primăriei, *el* să chefuiască vesel, cu poporul şi, la sfîrşit, *el* să vină să salute, în numele alegătorilor, pe "deputatul ales şi prefect". Adică, mai prozaic, să-şi parafeze public înfrîngerea şi vasalitatea. Ceea ce Caţavencu, zdrobit şi face; vesel, desigur. "Dama bună" l-a îngenuncheat. L-a prefăcut, dintr-un duşman redutabil, într-un servitor zelos. Şi vesel.

Damă bună!

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Putere, ambiguitate, şansă

Vine, iar, un an electoral, un an "decisiv", care ne va decide viaţa pentru încă patru ani: de fapt, pentru mult mai mulţi, şi pentru ceva mult mai important: calitatea de clipă cu clipă a condiţiilor în care ne vom desfăşura existenţa, în care ne-o vom "trăi". Căci s-ar putea foarte bine să avem parte de o existenţă de netrăit, şi atunci chiar să n-o trăim în adevăratul sens al cuvîntului. Deşi anul care vine e, desigur, decisiv, dat fiind că oferă posibilitatea (fantasma) unei schimbări, lucrurile par, din păcate, deja decise. Nu numai din cauza faptului - imediat perceptibil - că e prea tîrziu, că în spatele aparenţei de societate democratică şi de piaţă liberă (fie şi incipient) ceea ce s-a petrecut, în mod esenţial, a fost constituirea de oligarhii, mai mult sau mai puţin discrete, însă pe zi ce trece mai eficiente, mai funcţionale, mai "economice". (Din acest punct de vedere, o "tranziţie" a avut efectiv loc, şi este pe cale de a se încheia: aceea de la totalitarismul afectat, prostesc, expus, literal, excesiv, abuziv, ideologic, centralizat etc. la o dominaţie aproape "modernă", "sincronă", *soft*, funcţionînd *ca* (în loc de, pe post de) societate democratică. O "traducere" reuşită, şi încă într-un timp record.) Nu numai din această cauză. Nu. Ci şi din aceea că forţele ce se prezintă ca alternativă sînt compuse, în cea mai mare parte, din oameni cu o gîndire şi cu o concepţie despre putere de secol al XIX-lea, concepţie care nu face decît să facă, implicit, jocul puterii, ajutînd-o să-şi oculteze mecanismele. Oameni care asigură funcţionarea eficientă a puterii printr-o (o)poziţie neadecvată, nespecifică. Oameni care i se opun frontal ca şi cum nu ar lua şi ei parte la putere, care-şi refuză, pe temeiul - fals - al exteriorităţii faţă de putere, al neapartenenţei literale, consfinţite, la ea, propria putere, faptul de a fi (în) putere. Oameni care, concepînd puterea în modul înşelător, pur aparent în care o concepuse (afişase) totalitarismul (putere exclusiv centrală, compactă, strict represivă etc.) lasă liberă, nestînjenită acţiunea mecanismelor ei plurale, difuze, capilare, "economic"-eficiente. Căci totalitarismul a constituit o "monarhizare" premodernă a puterii, care însă chiar şi în vremea lui nu fusese decît o aparenţă menită a ascunde adevărul despre putere. Totalitarismul a constituit, în ceea ce priveşte conceperea puterii, o simplificare mult prea facilă şi prea comodă mental şi acţional pentru a putea fi părăsită. "Tranziţia" reuşită de care vorbeam mai sus s-a petrecut tocmai în sensul ştergerii aspectului înşelător, brutal-simplificator al puterii. Ceea ce se vede acum exista, de fapt, şi înainte de '89, dar bine mascat de amăgitoarea simplitate expusă, protector, de totalitarism. Am rămas prizonierii unei aparenţe cu privire la putere. Iată de ce nu cred că ceva decisiv se poate petrece.

Cele spuse mai sus mi-au fost dictate de o experienţă recentă şi de tăcerea la care m-am simţit, cu acel prilej, redus. Nu voi dezvălui amănunte: locuri, nume. Voi spune doar că persoane cît se poate de onorabile din sînul opoziţiei noastre neparlamentare consideră, de pildă, că presa ar fi vinovată de destrămarea Convenţiei Democratice; că acţiunea pe teren, în mijlocul "maselor", trebuie să fie una de "luminare", după un model (nedeclarat) răsăritean de secol al XIX-lea, preluat, de altfel, cu mult succes şi de revoluţia bolşevică (nu însemna, oare, aceasta electricitate, adică... lumină?) în loc să fie una de identificare a problemelor punctual-concrete, urmată de *lobby* şi mediatizare; că Occidentul (redus la: maşină, cont în bancă şi computere) ar face dovada unei "neobarbarii", cînd nu cred să existe cineva care să fi văzut prin oraşele Apusului maşini parcate, ca la noi, pe trotuare şi nici computere care să nu facă altceva, tot ca la noi, decît să îngreuneze o birocraţie incapabilă să-şi găsească (precum în Apus) un obiect de activitate.

Totodată, cele spuse pînă acum nu par a avea o legătură directă cu problemele televiziunii (române) cărora rubrica de faţă le este dedicată. Aparent, însă.

"Contrar a ceea ce a crezut mult timp - şi din motive întemeiate, din păcate - sociologia critică, masificarea nivelatoare, manipularea consensului, erorile totalitarismului *nu sînt* singura consecinţă posibilă a instaurării comunicării generalizate, a *mass-media*, a reproductibilităţii. Pe lîngă posibilitatea - care trebuie decisă politic - a acestor urmări, se deschide şi o posibilitate alternativă: *instaurarea mijloacelor de comunicare*, în fapt, comportă şi o accentuată mobilitate şi superficialitate a experienţei, care contrastează cu tendinţele de generalizare a dominaţiei, întrucît dă naştere unui soi de «slăbire» a noţiunii înseşi de realitate, cu slăbirea, ce derivă din ea, a întregii ei forţe de constrîngere. «Societatea spectacolului» (...) nu e numai societatea aparenţelor manipulate de putere; este şi societatea în care realitatea se prezintă cu caractere mai moi şi mai fluide şi în care experienţa poate dobîndi trăsăturile oscilării, ale depeizării, ale jocului."

"Ajungem oare astfel să propunem o mult prea grăbită apologie a culturii de masă, salvată, pare-se, de toate acele caracteristici alienante atît de eficient identificate de Adorno şi de sociologia critică? Echivocul acestei sociologii, astăzi, ne apare bazat pe faptul de a nu fi distins condiţiile alienării politice proprii societăţilor cu organizare totală de elementele de noutate implicite în condiţiile de existenţă tardo-moderne. Rezultatul acestui echivoc a fost că, adesea, perversitatea masificării şi a organizării totale a fost condamnată în numele unor valori umaniste a căror portanţă critică era legată exclusiv de anacronismul lor; erau în fapt valori inspirate din momente precedente ale acelei metafizici a cărei urmare, cum bine a văzut Heidegger, a fost tocmai organizarea totală a societăţii."

Rîndurile de mai sus au fost extrase dintr-o carte a filosofului italian Gianni Vattimo recent tradusă la noi (**Societatea transparentă**, Pontica, 1995, capitolul "Arta oscilării"). Nu le ofer, acum, decît ca sugestie. Îmi iau îngăduinţa să le comentez, apropiindule de situaţia noastră şi de problemele pe care le pune televiziunea la noi, în articolul de săptămîna viitoare.

Bogdan GHIU

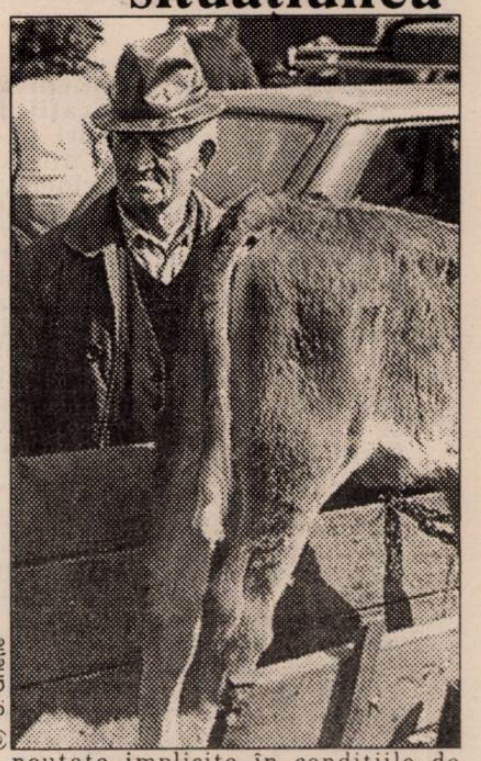

© S. Ghetie

© S Ghetie

Economie

Bugetul plînge pe pieptul Inflaţiei

De mai mulţi ani, Inflaţia încurajează somnolenţa şi jaful în economie, lovind în populaţia cu venituri fixe şi în întreprinderile doritoare de afaceri curate. Acum resursele ei scad considerabil. Una era în '93, cînd o zvîcnire cu 300 la sută a spiralei inflaţioniste făcea să salte brusc profitabilitatea unui întreg cortegiu de întreprinderi neprofitabile. Şi alta este în '95, cînd Inflaţia se tîrîie cu o rată anualizată ce nu a reuşit pînă acum să sară peste 20 la sută. Sigur, aprovizionările de toamnă, pregătirile de Crăciun şi de Anul Nou vor aduce noi creşteri de preţuri, dar rata Inflaţiei pe 1995 nu va fi mai mare de 25-29 la sută. Ceea ce înseamnă mult mai puţin decît în 1993. Şi chiar decît în 1994, cînd ritmul ei anual a fost de 61,7 la sută. Toţi cei care au supt la pieptul Inflaţiei au început să intre în panică.

Este adevărat că datele furnizate de Comisia Naţională de Statistică, privind Inflaţia, sînt primite cu suspiciune de către analişti. De altfel, nu o dată preşedintele CNS a fost nevoit să iasă la rampă să dea asigurări că informaţiile statistice nu sînt falsificate. Să presupunem, totuşi, că sînt! Şi că, din comparaţia celor trei indicatori legaţi direct de acest fenomen – indicele preţurilor de consum, indicele preţurilor de producţie şi deflatorul PIB – ar rezulta o rată a Inflaţiei mai mare decît cea comunicată de CNS. Cu cît ar putea fi mai mare? Este limpede că nu cu mai mult de cîteva procente. Chiar şi cei mai înverşunaţi critici ai domnului Radocea nu au avansat pentru '95 o rată mai mare de 35 la sută! Iar prognozele pentru anul viitor, de care ne mai despart doar trei luni, se învîrt în jurul unei rate de 15-16 la sută. Ce ar fi de reţinut? Că scăderea Inflaţiei schimbă fundamental tabloul economiei noastre. Şi chiar dacă nu vom reuşi să intrăm repede în normalitate, cel puţin intrăm în realitate.

Inflaţia întreţinea iluzii. Nu conta că în multe întreprinderi se dormita, că se executau automat tot felul de activităţi anapoda, din care rezultau risipă, consumuri mari şi cifre de afaceri mici, iar în final profit zero, aşa cum vedem pe lista celor 4000 de societăţi scoase la privatizare. Tot aşa cum nu conta că în atîtea şi atîtea întreprinderi neprofitabile se fura ca în codru. Pentru că plătea populaţia. Sau plăteau întreprinderile rentabile, îndeosebi cele cu capital privat. Somnolenţa şi jaful umflau preţurile cu tot ceea ce se risipea. Sau cu tot ceea ce se fura. Aşa că Inflaţia era pentru multe întreprinderi o SUBVENŢIE!

De ce conjug verbul la trecut? S-a isprăvit cu risipa şi cu hoţiile? Nicidecum! S-au schimbat însă condiţiile. Din 1995 începem să evoluăm pe un tărîm nou: cel al adevărului. De aici înainte ne vom da mai bine seama cine este competitiv şi cine nu. Cine este rentabil şi cine nu. Pentru că laptele minciunii a cam secat.

Un lung şir de profitori au trăit din Inflaţie ani la rînd. Au obţinut, în condiţiile schimbului valutar oficial dolari cu... 60 de lei, pentru că ei erau "cei aleşi" să facă importurile "critice", în timp ce concurenţii lor, cu deosebire noile societăţi cu capital privat, se chinuiau pe piaţa interbancară să schimbe... la cursul zilei. Au primit credite cu dobînzi "bonificate" pentru exporturi de... venit naţional, în sensul că vindeau ieftin afară şi umflau preţurile pe piaţa internă, ca să-şi scoată pîrleala. Şi mai cîştigau o dată în momentul în care ofereau la schimb, pe piaţa interbancară, dolari scumpi contra lei ieftini. Şi deci mulţi. Au primit preferenţial subvenţii pentru investiţii sau credite bancare cu dobîndă subvenţionată. Au făcut stocuri de materii prime ieftine, cumpărate cu credite preferenţiale, pe care le-au folosit mult mai tîrziu în procesul de producţie, cînd spirala inflaţionistă a ajuns sus de tot, cîştigînd din diferenţe de preţ. Au stocat produse ieftine, provocînd criză pe piaţă, şi le-au vîndut scump cînd Inflaţia le facilita obţinerea unor preţuri mult mai mari. Toate astea se apropie acum de final. Inflaţia nu-i mai poate hrăni pe profitori ca în zilele ei bune. Inflaţia e prea mică, acum, pentru a mai susţine risipă şi furturi atît de mari. Veţi vedea ce va fi la sfîrşitul anului 1995, cînd se va trece la încheierea bilanţurilor contabile. Atunci vor începe să se răzbune şi blocajul financiar, şi stocurile de produse nevandabile, şi materiile prime furate (iar apoi trecute în consumuri intermediare), şi consumurile exagerat de mari de materii prime şi energie. Diferenţele de preţuri, de la 1 ianuarie ce a trecut şi pînă la 31 decembrie ce se apropie vor fi prea mici ca să le mai poată acoperi. Şi vor rezulta pierderi.

Peste acest tablou aduce o umbră şi ziua de 28 august 1995. Zi în care a intrat în vigoare Legea insolvabilităţii. Sau a falimentului. Plus umbra Ordonanţei 13/1995, care impune restructurări ce vor aduce ceva mai mult şomaj. Sînt noi momente ale adevărului.

La pieptul Inflaţiei plînge şi Bugetul de stat. O recentă ordonanţă guvernamentală a ras din condei, de la capitolul venituri, o sumă importantă: 711 miliarde lei. Cum s-a ajuns aici? Să socotim. Se sconta ca impozitul pe profit să aducă, în 1995, venituri bugetare de 4284,4 miliarde lei. Atît spera Guvernul să obţină, atît a aprobat Parlamentul. Inflaţia, scăzînd, a lovit însă profiturile. De fapt, falsele profituri, obţinute din diferenţe de preţuri de vînzare şi nu din cifre de afaceri mai mari decît costurile. Aşa că Guvernul a procedat la cuvenita rectificare. Impozitul pe profit va fi mai mic cu 523, 2 miliarde lei. Şi va totaliza, în loc de 4284, 4 miliarde numai 3761,2 miliarde lei. În acelaşi timp, scad şi veniturile bugetare obţinute prin perceperea taxei pe valoarea adăugată. O creştere mai mică de preţuri aduce un venit mai mic la bugetul statului.

Aşadar, bugetul a fost prins pe picior greşit de calmarea Inflaţiei. Desigur, se răzbună acum faptul că s-a mizat şi aici pe cîştiguri iluzorii, provenite din diferenţe de preţuri suportate de populaţie. În loc să se mizeze pe o creştere sănătoasă, adusă de taxa pe valoarea adăugată obţinută pe o piaţă de consum cu vînzări mari. Şi de profituri obţinute din consumuri intermediare mai mici şi de cifre de afaceri mai mari. Şi de impozite pe salarii obţinute printr-o mai bună plată a muncii. Va fi, sperăm, învăţătură de minte.

Adrian VASILESCU

Pluripartidismul intereselor de clan

Din ce în ce mai rupte de realitatea postcomunistă şi nepăsătoare faţă de sursele de nemulţumire ale cetăţeanului cu drept de vot, partidele parlamentare şi-au început campania electorală războindu-se între ele prin declaraţii, ameninţări şi dezvăluiri, luptînd cu pericolul conflictelor intestine, împărţind promisiuni de viitor celor care sînt gata să-şi negocieze loialitatea. S-au schimbat unele slogane, s-a definitivat graficul deplasărilor în teritoriu, s-a făcut numărătoarea membrilor şi inventarul cadrelor duplicitare aflate în admiraţia ori în graţiile duşmanului. Convulsiile legate de întocmirea listelor de candidaţi completează tabloul certurilor între aliaţii de pînă mai ieri şi ele sînt mai uşor de observat acolo unde preţul viitoarelor candidaturi e mai mare, adică în tabăra puterii. Asta nu înseamnă că partidele de opoziţie nu se află ele însele într-un moment de vîrf al degringoladei ori că şi-au corectat între timp incapacitatea de a se respecta între ele, de a-şi evalua corect adversarul, propriile interese şi oamenii pe care se bazează. Pentru aceste partide nu s-a schimbat nimic de la precedentul scrutin chiar dacă transferul funcţiilor reprezentative în Convenţia Democratică îi pun pe ţărănişti în situaţia de a urma linia unui profesor universitar fost membru PCR, ales ca urmaş politic al fostului deţinut Corneliu Coposu. În schimb, partidul majoritar şi odată cu el formaţiunile pe care şi le-a asociat la guvernare se află în cu totul alt punct al frontului electoral în comparaţie cu toamna lui 1992. PDSR a fost obligat să reziste în această legislatură contestat de adversarii săi naturali, subminat de aliaţii artificiali, speriat în permanenţă de eventualitatea suprapunerii unei crize parlamentare crizei social-economice, benefică mai ales pentru formaţiunile naţionaliste aflate mai la stînga sau mai la dreapta sa. Oricît de multe şi de îndreptăţite sînt acuzaţiile ce i se pot aduce, partidul care a cîştigat în 1992 o majoritate pe muchie de cuţit are acum măcar un motiv serios de satisfacţie: situaţia paradoxală în care s-a plasat de bunăvoie încă înainte de alegeri - adică în momentul cînd a preferat o alianţă electorală cu foştii susţinători ai lui Ceauşescu de frica partidelor istorice sau nou înfiinţate obsedate de ideea "adevăratei schimbări "- l-a transformat dintr-un conglomerat de oameni înspăimîntaţi de trecut, de prezent şi de viitor într-o organizaţie hotărîtă să se menţină la putere fără să-şi facă probleme că a ratat reforma. Răul societăţii româneşti s-a adîncit şi s-a generalizat, cetăţeanul nu mai crede nici în libertate, nici în economie de piaţă,nici în intrarea în Europa, dar PDSR a evoluat din punct de vedere politic. Pentru Adrian Năstase, această evoluţie pare să fie suficientă: el a informat zilele trecute presa bucureşteană că partidul său va număra la anul 230.000 de membri şi că modelul politic pe care l-a propus a fost între timp adoptat chiar de formaţiunile din opoziţie. Citit în cheie strategică, mesajul se adresează în primul rînd oscilanţilor din propria curte, celor care sînt gata să dezerteze de sub tutela unor proreformişti de formă pentru a se încolona pe faţă sub steagul apărătorilor fostului regim. PRM, PSM şi PUNR, cărora li se alătură ori de cîte ori e nevoie PDAR, s-au întrecut în acest început de sesiune în acuzaţii la adresa partidului majoritar: "filoxera pedeserizării", cum a numit-o unul dintre barzii aliaţi la guvernare, constă în racolări, intimidări şi şantaje şi ea ameninţă succesul politicii de racolări, intimidări şi şantaje practicată sistematic de celelalte semnatare ale pactului cvadripartit. Dosarele fostei securităţi, rivalităţile dintre grupările din SRI, armată şi poliţie, complicităţile din cincinalul anterior şi afacerile necurate din cincinalul actual au cîştigat dintr-odată statut de arme electorale "în favoarea democraţiei". Atacurile la vîrf - Vadim contra Iliescu şi Măgureanu, Verdeţ contra NATO şi privatizare, Funar contra Meleşcanu şi integrare europeană - mişcă inevitabil "forţele de bază": deputatul Catarig susţine că PDSR nu şi-a ţinut promisiunile electorale, deşi el însuşi îl reprezintă în Parlament, vicepreşedintele Martian îl "pune în discuţie " pe Adrian Năstase, secretarul general al guvernului Viorel Hrebenciuc se înfioară doar în momentul în care partidul de guvernămînt hotărăşte să-l desemneze candidat pentru Cameră în circumscripţia din Bacău. În ministere, instituţii culturale, prefecturi şi societăţi comerciale izbucnesc revolte şi nemulţumiri, "soldaţii" de pînă mai ieri întocmesc rapoarte împotriva "generalilor", "rezerviştii" ies la atac cerînd drepturi în plus, Justiţia are de judecat tot mai multe procese în care sînt implicaţi puternicii zilei. Reintegraţi în posturi-cheie şi martori atenţi ai procesului de tranziţie, delatorii de altădată şi-au reluat acum îndeletnicirile, dar nu pentru a lovi în opoziţie - pentru că ea oricum nu contează - ci pentru a servi interesele politice ale celor două tabere de securişti pe care decembrie '89 i-a găsit pe poziţii adverse. Presa "independentă" şi de opoziţie a intrat şi ea în acest război ceauşist la fel de uşor pe cît se angajase pe vremuri elita intelectuală să susţină varianta aleasă de partea "progresistă" a fostei securităţi. Ca şi în perioada primelor guverne postcomuniste, adulatorii fostului dictator îşi fac jocul folosind orgoliile, frustrarea şi condeiele celor care au dorit schimbarea regimului dar n-au ştiut s-o valorifice la timp în avantajul lor. Campania pentru viitoarele alegeri începe deci din acelaşi punct în care a început lovitura de stat îmbrăcată de conjunctura istorică în hainele revoluţiei: serviciile secrete se luptă între ele pentru că fiecare şi-a ales deja candidatul, iar nouă nu ne rămîne decît o "alegere de rang doi". Nici unul dintre partidele parlamentare nu e atît de puternic, de curat şi de iubitor de democraţie încît să poată sta pe propriile picioare şi să nu aibă nevoie sau să nu îi fie frică de şantajul celor ce au tezaurizat dosarele de cadre, conştienţi că ele valorează la fel de mult ca şi conturile în valută deschise pe vremea cînd românul de rînd habar n-avea cum arată dolarul şi marca. Corida electorală are toate datele să fie un spectacol crud, fascinant pentru cineaşti ori pentru teoreticienii tranziţiei, dar inutil pentru cei din tribune şi dinainte "aranjat" pentru cei din arenă. Adică exact aşa cum a fost revoluţia însăşi, deşi în acest interval am avut Parlament şi promisiuni de privatizare, libertate de călătorie şi inflaţie, scandaluri de presă şi obsesia integrării în structurile occidentale, şansa de a compara, discerne şi înţelege ce se întîmplă cu noi şi ce se întîmplă în jurul nostru .

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

Cum se caută alternative

"PNŢCD şi CDR sunt gata în orice moment să preia guvernarea". "Deşi noi am fost şi suntem între cei mai atacaţi în mediile de informare şi am fi avut, poate, motive întemeiate să votăm pentru o asemenea sancţionare, considerăm că ceea ce a făcut maşina de vot a Puterii este un atac împotriva unei minime libertăţi democratice, aceea de a scrie", a declarat liderul ţărănist, Corneliu Coposu. (**Cronica română**, luni, 26 septembrie)

Republicanii propun crearea Alternativei Curate pentru România. Şedinţa Directoratului Naţional Executiv al Partidului Republican, desfăşurată sîmbătă în Capitală, a reprezentat declanşarea oficială a pregătirilor pentru cursa electorală, din care această formaţiune politică speră să iasă învingătoare. Preşedintele PR, dl. Lorin Fortuna, a arătat că acest partid neparlamentar s-a preocupat pentru realizarea unei alianţe a opoziţiei - Alternativa Curată pentru România - trimiţînd oferte la PDAR, Mişcarea Ecologistă şi A Treia Forţă, aceasta din urmă răspunzînd pozitiv. De la PDAR, PR a primit recent o propunere în care se arată că agrarienii agreează ideea unei alianţe cu republicanii, pe care îi sfătuiesc să adere la BUN. Însă această soluţie, în opinia dlui Fortuna, se împiedică de "obstacolul" PUNR, astfel că PR a pus condiţia finală: ori iese PUNR de la guvernare, ori PR a pus condiţia finală: ori iese PUNR de la guvernare, ori PR nu se aliază cu BUN. (**Cronica română**, luni 26 septembrie)

Membrii Comitetului Executiv CDR au fost primiţi cu entuziasm în satele din judeţul Ialomiţa. Ţăranii au remarcat dezinteresul Administraţiilor Locale şi Centrale care nici izlaz pentru animale nu le-au făcut, iar la asfalt, şcoală, spital nici nu s-au gîndit. Dl. Emil Constantinescu a afirmat: "CDR pune satul românesc şi agricultura în centrul preocupărilor sale. Vrem să refacem satul românesc. Vrem să distrugem monopolul Romcereal şi al Agroexport ca să nu se mai importe făină în loc să se cumpere grîul dumneavoastră". Ţăranii au cerut materialele de propagandă ale Convenţiei şi au solicitat reprezentanţilor Opoziţiei apariţii mai dese pe micul ecran. (**România liberă**, luni 26 septembrie)

Săptămîna viitoare Comitetul Director va discuta oportunitatea rămînerii în patrulater. Cadre din conducerea PSM, împreună cu preşedintele partidului, Ilie Verdeţ, au efectuat săptămîna trecută o serie de deplasări în judeţele Iaşi, Suceava şi Botoşani, în vederea cunoaşterii amănunţite a stării reale de lucruri în domeniul vieţii sociale. Ion Sasu, vicepreşedinte al partidului, a afirmat la conferinţa de presă de ieri că, în baza celor constatate, PSM îşi reiterează poziţia conform căreia "nu susţine, în orice condiţii, orice forme de privatizare, ci doar pe acelea ce permit redresarea unităţilor economice" şi care să asigure "menţinerea şi chiar suplimentarea locurilor de muncă". (**Curierul naţional**, luni 26 septembrie).

Liderii PNŢCD îl acuză pe primarul Halaicu că n-a făcut decît să se îmbogăţească. De notat că atacul la adresa primarului general, membru al unui partid care e partener politic în CDR al PNŢCD, survine pe fondul unei nemulţumiri în Aianţă vizavi de rezultatele aleşilor locali ai CDR, al cărei purtător de cuvînt s-a făcut recent Emil Constantinescu, preşedintele său. Acesta a declarat la întîlnirea zonală a CDR de la Slobozia că "mulţi dintre cei pe care i-am sprijinit în administraţiile locale ne-au trădat total speranţele" şi a încredinţat că CDR îşi va recruta cu maximum de vigilenţă viitorii candidaţi, încheind cu aceştia un contract "clar" de îndatoriri şi obligaţii. (**Adevărul**, luni 26 septembrie)

Liderii Uniunii au început să se teamă de pierderea legăturii cu masele. Apatia domneşte în sînul maghiarilor din România şi doar gafele politice ale lui Laszlo Tokes mai dau cîte o pată de culoare activităţii UDMR. (**Adevărul**, 26 septembrie)

Viorel Hrebenciuc va candida pe listele de deputaţi ale PDSR Bacău. Secretarul general al Guvernului, Viorel Hrebenciuc, a participat la Conferinţa municipală a PDSR Bacău. În cadrul conferinţei de presă, organizată după şedinţă, Viorel Hrebenciuc a declarat că va candida pentru Camera Deputaţilor pe listele organizaţiei băcăuane. Cu acelaşi prilej, secretarul general al Guvernului a precizat că, în prezent, se ocupă de pregătirea campaniei electorale a PDSR pentru alegerile locale. (**Vocea României**, luni 26 septembrie)

Stenograma discuţiilor secrete de la Conferinţa Zonală a CDR de la Slobozia. După ce a atras atenţia reprezentanţilor filialelor CDR Brăila, Buzău, Galaţi, Călăraşi, Constanţa, Prahova, SAI, Tulcea şi municipiul Bucureşti că imaginea Convenţiei pe plan local se reflectă, bună sau rea, şi pe plan naţional, Emil Constantinescu a prezentat un plan de acţiune în cinci puncte, menit să conducă la victoria în alegerile locale din februarie 1996. Acestea sînt: 1) Acţiunea "15.000 cadre pentru structurile viitoarei puteri CDR"; 2) Acţiunea "14.000 de delegaţi la centrele de votare"; 3) Acţiunea "Numărarea paralelă a voturilor"; 4) Acţiunea "Militanţi ai partidelor şi formaţiunilor CDR"; 5) Acţiunea "Crearea impresiei de forţă şi de fermitate". (**Ziua**, luni 26 septembrie)

Preşedintele PDAR, Victor Surdu, dezminte că are de gînd să coalizeze cu PDSR. Victor Surdu, preşedintele PDAR, ne-a făcut ieri o precizare despre informaţia difuzată de senatorul PDSR, Ion Solcanu, potrivit căreia PDAR pregăteşte o coaliţie cu PDSR: «Prezenţa mea la Iaşi a avut ca obiect însoţirea delegaţiei de medici italieni, condusă de profesorul Giovanni Sana, în vederea modernizării Spitalului "C.I.Parhon" la nivel occidental şi reducerea la maxim a cazurilor de mortalitate». (**Evenimentul zilei**, luni 26 septembrie)

Adrian Păunescu se bate cu Joe Cocker pentru spaţiu la TV. (**Libertatea**, luni 26 septembrie)

De jur împrejur...

Radicalizarea centrului

Una din temele majore ale campaniei electorale a lui Jacques Chirac a fost cea a necesităţii redefinirii peisajului politic francez: dreapta şi stînga - formaţiuni tradiţionale - nu au soluţii de reînnoire ci doar de cîrpire, ale marilor disfuncţii create de evoluţia modernă a societăţii. După 14 ani de preşedinţie socialistă, care teoretic ar fi trebuit să contribuie la diminuarea diferenţelor, s-a putut constata nu numai că numărul săracilor a sporit, dar că s-a creat o mare categorie de oameni - "excluşii" - care ies din sistem, pe care nu-i apără nici o lege iar ei nu respectă nici o regulă. Diagnosticul a fost corect, dar după cum o dovedesc cele patru luni care au trecut de la victoria în alegeri, statul major al preşedintelui nu are soluţii concrete pentru rezolvarea problemelor ridicate de şomajul de lungă durată, de situaţia explozivă din cartierele periferice, de imigraţie, de situaţia considerată precară a învăţămîntului, de proasta funcţionare a aparatului birocratic şi corolarul ei - corupţia. Protestele provocate de reluarea experienţelor nucleare în atolul Mururoa şi justificările puterii nu izbutesc - cu toată zarva mondială - să facă neobservată neputinţa guvernului Juppé de a produce o reformă de substanţă a sistemului: Chirac a vorbit despre "fractura socială" şi despre necesitatea solidarităţii, dar statul său major este prea legat de interesele şi soluţiile tradiţionale ale dreptei pentru a putea inova. Lozincile campaniei electorale n-au devenit un program politic şi faptul că preşedintele a obţinut majoritatea voturilor cu un discurs care-i aparţinea doar sentimental, nefiind însuşit şi de echipa lui, se plăteşte acum nu numai printr-o dramatică scădere a cotei lui Chirac în sondaje, ci şi prin redirijarea militanţilor politici spre extreme. Centrul pentru care se dau de obicei marile bătălii electorale se radicalizează şi vocea majorităţii care pînă nu de mult era tăcută începe să se facă auzită.

Regruparea este vizibilă şi în pregătirea prezidenţialelor de la anul din Statele Unite. Victoria Partidului Republican în alegerile pentru Congres din 1994 este minată de afirmarea unei drepte religioase integriste, antietatiste, care se înarmează - la propriu - pentru momentul cînd nu-şi va putea impune principiile pe cale legală. Virtualii candidaţi la preşedinţie care i-ar putea reprezenta n-au însă nici o şansă pe plan naţional, iar moderaţii (cele mai multe şanse pare a le avea actualul preşedinte al Senatului, Robert Dole) nu vor fi susţinuţi de baza partidului. Nici la Democraţi situaţia nu e mai clară: bilanţul lui Clinton e mai pozitiv decît vor s-o recunoască adversarii săi, enervaţi însă şi derutaţi de capacitatea lui de a afirma astăzi exact contrariul a ceea ce susţinuse cu hotărîre ieri, de temporizarea deciziei, de obiceiul lui de a se sfătui la infinit, ba cu consilieri, ba cu universitari, ba cu prieteni, ba cu soţia.

Eventualitatea unui candidat independent este analizată pe toate feţele: precedentul creat de Ross Perot a dovedit că, chiar cu mulţi bani, alegerile nu pot fi cîştigate de absenţa unor structuri de partid în teritoriu. Şi cel mai plauzibil candidat independent, generalul Colin Powell - copilul negru din Bronx care a ajuns şef al Statului-major interarme în timpul războiului din Golf - ezită: dacă să candideze, şi dacă împins de prieteni şi de sondaje să li se alăture Republicanilor, sau să se prezinte ca independent. Ca persoană, Powell are multe şanse de partea lui: vine din afara politicii, biografia lui este o expresie a perenităţii "visului american", discursul lui este o bună combinaţie de forţă şi măsură, de devotament faţă de valorile tradiţionale şi de respect pentru individ: "Avortul este o problemă a femeii, a medicului ei, a familiei ei, a conştiinţei ei şi a Dumnezeului ei" (72% dintre americani îl aprobă); "Cred în dreptul de a poseda o armă, dar ea trebuie înregistrată după o anume verificare" (69% consideră că aşa e corect). "Nu sînt împotriva unui moment de tăcere în care elevii să se roage în gînd, dar sînt împotriva unei legi care să impună obligaţia rugăciunii (69% dintre americani sînt de acord). După cum o dovedesc aceste cifre, centrul nu este atît de radical pe cît susţin analiştii politici, ci doar dornic de un reprezentant care să aibă puterea de a fi moderat. Dezamăgirea faţă de candidaţii partidelor tradiţionale şi neîncrederea faţă de promisiunile lor sînt determinate de grupurile de interese care îi susţin.

Pe curentul de simpatie creat pentru Powell, Ross Perot anunţă crearea Partidului Independent care să capteze voturile celor 70% dintre americani, nemulţumiţi atît de Democraţi cît şi de Republicani. S-ar putea ca această iniţiativă să constituie o "revoluţie" în politica americană. Dar dacă se va înfiinţa, e mai probabil că nu peste mult timp în sînul lui vor apărea moderaţii şi radicalii, din lupta cărora se va degaja un nou centru nemulţumit. Problema este cît de radicale vor fi mijloacele prin care se va impune moderaţia.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Cam de două ori pe săptămînă (rar, ce-i drept) îl vizitez pe bunicul meu. Nu mă ia pe genunchii lui să mă mîngîie (ar fi, evident, greu); nu îmi dă bomboane, ci un fel de fiertura fierturilor, în care plutesc de toate; nu doarme cu motanul pe genunchi, deşi o pisică există, pe undeva, dar n-are voie în casă. Nu se gîndeşte aiurea, şi nici (prea des) la trecut: bunicul meu mă informează. El ascultă zilnic B.B.C.-ul şi Europa liberă, precum şi vocile unor vecine spicuind din presă (căci nu mai vede bine).

Datorită lui şi a prietenilor săi am înţeles cîte ceva din problemele şi mentalitatea pensionarilor. Am înţeles de pildă, că depinde de fiecare bătrîn în parte dacă la vîrsta venerabilă ajunge nebun sau înţelept. Sau că proporţia celor două poate varia incredibil la persoanele ieşite din inima lucrurilor. Aş fi vrut ca numărul de revistă dedicat vîrstei a treia să fie capabil să lămurească paradoxurile celor cărunţi: cum, de pildă, deşi o duc aproape cu toţii mizer, bunicii noştri reuşesc, în spiritul lui Hagi Tudose, să pună banii lunar la ciorap, ajungînd să aibă milioane la C.E.C.? Cum de pot să-l privească admirativ, cu un ochi, pe Regele Mihai, în timp ce cu celălalt să soarbă ameţitoarele ctitorii ale lui Ceauşescu? Cum de, în timp ce cîrcotesc de tot şi de toate, odată ajunşi în faţa urnelor pot să voteze doar invariabil? şi lipsit de imaginaţie? De ce, în timp ce după Revoluţie, spun că viitorul e al tinerilor, cînd se întîlnesc cu aceştia faţă-n faţă pe stradă reacţionează ca două tabere adverse?

Paradoxuri care, cred eu, capătă mai multă gravitate datorită faptului că vîrstnicii, cu toate mentalităţile şi problemele lor, deşi reprezintă cam o pătrime din populaţia ţării, sînt, în general, excluşi din viaţa socială. Aici apare un alt paradox: grosul bunicilor sînt lăsaţi să cugete la gura sobei, în timp ce cîţiva dintre reprezentanţii lor mai înfipţi conduc, din Guvern sau Parlament, "destinele neamului". Primii intră în categoria de "pensionari", care pare să fi căpătat deja o tonalitate peiorativă, pentru care ceilalţi nu se prea înghesuie să militeze. Lor nu li se spune "pensionari".

Aceşti pensionari nu mai corespund în aproape nici un fel clişeelor literare idilice. Prost îmbrăcaţi, ilustrînd ridicol modele diverşilor ani, bătrînii mai pot fi văzuţi tîrînd sacoşe prin metrouri. Vremea de fiere în care pensionarii erau lideri de opinie ai cozilor a trecut şi ea. La cozile pentru lapte, unicele care le-au rămas, sînt numai ei între ei. Singurul rol social general recunoscut care le-a rămas este unul strict intern, la scară familială : cel de bunic de serviciu.

Destul, însă, cu patetismul - căci patetismul pare să-i fi cuprins şi pe majoritatea colaboratorilor revistei, care, aproape la unison, au făcut cu toţii portrete duioase ale unor bunici mai mult sau mai puţin personali. Numai bunicii noştri scapă, pentru fiecare din noi, de eticheta "pensionar". Restul fac parte dintr-o lume mizeră, dar străină.

Pe bătrîni, în general, îi considerăm altă specie: ori o pitorească tolbă de amintiri, ori o victimă a inechităţilor sociale. Poate avem această tendinţă şi datorită apartenenţei la epoci diferite. În bine sau în rău, bătrînii sînt asociaţi unor lumi trecute. De aceea îmi doresc ca prin acest număr, dacă nu să lămuresc paradoxurile sus-menţionate, măcar să demonstrez că bătrînii nu sînt altceva decît imaginea oricăruia dintre noi proiectată în timp. **(I.P.)**

Cuvinte pentru îmblînzit bau-bau-ul

Spui "bătrîneţe" şi-ţi apar în minte tot felul: bunicuţi duioşi, rotofei din cartea de citire, bătrînei neajutoraţi din povestirile educative cu pionieri care-i ajută să traverseze strada, mămăiţe de la ţară, zgripţuroaice, Babe-Cloanţe, vrăjitoare rele şi urîte, babe bisericoase cu basmale negre pe cap, decrepiţii, avarii şi momîile din literatură, şefii comunişti încostumaţi, îmbătrîniţi de funcţii, vanitate şi compromisuri, profesorii gaga, pensionarii din vremea comunismului făcînd cozi cu vitejie, regii bătrîni sau babele şi moşii din basme care aşteaptă zadarnic să li se nască un copil, bătrînul lui Bergman din *Fragii sălbatici*, bătrînica trăznită a lui Capote din *Harfa de iarbă*, care stă cocoţată într-un copac, bătrînul din *Gerontion*-ul lui T.S. Eliot (*"Iată-mă – un moşneag într-o lună secătuită"*), autoportretele de bătrîneţe ale lui Rembrandt, capetele de bătrîni de Leonardo da Vinci, *Femeia bătrînă*, masculinizată (un fel de hermafrodit bătrîn), simiească a lui Quentin Massys, bătrînele grotesti, sulemenite şi scheletice ale lui Ensor, spectrele sinistre din *Capriciile* lui Goya, băbuţele lui Harms care tot cad pe fereastră sau domnii în vîrstă din limerick-urile lui Edward Lear (*"Un vîrstnic om era, în Woking,/ Pervers şi totdeauna shocking"*). Îţi vin în minte figurile bătrînilor din azile, fragili şi timizi ca nişte copii sau ale celor care stau la un colţ de stradă aşteptînd, fără să ceară ceva; sau figurile doamnelor în vîrstă, foste frumuseţi, care nu vor să-şi accepte urîţenia şi-şi dau cu pudră multă, cu fard de obraz violent, îşi vopsesc aiurea părul sau îşi creionează sprîncenele, femeile astea cu mutră de clown trist de care-ţi pare aşa rău şi pe care le admiri pentru voinţa lor de a fi frumoase (chiar dacă voinţa asta duce la nişte măşti jalnice). Îţi vine în minte curajul unor fiinţe celebre în tinereţe care şi-au asumat cu demnitate şi mult curaj bătrîneţea: o Bette Davis, să zicem, peste care anii au lăsat urme grele, dar care a rămas cuceritoare, inteligentă şi extraordinar de haioasă la o vîrstă înaintată. Îţi vin în minte cuvintele lui Eugen Ionescu: *"Sînt atît de bătrîn, atît de bătrîn. E de necrezut. E ridicol"*. Sau povestea lui Fellini despre un vecin de-al lui care era obsedat să nu îmbătrînească şi care dădea buzna cu capul înainte în propriul lui apartament ca să simtă dacă nu cumva mirosea înăuntru a bătrîn. Şi apoi chiar cuvintele lui Fellini la 64 de ani: *"Mda, am şaizeci şi patru de ani. Mi-o repet adesea ca să mă conving, apoi rămîn parcă ascultînd, cu urechea cufundată în mine, încercînd să simt ce s-a schimbat, ce s-a ruginit, ce s-a deformat de lovituri, în rezumat, ce simte şi ce gîndeşte cineva care are şaizeci şi patru de ani"*. Sau chipul îmbătrînit prematur al minunatului Antonin Artaud. Inadmisibil!

Sfîrşitul nostru de secol e marcat de o semnificativă mutaţie psihologică şi socială în ceea ce priveşte graniţele de vîrstă: copilăria pare mai scurtă decît altădată (la fel adolescenţa), iar bătrîneţea e împinsă tot mai departe, căpătînd un alt conţinut. Zeul absolut al timpurilor noastre este adolescenţa. În *Înfrîngerea gîndirii*, Alain Finkielkraut vorbeşte despre o răsturnare a mentalităţilor, *"marea revoluţie culturală a epocii postmoderne" ("nu tinerii sînt cei care pentru a scăpa de lume se refugiază în identitatea lor colectivă, lumea este cea care aleargă pierdută după adolescenţi")*. Atitudinea filozofului francez faţă de acest mit e mai degrabă mefientă, el echivalînd, într-un fel, întinerirea generală cu un *"triumf al prostiei"*. Nu ştiu cîtă dreptate are. Înclin să cred că greşeşte. Avem de-a face cu o resuscitare a vechiului mit al eternei tinereţi (pe care Finkielkraut o vede mai degrabă ca pe o nouă dictatură). Nu văd nici un rău în dorinţa oamenilor de a fi, de a părea mai tineri. În fond şi la urma urmei, un bătrîn nu e altceva decît un biet tînăr condamnat de vechi mentalităţi şi prejudecăţi să fie (să se comporte) altfel decît ceea ce e: nu un bătrîn, ci el însuşi.

Mitul tinereţii în varianta sfîrşitului de secol nu mi se pare nici agresiv, nici demoniac, faustian, nici terorizant sau frustrant. Poate că el va ajuta la dizolvarea tradiţionalului conflict între generaţii, la sfîrşitul "luptei" dintre bio-clase.

E pe cale de dispariţie (sper) tipul bătrînului ursuz, conservator, inflexibil, împăiat de prejudecăţi. Îmi imaginez că peste patruzeci de ani tinerii de atunci vor asculta cu plăcere C.D.-urile bunicilor lor, foştii hipioţi. Mă gîndesc la cei cu zece ani mai mari decît mine, ahtiaţii după Lennon, Janis Joplin, Jim Morrison, Simon & Garfunkel. E cu putinţă să ajungă vreodată nişte bătrîni ursuzi şi acriţi? Poate că e o întrebare pe care şi-o pune fiecare generaţie în parte, nu ştiu. Important e cum ajung să răspundă, în planul realităţii, acestei inevitabile ameninţări. Mă întreb dacă cei de vîrsta mea, cei mai tineri decît mine, fanii *Nirvanei*, ai lui *Bjork* sau *Guns n'Roses* vor fi vreodată nişte bătrîni rigizi, invidioşi pe tinereţea celor mai tineri decît ei. Parcă văd două băbuţe, foste rockerite, uitîndu-se cu nesaţ, oftînd şi dînd din pantoufle în ritmul bătrînei *Metallica*. Sau nişte moşneguţi dîndu-se-n vînt după vechiul, bătrînul *AC/DC*, cu un pepsi dintr-o nouă generaţie lîngă ei.

Totul e simplu şi frumos cînd "eseizezi", cît timp bătrîneţea nu e decît o ficţiune, un BAU-BAU foarte îndepărtat şi, deci, inofensiv. N-ar avea rost să scriu despre mizeria bătrîneţii cu tot cortegiul ei de umilinţe, degradări, resemnare, singurătate şi aşteptare. Sălbatica bătrîneţe trebuie îmblînzită. E bine să te uiţi în întunericul minţii, din cînd în cînd, ca leac de frică, la gorgona asta pietrificatoare. E bine să-ţi creezi o strategie ca să nu te-nhaţe pe neaşteptate haina bătrîneţe. E o mare şansă pentru cei care ajung să trăiască ani mulţi ca tinerii care au fost să se înţeleagă cu bătrînii care sînt. În înţelepciunea ta de bătrîn să-ţi aduci aminte de cuvintele atribuite lui Hermes Trismegistul: *"Adună în tine senzaţiile a tot ceea ce există, cele ale focului şi ale apei, uscatului şi umedului, imaginîndu-ţi că eşti în acelaşi timp peste tot, pe pămînt, în mare, în cer, că nu eşti încă născut, că eşti în pîntecul matern, că eşti adolescent, bătrîn că eşti mort, că eşti dincolo de moarte"*.

Cred, într-un fel, că pentru cîţiva fericiţi bătrîneţea e o şansă de a ieşi cumva din timp şi de a înţelege astfel toate timpurile. Să înţelegi toată povestea asta cu viaţa ta şi cu tine, fără nostalgii sau amintiri consolatoare. Bătrîn şi tînăr în acelaşi timp.

În ultimul an de viaţă, bunicul aproape că nu mai vorbea. Mă gîndeam că trebuie să fie obosit sau foarte plictisit. Apoi am realizat că în înţelepciunea lui devenise foarte, foarte pretenţios. Era atent numai dacă auzea lucruri extraordinare. Vorbea numai dacă îl întrebam ceva cu adevărat interesant. Bunica mea, care o viaţă întreagă ne sedusese pe toţi cu poveştile ei, în ultimii ei ani tăcea mult, cu privirea în gol. Era foarte lucidă, dar absentă şi în acelaşi timp preocupată de ceva care mă depăşea. Parcă plutea. Rămîne pentru mine un mister ce o fascina pe ea atîta încît nici nu mă mai vedea pe mine, ascultătoarea ei cea mai fidelă, pentru ce, pentru cine mă părăsise.

"O, bătrîneţea nu e ce-ţi închipui" – mi-a spus odată un prieten poet de aproape 80 de ani, un înţelept adevărat, aşa cum numai în cărţi mai întîlneşti. "Să nu-ţi fie frică de bătrîneţe, dacă o fi să ajungi acolo (şi, într-un fel îţi doresc să ajungi). Se duc cuvintele ca nişte bolovani, rămîn stările. Şi e foarte bine, e foarte limpede. Începi, în sfîrşit, să înţelegi".

Acum am să povestesc ce i s-a întîmplat unui prieten de-al meu. S-a dus în vizită la o rudă foarte în vîrstă şi foarte bolnavă care zăcea de cîteva zile la pat, refuzînd să mănînce. Toţi cei din jur îl tratau ca pe un muribund cu minţile rătăcite şi vorbeau tare despre asta, îşi tot dădeau cu părerea. Prietenul meu a vrut şi el să verifice dacă persoana mai are puterea să recunoască pe cineva cunoscut. *"Cine sînt eu, tataie?"* – l-a întrebat. Bătrînul n-a spus nimic uitîndu-se ţintă la el. *"Cine sînt eu?"* – a insistat prietenul meu. *"Un prost"* – a venit prompt răspunsul spre stupoarea tuturor. Morala: pelicanul sau babiţa.

Simona POPESCU

© C. Bumbut

Mitică şi vîrsta a III-a

Zilele trecute, pe cînd mă aflam cu echipa de filmare la vînătoare de Mitici într-unul din cartierele Micului Paris, am fost apostrofat de un bărbat tînăr, cu servietă diplomat şi ochelari aurii cu ramă subţire: "Ce ai, domnule, cu bieţii pensionari? Profiţi de incultura pe care au moştenit-o din anii dictaturii şi le întinzi tot felul de perfide capcane lingvistice... Aşa te-au învăţat pe dumneata părinţii, să-ţi baţi joc de oamenii în vîrstă?"

Şi pentru că descărcarea de furie i s-a părut tînărului cu servietă diplomat insuficientă, mi-a mai strigat cu năduf în final: "Comunistule!"

Tocmai mă pregăteam să-i răspund individului cu capsa pusă, cînd cetăţeanul de vîrsta a III-a, cu care discutam despre necesitatea folosirii sextantului în viaţa de zi cu zi (**"Eu nu mai am nevoie, păcatele mele, de sextant la vîrsta mea, dar pentru tinerii care îşi încep acum viaţa sexuală instrumentul acesta consider că este indispensabil".**) a sărit întru apărarea mea **"De ce te legi donîle de domnu' Gaiţă? Dînsu'e singurul care ne mai ascultă păsurile".**

O bătrînică, uşor adusă de spate datorită nepoţelului pe care-l purta pe umeri, a continuat: **"Degeaba ai servietă diplomat că n-ai nici un pic de diplomaţie. Domnu' Gaiţă îşi face doar meseria. Pune şi dînsul nişte întrebări şi cine vrea răspunde, cine nu, nu".**

"Voi ăştia tinerii nu-l lăsaţi pe domnul preşedinte Iliescu să lucreze, cu mitingurile şi demonstraţiile voastre. Ce vreţi voi să demonstraţi? De ce nu plecaţi din ţară dacă nu vă convine să ne putem bucura şi noi de o bătrîneţe liniştită?"

Vocea din urmă a fost a unui pensionar care se întorcea de la piaţă cu o sacoşă plină cu sticle de bere goale. Tot el a continuat: **"Lăsaţi-i domnu' Gaiţă pe ăştia care ne tulbură liniştea şi filmaţi-mă şi pe mine că eu sînt la curent cu tot ce se întîmplă în lume la ora asta şi pot să vă răspund la orice întrebare".**

Tînărul cu servietă diplomat şi ochelari aurii cu ramă subţire îşi făcu o cruce cît toate zilele şi plecă înjurîndu-mă mai departe, fără să ştie că ne aflam de aceeaşi parte a baricadei: amîndoi eram nişte oameni pentru neliniştea pensionarilor.

Viorel GAIŢĂ

Bunica se pregăteşte să intre în grevă

"Se întinde noaptea, peste tot aceeaşi."
Ivo ANDRIC

S-a născut în 1913, în timpul războiului balcanic. Ai ei au primit pămînt în Cadrilater şi, cînd avea doar un an, s-a mutat acolo. Apoi, în 1916, a ajuns în Moldova într-o căruţă plină de copii refugiaţi. După război, a venit în Bucureşti, a mers la pension şi la 18 ani s-a căsătorit cu un bărbat de treabă cu vreo zece ani mai bătrîn decît ea. A avut o casă frumoasă nu departe de centrul Bucureştiului, cu grădină şi cu fîntînă în curte. Sîmbătă ieşea cu soţul la şosea sau la restaurant. Vremurile erau bune, lefurile creşteau, aşa că a făcut şi copii. Cînd a venit războiul în 1940 nici n-a simţit. Doar cînd i s-a întors un vecin de pe Frontul de Est şi i-a povestit despre ruşi şi despre grozăviile din patria comunismului i s-a făcut frică. În 1944 se refugia din nou, undeva în Bărăgan. Acolo a prins-o şi venirea Armatei Roşii. S-a ascuns prin pivniţe cu copiii după ea, era încă femeie tînără, şi soldaţii sovietici erau cam sălbateci. Cînd s-a întors la Bucureşti, şi-a găsit casa devastată şi niciodată n-a aflat de cine. Cineva de la ea de pe stradă, magazioner undeva la o uzină, devenise lider comunist şi a tras de soţul ei să se înscrie, dar soţul ei n-a vrut. Că el l-a votat mereu pe Maniu şi n-o să se schimbe la bătrîneţe. Maniu a intrat în închisoare fiindcă avea înţelegeri secrete cu anglo-americanii şi soţul ei a rămas fără servici, aşa că a început să muncească ea. Şi-apoi copiii. Noaptea stătea la cozi, ziua mergea la servici, unul dintre băieţi s-a îmbolnăvit de frig, un altul s-a însurat şi a fugit de-acasă, fata a intrat în UTC şi a plecat voluntară pe şantierele tineretului. Într-o toamnă rece, soţul ei a murit de inimă rea, fiindcă a înţeles că n-o să vină americanii. A mai muncit nişte ani, copiii au început să se ajungă, a început să mai aibă nişte bani. Asculta Europa Liberă, dar nu ştia exact de ce. De fapt, poate fiindcă mereu îl iubise pe Regele Mihai. Şi acum, cînd era interzis, ţinea ascunsă în casă o fotografie mică a acestuia în uniformă de gală şi călare pe un cal alb. La începutul anilor '60, s-a întors din închisoare un vecin care fusese militar în timpul lui Antonescu şi nevasta lui i-a povestit ce i s-a întîmplat pe acolo şi i-a spus că bărbată-su nu mai e om întreg, că se trezeşte noaptea din somn şi plînge ore în şir. Cînd a venit Ceauşescu la putere, ea s-a bucurat foarte tare fiindcă era oltean ca şi părinţii ei şi chiar în timpul unei vizite a noului secretar general într-o piaţă a apucat să-i strîngă mîna. Între timp a ajuns bunică. S-a mutat într-o casă mai mare, cu unul dintre băieţi şi a început să-i poarte de grijă nepotului. Era bine, copiii aveau poziţii înalte, aveau mîncare, îşi luaseră şi televizor, şi maşină. Apoi s-au întîmplat foarte multe. Ceauşescu a luat-o razna, a scos-o la iveală pe Elena, care era foarte rea, a pornit-o aiurea prin lume şi-a cam început sărăcia. Fata ei, care fusese de mică o comunistă convinsă, s-a căsătorit cu un evreu şi a plecat definitiv din ţară. Din cauza asta, băieţii au avut probleme la servici, unul dintre ei era să-şi piardă slujba. Dar au trecut şi astea, şi a venit cutremurul din '77, cînd a zis că Dumnezeu e mare şi că nici bombardamentele americanilor, nici cutremurul din '40 n-o speriaseră aşa de tare. Cînd Ceauşescu a dărîmat Biserica de la Sfînta Vineri, ea a crezut că se va termina lumea, mai ales că la biserica aceea mergea de cînd era mică. Dar nu s-a terminat şi Ceauşescu a mai dărîmat şi alte biserici, a dărîmat şi case, la ea pe stradă avea un vecin a cărui soră s-a sinucis din cauza asta. Iarna era frig, mîncarea se găsea greu. O dată a stat o noapte întreagă să ia zahăr şi ulei, împreună cu băiatul mai mic, care se apucase să înjure regimul în gura mare de i-a fost frică mai multe săptămîni că o să vină cineva să-l ridice. Nepoţii îi creşteau, aveau apucături ciudate, fumau pe ascuns, umblau cu fete încă din prima clasă de liceu, ascultau muzică zgomotoasă, şi toţi sperau să-i cheme fiica dincolo şi să nu se mai întoarcă. În decembrie 1989, a tremurat în casă, de frica alor ei, care erau toţi pe afară. Baieţii, nurorile, nepoţii. Dar au scăpat întregi. Cînd l-au împuşcat pe Ceauşescu ei i-a fost milă, dar n-a avut curaj să spună nimic, fiindcă toţi din casă erau foarte aprinşi. În lunile care au urmat, a avut parte de nişte certuri cumplite, băieţii erau cu Iliescu, iar nepoţii mergeau în Piaţa Universităţii. Cînd au venit minerii şi l-au bătut pe unul dintre nepoţi, toată familia s-a adunat, dar iar n-a fost nimic grav. Deşi şi acum mai ţine poza cu Regele Mihai în vitrina de lîngă pat, acolo unde sînt pozele nepoţilor, ei îi place de Păunescu, fiindcă vorbeşte frumos de părinţi şi de istorie. La vot nu s-a dus. Se săturase de cozi. S-a mai liniştit cînd a văzut că băieţii ei s-au împăcat cu nepoţii şi că nu prea mai discută politică. Politică din care chiar nu mai înţelege nimic. Prea multe nume, prea multe partide... Înainte vreme era mai simplu. Cînd nu erau liberalii erau ţărăniştii şi invers. Plus că a şi îmbătrînit foarte tare. O doare spatele, o dor picioarele... Dimineaţa de-abia coboară din pat să facă ceaiul şi să prepare micul dejun. Dacă apucă anul 1996, va merge la vot, numai să-i facă pe plac nepotului, care o bate la cap de trei ani cît de important e votul ei. I-a împuiat capul cu poveşti despre corupţie, despre furturi, despre ruşi şi despre spioni. Din cînd în cînd mai citeşte ziarele, dar ochii îi obosesc repede. Se mai uită la jurnal la ora opt, dar mai mult preferă serialele. Şi uneori noaptea visează. Ce? Asta, eu, autorul acestor rînduri, probabil n-o să ştiu niciodată.

Bogdan TEODORESCU

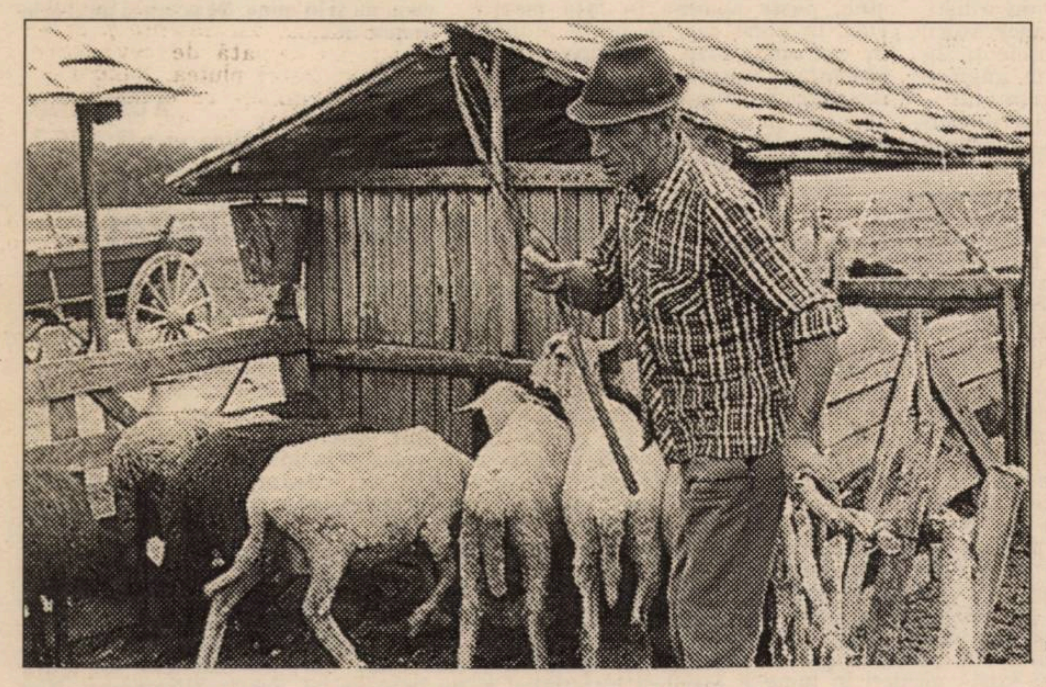

© A. Ionescu

Buni, nebuni, rebuni...

Între cele trei categorii de personaje care populează viaţa politică a unei ţări, *rebunii* reprezintă fără îndoială *vîrsta a treia*. Este evident că nu mă refer aici la o vîrstă biologică, ci la una a competenţelor.

Putem să observăm în această clasificare că există oameni politici (e drept, foarte puţini), care nu trec niciodată de *tinereţea* creatoare: au fost, sînt şi vor fi totdeauna *buni*. Aceasta înseamnă că, printr-o ciudată particularitate a vieţii politice, un Bălcescu sau un Gandhi nu pot avea idei învechite, nu pot lua atitudini de circumstanţă şi, mai ales, datorită energiei specifice tinereţii lor veşnice, nu pot fi opriţi decît privîndu-i brutal de libertate, sau de viaţă.

În ce priveşte categoria *nebunilor*, adică a celor care *nu mai sînt buni*, aceasta este cea mai spectaculoasă şi constituie subiectul predilect al unei întregi literaturi, de la romanele de aventuri, trecînd prin lucrările de istorie, pînă la tratatele de medicină.

Printr-o ciudăţenie a etimologiei cuvîntului *nebun*, deşi termenul, fiind foarte vag, se referă la o *foarte largă* gamă de neconcordanţe cu situaţia ideală, totuşi el a rămas şi este utilizat *exclusiv* pentru acele persoane care *au idei aberante şi insistă să le pună în practică*. Ceea ce vrea să zică pînă la urmă că, din punctul de vedere al simţului comun, chiar dacă suferi de ficat, faptul că te comporţi ca şi cum ai fi în continuare *bun* vine tot de la cap. În politică lucrul acesta este şi mai evident, dacă ne gîndim la toţi acei bolnavi care ne-au guvernat şi poate chiar o mai fac (ceea ce arată că nici cu noi ceilalţi nu este în regulă ceva).

Pe scara vîrstei competenţelor politice, a fi *nebun* reprezintă o jalnică *maturitate*, exprimată prin uzură avansată, mai ales morală, şi este cea mai la îndemînă după cît se pare. Tragic este că poţi fi *nebun* fără să fi fost vreodată *bun*, adică fără să fi parcurs măcar fulgerător o tinereţe, instalîndu-te direct în această *vîrstă a doua* şi trăind cu impresia liniştitoare că ea constituie regula, normalul.

Vîrsta a treia, adică cea de la care am început aceste consideraţii, o constituie *rebunii*. Oamenii politici *rebuni* sînt cei care se străduiesc să redevină competenţi şi deci competitivi. Este interesant de observat că ceea ce îi împinge brusc spre un astfel de efort (lăudabil în sine), este teama că lumea se schimbă fără ei şi porneşte într-o direcţie pe care nu o bănuiau.

Rebunia este deci un fenomen al societăţilor în tranziţie şi are din acest motiv trăsături specifice care, privite cu oarecare detaşare, pot fi amuzante.

Regula de aur este aceea că: şansa de a deveni *rebun* este direct proporţională cu perioada în care ai fost vreodată *bun*. De aceea, disperarea celor care nu se ştiu a fi fost *buni*, măcar într-un moment al vieţii lor, generează în perioada de tranziţie o etapă incipientă de *restauraţie*, adică o tentativă de readucere (prin oameni, dacă istoria nu mai permite altfel) a cadrului în care ei funcţionau normal. *Rebunia* lor este deci o *renebunie*.

Cei care au însă ceva de recuperat, cei care pot redeveni competitivi, deci *buni*, pentru că au mai fost astfel, pot în această vîrstă a treia a *rebuniei* să redevină, paradoxal, tineri din punct de vedere politic. La urma urmelor, în politică precum în dragoste, nu se poate să îmbătrîneşti mai frumos decît întinerind.

Eugen VASILIU

Despre vîrsta a treia, cifre

Dacă un bătrîn este un om în vîrstă de peste 65 de ani, atunci în România trăiesc azi ceva mai mult de 2,5 milioane de bătrîni. Ei reprezintă cam 15% din populaţia adultă. Sînt puţini, dacă privim lucrurile aşa (în alte ţări, ei ajung să reprezinte peste 30% din adulţi). Cei mai mulţi dintre ei trăiesc la ţară. Acolo, ei depăşesc a cincea parte din populaţie.

Marea majoritate sînt pensionari. La sfîrşitul lui 1994, pensia medie (neluînd în calcul agricultorii) era de 67.000 lei şi puteai cumpăra din ea 308 ouă. Cu doi ani înainte, fusese 12.000 lei, adică 373 de ouă. Asta în medie. Cei din agricultură aveau la sfîrşitul lui '94, tot în medie, 14.212 lei. Dar cine cumpără ouă, la ţară?

Din cînd în cînd, mor. La început, mai puţin: între 65 şi 69 de ani, în fiecare an, unul din 33 ne părăseşte. Apoi, din ce în ce mai des: din cei care au trecut de 85 de ani, în toamna asta, unul din patru mănîncă struguri pentru ultima oară. Acesta ar fi adevărul statistic. Adevărul de viaţă e că unii sînt prea bolnavi ca să o facă, sau strugurii sînt prea scumpi pentru pensia lor, sau pur şi simplu nu are cine să se ducă pînă în piaţă.

În limba demografilor, moartea se cheamă deces şi face parte din ceva ce se cheamă mişcarea naturală a populaţiei. Ca şi naşterea, căsătoria, divorţul. Dar astea îi privesc mai puţin pe bătrîni. Puţin, dar totuşi. În fiecare an, cam 4 mii de oameni de peste 60 de ani ajung în faţa ofiţerului stării civile. Se căsătoresc între ei, sau cu suflete mai tinere. Iată, în 1990 au fost 5 bărbaţi de peste 60 de ani care şi-au luat neveste sub 20 de ani. Dar şi 2 femei cu bărbaţi la fel de tineri. În anii următori (dar şi în cei de dinainte), în rubricile respective găsim liniuţe. Ce s-o fi întîmplat în 1990?

Bine, astea sînt raritaţi. Nu sînt tipice – or fi din viaţă. Mai greu e cu divorţurile. Ce le-o fi găsit, în '92, pe cele 528 de cupluri cu ambii soţi de peste 60 de ani, să se desfacă? Bine, au fost şi vremuri mai zvăpăiate: în 1990, asta se întîmplase cu 610 perechi.

Între timp, bătrînii îşi cresc nepoţii, îşi amintesc bucuriile şi necazurile trecute, îşi întreabă copiii ce să facă cu proaspăt primitul cupon, se uită la televizor, suferind alături de Miss Ellie şi Mariana, şi, uneori, se duc la vot. Mai mulţi dintre ei (59%) decît dintre cei tineri (47%) vor fi la urne, cu buletinul în mînă. Ei au avut timp să înveţe că, dacă la televizor se spune că trebuie de mers la vot, e musai să o faci. Chestia cu libertatea de opţiune e o noţiune abstractă.

Cu cine votează? Se pare că 40% din ei, dacă ar vota, ar vota P.D.S.R.-ul (spre deosebire de cei mai tineri, din care doar 25% ar opta astfel). Ei reprezintă o treime din electoratul acestui partid. Asta ne surprinde, căci toată lumea spune că ei, cu pensiile lor dijmuite de inflaţie, sînt marii perdanţi ai ultimilor ani. Adevărul e că bătrînii de azi sînt cei care au trăit din plin tot ce a însemnat lunga paranteză comunistă a acestei ţări. Ei sînt cei care au fost obligaţi să defileze, la fiecare 23 August, cu steaguri şi pancarde, prin faţa tribunelor în care se succedau Ana Pauker, Gheorghiu-Dej, Ceauşescu. Tot ei sînt cei care au trebuit să îndure umilinţele ca să capete un apartament în care să-şi crească fiii. Să se aşeze de cu seara la coadă şi să mulţumească Domnului, dimineaţa, dacă "băgau" carne. Să se roage de secretarul de partid să se îndure să le angajeze pe undeva odraslele. Lor le-a intrat în cap bine de tot că numai cei care sînt la putere pot face ceva pentru ei. "Cu cine aţi vota, dacă duminica viitoare ar fi alegeri pentru Preşedinte?" "Păi, cu preşedintele, nu?"

În afară de aceşti 40%, mai sînt şi 20% (faţă de cei 13% din cei mai tineri) care ar vota P.N.Ţ.-ul. Sînt cei care îşi mai amintesc, care mai speră că lucrurile se vor întoarce la matca din care s-au smintit pe cînd ei erau foarte tineri şi (aşa îşi amintesc) fericiţi.

Cu partidele astea noi, nu prea au răbdare să înţeleagă ce se întîmplă. Băieţii ăştia de la P.D., P.A.C., ecologişti (ce să mai vorbim de P.L. '93!) vorbesc cîteodată tare frumos, dar tot nu aduc deloc a şefi. Nu seamănă nici cu directorul fabricii în care şi-au rispit cea mai bună parte din viaţă, nici cu miniştrii de pe vremea cînd nu era televizor.

Cifrele despre bătrîni sînt mai curînd triste. Ca şi bătrînii, de altfel. Proiecţia demografică spune că, în viitor, ponderea bătrînilor în populaţia acestei ţări va creşte. Ele nu spun nimic despre posibila evoluţie a producţiei de tristeţe pe cap de locuitor.

Mircea KIVU

Mini-manifest tehnicist al vîrstei a III-a

Nu toţi pensionarii îşi aşteaptă, resemnaţi, sfîrşitul. Există printre ei oameni care îşi cunosc foarte bine drepturile şi care luptă pentru obţinerea lor. Patru organizaţii ale pensionarilor, şi anume **Federaţia Naţională a Pensionarilor, Confederaţia Unirea, Asociaţia Caselor de Ajutor Reciproc al Pensionarilor şi UCECOM s-au unit în Convenţia Naţională a Organelor Centrale ale Pensionarilor.** Din toate aceste organizaţii am nimerit la **Federaţia Naţională a Pensionarilor din România,** al cărui primvicepreşedinte se numeşte, atemporal, **Viorel Copil**. Domnia sa ne-a explicat că aproximativ toate forurile pensionarilor se confruntă cu aceleaşi probleme şi urmăresc aceleaşi scopuri. Aşa că, dacă ajungi la unul din ele, e ca şi cum ai fi fost la toate.

Pentru a înţelege actuala situaţie dezastruoasă a acestei categorii sociale, evident defavorizate, e nevoie de multe date concrete şi argumente militante. De aceea limbajul rîndurilor ce vor urma va suna, din păcate, între oficial şi militant. Nivelul de trai al pensionarilor a scăzut, în ultimii ani, continuu. Dacă preţurile au crescut de peste 100 de ori, pensia medie s-a mărit doar de 39 de ori. De asemenea, raportul între pensia medie şi salariul mediu net pe economie a scăzut de la 60,6% în octombrie 1990, la 52,1% în mai 1995. Conform datelor furnizate de **Institutul de Cercetări Ştiinţifice** de pe lîngă **Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale**, necesarul, numai pentru alimente, este de peste 80.ooo lei de persoană în varianta minimă de subzistenţă, de 95.000 lei în varianta minimă de trai, plus 45.000 lei alte cheltuieli indispensabile (îmbrăcăminte, articole de igienă, locuinţă, telefon, radio T.V., energie electrică, medicamente), în timp ce pensia medie totală este de doar 82.000 lei. În aceste condiţii, numărul deceselor în rîndul pensionarilor a crescut cu 38% faţă de anul trecut.

Pentru cei aproximativ 5.200.000 de pensionari din România, aproape o pătrime din totalul populaţiei ţării, s-au obţinut, ce-i drept, anumite avantaje: şase călătorii gratis pe C.F.R., abonamente I.T.B. cu 50% reducere, bilete cu 50% reducere la Operă şi la Operetă, reduceri de 70% la medicamente şi între 35% şi 75% la tratament. De asemenea, membrii **Caselor de Ajutor Reciproc al Pensionarilor (CARP)** din fiecare sector, beneficiază şi de alte înlesniri, ne informează **dl. Anton Cristică, preşedintele CARP** sectorul I: pot împrumuta, la cerere, sume pînă la 30.000 lei; cei cu pensii mici pot beneficia de ajutoare nerambursabile, iar cu toţii de sprijin material în caz de deces.

Aceste "victorii" nu sînt decît slabe paleative la agonia evidentă a pensionarilor. Ele s-ar putea rezolva, evident, numai prin mărirea considerabilă a pensiilor. La replica, şi ea binecunoscută deja, "nu sînt bani" se pot găsi argumente. Bani ar putea apărea, dacă, aşa cum cer "manifestele" pensionarilor, s-ar înfiinţa, în primul rînd, şi (cît mai urgent) o **Casă Centrală de Asigurări Sociale,** care să gospodărească eficient fondurile oprite din salarii pentru pensii. În privinţa pensiilor suplimentare, soldul existent şi încasările lunare permit chiar mărirea acestuia cu 50%. S-ar putea ajunge, astfel, ca pensiile să asigure cel puţin 65% din puterea de cumpărare.

Pentru o mai fidelă urmărire a acestor revendicări se impune înfiinţarea unui organism pentru problemele pensionarilor, compus din reprezentanţi ai forurilor actuale ale acestora precum şi ale puterii executive. Pînă la înfiinţarea acestui organism, ar trebui ca aleşii principalelor organizaţii ale pensionarilor să poată participa la toate proiectele de acte normative privind majorările, compensările, indexările de pensii etc. Aşa (şi nu numai) se va găsi o modalitate de valorificare a potenţialului încă existent al acestei categorii marginalizate. Căci, în fond, pensionarii, nu sînt altceva decît foşti salariaţi, "oameni care au muncit o viaţă" (conform membrilor **Federaţiei Pensionarilor**), şi, mai grav, posibile ipostaze viitoare ale oricăruia dintre noi devansat în timp. Dacă, acum monotonia prăfuit-călduţă a unui loc de muncă ne face să considerăm o revendicare precum, de pildă, "majorarea ajutorului de deces pentru pensionari" ca anacronică, cu timpul vom vedea lucrurile altfel. Dar, din păcate, fără a mai putea face nimic nu pentru alţii, ci nici măcar pentru noi. **(I. P.)**

(Pe baza informaţiilor oferite de dl. Viorel Copil, primvicepreşedinte al Federaţiei Pensionarilor, d-nii Preda Nedelcu, Ion Buton membri ai aceleiaşi organizaţii şi Anton Cristică, preşedintele Casei de Ajutor Reciproc a Pensionarilor din sectorul 1)

Neajunsuri şi atuuri

– dialog cu dl. Bogdan LUCACIU, psiholog –

– Cum poate fi privită vîrsta a treia?

– Geriatria consideră că bătrîneţea e o boală, întrucît seamănă cu o depresie şi există cazuri de îmbătrîniri precoce, cu cauze genetice. Pe de altă parte, tradiţia populară spune că bătrîneţea e înţelepciune şi **"Cine nu are bătrîni să-şi cumpere"**. Ambele perspective au adevărul lor incontestabil: bătrîneţea este o vîrstă cu neajunsuri şi atuuri. Luată în sine, nu reprezintă o calitate, dar poate aduce calităţi compensatorii.

– Care sînt neajunsurile şi atuurile bătrîneţii?

– Liniştirea vitalităţii lasă să penetreze înţelepciunea – în cazul în care ea preexistă. Bătrînii ideali sînt deschişi, generoşi, încercînd să se continue prin cei vii, prin cei tineri. Avem impresia că ei nu au capacitatea de a participa la contemporaneitate; dar, de fapt, pentru ei sînt mai importante cele vechi. Există o regulă fiziologică, o regulă a memoriei: ultimele achiziţii sînt mai puţin stabile comparativ cu cele anterioare, bine sedimentate. Astfel apare ceea ce neam obişnuit să numim conflictul dintre generaţii. Bătrînii minunaţi sînt cei care ascultă hard-rock, merg la concerte şi ţin pasul cu moda. Dar, dacă nu-s avangardişti, nu înseamnă că sînt conservatori; conservatorii nu pot fi înţelepţi. În *Numele trandafirului* am găsit o justificare a conservatorismului – întrupat, în carte, de personajul orbului: frica de anarhie, apărarea stabilităţii culturale.

Inhibarea instinctelor creşte intervalul dintre stimul şi răspuns; bătrînul ştie să aştepte şi, datorită acestei calităţi, poate fi un bun diplomat şi politician. Un an la vîrsta de cinci ani trece cu totul altfel decît la 80. Contracţia sentimentului temporal conduce la un paradox: timpul aşteptării nu mai contează pentru un bătrîn, deşi poate mai are de trăit doar cîteva ore sau zile. El deja priveşte în infinit...

– Există soluţii de salvare în faţa inerentelor pierderi biofiziologice?

– Soluţii există; una dintre ele este bătrîneţea activă. Făptuitorii trăiesc mai mult, suferă şi se îmbolnăvesc mai puţin şi, în plus, rămîn deschişi. O altă soluţie este cea oferită de cultură. Prin păstrarea comunicării cu lumea, nivelul cultural acţionează ca un antiizolant şi oferă şansa de a înţelege că nu trebuie să-i invidiezi pe tineri fiindcă tu nu mai eşti ca ei. De cele mai multe ori, conservatorismul bătrînilor este efectul invidiei. În plan spiritual, există posibilitatea salvării prin aderarea la o grupare ideologică transindividuală. Religia, francmasoneria, comunismul salvează bătrîneţea, ajutînd-o să treacă peste închidere şi izolare în sine, peste spaima în faţa morţii. Dar, în acest caz, se poate aluneca în extremă, prin închistare într-o ideologie: fanatism şi paranoia – încercări de transcendere a cărnii şi oaselor în tendinţa spre universalitate. De fapt, secretul de a nu îmbătrîni stă în participarea temporală *hic et nunc*. Comunicarea cu ceilalţi înseamnă temporalitate; ieşirea din ea – confruntarea cu tine. Şi în tine poţi să dai peste o uriaşă teamă de moarte, peste "marele plictis" al lui Camus.

– Care este locul vîrstei a treia în societate?

– De cîteva secole încoace, sînt la modă etichetele. Cum poţi să-ţi menţii vitalitatea şi iubirea de semeni într-o lume cu zeci de etichete incoerente? Romanii apreciau ceea ce numeau "aurea mediocritas"; pentru ei, geniul, eroul, caesarul erau nişte monştri. Contează foarte mult valorizarea omului: cel care se valorizează îmbătrîneşte mai frumos. Există societăţi care şi-au organizat foarte bine sistemul de valorizare a membrilor lor, ca de exemplu cea japoneză – unde susţinerea socială a valorilor umane nu implică etichete. În societăţile de tip tradiţional, familiile îşi trimit fiul cel mare să înveţe o meserie şi să îndeplinească o funcţie importantă, realizîndu-se astfel valorizarea tatălui prin fiu.

Închei cu un fragment dintr-o schiţă care-mi place foarte mult: **"Nu ştiu ce se-ntîmplă, dar drumul pînă la gară s-a lungit. Prietenii sînt din ce în ce mai bătrîni, mai puţin vioi, mai lipsiţi de chef... Bătrîneţea există doar în jurul meu, nu şi în mine. De aceea şi pot vorbi despre ea".**

A consemnat
Simona BOTEZ

Din politica pensionarilor

Trebuia, nu-i aşa, să se înfiinţeze şi un partid al pensionarilor. Cîţiva domni de la *Casele de Ajutor Reciproc* şi de la diverse alte organizaţii pensionăreşti, au observat că puterea nu-i mai ascultă. Şi atunci s-au gîndit să-şi facă ei înşişi o structură politică puternică, în stare să le reprezinte interesele. Structura s-a înregistrat în decembrie '94. Domnul Anton Cristică, şeful unei *Case a Pensionarilor*, este în acelaşi timp şi unul din cei patru vicepreşedinţi ai partidului mai sus amintit. De la dînsul am aflat mai multe amănunte. Oamenii nu doresc decît *"binele acestei ţări şi, în special, binele pensionarilor"*. Poziţia politică pe care şi-o asumă este aceea de *"centru-centru"*. Ei doresc ca pensionarii să fie ajutaţi să iasă din situaţia de *"milogi"*, să-şi primească drepturile ce li se cuvin şi să fie trataţi ca oameni. Asta fiindcă *"pensionarii sînt singurii oameni care au muncit cu adevărat în ţara aceasta, din 1945 pînă în 1990 şi au menţinut România aşa cum e ea astăzi"*. Sînt convinşi că ideea unui astfel de partid e perfect originală; aşa ceva nu mai există nicăieri în lume. Inventatorii şi promotorii ei au observat, cum spuneam, că puterea nu e receptivă la problemele lor. Şi s-au hotărît să-şi încerce şansa de a-şi introduce propriii reprezentanţi în Consiliile Locale şi în Parlament. La Preşedinţie nu s-au gîndit. Nu s-au gîndit nici pe cine vor susţine, totul urmînd să se stabilească în funcţie de evoluţia lucrurilor. Va exista cu siguranţă un candidat de vîrsta lor, mai sensibil la nevoile propriei sale generaţii.

Dacă partidul ajunge la guvernare, domnul Cristică susţine că ţara ar fi împinsă pe o linie de conduită *"corectă şi cinstită"*, pe o linie în care *"românul să se simtă în ţara lui, nu să intre în Europa, în care, de altfel, sîntem cu toţii de sute de ani"*. Prima măsură pe care ar lua-o pensionarii, odată ajunşi la putere, ar fi, tot după spusele domnului Cristică, *"ordinea şi disciplina, sub toate aspectele"*. Partidul pensionarilor ar crea *"o stare de muncă"* şi *"o stare corectă de lucruri"*. Tot poporul român va fi ajutat să trăiască şi să muncească cinstit, căci acum există, nu-i aşa, *"o mare discrepanţă între maxi-miliardari şi pensionari"*. Dar, de fapt, partidul nu vrea să ajungă neapărat la putere. Membrii săi nu şi-au pus nici problema ca după obţinerea unei reprezentări parlamentare să solicite posturi în guvern. Ei s-au gîndit doar *"ca această ţară românească să fie pe poziţia ei şi să aibă o anumită independenţă şi demnitate, să nu mai fie situaţii în care pînă şi portarul de la Washington să fie primit cu onoruri, doar fiindcă e de la Washington"*. Partidul luptă pentru demnitatea, drepturile şi bunăstarea tuturor românilor, nu numai a pensionarilor *("Luptă în sensul bun al cuvîntului, să nu se înţeleagă altceva prin luptă".)* Are filiale în toate judeţele. Numărul de membri: *"zeci de mii"*. S-a ţinut deja o primă conferinţă şi va mai fi una pînă la sfîrşitul anului, iar atunci vor fi desemnaţi şi candidaţii. Şi astfel, sărmana vîrstă a treia îşi va putea alege în sfîrşit reprezentanţii meritaţi. **(A.M.)**

Condamnaţi la sărăcie

"Un pensionar este întreţinut de 1,6-1,7 muncitori activi" - citat dintr-un prim-ministru democrat-social.

Potrivit unui studiu elaborat de **Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii,** 38,7% din familiile al căror cap are între 61 şi 65 de ani pot fi considerate "sărace". Procentul creşte semnificativ la vîrste depăşind 65 de ani: 59,3% (66-70 ani), 63,8% (peste 71 de ani). Potrivit aceluiaşi studiu "Legea prepensionării, intrată în vigoare la începutul anului 1995 şi valabilă pentru cei circa 2,5% din persoanele în vîrstă aflate în şomaj de 2 ani, acoperea într-o proporţie redusă, dar necesară, nevoia protejării vîrstei a treia."

Dincolo de cifre se află oamenii. **Doru Mihail** are 73 de ani. S-a născut într-un sat teleormănean, din părinţi învăţători. Este orfan de tată de la zece ani. La aceeaşi vîrstă a început liceul la Turnu Măgurele şi l-a continuat la Alexandria. Au urmat patru ani la liceul Casei Corpului Didactic din Bucureşti. În acea vreme Casa Corpului Didactic îşi ajuta membrii întreţinînd şi un liceu pe bd. Schitu Măgureanu. Nici un copil nu plătea bani pentru întreţinerea şcolii. La sfîrşitul anului premianţii primeau - din partea liceului - un maldăr de cărţi. Premianţii claselor primare primeau un cec pe care urmau să-l încaseze la majorat.

Cei şase ani ai războiului i-a petrecut ca student la Facultatea de Medicină. În 1946 a devenit medic, făcînd parte din seria "Regele Mihai". "Mi-am visat un spital într-o regiune muntoasă" îşi aminteşte doctorul Mihail. După doi ani de muncă în Bucureşti a devenit director la Sanatoriul de TBC pentru copiii din Păclişa (judeţul Haţeg). În 1953 a fost arestat din cauza unui conflict cu conducerea "Crucii Roşii" care dorea desfiinţarea sanatoriului. Deşi au încercat să-l implice într-un proces politic, dl. Mihail a scăpat datorită bunelor relaţii cu şefii securităţii locale (relaţii cauzate de faptul că tratase pe copiii unora din şefi). După o lună de detenţie, şi-a reluat activitatea ca medic specialist la Dispensarul TBC din Deva. Între 1958 şi 1969 a înfiinţat, organizat şi condus Sanatoriul de Tuberculoză pentru Adulţi, de la Grădişte. A mai fost medic director la Preventoriul de copii din Bolintin-Deal şi medic şef al Spitalului din Bolintin-Vale. S-a pensionat în 1993 după 51 de ani de muncă. Are o pensie de 170.000 de lei din care trăieşte împreună cu soţia. Cheltuieşte 83% din pensie pe mîncare, deşi în familia Mihail nu se serveşte masa decît dimineaţa şi seara. Nu şi-au mai cumpărat haine noi de 5-6 ani de zile.

Constantin Gheorghe are 75 de ani. S-a născut într-un sat din Ialomiţa. Familia sa a venit la Bucureşti pe cînd avea 15 ani. Nu a fost un adolescent prea cuminte. În capitală, s-a înhăitat cu o bandă de derbedei. La nici douăzeci de ani a fost arestat pentru complicitate la un furt. A ieşit din puşcărie şi mai deprins cu relele. Şi-a petrecut aproape toată tinereţea alternînd perioadele de libertate cu cele de detenţie. S-a liniştit relativ tîrziu, pe la treizeci de ani cînd a reuşit să se angajeze ca muncitor într-o fabrică bucureşteană. Între timp, ambii părinţi au murit. Casa i-a rămas moştenire fratelui său mai mare. Lui nu i-a rămas nimic fiindcă era oaia neagră a familiei. După moartea fratelui, casa a fost moştenită de fiul acestuia. În prezent, din cele trei camere ale casei două sînt închiriate. În cea de-a treia Constantin Gheorghe locuieşte împreună cu soţia. Îi este teamă că nepotul va închiria şi această cameră şi el va rămîne în stradă. La ultima discuţie nepotul i-a promis că nu-l va arunca în stradă.

Romulus Cătălin GEORGESCU

Să vii pe lume nedorit

- vizită la Căminul de pensionari Străuleşti -

"Babe, bărbaţi, copii alergau pe uşi, săreau pe ferestre şi garduri, se prăvăleau de pe terasă, cărînd ce apucase fiecare să înşface: tigăi, oale, aşternuturi, iepuri... Cîţiva scoseseră din ţîţîni chiar şi ferestre şi uşi şi le cărau pe umeri" (...)

N.KAZANTZAKIS, **Alexis Zorba**

Cam acestea sînt motivele pentru care bătrînii **Căminului de pensionari nr.1**, deşi (spre deosebire de madame Hortense din sus - menţionatul pasaj), încă în viaţă, au ajuns, uneori chiar din proprie iniţiativă, de partea cealaltă a gardului. Aparent vii şi capabili (cu excepţia celor bolnavi) să alterneze imaginea camerei avînd de la 3 la 5 paturi cu cea a televizorului de pe hol sau a căţeilor, vacilor şi zarzavaturilor din curte, majoritatea pensionarilor de Străuleşti au rupt-o, pe dinăuntru cu viaţa. Mai toţi, de la 56 la 90 de ani, mi-au declarat, într-un fel sau altul, că nu mai aşteaptă altceva decît propria moarte. Riscul de a plonja în patetic şi de a zvîrli cît colo obişnuita platoşă ironică de bon ton devine cu atît mai mare cu cît povestea lui Nea Vasile, care "a venit pe lume nedorit", pare să se multiplice dacă nu la infinit, cel puţin de 98 de ori (acesta fiind numărul de pensionari ai azilului). Indiferent de categoria socială, iniţială, cei adunaţi aici se aseamănă prin singurătate (cu sau fără copii) şi resemnare. Aşa reiese, cu minime variaţiuni, din propriile poveşti ale internaţilor, pe care noi le-am luat, unilateral, de bune, acceptîndule implicit şi postura recurentă de victime. Fie foşti cizmari sau profesori, reprezentanţii vîrstei a treia din Străuleşti sînt convinşi că cei de partea cealaltă a porţii nu mai au nevoie de ei: **"după 70 de ani eşti în plus"** spune o **fostă presatoare, "Bătrînii trebuie aruncaţi"**, afirmă **dl. Tudor Sancu**, de 75 de ani, fost cizmar, **"Guvernanţii n-au nevoie de noi"**, declară **Nea Gogu**, de 74 de ani, fost laborant cu băiatul, se pare, mare general. Că în Parlament sau în Guvern sînt prezente, în proporţie considerabilă, persoane în vîrstă, e normal: sînt cei, după părerea unora, **"cu pile"**, sau, după a altora, **"cu înţelegere familială"**. Această concentrare de necazuri şi mentalităţi ale reprezentanţilor mai puţin norocoşi ai vîrstei a treia este caracteristică şi pentru starea pensionarilor de partea activă a zidului. Sigur, există o diferenţă de intensitate: dacă în cazul celor din azil mizeria e vizibilă în tuşele ei cele mai apăsate, în "lumea largă" românească necazurile economice ale bătrînilor se mai subţiază în sînul familiilor iubitoare.

Că bătrînii în general sînt o categorie defavorizată şi voit marginalizată consideră şi **d-na Iulia Păun, directoarea Căminului de pensionari nr. 1 din Străuleşti.**

Situaţia jalnică sus-pomenită nu are drept cauză, aşa cum greşit şi-ar putea imagina vreun cititor al **"Ultimului zbor deasupra unui cuib de cuci"**, teroarea directoarei şi a angajaţilor asupra pensionarilor. Dimpotrivă, doamna Păun pare o persoană bine-intenţionată, şi dinamică, care încearcă, cu cap şi puţine fonduri (1700 lei pe zi de persoană pentru mîncare) să compenseze relele societăţii româneşti şi ale "celulei ei" (familia) abătute asupra bătrînilor. În primul rînd, doamna Păun şi-a propus să anihileze orice asemănare dintre azilul de bătrîni şi o altă bine-cunoscută instituţie, şi ea cu gard, dar mai bine păzită: pensionarii pot circula liberi, fără stupide ore de sosiri şi plecări; de asemenea, directoarea s-a străduit să dea o interpretare democratică unei legi comuniste ce se lăfăie, încă, în vigoare, din 1957: legea ergoterapiei (a terapiei prin muncă) cu plan minuţios pentru fiecare pensionar. La Străuleşti, locuitorii căminului nu sînt obligaţi să muncească. O pot face la propria lor alegere, fie în grădina stabilimentului, ale cărei legume sfîrşesc în supele pensionarilor, fie în cameră, croşetînd, de pildă, mileuri. Altfel, de la anul, s-ar putea ca bătrînii să bea şi lapte proaspăt, de la cele (deocamdată) două vaci locale ce pot fi admirate păscînd în curte; pe hol se pot uita la televizor şi, din cînd în cînd, la casete video; pot împrumuta cărţi din bibliotecă sau participa la campionatele de şah sau table; pot avea responsabilităţi organizatorice îndeplinind funcţii în comitetul căminului.

*

După o privire generală impresionistă, e, cred, nevoie, de exemplificări - pe vîrste şi tipuri - ale pensionarilor stabilimentului. O vom porni în ordine crescător cronologică:

Aviatorul

În vîrstă de 63 de ani (deşi gurile rele spun că, de fapt, ar avea doar 56, dar mulîndu-se pe mediu...) acest domn distins şi grizonat a ajuns aici din cauza familiei: "cît timp eram plecat din ţară (am fost aviator pînă să-mi ia licenţa pe motiv de sănătate şi să mi se dea în loc una de reparaţii şi construcţii avioane), soţia şi-a găsit o ocupaţie - cu şeful ei, doctor inginer, a cărui şefă de cadre era - iar fiică-mea cu arabii". Aşa a ajuns la "o stare de supărare", după care au venit divorţul, partajul, şi singurătatea. Nu s-a mai putut integra, aşa că a venit aici, la Străuleşti. "Aici am activat la grădină, am fost preşedintele comitetului de pensionari, ajut colectivul, ne înţelegem între bătrîni". Lumea "cealaltă" (cea din care a plecat) îl mai atrage, însă, pe aviator: "Nu ştiu dacă pot să rezist pînă la sfîrşit aici".

Dl. Marin, fost poligraf, 58 de ani

A ajuns aici, declară el, "datorită tranziţiei". După ce s-a despărţit de soţie, şi a trebuit să-i mai dea şi pensie alimentară fetei, studentă la medicină, nu s-a mai putut descurca, fiind deja pensionar. Aşa a ajuns în stabilimentul în chestiune, unde singura lui pasiune e pescuitul pe lacul Străuleşti. Totuşi, "eu n-am vrut să stau aici", declară dl. Marin, adăugînd "Am încredere-n naţiunea română să mă-ntorc acasă".

Nea Vasile, 72 de ani, fost profesor de istorie şi geografie.

Venit pe lume nedorit, el nu şi-a văzut niciodată părinţii-mpreună. Pe 19 noiembrie a avut prima căsătorie civilă, iar pe 22 decembrie soţia sa a murit. Căsătorit a doua oară, a avut două fete. După cum arătau în poza duios-cenuşie pe care mi-a arătat-o, n-ai fi zis că se vor dovedi, mai încolo, blestemul lui. Nici mezina, nici cea mare, nu au avut noroc la bărbaţi. Locotenent-colonelul celei dintîi n-a fost mai bun decît subinginerul celei de-a doua. Această din urmă odraslă, a făcut, însă, şi un băiat pe care l-au crescut Nea Vasile şi soţia lui. De băiatul ăsta "şi-a bătut Dumnezeu joc, căci a crescut ca un plop". Fiind aşa de înalt, s-a împrietenit cu băieţi mai mari, care l-au stricat. Aşa a ajuns nepotul să-i fure bunicului nu doar din butoiul cu vin, ci chiar din pensie, ba, mai mult de atît, chiar să-l bată. Aşa că nea Vasile, după ce i-a murit soţia, s-a autointernat de bunăvoie la azil. Acum îl tot vizitează foştii gineri şi nepoţii, sperînd să le lase o casă mare, pe care mi-a arătat-o în altă poză.

Nea Gogu, fost laborant, 74 de ani.

După ce i-a murit soţia, a venit aici: "Nu m-am descurcat singur; mîncarea are şi ea rostul ei". Fiul şi fiica, amîndoi sus-puşi, se pare, i-au luat o mare sumă de bani, ba chiar au vrut să-l omoare (spun gurile din preajmă). aşa că el s-a internat aici şi se distrează făcînd pe mucalitu'.

Tudor Stancu, fost cizmar, 75 de ani.

Stă în cameră cu nea Gogu, şi tot după moartea consoartei a venit aici. Cum să mai rămînă acasă dacă după patru operaţii, cînd s-a întors, în sfîrşit, vecinii îi furaseră totul? Acum, în aşteptarea morţii şi a unei nepoate care îl vizitează din cînd în cînd citeşte "Infractoarea".

D-na Dumitrescu, fostă ţesătoare, 89 de ani.

A fost căsătorită cu un şofer şi tot un şofer îi face acum zile fripte. Numai că cel din urmă nu e şofer adevărat, ci doar are maşină. După ce proprietarul a dat-o afară din casa pe care acesta voia s-o vîndă, unde ea stătea cu chirie, s-a mutat la o cunoştinţă. Toate au mers cum au mers, pînă cînd cunoştinţa respectivă a-ntors foaia: cînd bătrîna gătea, de pildă, gazda îi spunea că "face lături pentru porci". Şoferul era un prieten al cunoştinţei ce a poposit acolo pe post, cică, de salvator: i-a zis "Las'că te scot eu de aici!". Şi a dus-o la azil. I-a luat pensia pe mai multe luni, şi a zis că-i plăteşte din ea azilul, dar s-a dovedit că n-a fost chiar aşa.

Coana Victoriţa

Mi-a spus sus şi tare că nu dă interviuri decît cuiva cu adevărat priceput, "care a făcut psihologia". Ea însăşi a făcut Belle Arte-le, dar a lucrat în Ministerul Învăţămîntului. Familia i-a murit într-un bombardament din care numai ea a scăpat, fiind plecată. Tot datorită unei cunoştinţe violente a ajuns aici. Zice că la Străuleşti nu există prietenii. Şi că degeaba dă interviuri la ziare, sau televiziuni, că tot nu se schimbă nimic.

*

Oricum, apropiindu-se ora 16,30, interviurile au luat sfîrşit vrînd-nevrînd: toţi pensionarii Străuleşti-ului cu personal şi directoare cu tot, se aliniaseră pe hol la serialul "Pasiuni secrete".

Iaromira POPOVICI

Pericle în 16 pagini

Petre P. Roşca are 85 de ani. Lucrează de la vîrsta de 13 ani. E de profesie economist dar a avut de-a lungul vieţii şi o serie de alte ocupaţii (minerit, cărăuşie ş.a.). De curînd a editat o revistă de filozofie şi politică economică, intitulată Pericle. A plătit din buzunarul propriu hîrtia, tehnoredactarea şi tipărirea. Primul număr a apărut în septembrie '95. Fără nici o experienţă jurnalistică prealabilă, Roşca a conceput şi a scris acest număr de la un capăt la altul (16 pagini). Tirajul: 10 mii de exemplare. A adunat banii pentru această investiţie, ţinînd contabilitatea unei firme turceşti. Acum are o problemă: distribuţia. RODIPET-ul i-a cerut 40% din încasări, urmînd ca plata să se facă abia după trei luni. A încercat altă variantă, aceea de a plasa publicaţia în librării. A fost refuzat. Pînă una alta, stă cu teancul de reviste în casă. Închiriase un sediu pentru o viitoare redacţie, în care îşi mutase şi o întreagă bibliotecă. După plata chiriei însă, proprietarii s-au răzgîndit scoţîndu-i afară în stradă toate cărţile. Acum, pe lîngă un distribuitor, caută un redactor şef şi o echipă redacţională. Dacă nu reuşeşte să-şi vîndă primul număr, banii îi mai ajung doar pentru un al doilea, după care publicaţia va înceta să apară. Speră să nu se ajungă aici. Greutăţile nu l-au descurajat. A făcut tot acest efort pentru că vrea să transmită cît mai multor oameni gîndirea lui formată într-o viaţă întreagă. În general, crede că sfatul unui bătrîn contează foarte mult pentru un tînăr, în vreme ce pentru un bătrîn, sfatul unui tînăr, oricît de bine gîndit ar fi nu mai este folositor. **„Bătrînul e destinat mormîntului"** şi nu mai are ce face cu sfaturile.

Petre Roşca a citit multe şi a trăit şi mai multe. A participat la organizarea Casei Autonome a Monopolurilor, înfiinţată de Şerban Madgearu în anii '30. A devenit apoi, înainte de război, funcţionar la Banca Naţională, la serviciul aurului. I-a avut profesori pe Madgearu şi pe Iorga. Tot în tinereţe l-a cunoscut foarte bine pe Emil Cioran cu care a locuit în acelaşi cămin "al sibienilor" din Bucureşti. În război, a fost judecat de un tribunal militar antonescian, pentru atitudine defetistă şi trimis pe front în linia întîi. Acolo, pentru acte de eroism, a obţinut Virtutea Militară de Război. Comuniştii au găsit de cuviinţă să-l condamne şi ei închizîndu-l puţin, numai pentru că lucrase la serviciul aurului. Apoi l-au trimis să reorganizeze contabilitatea şi managementul a vreo 15 întreprinderi, printre care Combinatul siderurgic de la Hunedoara şi Uzinele 23 August. A devenit profesor universitar la ASE, apoi s-a pensionat. Susţine că are idei şi soluţii pentru o mulţime de probleme economice actuale. Realizează însă că gîndirea lui e total diferită de cea ce se spune acum peste tot. Nu e de acord cu politica nici unui partid, fiind adeptul unei democraţii participative, reprezentative. Vrea totuşi să înfiinţeze o organizaţie politică "Sfatul Bătrînilor", care să aibă drept obiectiv principal, analizarea şi comentarea tuturor proiectelor de lege care sînt înaintate Parlamentului. Are deja 150 de adeziuni.

În plus, Petre Roşca este şi autorul proiectului unui nou sistem de transport (cu aer). O invenţie tehnică, pe care însă cei de la OSIM n-au luat-o în considerare. Are o mulţime de planuri şi idei legate de această invenţie. Un bătrîn pensionar dintr-un bloc cu zece etaje.

Andrei MANOLESCU

Clişee negre pentru părul alb

O lume care a adoptat, în '90, sloganul **"Boşorogii fără dinţi / Vor să fie preşedinţi!"** nu excelează prin compasiunea faţă de bătrîni. *Boşorog* are ca prim sens "ins suferind de hernie" (*boş* înseamnă "testicul", din latinescul *bursa*, după unii lingvişti) iar sensul al doilea, figurat, indică ramolismentul general ce a atins persoana astfel omagiată. Mulţi dintre foştii adepţi ai acestei lozinci intolerante găsesc normal ca politicienii denunţaţi mai ieri drept senili să deţină azi funcţii publice importante; şi nu fiindcă Raţiu, Coposu sau Diaconescu le-ar fi cîştigat între timp rescpectul; pur şi simplu jocul politic care manevra această pedală a dispreţului faţă de adversarul mai vîrstnic şi-a "îndulcit", pentru moment, regulile; (totuşi, viitoarea campanie electorală ar putea resuscita oricînd sloganele vulgare pe tema decrepitudinii candidatului cutare, terenul rămîne în continuare "fertil"). Dar alegerile prilejuiesc întotdeauna şi interminabile cascade de promisiuni şi linguşiri adresate simplilor cetăţeni electori ajunşi la senectute. Iar ambivalenţa asta nu pare să deranjeze pe nimeni: pe de-o parte, bătrîneţea ne înduioşează, pe de alta - ne înfurie, nu-i nici o problemă. Şi nu-i nici o problemă pentru că, în profunzime, relaţia individului "în floarea vîrstei" cu bătrînul nu e deloc una simplă. Copiilor li se spune: bătrîneţea trebuie respectată, purtaţi-vă frumos cu oamenii în vîrstă şi **"Cine nu are bătrîni, să şi-i cumpere"**. Adagiul, predicat mieros în şcoli sau la televizor, tinde să anuleze inavuabila ambivalenţă, să dizolve tensiunile *bătrîni-tineri* printr-o omisiune elocventă: el nu-i decît a doua parte dintr-un proverb care de fapt sună aşa: **"Cine are bătrîni să-i vîndă, cine n-are, să-i cumpere!"** Societatea şi mass-media cenzurează pios, prin urmare, dar să nu ne facem iluzii: Refulatul se întoarce!

"Bătrîneţele îşi fac rîs de om" - recunoaşte un alt proverb, dar şi omul îşi face rîs de bătrîneţe, cu ajutorul frumoasei noastre limbi româneşti, care a izvodit, de-a lungul secolelor, cuvinte plastice şi şi-a creat specializări semantice anume pentru a exprima partea "întunecată" a relaţiei noastre cu bătrînul. Limba noastră-i o comoară şi eu pot zice *boşorog*, *hodorog* sau *babalîc*, sancţionînd cu cruzime neputinţa, şubrezenia omului în vîrstă. Dacă sînt licean, îmi pot desemna părinţii prin expresia *ăi şubrezi* şi mă pot adresa cu apelativele *mamaie* şi *tataie* - la origine onorante - oricărei persoane de vîrsta a treia pe care vreau s-o ironizez. Termenii depreciativi prin care pot desemna o femeie bătrînă vor adăuga dezastrelor vîrstei ideea de răutate: *hoaşcă* (adică "viperă"), *hîrcă* (sensul unu - "craniu"), *cotoroanţă, baborniţă, băboi*... Dar şi *babă* e de-ajuns, şi tot ce e *băbesc* (vorbe, leacuri, socoteli) e parazitat de prostie, simplism, obtuzitate.

"Puţin respect pentru părul alb!" (sau "ghioceii de la tîmple", sau părul "nins", "argintiu" etc.) li se cere îndeobşte celor mai tineri dar de *Părul' Alb*, avatar contemporan al tradiţionalului *Bau-bau* aţi auzit? O întreagă grădiniţă din Balta Albă era, cu cîţiva ani în urmă, terorizată de acest misterios *Păr Alb* - copiii se plîngeau că-i un fel de chip cu coamă căruntă care s-ar arăta pe la ferestre. Bau-bau cu faţă de bătrînă... copiii reinventaseră un arhetip, la urma urmelor, dar îşi mărturiseau, probabil, şi spaima ori dezgustul faţă de bătrîni - ca purtători ai stigmatelor evidente ale morţii.

"Te caută moartea pe-acasă!" - li se strigă de la volan băbuţelor care se moşmondesc să treacă strada. "Vorbe urîte şi cum vreţi dv. - m-a lămurit de curînd un taximetrist - dar ia să fiţi şofer! Că-n fiecare zi pe la 10‰-11‰ se sparge conducta cu bătrîni prin oraş şi ce faci? Întîi te concentrezi să nu intri-n coliziune cu baba, pe urmă te descarci. Da' moartea - eşti tu - pentru ea! Şi-i zici aşa că-i mai bine ca să moară-n patu' ei acasă şi tu să n-ajungi în puşcărie!" Două feluri de reacţii am întîlnit din partea bătrînicilor astfel apostrofate. Prima: lamentări, scuze, justificări faţă de călătorii din autobuzul sub ale cărui roţi era să nimerească - merg la spitalul cutare, sînt vai de capul meu, n-am pe nimeni. A doua: înjurături. Dure. Era o cerşetoare, în putere încă, şi l-a luat pe şofer pe coarda arghezian㠖 să i se usuce labele alea de le ţine pe volan, să-ntepenească tot, îmbibat în propriile dejecţii şi nimeni să nu-i dea măcar o cană cu apă - şi nu se mai oprea (ştia foarte bine frumoasa limbă românească), şi tot autobuzul asculta îngheţat: era un tablou precis, teribil, al bătrîneţii înseşi, o cronică a avan-morţii... Nici pomeneală de: merg la spital ş.cl. Unde se ducea cerşetoarea asta, "Păru'Alb", vrăjitoarea arghezian㠖 Am dat nas în nas, după jumătate de oră, într-unul din cinematografele de pe Kogălniceanu, la **Demon Knight**, un film horror.

Delia VERDEŞ

Regula şi excepţia

Mi-aduc aminte de o exclamaţie a unui vecin, prin 1957, către soţia sa, privind disperat la maldărul de cărţi care se adunase: "Cînd o să le mai citesc şi pe astea? Probabil, la pensia care vine, iată, curînd". Mulţi oameni, pe vremuri, investeau mari speranţe în anii de pensie. Slujbaşi mai răsăriţi strîngeau, cumpăniţi, bani cu care îşi cumpărau o căsuţă, undeva la ţară sau într-un orăşel de provincie (Cîmpu Lung Muscel devenise o localitate cu o astfel de fizionomie tomnatic alinătoare). Era agoniseala pentru traiul tihnit, odihnitor şi cam plicticos al pensiei. (Prin Franţa şi aiurea obiceiul s-a păstrat). Azi, la noi, nimeni nu se mai gîndeşte la pensie ca la o reverie a tihnei cuvenite. Pentru că lumea (tot mai compactă) a vîrstei a treia e, azi, mult oropsită de veniturile arhiinsuficiente. Din tihnită şi odihnitoare, existenţa vîrstei a treia a devenit un coşmar efectiv. Şi, cînd îi vezi pe stradă, în tramvaie şi prin pieţe pe aceşti (cum să le spun?) componenţi ai vîrstei a treia - prăfuiţi, osteniţi de griji şi boli, cu sacoşele costelive, gîrboviţi de suferinţă şi cu ochii trişti - te apucă sfîrşeala. Iar cînd mă gîndesc că mă apropii vertiginos şi sigur de comunitatea acestor oropsiţi numai bine nu mă simt. Şi, deşi mai am proiecte - bunicele - de creaţie, oboseala şi lehamitea mă stăpînesc mai de mult şi parcă, mărturisesc cu mîna pe inimă, m-am cam săturat de corvoada scrisului. Dar ştiu bine că scrisul e, pentru breasla noastră şi, deci, şi pentru mine, o maladie de care scapi numai odată cu sfîrşitul. Mă resemnez şi ostenesc (de-a surda?) în continuare. Scriu aproape cotidian. Dar fără plăcerea de altădată. Parcă mai curînd din rutina, molipsitoare, a profesiunii care, de cînd mă ştiu, este cu creionul în mînă, la Biblioteca Academiei sau la masa de lucru. Şi visez, stors de vlagă dar cu proiecte, la o perioadă cînd voi face lecturi numai de plăcere, fără obsesia comentării cărţilor în cronici. Dar partea lucidă din mine îmi spune că perioada asta nu va veni. Şi că, de voi fi sănătos, tot cu asta mă voi îndeletnici mereu. Acum îl înţeleg bine pe un scriitor al cărui nume îl păstrez în sipetul amintirii. Acel prieten îmi mărturisea, cu ochii trişti şi parcă înrouraţi, că ar dori ca moartea să-l surprindă la masa de lucru. Şi, din păcate, n-a avut parte de acest sfîrşit. În schimb altul, Ion Marin Sadoveanu, a murit chiar la masa de scris, moartea surprinzîndu-l cu condeiul în mînă, i-a aplecat doar capul pe tăblia mesei, unde (n-avea pe nimeni, fiind singur în casă) prietenii l-au descoperit, tîrziu, în această poziţie, pentru el dorită, care era a muncii sale de cărturar şi romancier.

E o regulă în lumea scrisului. Vîrsta exploziei creatoare e în anii tinereţii. Atunci se produce mult şi cu temei, smulgînd contemporanilor recunoaşterea talentului. Eminescu, deşi e o pildă în această regulă, e totuşi o excepţie, încetîndu-şi, din cauza întunecării minţii, la 33 de ani activitatea şi murind la 39 de ani. Dar cine îi contemplă manuscrisele, la Biblioteca Academiei sau în ediţia critică academică recent încheiată, are revelaţia uriaşului efort intelectual, de studiu şi creaţie. Şi totul într-un ameţitor avînt al tinereţii. Sadoveanu a debutat în 1904, cu patru volume, la 24 de ani. Anul următor, 1905, a publicat trei volume, două în 1906, tot trei în 1907, alte trei în 1908, cîte unul în 1909-1911, două în 1912, în 1913 n-a publicat nici un volum, unul în 1914 şi în 1915 chiar **Neamul Şoimăreştilor**. Apoi, tot aşa, ticăit, cîte un volum pe an sau unul la trei ani. În 1928, cînd, cu **Hanu Ancuţei**, intra într-o altă, mai purificată, vîrstă creatoare: avea 48 de ani. Un om în plină putere creatoare, iar cînd a trimis în lume **Creanga de aur**, avea 53 de ani. Trecuse, deci, pe partea cealaltă, coborîtoare, a versantului. Venise vremea adunării în **Opere** care încep să-i apară, în 1940, la 60 de ani, Editura Fundaţiilor adunîndu-i scrierile - sub supravegherea prozatorului - în şapte mari tomuri care au apărut pînă în 1952. De acum încolo, harul sau puterea creatoare au ostenit. Pentru că **Păuna Mică** (1948), **Mitrea Cocor** (1949) sînt compromisuri stînjenitoare, născute, artistic, moarte. O singură sclipire de mare artă s-a produs în 1952 (avea 72 de ani), prin capodopera **Nicoară Potcoavă**. Sfîrşitul, care, după accidentul cerebral, a fost o izbăvire, a venit la 81 de ani (în 1961). Scriitorul era un mare, stimat prozator unanim apreciat şi mult citit între 24-28 de ani. Să vedem în asta un dar, un privilegiu al tinereţii creatoare? Cred că da. Şi, deşi prozatorul a continuat să scrie în ritmul său decis şi harnic, trebuie să convenim că în a sa vîrstă a treia n-a prea mai produs. De la 60 de ani încolo, cu excepţia acelei scîntei iluminatoare care este **Nicoară Potcoavă** (de fapt, o rescriere a mai vechii sale **Şoimii**) n-a mai putut trimite nimic în lume. Demostene Botez a povestit că în ultimii ani, după accidentul cerebral, cînd mai îngăima cîteva vorbe dar îşi pierduse putinţa fizică de a scrie, lăsa a se înţelege că are în cap un roman, care ar fi capodopera vieţii sale, dar nu putea, dramatic, să-l aştearnă pe hîrtie. Aşa o fi fost. Rămîne însă faptul că de pe la 64 de ani n-a mai creat, cu o singură excepţie, nimic revelator. Negurile vîrstei a treia îl ţineau strîns împresurat, trăind din strălucitoarea glorie a unei cariere extraordinare. Blaga s-a impus în 1919, tot la 24 de ani, cu două volume, unul reprezentînd, în creaţia sa poezia, celălalt, cugetarea filosofică. Din 1921 pînă în 1929, deşi a publicat 12 cărţi de poezie, dramaturgie, cugetare filosofică, în jurul operei sale a domnit tăcerea sau injuria concentrată. De abia din 1929 cu placheta **Lauda somnului**, cînd avea, deci, 34 de ani obrocul s-a ridicat şi marii critici tineri interbelici (Călinescu, Pompiliu Constantinescu, Cioculescu, Streinu, Perpessicius, Vianu) îi pun în valoare marea poezie. A avut, apoi parte, pînă în 1948 (mai ales în anii 1939-1948), de o extraordinară efervescenţă creatoare, scriind trilogiile, poezie, dramaturgie. Dar, în 1948, cînd avea 53 de ani, a venit năpasta totalitarismului şi i-a interzis dreptul la publicare. Avea, mărturisea în martie 1948 unei corespondente a sa, opt cărţi încheiate pe care nu le putea publica. "De tipărit -scria -, nici o nădejde. Eu, care eram aşa de obişnuit cu mirosul tiparniţelor! Eu, care aproape lingeam primul exemplar al cărţii, ca o vacă ce a fătat. Scuză graiul. Dar acesta era sentimentul. Ce-o mai fi de acu încolo cu mine, nu ştiu. Extraordinare greutăţi familiale se îngrămădesc pe capul meu. Nu mai ştiu de unde să mă adun". A continuat să scrie, înverşunat, fără speranţa publicării. Intrase în vîrsta a treia? Poate într-un fel, deşi marele poet a murit , în 1961, la vîrsta de 66 de ani, nemaiputînd publica, în tot acest timp de 13 ani, decît traducerea lui **Faust** de Goethe, dar nici o scriere originală. Oricum, de la 53 de ani, cînd şi el se afla pe versantul coborîtor al vieţii, deşi lucra, n-a putut vedea tipărită nici o carte. Destinul greu al vîrstei a treia se răzbunase şi pe Lucian Blaga. Ştiu însă un caz cînd vîrsta a treia i-a fost rodnică. E poetul Vasile Voiculescu care, în ciuda privaţiunilor şi a închisorii, a scris în anii vîrstei a treia marea sa proză fantastică şi celebrele **Ultime sonete închipuite ale lui William Shakespeare**. Ar mai fi de citat şi Arghezi care, după o interdicţie de vreo şapte ani, intră, din 1954, la vîrsta de 74 de ani, în activitate, publicînd cîteva plachete dintre care **Frunze** (1961), **Poeme noi** (1966) sînt revelatoare, fără a mă mai opri asupra volumelor azi contestate, dar negreşit atestînd gheara leului, **1907** (1955) şi **Cîntare omului** (1956). Dar, mă grăbesc să adaug, la Arghezi totul a fost, în destinul său literar, cam anapoda, de vreme ce a debutat la 47 de ani, în 1927, cu **Cuvinte potrivite**. Oricum, a fost vînos creator în vîrsta a treia (asemenea numai lui Macedonski), infirmînd regula că emergenţa creatoare e exclusiv a tinereţii. Să spun că şi aici excepţia verifică regula?

Z.ORNEA

Cu vîrsta a treia şi împotriva ei

Pentru multele mele păcate sînt pedepsit (deocamdată) cu cazna de a folosi mult mijloacele de transport în comun, autovehiculele altfel spus, şi dintre ele cu prioritate troleibuzele. Acestea sînt, la orele la care le folosesc eu, din afara celor de maximă aglomeraţie şi încordare, nişte adevărate dricuri, care transportă însă oameni încă vii, sugerînd starea lor de decrepitudine prin ele însele, mai mult decît prin pasagerii care se folosesc de ele, în ultimele lor drumuri. Majoritatea acestora sînt bătrîni, oameni care nu (mai) au obligaţii de serviciu, sînt infirmi sau neputincioşi. Ceilalţi, dar şi elevii, studenţii, angajaţii, au alte ore de program, iar categoria socială superioară foloseşte automobilul propriu. E o selecţie avînd drept rezultat o societate pestriţă dar destul de strînsă şi prea caracteristică, în care eu nu m-aş afla în mod obişnuit, dacă nu m-ar sili nevoia. Aş ocoli-o chiar, căci nu e deloc plăcută, deşi în lăuntrul ei se pot face multe observaţii interesante. Ea reprezintă oricum o chemare la realitate, pentru că altfel puţini cetăţeni ai Capitalei noastre şi-ar da seama că populaţia este formată covîrşitor din oameni în vîrstă, pensionarii atingînd un procent enorm, chiar îngrijorător. Şi bătrîneţea este, cu tot relativismul ei, un fapt recent în societatea noastră, problemele ei se pun de-abia acum cu adevărat. Atunci cînd m-am născut eu, şansa unui bărbat de categoria mea de a trăi era evaluată la sub 40 de ani, acum e la peste 70. (În Occidentul Europei se dau cifre aproape ameţitoare.) În lumea mea predominau tinerii, cărora eu nu le ziceam astfel, dar le spun acum; în mediul ţărănesc un om trecut de cincizeci de ani era o raritate, ceea ce într-o societate patriarhală, cum era cea rurală, întărea puterea supravieţuitorilor, un grup restrîns, privilegiat, pe care numai Dumnezeu se chema că l-a hărăzit acolo unde se afla. Şi în Evul Mediu pe vremea Catedralelor viaţa unui bărbat era în medie de 27 de ani, bătrînii erau încă mai rari; nu se punea "problema" lor, deşi acţionau uneori imperativ şi puteau fi activi pînă la moarte.

Vîrsta a treia se impune în populaţia lumii civilizate, care a mai redus-o dacă nu prin asigurarea unui drept de a se retrage, ci prin factorul moral, acţionînd invers, adică îndemnînd-o să nu stea degeaba. Or, în privinţa asta, trăiesc eu însumi o situaţie care derivă din categoria mea intelectuală; se vede anume că un artist munceşte pînă la moarte, că el o face dintr-o somaţie lăuntrică şi că munca lui nu se poate limita la un "program" stabilit de alţii, în fine că el îşi poate abandona sau prelungi efortul pînă la totala neputinţă. Sînt scriitor şi cred că noţiunea de "scriitor tînăr" e ridicolă, descalificantă. Ea urmează o logică a sistemului nomenklaturist, care priveşte cu suspiciune noii recruţi şi se grăbeşte să-i pună sub control pentru ca prin orice admitere să le dea şi un rang inferior. Am asistat astfel în literatura noastră, atît de straşnic păzită de tot felul de cerberi, la intrarea generaţiei mai ales poetice a lui Nichita Stănescu, prin jurul anului 1960; a fost primită cu acolade încurajatoare de la bonzii regimului, începînd cu stalinistul ortodox Beniuc şi academicianul Philippide şi încheind cu "inconformistul" Eugen Barbu, patron de literatură. Specificarea tinereţii avea ceva condescendent şi încurajator, o atitudine falsă, deoarece şi pe plan artistic societăţile conservatoare, cum era cea comunistă, duceau tot la o gerontocraţie.

Eu ce vîrstă aveam? Sau ce vîrstă mi se recunoaştea? Apărusem pe la sfîrşitul "dezgheţului" produs pe la mijlocul anilor '60. Aveam patruzeci de ani şi cei mai mulţi, care nu mă cunoşteau personal, mi-au acordat uşor calificativul de "tînăr". (Încalte, un foarte crunt critic ardelean, moralist fireşte, mă încuraja să ies din faza "teribilismelor" juvenile, deşi era aproape de o vîrstă cu mine!). Ruptura din acei ani a produs o mare distorsiune în cronologie, căci a dat posibilitatea unor scriitori mai vîrstnici să debuteze, să se afirme, de-a valma sau în concurenţă cu alţii abia ieşiţi din adolescenţă, iscîndu-se deci situaţii mai comice decît întîlnirea mea cu criticul Ion Maxim. (Mă gîndesc la Ovidiu Cotruş, la Al. Paleologu, la I.D. Sîrbu, la N. Steinhardt.)

Eu mi-am pus însă problema vîrstei doar pentru că anii mei hărăziţi lucrului erau fatalmente mai puţini decît cei consumaţi pînă atunci sau chiar irosiţi. Vîrsta a treia nu exista pentru mine, dar îmi închipuiam bătrîneţea ca pe o fază mai liniştită, mai asigurată, mai lipsită de accidente, dar în care scrisul trebuia să continue la adăpost de agitaţia cotidiană. Ei bine, exact în momentul cînd urma să-i trec pragul, s-a produs explozia din decembrie '89, care a provocat o distorsiune temporală şi mai mare. M-am trezit adus parcă de o farsă a destinului în adolescenţă, aşa cum eram în 1945-1948, la etatea cînd ar fi trebuit să mă gîndesc la "debut" – în viaţă, în carieră, în literatură... Experienţa aceasta de întoarcere în trecut şi de modificare a reperelor, chiar dacă acestea reveniseră la "normal", a fost mai dramatică decît s-ar putea bănui. Şocul major l-a reprezentat apariţia la T.V. a unui grup de oameni politici care, după iniţiativa lui I.V. Săndulescu, iniţiaseră reconstituirea Partidului Naţional Liberal. Vederea d-lor Radu Câmpeanu, revenit de la Paris, Dan-Am. Lăzărescu, Sorin Botez, ca şi propunerea lor de a juca un rol în destinele ţării a fost pentru mine o întoarcere cu patru decenii în urmă – la acestea adăugîndu-se şi prezenţa lui Dinu C.I. (Dimchi) Brătianu, care avea să dispară imediat mai apoi.

A fost o poveste de scurtă durată, pentru că toţi ştiam ce s-a întîmplat, şi foarte curînd Timpul a reînceput să curgă în mod firesc. Nu pot afirma că am trecut direct în "vîrsta a treia", nu pot face abstracţie de ceea ce totuşi a fost viaţa mea, introducînd totul între nişte uriaşe şi rigide paranteze. Şi apoi chiar şi în cele patru decenii de comunism, eu nu am urmat "cursul", am trăit într-o proiecţie optimistă în viitor şi într-o căutare a trecutului care să mă întărească fără a mă îmbăta cu nostalgii. Dar în troleibuzele care mă duc şi pe mine la treburi, toţi pensionarii suferă de aceeaşi "problemă": au trăit într-o societate, au fost crescuţi în spiritul poruncilor şi obedienţei; au dobîndit un capital mai mult de consideraţie decît cu valoare economică, erau "aşezaţi" din toate punctele de vedere şi acum s-au trezit într-o lume dinamică, a liberei iniţiative, care cultivă alte valori, îi îmbrîncesc şi-i tamponează la cele mai simple contacte ale vieţii. Totul îi jigneşte acum în jur, ca rezultat al libertăţii, care instituie altă ordine şi ierarhie în societate, nu e un haos, cum pretind adversarii ei.

În literatură "vîrsta a treia" poate începe în unele cazuri şi la 25 de ani; eu cunosc unii scriitori care s-au pensionat la această vîrstă, primind pensie sau nu. Majoritatea scriitorilor au fost deprinşi cu spiritul nomenklaturist, care te ducea la o glorie sigură dacă atingeai 80 de ani (vîrsta unui tînăr în C.C. al P.C. Chinez, cel mai desăvîrşit partid totalitar din lume); pensionarii din troleibuze, ale căror comentarii şi jelanii le aud zilnic (nu în tramvaie care sînt prea gălăgioase, nici în metro care e absolut infernal, nici în autobuze, care sînt rapide şi îşi primenesc prea des pasagerii). În troleibuze, care oferă şi opriri accidentale, aşteptări nervoase, spaţii de timp de răgazuri, e aproape la fel ca la vechile cozi; vîrsta a treia e la ea acasă, ca într-un depozit de deşeuri.

– Bine, d-le, m-ar putea întreba cineva, dacă nu-ţi plac toate acestea, te pretinzi tînăr şi nu ai prea mulţi bani, de ce nu-ţi cumperi măcar o bicicletă?

Ei, da; asta m-ar aduce într-adevăr la 20 de ani, numai că m-ar pune (la etatea mea) în faţa unei mulţimi de pericole pe care nu mai am curajul să le înfrunt. (Îmi amintesc de cuvintele marelui Mecinikov: "Omul are vîrsta arterelor sale". Pot fi eu sigur că acestea or fi în cazul meu într-o stare mai bună decît carcasa?)... În filosofia mea, mai sigură, vîrsta a treia e ca Moartea, nu poate fi evitată, dar e de evitat.

Alexandru GEORGE

O teologie a vîrstelor

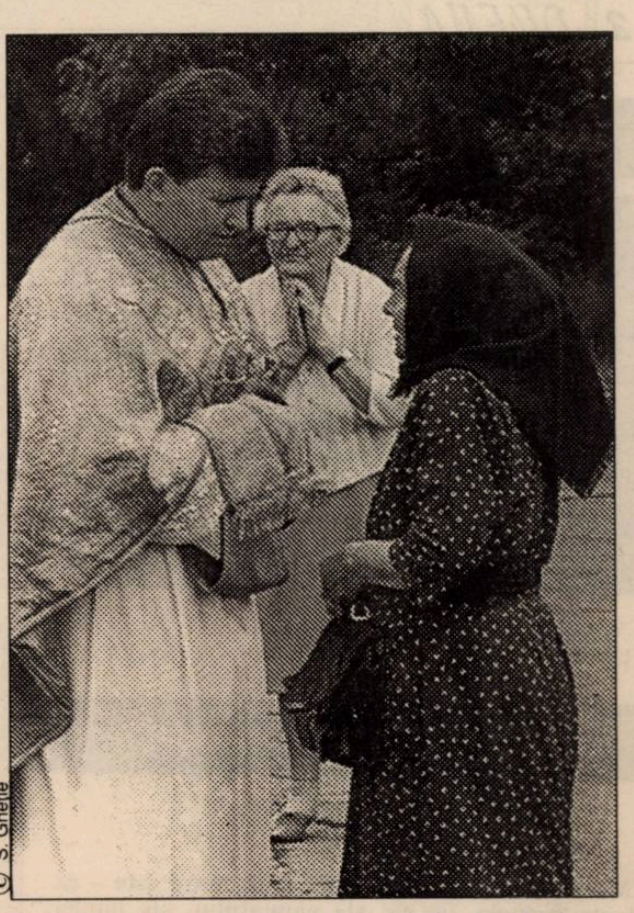
© S. Ghelie

Virtuţi relative

În contrast cu maturitatea – etapă a presupusului echilibru –, tinereţea şi bătrîneţea sînt vîrste asimetrice, excesive, paradoxale. Asimetrice, pentru că forţa şi înţelepciunea sînt distribuite inegal, departe de ideala şi mereu conjurata lor alianţă. Excesive, pentru că radicalismul pîndeşte deopotrivă junimea căutătoare de forme şi senectutea incapabilă să le abandoneze. Paradoxale, în fine, pentru că atît tinerii, cît şi vîrstnicii fac obiectul unor percepţii sociale alternative: cînd admiraţi, cînd detestaţi, ei au obligaţia permanentă de a-şi consolida statutul, la limita dintre privilegiu şi osîndă.

Insul adult e comparabil cu o maşinărie bine unsă, cu un obiect a cărui mişcare purcede dintr-o inerţie perfect mascată. El seamănă mai mult cu un satelit fixat pe orbită decît cu un avion care înfruntă gravitaţia în perioada critică a decolării sau a revenirii la sol. Uitînd cel mai adesea de unde a plecat şi încotro merge, maturul pare cuprins de euforia propriei funcţionalităţi. În ochii lui, importantă e buna gestiune a derapajelor, pe scurt, arta de a fi mediocru. Sănătatea, „medie"; situaţia profesională, „stabilă"; viaţa familială, „rodată"; poziţia în comunitate, „dobîndită" (şi mai ales apărută prin repetarea aceloraşi lecţii) – iată invariabila partitură a personajului „copt"! Din acest unghi, vîrsta mijlocie este o binecuvîntare echivocă, dacă nu cumva un dezastru care se ignoră. Atîta timp cît rămînem anchilozaţi în hotarele ei, totul – de la rîvnita capodoperă, pînă la eventuala moarte – suportă rigorile jumătăţii de măsură şi confortul precar al jumătăţilor de adevăr... Aşa ne-am putea explica faptul că "maturii" monopolizează tendenţial normalitatea, purtîndu-se represiv cu tinerii şi neglijîndu-i pe cei aflaţi la capătul cursei...

Nu putem, desigur, generaliza şi nici pune la stîlpul infamiei o clasă de vîrstă sociologic labilă şi psihologic permeabilă. E clar, de pildă, că într-o mulţime de "maturi" coexistă rodnic indeterminările tinereţii şi intuiţiile crepusculare ale seniorilor. În purtarea multor adulţi persistă o anumită, mozartiană, uşurătate, şi nu puţini tineri fac, dimpotrivă, dovada deplinei lor amplitudini intelectuale. Ne întîlnim frecevent cu bătrîni a căror intactă curiozitate sfidează regula decrepitudinii, tot aşa cum ne încrucişăm cu feluriţi adolescenţi tenebroşi, plictisiţi de viaţă, înainte de a o fi gustat realmente... Unul, precoce la epoca pantalonilor scurţi, devine iremediabil plat în preajma bacalaureatului... Altul, handicapat iniţial de cele mai slabe rezultate şcolare, se dovedeşte a fi scînteietor odată ajuns la mai consistenta libertate a studenţiei... Acesta, deşi dărăpănat fiziceşte, se vrea cu orice preţ seducător şi verde. Acela, inexpresiv la ora robusteţilor cuadragenare, se transformă cu anii într-o prezenţă plină de farmec... După cum observăm, diversitatea tipurilor şi a comportamentelor umane copleşeşte reducţiile la care apelăm atunci cînd idealizăm o vîrstă, în detrimentul alteia.

Mărturisim pînă la capăt

Continuu totuşi să mă tem mai mult de vîrsta a doua decît de prima şi ultima dintre cele ce ne sînt date aici. E adevărat, după cum sugeram adineaori, că nimeni nu are o singură vîrstă. Purtăm în noi – precum un palimpsest straturile de cerneală – mozaicul unor condiţionări decalate sau, dacă vrem, realitatea unei identităţi plurale, în interiorul căreia „natura" şi „cultura" se suprapun parţial. Petrecem dimineţi juvenile şi după-amieze bătrînicioase. Migraţia fantasmelor noastre acoperă, printr-un soi de imaginară ubicuitate, ansamblul ipostazelor temporale de care se învredniceşte individul comun...

Esenţială rămîne, în tot acest joc de oglinzi, capacitatea fiecăruia de a nu pierde din vedere ţinta divină a oricărui cursus pămîntesc. Or, fapt este că amintita capacitate se exercită cu mai mult firesc la începutul şi la sfîrşitul parcursului nostru, adică atunci cînd francheţea visului şi amărăciunea luciditătii salvează în noi acea parte de smerenie pe care „maturitatea", cu obtuza ei siguranţă de sine, reuşeşte să o estompeze. Pentru a ne micşora salutar, pentru a ne lepăda de noi înşine, aşa cum ne cere Hristos, trebuie într-adevăr să acuzăm vertijul propriului viitor (existenţial sau eshatologic). E nevoie de teroarea spaţiilor oarbe, de infinitatea presantă a unui timp virtual, pentru a resimţi urgenţa lui Dumnezeu. Şi cine poate mai bine experimenta o atare anxietate decît tinerii şi bătrînii? Cu excepţia cazurilor lăturalnice, ei sînt cu toţii exponenţii unui *egoism jertfelnic:* tînărul, pentru că, în plin narcisism, e gata să moară pentru o cauză înaltă de îndată ce a înţeles-o; vîrstnicul, pentru că, otrăvit de îndelunga coabitare cu el însuşi, îşi aşteaptă decesul ca pe o izbăvire. Ambii sînt pregătiţi să-şi iasă din fire, sau, cu o vorbă mai tehnică, să cunoască starea de extaz. Şi în ambele posturi, sufletul îşi hrăneşte nobleţea din propriile insuficienţe: pe de o parte, *frăgezimea* unui psihic neîncercat şi vulnerabil; pe de altă parte, *frăgezirea* unui ego maltratat de împrejurări, traumatizat de eşecuri, jupuit de viu...

Dintr-o atare perspectivă, bătrînul pare a fi avantajat în raport cu tînărul situat la începutul ciclului vital. Căci, dacă tînărul generic se poate fără îndoială sacrifica, prea puţini dintre tinerii în carne şi oase consimt vreo jertfă cît de mică. În absenţa unei credinţe împărtăşite, ispita celui tînăr este aceea de a-l imita pe maturul „realizat" şi nu există, spuneam, un alt drum mai scurt către împotmolirea într-o călduţă resemnare lucrativă. Spre deosebire de comoditatea junilor care vor să-şi precipite, servil, maturizarea, vîrstnicul nu mai are, din fericire, pe cine copia: el este prin urmare obligat să-şi rămînă fidel, să-şi studieze paragina cu răceala unui entomolog, să accepte – uşurat – proximitatea declinului şi iminenţa saltului final. Neputinţa trupească fiind cel mai eficient succedaneu al ascezei, nimic nu-l mai opreşte pe bătrîn să se dedice celor veşnice, precum Iov, care, tolănit pe grămada sa de gunoi, convorbea cu Dumnezeu... Cînd *nu mai avem ce face*, cînd ne prefacem într-un ghem de dureri şi scîrbe, cînd orice revoltă e mai obositoare decît improbabila ei satisfacţie, cînd efortul de a supravieţui implică banalitatea suferinţei, atunci abia ajungem, în chip natural, la despuierea interioară pe care misticii au obţinut-o dintotdeauna în chip spiritual. Dincolo de orice aplecare doloristă, această coincidenţă are darul de a ne demonstra că *ieşirea din sine pentru a-L întîlni pe Dumnezeu* nu este (doar) un construct socio-cultural – aşa cum crede ştiinţa religiilor – ci mai degrabă o vocaţie a speciei, după cum ne învaţă teologia. Evident că relaţia cu absolutul dumnezeiesc este îndeobşte socializată şi codificată în contextul unor tradiţii specifice. Dar valoarea obiectiv-iniţiatică a senectuţii ne indică la fel de clar faptul că religiozitatea se actualizează semnificativ spre capătul destinului personal, chiar dacă subiectul acelui destin a fost de bună voie ireligios. Că mai există cîte un scelerat care, protagonist al unei farse demonice, moare articulînd blasfemii, nu se poate contesta. În regulă generală însă, curba entropică pe care lunecăm face din oricine un mărturisitor poate întîrziat, dar întotdeauna sincer, al dorului de Celălalt.

Epilog indispus

Se ştie că, în societăţile tradiţionale, bătrînii erau veneraţi mai ceva ca statuile zeităţilor hittite. Vremea noastră a creat şi impus cu totul alte atitudini: Occidentul îi „răsfaţă", condamnîndu-i la o singurătate aseptică şi la un sfîrşit de o maximă, căci organizată, „discreţie". Li se cere să fie veseli, să se implice în tot soiul de „pasiuni" utile, dar mai ales să dispară fără zgomot, într-o cameră de spital echipată pînă la dezumanizare. La noi, situaţia lor e notoriu-deplorabilă: pensiile ridicole, surogatul de asistenţă medicală, pacostea unor infrastructuri vetuste – toate aceste tare sistemice fac din viaţa vîrstnicilor un soi de carnaval mizerabil, pe care mass-media îl dezvăluie zadarnic. Cred că această desconsiderare (care îi afectează, simetric, şi pe cei tineri) este degradantă pentru toată suflarea românească, de la vlădică la opincă. Şi sînt obligat să văd aici semnul cel mai trist al faptului că mitocanul adus în faţă de comunism a reuşit să-şi impună „filosofia": un hedonism de birt, o amoralitate sentimentală, un dizgraţios solipsism fiziologic... O mitocănie boită balcanic, jovial-necredincioasă, bonom-suficientă, vorbăreaţă şi laşă... O ticăloşie mijlocaşă, lipsită deopotrivă de inocenţă şi de riduri!

Teodor BACONSKY

Memorie şi beznă

La primul seminar de etnologie studenţii ar trebui să-şi cerceteze familia. Trecînd peste stupoare, rezerve şi chicoteli, fiecare ar avea de întocmit arborele genealogic al neamului său. Operaţia devine cu adevărat utilă, cînd se realizează în doi timpi: mai întîi notează studentul ce ştie, ca să vadă cît de puţin ştie, şi apoi completează cu ajutorul unui bătrîn. Pus pe hîrtie, un arbore genealogic te face să te simţi mai bogat, mai sigur pe tine. Un scriitor francez contemporan, al cărui arbore genealogic îmbunătăţit înregistrează faimoase nume de familii europene, pretinde că a fi nobil înseamnă să cunoşti numele strămoşilor tăi. Pentru a şti cum li s-au numit strămoşii, nobilii ţin demult socoteli. Pomelnicele ţăranilor, într-un fel, realizau acelaşi lucru: Ion, Ion, Vasile, Maria, Ion... Pe cei uitaţi la pomeniri ţăranii îi împăcau, o dată pe an, cu o coptură de aluat numită *uitată*. Doar noi, cei care nu sîntem nici nobili, nici ţărani, lăsăm cu neglijenţă în urmă puzderie de strămoşi uitaţi.

Ce vă propun în continuare nu este o temă de seminar. La sfîrşitul lecturii nu pretind nimănui să înceapă cu febrilitate o muncă de genealogist. Vă invit să facem împreună un exerciţiu de anamneză, să urcăm fiecare cu gîndul în răspărul neamului lui. Eu am pornit!

Aşadar, mama şi tata. Trecem peste ei! Sînt cei despre care ştim cel mai mult. Mergem mai departe! Bunicii. Mulţi dintre bunici sînt deja biete fotografii şterse. Eu, de pildă, nu mi-am cunoscut nici un bunic. Bunice am avut trei: Irina, Marí şi Caterina. Le-am cunoscut pe ultimele două. Cînd m-am născut, Irina murise demult. Povestea ei e scurtă. După ce s-a logodit cu cel care avea să devină bunicul meu, acesta i-a spus, ca Ulise, mă duc pînă acolo cu vaporul... Şi, tot ca Ulise, întoarcerea s-a produs după mulţi ani. Ea l-a aşteptat. S-au căsătorit, au făcut o fată şi ea a murit. Nu cred că Homer á avut în vedere varianta în care moare Penelopa. Din fotografie Irina ne priveşte cu ochi cuminţi. La gît poartă o camee. Ştiu că era îndemînatică şi că avea o maşină de cusut. Marí a fost a doua soţie a lui bunicu – Spiru. Trecea drept cea mai frumoasă fată din Brăila. Este bunica mea cea mai consistentă, aş putea să relatez despre ea o sumedenie de poveşti. Pe bunica paternă, Caterina, am simţit-o întotdeauna departe, din altă lume. Avea cinci ani în timpul războiului din 1877! S-a căsătorit extrem de tînără cu un bărbat divorţat şi au făcut împreună şapte copii. După ce au terminat de făcut copii, el a plecat în America, unde a murit imediat. Ea a trăit nouăzeci de ani. Nu ştia poveşti. În ultimii ani ai vieţii a fost deportată de comunişti. Am cunoscut-o cînd era bătrînă şi micuţă, un ghem de haine negre. Se lăuda că în tinereţe fusese înaltă şi puternică. Nu o credeam. După ce a murit şi trupul ei chircit s-a destins, ne-a dovedit din coşciug cît fusese ea de înaltă. Bunicul Gheorghe, americanul, are pentru mine un contur foarte şters. Ştiu despre el numai două lucruri: că a plecat din sat ca să nu se omoare cu fratele lui – unul era filogrec şi celălalt nu – şi că, într-o zi, a adus acasă un peşte foarte mare. Cînd vorbea despre peşte, Caterina deschidea braţele larg, ca o pajură bătrînă. Spiru a fost căpitan de vapor. I-au lipsit toate viciile pe care le atribuim în mod obişnuit marinarilor. Se născuse în Chefalonia. Recent am auzit un catren despre chefaloniţi care, în traducere, sună aşa: **"Chefaloniţi sîntem/ Patruzeci şi cinci cu totul./ Încă cinci dacă eram./ Cuceream Constantinopolul".**

Eu am terminat cu bunicii. Dacă n-aţi terminat, vă aştept. Pe urmă vom face pasul următor, străbunicii. Pe tatăl Irinei îl chema Iacumi. Scria poezii. Pe mama ei o chema Angherió. După ce i-a murit nevasta, Iacumi şi-a lăsat cei cinci copii, unul în grija altuia, şi a plecat la Paris. Tatăl lui Marí avea prăvălie şi a dat faliment la Calafat. În prima mea copilărie am înotat în lăzi cu nasturi de sidef şi în valuri de dantelă. Mama lui Marí se numea Eleni şi era din Mitilini. Vrednică şi severă, ne iubea discret. Despre părinţii lui Caterina am auzit că erau bogaţi, adică aveau mai multe oi şi mai mulţi măgari decît alţii. Pentru ce au căsătorit-o la paisprezece ani cu un bărbat divorţat, rămîne pentru mine o enigmă. Cine erau părinţii lui Gheorghe, iar nu ştiu. Nu am întrebat la timp şi, acum, nu mai am pe cine să întreb. Tatăl lui Spiru era primar. Într-o zi s-a pomenit cu toţi feciorii – în număr de trei – că vin şi îi spun, tată, noi plecăm în România, acolo e bine. Atît le-a spus: **"Unde veţi merge, veţi fi străini şi, cînd veţi reveni acasă, veţi fi străini iar".**

Hai, încă o treaptă! Stră-străbunicii. Nu ştiu cine erau părinţii lui Iacumi şi ai lui Angherió. Nu ştiu numele părinţilor lui Eleni. Am aflat, în schimb, o istorie despre o strămoaşă a ei. N-o pot plasa într-o epocă. Se ştie că trăia într-o casă de piatră cu socrii şi cumnaţii. Cînd soţul era plecat – şi grecii pleacă des – trebuia să doarmă în turnul casei, izolată. Într-o noapte, pe cînd îşi alăpta primul născut, un sfînt a ieşit din icoană şi i-a spus, zi-le oamenilor din insulă să se roage. În zori, a comunicat soacrei. Soacra a rîs. Iar noaptea care a urmat, experienţa s-a repetat. Soacra a rîs iar. A treia noapte sfîntul a ieşit din nou din icoană, a rostit cu tristeţe cuvîntul *păcat* şi un cutremur puternic a scuturat pămîntul. Strămoaşa lui Eleni a ieşit din turn uitînd copilul în leagăn. Soacra, deci o strămoaşă a noastră şi mai îndepărtată, a fugit să scoată copilul şi, în clipa cînd ieşea cu el în braţe, o piatră din acoperiş a căzut şi a omorît-o numai pe ea. Părinţii părinţilor lui Caterina sînt pe veci uitaţi. Un posibil strămoş al lui Gheorghe ar putea fi Manea Şafarica, celnic, consemnat de I. Caragiani; dar nu avem nici o dovadă că am fi neam cu el. În fine, părinţii primarului din Chefalonia îmi sînt perfect necunoscuţi. Tot ce pot să presupun este că au trăit în acelaşi sat cu nume frumos, Marcandonata. Acolo, mama a întîlnit, acum trei ani, un preot şi un ţăran care, în după-amiezele libere, construiau de capul lor o bisericuţă.

Mai departe e beznă. Eu mă opresc aici! Cei care puteţi, continuaţi...

Irina NICOLAU

Voce off

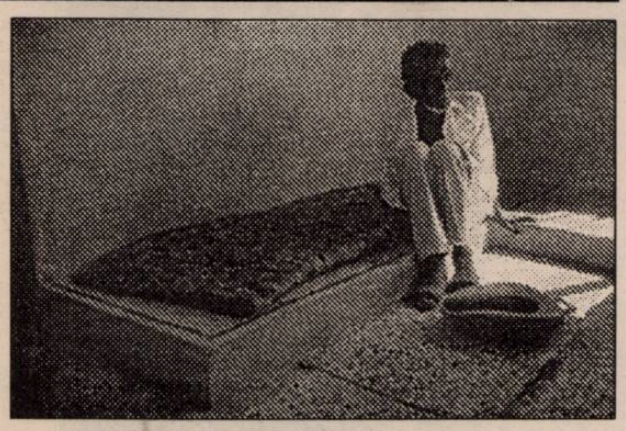

„El *se odihneşte* în durerea sa pe care nu vrea s-o părăsească."

Elias CANETTI

Trecerea prin reviste

"Faptele trăite"

Miezul revistei POESIS din Satu Mare este – ca la toate fructele, fie ele ale pămîntului, ale mîniei ori ale poeziei – cel mai important. De data aceasta miezul poartă numele de *Caietele POESIS* (nr. 6/august '95), are 8 pagini, 7 fotografii şi un singur model: Gellu Naum. Textele foarte bune, semnate în general de tineri scriitori, deşi prilejuite de o aniversare – la 1 august Gellu Naum a împlinit 80 de ani –, nu au nimic conjunctural. Poet suprarealist, prieten cu Victor Brauner, iubind-o pe Lygia astfel încît, dacă ştii să descifrezi sensul consoanei duble din prenumele Gellu îţi dai seama că el semnează întotdeauna împreună cu *ea*, ascuns în fiecare vară la Comana, fidel "poheziei", prietenilor şi pipei sale, izolat de viaţa publică, dar recunoscut şi omagiat dincolo de hotarele ţării chiar mai mult decît în ţară, Gellu Naum ar deveni cu siguranţă un mit dacă ar îngădui aşa ceva. Nu o face.

Lipind cîteva tăieturi din *Caietele POESIS* vă prezentăm o fotografie a poetului, compusă în spiritul colajelor, în arta cărora – se ştie – suprarealiştii erau maeştri. Fundalul fotografiei este casa de la Comana, într-o duminică de vară: "Comuna Comana se află la cîţiva zeci de kilometri de Bucureşti; pe drumul spre Giurgiu, cam în dreptul localităţii ce poartă rigurosul nume de Adunaţii-Copăceni, o şosea laterală care străbate mai multe sate ajunge în cele din urmă în comuna sus-amintită. Calea spre Comana nu e lipsită de peripeţii: şoseaua face atîtea coturi invariabil la dreapta, încît te întrebi, la un moment dat, dacă nu cumva te vei întoarce la punctul de plecare...". Colţ de peisaj semnat Alex. Leo Şerban (care a oferit şi fotografiile întregului număr al revistei). "Dar Gellu Naum nu aparţine doar unui orizont local, ci – fapt pe care-l uităm prea adesea (se teme Gh. Grigurcu) – e unul din poeţii de seamă pe care îi are azi lumea. Aşadar poate face act de prezenţă în toate punctele cardinale". Lîngă portretul poetului apare, mică, şi fotografia lui Caius Dobrescu din care am decupat: "Am să scriu ceva despre Gellu Naum şi mine. Sigur că este disproporţionat. Cine sînt eu pe lîngă Gellu Naum? Nimeni. Ce sînt eu pe lîngă Gellu Naum? Nimic. Şi totuşi, dincolo de oceanul celor ce ne separă, pot spune, parafrazînd uşor un mare poet, că «puternica natură ne-a unit împreună c-o stranie legătură». De Dl. Naum mă apropie una din acele coincidenţe pe care geniul suprarealist le declară hazard obiectiv". Merită să descoperiţi singuri această coincidenţă, într-unul din cele mai bune texte ale acestui număr. Tot hazardul obiectiv îl va fi apropiat pe Naum de Victor Brauner, primul "guru" al poetului, alăturare care nu scapă din portretul conturat în *Caietele POESIS*, datorită lui Ion Bogdan Lefter. Nici prezenţa feminină a Zenobiei nu putea lipsi, şi ea nu e deloc greu de recunoscut, căci: "Gellu Naum spune că Zenobia locuieşte de mult timp la el şi că amîndoi s-au retras într-o mare singurătate". Sau cel puţin aşa ni-i prezintă Mariana Codruţ. Simona Popescu, prin sprijinul căreia s-a realizat prezentul număr, pune alături de portretul poetului pur şi simplu poezia; Bogdan Ghiu adaugă nişte *trepte fără scară*, Elena Ştefoi se apropie de *faţa şi suprafaţa* poeziei lui Gellu Naum, iar Andrei Bodiu înlănţuie cîteva generaţii poetice. Nu putea lipsi din tablou pinguinul Apolodor, "grăsuţ, curat, atrăgător", lipit de Romulus Bucur alături de toţi ceilalţi. Colajul ar putea fi continuat, texte despre Gellu Naum există şi în corpul propriu-zis al revistei POESIS, dar ni se pare mai potrivit să încheiem cu două versuri bogate din *Călăuza rătăcită*, poem de Gellu Naum datat 6 iulie 1995 şi reprodus în *Caiete*: "Faptele trăite obligau la o nouă lectură..." (**Ioana PÂRVULESCU**)

Din viaţa unui extremist de centru

O mondenitate: „Cartea Albă", vol. V

Eveniment monden de cert succes în mass-media şi masele mediocre, Berevoieşti cu crustă de cultură, nu încape îndoiala că această Carte Albă - a cincea! - care cică ar da pe faţă cum lucra Securitatea în lumea scriitorilor, cum îi fila, cum îi contrafila şi uite-aşa o barbă avea, constituie o diversiune. Odioasă, desigur - adjectivul acesta mergînd cu "diversiune", precum a "cincea" cu "destinul" - ca tot ce abate societatea noastră de la problemele ei fundamentale: porumbul, hîrtia, ungurii, holera, apa caldă, sicriele şi gunoaiele. La noi, înainte ca totul să devină clar deşertăciune, totul e diversiune. Chiar blestemata apă caldă poate deveni o diversiune la absenţa apei reci.

Fiind odioasă, Cartea asta Albă e şi - zic aceleaşi guri rele, dar inteligente - scandaloasă. Ea împarte din nou lumea (fie ea doar a prozatorilor, poeţilor şi eseiştilor, însă cît de cuprinzătoare!) în mizeri şi bogaţi, în turnaţi şi turnători, în citaţi pe naţiune şi ticăloşi pe viaţă, în eroi şi laşi (foarte rar şi morminte), în pozitivi şi negativi, ca într-un ultim puseu de realism socialist în naţional-scenarismul la zi, ca un viguros frison de maniheism în oportunismul etern al societăţii noastre mai mult mondene decît civile. Comedia, firească, nu întîrzie. O carte curcubitacee s-ar putea închega din torentul de reacţii la această Carte Albă:

sînt cei mîndri şi liberi, foarte încîntaţi că au fost filaţi şi turnaţi la Vlad şi Postelnicu, dovadă că au fost periculoşi şi "buni"; sînt insomniacii că "pe mine de ce nu m-au filat?, pe mine de ce nu m-au considerat obiectiv?"; sînt, de bună seamă, invidioşii că "pe ăla de ce şi pe mine, nu?"; sînt duioşii care vin, tandru şi tîrziu, dezvăluindu-ţi acum că "dom'le, ştii că într-o noapte m-au întrebat de tine?, nu le-am spus nimic şi nici ţie, că te ştiam hipertensiv..."; sînt extrem de exigenţii care nu suportă cum minciuna ia din nou aparenţa adevărului şi se simt "mai umiliţi decît sub Ceauşescu"; sînt, invers, marii decepţionaţi "că nici ăia nu erau bine informaţi"; sînt stupizii care cer fostei Securităţi (!) să nu mintă, să spună tot adevărul despre cutare, să aibă coerenţă epică, scrupulozitate cronologică etc., convinşi că au în faţă un documentar ştiinţific; sînt entuziaştii răului general, încîntaţi că toţi scriitorii i-au turnat pe toţi scriitorii; sînt treziţii la viaţă care, noaptea, la 12, cer "telefonul lui Roger, ca să-i spun cine l-a turnat pe el şi pe Manolescu, atunci cu Congresul 14"...; sînt stiliştii detaşaţi, esteticienii fascinaţi de nota generalului Vlad care-i învăţa pe subordonaţii săi cum să se poarte cu un poet de valoarea lui Ion Alexandru, "dragă, e o notă demnă de «La vie est ailleurs»"; sînt intelectualiştii exasperaţi de incultura turnătorului "care poate formula o asemenea aberaţie - naţionalitate ebraică!"; sînt perspicacii care-şi dau seama dintr-o ochire că "totul e un montaj tendenţios"; sînt bunii gospodari care se miră cum de s-a cheltuit banul public pentru o instituţie care comunica banalităţi de genul "Jebeleanu bea..."; mai sînt îngroziţii "faţă de ceea ce se mai poate publica", refuznicii hotărîţi "pînă nu se dau numele turnătorilor", lejer indiferenţii cu "ia mai dă-i în mă-sa că nici ei nu turnau totul", nefiind neglijabili nici oamenii pur şi simplu cu humor: "să fiu eu sănătos de cîte ori i-am băgat în mă-sa şi nu m-au auzit, că totdeauna am ştiut cum să trag apa, ha, ha, ha!"

Personal, nu caracterul de diversiune "mă doare", ci acela de complot. Văd în "Cartea" asta un complot la care participă, cu obiectivitate şi inconştienţă, şi cei care au dat-o publicităţii (pregătind şi un al doilea volum, în buna logică a best-seller-ului), cît şi cei care o citesc, o comentează, telefonează, trepidează, devorează, delirează. Un complot împotriva literaturii, un literaturicid tot mai evident, cu cît e mai viu şi mai dens spectacolul acestor porcării şi porcărioare, al acestei hăituieli vulgare, care dacă izbuteşte ceva (şi izbuteşte!) e transformarea literaturii şi a scriitorilor ei - turnaţi şi turnători, împreună! - într-o lume de borfaşi şi curve politice, de camionagii beţi sau vatmani care nu circulă cu viteză legală. Mă stupefiază - gata-gata să-mi pierd humorul! - cum nici un turnător sau şef de-al lui nu pare cîtuşi de puţin intimidat de cărţile celui denunţat, ca să nu zic de propriile lui cărţi, în acele cazuri dramatice cînd turnătorul avea şi el talent, operă, expresie... E o destrăbălare antiintelectuală, o lipsă de respect faţă de talent (iertaţi-mi vorba proastă!) care înfioară şi se propagă, prin fiece leşin sau urlet la zi, asemeni unei epidemii rămase, ca în "Ciuma", printre rufele din garderobul fiecăruia. Cred că un scriitor bun n-are de ce să se grozăvească pentru că figurează ca "turnat" în Cartea Albă şi cu atît mai puţin să defileze, fudul, în noile spectacole curcubitacee în care pînă şi turnătorii se simt în largul lor, ca victime ale pozitivilor. Cu atîţia turnători în jur, nimeni n-are de ce fi fudul. Mîndru şi concis, scriitorul bun - există aşa ceva în România! - trebuie să ştie că literatura lui curată (de unde şi pură?) nu se poate lega decît în vuietul valurilor de merdă care bat în meterezele sale, cum ne-a lăsat vorbă Flaubert. Scriitorul bun n-are de ce alerga după "Cartea" asta, poate că nici n-are de ce s-o mai deschidă. O ştie. Ea nu geme.

Radu COSAŞU

Evenimente

Kulturwochen - Herbst 1995

Sub patronajul Dr. Klaus Kinkel, ministrul federal de Externe al Republicii Federale Germania, şi al dlui Theodor Meleşcanu, ministrul român de Externe, vineri 29 sept. ora 19, în sala de marmură a Cercului Militar are loc deschiderea oficială a "Săptămînilor culturii R.F.G." în România, manifestare itinerantă organizată cu sprijinul Institutului Goethe la Bucureşti, Cluj, Craiova, Sibiu, Iaşi, Timişoara. Orchestra de muzică barocă din Freiburg prezintă un program din creaţia unor compozitori din sec. XVII (Schmelzer, Bertali, Biber, Fux). Duminică 1 oct. ora 11, la sala Jora a Radiodifuziunii, binecunoscuta violonistă Jenny Abel, din nou în România, va susţine un recital, alături de pianistul Mihai Ungureanu, din creaţiile lui Schumann, Brahms, Schönberg, Rosenfeld, iar vineri, 6 oct. aceeaşi Jenny Abel va concerta acompaniată de Orchestra radio (dirijor Horia Andreescu), într-un program care cuprinde Simfonia 1 de Brahms, Concertul nr. 2 pentru vioară de Bartok şi Concertul Manhattan pentru orchestră şi percuţie de Siegfried Matthus.

De fapt, deschiderea "Săptămînilor..." a fost într-un fel deja făcută prin vernisajul expoziţiei de la Galeria 3/4 intitulată *Cărţile artiştilor* (650 de exponate germane, plus cîteva româneşti), ca şi prin excelentele lecturi/traduceri care au avut loc la sediul Fundaţiei Culturale Române (23-25 sept.) şi la Inst. Goethe (26 sept.). Ea a prefaţat un număr foarte mare de expoziţii, concerte, spectacole de teatru şi balet, proiecţii de filme, colocvii şi întîlniri literare, conferinţe ştiinţifice cuprinse în cadrul "Săptămînilor..."

In weiter Ferne, so nah! de Wim Wenders (1993), unul dintre filmele ce vor putea fi văzute la Bucureşti

Murnau live revival

Tot Institutul Goethe este răspunzător, în parte, pentru una din cele mai izbutite (şi inedite, la noi) manifestări: proiecţia filmului *Tabu – A south Sea Story*, cu acompaniamentul *live* al muzicii scrise special pentru pelicula lui Murnau de compozitoarea Violeta Dinescu.

Născută în România, aceasta trăieşte din 1982 în R.F.G., iar partitura a mai fost prezentată la Festivalul filmului mut de la Frankfurt, în 1988. Violeta Dinescu a fost de faţă la executarea ei la cinema Studio din Bucureşti.

Festivalul filmului francez

Institutul Francez din Bucureşti şi Ambasada Franţei, în colaborare cu UCIN şi firmele Guild şi MediaPro, a organizat la Bucureşti, începînd din data de 29 septembrie, "Festivalul filmului francez", la cinema Studio.

Timp de şase zile, se vor vedea şase producţii franceze din ultimii doi ani care au constituit mari cîştiguri comerciale (*Léon* de Luc Besson, de pildă, sau *Gazon maudit* de Josiane Balasko) sau s-au bucurat de aprecierile foarte favorabile ale criticii (*Mina Tannenbaum* de Martine Dugowson şi *Regarde les hommes tomber* de Jacques Audiard).

J. L. Trintignant şi Mathieu Kassowitz în *Regarde les hommes tomber*

Programul este următorul: *Léon* (seara de deschidere); *Mina Tannenbaum* (sîmbătă); *A la belle étoile*, r. Antoine Desrosières (duminică); *Elisa*, r. Jean Becker (luni); *Regarde les hommes tomber* (marţi); *Gazon maudit* (miercuri).

Nathalie SARRAUTE

„La 85 de ani, mama se-ntorcea acasă...”

Numărul pe septembrie al mensualului *Lire* o are pe Nathalie Sarraute pe copertă. Nathalie Sarraute, care a împlinit anul acesta, pe 18 iulie, 95 de ani! Nathalie Sarraute care, acceptînd să dea un interviu revistei amintite, are de la-nceput mustrări de conştiinţă, se-nfurie, se indignează în fine: “Niciodată n-ar fi îndrăznit să-i facă una ca asta lui Beckett!” Beckett, alături de care apare în celebra fotografie făcută în faţa editurii Minuit la sfîrşitul anilor ‘50, cînd “ofensiva” Noului roman era în plină desfăşurare...

Sarraute (Natasa Cerniak) s-a născut lîngă Moscova, dar imediat după divorţul părinţilor săi a locuit cu mama sa la Paris pînă în 1906, cînd s-a întors la Sankt Petersburg, iar apoi, trei ani mai tîrziu, s-a stabilit definitiv în Franţa cu tatăl său. O licenţă în limba engleză, la Sorbona în 1920 şi studii de istorie la Oxford şi de sociologie la Berlin, înainte de a-şi lua şi o licenţă în drept la Sorbona, în 1922. Aici l-a cunoscut pe soţul său, Raymond Sarraute, cu care s-a căsătorit în 1925, devenind mama a trei fete. Din 1932 pînă în 1939 a lucrat la *Tropismes*, apărut în acelaşi an la Denoël, “şi care n-a suscitat decît o singură recenzie”, după cum declară chiar ea. De la acest prim text şi pînă la ultimul, *Ici* (“Aici”), apărut la Gallimard luna aceasta, mai puţin de zece cărţi, piese de teatru, eseuri – dintre care unul a făcut o lungă carieră teoretică: *L'Ere du soupçon*, publicat în 1956... Tradusă în vreo treizeci de limbi (printre care şi în română, graţie Irinei Mavrodin), opera lui Sarraute este studiată în manualele şcolare franceze.

Interviul publicat în *Lire* nu este formidabil: venerabila autoare are aerul sastisit, vădit enervată de întrebări care nu fac decît să reia, a mia oară, idei la care deja a răspuns... “De ce scriu? Habar n-am”. Sau: “Aş putea scrie cărţi uşurele, dar astea m-ar plictisi”. Şi încă: “Textele mele sînt foarte orale. Vreţi să vă citesc ceva?” Pentru a ajunge, în fine, la: “N-am nimic de spus”. Am preferat, de aceea, să juxtapun cuvintele de acum celor de anul trecut, cînd actriţa Isabelle Hupert i-a luat un excelent interviu pentru revista *Cahiers du cinéma*. **(a.l.ş.)**

* * *

“Mişcarea noului roman a atras atenţia asupra unor scriitori care revendicau libertatea formei. Însă nu există nimic comun între Claude Simon, Alain Robbe-Grillet, Michel Butor şi cu mine. Nu se poate găsi ceva mai diferit decît ce scriem noi. ● Fiecare cititor are dreptul să reacţioneze în felul său. Eu nu fac decît să arăt ceea ce cred eu că e acolo, care există. Nu mă gîndesc niciodată la cititor, nici nu ştiu cine este acesta. ● Este o muncă imensă, nu vă închipuiţi cît poate să fie de dur. Şi-apoi, să m-apuc să aplatizez, explicînd celor ce nu înţeleg? Nu, nici vorbă... ● Primesc foarte puţine scrisori, nu sînt genul de scriitor care să primească mesaje de la cititori. ● L-am ales pe Klee ca să-mi ilustreze coperţile volumelor apărute în ediţiile de buzunar. E un pictor pe care-l iubesc enorm, care corespunde sensibilităţii mele. El spunea că «arta nu constă în a arăta vizibilul, ci a face vizibil». Ce este esenţial, pentru a face vizibil acest invizibil, este să arăţi o formă. Fără formă, nu există nimic. ● Pentru mulţi cititori, cărţile mele sînt literă moartă. Accept acest lucru. ● În mediul în care am trăit, n-am avut niciodată impresia că nu eram ascultată pentru că eram femeie. ● Înainte de război, am participat la lupta pentru dreptul femeilor la vot. Am sprijinit întotdeauna aceste drepturi şi sînt, evident, pentru dreptul la avort. Dar nu m-am exprimat încă niciodată asupra acestor lucruri, căci nu sînt domeniul meu. ● Mi-a plăcut foarte mult în Anglia. Aş fi vrut să rămîn la Oxford, însă tata n-a fost de acord. Am petrecut doar un an, foarte agreabil. Era o viaţă delicioasă acolo. Făceam mult sport, în special punting. E un fel de barcă pe care o împingi cu un par, numit *punt*. Eu visleam. Am cucerit chiar şi premii. Mai întîi am fost semi-căpitan, apoi căpitan. ● Scriu şi vorbesc perfect rusa. Ca şi engleza şi germana. Cît despre italiană, din păcate, am regretat întotdeauna că n-am învăţat-o. ● Mergeam foarte des la concerte altădată. Îmi plăcea Chopin într-o vreme cînd nu aveai dreptul să-ţi placă, şi-apoi Mozart, desigur, Stravinski, Stockhausen şi mulţi alţii” (*Lire*, sept. ‘95).

“*Isabelle Huppert:* Aţi visat să ocupaţi un loc în literatură? *Nathalie Sarraute:* Niciodată, şi nici acum nu pot să mă situez. S-a întîmplat că, fiind singură, mi-am zis: De exemplu, de ce nu poţi şi tu să scrii: «răspunse Jacques» sau «spuse Jacques»?, şi-atunci am scris *Era bănuielii*, adică articole despre alţi scriitori, oarecum ca să-mi explic mie însămi. Şi, cum cărţile mele nu interesau mai pe nimeni, dintr-o dată *Era bănuielii* i-a interesat pe foarte mulţi, a atras atenţia criticii şi a lui Robbe-Grillet, care era foarte cunoscut. Pe vremea aceea, el conducea Editions de Minuit cu Jerôme Lindon. ● I.H.: Credeţi că există un specific al literaturii feminine? N.S.: Nimic pe lume nu mi se pare mai oribil! I.H.: Atenţia faţă de obiecte mi se pare feminină... N.S.: S-a hotărît că e ceva feminin, dar nu există nici un ataşament faţă de obiecte în ce fac eu... I.H.: Dar fotoliile de piele din *Le Planétarium*? N.S.: Oh... recitiţi-l pe Balzac! ● I.H.: E important ce cred oamenii despre dvs.? N.S.: Nu prea, şi slavă Domnului că nu-i aşa, căci dacă mă preocupam şi de asta n-aş mai fi scris niciodată! *Tropisme* a fost refuzat de Gallimard, Grasset, de toată lumea. Şi deodată primesc un telefon de la Robert Denoël, un om extraordinar. Dup-aia am scris *Portretul unui necunoscut*. Sartre, căruia Denoël îi trimisese *Tropisme*, mi-a trimis un mesaj şi a scris prefaţa la *Portret...* Nu vă puteţi imagina celebritatea lui Sartre în 1947, era ca Turnul Eiffel, se opreau autocarele cu americani în faţa la Deux Magots ca să-l vadă! Şi, în ciuda prefeţei lui, cartea e refuzată de Gallimard. Sartre, foarte gentil, îl invită pe Paulhan la masă, dar acesta îşi menţine refuzul... Cartea a fost publicată abia în 1949, eu scriam deja de şaptesprezece ani... ● I.H.: Nu vă interesează psihanaliza... N.S.: Deloc! Pentru că sînt în domeniul meu, care e cum e, dar care corespunde cu ceea ce simt, şi dacă dl Freud vine şi-mi spune că asta e pentru că sînt fixată pe tatăl meu, s-a dus naibii totul... Îmi zic mereu că Shakespeare a avut noroc cînd a scris *Hamlet* că n-a venit Freud să se uite cu lupa la ce făcea... Mă rog, era un tip robust – cred c-ar fi rezistat! ● I.H.: Veţi fi în curînd publicată în *La Pléïade*... N.S.: Ce mă plictiseşte este că va trebui să recitesc tot. N-aş schimba nimic, mi-e imposibil să mă readuc în starea în care eram cînd scriam fiecare carte în parte... În clipa în care public ceva, aş vrea ca alţii să-mi spună: «Aşa e». Mi-ajunge un singur cititor. Joyce spunea, nu ştiu de ce, că are nevoie de unsprezece... I.H.: Cînd aţi început să scrieţi zilnic? N.S.: La 32 de ani... Sînt foarte bătrînă să ştiţi, de aia nici n-am vrut poză, e teribil să fii fotografiat cînd eşti foarte bătrîn, pentru că vîrsta asta înaintată nu o simţi deloc aşa pe dinăuntru! Dacă facultăţile îţi slăbesc, tu nu-ţi dai seama, ţi-o spun alţii! La 85 de ani, mama se-ntorcea acasă şi mă-ntreba: «Ţi se pare că arăt rău?», pentru că cineva îi cedase locul în autobuz!” (*Cahiers du cinéma*, martie ‘94).

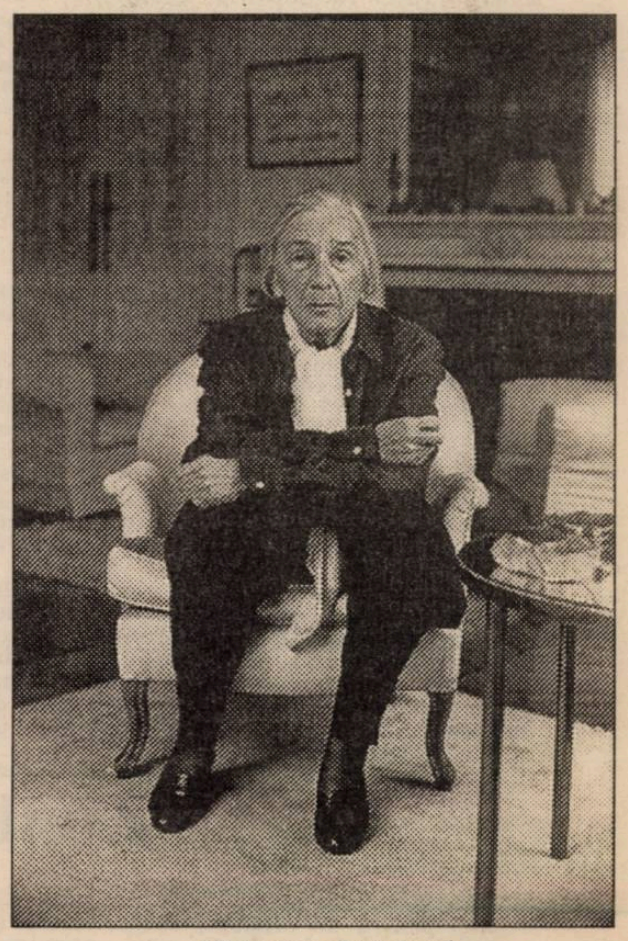

Bătrîna doamnă *très* demnă

Cronica literară de tranziţie

Revizuiri necesare

Adevărul e că am fost deturnat. Eram gata-gata să scriu despre o carte pe cît de plină de delicii, pe atît de cuminte şi, oricum, azi, aproape inofensivă (adică neprovocatoare de tămbălău), *Bucureşti, Amintirile unui oraş*, a lui Emanoil Hagi-Mosco, neobişnuit de frumos editată de Fundaţia Culturală Română. Aş fi plonjat împreună cu dv. în lumea tihnită, dar nu chiar sută la sută patriarhală, a Bucureştilor de odinioară (asasinate, dueluri).

Dar am picat pe emisiunea lui Iosif Sava de sîmbătă, 23 sept., cu Mircea Ciobanu, V. Ivanovici, Sin. Ulici. O parte din opiniile exprimate acolo m-au contrariat din cale-afară: anume cele care clamau certitudinea că, azi, critica şi istoria literară nu ar avea de reevaluat nimic din ultimii 50 de ani.

Ideea nu e nouă. De cîţiva ani, ea revine, pe un ton morocănos sau oţărît, sub pana unor oameni care-mi amintesc, prin poziţia lor, de atitudinile botoase/ţîfnoase ale lui Ceauşescu din ultima perioadă: sîcîit de blăstămăţiile din spaţiul gorbaciovian, el ricana invariabil că noi ne-am făcut reformele, că n-avem nimic de dres, că să fim lăsaţi în pace etc.

Campion incontestabil al acestei optici, în plan literar, este acum Eugen Simion. În bună parte, viziunea sa este una pro domo. El a scris cărţi masive despre scriitori contemporani şi, deşi bun cunoscător al lui Lovinescu, îi vine greu să accepte caducitatea unora dintre paginile proprii. În ciuda faptului că E. Simion a fost printre criticii care au apărat consecvent, cît se putea, autonomia esteticului, contextul politic totalitar şi presiunea aceluia făceau imposibilă judecata cu totul liberă (sau, în orice caz, publicarea ei).

Aşadar, pentru numele lui Dumnezeu, cum poate susţine cineva că nu avem nimic de revizuit, cînd, timp de 50 de ani, orice gînd despre literatură ne era controlat şi hăcuit (depesat, s-ar zice azi) de politruci ignari (sau culţi, dar complet vînduţi), care catadicseau, în zilele mai “liberale”, să dea drumul la cîte o pagină, ăsta fiind tranchilizantul cu care atenuau scoaterea altor două?!

Oare Direcţia Presei – am visat-o? Dulea, Eugen Florescu, Vasile Nicolescu, Dumitru Popescu, Ion Brad – sînt halucinaţii retroactive? Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, unde se-mpotmolea orice text critic cu mai mult adevăr decît “era voie”, n-a existat? E fantasma mea? Capitolul despre Petru Dumitriu din *Arca lui Noe* a lui Manolescu s-a tăiat singur? Cele despre autori “fugiţi”, din *Scriitori români de azi* a lui E. Simion, au căzut de la sine? *Dicţionarul...* lui Zaciu s-a “sinucis”? Putea vreun critic român din ţară să scrie ce-i trecea prin cap despre scriitorii din C.C. sau cu funcţii înalte, ori despre cei din diaspora? Şi dacă ştim bine că nu, cum putem afirma, senini, că totul a fost corect spus, nu e de clintit o iotă?

Am ţinut ani la rînd cronică literară. Cu mecanică regularitate, articolele despre Dumitru Radu Popescu (sau Titus Popovici, Ion Brad, Eugen Barbu, Dumitru Popescu ş.a.), conţinînd rezerve şi obiecţii, îmi erau respinse. Veţi spune că depindea de oameni? Vă voi răspunde că depindea de sistem! Mi le returnau şi inşi care, între patru ochi, îmi şopteau: “Ai dreptate, dar îţi dai seama că nu pot să-i dau drumul!” Recitiţi *Jurnalul de la Păltiniş* al lui Liiceanu, dacă aţi uitat ce echilibristică a duplicităţii făcea un om, cu spate acoperit, ca G. Ivaşcu. Mi se “umbla” pînă şi pe articolele despre Francisc Munteanu (că scrisese un romănel despre 23 august) şi trebuia să negociez cuvînt cu cuvînt, tăind unul ca să salvez altul. Şi asemenea scene s-au repetat de sute de ori, cu zeci de critici. Cum să n-avem, atunci, de revizuit?

Rămînînd numai în perimetrul ultimei jumătăţi de secol (deşi sînt lucruri de reaşezat şi-n privinţa autorilor interbelici care au fost, unii integral, alţii parţial acoperiţi de prohibiţie), istoria literară, scrisă de pe o platformă curat estetică şi axiologică, are de făcut apăsate puneri la punct. Numeroşi scriitori au părut mari, chiar unor critici cinstiţi, din cauza *trompe l'oeil*-ului provocat de statura celorlalţi şi de obnubilarea perspectivei. Despre D.R. Popescu, e.g., mulţi vorbesc ca de un “mare” scriitor, fie din inerţie, fie dintr-un fel de solidaritate (lăudabilă moralmente dar, axiologic, mistificantă) cu omul. Numai că romanele stufoase, prolixe ale lui D.R.P. nu sînt nici măcar la nivelul celor onorabile ale lui Cezar Petrescu. Mitul prozei lui D.R.P. s-a născut în anii ‘60, cînd, faţă de cea proletcultistă care apunea, era strălucitoare.

Şi în ceea ce-l priveşte pe Marin Preda sunt de pus nişte bemoli. El e autorul unei capodopere, *Moromeţii*, al cîtorva nuvele excelente şi al unui roman istoric-politic-de-consum, *Cel mai iubit...*, valabil în regimul de dictatură, dar palid cînd e citit în libertate. Preda a semnat însă şi destule rateuri, profund conjuncturale (*Desfăşurarea, Moromeţii 2, Risipitorii*), sau cel mult suportabile (*Delirul, Intrusul*). Supralicitat a fost, tot din motive conjuncturale, Constantin Ţoiu. Citit cu ochiul într-adevăr liber şi “la bani mărunţi”, mă tem că prestigiul său se mai dezumflă. Cred că în aceeaşi situaţie sînt Ivasiuc sau Fănuş Neagu, dar şi, în partea “cealaltă”, Goma, care nu e deloc la fel de important în plan pur literar pe cît e în cel politic şi moral. Pe vremea lui Ceauşescu, sloganul “Goma -n-are-talent” era pompat de Securitate, spre a-l discredita. Să mi se dea voie a spune, azi, în deplină neîngrădire de conştiinţă, că P. Goma are talent, dar unul mijlociu. Temele sale umplu, salutar, un gol în scrisul românesc de sub comunişti, dar, din păcate, la un nivel estetic mediocru. Valoroase documentar, nici una din cărţile de pînă azi ale lui Goma nu e impecabilă.

Şi locul lui E. Barbu trebuie regîndit. Dacă *Groapa*, ca literatură de cruzimi realist-poetice ale mahalalei, stă cam pe palierul lui G.M. Zamfirescu, rămîne de văzut unde se situează ceea ce este de E. Barbu din *Princepele* şi *Săptămîna nebunilor*. Dumitru Popescu (autor tezist şi forţat) şi, de la alt nivel, Titus Popovici (*Străinul* şi *Setea* sînt cărţi putrede, iar *Moartea lui Ipu* e prea puţin) vor avea de coborît cîteva trepte bune. În schimb, pentru *Cronica...*, se cuvine plasat la rangul său, oricîte resentimente ar stîrni, Petru Dumitriu, prin zona valorică Rebreanu-Preda-Călinescu. Lăncrănjan nu necesită prea mari ajustări, pentru că n-a fost niciodată “ratificat” de critica serioasă, de ţinută estetică. Zaharia Stancu, însă, care a lăsat bune amintiri ca preşedinte de breaslă, e un romancier desuet, tendenţios şi impracticabil.

În poezie, cred că Nichita Stănescu a rămas prea sus pus faţă de caracterele intrinseci ale textelor sale, multe epatante *atunci*, între zidurile terorii, dar şubrede, nesubstanţiale la o lectură proaspătă şi slobodă. Cît despre Beniuc, Andriţoiu, Păunescu, I. Alexandru, Sorescu, critica nealiniată (“albii”!) şi nepartizană din anii comunismului şi-a făcut în genere datoria şi a distins ce e grîu şi ce e neghină în opera acestora; ar mai fi nevoie doar de sintetizare şi limpezire. În critică şi istorie literară, trebuie readuşi în structură “transfugii” (M. Călinescu, Nemoianu, Marian Popa etc.) şi scăzute la rangul cuvenit mediocrităţi artificial umflate ca Al. Piru, I.D. Bălan, C. Ciopraga.

Pentru teatru, nu mai am loc decît să exprim bănuiala că acolo (fiindcă era genul cel mai sever puricat) totul e de revizuit, şi că foarte puţin (ceva Sorescu, ceva I.D. Sîrbu, ceva Mazilu) rezistă azi. E de lucru.

George PRUTEANU

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Şi bunicile sînt frumoase!

Femeile au mai mult acces la responsabilităţile şi incertitudinile individualismului acestui sfîrşit de secol şi mai puţin la beneficiile lui – a fost unul din laitmotivele discuţiilor din cadrul lucrărilor Forumului mondial al organizaţiilor neguvernamentale de femei desfăşurat de curînd în China.

Printre femei – atît de diferite între ele, cele de vîrsta a treia, mai longevive (deci mai multe) decît bărbaţii, beneficiază din plin de responsabilităţi mai mari (şi mai îndelungate) faţă de cei din jur (cît de fundamental depindem – în ciuda disensiunilor dintre generaţii, de părinţi, socri, bunici în detaliile cotidiene, dar şi ca sprijin moral în haosul valoric al tranziţiei), de povara singurătăţii (ele supravieţuind adesea partenerilor de viaţă), de lupta cu sărăcia (se vorbeşte de o feminizare a sărăciei la nivel global), de sentimentul de marginalizare. Pe fundalul unei societăţi în tranziţie tabloul este şi mai sumbru, oferta socială către acest segment de populaţie fiind mai modestă şi lipsită de generozitate (nu doar financiară) şi creativitate: ceva reduceri pe liniile de transport şi la medicamente, ceva pensii de urmaş şi în rest – prejudecăţi cît cuprinde faţă de "bătrîni" (de la glume pe seama lor la limbaj peiorativ sau pretenţii "naturale/firesti" de a-i avea la dispoziţie pentru cozi şi luat copii de la grădiniţă).

Printre consecinţele modului tradiţional de socializare sub imperativul lui "a fi" în cazul femeilor şi cel al lui "a face" în cazul bărbaţilor pot fi căutate atît unele interpretări plauzibile legate de longevitatea mai mare a femeilor (desigur – şi nivelul mai scăzut de colesterol e important) cît şi posibile explicaţii pentru diferenţele şi asemănările între tipurile de probleme legate de adaptarea lor la această etapă a vieţii.

O femeie "este" în primul rînd prin *cum este*, deci cum arată, cît este de cochetă, de atrăgătoare, de feminină. Mitul frumuseţii – cel ce a înlocuit spectaculos mitul domesticităţii în acest sfîrşit de secol cînd femeile au pătruns masiv pe piaţa muncii, face din femei în general şi din cele de vîrsta a treia în particular victime ale oglinzii. Unei femei îi este mai greu decît unui bărbat să accepte vîrsta a treia într-o lume pentru care bătrîneţea nu e niciodată frumoasă, într-o lume în care i se cere în permanenţă să-şi mascheze defectele fizice şi să-şi ascundă anii sub pudre, vopsele de păr sau operaţii estetice, într-o lume în care mass-media abundă în chipuri şi trupuri tinere şi perfecte de manechin. Bărbaţilor nu li se pretinde în aceeaşi măsură să se preocupe de aparenţe. Ba dimpotrivă, ei sînt cei ce "îmbătrînesc frumos", societatea sancţionînd orice preocupări "nenaturale" pentru înfăţişare (ca de exemplu atitudinea ironică faţă de un bărbat în vîrstă cu părul vopsit!).

În schimb, un barbat "este" în primul rînd prin *ce este*, adică prin ce face. A se realiza este imperativul sub care bărbaţii sînt socializaţi. Incompatibilitatea între boală, dependenţă, inactivitate şi idealul tradiţional de masculinitate este cea care îi marchează pe bărbaţi în primul rînd. A nu mai face, a deveni inactiv – cum uneori este percepută pensionarea – este în acest sens mai traumatizant pentru ei. În schimb, pentru femei – experte (şi active!) în sfera activităţilor casnice înainte şi după pensionare, şi pentru care realizarea (cariera) nu este posibilă exclusiv în afara familiei ci şi în interiorul ei (sau mai ales în interiorul ei), pentru ele încetarea serviciului, ieşirea din scena publică nu are din acest punct de vedere aceleaşi conotaţii tragice ca pentru bărbaţi.

"Bătrîneţile nu vin singure ci cu multe nevoi". De fapt greu este pentru amîndoi – bărbat sau femeie. Doar alt fel de greu. Iar noi, ceilalţi, cei "activi" ignorînd regula de bază a moralei "tratează-i pe alţii aşa cum ţi-ar conveni să fii tu tratat", şi crezînd că nouă aşa ceva nu ni se va întîmpla, sîntem preocupaţi de tinereţile noastre fără bătrîneţi.

Intr-o lume profund polarizată, ce încă pune mai mult accent pe diferenţe decît pe asemănări, am putea măcar încerca să-i învăţăm pe copiii noştri de azi (bunicii de mîine!) că: *Şi bunicii fac! ...Şi bunicile sînt frumoase!*

Laura GRUNBERG

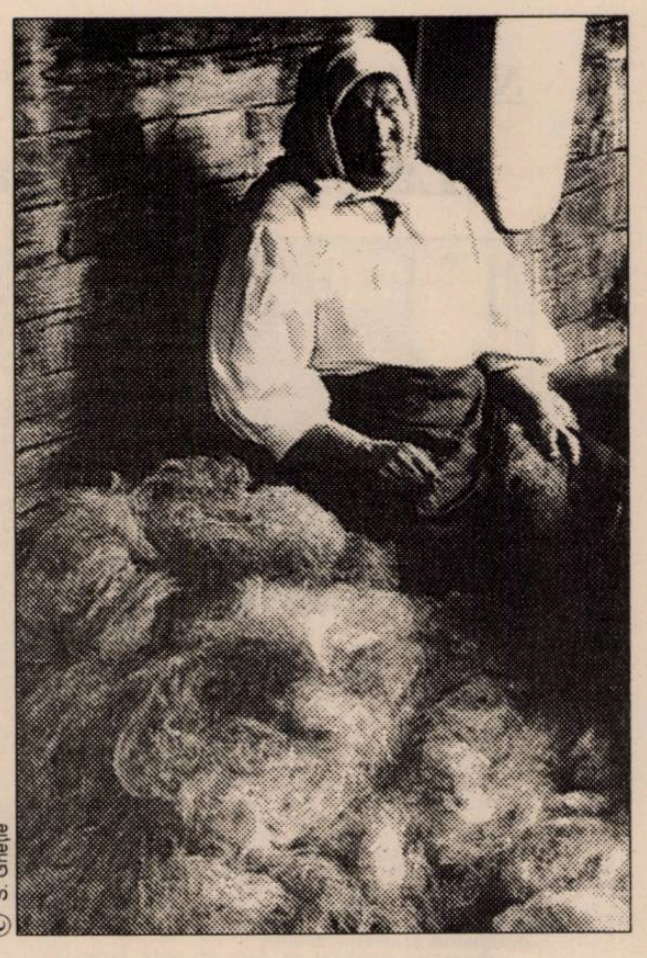

© S. Ghetie

După echinocţiul de toamnă

Strada Columb seamănă cu o coajă de pepene cu unul din vîrfuri către Grădina Icoanei. Dacă şi-ar fi continuat drumul încă un pic, strada Columb ar fi demonstrat în felul ei că pămîntul e rotund. Pe strada Columb sînt multe ferestre. Două dintre ele, la parter, au aripile obloanelor întotdeauna deschise. (Unii le atacă frontal şi bombănesc apoi către cei de dincolo de geam, de unde se aud de-obicei crîmpeie de cuvinte franţuzeşti). La geam stă liniştită, bosumflată şi drăguţă, Mademoiselle Minouchette. Tace şi se uită afară. Nu le răspunde celor care bombănesc pentru că nu ştie româneşte. Madame Fleury ştie. Dar pe Minou n-a învăţat-o. Cu ea vorbeşte numai franţuzeşte. Madame Fleury are mereu oaspeţi. Cu ei vorbeşte şi şi.

Cine e Madame Fleury? Madame Fleury este Tante Andrée. Cînd îţi spune să laşi la o parte solemnul "Madame" e semn că te place şi că are încredere în tine. Cine e Tante Andrée? Nu ştiu. Tante Andrée e ea însăşi. E unul din cei mai "ei înşişi" oameni pe care i-am cunoscut. E singură de mulţi ani în cămăruţa intimă de pe strada Columb. Adică acum o are pe Minou. O grijă în plus. Căci Mademoiselle e foarte pretenţioasă şi foarte pisică. Nu ştie să aibă grijă de Tante Andrée. Tante Andrée are singură grijă de ea însăşi, precum şi de domnişoara Minou. Asta e ceva normal. Dar nu la *98 de-ani-la-mulţi-ani* cîţi tocmai a împlinit. Duminica trecută, la o zi după echinocţiul de toamnă. Chiar de ziua ei timpul i-a făcut cadou o oră în plus şi toţi locuitorii străzii Columb şi-au dat ceasurile cu o oră înapoi. Pentru ea. Şi Minouchette şi-a dat ceasul cu o oră înapoi pentru ea.

Cu cei 98 de ani ai ei, Tante Andrée n-are ce căuta la "vîrsta a treia". Ea e încă iute şi veselă şi spontană ca în plină tinereţe: glumeşte (sînt foarte tristă, îmi zice rîzînd, nu m-au trecut pe lista cupoanelor , iar ratez ocazia să mă îmbogăţesc), e cochetă şi spune că nu e, nu e mulţumită de forma nasului ei, iese uneori la cumpărături şi caută delicatese franţuzeşti, scrie cu mîna ei scrisori pline de haz către prietenii din alte părţi ale pămîntului rotund ca un pepene, pămînt din care strada Columb e o minusculă coajă. Pomeneşte uneori de mama şi de sora ei, de soţul ei Costic, cunoscut la Paris după război (primul, firește!) şi cu care a avut o poveste de dragoste romantică sfîrşită postmodern. Povesteşte de vremea cînd a fost profesoară la clasa Regelui Mihai. Povesteşte despre munca ei de traducătoare şi despre perioada de "radio" şi despre bunii ei prieteni. Nu scapă meciurile de fotbal transmise la televizor. Te întîmpină uneori recitîndu-ţi din Boileau, Racine ori Corneille. Deunăzi îşi amintea (fără pasiune) cîteva formule matematice, dar Minouchette a cenzurat-o cerîndu-şi formulele culinare. Crede că secretul ei e lipsa de invidie. Eu cred că e umorul. Tante Andrée nu se vaietă, nu se teme şi nu se plîngeşte. Te încurajează cînd eşti bolnav – şi eşti mai des decît ea, în orice caz. Viaţa merită trăită, spune ea cu bucurie. La 98 de ani abia începi să-i prinzi gustul. Minouchette aprobă. Îi spun că voi scrie despre ea în *Dilema*. "Surtout ne parlez pas de mon nez!", îmi răspunde netulburată. Minouchette aprobă.

Ioana PÂRVULESCU

Zîmbiţi, vă rog!

"Bătrîneţea nu poate fi uşoară nici pentru un înţelept, dacă acesta se zbate în cele mai mari lipsuri..."

CICERO

Televiziunea Română ne delectează periodic cu emisiunea "Un zîmbet pentru vîrsta a treia". Realizatoarea, uşor fanată, cu vocea dulceag-melancolică, prezintă personalităţi ajunse la senectute, care deapănă, zîmbind mai mult sau mai puţin telegenic, cu glasuri acordate la tonalitatea "sirop şi nostalgii" a prezentatoarei, amintiri – succesele, greutăţile insurmontabile pe care, datorită vocaţiei irepresibile şi norocului, au izbutit să le învingă. Se cîntă muzică "de epocă", şlagăre în ritmuri lente, partiturile care au comandat strocul vîslirii lor prin viaţă. Viaţa activă a personalităţilor ecranizate pare undeva în urmă şi eroii luptelor acerbe îşi fac în faţa noastră bilanţul existenţial, întotdeauna bogat şi cu foarte puţine umbre. Minibiografii romanţate. O, frumoasele timpuri de odinioară! Dar deodată personalităţile se îmbătoşează, declară că au încă multe proiecte, grandioase, bineînţeles. Le vor realiza fără îndoială, lupta cu viaţa, cu performanţa nu s-a încheiat, chiar dacă ACUM condiţiile sînt vitrege, chiar dacă acum, datorită vîrstei (şi concurenţei desănţate şi "neloaiale" a tinerilor?) ei, granzii ultimelor trei-patru decenii, sînt împinşi spre linia de garare. Emisiunea se doreşte stenică, un fel de "Tele-Hanul Ancuţei" menit să aducă soarele şi speranţa în sufletele celor intraţi în vîrsta a treia, adică, mai pe româneşte, ajunşi la bătrîneţe.

Nu pun la îndoială bunele intenţii ale realizatorilor, numai că generaţia bătrînă nu este constituită numai din performeri. Cei mai mulţi oameni în vîrstă şi-au petrecut viaţa în anonimat, uneori un anonimat mult mai demn şi mai dramatic din punct de vedere moral decît al performerilor şi mă întreb dacă aceşti mari necunoscuţi se umplu de senin şi de nădejde şi se consolează pentru sărăcia lor – uneori lucie – urmărind pe micile ecrane show-urile starurilor generaţiei lor. E posibil.

De pildă, în timpul emisiunii "Din viaţa satelor" apar în secvenţe scurte alţi membri ai vîrstei a treia. Ţărani cu chipurile brăzdate de efortul cumplit făcut pentru a supravieţui pierderii proprietăţilor, colectivizării, vorbesc încrîncenaţi despre batjocura şi mizeriile pe care sînt nevoiţi să le suporte acum, cînd, chipurile, li s-au restituit pămînturile. Energiile li s-au scurs în brazdele lucrate pentru o plată derizorie în gospodăriile colective, în gospodăriile de stat; nu mai au unelte, nu mai au vite, nu au bani, au pensii infinitezimale.

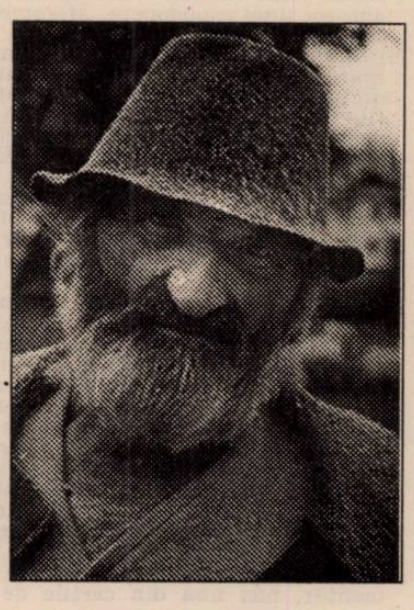

© S. Ghetie

Tot pe micul ecran se proiectează – dar cu discreţie şi neplăcere – imaginile celor ce şi-au pierdut tinereţile în temniţe, ale celor ce au lucrat o viaţă întreagă neştiuţi în fabrici, în şcoli, în diverse servicii publice, iar acum, din pensia lor amărîtă, de abia îşi pot duce zilele. Ce mesaj transmit ei vîrstei a treia? Ce fel de zîmbete? Ce încurajări pot da ei tinerilor? Sau fiecare generaţie trebuie să zîmbească şi să se bucure numai prin reprezentanţii ei?

La nivel macroeconomic se face o adevărată echilibristică pentru a păstra societatea în stare de funcţionare. S-a constatat că sînt prea mulţi pensionari, prea mulţi bătrîni adică, şi aceştia absorb prea mulţi bani, grevează bugetul. Proverbiala, chiar dacă ipotetica, înţelepciune a bătrînilor nu mai are nici o valoare. Nu mai sînt bani suficienţi pentru noua generaţie, pentru tineri. E de vină proasta administrare a tranziţiei? E de vină echipa de guvernămînt? Nicidecum! De vină este dezechilibrul demografic. Contingentul de tineri, de forţă de muncă proaspătă, scade – datorită scăderii natalităţii – în timp ce grupul bătrînilor creşte ameninţător.

La nivel macroeconomic omul este unitate statistică. Normal, preferinţa se acordă, sau cel puţin aşa ar trebui să se întîmple, tinerilor. La noi nu prea se întîmplă. Bătrînilor li se asigură, sau aşa ar trebui să se întîmple, o ieşire decentă din scenă. La noi însă... poţi întîlni pe stradă sau în staţiile de metrou un bătrînel sau o bătrînică, îmbrăcaţi cu haine uzate, dar curate şi călcate, cu un cartonaş atîrnat de gît pe care poţi citi: "Doi bătrîni bolnavi vă roagă să-i ajutaţi".

Horia Florian POPESCU

Moartea ne-ecologică

Sînt lucruri pe care sîntem înclinaţi să le uităm; pentru că sînt neplăcute, ruşinoase, apăsătoare. Memoria le acoperă cu un văl eufemizant, care protejează sufletele sensibile. Cînd faptul se petrece la nivel individual, poate avea un rol de asanare. Cînd însă "uitarea" unor comportamente se generalizează la un neam, la o cultură, e un simptom de boală.

Un sociolog francez îmi povestea despre cea mai recentă înmormîntare la care a participat. Simţea că nu-i va face bine să fie acolo, era vorba despre un prieten de aceeaşi vîrstă, care nici măcar nu suferise de vreo boală gravă. Cu toate astea, omul nu murise acasă, fusese internat să moară "acolo unde se moare". Apoi fusese preluat de personalul specializat, care a transformat *cadavrul* (de ce folosiţi voi termenul de *mort*?) într-un *defunct* bine închis în sicriu. Sicriul a fost transportat la cimitir cu o maşină făcută să nu se deosebească de celelalte vehicule de pe şosea, ca nu cumva să dăuneze fluenţei traficului. Soţia şi prietenii aşteptau punctuali punerea în groapă, fără slujbă religioasă, firește. Punctualitate, discreţie, flori, concizie, *civilizaţie*. Văduva a simţit însă nevoia unui ritual, a unui moment care să marcheze despărţirea; şi a citit un poem al nu mai ştiu cui despre viaţa împlinită prin datorie. "*C'est bien, c'est léger...*" Sociologul francez constata că în Franţa, cel puţin în anumite medii, nu se mai ştie muri. S-a uitat. Nu e de mirare că angoasa sfîrşitului se amplifică, manifestată într-o veşnică fugă de- şi nu către ceva ce a devenit subiect tabu. "Şi mie mi-e frică, spune el, eu realizez că moartea aseptică nu drenează, nu rezolvă şi totuşi soluţia voastră creştină nu este soluţia mea. Pentru noi nu mai e posibilă *moartea trăită*".

O etnoloagă din Londra, tînără şi echilibrată, care crede în puterea tradiţiei britanice, îmi povestea moartea bunicii materne. A murit în satul în care a trăit, pînă în ultima clipă, alături de una dintre fiicele ei, care a îngrijit-o, a refuzat spitalul (bunica nu era bolnavă) şi azilul (bunica dorea să fie acasă). La moarte, fiica n-a chemat serviciul de pompe funebre să-i preia *cadavrul*, ca să-i predea apoi sicriul cu *defuncta*. S-a ocupat ea însăşi de tot şi şi-a culcat mama în coşciug cu propriile braţe. A comandat un dric cu cai (poate singurul atelaj în funcţie, cu excepţia caleştii regale) şi, la pas, şi-a dus moarta la groapă. După înmormîntare însă, rumoare între vecini, indignare civică şi chiar ameninţare cu chemarea în judecată, pentru indecenţă şi comportament ne-ecologic: să ţii mortul acasă şi apoi să-l plimbi la pas prin localitate poate produce molime!

Bătrîneţe, boală, moarte. Nu pot să uit vizita mea la Lourdes; aşteptam pelerinajul şi implicit miracolul. Mi-era teamă de contactul cu mulţimea şi puterea suferinţei acumulate acolo. Suferinţa exista, desigur, dar era perfect ambalată! Prin faţa catedralei, în sunetul rugăciunii amplificate de microfoane, în 8 limbi europene, treceau sute de cărucioare identice, din inox cu muşama bleu-ciel, în care şedeau nişte forme umane adulte imobile, înfăşate cu mîinile pe lîngă corp în *portbebeuri* din plastic galben, cu glugă pentru că ploua. Cine erau aceşti coconi galbeni identici, pasivi, inerţi? Nici măcar nu-şi puteau împreuna mîinile pentru rugăciune. Şi atunci m-am întrebat, sperînd că nu hulesc, cum să-i vadă Sfînta Fecioară, cum să pătrundă miracolul prin coaja aceea uniformă de lustru?

Păi dacă boala e considerată inconfortabilă pentru societate şi moartea creează instabilitate, Europa "civilizată" e infirmă, mi-am zis. Nu vreau să mor în Europa, vreau să mor în România! Şi pentru că îndată voi fi bănuită de naţionalism, încerc să-mi explic opţiunea.

Mi-e foarte uşor (încă) să accept posibilitatea morţii mele şi a celor din generaţia mea (vîrsta a II-a?). "Toţi murim, oricînd îţi poate cădea o cărămidă în cap". Trăiesc chiar în felul în care mă pregătesc pentru moarte. De cum însă mă gîndesc la bătrîni, moartea devine inacceptabilă; inacceptabilă pentru că bătrînii noştri sînt nemuritori. Şi chiar nu-mi fac griji pentru ei. Pare paradoxal? Poate. Dar bătrînii sînt deja prezent şi memorie, mereu mai mult memorie, la un moment dat numai memorie. Mă bucur că îi am alături şi ştiu că vor rămîne alături şi după plecarea lor la drum.

La ţară, călătoria de după moarte se face împreună cu cei vii; ei îndrumă, dau sfaturi, ajută la trecerea vămilor: "...Nainte-i mergea/ Şi mi s-o făcea/ Tot un bîlciulet/ Şi să te opreşti/ Ca să-mi tîrguieşti/ Cu banul din mînă/ Trei chitii de flori/ ...Şi ţi-or mai ieşi/ Tot trei fete mari/ Mîna-n sîn să bagi/ Chiţi de flori să tragi/ Să le dăruieşti/ Vama să plăteşti". Pomana de apă, pomenile de Moşi şi Sărindari, mesele de Paşti la care morţii au locul şi vesela lor, visele, toate sînt semne ale unei legături continue cu cei duşi, chiar dacă viaţa lor se deosebeşte de viaţa noastră. Într-un sat de cîmpie, de Rusalii, viii presară frunze de nuc de la mormînt pînă acasă, ca să cunoască mortul drumul înapoi, după mireasmă.

Dar la oraş? S-ar părea că se instalează sistemul morţii la spital, sau la azil, al morţii aseptice şi însingurate. Eu ştiu în schimb că dacă nu mai e nimic de făcut, omul e trimis să moară acasă; că dacă nu trăieşte o tragedie ieşită din comun, nu e primit la azil; că dacă moare într-un bloc, pe loc vecinii pînă mai ieri necunoscuţi îndrumă, ajută, participă; că lucrurile mortului se împart la pomeni unora despre care se ştie că le vor folosi, pentru că şi lucrurile au memoria lor; că nici la oraş nu e timp de văicăreală, şi cu atît mai puţin de machiere a morţii. Şi aici sînt atîtea de făcut "cum trebuie" şi "cum se face". Apoi pomeni, parastase, încît de fapt ruptură prin moarte nu există.

Între *morbidezza* de flori şi poeme ale morţii intermediate şi aseptice şi (pentru unii) *morbidul* morţii casnice, cu vecini şi praznic, aleg ce simt ca adevărat. De aceea, poate, bătrînii mei sînt nemuritori.

Ioana POPESCU

Părul nins şi ochii blînzi

- din locurile comune literare -

Dacă bătrînii în carne şi oase fie îşi apără drepturile, încercînd să se păstreze în viaţă, fie se războiesc în mentalităţi cu alte vîrste, fie vegetează în aşteptarea sfîrşitului, cei din literatura română îşi păstrează, cuminţi, locurile în clişeele consacrate. Ne vom mărgini, fără pretenţii exhaustive, la a enumera cîteva astfel de portrete, oscilînd între duioşie şi măreţie şi presărate, pe alocuri, cu praf de tragism.

Bunicul rural idilic, dedicat trup şi suflet nepoţilor, este neapărat alb şi cu o vagă tentă filozofică: "*Bunicul stă pe prispă. Se gîndeşte. La ce se gîndeşte? La nimic. (...) Sprîncenele, mustăţile, barba... peste toate au nins ani mulţi şi grei (...) Numai ochii bunicului au rămas ca odinioară: blînzi şi mîngîietori*" (B.Delavrancea, **Bunicul**).

În variantă mai citadină, bunicul îşi păstrează albeaţa, dar locul "ochilor-oglindă a sufletului" este luat de ochelari; cel al gîndurilor, de o biografie: "*Bunicul a fost primar şi decanul avocaţilor, bunicul a fost decorat (...) Acum bunicul e alb şi zîmbeşte (...) Are ceas de aur cu muzicuţă, ochelari cu ramă de aur şi stă* (...) (I. Teodoreanu, **În casa bunicilor**).

Nu toţi bunicii doar stau şi-şi privesc nepoţii. Unii pot căpăta aură de martiri, iar drept nepoţi cărora să li se dedice - un neam întreg: "*Bătrînul mag înalţă fruntea, / Ce sfînt e graiul gurii sale : Din el va lumina norocul / Acestui neam sfîrşit de jale!*" (O.Goga, **Apostolul**).

Dacă unii bunici înţelepţi şi altruişti sînt învestiţi de divinitate, alţii se mulţumesc cu autoritatea laică. Ei pot apărea încă "în funcţie" - "*La un semn deschisă-i calea şi s-apropie de cort / Un bătrîn atît de simplu, după vorbă, după port*" (M.Eminescu, **Scrisoarea a III-a**) - sau la momentul bilanţului: "*Eu am biruit la Războieni şi la Chilia, Moldova a biruit pretutindenea! Am fost norocul, a fost tăria! (...) Ţineţi minte cuvintele lui Ştefan, care v-a fost baci pînă la adînci bătrîneţi!*" (B.Delavrancea, **Apus de soare**). Din cheie eroică bătrînii pot trece uşor într-una teluric-isteaţă: aici se înscrie Moş Ion Roată al lui Creangă, pus pe explicaţii sociale pe-ntelesul tuturor.

Eroismul este contagios şi pentru mamele sau bunicile de viteji sau poeţi: pe cînd acelaşi Ştefan de mai sus era încă tînăr, muma sa l-a adus (şi odată cu el şi ţara) pe calea cea dreaptă: "*(...) Eu sînt a sa mumă; el e fiul meu; De eşti tu acela, nu-ţi sînt mumă eu!*" (D. Bolintineanu, **„Mama lui Ştefan cel Mare"**)

Tot novatoare de mentalităţi şi schimbătoare de destine poate fi o bunică în mini-universul ei de la gura sobei. Urmînd reguli stricte, ea-l pune pe nepot la treabă: "*Pornesc. Bunica în frunte, bunicul după bunica, motanul după bunic, nepotul după motan*". (I. Teodoreanu, **„În casa bunicilor"**)

Lăsînd milităria la o parte, bunicile îşi pot recîştiga lirismul şi feminitatea şi cu ajutorul accesoriilor: caierul, atît de lînă cît şi de poveşti, e marca bunicii lui Delavrancea. Şt. O. Iosif îi adaugă o notă convenţională de tragism, bunica sa făcînd deja parte din trecut: "*De cîte ori priveam la ea / cu dor mi-aduc aminte / Sfiala ce mă cuprindea / Asemuind-o-n mintea mea / Duminecii presfinte...*"

Tragismul imaginii bunicii sau mamei poate veni din aşteptare. Aceasta se citeşte, idilic, nu doar în torsul evident, al destinului, ci şi în natura-oglindă simţitoare: "*În vaduri ape repezi curg / şi vuiet dau în cale, / Iar plopi în umedul amurg / Doinesc eterna jale*". Acesta este portretul indirect al Mamei lui Coşbuc (ea însăşi apărînd mai tîrziu). (I.P.)

La pas cu înţelepciunea celui mai vîrstnic puşcăriaş din România

Am copilărit pe bulevardul Sulea. Şcoala era la doi paşi de bloc, iar istoria era copleşitoare: un manual cu chipul lui Mihai Viteazu pe copertă. Învăţătoarea ne-a învăţat ce ne-a învăţat şi ne-a spus că dacă "asimilăm" e ca un tort. Vom vedea noi ce bună e la viaţa omului. După şcoală, băteam mingea pe maidan, iar administratorul blocului deseori ne certa. Deodată o voce, dintre noi, a rostit cuvinte pe care nu le auzisem pînă atunci: **"savarina, tataie, savarina"**. Savarine la cofetărie se găseau, dar băiatul nu-i cerea o prăjitură administratorului. Într-adevăr, ridicîndu-mă şi eu deasupra mahalalei mele m-am izbit de faptul că Istoria era dependentă de un timp suitor, cu cît se-nvechea vremea în ea, cu atît Istoria era mai bună, iar omul, prăpădita trestie gînditoare, se lăsa în voia unui timp coborîtor; cu cît ceasul trecea, cu atît auzeam de moartea care-l caută pe om pe acasă. Bineînţeles că pe omul banal, obişnuit, istoria nu-l caută pe acasă, deşi statisticile ce rămîn nemuritoare îl consemnează. Ce-l reţine pe om în istorie? Înţelepciunea ori gafa. Fapta ori laşitatea. Dar de fiecare dată omul simplu trebuie lovit de vreo împrejurare istorică pentru ca de el să se audă. Săptămîna trecută am plecat spre Galaţi. Aveam în buzunar aprobarea ministrului Chiuzbaian de a-l interoga pe **cel mai bătrîn puşcăriaş din România**. L-am găsit, la 86 de ani, pe **Marian Ionescu**. De ce tocmai el este puşcăriaşul, iar eu reporterul, nici acum n-am înţeles. Cert este că nici acum Istoria nu s-a oprit în loc. De data asta mi-am dat seama că nici nu prea avea de ce. **Marian Ionescu** s-a născut în Dîmboviţa. În Tîrgovişte a făcut şcoala militară după ce i-au murit mama din cauza unui avort, iar fraţii săi în război. S-a bucurat din plin de boemia Bucureştiului, ataşîndu-se de Teatrul de Comedie. Prin 1942 a înfiinţat o trupă de teatru pentru propaganda în armată. A ajuns cu artiştii pînă la Cetatea Albă şi Ismail. După război a fost secretarul vărului său, avocatul Titus Ionescu. Apoi s-a băgat în Ministerul de Interne ca economist principal şi şef al sectorului Stuf din Chilia Veche. Demisionînd, e arestat în repetate rînduri pentru fals, uz de fals, fals intelectual şi practicarea clandestină a avocaturii. Vărul său a plecat de mult în Canada. Fără rude, **Marian Ionescu** n-are unde să se întoarcă din puşcărie. La fel de adevărat este că lui nu are cine să-i ridice cuponul de privatizare. În această situaţie, lui **Marian Ionescu** i-am pus întrebări de sfîrşit de stagiune, ca unui înţelept. Poate nu trebuia.

Reporter: *Ce-i adevărul?*

Marian Ionescu: Adevărul înseamnă să spui lucrurilor pe faţă şi eu am fugit de minciună. Eu că fac această pedeapsă să ştiţi că o fac absolut cinstit, am făcut nişte acte că nu mai aveam dreptul să profesez.

Rep: *Deci, din punct de vedere al unor legi nescrise d-voastră bine aţi făcut. Ce nevoie mai avem de legi scrise?*

M.I.: Vedeţi, eu nu-mi permit. Eu am greşit, să-i spun clientului că n-am voie să profesez, dar te ajut. Există mare diferenţă între instanţele judecătoreşti. Aici judecătorul împarte dreptatea, dar la mine a fost cam aspru, parcă spunînd ca Ludovic "Voilà le grand turc!", care dom'le, că nu-i aşa. Sînt român, ce naiba nu se poate aranja?

Rep.: *Sînteţi credincios, cum se împacă faptul că staţi la răcoare cu credinţa d-voastră?*

M.I.: A fost involuntar. E o contradicţie. Dar vedeţi, trebuie să trăieşti cumva.

Rep.: *Ce-i dreptatea?*

M.I.: Dreptatea e dacă aţi fost la Bucureşti şi aţi văzut Palatul Justiţiei. Era o balanţă acolo. A sta întruchipează dreptatea. Ştiu că a pledat un avocat în perioada interbelică şi era o situaţie dramatică. Era greu să-l salveze pe criminal. Atunci a făcut avocatul o demonstraţie. A zis: "Lăsaţi-mă, domnilor judecători, să iau o vrabie de afară". L-au lăsat. "Acum găsiţi în ce mînă ascund vrabia" Unu' a zis în stînga, altul în dreapta. Avocatul a jubilat: niciunde. Vrabia a zburat. Asta-i dreptatea.

Rep.: *Cînd ucizi?*

M.I.: Ca să omori, nu-i nici o scuză. De ce nu se bagă diavolul şi-n d-voastră? Eu cred că băutura asta are metilic şi afectează.

Rep.: *Cum se vede din penitenciar lumea de afară?*

M.I.: Eu, după cele văzute la televizor, ţăranul o duce greu. Legea 18 e degeaba. Apoi viaţa e prea scumpă. Eu dacă aş cere să-mi aducă cineva un kil de zahăr mi-ar fi ruşine că mi-au rămas prieteni şi n-aş vrea să creadă că am dat în cap de stau la penitenciar.

Rep.: *Coca-cola n-aţi băut?*

M.I.: Nu vreau să mi se spună: *Vous êtes de merde dans un bas de soie*.

Rep.: *Sînteţi un om sensibil?*

M.I.: Ca să zic sensibil, aş fi lipsit de modestie. Uite, eu plec azi, din biroul domnului comandant, emoţionat după cum sînt tratat. Ceea ce n-am găsit la judecătoarea de la Panciu: "Păi, ce v-am îmbolnăvit eu?" sufleteşte eu n-o reclam, dar în gîndirea mea zic: "Doamne, ai grijă de doamna Chiriac".

Rep.: *E bine să gîndeşti de rău?*

M.I.: Omule, noi nu sîntem doar fără pene şi cu gheare.

Rep.: *Omul e dus în viaţă de valuri?*

M.I.: Sînt situaţii cînd omul trebuie să gîndească. El doarme cu capul pe pernă, dar doarme pe biciul ce-l va bate. Există o carte a vieţii şi nu poţi să greşeşti foaia.

Rep.: *Ne apropiem de sfîrşitul lumii?*

M.I.: După psihologii ăştia da. Am oameni aici, la infirmerie şi îi văd doborîţi. Îi întreb: bei, fumezi? Da. E patimă. Eu am fumat dar n-am tras în piept.

Rep.: *De moarte vă temeţi?*

M.I.: Ştiţi cum a zis Eminescu: "Nu de moarte mă cutremur, ci de veşnicia ei!". Moartea, exact cum moare o muscă.

Rep.: *Are vreo importanţă cunoaşterea?*

M.I.: E bine să-nveţi să cunoşti toată viaţa. Şi să ştiţi un lucru: domnul comandant vrea să facă Dreptul. Cea mai bună facultate e Dreptul că lucrezi cu omul şi pică şi banii. Preşedintele Iliescu cere reconciliere naţională. Doar juriştii pot face asta prin judecătorii.

Rep.: *Ce sfat aveţi de trimis către generaţii?*

M.I.: Să facă lumea Dreptul. Din Armată ieşi la o vîrstă, dar din judecătorie niciodată.

Rep.: *Aţi dat cîteva citate în franceză, credeţi oare că românii au complexul de cultură periferică?*

M.I.: Nu poţi face din rahat o cultură mare, să fim cinstiţi.

Eugen ISTODOR

Norocul de a fi

– de vorbă cu aviatoarca octogenară Mariana DRĂGESCU –

Avea cîndva pseudonime atrăgătoare bătrînețea: vîrsta înțelepciunii, a echilibrului, timpul seninătății, etapa venerabilă a vieții. Acum se cheamă, codificat, vîrsta a III-a.

Numele ar sugera normalitatea situației, egalitatea în drepturi cu segmentele de existență care o preced. Numai că judecată la fel ca baremurile de calitate ale produselor pieței, unde lumea este fascinată de "super" și "extra" - vîrsta a III-a pare să corespundă unei etichete care marchează doar uzura nu și utilitatea cuiva. În scurtul răgaz dinaintea plecării sale la întîlnirea anuală a Federației Femeilor Pilot din Europa, de la Roma, discutăm tema vîrstei a III-a cu doamna Mariana Drăgescu, aviatoare octogenară. Domnia sa îi spune, pe șleau, bătrînețe.

Statui, decrete, străzi

Stimată doamnă Mariana Drăgescu, spune-ți, vă rog, ce însemnau pentru dvs. bătrînii, atunci cînd nu vă gîndeați la această vîrstă?

Mariana Drăgescu: De ce să nu mă gîndesc? Omul bătrîn are **norocul de a fi** mult timp în viață; mi se pare important. Pe urmă, nimeni nu se imaginează bolnav, așa că poate fi atrăgătoare. Vîrstnicii din copilăria mea erau niște persoane admirabile: bunicii, străbunica, oameni care făcuseră ceva în viață. Și foarte sănătoși, mai toți longevivi. Două femei din neamul meu au apucat suta de ani. Străbunica venise de pe coasta Adriaticii, cu un copil de 4 ani de mînă, restul familiei fusese decimată în luptele cu turcii. Bunicul patern, ardelean greco-catolic, școlar la Blaj și student în medicină la Torino - care și el a trăit mult, a îngrijit răniții din '77, din bătălia de la Rahova; pe urmă Carol I l-a numit prin decret regal primul medic oficial în Dobrogea. Scrisese și cărți: "Horia", "Noi și patria" - militia pentru drepturile românilor din Transilvania, făcea propagandă în străinătate. În Italia a luptat pentru panlatinism am aflat amănunte din niște scrisori adresate de el fiicei generalului Magheru. În Craiova, unde a stat cîțiva ani și s-a căsătorit, se află un bust al lui pe una din sălile facultății de medicină. O stradă din oraș îi poartă numele. Tata, care ar fi vrut să se facă pictor, a fost dat la Școala militară și s-a împăcat pînă la urmă cu soarta: dar cînd a absolvit-o și-a fost înaintat ofițer. a venit la dejunul dat de părinți în cinstea evenimentului în haine civile. Nonconformist! Mai picta, la Peleș, unde fusese dat la batalionul de vînători de munte. L-a găsit odată regina Elisabeta "la peisaj", și-au stat de vorbă despre pictură. Tata, maior în primul război mondial, a intrat cu primul regiment românesc în Banat și în copilărie am stat la Lugoj cîțiva ani. Bătrîni, ajunși portrete și figuri de dicționar erau învățătorii mei (dna Sidonia Vidu) sau profesorii (Ion Vidu). Alții, persoanele importante din oraș - printre ele dra Cornelia Brediceanu, de pildă (mai tîrziu soția lui Lucian Blaga), Filaret Barbu ș.a. - reprezentau "oamenii mari", care, pentru copii, par totdeauna foarte în vîrstă. Eram colegă de școală cu băieții, mergeam la strand, mergeam cu bicicletele, iarna la patinaj, vara pe munte. Mentalitate central-europeană. Mama se simțea în elementul ei la Lugoj; pentru timpurile acelea era o sportivă, avea bicicletă, umbla cu fustă pantalon și cu beretă. De ce vă spun toate astea? Fiindcă oamenii bătrîni au fost o dată tineri - ce "descoperire!" - dar ca să facă un lucru de ispravă în viață au avut nevoie de timp. Poate că e o predispoziție personală, dar cînd eu eram copil nu voiam să semăn atît cu domnișoarele frumoase, cît cu bunica, femeie strălucitoare.

"Pe aripile vîntului" pentru dna Dostoievski

Mi-ați spus că în Federația Femeilor Pilot din Europa sînt admise conform statului numai aviatoarele care au stabilit recorduri. Care e performanța dvs.?

Patru ani de front. Ca să știe ce-i cu "aviatoarele Europei", dna Beauregard, o entuziastă căreia nu-i stă nimic în cale, a căutat toate ziarele și publicațiile de specialitate, a consultat în biblioteci și arhive materiale privitoare la al II-lea război mondial, și-așa a dat și de mine, în "Signal", mi se pare. Țin minte că venise o dată arh. G.M. Cantacuzino, care se ocupa de presă, cu niște foto-reporteri de război, și români și străini. Poate de atunci să fi fost făcută poza. Acum vreo 10 ani, după o reuniune desfășurată la Avignon, am fost invitate să vizităm o bază de avioane Mirage. Cînd a văzut pe listă pe cineva din Est, România (țară comunistă!), comandantul a cam strîmbat din nas. I s-a explicat cine sînt și în discursul de bun venit, m-a citat alături de cîteva nume cu ecou, Sheila Scott, care a făcut ocolul pămîntului cu avionul, o doamnă cu performanțe deosebite în zborul cu balonul. Eu eram "pilot militar 1941-45, Mariana Drăgescu", singura combatantă în viață care a făcut războiul de la un capăt la altul. A ținut să mă cunoască și-n scurt timp s-a destins. "Doamnă, văd că sîntem între noi" (zburători, adică). Dacă ar mai fi trăit Nadia Russo, ar fi fost și ea alături de celelalte aviatoare europene. Au doborît-o mari suferințe, închisoarea, moartea bărbatului ei; ultima nuntă boierească din estul Europei". Profetice cuvinte.

Cum ați ajuns pe front și pînă unde?

Pînă la cîțiva km. depărtare de Stalingrad, în răsărit, și pînă la Viena, în vest. Cînd am intrat în escadrila sanitară înființată în vara '40, aveam de șase ani brevet de pilot și participasem, la manevrele militare din 1938. În ziua începerii războiului am primit ordin să zburăm la Focșani și după puține zile am început să evacuăm răniții grav, din luptele din Basarabia. Zburam foarte jos, să nu fim semnalate de inamic, aterizam pe orice teren și transportam numai cîte doi răniți în stare critică, asta era capacitatea avionului. Făceam 5-7 curse pe zi. O dată abia am putut stăpîni avionul, luptîndu-mă cu un rănit în plină febră, inconștient, care s-a degajat din legăturile cu care era fixat pe brancardă și a sărit să fugă - unde? - agățîndu-se de aparatele de bord.

Vă mai aduceți aminte de prima noapte de campanie în care ați dormit destinsă?

necazurile de tot felul n-au ocolit-o. O iubeam ca pe o soră. Am văzut-o pînă în ultimele zile. "Nadia, mai ții minte?..." Încercam să refac, din amintire, amănunte cotidiene trăite împreună: clipa în care ne surprinsese un bombardament la sol - a fost o minune c-am scăpat cu viață sub ploaia de schije, "gospodăria" noastră din cort, giumbușlucurile mascotei, cățelul pe care i-l dăduseră niște italieni, botezul copiilor dintr-un sat rusesc, în biserica pe jumătate altar, pe jumătate hambar, redeschisă de armata română. Abia zîmbea... Trebuie să povestesc acum și amintirile ei, din fosta escadrilă albă, devenită pe front 108. O bătrînețe longevivă îți crește viața și cu existențele altora, cei pierduți. Aici în fotografie sîntem la Mogoșoaia, la nunta Marinei Știrbey, prima care a avut ideea să înființeze o escadrilă sanitară de femei. Ambasadorul Finlandei, Eduard Palin, decan al corpului diplomatic, privea melancolic superba petrecere: "cred că e

Trebuie să fi fost la Simferopol, în Crimeea. Mi-a plăcut orașul poate și fiindcă acolo m-am împrietenit cu două doamne în vîrstă, pe care mă rugaseră să le caut ("tot te duci tu-n Crimeea, credem că-s acolo"!) două prietene ale mamei, domnișoarele Ghiacioiu, una profesoară de franceză, alta pianistă. La începutul secolului, la Nissa, ele cunoscuseră două rusoaice tinere, dna von Falz-Fein și sora ei, Caterina Dostoievski, nora scriitorului. Își scriseseră pînă la revoluție, făcuseră chiar și o vizită pe moșia dnei von Falz-Fein, la Ascaninova, unde erau aclimatizate animale și păsări din alte continente: antilope, struți, girafe, canguri, ibiși. Cu oarecare efort, căutîndu-le prin biroul local de adrese și condusă de un tătar, din armata germană, le-am găsit. Împărțeau o singură cameră; într-o parte erau rămășițe de mobilă stil și fotografii în rame mici, ovale, pe pereți, și-ntr-alta o plită mare, cam grosolană. Le-am spus cine sînt și cine se interesează de ele. A fost o surpriză plăcută care ne-a apropiat. Le vizitam și le duceam provizii - pîine, unt, conserve, închipuiți-vă! cu automobilul lui Otto Gagel, cel cu fabrica de pîine din București, rechiziționat pentru front cu șofer cu tot. În clădirea unde locuiau ele nemții au instalat mai apoi niște birouri, iar pe ușa camerei celor două bătrîne au pus o plăcuță: "aici locuiește nora scriitorului Dostoievski. Să nu fie deranjată". Mi se plîngeau mereu că n-au mai citit de mult literatură străină. Prin telefonul armatei, am sunat-o pe mama la București și-am rugat-o să găsească "Pe aripile vîntului" în franțuzește și să cumpere o cutie mare de ciocolată de la Capșa. I-am spus și pentru cine. Mi le-au transportat colegii aviatori de la Lares și le-am dus. Cînd s-a evacuat Crimeea, dna Dostoievski era foarte îngrijorată: nemții le ceruseră uneori să facă oficiul de traducere și, după retragere, autoritățile sovietice le-ar fi taxat drept colaboraționiste. Ar fi vrut să plece și ele, la o nepoată a lor, Olga, aflată în Franța, mi se pare. Era posibil, ce credeam eu? M-am adresat, prezentîndu-i situația, generalului Puiu Petrescu de la statul major, fost atașat militar în SUA, om subțire. El a vorbit cu Von Kleist, cred, un militar neamț care putea să le ajute. Ultima scrisoare de la doamna Dostoievski, datează din martie '44 și e trimisă din Odessa. Ca să vedeți cum e viața, dacă durează: mai tîrziu peste mai bine de 30 de ani, am fost la Paris. Acolo, interesîndu-mă de nepoata lor, am aflat de la unii care o cunoscuseră - ea murise între timp - că bătrînele din Simferopol ajunseseră pînă la urmă în Franța. Și-au sfîrșit zilele pe Coasta de Azur, la Nissa.

"N-am pensie de la aviație"

Doamnă Drăgescu, îmi puteți descrie o zi de-a dvs. la 83 de ani?

De singurătate nu mă plîng, cu toate că n-am nici copii, nici soț (a murit în 1976). Dar lumea nu m-a uitat: mă caută, mă invită, mă poftește în excursii ori mă cheamă la conferințe și întîlniri. Am cunoscut o mulțime de oameni în aviație, pe front, sau la școala de pilotaj din Ghimbav, unde am lucrat ca instructoare de zbor. Dar am fost brusc coborîtă pe pămînt de două ori. O dată la 38 de ani, cînd am fost scoasă din aviație - nu mai eram potrivită vremii noi. A doua oară, cînd nu m-au mai putut ține nici la birouri, la școala de la Ghimbav, fiindcă pilotajul intrase pe alte mîini. Venise acolo să facă ordine o femeie-tiran, de care se temeau chiar și membrii de partid. M-am pensionat ca secretară, de la Policlinica Ministerului Transporturilor. Activez și-acum în ARPIA - asociația de aviație de la Muzeul Militar, așa că sînt la curent cu noutățile profesiei. Acasă fac gospodărie ca pentru o singură persoană, citesc (îmi place Saint-Exupéry), mă uit pe planiglob, îmi aduc aminte, de drumurile mele pe cer. Călătoresc cînd sînt invitată pe la întruniri internaționale, dacă mi se trimite biletul, altfel... Am o pensie modestă, de secretară, nu de aviator. (În ultima vreme se mai adaugă ceva de la veterani și ceva pentru decorațiile pe care le am: **Virtutea aeronautică, Vulturul german,** alte cîteva).

Are bătrînețea vreun avantaj?

Dac-avem noroc, e o prietenă, nu o musafiră nepoftită, rea, pe care o descoperim la policlinică atunci cînd trebuie să ne spunem vîrsta. N-am ascuns asta niciodată. Mă bucur că pot s-o port deocamdată cu sănătate. N-am avere, sper să nu-mi dea nimeni cu sapa-n cap pentru moștenire. Cred că și frica de viitor poate fi înfrîntă, ca orice altă formă de frică. Meseria pe care am iubit-o, una de risc dar și de solidaritate, mă ajută să privesc lumea cu un fel de spirit camaraderesc, direct, specific zburătorilor. De aceea poate că n-am așteptat vîrsta a III-a ca să spun ce gîndesc la adăpostul ei. O citez zilnic pe bunica: "dacă-s bătrînă nu trebuie să fiu și dezgustătoare". A murit la vîrstă-naintată și n-a pus niciodată basma, numai pălării-toc㠁. Aici îi semăn: n-am purtat basma, nici în anii cînd se îmbrobodeau pînă și marile actrițe, ca să nu pară "burgheze". Umblam, ca și-acum, cu beretă-bască, oricît ar fi fost de frig sau de ciudat.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Cîntărirea centrului

Stă între un castan cu coroana spălidă, un pom aproape uscat, înflorit în toamnă, și curbura lentă a trotuarului spre bulevard, care acum se reface cu forme cenușii de piatră, fixate în sol cu lovituri asurzitoare. Nisip, miros de benzină, clacșoane, frunze, ambalaje goale strivite sub tălpi. Se sprijină de un zid gros cu aer de vechime. Un pătrat de placaj pus pe asfalt, peste care a așezat un cîntar de baie, albastru, ocrotit de două bucăți de pătură cenușie prinse cu benzi de elastic subțire. Alături, într-un pahar de plastic alb, o floare minusculă, roșu aprins, culoare care palpită în norul de praf. Cîntărirea "centrului" contra 100 de lei. Femeia șade pe un scaun scund, incomod; a dat pe el 9.000 și pe cîntar 22.000 de lei. Investiții mari dintr-o pensie mică, fiindcă "la **Progresul** am lucrat doar 21 de ani, pentru restul, la patroni, n-am hîrtii". A cusut toată viața numai fețe de încălțăminte, "n-am dat cu soluție, n-am lipit tălpi, am căutat partea cea mai curată, că la pantofi acolo-ți alunecă ochii-ntîi, la fețe". Vine aici tocmai din Balta-Albă "cu trei transporturi", are abonament pe toate liniile că trebuie să meargă și la policlinică: tensiune, artroză la genunchi, este și "operată de pietre de două ori, o dată rău și-odată bine". A împlinit 71 de ani. Bătrînețea e grea. A crezut că la pensie o să stea pe lîngă casă - are curte, flori, mai crește o pasăre - dar uite că nu se poate. Copiii, un băiat și-o fată la casele lor, au nimerit "unul bine și unul rău". Fata lucrează la birou, în proiectare, are și ea doi băieți și greutăți mari; trebuie ajutată. "Dar fără nume, că mă știe și pe mine vecinele și nu vreau să-i fac rău fetei". Se oprește și se suie pe cîntar un tînăr spătos: "100 kg. fix, să fii sănătos", apoi doi copii ai străzii în picioarele goale: 32 și 41 de kg. Au mai venit azi o dată, se joacă. "Nu le cer bani. Nu trebuie să te superi pe ei că după aia scuipă și dau cu pietre..." De bine de rău - merge: de cînd stă aici a putut chiar să-și cumpere lucruri la care rîvnea: o ciocolată, lapte de 460, cîte o înghețată de 300 de lei. Oamenii se cîntăresc. Cine iese din spital să vadă cît a luat, cine-i gras să vadă dacă n-a mai slăbit, și foarte des "fetele cu băieții: sînt curioși cît are ea, cît are el. Îi costă 200 de lei o distracție. După aia rîd și au ce vorbi". Vine și cîte cineva care n-are decît 50 de lei: "urcă, mamă!". Vin și alții plini de inele și lănțișoare, cu tricouri străine, care umblă cîte doi, trei și se-njură-ntre ei, fără necaz, așa "ca de prietenie". Astia fac caragață: "mamaie, îți plătesc cînd schimb dolarii". Nu-i atît paguba cît batjocura. Urcă pe cîntar și băieți cu cercei și rași în cap, "durii", de care nu-i e frică, nici nu-i condamnă: încet, încet "o să-și revină". Știe precis, fiindcă are un nepoțel de 16 ani care i-a cerut zilele-astea 400 de lei de tramvai: "mamaie, vreau să mă duc la biserică". Cît stă aici, de gospodărie se ocupă soțul, nu de lucruri grele că-i bolnav. Ea, de pe scăunelul de la km. 0, cîntărind centrul capitalei, descoperă orașul pe care înainte îl știa prea puțin, "că drumul meu era casă-fabrică și-napoi, mereu pe fugă." E plin de fel de fel de lume, mode, străini, mașini luxoase, întîmplări "ca-n filme" (etapele unui furt în grup). Dar, ca și pe vremea cînd lucra la "Progresul, vede mai mult "fețe" de pantofi care urcă pe cîntar: o viață la nivelul solului.

Redacția DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresați-vă redacției la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea. ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ștefan Aug. DOINAȘ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (redactor șef adjunct), Ilieș CÂMPEANU (secretar general de redacție), Tita CHIPER, Radu COSAȘU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ȘERBAN, Elena ȘTEFOI (redactor șef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEȘ
RESPONSABILI DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la A.P.P. București

● Anul III ● Nr. 142 ● 29 septembrie - 5 octombrie 1995 ●